

REPUBLIKA E SHQIPËRISË
MINISTRIA E ARSIMIT

6866/7
Nr. _____/Prot.

Tiranë, më 28.10.2025

URDHËR

Nr. 556, datë 28.10.2025

PËR

MIRATIMIN E PROGRAMEVE MËSIMORE TË DISA LËNDËVE TË
KURRIKULËS BËRTHAMË DHE TË KURRIKULËS ME ZGJEDHJE, TË
ARSIMIT TË MESËM TË LARTË

Në mbështetje të nenit 102 të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë, të shkronjës “ç”, të pikës 2, të nenit 45 të ligjit nr. 69/2012, “Për sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë”, të ndryshuar, të shkronjave “dh” dhe “e”, të pikës 5, të kreut III, të vendimit nr. 98, datë 27.02.2019, të Këshillit të Ministrave, “Për krijimin, mënyrën e organizimit e të funksionimit të Agjencisë së Sigurimit të Cilësisë së Arsimit Parauniversitar (ASCAP)” dhe të urdhrit nr. 497, datë 29.09.2025 “Për delegimin e kompetencave dhe caktimin e detyrave të zëvendësministrit të Arsimit znj. Orjana Osmani”, i ndryshuar,

URDHËROJ:

1. Miratimin e “Programit mësimor të lëndës “Gjuhë shqipe”, të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë”, sipas shtojcës 1, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
2. Miratimin e “Programit mësimor të përditësuar, të lëndës “Letërsi”, të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë”, sipas shtojcës 2, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
3. Miratimin e “Programit mësimor të përditësuar, të lëndës “Gjuhë angleze”, të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë”, sipas shtojcës 3, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
4. Miratimin e “Programit mësimor të lëndës “Qytetari”, të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë”, sipas shtojcës 4, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.

5. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Histori", të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 5, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
6. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Gjeografi", të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 6, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
7. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Muzikë", të kurrikulës me zgjedhje, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 7, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
8. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Art pamor", të kurrikulës me zgjedhje, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 8, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
9. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Teatër", të kurrikulës me zgjedhje, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 9, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
10. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Edukim fizik, sport dhe shëndet", të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 10, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
11. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Matematikë", të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë dhe klasën e njëmbëdhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 11, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
12. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Fizikë", të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë dhe klasën e njëmbëdhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 12, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
13. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Kimi", të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë dhe klasën e njëmbëdhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 13, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
14. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Biologji", të kurrikulës bërthamë, për klasën e dhjetë dhe klasën e njëmbëdhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 14, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
15. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Gjuhë e huaj e dytë", të kurrikulës me zgjedhje, për klasën e dhjetë dhe klasën e njëmbëdhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 15, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
16. Miratimin e "Programit mësimor të përditësuar, të lëndës "Edukim fizik, sport dhe shëndet", të kurrikulës me zgjedhje, për klasën e dhjetë dhe klasën e njëmbëdhjetë dhe klasën e dymbëdhjetë të arsimit të mesëm të lartë", sipas shtojcës 16, bashkëlidhur dhe pjesë përbërëse e këtij urdhri.
17. Programet mësimore të klasës së dhjetë hyjnë në fuqi dhe fillojnë zbatimin në vitin shkollor 2026 – 2027.
18. Programet mësimore të klasës së njëmbëdhjetë hyjnë në fuqi dhe fillojnë zbatimin në vitin shkollor 2027 – 2028.
19. Programet mësimore të klasës së dymbëdhjetë hyjnë në fuqi dhe fillojnë zbatimin në vitin shkollor 2028 – 2029.
20. Programet mësimore të mëparshme, shfuqizohen sipas fillimit të zbatimit të programeve mësimore të lëndëve në klasat e sipërcituara.

21. Ngarkohen për zbatimin e këtij urdhri, Sekretari i Përgjithshëm, Drejtoria e Përgjithshme e Zhvillimit të Arsimit Parauniversitar, Agjencia Kombëtare e Arsimit Parauniversitar, Agjencia e Sigurimit të Cilësisë së Arsimit Parauniversitar, drejtoritë rajonale të arsimit parauniversitar, zyrat vendore të arsimit parauniversitar dhe institucionet arsimore parauniversitare.

Ky urdhër hyn në fuqi menjëherë.

ZËVENDËSMINISTRI

ORJANA OSMANI

PROGRAMI I LËNDËS “GJUHË SHQIPE” ARSIMI I MESËM I LARTË KLASA 10

FUSHA “GJUHËT DHE KOMUNIKIMI”

Koordinatore: Erida Koleci

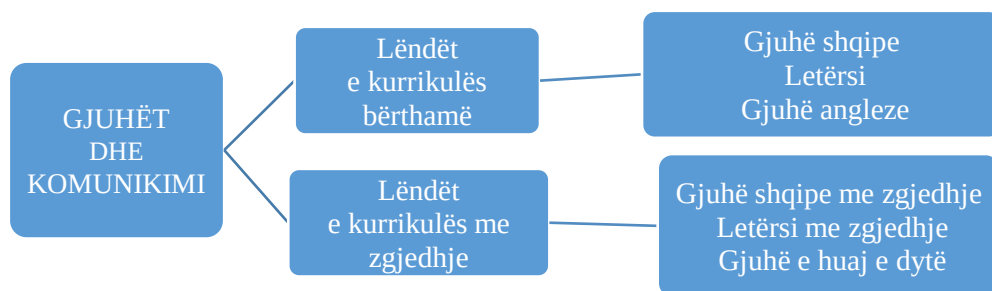

7.4.	Lexuesi i shekullit XXI.....	51
7.5.	Puna me nxënësit me aftësi të kufizuara në lëndën e gjuhës shqipe.....	52
7.6.	Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjuhës shqipe	54
7.7.	Puna me nxënësit që kanë vështirësi në gjuhën shqipe.....	55
VIII.	VLERËSIMI.....	56
8.1.	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit.....	58
IX.	BURIMET DHE MATERIALET MËSIMORE.....	59
9.1.	Përdorimi i teknologjisë në lëndën e gjuhës shqipe.....	60
9.2.	Roli i bibliotekës së shkollës.....	61
X.	REKOMANDIME PËR ZBATUESIT E PROGRAMIT	62
XI.	NDRYSHIMET PËRMBAJTJESORE.....	68

I. HYRJE

Në një epokë të ndryshimeve të shpejta teknologjike dhe shoqërore, ku informacioni qarkullon me ritme të shpejta dhe kërkesat ndaj të nxënit ndryshojnë vazhdimisht, programet mësimore duhet të përditësohen për të përfshirë kompetencat që kërkon shoqëria bashkëkohore. Programi i lëndës së gjuhës shqipe për arsimin e mesëm të lartë u përgjigjet këtyre kërkesave, duke synuar pajisjen e nxënësve me njohuri dhe aftësi të thelluara për përdorimin e gjuhës shqipe si gjuhë amtare dhe zyrtare. Në qendër vendoset zhvillimi i kompetencave gjuhësore dhe kompetencave kyç, të lidhura ngushtë me kontekstin real të jetës. Përmes leximit, analizës, krijimit të teksteve dhe pjesëmarrjes në veprimtari që nxisin mendimin kritik dhe bashkëpunimin, nxënësit mësojnë të përdorin gjuhën shqipe në mënyrë të saktë, të vetëdijshme dhe krijuese. Ata ndërtojnë kështu një marrëdhënie të thellë me trashëgiminë kulturore kombëtare dhe përgatiten për pjesëmarrje aktive në jetën shoqërore dhe profesionale, duke ndjekur rrugën e të nxënit gjatë gjithë jetës.

Lënda e gjuhës shqipe bën pjesë në fushën “Gjuhët dhe komunikimi”. Në arsimin e mesëm të lartë, kjo fushë përbëhet nga lëndët e kurrikulës bërthamë “Gjuhë shqipe”, “Letërsi”, “Gjuhë angleze” dhe nga lëndët e kurrikulës me zgjedhje “Gjuhë shqipe me zgjedhje”, “Letërsi me zgjedhje” dhe “Gjuhë e huaj e dytë”. Të gjitha lëndët e kësaj fushe synojnë zhvillimin gjuhësor e letrar që është boshti themelor për rritjen intelektuale, shoqërore, estetike dhe emocionale të nxënësve.

Lënda e gjuhës shqipe ka një rëndësi të veçantë në kurrikulën e arsimit të mesëm të lartë. Ajo u ofron nxënësve mundësinë të përjetojnë fuqinë e gjuhës si mjet për të shprehur përvojat personale dhe për të kapërcyer pengesat gjuhësore që i ndajnë individët.

Nëpërmjet zhvillimit të kësaj lënde, nxënësit ndërtojnë dhe forcojnë kompetencat gjuhësore, me synimin që të bëhen qytetarë

kritikë, aktivë dhe të angazhuar në shoqëri. Ashtu si çdo lëndë tjetër, gjuha shqipe kontribuon edhe në zhvillimin e kompetencave kyç të përcaktuara në Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar. Këto kompetenca janë të domosdoshme për formimin e një individi të aftë për të përmbushur me sukses kërkesat personale, shoqërore dhe profesionale të jetës bashkëkohore.

Ky qëllim realizohet përmes ndërtimit dhe zhvillimit të kompetencave specifike të lëndës. Bazuar në synimet dhe në përmbajtjen e lëndës, janë përcaktuar katër kompetenca të saj kryesore:

- Të dëgjuarit dhe të folurit për qëllime të ndryshme.
- Të lexuarit e teksteve të ndryshme.
- Krijimi i teksteve të ndryshme.
- Përdorimi i drejtë i gjuhës.

Ndërtimi i kompetencave kyç dhe lëndore nis që në arsimin bazë, ku nxënësit fitojnë njohuri, aftësi, vlera dhe qëndrime që u shërbejnë për jetën, mësimin e mëtejshëm dhe përgatitjen për tregun e punës. Në këtë vazhdimësi, arsimi i mesëm i lartë luan një rol kyç, pasi përkon me një fazë zhvillimi ku të rinjtë përballen me kërkesa më të larta dhe me sfida më komplekse, që lidhen me pavarësinë mendore, përgjegjësinë shoqërore dhe përdorimin e gjuhës në mënyrë të avancuar. Nxënësit kalojnë nga situatat e thjeshta të komunikimit të përditshëm drejt konteksteve më formale dhe të strukturuar, si: debatet, paraqitjet publike, shkrimet analitike apo projektet ndërkurrikulare. Ata mësojnë të përshtatin stilin dhe argumentimin sipas audiencës, të dëgjojnë në mënyrë aktive dhe të reflektojnë me mendim kritik për çështje të ndryshme. Po ashtu, theksi vihet tek aftësitë kërkimore dhe te përpunimi i informacionit nga burime të ndryshme, duke përfshirë mjediset digjitale. Kjo i ndihmon nxënësit të zhvillohen si përdorues të aftë të gjuhës dhe si pjesëmarrës të përgjegjshëm në jetën shoqërore. Ky zhvillim mbështetet nga një mësimdhënie e integruar, që lidhet me temat aktuale dhe me sfidat e së ardhmes, ku gjuha shihet si mjet kyç për të kuptuar botën dhe për të ndërtuar të ardhmen e tyre.

Ky program është hartuar për të ndihmuar mësuesit dhe nxënësit në zhvillimin e kompetencave gjuhësore dhe të kompetencave kyç, përmes një qasjeje të integruar, të bazuar në kompetenca dhe të përputhur me kërkesat e kohës.

II. QËLLIMET DHE OBJEKTIVAT E LËNDËS SË GJUHËS SHQIPE

Lënda e gjuhës shqipe ka për qëllim të pajisë nxënësit me njohuri, aftësi, vlera dhe qëndrime që u mundësojnë të zotërojnë gjuhën amtare dhe zyrtare me saktësi, fjalor të pasur dhe në përputhje me kontekstin. Përmes saj, nxënësit mësojnë ta përdorin gjuhën si mjet për të komunikuar, për të shprehur mendimet, ndjenjat dhe përvojat e tyre në mënyrë të argumentuar dhe krijuese. Ajo zhvillon aftësitë për të folur qartë, për të dëgjuar me vëmendje, për të lexuar në mënyrë kritike dhe për të shkruar me saktësi, në përputhje me normat gramatikore, drejtshkrimore dhe stilistike. Gjithashtu, lënda e gjuhës shqipe nxit ndërgjegjësimin gjuhësor dhe kulturor, duke i ndihmuar nxënësit të vlerësojnë trashëgiminë kombëtare dhe të kuptojnë rëndësinë e gjuhës shqipe në formimin e identitetit dhe në përgatitjen për sfidat e shoqërisë bashkëkohore.

Në lëndën e gjuhës shqipe, nxënësit e arsimit të mesëm të lartë:

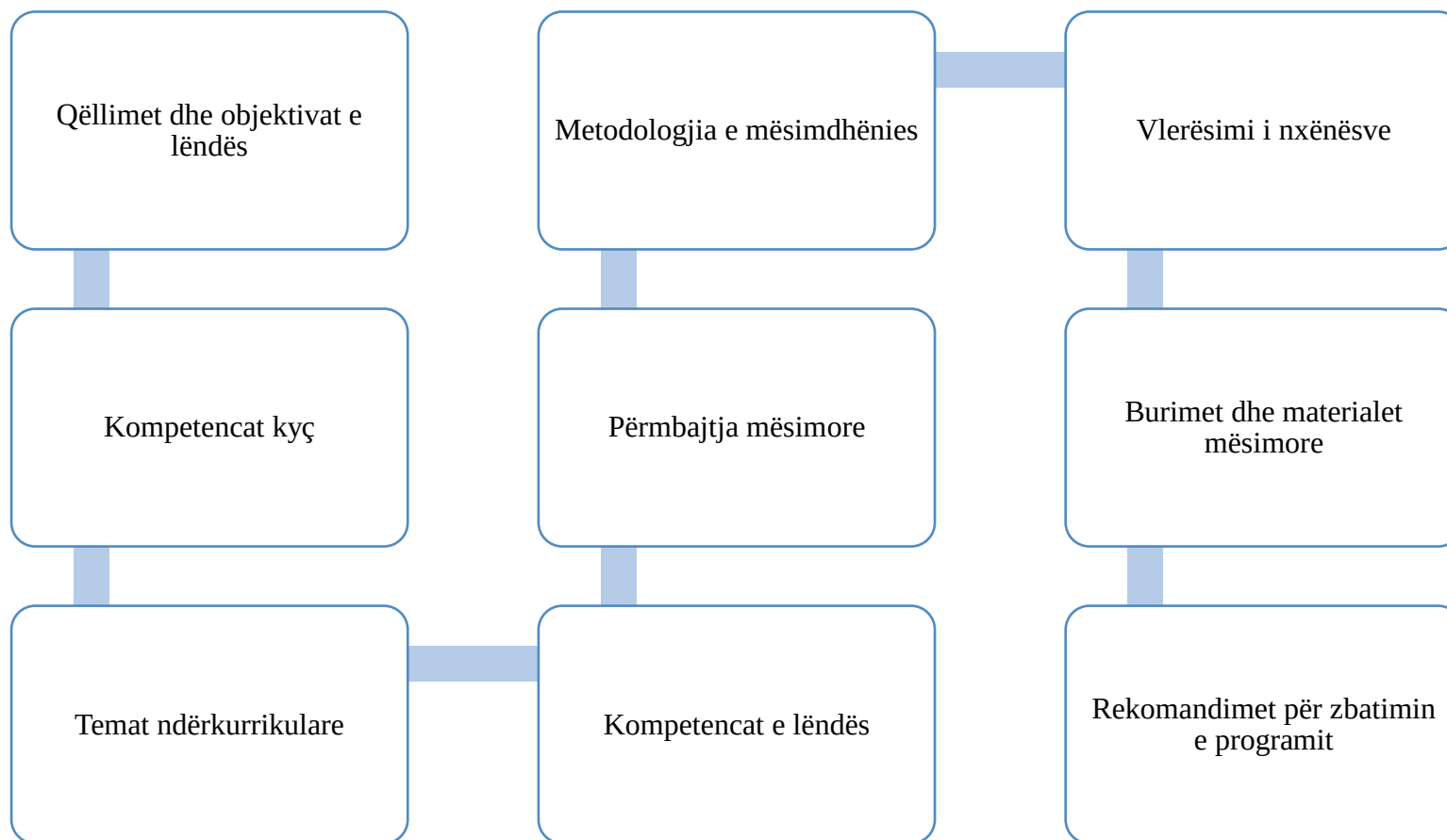
- zhvillojnë dhe pasurojnë njohuritë gjuhësore dhe aftësitë komunikuese, duke i zbatuar ato në mënyrë të përshtatshme në situata mësimore, profesionale dhe digjitale;
- pasurojnë fjalorin (duke përfshirë terminologji nga fusha të ndryshme të dijes), përvetësojnë rregullat gramatikore, drejtshkrimore dhe të pikësimit, dhe i zbatojnë saktë në të folur dhe në të shkruar;
- shkruajnë me qartësi, logjikë, koherencë dhe në mënyrë krijuese, duke përshtatur gjuhën dhe stilin sipas qëllimit, lexuesit, kontekstit dhe mediumit (duke përfshirë platformat digjitale);
- kultivojnë një marrëdhënie të qëndrueshme dhe të vetëdijshme me leximin, si për kënaqësi, ashtu edhe për zhvillim personal e intelektual dhe për informim mbi botën që i rrethon;
- ushtrojnë aftësi të të folurit publik dhe të dëgjimit kritik, marrin pjesë në diskutime, debate dhe prezantime, duke demonstruar mendim kritik, etikë komunikimi dhe respekt për këndvështrime të ndryshme;
- analizojnë, interpretojnë dhe vlerësojnë tekste të larmishme, duke demonstruar mendim kritik dhe krijues për të nxjerrë kuptime, argumente dhe përfundime;

- përdorin strategji të leximit dhe të shkrimit për të menaxhuar, përpunuar dhe sintetizuar informacionin nga burime të ndryshme (përfshirë ato digjitale), duke ndërtuar qëndrime të pavarura dhe të përgjegjshme si qytetarë të informuar;
- zhvillojnë kompetenca digjitale dhe ndërkulturore, duke përdorur teknologjinë në mënyrë efikase për krijimin, përpunimin dhe shpërndarjen e përmbajtjeve gjuhësore dhe mediatike;
- përgatiten për sfidat e jetës në shekullin XXI, duke forcuar aftësitë komunikuese, bashkëpunuese, krijuese dhe të zgjidhjes së problemeve, si dhe duke ndërtuar vetëbesimin për të kontribuar si qytetarë aktivë, inovativë dhe përgjegjës.

Programi i gjuhës shqipe për klasën e dhjetë synon të zgjerojë gamën e kompetencave në të dëgjuar, të folur, të lexuar dhe të shkruar, të domosdoshme për sukses në shkollë dhe në jetën e përditshme. Nxënësit do të analizojnë tekste nga periudha bashkëkohore dhe historike, do të interpretojnë dhe do të vlerësojnë materiale informuese dhe grafike, si dhe do të krijojnë tekste gojore, të shkruara dhe mediatike në forma të ndryshme. Vëmendje e veçantë do t'i kushtohet përdorimit të strategjive të zgjedhura që mbështesin një komunikim të qartë, funksional dhe efektiv.

III. STRUKTURA E PROGRAMIT TË GJUHËS SHQIPE

Programi i gjuhës shqipe synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyç. Në thelb, ky program synon formimin e nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, për të interpretuar dhe për të zbatuar njohuritë gjuhësore në mënyrë funksionale dhe të ndërgjegjshme në jetën e tyre të përditshme. Programi i lëndës së gjuhës shqipe në arsimin e mesëm të lartë ka këto rubrika:

- *Qëllimet dhe objektivat e lëndës:* Përcaktohen qëllimet dhe objektivat e lëndës për arsimin e mesëm të lartë.
- *Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënësve:* Tregohet mënyra se si kontribuon lënda në zhvillimin e kompetencave kyç përmes kompetencave të saj lëndore dhe paraqiten rezultatet e të nxënësve të lidhura me to.
- *Temat ndërkurrikulare:* Shpjegohet roli i lëndës së gjuhës shqipe në integrimin e temave ndërkurrikulare, si: identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave, qytetaria aktive dhe sipërmarrja, shëndeti mendor dhe fizik, zhvillimi i qëndrueshëm dhe mjedisi, teknologjia, shoqëria dhe media.
- *Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënësve:* Përshkruhen kompetencat lëndore dhe jepen rezultatet e të nxënësve për çdo kompetencë.
- *Përmbajtja mësimore:* Në këtë rubrikë është përcaktuar koha mësimore në klasën e dhjetë dhe është sugjeruar një ndarje e numrit të orëve. Gjithashtu është dhënë zërimi i rezultateve të të nxënësve në njohuri, aftësi, vlera dhe qëndrime.
- *Metodologjia e mësimdhënies:* Në këtë rubrikë pasqyrohen parimet që duhet të udhëheqin mësuesit në zbatimin e programit, metodat dhe teknikat që mund të përdoren për të zhvilluar kompetencat kyç dhe ato lëndore, puna me nxënësit me aftësi të kufizuara dhe me nxënësit e talentuar etj.
- *Vlerësimi i nxënësve:* Në këtë rubrikë përshkruhen në mënyrë të përmblodhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit etj. Gjithashtu ka edhe shembuj të niveleve të arritjes së rezultateve të të nxënësve.
- *Burimet dhe materialet mësimore:* Në program janë përcaktuar disa nga burimet e të nxënësve që mund të përdoren gjatë procesit mësimor, roli i teknologjisë së informacionit dhe të komunikimit, roli i bibliotekës së shkollës etj.
- *Rekomandime për zbatimin e programit:* Në këtë rubrikë jepen disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor, siç janë: mësuesit, hartuesit e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë, prindërit dhe nxënësit.
- *Ndryshimet përmbajtësore.* Në këtë rubrikë përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore, krahasuar me programin lëndor të mëparshëm.

IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E GJUHËS SHQIPE

Lënda e gjuhës shqipe ka rol të rëndësishëm në pajisjen e nxënësve me kompetencat gjuhësore dhe kompetencat kyç që u nevojiten për të përballuar sfidat e jetës shkollore, profesionale dhe shoqërore. Përmes saj, nxënësit mësojnë të komunikojnë në mënyrë të qartë e të argumentuar, të lexojnë e të interpretojnë tekste të ndryshme, të krijojnë mesazhe efektive dhe të përdorin gjuhën me saktësi, kreativitet dhe përgjegjësi.

Kjo rubrikë paraqet kompetencat dhe rezultatet e të nxënit që zhvillon lënda e gjuhës shqipe, duke treguar se si ato ndërthuren me kompetencat kyç të arsimit parauniversitar dhe me temat ndërkurrikulare, për të mbështetur formimin e plotë dhe gjithëpërfshirës të nxënësve.

4.1. Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënit

Tregu i punës në të ardhmen do të kërkojë individë të aftë që të përshtaten me ndryshime të shpejta teknologjike, me automatizimin dhe sfidat e një ekonomie globale. Në këtë kontekst, nxënësit duhet të jenë të gatshëm të veprojnë me fleksibilitet, të ndryshojnë drejtimin e karrierës dhe të marrin pjesë në mënyrë aktive në jetën qytetare dhe profesionale në një shoqëri digjitale dhe të globalizuar.

Për t'u përballur me këto sfida dhe për të ndërtuar të ardhmen e tyre, është thelbësore që nxënësit të zhvillojnë kompetenca kyç dhe të kultivojnë një qasje të qëndrueshme ndaj të nxënit gjatë gjithë jetës. Këto kompetenca përbëhen nga një ndërthurje njohurish, aftësish, vlerash dhe qëndrimesh që i përgatisin për sukses në jetën personale, profesionale dhe shoqërore.

Në Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar janë përcaktuar tetë kompetencat kyç që synohen të ndërtohen dhe të zhvillohen në arsimin parauniversitar. Këto kompetenca janë:

1. Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare.
2. Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja.
3. Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri.
4. Kompetenca digjitale.
5. Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit.
6. Kompetenca qytetare.
7. Kompetenca e sipërmarrjes.
8. Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore.

SHTOJCA 1

Kurrikula krijon mundësi që nxënësit të zhvillojnë kompetencat kyç në përshtatje me moshën dhe me nivelin e klasës, gjatë gjithë viteve shkollore. Zhvillimi i këtyre kompetencave nuk ndodh në mënyrë të shkëputur, por është i ndërthurur ngushtë me procesin mësimor në të gjitha lëndët e kurrikulës. Ato përvetësohen përmes përfshirjes aktive të nxënësve në nivele të ndryshme: kognitive, emocionale, sociale dhe fizike.

Mësuesit luajnë një rol kyç në këtë proces, përmes përdorimit të metodave të ndryshme të mësimdhënies dhe të vlerësimit, duke krijuar një mjedis mësimor gjithëpërfshirës, të sigurt dhe të drejtë për të gjithë nxënësit. Për të lehtësuar zhvillimin dhe vlerësimin e kompetencave, ato janë të zbërthyera në rezultate të nxëni.

Në tabelën më poshtë paraqiten rezultatet që pritet të arrijë nxënësi në klasën e dhjetë në lëndën e gjuhës shqipe.

Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyç në klasën e dhjetë

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon si dëgjues, folës, lexues dhe shkruar në situata dhe për qëllime të ndryshme; - dallon dhe përdor lloje të ndryshme tekstesh, përfshirë edhe ato në formë digjitale (postime, mesazhe, faqe interneti); - shpreh mendimet dhe idetë e tij me gojë dhe me shkrim, duke i përshtatur sipas temës dhe dëgjuesit; - identifikon rëndësinë e gjuhës shqipe dhe vlerëson përdorimin e saj në ndërtimin e identitetit personal dhe kulturor; - përdor gjuhën për të krijuar ose për të kuptuar tekste që shprehin ndjenja dhe përvoja personale (tregime, poezi, ese); - paraqet mendimet e tij për një temë të caktuar para klasës ose një grupi, nëpërmjet së paku një forme komunikimi (me gojë ose me	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaja, nxënësi:</i> - komunikon në gjuhë të huaj duke bërë pyetje, duke krahasuar ide dhe duke dhënë sugjerime; - jep informacion dhe argumente për tema që lidhen me interesin e tij personal, shkollor apo profesional; - shkruan qartë për tema të ndryshme duke përmbledhur dhe duke vlerësuar informacionin nga burime të ndryshme; - përshkruan dhe paraqet shpjegime të thjeshta dhe të kuptueshme; - lexon, kupton dhe krijon tekste të ndryshme, përfshirë edhe ato digjitale; - përshtat mënyrën e të lexuarit sipas llojit të tekstit dhe përdor burime ndihmëse për kuptim; - vlerëson dhe respekton gjuhët dhe kulturat e vendeve të tjera; - kupton se kultura ndikon në mënyrën si përdoret gjuha dhe si bëhet

shkrim); - merr pjesë në biseda në grup duke dhënë mendime, duke argumentuar dhe duke bërë pyetje për temën që diskutohet; - shkruan duke respektuar rregullat drejtshkrimore të gjuhës shqipe në lloje të ndryshme tekstesh; - shpreh lirshëm qëndrimin e tij për tema të ndryshme nga jeta, shkenca, shoqëria apo mjedisi, duke përdorur gjuhë të përshtatshme dhe të qartë; - përdor programet e teknologjisë së informacionit (TIK) për të mësuar dhe për të përgatitur detyrat shkollore.	komunikimi; - shkruan duke respektuar rregullat e drejtshkrimit të gjuhës së huaj në tekste, si: ese, letra, <i>e-mail</i> etj.; - shpreh mendimin dhe qëndrimin e tij për tema nga jeta, shoqëria apo mjedisi, me gojë ose me shkrim; - përdor me efikasitet teknologjinë, aplikacionet digjitale dhe inteligjencën artificiale gjatë të nxënës.
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> - zbaton njohuritë bazë matematikore në situata të përditshme, përfshirë edhe llogaritjet financiare; - kupton dhe shpjegon zgjidhjet matematikore në mënyrë të arsyetuar; - përdor gjuhën matematike për të komunikuar mendimet dhe zgjidhjet e tij; - interpreton dhe përdor të dhëna statistikore, tabela dhe grafikë. - përdor mjete dhe pajisje teknologjike në mënyrë të sigurt dhe të përshtatshme; - kryen eksperimente të thjeshta për të kuptuar dukuritë natyrore; - përdor të dhëna shkencore për të marrë vendime ose për të nxjerrë	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor, përzgjedh, përpunon dhe vlerëson përmbajtje digjitale; - analizon të dhëna për të nxjerrë përfundime dhe për të marrë vendime të informuara; - zgjidh probleme të ndryshme duke përdorur mjete dhe platforma digjitale; - krijon, programon dhe shpërndan përmbajtje në format digjital; - menaxhon dhe mbron të dhënat personale, informacionin dhe identitetin digjital; - përdor mjete teknologjike për të kuptuar, për të organizuar dhe për të paraqitur informacione të ndryshme; - kupton përdorimin bazë të softuerëve dhe të pajisjeve teknologjike; - përdor inteligjencën artificiale për të analizuar të dhëna dhe për të zgjidhur

përfundime të mbështetura në prova; - shpjegon hapat që ndjek për të zgjidhur një problem brenda ose jashtë klasës; - analizon të dhënat e një projekti, i paraqet në forma tabelore ose grafike dhe nxjerr përfundime të arsyetuara; - kërkon informacion për një temë të caktuar, planifikon fazat e kërkimit dhe paraqet rezultatet duke përdorur grafikë dhe tabela; - identifikon burimet e informacionit dhe i përdor ato për të zgjidhur probleme të ndryshme; - vlerëson cilësinë e informacionit në një material të shkruar për një temë të caktuar, si ngrohja globale ose diversiteti kulturor; - shpjegon dhe argumenton rezultatet e një eksperimenti, duke përshkruar qëllimin, hipotezën, mënyrën e vëzhgimit dhe duke paraqitur përfundimet me tabela dhe grafikë.	probleme të thjeshta; - bashkëpunon me të tjerët përmes mjeteve digjitale për realizimin e detyrave dhe të projekteve; - përdor TIK-un për të ndërtuar tabela, grafikë, plane, tekste dhe prezantime të thjeshta; - komunikon dhe bashkëpunon me bashkëmoshatarët përmes platformave digjitale gjatë të nxënës; - prezanton një projekt duke përdorur figura, video, animacione ose skema për të shpjeguar një temë; - respekton rregullat e sigurisë digjitale dhe të privatësisë personale në përputhje me normat e etikës në komunikim.
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënës	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të të nxënës,</i> <i>nxënësi:</i> - identifikon përparësitë dhe dobësitë personale, përparon duke u mbështetur në përparësitë e tij dhe punon për kapërcimin e dobësive/mangësive; - organizon të nxënës, fokusohet dhe vendos qëllime; - vlerëson në mënyrë kritike punën e tij duke iu referuar qëllimeve fillestare;	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> - angazhohet me të tjerët në çështjet publike; - tregon solidaritet dhe interes në zgjidhjen e problemeve në nivel shkolle dhe komuniteti; - vlerëson diversitetet dhe demonstroi tolerancë, mirëkuptim, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve; - demonstroi vlerat dhe parimet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme (p.sh.: respekti i dinjitetit personal, luftimi i paragjyqimeve dhe diskriminimit

- motivon dhe vlerëson veten; - mëson dhe punon në mënyrë të pavarur dhe në bashkëpunim; - komunikon në mënyrë konstruktive dhe bashkëpunon në ekip; - kupton ndjenjat, mendimet dhe perspektivat e të tjerëve; - menaxhon stresin e pasiguritë dhe zgjidh konfliktet ndërpersonale; - kupton dhe analizon mënyrën e jetës së shëndetshme; - shfrytëzon, në mënyrë të duhur, këshillat dhe informacionet e marra për përkrahje në zgjidhjen e një detyre apo të një problemi të caktuar, pastaj rezultatet i paraqet para të tjerëve; - bën përpunimin e informacioneve për një temë të caktuar në mënyrë të pavarur dhe efektive, rezultatet e punës i prezanton me shkrim ose me gojë para të tjerëve, duke dhënë shpjegime për mënyrën e zgjedhjes së burimeve të informacionit; - harton një plan studimi (në formë skice, vizatimi, shkrimi etj.) për ndonjë çështje të caktuar, duke respektuar të gjithë hapat e planit të studimit dhe e paraqet para të tjerëve; - vlerëson, në mënyrë kritike, punën e vet duke iu referuar qëllimeve fillestare të punës, p.sh., në mënyrë të pavarur redakton një dorëshkrim të tij për përmirësimin e organizimit të shkrimit, qartësisë së mendimit etj.; - menaxhon, në mënyrë produktive, burimet që ka në dispozicion gjatë kryerjes së një aktiviteti ose të një detyre të caktuar në një lëndë mësimore apo në situata të jetës së përditshme.	- të të gjitha llojeve, promovimi i barazisë gjinore etj.); - menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë të paanshme; - demonstroi sjellje etike dhe të përgjegjshme ndaj mjedisit dhe kontribuon në qëndrueshmërinë mjedisore; - harton një listë propozimesh për zbatimin e të drejtave themelore të njeriut në një situatë të caktuar, i kategorizon propozimet sipas rëndësisë, duke veçuar argumentet kryesore që mbështesin qëndrimin e vet; - prezanton, në formë të ndryshme, se si i ushtron të drejtat e veta në shkollë dhe në jetën e përditshme dhe si i njeh e i respekton të drejtat e të tjerëve, duke dhënë shembuj konkretë; - ilustron, me shembuj nga jeta e përditshme, praktikat e menaxhimit dhe të zgjidhjes së konflikteve në mënyrë konstruktive, duke ndarë me të tjerët përvojat, mendimet dhe ndjenjat e veta gjatë diskutimit të shembujve ilustrues në këtë fushë; - ilustron me shembuj zgjidhjen e problemeve të caktuara në nivel shkolle ose në nivel komuniteti, si dhe e arsyeton atë me argumente para një audience të caktuar (p.sh., demonstroi mënyrën e ofrimit të ndihmës së parë në rastet e fatkeqësive natyrore ose njerëzore); - merr pjesë në përgatitjen dhe në organizimin e një veprimtarie për mbrojtjen e mjedisit natyror dhe atij të krijuar nga njeriu dhe kontribuon në mënyra të ndryshme për zhvillimin e qëndrueshëm të tij.

Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - mendon në mënyrë strategjike dhe zgjidh probleme; - përdor imagjinatën e tij gjatë proceseve krijuese dhe novatore; - merr vendime financiare për koston dhe vlerën si dhe çmon koston e shndërrimit të një ideje në një aktivitet që krijon vlerë; - planifikon, merr dhe vlerëson vendimet financiare; - përballlet me pasigurinë, paqartësinë dhe rrezikun për vendimet që ndërmerr; - zbaton parimet e tregut të lirë dhe të buxhetimit në situata të jetës reale; - ndërmerr nisma në veprimtari të ndryshme me interes për lëndën/fushën mësimore, për klasën, për shkollën dhe për mjedisin ku jeton, si dhe tregohet i përgjegjshëm në plotësimin e detyrave, përmbushjen e detyrimeve dhe respektimin e afateve; - planifikon dhe menaxhon me sukses një projekt me objektiva të caktuar, si p.sh., një projekt për organizimin e ndërmarrjeve të vogla që ofrojnë produkte dhe shërbime për qytetarët, duke u mbështetur në kërkesat aktuale të tregut të punës; - përdor aftësitë digjitale për llogaritjen, analizën, interpretimin dhe paraqitjen e të dhënave me informacione të nevojshme (p.sh., të një biznesi); - zbaton udhëzimet dhe rregullat e shkruara në udhëzues, katalog apo	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> - njeh, respekton dhe çmon kulturën e tij si dhe vlerat, besimet dhe kulturat e të tjerëve; - shpreh dhe interpreton idetë, përvojat, emocionet figurative dhe abstrakte me ndjeshmëri në arte të ndryshme dhe në forma të tjera kulturore; - shijon dhe vlerëson veprat e artit; - shpreh veten në medie të ndryshme, duke përdorur dhe duke përmirësuar kapacitetin personal; - identifikon dhe realizon mundësitë për të shprehur vlera personale, sociale ose tregtare nëpërmjet arteve dhe formave të tjera kulturore.

skicë për përdorimin e drejtë të mjeteve laboratorike, makinave dhe pajisjeve teknike, gjatë një ushtrimi ose aktiviteti (në klasë, në laborator etj.), si dhe tregon për të tjerët mënyrën e zgjedhjes dhe të përdorimit të tyre.	

4.2. Integrimi i temave ndërkurrikulare në lëndën e gjuhës shqipe

Temat ndërkurrikulare janë përbërës të rëndësishëm të procesit mësimor që pasqyrojnë çështje aktuale dhe afatgjata me të cilat përballlet shoqëria bashkëkohore. Ato janë të njëjta në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar dhe integrohen në të gjitha lëndët, për të ndihmuar nxënësit të kuptojnë më mirë lidhjet ndërmjet njohurive nga lëndë të ndryshme, të ndërtojnë një vizion të gjerë për botën dhe të marrin përgjegjësi në një mjedis global dhe shumë dinamik. Temat ndërkurrikulare, të cilat janë përcaktuar në kurrikulën bërthamë, janë:

- ✓ Identiteti kombëtar.
- ✓ Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.
- ✓ Shëndeti mendor e fizik dhe siguria.
- ✓ Zhvillimi i qëndrueshëm.
- ✓ Teknologjia, shoqëria dhe media.

Lënda e gjuhës shqipe në arsimin e mesëm të lartë ka mundësi të shumta për trajtimin e këtyre temave përmes teksteve joletrare, aktiviteteve të folurit dhe të shkruarit, si dhe analizës së përdorimit të gjuhës në kontekste bashkëkohore. Më poshtë paraqiten disa shembuj të trajtimit të secilës temë në lëndën e gjuhës shqipe.

Identiteti kombëtar: Gjuha shqipe përbën një nga shtyllat kryesore të identitetit kombëtar, pasi jo vetëm që shërben si mjet i përbashkët komunikimi mes shqiptarëve, por edhe ruan e transmeton trashëgiminë historike, kulturore dhe shpirtërore të kombit. Në lëndën e gjuhës shqipe, nxënësit ndërgjegjësohen për këtë rol përmes veprimtarive që i nxisin të vlerësojnë, të përdorin dhe të mbrojnë gjuhën si pasuri kombëtare. Nxënësit:

- diskutojnë rëndësinë e përdorimit të gjuhës standarde në institucionet shtetërore, në mediat publike dhe në jetën e përditshme, si një element i unitetit kombëtar;
- hartojnë materiale ndërgjegjëse për shmangien e fjalëve të huaja, për pasurimin e fjalorit të shqipes dhe për përdorimin e saj të kujdesshëm në komunikimin shkollor, publik dhe digjital;
- studiojnë të folmet dialektore të shqipes për të vlerësuar larminë gjuhësore brenda kombit dhe për t'u ndërgjegësuar për rëndësinë e gjuhës standarde si mjet i përbashkët për komunikim, bashkëjetesë kulturore dhe unitet kombëtar.

Qytetaria aktive dhe sipërmarrja: Lënda e gjuhës shqipe kontribuon në zhvillimin e aftësive të komunikimit publik dhe të ndërveprimit shoqëror, duke i pajisur nxënësit me aftësi gjuhësore për të shprehur mendime, për të argumentuar qëndrime dhe për të ndërmarrë veprime të përgjegjshme në jetën shoqërore. P.sh., në lëndën e gjuhës shqipe, nxënësit:

- hartojnë letra zyrtare, ftesa, kërkesa apo peticione për çështje që prekin jetën shkollore apo komunitetin lokal;
- përgatisin dhe paraqesin fjalime bindëse për tema shoqërore me interes për të rinjtë;
- marrin pjesë në debate për rolin e të rinjve në vendimmarrje dhe analizojnë rëndësinë e përdorimit të një gjuhe etike dhe argumentuese në komunikimin publik.

Shëndeti mendor e fizik dhe siguria: Lënda e gjuhës shqipe ofron mundësi për të trajtuar mënyrat se si ndikon gjuha në mirëqenien personale dhe në ndërtimin e një mjedisi të sigurt dhe mbështetës për të gjithë. Përmes komunikimit të kujdesshëm dhe të respektueshëm, nxënësit mësojnë të përdorin gjuhën si mjet për vetëvlerësim pozitiv, mbështetje emocionale dhe parandalim të konflikteve apo të rreziqeve në jetën reale dhe digjitale. P.sh., në lëndën e gjuhës shqipe, nxënësit:

- hartojnë broshura, postera apo mesazhe sensibilizuese që promovojnë shëndetin mendor dhe rëndësinë e përdorimit të gjuhës pozitive në klasë, familje dhe rrjete sociale;
- analizojnë situata komunikimi që ndikojnë në mirëqenien emocionale, duke dalluar përdorimin e fjalorit mbështetës, motivues dhe gjithëpërfshirës nga ai ofendues, përjashtues apo diskriminues;

- diskutojnë rreziqet e komunikimit në internet, si bullizmi online dhe përhapja e gjuhës së urrejtjes, ose hartojnë një udhëzues gjuhësor me rregulla për sjellje të sigurt dhe etike në hapësirën online.

Zhvillimi i qëndrueshëm: Lënda e gjuhës shqipe u jep nxënësve mundësinë të përdorin gjuhën si një mjet për të ngritur vetëdijen për çështjet mjedisore dhe për të ndikuar pozitivisht në qëndrimet dhe veprimet individuale e kolektive. Përmes të shkruarit dhe të folurit bindës, nxënësit përfshihen në forma të ndryshme komunikimi që nxisin përgjegjësinë dhe angazhimin për mbrojtjen e mjedisit, shoqërisë dhe ekonomisë. P.sh., nxënësit:

- shkruajnë ese për tema, si ndotja e ajrit, ndotja akustike, shfrytëzimi i burimeve natyrore apo ndryshimet klimatike, duke përdorur fakte dhe opinione që rrisin forcën argumentuese të mesazhit;
- hartojnë postera informues për fushata sensibilizuese në shkollë, duke eksperimentuar me përdorimin e gjuhës së figurshme, thirrjeve emocionale dhe fjalive të shkurtra që tërheqin vëmendjen e audiencës;
- përgatisin prezantime të shkurtra për praktikën e qëndrueshme në jetën e përditshme (p.sh.: kursimi i ujit, përdorimi i biçikletës, riciklimi), duke ushtruar të folurit argumentues dhe etikën e komunikimit publik;
- analizojnë mënyrën se si përdoret gjuha në fushata të ndryshme mediatike që synojnë të ndikojnë në sjelljen e qytetarëve ndaj mjedisit dhe konsumit.

Teknologjia, shoqëria dhe media: Në një realitet ku komunikimi ndodh kryesisht përmes teknologjisë dhe mediave digjitale, lënda e gjuhës shqipe luan një rol kyç në ndërtimin e aftësive për të kuptuar, për të analizuar dhe për të përdorur gjuhën në mënyrë kritike, etike dhe të përgjegjshme. Nxënësit mësojnë të zbulojnë qëllimin, tonin dhe ndikimin e gjuhës së përdorur në mediat tradicionale dhe ato sociale, si dhe të ndërtojnë vetë mesazhe të qarta, të ndershme dhe të përshtatshme për audiencën të ndryshme. P.sh., ata:

- analizojnë gjuhën e përdorur në lajme, tituj portalesh, reklama dhe rrjete sociale, duke identifikuar tendenca manipulimi, hiperbolizimi apo paragjykimi;
- shkruajnë komente, postime ose reagime kritike ndaj përmbajtjeve mediatike, duke përdorur argumente dhe gjuhë etike që promovon respektin dhe mendimin e pavarur;

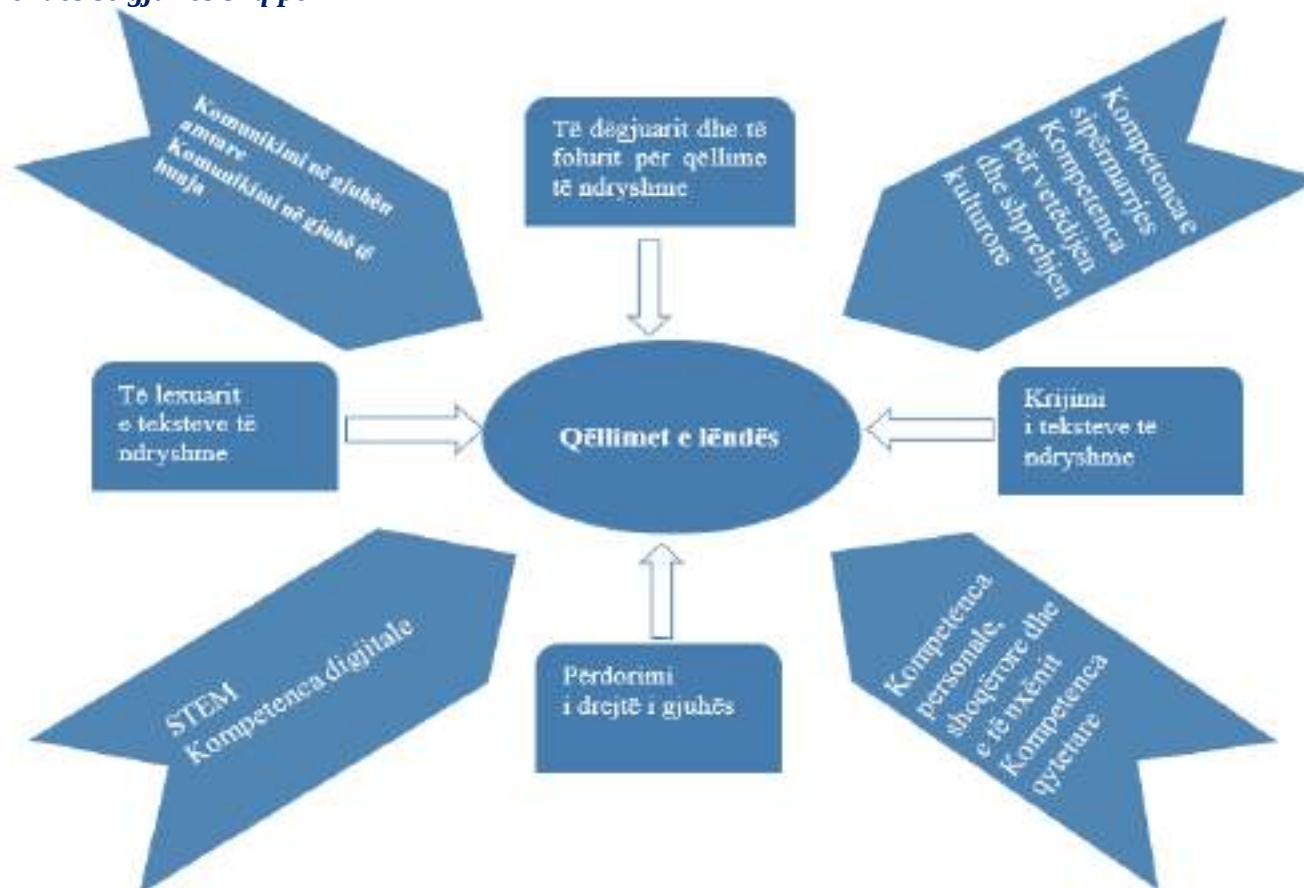
- diskutojnë sfidat dhe përgjegjësitë e komunikimit në mjedisin digjital.

Shënim. Veprimtari praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare do të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

4.3. Kompetencat e lëndës së gjuhës shqipe

Lënda e gjuhës shqipe zhvillon katër kompetenca, të cilat lidhen me kompetencat kyç që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij. Ndërtimi dhe zhvillimi i këtyre kompetencave synon përmbushjen e qëllimeve të lëndës së gjuhës shqipe.

Korniza konceptuale e lëndës së gjuhës shqipe

Kompetencat e lëndës së gjuhës shqipe

Kompetenca lëndore	Përshkrimi i kompetencës	Rezultatet e të nxënit
Të dëgjuarit dhe të folurit për qëllime të ndryshme	Për të ndërtuar këtë kompetencë, nxënësit përdorin gjuhën e folur si mjet kryesor për të komunikuar, për të shprehur mendime, ndjenja, përjetime dhe qëndrime, si dhe për të shqyrtuar ide e koncepte dhe për të zgjidhur probleme. Ata mësojnë të përshtatin të folurin sipas qëllimit, kontekstit dhe audiencës, duke ndërtuar mesazhe të qarta, të kuptueshme dhe të argumentuara. Dëgjimi aktiv dhe kritik është pjesë thelbësore e zhvillimit të kësaj kompetence. Nxënësit mësojnë të kuptojnë mesazhet e dëgjuara, të dallojnë qëllimin, strukturën, tonin dhe stilin e tyre, si dhe të reagojnë në mënyrë të menduar dhe të përshtatshme. Ky proces përfshin komunikimin ballë për ballë dhe ndërveprimet nëpërmjet materialeve digjitale, audio, video ose multimediale, që hasen në mjedise mësimore dhe jashtëshkollore. Përmes pjesëmarrjes në diskutime, debate, prezantime dhe forma të tjera të të folurit publik, nxënësit ushtrojnë të folurin dhe dëgjimin në mënyrë aktive. Ata ndërtojnë	Nxënësi: - komunikon me qartësi, saktësi dhe kreativitet, duke përshtatur stilin dhe gjuhën sipas dëgjuesit, qëllimit dhe kontekstit (shkollor, publik, digjital etj.); - dëgjon në mënyrë kritike dhe vlerëson tekste të folura apo multimediale, duke dalluar qëllimin, tonin dhe mesazhet; - merr pjesë aktivisht në diskutime, debate dhe prezantime, duke shprehur mendime të argumentuara dhe duke përdorur teknika bindëse të komunikimit; - bashkëpunon në mënyrë efektive në grupe, duke dëgjuar, duke ndarë ide dhe duke zgjidhur probleme në situata reale; - përdor mjetet dhe platformat digjitale për të folur, për të prezantuar dhe për të bashkëpunuar, duke respektuar normat etike të komunikimit online.

	mendimin kritik, aftësinë për të argumentuar dhe për të bashkëpunuar, duke u angazhuar në tema që lidhen me jetën personale, shkollore, kulturore dhe me çështje aktuale të shoqërisë.	
Të lexuarit e teksteve të ndryshme	Në arsimin e mesëm të lartë, kjo kompetencë zhvillohet përmes aftësimit të nxënësve për të kuptuar, interpretuar, analizuar dhe gjykyar në mënyrë të thelluar një gamë të gjerë tekstesh joletrare dhe letrare, digjitale dhe mediatike, që trajtojnë tema me përmbajtje kulturore, shoqërore, shkencore dhe qytetare. Nxënësit shkojnë përtej kuptimit të drejtpërdrejtë të përmbajtjes, duke zbatuar mendimin kritik, duke krahasuar burime dhe duke analizuar qëllimin, qëndrimin e autorit, strukturën, stilin, gjuhën dhe mesazhet e shprehura apo të nënkuptuara, në lidhje me kontekstin dhe ndikimin që ushtrojnë mbi lexuesin. Zhvillimi i kësaj kompetence përfshin edhe njohjen e llojeve të ndryshme të teksteve, vlerësimin e besueshmërisë së burimeve dhe reflektimin për mënyrën si përdoret gjuha për të ndërtuar mendime, qëndrime dhe perceptime, veçanërisht në mjediset digjitale dhe mediatike.	Nxënësi: - lexon, interpreton, analizon dhe gjykon tekste të ndryshme, përfshirë edhe ato digjitale ose mediatike, duke shpjeguar idetë kryesore, qëllimin dhe kuptimet dhe vlerat që ato përcjellin; - analizon gjuhën, stilin, figurat dhe mënyrën si është ndërtuar teksti, duke treguar se çfarë efekti kanë tek lexuesi; - krahason dhe kundërvë ide ose qëndrime nga tekste të ndryshme, duke i bashkuar ose dalluar përmes teknikave të krahasimit dhe përmbledhjes; - reflekton mbi procesin e leximit, duke dokumentuar zhvillimin e kuptimit përmes shënimeve, pyetjeve analitike ose skemave të organizimit konceptual.

	Kjo kompetencë mbështetet gjithashtu në zhvillimin e vetëdijes metakognitive, duke i ndihmuar nxënësit të ndjekin kuptimin gjatë leximit, të riformulojnë mendimet, të formulojnë pyetje analitike dhe të integrojnë informacione nga burime të ndryshme. Përmes leximit të qëllimshëm dhe kritik, nxënësit pasurojnë fjalorin, njohin dimensionet kulturore dhe etike të përmbajtjes dhe e përdorin informacionin në mënyrë të vetëdijshme në situata personale, mësimore dhe qytetare.	
Krijimi i teksteve të ndryshme	Në arsimin e mesëm të lartë, kjo kompetencë përfshin zhvillimin e aftësive për të krijuar tekste të ndryshme, duke marrë parasysh qëllimin, lexuesin dhe kontekstin. Nxënësit nuk mjaftohen me shkrimin e përmbajtjeve të thjeshta, por ushtrohen të ndërtojnë tekste të pasura në përmbajtje, me organizim të qartë, logjikë të brendshme, lidhje të natyrshme ndërmjet ideve dhe me gjuhë të saktë e të përshtatshme stilistikisht. Ata mësojnë të përdorin strategji të shkruarit, që përfshijnë planifikimin, hartimin, rishikimin, redaktimin dhe përpunimin e tekstit, si dhe marrjen e komenteve dhe përmirësimin në bazë të tyre. Shkrimi bëhet një proces	Nxënësi: - krijon tekste të llojeve të ndryshme duke marrë parasysh qëllimin, lexuesin dhe kontekstin; - organizon idetë në mënyrë të qartë, logjike dhe të lidhur, duke përdorur gjuhë të saktë, të përshtatshme dhe stilistikisht të qëndrueshme; - zbaton hapat e të shkruarit (planifikim, hartim, rishikim, redaktim, përmirësim) dhe ndërton një stil origjinal të të shkruarit; - krijon tekste edhe nëpërmjet mjeteve digjitale dhe multimediale, duke ndërthurur tekst, imazh, tingull dhe grafikë për të përforcuar mesazhin;

	ndërveprues që nuk mbyllet me dorëzimin e produktit, por përfshin reflektimin mbi vetë mënyrat e të shkruarit, vetëvlerësimin dhe ndërtimin e një stili autentik dhe të përgjegjshëm. Kjo kompetencë përfshin edhe krijimin e përmbajtjeve përmes mjeteve digjitale, ku nxënësit ndërthurin elemente tekstuale, pamore, zanore dhe grafike për të përcjellë në mënyrë më të plotë dhe më bindëse idetë e tyre. Ata aftësohen të njohin dhe të respektojnë standardet etike të të shkruarit, përfshirë citimin e burimeve, shmangien e plagjiaturës, si dhe ndërtimin e mesazheve me ndikim në hapësirat publike dhe digjitale. Përmes zhvillimit të kësaj kompetence, nxënësit jo vetëm përvetësojnë njohuri dhe aftësi gjuhësore, por edhe ndërtojnë aftësi të të menduarit kritik, krijues dhe reflektues, duke u bërë krijues të pavarur dhe të përgjegjshëm në një shoqëri ku komunikimi shtrihet përtej formave tradicionale.	- respekton standardet etike të shkrimit: citon burimet, shmang plagjiaturën dhe ndërton mesazhe me ndikim dhe përgjegjësi në hapësirat digjitale; - demonstroi mendim kritik, krijues dhe reflektues gjatë krijimit të teksteve.
Përdorimi i drejtë i gjuhës	Për ndërtimin dhe zhvillimin e kësaj kompetence, nxënësi duhet të marrë njohuri, aftësi, vlera dhe qëndrime për të përdorur gjuhën shqipe në mënyrë të saktë, të qartë dhe të pasur, si në të folur, ashtu edhe në të shkruar. Kjo	Nxënësi: - përdor saktë trajtat e shumësit të emrave, emrat prejfoljorë, mbiemrat e emëruar dhe foljet e parregullta;

	kompetencë mbështetet në njohuritë dhe aftësitë për morfologjinë (trajtimi i fjalëve dhe i formave të tyre), sintaksën (funksioni sintaksor i fjalëve, ndërtimi dhe funksionimi i fjalive), leksikologjinë (pasuria e fjalorit dhe përdorimi i duhur i fjalëve), drejtshkrimin (zbatimi i normave të gjuhës standarde) dhe stilistikën (përshtatja e shprehjes sipas kontekstit dhe qëllimit). Kompetenca shtrihet jo vetëm në përvetësimin e njohurive rreth sistemit gjuhësor të shqipes, por kryesisht në përdorimin dhe zbatimin e këtyre njohurive, si dhe në zhvillimin e një vetëdijeje gjuhësore që ndihmon nxënësin të përcjellë mendime, emocione dhe mesazhe me qartësi dhe korrektësi.	- dallon dhe përdor përcaktorin kallëzuesor, rendin e gjymtyrëve të dyta, gjymtyrët homogjene dhe të veçuara, duke argumentuar funksionin e tyre sintaksor dhe stilistik; - identifikon shtresat leksikore (shqipe, huazime), përdor sinonime, antonime, shprehje frazeologjike dhe kuptime të figurshme për të pasuruar komunikimin me gojë dhe me shkrim; - zbaton rregullat drejtshkimore për citimet, dialogun, nyjën e përparme dhe shkronjën e madhe; - dallon dhe përdor tiparet e gjuhës së folur dhe të shkruar, përdor parafrazën dhe siguron kohezion e koherencë në tekst.

V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1. Ndarja e kohës mësimore për klasën e dhjetë

Gjuha shqipe në klasën e dhjetë zhvillohet në dy orë mësimi në javë, gjithsej 72 orë mësimi në një vit shkollor. Koha mësimore përdoret:

- për ndërtimin e njohurive të reja;
- për ushtrime të orientuara drejt zbatimit të njohurive dhe përforcimit të të nxënësit;
- për përsëritje dhe përforcim konceptesh;
- për testime;
- për ushtrime;
- për krijime esesh dhe punësh të tjera me shkrim;
- për vetëvlerësime dhe vlerësime të nxënësve për nxënësit;
- për projekte kurrikulare;
- për reflektime në lidhje me përparimin personal në të nxënë;
- etj.

Gjatë çdo ore mësimi në lëndën e gjuhës shqipe, nxënësit flasin, dëgjojnë, lexojnë, shkruajnë dhe fitojnë njohuri dhe aftësi rreth sistemit gjuhësor. Kjo do të thotë që çdo orë mësimi shërben për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave lëndore. Orët e mësimi shërbejnë edhe për zhvillimin e kompetencave kyç.

Për lehtësi planifikimi sugjerohet që 20 orë mësimi të përdoren nga mësuesit:

- për përsëritje të përmbajtjes mësimore;
- për testime përmbledhëse;
- për zhvillimin e punëve me shkrim (ese, rrëfime, përshkrime etj.);

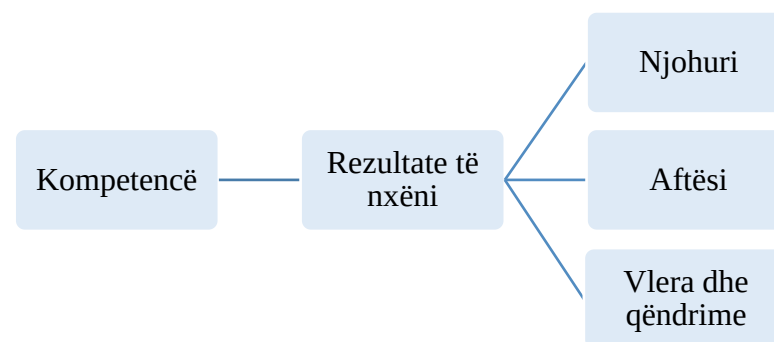
- për realizimin e projekteve kurrikulare e ndërkurrikulare.

Ndarja e kohës mësimore për klasën e dhjetë

Ndarjet kryesore	Orë mësimi të sugjeruara	Komente
Të folurit, të dëgjuarit dhe të lexuarit e teksteve përshkruese dhe rrëfyese, përfshirë edhe tekstet digjitale.	27	Koha mësimore shpërndahet në mënyrë të barabartë (afërsisht) ndërmjet llojeve të teksteve.
Përdorimi i drejtë i gjuhës <i>Morfologji, fjalëformim, sintaksë, drejtshkrim, pikësim dhe stilistikë</i>	25	Njohuritë dhe aftësitë në lidhje me sistemin gjuhësor të shqipes integrohen me studimin e teksteve përshkruese dhe rrëfyese, përfshirë edhe tekstet digjitale.
Përsëritje, testime, punë me shkrim, projekt.	20	Mësuesi e shpërndan kohën në funksion të ritmeve të të nxënit të nxënësve të klasës.
Gjithsej:	72	

5.2. Përmbajtja mësimore e klasës së dhjetë

Në programin e gjuhës shqipe janë paraqitur rezultatet e të nxënit për çdo kompetencë. Rezultatet e të nxënit janë pritshmëri të përgjithshme, të cilat shprehen në terma njohurish, aftësish, vlerash dhe qëndrimesh specifike për çdo klasë. Renditja e njohurive, aftësive, vlerave dhe qëndrimeve në program nuk nënkupton që përmbajtja mësimore gjatë vitit shkollor të zhvillohet në mënyrë të ndarë ose lineare sipas kësaj renditjeje. Kombinimi dhe organizimi i përmbajtjes mësimore në kapituj, tema apo njësi mësimore mbetet në kompetencën e mësuesve dhe të autorëve të teksteve shkollore, si përdoruesit kryesorë të programit.

Shënim. Tekstet që do të përzgjidhen për t'u punuar me nxënësit, mund të trajtojnë edhe tema, të tilla si:

- Prejardhja e gjuhës shqipe dhe vendi i saj në gjuhët indoeuropiane.
- Dokumentet dhe shkrimet e para në gjuhën shqipe dhe rëndësia e tyre për trashëgiminë kulturore.
- Kongresi i Manastirit dhe rëndësia e tij.
- Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe dhe sfidat e shkrimit të gjuhës shqipe sot.

Kompetenca: Të dëgjuarit dhe të folurit për qëllime të ndryshme

Rezultatet e të nxënit për këtë kompetencë

Nxënësi:

- komunikon me qartësi, saktësi dhe kreativitet, duke përshtatur stilin dhe gjuhën sipas dëgjuesit, qëllimit dhe kontekstit (shkollor, publik, digjital etj.);
- dëgjon në mënyrë kritike dhe vlerëson tekste të folura apo multimediale, duke dalluar qëllimin, tonin dhe mesazhet;
- merr pjesë aktivisht në diskutime, debate dhe prezantime, duke shprehur mendime të argumentuara dhe duke përdorur teknika bindëse të komunikimit;
- bashkëpunon në mënyrë efektive në grupe, duke dëgjuar, duke ndarë ide dhe duke zgjidhur probleme në situata reale;
- përdor mjetet dhe platformat digjitale për të folur, për të prezantuar dhe për të bashkëpunuar, duke respektuar normat etike të komunikimit online.

Njohuritë	Aftësitë
- Elementet e skemës së komunikimit dhe funksioni i tyre. - Paragjykimet dhe manipulimet në komunikim: si i dallojmë dhe si ndikojnë në kuptimin e mesazhit.	<i>Të dëgjuarit për të kuptuar dhe për të reflektuar</i> Nxënësi: - demonstroi të kuptuarit e mesazhit të dëgjuar, duke identifikuar idetë kryesore, argumentet mbështetëse dhe nënkuptimet; - mban shënime që tregojnë dëgjim të qëllimshëm dhe përqendrim;

- Etika e dëgjimit dhe e komunikimit në mjediset online: si ndërtojmë ndërveprime të përgjegjshme. - Llojet e teksteve për dëgjim: përshkrim i një vendi; prezantim i një personazhi historik; përshkrim i një kafshe, mjedisi ose objekti; tregim i lexuar me zë nga mësuesi apo një aktor; rrëfim personal në formë interviste audio/video; <i>blogje</i> të lexuara me zë (audio-blog); <i>podcast</i>-e etj. - Diskutimi formal: struktura dhe rolet e pjesëmarrësve në një diskutim. - Prezantimi efektiv: si përdorim mjetet vizuale dhe teknologjinë për të përforcuar mesazhin. - Zgjedhja e fjalëve dhe e mjeteve stilistike: hartimi i mesazheve të qarta dhe etike në kontekste të ndryshme, përfshirë ato digjitale.	- përmbledh dhe parafrazon informacionin e dëgjuar, duke e sintetizuar në mënyrë të qartë dhe të saktë; - shpreh mendim të argumentuar në diskutime, duke u bazuar në informacionin e dëgjuar; - reflekton për përmbajtjen e mesazhit, duke e lidhur me përvojat dhe njohuritë personale. <i>Të dëgjuarit për të vlerësuar</i> Nxënësi: - analizon qëllimin dhe kontekstin e mesazhit të dëgjuar; - vlerëson përmbajtjen, strukturën dhe përdorimin e elementeve joverbale (gjeste, mimikë, ton, intonacion); - dallon dhe interpreton fjalët e reja ose të panjohura nëpërmjet kontekstit; - vlerëson besueshmërinë e burimit, duke dalluar faktet nga opinionet dhe duke identifikuar paragjykime; - analizon ndikimin e gjuhës së përdorur mbi audiencën. <i>Të dëgjuarit në hapësira digjitale</i> Nxënësi: - dëgjon në mënyrë kritike dhe përzgjedhëse mesazhe në hapësira digjitale (video, <i>podcast</i>, rrjete sociale), duke dalluar informacionet e përshtatshme nga ato të panevojshme; - menaxhon përqendrimin dhe shmang shpërqendrimet gjatë dëgjimit në mjedise të mbingarkuara me informacione; - respekton etikën e dëgjimit në diskutime online: dëgjon me kujdes, nuk e ndërpret folësin, nuk përdor gjuhë ofenduese në reagimet e tij dhe përdor një ton të matur dhe të përgjegjshëm.

Komunikimi dhe gjuha gjatë të folurit

Nxënësi:

- identifikon dhe shpjegon rolin e elementeve të komunikimit gjatë të folurit (folësi, dëgjuesi, mesazhi, kanali, konteksti, qëllimi);
- zgjedh me kujdes fjalët, fjalitë dhe mjetet stilistike për të ndërtuar një mesazh të qartë, të bindshëm dhe të përshtatur sipas qëllimit, dëgjuesit dhe kontekstit;
- shpreh mendimet dhe ndjesitë e tij për tema të ndryshme dhe për dëgjues të ndryshëm;
- dallon veçoritë e gjuhës së folur, duke e krahasuar me gjuhën e shkruar (p.sh.: spontaniteti, elementet joverbale, ndërhyrjet, përsëritjet);
- vlerëson rolin e fjalës dhe të elementeve joverbale (gjeste, mimikë, toni i zërit, gjuha e trupit) në ndërtimin e një mesazhi të efektshëm;
- përdor intonacion, theks, ritëm, volum dhe pauza për të theksuar idetë kryesore dhe për të tërhequr vëmendjen e dëgjuesit.

Diskutimi dhe bashkëveprimi në grup

Nxënësi:

- merr pjesë në diskutime të ndryshme, duke përshtatur të folurin sipas qëllimit, temës dhe dëgjuesit;
- mbron qëndrimin personal, duke argumentuar mendimet e veta dhe duke respektuar rregullat e diskutimit (koha, rolet, rendi i fjalës);
- dallon dhe respekton rolet e grupit (moderator, drejtues, dëgjues) dhe bashkëpunon për të arritur një përfundim të përbashkët;

	- përdor gjuhë të qartë, të saktë dhe të pasur për të shprehur idetë, për të bërë pyetje dhe për të dhënë përgjigje të menduara; - analizon faktorët që ndikojnë në forcën e mesazhit (organizimi, toni, stili, përzgjedhja e fjalëve, këndvështrimi), duke ndërtuar mesazhe koherente dhe me ndikim. Prezantimi me gojë Nxënësi: - përgatit dhe realizon prezantime individuale për tema të ndryshme, duke paraqitur qëndrime personale të argumentuara (p.sh., debat rreth një problematike aktuale); - prezanton në grup projekte të përbashkëta, me ndarje të qartë rolesh dhe përgjegjësis; - përdor mjete pamore dhe digjitale për të mbështetur mesazhin; - përdor gjuhën verbale dhe joverbale për të mbajtur vëmendjen e audiencës dhe respekton kohën e prezantimit.

Vlerat dhe qëndrimet

Nxënësi:

- tregon respekt, ndjeshmëri dhe interes për bashkëbiseduesin, duke marrë parasysh këndvështrimet, bindjet dhe kulturën e tij;
- përfshihet në mënyrë aktive dhe të përgjegjshme në diskutime, debate dhe prezantime, duke kontribuar me ide, pyetje dhe reflektime;
- shpreh vetëbesim, seriozitet, sinqeritet dhe etikë në të folur, duke shmangur gjuhën fyese, paragjykimet dhe qëndrimet denigruese;
- përdor imagjinatën dhe kreativitetin për të zgjidhur probleme dhe për të ndërtuar mesazhe tërheqëse dhe me ndikim;
- menaxhon emocionet dhe situatat sfiduese gjatë të folurit publik, duke ruajtur qartësinë, përqendrimin dhe maturinë;
- shfrytëzon në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme teknologjinë e informacionit dhe të komunikimit për të përmirësuar prezantimet dhe ndërveprimet, si në hapësirat fizike, ashtu edhe në ato digjitale.

Kompetenca: Të lexuarit e teksteve të ndryshme

Rezultatet e të nxënit për këtë kompetencë

Nxënësi:

- lexon, interpreton, analizon dhe gjykon tekste të ndryshme, përfshirë edhe ato digjitale ose mediatike, duke shpjeguar idetë kryesore, qëllimin dhe kuptimet dhe vlerat që ato përcjellin;
- analizon gjuhën, stilin, figurat dhe mënyrën si është ndërtuar teksti, duke treguar se çfarë efekti kanë tek lexuesi;
- krahason dhe kundërvë ide ose qëndrime nga tekste të ndryshme, duke i bashkuar ose dalluar përmes teknikave të krahasimit dhe përmbledhjes;
- reflekton mbi procesin e leximit, duke dokumentuar zhvillimin e kuptimit përmes shënimeve, pyetjeve analitike ose skemave të organizimit konceptual.

Njohuritë	Aftësitë
- Teksti: përkufizimi i tij si njësi komunikimi me funksion dhe strukturë të caktuar; karakteristikat bazë të një teksti të ndërtuar mirë: qartësi, kohezion, qëllim dhe organizim logjik. - Elementet përbërëse të tekstit: tema, ideja kryesore, informacionet mbështetëse, renditja logjike dhe lidhja midis pjesëve të tekstit (kohezioni) etj.	Kuptimi i tekstit Nxënësi: - përdor strategji të strukturuar para, gjatë dhe pas leximit, si: vendosja e qëllimeve, parashikimi i përmbajtjes, aktivizimi i njohurive të mëparshme, formulimi i pyetjeve analitike, shënime reflektuese dhe krahasim perspektivash për të siguruar kuptimin e teksteve; - identifikon dhe përmbledh idetë kryesore dhe informacionet mbështetëse të teksteve të ndryshme; - shpjegon kuptimin e fjalëve e shprehjeve në kontekst, përfshirë edhe kuptimet e figurshme;

- Dallimet ndërmjet teksteve letrare dhe joletrare: struktura, qëllimi, gjuha e përdorur dhe ndikimi te lexuesi. - Karakteristikat dalluese të teksteve mediatike dhe digjitale në krahasim me ato tradicionale: ndërveprimi me lexuesin, përfshirja e përmbajtjes pamore dhe auditive, formati i shkurtër dhe tërheqës, përdorimi i hiperlinkeve etj. - Përdorimi i teknikave të leximit kritik: dallimi ndërmjet fakteve dhe opinioneve, identifikimi i qëllimit dhe i qëndrimit të autorit, analiza e nëntekstit dhe e ndikimit të gjuhës në mesazh. - Etika e leximit dhe e përdorimit të informacionit: respektimi i të drejtës së autorit, citimi korrekt i burimeve, shmangia e plagjiaturës dhe përdorimi etik i informacionit, veçanërisht në mjedise digjitale e mediatike.	- dallon mesazhet e drejtpërdrejta dhe të nënkuptuara, duke nxjerrë përfundime të mbështetura në tekst; - interpreton, analizon elementet pamore e grafike (fotografi, tabela, grafikë, harta), dhe shpjegon se si ato plotësojnë, mbështesin ose ndryshojnë kuptimin e tekstit të shkruar; - integron informacionin e marrë nga teksti i shkruar dhe nga elementet pamore ose multimodale për të ndërtuar një kuptim të plotë të tekstit.
Tekstet rrëfyese - Veçoritë strukturore dhe përmbajtjesore të teksteve rrëfyese: qëllimi për të treguar një	Analiza e elementeve të tekstit Nxënësi: - analizon strukturën e tekstit (hyrje, zhvillim, mbyllje, lidhjet logjike) dhe tregon si ajo ndihmon në kuptimin e mesazhit; - analizon mënyrën se si zhvillohen idetë, temat ose argumentet në tekst dhe si mbështeten nga shembujt e dhënë; - analizon zgjedhjet gjuhësore dhe stilistike të autorit (figura stilistike, ritmi, toni, regjistri), duke shpjeguar ndikimin e tyre mbi lexuesin; - shpjegon funksionin e elementeve pamore e multimodale (grafikë, foto, harta, video) në plotësimin ose zgjerimin e kuptimit të tekstit. Leximi kritik i tekstit Nxënësi:

ngjarje reale apo të trilluar në mënyrë të rrjedhshme, koherente dhe të kuptueshme. - Elementet përbërëse të një teksti rrëfyes: personazhet, ngjarjet, vendi, koha dhe renditja e tyre (kronologjike ose retrospektive), si dhe këndvështrimi rrëfyes (veta e parë ose e tretë). - Elementet gjuhësore ose stilistike të tekstit rrëfyes: përdorimi i foljeve në kohë të shkuar (e kryer e thjeshtë, e pakryer), i ndajfoljeve të vendit dhe të kohës, i lidhëzave, i dialogëve, si dhe i figurave stilistike që krijojnë emocion. Tekstet përshkruese - Veçoritë strukturore dhe përmbajtjesore të teksteve përshkruese: qëllimi për të përshkruar një objekt, person, vend apo ndjesi. - Elementet gjuhësore: përdorimi i mbiemrave, i emrave konkretë, i foljeve dhe i shqisave për të krijuar përfytyrim të gjallë te lexuesi. - Organizimi logjik i përshkrimit (nga e përgjithshmja tek e veçanta, nga jashtë brenda etj.).	- dallon faktet nga opinionet dhe vlerëson besueshmërinë e burimeve duke u mbështetur në argumente të bazuara në fakte; - analizon qëllimin dhe këndvështrimin e autorit dhe shpjegon se si ato ndikojnë në për zgjedhjen e përmbajtjes, gjuhës dhe tonit; - dallon mënyrat si përdoret gjuha për të bindur lexuesin dhe shpjegon si ato mund të përdoren për ta manipuluar, sidomos në tekstet mediatike e digjitale; - krahason tekste të ndryshme (letrare /joletrare, tradicionale/digjitale, rrëfyese/përshkruese) duke përdorur kritere të qarta si struktura, gjuha, funksioni, ndikimi te audienca etj.; - lidh tekstet e lexuara me forma të tjera artistike e mediatike (film, pikturë, muzikë, rrjete sociale etj.) për të nxjerrë ngjashmëri e dallime në trajtimin e ideve dhe mesazheve. Reflektimi dhe përdorimi i informacionit Nxënësi: - reflekton mbi idetë e lexuara dhe i lidh ato me përvojat personale, me aktualitetin dhe me situata të shoqërore e kulturore; - dokumenton procesin e leximit dhe të kuptimit (me shënime, ditar leximi, hartë mendore dhe grafikë krahasimi); - përdor informacionin e lexuar në mënyrë kritike e etike në punë me shkrim, projekte dhe prezantime, duke cituar burimet në mënyrë korrekte dhe duke shmangur plagjiaturën. Pasurimi i fjalorit

	Nxënësi: - përdor burime të ndryshme gjuhësore (fjalorë të shtypur dhe online, platforma digjitale, aplikacione gjuhësore) për të kërkuar dhe për të saktësuar kuptimin e fjalëve të panjohura; - shpjegon kuptimin dhe përdorimin e fjalëve dhe të shprehjeve të reja në tekstet rrëfyese dhe përshkruese, duke u mbështetur te konteksti; - analizon dhe përdor sinonime, antonime, polisemi, homonimi dhe shprehje frazeologjike për të shtuar saktësinë dhe pasurinë e shprehjes së tij; - shpjegon prejardhjen e fjalëve dhe zhvillimin e kuptimeve të tyre në kohë, duke i lidhur me përdorimin në kontekste të ndryshme tekstuale; - shpjegon rolin e gjuhës së figurshme në thellimin e kuptimit dhe në forcimin e mesazhit në tekste të ndryshme. Llojet e teksteve Nxënësi: - identifikon dhe përshkruan veçoritë dalluese të teksteve rrëfyese dhe të teksteve përshkruese, duke i dalluar nga llojet e tjera në bazë të qëllimit, strukturës dhe gjuhës së përdorur; - analizon funksionin, strukturën, përmbajtjen dhe gjuhën e një teksti rrëfyës, duke shqyrtuar elemente, si: personazhet, ngjarjet, renditja, mjedisi dhe këndvështrimi etj.; - analizon funksionin, strukturën, përmbajtjen dhe gjuhën e një teksti përshkrues, duke vënë në dukje renditjen logjike të përshkrimit, përdorimin e mbiemrave ose të shqisave për të krijuar imazhe të qarta te lexuesi;

	- krahason tekstet rrëfyese dhe tekstet përshkruese për të gjykuar ndryshimet në mënyrën e ndërtimit, në qëllim dhe në mënyrën se si ndikojnë te lexuesi; - vlerëson ndikimin e zgjedhjeve gjuhësore dhe stilistike në krijimin e atmosferës, emocioneve apo imazheve në të dyja llojet e teksteve.

Vlerat dhe qëndrimet

Nxënësi:

- shfaq motivim dhe kënaqësi për leximin, jo vetëm për qëllime mësimore, por edhe për zhvillim personal, kulturor dhe shoqëror;
- tregon vetëbesim dhe vetëvlerësim në aftësitë e veta për të kuptuar, për të analizuar dhe për të diskutuar rreth teksteve të ndryshme;
- respekton ide, qëndrime dhe këndvështrime që pasqyrohen në tekste të ndryshme;
- respekton të drejtën e autorit dhe shmang plagjiaturën kur përdor ose citon ide nga tekste të lexuara;
- vlerëson rolin e leximit kritik dhe informimit të saktë në ndërtimin e një mendimi të pavarur dhe në marrjen e vendimeve të përgjegjshme si qytetar i shekullit XXI;
- tregon vullnet dhe këmbëngulje për t'u përballur edhe me tekste të vështira;
- respekton të tjerët gjatë diskutimeve, dëgjon me kujdes dhe shmang paragjykimet.

Shënim. Nxënësi, përgjatë një viti shkollor, lexon dhe shkruan, pothuajse, të njëjtat lloje tekstesh. Sugjerohet që shkrimi i tekstit të realizohet me nxënësit, pasi është lexuar dhe studiuar ai lloj teksti nga nxënësi.

Kompetenca: Krijimi i teksteve të ndryshme

Rezultatet e të nxënit për këtë kompetencë

Nxënësi:

- krijon tekste të llojeve të ndryshme duke marrë parasysh qëllimin, lexuesin dhe kontekstin;
- organizon idetë në mënyrë të qartë, logjike dhe të lidhur, duke përdorur gjuhë të saktë, të përshtatshme dhe stilistikisht të qëndrueshme;
- zbaton hapat e të shkruarit (planifikim, hartim, rishikim, redaktim, përmirësim) dhe ndërton një stil origjinal të të shkruarit;
- krijon tekste edhe nëpërmjet mjeteve digjitale dhe multimediale, duke ndërthurur tekst, imazh, tingull dhe grafikë për të përforcuar mesazhin;
- respekton standardet etike të shkrimit: citon burimet, shmang plagjiaturën dhe ndërton mesazhe me ndikim dhe përgjegjësi në hapësirat digjitale;
- demonstroi mendim kritik, krijues dhe reflektues gjatë krijimit të teksteve.

Njohuritë

- Procesi i të shkruarit, hapat dhe strategjitë e të shkruarit.
- Tekste përshkruese, si p.sh.: ese përshkruese, përshkrim i një personazhi, vendi, objekti apo ndjesie; përshkrim në formë artikulli apo postimi digjital me tekst dhe imazh.
- Tekste rrëfyese, si p.sh.: ese rrëfyese, rrëfim personal apo imagjinar, tregim i shkurtër me strukturë të qartë, postim rrëfyës në *blog* ose në rrjete sociale.

Aftësitë

Shkrimi si proces

Nxënësi:

- përcakton me qartësi qëllimin, temën dhe audiencën (lexuesin) e synuar (p.sh.: rrëfim personal, përshkrim i një vendi apo i një ngjarjeje etj.);
- planifikon shkrimin duke hartuar një strukturë paraprake dhe duke zgjedhur formatin më të përshtatshëm (tekst linear, me nënndarje, me elemente pamore etj.);
- mbledh dhe përzgjedh informacion nga burime të besueshme (fjalorë, artikuj shkencorë, materiale multimediale, burime online) duke respektuar të drejtën e autorit dhe etikën e citimit;
- ndjek të gjitha hapat e procesit të shkrimit: draftim - hartim - rishikim - redaktim - përpunim përfundimtar, duke u përqendruar si në përmbajtjen, ashtu edhe në formën gjuhësore;
- redakton shkrimin duke përmirësuar saktësinë, organizimin logjik, stilin e qartë dhe përdorimin e elementeve retorike për të bindur ose për të ndikuar lexuesin;

- përdor sugjerimet e të tjerëve (mësuesit, bashkëmoshatarëve, softuerëve ndihmës) për të reflektuar rreth versioneve paraprake dhe për të përmirësuar produktin përfundimtar;
- zbaton rregullat gramatikore dhe drejtshkrimore dhe shfaq kujdes në zgjedhjen e terminologjisë sipas kontekstit.

Shkrimi si produkt

Nxënësi:

- krijon tekste të organizuara në paragrafë, duke ndërtuar përmbajtje të qarta dhe të kuptueshme përmes rrëfimeve ose përshkrimeve të hollësishme;
- shkruan hyrje që prezantojnë në mënyrë tërheqëse temën ose personazhin, si dhe përfundime që mbyllin tekstin me koherencë dhe kuptim të plotë;
- zgjedh stilin dhe tonin sipas natyrës së tekstit dhe lexuesit;
- zbaton elemente strukturore për të siguruar rrjedhshmëri dhe kuptueshmëri, si p.sh.: renditja kronologjike e ngjarjeve, ndarja në pjesë, tituj ose nëntituj dhe lidhje të natyrshme mes paragrafëve;
- përshkruan personazhe, vende, ndjesi apo ngjarje, duke përdorur fjalor të pasur dhe të përshtatshëm;
- shfaq stil vetjak dhe përpiket të krijojë një zë të dallueshëm në të shkruar, duke përdorur me vetëdije mjete gjuhësore që gjallërojnë tekstin;
- përfshin elemente pamore, tinguj ose grafikë për të përforcuar përmbajtjen dhe për ta bërë komunikimin më tërheqës, kur shkruan në mjedise digjitale;

	- citon saktë burimet dhe respekton rregullat e të drejtës së autorit. Llojet e teksteve që krijon nxënësi në klasën e dhjetë, janë: - tekste përshkruese, si p.sh.: ese përshkruese, përshkrim i një personazhi, vendi, objekti apo ndjesie; përshkrim në formë artikulli apo postimi digjital me tekst dhe imazh; - tekste rrëfyese, si p.sh.: ese rrëfyese, rrëfim personal apo imagjinar, tregim i shkurtër me strukturë të qartë, postim rrëfyës në <i>blog</i> ose në rrjete sociale.

Vlerat dhe qëndrimet

Nxënësi:

- shfaq vetëbesim, këmbëngulje dhe vullnet për të përfunduar procesin e shkrimit, edhe kur përballlet me sfida;
- demonstroi imagjinatë, mendim krijues dhe fleksibilitet për të hartuar tekste të ndryshme;
- shkruan me përgjegjësi, duke respektuar të drejtën e autorit dhe duke shmangur plagjiaturën;
- respekton gjuhën standarde, por njih edhe përdorimin e ndërgjegjshëm të formave krijuese (p.sh., përdorimi stilistik i dialektit ose i zhargonit kur kërkohet nga konteksti);
- bashkëpunon me bashkëmoshatarët për të përgatitur projekte të përbashkëta me shkrim, duke ndarë ide dhe duke respektuar kontributin e secilit;
- është i hapur ndaj komenteve dhe sugjerimeve, duke i parë ato si mundësi për rritje dhe përmirësim të aftësive të veta shprehëse.

Shënim. Të gjitha njohuritë gjuhësore të lidhen me analizën dhe studimin e teksteve, jo si mësim të shkëputura gramatikore.

Përdorimi i drejtë i gjuhës

Rezultatet e të nxënësit

Nxënësi:

- përdor saktë trajtat e shumësit të emrave, emrat prejfoljorë, mbiemrat e emëruar dhe foljet e parregullta;
- dallon dhe përdor përcaktorin kallëzuesor, rendin e gjymtyrëve të dyta, gjymtyrët homogjene dhe të veçuara, duke argumentuar funksionin e tyre sintaksor dhe stilistik;
- identifikon shtresat leksikore (shqipe, huazime), përdor sinonime, antonime, shprehje frazeologjike dhe kuptime të figurshme për të pasuruar komunikimin me gojë dhe me shkrim;
- zbaton rregullat drejtshkrimore për citimet, dialogun, nyjën e përparme dhe shkronjën e madhe;
- dallon dhe përdor tiparet e gjuhës së folur dhe të shkruar, përdor parafrazën, siguron kohezion e koherencë në tekst dhe përshtat shprehjen sipas kontekstit.

MORFOLOGJI DHE FJALËFORMIM*Sugjerohen 6 orë mësimi***Njohuritë**

- Emrat me dy trajta të shumësit.
- Emrat e dygjinishëm.
- Emrat prejfoljorë dhe përdorimi i tyre.
- Mbiemrat e emëruar.
- Foljet e parregullta në mënyrat habitore dhe dëshirore.

Aftësitë**Nxënësi:**

- përdor në mënyrën e duhur trajtat e ndryshme të shumësit të emrave, duke argumentuar zgjedhjen e bërë;
- përshtat fjalët përcaktuese me emrat e dygjinishëm në numrin shumës dhe argumenton zgjedhjen e bërë;
- përcakton mënyrën e formimit të emrave prejfoljorë;
- analizon vlerën e përdorimit të emrave prejfoljorë në tekste të ndryshme;
- dallon emërzimin e mbiemrave;
- analizon vlerën e përdorimit të mbiemrave të emëruar në tekste të ndryshme;

	- përdor foljet e parregullta në mënyrat habitore dhe dëshirore dhe argumenton zgjedhjen e bërë.
SINTAKSË <i>Sugjerohen 6 orë mësimi</i>	
Njohuritë	Aftësitë
- Përcaktori kallëzuesor dhe dallimi me përcaktorët e tjerë. - Rendi i gjymtyrëve të dyta (kundrinor, rrethanor, përcaktor, përcaktor kallëzuesor) në fjali. - Gjymtyrët homogjene. Gjymtyrët e veçuara.	Nxënësi: - përdor në fjali përcaktorin kallëzuesor; - dallon përcaktorin kallëzuesor nga përcaktorët e tjerë; - argumenton kur një fjalë ka funksionin e përcaktorit kallëzuesor; - përcakton rendin e gjymtyrëve të dyta në fjali; - analizon rendin e zakonshëm të gjymtyrëve të dyta dhe shpjegon rastet kur ky rend mund të ndryshojë për arsye stilistike; - përcakton llojin e gjymtyrëve homogjene (kryefjalë, kallëzues, kundrinor etj.); - argumenton kur janë gjymtyrë homogjene dhe kur nuk janë të tilla (kallëzuesi, përcaktorët etj.); - zgjeron fjalitë me gjymtyrë homogjene duke bërë përshtatjen e duhur me gjymtyrët e tjera të fjalisë; - shpjegon çfarë janë gjymtyrët e veçuara dhe cilat gjymtyrë mund të veçohen në fjali; - përdor gjymtyrë të veçuara (p.sh., përcaktorë, rrethanorë, kundrinorë) për të theksuar, për të shpjeguar ose për të qartësuar një pjesë të fjalisë; - analizon rolin sintaksor të gjymtyrëve të veçuara në ndërtimin e kuptimit të fjalisë; - përdor shenjat e pikësimit për të ndarë gjymtyrët e veçuara.
LEKSIKOLOGJI	

Sugjerohen 3 orë mësimi

Njohuritë	Aftësitë
- Shtresimi i leksikut sipas përdorimit dhe burimit (të shihen në rrafshin stilistik). - Sinonimet kontekstuale. Vargjet sinonimike. Antonimet kontekstuale.	Nxënësi: - dallon shtresat e leksikut sipas përdorimit dhe sipas burimit; - identifikon fjalët shqipe dhe huazimet sipas burimit; - analizon rolin stilistik të shtresave të ndryshme leksikore në ndërtimin e kuptimit dhe të efektit të tekstit; - përdor në mënyrë të vetëdijshme fjalë nga shtresa të ndryshme leksikore për të pasuruar shprehjen në të shkruar dhe në të folur; - vlerëson pasurinë leksikore të gjuhës shqipe; - shpjegon çfarë janë sinonimet kontekstuale dhe si dallohen nga sinonimet e zakonshme; - shpjegon çfarë janë vargjet sinonimike dhe si përdoren për të pasuruar gjuhën e folur dhe të shkruar; - analizon efektin stilistik që japin vargjet sinonimike në një tekst (si: forcimi i idesë, thellimi i emocionit ose shmangia e përsëritjeve të mërzitshme); - përdor sinonimet kontekstuale dhe vargjet sinonimike për të ndërtuar tekste më të pasura, të larmishme dhe me nuanca të sakta kuptimore; - shpjegon çfarë janë antonimet kontekstuale dhe si ndryshojnë nga antonimet e zakonshme; - jep shembuj të antonimeve që krijohen vetëm në varësi të kontekstit; - shpjegon efektin stilistik të antonimeve kontekstuale në forcimin e kontrastit në tekst.
DREJTSHKRIM DHE PIKËSIM	

Sugjerohen 6 orë mësimi

Njohuritë	Aftësitë
- Drejtshkrimi i citimeve dhe i bibliografisë. - Drejtshkrimi në dialogë. - Drejtshkrimi i disa trajtave të shumësit të emrave dhe të mbiemrave. - Drejtshkrimi i nyjës së përparme. - Drejtshkrimi i shkronjës së madhe në emërtimet e festave dhe të ngjarjeve të veçanta, emërtimet e institucioneve, organizatave dhe titujve zyrtarë.	Nxënësi: - shpjegon rregullat drejtshkrimore në përdorimin e citimeve në tekst (p.sh.: thonjëzat, presjet, pikësimi brenda ose jashtë thonjëzave); - shpjegon si ndërtohet bibliografia në fund të një pune (autor-i/ët, titulli i veprës, shtëpia botuese, vendi, viti); - rendit burimet sipas standardeve (p.sh., alfabetike, sipas llojit të burimit); - zbaton rregullat drejtshkrimore për citimet dhe bibliografinë në përgatitjen e projekteve, punëve me shkrim etj.; - krahason ligjëratën e drejtë nga ligjërata e zhdrejtë duke evidentuar ndryshimet në strukturë, format gjuhësore dhe shenjat e pikësimit; - shndërron një fjali ose disa fjali nga ligjërata e drejtë në ligjëratën e zhdrejtë dhe anasjelltas, duke ruajtur kuptimin e saktë; - analizon efektin stilistik të përdorimit të ligjëratës së drejtë dhe të ligjëratës së zhdrejtë në një tekst letrar ose joletrar; - zbaton rregullat drejtshkrimore te dialogu; - krahason përdorimin e shenjave të pikësimit në dialog dhe në ligjëratën e drejtë; - zbaton rregullat drejtshkrimore për trajtat e shumësit të emrave dhe të mbiemrave; - zbaton rregullat drejtshkrimore për përdorimin e shkronjës së madhe në emërtimet e festave dhe të ngjarjeve të veçanta, emërtimet e institucioneve, organizatave dhe titujve zyrtarë.

STILISTIKË

Sugjerohen 4 orë mësimi

Njohuritë	Aftësitë
- Gjuha e folur dhe gjuha e shkruar. - Dialogu dhe monologu. - Parafraza. - Koherenca dhe kohezioni.	Nxënësi: - shpjegon dallimet kryesore midis gjuhës së folur dhe gjuhës së shkruar (p.sh.: spontaniteti, shprehjet joformale, gjestet dhe intonacioni te gjuha e folur; struktura e organizuar dhe korrektësia te gjuha e shkruar); - analizon situata komunikimi ku përdoret secila formë dhe shpjegon arsyet e përshtatjes së gjuhës me kontekstin; - reflekton për ndikimet e teknologjisë në gjuhën e folur dhe të shkruar; - dallon tiparet kryesore të dialogut dhe të monologut; - analizon rolin e dialogut dhe të monologut në tekste të ndryshme ose në komunikimin e përditshëm; - shpjegon çfarë është parafraza dhe ku përdoret (riprodhimi i një teksti ose mendimi me fjalë të tjera, pa ndryshuar kuptimin); - analizon dallimin midis citimit fjalë për fjalë dhe parafrazimit; - parafrazon duke rikrijuar tekste më të qarta, më të thjeshta ose të përshtatura për një audiencë të caktuar; - shpjegon çfarë janë koherenca (përshtatja logjike e ideve) dhe kohezioni (lidhja gjuhësore mes pjesëve të tekstit);

	- jep shembuj të elementeve gjuhësore që sigurojnë kohezionin (lidhëzat, përemrat, përsëritjet, sinonimet) dhe mënyrës si ndërtohet koherenca (renditja logjike e ideve); - analizon nivelin e kohezionit dhe të koherencës në tekste të ndryshme; - shkruan tekste duke zbatuar parimet e koherencës dhe të kohezionit.
Vlerat dhe qëndrimet	
Nxënësi: - tregon përgjegjësi dhe kujdes në përdorimin e gjuhës shqipe, duke respektuar rregullat drejtshkrimore, morfologjike dhe sintaksore; - vlerëson pasurinë dhe bukurinë e shqipes, duke e përdorur atë në mënyrë krijuese dhe të larmishme, si në kontekste formale, ashtu edhe joformale, përfshirë hapësirat digjitale; - tregon tolerancë dhe respekt për variante të ndryshme të shqipes (dialekte, të folme, përdorime kontekstuale), si pjesë e diversitetit gjuhësor; - demonstroi këmbëngulje në përmirësimin e shprehjes së vet dhe nuk ngurron të pranojë sugjerime, kritika ose reflektime për të rritur cilësinë e komunikimit të vet në të shkruar e në të folur; - përdor me përgjegjësi teknologjinë (aplikacione gjuhësore, mjete për korrigjim drejtshkrimor, platforma online) për të përmirësuar komunikimin me shkrim dhe me gojë.	

5.3. Shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).

Në këtë rubrikë ofrohen disa shembuj orientues veprimtarish që ndihmojnë për të përmbushur një rezultat të nxëni. Shembujt synojnë të ilustrojnë se si mund të realizohen aftësitë dhe rezultatet në procesin mësimor. Për hartimin e rezultateve të të nxënit për orë mësimore, mësuesi bazohet në aftësitë e programit.

Dallimi mes aftësisë dhe rezultatit të të nxënit:

- Aftësia është një deklaratë e përgjithshme që tregon çfarë duhet të zhvillojë nxënësi gjatë një periudhe më të gjatë (grup orësh, muaj, periudhë, vit). Pra, aftësia është e gjerë dhe afatgjatë (pasi kërkon kohë dhe sprova të vazhdueshme për t'u arritur) dhe përshkruan sjelljen e synuar. Shembull aftësie: *Nxënësi shkruan një tekst argumentues, duke ndërtuar tezë të qartë, argumente të mbështetura dhe përfundim bindës.*
- Rezultati i të nxënit për një orë mësimore është një deklaratë konkrete dhe e matshme që tregon çfarë do të arrijë nxënësi në fund të një ore specifike. Ai është i ngushtë dhe i përqendruar në një qëllim të qartë dhe bazohet në një pjesë të aftësisë së madhe nga programi. Shembull rezultati: *Nxënësi planifikon dhe harton strukturën e një eseje argumentuese për një temë të dhënë, duke përcaktuar tezën, argumentet dhe përfundimin.*

Rezultati i të nxënit	Veprimtaritë
<i>Nxënësi planifikon dhe harton draftin e një eseje rrëfyese.</i>	Bisedë hyrëse (10 minuta) - Mësuesi hap orën me një pyetje orientuese: <i>A keni ndonjë ngjarje që e kujtoni shpesh, sepse ju ka lënë mbresa?</i> - Diskutohet shkurtimisht se çfarë e dallon një tekst rrëfyese: një ngjarje konkrete, personazhe, kohë, vend, rend ngjarjesh dhe emocione personale. - Nxënësve u jepet liria të zgjedhin temën e rrëfimit për një ngjarje reale ose të trilluar. Planifikimi i strukturës (10 minuta) Nxënësit mund të zgjedhin një ngjarje për të rrëfyer dhe të planifikojnë tekstin e tyre përmes një flete pune që përfshin: - Titulli ose tema. - Koha dhe vendi i ngjarjes. - Personazhet. - Ngjarja kryesore dhe episodet e saj (sipas renditjes kronologjike ose retrospektive).

	- Emocionet dhe reflektimi personal. <i>Hartimi i draftit (20 minuta)</i> - Nxënësit fillojnë të shkruajnë draftin e esesë. Theksi vihet te qartësia, rrjedhshmëria, organizimi logjik dhe përfshirja e përjetimeve personale. - Mësuesi mbikëqyr punën dhe jep ndihmë sipas nevojës. <i>Mbyllja (5 minuta)</i> - Disa nxënës lexojnë një paragraf nga drafti i esesë së tyre. - Diskutim: <i>A ishte ngjarja e qartë? Çfarë ndjesish përcolli? Si mund të përmirësohet rrëfimi?</i> - Nxënësit përfundojnë esenë në orën e ardhshme.

Shënim. Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjuhës shqipe do të përshkruhen veprimtari praktike për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.

VI. SQARIME PËR LLOJET E TEKSTEVE

Teksti është një element themelor në lëndën e gjuhës shqipe, pasi përmes tij nxënësit ndërtojnë dhe zhvillojnë jo vetëm kompetencat specifike të lëndës, por edhe kompetenca kyç, si: komunikimi, mendimi kritik, përdorimi i teknologjisë etj. Tekstet ose fragmentet e përzgjedhura në tekstin shkollor duhet të jenë të përshtatura me nivelin emocional, intelektual dhe social të nxënësve, si dhe me sfidat bashkëkohore me të cilat përballen ata.

Në klasën e dhjetë, nxënësit njihen me tekstet përshkruese dhe rrëfyese, duke kuptuar funksionin dhe qëllimin e tyre në situata të ndryshme komunikimi. Në klasat XI dhe XII, programi vijon me trajtimin e llojeve të tjera të teksteve.

Përveç teksteve të shkruara tradicionale, nxënësit punojnë edhe me tekste multimediale dhe digjitale, si video, *podcast*-e, *blogje*, apo përmbajtje nga rrjetet sociale, duke analizuar mënyrën se si ndikojnë gjuha, imazhi dhe tingulli në ndërtimin e përvojës dhe në transmetimin e mesazhit. Në lëndën e gjuhës shqipe, tekstet përdoren për të ndërtuar krahasime ndërmjet llojeve të ndryshme, për të analizuar përdorimin e gjuhës në kontekste të ndryshme dhe për të ushtruar krijimin e teksteve nga vetë nxënësit. Ndërsa analizat letrare zhvillohen në lëndën e letërsisë, në këtë lëndë fokusi është te kuptimi, vlerësimi, ndërtimi dhe përdorimi i teksteve joletrare, si dhe te krahasimi i tyre me tekstet letrare në aspektin gjuhësor dhe stilistik.

VII. UDHËZIME METODOLOGJIKE

Mësimdhënia e gjuhës shqipe bazohet në qasjen për zhvillimin e kompetencave gjuhësore të nxënësve. Në këtë rubrikë përshkruhen parimet, strategjitë dhe metodat që udhëheqin procesin e mësimdhënies. Qëllimi është të mbështetet zhvillimi i aftësive komunikative, mendimit kritik dhe të nxëniti të pavarur, duke marrë parasysh stilin dhe nevojat individuale të nxënësve, si dhe kërkesat e shoqërisë bashkëkohore.

7.1. Parimet e mësimdhënies së gjuhës shqipe

Për të siguruar një proces të suksesshëm të mësimdhënies së gjuhës shqipe në klasën e dhjetë, mësuesi duhet të udhëhiqet nga këto parime themelore:

Kontekstualizimi

Mësimi zhvillohet nëpërmjet situatave të kuptimta dhe reale, që lidhen me jetën e përditshme, përvojat personale dhe interesat e nxënësve. Tekstet dhe veprimtaritë mësimore zgjidhen në funksion të këtyre përvojave, duke kontribuar në pasurimin e fjalorit, përvetësimin e rregullave gramatikore dhe përdorimin e saktë të gjuhës në të folur dhe në të shkruar.

Integrimi i aftësive

Mësimdhënia ndërthur në mënyrë të natyrshme të dëgjuarit, të folurit, të lexuarit dhe të shkruarit, duke përdorur tekste të ndryshme për të ndërtuar njohuri dhe përvoja të ndërlidhura. Çdo aftësi mbështet dhe forcon tjetrën në mënyrë të vazhdueshme dhe funksionale.

Mësimdhënia me nxënësin në qendër

Procesi mësimor bazohet në nevojat, interesat dhe stilet e të nxënësve. Mësuesi diferencon materialet dhe metodat e punës për të siguruar përfshirjen aktive të çdo nxënësi dhe për të nxitur vetëvlerësimin dhe pavarësinë në të nxënë.

Orientimi drejt procesit

Theksi vihet te procesi i të nxënësve dhe jo vetëm te produkti përfundimtar. Mësuesi modelon hapat e punës (planifikimi, hartimi, rishikimi, përmirësimi) dhe udhëzon nxënësit gjatë hartimit të teksteve të ndryshme, duke i ndihmuar të reflektojnë për mënyrën se si shkruajnë dhe përdorin gjuhën.

Ndërveprimi i qëndrueshëm

Mësimi zhvillohet në një mjedis bashkëpunues dhe mbështetës, ku nxënësit nxiten të shprehen lirshëm, të dëgjojnë me kujdes, të respektojnë opinionet e të tjerëve dhe të ndërtojnë mendim kritik përmes dialogut. Kjo forcon vetëbesimin dhe zhvillon kompetencat lëndore dhe ato kyç.

Zhvillimi spiral

Njohuritë dhe aftësitë kthehen dhe thellohen në mënyrë të qëllimshme, duke i trajtuar në nivele të ndryshme kompleksiteti. Kështu, nxënësit forcojnë njohuritë bazë dhe përparojnë në mënyrë të qëndrueshme drejt aftësive dhe njohurive me nivel më të lartë vështirësie.

Qasja gjithëpërfshirëse

Mësimi përfshin dhe vlerëson të gjithë nxënësit, pavarësisht prejardhjes kulturore, sociale apo aftësive individuale. Mësuesi krijon një mjedis të drejtë, pozitiv dhe të hapur, ku çdo nxënësi ndihet i përfaqësuar dhe i respektuar. Përfshirja e përvojave të ndryshme dhe pasqyrimi i diversitetit kulturor në përmbajtjet mësimore ndihmon në ndërtimin e një shoqërie demokratike dhe gjithëpërfshirëse.

7.2. Metodat dhe teknikat mësimore për zhvillimin e kompetencave gjuhësore

Zhvillimi i kompetencave gjuhësore kërkon nga mësuesi përzgjedhjen e metodave dhe të teknikave mësimore të përshtatshme. Këto metoda krijojnë një mjedis të larmishëm, bashkëpunues dhe aktiv për të nxënit, duke ndihmuar nxënësit të përmbushin në mënyrë të suksesshme rezultatet e të nxënit. Në tabelën e mëposhtme paraqiten disa nga teknikat dhe metodat më të përdorura për zhvillimin e këtyre kompetencave:

Metoda/ teknika	Të dëgjuarit	Të folurit	Të lexuarit	Të shkruarit
Stuhi mendimi	X	X		
Lexim i drejtuar		X	X	
Dëgjim i drejtuar (DLTA)	X	X		
Parashikim me terma paraprakë		X	X	
Lojë me role	X	X		
Rrjeti i diskutimit	X	X		
Kllaster		X	X	
Diagrami i Venit			X	X
Harta e konceptit			X	X
INSERT	X			X
Di /Dua të di/Mësova më shumë		X	X	X
Harta e mendjes	X		X	X
Pema e problemit	X		X	X
Diagrami piramidial			X	X
Ditari dypjesësh	X			X

Ruaje fjalën e fundit për mua	X		X	
Korniza të skeletëzuara të mësimi			X	X
Karrigia e nxehtë	X	X		
Imagjinata e drejtuar	X		X	
Dallimi i fakteve dhe i opinioneve	X	X	X	
Gjashtë kapelat për të menduarit	X			X
Shkrimi krijues me kufizime				X
Çfarë..., nëse...	X		X	
Tregimi pamor	X			X
Debati	X	X		

Zbatimi i këtyre teknikave dhe metodave mësimore mbështet zhvillimin e kompetencave gjuhësore, duke nxitur një gamë të gjerë aftësish që janë bazë për të nxënit në shekullin XXI. Nëpërmjet tyre, nxënësit aftësohen:

- të njohin, të kuptojnë, të analizojnë, të krahasojnë dhe të kategorizojnë përmbajtje të ndryshme;
- të shtrojnë pyetje të nivelit të lartë;
- të mbledhin, të vlerësojnë dhe të përzgjedhin informacion nga burime të besueshme;
- të shprehin mendime të argumentuara dhe t'i mbështesin me dëshmi e shembuj konkretë;
- të marrin parasysh perspektiva të ndryshme dhe të demonstrojnë empati;
- të zgjidhin probleme reale përmes një qasjeje të strukturuar;
- të mendojnë në mënyrë krijuese dhe të pavarur;
- të identifikojnë dhe të analizojnë shkaqet dhe pasojat e dukurive të ndryshme;

- të dallojnë faktet nga opinionet dhe të marrin vendime të informuara, bazuar në prova e arsyetim.

7.3. Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e gjuhës shqipe

Projektet kurrikulare janë një formë e të nxënësve aktiv dhe të integruar që ndihmon nxënësit të zhvillojnë kompetencat gjuhësore dhe kompetencat kyç përmes situatave kuptimplota dhe reale të të nxënësve. Në klasën e dhjetë, projektet për lëndën e gjuhës shqipe duhet:

- të lidhen me përvojat dhe interesat e nxënësve, si dhe me tema që kanë rëndësi në jetën e tyre të përditshme (komunikimi në rrjete sociale, përdorimi i gjuhës në publik, mënyrat e shprehjes në tekstet digjitale etj.);
- të zgjidhen dhe të zhvillohen në bashkëpunim mes mësuesit dhe nxënësve, duke marrë parasysh propozimet e tyre, pyetjet që shtrojnë dhe problemet që duan të eksplorojnë;
- të integrojnë aftësitë gjuhësore (të folurit, dëgjimin, leximin dhe shkrimin) në mënyrë funksionale, duke i përdorur ato për të hulumtuar, për të krijuar, për të komunikuar dhe për të reflektuar;
- të nxisin krijimtarinë, bashkëpunimin dhe përgjegjësinë, duke i angazhuar nxënësit si autorë, redaktorë, hulumtues, prezantues dhe kritikë të punës së tyre;
- të shërbejnë si mjet për vlerësim gjithëpërfshirës, në proces dhe në përfundim të produktit të projektit, ku nxënësi ndjek një proces të plotë: nga planifikimi deri te produkti përfundimtar dhe reflektimi për të.

Roli i mësuesit në këtë proces është të udhëheqë, të motivojë, të ndihmojë nxënësit të qartësojnë qëllimet, të strukturojnë punën, të organizojnë bashkëpunimin në grup dhe të ofrojnë mbështetje të vazhdueshme gjatë gjithë projektit, pa e marrë në dorë procesin.

Disa nga shembuj projektesh në gjuhën shqipe mund të jenë:

Podcast “Si flasim ne?”

Nxënësit realizojnë një seri episodesh të shkurtra në format audio, ku trajtojnë përdorimin e gjuhës në kontekste të ndryshme (familje, shkollë, media sociale), analizojnë shprehje të zakonshme, krahasojnë gjuhën formale dhe joformale dhe praktikojnë të folurin e strukturuar dhe të qartë për publik.

Fushatë ndërgjegjëse “Flasim bukur, shkruajmë qartë”

Nxënësit hartojnë materiale ndërgjegjëse (postera, video, shkrime) për përdorimin korrekt të gjuhës shqipe në rrjetet sociale, në komunikimin publik apo në mjedisin shkollor, duke analizuar gjuhën e përdorur në reklama, slogane, meme, tituj lajmesh etj.

Projekti “Gjuha e brezit tim”

Nxënësit mbledhin dhe analizojnë fjalë, shprehje, forma komunikimi të përdorura nga të rinjtë sot dhe i krahasojnë me gjuhën standarde. Produkti i përfunduar mund të jetë një fjalor i vogël ilustrativ ose një paraqitje multimediale, ku përforcohet ndërgjegjësimi gjuhësor dhe analiza gjuhësore.

Udhëzues “Si e përmirësojmë komunikimin në shkollë?”

Nxënësit hulumtojnë sfidat e komunikimit në mjedisin shkollor (nxënës–mësues, nxënës–nxënës, komunikimi digjital në grupe mësimore), analizojnë fjalorin, tonin dhe mënyrat e shprehjes, dhe propozojnë zgjidhje konkrete për përmirësimin e klimës komunikuese. Produkti i përfunduar mund të jetë një udhëzues i shkurtër i etikës gjuhësore në komunikimin shkollor.

Fushatë ndërgjegjëse “Gjuha në shërbim të komunitetit”

Nxënësit identifikojnë një çështje në komunitetin lokal (si: ndotja, mungesa e informacionit për të rinjtë, keqinformimi online, mospërfshirja e të moshuarve në jetën sociale) dhe krijojnë materiale informuese në gjuhën shqipe: fletëpalosje, postera, video të shkurtra, përshkrime udhëzuese ose intervista, duke ushtruar njëkohësisht shkrimin funksional dhe vetëdijen qytetare.

7.4. Lexuesi i shekullit XXI

Në shekullin XXI, leximi nuk është më një aktivitet i izoluar, i kufizuar vetëm te libri i shtypur dhe përjetimi individual i tekstit. Sot, nxënësi-lexues jeton në një botë të mbushur me informacion, ku tekstet qarkullojnë përmes mediumeve të ndryshme: librave, pajisjeve digjitale, rrjeteve sociale dhe materialeve multimediale. Ai nuk është më thjesht një marrës pasiv i përmbajtjes, por një pjesëmarrës aktiv, sepse analizon, reflekton, komenton, ndan dhe krijon kuptim në bashkëbisedim me të tjerët.

Në këtë realitet të ri, programi dhe mësimdhënia e gjuhës shqipe duket t’u krijojnë mundësi nxënësve të zhvillojnë aftësi jo vetëm për të kuptuar tekstin e shkruar, por edhe për të lundruar mes llojeve të ndryshme të teksteve (letrare dhe joletrare, të shtypura dhe digjitale), për të zhvilluar

mendimin kritik dhe për të mbajtur qëndrim ndaj ndikimit të mediave. Formimi i një lexuesi të aftë, reflektues dhe të vetëdijshëm është një nga qëllimet kryesore të lëndës së gjuhës shqipe.

Tiparet e lexuesit të shekullit XXI

Lexuesi i shekullit XXI rritet dhe formësohet brenda një bote digjitale, të ndërlidhur dhe shumëkulturore. Ai nuk është më thjesht një konsumues i librave të shtypur, por një përdorues i shumëfishtë i burimeve të ndryshme të informacionit.

Sot, lexuesi ndërthur leximin tradicional me format të reja: libra elektronikë, audiolibra, artikuj online, *blogje*, rrjete sociale dhe platforma multimediale. Ai lëviz natyrshëm mes gjuhëve të ndryshme, kulturave dhe gjinive, duke pasuruar përvojën e vet të leximit me ndikime globale dhe ndërkulturore.

Një nga tiparet më dalluese është aftësia për të ndërvepruar me tekstin. Lexuesi i shekullit XXI e sheh tekstin si një hapësirë për diskutim, jo si të vërtetë absolute. Përmes komenteve online, *blogjeve*, rishikimeve dhe rrjeteve sociale, ai bëhet pjesë aktive e qarkullimit të ideve. Në të njëjtën kohë, lexuesi i shekullit XXI është shpesh i shpërqendruar, i mësuar me lexime të shpejta dhe të fragmentuara. Titujt, përmbledhjet dhe lajmet e shkurtra marrin më shumë vëmendje sesa tekstet e gjata e të thelluara, duke krijuar sfida për zhvillimin e aftësisë së leximit të thellë dhe reflektues. Ky lexues është gjithashtu një kërkues i përvojave personale: ai lexon jo vetëm për informim apo argëtim, por edhe për zhvillim personal, mirëqenie emocionale dhe kuptim të vetes. Librat motivues, historitë e vërteta dhe rrëfimet personale zënë një vend të rëndësishëm në leximet e tij.

Në aspektin edukativ, lexuesi i sotëm e konsideron leximin si pjesë të të nxënies gjatë gjithë jetës. Ai kërkon të përmirësojë aftësitë e veta profesionale, të qëndrojë i përditësuar me zhvillimet e reja dhe të zgjerojë horizontet e veta përmes leximit.

Një element jetik është ndërgjegjësimi për ndikimin mediatik: lexuesi i shekullit XXI ka nevojë të dallojë informacionin e vërtetë nga lajmet e rreme, të zhvillojë mendimin kritik dhe të jetë një përdorues i kujdesshëm i burimeve.

7.5. Puna me nxënësit me aftësi të kufizuara në lëndën e gjuhës shqipe

Puna me nxënësit me aftësi të kufizuara në klasën e dhjetë kërkon një mësimdhënie të diferencuar dhe gjithëpërfshirëse, e cila merr parasysh nevojat individuale dhe potencialin e çdo nxënësi për zhvillim gjuhësor, komunikues dhe shoqëror. Procesi fillon me njohjen e specifikave të nxënësit dhe me hartimin e një plani edukativ individual (PEI), në bashkëpunim me mësuesin ndihmës, psikologun, stafin pedagogjik të shkollës dhe, kur është e nevojshme, me qendrën burimore.

Në lëndën e gjuhës shqipe, mësuesi synon të zhvillojë aftësitë gjuhësore dhe të komunikimit në mënyrë të arritshme dhe kuptimplote për çdo nxënë. Kjo realizohet përmes:

- përshtatjes së materialeve mësimore, si tekste të thjeshtuara, me shkronja të mëdha, me figura ose versione audio/vizuale;
- përzgjedhjes së detyrave të personalizuar, që lidhen me nivelin e kuptimit dhe me mënyrën e të nxën të nxënësit;
- krijimit të një klime mbështetëse që inkurajon vetëbesimin dhe pjesëmarrjen aktive në klasë;
- përdorimit të teknologjisë ndihmëse, si aplikacione për të folur, për të shkruar ose për të kuptuar tekstin;
- integritit të metodave multisensore që përfshijnë dëgjimin, shikimin dhe ndërveprimin praktik për të përforcuar të nxën;
- përdorimit të gjuhës së thjeshtë dhe të shembujve konkretë që e bëjnë përmbajtjen më të kuptueshme;
- përfshirjes së bashkëmoshatarëve në punën në grupe të vogla ose me ndihmë të drejtpërdrejtë, duke nxitur ndërveprimin social dhe bashkëpunimin.

Shembuj veprimtarish të përshtatura për klasën e dhjetë:

- Analizë e teksteve të thjeshtuara, me diskutime për temat kryesore.
- Dëgjim tregimesh, esesh të shkurtra ose intervistash, të ndjekura nga ushtrime ose pyetje me alternativa ose me përgjigje të shkurtër.
- Përshkrimi me fjali të thjeshta ose me ndihmën e vizatimeve/fotografive i vendeve, i ngjarjeve ose i ndjesive.
- Hartimi i fjalive të thjeshta, i përshkrimeve të shkurtra ose i opinioneve për tema të ditës, me ndihmë nga mësuesi ose me përdorimin e mjeteve teknologjike.
- Përdorimi i skemave vizuale (harta mendore, tabela krahasuese) për të organizuar idetë para shkrimit.
- Lojë me role apo veprimtari të tjera, për të praktikuar të folurit dhe dëgjimin në situata të jetës së përditshme.

7.6. Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjuhës shqipe

Nxënësit e talentuar në lëndën e gjuhës shqipe shfaqin aftësi të theksuara në të menduarit kritik, në zotërimin e strukturave gjuhësore, në analizimin e përdorimit të gjuhës në kontekste të ndryshme dhe në krijimin e teksteve joletrare të qarta, të argumentuara dhe origjinale. Përfshirja dhe mbështetja e tyre është e rëndësishme për të nxitur zhvillimin e potencialit të tyre, si dhe për të krijuar një mjedis mësimor më sfidues dhe më cilësor.

Përfitimet e mbështetjes së nxënësve të talentuar:

- Nxënësit e talentuar kanë nevojë për detyra që përmbajnë sfida të reja dhe kërkojnë përdorim më kompleks të gjuhës.
- Përfshirja në veprimtari të avancuara rrit motivimin e tyre dhe ndihmon në thellimin e kompetencave gjuhësore.
- Këta nxënës mund të japin kontribut të çmuar në punën në grup, në debate dhe në projekte të ndryshme në shkollë.
- Veprimtaritë që synojnë zhvillimin e tyre individual, mund të ndikojnë pozitivisht në nivelin e të gjithë klasës.

Si mund të identifikohen nxënësit e talentuar në këtë lëndë?

- Tregojnë saktësi dhe kreativitet në të shkruar dhe në të folur.
- Zotërojnë terminologji të pasur dhe përdorin struktura gjuhësore të ndërlikuara.
- Janë të aftë të analizojnë funksionin dhe efektin e gjuhës në media, në tekste joletrare apo në komunikimin institucional.
- Shfaqin interes të qëndrueshëm për mënyrat se si funksionon gjuha në kontekste të ndryshme: sociale, akademike, digjitale etj.
- Reagojnë shpejt ndaj sfidave gjuhësore dhe janë të gatshëm të ndërmarrin detyra më komplekse.

Forma mbështetjeje për nxënësit e talentuar në lëndën e gjuhës shqipe:

- Detyra analitike për të krahasuar përdorimin e gjuhës në lloje të ndryshme tekstesh (p.sh.: artikull informues, ese argumentuese, postim në rrjet social).
- Përgatitja e fjalimeve, prezantimeve ose *podcaste*-ve për tema aktuale që kërkojnë qartësi në të shprehur dhe argumentim të thelluar.

- Punë individuale me kërkime gjuhësore, si: analiza e fjalorit në një tekst mediatik, përdorimi i toneve dhe stilit apo ndikimi i gjuhës në perceptimin e publikut.
- Udhëheqja e projekteve për ndërgjegjësim për përdorimin etik të gjuhës në media dhe në rrjete sociale.
- Pjesëmarrja në konkurse që lidhen me përdorimin e gjuhës (ese, gara ose konkurse të të folurit, krijim broshurash informuese, fushata ndërgjegjësuere).
- Nxitja për të krijuar tekste origjinale në formate të ndryshme (artikuj, intervista, tekste për prezantime, letra të hapura, komunikime për median etj.).

7.7. Puna me nxënësit që kanë vështirësi në gjuhën shqipe

Në klasë mund të ketë nxënës që kanë vështirësi në zotërimin e gjuhës shqipe për arsye të ndryshme: mund të jenë nxënës të kthyer nga emigracioni, nxënës që vijnë nga familje me gjuhë të tjera amtare, ose nxënës që nuk kanë pasur ekspozim të vazhdueshëm ndaj gjuhës shqipe të shkruar dhe të folur. Për të mbështetur mësimdhënien gjithëpërfshirëse dhe për të siguruar barazi në të nxënë, mësuesi duhet të planifikojë dhe të zbatojë strategji të diferencuara mësimore që i ndihmojnë këta nxënës të ndërtojnë dhe të zhvillojnë kompetencat gjuhësore.

Objektivat kryesorë të mbështetjes:

- Zvogëlimi i hendekut gjuhësor mes nxënësve që kanë vështirësi dhe të tjerëve.
- Zhvillimi gradual i aftësive gjuhësore (të folurit, të dëgjuarit, të lexuarit dhe të shkruarit).
- Forcimi i vetëbesimit për ta përdorur gjuhën shqipe në mënyrë aktive dhe funksionale.
- Përfshirja e plotë në jetën e klasës dhe të shkollës.

Qasje të rekomanduara:

- Vlerësimi fillestar (diagnostikues) i nivelit të zotërimit të gjuhës shqipe, për të kuptuar nevojat specifike dhe për të ndërtuar një plan pune të personalizuar.
- Përshtatja e materialeve mësimore, duke përdorur tekste të thjeshtuara, mjete pamore, skema dhe përkthime, kur është e nevojshme.

- Përdorimi i metodave shumëshqisore (imazhe, audio, video, objekte konkrete) për të ndihmuar në kuptimin dhe përvetësimin e fjalorit dhe të strukturave gjuhësore.
- Krijimi i fjalorthëve për çdo temë që trajtohet në klasë, me fjalë kyç dhe me shembuj përdorimi.
- Ndërtimi i teksteve të shkurtuara dhe të modeluara, që ndihmojnë nxënësit të mësojnë strukturën e fjalisë, lidhëzat, kohët dhe ndërtimin e paragrafëve.
- Mbështetja me punë individuale apo në çifte (në klasë ose jashtë saj), duke përfshirë bashkëmoshatarë që mund të ndihmojnë si “mentorë gjuhësorë”.
- Ofrimi i kohës shtesë për detyra me shkrim dhe për prezantime, si dhe vlerësimi i progresit, jo vetëm i nivelit përfundimtar.
- Përdorimi i platformave digjitale për ushtrime shtesë, si fjalorë interaktivë, video informuese në shqip, apo aplikacione për të përmirësuar shqiptimin dhe drejtshkrimin.

Shënim. Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjuhës shqipe do të përshkruhen me hollësi veprimtari praktike për zbatimin e metodave të mësimdhënies.

VIII. VLERËSIMI

Vlerësimi i nxënësit është një proces i rëndësishëm i mësimdhënies dhe ndikon drejtpërdrejt në përmirësimin e saj. Ai synon të matë shkallën e arritjes së kompetencave të përcaktuara në programin lëndor. Qëllimi i vlerësimit nuk kufizohet vetëm te vendosja e notës dhe nuk përmbyllet me

të. Vlerësimi bazohet tërësisht në rezultatet e të nxënës të parashikuara në programin e lëndës dhe mësuesi nuk duhet të vlerësojë nxënësit për përmbajtje që nuk janë pjesë e programit. Objekt i vlerësimit nuk janë vetëm njohuritë dhe aftësitë, por edhe vlerat dhe qëndrimet që zhvillon nxënësi. Mësuesi harton dhe përdor teknika dhe instrumente të ndryshme vlerësimi dhe i ndihmon nxënësit të zhvillojnë vetë praktika vlerësuese për të nxitur reflektimin dhe të nxënës e pavarur.

Disa nga mënyrat e vlerësimit në lëndën e gjuhës shqipe janë:

- *Prezantimi me gojë*: Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënësin që të përzgjedhë dhe të sintetizojë materialet e ndryshme, të krijojë ose të mbajë qëndrim, si dhe të zhvillojë shkathhtësitë e të folurit në publik.
- *Shkrimi i teksteve përshkruese dhe rrëfyese*: Kjo mënyrë vlerësimi i ndihmon nxënësit që të kërkojnë, të planifikojnë, të organizojnë dhe të redaktojnë shkrimet e tyre. Mësuesi vendos se për cilat punë me shkrim (të paktën dy gjatë një viti) t'i vlerësojë të gjithë nxënësit me notë. Sugjerohen esetë. Për shkrimet e tjera, mësuesi mund të vlerësojë grupe nxënësish. Vlerësimi përfshin të gjithë procesin e të shkruarit, jo vetëm produktin përfundimtar.
- *Lexime dhe studime tekstesh të llojeve të ndryshme*: Kjo mënyrë vlerësimi bën të mundur që mësuesi të vlerësojë strategjitë e të lexuarit që përdor nxënësi për të përfutur kuptimin e tekstit, si dhe aftësitë e tij për të analizuar, për të sintetizuar dhe për të gjykuar për tekstin.
- *Punime ushtrimesh praktike*: Kjo mënyrë krijon mundësi për vlerësimin e aftësive të nxënësve për të zbatuar në mënyrë të saktë njohuritë gjuhësore në kontekste konkrete.
- *Zhvillimi i një projekti*: Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënësit që të bashkëpunojnë me të tjerët, të hulumtojnë në burime të ndryshme informacioni, të lidhin njohuritë me jetën reale, të zgjidhin probleme, të krijojnë dhe të prezantojnë në mjedise publike.
- *Testime*: Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënësin të përsërisë dhe të sintetizojë njohuritë dhe aftësitë lëndore. Mësuesi planifikon testime me shkrim për blloqe të gjera orësh mësimore duke përfshirë një ose më shumë kapituj.

Vlerësimi mund të bëhet individual ose në grup. Nxënësi vlerësohet me notë nëpërmjet demonstrimit të arritjeve të tij me gojë, me shkrim ose përmes produkteve të ndryshme, si: shkrime, analiza, zbatim njohurish në kontekste të reja etj. Në rastin e punës në grup, mësuesi përcakton peshën që ka nota për grupin në tërësi dhe për secilin nxënësi individualisht.

8.1. Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit

Në këtë pjesë jepen *dy shembuj orientues* të niveleve të arritjes për dy rezultate të nxëni, me qëllim që të ofrohet një ide e përgjithshme për mënyrën e përshkallëzimit të arritjeve të nxënësve. Këta shembuj mund të shërbejnë si pikënisje për mësuesin në ndërtimin e kritereve të vlerësimit të nxënësve.

Shembull 1. Rezultati i të nxënit: Nxënësi analizon nivelin e kohezionit dhe të koherencës në tekste të ndryshme.			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi analizon lidhjet logjike dhe gjuhësore midis pjesëve të tekstit, identifikon me shembuj konkretë mjetet e kohezionit dhe mënyrat e organizimit të ideve, si dhe jep gjykim kritik për efektivitetin e tyre.	Nxënësi dallon qartë lidhjet ndërmjet paragrafëve dhe brenda tyre, përmend disa nga mjetet e përdorura për kohezion dhe përshkruan në mënyrë të përgjithshme nëse rrjedhja e ideve është logjike dhe e qartë.	Nxënësi dallon vetëm lidhjet më të dukshme midis pjesëve të tekstit, përmend një ose dy elemente të kohezionit.	Nxënësi ka vështirësi të kuptojë si lidhen pjesët e tekstit; nuk dallon elementet që mundësojnë lidhjen logjike të ideve dhe jep një gjykim sipërfaqësor ose të paargumentuar për organizimin e tekstit.
Shembull 2. Rezultati i të nxënit: Nxënësi përdor mjete pamore (grafikë, tabela, foto) për të përforcuar mesazhin			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët

Nxënësi zgjedh dhe përdor në mënyrë krijuese dhe funksionale mjete pamore të përshtatshme për temën dhe audiencën, duke i integruar ato natyrshëm për të rritur qartësinë dhe ndikimin e mesazhit.	Nxënësi përdor mjete pamore të përshtatshme që mbështesin idetë kryesore, edhe pse mund të mos jenë tërësisht të harmonizuara me stilin apo kontekstin e prezantimit.	Nxënësi përfshin disa elemente pamore, por ato janë ose të kufizuara, ose të vendosura sipërfaqësisht, pa e përforcuar qartë mesazhin.	Nxënësi përdor pak ose aspak mjete vizuale, ose i përdor ato në mënyrë të papërshtatshme, pa ndikim real mbi qartësinë ose forcën e mesazhit.

Shënim. Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjuhës shqipe do të përshkruhen nivelet e arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënësve.

IX. BURIMET DHE MATERIALET MËSIMORE

Burimet dhe materialet mësimore janë të gjitha mjete që përdoren në procesin e mësimdhënies dhe të të nxënësve për të mbështetur përvetësimin e kompetencave gjuhësore dhe të kompetencave kyç. Ato përfshijnë si burime të shtypura dhe digjitale, ashtu edhe mjete pamore, dëgjimore dhe praktike, të cilat ndihmojnë në përmbushjen e rezultateve të të nxënësve dhe në aktivizimin e nxënësve në mënyrë të kuptimshme e të angazhuar. Dobitë kryesore të burimeve të të nxënësve janë:

- Pasurimi i cilësisë së mësimdhënies dhe nxitja e nxënësve për të mësuar.
- Lehtësimi i procesit të të kuptuarit të njohurive dhe të koncepteve gjuhësore ose i procesit të përmbushjes së rezultateve të të nxënësve.
- Sigurimi i qartësisë dhe i saktësisë në paraqitjen dhe përpunimin e informacionit.
- Nxitja e përfshirjes aktive të nxënësve në të katër aspektet e gjuhës: të dëgjuarit, të folurit, të lexuarit dhe të shkruarit.
- Mbështetja e mësimi gjithëpërfshirës dhe të personalizuar, duke respektuar nevojat dhe stilet e ndryshme të të nxënësve.
- Sigurimi i ruajtjes dhe i transferimit të njohurive dhe të aftësive gjuhësore.

Burimet dhe materialet mësimore që mund të përdoren në lëndën e gjuhës shqipe, janë:

- Teksti shkollor (së bashku me fletoren e punës), i cili është një nga materialet mësimore që mund të përdoren në orën e mësimit.
- Tekste të tjera letrare dhe joletrare në bibliotekën e shkollës.
- Fjalorë dhe udhëzues gramatikorë dhe drejtshkrimorë (kryesisht online).
- Burime digjitale: platforma interaktive, video edukative, regjistrime zanore, faqe interneti për lexim dhe shkrim, aplikacione gjuhësore etj.
- Materiale të krijuara nga mësuesi: fletë pune, kartela gjuhësore, ushtrime për diktimit ose redaktim, pjesë për përpunim, pyetësorë, modele tekstesh etj.
- Punime të nxënësve, si p.sh.: ditarë leximi, punë me shkrim, postera, prezantime etj.
- Mjete pamore: tabela për strukturën e tekstit ose klasat e fjalëve, ilustrime, skema, diagrame, grafikë etj.

Mësuesi zgjedh burimet dhe materialet në varësi:

- të rezultateve të të nxënësve që synon të përmbushë;
- të mjedisit të klasës dhe veçorive të nxënësve;
- të përmbajtjes tematike dhe të llojit të tekstit që punohet;
- të nevojës për larmi, ndihmë vizuale ose gjuhësore, ose për zgjidhje praktike.

9.1. Përdorimi i teknologjisë në lëndën e gjuhës shqipe

Përdorimi i teknologjisë në lëndën e gjuhës shqipe shërben si mjet mbështetës për të përmirësuar cilësinë e të nxënësve, për të rritur motivimin e nxënësve dhe për të zgjeruar burimet e të nxënësve përtej tekstit shkollor. Teknologjia ndihmon në zhvillimin e kompetencave gjuhësore përmes mjeteve ndërvepruese, mjediseve bashkëpunuese dhe formave të reja të krijimit dhe të përpunimit të teksteve.

Disa nga format e përshtatshme të përdorimit të teknologjisë në procesin mësimor përfshijnë:

- përdorimin e platformave digjitale për lexim dhe ushtrime gjuhësore (fjalëkryqe, kuize, redaktime online);
- leximin e teksteve online dhe ndarjen e përmbledhjeve përmes forumeve digjitale;
- dëgjimin e teksteve audio dhe shikimin e materialeve video për zhvillimin e të kuptuarit në dëgjim dhe të të folurit;

- përdorimin e mjeteve për bashkëpunim në kohë reale (si *Google Docs* ose *Padlet*) për redaktimin dhe krijimin në grup;
- kërkimin online për burime të përshtatshme informacioni, duke nxitur vlerësimin kritik dhe përdorimin etik të tyre.

Përveç këtyre mjeteve, inteligjenca artificiale (IA) mund të përdoret në mënyrë të kufizuar dhe të qëllimshme, nën udhëzimin e mësuesit, për të mbështetur procesin mësimor. Ajo mund të ndihmojë:

- përmirësimin e teksteve të shkruara nga nxënësit përmes sugjerimeve për strukturë, drejtshkrim dhe stil;
- zhvillimin e mendimit kritik përmes analizës së përgjigjeve të IA-së dhe dallimit të fakteve nga opinionet;
- ushtrimin e shkrimit të argumentuar përmes krahasimit të formulimeve të ndryshme dhe diskutimit për saktësinë dhe koherencën e tyre;
- rritjen e ndërgjegjësimit për përdorimin e përgjegjshëm të burimeve digjitale.

Mësuesi kujdeset që përdorimi i teknologjisë dhe i IA-së të mos jetë një qëllim në vetvete, por një mjet për zhvillimin e kompetencave gjuhësore dhe të kompetencave kyç të nxënësve. Ai siguron që kjo teknologji të përdoret në mënyrë të përshtatshme për moshën dhe nivelin e nxënësve, duke ndërtuar një kulturë digjitale etike, kritike dhe të vetëdijshme.

9.2. Roli i bibliotekës së shkollës

Biblioteka e shkollës është një burim i rëndësishëm për të nxitur dhe për të mbështetur zhvillimin e kompetencave gjuhësore të nxënësit e klasës së dhjetë. Ajo luan rol në ndërtimin e zakonit të leximit, në zhvillimin e të kuptuarit të thellë të teksteve dhe në përdorimin kritik të informacionit.

Në lëndën e gjuhës shqipe, biblioteka mbështet nxënësit:

- për të zhvilluar shprehje të leximit të rregullt, për qëllime mësimore dhe personale;
- për të përmirësuar të kuptuarit dhe analizën e teksteve të ndryshme;
- për të mësuar të hulumtojnë, të vlerësojnë dhe të përdorin informacionin me përgjegjësi;
- për të ndërtuar mendim kritik përmes krahasimeve ndërtekstore dhe reflektimeve për përmbajtjen;
- për të nxitur krijimin gjuhësor (shkrim përshkrues, rrëfim, analizë, ese argumentuese etj.).

Biblioteka u ofron nxënësve mjedise dhe mjete:

- për akses të drejtpërdrejtë në literaturë të larmishme (librat jashtëshkollorë, materiale digjitale, artikuj informativë etj.);
- për zhvillimin e aftësive kërkimore në bashkëpunim me mësuesin e gjuhës shqipe;
- për mbështetjen në projektet e pavarura ose në grup që lidhen me leximin, analizën ose krijimin gjuhësor;
- për përdorimin e formateve moderne të komunikimit, si: *blogje*, postime, recensime apo publikime me shumë media;
- etj.

Për më tepër, përmes përdorimit të burimeve digjitale të bibliotekës, nxënësit mësojnë:

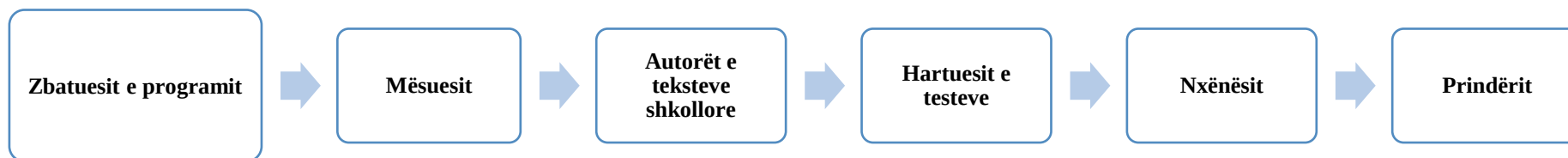
- të formulojnë pyetje kërkimore të qarta dhe të fokusuara;
- të punojnë me tekste dhe burime në gjuhë të ndryshme;
- të përgatisin prezantime ose ese me bazë kërkimore për tema të përzgjedhura në bashkëpunim me mësuesin.

Shënim. Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjuhës shqipe do të përshkruhet më hollësisht përdorimi i burimeve dhe i materialeve mësimore përfshirë teknologjinë.

X. REKOMANDIME PËR ZBATUESIT E PROGRAMIT

Programi i gjuhës shqipe bazohet në Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar, në kurrikulën bërthamë, në planin mësimor të gjimnazit dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Europian për arsimin. Si i tillë, ky dokument u shërben mësuesve të gjuhës shqipe, autorëve të teksteve shkollore, hartuesve të testeve kombëtare, prindërve dhe vetë nxënësve, si një udhëzues për përmbajtjen, organizimin dhe zhvillimin e procesit mësimor.

Kjo rubrikë përmban disa rekomandime praktike për zbatuesit e programit, me synimin që të sigurohet efektiviteti i zbatimit të tij dhe kontributi i të gjitha palëve të përfshira në përmbushjen e qëllimeve të lëndës së gjuhës shqipe, duke nxitur përdorimin e metodave bashkëkohore, përzgjedhjen e materialeve të përshtatshme, zhvillimin e kompetencave gjuhësore dhe përfshirjen aktive të nxënësve në procesin mësimor.

Rekomandime për mësuesit

- Planifikoni mësimin në funksion të zhvillimit të kompetencave gjuhësore dhe të kompetencave kyç, duke u bazuar në situata nga jeta reale dhe në tekste autentike.
- Merrni në konsideratë ritmet dhe nevojat e ndryshme të nxënësve, duke ofruar mbështetje për ata që kanë vështirësi dhe për nxënësit me aftësi të kufizuara.
- Nxësi përdorimin funksional të gjuhës shqipe në kontekste të ndryshme (arsimor, qytetar, digjital, profesional), duke i ndihmuar nxënësit të kuptojnë se gjuha është një mjet për të vepruar dhe për të ndikuar.
- Zbatoni metoda të nxënësve aktiv, bashkëpunues dhe reflektues, duke përfshirë punën me projekte, diskutimet, krijimin e teksteve me audienca reale dhe bashkëpunimin në grupe.
- Ofroni mundësi të rregullta për lexim të pavarur dhe të orientuar të teksteve të periudhave, kulturave dhe llojeve të ndryshme.
- Lidhni mësimin e gjuhës shqipe me fusha të tjera, si teknologjia, edukimi qytetar, shkencat shoqërore dhe gjuhët e huaja, për të ndërtuar një kuptim ndërdisiplinor dhe për të thelluar kompetencat e nxënësve.
- Përdorni mjete digjitale dhe IA-në, për të analizuar, për të përpunuar dhe për të krijuar tekste, duke edukuar një qasje kritike, të përgjegjshme dhe etike në përdorimin e tyre.

- Integroni qasjen socio-emocionale në mësimdhënie, duke krijuar një mjedis të sigurt dhe mbështetës, ku çdo nxënës ndihet i dëgjuar, i vlerësuar dhe i aftë për të marrë pjesë në procesin mësimor.
- Jepuni nxënësve detyra që nxisin vlerësimin e diversitetit kulturor dhe gjuhësor, zhvillimin e empatisë dhe ndërtimin e një identiteti qytetar të vetëdijshëm.
- Përdorni lloje të ndryshme vlerësimi, përfshirë vlerësimin formues, vetëvlerësimin dhe vlerësimin në grup, duke u përqendruar jo vetëm te produkti përfundimtar, por edhe te procesi i të nxënës.
- Bashkëpunoni ngushtë me prindërit dhe me mësuesit e tjerë për të mbështetur përparimin e nxënësve dhe për të ndërtuar tek ata kulturën e leximit.

Rekomandime për autorët e teksteve shkollore

- Hartoni tekste shkollore që pasqyrojnë qasjen me kompetenca, duke ndërtuar njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për përdorimin funksional dhe të ndërgjegjshëm të gjuhës në situata të ndryshme komunikimi.
- Përzgjidhni tekste ose fragmente me përmbajtje të larmishme, që u përkasin llojeve, periudhave, kulturave dhe stileve të ndryshme, në mënyrë që të pasurojnë përvojën gjuhësore të nxënësve.
- Siguroni në tekstet shkollore ushtrime dhe pyetje që nxisin të menduarit kritik, interpretimin, vlerësimin dhe krijimin e teksteve të reja, në përputhje me moshën e nxënësve.
- Integroni aktivitete dhe burime që lidhin përmbajtjet e gjuhës shqipe me fusha të tjera të të nxënës (p.sh., edukimi qytetar, teknologjia, historia, arti), për të forcuar qasjen ndërdisiplinore dhe zhvillimin e kompetencave kyç.
- Ofroni modele tekstesh të shkurtra e të gjata që synojnë zhvillimin e aftësive për të shkruar për qëllime të ndryshme dhe në forma të ndryshme.
- Përfshini udhëzime të qarta për shkrimin e teksteve gjatë gjithë procesit të të shkruarit (planifikim, draftim, rishikim, redaktim) për të ndihmuar nxënësit të shkruajnë në mënyrë të strukturuar dhe të pavarur.

- Përdorni ilustrime dhe mjete grafike që lehtësojnë të kuptuarit e strukturave gjuhësore dhe organizimin e përmbajtjes së teksteve, duke shmangur zbukurimet e panevojshme.
- Përfshini ushtrime që përdorin teknologjinë në mënyrë kritike dhe krijuese, përfshirë IA (inteligjencën artificiale), në përputhje me qëllimet e lëndës dhe etikën digjitale.
- Jepni hapësirë për vetëvlerësim, reflektim dhe punë në grup në tekstet shkollore.
- Siguroni që tekstet shkollore të jenë gjithëpërfshirëse, të përshtatshme për diversitetin kulturor e gjuhësor dhe për aftësitë e nxënësve, duke shmangur stereotipet dhe duke respektuar parimet e barazisë.

Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare

- Hartoni teste që vlerësojnë jo vetëm njohuritë, por, mbi të gjitha, aftësitë për të përdorur gjuhën në mënyrë funksionale në kontekste reale komunikimi.
- Sigurohuni që pyetjet në test të përfshijnë nivel të lartë të të menduarit: analizë, vlerësim, argumentim dhe krijim të përmbajtjeve të reja.
- Përdorni tekste autentike dhe të larmishme që lidhen me tema të njohura për nxënësit dhe që nxisin reflektim, ndërveprim dhe qëndrime qytetare.
- Respektoni balancën mes njohurive për sistemin gjuhësor të shqipes dhe kompetencave për të komunikuar në mënyrë të saktë, të qartë dhe të ndërgjegjshme.
- Përfshini në teste lloje të ndryshme pyetjesh (me përgjigje të shkurtër, ese, analizë të tekstit, plotësime, zgjedhje të shumëfishta, krahasime) për të vlerësuar aftësi të ndryshme.
- Kujdesuni për formulimin e qartë të pyetjeve dhe të udhëzimeve, duke shmangur fjalorin e panevojshëm teknik që mund të vështirësojë kuptimin e pyetjeve.
- Sigurohuni që testet dhe pyetjet të jenë gjithëpërfshirëse, të ndjeshme ndaj diversitetit gjuhësor, kulturor dhe socio-ekonomik të nxënësve.

- Përfshini pyetje që lidhen me përpunimin e informacionit nga burime të ndryshme, duke vlerësuar edhe aftësinë për të cituar, për të sintetizuar dhe për të interpretuar në mënyrë kritike.
- Zhvilloni modele orientuese testesh dhe fletëvlerësime të qarta që mund të përdoren nga mësuesit gjatë vitit për përgatitjen graduale të nxënësve për vlerësimin përfundimtar.
- Siguroni koherencë mes përmbajtjes së testit, qëllimeve të programit dhe metodologjisë së mësimdhënies së rekomanduar në dokumentet kurrikulare.

Rekomandime për prindërit

- Inkurajoni fëmijët të kuptojnë rëndësinë e gjuhës shqipe jo vetëm si lëndë shkollore, por si një mjet për të shprehur veten, për të zhvilluar identitetin kombëtar, për të ndërtuar mendim kritik dhe për të marrë pjesë aktive në jetën shoqërore dhe profesionale.
- Nxitni leximin e rregullt në shtëpi, jo vetëm të teksteve të detyrueshme shkollore, por edhe të librave, eseve, artikujve dhe materialeve që lidhen me interesat vetjakë të fëmijës.
- Diskutoni me fëmijët për tekstet që lexojnë në shkollë apo jashtë saj, duke i nxitur të argumentojnë mendimet dhe të reflektojnë për temat që i prekin.
- Promovoni një qëndrim pozitiv ndaj përpjekjes dhe të nxënësve përmes gabimeve. Lavdëroni përpjekjet për të përmirësuar të folurit, të shkruarit dhe të kuptuarit e leximit.
- Bashkëpunoni me mësuesit e gjuhës shqipe, duke u interesuar për përparimin e fëmijës, për përmbajtjen e programit dhe për mënyrat se si mund ta mbështetni në shtëpi.
- Siguroni një mjedis në shtëpi që e nxit të folurin, leximin dhe të menduarit, përmes bisedave, ekspozimit ndaj mediave cilësore në gjuhën shqipe dhe përdorimit të teknologjisë.
- Ndhmoni fëmijën të organizojë kohën për përgatitje të pavarur, për projekte krijuese dhe për detyra që kërkojnë hulumtim, duke e udhëzuar të përdorë burime të besueshme dhe të respektojë të drejtat e autorit.

- Mbështetni zhvillimin e fëmijës si lexues i pavarur, si qytetar i ndërgjegjshëm dhe si përdorues kompetent i gjuhës shqipe, që është një pjesë e identitetit dhe e trashëgimisë kombëtare.

Rekomandime për nxënësit

- Merrni pjesë aktive në orët e gjuhës shqipe duke folur, duke lexuar, duke shkruar në mënyrë të qartë dhe krijuese, si dhe duke ndarë mendimet tuaja për temat që trajtohen.
- Shfrytëzoni tekstet e lëndës së gjuhës shqipe jo vetëm për të mësuar rregulla gjuhësore, por edhe për të kuptuar botën përreth, për të zhvilluar mendimin kritik dhe për të formuar qëndrime të vetëdijshme ndaj realitetit shoqëror.
- Lexoni rregullisht materiale të ndryshme, duke u përpjekur të kuptoni jo vetëm përmbajtjen, por edhe qëllimin, stilin dhe ndikimin e tyre.
- Praktikoni shkrimin në forma dhe në lloje të ndryshme, duke marrë parasysh audiencën, qëllimin, temën dhe kontekstin e komunikimit.
- Angazhohuni në projekte të përbashkëta dhe në veprimtari bashkëpunuese që lidhen me gjuhën dhe komunikimin, ku mund të ushtroni aftësitë e kërkimit, të shprehjes dhe të prezantimit.
- Shprehni mendimet tuaja në mënyrë të qartë dhe të argumentuar, duke respektuar mendimet e të tjerëve dhe duke ndërtuar një dialog të frytshëm në klasë.
- Përdorni mjetet digjitale dhe burimet online për të përforcuar njohuritë tuaja gjuhësore, për të ushtruar veten në detyra të ndryshme, për të kërkuar informacion të besueshëm dhe për të zhvilluar projekte krijuese.
- Reflektoni për përparimin tuaj në të gjitha kompetencat e gjuhës: të folurit, të dëgjuarit, të lexuarit dhe të shkruarit, duke kërkuar mbështetje kur është e nevojshme dhe duke ndjekur udhëzimet e mësuesit për përmirësim.
- Kujdesuni për gjuhën tuaj, flisni dhe shkruani me korrektësi, duke respektuar normat e shqipes standarde dhe duke pasuruar vazhdimisht fjalorin tuaj.
- Vlerësoni gjuhën shqipe si një pjesë të rëndësishme të identitetit tuaj dhe si një pasuri personale që do t'ju shërbejë në arsim, në punë dhe në jetën shoqërore.

XI. NDRYSHIMET PËRMBAJTJESORE

Krahasuar me programin e mëparshëm të gjuhës shqipe në klasën e dhjetë, në këtë program:

1. Kanë ndryshuar kompetencat kyç në përputhje me risitë në Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar. Këto kompetenca janë:
 - ✓ Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare.
 - ✓ Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja.
 - ✓ Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri.
 - ✓ Kompetenca digjitale.
 - ✓ Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit.
 - ✓ Kompetenca qytetare.
 - ✓ Kompetenca e sipërmarrjes.
 - ✓ Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore.
2. Rezultatet e të nxënit të kompetencave kyç janë dhënë për klasë (jo për shkallë).
3. Kanë ndryshuar temat ndërkurrikulare, për të cilat në program janë ofruar disa shembuj të trajtimit të tyre në lëndën e gjuhës shqipe. Temat ndërkurrikulare janë:
 - ✓ Identiteti kombëtar.
 - ✓ Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.
 - ✓ Shëndeti mendor e fizik dhe siguria.
 - ✓ Zhvillimi i qëndrueshëm.
 - ✓ Teknologjia, shoqëria dhe media.
4. Kanë ndryshuar kompetencat e lëndës:

- ✓ Të dëgjuarit dhe të folurit janë së bashku në një kompetencë “Të dëgjuarit dhe të folurit për qëllime të ndryshme”, pasi të dëgjuarit dhe të folurit ndodhin në të njëjtën situatë komunikimi: nuk mund të ketë dialog, debat apo diskutim efektiv pa dëgjim aktiv dhe pa reagim përmes të folurit. Të dyja konsiderohen si pjesë e komunikimit gojor.
 - ✓ Të shkruarit për qëllime të ndryshme është ndryshuar në emërtimin “Krijimi i teksteve të ndryshme”, pasi vihet më shumë theksi në procesin e plotë krijues, që nis nga konceptimi i idesë, planifikimi, përzgjedhja e formës, përdorimi i mjeteve të ndryshme gjuhësore e stilistike, deri te rishikimi, redaktimi dhe prezantimi përfundimtar.
5. Në ndarjen e kohës mësimore janë sugjeruar që 20 orë të përdoren nga mësuesi për përsëritje, testime, projekt dhe punë me shkrim. Kjo do t’i japë më shumë fleksibilitet mësuesit në planifikim, duke e bërë programin më të zbatueshëm dhe në përshtatje me nevojat e nxënësve.
 6. Gjatë klasës së dhjetë nxënësit studiojnë veçoritë përmbajtjesore, strukturore dhe stilistikore të teksteve përshkruese dhe rrëfyese. Kjo do t’i ndihmojë të bëjnë një kalim më “të butë” nga arsimi bazë në arsimin e mesëm të lartë, do të krijojë mundësi që nxënësit të thellohen në interpretimin, analizën, gjykimin dhe vlerësimin e teksteve, si dhe do të shmangë përsëritjet e panevojshme vit pas viti.
 7. Në tekstet që nxënësit zbatojnë aftësitë e të dëgjuarit janë përfshirë edhe tekste digjitale si: *blogje, podcast-e*. Janë shtuar disa njohuri tek të dëgjuarit dhe të folurit, si: paragjykimet dhe manipulimet në komunikim; etika e dëgjimit dhe e komunikimit në mjediset online; zgjedhja e fjalëve dhe e mjeteve stilistike. Gjithashtu janë shtuar disa aftësi që kanë lidhje me të dëgjuarit në hapësirën digjitale.
 - Te kompetenca e të lexuarit, përveç se është përcaktuar vetëm studimi i teksteve përshkruese dhe i teksteve rrëfyese, janë shtuar njohuri: *Përdorimi i teknikave të leximit kritik: dallimi ndërmjet fakteve dhe opinioneve, identifikimi i qëllimit dhe qëndrimit të autorit, analiza e nëntekstit dhe e ndikimit të gjuhës në mesazh; Etika e leximit dhe e përdorimit të informacionit: respektimi i të drejtës së autorit, citimi korrekt i burimeve, shmangia e plagjiaturës dhe përdorimi etik i informacionit, veçanërisht në mjedise digjitale e mediatike.*
 - Te kompetenca “Krijimi i teksteve të ndryshme” është përcaktuar që nxënësit gjatë klasës së dhjetë shkruajnë vetëm tekste përshkruese dhe tekste rrëfyese, janë shtuar tek aftësitë disa elemente që lidhen me përdorimin e teknologjisë në procesin e krijimit të teksteve.
 8. Te “Përdorimi i drejtë i gjuhës”:
 - a) janë hequr:

- ✓ Emrat që kanë të njëjtën temë, si në njëjës, ashtu edhe në shumës.
- ✓ Emrat që përdoren vetëm në numrin njëjës. Emrat që përdoren vetëm në numrin shumës.
- ✓ Foljet kalimtare dhe jokalistare.
- ✓ Format e pashtjelluara foljore. Pjesorja e foljes.
- ✓ Mbiemrat cilësorë dhe mbiemrat marrëdhëniorë.
- ✓ Shumësi i mbiemrave. Përdorimi në shumës i mbiemrave që përcaktojnë emra mashkullorë me shumësin me - e, - ra dhe me -a.
- ✓ Përshtatja, në vetë dhe në numër, e kallëzuesit foljor dhe e këpujës me kryefjalën. Përshtatja e gjymtyrës emërore me kryefjalën.
- ✓ Fjalitë dëftore. Rendi i gjymtyrëve në fjalitë dëftore.
- ✓ Fjalitë e paplotë. Fjalitë e paplota kontekstuale, situative.

b) Janë shtuar:

- ✓ Sinonimet kontekstuale. Vargjet sinonimike. Antonimet kontekstuale.
- ✓ Shprehjet frazeologjike. Kuptimet e figurshme të fjalëve.
- ✓ Drejtshkrimi i citimeve dhe i bibliografisë.
- ✓ Drejtshkrimi në dialogë.
- ✓ Drejtshkrimi i takimit të dy zanoreve (zanore të njëjta ose jo) ose bashkëtingëlloreve të njëjta ose jo.
- ✓ Njohuri stilistike: Gjuha e folur dhe gjuha e shkruar. Dialogu dhe monologu. Parafrasa. Koherenca dhe kohezioni.

PROGRAMI I LËNDËS “LETËRSI” ARSIMI I MESËM I LARTË KLASA 10

FUSHA “GJUHËT DHE KOMUNIKIMI”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinatorë: Erida Koleci

PËRMBAJTJA

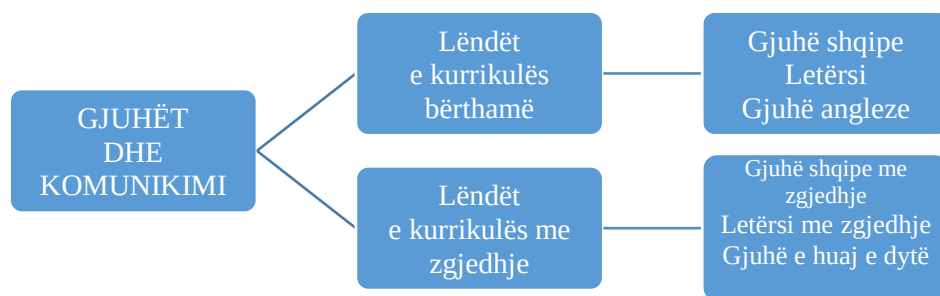
I. HYRJE.....	4
II. QËLLIMET E LËNDËS SË LETËRSISË NË ARSIMIN E MESEM TË LARTË	6
III. STRUKTURA E PROGRAMIT TË LETËRSISË.....	8
IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E LETËRSISË.....	10
4.1. Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënit.....	10
4.2. Integrimi i temave ndërkurrikulare në lëndën e letërsisë	17
4.3. Kompetencat e lëndës së letërsisë dhe rezultatet e të nxënit	19
V. PËRMBAJTJA MËSIMORE E KLASËS SË DHJETË	22
5.1 Koha mësimore në klasën e dhjetë.....	22
5.2 Përmbajtja mësimore e klasës së dhjetë.....	22
5.3 Shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).....	35
VI. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	38
6.1. Parimet e mësimdhënies së letërsisë.....	38
6.2. Metodatat dhe teknikat mësimore për zhvillimin e kompetencave letrare.....	40
6.3. Elementet që do të studiohen në tekstet letrare	41

6.4. Autorët, veprat dhe fragmentet e sugjeruara në lëndën e letërsisë	44
6.5. Bisedat letrare	44
6.6. Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e letërsisë	45
6.7. Puna me nxënësit me aftësi të kufizuara në lëndën e letërsisë	47
6.8. Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e letërsisë	48
7. VLERËSIMI I NXËNËSVE	50
7.1. Parimet e vlerësimit në lëndën e letërsisë.....	50
7.2. Llojet e vlerësimit në lëndën e letërsisë	51
7.3. Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit	57
7.4. Procedurat e vlerësimit në lëndën e letërsisë.....	58
8. BURIMET DHE MATERIALET MËSIMORE	58
8.1. Përdorimi i teknologjisë në lëndën e letërsisë	59
8.2. Roli i bibliotekës së shkollës	60
9. REKOMANDIME PËR ZBATUESIT E PROGRAMIT	62
10. NDRYSHIME PËRMBAJTJESORE.....	66

I. HYRJE

Lënda e letërsisë bën pjesë në fushën e të nxënit “Gjuhët dhe komunikimi”. Në arsimin e mesëm të lartë, kjo fushë përbëhet nga lëndët e kurrikulës bërthamë: Gjuhë shqipe, Letërsi, Gjuhë angleze, dhe nga lëndët e kurrikulës me zgjedhje: Gjuhë shqipe me zgjedhje, Letërsi me zgjedhje dhe Gjuhë e huaj e dytë. Të gjitha lëndët e kësaj fushe synojnë zhvillimin e kompetencave gjuhësore dhe letrare të nxënësve, duke i aftësuar ata për të kuptuar dhe për të përpunuar mesazhe të ndryshme; për të komunikuar në mënyrë të qartë, të saktë dhe të përshtatshme; për të menduar në mënyrë të pavarur dhe kritike; për të krijuar tekste të ndryshme; si dhe për të pasuruar kulturën letrare. Gjithashtu, nëpërmjet mësimi të gjuhës dhe të letërsisë, nxënësit zhvillojnë imagjinatën dhe krijimtarinë, ndjeshmërinë estetike dhe aftësinë për të përjetuar të bukurën, për të vlerësuar dhe për të gjykuar në mënyrë të thelluar veprat artistike dhe shprehjen njerëzore. Kjo fushë u mundëson nxënësve të ndërtojnë një marrëdhënie të vetëdijshme me gjuhën dhe artin e fjalës, duke u formuar si qytetarë të përgjegjshëm, krijues dhe të angazhuar në jetën kulturore dhe shoqërore. Letërsia, si një nga lëndët kryesore të kësaj fushe, luan një rol të veçantë në formimin intelektual, estetik dhe kulturor të nxënësit. Ajo ndërton ura mes nxënësve dhe përvojës njerëzore të mishëruar në veprat letrare.

Në arsimin bazë, letërsia mësohet e integruar me lëndën e gjuhës shqipe dhe përdoret për të zhvilluar aftësitë e të lexuarit, e të kuptuarit dhe e të shprehurit me vetëdije, si dhe imagjinatën, duke krijuar kontaktin e parë të nxënësve me tekstin letrar dhe elementet e tij përfaqësuese. Në arsimin e mesëm të lartë, letërsia zhvillohet si lëndë më vete, me qëllime të pavarura dhe qasje të thelluar ndaj përmbajtjes artistike. Kjo ndarje i jep letërsisë statusin që i takon, si një veprimtari estetike dhe reflektuese, e cila nuk synon thjesht përvetësimin teknik të gjuhës, por ndërtimin e një përvoje të thellë me veprën letrare, përmes analizës, interpretimit dhe vlerësimit të saj duke iu referuar edhe kontekstit historik, shoqëror dhe filozofik.

Qëllimi i programit të lëndës së letërsisë është që nxënësit të përjetojnë letërsinë si një formë arti dhe si një mënyrë e të menduarit për jetën. Ata duhet të mësojnë të ndërtojnë marrëdhënie të drejtpërdrejta me tekstin letrar, të zhvillojnë ndjeshmëri estetike, të kuptojnë strukturën dhe përmbajtjen e veprave në thellësi, si dhe të formojnë gjykime të pavarura. Letërsia nuk paraqitet si një seri njohurish enciklopedike, por si një proces i vazhdueshëm kuptimi, përjetimi dhe krijimi personal.

Në këtë kuadër, programi i letërsisë synon ndërtimin dhe zhvillimin e dy kompetencave lëndore:

- *Interpretimi, analiza dhe vlerësimi i teksteve të gjinive dhe të llojeve të ndryshme letrare*, me qëllim që nxënësi të kuptojë strukturën, përmbajtjen, figuracionin dhe mesazhet e teksteve letrare, si dhe të ndërtojë qëndrim personal ndaj tyre.
- *Vlerësimi i letërsisë shqipe dhe i letërsisë botërore në periudha të ndryshme letrare*, për të njohur zhvillimet letrare dhe për të ndërtuar ndjeshmëri ndaj trashëgimisë letrare shqiptare dhe botërore.

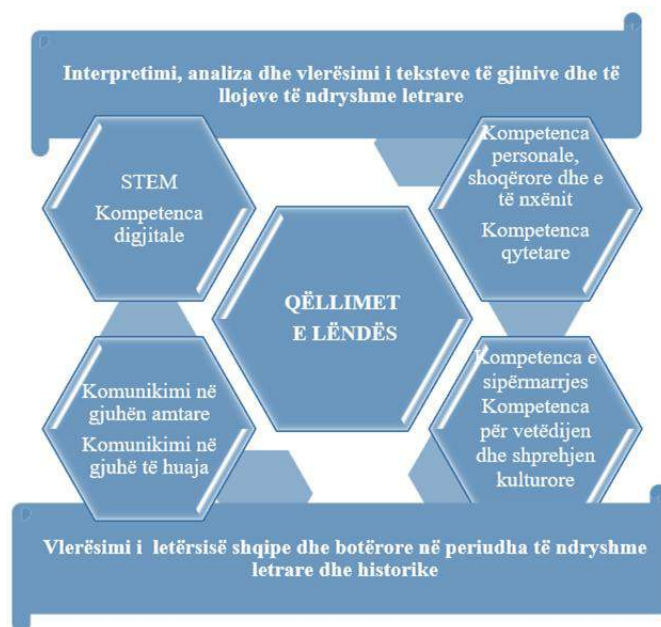
Nëpërmjet zhvillimit të këtyre kompetencave lëndore, programi i letërsisë (si çdo program lëndor në arsimin parauniversitar) kontribuon gjithashtu në ndërtimin dhe në përforcimin e kompetencave kyç të përcaktuara në Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar, të domosdoshme për përmbushjen e kërkesave personale, shoqërore dhe profesionale të individit në shoqërinë bashkëkohore.

Lënda e letërsisë zhvillohet si një përvojë që kërkon përfshirje të plotë të intelektit, ndjenjës dhe imagjinatës. Tekstet përzgjidhen në përputhje me moshën dhe nivelin e zhvillimit të nxënësve, si dhe me kërkesat për të lexuar vepra që nxisin reflektimin, analizën dhe shprehjen krijuese. Mësimi i letërsisë mbështetet në diskutime, në përpunim personal të kuptimeve dhe në ndërtimin e një marrëdhënieje të qëndrueshme me tekstin letrar dhe me leximin.

Programi i letërsisë, në këtë mënyrë, kontribuon në formimin e nxënësit si qytetar i ndërgjegjshëm, si lexues i thellë dhe si individ i aftë të mendojë dhe të komunikojë në mënyrë krijuese dhe të pasur në realitetin bashkëkohor.

II. QËLLIMET E LËNDËS SË LETËRSISË NË ARSIMIN E MESEM TË LARTË

Lënda e letërsisë u jep nxënësve mundësinë të përjetojnë tekstin letrar si një mjet për të kuptuar më mirë veten, të tjerët dhe botën. Përmes leximit, interpretimit dhe vlerësimit të veprave letrare, nxënësit frymëzohen të mendojnë thellë, të ndjejnë empati, të zhvillojnë imagjinatën dhe të formulojnë mendime të argumentuara mbi realitetin njerëzor dhe sfidat shoqërore. Letërsia i ndihmon ata që të ndërtojnë vetëdije kulturore, estetike dhe qytetare, si dhe t'u japin zë mendimeve e ndjenjave të tyre në mënyrë krijuese dhe kritike.

Lënda e letërsisë ka për qëllim që nxënësit:

- të lexojnë dhe të interpretojnë vepra letrare nga autorë shqiptarë dhe botërorë, përfaqësues të periudhave dhe të drejtimeve të ndryshme letrare.
 - të dallojnë dhe të analizojnë tiparet themelore të gjinisë epike, lirike dhe dramatike, si dhe të kuptojnë strukturën, stilin dhe funksionin e tyre artistik.
 - të zhvillojnë aftësinë për të kuptuar dhe interpretuar temat, idetë, simbolikat dhe vlerat që përcjell një tekst letrar, në lidhje me kontekstin e krijimit dhe me aktualitetin.
 - të bëhen të vetëdijshëm për mënyrat e ndryshme se si njerëzit mendojnë, ndjejnë dhe jetojnë në kultura dhe në periudha të ndryshme, duke ndërtuar ndjeshmëri ndaj tjetrit dhe aftësi për të rishikuar bindjet personale.
 - të vlerësojnë letërsinë si një formë arti që pasuron përvojën estetike, nxit të menduarit kritik dhe krijues, si dhe forcon identitetin gjuhësor, kulturor dhe kombëtar.
- të kërkojnë dhe të përdorin prova, dëshmi ose shembuj nga teksti për të mbështetur këndvështrime dhe përfundime, si dhe të identifikojnë paragjykimet, interpretimet e mundshme dhe përdorimin e papërshtatshëm të provave.
 - të krahasojnë në mënyrë kritike vepra apo fragmente letrare, duke analizuar temat, stilin, personazhet, kontekstin e tyre etj.
 - të lidhen me tekstin në mënyrë personale dhe reflektive, duke nxjerrë kuptime për jetën e tyre, realitetin përreth dhe sfidat globale.

- të shprehin ndjenja dhe mendime përmes formave të ndryshme të komunikimit letrar (ese, analizë, krijim letrar), në mënyrë të qartë, krijuese dhe të argumentuar.
- të vendosin lidhje mes letërsisë dhe arteve të tjera (muzikë, pikturë, teatër, film), duke kuptuar ndërveprimin ndërartistik dhe dimensionin ndërdisiplinor të përvojës estetike.
- të ndërtojnë një marrëdhënie të qëndrueshme me leximin si proces njohës, emocional dhe estetik që i ndihmon në rritjen personale, në përgatitjen për jetën qytetare dhe në zhvillimin profesional të mëtejshëm.

Si do të marrin formë konkrete qëllimet e lëndës?

Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësit dhe mësuesit përfshihen në mënyrë aktive me tekstet dhe bashkëpunojnë në procesin e ndërtimit të kuptimit. Edhe pse nxënësit mund të lidhen personalisht dhe në mënyrë reflektuese me tekstet, është e domosdoshme që ata të shprehin mendimet e tyre përmes dialogut dhe shkrimit, për të nxitur një diskutim domethënës rreth teksteve. Zbulimi i proceseve të brendshme që përfshihen në ndërtimin e kuptimit dhe theksimi i rolit të dialogut dhe shkrimit në klasë është i rëndësishëm. Nxënësit duhet të përfshihen aktivisht me tekstin, duke lexuar me vëmendje, duke bërë pyetje, duke menduar në mënyrë kritike dhe duke formuluar interpretime të mbështetura në tekst.

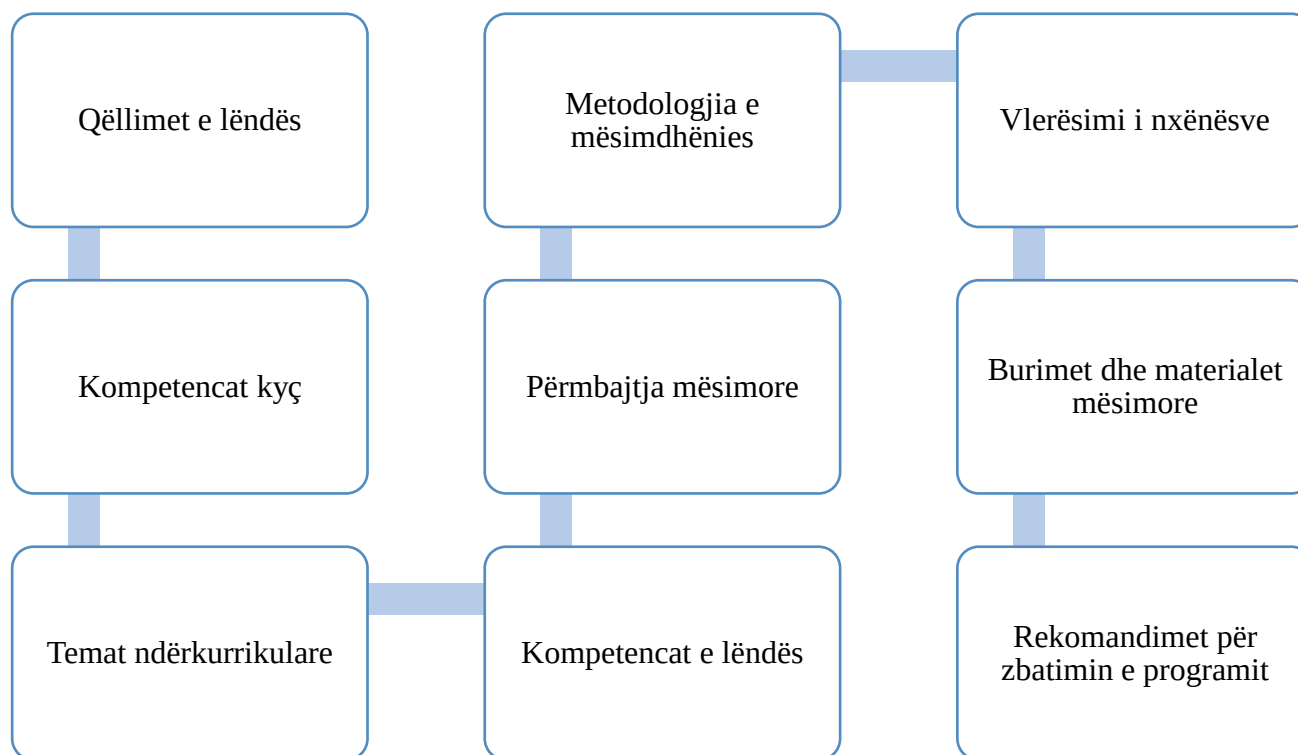
Ndërkohë, mësuesit duhet të marrin rolin e lehtësuesit të të nxënit, në vend që të mbeten në rolet tradicionale si shpërndarës informacioni apo ofrues të gjykimeve përfundimtare. Ata duhet të nxisin pjesëmarrjen e nxënësve, t'u drejtojnë pyetje të hapura dhe sfiduese, të udhëheqin diskutime dhe të mbështesin zhvillimin e shprehjes së mendimit personal me argumentim të bazuar.

Qëllimet e lëndës marrin formë konkrete përmes aktiviteteve të shumta që zhvillohen në klasë, si: analiza e thelluar e teksteve, shkrimi i eseve, debatet dhe diskutimet letrare, krahasimi i veprave, lidhja me arte të tjera dhe krijimtaria personale. Përmes këtyre proceseve, nxënësit jo vetëm kuptojnë tekstin, por mësojnë të mendojnë, të ndjejnë dhe të komunikojnë në mënyrë më të vetëdijshme, më të ndjeshme dhe më të aftë.

Në këtë mënyrë, qëllimet e lëndës realizohen përmes një mësimdhënieje të përqendruar te nxënësi, e cila i jep përparësi përjetimit, reflektimit dhe komunikimit të mendimit të pavarur, duke shndërruar lëndën e letërsisë në një hapësirë të gjallë të dialogut kulturor dhe të zhvillimit personal.

III. STRUKTURA E PROGRAMIT TË LETËRSISË

Programi i letërsisë synon të krijojë kushte të favorshme për zhvillimin e kompetencave letrare dhe të kompetencave kyç, përmes përfshirjes së nxënësve në përjetimin, analizën, interpretimin dhe vlerësimin e veprave letrare nga letërsia shqipe dhe ajo botërore. Në thelb, ky program synon të formojë individë të ndjeshëm, krijues dhe kritikë, të aftë për të kuptuar përvojën njerëzore përmes artit letrar, për të ndërtuar qëndrime të vetëdijshme ndaj realitetit dhe për të zhvilluar ndjeshmëri estetike. Programi i lëndës së letërsisë në arsimin e mesëm të lartë përmban këto rubrika:

Qëllimet e lëndës

Përcaktohen qëllimet e lëndës për arsimin e mesëm të lartë, duke u përqendruar në zhvillimin e aftësive për të kuptuar, interpretuar, analizuar dhe vlerësuar tekstin letrar, për të ndërtuar gjykime estetike dhe etike, për të nxitur imagjinatën, mendimin kritik dhe shprehjen krijuese.

Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënit

Tregohet mënyra se si lënda e letërsisë kontribuon në zhvillimin e kompetencave kyç përmes kompetencave të saj specifike, si dhe paraqiten rezultatet e të nxënit të lidhura me to.

Temat ndërkurrikulare

Shpjegohet roli i letërsisë në trajtimin e temave ndërkurrikulare, si: identiteti kombëtar, qytetaria aktive, zhvillimi i qëndrueshëm, teknologjia dhe media, si dhe shëndeti emocional dhe social.

Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënit

Përshkruhen kompetencat lëndore të letërsisë dhe paraqiten rezultatet e të nxënit për secilën kompetencë, të ndara sipas njohurive, aftësive dhe qëndrimeve që pritet të zhvillohen.

Përmbajtja mësimore

Përcaktohet koha mësimore në klasën e dhjetë dhe sugjerohet një ndarje orientuese e orëve. Paraqitet përmbajtja përmes veprave ose fragmenteve përfaqësuese, të shoqëruara me zbërthimin e rezultateve të të nxënit sipas njohurive, aftësive, vlerave dhe qëndrimeve.

Metodologjia e mësimdhënies

Përcaktohen parimet që duhet të udhëheqin mësimdhënien e letërsisë. Jepen sugjerime për metoda dhe teknika si analiza letrare, shkrimi krijues, debati, lidhja ndërtekstuale, si dhe puna me nxënësit me nevoja të veçanta dhe me nxënësit e talentuar.

Vlerësimi i nxënësve

Përshkruhen format e vlerësimit të nxënësve, përfshirë vlerësimin për të nxënë dhe vlerësimin e të nxënit, si dhe instrumentet e vlerësimit të përshtatura për lëndën e letërsisë (analiza, ese, projekte, diskutime letrare). Jepen shembuj të niveleve të arritjes për disa nga rezultatet e të nxënit.

Burimet dhe materialet mësimore

Përcaktohen burimet e të nxënit që mund të përdoren gjatë procesit mësimor, përfshirë veprat letrare, tekstet digjitale, antologjitë, filmat, shkrimet kritike, si dhe roli i bibliotekës shkollore dhe i teknologjisë në mbështetjen e leximit dhe interpretimit të thelluar.

Rekomandime për zbatimin e programit

Jepen rekomandime për përdoruesit e programit: mësuesit (për planifikimin e mësimdhënies dhe të vlerësimit të nxënësve), hartuesit e teksteve shkollore, autorët e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm, prindërit (për të mbështetur fëmijët e tyre) dhe vetë nxënësit (si lexues dhe krijues të angazhuar).

Ndryshimet përmbajtjesore

Përshkruhen risitë dhe përditësimet kryesore të përfshira në këtë program të letërsisë, në raport me programin e mëparshëm.

IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E LETËRSISË

4.1.Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënit

Në vitet e ardhshme, nxënësit do të përballen me një treg pune dhe një realitet shoqëror që ndryshon me ritme të shpejta. Automatizimi në rritje, përparimet teknologjike dhe dinamikat e një ekonomie globale po e transformojnë mënyrën si jetojmë, mësojmë dhe punojmë. Për këtë arsye, përgatitja e nxënësve për të qenë fleksibël, për të ndryshuar e rikrijuar orientimin e tyre profesional dhe për të marrë pjesë në mënyrë aktive si qytetarë të ndërgjegjshëm në një botë të globalizuar dhe digjitale është më e rëndësishme se kurrë.

Në këtë kontekst, zhvillimi i kompetencave kyç dhe i dëshirës për të mësuar gjatë gjithë jetës bëhen themeli i suksesit të tyre personal, profesional dhe shoqëror. Kompetencat kyç përfaqësojnë një kombinim të njohurive, aftësive, vlerave dhe qëndrimeve që i ndihmojnë nxënësit të përballen me sfidat e së tashmes dhe të ardhmes, të përshtaten ndaj ndryshimeve dhe të marrin pjesë në mënyrë aktive në jetën ekonomike, kulturore e qytetare.

Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar përcakton tetë kompetenca kyç që synohen të ndërtohen dhe zhvillohen gjatë gjithë niveleve të arsimit parauniversitar. Ato janë:

- Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare

- Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
- Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri
- Kompetenca digjitale
- Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit
- Kompetenca qytetare
- Kompetenca e sipërmarrjes
- Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore

Këto kompetenca nuk zhvillohen në mënyrë të ndarë nga përmbajtjet mësimore, por integrohen në të gjitha lëndët dhe aktivitetet shkollore, përmes një procesi të qëndrueshëm, të ndërveprueshëm dhe gjithëpërfshirës. Lënda e letërsisë jep një kontribut të veçantë në zhvillimin e shumë prej tyre, veçanërisht në komunikim, mendim kritik, ndjeshmëri kulturore, qytetari të vetëdijshme dhe shprehje krijuese.

Mësuesit luajnë një rol kyç në lehtësimin e këtij procesi, përmes përdorimit të metodave të përshtatshme, qasjeve të orientuara drejt nxënësit dhe formave të ndryshme të vlerësimit, në një mjedis të sigurt dhe mbështetës për të gjithë. Për të mbështetur mësuesin në planifikimin, zbatimin dhe vlerësimin e kompetencave, ato janë zbërthyer në rezultate të të nxënit. Në tabelën e mëposhtme paraqiten rezultatet e të nxënit të kompetencave kyç, që mund të zhvillohen në lëndën e letërsisë në klasën e dhjetë.

Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyç në klasën e dhjetë

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhët e huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon si dëgjues, folës, lexues dhe shkruar në situata të ndryshme dhe për qëllime të ndryshme.	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> - komunikon në gjuhë të huaj, pyet për të identifikuar qëllimet e përbashkëta, krahason opsionet e ndryshme dhe jep sugjerime se çfarë duhet bërë më tej.

- përdor dhe dallon lloje të ndryshme tekstesh, përfshirë tekstet digjitale. - ndërton identitetin e tij kulturor dhe gjuhësor, si dhe vlerëson trashëgiminë gjuhësore amtare. - përdor gjuhën për të krijuar dhe për të vlerësuar krijime artistike, të cilat shprehin emocionet, përjetimet dhe idetë e tij. - shpreh para një audience të caktuar, çështjet thelbësore të ngritura në një fjalim ose në një interpretim për tema nga fusha të ndryshme, përmes së paku një forme komunikimi. - diskuton në grup, në mënyrë konstruktive duke dhënë informacion, argumente dhe duke shtruar pyetje, për një temë të caktuar në gjuhën amtare. - përdor drejt strukturën dhe rregullat e drejtshkrimit të gjuhës amtare në tekste të ndryshme. - shpreh mendimin e lirë, opinionin dhe qëndrimin e tij për një temë të caktuar nga jeta, shkenca, profesioni, shoqëria dhe mjedisi, duke përdorur forma të ndryshme të komunikimit, me gojë ose me shkrim. - përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut dhe IA-në gjatë procesit të të nxënit.	- përcjell informacion dhe jep argumente brenda fushave të tij të interesit profesional, akademik dhe personal. - shkruan qartë tekste për një sërë temash që lidhen me fushën e tij të interesit, duke zgjeruar dhe mbështetur idetë me shpjegime dhe shembuj përkatës. - lexon, kupton dhe prodhon tekste, përfshirë tekstet digjitale. - respekton dhe vlerëson gjuhët dhe kulturat e vendeve të tjera. - vlerëson se si ndryshimet kulturore ndikojnë në përdorimin dhe komunikimin e gjuhës. - përdor drejt strukturën dhe rregullat e drejtshkrimit të gjuhës së huaj, në një numër të caktuar tekstesh, si: ese, e-mail, letra formale dhe joformale etj. - shpreh mendimin e lirë, opinionin dhe qëndrimin e tij për një temë të caktuar nga jeta, nga shoqëria, nga mjedisi, duke përdorur forma të ndryshme të komunikimit, me gojë ose me shkrim. - përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut, aplikacionet digjitale dhe IA-në gjatë procesit të të nxënit.
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale

<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> - zbaton proceset themelore matematikore në kontekstet e përditshme të jetës reale, përfshirë ato financiare. - kupton vërtetimin matematik. - komunikon me gjuhën matematikore. - përdor mjete ndihmëse të përshtatshme, duke përfshirë të dhënat statistikore dhe grafikët. - përdor mjetet dhe pajisjet teknologjike. - hulumton natyrën përmes eksperimenteve të kontrolluara. - përdor të dhëna shkencore për të arritur një qëllim, për të marrë një vendim ose për të nxjerrë një përfundim bazuar në prova. - sqaron ecurinë e zgjidhjes së një problemi në klasë apo jashtë saj. - gjykon rezultatet e arritura, nga analiza e të dhënave të një projekti dhe i interpreton ato me gjuhën e matematikës dhe të fushës përkatëse, i paraqet grafikisht ose në formë tabelore, duke nxjerrë përfundime të vërtetuara (p.sh., projekt me bazë shkolle, projekt për gjelbërimin, koncert, ekspozitë tematike, orë letrare, punë laboratorike etj.). - hulumton në mënyrë të pavarur për një çështje të caktuar, duke	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor, përzgjedh, përpunon dhe vlerëson përmbajtje digjitale. - interpreton dhe analizon të dhënat për të nxjerrë përfundime dhe për të marrë vendime të informuara. - identifikon dhe zgjidh probleme të ndryshme duke përdorur teknologjinë dhe mjediset digjitale. - krijon, programon dhe shpërndan përmbajtje digjitale. - menaxhon dhe mbron informacionin, përmbajtjen, të dhënat dhe identitetet digjitale. - përdor mjete digjitale për të prodhuar, për të paraqitur dhe për të kuptuar informacione komplekse. - njeh softuerët dhe pajisjet. - kupton dhe përdor inteligjencën artificiale për të analizuar dhe për të interpretuar të dhënat dhe për të zgjidhur probleme të ndryshme. - përdor teknologjinë digjitale për të krijuar dhe për të bashkëpunuar me të tjerët. - demonstroi aftësi të përdorimit të TIK-ut në situata të përditshme dhe në përmbushjen e kërkesave të ndryshme gjatë të nxënies (p.sh., për ndërtimin e tabelave, grafikëve apo diagrameve, për vizatimin e një plani të shtëpisë, për përgatitjen e shkresave dhe të prezantimeve etj.). - përdor programet e TIK-ut për të komunikuar dhe për të bashkëpunuar

përcaktuar fazat dhe procedurat e hulumtimit, paraqet dhe interpreton rezultatet e fituara në tabela dhe grafikë, duke përdorur TIK-un. - identifikon burimet e informacioneve të nevojshme dhe i shfrytëzon ato në mënyrën e duhur për të zgjidhur një problem në nivelin e caktuar të vështirësisë, duke dhënë shembuj konkretë. - vlerëson cilësinë e informacioneve në një material të shkruar për një temë të caktuar (p.sh., për ngrohjen globale, për diversitetin kulturor dhe gjuhësor etj.). - argumenton rezultatet e arritura gjatë një eksperimentimi në shkollë apo diku tjetër, duke përshkruar qëllimin, hipotezën dhe mënyrën e vëzhgimit të dukurisë së manifestuar, si dhe rezultatet i paraqet në mënyrë tabelore dhe grafike.	me bashkëmoshatarët gjatë procesit të të nxënit. - prezanton një projekt, duke përdorur sekuenca animimesh, videosh, figurash për demonstrimin e temave mësimore. - tregon rregullat e sigurisë që duhen zbatuar për të ruajtur privatësinë personale sipas kodit të etikës së komunikimit personal dhe në grup.
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të të nxënit, nxënësi:</i> - identifikon përparësitë dhe dobësitë personale, zhvillohet duke u mbështetur në përparësitë e tij dhe punon për kapërcimin e dobësive/mangësive. - organizon të nxënit, fokusohet dhe vendos qëllime.	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> - angazhohet me të tjerët në çështjet publike. - tregon solidaritet dhe interes në zgjidhjen e problemeve në nivel shkolle dhe komuniteti. - vlerëson diversitetet dhe demonstroi tolerancë, mirëkuptim, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve.

- vlerëson në mënyrë kritike punën e tij duke iu referuar qëllimeve fillestare. - motivon dhe vlerëson veten. - mëson dhe punon në mënyrë të pavarur dhe në bashkëpunim. - komunikon në mënyrë konstruktive dhe bashkëpunon në ekip. - kupton ndjenjat, mendimet dhe perspektivat e të tjerëve. - menaxhon stresin, pasiguritë dhe zgjidh konfliktet ndërpersonale. - kupton dhe analizon mënyrën e jetës së shëndetshme. - shfrytëzon, në mënyrën e duhur, këshillat dhe informacionet e marra për përkrahje në zgjidhjen e një detyre apo problemi të caktuar, pastaj rezultatet i paraqet para të tjerëve. - bën përpunimin e informacioneve për një temë të caktuar në mënyrë të pavarur dhe efektive, rezultatet e punës i prezanton me shkrim ose me gojë para të tjerëve, duke dhënë shpjegime për mënyrën e zgjedhjes së burimeve të informacionit. - paraqet një plan studimi (në formë skice, vizatimi, shkrimi etj.) për ndonjë çështje të caktuar, duke respektuar të gjithë hapat e planit të studimit dhe e prezanton para të tjerëve. - vlerëson, në mënyrë kritike, punën e vet duke iu referuar qëllimeve fillestare të punës, si p.sh., në mënyrë të pavarur	- demonstroi vlerat dhe parimet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme (p.sh., respekti i dinjitetit personal, luftimi i paragjyqimeve dhe i diskriminimit të të gjitha llojeve, promovimi i barazisë gjinore etj.). - menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë të paanshme. - demonstroi sjellje etike dhe të përgjegjshme ndaj mjedisit dhe kontribuon në qëndrueshmërinë mjedisore. - harton një listë propozimesh për zbatimin e të drejtave themelore të njeriut në një situatë të caktuar, i kategorizon propozimet sipas rëndësisë, duke veçuar argumentet kryesore që mbështesin qëndrimin e vet. - prezanton në formë të ndryshme, se si i ushtron të drejtat e veta në shkollë dhe në jetën e përditshme dhe si i njeh e i respekton të drejtat e të tjerëve, duke dhënë shembuj konkretë. - ilustron me shembuj nga jeta e përditshme, praktikatat e menaxhimit dhe të zgjidhjes së konflikteve në mënyrë konstruktive, duke ndarë me të tjerët përvojat, mendimet dhe ndjenjat e veta gjatë diskutimeve. - ilustron me shembuj, zgjidhjen e problemeve të caktuara në nivel shkolle ose në nivel komuniteti, si dhe e arsyeton atë me argumente para një audience të caktuar (p.sh., demonstroi mënyrën e ofrimit të ndihmës së parë në rastet e fatkeqësive natyrore ose njerëzore). - merr pjesë në përgatitjen dhe në organizimin e një aktiviteti për mbrojtjen e mjedisit natyror dhe atij të krijuar nga njeriu dhe në mënyra

redakton një dorëshkrim të tij për përmirësimin e organizimit të shkrimit, e qartësisë së mendimit etj. - menaxhon në mënyrë produktive, burimet që ka në dispozicion gjatë kryerjes së një aktiviteti ose të një detyre të caktuar në një lëndë mësimore apo në situata të jetës së përditshme.	të ndryshme kontribuon për zhvillimin e qëndrueshëm të tij.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - mendon në mënyrë strategjike dhe zgjidh probleme. - përdor imagjinatën e tij gjatë proceseve krijuese. - merr vendime financiare për koston dhe vlerën, si dhe çmon koston e shndërrimit të një ideje në një aktivitet që krijon vlerë. - planifikon, merr dhe vlerëson vendimet financiare. - përballet me pasigurinë, paqartësinë dhe rrezikun për vendimet që ndërmerr. - zbaton parimet e tregut të lirë dhe të buxhetimit në situata të jetës reale. - ndërmerr iniciativë në aktivitete të ndryshme me interes për lëndën/fushën mësimore, për klasën, për shkollën dhe për mjedisin ku jeton, si dhe tregohet i përgjegjshëm në plotësimin e detyrave, përmbushjen e detyrimeve dhe respektimin e afateve. - planifikon dhe menaxhon me sukses një projekt me objektiva të	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> - njeh, respekton dhe çmon kulturën e tij, si dhe vlerat, besimet dhe kulturat e të tjerëve. - shpreh dhe interpreton idetë, përvojat dhe emocionet me ndjeshmëri në arte të ndryshme dhe forma të tjera kulturore. - shijon dhe vlerëson veprat e artit. - shpreh veten në media të ndryshme, duke përdorur dhe përmirësuar kapacitetin personal. - identifikon dhe realizon mundësitë për të shprehur vlera personale, sociale ose tregtare nëpërmjet arteve dhe formave të tjera kulturore.

caktuara, si p.sh., një projekt për organizimin e ndërmarrjeve të vogla që ofrojnë produkte dhe shërbime për qytetarët, duke u mbështetur në kërkesat aktuale të tregut të punës. - përdor aftësitë digjitale për llogaritjen, analizën, interpretimin dhe paraqitjen e të dhënave me informacione të nevojshme (p.sh., të një biznesi). - zbaton udhëzimet dhe rregullat e shkruara në udhëzues, katalog, apo skicë për përdorimin e drejtë të mjeteve laboratorike, makinave dhe pajisjeve teknike, gjatë një ushtrimi ose aktiviteti (në klasë, në laborator etj.), si dhe tregon për të tjerët mënyrën e zgjedhjes dhe të përdorimit të tyre.	

4.2.Integrimi i temave ndërkurrikulare në lëndën e letërsisë

Temat ndërkurrikulare janë elemente të rëndësishme të procesit mësimor dhe pasqyrojnë çështje aktuale e afatgjata që prekin jetën individuale dhe kolektive në shoqërinë bashkëkohore. Ato përfshihen në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar dhe ndërthuren në të gjitha lëndët, për të ndihmuar nxënësit të kuptojnë ndërlidhjet midis njohurive, të ndërtojnë vizion të gjerë për botën dhe të marrin përgjegjësi në një mjedis global, digjital dhe të ndërlikuar. Në vijim paraqiten disa shembuj që tregojnë se si temat ndërkurrikulare integrohen në lëndën e letërsisë në klasën e dhjetë.

Identiteti kombëtar

Letërsia shërben si një nga format më të fuqishme të ruajtjes dhe të zhvillimit të identitetit kombëtar. Në klasën e dhjetë, nxënësit njihen me përfaqësues të letërsisë së vjetër shqiptare (Buzuku, Barleti, Bardhi, Budi, Bogdani) dhe me trashëgiminë gojore popullore (Eposi i Kreshnikëve,

këngët legjendare, përrallat etj.), përmes të cilave ndërgjegjësohen për rrënjët e tyre kulturore, për figurat themelore të historisë kombëtare dhe për rolin e letërsisë në ndërtimin e identitetit dhe të unitetit kombëtar.

Për shembull, nxënësit:

- analizojnë mënyrën si portretizohet figura e Skënderbeut në veprat e Barletit dhe Bardhit.
- krahasojnë temat e heroizmit në Eposin e Kreshnikëve me ato të “Iliada”, duke diskutuar vlerat përmbajtjesore që përcjellin.
- reflektojnë mbi gjuhën, simbolet dhe mesazhet e trashëgimisë gojore shqiptare si pjesë e identitetit kombëtar.

Qytetaria aktive dhe sipërmarrja

Përmes letërsisë, nxënësit njihen me modele veprimi, qëndrime kritike dhe dilema morale që kanë lidhje me përgjegjësinë individuale dhe pjesëmarrjen qytetare. Vepra si “Hamleti” i Shekspirit apo “Tartufi” i Molierit i nxisin nxënësit të reflektojnë mbi drejtësinë, hipokrizinë, vendimmarrjen dhe integritetin personal në përballje me pushtetin, mashtrimin dhe opinionin publik.

Për shembull, nxënësit:

- analizojnë dilemat morale të Hamletit në raport me drejtësinë dhe përgjegjësinë personale.
- diskutojnë si trajtohet mashtrimi dhe morali në komedinë “Tartufin” dhe i lidhin me fenomene të ngjashme në shoqëri sot.
- shkruajnë ose diskutojnë mbi rolin e individit në përmirësimin e jetës komunitare, duke u frymëzuar nga personazhet e veprave ose të fragmenteve të lexuara.

Shëndeti mendor, fizik dhe siguria

Letërsia krijon hapësirë për të kuptuar përvojat njerëzore në gjithë kompleksitetin e tyre emocional. Tekstet si “Gratë në parlament” apo tragjedia “Prometeu” ofrojnë kontekste për të reflektuar mbi presionin shoqëror, vuajtjen, lirinë individuale dhe qëndrueshmërinë shpirtërore.

Për shembull nxënësit:

- analizojnë ndjenjën e izolimit, luftën e brendshme dhe sakrificën të Prometeu apo të Hamleti.
- eksplorojnë mënyrën si përshkruhet ankthi, humori, absurdi dhe protesta në veprat klasike greke.
- diskutojnë rëndësinë e shprehjes së emocioneve dhe ndjeshmërisë për mirëqenien mendore.

Zhvillimi i qëndrueshëm

Edhe pse në mënyrë indirekte, shumë vepra letrare u japin nxënësve mundësinë të reflektojnë mbi qëndrueshmërinë kulturore, përgjegjësinë ndaj natyrës dhe përballjen e individit me ndryshimet sociale dhe mjedisore. Për shembull, nxënësit:

- diskutojnë mbi ndëshkimin moral dhe rrugëtimin shpirtëror drejt shpëtimit, të “Komedia hyjnore”.
- diskutojnë ndikimin e qëndrimeve njerëzore në fatin e individit dhe shoqërisë në përballje me padrejtësinë dhe shkatërrimin.

Teknologjia, shoqëria dhe media

Edhe pse veprat e klasës së dhjetë u përkasin periudhave të hershme, ato ofrojnë baza të pasura për të diskutuar çështje bashkëkohore që lidhen me përhapjen e informacionit, ndikimin e mediave dhe etikën e komunikimit. Për shembull për komedinë “Tartuffi”, nxënësit diskutojnë fuqinë e bindjes dhe të hipokrizisë në marrëdhëniet shoqërore, duke e lidhur me formimin e opinionit në media sot.

Shënim: Veprimtari praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare do të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

4.3.Kompetencat e lëndës së letërsisë dhe rezultatet e të nxënësve

Lënda e letërsisë synon të formojë dhe zhvillojë te nxënësit dy kompetenca:

- Interpretimi, analiza dhe vlerësimi i teksteve të gjinive dhe të llojeve të ndryshme letrare.
- Vlerësimi i letërsisë shqipe dhe botërore në periudha të ndryshme letrare dhe historike.

Puna për zhvillimin e këtyre kompetencave nuk bëhet e ndarë dhe e fragmentarizuar. Në procesin mësimor, gjatë çdo ore mësimore punohet për formimin e të dyja kompetencave. Kështu, p.sh., nxënësi analizon dhe interpreton tragjedinë “Hamleti”, duke shqyrtuar të gjitha veçoritë e saj artistike, si strukturën dramatike, temat dhe motivet, personazhet, konfliktet dhe figuracionin, dhe gjithashtu gjykon e vlerëson lidhjet e saj me krijimtarinë letrare të Shekspirit dhe me periudhën historike të Rilindjes.

Përshkrimi i kompetencave dhe rezultatet e të nxënësve

Në këtë rubrikë është dhënë një përshkrim i shkurtër i kompetencave. Çdo kompetencë është zbërthyer në rezultate të nxënësve.

Kompetenca lëndore	Përshkrimi i kompetencës	Rezultatet e të nxënit
Interpretimi, analiza dhe vlerësimi i teksteve të gjinive dhe të llojeve të ndryshme letrare.	Nxënësit fitojnë teknikat e analizës së veprave letrare, të cilat do t'u shërbejnë si në shkollë, ashtu edhe në jetë. Ata analizojnë, interpretojnë dhe vlerësojnë vepra të gjinive dhe të llojeve të ndryshme letrare, duke u formuar si lexues kritikë dhe të pavarur. Duke studiuar tiparet kryesore të gjinive dhe të llojeve letrare, nxënësit marrin njohuritë dhe fitojnë aftësitë e nevojshme për të kuptuar më mirë natyrën e letërsisë. Këto tipare nuk i mësojnë thjesht në mënyrë teorike, por i njohin të konkretizuara në veprat ose fragmentet letrare. Gjatë tri viteve, nxënësit do të lexojnë dhe do të punojnë me tekste poetike, dramatike dhe prozaie. Në procesin e analizës dhe interpretimit të veprave, ata dallojnë edhe mjetet e shumta gjuhësore, të cilat janë përdorur për të krijuar tekste jo vetëm me kuptim, por edhe estetikisht të bukura.	Nxënësi: - interpreton, analizon dhe vlerëson elementet kryesore të përmbajtjes dhe të formës së një teksti në prozë, duke dalluar temën dhe motivet, idetë, përshkrimin e kohës dhe të mjedisit, rrëfimtarin, marrëdhëniet midis personazheve, si dhe strukturën e fabulës dhe të subjektit. - interpreton, analizon dhe vlerëson një tekst poetik, duke identifikuar motivet dhe idetë kryesore, përdorimin e gjuhës, figuracionin, rimën, ritmin, llojet e strofës dhe veçori të tjera të formës artistike. - interpreton, analizon dhe vlerëson një tekst dramatik, duke shqyrtuar mënyrën e trajtimit të temës, natyrën e konflikteve, marrëdhëniet mes personazheve dhe elemente të tjera të tekstit dramatik. - dallon dhe vlerëson tiparet dalluese të secilës gjini letrare, duke kuptuar funksionin, mesazhet dhe vlerën e tyre artistike.
Vlerësimi i letërsisë shqipe	Gjatë arsimit të mesëm të lartë, nxënësit krijojnë një pasqyrë të qartë:	Nxënësi:

dhe botërore në periudha të ndryshme letrare dhe historike.	- të zhvillimit të letërsisë shqipe dhe asaj botërore, duke njohur proceset dhe prirjet kryesore që i kanë formuar ato. - të lidhjes mes veprave letrare dhe konteksteve historike e kulturore dhe mënyrës se si ndikojnë ato në veprat letrare. - të gjinive letrare, autorëve dhe veprave më përfaqësuese, duke i vendosur ato në raport me periudhat historike ose drejtimet letrare ku bëjnë pjesë. Mësimi i letërsisë synon të theksojë tiparet kryesore të një periudhe apo drejtimi letrar, duke i ndihmuar nxënësit të kuptojnë origjinën, zhvillimin dhe veçoritë e tij, si dhe gjinitë e llojet letrare që janë lëvruar gjatë tij. Përzgjedhja e veprave letrare që studiohen në këto tri vite bazohet në ruajtjen e një ekuilibri midis letërsisë shqipe dhe asaj botërore. Letërsia shqipe analizohet dhe krahasohet me letërsinë botërore, duke vënë në dukje ngjashmëritë dhe veçoritë dalluese mes tyre. Në këtë mënyrë, nxënësit kuptojnë se letërsia shqipe nuk qëndron e shkëputur, por është pjesë e pasurisë letrare botërore.	- analizon tiparet kryesore të folklorit tonë, përshkruan origjinën dhe përmbajtjen e eposit kombëtar dhe vlerëson rëndësinë historike dhe kulturore të tij. - analizon tiparet kryesore të letërsisë antike greke dhe romake, të letërsisë së Rilindjes Evropiane, të letërsisë së vjetër shqipe dhe të klasicizmit. - përcakton periudhën historike në të cilën u zhvilluan këto drejtime ose periudha letrare, gjinitë dhe llojet letrare që u lëvruan, si dhe veprat dhe autorët më përfaqësues. - krahason vlerat e letërsisë shqipe dhe asaj botërore. - gjykon për vlerat njerëzore, etike dhe estetike që gjejnë shprehje në krijimtarinë letrare, si dhe shpjegon preferencat ose pëlqimet e tij në letërsi.

V. PËRMBAJTJA MËSIMORE E KLASËS SË DHJETË

5.1 Koha mësimore në klasën e dhjetë

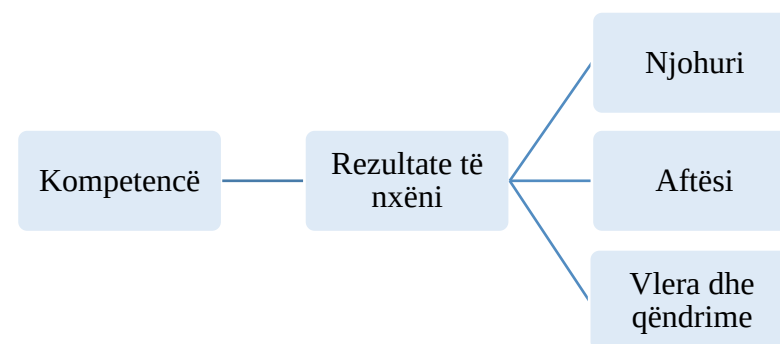
Lënda e letërsisë zhvillohet me dy orë mësimore në javë, gjithsej 72 orë në klasën e dhjetë. Koha mësimore përdoret për:

- analiza letrare dhe studime teksti;
- përsëritje;
- dramatizime;
- biseda letrare;
- testime;
- ese (dy ese);
- projekte;
- etj.

Analiza i veprave letrare (të plota) në program sugjerohet që të zhvillohet në 4-5 orë mësimore, ndërsa studimi i tekstit sugjerohet 1-2 orë. Në lëndën e letërsisë, gjatë çdo orë mësimi nxënësit ndërtojnë dhe zhvillojnë të dyja kompetencat lëndore.

5.2 Përmbajtja mësimore e klasës së dhjetë

Në programin e letërsisë janë paraqitur rezultatet e të nxënit për çdo kompetencë. Rezultatet e të nxënit janë pritshmëri të përgjithshme, të cilat shprehen në terma njohurish, aftësish dhe qëndrimesh specifike për çdo klasë. Renditja e njohurive, aftësive dhe qëndrimeve në program nuk nënkupton që përmbajtja mësimore përgjatë vitit shkollor, të zhvillohet e ndarë në këtë renditje. Kombinimi, ndarja dhe e njohurive,

aftësive dhe qëndrimeve në kapituj apo grupe temash e njësi mësimore është e drejtë e përdoruesve kryesorë të programit, pra e mësuesve dhe e autorëve të teksteve shkollore.

Kompetenca “Interpretimi, analiza dhe vlerësimi i teksteve të gjinive dhe të llojeve të ndryshme letrare”

Rezultatet e të nxënit:

Nxënësi:

- interpreton, analizon dhe vlerëson elementet kryesore të përmbajtjes dhe të formës së një teksti në prozë, duke dalluar temën dhe motivet, idetë, përshkrimin e kohës dhe të mjedisit, rrëfimtarin, marrëdhëniet midis personazheve, si dhe strukturën e fabulës dhe të subjektit.
- interpreton, analizon dhe vlerëson një tekst poetik, duke identifikuar motivet dhe idetë kryesore, përdorimin e gjuhës, figuracionin, rimën, ritmin, llojet e strofës dhe veçori të tjera të formës artistike.
- interpreton, analizon dhe vlerëson një tekst dramatik, duke shqyrtuar mënyrën e trajtimit të temës, natyrën e konflikteve, marrëdhëniet mes personazheve dhe elemente të tjera të tekstit dramatik.
- dallon dhe vlerëson tiparet dalluese të secilës gjini letrare, duke kuptuar funksionin, mesazhet dhe vlerën e tyre artistike.

Njohuritë

Aftësitë

Letërsia dhe gjinitë letrare

- Funkzioni dhe vlera e letërsisë. Shkenca për letërsinë.
- Lidhja e letërsisë me artet e tjera.
- Ndarja letërsisë sipas gjinive dhe tiparet e tyre.

Letërsia dhe gjinitë letrare

Nxënësi:

- analizon funksionet dhe vlerat e letërsisë si lloj arti.
- përcakton objektin e studimit të shkencës për letërsinë dhe analizon drejtimit kryesore të kësaj shkençe.
- analizon lidhjet e letërsisë me artet e tjera.
- përcakton gjininë letrare së cilës i përket një vepër.
- analizon tiparet kryesore të gjinisë epike, lirike dhe dramatike dhe të llojeve të tyre.

- Karakteristikat kryesore të mitit, legjendës, poemës epike, përrallës, tragjedisë, komedisë dhe romanit. - Figurat stilistike: krahasimi, metafora, alegoria, personifikimi, simboli, epanastrofa, hiperbola, metonimia, anafora, aliteracioni.	- analizon karakteristikat e një miti, legjende, poeme, përralle, tragjedie, komedie dhe romani (vepra që studiohen të plota gjatë klasës së dhjetë). - krahason elemente letrare me mënyrën si trajtohen në film, teatër ose artet e tjera. - shprehet, në mënyra të ndryshme, për tekstet që lexon, si p.sh.: dramatizime, ese, punë krijuese me shkrim etj.
<i>Elementet e tekstit letrar</i> - Fabula, subjekti. - Personazhet. - Tema dhe motivet e veprës letrare. - Mjedis, koha dhe atmosfera. - Stili dhe gjuha.	<i>Elementet e tekstit letrar:</i> <i>Fabula dhe subjekti</i> Nxënësi: - tregon me fjalët e tij subjektin duke e ilustruar me detaje dhe shembuj nga teksti ose fragmenti. - përcakton fabulën e një teksti. - dallon dhe përmbledh ngjarjet kryesore të një teksti. - dallon ngjarjet që shënojnë hyrjen, pikën e lidhjes, zhvillimin, pikën kulmore, zgjidhjen, si dhe shpjegon rëndësinë e tyre. - dallon konfliktin/et në një tekst dhe vlerëson mënyrën se si zgjidhen ato në vepër. - analizon marrëdhëniet mes skenave të veçanta (skena, episode, pamje) dhe tekstit si i tërë. - përshkruan strukturën narrative në një tekst dhe jep argumentet e tij rreth përzgjedhjes së saj nga autori (p.sh., një tregim është shkruar në formën e një letre, në një roman jepen ngjarjet në rend kronologjik etj.). - analizon disa aspekte të subjektit dhe ndikimin e tyre te lexuesit, si: ✓ struktura (p.sh., hyrja, zhvillimi, pika kulminante dhe përfundimi ose zgjidhja). ✓ teknikat narrative/e rrëfimit (p.sh., retrospektiva, kthesa e subjektit etj.).

	✓ konflikti dhe mënyra si ai e shtyn subjektin përpara. <i>Personazhet</i> Nxënësi: - analizon personazhet duke u bazuar në përshkrimet e autorit dhe mendimet, fjalët, veprimet, bindjet e tyre etj. - shpjegon qëllimet e personazheve. - analizon se si ndryshon ose zhvillohet një personazh. - analizon ngjashmëritë dhe dallimet mes personazheve (karakteri, sjelljet etj.). - analizon marrëdhëniet mes personazheve, si p.sh., ndikimi që ka një personazh te një personazh tjetër. - dallon llojet e personazheve (realë, historikë, të trilluar, mitologjikë, kryesorë, dytësorë). - shpreh dhe argumenton pëlqimet e tij për një personazh. - analizon zgjedhjet e autorit për të përshkruar personazhet (karakterizimi i drejtpërdrejtë nëpërmjet përshkrimeve nga autori, karakterizimi i tërthortë nga veprimet, fjalët, mendimet, këndvështrimet e personazheve të tjera). - shpjegon se si arrihet karakterizimi nga autori duke analizuar ndryshimet dhe zhvillimin e personazheve. - vlerëson aspekte (ide, opinione, këndvështrime, veprime, zgjedhje etj.) të ndryshme të personazheve. - analizon kompleksitetin e marrëdhënieve njerëzore dhe sjelljes së njeriut përmes studimit të personazheve. <i>Mjedisi, koha dhe atmosfera</i> Nxënësi:

	- përshkruan dhe analizon mjedisin dhe kohën (koha, vendi, detajet fizike, situatat). - analizon efektet e mjedisit dhe të atmosferës të lexuesit, duke përcaktuar se si përshkrimi fizik i mjedisit ngjall përjetime emocionale. - krahason mjedise të ndryshme brenda të njëjtit tekst ose në tekste të ndryshme. <i>Tematika</i> Nxënësi: - dallon temën dhe motivet e një teksti. - analizon mënyrën që zgjedh autori për të shtjelluar një temë ose një motiv të caktuar. - demonstroi vetëdije në lidhje me faktin që zhvillimi i një teme (ose motivi) nga një shkrimtar zbulon një pamje ose një aspekt të veçantë të jetës. - tregon se si një tekst e informon lexuesin rreth natyrës njerëzore. <i>Stili dhe gjuha</i> Nxënësi: - veçon tiparet e stilit dhe analizon e shpjegon se si ndikojnë ato te lexuesi dhe në tekst si p.sh.: ✓ gjuha (p.sh., zgjedhja e fjalëve). ✓ përdorimi i gjuhës së figurshme (krahasimi, metafora, personifikimi, simboli, epanastrofa, hiperbola, ironia etj.). ✓ muzikaliteti (ritmi, rima, strofa, aliteracioni, onomatopeja, asonanca etj.). ✓ rrëfimtari dhe veta e rrëfimit (veta e parë, veta e tretë). ✓ toni (i gjallë, i zymtë, i ngrohtë, solemn). ✓ gjatësia e fjalive, elipsa, asindetit etj.

	- përdor burime digjitale dhe formate multimodale (tekste online, audiotekste, video, harta interaktive) për të lexuar, interpretuar dhe krahasuar tekste letrare - vlerëson cilësitë estetike të gjuhës së një teksti për të arritur efekte të caktuara. <i>Konteksti historik, kulturor, ekonomik, politik, shoqëror</i> Nxënësi: - demonstroi njohje të kontekstit historik, kulturor, ekonomik, politik, shoqëror në të cilin është shkruar një tekst. - shpjegon se si konteksti ndikon në tekst. - analizon zgjedhjet, këndvështrimet dhe idetë e autorit kundrejt kontekstit historik, kulturor, ekonomik, politik etj. <i>Lidhja mes tekstit dhe lexuesit</i> Nxënësi: - tregon se si përvojat personale, vlerat, besimet e tij mund të ndikojnë në mënyrën se si ai e kupton dhe e interpreton një tekst. - analizon ndryshimet që ndodhin në bindjet dhe opinionet e tij, falë teksteve që lexon. - tregon se si një tekst e informon lexuesin rreth natyrës dhe përvojës njerëzore. <i>Reflektimi ndaj tekstit</i> Nxënësi:

	- formulon mendimet, ndjenjat dhe opinionet e tij rreth tekstit, duke e lidhur atë me njohuritë e mëparshme, me përvojën dhe me imagjinatën. - reflekton, në mënyrë kritike, përmes analizave, interpretimit, vlerësimit dhe sintezës së tekstit. - shprehet, në mënyra të ndryshme, për tekstet që lexon, si p.sh.: dramatizime, recitime, interpretime, ese, punë krijuese me shkrim, muzikë, pikturë etj. <i>Ndërtimi dhe komunikimi i argumenteve</i> Nxënësi: - mbron idetë e tij duke i ilustruar me detaje dhe me shembuj nga teksti. - organizon qartë, saktë dhe në mënyrë logjike mendimet, ndjenjat dhe opinionet e tij (me gojë dhe me shkrim).

Kompetenca “Vlerësimi i letërsisë shqipe dhe botërore në periudha të ndryshme letrare dhe historike”

Leximi i plotë i veprave të përcaktuara si “Analizë vepre” është pjesë e domosdoshme e zhvillimit të kompetencës për vlerësimin e letërsisë shqipe dhe botërore

Rezultatet e të nxënit:

Nxënësi:

- analizon tiparet kryesore të folklorit tonë, përshkruan origjinën dhe përmbajtjen e eposit kombëtar dhe vlerëson rëndësinë historike dhe kulturore të tij.
- analizon tiparet kryesore të letërsisë antike greke dhe romake, të letërsisë së Rilindjes Evropiane, të letërsisë së vjetër shqipe dhe të klasicizmit.
- përcakton periudhën historike në të cilën u zhvilluan këto drejtime ose periudha letrare, gjinitë dhe llojet letrare që u lëvruan, si dhe veprat dhe autorët më përfaqësues.

- krahason vlerat e letërsisë shqipe dhe asaj botërore. - gjykon për vlerat njerëzore, etike dhe estetike që gjejnë shprehje në krijimtarinë letrare, si dhe shpjegon preferencat ose pëlqimet e tij në letërsi.	
Njohuritë	Aftësitë
Studim teksti “Epi i Gilgameshit” <i>(sugjerohen 2 orë)</i>	Epi i Gilgameshit Nxënësi: - shpjegon rëndësinë e Epi të Gilgameshit si një nga veprat më të hershme të letërsisë botërore. - lidh përmbajtjen e veprës me botëkuptimin dhe besimet e shoqërisë që e ka krijuar.
Letërsia klasike greke dhe romake <i>(sugjerohet 1 orë)</i> - Vështrim i përgjithshëm për letërsinë greke dhe romake. - Lindja dhe lulëzimi i epikës, lirikës dhe dramës. - Karakteristikat e secilës gjini letrare. - Përfaqësuesit dhe veprat e tyre kryesore.	Letërsia klasike greke dhe romake Nxënësi: - vlerëson rëndësinë e letërsisë greko-romake, si dhe analizon sfondin historik dhe kulturor ku u zhvillua kjo letërsi. - veçon llojet dhe gjinitë letrare që u zhvilluan gjatë kësaj periudhe, si dhe përfaqësuesit dhe veprat kryesore.
Analizë vepre “Iliada” Homeri <i>(sugjerohen 5 orë)</i>	“Iliada” Homeri Nxënësi: - identifikon elementet e letërsisë gojore në poemën “Iliada”, si përsëritjet, epitetet e vazhdueshme, formulat tipike të rrëfimit gojor etj., duke i ilustruar me shembuj nga teksti. - analizon mënyrën se si “Iliada” pasqyron kontekstin historik, shoqëror dhe kulturor të Greqisë së Lashtë.

	- shpjegon dhe argumenton ndikimin e “Iliadës” në zhvillimin e mëtejshëm të letërsisë botërore.
Analizë vepre “Prometeu i mbërthyer” Eskili <i>(sugjerohen 4 orë)</i>	“Prometeu i mbërthyer” Eskili Nxënësi: - shpjegon rëndësinë që ka “Prometeu i mbërthyer” në letërsisë botërore. - analizon mënyrën se si trajtohen temat universale të sfidimit të pushtetit dhe të sakrificës për të mirën e njerëzimit në veprën “Prometeu i mbërthyer”. - krahason idetë dhe temat e “Prometeu i mbërthyer” me situata, vlera dhe sfida të kohës sonë, duke treguar se si ato mbeten aktuale edhe sot.
Studim teksti “Gratë në parlament” Aristofani <i>(sugjerohen 2 orë)</i>	“Gratë në parlament” Aristofani Nxënësi: - shpjegon se si Aristofani, nëpërmjet “Gratë në parlament”, përdor komedinë për të vënë në lojë dhe për të kritikuar zakonet, ligjet dhe jetën politike të kohës. - analizon idetë dhe mesazhet për marrëdhëniet shoqërore, rolin e grave dhe konceptin e pushtetit në shoqërinë e kohës.
Folklori shqiptar <i>(sugjerohen 8 orë)</i> - Tiparet dhe vlerat e folklorit. - Llojet e krijimtarisë gojore. - Vlerat e lirikës popullore. - Epika popullore, nënndarjet, vlerat e saj.	Folklori shqiptar Nxënësi: - identifikon dhe analizon tiparet kryesore të folklorit, duke treguar rolin e tij si pasqyrë e jetës, zakoneve, botëkuptimit dhe identitetit të popullit shqiptar. - dallon, analizon dhe krahason llojet e krijimtarisë gojore shqiptare, duke evidentuar veçoritë, ngjashmëritë dhe dallimet mes tyre.

- Analizë vepre “Eposi i Kreshnikëve”. - Studim teksti: Këngët legjendare të murosjes dhe/ose të rinjohjes dhe/ose të vëllait të vogël. - Studim teksti: Përrallë nga folklori.	- shpjegon qëllimin dhe funksionin që ka pasur çdo lloj krijimtarije gojore në jetën shoqërore dhe kulturore të shqiptarëve. - gjykon për vlerat artistike dhe mesazhet e lirikës popullore. - analizon llojet e epikës popullore dhe interpreton rëndësinë e saj, si ruajtëse e kujtesës historike dhe e vlerave në traditën shqiptare. - analizon vlerat historike, etike dhe shoqërore që përcjell “Eposi i Kreshnikëve” për jetën dhe botëkuptimin e shqiptarëve në të kaluarën. - analizon ngjashmëritë dhe dallimet tematike e strukturore të “Eposit të Kreshnikëve”, “Këngëve të Rolandit” dhe “Këngëve të Nibelungëve”, dhe analizon se si këto veçori pasqyrojnë botëkuptimin, idealet dhe jetën shoqërore të popujve që i kanë krijuar. - gjykon për vlerat artistike, zakonore, morale dhe kulturore që përcjellin këngët legjendare të murosjes, të rinjohjes dhe të vëllait të vogël, si pjesë e trashëgimisë shpirtërore shqiptare. - shpjegon se si këngët legjendare të murosjes, të rinjohjes dhe të vëllait të vogël kanë ndikuar në letërsinë e mëvonshme. - vlerëson funksionin edukativ dhe moral të përrallave popullore, në lidhje me botëkuptimin, përvojat dhe zakonet e popullit shqiptar. - gjykon se si njohuritë mbi folklorin shqiptar e ndihmojnë për të kuptuar më mirë identitetin, vlerat dhe marrëdhëniet shoqërore edhe në ditët e sotme.
Nga Mesjeta në Rilindje... (sugjerohen 5 orë) “Komedia hyjnore” Dante Aligieri	“Ferri” Dante Aligieri Nxënësi: - vlerëson rëndësinë e “Komedisë Hyjnore” si një nga veprat më të mëdha të letërsisë botërore.

Analizë veprë “Ferri” Dante Aligieri	- vlerëson rëndësinë që ka “Ferri”, si pjesë e “Komedisë Hyjnore”, në traditën letrare evropiane.
Rilindja Evropiane <i>(sugjerohet 1 orë)</i> - Vështrim i përgjithshëm rreth zhvillimit të Humanizmit dhe të Rilindjes Evropiane si lëvizje e rëndësishme kulturore, letrare dhe artistike. - Përfaqësuesit kryesorë në Evropë.	Rilindja Evropiane Nxënësi: - analizon zhvillimin e Humanizmit dhe të Rilindjes si periudhë që solli ndryshime të mëdha në letërsinë evropiane. - identifikon përfaqësuesit kryesorë të Rilindjes në Evropë dhe shpjegon rolin e tyre në zhvillimin e letërsisë.
Analizë veprë “Don Kishoti i Mançës” Servantes <i>(sugjerohen 4 orë)</i>	“Don Kishoti i Mançës” Servantes Nxënësi: - përshkruan momentet kryesore të jetës së Servantesit që kanë ndikuar drejtpërdrejt në krijimtarinë e tij letrare. - shpjegon mënyrën si filozofia e Rilindjes gjen shprehje në krijimtarinë e Servantesit. - analizon <i>donkishotizmin</i> si dukuri që ka lindur nga vepra e Servantesit dhe tregon si është shfaqur e shfaqet në kohë të ndryshme në shoqëri.
Analizë veprë “Hamleti” Shekspiri <i>(sugjerohen 5 orë)</i>	“Hamleti” Shekspiri Nxënësi: - vlerëson rëndësinë që ka “Hamleti” në letërsinë botërore si një nga tragjeditë më të njohura dhe më me ndikim të Shekspirit. - shpjegon pse temat dhe dilemat e Hamletit mbeten aktuale edhe sot, duke i lidhur me çështje të jetës dhe të shoqërisë bashkëkohore.

Letërsia e vjetër shqiptare (sugjerohen 9 orë) - Studim teksti “Meshari” Gjon Buzuku. - Analizë veprë “Historia e Skënderbeut” Marin Barleti. - Studim teksti “Apologjia e Skënderbeut” Frang Bardhi. - Studim teksti: Poezi nga Pjetër Budi. - Studim teksti: “Çeta e profetëve” Pjetër Bogdani	Letërsia e vjetër shqiptare Nxënësi: - shqyrton ndikimin historik dhe shoqëror të periudhës kur u hartua “Meshari” i Gjon Buzukut, duke nxjerrë në pah rolin e tij si dokument kryesor i shkrimit të gjuhës shqipe. - gjykon për vlerat artistike të veprës “Historia e Skënderbeut” të Marin Barletit, duke e vendosur në kontekstin e letërsisë evropiane të kohës. - evidenton rëndësinë e “Apologjia e Skënderbeut” të Frang Bardhit, si vepër që synon të mbrojë dhe të lartësojë figurën e Skënderbeut. - analizon motivet dhe vlerat artistike në poezitë e Pjetër Budit dhe i lidh me rrethanat historike të kohës. - shpjegon mënyrën si paraqiten çështjet fetare dhe përdorimi i gjuhës shqipe në “Çetën e profetëve” të Pjetër Bogdanit, duke e vendosur këtë vepër në zhvillimin e letërsisë së hershme shqipe. - shpjegon rolin e letërsisë së vjetër shqiptare për ruajtjen e gjuhës shqipe dhe të identitetit të shqiptarëve. - shpjegon pse është e rëndësishme të njihen dhe të ruhen veprat e letërsisë së vjetër shqipe, si pjesë e identitetit historik dhe kulturor të shqiptarëve.
Klasicismi (sugjerohen 2 orë) - Vështrim i përgjithshëm. - Tiparet dhe parimet estetike.	Klasicismi Nxënësi: - analizon tiparet dhe parimet estetike të klasicizmit. - veçon përfaqësuesit kryesorë të klasicizmit dhe veprat e tyre më përfaqësuese.

- Përfaqësuesit kryesorë. - Elemente të klasicizmit në letërsinë shqipe: studim teksti nga një vepër e Et'hem Haxhiademit.	- veçon disa elemente të klasicizmit në krijimtarinë e Ethem Haxhiademit.
Analizë vepre “Tartufi” Moliere <i>(sugjerohen 4 orë)</i>	“Tartufi” Moliere Nxënësi: - shpjegon mënyrën si Moliere, nëpërmjet komedisë “Tartufi”, kritikon hipokrizinë e shoqërisë së kohës. - tregon pse “Tartufi” vazhdon të ketë vlerë edhe sot, duke e lidhur me situata dhe fenomene të ngjashme në jetën bashkëkohore.

Vlerat dhe qëndrimet që zhvillon nxënësi në lëndën e letërsisë

Nxënësi:

- komunikon qartë dhe me gjuhë të pasur gjatë diskutimeve për veprat/ tekstet/fragmentet letrare.
- merr pjesë aktivisht në biseda dhe në diskutime për veprat që lexohen.
- respekton mendimet dhe interpretimet e bashkëmoshatarëve për letërsinë.
- dëgjon me vëmendje dhe tregon respekt kur të tjerët shprehin idetë dhe komentet e tyre.
- tregon interes për të zbuluar kuptime të reja në veprat/tekstet letrare.
- përdor imagjinatën dhe kreativitetin në komentimin ose në interpretimin e veprave.
- përdor teknologjinë për të kërkuar informacione shtesë dhe për të përgatitur prezantime lidhur me letërsinë.
- punon me përgjegjësi si në detyra individuale, ashtu edhe në projekte ose analiza në grup.

- vlerëson kulturën dhe veçanërisht trashëgiminë letrare të popullit shqiptar.
- e çmon gjuhën standarde shqipe dhe e pasuron fjalorin e tij përmes leximit të letërsisë.
- shfaq vetëbesim dhe shpirt krijues kur interpreton ose shpreh mendimet e veta për tekstet.
- tregon pavarësi në të menduar dhe në nxjerrjen e përfundimeve nga leximet.
- bën pyetje të mençura dhe përgjigjet me kujdes e përgjegjësi për tekstet e trajtuara.
- bën kritika të argumentuara për idetë, temat ose stilin e shkrimit të autorëve.
- shfaq kureshtje për të hulumtuar më shumë rreth autorëve, periudhave letrare dhe veprave të tjera.

5.3 Shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).

Në këtë rubrikë ofrohen disa shembuj orientues veprimtarish që ndihmojnë për të përmbushur një rezultat të nxëni në letërsi. Këta shembuj synojnë të tregojnë se si aftësitë dhe rezultatet mund të realizohen në procesin mësimor të letërsisë. Për hartimin e rezultateve të të nxënit për orë mësimore, mësuesi bazohet në aftësitë e përcaktuara në programin e letërsisë. Dallimi mes aftësisë së programit dhe rezultatit të të nxënit është:

Aftësia është një deklaratë e përgjithshme që tregon çfarë duhet të zhvillojë nxënësi gjatë një periudhe më të gjatë (p.sh.: grup orësh, muaj, periudhë vit ose nivel arsimor). Ajo është e gjerë dhe afatgjatë, pasi kërkon kohë dhe ushtrime të vazhdueshme për t'u arritur. Aftësia, gjithashtu, përshkruan sjelljen e synuar. Shembull aftësie në letërsi: *Nxënësi shpjegon rolin e ideve kombëtare në letërsinë e vjetër shqiptare për ruajtjen e gjuhës shqipe dhe të identitetit të shqiptarëve.*

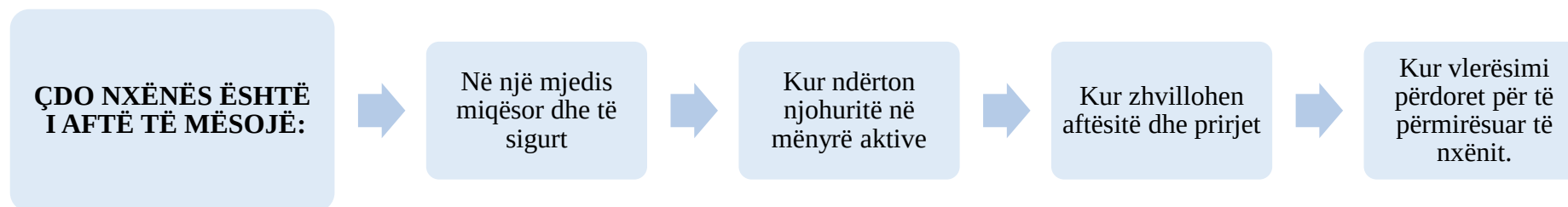
Rezultati i të nxënit për një orë mësimore është një deklaratë konkrete dhe e matshme që tregon çfarë do të arrijë nxënësi në fund të një ore mësimore. Ai është i ngushtë dhe i përqendruar në një qëllim të caktuar, është i matshëm dhe i verifikueshëm brenda orës, si dhe bazohet në një pjesë të asaj aftësie të madhe nga programi lëndor. Rezultatet e të nxënit hartohen nga vetë mësuesi. Shembull rezultati të nxënit në letërsi: *Nxënësi shpjegon pse “Meshari” i Gjon Buzukut konsiderohet një vepër që ka ruajtur gjuhën shqipe dhe ka ndihmuar në krijimin e vetëdijes kombëtare.*

Rezultati i të nxënit	Veprimtaritë
<i>Nxënësi shpjegon pse “Prometeu i mbërthyer” i Eskilit konsiderohet një vepër me vlera universale dhe si lidhet ajo me sfidat dhe idealet e njerëzve edhe sot.</i>	Më poshtë janë dhënë disa veprimtari që mund të zhvillohen me nxënësit e klasës së dhjetë: Diskutim: “Çfarë e bën Prometeun një figure të guximshme?” - Mësuesi zgjedh një fragment ku Prometeu shpall hapur se do të ndihmojë njerëzit, edhe pse e di ndëshkimin që e pret. Mësuesi pyet klasën: “Çfarë fiton Prometeu nga kjo sakrificë? Çfarë tregon kjo për karakterin e tij?”. Punë në grupe me fletë pune: “Si lidhet Prometeu me botën e sotme?” Nxënësit krahasojnë figurën e Prometeut me shembujt e sotëm që sfidojnë padrejtësinë ose pushtetin për të mirën e shoqërisë. - Nxënësit ndahen në çifte ose në grupe të vogla. Ata marrin një fletë pune ku duhet të shkruajnë: ✓ Një veprim të Prometeut që sfidon pushtetin për të ndihmuar të tjerët. ✓ Një shembull nga ditët tona (aktivist, gazetar, qytetar) që bën diçka të ngjashme. ✓ Një fjali ku krahasojnë të dy rastet. Shkrim reflektues: “Çfarë më mëson Prometeu mua?” Nxënësit lidhin idetë universale të veprës me jetën e tyre dhe shprehin mendimin personal. Ata shkruajnë një paragraf të shkurtër me temën: “Prometeu më mëson se...” ku shpjegojnë se çfarë kuptojnë nga historia e tij për guximin drejtësinë, ose sakrificën. Pastaj 2-3 nxënës e lexojnë para klasës.

	<i>Debat i strukturuar: “A ia vlen të sfidosh pushtetin?”</i> Nxënësit arsyetojnë dhe shprehin argumente <i>pro</i> ose <i>kundër</i> temës, duke u bazuar në veprën e Eskilit dhe në përvojat e tyre. Klasa ndahet në dy grupe. - Njëri grup mbron idenë se Prometeu kishte të drejtë të sfidonte Zeusin, - Grupi tjetër mbron se nuk ia vlente të rrezikonte aq shumë për të ndihmuar njerëzit, pasi pasojat ishin shumë të rënda. - Çdo grup përgatit 2-3 argumente dhe i prezanton. - Në fund bëhet një diskutim i shkurtër i hapur për të parë nëse dikush ka ndryshuar opinion. <i>Aktivitet krijues: “Simboli i Prometeut”</i> Nxënësit kuptojnë thelbin e mesazhit të veprës përmes simbolikës dhe shprehin në mënyrë krijuese idenë e sakrificës dhe të guximit. - Nxënësit vizatojnë një simbol për Prometeun (p.sh.: zinxhirë të thyer, një flakë ose një figurë që sfidon një dorë të madhe që e shtyp). - Poshtë vizatimit shkruajnë një fjali ku tregojnë se çfarë përfaqëson ky simbol për ta.

Shënim: Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e letërsisë do të përshkruhen veprimtari praktike për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.

VI.METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Kjo rubrikë e programit përshkruan parimet, strategjitë dhe metodat që drejtojnë zhvillimin e orëve të letërsisë, duke u mbështetur në përvoja të suksesshme arsimore dhe në qasje moderne të mësimdhënies. Qëllimi është të mundësohet edukimi letrar dhe estetik i nxënësve, të zhvillohet mendimi i tyre kritik e krijues dhe të ndërtohet një lidhje e qëndrueshme dhe e thellë me veprat letrare.

6.1. Parimet e mësimdhënies së letërsisë

Që mësimdhënia e letërsisë të jetë e suksesshme dhe të arrijë të zhvillojë te nxënësit shijen estetike, mendimin kritik dhe respektin për trashëgiminë letrare shqiptare dhe botërore, është e nevojshme që mësuesi të mbështetet në disa parime të rëndësishme didaktike. Këto parime ndihmojnë të krijohet një proces i gjallë, ku nxënësit angazhohen, diskutojnë, krahasojnë dhe i lidhin veprat letrare me botën e tyre dhe me realitetin bashkëkohor.

Parimi i kontekstualizimit

Mësuesi ndihmon nxënësit të vendosin tekstin ¹letrar në kontekstin e periudhës historike, kulturës, shoqërisë dhe botëkuptimit ku është shkruar. Në të njëjtën kohë, nxënësit udhëzohen të lidhin temat ose mesazhet e teksteve letrare me situata të ngjashme në jetën e tyre dhe në shoqërinë e sotme. Kjo e bën interpretimin më kuptimplotë dhe personal.

¹ Në këtë program, termat “teksti letrar” dhe “vepra letrare” përdoren në mënyrë plotësuese: “teksti letrar” i referohet çdo materiali/ fragmenti letrar që analizohet në procesin mësimor, ndërsa “vepra letrare” përdoret për të theksuar krijimin e plotë, me vlerë estetike, brenda traditës së letërsisë kombëtare dhe botërore.

Parimi i integritetit

Të gjitha aftësitë e të kuptuarit dhe të të shprehurit: leximi analitik, interpretimi, diskutimi, shkrimi reflektues dhe krijues, zhvillohen në mënyrë të ndërlidhur. Nxënësit analizojnë tekstin, diskutojnë në klasë, shkruajnë ese ose komente, duke i ushqyer këto aftësi reciprokisht. Përveç kësaj, letërsia lidhet me arte të tjera (muzikë, film, pikturë) dhe lëndë të tjera mësimore që e pasurojnë të kuptuarit.

Parimi i mësimdhënies me nxënësin në qendër

Procesi mësimor ndërtohet duke pasur parasysh interesat, përvojat, pjekurinë dhe stilin e të nxënit të nxënësve. Ata inkurajohen të shprehin interpretimet e tyre, të formulojnë pyetje dhe të ndërtojnë qëndrime të pavarura mbi veprat, duke i bërë tekstet pjesë të përvojës së tyre personale.

Parimi i orientimit drejt procesit

Gjatë procesit mësimor, theksi nuk duhet të vihet vetëm te përfundimi (p.sh., analiza ose shkrimi i esesë përfundimtare), por në të gjithë procesin: nga leximet e para, nënvizimi i figurave stilistike, diskutimet në grup, hartimi i tezave dhe argumenteve, deri tek rishikimi dhe përmirësimi i mendimeve të shkruara. Kjo i ndihmon nxënësit të ndërtojnë strategji të qëndrueshme të të menduarit dhe të të shkruarit për letërsinë.

Parimi i ndërveprimit dhe diskutimit të hapur

Diskutimet në klasë, debatet mbi zgjedhjet dhe veprimet e personazheve ose krahasimet ndërmjet veprave, u japin nxënësve hapësirë për të ndarë mendime dhe për të zhvilluar tolerancë ndaj këndvështrimeve të ndryshme. Gjatë procesit mësimor, mësuesi duhet të nxitë respektin, dëgjimin aktiv dhe pjesëmarrjen e çdo nxënësi.

Parimi i zhvillimit spiral

Njohuritë, konceptet dhe aftësitë letrare rikthehen dhe thellohen në nivele më të larta kompleksiteti gjatë viteve të arsimit të mesëm të lartë. Për shembull, motivi i rebelimit mund të shihet te Prometeu, pastaj te Hamleti dhe më vonë të krahasohet me personazhe të letërsisë moderne, duke ndërtuar kështu një kuptim gjithnjë më të ndërlikuar e më të plotë për letërsinë.

Parimi i gjithëpërfshirjes dhe i respektit për diversitetin

Çdo nxënës duhet të ndihet i vlerësuar dhe i përfaqësuar në orët e letërsisë. Mësuesi zgjedh tekste që reflektojnë perspektiva të ndryshme shoqërore, kulturore apo gjinore dhe krijon një klimë të hapur ku mendimet e të gjithëve dëgjohen. Gjithashtu, mësuesi diferencon qasjet sipas nevojave të nxënësve, duke ndihmuar secilin të arrijë më të mirën e tij.

6.2. Metodat dhe teknikat mësimore për zhvillimin e kompetencave letrare

Zbatimi i programit mësimor kërkon që mësuesi të përdorë një shumëllojshmëri metodash dhe teknikash të menduara mirë, të cilat krijojnë klasa miqësore, gjithëpërfshirëse dhe sfiduese për nxënësit. Këto metoda janë të domosdoshme për të nxitur kuptimin e thelluar të teksteve letrare, formimin e shijes estetike, të mendimit kritik e krijues, si dhe për të ndërtuar tek nxënësit aftësinë për të shprehur gjykime të argumentuara.

Për të mbështetur zhvillimin e kompetencave letrare dhe të kompetencave kyç, mësuesi duhet të përdorë metoda dhe teknika mësimore që:

- nxisin analizën dhe interpretimin e teksteve nga këndvështrime të ndryshme, duke nxitur pyetje, krahasime dhe lidhje kuptimore brenda tekstit dhe mes teksteve.
- krijojnë mundësi për diskutime dhe debate që forcojnë argumentimin, respektin për mendime e këndvështrime të ndryshme dhe tolerancën ndaj interpretimeve të të tjerëve.
- krijojnë hapësira për shkrime reflektuese dhe krijuese, në të cilat nxënësit përpunojnë idetë dhe emocionet që ngjall teksti letrar.
- i ndihmojnë nxënësit të lidhin letërsinë me jetën, me përvojat e tyre personale dhe me realitetin bashkëkohor, duke i bërë tekstet më të afërta dhe të kuptueshme.

Në këtë proces përdoren teknika dhe metoda të ndryshme të të nxënësit aktiv dhe të të menduarit të thelluar, si: *stuhi mendimi, lexim ose dëgjim i drejtuar (DLTA), parashikim me terma paraprakë, lojë me role, rrjet diskutimi, klaster, diagrame (si ai i Venit, piramidale, harta e mendjes, pema e problemit), INSERT, “Di/dua të di/mësova më shumë”, ditari dypjesësh, kubimi, debati, imagjinata e drejtuar, dallimi i fakteve nga opinionet, gjashtë kapelat për të menduarit, shkrimi krijues me kufizime, “Çfarë nëse...”, tregimi pamor, ruaje fjalën e fundit për mua, si dhe korniza të skeletëzuara të mësimin.*

Këto metoda dhe teknika mësimore ndihmojnë nxënësit:

- të interpretojnë në mënyrë të argumentuar tekstin letrar, duke dalluar strukturën, temat, motivet, figurat stilistike dhe elemente të tjera artistike.
- të krahasojnë personazhe, situata dhe ide në tekste të periudhave ose kulturave të ndryshme.
- të organizojnë informacionin në mënyrë vizuale dhe konceptuale, duke e kategorizuar sipas kriterëve të ndryshme.
- të mbledhin të dhëna dhe shembuj nga teksti ose burime të tjera, për të ndërtuar interpretime të besueshme dhe të mbështetura.
- të shprehin gjykime të pavarura dhe të argumentuara mbi tekstet letrare.
- të propozojnë zgjidhje krijuese për dilemat, konfliktet ose çështjet që ngrenë tekstet.
- të zhvillojnë mendimin kritik për dukuritë e trajtuara në letërsi dhe t'i lidhin ato me realitetin dhe përvojat e tyre.

6.3. Elementet që do të studiohen në tekstet letrare

Mësimdhënia e letërsisë në arsimin e mesëm të lartë mbështetet në një qasje ku teksti letrar vendoset në qendër të procesit mësimor. Elementet që studiohen janë pikërisht ato që ndërtojnë dhe i japin veçantinë një teksti letrar. Këto elemente formojnë së bashku një strukturë të ndërlidhur, e cila shërben si bazë për t'i nxitur nxënësit të interpretojnë, të analizojnë, të reflektojnë dhe të vlerësojnë kuptimet estetike, shoqërore dhe filozofike që përcjell letërsia.

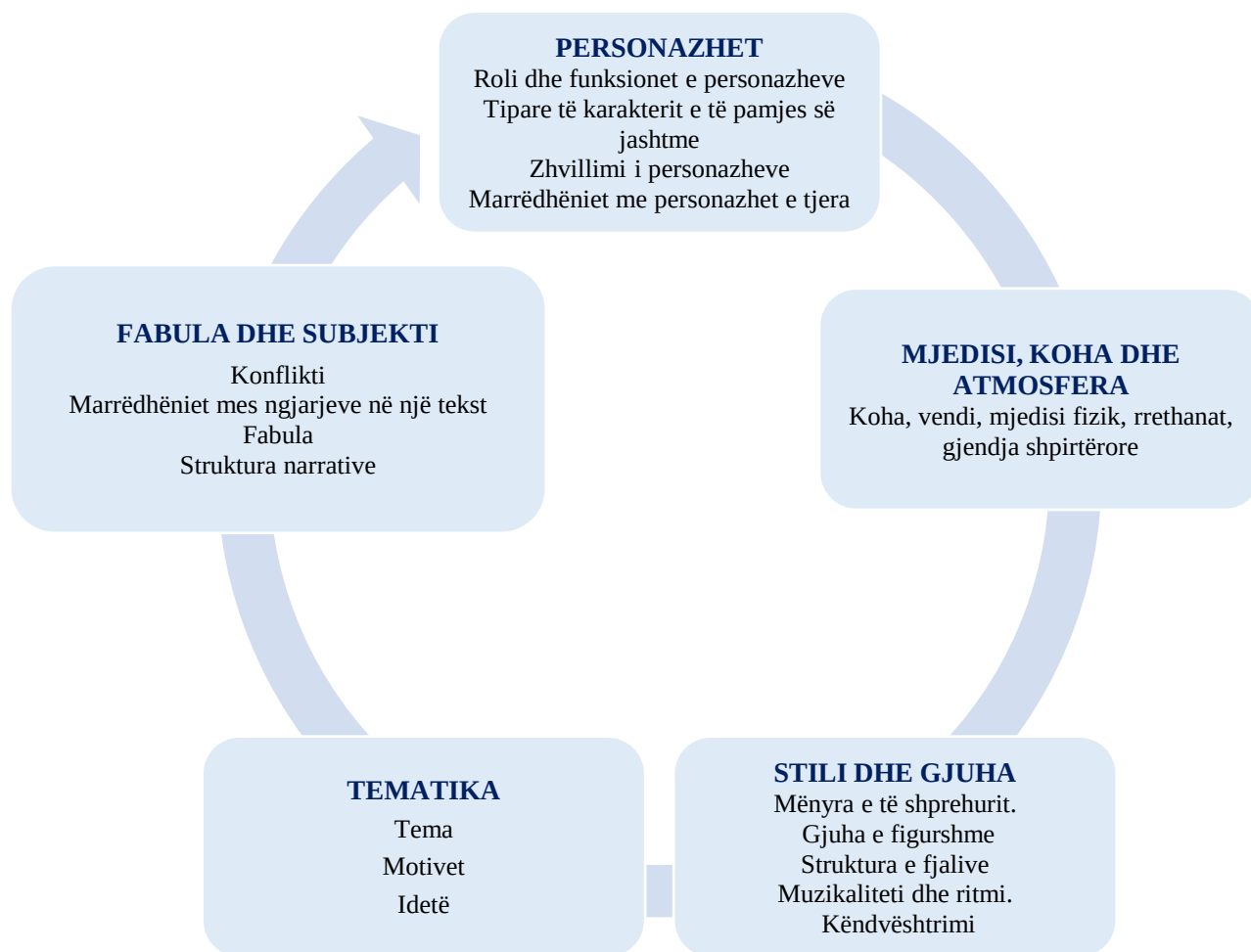
Këto elemente nuk duhen trajtuar të ndara apo të izoluara, por si pjesë përbërëse të së njëjtës përvojë letrare. Rendi në të cilin paraqiten më poshtë nuk tregon rëndësinë apo shkallën e tyre të vështirësisë. Duhet pasur parasysh gjithashtu se jo të gjitha këto elemente gjenden domosdoshmërisht në çdo tekst letrar; për shembull, një poezi lirike mund të mos ketë personazhe të ndërtuar me tipare të plota.

Elementet kryesore që interpretohen, analizohen dhe vlerësohen në tekstet letrare janë:

- *Fabula dhe subjekti:* Përfshijnë ngjarjet, ndodhitë dhe mënyrën si ato lidhen ndërmjet tyre për të ndërtuar strukturën narrative të tekstit. Nxënësit mësojnë të dallojnë zhvillimin e fabulës dhe të identifikojnë momentet kyç të subjektit.

- *Personazhet*: Nxënësit analizojnë mënyrën e ndërtimit të personazheve, veprimet e tyre, marrëdhëniet me të tjerët, vlerën simbolike, si dhe tiparet emocionale, morale, sociale apo intelektuale që u jepen nga autori.
- *Koha, vendi, rrethanat dhe atmosfera*: Përfshijnë kohën dhe hapësirën ku zhvillohen ngjarjet, kontekstin ku vendosen ato, si dhe atmosferën – gjendjen emocionale që krijon kombinimi i kohës, mjedisit dhe rrethanave.
- *Tematika*: Përqendrohet në çështjet kryesore që trajton teksti letrar, në idetë themelore që autori dëshiron të përcjellë tek lexuesi.
- *Stili dhe gjuha*: Nënkupton përdorimin e qëllimshëm të mjeteve gjuhësore dhe stilistike nga autori, për të arritur efekte të caktuara estetike, për të përforcuar temat dhe për të ndërtuar individualitetin artistik.

Diagrami i mëposhtëm pasqyron lidhjen mes këtyre elementeve.

6.4. Autorët, veprat dhe fragmentet e sugjeruara në lëndën e letërsisë

Leximi dhe studimi i veprave letrare në klasën e dhjetë synon t'u ofrojë nxënësve njohuri letrare dhe një përvojë të pasur estetike, duke i aftësuar ata të kuptojnë, të analizojnë dhe të vlerësojnë tekste të ndryshme letrare. Për këtë qëllim, programi përfshin si leximin e veprave të plota, ashtu edhe studimin e fragmenteve ose teksteve të përzgjedhura, të cilat së bashku ndihmojnë në ndërtimin e kompetencave letrare dhe të kompetencave kyç. Në këtë kuadër bëhet dallimi midis:

- *Analizën e veprave të plota*, të cilat nxënësit i lexojnë tërësisht dhe për të cilat rekomandohet të planifikohen afërsisht 5 orë mësimi, për të mundësuar një analizë të gjithanshme të strukturës, temave, personazheve, stilit, gjuhës dhe elementeve të tjera artistike.
- *Studimeve të teksteve*, që përfshijnë fragmente ose pjesë të zgjedhura nga vepra të ndryshme. Këto përdoren për të njohur një motiv, një veçori artistike apo një problematikë të caktuar, dhe zakonisht trajtohen në më pak orë mësimore.

Përveç këtyre, mësuesit mund të përzgjedhin tekste të tjera të periudhës letrare ose të letërsisë bashkëkohore, të cilat mund të përfshihen në formën e projekteve ose të bisedave letrare, duke e pasuruar përvojën letrare të nxënësve dhe duke nxitur reflektimin e tyre personal.

6.5. Bisedat letrare

Përveç veprave të detyrueshme për t'u lexuar, këshillohet që, brenda një viti shkollor, të studiohen edhe 1-2 vepra për projekte ose biseda letrare. Orët për projekte ose biseda letrare, mësuesit duhet t'i vendosin në planin e tyre mësimor, kur të bëjnë zbërthimin analitik të programit. Është e rëndësishme që gjatë këtyre orëve, nxënësve t'u krijohet mundësia të zgjedhin edhe vepra që janë të pëlqyera e të preferuara për ta.

Veprat e rekomanduara për projekte ose biseda letrare duhet të jenë:

- nga letërsia shqipe ose nga letërsia botërore;
- nga autorë të periudhave të ndryshme;
- nga gjini dhe lloje të ndryshme letrare.

Përzgjedhja e projekteve ose e bisedave letrare nga autorë të ndryshëm, periudha të ndryshme, nga gjini dhe lloje të ndryshme letrare krijon mundësi për pasurimin e përvojës letrare së nxënësve.

6.6. Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e letërsisë

Projektet kurrikulare janë veprimtari të strukturuar mësimore që synojnë të zhvillojnë kompetencat letrare dhe kompetencat kyç të nxënësve përmes detyrave të integruara, kuptimplota dhe sfiduese, që kërkojnë bashkëpunim, hulumtim dhe krijimtari.

Në lëndën e letërsisë si në çdo lëndë tjetër mësimore, projektet mund të jenë lëndore ose ndërlëndore, duke ndërthurur njohuri dhe aftësi letrare me njohuri dhe aftësi nga fusha të tjera të artit, gjuhëve, historisë, filozofisë, shkencave të natyrës, teknologjisë etj.

Në lëndën e letërsisë, projekti kurrikular është një aktivitet i strukturuar afatgjatë, që shtrihet përgjatë vitit shkollor dhe zë një numër të caktuar orësh të parashikuara në planin mësimor. Ai nuk është thjesht një detyrë ose ushtrim i zakonshëm, por një proces i plotë mësimor që i përfshin nxënësit në mënyrë aktive, krijuese dhe bashkëpunuese. Ai i angazhon nxënësit të punojnë në grupe ose individualisht, të përdorin teknologjitë e informacionit dhe të komunikimit (TIK), të lidhin letërsinë me botën reale dhe të krijojnë produkte të dukshme, që mund të jenë:

Rëndësia e projekteve kurrikulare në lëndën e letërsisë

- *Zhvillimi i kompetencave letrare dhe gjuhësore:* Nxënësit përmirësojnë të lexuarin me kuptim, interpretimin, analizën dhe vlerësimin përmes veprimtarive praktike që kanë në qendër tekstin letrar.
- *Nxitja e mendimit kritik dhe e mendimit krijues:* Nxënësit mësojnë të vlerësojnë, të krahasojnë, të krijojnë interpretime dhe ide të reja mbi veprat letrare, duke përdorur të menduarit kritik për të trajtuar dilema estetike dhe morale.
- *Zhvillimi i pavarësisë dhe i përgjegjësisë personale:* Projektet i inkurajojnë nxënësit të ndërmarrin iniciativa, të menaxhojnë kohën dhe të ndërtojnë vetëbesimin në kompetencat e tyre interpretuese dhe krijuese.
- *Përfshirja aktive dhe puna në grup:* Përmes projekteve, nxënësit mësojnë të ndajnë mendime, të bashkëpunojnë dhe të respektojnë perspektivat e ndryshme që lindin gjatë analizës së teksteve.
- *Integrimi i njohurive dhe i përvojave:* Nxënësit krijojnë lidhje mes përmbajtjes së veprave letrare dhe jetës së tyre të përditshme, duke e parë letërsinë si pjesë të kulturës dhe identitetit të tyre.

- *Zhvillimi i aftësive për hulumtim dhe prezantim:* Nxënësit aftësohen të kërkojnë informacione mbi autorët, periudhat letrare ose temat universale dhe t'i prezantojnë ato në mënyrë të argumentuar e tërheqëse, duke përdorur gjithashtu forma të ndryshme multimediale.

Disa shembuj projektesh në lëndën e letërsisë

Video interpretuese: Nxënësit lexojnë një vepër të plotë (p.sh. “Hamleti”) dhe përgatisin një *trailer* ose video interpretuese 2-3 minuta, ku shfaqin vizualisht konfliktin kryesor, atmosferën, personazhet etj., duke përdorur aplikacione për montazh (CapCut, iMovie, Canva Pro). Projektet prezantohen në klasë dhe nxënësit diskutojnë zgjedhjet e bëra (muzikë, tekst, imazhe) si mënyrë për të theksuar idetë dhe ndjesitë që mbart vepra.

Revistë digjitale letrare: Klasa organizohet në grupe që përgatisin një revistë online ku përfshihen:

- ese ose lloje të tjera shkrimesh.
- intervista të imagjinuara me personazhe letrare.
- ilustrime të skenave kryesore.
- etj.

Profili në media sociale i një personazhi letrar: Nxënësit krijojnë një profil Instagram ose media tjetër sociale për një personazh letrar (p.sh. Hamletin ose Don Kishotin), ku bëjnë postime (story, reels) që tregojnë dilemat, ndjenjat, “komentet e miqve” dhe pasqyrimin e tij në botën moderne. Diskutojnë si ndryshon mesazhi i veprës kur paraqitet me gjuhën dhe formën e rrjeteve sociale.

Harta kulturore e letërsisë: Grupet realizojnë një hartë digjitale ku tregojnë vendet dhe periudhat historike të veprave të lexuara gjatë vitit. Bashkëngjisin citate, foto, referenca të autorëve dhe përshkruajnë ndikimin e kohës dhe vendit në veprën letrare.

Rishkrimi dhe interpretimi i një skene: Nxënësit zgjedhin një skenë dramatike ose një kapitull të një vepre të lexuar dhe e rishkruajnë atë duke e vendosur në një kontekst tjetër kohor (p.sh. “Hamleti” në një qytet modern me telefonata e mesazhe). Pastaj e interpretojnë para klasës, duke përdorur edhe mjete multimediale (skenografi, sfond me muzikë etj.).

6.7. Puna me nxënësit me aftësi të kufizuara në lëndën e letërsisë

Puna me nxënësit me aftësi të kufizuara në lëndën e letërsisë kërkon një mësimdhënie të diferencuar dhe gjithëpërfshirëse, e cila merr në konsideratë nevojat individuale të çdo nxënësi. Ky proces fillon me njohjen e specifikave të nxënësit dhe me hartimin e planit edukativ individual (PEI), në bashkëpunim me mësuesin ndihmës, psikologun, stafin e shkollës dhe, sipas rastit, me specialistët e qendrave burimore.

Në kontekstin e letërsisë, kjo do të thotë të përdoren metoda, teknika dhe strategji të përshtatura që zhvillojnë aftësitë e të kuptuarit të tekstit letrar, të shprehjes së ndjenjave dhe ideve, të komunikimit dhe ndërveprimit, duke e bërë procesin mësimor të kuptueshëm, të arritshëm dhe motivues për çdo nxënë.

Disa mënyra për të mbështetur nxënësit me aftësi të kufizuara në letërsi janë:

- Përshtatja e materialeve mësimore, si tekste të thjeshtuara, me shkronja të mëdha, me figura shoqëruese ose me burime audio dhe pamore që ndihmojnë kuptimin e përmbajtjes letrare.
- Zgjedhja e detyrave të diferencuara, të cilat përputhen me nivelin e aftësive dhe stilet e të nxënit të secilit nxënë, për shembull përmes pyetjeve të drejtpërdrejta.
- Krijimi i një mjedisi mbështetës dhe inkurajues, ku nxënësit ndihen të sigurt të shprehin mendimet e tyre rreth veprave letrare dhe të marrin pjesë aktive pa frikë nga gabimet.
- Përdorimi i pajisjeve dhe aplikacioneve digjitale, si lexues të zërit, programe që shfaqin tekstin me shkrim të madh ose me kontrast të lartë, ose mjete që ndihmojnë në organizimin e mendimeve (harta mendore).
- Integrimi i videove, ilustrimeve dhe regjistrimeve zanore të tregimeve, poemave ose pjesëve dramatike, për të përforcuar kuptimin dhe për të bërë tekstin më të afërt emocionalisht.
- Përdorimi i qasjeve shumë shqisore, që kombinojnë dëgjimin, shikimin dhe lëvizjen (p.sh. vizatimi i një personazhi ose i një skene letrare) për të lehtësuar përvetësimin.
- Përdorimi i shembujve konkretë dhe situatave nga jeta e përditshme, për të ndihmuar në kuptimin e temave dhe mesazheve të tekstit letrar.

- Mbështetja nga bashkëmoshatarët, përmes punës në çifte ose në grupe të vogla, që nxit bashkëpunimin, ndarjen e ideve dhe ndihmën reciproke. Disa shembuj veprimtarish të përshtatura për letërsinë janë:
 - Diskutime të thjeshta mbi tekstin, lojë me role, përshkrimi i fotove ose i ilustrimeve të personazheve, përdorimi i kartave me fjalë kyç për të ndihmuar në zhvillimin e të folurit.
 - Dëgjimi i tregimeve të thjeshtuara ose regjistrimeve zanore, të ndjekura nga pyetje të qarta për të kuptuar idenë kryesore ose ndjenjat e personazheve.
 - Leximi i teksteve të thjeshta të shtypura ose digjitale, të shoqëruara me figura që ndihmojnë në ndërtimin e kuptimit.
 - Shkrimi i fjalive të shkurtra, përgatitja e përshkrimeve të thjeshta për një personazh, për një situatë etj.

6.8. Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e letërsisë

Nxënësit e talentuar përbëjnë një grup të veçantë, me aftësi të theksuara në të menduarit kritik, analizën gjuhësore dhe krijimin letrar. Përfshirja dhe mbështetja e tyre në procesin mësimor është e rëndësishme jo vetëm për zhvillimin e talentit të këtyre nxënësve, por edhe për krijimin e një klime mësimore sfiduese dhe frymëzuese për të gjithë klasën. Mësuesit duhet të krijojnë mundësi për nxënësit e talentuar që të zgjerojnë dhe thellojnë njohuritë e tyre, të shprehin kreativitetin dhe të zhvillojnë potencialin e tyre të plotë. Puna me ta është e rëndësishme, pasi:

- Nxënësit e talentuar kanë nevojë për sfida dhe përmbajtje të avancuar që përputhen me aftësitë e tyre, për të arritur rezultate të larta.
- Përfshirja e nxënësve të talentuar në veprimtari komplekse dhe sfiduese rrit motivimin dhe angazhimin e tyre në procesin mësimor.
- Këta nxënës shpesh kanë potencialin për të udhëhequr grupe dhe për të ndikuar pozitivisht në mjedisin e klasës.
- Nxënësit e talentuar marrin pjesë në konkurse, olimpiada dhe projekte që përfundojnë me arritje jo vetëm për ta, por edhe për mësuesit dhe shkollën.

Si mund të identifikohen nxënësit e talentuar?

- Kanë rezultate të shkëlqyera në teste, ese, punë me shkrim, projekte etj.

- Përvetësojnë shpejt konceptet dhe kanë aftësi për të lidhur njohuritë në mënyra krijuese.
- Kanë aftësi të theksuara për të analizuar dhe interpretuar tekstet dhe situatat gjuhësore.
- Kanë kreativitet dhe origjinalitet në shprehje.
- Shprehin interes dhe kuriozitet të vazhdueshëm për të lexuar, shkruar dhe eksploruar tema komplekse.

Si mund të punohet me nxënësit e talentuar?

- Dhënia e detyrave të avancuara dhe komplekse që kërkojnë mendim kritik dhe krijues.
- Përfshirja në projekte që kërkojnë udhëheqje dhe përgjegjësi më të larta.
- Përfshirja në debate, konkurse dhe prezantime publike për të ndarë njohuritë dhe talentin me të tjerët.
- Integrimi i platformave online dhe burimeve digjitale për të zgjeruar njohuritë.
- Analiza të thelluara të veprave letrare, interpretimi i mesazheve të fshehura dhe krijimi i eseve dhe tregimeve me përmbajtje origjinale.
- Organizimi i takimeve për të diskutuar për librat dhe për të ndarë mendime mbi autorët dhe krijimtarinë e tyre letrare.
- Nxitja për të marrë pjesë në konkurse letrare, festivale poetike, olimpiada dhe projekte që sjellin risi.

Shënim: Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e letërsisë do të përshkruhen të detajuara veprimtari praktike për zbatimin e metodave të mësimdhënies.

7. VLERËSIMI I NXËNËSVE

Vlerësimi i nxënësve në lëndën e letërsisë është një pjesë e rëndësishme e procesit mësimor, pasi ndihmon të evidentohen niveli i përvetësimit të kompetencat letrare dhe të kompetencave kyç nga nxënësit, si dhe për të përmirësuar të nxënit e tyre. Qëllimi i vlerësimit në letërsi nuk është vetëm të vendosë një notë, por edhe:

- të ndihmojë nxënësin të kuptojë dhe të vlerësojë përparimin e tij në analizën, interpretimin dhe shprehjen e ideve mbi veprat letrare.
- t'i krijojë mundësi nxënësit të reflektojë mbi mënyrën se si lexon, kupton dhe e përjeton një tekst letrar.
- të orientojë mësuesin për të përshtatur metodat dhe strategjitë mësimore sipas nevojave të nxënësve dhe specifikave të klasës.
- të zhvillojë aftësitë e nxënësve për të menduar në mënyrë kritike, për të diskutuar dhe për të krijuar tekste letrare apo argumentuese, duke zhvilluar kështu ndjeshmërinë estetike dhe shijen letrare.

7.1. Parimet e vlerësimit në lëndën e letërsisë

Vlerësimi në lëndën e letërsisë mbështetet në një sërë parimesh që synojnë të nxisin përjetimin estetik, të thellojnë të kuptuarit e teksteve letrare dhe të përmirësojnë vazhdimisht procesin e të nxënit. Disa prej këtyre parimeve janë:

- *Vlerësimi mbështet të nxënit:* Vlerësimi nuk ka vetëm funksion matës, por shërben si mjet për të nxitur leximin me kuptim, për të përmirësuar interpretimin e veprave dhe për të zhvilluar aftësitë e mendimit kritik dhe krijues.
- *Vlerësimi është i vazhdueshëm dhe i integruar:* Vlerësimi realizohet natyrshëm gjatë leximeve, diskutimeve, analizave dhe krijimeve letrare, jo vetëm në teste apo situata formale.
- *Vlerësimi bazohet në kompetenca:* Vlerësimi mat jo vetëm njohuritë rreth autorëve apo veprave, por sidomos aftësitë për të kuptuar, analizuar, interpretuar, gjykuar dhe vlerësuar tekstet letrare, si dhe për të shprehur ndjenja, qëndrime dhe mendime me ndjeshmëri estetike.
- *Vlerësimi është i drejtë dhe gjithëpërfshirës:* Vlerësimi merr parasysh ritmet, interesat dhe përvojat e ndryshme të nxënësve me tekstin letrar, duke promovuar pjesëmarrje të barabartë dhe përfshirje të plotë në procesin mësimor.

- *Vlerësimi është i kuptueshëm dhe transparent:* Nxënësit duhet të dinë qartë çfarë pritet prej tyre kur lexojnë, analizojnë apo krijojnë, dhe me çfarë kriteresh do të vlerësohen.
- *Vlerësimi nxit reflektimin dhe vetëvlerësimin letrar:* Nxënësit inkurajohen të analizojnë përvojën e tyre me tekstin, të identifikojnë pikat e forta dhe aspektet ku mund të përmirësohen në të kuptuarin dhe në shprehjen letrare.
- *Vlerësimi përdor teknika dhe instrumente të larmishme:* Në procesin mësimor përdoren nga diskutimet dhe analizat me gojë, te shkrimet analitike apo krijuese, projektet, prezantimet, deri te vlerësimi nga bashkëmoshatarët dhe vetëvlerësimi.
- *Vlerësimi orienton mësuesin në përmirësimin e mësimdhënies:* Vlerësimi i jep informacion të vlefshëm mbi mënyrën si nxënësit lexojnë dhe kuptojnë, çfarë vështirësish kanë, duke e ndihmuar mësuesin të përshtatë metodat për të nxitur më shumë kuptim, analizë dhe përjetim estetik.

7.2. Llojet e vlerësimit në lëndën e letërsisë

Në lëndën e letërsisë në arsimin e mesëm të lartë, përdoren lloje të ndryshme të vlerësimit që ndihmojnë nxënësit të thellojnë të kuptuarin e teksteve letrare, të zhvillojnë të menduarit kritik dhe të pasurojnë shprehjen e tyre. Këto vlerësime janë:

a) *Vlerësimi për të nxënë*

Vlerësimi për të nxënë ose vlerësimi formues, përdoret gjatë gjithë procesit mësimor për të monitoruar se si nxënësit po i kuptojnë tekstet letrare dhe për t'i ndihmuar ata të përparojnë në interpretim, analizë, vlerësim dhe krijim. Ky lloj vlerësimi nuk ka si synim vendosjen e notave, por shërben për të ofruar udhëzime që i drejtojnë nxënësit drejt përmirësimit të vazhdueshëm.

Qëllimet e vlerësimit për të nxënë në letërsi janë:

- Zbulon boshllëqet në të kuptuarin e veprave letrare dhe i ndihmon mësuesit të përshtatin metodat për të thelluar analizën, interpretimin, vlerësimin etj.
- Ndhmon nxënësit të kuptojnë gabimet ose keqkuptimet në leximin dhe analizën e teksteve, duke i bërë më të vetëdijshëm për mënyrën si lexojnë dhe si kuptojnë.

- Ofron të dhëna për mësuesin që të rregullojë qasjen/t e tij, të shtojë pyetje të tjera ose të ndalet më gjatë në elemente që nxënësit i kanë të vështira.
- I bën nxënësit të ndihen të motivuar për të përmirësuar arritjet e tyre.
- Nxist reflektimin dhe vetëvlerësimin e nxënësve mbi mënyrën si kuptojnë dhe interpretojnë letërsinë.
- Ndhmon nxënësit të njihen me kriteret e një leximi dhe analize të mirë, si dhe të mësojnë nga interpretimet e bashkëmoshatarëve.

Disa teknika të vlerësimit për të nxënë në lëndën e letërsisë janë:

- Komentet për esetë ose shkrimet e tjera analitike, përmes udhëzimeve hap pas hapi.
- Pyetjet gjatë diskutimeve për të kuptuar nivelin e të lexuarit dhe të interpretimit.
- Detyra të shkurtra ku nxënësit analizojnë një fragment ose japin mendimin e tyre mbi një figurë stilistike.
- Vetëvlerësime ku nxënësit reflektojnë mbi kuptimin e një veprë ose të një teme.
- Vëzhgime të diskutimeve në grup, ku nxënësit ndajnë interpretime të ndryshme të të njëjtit tekst.

b) Vlerësimi i të nxënit

Vlerësimi i të nxënit është një formë e vlerësimit që përdoret në fund të një niveli mësimor, të një viti shkollor, të një periudhe ose të një grupi orësh për të matur nivelin e njohurive dhe të aftësive që nxënësit kanë arritur në të kuptuarin, analizimin, interpretimin, vlerësimin e teksteve letrare.

Qëllimet e vlerësimit të të nxënit janë:

- Të përcaktojë nivelin e të kuptuarit, të analizës kritike, të interpretimit dhe vlerësimit të veprave letrare nga nxënësit, pas përfundimit të një grupi orësh, periudhe, viti, niveli arsimor.
- Të vendosë nota që pasqyrojnë nivelin e njohurive, aftësive, vlera dhe qëndrimeve.
- Të ndihmojë mësuesit dhe shkollën të analizojnë rezultatet për të reflektuar mbi qasjet e tyre mësimore dhe për të përmirësuar procesin mësimor.

- Të ofrojë të dhëna të qarta mbi arritjet e nxënësve për prindërit, për stafin mësimor dhe për vendimmarrësit në arsim.

Disa teknika të vlerësimit të të nxënësve janë:

- Ese dhe analiza të shkruara, ku nxënësit tregojnë aftësinë për të interpretuar, krahasuar dhe vlerësuar tekste letrare.
- Prezantime të projekteve letrare, ku nxënësit shpalosin njohuritë dhe aftësitë e fituara për autorë, periudha apo tema të caktuara.
- Teste përmbyllëse, me pyetje me alternativa, të hapura ose të strukturuar, që matin të kuptuarin e elementeve themelore të veprave dhe të fragmenteve të studiuara.
- Testime standarde, të cilat tregojnë arritjeve e nxënësve në kompetencat letrare në provimet kombëtare, edhe në krahasim me standardet ndërkombëtare.

Në tabelën e mëposhtme janë dhënë dallimet mes vlerësimit për të nxënë dhe vlerësimit të të nxënësve.

Vlerësimi për të nxënë	Vlerësimi i të nxënësve
Realizohet gjatë gjithë procesit të mësimdhënies.	Realizohet në fund të një grupi orësh, të një kapitulli, të një periudhe mësimore ose të një niveli arsimor.
Ofrohen reagime dhe komente për përmirësim.	Ka për qëllim vendosjen e notave ose të një vlerësimi përfundimtar.
Përqendrohet në zhvillimin dhe në përmirësimin e nxënësve.	Përqendrohet në matjen e performancës së nxënësve.
Përdoret për të përshtatur ose për të përmirësuar qasjet, metodat dhe teknikat mësimore.	Përdoret për të marrë vendime në lidhje me nivelin e njohurive ose të aftësive të nxënësve.

c) *Vlerësimi diagnostikues*

Vlerësimi diagnostikues është një lloj vlerësimi që bëhet në fillim të një procesi mësimor (niveli arsimor, viti shkollor, kapitulli, orësh mësimore) me qëllim që mësuesi të kuptojë nivelin e njohurive, aftësive dhe nevojave të nxënësve. Ai i ndihmon mësuesit të përshtatin metodat dhe teknikat e tyre mësimore për të mbështetur më mirë nxënësit.

Qëllimet e vlerësimit diagnostikues janë:

- *Identifikimi i njohurive dhe i aftësive ekzistuese të nxënësve:* Me anë të këtij vlerësimi përcaktohet se çfarë dinë nxënësit mbi një temë/grup temash të caktuara.
- *Zbulimi i dobësive në të nxënë:* Ky vlerësim u krijon mundësi mësuesve të identifikojnë vështirësitë që nxënësit mund të kenë nga vitet/ kapitujt/ orët e mëparshme.

Më poshtë janë dhënë disa instrumente të vlerësimit diagnostikues:

- Një test i shkurtër për të parë njohuritë dhe aftësitë kryesore të nxënësve mbi një lëndë ose mbi një grup temash mësimore.
- Pyetje të hapura për të parë sa kanë përvetësuar ose janë të familjarizuar nxënësit me njohuri dhe aftësi të caktuara.

Karakteristikat kryesore të vlerësimit diagnostikues:

- Nuk përdoret për të vlerësuar nxënësit me notë. Rezultatet e këtij vlerësimi nuk ndikojnë në vlerësimin përfundimtar të nxënësit.
- Përdoret për të përmirësuar mësimdhënien. Mësuesit e përdorin për të identifikuar nivelin e nxënësve dhe për të ndërtuar punën e tyre në të ardhmen.
- Ndhmon në krijimin e planeve të personalizuara të të nxënit dhe për të ndërtuar punë të diferencuar me nxënësit.

d) Vetëvlerësimi

Vetëvlerësimi është një proces në të cilin nxënësit reflektojnë mbi përparimin e tyre në të nxënë, vlerësojnë punën e tyre dhe identifikojnë pikat e forta dhe fushat ku kanë nevojë për përmirësim. Ky lloj vlerësimi ndihmon në zhvillimin e autonomisë dhe të përgjegjësisë për të nxënit.

Qëllimet e vetëvlerësimit janë:

- Ndhmon nxënësit të kuptojnë se si mësojnë dhe çfarë duhet të përmirësojnë. Gjithashtu ky vlerësim rrit ndërgjegjësimin e nxënësve për të nxënë.
- I nxit nxënësit të analizojnë punën e tyre, të reflektojnë dhe të marrin vendime për përmirësim.
- Rrit motivimin dhe përgjegjësinë e nxënësve. Duke vlerësuar progresin e tyre, ata ndihen më të angazhuar dhe më të motivuar për të arritur rezultate më të mira.
- Ndhmon në vendosjen e qëllimeve personale. Nxënësit mund të përcaktojnë qëllime të qarta dhe të punojnë për t'i arritur ato.
- Përmirëson vetëbesimin e nxënësve, i ndihmon ato të kuptojnë se janë të aftë të përmirësohen dhe të zhvillojnë një qasje më pozitive ndaj të nxënit.

Më poshtë janë dhënë disa teknika të vetëvlerësimit:

- Fletë reflektimi, ku nxënësit u përgjigjen pyetjeve si: *Çfarë kam mësuar? Çfarë më ka ndihmuar më shumë? Çfarë mund të bëj më mirë?*
- Vetëvlerësimi duke përdorur rubrika, ku nxënësit vlerësojnë punën e tyre sipas kritereve të përcaktuara.
- Ditaret e të nxënit, ku nxënësit mund të mbajnë shënime mbi arritjet dhe pikat e dobëta të tyre gjatë procesit mësimor.
- Vetëvlerësimi me shkallë vlerësimi, i cili u jep mundësi nxënësve të vlerësojnë veten duke përdorur një shkallë nga 1 në 5 ose nga “Jo mirë” në “Shumë mirë”.
- Krahasimi i një detyre të mëparshme me një të re për të parë përmirësimet dhe ndryshimet.
- Etj.

e) Vlerësimi i nxënësve nga njëri-tjetri

Vlerësimi i nxënësve nga njëri-tjetri ose vlerësimi mes bashkëmoshatarëve është një proces në të cilin nxënësit vlerësojnë punën e njëri-tjetrit duke u bazuar në kritere të qarta dhe objektive.

Qëllimet e këtij vlerësim janë:

- Nxënësit zhvillojnë aftësitë e të menduarit në mënyrë kritike. Ata mësojnë të analizojnë dhe të japin komente konstruktive mbi punën e tjetrit.

- U krijon mundësi nxënësve të ndihmojnë dhe të mbështesin njëri-tjetrin në procesin e të nxënës.
- Nxënësit bëhen më të vetëdijshëm për cilësinë e punës dhe për mënyrat se si mund të përmirësojnë punën e tyre.
- Nxënësit ndihen më të përfshirë dhe më të përgjegjshëm për cilësinë e mësimit të tyre.

Disa teknika ose instrumente të vlerësimit të nxënësve nga njëri-tjetri janë:

- *Dy pozitive dhe një sugjerim:* Nxënësit identifikojnë dy gjëra që janë bërë mirë dhe një aspekt që mund të përmirësohet nga tjetri.
- *Rubrikë vlerësimi:* Nxënësit përdorin një rubrikë të përgatitur nga mësuesi për të vlerësuar punën e shokëve të tyre.
- *Shkrimi i komenteve:* Nxënësit shkruajnë komente mbi punën e njëri-tjetrit duke përdorur pyetje si: *Çfarë funksionon mirë? Çfarë mund të përmirësohet? Çfarë sugjerimesh keni?*
- *Diskutimi në grupe të vogla:* Nxënësit ndajnë punën e tyre dhe komentojnë për punët e njëri-tjetrit në një mjedis bashkëpunues.

f) Vlerësimi i nxënësve me aftësi të kufizuara

Vlerësimi i nxënësve me aftësi të kufizuara duhet të sigurojë që ata të kenë mundësinë të shprehin njohuritë dhe aftësitë e tyre në përmbushje të rezultateve të të nxënës të planeve edukative individuale (PEI). Për këtë arsye, mësuesi duhet të përshtatë detyrat dhe veprimtaritë vlerësuese sipas mundësive dhe nevojave individuale të këtyre nxënësve.

Këto përshtatje mund të përfshijnë:

- Ndryshimin e formateve të pyetjeve dhe të përgjigjeve, si për shembull ofrimin e një versioni të thjeshtuar të një pyetjeje (bazuar në pika kryesore) në vend të një eseje të gjatë.
- Modifikimin e veprimtarive vlerësuese, duke thjeshtuar gjuhën e përdorur ose duke ndryshuar formatin e pyetjeve për t'iu përshtatur më mirë aftësive të nxënësit.
- Përshtatjen e procesit të vlerësimit, si dhënien e kohës shtesë, ofrimin e pushimeve të ndërmjetme apo përdorimin e teknologjive ndihmëse.
- Përshtatjen e udhëzimeve, duke i bërë ato më të qarta dhe të personalizuara për nxënës me vështirësi në komunikim ose nevoja të tjera specifike.

Procedurat dhe teknikat e vlerësimit për këta nxënës duhet të diskutohen në mënyrë të rregullt me prindërit dhe mësuesit ndihmës, duke siguruar që ata të jenë të informuar mbi ndikimin e këtyre përshtatjeve në procesin e vlerësimit dhe në përparimin e nxënësve.

7.3.Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënësve

Në këtë pjesë jepen dy shembuj orientues të niveleve të arritjes për dy rezultate të nxënë, me qëllim që të ofrohet një ide e përgjithshme për mënyrën e përshkallëzimit të arritjeve të nxënësve. Këta shembuj mund të shërbejnë si pikënisje për mësuesin në ndërtimin e kriterëve të vlerësimit të nxënësve.

<i>Shembull 1. Rezultati i të nxënësve: Nxënësi shpjegon mënyrën si Moliere, nëpërmjet komedisë “Tartufi”, kritikon hipokrizinë e shoqërisë së kohës.</i>			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi shpjegon qartë dhe në mënyrë të argumentuar si Moliere në komedinë “Tartufi” kritikon hipokrizinë, me shembuj nga teksti.	Nxënësi shpjegon si Moliere kritikon hipokrizinë, duke dhënë disa shembuj nga komedia “Tartufi”.	Nxënësi tregon që “Tartufi” kritikon hipokrizinë, me lidhje të pjesshme me komedinë.	Nxënësi nuk shpjegon si kritikohet hipokrizia në komedinë “Tartufi”.
<i>Shembull 2. Rezultati i të nxënësve: Nxënësi analizon veçoritë e stilit të Shekspirit në tragjedinë “Hamleti”.</i>			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi analizon qartë dhe me shembuj veçoritë e stilit të Shekspirit të “Hamleti”..	Nxënësi shpjegon disa veçori të stilit të Shekspirit të “Hamleti”, me disa shembuj.	Nxënësi identifikon disa veçori të stilit të Shekspirit, por me pak ose pa shembuj nga “Hamleti”..	Nxënësi nuk tregon si shfaqen veçoritë e stilit të Shekspirit në “Hamleti”..

Shënim: Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e letërsisë do të përshkruhen nivelet e arritjes për vlerësimin e rezultateve të nxënësve.

7.4.Procedurat e vlerësimit në lëndën e letërsisë

Për vlerësimin në lëndën e letërsisë zbatohen udhëzimet ligjore për vlerësimin e nxënësve në arsimin e mesëm të lartë. Nxënësi vlerësohet:

- Për përgjigjet me gojë ose me shkrim në analizë veprash dhe në studim teksti.
- Në ese ose në punë të tjera me shkrim.
- Në biseda letrare.
- Në projekt.
- Në teste.
- Etj.

8. BURIMET DHE MATERIALET MËSIMORE

Burimet dhe materialet mësimore në lëndën e letërsisë përfshijnë të gjitha mjetet që përdoren për të mbështetur të kuptuarit, analizën, interpretimin dhe vlerësimin e teksteve letrare, pra për të zhvilluar kompetencat letrare dhe kompetencat kyçe. Ato ndihmojnë nxënësit të përjetojnë letërsinë në mënyrë të kuptimshme dhe të plotë. Dobitë kryesore të burimeve dhe materialeve në letërsi janë:

- Pasurojnë përvojën estetike të nxënësve me tekstin letrar dhe i nxisin të lexojnë e të mendojnë në mënyrë të pavarur.
- Sigurojnë saktësi dhe qartësi në analizat letrare, në krahasime midis veprave ose në studimin e periudhave letrare.
- Nxisin angazhimin aktiv të nxënësve.
- Mbështesin mësimin gjithëpërfshirës dhe të personalizuar, duke ofruar mundësi të ndryshme për nxënësit sipas stileve të nxënësve dhe interesave të tyre.
- Ndihmojnë në ndërtimin e një baze të qëndrueshme të njohurive, të cilat nxënësit i transferojnë më tej në analiza më të thelluara ose në krijime personale.

Burimet dhe materialet mësimore që mund të përdoren në letërsi janë:

- Teksti shkollor i letërsisë që shërben si bazë për studimin e autorëve dhe të veprave.
- Tekste të tjera letrare dhe joletrare (kritika) në botuara ose online
- Fjalorë të termave letrarë, antologji dhe analiza tekstesh, edhe në formë digjitale.
- Burime digjitale, si: platforma online për analiza letrare, video dhe dokumentarë mbi autorë e periudha letrare, regjistrime të leximit ose të recitimit artistik të poezive apo pjesëve të dramave, faqe dhe aplikacione për të ndërtuar harta mendore etj.
- Materiale të përgatitura nga mësuesi, si: fletë pune për analizën e fragmenteve, modele analizash, struktura për ese etj.
- Mjete pamore dhe grafike, si: tabela krahasuese të personazheve, skema të strukturës së një vepre etj.

Mësuesi i letërsisë i përzgjedh burimet dhe materialet në varësi:

- të rezultateve të të nxënit.
- të veçorive të nxënësve dhe të mjedisit të klasës.
- të përmbajtjes tematike dhe natyrës së tekstit (dramë, poezi, tregim etj.).
- të nevojës për larmi didaktike.

8.1. Përdorimi i teknologjisë në lëndën e letërsisë

Përdorimi i teknologjisë në lëndën e letërsisë shërben si mjet mbështetës dhe nxitës për të përmirësuar cilësinë e të nxënit, për të rritur motivimin e nxënësve dhe për të zgjeruar burimet e të nxënit përtej tekstit shkollor tradicional. Ajo ndihmon në zhvillimin e kompetencave përmes mjeteve ndërvepruese, mjediseve bashkëpunuese dhe formave të reja të krijimit dhe të përpunimit të teksteve. Disa nga format e përdorimit të teknologjisë në procesin mësimor janë:

- Përdorimi i platformave digjitale (fjalëkryqe interaktive, kuize, redakte online).
- Krijimi i prezantimeve me PowerPoint, Canva ose mjete të tjera ngjashme.
- Realizimi i projekteve kurrikulare ose ndërkurrikulare me përdorimin e teknologjisë.

- Leximi online, ku nxënësit lexojnë një tekst digjital, krijojnë një përmbledhje dhe e ndajnë përmes blogut të klasës ose forumeve digjitale.
- Dëgjimi i teksteve audio dhe shikimi i materialeve video.
- Përdorimi i mjeteve për bashkëpunim në kohë reale (Google Docs, Padlet etj) për të ndarë ide, për të redaktuar tekste në grup dhe për të diskutuar nxënësit me njëri-tjetrin.
- Kërkimi në internet për burime të përshtatshme letrare, duke mësuar njëkohësisht si të përzgjidhen, të vlerësohen dhe të citohen burimet e informacionit.

Mësuesi udhëzon përdorimin e teknologjisë jo si qëllim në vetvete, por si mjet për zhvillimin e kompetencave të lëndës. Ai kujdeset që përdorimi i saj të jetë i qëllimshëm, i sigurt dhe në përputhje me moshën dhe nivelin e nxënësve, duke ndërtuar një kulturë digjitale etike dhe të përgjegjshme. Në këtë proces, mësuesi nxit qasjen kritike dhe krijuese të nxënësve ndaj burimeve online dhe i udhëzon ata të përdorin teknologjinë për të ndërtuar kuptim, për të komunikuar në mënyrë të efektshme dhe për të bashkëpunuar me të tjerët në mjedise të sigurta digjitale.

8.2. Roli i bibliotekës së shkollës

Biblioteka e shkollës ndihmon në ndërtimin dhe zhvillimin e njohurive të nxënësve, duke mbështetur të nxënit gjatë gjithë jetës. Ajo mbështet suksesin e nxënësve në të gjitha lëndët e kurrikulës, veçanërisht në lëndën e letërsisë, duke inkurajuar ata të lexojnë me pasion, të mësojnë të analizojnë dhe të interpretojnë tekste të ndryshme për të kuptuar dhe shijuar përmbajtjen, si dhe të përmirësojnë aftësitë e tyre kërkimore dhe të përdorin në mënyrë efektive informacionin e mbledhur.

Biblioteka e shkollës u mundëson nxënësve:

- të zhvillojnë dashurinë për leximin, si për qëllime mësimore ashtu edhe për kënaqësi estetike.
- të zhvillojnë njohuri dhe aftësi lëndore duke përdorur tekste letrare.
- të zhvillojnë aftësitë për të qenë lexues të pavarur dhe për të menduar në mënyrë kritike.
- të kenë qasje në programe, burime dhe teknologji të integruara që mbështesin të nxënit.
- të kuptojnë dhe të vlerësojnë rolin e bibliotekës si burim për të mësuar gjatë gjithë jetës.

Mësuesi i bibliotekës duhet të bashkëpunojë me mësuesit e letërsisë dhe të gjuhës shqipe ose të lëndëve të tjera për të hartuar dhe për t'u ofruar nxënësve detyra autentike që zhvillojnë aftësitë:

- për qasjen, përzgjedhjen, mbledhjen, përpunimin, vlerësimin kritik, krijimin dhe komunikimin e informacionit.
- për përdorimin e informacionit për të eksploruar dhe hetuar çështje, për të zgjidhur probleme, për të marrë vendime, për të ndërtuar njohuri dhe për të pasuruar jetën e tyre.
- për komunikimin e gjetjeve të tyre për audienca të ndryshme, duke përdorur formate dhe teknologji të ndryshme.
- për përdorimin e informacionit dhe të kërkimeve në mënyrë të përgjegjshme.

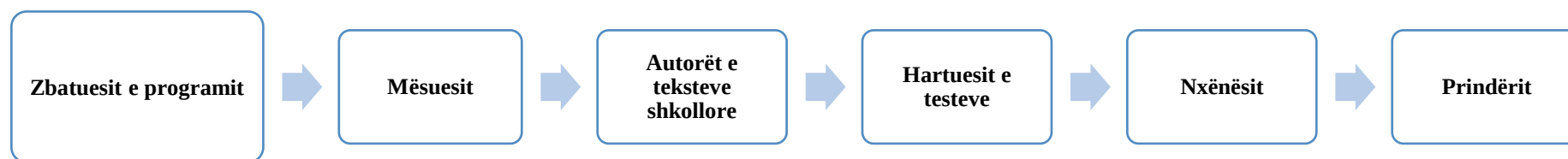
Mësuesit duhet të diskutojnë me nxënësit konceptin e pronësisë dhe rëndësinë e të drejtave të autorit.

Shënim: Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e letërsisë do të përshkruhet më hollësisht përdorimi i burimeve dhe materialeve mësimore përfshirë teknologjinë.

9. REKOMANDIME PËR ZBATUESIT E PROGRAMIT

Programi i letërsisë bazohet në Kornizën Kurrikulare e arsimit parauniversitar, kurrikulën bërthamë, planin mësimor të gjimnazit, si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë, ky dokument u shërben mësuesve të gjuhës shqipe, autorëve të teksteve shkollore, hartuesve të testeve kombëtare, prindërve dhe vetë nxënësve, si një udhëzues për përmbajtjen, organizimin dhe zhvillimin e procesit mësimor.

Kjo rubrikë përmban disa rekomandime praktike për zbatuesit e programit, me synimin që të sigurohet efektiviteti i zbatimit të tij dhe të sigurohet që të gjitha palët e përfshira të kontribuojnë në përmbushjen e qëllimeve të lëndës së letërsisë, duke nxitur përdorimin e metodave bashkëkohore, përzgjedhjen e materialeve të përshtatshme, zhvillimin e kompetencave lëndore dhe përfshirjen aktive të nxënësve në procesin mësimor.

Rekomandime për mësuesit

- Planifikoni mësimin duke respektuar ritmet, interesat dhe nevojat individuale të nxënësve, përfshirë ata me talente krijuese apo me vështirësi.
- Zhvilloni aftësitë e të lexuarit, të të shprehurit dhe të të menduarit kritik përmes punës me tekste të larmishme letrare, të përshtatshme për moshën dhe nivelin e nxënësve.
- Nxisni dashurinë për letërsinë duke zgjedhur fragmente/ tekste cilësore.
- Krijoni mundësi ku nxënësit të diskutojnë dhe të shkruajnë rreth teksteve, duke zhvilluar aftësitë letrare.
- Përdorni metoda dhe teknika të të nxënësve aktiv, bashkëpunues dhe të personalizuar, që përfshijnë analiza, debate, diskutime, ese, projekte, prezantime etj.
- Jepuni nxënësve mundësi të përballen me tekste sfiduese, duke ofruar mbështetje dhe udhëzime që përmirësojnë arritjet për të gjithë.

- Zhvilloni aftësitë e të shkruarit, në lloje të ndryshme letrare e analitike, me komente të vazhdueshme për përmbajtjen, strukturën, formën, fjalorin dhe stilin.
- Përdorni vlerësimin formues dhe diagnostikues, përmes komenteve dhe detyrave, për të ndjekur përparimin dhe për të përshtatur procesin mësimor.
- Përdorni burime digjitale dhe mjete pamore që e bëjnë letërsinë më të afërt dhe më të kuptueshme.
- Siguroni një mjedis të nxëni të hapur dhe mbështetës, ku nxënësit ndihen të lirë të shprehin mendimet dhe opinionet e tyre për letërsinë.
- Përfshini prindërit si partnerë në nxitjen e leximit dhe të interesit për letërsinë.
- Përzgjidhni tekste që ushqejnë ndjeshmërinë estetike, identitetin kombëtar, vlerësimin për artin dhe që i ndihmojnë nxënësit të kuptojnë më thellë përvojën letrare njerëzore.
- Kujdesuni për dimensionin socio-emocional, duke i ndihmuar nxënësit të reflektojnë mbi vetveten dhe botën nëpërmjet leximeve dhe diskutimeve.
- Mbështetuni gjithmonë në udhëzuesit kurrikularë të letërsisë, duke i përshtatur sipas kontekstit të klasës dhe të nxënësve tuaj.

Rekomandime për autorët e teksteve shkollore

- Përshtatni tekstet shkollore të letërsisë sipas kurrikulës së re dhe zhvillimeve bashkëkohore në kurrikulën e letërsisë.
- Përfshini burime digjitale që mbështesin përvetësimin e njohurive, aftësive, vlerave dhe qëndrimeve nga nxënësit.
- Siguroni libra për mësuesin me udhëzime pedagogjike, modele planifikimi, ide për vlerësim dhe për zbatimin e qasjeve me në qendër nga nxënësi.
- Përdorni materiale të larmishme: tekste letrare, burime digjitale, punime të nxënësve, modele analizash ose shkrimesh, që ndihmojnë në arritjen e qëllimeve të lëndës.
- Lidhni përmbajtjen e letërsisë me lëndë të tjera mësimore dhe me situata nga jeta reale, për të nxitur të menduarit holistik dhe ndërlëndor.

- Përfshini në tekste shkollore pyetje dhe detyra që nxisin mendimin kritik, mendimin krijues dhe aftësi të tjera të nivelit të lartë, si dhe për zhvillimin e kompetencave kyç.
- Siguroni që tekstet të jenë gjithëpërfshirëse, të përshtatshme për moshën dhe të ndjeshme ndaj diversitetit kulturor, gjuhësor dhe aftësive të ndryshme të nxënësve.

Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare

- Siguroni që testet të përmbajnë jo vetëm pyetje mbi njohjen dhe të kuptuarit e tekstit letrar, por edhe pyetje që kërkojnë analizë, interpretim, gjykim dhe mendim të pavarur.
- Hartoni pyetje që lidhin njohuritë mbi letërsinë me situata të jetës reale, duke nxitur reflektimin personal dhe ndërtimin e qëndrimeve ndaj vlerave njerëzore.
- Merrni parasysh diversitetin kulturor dhe përvojat e ndryshme të nxënësve, duke zgjedhur tekste dhe pyetje të qarta, të kuptueshme dhe gjithëpërfshirëse.
- Respektoni ekuilibrin mes njohurive mbi tekstet, periudhat dhe autorët, dhe aftësive për të analizuar, krahasuar, interpretuar e vlerësuar veprat, jo thjesht për t'i riprodhuar.
- Përfshini pyetje ose kërkesa që vlerësojnë aftësitë e nxënësve për të shkruar ese ose punë të tjera me shkrim për tema që lidhen me letërsinë.
- Përgatitni modele testesh orientuese, që mësuesit t'i përdorin gjatë vitit shkollor për të ndihmuar nxënësit të aftësohen gradualisht për testimin kombëtar.

Rekomandime për prindërit

- Inkurajoni fëmijët të kuptojnë rëndësinë e letërsisë jo vetëm për qëllime mësimore, por si një mjet për të shprehur veten, për të ndërtuar marrëdhënie dhe për të kuptuar botën.
- Lexoni rregullisht me fëmijët dhe diskutoni për libra, tregime apo tema që nxisin të menduarit, ndjenjat dhe imagjinatën.
- Promovoni një qëndrim pozitiv ndaj letërsisë, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes, këmbënguljes dhe mësimet nga gabimet.

- Bashkëpunoni me mësuesit për të ndihmuar fëmijët në aktivitete letrare, projekte ose veprimtari që lidhen me gjuhën, letërsinë dhe kulturën.
- Njihuni me qëllimet e lëndës dhe pritshmëritë e programit mësimor në mënyrë që të ndihmoni ose të mbështetni fëmijën tuaj në procesin e të nxënës.
- Siguroni që fëmijët ndihen të mbështetur dhe të motivuar, duke krijuar një mjedis të qetë dhe të pasur me letërsi në shtëpi, ku leximi, të folurit dhe dëgjimi vlerësohen dhe nxiten.

Rekomandime për nxënësit

- Merrni pjesë aktive në orët e letërsisë: lexoni me kuptim, diskutoni, shkruani dhe ndani mendimet tuaja për veprat letrare.
- Angazhohuni në projekte që lidhen me letërsinë dhe kulturën shqiptare, duke përdorur tekstin për të shprehur veten dhe për të bashkëpunuar me të tjerët.
- Bashkëpunoni me shokët për të krijuar analiza, ese apo prezantime të përbashkëta dhe për të reflektuar mbi idetë që dalin nga tekstet letrare.
- Jini kureshtarë: bëni pyetje kur nuk kuptoni dhe kërkoni ndihmë për të përmirësuar arritjet tuaja në lëndën e letërsisë.
- Përdorni mjete digjitale dhe burime online për të lexuar tekste të reja dhe për të ushtruar aftësitë letrare në mënyrë të pavarur.
- Vlerësoni letërsinë si mjet komunikimi, si pjesë e identitetit dhe trashëgimisë kulturore, që ju ndihmon të kuptoni më mirë botën dhe të përgatiteni për të ardhmen.

10. NDRYSHIME PËRMBAJTJESORE

Nr.	Njohuritë	Si?	Ndryshimet
1.	Epi i Gilgameshit	Njohuri të përgjithshme. Studim teksti	Është shtuar
2.	Letërsia klasike greke (<i>epika</i>). “Iliada” Homeri	Analizë vepre	Nuk ka ndryshim
3.	“Prometeu” Eskili (<i>tragjedia</i>)	Analizë vepre	Nuk ka ndryshim
4.	“Gratë në parlament” Aristofani	Njohuri të përgjithshme. Studim teksti	Është shtuar
5.	<i>Foklori shqiptar</i> - Eposi i Kreshnikëve - Këngët legjendare të murosjes, të rinjohjes dhe të vëllait të vogël - Përralla	Eposi i Kreshnikëve- analizë vepre Vështirimi krahasues me Këngët e Rolandit dhe me Këngët e Nibelungëve	Janë shtuar këngët legjendare dhe përrallat
6.	Nga Mesjeta në Rilindje, Komedia hyjnore “Ferri” Dante Aligeri	Analizë vepre	Nuk ka ndryshim
7.	Rilindja dhe humanizmi evropian “Don Kishoti i Mançes” Servantes	Analizë vepre	Nuk ka ndryshim
8.	“Hamleti” Shekspiri	Analizë vepre	Nuk ka ndryshim
9.	Letërsia e vjetër shqiptare - “Meshari” Gjon Buzuku. - “Historia e Skënderbeut” Marin Barleti - vështirim së bashku me “Apologjia e Skënderbeut” të Frang Bardhit. - Analizë testesh poetike nga Budi. - “Çeta e profetëve” Pjetër Bogdani	Njohuri të përgjithshme. Analizë vepre “Histori e Skënderbeut” Marin Barleti Studime teksti nga Buzuku, Bardhi, Budi dhe Bogdani	Janë shtuar “Meshari” Buzuku, “Apologjia e Skënderbeut” e Frang Bardhit, “Çeta e profetëve” Pjetër Bogdani
10.	“Tartufi” Molieri	Analizë vepre	Nuk ka ndryshim

PROGRAMI I LËNDËS “GJUHË ANGLEZE” ARSIMI I MESËM I LARTË KLASA 10

FUSHA “GJUHËT DHE KOMUNIKIMI”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinatorë: Ludmilla Stefani

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT LËNDOR “GJUHË ANGLEZE” (klasa X)

1	HYRJE	4
2	QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	5
3	PËRMBAJTJA E PROGRAMIT	7
4	KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA	9
4.1	Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.....	9
4.2	Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e gjuhës angleze	14
4.3	Kompetencat e lëndës së gjuhës angleze dhe rezultatet e të nxënit	15
5	PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	22
5.1	Koha mësimore për klasën e dhjetë.....	22
5.2	Përmbajtja e klasës së dhjetë.....	23
5.3	Veprimtari gjuhësore.....	27
5.4	Strategji komunikimi.....	44
5.5	Kompetenca shumë gjuhësore dhe shumë kulturore.....	47
5.6	Qëndrime dhe vlera	49
5.7	Formimi kulturor dhe ndërkulturor	50
5.8	Tiparet cilësore të gjuhës së folur	51
5.9	Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN)	52

6	METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	56
6.1	Qasja e orientuar drejt veprimit (Action-oriented approach)	56
6.2	Roli i situatave praktike në lëndën e gjuhës angleze.....	59
6.3	Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e gjuhës angleze	60
6.4	Portofoli Evropian i Gjuhëve (PEGJ).....	61
6.5	Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e gjuhës angleze	62
6.6	Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjuhës angleze	63
7	VLERËSIMI I NXËNËSVE	63
7.1	Llojet e vlerësimit në lëndën e gjuhës angleze.....	64
7.2	Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e gjuhës angleze.....	65
7.3	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës (RN)	65
8	BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE	68
8.1	Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore	69
9	ANALIZA SASIORE E PROGRAMIT TË GJUHËS ANGLEZE NË KLASË TË DHJETË	70
10	REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT.....	72
11	NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE	76
12	TABELA E NIVELEVE SIPAS KLASAVE.....	77

1 HYRJE

Gjuha angleze është një nga lëndët bazë në arsimin e mesëm të lartë e cila i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e tyre të komunikimit dhe të kuptojnë botën përmes një perspektive globale. Si gjuhë e komunikimit ndërkombëtar, e shkencës, teknologjisë, biznesit dhe kulturës, gjuha angleze jo vetëm i pajis nxënësit me njohuri dhe aftësi gjuhësore, por gjithashtu ju hap dyer për mundësi të reja në edukim dhe në karrierë.

Programi i gjuhës angleze për klasën e dhjetë është i ndërlidhur ngushtë me lëndët e tjera, si shkencat shoqërore, letërsia, teknologjia, etj. Njohuritë e fituara në gjuhën angleze ndihmojnë në kuptimin më të thellë të koncepteve në histori dhe sociologji, si dhe në analizën e veprave letrare. Aftësitë e fituara në gjuhën angleze u japin nxënësve mundësinë të hulumtojnë materiale shkencore, të kuptojnë koncepte komplekse dhe të aplikojnë njohuritë e marra në situata praktike nga jeta reale. Kjo lidhje e fortë e gjuhës angleze me lëndët e tjera ndihmon nxënësit të shohin rëndësinë e gjuhës angleze në kontekstin e një arsimimi të gjithanshëm.

Programi i gjuhës angleze është hartuar për të përmbushur nevojat e çdo nxënësi, duke ofruar përmbajtje të pasur, aktivitete krijuese dhe përdorim të teknologjisë së informacionit. Qasja e orientuar drejt veprimit dhe angazhimi në projekte nga jeta reale janë faktorë të rëndësishëm që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë rolin e gjuhës angleze si pjesë e botës moderne dhe të zhvillojnë besimin në aftësitë e tyre.

Programet e gjuhës angleze në gjimnaz janë hartuar në përputhje të plotë me Kuadrin Evropian të Referencave për Gjuhët (CEFR), duke garantuar formimin gjuhësor në katër aftësitë bazë: të folurit, të dëgjuarit, të lexuarit dhe të shkruarit, sipas standardeve ndërkombëtare. Kjo koherencë u krijon nxënësve mundësinë të përgatiten njëkohësisht për Maturën Shtetërore dhe për të dhënë me sukses provime ndërkombëtare të gjuhës angleze, si Cambridge, TOEFL apo IELTS.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Programi i gjuhës angleze për klasën X-të

është hartuar në përputhje me Kuadrin e Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët (KPER) dhe Volumit Shoqërues dhe promovon shumë gjuhësinë, ndërgjegjësimin dhe vlerësimin e diversitetit gjuhësor dhe kulturor. Qëllimi kryesor i mësimit të gjuhës angleze në arsimin e mesëm të lartë është të zhvillojë aftësitë gjuhësore të nxënësve dhe t'i përgatisë ata për të komunikuar në mënyrë efektive në mjedise të ndryshme kulturore dhe profesionale.

Programi synon të arrijë dhe të realizojë standardet e mësimdhënies, mësim nxënies dhe vlerësimit me qëllim që t'i përgjigjet një shoqërie të hapur sipas kërkesave dhe nevojave që shtrohen përpara mësimin dhe përvetësimit të gjuhës së huaj në vendin tonë. Programi hartohet mbi interesat dhe karakteristikat e grup moshës dhe ndihmon në zhvillimin intelektual dhe socio-kulturor të nxënësit duke e fuqizuar atë të jetë i pavarur, krijues, i motivuar dhe i gatshëm për tu përballur me sfidat e së ardhmes dhe të nxëniet gjatë gjithë jetës.

Niveli gjuhësor i gjuhës angleze, në klasën e X të arsimit të mesëm të lartë, bazohet mbi njohuritë dhe konceptet e marra në klasat paraardhëse si dhe në konsolidimin e mëtejshëm të kompetencave kyçe dhe ato të lëndës. ***Nxënësi në këtë klasë forcon aftësinë e tij të të qenurit i pavarur në përdorimin e gjuhës së huaj dhe synon të përmbushë nivelin B1.*** Tiparet kryesore të nivelit B1 janë (a) aftësia për të marrë pjesë në një bisedë, (b) të qenurit fleksibël në përballjen me problemet që dalin në jetën e përditshme.

Tabela 1: Përshkrimi i nivelit B1 sipas shkallës globale të Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët

Independent user	B 1	The student: - can understand the main points of clear standard input on familiar matters regularly encountered in work, school, leisure, etc. - can deal with most situations likely to arise whilst travelling in an area where the language is spoken. - can produce simple connected text on topics which are familiar or of personal interest. - can describe experiences and events, dreams, hopes and ambitions and briefly give reasons and explanations for opinions and plans.

Programi i gjuhës angleze synon të zhvillojë tek nxënësi një sërë aftësish të transferueshme për të kuptuar dhe komunikuar në situata të përditshme në gjuhën angleze. Qasja e orientuar drejt veprimit i inkurajon nxënësit të jenë:

- *të sigurt* për të përdorur struktura gramatikore dhe fjalor të shumëllojshëm për të komunikuar me të tjerët në situata të përditshme;
- *të përgjegjshëm* për të kërkuar mundësi për të përdorur dhe zhvilluar aftësitë e tyre gjuhësore në situata reale;
- *reflektues* në mënyrën se si ata i përcjellin idetë dhe qëndrimet e tyre kur komunikojnë me të tjerët;
- *novatorë* duke e përdorur gjuhën në situata të njohura dhe të panjohura për ta;
- *të angazhuar* duke përdorur strategji të nxëni që i ndihmojnë ata të shprehin idetë e tyre qartë dhe të kuptojnë traditat dhe kulturat e popujve dhe vendeve të tjerë.

Për më tepër, programi synon të zhvillojë te nxënësit ndërgjegjësimin ndërkulturor dhe aftësinë për të komunikuar me respekt dhe empati në një botë gjithnjë e më globale.

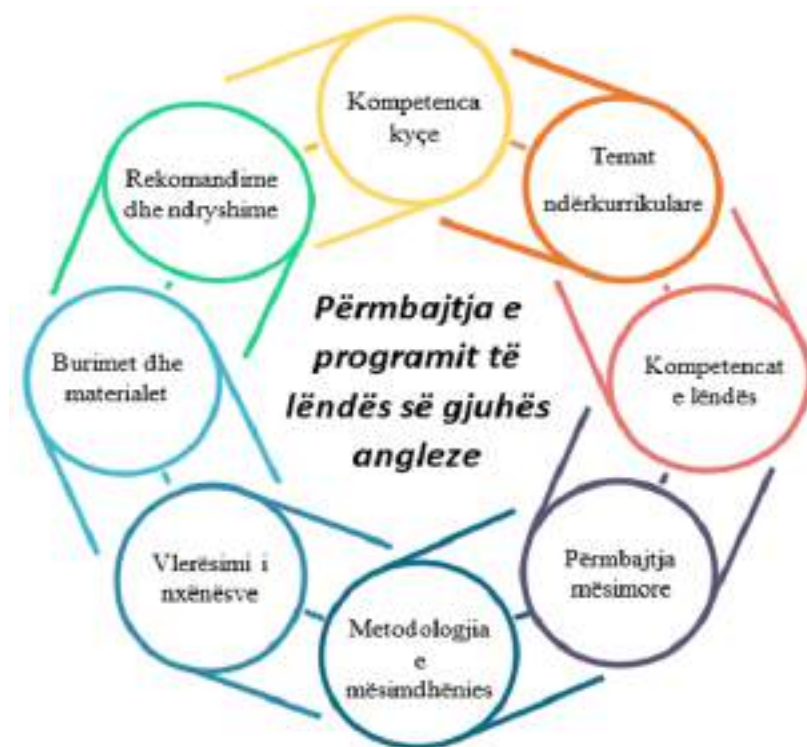
3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i gjuhës angleze synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të jetës reale dhe në kontekstin shkollor. Tematikat në program janë të shumëllojshme, pasi shkalla e ndërgjegjësimit të nxënësit për domosdoshmërinë e mësimi të gjuhës angleze është më e lartë dhe lidhet me problemet e formimit të tij si qytetar bote. Zotërimi i mirë i gjuhës angleze ndihmon në zgjerimin e dijeve në fusha të tjera. Përvetësimi i gjuhës angleze kontribuon jo vetëm në krijimin e individualitetit të nxënësit por edhe në ndërtimin e qëndrimeve dhe të sjelljeve etike që i shërbejnë atij dhe komunitetit.

Programi i lëndës së gjuhës angleze në arsimin e mesëm të lartë përmban:

- *Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënës që zhvillohen nëpërmjet lëndës së gjuhës angleze.* Lënda e gjuhës angleze kontribuon në mënyrë të drejtpërdrejtë në forcimin e kompetencave kyçe të nxënësit, duke përmirësuar aftësi si komunikimi, mendimi kritik dhe kreativiteti. Mësimi i gjuhës angleze i ndihmon nxënësit të shprehin idetë e tyre qartë dhe të kuptojnë këndvështrime të ndryshme. Nëpërmjet debateve, punës në grup dhe projekteve, ata zhvillojnë dhe forcojnë aftësi sociale dhe emocionale. Gjuha angleze jo vetëm që mbështet procesin e të nxënës, por gjithashtu përgatit nxënësit për sfidat e së ardhmes.
- *Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës së gjuhës angleze.* Programi i gjuhës angleze ndërthur njohuritë dhe aftësitë e saj me temat ndërkurrikulare si: identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave; qytetaria aktive dhe sipërmarrja; shëndeti mendor e fizik dhe siguria; zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore; teknologjia, shoqëria dhe media duke i lidhur konceptet gjuhësore me situata konkrete që nxënësit përballen në jetën e tyre.

Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të gjuhës angleze

- *Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënit.* Lënda e gjuhës angleze synon të pajisë nxënësit me kompetenca që shkojnë përtej njohjes së rregullave gramatikore, duke ju mundësuar atyre të kuptojnë dhe të përdorin gjuhën në mënyrë të saktë dhe të komunikojnë natyrshëm dhe qartë në situata reale. Ky proces i ndihmon nxënësit të kuptojnë kontekstin kulturor dhe shoqëror të komunikimit, dhe i përgatit ata për të përballuar sfidat e së ardhmes në një botë që është gjithmonë në ndryshim.

- *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit.* Në këtë rubrikë përshkruhet koha e dedikuar (numri i orëve mësimore) në varësi të klasës dhe nivelit gjuhësor, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup dhe për projekte; veprimtaritë që kryen nxënësi për secilën nga mënyrat e përvetësimit të gjuhës dhe strategjitë për realizimin e tyre, aftësitë gjuhësore, dhe qëndrimet që demonstroi nxënësi. Rubrika përmban edhe shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në komunikimin online dhe

ndërmjetësimin gjuhësor. Gjithashtu në këtë rubrikë jepen përshkruesit e kompetencës së shumë gjuhësisë dhe shumë kulturave.

- *Metodologjia e mësimdhënies.* Në lëndën e gjuhës angleze është e rëndësishme t'i kushtohet një vëmendje e madhe përdorimit të metodave ndërvepruese dhe me në qendër nxënësin, të nxënit bashkëveprues, mësimdhënies së diferencuar, përdorimit të teknologjisë, etj.
- *Vlerësimi i nxënësve.* Në këtë rubrikë përshkruhen në mënyrë të përmblëdhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit, vlerësimi si metodologji të nxëni. Gjithashtu në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj të vlerësimit të punës me shkrim.
- *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren në lëndën e gjuhës angleze. Zbatimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si mjete

- ndihmëse do të trajtohet gjithashtu në program si burime të rëndësishme për zhvillimin e aftësive gjuhësore.
- *Rekomandime për zbatimin e programit.* Në këtë rubrikë do të ketë disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor siç janë: nxënësit, mësuesit, hartuesit e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë, prindërit.
 - *Ndryshimet përmbajtjesore.* Në këtë rubrikë do të përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës, sipas klasave të arsimit të mesëm të lartë. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive.

Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që mundësojnë nxënësin të përballet me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin si qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në situata të reja dhe jetësore, duke u vendosur vetë nxënësi në qendër të procesit. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe që mund të zhvillojë nxënësi në klasën e dhjetë në lëndën e gjuhës angleze mund të përmbledhen si më poshtë:

Tabela 2. Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënit

1	Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare
	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon si dëgjues, folës, lexues dhe shkruar në situata të ndryshme dhe për qëllime të ndryshme; - ndërton identitetin e tij kulturor dhe gjuhësor, si dhe kontribuon në transmetimin dhe pasurimin e trashëgimisë gjuhësore amtare; - përdor drejt strukturën dhe rregullat e drejtshkrimit të gjuhës amtare në një numër të caktuar kontekstesh; - prezanton një temë të caktuar nga arti, shkenca, jeta e përditshme dhe në mënyrë efektive komunikon me audiencën, duke përdorur TIK-un dhe mediat e tjera të shkruara dhe elektronike; - përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut gjatë procesit të të nxënit.
2	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> - komunikon rrjedhshëm në gjuhë të huaj, duke krijuar një atmosferë pozitive dhe mbështetëse; - zhvillon më tej idetë e dhëna nga bashkëfolësit, parashton pyetje që kërkojnë reagime nga këndvështrime të ndryshme; - thekson rëndësinë personale të ngjarjeve dhe përvojave duke dhënë shpjegime të qarta dhe duke mbështetur pikëpamjet e tij me argumente; - shkruan për një sërë temash që lidhen me fushën e tij të interesit, përmbledh dhe vlerëson informacionin dhe argumentet nga një sërë burimesh; - përshkruan dhe prezanton një gamë të gjerë temash që lidhen me fushën e tij të interesit; - lexon, kupton dhe prodhon tekste, përfshirë tekstet digjitale, me një shkallë të madhe pavarësie;

	- respekton dhe vlerëson gjuhët dhe kulturat e vendeve të tjera duke promovuar shumë gjuhësinë; - përdor drejt strukturën dhe rregullat e drejtshkrimit të gjuhës së huaj, në një numër të caktuar kontekstesh; - prezanton një temë të caktuar nga arti, nga shkenca, nga jeta e përditshme dhe në mënyrë efektive komunikon me audiencën; - angazhohet dhe kontribuon në një diskutim me të tjerët për një temë të caktuar p.sh., për edukimin mediatik, duke paraqitur argumente të bazuara në fakte, për rolin dhe ndikimin e televizionit, radios, shtypit dhe mjeteve të tjera të informimit në shoqëri; - përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut, aplikacionet digjitale dhe IA gjatë procesit të të nxënës.
3	Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri
	<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> - komunikon përfundimet dhe arsyetimet që çuan në një përfundim të bazuar në prova; - sqaron ecurinë e zgjidhjes së një problemi në klasë apo jashtë saj, duke e vërtetuar zgjidhjen e problemit përmes metodës së analizës; - gjykon rezultatet e arritura, nga analiza e të dhënave të një projekti apo programi të realizuar dhe i interpreton ato; - argumenton rezultatet e arritura gjatë një eksperimentimi në shkollë apo diku tjetër;
4	Kompetenca digjitale
	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor, filtron, përpunon dhe vlerëson përmbajtje digjitale; - përdor mjete digjitale për të prodhuar, për të paraqitur dhe për të kuptuar informacione komplekse; - përdor teknologjinë digjitale për të krijuar dhe për të bashkëpunuar me të tjerët drejt qëllimeve personale ose sociale; - demonstroi shkathtësi të përdorimit të TIK-ut në situata të përditshme dhe në përmbushjen e kërkesave të ndryshme gjatë të nxënës; - përdor programet e TIK-ut në mënyrë efektive për të komunikuar dhe për të bashkëpunuar me bashkëmoshatarët;

	- prezanton një projekt, duke përdorur sekuenca animimesh, videosh, figurash për demonstrimin e temave mësimore; - ndërgjegjësohet mbi globalizmin dhe larmitë e kulturave, duke shkëmbyer me nxënësit e vendeve të ndryshme përvojat e tij;
5	Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit
	<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i> - identifikon përparësitë dhe dobësitë personale, përparon duke u mbështetur në përparësitë e tij dhe punon për kapërcimin e dobësive/mangësive; - organizon të nxënit, fokusohet dhe vendos qëllime, vlerëson në mënyrë kritike punën e tij duke iu referuar qëllimeve fillestare; - motivon dhe vlerëson veten, mëson dhe punon në mënyrë të pavarur dhe në bashkëpunim; - komunikon në mënyrë konstruktive dhe bashkëpunon në ekip, negocion, kupton ndjenjat, mendimet dhe perspektivat e të tjerëve; - diskuton në grup për mënyrat e bashkëpunimit me të tjerët për të zgjidhur një situatë të re; - bën përpunimin e informacioneve për një temë të caktuar në mënyrë të pavarur dhe efektive; - shkruan një letër motivuese në të cilën arsyeton angazhimin e vet për pjesëmarrje në një prezantim ose konkurs; - menaxhon në mënyrë produktive, burimet që ka në dispozicion gjatë kryerjes së një aktiviteti ose detyre të caktuar.
6	Kompetenca qytetare
	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> - vlerëson diversitetet dhe demonstroi tolerancë, mirëkuptim, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve; - demonstroi vlerat dhe parimet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme;

	- menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive dhe të paanshme; - demonstroi sjellje etike dhe të përgjegjshme ndaj mjedisit dhe kontribuon në qëndrueshmërinë mjedisore; - paraqet në forma të ndryshme të të shprehurit, vlerat kryesore të diversitetit në shoqëri apo në mjedisin ku jeton; - prezanton në një debat me të tjerët masat për mbrojtjen dhe zhvillimin e vlerave dhe parimeve të të drejtave të njeriut në jetën e përditshme; - merr pjesë në përgatitjen dhe në organizimin e një aktiviteti (në shkollë apo në komunitet) për mbrojtjen e mjedisit natyror;
7	Kompetenca e sipërmarrjes
	<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - mendon në mënyrë strategjike dhe zgjidh problemin, përdor imagjinatën e tij gjatë proceseve krijuese dhe novatore; - menaxhon projektet, planifikon, organizon, drejton dhe delegon; - identifikon pikat e forta dhe kufizimet, punon në mënyrë të pavarur si dhe bashkëpunon me të tjerët; - planifikon dhe menaxhon me sukses një projekt me objektiva të caktuara; - zbaton udhëzimet dhe rregullat e shkruara në udhëzues, katalog, apo skicë për përdorimin e drejtë të mjeteve laboratorike, etj; - paraqet kompetencat e nevojshme për të përballuar situata të ndryshme jetësore apo për zhvillimin e karrierës në një fushë të caktuar;
8	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i>

- njeh, respekton dhe çmon kulturën e tij si dhe vlerat, besimet dhe kulturat e të tjerëve;
- shpreh dhe interpreton idetë, përvojat, emocionet në arte të ndryshme dhe forma të tjera kulturore, shijon dhe vlerëson veprat e artit;
- shpreh veten në media të ndryshme, duke përdorur dhe përmirësuar kapacitetin personal;
- identifikon dhe realizon mundësitë për të shprehur vlera personale, sociale ose tregtare nëpërmjet arteve dhe formave të tjera kulturore;
- angazhohet në proceset krijuese individualisht dhe kolektivisht.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e gjuhës angleze

Temat ndërkurrikulare janë tema madhore, me të cilat përballet shoqëria tani dhe në të ardhmen. Ato integrojnë fushat e të nxënit, të cilat ndihmojnë nxënësin të interpretojë botën dhe të lidhë dijet e marra në shkollë me jetën dhe interesat e tij.

Integrimi i temave ndërkurrikulare me gjuhën angleze në arsimin e mesëm të lartë u mundëson nxënësve të aplikojnë njohuritë e tyre gjuhësore në situata të ndryshme nga jeta reale. Kjo i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e të menduarit në mënyrë krijuese dhe kritike duke i inkurajuar ata të eksplorojnë më tej botën që i rrethon. Përdorimi i gjuhës angleze si një mjet komunikimi dhe shprehjeje, zhvillon tek nxënësit aftësi të rëndësishme të cilat ndihmojnë në përshtatjen me tregun e punës dhe jetën e përditshme. Kjo qasje gjithashtu rrit motivimin dhe angazhimin e nxënësve si qytetarë aktivë në shoqëri.

- *Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.* Gjuha angleze i ndihmon nxënësit të kuptojnë më mirë historinë dhe kulturën e vendeve të ndryshme, duke krijuar një lidhje me identitetin e tyre kombëtar. Në orën e mësimi të gjuhës angleze, nxënësit nëpërmjet projekteve të ndryshme diskutojnë mbi tradita, zakone dhe vlera nga kultura e vendit të tyre, vendeve dhe popujve të tjerë, duke nxitur mirëkuptimin dhe respektin për diversitetin kulturor.

- *Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.* Në orën e gjuhës angleze, nxënësit mund të diskutojnë dhe të shkruajnë ese mbi rëndësinë e të qenit qytetar aktiv në shoqëri, të flasin për jetën e sipërmarrësve të suksesshëm, etj. Gjithashtu, nxënësit mund të organizojnë lojë me role si krijimi i një tregu të vogël në klasë, organizimi i një aktiviteti vullnetar në komunitet, ose të punojnë me projekte për hartimin e një plani biznesi, organizimin e një fushate ndërgjegjësimi për problemet që shqetësojnë komunitetin, etj.
- *Shëndeti mendor, fizik dhe siguria.* Gjuha angleze jo vetëm që ndihmon në promovimin e shëndetit mendor, fizik dhe sigurisë përmes informimit dhe komunikimit efektiv, por ajo shërben edhe si një mjet për të rritur vetëdijen dhe për t'u angazhuar në diskutime të rëndësishme për shëndetin. Nxënësit mësojnë të lexojnë dhe interpretojnë materiale informative, si artikuj dhe broshura, që lidhen me shëndetin dhe mirëqenien. Gjatë diskutimeve mbi tema si stresi, ushqimi i shëndetshëm dhe praktikat e sigurisë, nxënësit zhvillojnë aftësi për të shprehur mendimet dhe ndjenjat e tyre.
- *Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore.* Gjuha angleze nëpërmjet teksteve informuese promovon zhvillimin e qëndrueshëm dhe qëndrueshmërinë mjedisore. Nxënësit mësojnë të lexojnë dhe interpretojnë materiale mbi temat si energjia e rinovueshme, mbetjet dhe ndryshimet klimatike, etj.
- *Teknologjia, shoqëria dhe media.* Gjuha angleze ndihmon nxënësit të përpunojnë dhe interpretojnë informacionin digjital si dhe të kuptojnë sa më mirë marrëdhënien mes teknologjisë, shoqërisë dhe medias. Duke lexuar dhe analizuar artikuj, postime në rrjetet sociale dhe burime të tjera, nxënësit zhvillojnë aftësi për të identifikuar dhe diskutuar ndikimin që ka media në shoqëri.

Veprimtaritë praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare mund të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

4.3 Kompetencat e lëndës së gjuhës angleze dhe rezultatet e të nxënit

Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaj është një sintezë e njohurive të parimeve bazë gramatikore, të përdorimit të funksioneve gjuhësore në situata të ndryshme komunikimi dhe lidhjes së tyre me parimet e ligjërimit.

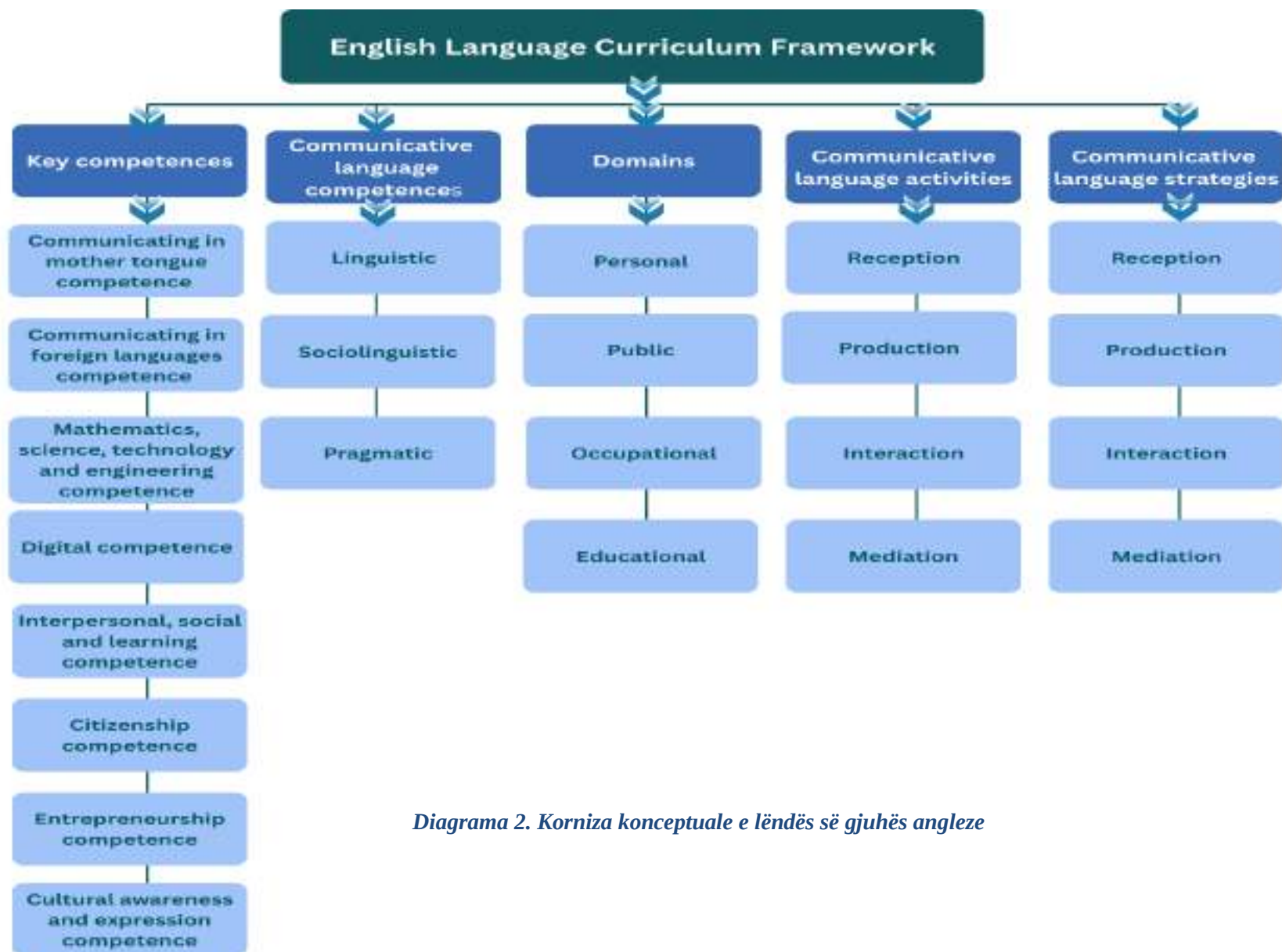

Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së gjuhës angleze

Bazuar në kurrikulën e arsimit të mesëm të lartë, lënda e gjuhës angleze synon të përmbushë 3 kompetenca, të cilat lidhen me kompetencat kyçe që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij dhe arrihen nëpërmjet veprimtarive gjuhësore që kryen nxënësi për përmbushjen e detyrave të caktuara. Këto kompetenca zbërthehen në rezultate të nxëni për secilën klasë.

Tabela 3: Kompetencat e lëndës së gjuhës angleze për nivelin gjuhësor B1 dhe rezultatet e të nxënit

Competences	Description		Learning outcomes
Linguistic competence	Linguistic competence includes lexical, phonological, syntactical knowledge and skills and other dimensions of language as system. independently of the sociolinguistic value of its variations and the pragmatic functions of its realisations. At the B1 level of English language proficiency, students demonstrate a solid foundation in the language that allows them to interact in a variety of everyday situations. Their use of	General linguistic range	The student: - has enough language to get by, with sufficient vocabulary to express themselves with some hesitation and circumlocutions on topics such as family, hobbies and interests, work, travel and current events, but lexical limitations cause repetition and even difficulty with formulation at times.
		Vocabulary range	- has a good range of vocabulary related to familiar topics and everyday situations. - has sufficient vocabulary to express themselves with some circumlocutions on most topics pertinent to their everyday life such as family, hobbies and interests, work, travel and current events.

	grammar and vocabulary is functional, enabling them to communicate effectively, although errors may still occur. At level B1 students are able to handle basic communication needs with some independence, although they may face challenges with more complex language structures.	Grammatical accuracy	- uses reasonably accurately a repertoire of frequently used “routines” and patterns associated with more predictable situations.
		Vocabulary control	- shows good control of elementary vocabulary but major errors still occur when expressing more complex thoughts or handling unfamiliar topics and situations. - uses a wide range of simple vocabulary appropriately when discussing familiar topics.
		Phonological control	a) Overall phonological control: Pronunciation is generally intelligible; intonation and stress at both utterance and word levels do not prevent understanding of the message. Accent is usually influenced by the other language(s) they speak. b) Sound articulation: Is generally intelligible throughout, despite regular mispronunciation of individual sounds and words they are less familiar with. c) Prosodic features: Can convey their message in an intelligible way in spite of a strong influence on stress, intonation and/or rhythm from the other language(s) they speak.

		Orthographic control	- produces continuous writing which is generally intelligible throughout. - Spelling, punctuation and layout are accurate enough to be followed most of the time.
Sociolinguistic competence	Sociolinguistic competences refer to the sociocultural conditions of language use. The sociolinguistic component strictly affects all language communication between representatives of different cultures, even though students may often be unaware of its influence. At the B1 level, students navigate effectively in social interactions and cultural contexts. They are able to understand and use language in ways that are appropriate to different situations, recognizing social norms	Sociolinguistic appropriateness	The student: - performs and responds to a wide range of language functions, using their most common exponents in a neutral register. - is aware of the salient politeness conventions and acts appropriately. - is aware of, and looks out for signs of, the most significant differences between the customs, usages, attitudes, values and beliefs prevalent in the community concerned and those of their own community.

	and conventions. While they may still face challenges in formal contexts, B1 learners have the skills to participate in discussions and social interactions with a reasonable degree of confidence and adaptability.		
Pragmatic competence	Pragmatic competence is concerned with the functional use of linguistic resources (production of language functions, speech acts), drawing on scenarios or scripts of interactional exchanges. It also concerns the mastery of discourse, cohesion and coherence, the identification of text types and forms, irony, and parody. At the B1 level the students produce language that is appropriate for different situations, such as making requests, giving advice or expressing	Flexibility	The student: - adapts their expression to deal with less routine, even difficult, situations. - exploits a wide range of simple language flexibly to express much of what they want.
		Turntaking	- initiates, maintains and closes simple face-to-face conversation on topics that are familiar or of personal interest.
		Thematic development	- shows awareness of the conventional structure of the text type concerned when communicating their ideas. - reasonably fluently relates a straightforward narrative or description as a sequence of points.

	preferences. Students manage simple conversations by taking turns and responding appropriately to comments or questions. Although they may occasionally struggle with more complex implications, B1 students communicate their ideas clearly and respond to others in a way that facilitates understanding	Coherence and cohesion	- links a series of shorter, discrete simple elements into as connected, linear sequence of points. - forms longer sentences and link them together using a limited number of cohesive devices, e.g. in a story. - makes simple, logical paragraph breaks in a longer text.
		Propositional precision	- conveys simple, straightforward information of immediate relevance, getting across the point they feel is most important' - expresses the main point they want to make comprehensibly.
		Fluency	- keeps going comprehensibly, even though pausing for grammatical and lexical planning and repair is very evident, especially in longer stretches of free production.

5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për klasën e dhjetë

Lënda e gjuhës angleze në klasën e dhjetë zhvillohet për 36 javë mësimore me nga 3 orë secila (45 min), pra gjithsej 108 orë. Programi i gjuhës angleze specifikon peshën (orët e sugjeruara) për secilin komponent mësimor. Shuma e orëve sugjeruese për secilin komponent është e barabartë me sasinë e orëve vjetore të përcaktuara në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë. Shpërndarja e orëve ka për qëllim që përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secili komponent në raport me orët totale vjetore.

Tabela 4: Orë të sugjeruara

	Formimi kulturor dhe ndërkulturor	Formimi gjuhësor		Projekti dhe puna me Portofolin Evropian të Gjuhëve (PEGJ)	Totali i orëve
		Gramatika	Funksionet gjuhësore		
Klasa e X	54 orë	21 orë	22 orë	11 orë	108 orë

Në orët e formimit kulturor përfshihen pjesët e reja të leximit dhe të dëgjimit të cilat përfshijnë njohuritë që merr nxënësi mbi botën e punës, shkollës, jetës personale, natyrës, udhëtimet, kulturat dhe traditat e vendeve të ndryshme etj. Nëse mësuesi vë re se disa njohuri nuk mund të përvetësohen nga nxënësi brenda një ore mësimore, ai planifikon orë rimarrje për ato njohuri.

Orët e formimit gjuhësor mbi gramatikën përfshijnë njohuritë gramatikore dhe punën me fjalorin që realizohet gjatë vitit. Këtu mund të përfshihen edhe orët e përsëritjes, përforcimit të njohurive nëse mësuesi e shikon të nevojshme dhe të testeve. Gjithashtu njohuritë gramatikore nuk mund të merren jashtë kontekstit dhe duke pasur parasysh që përqasja në kurrikulën bërthamë është të mësuarit nëpërmjet situatave të të nxënës, këto njohuri mund të ndërthuren edhe gjatë orëve kur fokusi është të folurit ose të shkruarit.

Funksionet gjuhësore ju referohen akteve të komunikimit që nxënësi realizon gjatë procesit të marrjes së gjuhës së huaj dhe mund të realizohen në përputhje me njohuritë dhe shkathtësitë e tjera.

Planifikimi i orëve të punës me Portofolin Evropian të Gjuhëve (PEGJ) në lëndën e gjuhës angleze ndihmon nxënësin të identifikojnë dhe vlerësojnë arritjet e tij gjuhësore në mënyrë sistematike nëpërmjet një strukture të qartë për zhvillimin e aftësive dhe përmirësimin e kompetencave, dhe e inkurajuar atë të jetë i pavarur në përvetësimin e gjuhës. Mësuesi planifikon veprimtari me PEGJ për ditën Evropiane të gjuhëve të huaja si dhe gjatë orëve të projektit.

5.2 Përmbajtja e klasës së dhjetë

Përqasja e adoptuar nga Kuadri i Përbashkët Evropian i Referencave për Gjuhët (KPER) është e orientuar drejt veprimit ku nxënësi konsiderohet si “aktor shoqëror” d.m.th. pjesëtar i shoqërisë i cili ka detyra për të përmbushur (të cilat nuk janë vetëm gjuhësore) në rrethana dhe në një mjedis të caktuar dhe brenda një fushe të caktuar veprimi.

Përdorimi i gjuhës angleze, duke përfshirë edhe të nxënit e saj, përfshin veprimtari që kryen nxënësi, i cili si individ dhe si pjesëtar i shoqërisë zhvillon kompetencat kyçe dhe në veçanti kompetencën e komunikimit gjuhësor. Gjatë këtij procesi, nxënësi përdor kompetencat kyçe në situata dhe kushte të ndryshme, përfshihet në veprimtari gjuhësore të shumëllojshme duke mobilizuar strategjitë më të përshtatshme për përmbushjen e detyrave që duhet të realizojë. Monitorimi i këtyre veprimeve nga vetë nxënësi çon në përforsimin ose përmirësimin e kompetencave kyçe. Kjo përqasje ilustron në figurën e mëposhtme.

Diagrama 3: Të mësuarit dhe përdorimi i gjuhës angleze

Njohuri dhe koncepte

Njohuritë dhe konceptet kryesore që trajtohen në lëndën e gjuhës angleze mund të jenë shumë të ndryshme, por për qëllime praktike në lidhje me të nxënit dhe mësimdhënien e gjuhëve, ato mund të klasifikohen gjerësisht në katër fusha kryesore: (a) fusha personale, (b) fusha publike, (c) fusha arsimore -edukative dhe (d) fusha profesionale të cilat ndahen në nën tema.

Tabela e mëposhtme jep një përmbledhje të temave kryesore dhe nën temave, të cilat nuk janë shteruese dhe mund të trajtohen në klasën e dhjetë.

Tabela 5: Fushat tematike, njohuritë kryesore gramatikore dhe funksionet gjuhësore

Njohuri dhe koncepte – Klasa 10	
Formimi kulturor dhe ndërkulturor	
Topics	Subtopics
Personal and social life	Relationships with family, with friends and people I know, free-time activities and hobbies (music, cinema and TV, sports, birthdays, celebrations, etc), my best memories, my plans and ambitions, community life, charity/voluntary work, healthy/unhealthy living, rules in the family, my routine, my future, everyday life, clothes, lifestyle, services, rural and urban life, tourist activities, travel destinations & reason for travelling, etc.
Education	School life, future education plans, my studies, applying for universities, letters of motivation, learning technologies and tools, artificial intelligence, etc.
Employment/ occupations	Jobs and careers, the workplace, successful entrepreneurs, start ups, job fairs, Part-time & voluntary work, Future employment plans, job applications, community involvement, etc.
The world around us	Culture, customs, faiths and celebrations, people and places (e.g. continents, countries and nationalities, compass points), the natural world, the environment, the climate and the weather, communications and technology, the digital world, the international world, nationalities and languages, etc.
Global issues	The environment, equality, the media, poverty, unemployment, global warming, sustainability, green transition, etc.

Formimi gjuhësor	
Gramatika	
Adjectives and adverbs	Comparative and superlative of irregular adjectives, comparative adverbs with “more”, the use of “than, like, alike, slightly, too, enough, etc”, etc.
Articles and quantifiers, conjunctions	Countable and uncountable quantifiers (several, few, many), conjunctions (either ... or, neither ...nor,) etc.
Verbs, conditionals, passive voices, reported speech	Present tenses, future tenses, past tenses, modal verbs, verbs followed by infinitive or gerund, passive voice, reported speech, zero conditionals, first conditionals (unless, if only), second conditionals, third conditionals. question tags, phrasal verbs etc.
Nouns and pronouns	Countable and uncountable nouns, articles, reflexive pronouns, indefinite compound pronouns, etc.
Funksionet gjuhësore	
Language functions	Asking for and giving advice, making and giving suggestions, obliging or prohibiting someone to do something, making deductions and speculations, etc.

5.3 Veprimtari gjuhësore

Për të përmbushur rezultatet e të nxënës dhe për të forcuar kompetencat e lëndës së gjuhës angleze dhe aftësitë e të dëgjuarit, të folurit, të lexuarit dhe të shkruarit, nxënësi kryen veprimtaritë gjuhësore të mëposhtme:

- a) **Reception activities – Veprimtari marrëse** (të lexuarit, të dëgjuarit)
- b) **Production activities – Veprimtari prodhuese** (të folurit, të shkruarit)
- c) **Interaction activities- Veprimtari ndërvepruese** (të folurit, të shkruarit)
- d) **Mediation activities – Veprimtari ndërmjetësimi** (ndërmjetësimi gjuhësor dhe kulturor)

Lidhja midis aftësive, shkathtësive, veprimtarive gjuhësore dhe kompetencave mund të shihet si një lidhje burimore ku nxënësi gjen tek kompetencat mjetet për të realizuar veprimtaritë, por këto të fundit modifikohen dhe shtohen gjatë procesit të komunikimit.

Përdorimi i gjuhës veçanërisht në ndërveprim me të tjerët lejon përvetësimin e gjuhës, e cila në vetvete përfshin zhvillimin e kompetencave. Të mësuarit e pa kontekstualizuar të kompetencave (si p.sh mësimi i rregullave gramatikore) e ndihmon nxënësin, por nuk është i mjaftueshëm për të përdorur gjuhën si një mjet komunikimi. Përshkrimi i detajuar i veprimtarive të mëposhtme ndihmon mësuesin për të përcaktuar rezultatet e të nxënës për orën mësimore.

a) **Reception activities – Veprimtari marrëse**

Marrja e informacionit përfshin të kuptuarin dhe përpunimin e të dhënave në situata të ndryshme kur nxënësi e dëgjon, e lexon ose e shikon një informacion të caktuar. Si kur dëgjon ashtu edhe kur lexon nxënësi punon për të kuptuar informacionin duke kaluar nga aspektet më të thjeshta drejt përpunimit të informacioneve më komplekse sipas nivelit të kompetencës që synohet.

Tabela 6: Veprimtari që zhvillon nxënësi për marrjen e informacionit të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

RECEPTION ACTIVITIES – B1 LEVEL	
<i>Oral comprehension</i>	
Overall oral comprehension	
The student understands the main points made in clear standard language or a familiar variety on familiar matters regularly encountered at work, school, leisure, etc., including short narratives.	
The student:	
Understanding conversation between other people	
- generally, follow the main points of extended discussion around them, provided it is clearly articulated in standard language or a familiar variety.	
Understanding as a member of a live audience	
- follows in outline straightforward short talks on familiar topics, provided these are delivered in clearly articulated standard language or a familiar variety. - follows a straightforward conference presentation or demonstration with visual support (e.g. slides, handouts) on a topic or product within their field, understanding explanations given. - understands the main points of what is said in a straightforward monologue (e.g. a guided tour), provided the delivery is clear and relatively slow.	

Understanding announcements and instructions

- understands simple technical information, such as operating instructions for everyday equipment.
- follows detailed directions.
- understands public announcements at airports, stations and on planes, buses and trains, provided these are clearly articulated with minimum interference from [auditory/visual] background noise.

Understanding audio (or signed) media and recordings

- understands the main points of news bulletins and simpler recorded material about familiar subjects delivered relatively slowly and clearly.
- understands the main points and important details in stories and other narratives (e.g. a description of a holiday), provided the delivery is slow and clear.

Audio-visual comprehension

Watching TV, film and video

The student:

- follows many films in which visuals and action carry much of the storyline, and which are delivered clearly in straightforward language.
- catches the main points in TV programmes on familiar topics when the delivery is relatively slow and clear.

Reading Comprehension

Overall reading comprehension

The student reads straightforward factual texts on subjects related to their field of interest with a satisfactory level of comprehension.

The student:

Reading correspondence

- understands the description of events, feelings and wishes in personal letters well enough to correspond regularly with a pen friend.
- understands straightforward personal letters, e-mails or postings giving a relatively detailed account of events and experiences.
- understands standard formal correspondence and online postings in their area of professional interest.

Reading for orientation

- finds and understand relevant information in everyday material, such as letters, brochures and short official documents.
- picks out important information about preparation and usage on the labels on foodstuff and medicine.
- assesses whether an article, report or review is on the required topic.
- understands the important information in simple, clearly drafted adverts in newspapers or magazines, provided there are not too many abbreviations.

Reading for information and argument

- recognises significant points in straightforward news articles on familiar subjects.
- understands most factual information that they are likely to come across on familiar subjects of interest, provided they have sufficient time for rereading.
- understands the main points in descriptive notes such as those on museum exhibits and explanatory boards in exhibitions.

Reading instructions

- understands clearly expressed, straightforward instructions for a piece of equipment.

- follows simple instructions given on packaging (e.g. cooking instructions).
- understands most short safety instructions, (e.g. on public transport or in manuals for the use of electrical equipment).

Reading as a leisure activity

- understands descriptions of places, events, explicitly expressed feelings and perspectives in narratives, guides and magazine articles that employ high frequency everyday language.
- understands a travel diary mainly describing the events of a journey and the experiences and discoveries of the writer.
- follows the plot of stories, simple novels and comics with a clear linear storyline and high frequency everyday language, given regular use of a dictionary.

b) Production activities – Veprimtari prodhuese

Prodhimi i informacionit përfshin detyrat që realizon nxënësi me gojë dhe me shkrim.

Të gjitha detyrat që realizon nxënësi si me shkrim apo me gojë duhet të jenë pjesë e një situate komunikimi nga jeta reale që justifikon përdorimin e gjuhës angleze.

Tabela 7: Veprimtari që zhvillon nxënësi kur prodhon informacion të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

PRODUCTION ACTIVITIES	
<i>Oral production</i>	
<i>Overall oral production</i>	
The student:	
-	reasonably fluently sustains a straightforward description of one of a variety of subjects within their field of interest, presenting it as a linear sequence of points.
The student:	
<i>Sustained monologue: describing experience</i>	
-	gives straightforward descriptions on a variety of familiar subjects within their field of interest.
-	reasonably fluently relates a straightforward narrative or description as a sequence of points.
-	gives detailed accounts of experiences, describing feelings and reactions.
-	relates details of unpredictable occurrences, e.g. an accident.
-	relates the plot of a book or film and describe their reactions.
-	describes dreams, hopes and ambitions, events, real or imagined.
-	narrates a story.
<i>Sustained monologue: giving information</i>	

- reports straightforward factual information on a familiar topic, for example to indicate the nature of a problem or to give detailed directions, provided they can prepare beforehand.

Sustained monologue: putting a case (e.g. in a debate)

- expresses opinions on subjects relating to everyday life, using simple expressions.
- briefly gives reasons and explanations for opinions, plans and actions.
- explains whether or not they approve of what someone has done and give reasons to justify this opinion.

Public announcements

- delivers short, rehearsed announcements on a topic pertinent to everyday occurrences in their field which, despite possible problems with stress and intonation are nevertheless clearly intelligible.

Addressing audiences

- gives a prepared straightforward presentation on a familiar topic within their field which is clear enough to be followed without difficulty most of the time, and in which the main points are explained with reasonable precision.
- takes follow-up questions, but may have to ask for repetition if the delivery is rapid.

Written production

Overall written production

The student produces straightforward connected texts on a range of familiar subjects within their field of interest, by linking a series of shorter discrete elements into a linear sequence.

The student:

Creative writing

- gives straightforward, detailed descriptions on a range of familiar subjects within their field of interest.
- gives accounts of experiences, describing feelings and reactions in simple, connected text.
- gives a description of an event, a recent trip – real or imagined.
- narrates a story.

Reports and essays

- produces very brief reports in a standard conventionalised format, which pass on routine factual information and state reasons for actions.
- presents a topic in a short report or poster, using photographs and short blocks of text.

c) Interaction activities- Veprimtari ndërvepruese

Nxënësi e mëson dhe e përdor më mirë gjuhën angleze kur ai vendoset në situata ndërveprimi me gojë ose me shkrim dhe shkëmben ide me një ose më shumë bashkëbisedues.

Që të jetë efektiv, ndërveprimi duhet t'i afrohet sa më shumë situatave autentike dhe të ngjashme me jetën reale, ku shkëmbimi i informacionit tashmë është një nevojë për secilin nga ne. Ndërveprimi me shkrim po merr gjithnjë e më shumë rëndësi në jetën e përditshme si pasojë e zhvillimit të rrjeteve sociale dhe mjeteve të lëvizshme të komunikimit: e-mail, mesazhe SMS, postime në Twitter, forume diskutimesh, shkrime bashkëpunuese të teksteve online, etj.

Tabela 8: Veprimtari që zhvillon nxënësi kur ndërvepron me të tjerët, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

INTERACTION ACTIVITIES	
<i>Oral interaction</i>	
Overall oral interaction	
The student exploits a wide range of simple language to deal with most situations likely to arise while travelling. The student enters unprepared into conversation on familiar topics, and expresses personal opinions and exchange information on topics that are familiar, of personal interest or pertinent to everyday life (e.g. family, hobbies, work, travel and current events).	
The student: Understanding an interlocutor - follows clearly articulated speech/sign directed at them in everyday conversation, though will sometimes have to ask for repetition of particular words/signs and phrases; Conversation - enters unprepared into conversations on familiar topics; - follows clearly articulated language directed at them in everyday conversation, though will sometimes have to ask for repetition of particular words/signs; - express and respond to feelings such as surprise, happiness, sadness, interest and indifference. Informal discussion (with friends)	

- generally, follows the main points in an informal discussion with friends provided they articulate clearly in standard language or a familiar variety;
- gives or seek personal views and opinions in discussing topics of interest;
- expresses beliefs, opinions and agreement and disagreement politely;

Formal discussion (meetings)

- takes part in routine formal discussion of familiar subjects which is clearly articulated in the standard form of the language;
- follows argumentation and discussion on a familiar or predictable topic, provided the points are made in relatively simple language;

Goal-oriented co-operation (cooking together, discussing a document, organising an event, etc.)

- generally, follows what is said and, when necessary, repeats back part of what someone has said to confirm mutual understanding;
- makes their opinions and reactions understood as regards possible solutions or the question of what to do next, giving brief reasons and explanations;
- invites others to give their views on how to proceed;

Obtaining goods and services

- deals with most transactions likely to arise while travelling, arranging travel or accommodation;
- asks in a shop for an explanation of the difference between two or more products serving the same purpose, in order to make a decision, posing follow-up questions as necessary;
- copes with less routine situations in shops, post offices, banks, e.g. returning an unsatisfactory purchase, making a complaint;

Information exchange

- finds out and passes on straightforward factual information.
- asks for and follows detailed directions, offering advice on simple matters within their field of experience.

Interviewing and being interviewed

- takes some initiative in an interview/consultation (e.g. to bring up a new subject) but is very dependent on the interviewer in the interaction.
- describes symptoms in a simple way and asks for advice when using health services, and understands the answer, provided this is given clearly in everyday language.
- uses a prepared questionnaire to carry out a structured interview, with some spontaneous follow-up questions.

Using telecommunications

- uses telecommunications to have relatively simple but extended conversations with people they know personally and for routine messages.

Written interaction

Overall written interaction

The student composes personal letters and notes asking for or conveying simple information of immediate relevance, getting across the point they feel to be important.

The student:

Correspondence

- composes personal letters and e-mails of a factual nature or describing experiences, feelings and events in some detail.
- composes a basic letter of application with limited supporting details.

Notes, messages and forms

- formulates notes conveying simple information of immediate relevance to friends, service people, teachers and others;

- takes messages over the phone containing several points, provided the caller dictates these clearly and sympathetically.

Online interaction

Online conversation and discussion

The student:

- posts a comprehensible contribution in an online discussion on a familiar topic of interest, provided they can prepare the text beforehand and use online tools to fill gaps in language and check accuracy.
- makes personal online postings about experiences, feelings and events and respond individually to the comments of others in some detail, though lexical limitations sometimes cause repetition and inappropriate formulation.

Goal-oriented online transactions and collaboration

- engages in online collaborative or transactional exchanges that require simple clarification or explanation of relevant details, such as registering for a course, tour or event, or applying for membership.
- interacts online with a partner or small group working on a project, provided there are visual aids such as images, statistics and graphs to clarify more complex concepts.
- responds to instructions and ask questions or request clarifications in order to accomplish a shared task online.

d) Mediation activities – Veprimtari ndërmjetësimi

Ndërmjetësimi gjuhësor sipas Kuadrit të Përbashkët Evropian për Gjuhët dhe Volumit Shoqërues, ka të bëjë me mënyrën se si nxënësi ja shpjegon një material të cilin ai ka lexuar ose dëgjuar dikujt që nuk mund ta kuptojë atë material. Ndërmjetësimi gjuhësor përfshin një sërë veprimtarish që variojnë nga perifraximi e deri te përkthimi. Ndërmjetësimi e vendos nxënësin në një situatë ku ai vlerëson të gjitha njohuritë dhe aftësitë e tij.

Tabela 9: Veprimtari që zhvillon nxënësi gjatë ndërmjetësimit gjuhësor, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënësit

MEDIATION ACTIVITIES
In mediation, the learner acts as a social agent who creates bridges and helps to construct or convey meaning, sometimes within the same language, sometimes across modalities (e.g. from spoken to signed or vice versa, in cross-modal communication) and sometimes from one language to another (cross-linguistic mediation). The focus is on the role of language in processes like creating the space and conditions for communicating and/or learning, collaborating to construct new meaning, encouraging others to construct or understand new meaning, and passing on new information in an appropriate form. The context can be social, pedagogic, cultural, linguistic or professional.
<i>Overall mediation</i>
The student introduces people from different backgrounds, showing awareness that some questions may be perceived differently, and invites other people to contribute their expertise and experience as well as their views. The student conveys information given in clear, well-structured informational texts on subjects that are familiar or of personal or current interest, although lexical limitations cause difficulty with formulation at times.
MEDIATING A TEXT
The student: <i>Relaying specific information in speech or sign</i> - relays (in Language B) the content of public announcements and messages delivered clearly at normal speed (in Language A). - relays (in Language B) the contents of detailed instructions or directions, provided these are clearly articulated (in Language A).

- relays (in Language B) specific information given in straightforward informational texts (e.g. leaflets, brochure entries, notices and letters or e-mails) (in Language A).

Relaying specific information in writing

- relays in writing (in Language B) specific information points contained in texts delivered (in Language A) on familiar subjects (e.g. calls, announcements and instructions).
- relays in writing (in Language B) specific, relevant information contained in straightforward informational texts (in Language A) on familiar subjects.
- relays in writing (in Language B) specific information given in a straightforward recorded message (left in Language A), provided the topics concerned are familiar and the delivery is slow and clear.

Explaining data in speech or sign

- interprets and describes (in Language B) overall trends shown in simple diagrams (e.g. graphs, bar charts) (with text in Language A), even though lexical limitations cause difficulty with formulation at times.

Explaining data in writing

- describes in simple sentences (in Language B) the main facts shown in visuals on familiar topics (e.g. a weather map, a basic flow chart) (with text in Language A).

Processing text in speech or sign

- summarises (in Language B) the main points made in clear, well-structured texts (in Language A) on subjects that are familiar or of personal interest, although lexical limitations cause difficulty with formulation at times.
- summarises simply (in Language B) the main information content of straightforward texts (in Language A) on familiar subjects (e.g. a short record of an interview, magazine article, travel brochure).

- summarises (in Language B) the main points made during a conversation (in Language A) on a subject of personal or current interest, provided people articulated clearly.
- summarises (in Language B) the main points made in long texts delivered orally (in Language A) on topics in their fields of interest, provided they can listen or view several times.
- summarises (in Language B) the main points or events in TV programmes and video clips (in Language A), provided they can view them several times.

Processing text in writing

- summarises in writing (in Language B) the main points made in straightforward, informational texts (in Language A) on subjects that are of personal or current interest, provided oral texts are clearly articulated.
- paraphrases short passages in a simple fashion, using the original text wording and ordering.

Translating a written text in speech or sign

- provides an approximate oral translation (into Language B) of clear, wellstructured informational texts (written in Language A) on subjects that are familiar or of personal interest, although lexical limitations cause difficulty with formulation at times.

Translating a written text in writing

- produces approximate translations (from Language A into Language B) of information contained in short, factual texts written in uncomplicated, standard language; despite errors, the translation remains comprehensible.

Note- taking (lectures, seminars, meeting, etc.)

- takes notes as a list of key points during a straightforward lecture, provided the topic is familiar, and the lecture is both formulated in simple language and articulated clearly.

- notes down routine instructions in a meeting on a familiar subject, provided these are formulated in simple language and they are given sufficient time to do so.

Expressing a personal response to creative texts (including literature)

- explains why certain parts or aspects of a work especially interested them.
- explains in some detail which character they most identified with and why.
- relates events in a story, film or play to similar events they have experienced or heard about.
- relates the emotions experienced by a character to emotions they have experienced.
- describes the emotions they experienced at a certain point in a story, e.g. the point(s) in a story when they became anxious for a character, and explains why.
- explains briefly the feelings and opinions that a work provoked in them.
- describes the personality of a character, character's feelings and explains the reasons for them.

Analysis and criticism of creative texts (including literature)

- points out the most important episodes and events in a clearly structured narrative in everyday language and explain the significance of events and the connections between them.
- describes the key themes and characters in short narratives involving familiar situations that contain only high frequency everyday language.

MEDIATING CONCEPTS

Collaborating in a group

The student:

Facilitating collaborative interaction with peers

- collaborates on a shared task, e.g. formulating and responding to suggestions, asking whether people agree, and proposing alternative approaches.
- collaborates in simple, shared tasks and work towards a common goal in a group by asking and answering straightforward questions.
- defines the task in basic terms in a discussion and ask others to contribute their expertise and experience.

Collaborating to construct meaning

- organises the work in a straightforward collaborative task by stating the aim and explaining in a simple manner the main issue that needs to be resolved.
- uses questions, comments and simple reformulations to maintain the focus of a discussion.

Leading group work

The student:

Managing interaction

- gives simple, clear instructions to organise an activity;

Encouraging conceptual talk

- asks why someone thinks something, or how they think something would work.

MEDIATING COMMUNICATION

The student:

Facilitating pluricultural space

- supports an intercultural exchange using a limited repertoire to introduce people from different cultural backgrounds and to ask and answer questions, showing awareness that some questions may be perceived differently in the cultures concerned.
- helps develop a shared communication culture, by exchanging information in a simple way about values and attitudes to language and culture.

Acting as an intermediary in informal situations (with friends)

- communicates (in Language B) the main sense of what is said (in Language A) on subjects of personal interest, while following important politeness conventions, provided the interlocutors articulate clearly and they can ask for clarification and pause to plan how to express things.

Facilitating communication in delicate situations and disagreements

- demonstrates their understanding of the key issues in a disagreement on a topic familiar to them and make simple requests for confirmation and/or clarification.

5.4 Strategji komunikimi

Për të kryer detyrat që i jepen nxënësi duhet të përfshihet në veprimtari të shumta gjuhësore dhe të përdorë strategji komunikimi. Strategjitë që përdor nxënësi gjatë komunikimit konsiderohen si nyje lidhëse midis burimeve të nxënësit (kompetencat) dhe se çfarë ai mund të bëjë me ato (veprimtaritë komunikuese). Shumica e situatave përfshijnë llojshmëri veprimtarish dhe përdorim të më shumë se një aftësie ose shkathtësie.

Strategjitë janë mjeti që nxënësi përdor për të mobilizuar dhe balancuar të gjitha burimet e tij, të aktivizojë të gjitha aftësitë e tij për të përmbushur plotësisht dhe me sukses detyrat që i jepen.

Tabela 10: Strategji që përdor nxënësi, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

RECEPTION STRATEGIES	
Identifying cues and inferring (spoken, signed and written)	The student: - makes basic inferences or predictions about text content from headings, titles or headlines. - watches or listens to a short narrative and predicts what will happen next. - follows a line of argumentation or the sequence of events in a story, by focusing on common logical connectors (e.g. however, because) and temporal connectors (e.g. after that, beforehand). - deduces the probable meaning of unknown words/signs in a text by identifying their constituent parts (e.g. identifying roots, lexical elements, suffixes and prefixes).
PRODUCTION STRATEGIES	
Planning	- works out how to communicate the main point(s) they want to get across, exploiting any resources available and limiting the message to what they can recall or find the means to express.
Compensating	- uses a simple word/sign meaning something similar to the concept they want to convey and invite “correction”; “foreignises” word/signs in their first language and ask for confirmation.
Monitor and repair	- asks for confirmation that a form used is correct;

	- starts again using a different tactic when communication breaks down.
INTERACTION STRATEGIES	
Turntaking	- initiates, maintains and closes simple, face-to-face conversation on topics that are familiar or of personal interest.
Co-operating	- repeats back part of what someone has said to confirm mutual understanding and helps keep the development of ideas on course. - invites others into the discussion.
Asking for clarification	- asks someone to clarify or elaborate what they have just said.
MEDIATION STRATEGIES	
<i>Strategies to explain a new concept</i>	
Linking to previous knowledge	- shows how new information is related to what people are familiar with by asking simple questions.
Adapting language	- paraphrases short passages in a simple fashion, using the original order of the text.
Breaking down complicated information	- makes a set of instructions easier to understand by repeating them slowly, a few words/signs at a time, employing verbal and non-verbal emphasis to facilitate understanding.

<i>Strategies to simplify a text</i>	
Amplifying a dense text	- makes an aspect of an everyday topic clearer by providing simple examples.
Streamlining a text	- identifies and mark (e.g. underline, highlight) the essential information in a straightforward, informational text, in order to pass this information on to someone else.

5.5 Kompetenca shumë gjuhësore dhe shumë kulturore

Programi i lëndës së gjuhës angleze inkurajon të mësuarin e shumë gjuhëve dhe njohjen e shumë kulturave si faktorë që ndihmojnë nxënësin të zhvillojë kompetencën e komunikimit në gjuhë amtare dhe gjuhë të huaj. Kjo qasje thekson faktin se përvoja e nxënësit me gjuhët në kontekstet e tij kulturore zgjerohet, nga gjuha amtare në atë të shoqërisë në përgjithësi dhe më pas në gjuhët e popujve të tjerë (qoftë të mësuara në shkollë, apo nga përvoja të ndryshme në jetë). Nxënësi nuk i mban këto gjuhë dhe kultura të ndara, por përkundrazi ndërton një kompetencë komunikuese në të cilën kontribuojnë të gjitha njohuritë dhe përvojat gjuhësore dhe në të cilën gjuhët ndërlidhen dhe bashkëveprojnë. Në situata të ndryshme, nxënësi përdor pjesë të ndryshme të kësaj kompetence për të arritur komunikim efektiv me një bashkëbisedues të caktuar. Kjo qasje gjithashtu thekson rëndësinë që ka njohja e gjuhëve të tjera dhe kulturave të ndryshme duke ndihmuar nxënësin të kuptojë dhe të respektojë diversitetin gjuhësor dhe kulturor. Në këtë mënyrë, nxënësi zhvillon aftësi për të komunikuar në një shoqëri gjithnjë e më ndryshim dhe ndihmon që kjo shoqëri të jetë më tolerante dhe më e hapur. Integrimi i elementeve kulturore në mësimdhënie e inkurajon nxënësin të njihet me këndvështrime të ndryshme dhe gjithashtu të forcojë identitetin e tij kulturor, duke u bërë një qytetar më i angazhuar dhe i vetëdijshëm në shoqëri.

Nxënësi reflekton dhe dokumenton në Portofoli Evropian i Gjuhëve (ELP) përvoja të larmishme ndërkulturore të cilat e ndihmojnë në të nxënin e gjuhëve të huaja.

Tabela 11: Veprimtari që zhvillon nxënësi për të zhvilluar dhe forcuar kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturore, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

PLURILINGUAL AND PLURICULTURAL COMPETENCE	
Building on pluricultural repertoire	The student: - generally acts according to conventions regarding posture, eye contact and distance from others; - generally responds appropriately to the most commonly used cultural cues; - explains features of their own culture to members of another culture or explain features of the other culture to members of their own culture; - explains in simple terms how their own values and behaviours influence their views of other people's values and behaviours; - discusses in simple terms the way in which things that may look “strange” to them in another sociocultural context may well be “normal” for the other people concerned; - discusses in simple terms the way their own culturally determined actions may be perceived differently by people from other cultures.
Plurilingual comprehension	- uses what they have understood in one language to understand the topic and main message of a text in another language (e.g. when reading short newspaper articles in different languages on the same theme); - uses parallel translations of texts (e.g. magazine articles, stories, passages from novels) to develop comprehension in different languages; - deduces the message of a text by exploiting what they have understood from texts on the same theme in different languages (e.g. news in brief, museum brochures, online reviews);

	- extractss information from documents in different languages in their field (e.g. to include in a presentation); - recognises similarities and contrasts between the way concepts are expressed in different languages, in order to distinguish between identical uses of the same word/sign and “false friends”; - uses their knowledge of contrasting grammatical structures and functional expressions of languages in their plurilingual repertoire in order to support comprehension.
Building on plurilingual repertoire	- exploits creatively their limited repertoire in different languages in their plurilingual repertoire for everyday contexts, in order to cope with an unexpected situation.

5.6 Qëndrime dhe vlera

Në lëndën e gjuhës angleze nxënësi demonstroi qëndrimet dhe vlerat të përmbledhura si më poshtë:

Nxënësi:

- demonstroi pavarësi dhe është i përkushtuar në marrjen e vendimeve dhe kryerjen e veprimeve;
- demonstroi besim dhe vullnet në punën dhe përpjekjet e tij për arritjen e rezultateve;
- respektoi përpjekjet personale dhe ato në grup duke treguar gatishmëri për të bashkëpunuar;
- ndjek me vëmendje shokët kur flasin dhe respektoi radhën e të folurit;
- përzgjedh fjalorin e duhur (nuk fyen, përdor fjalët e mirësjelljes etj);
- tregon interes në materialet që lexon dhe vlerëson burime të ndryshme informacioni;
- respektoi bashkëfolësit pa dallime gjinie, besimi, ideje;
- demonstroi bashkëpunim dhe qëndrim etik gjatë punës në grup dhe në diskutime;

- mban qëndrimin e tij ndaj problemeve që dalin në klasë dhe në shkollë;
- merr pjesë në diskutime duke respektuar dhe pranuar mendimin ndryshe;
- vlerëson kontributin e të tjerëve gjatë kryerjes së një detyre dhe tregon empati gjatë komunikimit me shokët e klasës;
- njeh, respekton dhe pranon diversitetin gjuhësor dhe kulturor;
- është i ndërgjegjshëm për ndikimin e teknologjisë në gjuhë dhe komunikim;
- është i ndërgjegjshëm për kontributin e gjuhëve në zhvillimin e mendimit kritik.

5.7 Formimi kulturor dhe ndërkulturor

Mësimi i gjuhës angleze ka si objektiv kryesor sigurimin e komunikimit mes folësve të kulturave ku flitet kjo gjuhë. Pavarësisht këtij funksioni fillestar, i cili është i rëndësishëm, komunikimi ndërgjuhësor ka një dimension më të thellë: njohjen e kulturës dhe historisë që përmbajnë gjuhët e huaja që nxënësi mëson. Ky dimension i mësimi të gjuhës angleze, që lidhet me komunikimin dhe kulturën, hedh bazat në arsimin fillor dhe forcohet në arsimin e mesëm të lartë.

Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësi vazhdon dhe përshpejton eksplorimin e tij gjithnjë e më të plotë të lidhjes kulturore që kanë gjuhët. Gjuha angleze i mundëson nxënësit të kuptojë një univers të ri, të përballet me një botë që është më shumë ose më pak e largët nga universi i tij i zakonshëm dhe të gjejë, në dallim dhe ndryshim nga kultura e tij, një pasurim që do ta formojë gjatë gjithë jetës së tij. Dimensioni kulturor, i domosdoshëm për dialogun shoqëror, shënon një hap të rëndësishëm për nxënësin pasi ai zgjeron horizontin e tij kulturor dhe shoqëror me një nivel më të lartë autonomie. Arsimi i mesëm i lartë u ofron nxënësve mundësi të ndryshme për pasurimin e përvojave për të komunikuar si veprimtari jashtë shkollore, festimi i ditës Evropiane të gjuhëve, konferenca, takime, partneritete, shkëmbime, internshipe të cilat janë faktorë të favorshëm për krijimin e marrëdhënieve të ndryshme njerëzore. Për më tepër, në këtë realitet të ri shtohet zhvillimi i rrjeteve digjitale.

5.8 Tiparet cilësore të gjuhës së folur

Tabela 12: Tiparet cilësore të gjuhës së folur të cilat përcaktojnë suksesin e nxënësit në realizimin e funksioneve komunikuese në klasën e dhjetë

QUALITATIVE FEATURES OF SPOKEN LANGUAGE –Grade 10	
Range	The student has enough language to get by, with sufficient vocabulary to express themselves with some hesitation and circumlocutions on topics such as family, hobbies and interests, work, travel and current events.
Accuracy	The student uses reasonably accurately a repertoire of frequently used “routines” and patterns associated with more predictable situations.
Fluency	The student can keep going comprehensibly, even though pausing for grammatical and lexical planning and repair is very evident, especially in longer stretches of free production.
Interaction	The student can initiate, maintain and close simple face-to-face conversation on topics that are familiar or of personal interest. The student can repeat part of what someone has said to confirm mutual understanding.
Coherence	The student can link a series of shorter, discrete simple elements into a connected, linear sequence of points.
Phonology	Pronunciation is generally intelligible; the student can approximate intonation and stress at both utterance and word levels. However, accent is usually influenced by the other language(s) they speak.

5.9 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN)

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në veprimtari të ndryshme që kryen nxënësi.

Tabela 13. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve të komunikimit online

EXAMPLES OF USE IN DIFFERENT DOMAINS FOR DESCRIPTORS OF ONLINE INTERACTION		
ONLINE INTERACTION		
Online conversation and discussion		
1. The student posts a comprehensible contribution in an online discussion on a familiar topic of interest, provided they can prepare the text beforehand and use online tools to fill gaps in language and check accuracy.		
Situation (and roles)	Personal	making contact online with remote friends and/or family to catch up in detail on personal news and plans
	Public	as a contributor to the reviews and issues area of a commercial software or gaming website
	Occupational	as a participant in a simple online focus group meeting
	Educational	in an online forum for students studying the same subjects
2. The student makes personal online postings about experiences, feelings and events and respond individually to the comments of others in some detail, though lexical limitations sometimes cause repetition and inappropriate formulation.		

Situation (and roles)	Personal	making contact online with remote friends and/or family to catch up in detail on personal news and plans
	Public	as a forum contributor to an events website connected to a public/ cultural festival
	Occupational	as a contributor to a professional development forum
	Educational	in an online forum for students studying the same subjects

Tabela 14. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve të ndërmjetësimit gjuhësor

EXAMPLES OF USE IN DIFFERENT DOMAINS FOR DESCRIPTORS OF MEDIATION ACTIVITIES		
MEDIATION ACTIVITIES		
<i>Mediating a text</i>		
<i>Translating a written text in speech or sign</i>		
1. The student provides an approximate oral translation (into Language B) of clear, well-structured informational texts (written in Language A) on subjects that are familiar or of personal interest, although lexical limitations cause difficulty with formulation at times.		
	Personal	e-mails or letters with news from friends/ relatives
	Public	simple reports such as a witness statement to an accident
	Occupational	a CV and presentation letter from a job or internship applicant

Text (and discourse environment)	Educational	brochure(s) describing extracurricular activities available, including conditions
Mediating concepts		
Facilitating collaborative interaction with peers		
1. The student invites other people in a group to contribute their views.		
Situation (and roles)	Personal	during a short exchange with friends, family members, colleagues met in informal circumstances, for instance to ask for advice before choosing among possible solutions to a problem
	Public	at a community meeting dealing with a straightforward issue, with visual support
	Occupational	as a chair/member of a group during focus group meetings; during a relatively straightforward business transaction; during committee meetings
	Educational	during a simple collaborative task in a class at school/ university; in community-of-practice work with the support of other teachers
Mediating communication		
Facilitating pluricultural space		
1. The student helps develop a shared communication culture, by exchanging information in a simple way about values and attitudes to language and culture.		

Situation (and roles)	Personal	in a simple informal conversation between friends/relatives and visitors
	Public	in simple exchanges and conversations at restaurants
	Occupational	when introducing newcomers into the workplace
	Educational	as an instructor when welcoming students into the school's sports team

Tabela 15. Shembuj të lidhjes së kompetencave të lëndës dhe strategjive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit

Text/title	Strategy	Task/learning outcome	Linguistic Competence	Sociolinguistic Competence	Pragmatic Competence
A formal email of complaint	Model analysis + guided writing	To write a formal complaint	Formal structures, linkers, passive voice	Tone and formality for complaints	Email layout, formal structure
Debate on school uniforms	Brainstorming + role-play	To express and justify opinions	Opinion phrases, comparatives	Register in argumentation	Persuasive speaking techniques

6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

6.1 Qasja e orientuar drejt veprimit (Action-oriented approach)

Metodologjia bazë në mësimdhënien e gjuhës angleze bazohet në qasjen e orientuar drejt veprimit (action-oriented approach) e cila ka në fokus aftësimin e nxënësit për të vepruar dhe shprehur në situata të ndryshme nga jeta reale. Në këtë qasje, nxënësi paraqitet si një pjesëtar i shoqërisë (social agent) duke promovuar së pari autonominë dhe përfshirjen e tij në procesin e të nxënës.

Bazuar në këtë qasje programi i gjuhës angleze nuk është një program linear i strukturave gjuhësore, ose një grup njohurish dhe funksionesh gjuhësore, por është një program i bazuar në analizën e nevojave të nxënësit, të orientuara drejt detyrave të jetës reale dhe të ndërtuara rreth nocioneve dhe funksioneve gjuhësore të zgjedhura për këtë qëllim. Kjo promovon një perspektivë ku merren në konsideratë aftësitë se çfarë është në gjendje të bëjë nxënësi. Gjithashtu mësuesi planifikon duke filluar nga nevojat që ka nxënësit për të komunikuar në një botë reale dhe më pas i përshtat ato me rezultatet e të nxënës dhe mënyrën e vlerësimit (backward planning/design).

Kur nxënësi konsiderohet si një pjesëtar i shoqërisë në përdorimin e gjuhës, ai përfshihet në procesin e të nxënës duke njohur më mirë natyrën sociale të gjuhës dhe përdorimin e saj në vend që thjesht të mësojë rreth gjuhës si një lëndë mësimore. Qasja e orientuar drejt veprimit e merr në konsideratë gjithashtu kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturave, duke i mundësuar nxënësit të përdorë të gjitha burimet e tij gjuhësore kur është e nevojshme, duke e inkurajuar ata të shohë dhe dallimet midis gjuhëve dhe kulturave.

Metodologjitë e mësimdhënies janë mjaft të rëndësishme për të realizuar një mësimdhënie efektive të orientuar drejt veprimit.

Mësuesit e gjuhës angleze, duke mos lënë mënjane metodat tradicionale të mësimdhënies, duhet të përdorin gjerësisht metodën komunikuese në mësimdhënie. Qëllimi i kësaj metode është që në orën e mësimit gjuha e përdorur të jetë sa më afër gjuhës që përdoret në jetën e përditshme. Kjo do të thotë që mësuesi duhet t'i mësojë nxënësit jo “si të flasin” por “çfarë të flasin” dhe “kur të flasin”.

1. Mësimdhënie me në qendër nxënësin

Nxënësit janë në qendër të procesit të mësimdhënies i cili ndërtohet në varësi të nevojave, aftësive dhe interesave të . Nxënësit e një klase janë të ndryshëm dhe kanë stile të ndryshme për sa i përket mënyrës se si ata nxënë: individualisht, në grup, nën udhëheqjen e mësuesit, të pavarur, me anë të mjeteve konkrete etj. Shembuj të mësimdhënies me në qendër nxënësin përfshijnë diskutimin, lojërat, simulimet, zbulimin dhe zgjidhjen e problemeve.

2. Të nxënit bashkëveprues

Të nxënit bashkëveprues është një metodë e mësimdhënies dhe të nxënit, ku nxënësit bashkohen për të eksploruar më tej konceptet e mësuara, për të krijuar projekte të ndryshme. Të mësuarit bashkëveprues ndihmon në zhvillimin e aftësive të komunikimit, zhvillon aftësitë sociale të nxënësve, promovon vetëvlerësimin e tyre dhe i bën ata nxënës autonomë.

3. Mësimdhënie e diferencuar

Mësimdhënia e diferencuar ndihmon mësuesit të angazhojnë në orën e mësimit çdo nxënës duke ju përshtatur stilit të tyre specifik të të nxënit. Mësimdhënia e diferencuar ofron një mënyrë për të përmbushur të gjitha nevojat e nxënësve duke i inkurajuar ata të shprehin atë që kanë mësuar në mënyra të ndryshme.

4. Integrimi i aftësive gjuhësore

Të katër aftësitë gjuhësore (të dëgjuarit, të lexuarit, të folurit dhe të shkruarit) duhet të integrohen tërësisht në mësimdhënien dhe të nxënit e gjuhës së huaj. Kjo metodologji holistike pasqyron natyrën komplekse të përdorimit të gjuhës në jetën reale dhe i përgatit më mirë nxënësit për komunikim efektiv në kontekste të ndryshme.

5. Përdorimi i teknologjisë dhe Inteligjencës Artificiale (IA)

Kjo metodologji përdor teknologjinë dhe inteligjencën artificiale për të krijuar përvoja të personalizuar dhe ndërvepruese të të nxënit. Përfshirja e teknologjisë dhe IA në metodologjitë e mësimi të gjuhës së huaj ofron një përvojë dinamike, të personalizuar dhe tërheqëse dhe përgatit më mirë nxënësit për komunikim në botën reale në gjuhën e huaj që po mësojnë.

6. *Të nxënit bazuar në projekt*

Të nxënit bazuar në projekt përfshin një qasje dinamike në klasë dhe një metodë mësimdhënieje përmes së cilës nxënësit fitojnë njohuri më të thellë duke eksploruar aktivisht sfidat dhe problemet e botës reale. Të nxënit bazuar në projekt krijon praktika të reja mësimore, të cilat pasqyrojnë mjedisin aktual ku nxënësit jetojnë dhe mësojnë, vendos kërkesa të reja për nxënësit dhe mësuesit për të sfiduar praktikat tradicionale në mësimin e gjuhëve të huaja.

7. *Të nxënit bazuar në detyra*

Mësuesi organizon mësimin rreth detyrave që nxënësit kryejnë duke përdorur gjuhën e huaj që po mësojnë. Këto detyra imitojnë aktivitetet e botës reale dhe kërkojnë që nxënësit të përdorin komunikim autentik. Fokusi është në arritjen e rezultateve të të nxënit përmes përdorimit të gjuhës, gjë që i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e tyre gjuhësore në mënyrë natyrale.

8. *Të nxënit social dhe emocional*

Kjo metodologji gërsheton parimet e të nxënit social dhe emocional (vetëdija, vetë menaxhimi, ndërgjegjësimi social, aftësitë e marrëdhënieve dhe vendimmarrja e përgjegjshme) në të nxënit e gjuhëve të huaja, duke theksuar zhvillimin e inteligjencës emocionale të nxënësve krahas aftësive gjuhësore. Mësuesit krijojnë një mjedis të sigurt dhe gjithëpërfshirës ku nxënësit ndihen të sigurt kur përballen me sfida dhe probleme, duke shprehur ndjenjat e tyre dhe duke mbështetur njëri-tjetrin.

9. Qëndrueshmëria mjedisore

Kjo metodologji i inkurajon nxënësit të ndër veprojnë me mjedisin e tyre dhe ta përdorin gjuhën në mënyra autentike dhe kuptimplote. Përfshirja në orën e mësimit të ndryshimeve klimatike dhe çështjeve të tjera globale me të cilat po përballet shoqëria e bën mësimin e gjuhës së huaj më tërheqës, praktik dhe efektiv.

10. Edukimi për Median dhe Informacionin (EMI)

Edukimi për median dhe informacionin është një metodologji që ndërthur mësimin e aftësive gjuhësore me zhvillimin e të menduarit kritik, vlerësimin e informacionit dhe përdorimin e tij në mënyrë të përgjegjshme.. Integrimi i EMI në mësimdhënien e gjuhës së huaj krijon një mjedis mësuesor dinamik që përgatit nxënësit për komunikim efektiv dhe pjesëmarrje aktive në shoqërinë e një epoke digjitale.

11. Integrimi i qasjes STEAM (Science, Technology, Engineering, the Arts and Mathematics)-

Nxënësi harton projekte ose detyra duke vënë në përdorim njohuritë e marra në matematikë, në lëndët shkencore dhe në art. Kjo qasje ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e shekullit 21 si bashkëpunimi, krijimtaria, dhe të menduarit kritik.

6.2 Roli i situatave praktike në lëndën e gjuhës angleze

Një ndër mënyrat më efektive për të ndërtuar kuptim të qëndrueshëm dhe të thelluar të njohurive dhe koncepteve gjuhësore në arsimin e mesëm të lartë është përfshirja e situatave reale dhe praktike në procesin e të nxënit. Situatat e të nxënit në lëndën e gjuhës angleze mund të zgjasin një ose disa orë mësimi. Këto situata ndihmojnë që nxënësi t'i përdorë njohuritë e marra në jetën e tij të përditshme pa vështirësi dhe në interes të tij. Mësimi nëpërmjet situatave reale, si biseda në dyqan, diskutime në klube, ose aktivitete shoqërore, i bën nxënësit të ndihen më të angazhuar dhe të motivuar në orën e mësimit. Duke u përfshirë në situata nga jeta reale nxënësit përmirësojnë aftësinë e të dëgjuarit dhe të folurit. Përballja me sfida reale i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e tyre të mendimit kritik dhe të zgjidhjes së problemeve, duke i përgatitur ata më mirë për situata të ndryshme në jetë. Pavarësisht metodave të përdorura mësuesi duhet të ketë parasysh që nxënësi ka fituar:

- kompetencat e duhura;
- aftësinë për t'i përdorur këto kompetenca;
- aftësinë për të përdorur strategjitë e duhura në vënien e kompetencave në veprim.

6.3 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e gjuhës angleze

Projektet kurrikulare përbëjnë një komponent të rëndësishëm të procesit mësimor në lëndën e gjuhës angleze në arsimin e mesëm të lartë, pasi ato i japin mundësi nxënësve të zbatojnë njohuritë e fituara në mënyrë të pavarur, funksionale dhe krijuese, përtej detyrave standarde të tekstit shkollor. Projektet kurrikulare inkurajojnë nxënësit të praktikojnë aftësitë gjuhësore dhe të shprehin qartë idetë e tyre. Angazhimi në projekte i motivon nxënësit të jenë aktivë në procesin e të nxënies dhe të bashkëpunojnë me njeri tjetrin duke zhvilluar aftësitë e tyre sociale, mendimin kritik dhe aftësitë për zgjidhjen e problemeve. Gjithashtu projektet kurrikulare përfshijnë elemente kulturore, duke ndihmuar nxënësit të kuptojnë më mirë kulturën e vendeve anglisht folëse dhe të zhvillojnë një ndjenjë të respektit për diversitetin kulturor.

Projektet mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me jetën e përditshme ku nxënësit zgjidhin probleme reale dhe marrin vendime të përgjegjshme.

Në këtë proces, roli i mësuesit është ai i *udhëheqësit/organizuesit dhe mentorit*, duke i ndihmuar nxënësit që:

- të formulojnë pyetje hulumtuese,
- të planifikojnë hapat e punës,
- të mbledhin dhe të analizojnë të dhëna,
- të interpretojnë rezultatet,
- të prezantojnë në mënyrë të qartë përfundimet e tyre.

Projektet gjithashtu ofrojnë mundësi për integrim ndërdisiplinor, duke lidhur gjuhën angleze me matematikën, shkencën, teknologjinë, ekonominë, gjeografinë apo edukimin qytetar, duke i përgatitur nxënësit për sfida reale që kërkojnë mendim kompleks dhe bashkëpunim.

6.4 Portofoli Evropian i Gjuhëve (PEGJ)

Portofoli Evropian të Gjuhëve (PEGJ), i akredituar nga Këshilli i Evropës për t'u përdorur si dokument kurrikular, është hartuar për tre qëllime kryesore:

- a. të mbështesë dhe të zhvillojë autonominë e nxënësit;
- b. të forcojë ndërgjegjësimin ndërkulturor të nxënësit;
- c. të promovojë shumë gjuhësinë.

PEGJ ka dy funksione:

- a. **Raportues**- tregon aftësitë e nxënësit në lidhje me gjuhët e huaja që ai di ose po mëson duke dhënë informacion rreth përvojave dhe shembuj konkretë mbi arritjet e tij në këto gjuhë. Rëndësia e funksionit raportues të PEGJ-it ndryshon sipas moshës së nxënësit.
- b. **Pedagogjik**- PEGJ është hartuar me synimin e bërjes transparent të procesit të të nxënit të gjuhëve, duke ndihmuar nxënësin të zhvillojë kapacitetin për reflektim dhe vetëvlerësim. Ky funksion përkon me synimet e Këshillit të Evropës për forcimin dhe zhvillimin e autonomisë të nxënësit.

Portofoli Evropian i Gjuhëve (PEGJ) përbëhet nga tri pjesë:

1. *Pasaporta Gjuhësore*
2. *Biografia Gjuhësore*
3. *Dosja*

Detyrat e portofolit mund të jenë punime të kryera në klasë dhe/ose jashtë saj, dëshmi e kontributeve dhe talentit të nxënësit të cilat nxënësi i përzgjedh bazuar në përshkruesit e Biografisë Gjuhësore tek PEGJ për një aftësi të caktuar (të lexuarit, të dëgjuarit, të folurit, të shkruarit) dhe nivelit përkatës (B1). Detyrat duhet të përfshijnë të gjitha aftësitë e gjuhës (të folurit, të dëgjuarit, të shkruarit dhe të lexuarit).

Duke qenë një dokument kurrikular mësuesi duhet të planifikojë veprimtari të larmishme që nxënësi të punojë me këtë dokument si psh: punë në grup, punë në çift, ushtrime të krijuara nga nxënësit, diskutime etj. (orët e PEGJ planifikohen brenda orëve të projektit).

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjuhës së huaj do të përshkruhen veprimtari praktike për përdorimin e PEGJ në klasë.

6.5 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e gjuhës angleze

Në mësimin e gjuhës angleze, është e rëndësishme që të gjithë nxënësit të ndihen të përfshirë. Disa nxënës mund të përballen me sfida që lidhen me të kuptuarit e koncepteve abstrakte, me ritmin e të mësuarit ose me aftësitë për të zbatuar njohuritë. Roli i mësuesit është të ofrojë mbështetje të personalizuar dhe të krijojë mjedise që nxisin zhvillimin e këtyre aftësive, duke përdorur qasje të ndryshme si:

- ofrimi i ushtrimeve të përshtatura dhe graduale që përforcojnë kuptimin bazë të koncepteve gjuhësore;
- përdorimi i mjeteve konkrete, ilustrimeve, skemave, vizualizimeve dhe simulimeve digjitale që ndihmojnë nxënësit të lidhin njohuritë gjuhësore me përvojën konkrete;
- organizimi i punës në grupe të vogla ose në çift, duke inkurajuar ndihmën dhe shkëmbimin e ideve mes nxënësve;
- ofrimi i udhëzimeve të qarta dhe strukturimit të pyetjeve që nxisin të menduarit hap pas hapi;
- përdorimi i teknologjisë arsimore (aplikacione, platforma, video mësimore) që ofrojnë mundësi të ndryshme për t'u praktikuar.

6.6 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjuhës angleze

Nxënësit që tregojnë interes të shtuar në lëndën e gjuhës angleze shpesh kanë nevojë për detyra dhe sfida që i ndihmojnë të thellojnë të kuptuarit, të zhvillojnë mendimin kritik dhe krijues, si dhe të zbatojnë njohuritë në mënyrë fleksibël në situata të reja. Mësuesi ka rolin e udhëheqësit dhe motivuesit, duke i inkurajuar këta nxënës:

- të përballen me detyra të hapura, kërkojnë analiza të thelluara, krahasime, përgjithësime, argumentim, etj.;
- të krijojnë vetë situata problemore, skenarë ose pyetje që nxisin zgjidhje kreative dhe të argumentuara;
- të marrin pjesë në diskutime, debate ose analiza mbi tematika dhe probleme aktuale për të shprehur dhe mbrojtur idetë e tyre;
- të angazhohen në lojëra logjike, sfida mendore, ose ushtrime që stimulojnë mendimin deduktiv dhe aftësitë analitike;
- të marrin pjesë në simulime të Model UN, konkurse debatesh, konkurse esesh, etj.

7 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Në mësimin e gjuhës angleze, vlerësimi i nxënësve në arsimin e mesëm të lartë është pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor dhe ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë po i mësojnë nxënësit njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat e kësaj lënde. Në lëndën e gjuhës angleze qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- t'i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;
- të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit i kanë kuptuar konceptet dhe po i zbatojnë ato;
- të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies;

7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën e gjuhës angleze

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)

Ky lloj vlerësimi bëhet në fillim të vitit shkollor ose të një kapitulli të ri. Mësuesi zbulon njohuritë që nxënësi ka dhe identifikon çfarë ka nevojë të përsëritet ose të mësohet më mirë. Ky vlerësim ndihmon mësuesin të planifikojë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin dhe mënyrat e punës me nevojat e nxënësve.

Ky vlerësim mund të realizohet:

- me pyetje të thjeshta dhe të drejtpërdrejta;
- me ushtrime të shkurtra orientuese;
- me kuice të shkurtra;
- me lojëra ose biseda reflektuese,
- fisha vetëvlerësimi, etj.

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)

Ky vlerësim bëhet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, për të parë si po ecin nxënësit. Ai ndihmon nxënësit dhe mësuesin të kuptojnë nëse janë në rrugën e duhur dhe çfarë duhet përmirësuar në punën e tyre para se të arrijnë vlerësimin përmbljedhës ose përfundimtar.

Teknika të vlerësimit formues janë:

- vlerësimi i punës në grupe;
- vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes gjatë mësimin;
- detyrat e përditshme dhe projektet e vogla;

- vlerësimi i diskutimeve dhe argumentimi i zgjidhjeve;
- vlerësimi i përgjigjeve gjatë mësimit;
- vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët, etj.

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxënës)

Ky vlerësim bëhet pas një periudhe mësimore, ose pas një kapitulli dhe mat atë që nxënësi ka arritur të mësojë. Mund të realizohet me teste, detyra individuale me shkrim, projekte përmbyllëse. Kjo zakonisht shoqërohet me notë dhe ndihmon mësuesin, nxënësin dhe prindërit të kuptojnë progresin dhe arritjet.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e gjuhës angleze

- Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit të mësojnë më mirë, të kuptojnë dhe të reflektojnë mbi gabimet e tyre.
- Detyrat dhe pyetjet e vlerësimit duhet të matin aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave të gjuhës angleze.
- Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.
- Vlerësimi duhet të inkurajojë nxënësit të besojnë në vetvete dhe të kuptojnë që gabimi është pjesë e të nxënës.
- Mësuesi duhet të përdorë shumë forma vlerësimi, si: përgjigjet me gojë, ushtrimet, punën me materiale konkrete, projektet, vizatimet, punën në grup, detyrat e shtëpisë etj.

Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen çdo ditë në mësimin e gjuhës angleze.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës (RN)

Në këtë rubrikë paraqiten shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës në tematika të ndryshme.

Tabela 16. Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e RN-ve

Example 1. Learning outcome (LO): -The student explains whether or not they approve of what someone has done and gives reasons to justify this opinion while talking about the effects of climate change on human activity.				
Level of achievement	Very well	Well	Satisfactory	Poor
Description	The student clearly expresses their opinion using at least three well-developed and relevant reasons, all directly linked to the context of climate change and human activity. The explanation is logically organized, demonstrates critical thinking, and reflects a deep understanding of the issue.	The student states their opinion and gives two relevant reasons that support their view. The explanation is mostly clear and organized, showing a good understanding of how climate change affects human activity.	The student expresses an opinion and provides one or two basic reasons, though they may be general or only loosely connected to the topic. The explanation shows some understanding but lacks clarity or development.	The student either does not clearly state an opinion or provides no relevant justification. The explanation is unclear, unstructured, or shows minimal understanding of the relationship between climate change and human activity.
Exampe 2. Learning outcome (LO): -The student presents a topic in a short report about their favourite place in Albania, using short blocks of text and pictures.				
Level of achievement	Very well	Well	Satisfactory	Poor

Description	The student presents the topic clearly and engagingly, using a short report that includes at least three relevant and well-chosen photographs and three or more short, informative text blocks (each 30–50 words). The report is well-organized, accurate, and shows deep knowledge and personal engagement with the place.	The student presents the topic clearly, using two to three appropriate photographs and two or more short text blocks that contain mostly relevant and accurate information. The report is organized and reflects good understanding of the topic.	The student presents the topic with basic information, using at least one photograph and one or two brief text blocks. The content may be general or lacking detail, and the structure of the report is simple but understandable. The work shows some effort and knowledge.	The student provides minimal or unclear information. The report may be missing photographs or include irrelevant ones, and the text is insufficient, off-topic, or poorly written. The structure is unclear or disorganized, showing little effort or understanding of the topic.

Tabela 17. Shembull për vlerësimin e detyrave me shkrim

WRITTEN ASSESSMENT GRID	
Overall	The student writes straightforward connected texts on a range of familiar subjects within their field of interest, by linking a series of shorter discrete elements into a linear sequence. The texts are understandable but occasional unclear expressions and/or inconsistencies may cause a break-up in reading.

Range	The student has enough language to get by, with sufficient vocabulary to express themselves with some circumlocutions on topics such as family, hobbies and interests, work, travel and current events.
Coherence	The student links a series of shorter discrete elements into a connected, linear text.
Accuracy	The student uses reasonably accurately a repertoire of frequently used “routines” and patterns associated with more common situations. Occasionally makes errors that the reader usually can interpret correctly on the basis of the context.
Description	The student writes accounts of experiences, describing feelings and reactions in simple connected text; writes a description of an event or recent trip– real or imagined; narrates a story; writes straightforward, detailed descriptions on a range of familiar subjects within their field of interest.
Argument	The student writes short, simple essays on topics of interest; summarises, reports and gives their opinion on accumulated factual information on familiar routine and non-routine matters within their field, with some confidence; writes very brief reports in a standard conventionalised format, which pass on routine factual information and state reasons for actions.

8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Gjatë procesit mësimor të gjuhës angleze, përdorimi i burimeve të ndryshme ndihmon në zhvillimin e aftësive komunikative dhe në kuptimin e thellë të strukturave gjuhësore. Materialet konkrete, vizuale dhe teknologjike krijojnë mundësi që nxënësit të mësojnë në mënyrë aktive dhe të zbatojnë njohuritë në situata reale. Mësuesi integron mjete të ndryshme për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit dhe i ndihmon ata të ndërtojnë dijet e tyre, t’i konkretizojnë njohuritë e marra, të nxënë në mënyrë të pavarur, t’i përdorin dijet në jetën praktike, të zhvillojnë aftësitë e të menduarit kritik e krijues, të bashkëveprojnë me shokët e shoqet e klasës. Disa nga mjetet më të përdorura didaktike janë:

tekstet mësimore, fletoret e punës, revistat, enciklopeditë, fjalorët, antologjitë, media, aplikacionet ose platformat për mësimin e gjuhës, materialet mësimore të hartuara ose të përshtatura nga mësuesi, vepra letrare dhe libra të tjerë në gjuhë të huaja që janë në bibliotekën e shkollës, etj.

Gjatë shpjegimit, mësuesi përdor gjuhë të qartë dhe të thjeshtë, fjali të shkurtra dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Mësuesi zgjedh shembuj konkretë dhe ushtrime të personalizuar, duke siguruar mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë.

8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore

Në arsimin e mesëm të lartë, përdorimi i teknologjisë në orët e gjuhës angleze është një mundësi shumë e mirë për të ndihmuar nxënësit të zhvillojnë aftësitë e komunikimit, krijimtarisë dhe të kuptojnë lidhjen e gjuhës me kulturën dhe shoqërinë. Qasja ndërvepruese, e cila përfshin përdorimin e platformave digjitale, aplikacioneve dhe burimeve multimediale, inkurajon nxënësit të angazhohen dhe të eksplorojnë tema të ndryshme në mënyrë krijuese. Klasat e pajisura me mjete si tabela interaktive dhe burime online ndihmojnë në krijimin e një mjedisi mësimor motivues, ku gjuha mësohet në një kontekst dinamik dhe praktik, duke i përgatitur nxënësit për sfida të ndryshme të komunikimit në botën reale. Më poshtë listohen disa mënyra për përdorimin e teknologjisë në lënen e gjuhës angleze.

- Përdorimi i postës elektronike dhe mediave sociale për shkëmbim informacioni.
- Përdorimi i internetit për të shfrytëzuar faqet e web –it të rekomanduara nga mësuesi si burim informacioni.
- Përdorimi i platformave digjitale për mësimin e gjuhëve (Akelius language learning platform).
- Përdorimi i aplikacioneve të ndryshme për hartimin e testeve; pyetësorëve, etj.
- Përdorimi i tabelave interaktive për të angazhuar nxënësit në aktivitete interaktive, prezantime multimediale dhe lojëra virtuale.
- Përdorimi i përmbajtjeve multimediale si video, podkaste, YouTube, filma.
- Etj.

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjuhës angleze do të përshkruhen përdorimi i burimeve dhe materialeve didaktike përfshirë teknologjinë.

9 ANALIZA SASIORE E PROGRAMIT TË GJUHËS ANGLEZE NË KLASË TË DHJETË

Klasa X	<i>Përmbajtja e lëndës së gjuhës angleze</i>	100%
	<i>Formimi kulturor dhe ndërkulturor</i>	50%
	<i>Gramatikë</i>	20%
	<i>Formimi gjuhësor</i>	20%
	<i>Projekti dhe puna me Portofolin Evropian të Gjuhëve (PEGJ)</i>	10%

Klasa X	<i>Zhvillimi i kompetencave</i>	100%
	<i>Kompetenca gjuhësore</i>	40%
	<i>Kompetenca sociogjuhësore</i>	10%
	<i>Kompetenca pragmatike</i>	50%

Ndarja e kohës mësimore për zhvillimin dhe forcimin e kompetencave të lëndës së gjuhës angleze e ndihmon mësuesin të strukturojë përmbajtjen mësimore, të hartojë rezultate të nxëni të matshme dhe të arritshme për moshën dhe nivelin gjuhësor të nxënësve, si dhe të zhvillojë aktivitete në orën e mësimi që fuqizojnë kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj. Në këtë klasë pesha më e madhe (50%) i kushtet forcimit të **kompetencës pragmatike**, duke theksuar nevojën për të zhvilluar aftësinë e nxënësve të përdorin gjuhën angleze në mënyrë të përshtatshme në

situata reale komunikimi si përshkrimi, argumentimi, koherenca e ideve, debati, etj. Në këtë klasë vazhdon të jetë shumë i rëndësishme konsolidimi i njohurive gjuhësore dhe gramatikore si pjesë e **kompetencës gjuhësore** (40%), për të ndihmuar nxënësin të jetë i saktë dhe të flasë rrjetshëm në situata reale nga jeta e përditshme. Nxënësi vazhdon të konsolidojë dhe forcojë bazat e **kompetencës sociogjuhësore** (10%) për të qënë i aftë të ndërveprojë natyrshëm në situata të larmishme kulturore dhe të komunikojë me fleksibilitet dhe respekt në mjedise të ndryshme shoqërore.

Klasa X	Veprimtari gjuhësore	100 %
	Veprimtari që zhvillon nxënësi për të marrë informacion (Të dëgjuarit dhe të lexuarit)	15%
	Veprimtari që zhvillon nxënësi për të prodhuar informacion. (Të folurit dhe të shkruarit)	30%
	Veprimtari që zhvillon nxënësi kur ndërvepron me të tjerët (Të folurit dhe të shkruarit)	40%
	Veprimtari që zhvillon nxënësi për të analizuar/ interpretuar/sintetizuar informacionin (Ndërjmetësimi gjuhësor- Të folurit dhe të shkruarit)	15%

Veprimtaritë gjuhësore të shprehura në formën e rezultateve të të nxënës ndihmojnë mësuesin të planifikojë lloje të ndryshme aktiviteteve që zhvillojnë aftësi gjuhësore të balancuara dhe të orientuara drejt përdorimit të gjuhës në situata nga jeta reale për të arritur këto rezultate. Në klasën e dhjetë, **veprimtaritë ndërvepruese (40%)** zënë peshën më të madhe, pasi qëllimi kryesor në këtë klasë është që nxënësi të komunikojë rrjedhshëm dhe qartë duke hedhur hapat e para drejt të qenit një përdorues i pavarur i gjuhës angleze. Veprimtaritë që planifikin mësuesi për **prodhimin e informacionit (30%)** ndihmojnë nxënësin të strukturojë dhe të shprehë mendimet qartë si në të folur ashtu edhe në të shkruar, duke u fokusuar në dhënien e argumentave dhe opinioneve personale. **Marrja e informacionit (15%)**, në këtë klasë realizohet përmes dëgjimit dhe leximit të

materialeve autentike ose të përshtatura, të cilat ndihmojnë në zgjerimin e fjalorit dhe kuptimin e strukturave të ndryshme gjuhësore. Një rol të rëndësishëm në këtë klasë kanë veprimtaritë që organizohen për zhvillimin e **ndërmjetësimit gjuhësor (15%)** të cilat ndihmojnë nxënësin të përpunojë dhe përcjellë informacionin në mënyrë të qartë për të tjerët, duke e përmbledhur, shpjeguar, ose përkthyer atë.

10 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së gjuhës angleze bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Planin Mësimor të Arsimit Bazë si dhe në Kuadrin e Përbashkët Evropian për Gjuhët dhe Volumn Shoqërues (2020). Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve, autorëve të teksteve mësimore, hartuesve të testeve kombëtare, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë kapitull përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të maksimizohet efektiviteti i programit të lëndës së gjuhës angleze.

a) Rekomandime për mësuesit

- Të lidhin përmbajtjen e gjuhës angleze me fusha të tjera (shkencë, matematikë, teknologji, inxhinieri, art, gjuhë, edukatë qytetare, etj.) për të ndihmuar në zhvillimin e përgjithshëm të nxënësve.
- Të përdorin situata nga jeta reale, si lojë me role, diskutime mbi tema aktuale, dhe projekte që lidhen me interesat e nxënësve për të rritur angazhimin e tyre në procesin mësimor.
- Të inkurajojnë nxënësit të eksplorojnë tema të ndryshme në mënyrë të pavarur përmes kërkimeve dhe prezantimeve, duke u dhënë atyre mundësinë të zhvillojnë aftësi kërkimore dhe prezantuese.
- Të planifikojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë rëndësinë e gjuhës angleze në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- Të shfrytëzojnë mjetet digjitale dhe platformat online për të krijuar një mjedis më interaktiv, duke përdorur video, podcast dhe burime të tjera për të përparimin e nxënësve.

- Të fokusohen në zhvillimin e aftësive të larta, si mendimi kritik dhe zgjidhja e problemeve, përmes analizës së teksteve, debateve dhe studimeve të rasteve.
- Të inkurajojnë nxënësit të eksplorojnë kulturën e vendeve anglisht folëse duke përdorur literaturë, muzikë, filma dhe aktivitete kulturore, për të rritur ndjeshmërinë kulturore.
- Të organizojnë ditën evropiane të gjuhëve si një manifestim i shumë gjuhësisë dhe shumë kulturave.
- Të japin feedback/ mendim vlerësues të vazhdueshëm dhe konstruktiv për të ndihmuar nxënësit të përmirësojnë aftësitë e tyre gjuhësore dhe të kuptojnë më mirë boshllëqet e tyre.
- Të inkurajojnë nxënësit të zhvillojnë projekte që përfshijnë përdorimin e gjuhës angleze në mënyrë kreative, si krijimi i videove, blogeve ose aplikacioneve.
- Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- Të inkurajojnë nxënësit të përdorin Portofolin Evropian të Gjuhëve (PEGJ) si një instrument vetëvlerësimi.
- Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socio emocional.
- Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- *Të sigurojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të lëndës së gjuhës angleze (p.sh. sugjerohet 30% teori — 70% praktikë). Përdorimi praktik i gjuhës angleze do të realizohet jo vetëm në orët e veçanta si: ushtrime, përsëritje, projekte, konkurse etj., po përgjatë çdo ore mësimore. Konceptet gramatikore gjithmonë duhet të shpjegohen nëpërmjet situatave praktike. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.*
- Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikular të lëndës së gjuhës së huaj.
- Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

b) Rekomandime për autorët e teksteve shkollore

- Të përshtatin në mënyrë cilësore tekstet shkollore duke reflektuar të gjitha përditësimet më të fundit.
- Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e gjuhës angleze, në tekstet shkollore.
- Të sigurojnë librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së tekstit shkollor.
- Të sigurojnë materialet burimore edhe digjitale për zbatimin e tekstit shkollor.
- Të përfshijnë në tekstet shkollore ushtrime që promovojnë mendimin kritik, zgjidhjen e problemeve dhe krijimtarinë.
- Të krijojnë hapësirë në tekstet shkollore për shembuj dhe ushtrime që nxisin orientimin për karrierë, përmes profesioneve ku gjuha angleze luan rol.
- Të sigurojnë që tekstet të kenë qasje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatshme për moshën, duke marrë parasysh diversitetin kulturor dhe identitetin kombëtar.
- T'i referohen tabelës së vendosur në fund të programit e cila pasqyron përputhjen e niveleve gjuhësore sipas Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët dhe shtrirjen e tyre sipas klasave në sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë.

c) Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare

- Të sigurojnë që testet të përmbajnë ushtrime me fokus zbatime praktike në jetën reale.
- Të integrojnë qasje ndërdisiplinore, që nxisin të menduarit logjik, të menduarin kritik dhe krijues, jo thjesht memorizimin.
- Të sigurojnë që testet të jenë të përputhshme me objektivat e programit dhe rezultatet e të nxënësve, për të reflektuar aftësitë që nxënësit duhet të zhvillojnë.
- Të kenë parasysh nivelin e diversitetit të nxënësve, duke përfshirë ushtrime që janë të qarta dhe të kuptueshme për të gjithë, pavarësisht sfondit kulturor ose gjuhësor.
- Të respektojnë balancën mes aftësive gjuhësore që testohen.
- Të hartojnë modele të testeve kombëtare në mënyrë që të punohen nga nxënësit gjatë viteve të shkollimit.

d) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve gjuhësore.
- Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënës.
- Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- Të vlerësojnë balancën midis kohës që flet mësuesi dhe kohës që flasin nxënës.
- Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënës dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socio emocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e gjuhës angleze.
- Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënës, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

e) Rekomandime për prindërit

- Të inkurajojnë fëmijët që të kuptojnë rëndësinë e gjuhës angleze jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar fëmijët në pjesëmarrjen në projekte të lidhura me gjuhën angleze.
- Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimi të gjuhës angleze, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe të mësimi nga gabimet.
- Të sigurojnë që fëmijët ndihen të mbështetur nga ana emocionale dhe që mësimi i gjuhës angleze zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

f) Rekomandime për nxënës

- Të marrin pjesë aktive në orët e mësimi të gjuhës angleze, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive.
- Të angazhohen në projekte kurrikulare që lidhin gjuhën angleze me lëndët e tjera.
- Të bashkëpunojnë me shokët dhe të mësojnë të komunikojnë lirshëm në gjuhën angleze si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përfshirë edhe përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve online.

- Të kuptojnë rëndësinë e gjuhës angleze si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

11 NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE

Në lëndën e gjuhës angleze së klasës së dhjetë ka këto ndryshime përmbajtjesore:

- 1) Reflektim i ndryshimeve të bëra në Kuadrin Evropian të Referencave për Gjuhët, Volumi Shoqërues, 2020. ¹
- 2) Vendosja e fokusit në qasjen e orientuar drejt veprimit duke sugjeruar një ndarje brenda orës së mësimi 30% pjesa teorike dhe 70% pjesa praktike. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
- 3) Përditësimi i kompetencave kyç dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për klasën e dhjetë.
- 4) Përditësimi dhe përshkrimi në gjuhën angleze i kompetencave të lëndës dhe i rezultateve të të nxënit.
- 5) Riorganizimi dhe përshkrimi në gjuhën angleze i njohurive gjuhësore, gramatikore dhe funksioneve gjuhësore.
- 6) Përditësimi i rezultateve të të nxënit duke shtuar komunikimin online dhe ndërmjetësimin gjuhësor dhe kulturor.
- 7) Riorganizimi dhe përshkrimi në gjuhën angleze i veprimtarive gjuhësore dhe strategjive në formën e rezultateve të të nxënit.
- 8) Promovimi i shumë gjuhësisë dhe shumë kulturave.
- 9) Përfshirja e rezultateve të të nxënit në gjuhën angleze të kompetencës shumë gjuhësore dhe shumë kulturore.
- 10) Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- 11) Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, edukimin për median dhe informacionin, qëndrueshmërinë mjedisore, të nxënit bazuar në projekt duke përfshirë qasjen STEAM, të nxënit e personalizuar, të nxënit social emocional, përdorimin e teknologjisë dhe IA etj.
- 12) Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënit.

¹ Council of Europe (2020), *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/lang-cefr

12 TABELA E NIVELEVE SIPAS KLASAVE

Tabela pasqyron përputhjen e niveleve gjuhësore sipas Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët dhe shtrirjen e tyre sipas klasave në sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë për gjuhën angleze.

Nivelet Klasat	Pre A1	A1	A2	A2+	B1	B1+	B2
Klasa 12							
Klasa 11							
Klasa 10							
Klasa 9							
Klasa 8							
Klasa 7							
Klasa 6							
Klasa 5							
Klasa 4							
Klasa 3							
Klasa 2							
Klasa 1							

PROGRAMI I LËNDËS “QYTETARI”

ARSIMI I MESËM I LARTË

KLASA 10

FUSHA “SHKENCAT SHOQËRORE”

Koordinator: Astrit Dautaj

PËRMBAJTJA

1	HYRJE.....	4
2	PËRMBAJTJA E KURRIKULËS SË LËNDËS SË QYTETARISË.....	7
2.1	KOMPETENCAT PËR KULTURË DEMOKRATIKE	8
2.1.1	VLERAT.....	8
2.1.2	QËNDRIMET	10
2.1.3	AFTËSITË	12
2.1.4	NJOHURITË DHE TË KUPTUARIT KRITIK	16
2.2	DIMENSIONET E QYTETARISË DEMOKRATIKE	18
3	REZULTATET E TË NXËNIT SIPAS TEMATIKAVE NË KLASËN E DHJETË	21
4	UDHËZIME METODOLOGJIKE	95
5	ÇFARË KËRKOHEM NGA MËSUESI I LËNDËS SË QYTETARISË?	96
5.1	Mjedisi i të nxënësve të qytetarisë demokratike.....	98
5.2	Lidhja e lëndës së qytetarisë me temat ndërkurrikulare	100
5.3	Koha mësimore për tematikë për secilën klasë	103

5.4	Vlerësimi në lëndën e edukimit qytetar: njohuritë, aftësitë dhe prirjet qytetare	104
5.4.1	Aftësitë intelektuale	105
5.4.2	Aftësitë pjesëmarrëse	109
5.4.3	Prirjet qytetare.....	112
6	MATERIALET DHE BURIMET MËSIMORE	115

1 HYRJE

Edukimi për qytetari demokratike dhe edukimi për të drejtat e njeriut (EQD/EDNJ) është pjesë e politikës arsimore në Shqipëri, në përmbushje të synimit të saj bazë në drejtim të krijimit të një kulture demokratike dhe pajisjes së individëve me kompetenca për jetën. Në themel të tij qëndrojnë kompetencat për kulturën demokratike të Kornizës Referuese të Këshillit të Evropës, e mbështesin të gjitha kurrikulat e edukimit qytetar, pjesë e kurrikulës zyrtare të arsimit parauniversitar për klasat 1-10. Këto kompetenca janë baza për ndërtimin e përmbajtjes së lëndës së qytetarisë. Ato shprehen dhe nënkuptohen shprehimisht në fushat, dimensionet, idetë, konceptet, objektivat etj., e kësaj kurrikule, të cilat janë të përafruara horizontalisht dhe vertikalisht me standardet dhe praktikat e KE.

Ndryshimet e përshtatura me kurrikulën ekzistuese shënojnë progres dhe janë në përputhje me politikën dinamike të KE-së të njëzet viteve të fundit. Kurrikula e shkruar pasqyron konceptet dhe praktikat e përditësuara të dokumenteve të KE. Kurrikula e qytetarisë është në përputhje me konceptet, praktikat dhe pritshmëritë e KE të EQD/EDNJ, pasi ato përfshijnë koncepte të parashikuara në Kartën e KE.

Përmbajtja e lëndës “Qytetari” trajton jo vetëm realitetin shqiptar, si të ndryshuar dhe ende në ndryshim, problemet dhe sfidat përkatëse, por edhe realitetin evropian dhe global. Si e tillë, kurrikula e kësaj lënde është përballur vazhdimisht me sfida si: ndryshimi i faktorëve lokalë, ekonomikë, socialë, kulturorë, por edhe nga këndvështrimi i angazhimit të vendit për integrim dhe anëtarësimin e tij të ardhshëm në BE.

Situata ndërkombëtare dhe nevoja për përmirësimin e cilësisë së Edukimit për qytetari demokratike

Për shumë vite, Evropa përballet me kërcënime që minojnë kulturën e demokracisë, vlerat dhe parimet e saj, të tilla si: rikthimi i luftës, radikalizmi, dobësimi i angazhimit për lirinë e shprehjes, diskriminimi në rritje, gjuha e urrejtjes në internet dhe pakënaqësia me përpjekjet e qeverisë për të trajtuar ndryshimet klimatike. Vitet e fundit ka pasur një rritje të intolerancës ndaj atyre që perceptohen si të ndryshëm, ndaj kulturave dhe gjuhëve të tyre dhe një rënie të interesit për integrimin e pakicave dhe emigrantëve. Kësaj gjendjeje komplekse i shtohet ardhja e sferës digjitale dhe teknologjive të tilla si intelijenca artificiale gjeneruese, të cilat ofrojnë mundësi të paprecedentë, por gjithashtu përmbajnë rreziqe të konsiderueshme nëse përdoren në mënyrë të papërshtatshme.

Nga ana tjetër arsimit vazhdon të mos arrijë qëllimin e tij për përgatitjen e të rinjve për të jetuar si qytetarë aktivë në një shoqëri demokratike, pavarësisht nga pranimi se vlerat demokratike janë komponentë themelorë dhe thelbësorë si për zhvillimin profesional dhe personal, ashtu dhe për funksionimin demokratik të institucioneve. Për më tepër, nxënësit nuk kanë pasur mundësi të mjaftueshme për t'u fuqizuar dhe për të përfutur plotësisht nga një arsimim që i përgatit ata për t'u bërë qytetarë aktivë dhe të informuar për shkak të mungesës së kurrikulave fleksibël dhe mjediseve të të mësuarit të sigurt dhe jo të dhunshëm, të favorshëm për të mësuar praktikën demokratike. Përveç kësaj, jo të gjithë nxënësit në Evropë janë në gjendje të kuptojnë dhe të mendojnë në mënyrë kritike për çështje të tilla si historia, bota, politika, ligji, të drejtat e njeriut, kulturat, fetë, media, ekonomia, shkenca dhe mjedisi.

Për t'iu përgjigjur këtyre sfidave, arsimit, ndër të tjera, duhet të rigjallërojë misionin e tij qytetar duke i përgatitur të gjithë qytetarët që të bëhen pjesëmarrës aktivë në një shoqëri demokratike. Qytetarëve të të gjitha moshave duhet t'u jepet mundësia të zhvillojnë aftësitë e nevojshme për bashkëjetesën demokratike. Kjo bëhet në kontekstin e të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe përmes një qasjeje me shumë palë, duke përfshirë mbështetjen e menaxherëve të arsimit, mësuesve, nxënësve dhe partnerëve të tjerë në arsim.

Transformimi digjital, i mbështetur kryesisht nga Inteligjenca Artificiale (AI), ka ndryshuar ndjeshëm peizazhin arsimor në vitet e fundit. Ky transformim dëshmohej nga integrimi i teknologjive dhe praktikave digjitale për të përmirësuar proceset e të mësuarit, për të zgjeruar aksesin në burimet arsimore, për të promovuar shkrim-leximin digjital dhe për të nxitur qasje inovative që përmirësojnë rezultatet arsimore dhe përgatisin nxënësit për epokën digjitale. Sistemet arsimore kanë nisur reformat në lidhje me rishikimin e qasjeve pedagogjike, të mjediseve të të mësuarit, zhvillimin e shkrim-leximit digjital midis mësuesve dhe nxënësve dhe qeverisjen me pjesëmarrje të sistemeve arsimore.

Edukimi për qytetarinë digjitale ofron një mundësi për ta bërë këtë duke ofruar një kornizë pedagogjike që përshtatet në mënyrë holistike në të gjithë kurrikulën. Ai integron kompetencat e përcaktuara në Kuadrin e Referencës së Kompetencave për Kulturë Demokratike të Këshillit të Evropës dhe mbulon dhjetë fushat e aktiviteteve të prekura nga teknologjitë digjitale. Këto fusha janë të grupuara gjerësisht në tre grupe: **Të qenit online**, që përfshin fusha që lidhen me kompetencat e nevojshme për të hyrë në shoqërinë digjitale, për t'u shprehur lirisht dhe për të përdorur mjetet digjitale në mënyrë krijuese dhe kritike; **Mirëqenia në internet**, e cila përfshin fusha që lidhen me kompetencat e nevojshme për t'u angazhuar pozitivisht në shoqërinë digjitale dhe për të zhvilluar një marrëdhënie të shëndetshme me teknologjinë; **Të drejtat në internet**, që

përfshijnë fusha që lidhen me kompetencat që lidhen me të drejtat dhe përgjegjësitë e qytetarëve në shoqëri komplekse, të larmishme në një kontekst digjital, ku mbrohet privatësia dhe fuqizohet pjesëmarrja aktive.

Edukimi për qytetari demokratike në dokumentet strategjike të arsimit në Shqipëri

Shoqëria e ndryshuar shqiptare dhe kërkesat e bashkëjetesës demokratike shtrojnë përpara arsimit:

- nevojën për të unifikuar vizionet dhe perspektivat afatshkurtra dhe afatgjata të veprimit qytetar demokratik;
- domosdoshmërinë për t'u transmetuar të rinjve tanë njohuri, vlera e shprehi të reja, por edhe kompetencën qytetare për t'i përdorur ato dhe për t'u integruar e përfshirë cilësisht në veprimin e përgjegjshëm qytetar,
- nevojën për të përgatitur mësues qytetarë dhe të kualifikuar, që të jenë të aftë:
 - të njohin e të përhapin konceptimet dhe praktikat e reja bashkëkohore në fushën e qytetarisë;
 - të mbështesin dhe sigurojnë bashkëpunimin ndërmjet shkollës, familjes, komunitetit dhe institucioneve të tjera përgjegjëse për ndërtimin e shoqërisë së re demokratike;
 - të kuptojnë tendencat sociale, ekonomike, kulturore etj., të shoqërisë shqiptare e më gjerë e të përballojnë sfidat e reja të kohës, zhvillimit, transformimit e progresit etj.

Cilat janë bazat politike dhe legjislative mbi të cilat ngrihet politika e edukimit për qytetari demokratike në Shqipëri?

1. Kushtetuta e Shqipërisë. Në Shqipëri, detyrimi i sistemit arsimor për të ushqyer arsimin me vlerat dhe parimet e EQD/EDNJ buron nga Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë si bazë për respektimin dhe mbrojtjen e dinjitetit të njeriut, të drejtave dhe lirive, trashëgimisë kombëtare, bashkëjetesës fetare dhe bashkëjetesës me pakicat, të cilat janë baza e shtetit.

2. Ligji për Arsimin Parauniversitar. Në këtë drejtim, ndryshimet e bëra në Ligjin për Arsimin Parauniversitar, i cili është ligji kryesor që rregullon veprimtarinë e sistemit arsimor parauniversitar, përmban 8 kompetencat kyçe të Bashkimit Evropian në të cilat përfshihet kompetenca e qytetarisë, vetëdijes dhe shprehjes kulturore.

3. Strategjia Kombëtare e Arsimit 2021-2026, një dokument që është hartuar bazuar në vlerat e Këshillit të Evropës, me një vizion për arsimin, synon të arrijë “Një sistem arsimor cilësor të bazuar në parimet e përfshirjes dhe të të mësuarit gjatë gjithë jetës, i cili u mundëson të gjithë individëve të arrijnë potencialin e tyre të plotë duke kontribuar kështu në mirëqenien e tyre personale, si dhe në forcimin e demokracisë dhe integritetit të vendit.

4. Karta e Këshillit të Evropës për Qytetarinë Demokratike dhe Edukimin për të Drejtat e Njeriut, e cila kërkon nga shtetet anëtare:

- a) Së pari, përfshirja e arsimit për qytetari demokratike dhe edukimi për të drejtat e njeriut në kurrikulat për arsimin parashkollor, fillor dhe të mesëm si dhe në arsimin dhe aftësimin e përgjithshëm dhe profesional.
- b) Së dyti, të vazhdojë të mbështesë, rishikojë dhe përditësojë edukimin për qytetarinë demokratike dhe edukimin për të drejtat e njeriut në këto kurrikula me qëllim që të sigurohet rëndësia e tyre dhe të inkurajohet qëndrueshmëria e kësaj fushe.

5. Kuadri i referencës së kompetencave për kulturën demokratike i Këshillit të Evropës: 3 vëllime që përcaktojnë jo vetëm grupin prej 20 kompetencash dhe treguesit e tyre përkatës, por edhe një vizion dhe rekomandime të qarta për t'i bërë ato pjesë të politikës dhe praktikës së mësimdhënies dhe të nxënies.

2 PËRMBAJTJA E KURRIKULËS SË LËNDËS SË QYTETARISË

Përmbajtja e lëndës së Qytetarisë trajton jo vetëm realitetin shqiptar, si të ndryshuar dhe ende në ndryshim, problemet dhe sfidat përkatëse, por edhe realitetin evropian dhe global. Si e tillë, kurrikula e kësaj lënde është përbërur vazhdimisht me sfidën e ndryshimit të faktorëve lokalë, ekonomikë, socialë, kulturorë, por edhe nga këndvështrimi i angazhimit të vendit për integrim dhe anëtarësimin e tij të ardhshëm në BE.

Një listë e gjatë çështjesh që janë bërë prioritet për sistemin arsimor përfshijnë edukimin për qytetarinë demokratike dhe të drejtat e njeriut, edukimin kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit, edukimin mbi fenë dhe çështjet e lidhura me to, edukimin e medias dhe

informacionit, edukimin ligjor të publikut, edukimin gjinor, edukimin kundër diskriminimit, edukimin kundër trafikimit të qenieve njerëzore, edukimin kundër abuzimit seksual dhe edukimin për përfshirje.

Përmbajtja e lëndës së qytetarisë ka në themel Kompetencat themelore të përcaktuara në Kuadrin e Referencës së Kompetencave për Kulturë demokratike.

2.1 KOMPETENCAT PËR KULTURË DEMOKRATIKE

2.1.1 VLERAT

1. Vlerësimi i dinjitetit njerëzor dhe i të drejtave të njeriut

Nxënësi:

- Argumenton që të drejtat e njeriut duhet të mbrohen dhe të respektohen gjithmonë.
- Argumenton që të drejtat e veçanta të fëmijëve duhet të respektohen dhe të mbrohen nga shoqëria.
- Mbron pikëpamjet se askush nuk duhet të jetë objekt i torturës, i trajtimeve poshtëruese ose i ndëshkimit.
- Argumenton se të gjitha institucionet publike duhet të respektojnë, të mbrojnë dhe të zbatojnë të drejtat e njeriut.
- Mbron pikëpamjen që kur njerëzit janë të burgosur, megjithëse ata janë objekt i kufizimeve, nuk do të thotë që ata meritojnë më pak respekt dhe dinjitet se të tjerët.
- Shpreh pikëpamjen se të gjitha ligjet duhet të jenë në përputhje me normat dhe standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut.

2. Vlerësimi i larmisë kulturore

Nxënësi:

- Mbështet pikëpamjen se ne duhet të jemi tolerantë për besimet e ndryshme që mbahen nga të tjerët në shoqëri.

- Mbështet pikëpamjen se secili duhet të përpiqet për mirëkuptimin e ndërsjellë dhe të kuptimshëm të dialogut ndërmjet njerëzve dhe grupeve që perceptohen “të ndryshëm” nga njëri-tjetri.
- Shpreh pikëpamjen se larmia kulturore në shoqëri duhet të vlerësohet dhe të çmohet pozitivisht.
- Argumenton se dialogu ndërkulturor duhet të na ndihmojë të njohim identitetet tona të ndryshme dhe përkatësitë kulturore.
- Argumenton që dialogu ndërkulturor duhet të zhvillojë respektin dhe kulturën e “të jetuarit së bashku”.

3. Vlerësimi i demokracisë, i drejtësisë, i ndershmërisë, i barazisë dhe i shtetit të së drejtës

Nxënësi:

- Argumenton që shkollat duhet të mësojë nxënësit për demokracinë dhe si të veprojnë si qytetarë demokratë.
- Shpreh pikëpamjen që të gjithë qytetarët duhet të trajtohen në mënyrë të barabartë dhe të paanshme nga ligji.
- Argumenton se ligjet duhet të zbatohen gjithmonë në mënyrë të ndershme.
- Argumenton se zgjedhjet demokratike duhet të zhvillohen të lira dhe të ndershme, në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe me legjislacionin vendas.
- Shpreh pikëpamjen se kurdoherë, që një punonjës publik ushtron pushtet, ai duhet të mos e keqpërdorë pushtetin dhe të kapërcejë kufijtë e autoritetit ligjor
- Mbështet pikëpamjen se gjykata duhet t’u garantohen të gjithëve në mënyrë që njerëzve të mos iu mohohen mundësitë për të çuar një çështje në gjykatë për shkak të pamundësisë financiare e të karakterit të ndërlikuar.
- Mbështet pikëpamjen se ata të cilëve u është besuar pushteti legjislativ, duhet të jenë objekt i mbikëqyrjes ligjore dhe i mbikëqyrjes së duhur mbarë institucionale.
- Shpreh pikëpamjet se informimi për politikat publike dhe zbatimimi i tyre duhet t’i bëhen të njohura publikut.
- Argumenton nevojën e masave të efektshme kundër veprimeve të autoriteteve publike të cilat shkelin të drejtat civile.

2.1.2 QËNDRIMET

1. Të qenit i hapur ndaj kulturave të tjera

Nxënësi:

- Tregon interes për të mësuar për besimet, vlerat, traditat e njerëzve të tjerë dhe të botëkuptimeve.
- Shpreh interes për të udhëtuar në vende të tjera.
- Shpreh kureshtjen për besimet dhe interpretimet e të tjerëve, orientimet dhe grupimet kulturore.
- Shpreh vlerësimin e vet lidhu me mundësinë për të pasur përvoja të kulturave të tjera.
- Kërkon dhe mirëpret mundësitë për të takuar njerëz me vlera, zakone dhe sjellje të ndryshme.
- Kërkon kontakte me njerëz të tjerë për të mësuar për kulturën e tyre.

2. Respekti

Nxënësi:

- U jep hapësirë të tjerëve për të shprehur vetveten.
- Shpreh respektin për njerëzit e tjerë si qenie të barabarta njerëzore.
- Trajton të gjithë njerëzit me respekt, pavarësisht nga prejardhja e tyre kulturore.
- Shpreh respekt për njerëzit me status ekonomik e social të ndryshëm nga i veti.
- Shpreh respekt për ndryshimet fetare.
- Shpreh respekt për njerëzit që kanë pikëpamje politike të ndryshme nga të vetat.

3. Mendësia qytetare

Nxënësi:

- Shpreh vullnetin për të bashkëpunuar me të tjerët.

- Bashkëpunon me të tjerët për çështje të interesit të përbashkët.
- Shpreh përkushtimin për të mos qenë vëzhgues pasiv kur shkelet dinjiteti dhe të drejtat e të tjerëve.
- Diskuton për çfarë mund të bëhet për të ndihmuar komunitetin të bëhet një vend më i mirë.
- Ushtron detyrimet dhe përgjegjësitë e qytetarisë aktive në nivel vendor, kombëtar ose global.
- Ndërmerr veprime për të qenë i informuar për çështjet qytetare.

4. Përgjegjësia

Nxënësi:

- Tregon që pranon përgjegjësinë për veprimet e veta.
- Kërkon ndjesë kur lëndon ndjenjat e dikujt.
- Dorëzon punën e kërkuar në kohë.
- Dëshmon përgjegjësinë për gabimet e veta.
- Përmblush angazhimet e veta ndaj të tjerëve gjithmonë.

5. Efektshmëria e veprimeve

Nxënësi:

- Shpreh besimin në aftësinë e vet për të kuptuar çështjet.
- Shpreh besimin që mund të kryejë veprimtaritë që ka planifikuar.
- Shpreh besim në aftësitë e veta për të eksploruar pengesat gjatë arritjes së qëllimit.
- Shpreh besimin se mund të ndryshojë nëse e dëshiron një gjë të tillë.
- Tregon siguri në aftësitë e veta për të përballuar me sfidat e jetës.

- Tregon besim se e di si mund të menaxhojë situatat e paparashikuara duke u bazuar në burimet e veta.

6. Toleranca ndaj paqartësisë

Nxënësi:

- Bashkëvepron mirë me të tjerët që kanë larmi pikëpamjesh të ndryshme.
- Tregon që është në gjendje të ndërpresë përkohësisht gjykimet për të tjerët.
- Ndihet rehat në situata të panjohura.
- Trajton pozitivisht dhe në mënyrë konstruktive situatat e pasigurta.
- Punon mirë në rrethana të paparashikuara.
- Shpreh dëshirën për t'u sfiduar në idetë dhe dëshirat e veta.
- Kënaqet me sfidat e trajtimit të problemeve të paqarta
- Ndihet mirë gjatë trajtimit të situatave të ndërlikuara.

2.1.3 AFTËSITË

7. Aftësia e të mësuarit të pavarur

Nxënësi:

- Tregon shkathhtësinë për të identifikuar burimet për të mësuarit (p.sh. njerëzit, librat, interneti);
- Kërkon, kur është e nevojshme, qartësimin e informacionit të ri të marrë nga njerëz të tjerë;
- Mund të mësojë për tema të reja me mbikëqyrje minimale;
- Mund të vlerësojë cilësinë e punës së tij;
- Mund të përzgjedhë burimet më të besueshme të informacionit ose të këshillave nga ato që janë të pranishme;

- Tregon aftësinë për të mbikëqyrur, për të përcaktuar dhe për të plotësuar detyra pa mbikëqyrje të drejtpërdrejtë.

8. Aftësia e menduarit analitik dhe kritik

Nxënësi:

- Mund të identifikojë ngjashmëritë dhe ndryshimet ndërmjet informacionit të ri dhe atij të njohur;
- Përdor evidenca për të mbështetur opinionin e vet;
- Mund të vlerësojë rreziqet që lidhen me alternativa të ndryshme;
- Dëshmon që ai mendon për përdorimin e drejtë të informacionit;
- Mund të identifikojë hendeqet, mungesën e lidhjes ose divergjencat në materialet e analizuara;
- Mund të përdorë kritere të qarta dhe të veçanta, parime ose vlera për të bërë gjykime.

9. Aftësia për të dëgjuar dhe për të vëzhguar

Nxënësi:

- Dëgjon me kujdes opinionet e ndryshme.
- Dëgjon me vëmendje të tjerët.
- Vëzhgon gjestet e folësve dhe gjuhën e përgjithshme të trupit për të kuptuar më mirë fjalët e tyre.
- Mund të dëgjojë në mënyrë të efektshme për të deshifruar kuptimin ose qëllimet e një personi tjetër.
- I kushton vëmendje asaj çfarë të tjerët nënkuptojnë por nuk e shprehin
- I kushton vëmendje mënyrës si njerëzit nga kultura të tjera reagojnë në mënyra të ndryshme ndaj të njëjtës situatë.

10. Empatia

Nxënësi:

- Mund të dallojë kur një shok ka nevojë për ndihmë.

- Shpreh simpatinë për gjërat e këqija që ka parë t'u ndodhin të tjerëve.
- Përpiqet të kuptojë më mirë miqtë, duke përfytyruar gjërat nga këndvështrimi i tyre.
- Merr parasysh ndjenjat e njerëzve të tjerë kur merr vendime.
- Shpreh pikëpamjen se kur mendon për të tjerët në vende të tjera, ai ndan me ta gëzimet dhe hidhërimet e tyre.
- Identifikon me kujdes ndjenjat e të tjerëve, edhe në rastet ku ata nuk duan t'i tregojnë ato.

11. Fleksibiliteti dhe përshtatshmëria

Nxënësi:

- Ndryshon opinionin e vet nëse dëshmohet përmes argumenteve të arsyeshme se kjo është e nevojshme dhe kërkohet të bëhet.
- Mund të ndryshojë vendimet që ka bërë nëse kjo kërkohet nga pasojat e këtyre vendimeve.
- Përshtatet ndaj situatave të reja, duke përdorur aftësi të reja.
- Përshtatet ndaj situatave të reja duke përdorur njohuritë në mënyra të ndryshme.
- Përshtat konventat socio-kulturore të grupeve të tjera kulturore kur bashkëvepron me anëtarët e këtyre grupeve.
- Mund të ndryshojë sjelljen e vet për ta përshtatur me kulturat e tjera.

12. Aftësitë gjuhësore, komunikuese dhe shumëgjuhëshe

Nxënësi:

- Mund të shpreh mendimet e veta për një problem.
- U kërkon folësve të përsërisin çfarë kanë thënë, nëse nuk është e qartë për të.
- Bën pyetje që dëshmojnë të kuptuarit e pozicionit të njerëzve të tjerë.
- Mund të përshtatë mënyra të ndryshme të shprehjes së mirësjelljes në një gjuhë tjetër.

- Mund të ndërmjetësojë me anë të gjuhës, përmes përkthimit, interpretimit ose shpjegimit, në shkëmbime ndërkulturore.
- Mund të shmangë me sukses keqkuptimet ndërkulturore.

13. Aftësia për të bashkëpunuar

Nxënësi:

- Ndërton marrëdhënie pozitive me të tjerët në grup.
- Ndan punën me të tjerët kur punon si anëtar i një grupi.
- Punon për të ndërtuar konsensus për të arritur synimet e grupit.
- Si anëtar i një grupi, mban të tjerët të informuar për informacione të dobishme që lidhen me interesat e tyre.
- Prodhon entuziazëm ndërmjet anëtarëve të grupit për përmbushjen e synimeve të përbashkëta.
- Kur punon me tjerët, i mbështet ata pavarësisht nga ndryshimet në pikëpamje.

14. Aftësia për zgjidhjen e konflikteve

Nxënësi:

- Mund të komunikojë me respekt me palët në konflikt.
- Mund të identifikojë rrugë të ndryshme për zgjidhjen e konflikteve.
- Mund të ndihmojë të tjerët për të zgjidhur konfliktet përmes rritjes së shkallës së kuptimit të alternativave të pranishme.
- Mund të nxisë palët e përfshira në konflikt për të dëgjuar në mënyrë aktive njëri-tjetrin dhe për të ndarë çështjet në interes të përbashkët.
- Nis rregullisht komunikimin për të ndihmuar në zgjidhjen e konflikteve ndër personale.
- Mund të trajtojë me efektivitet stresin emocional, ankthin dhe pasigurinë e njerëzve të tjerë në situata konfliktuale.

2.1.4 NJOHURITË DHE TË KUPTUARIT KRITIK

1. Njohja dhe të kuptuarit kritik të vetes

Nxënësi:

- Mund të përshkruajë emocionet e tij.
- Mund të përshkruajë mënyrat në të cilën mendimet dhe emocionet e veta ndikojnë sjelljen e tij.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për vlerat dhe besimet e tij.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për veten nga këndvështrime të ndryshme.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për paragjykimet dhe stereotipat e veta dhe për shkaqet e tyre.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për emocionet dhe ndjenjat në situata të ndryshme e të larmishme.

2. Njohja dhe të kuptuarit kritik të gjuhës dhe komunikimit

Nxënësi:

- Mund të shpjegojë se si toni i zërit, kontakti pamor dhe gjuha e shenjave mund të ndihmojnë komunikimin.
- Mund të përshkruajë ndikimin social dhe pasojat e stileve të ndryshme të komunikimit tek të tjerët.
- Mund të shpjegojë se si marrëdhëniet shoqërore disa herë janë të koduara në format gjuhësore që përdoren në biseda (p.sh. në përshëndetje, në format për t'u drejtuar dikujt etj.).
- Mund të shpjegojë përse njerëzit e kulturave të tjera mund të ndjekin modele të ndryshme komunikimi, verbale dhe jo verbale, të cilat janë të rëndësishme në këndvështrimin e tyre.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për modelet e ndryshme komunikimit që përdoren të paktën në një grup shoqëror ose kulturor.

3. Njohja dhe të kuptuarit kritik të botës (duke përfshirë politikën, ligjin, të drejtat e njeriut, kulturën, kulturat, fetë, historinë, median, ekonominë, mjedisin dhe zhvillimin e qëndrueshëm)

Nxënësi:

- Mund të shpjegojë kuptimin e koncepteve politike bazë, duke përfshirë demokracinë, lirinë, qytetarinë, të drejtat dhe përgjegjësitë.
- Mund të shpjegojë përse secili ka përgjegjësi të respektojë të drejtat e njeriut të tjerëve.
- Mund të përshkruajë praktikat kulturore bazë (p.sh. zakonet e të ushqyerit, praktikat e përshëndetjeve, mënyrën si u drejtohem njerëzve, mirësjelljen) në një kulturë tjetër.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike se si botëkuptimi i vet është një ndër botëkuptimet e shumta në botë.
- Mund të vlerësojë ndikimin e shoqërisë në natyrën e botës, për shembull, nga pikëpamja e rritjes së popullsisë, e zhvillimit të popullsisë, e konsumit të burimeve.
- Mund të reflektojë për rreziqet që lidhen me dëmtimin e mjedisit.
- Mund të shpjegojë natyrën universale, të patjetërsueshme dhe të pandashme të të drejtave të njeriut.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për marrëdhëniet ndërmjet të drejtave të njeriut, demokracisë, paqes dhe sigurisë në një botë të globalizuar.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për shkaqet rrënjësore të shkeljeve të të drejtave të njeriut, duke përfshirë edhe rolin e stereotipave dhe paragjytimeve në proceset që çojnë në abuzimin me të drejtat e njeriut.
- Mund të shpjegojë rreziqet e përgjithësimit nga sjelljet individuale tek e tërë kultura.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për simbolet fetare, ritualet fetare dhe përdorimin fetar të gjuhës.
- Mund të përshkruajë pasojat e propagandës në botën e sotme.
- Mund të shpjegojë se si njerëzit mund të ruajnë dhe të mbrojnë veten nga propaganda.

- Mund të përshkruajë mënyrat e ndryshme në të cilat qytetarët mund të ndikojnë politikën.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike për thelbin ndryshues të kuadrit të të drejtave të njeriut dhe zhvillimin e vazhdueshëm të të drejtave të njeriut në rajone të ndryshme të botës.
- Mund të shpjegojë përse nuk ka grupe kulturore që kanë karakteristika të brendshme të pandryshueshme.
- Mund të shpjegojë përse të gjitha grupet fetare janë në zhvillim dhe ndryshim të pandërprerë.
- Mund të reflektojë në mënyrë kritike përse, shpesh herë, historitë paraqiten dhe mësohen nga pikëpamja etnocentrike.
- Mund të shpjegojë ekonominë kombëtare dhe se si proceset ekonomike dhe financiare ndikojnë në funksionimin e shoqërisë.

2.2 DIMENSIONET E QYTETARISË DEMOKRATIKE

Përmbajtja e konceptit të qytetarisë demokratike është shumë e larmishme dhe shumë dimensionale. Ajo përbëhet nga:

- Dimensioni politik, pjesëmarrja në procesin e marrjes së vendimit dhe në ushtrimin e pushtetit politik.
- Dimensioni ligjor, qëndrimi dhe përgjegjësia qytetare ndaj rregullave dhe ligjit, vetëdija dhe ushtrimi i të drejtave dhe përgjegjësi të qytetarëve. Etj.
- Dimensioni etik, vetëdija për shtyllat kryesore të edukimit të fëmijëve për integritet moral e luftë kundër korrupsionit.
- Dimensioni kulturor, respekti për të gjithë njerëzit, vlerat themelore demokratike, për historinë dhe trashëgiminë e përbashkët dhe njëkohësisht të ndryshme, si dhe ndihma për vendosjen e marrëdhënieve ndërkulturore paqësore.
- Dimension shoqëror, ekonomik e financiar, veçanërisht përpjekjet kundër varfërisë dhe përjashtimit social, përpjekjet për krijimin e formave të reja të punës dhe të zhvillimit të komuniteteve dhe si ekonomia të mund të ndihmojë krijimin e një shoqërie demokratike.

- Dimensiononi i karrierës, si pjesë e edukimit për vendimarrje të mirinformuar dhe për kompetencë
- Dimensiononi evropian, vetëdija për unitetin dhe diversitetin e kulturës evropiane dhe të mësuarit për të jetuar në një kontekst evropian.
- Dimensiononi global, njohja, pranimi dhe nxitja e ndërvlerësive dhe të solidaritetit global.
- Dimensiononi i qytetarisë digjitale, të qenit online, mirëqenia online, media dhe informimi etj.

Programi i lëndës i shërben:

- **Nxënësit** për zhvillimin e kompetencave të qytetarisë, në mënyrë që ai të përballojë sfidat e jetës dhe të integrohen në shoqëri.
- **Mësuesit** për planifikimin, realizimin dhe vlerësimin e veprimtarive mësimore dhe arritjeve të nxënësve në klasë dhe jashtë saj.
- **Prindit** për njohjen e rezultateve të pritshme të fëmijëve dhe kritereve të vlerësimit.
- **Hartuesit** të teksteve mësimore dhe të materialeve ndihmëse për mësuesit dhe nxënësit.

Qëllimet e përgjithshme të programit të lëndës së qytetarisë

Edukimi për qytetari demokratike synon:

- të përgatisë të rinjtë për pjesëmarrje aktive në shoqërinë demokratike, duke fuqizuar kështu kulturën demokratike;
- të aftësojë të rinjtë në luftën kundër ksenofobisë, dhunës, racizmit, nacionalizmit agresiv dhe intolerancës;
- të sigurojë dhe të forcojë kohezionin shoqëror, drejtësinë sociale dhe përkushtimin për të mirën e përgjithshme;
- të fuqizojë shoqërinë civile përmes pajisjes së qytetarëve me njohuri dhe shprehje demokratike;

Mbështetur në këto qëllime të përgjithshme, programi i lëndës së qytetarisë synon:

- T'u japë nxënësve mundësinë për të zhvilluar njohuritë dhe aftësitë intelektuale, të domosdoshme për të kuptuar, për të analizuar dhe për të ndikuar në politikat sociale dhe mënyrat e zbatimit të tyre.
- T'u japë nxënësve mundësinë për të zhvilluar aftësitë e pjesëmarrjes qytetare të nxënësve dhe përfshirjen e tyre të vetëdijshme dhe të kualifikuar në zgjidhjen e problemeve të komunitetit.
- T'u japë nxënësve mundësinë të zhvillojnë përkushtimin qytetar në respektimin e vlerave dhe parimeve demokratike të domosdoshme për bashkëjetesë në një shoqëri demokratike.

Programi i lëndës Qytetaria për klasën e dhjetë ndërtohet mbi dimensionin ligjor të përmbajtjes së kësaj lënde.

Edukimi ligjor në kuadrin e edukimit për qytetari demokratike synon të pajisë të rinjtë me njohuri rreth ligjit, sistemit ligjor dhe parimeve themelore dhe vlerave mbi të cilat ngrihet një demokraci kushtetuese. Nëpërmjet kësaj lënde të rinjtë njihen me të drejtat dhe përgjegjësitë e tyre, zhvillojnë njohuritë, shprehjet dhe qëndrimet që i aftësojnë ata të veprojnë në përputhje me ligjin por dhe të jenë qytetarë pjesëmarrës në jetën dhe bërjen e demokracisë. Kjo lëndë synon t'u japë nxënësve mundësinë të njihen me konceptin e ligjit në shoqërinë demokratike si dhe me koncepte të tilla si drejtësia, liria, përgjegjësia, barazia e trajtimit, kushtetuta etj.

E veçanta e kësaj lënde qëndron në faktin që vetë nxënësit duhet të shndërrohen në partnerë në procesin e të nxënës. Përmes kësaj lënde aftësitë për të menduar në mënyrë kritike fitohen dhe ushtrohen në proces praktik, ndërkohë që ata debatojnë rreth çështjeve të ndryshme, diskutojnë politikën publike, mësojnë të zgjidhin mosmarrëveshjet apo marrin pjesë në dramatizime, gjyqe imitimi etj.

Për realizimin e synimeve të lëndës mësuesit punojnë krah për krah me avokatë, gjykatës, punonjës socialë, policë, ligjvënës dhe profesionalistë të fushave të tjera me qëllim që të sjellin komunitetin, ku jetojnë, në klasë. Për këtë arsye lënda edukimi ligjor i ndihmon nxënësit të mësojnë dhe përvetësojnë aftësitë dhe shprehjet jetësore të domosdoshme për të arritur suksesin në jetë, siç janë p.sh.. aftësia për të zgjidhur problemet, aftësia socializuese, autonomia etj. Përdorimi i strategjive ndërvepruese të mësimdhënies i ndihmon nxënësit të identifikojnë dhe klasifikojnë zgjidhjet e

ndryshme të problemit, të vlerësojnë alternativat dhe pasojat e tyre, të zgjerojnë perspektivat dhe të mendojnë në mënyrë kritike, të përgatiten me ndjenjën e respektimit të tyre në praktikë si dhe të parandalojnë shkeljet e tyre.

Në kuadrin e këtij dimension, ky program synon:

- Të pajisë nxënësit me njohuritë e domosdoshme praktike për ligjin dhe për sistemin ligjor dhe me aftësitë për t'i përdorur ato në jetën e përditshme;
- Të rrisë nivelin e përvetësimit dhe kuptimit të parimeve dhe vlerave që qëndrojnë në themel të kushtetutës, ligjeve dhe sistemit ligjor;
- Të rritë nivelin e ndërgjegjësimit dhe të njohurive për çështjet dhe kundërshtitë e sotme lidhur me ligjin dhe sistemin ligjor;
- Të nxisë pjesëmarrjen aktive qytetare në fushën e respektimit të të drejtave të njeriut;
- Të nxisë ndjenjën e tolerancës, të paanshmërisë dhe të drejtësisë;
- Të zhvillojë vullnetin dhe aftësinë për të zgjidhur mosmarrëveshjet përmes rrugës (mekanizmave) zyrtarë dhe, kur është e nevojshme, përmes rrugës (mekanizmave) jo zyrtare;
- Të zhvillojë më tej aftësitë bazë si, të menduarit kritik dhe arsyetimi, komunikimi, vëzhgimi, zgjidhja e problemit etj.;
- Të zhvillojë njohuritë dhe të kuptuarit për rolin që ligji, sistemi ligjor, mekanizmat e shtrëngimit ligjor, gjyqtarët, avokatët etj., luajnë në shoqëri etj.

3 REZULTATET E TË NXËNIT SIPAS TEMATIKAVE NË KLASËN E DHJETË

Në programin e qytetarisë janë paraqitur rezultatet e pritshme të të nxënësit, të cilat shprehen në terma njohurish, aftësish dhe qëndrimesh. Tematikat dhe renditja e tyre nuk nënkuptojnë që përmbajtja vjetore, përgjatë vitit shkollor, duhet të zhvillohet e ndarë në këtë renditje. Kombinimi dhe ndarja e njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve në situata të nxëni, kapituj ose grupe temash e njësi mësimore, si dhe renditja e tyre është e drejtë e

përdoruesve të programit (më kryesorët janë autorët e teksteve dhe mësuesit). Sasia e orëve mësimore për secilën tematikë është relativisht rekomanduese.

TEMATIKA: LIGJI 5 ORË		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime e sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
Ligji: Rregullatori themelor i shoqërisë Ligji është shumë më tepër sesa thjesht një sërë rregullash; ai është themeli mbi të cilin ndërtohet shoqëria jonë, duke i dhënë formë dhe rend jetës së përditshme. Qëllimi kryesor i ligjit është të sigurojë drejtësi, rend dhe siguri për të gjithë. Natyra e tij është ajo e një mjeti rregullator që shërben për të menaxhuar marrëdhëniet mes individëve, institucioneve dhe shtetit. Pa ligj, do të mbizotëronte kaosi, ndaj rëndësia e tij në shoqëri është thelbësore për të garantuar funksionimin e saj normal. Ligji zbatohet në mënyrë të vazhdueshme,	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përkufizojë dhe shpjegojë ç ‘është ligji, duke theksuar rolin e tij si një mjet thelbësor për vendosjen e rendit dhe sigurisë në shoqëri. • Të identifikojë dhe të përshkruajë qëllimet kryesore të ligjit, si garantimi i drejtësisë, rregullimi i sjelljeve, mbrojtja e të drejtave dhe parandalimi i konflikteve. • Të analizojë natyrën dhe funksionet e ndryshme të ligjit, duke kuptuar se si ai ndikon në marrëdhëniet shoqërore, ekonomike dhe politike.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime • Të pranojë rëndësinë e ligjit në ruajtjen e stabilitetit dhe zhvillimit të një shoqërie demokratike. • Të demonstrojë sjellje ligj zbatuese në jetën e përditshme

duke u përshtatur me kontekstin kohor dhe hapësinor, duke siguruar që normat të jenë të vlefshme dhe efektive kudo e në çdo kohë.	• Të argumentojë rëndësinë e ligjit në ruajtjen e stabilitetit dhe zhvillimit të një shoqërie demokratike. • Të diskutojë zbatimin e ligjit në kontekste të ndryshme kohore dhe hapësinore, duke kuptuar fleksibilitetin dhe adaptimin e tij ndaj nevojave	
Ligji dhe vlerat: një lidhje thelbësore Ligji nuk ekziston në një vakum; ai është i lidhur ngushtë me vlerat që mbështet dhe promovon. Vlerat morale të ligjit pasqyrojnë parimet e drejtësisë, barazisë dhe respektit për dinjitetin njerëzor. Vlerat politike sigurojnë pjesëmarrjen qytetare dhe funksionimin demokratik të shtetit. Nga ana tjetër, vlerat ekonomike synojnë të rregullojnë tregjet dhe të garantojnë një shpërndarje të drejtë të burimeve, ndërsa vlerat sociale fokusohen te mirëqenia dhe kohezioni i shoqërisë. Është thelbësore që këto vlera të merren parasysh gjatë hartimit dhe zbatimit të ligjeve,	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të identifikojë dhe të shpjegojë lidhjen midis ligjit dhe vlerave themelore të një shoqërie, siç janë vlerat morale, politike, ekonomike dhe sociale. • Të dallojë dhe të analizojë se si vlerat morale (p.sh., drejtësia, barazia), politike (p.sh., demokracia, liria), ekonomike (p.sh., zhvillimi i qëndrueshëm, shpërndarja e pasurisë) dhe sociale (p.sh., mirëqenia, kohezioni) pasqyrohen në ligje. • Të analizojë ligjin në këndvështrimin e vlerave mbi të cilat ngrihen dhe të justifikimit të tij në raport me vlerat që duhet të mbrojë • Të argumentojë rëndësinë e marrjes parasysh të këtyre vlerave gjatë procesit të hartimit dhe	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime Të mbajë qëndrimin kureshtar dhe të jetë i gatshëm për të thelluar njohuritë përtej sipërfaqes Të jetë ndjeshëm ndaj çështjeve sociale dhe etike që ndikojnë në shoqëri Të shprehë ndjenjën e përgjegjësisë qytetare dhe të empatisë ndaj të tjerëve. Të jetë i hapur ndaj njohurive nga fusha të ndryshme.

pasi vetëm kështu ligji mund të jetë i drejtë, efikas dhe i pranueshëm për qytetarët. Po kështu, nxënësi mëson të shohë lidhjen midis ligjit (fushës ligjore) dhe fushave të tjera si politika, ekonomia dhe sociologjia. Për shembull, duhet të jetë në gjendje të shpjegojë se një ligj për mbrojtjen e konsumatorit nuk është vetëm një rregull ligjor, por ka një ndikim të drejtpërdrejtë në ekonomi dhe mirëqenien e qytetarëve.	zbatimit të ligjeve për të siguruar efektivitetin dhe legjitimitetin e tyre. • Të dallojë dhe të shpjegojë lidhjen ndërmjet një ligji dhe vlerë me fushat e tjera të jetë, si ekonomia, politika, si dhe ndikimin e drejtpërdrejtë që atë kanë në mirëqenien e qytetarëve	Të shprehë qëndrim objektiv dhe të bazuar në fakte, duke shmangur opinionet e pabazuara.
Llojet e ligjeve Shoqëria moderne karakterizohet nga një larmi e gjerë marrëdhëniesh shoqërore dhe juridike. Ligjet shërbejnë si rregullatorë të këtyre marrëdhënieve, duke siguruar që çdo fushë e jetës të ketë normat e veta. Ka një sërë llojeve të ligjeve, siç janë ato civile, penale, administrative, kushtetuese, etj., secili prej tyre i krijuar për të trajtuar sfida dhe nevoja specifike në fushat përkatëse. Kjo larmi	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të shpjegojë larminë e marrëdhënieve shoqërore dhe juridike dhe si ligjet shërbejnë si rregullatorë specifikë për secilën fushë: - o të identifikojë se një çështje, siç është një mosmarrëveshje për një pronë, ka rrënjë në marrëdhënie shoqërore por zgjidhet përmes një marrëdhënieje juridike. - o të tregojë lidhjen ndërmjet pjesëve të ndryshme të sistemit	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime • Të jetë analitik dhe kërkues për të kuptuar bashkëveprimin e pjesëve të një sistemi dhe të rregullimit të tyre ligjor . • Të jetë i prirur për të kërkuar qartësinë e nevojshme e për të mos u mbingarkuar me detaje

siguron që të gjitha aspektet e jetës shoqërore të jenë të mbuluara nga kuadri ligjor Pr.sh. nxënësi aftësohet që në vend që t'i shohë ligjet si një listë rregullash të ndara, duhet të kërkojë lidhjen e tyre me fusha të ndryshme të jetës. Pra, të jesh në gjendje të identifikosh se një çështje, siç është një mosmarrëveshje për një pronë, ka rrënjë në marrëdhënie shoqërore (marrëdhënia mes fqinjëve), por zgjidhet përmes një marrëdhënieje juridike (ligji civil). Me anë të këtij mësim, nxënësi aftësohet të dallojë ligjet që rregullojnë marrëdhëniet ndërmjet qytetarëve dhe qeverisë (ligji administrativ).	• Të klasifikojë dhe të përshkruajë llojet kryesore të ligjeve (p.sh., Kushtetues, Civil, Penal, Administrativ), duke dhënë shembuj për secilin dhe duke shpjeguar fushën e tyre të veprimit. • Të klasifikojë informacionin ligjor në kategori të qarta • Të ilustrojë me shembuj nga jeta funksionin e ligjeve të veçanta	• Të jetë i prirur drejt mundësive praktike të zbatimit të ligjit
Ligji dhe Unë: Përgjegjësia Individuale Rëndësia e ligjit në shoqëri nuk mund të kuptohet plotësisht pa përfshirjen e rolit individual. Zbatimi i ligjit nuk është vetëm një detyrë e shtetit, por edhe një përgjegjësi e çdo qytetari. Pasojat e zbatimit ose moszbatimit të ligjit janë të thella, si për individin ashtu edhe	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të argumentojë rëndësinë e zbatimit të ligjit nga ana e çdo individi për funksionimin e shoqërisë dhe ruajtjen e të drejtave. • Të analizojë pasojat e zbatimit dhe moszbatimit të ligjit, si për individin (p.sh., siguria	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritët të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime • Të jetë model i zbatimi të rregullave dhe të ligjeve në jetën e përditshme

për shoqërinë në tërësi. Një individ që respekton ligjin kontribuon në një shoqëri më të sigurt dhe më të drejtë, ndërsa moszbatimi i tij sjell sanksione dhe dëmton kohezionin social. Cilësia e zbatimit të ligjit varet nga shumë faktorë, duke përfshirë efikasitetin e institucioneve, ndërgjegjësimin e qytetarëve, nivelin e korrupsionit dhe besimin e publikut tek sistemi ligjor. Kështu, ligji dhe roli ynë si qytetarë janë të ndërthurur ngushtë, duke formuar bazën e një shoqërie funksionale dhe harmonike.	personale, liria, sanksionet) ashtu edhe për shoqërinë (p.sh., rendi publik, zhvillimi, korrupsioni). • Të identifikojë dhe të diskutojë faktorët që ndikojnë në cilësinë e zbatimit të ligjit (p.sh., integriteti i institucioneve, ndërgjegjësimi qytetar, sistemi i drejtësisë). • Të zhvillojë një ndjenjë përgjegjësie personale dhe aktive ndaj respektimit të ligjit dhe promovimit të një kulture ligjore në mjedisin tuaj.	• Të evidentojë raste të moszbatimit të ligjit dhe të tregojë pasojat negative të tij • Të evidentojë raste të zbatimit të ligjit, me qëllim argumentin e rëndësisë së respektimit dhe të zbatimit të ligjit në shoqëri
TEMA: KUSHTETUTA 3 ORË		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime e sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
Kushtetuta: Themel i shtetit dhe mbrojtëse e të drejtave	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje:	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të

Kushtetuta është ligji suprem i çdo shteti, dokumenti themeltar që qëndron mbi të gjitha ligjet e tjera. Ajo shërben si burimi kryesor i legjislacionit, duke siguruar që çdo ligj i miratuar në vend të jetë në përputhje me parimet dhe dispozitat e saj. Për më tepër, Kushtetuta përcakton formën e shtetit, duke vendosur nëse është një republikë, monarki, apo ndonjë formë tjetër qeverisjeje, si dhe strukturën e përgjithshme politike të vendit. Një nga funksionet më jetike të saj është mbrojtja e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, duke garantuar që çdo qytetar të gëzojë të drejta të patjetërsueshme si liria e shprehjes, e drejta për jetë, apo e drejta për një proces të rregullt ligjor. Kushtetuta gjithashtu detajon strukturën dhe kompetencat e organeve kryesore të shtetit, siç janë parlamenti (Kuvendi), qeveria, presidenti, dhe gjykatat. Ajo vendos qartësisht ndarjen mes tyre, duke zbatuar parimin e ndarjes dhe	• Të përkufizojë dhe shpjegojë rolin e Kushtetutës si ligji më i lartë i shtetit, duke theksuar sundimin e saj mbi të gjitha aktet e tjera ligjore. • Të shpjegojë pse Kushtetuta duhet të jetë ligji më i lartë dhe pse ndarja e pushteteve është e nevojshme për të parandaluar abuzimet. • Të argumentojë pse Kushtetuta shërben si burim primar i legjislacionit dhe si të gjitha ligjet e tjera duhet të jenë në përputhje me të. • Të analizojë lidhjen ndërmjet Kushtetutës dhe formës e funksionit të shtetit, duke kuptuar si ajo përcakton natyrën e qeverisjes dhe sistemin politik. • Të tregojë rëndësinë e Kushtetutës në mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, duke kuptuar se si ajo i garanton ato për çdo individ. • Të identifikojë dhe të përshkruajnë strukturën e organeve të shtetit (p.sh., Kuvendi, Presidenti, Qeveria, Gjykatat) dhe kompetencat kryesore të tyre, siç përcaktohen në Kushtetutë.	demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime • Të tregojnë rëndësinë e Kushtetutës në mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, duke kuptuar se si ajo i garanton ato për çdo individ. • Të demonstrojnë dëshirën për të kuptuar parimet themelore dhe jo thjesht rregullat. • Të demonstrojnë një ndjenjë të fortë të përgjegjësisë qytetare, e cila të shtyn të njohësh të drejtat dhe detyrimet e tua si anëtar i një shoqërie demokratike • Të jetë i prirur për t'u ndjerë i detyruar për të dhënë informacion të vërtetë dhe të saktë.

balancimit të pushteteve – ligjvënës, ekzekutiv dhe gjyqësor. Ky sistem i kontrolleve dhe balancave është thelbësor për të parandaluar përqendrimin e tepërt të pushtetit në një dorë dhe për të siguruar qeverisjen e mirë.	• Të shpjegojë parimin e ndarjes dhe balancimit të pushteteve (ligjvënës, ekzekutiv, gjyqësor) dhe rëndësinë e tij për të parandaluar përqendrimin e pushtetit dhe abuzimet.	
Parimet Kryesore të Kushtetutës Shqiptare: Barazia dhe Liria Në thelb të Kushtetutës së Shqipërisë qëndrojnë disa parime themelore që drejtojnë funksionimin e shtetit dhe shoqërisë. Një nga më të rëndësishmit është parimi i barazisë, i cili nënkupton se të gjithë janë të barabartë para ligjit, pavarësisht racës, gjinisë, fesë, apo çdo dallimi tjetër. Ky parim siguron që askush të mos diskriminohet dhe që të gjithë të gëzojnë të njëjtat të drejta dhe detyrime ligjore. Lidhja midis lirisë dhe barazisë është komplekse dhe thelbësore. Ndërsa liria garanton individëve të drejtën për të vepruar sipas dëshirës së tyre pa ndërhyrje të	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje • Të përkufizojë dhe të interpretojë kuptimin e parimit të barazisë si një shtyllë themelore e Kushtetutës, duke theksuar që të gjithë janë të barabartë para ligjit. • Të diskutojë dhe të analizojë raportin ndërmjet lirisë dhe barazisë, duke kuptuar se si këto dy parime thelbësore plotësojnë dhe kufizojnë njëra-tjetrën në një shoqëri demokratike. • Të dallojë dhe të shpjegojë ndryshimin midis barazisë formale dhe barazisë reale, duke kuptuar se barazia formale (para ligjit) nuk garanton domosdoshmërisht barazinë reale (në mundësi dhe trajtim).	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritët të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime: • Të pranojnë se liria dhe barazia kufizojnë njëra tjetrën • Të pranojnë dallimin ndërmjet barazisë formale dhe gjendjes së saj reale dhe mospërputhjen e tyre në kohë dhe hapësirë • Të pranojnë barazinë si një detyrim kushtetues dhe detyrimin e tyre për të mbrojtur e zbatuar parimet e kushtetutës

panevojshme, barazia siguron që këto liri të jenë të arritshme për të gjithë në mënyrë të barabartë. Shpeshherë bëhet dallimi mes barazisë formale dhe barazisë reale. Barazia formale i referohet barazisë para ligjit – pra, të gjithë kanë të njëjtat të drejta dhe detyrime ligjore në letër. Ndërsa barazia reale shkon më thellë, duke synuar të trajtojë pabarazitë ekzistuese në shoqëri (p.sh., ekonomike, sociale) dhe të sigurojë që të gjithë të kenë mundësi të barabarta për të realizuar potencialin e tyre, pavarësisht pikënisjes. Kjo kërkon shpeshherë veprime pozitive për të trajtuar pengesat strukturore që mund të ekzistojnë.	• Të japë shembuj nga jeta e përditshme ose nga konteksti shqiptar për të ilustruar konceptet e barazisë formale dhe reale.	
TEMATIKA: TË DREJTAT E NJERIUT 10 ORË		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime e sjellje të dëshiruara dhe të pritshme

Të drejtat e njeriut Kuptimi dhe rëndësia e të drejtave të njeriut është themeli i këtij kapitulli. Do të shpjegojmë çfarë janë të drejtat e njeriut, duke theksuar se ato janë të drejta të pandashme dhe të patjetërsueshme që i takojnë çdo individ, thjesht sepse është qenie njerëzore. Këto të drejta janë universale, pra vlejnë për të gjithë njerëzit, kudo në botë. Më pas, do të zhytemi në kategoritë e ndryshme të të drejtave të njeriut. Do të mësojmë për: • Të drejtat civile dhe politike, të cilat garantojnë liritë individuale dhe pjesëmarrjen në jetën publike, siç janë liria e shprehjes, e votës, dhe e drejta për një proces të rregullt ligjor. • Të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore, që sigurojnë mirëqenien dhe zhvillimin njerëzor, përfshirë të drejtën	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përkufizojë dhe shpjegojë konceptin e të drejtave të njeriut, duke theksuar natyrën e tyre universale, të patjetërsueshme dhe të pandashme. • Të identifikojë dhe dallojë kategoritë kryesore të të drejtave të njeriut, duke përfshirë të drejtat civile dhe politike, të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore, si dhe të drejtat e mjedisit dhe të zhvillimit. Ju do të jeni në gjendje të jepni shembuj specifikë për secilën kategori. • Të rendisë dhe të shpjegojë të drejtat kryesore të përfshira në Kartën Ndërkombëtare të të Drejtave të Njeriut, si Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut dhe pakteve ndërkombëtare përkatëse. • Të analizojë lidhjet dhe ndërvarësinë mes të drejtave të ndryshme të njeriut, duke kuptuar se si shkelja e një të drejte mund të ndikojë negativisht në gëzimin e të tjerave.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime • Të respektojnë dinjitetin njerëzor dhe të gjitha të drejtat themelore.. • Të kritikojnë shkeljet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme, në komunitetin tuaj, dhe në shkallë globale. . • Të mbajnë qëndrim mbështetës ndaj mbrojtjes dhe promovimit të të drejtave jo vetëm tuajat, por edhe të të tjerëve. • Të demonstrojnë ndjeshmëri ndaj situatave të atyre që u shkelen të drejtat. • Të shfaqin qëndrim të gatshëm për të mbrojtur drejtësinë sociale dhe barazinë, duke kuptuar se të drejtat ekonomike, sociale dhe

për punë, arsim, shëndetësi dhe kulturë. • Të drejtat e mjedisit dhe të zhvillimit, që theksojnë rëndësinë e një mjedisi të shëndetshëm dhe zhvillimit të qëndrueshëm për të gjithë. Një pjesë e rëndësishme e studimit tonë do të jetë Karta Ndërkombëtare e të Drejtave të Njeriut, duke kuptuar cilat janë të drejtat themelore të përfshira në këtë dokument kyç. Do të shohim se si këto të drejta janë të ndërlidhura, pasi lidhjet e të drejtave tregojnë që shkelja e njëres shpeshherë prek edhe të tjerat. Për shembull, mungesa e arsimit mund të kufizojë mundësitë për punë. Nuk do të anashkalojmë as sfidat. Do të diskutojmë situatat kur të drejtat mund të hyjnë në konflikt me njëra-tjetrën dhe si mund të trajtohen këto situata në mënyrë të drejtë. Gjithashtu, do të trajtojmë çështjen e kufizimit të të drejtave, duke kuptuar se kur dhe si, në	• Të vlerësojë situatat ku të drejtat mund të hyjnë në konflikt me njëra-tjetrën dhe të diskutoni qasjet e mundshme për zgjidhjen e këtyre konflikteve. • Të shpjegojë parimet dhe rastet kur të drejtat e njeriut mund të kufizohen ligjërisht, duke kuptuar rëndësinë e proporcionalitetit dhe legjitimitetit të kufizimeve. • Të trajtojnë e të interpretojnë disa nga të drejtat themelore të njeriut të përfshira në Kushtetutën e Shqipërisë, duke përfshirë, por pa u kufizuar në to: • E drejta për të jetuar dhe për ruajtjen e integritetit fizik dhe moral të individit. • E drejta e shprehjes, lirinë e ndërgjegjes dhe të fesë. • E drejta për t'u informuar. • E drejta për t'u arsimuar. • E drejta për punë. • E drejta për t'u organizuar. • E drejta e votës • E drejta për të gëzuar një jetë private pa ndërhyrje nga të tjerët. • E drejta e mbrojtjes së të dhënave personale	kulturore janë thelbësore për një jetë dinjitoze. • Të demonstrojnë aftësinë për të diskutuar dhe debatuar për çështje të të drejtave të njeriut në mënyrë të respektueshme, edhe kur ka konflikte mes të drejtave. Kërkoni zgjidhje paqësore dhe konstruktive. • Të nxisin pjesëmarrjen aktive në komunitet dhe në shoqërinë civile, duke ndihmuar në forcimin e demokracisë dhe mbrojtjen e të drejtave themelore, duke filluar nga shkolla dhe familja.

rethana të caktuara, të drejtat mund të kufizohen ligjërisht, gjithmonë me kusht që të respektohen parimet themelore. Në fund, do të sjellim fokusin në kontekstin shqiptar, duke analizuar disa nga të drejtat themelore të njeriut të përfshira në Kushtetutën e Shqipërisë. Këtu do të përfshijmë të drejta jetike si: • E drejta për të jetuar dhe për ruajtjen e integritetit fizik dhe moral. • Liria e shprehjes, e ndërgjegjes dhe e fesë. • E drejta për t'u informuar. • E drejta për t'u arsimuar. • E drejta për punë. • E drejta për t'u organizuar (p.sh., në shoqata apo sindikata). • E drejta për të zgjedhur dhe për t'u zgjedhur. • E drejta për të gëzuar një jetë private pa ndërhyrje nga të tjerët.	• E drejta për një proces të rregullt gjyqësor. • E drejta e pronësisë intelektuale etj.	

E drejta për një proces të rregullt gjyqësor, e cila garanton drejtësinë. 1 Ky kapitull synon t'ju pajisë me njohuri thelbësore për të kuptuar dhe vlerësuar të drejtat e njeriut si shtylla të një shoqërie demokratike dhe të drejtë.		
TEMA SISTEMI GJYQËSOR DHE ORGANET QË LIDHEN ME TË 3 orë		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime e sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
Sistemi gjyqësor është shtylla kryesore e drejtësisë në çdo shtet dhe në këtë kapitull do të thellohem në funksionimin e tij. Do të kuptojmë organizimin dhe funksionet e tre shkallëve të gjyqësorit: Gjykata e Shkallës së Parë, ku nisin çështjet; Gjykata e Apelit, e cila rishikon vendimet e shkallës së parë; dhe Gjykata e Lartë, organi më i lartë gjyqësor që siguron njëtrajtshmërinë e zbatimit të ligjit. Do	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: Të përshkruajë organizimin dhe funksionet kryesore të sistemit gjyqësor në Shqipëri, duke theksuar rolin e Gjykatave të Shkallës së Parë, Gjykatës së Apelit dhe Gjykatës së Lartë. - Të shpjegojë sistemin si një tërësi funksionale, jo thjesht si shumë pjesësh të shkëputura	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime - Të pranojmë sistemin si një tërësi funksionale, jo thjesht si pjesë të shkëputura - të pranojmë se një vendim i një gjykate më të ulët mund të

të mësojmë për kompetencat specifike të secilës gjykatë dhe procesin e ankimit si një e drejtë themelore për rishikimin e vendimeve. Një theks i veçantë do t'i vihet pavarësisë së sistemit gjyqësor, duke shpjeguar pse kjo pavarësi është jetike për një drejtësi të paanshme dhe të besueshme.	• Të argumentojë që pavarësia mbron qytetarët nga vendimet arbitrare të qeverisë • Të identifikojë dhe të shpjegojë kompetencat specifike të secilës shkallë gjykate dhe llojet e çështjeve që ato shqyrtojnë. • Të argumentojë rëndësinë e pavarësisë së sistemit gjyqësor si një garanci thelbësore për drejtësinë dhe shtetin e së drejtës. • Të shpjegojë procesin e ankimit dhe rëndësinë e tij si një mjet për rishikimin e vendimeve gjyqësore dhe garantimin e drejtësisë. • Të lidhë strukturën e sistemit gjyqësor me jetën e përditshme • Të argumentojë që ligji nuk është vetëm teori, por ka ndikim të drejtpërdrejtë në jetën tonë.	rishikohet nga një gjykatë më e lartë. • Të pranojë pavarësinë gjyqësore si baza e funksionimit të shtetit të së drejtës. • Të pranojë që drejtësia mund të arrihet vetëm nëpërmjet një sistemi të lirë nga ndikimet • Të besojnë tek procesi i ankimit si një mekanizëm i rëndësishëm, për një mundësi të dytë për drejtësi.
Pjesë thelbësore e sistemit të drejtësisë janë edhe Prokuroria dhe Avokati (Mbrojtësi). Do të eksplorohej roli dhe funksionet e Prokurorisë si institucion që heton veprat penale dhe përfaqëson akuzën, si dhe mënyrën	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përshkruajë rolin dhe funksionet kryesore të Prokurorisë në sistemin e drejtësisë, duke përfshirë hetimin e veprave penale dhe përfaqësimin e akuzës.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime • Të pranojnë që organet e drejtësisë janë pjesë e një sistemi

se si ajo organizohet dhe bashkëpunon me Policinë Gjyqësore. Nga ana tjetër, do të kuptojmë rëndësinë e Avokatit, si garantues i të drejtës së mbrojtjes për çdo individ. Do të shohim se cilat janë të drejtat e mbrojtësit dhe si etika profesionale udhëheq marrëdhëniet e tij me të mbrojturin. Përveç këtyre, do të njihemi me rolin e noterisë, e cila luan një rol kyç në ligjshmërinë dhe vërtetësinë e veprimeve juridike	• Të shpjegojë organizimin e Prokurorisë dhe hierarkinë e saj. • Të identifikojë kompetencat kryesore të Prokurorisë. • Të përshkruajë rolin dhe kompetencat e Policisë Gjyqësore si një organ në vartësi të Prokurorisë për kryerjen e hetimeve. • Të përkufizojë rolin e mbrojtësit (avokatit) dhe rëndësinë e tij në procesin gjyqësor për garantimin e të drejtave të palëve. • Të përshkruajë dhe të argumentojë rëndësinë e të drejtës së mbrojtjes si një parim themelor në çdo proces të rregullt ligjor. • Të identifikojë të drejtat kryesore të mbrojtësit gjatë ushtrimit të profesionit të tij. • Të diskutojë marrëdhëniet e mbrojtësit me klientin e tij dhe rëndësinë e etikës së mbrojtjes në ruajtjen e besueshmërisë së profesionit.	që bashkëpunojnë dhe e kontrollojnë njëri-tjetrin • Të respektojnë idenë që drejtësia arrihet vetëm përmes një procesi të rregullt ligjor dhe kur mbrohen të gjitha palët. • Të vlerësojnë e të respektojnë rregullat e sjelljes profesionale si garanci për drejtësinë
Noteria dhe zgjidhjet jashtëgjyqësore të konflikteve	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të:	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të

Së fundi, do të shqyrtojmë alternativat e zgjidhjes së konflikteve jashtëgjyqësore, siç është ndërmjetësimi. Do të kuptojmë se çfarë është ndërmjetësimi, si funksionon dhe në cilat raste mund të aplikohet si një mënyrë më e shpejtë dhe më efikase për të zgjidhur mosmarrëveshjet. Gjithashtu, do të flasim për ndikimin e opinionit publik në mënyrën se si trajtohen dhe zgjidhen konfliktet në shoqëri, duke theksuar rëndësinë e ndërgjegjësimit qytetar për një sistem drejtësie efikas dhe transparent.	• Të përkufizojë kuptimin e noterisë dhe shpjegoni rolin thelbësor të saj në garantimin e ligjshmërisë dhe vërtetësisë së veprimeve juridike, si kontratat apo testamentet. • Të përkufizojë konceptin e zgjidhjes së konflikteve në rrugë jashtëgjyqësore si një alternativë ndaj procesit gjyqësor. • Të identifikojë mënyrat kryesore të realizimit të zgjidhjes jashtëgjyqësore, duke theksuar rolin e ndërmjetësimit. • Të përshkruajë rastet dhe situatat ku metoda e ndërmjetësimit është e aplikueshme dhe e dobishme. • Të vlerësojë rolin e opinionit publik në zgjidhjen e mosmarrëveshjeve dhe konflikteve, si dhe ndikimin e tij në ndërgjegjësimin ligjor.	demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime • procedurat e sakta ligjore shërbejnë për të mbrojtur të gjithë palë • të kërkojnë zgjidhje që janë më të shpejta, më pak të kushtueshme dhe më efikase për palët. • Të shprehin dëshirën e vullnetin për të kuptuar dinamikat midis shoqërisë, opinionit publik dhe sistemit ligjor. • Të shprehin vullnetin për të shmangur konfuzionin dhe për të siguruar një kuptim të qartë të termave dhe koncepteve. • Të pranojnë zgjidhjen jashtëgjyqësore të konfliktit si një alternativë e procesit gjyqësor • Të pranojë rolin e opinionit publik në krijimin por dhe në

		zgjidhjen e mosmarrëveshjeve dhe konflikteve, si dhe ndikimin e tij në ndërgjegjësimin ligjor.
E DREJTA PENALE DHE DREJTËSIA PËR TË MITUR		
10 orë		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime e sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
Kuptimi i qëllimit dhe koncepteve themelore të kodit Penal Kjo temë synon të pajisë nxënësit me njohuri për konceptet themelore të së drejtës penale, duke përkufizuar Kodin Penal si ligjin që përcakton veprat penale dhe dënimet përkatëse. Nxënësit do të kuptojnë rëndësinë thelbësore të këtij Kodi për mbrojtjen e shoqërisë, ruajtjen e rendit dhe parandalimin e krimit. Për më tepër, nxënësit do të identifikojnë dhe shpjegojnë koncepte kyçe si vepra penale,	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përkufizojë Kodin Penal si ligjin që përcakton veprat penale (krimet) dhe dënimet • Të shpjegojë rëndësinë e tij për mbrojtjen e shoqërisë, ruajtjen e rendit dhe parandalimin e krimit. • Të identifikojë konceptet thelbësore si vepra penale, autor, bashkëpunëtor dhe dallimin ndërmjet veprimeve të kryera me dashje dhe me pakujdesi. • Të shpjegojë parimin e ligjshmërisë ("Nuk ka krim pa ligj") dhe rëndësinë e tij për drejtësinë penale.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime • Të përpiqen të njihen më thellë me nenet e Kodit penal dhe të çdo ligji tjetër për të jetuar një jetë në respektim të ligjit ose për të sugjeruar përmirësime të tij në përputhje me kërkesat në ndryshim të realitetit

autor, bashkëpunëtor, si dhe dallimin thelbësor midis veprimeve të kryera me dashje dhe me pakujdesi. Një pjesë e rëndësishme e kapitullit do t'i kushtohet shpjegimit të parimit të ligjshmërisë ("Nuk ka krim pa ligj") dhe rëndësisë së tij për garantimin e drejtësisë penale.		• Të respektojnë parimet e të drejtës penale për të qenë promotorë të krijimit dhe konsolidimit të një shteti të së drejtës
Kuptimi i përgjegjësisë penale të të miturve dhe të pasojave të tyre Kjo temë trajton thellësisht përgjegjësinë penale, me një fokus të veçantë të trajtimit të miturve në sistemin e drejtësisë. Nxënësit do të rikujtojnë moshën e përgjegjësisë penale në Shqipëri dhe do të shpjegojnë ndryshimet në trajtimin e të miturve (14-18 vjeç) krahasuar me të rriturit. Ata do të identifikojnë llojet e ndryshme të dënimeve dhe masave edukative që zbatohen për të miturit, duke theksuar rëndësinë e riedukimit dhe ri integritetit.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të rikujtojë moshën e përgjegjësisë penale në Shqipëri dhe të shpjegojë sesi të miturit (14-18 vjeç) trajtohen ndryshe nga të rriturit në sistemin e drejtësisë penale. • Të identifikojë llojet e ndryshme të dënimeve dhe masave edukative që zbatohen për të miturit, duke theksuar fokusin tek riedukimi dhe ri integriteti. • Të vlerësojë pasojat afatgjata të një veprë penale (p.sh., ndikimi në reputacion, në mundësitë e punësimit, në udhëtime) si për veten ashtu edhe për viktimën dhe shoqërinë	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nga nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime: • Të shfaqin një qëndrim aktiv në parandalimin e veprave penale, duke ndihmuar veten dhe të tjerët të shmangin përfshirjen në situata të tilla. • Të mbështesin proceset e riedukimit dhe ri integritetit të të miturve, duke besuar në mundësinë e ndryshimit dhe

Për më tepër, kapitulli do të nxisë nxënësit të vlerësojnë pasojat afatgjata të një vepre penale, si ndikimi në reputacion, mundësitë e punësimit dhe udhëtimet, si për autorin ashtu edhe për viktimën dhe shoqërinë.		përmirësimit.
Konceptet themelore të drejtësisë restauruese Ky kapitull do të prezantojë nxënësit me konceptin e drejtësisë restauruese, duke e përkufizuar atë si një qasje ndaj drejtësisë që fokusohet te riparimi i dëmit dhe përfshirja e viktimës, autorit dhe komunitetit. Ata do të zhvillojnë aftësinë për të krahasuar dhe kundërshtuar modelin e drejtësisë restauruese me modelin tradicional të drejtësisë penale, duke theksuar ndryshimin e fokusit nga ndëshkimi te riparimi. Për më tepër, nxënësit do të identifikojnë palët kryesore të përfshira në procesin e drejtësisë restauruese (viktimën, autorin, komunitetin) dhe do të shpjegojnë rolin e	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përkufizojë dhe shpjegojë konceptin e drejtësisë restauruese si një qasje ndaj drejtësisë që përqendrohet te riparimi i dëmit dhe përfshirja e viktimës, autorit dhe komunitetit. • Të krahasojë dhe të kundërshtojë modelin e drejtësisë restauruese me modelin tradicional të drejtësisë penale, duke theksuar ndryshimin e fokusit nga ndëshkimi te riparimi. • Të identifikojë palët kryesore të përfshira në procesin e drejtësisë restauruese (viktimën, autorin, komunitetin) dhe të shpjegojnë rolin e secilës.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nga nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime: • Të vlerësojnë konceptin e drejtësisë restauruese si një qasje që fokusohet te riparimi i dëmit të shkaktuar dhe jo vetëm te ndëshkimi i autorit. • Të shfaqin një qëndrim mbështetës ndaj zgjidhjes së problemeve të shkaktuara nga veprat penale, duke kërkuar përfshirjen e të gjitha palëve të prekura. • Të kenë empati ndaj viktimës,

secilës, duke theksuar rëndësinë e bashkëpunimit për zgjidhje të qëndrueshme.		duke kuptuar nevojat e saj për riparim dhe rikuperim. • Të mbështesin idenë se autorët duhet të marrin përgjegjësi aktive për veprimet e tyre dhe të kontribuojnë në riparimin e dëmit. • Vlerësim i Rolit të Komunitetit: Të vlerësojnë rolin thelbësor të komunitetit në procesin e drejtësisë, si në mbështetjen e viktimave ashtu edhe në ri integrimin e autorëve. • Të jenë të hapur ndaj modeleve alternative të drejtësisë, siç është drejtësia restauruese, duke kuptuar përfitimet e saj krahasuar me sistemin tradicional penal.
Drejtësia restauruese dhe parimi i barazisë para ligjit	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të:	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësit pritet të

Ky kapitull do të thellojë kuptimin e nxënësve mbi drejtësinë restauruese dhe lidhjen e saj me parimin e barazisë para ligjit. Ata do të zhvillojnë aftësinë për të analizuar sesi drejtësia restauruese, duke u fokusuar te nevojat e barabarta, qasja e individualizuar, pjesëmarrja e barabartë dhe fuqizimi i viktimës, forcon këtë parim themelor. Nxënësit do të mësojnë të shpjegojnë se barazia para ligjit nuk nënkupton trajtim identik për të gjithë, por trajtim të barabartë që merr parasysh rrethanat specifike, veçanërisht në kontekstin e drejtësisë restauruese. Për më tepër, ata do të jenë në gjendje të diskutojnë sesi drejtësia restauruese mund të trajtojë pabarazitë ekzistuese në sistemin tradicional penal, si diskriminimi sistematik dhe stigmatizimi, duke ofruar një qasje më gjithëpërfshirëse dhe të drejtë.	• Të analizojë sesi drejtësia restauruese forcon parimin e barazisë para ligjit duke u fokusuar te nevojat e barabarta, qasja e individualizuar, pjesëmarrja e barabartë dhe fuqizimi i viktimës. • Të shpjegojë se barazia para ligjit nuk nënkupton trajtim identik për të gjithë, por trajtim të barabartë duke marrë parasysh rrethanat specifike, veçanërisht në kontekstin e drejtësisë restauruese. • Të diskutojë si drejtësia restauruese mund të trajtojë pabarazitë ekzistuese në sistemin tradicional penal, si diskriminimi sistematik dhe stigmatizimi	demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime: • Të vlerësojnë sesi drejtësia restauruese forcon parimin e barazisë para ligjit duke u fokusuar te nevojat e barabarta, qasja e individualizuar, pjesëmarrja e barabartë dhe fuqizimi i viktimës. • Të kuptojnë dhe pranojnë se barazia para ligjit nuk nënkupton trajtim identik për të gjithë, por trajtim të barabartë duke marrë parasysh rrethanat specifike, veçanërisht në kontekstin e drejtësisë restauruese. • Të jenë të ndërgjegjshëm për aftësinë e drejtësisë restauruese për të trajtuar pabarazitë ekzistuese në sistemin tradicional penal, si diskriminimi

		sistematik dhe stigmatizimi. • Të mbështesin qasjet humanitare dhe të individualizuara në drejtësinë penale, veçanërisht për të miturit. • Të shfaqin një angazhim për drejtësi sociale dhe barazi, duke kuptuar rolin e drejtësisë restauruese në arritjen e këtyre qëllimeve.
Drejtësia restauruese dhe drejtësia për të mitur Kjo temë do të thellojë konceptin e drejtësisë restauruese, duke argumentuar pse ajo është veçanërisht e përshtatshme për të miturit, duke marrë parasysh moshën, pjekurinë dhe potencialin e tyre për riedukim. Nxënësit do të identifikojnë ndryshimin thelbësor të filozofisë nga një qasje "dënuese" në një qasje "mbështetëse" kur bëhet fjalë për fëmijën autor në drejtësinë restauruese. Ata	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të argumentojë pse drejtësia restauruese është veçanërisht e përshtatshme për të miturit, duke marrë parasysh moshën, pjekurinë dhe potencialin e tyre për riedukim. • Të identifikojë ndryshimin e filozofisë nga "dënues" në "mbështetës" kur bëhet fjalë për fëmijën autor në drejtësinë restauruese. • Të shpjegojë sesi drejtësia restauruese synon të shmangë burgimin për të miturit dhe të ofrojë	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nga nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime: • Të mbështesin qasjen e drejtësisë restauruese e përshtatshme për të miturit, duke marrë parasysh moshën, pjekurinë dhe potencialin e tyre për riedukim. • Të kontribuojnë në

do të shpjegojnë sesi kjo qasje synon të shmangë burgimin për të miturit, duke ofruar alternativa të mbështetura te komuniteti, si ndërmjetësimi, riparimi i dëmit dhe shërbimi në komunitet. Për më tepër, kapitulli do të analizojë sesi drejtësia restauruese kontribuon në parandalimin e viktimizimit të ardhshëm dhe ri integrimin social të autorëve fëmijë, duke siguruar barazi në siguri dhe mundësi, si dhe do të vlerësojë rolin thelbësor të komunitetit në këtë proces.	alternativa që mbështeten te komuniteti (p.sh., ndërmjetësimi, riparimi i dëmit, shërbimi në komunitet). • Të analizojë sesi drejtësia restauruese kontribuon në parandalimin e viktimizimit të ardhshëm dhe ri integrimin social të autorëve fëmijë, duke siguruar barazi në siguri dhe mundësi. • Të vlerësojë rolin e komunitetit në procesin e drejtësisë restauruese për të miturit dhe sesi përfshirja e tij mund të sigurojë zgjidhje më të përshtatura dhe të nxisë ndërgjegjësimin.	parandalimin e viktimizimit të ardhshëm dhe ri integrimin social të autorëve fëmijë, duke siguruar barazi në siguri dhe mundësi. • Të përfshihen në komunitetin ku jetojnë për të siguruar zgjidhjet e duhura për të miturit dhe drejtësinë
Sfidat psikologjike dhe sociale në drejtësinë për të mitur Kjo temë thellohet në kuptimin e sjelljes kriminale te fëmijët autorë, duke analizuar shkaqet e mundshme të mungesës së ndjenjës së fajit apo turpit, si trauma, mungesa emocionale apo ndjenja e pabarazisë sociale. Nxënësit do të shpjegojnë sesi drejtësia restauruese ofron një qasje alternative, duke trajtuar mentalitetin "bota është e egër dhe	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të identifikojë dhe të diskutojë shkaqet e mundshme të mungesës së ndjenjës së fajit ose turpit tek autori fëmijë, përfshirë traumën, mungesën emocionale ose ndjenjën e pabarazisë sociale. • Të shpjegojnë sesi drejtësia restauruese trajton mentalitetin "bota është e egër dhe duhet të hash ose të të hanë" duke theksuar përballjen me pasojat	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nga nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime: • Të shfaqë empati me autorin fëmijë për ndjesitë dhe sfidat me të cilat janë përballur. • Të pranojnë qasjen e efektshme të drejtësisë restauruese • Të propozojnë strategji për

duhet të hash ose të të hanë" përmes përballjes me pasojat reale dhe përgjegjshmërisë aktive, si takimet me viktimën apo qarqet restauruese. Gjithashtu, do të analizohet sesi përqendrimi te fitimi i çastit dhe mungesa e perspektivës afatgjatë ndikojnë te sjellja kriminale e të miturve, dhe sesi drejtësia restauruese, përmes riedukimit dhe ri integritetit, synon të krijojë një ndjenjë qëllimi dhe mundësish afatgjata. Në fund, nxënësit do të aftësohen dhe do të nxiten për të propozuar strategji konkrete për trajtimin e fëmijëve autorë që shfaqin këto sfida, duke përfshirë krijimin e një lidhjeje besimi, trajtimin e shkaqeve rrënjësore (p.sh., terapi), dhe përfshirjen e familjes dhe komunitetit.	reale dhe përgjegjshmërinë aktive (p.sh., përmes takimeve me viktimën ose qarqeve restauruese). • Të analizojnë sesi përqendrimi tek fitimi i çastit dhe mungesa e perspektivës afatgjatë ndikojnë te sjellja kriminale e të miturve dhe sesi drejtësia restauruese, përmes riedukimit dhe ri integritetit, synon të krijojë një ndjenjë qëllimi dhe mundësish afatgjata. • Të propozojnë strategji për trajtimin e fëmijëve autorë që shfaqin këto sfida, duke përfshirë krijimin e një lidhjeje besimi, trajtimin e shkaqeve rrënjësore (p.sh., terapi), dhe përfshirjen e familjes dhe komunitetit.	trajtimin e fëmijëve autorë që shfaqin këto sfida, duke përfshirë krijimin e një lidhjeje besimi, trajtimin e shkaqeve rrënjësore (p.sh., terapi), dhe përfshirjen e familjes dhe komunitetit. • Të shfaqin besim në potencialin e fëmijëve autorë për ndryshim dhe ri integrimin, duke mbështetur qasjet që synojnë analizën e shkaqeve themelore të sjelljes kriminale.
Parandalimi i viktimizimit të dytë të fëmijët	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përkufizojë dhe të shpjegojë konceptin e	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nga nxënësit pritët të

Kjo temë përqendrohet në rëndësinë e parandalimit të viktimizimit të dytë të fëmijët. Nxënësit do të mësojnë të përkufizojnë dhe shpjegojnë këtë koncept, si dhe të analizojnë ndikimin negativ që ai ka në shëndetin mendor dhe mirëqenien e fëmijëve (si ankthi, depresioni, çrregullimet e të ngrënit, dhe PTSD). Gjithashtu, ata do të kuptojnë sesi parandalimi i viktimizimit të dytë ndikon në rritjen e besimit të fëmijëve te sistemi i drejtësisë dhe inkurajon raportimin e krimeve. Tema analizon lidhjen midis viktimizimit të dytë dhe shfaqjes së problemeve të sjelljes (si izolimi, agresiviteti, abuzimi me substancat), si dhe do të vlerësojë rëndësinë e parandalimit të tij për ri integrimin social të shëndetshëm të fëmijëve viktimë.	viktimizimit të dytë të fëmijët. • Të analizojë ndikimin negativ të viktimizimit të dytë në shëndetin mendor dhe mirëqenien e fëmijëve (p.sh., ankthi, depresioni, çrregullimet e të ngrënit, PTSD). • Të shpjegojë sesi parandalimi i viktimizimit të dytë ndikon në rritjen e besimit të fëmijëve te sistemi i drejtësisë. • Të diskutojë sesi shmangia e viktimizimit të dytë inkurajon fëmijët të raportojnë krimet dhe të kërkojnë ndihmë. • Të analizojë lidhjen midis viktimizimit të dytë dhe shfaqjes së problemeve të sjelljes (p.sh., izolimi, agresiviteti, abuzimi me substancat) të fëmijët. • Të vlerësojë rëndësinë e parandalimit të viktimizimit të dytë për ri integrimin social të shëndetshëm të fëmijëve viktimë.	demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime: • Të jenë të më të vetëdijshëm për ndikimin negativ të viktimizimit të dytë në shëndetin mendor dhe mirëqenien e fëmijëve (p.sh., ankthi, depresioni, çrregullimet e të ngrënit, PTSD), duke shfaqur empati dhe ndjeshmëri. • Të shprehin besim të rritur tek sistemi i drejtësisë, duke promovuar një mjedis mbështetës. • Të jenë më guximtarë të raportojnë krimet dhe të kërkojnë ndihmë, duke theksuar rëndësinë e një mjedisi të sigurt. • Të vlerësojnë rëndësinë e parandalimit të viktimizimit të dytë për ri integrimin social të shëndetshëm të fëmijëve

		viktimë, duke shfaqur gatishmëri për të ofruar mbështetje.
TEMATIKA: E DREJTA E PRONËS 5 orë		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime Sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
Kuptimi i pronës dhe llojet e saj Kjo temë do të prezantojë nxënësit me konceptin themelor të pronës, duke i ndihmuar ata të përkufizojnë dhe të dallojnë qartë pronën private nga ajo publike, si dhe të kuptojnë rëndësinë e mbrojtjes ligjore të saj si një e drejtë themelore. Një fokus i veçantë do t'i kushtohet pronës intelektuale, ku nxënësit do të identifikojnë dhe shpjegojnë format kryesore si të drejtat e autorit dhe markat tregtare, duke kuptuar pse ato konsiderohen "pronë" dhe duhet të mbrohen ligjërisht.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përkufizojë konceptin e pronës • Të dallojë pronën private dhe pronën publike, duke dhënë shembuj për secilën. • Të shpjegojë rëndësinë e mbrojtjes ligjore të pronës si një e drejtë themelore. • Të shpjegojë që të drejtat e autorit dhe markat tregtare janë forma të rëndësishme të pronës. • Të identifikojë format kryesore të pronës intelektuale (p.sh., të drejtat e autorit, markat tregtare)	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritet të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të shfaqin respekt të palëkundur për pronën private të individëve dhe të mos ndërhyjnë apo dëmtojnë atë. • Të demonstrojnë përgjegjshmëri dhe kujdes ndaj pronës publike, duke e konsideruar atë si pasuri të përbashkët që duhet ruajtur dhe mirëmbajtur.

Për më tepër, kapitulli do të trajtojë shkeljet ligjore të të drejtave të pronësisë intelektuale, duke analizuar pasojat ligjore dhe etike që vijnë nga këto shkelje.	• Të shpjegojë që format e pronës intelektuale konsiderohen "pronë" dhe duhen mbrojtur ligjërisht. • Të identifikojnë disa nga shkeljet ligjore të të drejtave të pronësisë intelektuale dhe pasojat ligjore dhe etike të të shkeljes së tyre	• Të demonstrojnë sjellje në mbrojtje të të drejtave të pronës, si të tyre ashtu edhe të të tjerëve, në kuadër të ligjit. • Të demonstrojnë besim te sistemi ligjor si mekanizëm për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve pronësore dhe mbrojtjen e kësaj të drejte. • Të vlerësojnë punën krijuese dhe inovacionin • Të shfaqin respekt për pronën intelektuale të të tjerëve, duke shmangur plagjiaturën apo përdorimin e paautorizuar të veprave dhe markave. • Të promovojnë kulturën e ndershmërisë dhe të origjinalitetit.

Veprat penale kundër pronës dhe pasojat ligjore Ky kapitull do të përqendrohet në veprat penale kundër pronës dhe pasojat e tyre ligjore. Nxënësit do të mësojnë të listojnë dhe të përshkruajnë karakteristikat kryesore të veprave më të zakonshme si vjedhja, dëmtimi i pronës/vandalizmi dhe përvetësimi i paligjshëm. Ata do të dallojnë qartë pasojat penale (gjobë, masa edukative, burgim) nga ato civile (dëmshpërblim) dhe do të analizojnë sesi faktorë si vlera e pronës, rrethanat e veprës dhe përsëritja ndikojnë në ashpërsinë e dënimeve. Gjithashtu, kapitulli do të shpjegojë konceptet e piraterisë digjitale dhe plagjiaturës, duke diskutuar pasojat e tyre ligjore dhe etike.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të rendisë veprat penale më të zakonshme kundër pronës (p.sh., vjedhja, dëmtimi i pronës/vandalizmi, përvetësimi i paligjshëm) dhe përshkruajnë karakteristikat kryesore të secilës. • Të dallojë midis pasojave penale (p.sh., gjobë, masa edukative, burgim) dhe civile (p.sh., detyrimi për dëmshpërblim) të kryerjes së një vepre kundër pronës. • Të analizojë sesi vlera e pronës, rrethanat e veprës dhe përsëritja e saj ndikojnë në ashpërsinë e dënimeve ligjore. • Të shpjegojë konceptet e piraterisë digjitale (vjedhja e pronës intelektuale online) dhe plagjiaturës, si dhe diskutojnë pasojat ligjore dhe etike të tyre.	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme • Të shfaqin një refuzim të prerë ndaj çdo lloj vepre kundër pronës (vjedhja, dëmtimi, vandalizmi, përvetësimi i paligjshëm), duke kuptuar natyrën e tyre kriminale. • Të pranojë si të ligjshme pasojat e ndryshme ligjore, si penale (gjobë, burgim) ashtu edhe civile (dëmshpërblim), që vijnë nga kryerja e veprave kundër pronës. • Të pranojnë si të ligjshme se ashpërsia e dënimeve ligjore ndikohet nga vlera e pronës, rrethanat e veprës dhe përsëritja e saj, duke vlerësuar parimet e drejtësisë.

		• Të pranojnë që pirateria digjitale dhe plagjiatura janë forma të vjedhjes së pronës intelektuale online dhe të refuzojnë t'i praktikojnë ato. • Të demonstrojnë etikë të lartë në përdorimin e burimeve digjitale, duke respektuar të drejtat e autorit dhe duke promovuar origjinalitetin. • Të demonstrojnë sjellje që tregojnë respekt për pronën, si materiale ashtu edhe intelektuale, në mjedisin e tyre shoqëror dhe digjital.
Kostoja reale dhe ndikimi social i dëmtimit të pronës publike Kjo tematikë do të theksojë rëndësinë e ruajtjes së pronës publike, duke ndërgjegjësuar nxënësit për pasojat e dëmtimit të saj.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të llogarisë (në baza hipotetike) kostot financiare të riparimit ose zëvendësimit të pronës së dëmtuar publike (p.sh., dëmtimi i stolave në park, grafitë në	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritet të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme • Të pranojnë se dëmtimi i pronës publike ka kosto financiare direkt (riparim, zëvendësim) që

Ata do të mësojnë të llogarisin në mënyrë hipotetike kostot financiare të riparimit ose zëvendësimit të pronës së dëmtuar publike, si stolat në park apo grafitet në mure, dhe të kuptojnë sesi këto shpenzime bien mbi taksapaguesit dhe komunitetin. Për më tepër, do t'i ndihmojë nxënësit të identifikojnë dhe të përshkruajnë ndikimet sociale dhe psikologjike të vandalizmit, si ulja e sigurisë, shëmtimi i mjedisit dhe ndikimi negativ në cilësinë e jetës. Në fund, ata do të jenë në gjendje të argumentojnë bindshëm se dëmtimi i pronës publike është një akt kundër të gjithë komunitetit, duke dëmtuar shërbimet dhe burimet që përdoren nga të gjithë.	mure shkolle) dhe shpjegojnë sesi këto kosto bien mbi taksapaguesit/komunitetin. • Të identifikojë e të përshkruajë ndikimet (pasoja) sociale dhe psikologjike të dëmtimit të pronës publike (p.sh., ulja e sigurisë, shëmtimi i mjedisit, mungesa e respektit, ndikimi në cilësinë e jetës) tek komuniteti. • Të argumentojë se dëmtimi i pronës publike është një akt kundër të gjithë komunitetit dhe dëmtton shërbimet që përdorin të gjithë.	bien mbi taksapaguesit dhe komunitetin në tërësi. • Të shfaqin një angazhim të fortë për mbrojtjen dhe mirëmbajtjen e pronës publike, duke e konsideruar dëmtimin e saj si një akt kundër të gjithë komunitetit dhe shërbimeve që përdorin të gjithë. • Të denoncojnë shkeljet dhe aktet e vandalizmit nga pronës publike, duke u bërë model i respektit të saj
Roli i qytetarit në mbrojtjen e pronës publike Kjo temë përqendrohet në rolin aktiv të qytetarëve në mbrojtjen e pronës, duke i pajisur nxënësit me strategji efektive për	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të identifikojë strategji efektive për parandalimin e dëmtimit dhe vjedhjes së pronës, si në nivel	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të identifikojnë dhe të zbatojnë strategji efektive për

parandalimin e dëmtimit dhe vjedhjes, si në nivel personal ashtu edhe në atë komunitar. Ata do të mësojnë rëndësinë e denoncimit të akteve të tilla dhe do të identifikojnë kanalet e duhura për të bërë një denoncim. Për më tepër, nxënësit do të aftësohen të të demonstrojnë një ndjenjë të fortë të përgjegjësisë qytetare për mbrojtjen e pronës publike dhe private, si dhe do të nxiten të propozojnë dhe të marrin pjesë në nisma komunitare ose shkollore që synojnë mbrojtjen dhe përmirësimin e pasurive të përbashkëta.	personal ashtu edhe në nivel komuniteti (p.sh., siguria, vetëdija, rolet e dëshmitarëve). • Të shpjegojë rëndësinë e denoncimit të akteve të dëmtimit ose vjedhjes së pronës dhe të identifikojë kanalet e duhura për të bërë një denoncim. • Të demonstrojë ndjenjën e përgjegjësisë qytetare për mbrojtjen e pronës publike dhe private. • Të propozojë nisma komunitare ose shkollore që synojnë mbrojtjen dhe përmirësimin e pronës publike (p.sh., fushata pastrimi, projekte artistike për abuzimin me grafitet).	parandalimin e dëmtimit dhe vjedhjes së pronës, si në nivel personal (p.sh., siguria e pronës së tyre) ashtu edhe në nivel komuniteti (p.sh., vetëdija, rolet e dëshmitarëve aktivë). • Të pranojnë rëndësinë e denoncimit të akteve të dëmtimit ose vjedhjes së pronës dhe të jenë të gatshëm të identifikojnë dhe të përdorin kanalet e duhura për të bërë një denoncim. • Të jenë mbështetës aktiv në propozimin dhe pjesëmarrjen në nisma komunitare ose shkollore që synojnë mbrojtjen dhe përmirësimin e pronës publike (p.sh., fushata pastrimi, projekte artistike për abuzimin me grafitet).

		• Të bëhen mbrojtës të një mjedisi të pastër dhe të ruajtur, duke inkurajuar shokët dhe familjarët të respektojnë pronën dhe të kontribuojnë në mirëqenien e komunitetit.
IA gjeneruese dhe e drejta e autorit Kjo tematikë do t'i prezantojë nxënësit me botën e Inteligjencës Artificiale Gjeneruese, duke përkufizuar konceptin dhe shpjeguar shkurtimisht funksionimin e saj. Një theks i veçantë do t'i kushtohet ndërgjegjësimit për rreziqet kryesore të përdorimit të papërgjegjshëm, si dezinformimi (fake neës, deepfakes), krijimi i përmbajtjes së paligjshme/të dëmshme dhe mashtrimi akademik (plagjiatura), si dhe do të analizohet ndikimi potencial i saj në shoqëri, informacionin publik dhe marrëdhëniet ndërpersonale.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përkufizojë Inteligjencën Artificiale Gjeneruese dhe të shpjegojë shkurtimisht sesi ajo funksionon. • Të identifikojnë rreziqet kryesore të përdorimit të papërgjegjshëm të IA-së gjeneruese, duke përfshirë dezinformimin (fake neës, deepfakes), krijimin e përmbajtjes së paligjshme/të dëmshme, dhe mashtrimin akademik (plagjiaturën). • Të analizojë ndikimin potencial të përmbajtjes së gjeneruar nga IA në shoqëri, në informacionin publik dhe në marrëdhëniet ndërpersonale. • Të shpjegojë lidhjen ndërmjet IA-së gjeneruese dhe të drejtës së autorit (pronësisë intelektuale).	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritet të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të pranojnë rreziqet kryesore të përdorimit të papërgjegjshëm të IA-së gjeneruese, si dezinformimi (fake neës, deepfakes), krijimi i përmbajtjes së paligjshme/të dëmshme dhe mashtrimi akademik (plagjiatura). • Të pranojnë dhe të respektojnë të drejtën e autorit dhe t/ drejtat e pronësisë industriale (pronësisë intelektuale) dhe të shfaqin

Gjatë trajtimit të kësaj tematike, do të shpjegohet lidhja komplekse midis IA-së gjeneruese dhe të drejtës së autorit, duke diskutuar dilemat ligjore të trajnimit me vepra të mbrojtura dhe çështjen e pronësisë mbi përmbajtjen e krijuar nga IA. Në fund, nxënësit do të zhvillojnë aftësi për të demonstruar përgjegjësi etike, për të vlerësuar në mënyrë kritike informacionin e gjeneruar nga IA, për të propozuar zgjidhje për përdorimin etik dhe për të reflektuar rreth rolit të tyre si qytetarë digjitalë në mbrojtjen e të drejtave të autorit dhe të drejtave të pronësisë industriale (patentat për shpikje, markat tregtare dhe dizenjot industriale) dhe luftën kundër abuzimeve me IA-në.	• Të diskutojë dilemën ligjore të përdorimit të veprave të mbrojtura me të drejtë autori për trajnimin e modeleve të IA-së, duke prezantuar argumentet e krijuesve dhe të zhvilluesve të IA-së. • Të vlerësojë çështjen e pronësisë mbi përmbajtjen e krijuar nga IA-ja dhe shpjegojnë pse legjislacioni aktual shpesh ia atribuon të drejtën e autorit vetëm krijuesve njerëzorë. • Të shpjegojë që plagjiatura e kryer me ndihmën e IA-së mbetet shkelje etike dhe shpesh ligjore. • Të reflektojë për rolin e tij si qytetar digjital në mbrojtjen e të drejtave të autorit dhe luftën kundër abuzimeve me IA-në	respekt për të gjatë përdorimit të IA. • Të refuzojnë plagjiaturën e kryer me ndihmën e IA-së, duke e konsideruar atë si shkelje etike dhe shpesh ligjore. • Të demonstrojnë përgjegjësi etike në përdorimin e IA-së gjeneruese, duke theksuar rëndësinë e transparencës (deklarimin kur përmbajtja është gjeneruar nga IA). • Të përpiqen të zhvillojnë më tej aftësinë për të vlerësuar në mënyrë kritike informacionin e gjeneruar nga IA dhe për të dalluar të vërtetën nga dezinformimi. • Të propozojnë zgjidhje ose strategji për të promovuar përdorimin etik dhe të

		përgjegjshëm të IA-së në shkollë dhe në komunitet. Të reflektojnë për rolin e tyre si qytetar digjital në mbrojtjen e të drejtave të autorit dhe luftën kundër abuzimeve me IA-në, duke marrë një qëndrim aktiv.
TEMATIKA: KORRUPSIONI, FORMAT, PASOJAT DHE LUFTA KUNDËR TIJ		
5 orë		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime Sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
Kuptimi i korrupsionit Kjo temë do të prezantojë nxënësit me konceptin themelor të korrupsionit, duke e përkufizuar atë si abuzim me pushtetin për përfitim personal dhe duke shpjeguar Nxënësit do të mësojnë të dallojnë format kryesore të korrupsionit (si ryshfeti,	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jetë në gjendje të: • Të përkufizojë korrupsionin si abuzim me pushtetin e besuar për përfitim personal dhe shpjegojnë pse është një vepër penale. • Të dallojë format kryesore të korrupsionit (p.sh., ryshfeti, abuzimi me detyrën, nepotizmi, konflikti i interesit, trafiku i ndikimit) dhe japin shembuj	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime • Të pranojnë se korrupsioni është një vepër penale dhe abuzim i besimit publik.

nepotizmi, konflikti i interesit) dhe të japin shembuj konkretë. Në këtë temë do të sqarohen e krahasohen "korrupsioni i vogël" me "korrupsionin e madh" dhe do të analizohet ndikimi i tyre të ndryshëm. Po kështu, do të identifikohen sektorët dhe situatat ku korrupsioni është më i pranishëm, shkaqet e tij, si dhe roli i kulturës së reciprocitetit në mbajtjen gjallë të këtij fenomeni	konkretë për secilën formë. • Të krahasojë "korrupsionin e vogël" me "korrupsionin e madh" dhe të shpjegojë ndikimin e tyre të ndryshëm në jetën e përditshme dhe në nivel kombëtar. • Të identifikojë sektorët ose situatat ku korrupsioni është më i pranishëm (p.sh., shëndetësia, arsimi, doganat, prokurimet publike) në kontekstin lokal dhe kombëtar • Të identifikojë disa nga shkaqet e korrupsionit • Të shpjegojnë se korrupsioni nuk është vetëm një problem individual, por shpesh ka shkaqe sistemike dhe kulturore • Të diskutojë për rolin e kulturës së reciprocitetit në mbajtjen gjallë të korrupsionit	• Të shfaqin një qëndrim refuzues ndaj çdo forme të korrupsionit, pavarësisht shkallës së tij. • Të jenë vigjilentë dhe të aftë të dallojnë format e ndryshme të korrupsionit (ryshfeti, nepotizmi, konflikti i interesit, etj.) në jetën e përditshme. • Të trajtojnë me seriozitetin e duhur "korrupsionin e vogël" në jetën e tyre dhe atë të "korrupsionit të madh" në zhvillimin kombëtar. • Të ndiejnë empati për viktimat e korrupsionit dhe të kuptojnë se si ai dëmton shoqërinë në tërësi. • Të mirëinformohen vazhdimisht për sektorët dhe situatat ku korrupsioni është më i pranishëm, duke krijuar një

		ndërgjegjësim më të gjerë mbi sfidat. • Të jenë të gatshëm të diskutojnë hapur rreth shkaqeve të korrupsionit. • Të demonstrojnë integritet personal në veprimet e tyre dhe të refuzojnë të marrin pjesë në praktika korruptive. • Të tregojnë guximin qytetar për të denoncuar korrupsionin, ose të paktën për të mos e toleruar atë.
Identifikimi dhe trajtimi i pasojave të korrupsionit Në këtë temë do të analizohet thellësisht ndikimi shkatërrues i korrupsionit në aspekte të ndryshme të shoqërisë. Nxënësit do të analizojnë pasojat ekonomike të korrupsionit, si rritja e çmimeve, dëmtimi i investimeve dhe thellimi i varfërisë.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jetë në gjendje të: • Të analizojë ndikimin e korrupsionit në ekonomi (p.sh., rritja e çmimeve, dëmtimi i investimeve, varfëria). • Të vlerësojë pasojat sociale të korrupsionit (p.sh., humbja e besimit te institucionet, padrejtësia, ulja e cilësisë së shërbimeve publike, nxitja e pabarazisë sociale).	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime • Të pranojnë ndikimin negativ të korrupsionit në të gjitha fushat e jetës ekonomike, sociale dhe politike

Gjithashtu, do të vlerësohen pasojat sociale, duke përfshirë humbjen e besimit te institucionet, padrejtësinë, uljen e cilësisë së shërbimeve publike dhe nxitjen e pabarazisë sociale. Rëndësi i kushtohet se si korrupsioni dëmton demokracinë dhe shtetin e së drejtës, duke minuar besimin publik dhe duke cenuar zgjedhjet e lira. Në fund, do të diskutohet sesi korrupsioni prek drejtpërdrejt barazinë para ligjit dhe mundësitë e barabarta për të gjithë qytetarët, duke theksuar nevojën për një shoqëri të drejtë dhe të barabartë.	• Të shpjegojë sesi korrupsioni dëmton demokracinë dhe shtetin e së drejtës (p.sh., erozioni i besimit publik, cenimi i zgjedhjeve të lira, pamundësia e zbatimit të ligjeve). • Të diskutojë sesi korrupsioni prek drejtpërdrejt barazinë para ligjit dhe mundësitë e barabarta për të gjithë qytetarët.	• Të shfaqin një angazhim aktiv për barazinë para ligjit dhe mundësitë e barabarta për të gjithë qytetarët, duke refuzuar çdo formë diskriminimi të shkaktuar nga korrupsioni.
Kuadri ligjor dhe institucional të luftës kundër korrupsionit në Shqipëri Kjo temë përqendrohet në kuadrin ligjor dhe institucional të luftës kundër korrupsionit në Shqipëri. Nxënësit do të identifikojnë ligjet kryesore kombëtare që synojnë parandalimin dhe	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jetë në gjendje të: • Të identifikojë ligjet kryesore kombëtare që synojnë parandalimin dhe ndëshkimin e korrupsionit në Shqipëri. • Të përshkruajë rolin e institucioneve kyçe kundër korrupsionit (p.sh., SPAK, GJKKO, KLSH,	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime: • Të vlerësojnë rëndësinë e ligjeve kryesore kombëtare që synojnë parandalimin dhe ndëshkimin e

ndëshkimin e korrupsionit, si dhe do të përshkruajnë rolin dhe funksionet bazë të institucioneve kyçe antikorrupsion si SPAK, GJKKO, KLSH dhe ILDKPKI. Për më tepër, kapitulli do të rendisë marrëveshjet dhe konventat ndërkombëtare kundër korrupsionit, si Konventa e OKB-së kundër Korrupsionit, duke i pozicionuar ato si pjesë thelbësore të përpjekjeve globale.	Inspektorati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesave - ILDKPKI) dhe • Të shpjegojnë funksionet e tyre bazë të institucioneve kyçe kundër korrupsionit • Të renditë disa nga marrëveshjet dhe konventat ndërkombëtare kundër korrupsionit (p.sh., Konventa e OKB-së kundër Korrupsionit) si pjesë e përpjekjeve globale.	korupsionit në Shqipëri, duke kuptuar rolin e tyre thelbësor në ndërtimin e një shoqërie të drejtë. • Të shfaqin besim te institucionet kyçe kundër korrupsionit (p.sh., SPAK, GJKKO, KLSH, ILDKPKI) dhe të mbështesin rolin dhe funksionet e tyre bazë në garantimin e llogaridhënies dhe drejtësisë. • Të vlerësojnë rolin e marrëveshjeve dhe konventave ndërkombëtare (p.sh., Konventa e OKB-së kundër Korrupsionit) në këtë luftë. • Të jenë të gatshëm të kërkojnë llogaridhënie nga institucionet publike dhe të mbështesin përpjekjet për transparence

		Të shërbejnë si shembull i një qytetari të informuar dhe aktiv, i cili kontribuon në ndërtimin e një shoqërie më pak të korruptuar, duke njohur dhe vlerësuar mekanizmat ligjorë dhe institucionalë.
Roli i qytetarit dhe veprimi kundër korrupsionit Ky mësim do të përqendrohet në rolin aktiv të qytetarëve në luftën kundër korrupsionit. Nxënësit do të mësojnë të identifikojnë mënyrat konkrete se si ata, përfshirë të rinjtë, mund të kontribuojnë (p.sh., denoncimi, refuzimi i ryshfetit, kërkesa për transparencë). Ata do të shpjegojnë rëndësinë e integritetit personal dhe etikës, si dhe do të diskutojnë sesi presioni i grupit mund të ndikojë në vendimet korruptive.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jetë në gjendje të: - Të identifikojë mënyrat se si qytetarët, përfshirë të rinjtë, mund të kontribuojnë në luftën kundër korrupsionit (p.sh., denoncimi, refuzimi i dhënies/marrjes së ryshfetit, kërkesa për transparencë). - Të shpjegojë rëndësinë e integritetit personal dhe etikës në jetën e përditshme dhe rolin e tyre në parandalimin e korrupsionit. - Të diskutojë sesi presioni i grupit ose mungesa e shpresës mund të ndikojë te vendimi i individit për të toleruar ose marrë pjesë në akte korruptive. - Të propozojnë ide dhe nisma që nxënësit dhe	as trajtimit të objektivave mbi rolin e qytetarëve dhe etikën, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime qytetare: - Të jenë të gatshëm të ndërmarrin veprime konkrete në luftën kundër korrupsionit, si denoncimi apo refuzimi i ryshfetit. - Të vlerësojnë dhe të kultivojnë integritetin personal dhe etikën si parime udhëheqëse në jetën e tyre të përditshme.

Nxënësit do të nxiten të propozojnë ide dhe nisma antikorrupsion në shkollë dhe komunitet, të identifikojnë organizatat e shoqërisë civile që punojnë kundër korrupsionit, të analizojnë dilema etike dhe të hartojnë plane veprimi për të promovuar transparencën dhe sjelljet etike.	shkolla mund të ndërmarrin për të rritur ndërgjegjësimin dhe për të promovuar sjellje antikorrupsion. • Të identifikojë organizatat e shoqërisë civile që punojnë kundër korrupsionit dhe rolin e tyre në monitorim dhe avokim. • Të analizojë dilema etike që lidhen me korrupsionin dhe identifikojë zgjidhje etike, duke shpjeguar arsyetimin pas zgjedhjeve të tyre.	• Të demonstrojnë qëndresë ndaj presionit të grupit apo mungesës së shpresës, duke mbetur të palëkundur në refuzimin e korrupsionit. • Të bëhen nismëtarë në propozimin dhe zbatimin e ideve që rrisin ndërgjegjësimin dhe promovojnë sjellje antikorrupsion në shkollë dhe komunitet. • Të jenë të hapur ndaj bashkëpunimit me organizatat e shoqërisë civile, duke kuptuar rolin e tyre në monitorim dhe avokim. • Të marrin vendime të bazuara në parime etike, duke shpjeguar arsyetimin e tyre. • Të hartojnë dhe të zbatojnë plane veprimi të thjeshta për të marrë

		pjesë në iniciativa qytetare kundër korrupsionit ose për të promovuar transparencën.
Transparenca Ky mësim do të përqendrohet në konceptin e transparencës, duke i ndihmuar nxënësit ta përkufizojnë atë në kontekstin e qeverisjes dhe shërbimeve publike, si dhe ta dallojnë nga fshehtësia. Ata do të shpjegojnë rëndësinë thelbësore të transparencës në parandalimin e korrupsionit, duke ilustruar sesi mungesa e saj krijon hapësira për abuzim. Mësimi do të identifikojë, rendisë dhe trajtojë fusha jetike ku transparenca është e domosdoshme (p.sh., prokurimet publike, shpenzimet buxhetore), si dhe do të analizojë shembuj konkretë të mungesës së saj dhe pasojat negative që sjellin. Për më tepër, do të përshkruhen format e ndryshme të transparencës (proaktive dhe	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përkufizojë konceptin e transparencës në kontekstin e qeverisjes dhe shërbimeve publike, duke e dalluar atë nga fshehtësia apo opaciteti. • Të shpjegojë pse transparenca është thelbësore për parandalimin e korrupsionit, duke ilustruar sesi mungesa e saj krijon hapësira për abuzim. • Të identifikojë dhe të listojë të paktën tre fusha ku transparenca është jetike (p.sh., prokurimet publike, shpenzimet buxhetore, proceset e vendimmarrjes, emërimet në poste publike). • Të analizojë shembuj konkretë të mungesës së transparencës (p.sh., tenderët me një ofertues, informacioni i klasifikuar pa arsye) dhe diskutojë pasojat negative që ato sjellin për shoqërinë. • Të përshkruajë format e ndryshme të transparencës, përfshirë transparencën proaktive	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime: • Të shfaqin një qëndrim kërkues dhe aktiv ndaj transparencës së institucioneve publike, duke mos u mjaftuar me informacionin sipërfaqësor. • Të jenë të gatshëm të përdorin mjetet dhe platformat ekzistuese për të gjetur dhe analizuar informacionin publik, duke ushtruar të drejtën e tyre për informim. • Të përdorin dyshimin konstruktiv ndaj mungesës së transparencës dhe të jenë të

reaktive) dhe do të tregohet sesi teknologjia (p.sh., portalet e të dhënave të hapura) mund ta rrisë atë. Nxënësit do të hulumtojnë raste studimore të suksesit të transparencës, do të zhvillojnë aftësi për të gjetur dhe analizuar informacionin publik, për të formuluar pyetje kritike ndaj institucioneve dhe për të promovuar rëndësinë e transparencës në mjedisin e tyre shoqëror.	(publikimi i informacionit nga institucionet) dhe atë reaktive (e drejta e qytetarëve për të kërkuar informacion). • Të tregoj mënyra sesi teknologjia (p.sh., portalet e të dhënave të hapura, aplikacionet mobile) mund të rrisë transparencën dhe llogaridhënien e institucioneve. • Të hulumtojë dhe të prezantojë një rast studimor ku transparenca ka luajtur një rol kyç në luftën kundër korrupsionit ose në përmirësimin e qeverisjes. • Të gjejë dhe të analizojë informacionin publik (p.sh., buxhetet e bashkive, vendimet e këshillave bashkiakë) në platformat zyrtare të disponueshme. • Të formulojë pyetje kritike që një qytetar mund t'i drejtojë një institucioni publik për të kërkuar transparencë mbi një vendimmarrje apo shpenzim	gatshëm të pyesin dhe të kërkojnë llogaridhënie. • Të bëhen avokatë të transparencës në mjedisin e tyre, duke inkurajuar shokët, familjarët dhe komunitetin të kërkojnë dhe të vlerësojnë informacionin publik. • Të përdorin teknologjinë në mënyrë të përgjegjshme për të rritur transparencën dhe për të monitoruar vendimmarrjen publike. • Të shërbejnë si shembull i një qytetari të informuar dhe aktiv, i cili kontribuon në ndërtimin e një shoqërie më transparente dhe llogaridhënëse. • Të jenë të angazhuar jo vetëm në identifikimin e problemeve të transparencës, por edhe në

		propozimin dhe mbështetjen e zgjidhjeve konkrete.
TEMATIKA: TË DREJTAT E PUNËS 6 orë		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime Sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
1. Kuptimi i kuadrit ligjor dhe specifikat e punësimit të të miturve Ky kapitull synon të ndërgjegjësojë nxënësit mbi kuadrin ligjor të punës në Shqipëri, duke theksuar rolin thelbësor të Kodit të Punës si rregullator i marrëdhënieve të punës. Fokusi kryesor do të jetë tek punësimi i të miturve; nxënësit do të mësojnë moshën minimale ligjore për punësim, kufizimet specifike që zbatohen për ta (si lloji i punës, orari dhe puna e natës), si dhe rëndësinë e pëlqimit të prindërve/kujdestarëve ligjorë dhe kontrolleve mjekësore.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të përshkruajë rolin dhe rëndësinë e Kodit të Punës të Shqipërisë si rregullator kryesor i marrëdhënieve të punës. • Të identifikojë moshën minimale ligjore për punësim në Shqipëri dhe • Të shpjegojë kufizimet specifike (p.sh., lloji i punës, orari, puna e natës) që zbatohet për të miturit (16-18 vjeç) në punësim. • Të diskutojë për rëndësinë e pëlqimit të prindërve/kujdestarëve ligjorë dhe e kontrolleve mjekësore për punësimin e të miturve	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime • Të vlerësojë rëndësinë e kuadrit ligjor, konkretisht, të Kodit të Punës të Shqipërisë si rregullator kryesor i marrëdhënieve të punës dhe mbrojtës i të drejtave të punëtorëve. • Të jetë i vetëdijshëm për moshën minimale ligjore për punësim në Shqipëri dhe të kuptojë

Kjo do t'i ndihmojë ata të kuptojnë mbrojtjen ligjore që u ofrohet të rinjve në tregun e punës.		kufizimet specifike që lidhen me të. • Të shfaqë qëndrim mbrojtës ndaj të drejtave të të miturve në punësim, duke refuzuar dhe denoncuar punësimin e paligjshëm apo në kushte të dëmshme. • Të vlerësojë rëndësinë e masave mbrojtëse: rëndësinë e pëlqimit të prindërve/kujdestarëve ligjorë dhe të kontrolleve mjekësore si masa thelbësore mbrojtëse për sigurinë dhe shëndetin e të miturve në punësim. • Të jetë mbrojtës dhe nxitës i praktikave etike të punësimit, veçanërisht kur bëhet fjalë për të rinjtë, duke nxitur zbatimin e plotë të ligjit.

Të drejtat në punë si të drejta të njeriut Ky kapitull thellon kuptimin e të drejtave të punës, duke i lidhur ato drejtpërdrejt me të drejtat themelore të njeriut. Nxënësit do të shpjegojnë sesi parime si paga e drejtë, orari i kufizuar, kushtet e sigurta të punës dhe mos diskriminimi janë zgjatime thelbësore të të drejtave për jetë, shëndet, dinjitet dhe një standard jetese të mjaftueshme Gjithashtu, ata do të analizojnë rëndësinë e lirisë së bashkimit në sindikata si një shprehje e lirive themelore të organizimit dhe shprehjes në kontekstin e punës. Në fund, kapitulli do të trajtojë dëmet e thella që shkaktojnë shkeljet e të drejtave të punës në dinjitetin njerëzor dhe në gëzimin e të drejtave themelore në përgjithësi, duke nxitur një ndërgjegjësim të plotë për rëndësinë e tyre.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të: • Të shpjegojë sesi parimet kryesore të të drejtave në punë (paga e drejtë, orari i kufizuar, kushtet e sigurta, mos diskriminimi) janë zgjatime të drejtpërdrejta të të drejtave themelore të njeriut (p.sh., e drejta për jetë, shëndet, dinjitet, standard jetese të mjaftueshme). • Të analizojë rëndësinë e lirisë së bashkimit në sindikata, si një shprehje e të drejtave të njeriut për lirinë e organizimit dhe lirinë e shprehjes në kontekstin e punës. • Të diskutojë për dëmet që shkaktojnë shkeljet e të drejtave të punës në dinjitetin njerëzor dhe në gëzimin e të drejtave themelore në përgjithësi	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime • Të trajtojë dhe të mbrojë të drejtat themelore në punë si të drejta themelore të njeriut • Të vlerësojë dhe të mbështesë lirinë sindikale si një shprehje e të drejtave të njeriut për lirinë e organizimit dhe lirinë e shprehjes në kontekstin e punës. • Të nxisë diskutime për dëmet që shkaktojnë shkeljet e të drejtave të punës në dinjitetin njerëzor dhe në gëzimin e të drejtave themelore në përgjithësi.
Njohja e disa prej të drejtave themelore të punëmarrësit	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të

Ky kapitull do të thellohet në elementet thelbësore të një marrëdhënieje pune të shëndetshme dhe ligjore. Nxënësit do të mësojnë të përkufizojnë dhe të kuptojnë rëndësinë e kontratës me shkrim, duke identifikuar pikat kyçe si paga, orari, pozicioni dhe pushimet. Ata do të njihen me të drejtat themelore të pagës (paga minimale, pagesa në kohë, fletëpagesa) dhe të pushimeve (ditore, javore, vjetore të paguara, festat zyrtare), si dhe do të përshkruajnë detyrimet e punëdhënësit për sigurinë dhe shëndetin në punë. Një pjesë e rëndësishme do t'i kushtohet dallimit dhe shpjegimit të formave të diskriminimit dhe ngacmimit, duke theksuar të drejtën për trajtim të barabartë dhe respekt. Në fund, kapitulli do të vlerësojë thellësisht rëndësinë e pagesës së kontributeve të sigurimeve shoqërore dhe shëndetësore për	• Të përkufizojë dhe të shpjegojë rëndësinë e kontratës me shkrim në marrëdhënien e punës, duke renditur elementet thelbësore që ajo duhet të përmbajë (p.sh., paga, orari, pozicioni, pushimet). • Të identifikojë dhe të shpjegojë të drejtat themelore të pagës (paga minimale, pagesa në kohë, fletëpagesa) dhe të pushimeve (pushimi ditor, javor, vjetor i paguar, festat zyrtare). • Të përshkruajë detyrimet e punëdhënësit lidhur me sigurinë dhe shëndetin në punë dhe rëndësinë e tyre për çdo punëmarrës. • Të dallojë dhe të shpjegojë format e diskriminimit dhe e ngacmimit në punë, si dhe të drejtën për trajtim të barabartë dhe për respekt në vendin e punës. • Të vlerësojë rëndësinë e pagesës së kontributeve të sigurimeve shoqërore dhe shëndetësore për të ardhmen e tyre (pension, shërbime shëndetësore).	demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime: • Të vlerësojë rëndësinë e kontratës me shkrim të punës si veprimin e parë të domosdoshëm përpara fillimit të çdo pune. • Të lexojë me kujdes kontratën e punës për t'u siguruar që në të janë përfshirë të gjitha të drejtat e tij themelore. • Të kërkojë nga punëdhënësi dhe të sigurohet që ka përmbushur detyrimet për sigurinë dhe shëndetin në punë. • Të jetë vigjilent ndaj formave të diskriminimit dhe të ngacmimit në punë, dhe të përkushtohet për trajtim të barabartë dhe për respekt në vendin e punës, duke shfaqur një qëndrim refuzues ndaj këtyre fenomeneve.

sigurinë financiare dhe shëndetësore afatgjatë të nxënësve.		Të verifikojë pagesën, nga ana e punëdhënësit, të kontributeve të sigurimeve shoqërore dhe shëndetësore
Rreziqet e punësimit informal dhe roli i mbrojtjes Ky kapitull do të thellohet në sfidat dhe rreziqet e punësimit informal, duke ndërgjegjësuar nxënësit për pasojat negative që ai sjell si për individin (mungesa e mbrojtjes ligjore, shfrytëzimi, humbja e të drejtave) ashtu edhe për shoqërinë në tërësi. Ata do të mësojnë të identifikojnë institucionet kyçe, si Inspektorati i Punës dhe sindikatat, ku mund të kërkojnë ndihmë dhe këshilla ligjore në rast të shkeljes së të drejtave të punës. Për më tepër, kapitulli do të nxisë nxënësit të reflektojnë për rolin e tyre personal në refuzimin e punësimit informal dhe në promovimin aktiv të praktikave të ndershme dhe etike të punësimit.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të - Të analizojë rreziqet dhe pasojat negative të punësimit informal ("në të zezë") si për punëmarrësin (mungesa e mbrojtjes ligjore, shfrytëzimi, pamundësia për të fituar të drejta) ashtu edhe për shoqërinë. - Të identifikojë institucionet kryesore tek të cilat mund të kërkohet ndihmë dhe këshilla ligjore në rast shkeljesh të të drejtave të punës (p.sh., Inspektorati i punës, sindikatat). - Të diskutojë rolin e tyre personal në refuzimin e punësimit informal dhe në promovimin e praktikave të ndershme të punësimit.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime - Të jetë i vetëdijshëm për pasojat e punësimit informal dhe të luftojë për kundërshtojë të punojë “në të zezë”. - Të përdorë kanalet e denoncimit dhe ato tek të cilat mund të kërkojë ndihmë dhe këshilla ligjore në rast shkeljesh të të drejtave të punës (p.sh., Inspektorati i Punës, sindikatat). - Të angazhohet në promovimin e praktikave të ndershme të punësimit.

Lidhja e të drejtave të punës me zgjedhjet e karrierës Ky kapitull i dedikohet ndërtimit të një karriere të suksesshme dhe të përgjegjshme, duke theksuar rëndësinë e njohurive ligjore në tregun e punës. Nxënësit do të mësojnë sesi njohja e Kodit të Punës dhe e të drejtave themelore ndikon në vendimmarrjen e tyre të informuar për zgjedhjen e një pune apo profesioni. Ata do të dallojnë mes punësimit formal dhe informal, duke analizuar rreziqet ligjore dhe ekonomike të këtij të fundit dhe duke theksuar rëndësinë e punësimit të ligjshëm për sigurinë dhe zhvillimin afatgjatë. Kapitulli gjithashtu do t'i pajisë nxënësit me aftësinë për të identifikuar kërkesat ligjore	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të • Të shpjegojë sesi njohja e Kodit të Punës dhe e të drejtave themelore (paga minimale, orari, pushimet, siguria në punë) ndikon në vendimmarrjen e informuar për zgjedhjen e një pune apo karriere. • Të dallojë mes pozicioneve të punës që ofrojnë mbrojtje ligjore dhe atyre që nuk e bëjnë këtë, duke theksuar rëndësinë e punësimit formal për sigurinë dhe zhvillimin afatgjatë të karrierës. • Të analizojë rreziqet ligjore dhe ekonomike të punësimit informal (në të zezë) në kontekstin e ndërtimit të një karriere të qëndrueshme. • Të identifikojë kërkesat ligjore (p.sh., licencat, certifikimet, rregulloret specifike të sigurisë) që lidhen me profesione të caktuara që i interesojnë, duke kuptuar rëndësinë e tyre për ligjshmërinë dhe sigurinë në punë. • Të vlerësojë rolin e kontratave kolektive të punës dhe të sindikatave në mbrojtjen e të drejtave të punëmarrësve në sektorë ose profesione të	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi pritët të demonstrojë këto qëndrime dhe angazhime: • Të shfaqin qëndrim pro aktiv dhe të informuar në vendimmarrjen për zgjedhjen e një pune ose karriere, duke u bazuar në njohuritë e Kodit të Punës dhe të drejtave themelore (paga minimale, orari, pushimet, siguria në punë). • Të kërkojë punët ose pozicionet e punës që garantojnë mbrojtje ligjore dhe atyre që nuk e bëjnë këtë, duke theksuar rëndësinë e punësimit formal për sigurinë dhe zhvillimin afatgjatë të karrierës së tyre.

specifike për profesione të ndryshme, për të vlerësuar rolin e kontratave kolektive dhe sindikatave, si dhe për të kuptuar ndikimin e teknologjisë dhe globalizimit në tregun e punës. Në fund, ata do të zhvillojnë aftësi kritike për të shqyrtuar oferta pune, për të identifikuar problemet ligjore, për të ditur ku të drejtohen në rast shkeljesh, si dhe do të reflektojnë për rëndësinë e integritetit personal dhe etikës profesionale si themele të një karriere të suksesshme.	ndryshme. • Të diskutojë sesi zhvillimet teknologjike dhe globalizimi po ndryshojnë tregun e punës dhe cilat aftësi ligjore (p.sh., kuptimi i kontratave digjitale, të drejtat në punën në distancë) do të jenë të rëndësishme për karrierat e tyre të ardhshme. • Të demonstrojë aftësinë për të shqyrtuar në mënyrë kritike një ofertë pune ose një draft-kontratë, duke identifikuar pikat kyçe ligjore dhe problemet e mundshme. • Të përcaktojnë hapat e duhur dhe institucionet (p.sh., inspektorati i Punës, sindikatat, avokatët) ku mund të drejtohen në rast shkeljesh të të drejtave të punës, duke treguar aftësi për zgjidhjen e problemeve. • Të reflektojë për rëndësinë e integritetit personal dhe etikës profesionale si themele të një karriere të suksesshme dhe të përgjegjshme.	• Të refuzojë punësimin informal në kërkim të ndërtimit të një karriere të qëndrueshme. • Të kërkojë njohjen me kërkesat ligjore që lidhen me profesione të caktuara që i interesojnë, duke kuptuar rëndësinë e tyre për ligjshmërinë dhe sigurinë në punë. • Të mbështesë veprimet që synojnë mbrojtjen kolektive të të drejtave të punëmarrësve. • Të ndjekin e të përditësohen me zhvillimet teknologjike dhe me ndryshimet në tregun e punës, për të qenë të gatshëm të përshtaten, duke kuptuar cilat aftësi ligjore (p.sh., kuptimi i kontratave digjitale, të drejtat në punën në distancë) do të jenë të

		rëndësishme për karrierat e tyre të ardhshme. • Të jenë aktivë në shqyrtimin kritik të një ofertë pune ose të një draft-kontrate, duke identifikuar pikat kyçe ligjore dhe problemet e mundshme. • Të guxojnë të shfrytëzojnë mundësitë që ofrojnë institucionet si, Inspektorati i Punës, sindikatat, avokatët) për t'u drejtuar në rast shkeljesh të të drejtave të punës, duke treguar aftësi për zgjidhjen e problemeve. • Të tregojnë me vepra se si integriteti personal dhe etika profesionale janë të themele të një karriere të suksesshme dhe të përgjegjshme.

		Të propozojnë mënyra se si mund të mbrojnë të drejtat e tyre dhe të kolegëve në vendin e punës, duke promovuar një kulturë të respektit ligjor dhe etik.
Mbrojtja e veçantë e fëmijëve nga shfrytëzimi në punë Kjo temë thekson cenueshmërinë e fëmijëve ndaj shfrytëzimit në punë, duke shpjeguar rolin thelbësor të Konventës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës (KKBF) në mbrojtjen e tyre. Nxënësit do të mësojnë të dallojnë qartë punën e lejuar nga ajo e paligjshme dhe e dëmshme për fëmijët, duke kuptuar se kjo e fundit përbën një shkelje të rëndë e të drejtave të njeriut dhe të fëmijës. Për më tepër, ata do të analizojnë sesi puna e fëmijëve cenon të drejtën për edukim dhe	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje të - Të identifikojë fëmijët si një kategori veçanërisht e cenueshme ndaj shfrytëzimit në punë dhe të shpjegojë rolin e Konventës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës (KKBF) në mbrojtjen e tyre. - Të dallojë punën e lejuar (nën kushte të rrepta dhe kufizime) nga puna e paligjshme dhe e dëmshme për fëmijët, duke theksuar se kjo e fundit është një shkelje e rëndë e të drejtave të njeriut dhe fëmijës. - Të analizojë sesi puna e fëmijëve cenon të drejtën e fëmijës për edukim dhe zhvillim të shëndetshëm fizik, mendor dhe moral.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nga nxënësit pritet të demonstrojnë këto qëndrime dhe angazhime: - Të jenë vigjilentë dhe të identifikojnë raste të shfrytëzimit të fëmijëve në punë ose të përfshirjes së tyre në punë të paligjshme dhe të dëmshme e një shkelje e rëndë e të drejtave të njeriut dhe fëmijës. - Të angazhohen aktivisht në propozimin e mënyrave konkrete se si mund të kontribuojnë në ndërgjegjësimin

zhvillim të shëndetshëm fizik, mendor dhe moral. Në fund, kapitulli do të nxisë nxënësit të reflektojnë mbi përgjegjësinë e tyre individuale dhe kolektive në mbështetjen e praktikave të ndershme të punësimit dhe në luftën kundër shfrytëzimit.		e komunitetit për të drejtat në punë dhe për mbrojtjen e fëmijëve, duke marrë pjesë në fushata apo iniciativa që i shërbejnë një qëllimi të tillë. Të reflektojnë për përgjegjësinë e tyre individuale dhe kolektive në mbështetjen e praktikave të ndershme të punësimit dhe në luftën kundër shfrytëzimit
TEMATIKA: TË DREJTAT E KONSUMATORIT 6 orë		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime Sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
Kuptimi i statusit të konsumatorit dhe kuadri ligjor. Të drejtat themelore të konsumatorit Kjo temë do të prezantojë nxënësit me konceptin e konsumatorit dhe rëndësinë	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje Të përkufizojë konceptin e konsumatorit dhe shpjegojë rëndësinë e mbrojtjes së tij në një ekonomi tregu.	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme Të demonstrojnë aftësinë për të vëzhguar e përzgjedhur shembuj

thelbësore të mbrojtjes së tij në një ekonomi tregu. Ata do të njihen me Ligjin "Për mbrojtjen e konsumatorëve" si aktin kryesor ligjor në Shqipëri dhe do të mësojnë të renditin e të shpjegojnë të drejtat themelore të konsumatorit, si ajo për siguri, informacion, zgjedhje, dëgjim, kompensim/riparim dhe edukim. Përmes shembujve konkretë, nxënësit do të kuptojnë sesi këto të drejta zbatohen në blerjet e tyre të përditshme të produkteve dhe shërbimeve, duke i pajisur me njohuritë e nevojshme për të qenë konsumatorë të ndërgjegjshëm dhe të mbrojtur.	• Të identifikojë Ligjin "Për mbrojtjen e konsumatorëve" si aktin kryesor ligjor që rregullon të drejtat e tyre në Shqipëri. • Të renditë dhe të shpjegojë të drejtat themelore të konsumatorit, duke përfshirë: të drejtën për siguri, të drejtën për informacion, të drejtën për zgjedhje, të drejtën për t'u dëgjuar, të drejtën për kompensim/riparim dhe të drejtën për edukim konsumator. • Të japë shembuj konkretë se si këto të drejta zbatohen në blerjet e përditshme të produkteve dhe shërbimeve.	konkretë se si këto të drejta zbatohen në blerjet e përditshme të produkteve dhe shërbimeve, duke treguar një kuptim praktik. • Të përkushtohen si konsumatorë të mirinformuar, të gatshëm për të ushtruar të drejtat e tyre dhe për të mbrojtur veten dhe të tjerët nga praktikat e pandershme konsumatore.
Lidhja e të drejtave të konsumatorit me të drejtat themelore të njeriut Kjo temë do të thellojë lidhjen midis të drejtave të konsumatorit dhe të drejtave themelore të njeriut. Nxënësit do të shpjegojnë sesi e drejta për siguri si konsumator është drejtpërdrejt e	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jenë në gjendje: • Të shpjegojë sesi e drejta për siguri si konsumator lidhet drejtpërdrejt me të drejtën themelore të njeriut për jetë dhe shëndet.	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme • Të shpjegojnë sesi e drejta për siguri si konsumator lidhet drejtpërdrejt me të drejtën themelore të njeriut për jetë dhe

lidhur me të drejtën për jetë dhe shëndet dhe do të analizojnë sesi e drejta për informacion dhe zgjedhje mbështesin lirinë e shprehjes dhe autonominë personale. Më tej, ata do të diskutojnë sesi e drejta për kompensim/riparim mbron të drejtën e pronës dhe garanton drejtësinë në marrëdhëniet tregtare. Në fund, tema do të mundësojë vlerësimin e ndikimit të praktikave tregtare tek e drejta për një standard jetese të mjaftueshme dhe e drejta për një mjedis të shëndetshëm, duke ndërgjegjësuar nxënësit për rolin e konsumatorit në një shoqëri të drejtë dhe të qëndrueshme.	• Të analizojë sesi e drejta për informacion dhe e drejta për zgjedhje si konsumator mbështesin lirinë e shprehjes dhe autonominë personale të individit. • Të diskutojë sesi e drejta për kompensim/riparim si konsumator mbron të drejtën e pronës dhe garanton drejtësinë në marrëdhëniet tregtare. • Të vlerësojë ndikimin e praktikave tregtare tek e drejta për një standard jetese të mjaftueshme dhe e drejta për një mjedis të shëndetshëm.	shëndet. • Të analizojnë sesi e drejta për informacion dhe e drejta për zgjedhje si konsumator mbështesin lirinë e shprehjes dhe autonominë personale të individit. • Të diskutojnë sesi e drejta për kompensim/riparim si konsumator mbron të drejtën e pronës dhe garanton drejtësinë në marrëdhëniet tregtare. • Të vlerësojnë ndikimin e praktikave tregtare tek e drejta për një standard jetese të mjaftueshme dhe e drejta për një mjedis të shëndetshëm.
Identifikimi i praktikave të pandershme tregtare dhe rreziqet online Kjo temë trajton praktikën e pandershme tregtare dhe rreziqet e blerjeve, duke i pajisur	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jetë në gjendje • Të dallojë dhe të analizojë praktikën e pandershme tregtare (p.sh., reklamimi mashtrues, praktikat	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritet të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme:

nxënësit me njohuri thelbësore për të mbrojtur veten. Nxënësit do të mësojnë të dallojnë dhe analizojnë praktikën mashtruese si reklamimi i rremë, klauzolat abuzive apo produktet e falsifikuara, si dhe të identifikojnë rreziqet specifike të blerjeve online, përfshirë mashtrimet kibernetike dhe çështjet e privatësisë së të dhënave. Gjithashtu, përmes trajtimit të kësaj teme do të shpjegohet koncepti i të drejtës së tërheqjes për blerjet në distancë dhe do të udhëzojë nxënësit për hapat e duhur për të bërë një ankesë, duke filluar nga kontakti me biznesin deri te institucionet përkatëse.	agresive, klauzolat abuzive në kontrata, produktet e falsifikuara) dhe shpjegojnë ndikimin e tyre te konsumatorët. • Të identifikojë rreziqet specifike dhe format e mashtrimit që lidhen me blerjet online, duke përfshirë mashtrimet kibernetike dhe çështjet e privatësisë së të dhënave. • Të përshkruajë konceptin e të drejtës së tërheqjes (kthimit të produktit pa arsye) në blerjet në distancë dhe rëndësinë e saj. • Të përcaktojë hapat e duhur që duhet të ndjekë, në rastin e një ankese, konsumatori, duke filluar nga kontakti me biznesin deri te institucionet përkatëse.	• Të monitorojnë dhe të identifikojnë praktikën e pandershme tregtare (p.sh., reklamimi mashtrues, praktikën agresive, klauzolat abuzive në kontrata, produktet e falsifikuara) • Të jenë të vëmendshëm, duke komunikuar edhe me të tjerë, për identifikimin e rreziqeve specifike dhe format e mashtrimit që lidhen me blerjet online, duke përfshirë mashtrimet kibernetike dhe çështjet e privatësisë së të dhënave. • Të angazhohen në ndërmarrjen e hapave të duhur që duhet të ndjekin, në rastin e një ankese, duke filluar nga kontakti me

		biznesin deri te institucionet përkatëse.
Mbrojtja e të drejtave të konsumatorit Kjo temë finalizon njohuritë për mbrojtjen e konsumatorit, duke theksuar rolin e institucioneve dhe përgjegjësinë individuale. Nxënësit do të identifikojnë Autoritetin Kombëtar të Mbrojtjes së Konsumatorit (AKMK) si pikën kryesore të denoncimit për shkeljet e të drejtave të tyre. Mbi të gjitha, ata do të zhvillojnë një ndjenjë të fortë përgjegjësie si konsumatorë të mirinformuar, duke fituar aftësinë për të mbrojtur veten nga praktikatat e pandershme tregtare. Në fund, nxënësit do t'i inkurajohen të propozojnë mënyra konkrete se si mund të kontribuojnë aktivisht në ndërgjegjësimin e të tjerëve për të drejtat e konsumatorit në komunitetin e tyre.	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jetë në gjendje: • Të identifikojë Autoritetin Kombëtar të Mbrojtjes së Konsumatorit (AKMK) si institucionin kryesor ku mund të denoncohen shkeljet e të drejtave të konsumatorit në Shqipëri. • Të zhvillojë një ndjenjë të përgjegjësisë si konsumator i mirinformuar dhe aftësinë për të mbrojtur veten nga praktikatat e pandershme tregtare. • Të propozojë mënyra se si mund të kontribuojë në ndërgjegjësimin e të tjerëve për të drejtat e konsumatorit.	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të besojnë tek Autoriteti Kombëtar i Mbrojtjes së Konsumatorit (AKMK) si institucionin kryesor ku mund të denoncohen shkeljet e të drejtave të konsumatorit në Shqipëri dhe t'i drejtohen atij në raste shkeljesh. • Të demonstrojnë ndjenjën e përgjegjësisë si konsumator i mirinformuar dhe aftësinë për të mbrojtur veten nga praktikatat e pandershme tregtare. • Të propozojnë mënyra se si mund të kontribuojnë në

		ndërgjegjësimin e të tjerëve për të drejtat e konsumatorit.
Roli i qytetarit dhe mbrojtja për të drejtat e përbashkëta Ky kapitull përmblyll temën e të drejtave të konsumatorit duke nxitur nxënësit të reflektojnë për përgjegjësinë e tyre si qytetarë aktivë. Ata do të nxiten të mbështesin një treg të drejtë dhe etik që respekton të drejtat e njeriut dhe të fëmijëve, si dhe të propozojnë mënyra konkrete për të luftuar për rregulla më të mira të mbrojtjes së konsumatorit, veçanërisht për kategoritë e cenueshme. dhe përdorimi etik i teknologjisë (IA-së), duke krijuar një kuptim holistik dhe të thellë të rolit të ligjit në shoqëri. Mbrojtja e veçantë e fëmijëve si konsumatorë Një fokus i veçantë do t'i kushtohet fëmijëve si konsumatorë të cenueshëm; nxënësit do të	Në përfundim të zhvillimit të kësaj tematike, nxënësi duhet të jetë në gjendje • Të reflektojë për përgjegjësinë e tij si qytetar për të mbështetur një treg të drejtë dhe etik që respekton të drejtat e njeriut dhe të fëmijëve. • Të propozojë mënyra se si mund të luftojë për rregulla më të mira të mbrojtjes së konsumatorit, veçanërisht për kategoritë e cenueshme. • Të lidhë njohuritë e tij për të drejtën e konsumatorit me të tjera fusha të edukimit ligjor, si të drejtat e njeriut, ndërgjegjësimi kundër korrupsionit, dhe përdorimi etik i teknologjisë (IA-së), duke krijuar një kuptim holistik të rolit të ligjit në shoqëri. • Të identifikojë fëmijët si një kategori të cenueshme konsumatore dhe të shpjegojë pse u nevojitet mbrojtje ligjore e veçantë, duke iu referuar parimeve të Konventës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës.	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të demonstrojnë përgjegjësinë e tyre si qytetarë për të mbështetur një treg të drejtë dhe etik që respekton të drejtat e njeriut dhe të fëmijëve. • Të propozojnë mënyra se si mund të luftojnë për rregulla më të mira të mbrojtjes së konsumatorit, veçanërisht për kategoritë e cenueshme. • Të zbatojnë njohuritë e tyre për të drejtën e konsumatorit, të lidhura me fusha të tjera të edukimit ligjor, si të drejtat e njeriut, ndërgjegjësimi kundër korrupsionit, dhe përdorimi etik i

shpjegojnë nevojën për mbrojtje ligjore të veçantë bazuar në Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës, do të analizojnë rregulloret e sigurisë së produkteve për fëmijë, do të vlerësojnë ndikimin e reklamave mashtruese dhe do të shpjegojnë rëndësinë e mbrojtjes së privatësisë së të dhënave të fëmijëve online. Në fund, nxënësit do të nxiten të lidhin njohuritë e tyre për të drejtën e konsumatorit me fusha të tjera të edukimit ligjor, si të drejtat e njeriut, ndërgjegjësimi kundër korrupsionit dhe përdorimi etik i teknologjisë (IA-së), duke krijuar një kuptim holistik të rolit të ligjit në shoqëri.	• Të analizojë rregulloret e veçanta që lidhen me sigurinë e produkteve për fëmijë (p.sh., lodrat, ushqimet) dhe të shpjegojë pasojat e mosrespektimit të tyre për shëndetin dhe zhvillimin e fëmijëve. • Të vlerësojë ndikimin e reklamave mashtruese ose agresive që u drejtohen fëmijëve dhe të diskutojë mjetet ligjore për t'i kufizuar ato. Të shpjegojë rëndësinë e mbrojtjes së privatësisë së të dhënave online të fëmijëve në kontekstin e të drejtave të konsumatorit	teknologjisë (IA-së), për të siguruar një zbatim më cilësor e të vetëdijshëm të ligjit për mbrojtjen e konsumatorit • Të përditësojnë njohuritë e tyre në fushën e ligjit për mbrojtjen e fëmijëve si kategori të cenueshme konsumatore. • Të jenë të kujdesshëm në cilësinë e produkteve për fëmijë (edhe lodrat), përbërja e të cilave mund të jetë e rrezikshme për shëndetin e fëmijëve. • Të jenë aktivë në identifikimin e reklamave mashtruese ose agresive që u drejtohen fëmijëve dhe të diskutojnë mjetet ligjore për t'i kufizuar ato. • Të jenë të kujdesshëm kur bëhet fjalë për mbrojtjen e privatësisë së të dhënave online të fëmijëve

		në kontekstin e të drejtave të konsumatorit.
TEMATIKA: SIGURIA NË RRUGË: KËMBËSOR, ÇIKLIST, MOTOÇIKLIST 6 orë		
Njohuri	Aftësi	Qëndrime Sjellje të dëshiruara dhe të pritshme
1. Zonat e përdorimit publik Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësit do të jenë në gjendje të demonstrojnë njohuritë e tyre për rregullat dhe elementet e rrugës si më poshtë: Përdoruesi i rrugës duhet të kuptojë rrugën si një hapësirë publike të destinuar për lëvizjen e këmbësorëve, mjeteve dhe kafshëve. Mësimdhënia do të fokusohet në dallimin e llojeve kryesore të rrugëve, duke përfshirë rrugët urbane, interurbane, autostradat dhe rrugët lokale, si dhe karakteristikat e veçanta të secilës.	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të përkufizojë saktësisht se çfarë është një rrugë dhe funksionin e saj kryesor si hapësirë publike e përbashkët. • Të dallojë llojet kryesore të rrugëve (urbane, interurbane, autostrada, lokale) duke shpjeguar karakteristikat e secilës. • Të identifikojë dhe të shpjegojë funksionin e elementeve kryesore të rrugës, duke përfshirë: - o Karrexhatën: si hapësira kryesore për qarkullimin e mjeteve. - o Trotuarin: si hapësira e destinuar për	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të vlerësojnë rrugën si hapësirë publike. • Të mbrojnë sigurinë e vetes dhe të tjerëve. • Të sillen në varësi të vendndodhjes në hapësirën publike.

Njohja e elementeve themelore të rrugës është thelbësore për një qarkullim të sigurt. Nxënësi do të mësojë të identifikojë dhe të përshkruajë funksionin e: Karrexhatës: si hapësira kryesore për automjetet. Trotuarit: si hapësira e destinuar vetëm për këmbësorët. Bankinës: si pjesa anësore e rrugës për siguri dhe ndihmë, në të cilën duhet të qarkullojnë këmbësorë dhe kafshët kur nuk ka trotuar. Korsisë: si ndarja e karrexhatës. Për të menaxhuar në mënyrë të sigurt ndërveprimin me përdoruesit e tjerë, nxënësi do të shpjegojë rëndësinë e kryqëzimeve dhe degëzimeve. Mësimi do të theksojë qarkullimin e lejuar dhe të ndaluar të këmbësorëve, mjeteve dhe kafshëve në elementet e ndryshme të rrugës, duke theksuar që rruga është një sistem me rregulla të qarta.	këmbësorët. - o Bankinën: si pjesë anësore e rrugës për siguri dhe ndihmë. - o Korsinë: si një nga ndarjet e karrexhatës. • Të shpjegojë rëndësinë e kryqëzimeve dhe degëzimeve si pika kyçe në rrjetin rrugor, duke listuar llojet kryesore të kryqëzimeve. • Të renditë me saktësi se cilat janë elementet e rrugës ku lejohet dhe nuk lejohet të qarkullojnë këmbësorët, mjetet dhe kafshët	

2. Qendra e Banuar Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësit do të jenë në gjendje të demonstrojnë njohuritë e tyre për qendrat e banuara dhe rregullat e qarkullimit si më poshtë. Nxënësi duhet të jetë në gjendje të përkufizojë saktësisht një qendër të banuar dhe ta dallojë atë nga një zonë interurbane. Kjo do të theksojë rëndësinë e një qarkullimi më të ndërgjegjshëm dhe të kujdesshëm në mjedise të populluara, ku shpejtësia është më e vogël dhe rreziku më i lartë. Nxënësi do të mësojë të identifikojë dhe të përshkruajë elementet themelore të një qendre të banuar. Këto përfshijnë banesat, rrugët, trotualet, sheshet, pedonalet, shkollat, institucionet social-kulturore dhe parkimet. Përmes kësaj njohurie, ai do të kuptojë ndërvlerësinë mes tyre dhe rëndësinë e bashkëjetesës. Mësimdhënia do të fokusohet në rregullat e	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të përkufizojë çfarë është një qendër e banuar dhe të shpjegojnë ndryshimin mes saj dhe zonave interurbane. • Të identifikojë dhe të përshkruajë elementet kryesore të një qendre të banuar si: - o Banesat dhe rrugët. - o Trotualet dhe sheshet. - o Pedonalet, sheshet, rrugët, zonat për këmbësorë - o Shkollat, institucionet social-kulturore dhe parkimet. • Të shpjegojë ndërvlerësinë mes këtyre elementeve dhe rëndësinë e tyre për një qarkullim të sigurt dhe funksional. • Të analizojë rregullat e qarkullimit brenda një qendre të banuar, duke theksuar rëndësinë e kujdesit të shtuar për shkak të numrit të madh të këmbësorëve dhe mjeteve.	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të sillen në varësi të vendndodhjes në hapësirën publike. • Të vlerësojnë kryqëzimet si zona me rrezik të lartë dhe sillet në përputhje me këtë. • Të pranojnë që qendra e banuar është një ekosistem i gjallë ku njerëzit jetojnë, punojnë dhe lëvizin. • Të tregojë kujdes të shtuar në zonat urbane . • Të pranojnë që elementet e hapësirave të përbashkëta i shërbejnë një qëllimi të caktuar dhe duhen respektuar. • Të përshtatin sjelljen në varësi të veçorive të zonës.

qarkullimit brenda qendrës së banuar, duke theksuar nevojën për kujdes të shtuar për shkak të pranisë së lartë të këmbësorëve dhe mjeteve. Një pjesë e rëndësishme e këtij mësimi është analizimi i rrezikut dhe përshtatja e sjelljes për një mjedis urban të sigurt.		
3. Sinjalet rrugore dhe kuptimi i tyre Kjo temë synon të pajisë nxënësit me njohuri thelbësore mbi sinjalistikën rrugore. Në përfundim të kësaj teme, ata do të jenë të aftë të identifikojnë dhe shpjegojnë kuptimin e sinjaleve kryesore rrugore, duke përfshirë ato të ndalimit, përparësisë, rrezikut dhe kufizimit të shpejtësisë, si dhe llojet e sinjaleve (vertikale, horizontale, të shndritshme, të policit të trafikut) Për më tepër, nxënësit do të zhvillojnë aftësinë për të analizuar situata të thjeshta trafiku, duke kuptuar se si sinjalet drejojnë lëvizjen dhe kontribuojnë në sigurinë rrugore.	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të përkufizojë sinjalistikën rrugore si një sistem komunikimi që transmeton rregulla, paralajmërime dhe informacione • Të identifikojë llojet kryesore të sinjaleve rrugore dhe mesazhet që secili prej tyre transmeton. • Të identifikojë sinjalet kryesore rrugore (p.sh., ndalo, jep përparësi, rrezik, shpejtësia maksimale). • Të shpjegojë kuptimin dhe rëndësinë e secilit sinjal në garantimin e sigurisë rrugore. • Të vlerësojë rëndësinë e njohjes dhe respektimit të sinjaleve rrugore për parandalimin e aksidenteve. • Të dallojë dhe të shpjegojë tre elementet bazë të një	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritet të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme • Të trajtojnë sinjalet rrugore si pjesë thelbësore e mjedisit dhe si mekanizma për të rregulluar bashkëpunimin mes përdoruesve të rrugës • Të shfaqin një ndjenjë përgjegjshmërie ndaj rregullave të trafikut dhe sigurisë rrugore. • Të marrin e të pranojnë përgjegjësinë e tyre për mosrespektimin e rregullave.

Mbi të gjitha, ata do të vlerësojnë rëndësinë kritike të njohjes dhe respektimit të këtyre sinjaleve si një mjet kyç për parandalimin e aksidenteve dhe garantimin e një mjedisi rrugor më të sigurt për të gjithë.	sinjali vertikal: fusha, konturi dhe simboli. • Të klasifikojë dhe të interpretojë kategoritë kryesore të sinjaleve vertikale: - o Sinjalet e rrezikut: Përshkruajnë rreziqe potenciale dhe kërkojnë kujdes të shtuar. - o Sinjalet urdhëruese: Tregojnë rregulla dhe detyrime që duhet të ndiqen. - o Sinjalet treguese: Ofron informacion për drejtimet, destinacionet dhe shërbimet. • Të klasifikojë sinjalet vertikale sipas funksionit (p.sh., sinjale rreziku, ndalimi, detyrimi, informacioni). • Të interpretojë kuptimin e shenjave horizontale si vijat ndarëse të korsive, vijat e ndalimit, apo vendkalimet e këmbësorëve. • Të demonstrojë kuptimin e ndërveprimit mes sinjaleve vertikale dhe horizontale në situata të ndryshme rrugore • Të analizojë situata të thjeshta trafiku dhe të tregojë se si sinjalet ndihmojnë në drejtimin e lëvizjes.	• Të jenë të vëmendshëm ndaj sinjaleve rrugore në çdo situatë trafiku, duke i konsideruar ato si udhëzues thelbësorë. • Të jenë kritikë ndaj sjelljeve të pasigurta në rrugë, si të tyre ashtu edhe të të tjerëve. • Të respektojnë pa diskutim hierarkinë e sinjaleve rrugore dhe udhëzimet e policit të trafikut. • Të jenë të aftë të përshtatin sjelljen e tyre në varësi të llojit të sinjalit dhe kushteve të trafikut. • Të zhvillojnë një qëndrim parashikues ndaj situatave të mundshme rrugore bazuar në sinjalistikën e pranishme. • Të zbatojë rregullat e lëvizjes në kryqëzime të rregulluara nga semafori ose nga polici i trafikut.

	• Të dallojë sinjalet e shndritshme (semaforët) dhe rendin e dritave (e gjelbër, e verdhë, e kuqe). • Të shpjegojë kuptimin e secilës ngjyrë të semaforit dhe veprimet që duhen ndërmarrë. • Të përshkruajë sinjalet me dorë të policit të trafikut dhe rëndësinë e tyre si përparësi ndaj sinjaleve të tjera. • Të krahasojë dhe zbatojë hierarkinë e sinjaleve (polici > semafori > sinjalet vertikale/horizontale).	
4. Sjella e sigurt e këmbësorëve në trafik Ky grupim i objektivave mësimore përqendrohet në rregullat dhe sjelljen e sigurt të këmbësorëve në trafik. Nxënësit do të mësojnë të përshkruajnë rregullat e qarkullimit në trotuare dhe në rrugë, si dhe të identifikojnë zonat e sigurta dhe të rrezikshme. Ata do të zhvillojnë aftësinë për të zbatuar rregullat e kalimit të sigurt të rrugës, veçanërisht në vendkalimet e këmbësorëve	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të identifikojë vendet e sigurta për të kaluar rrugën, si vijat e bardha (zebra) dhe kalimet nëntokësore/mbitokësore, si dhe ato të pasigurta. • Të përshkruajë mënyrën e duhur të lëvizjes kur janë në trotuar, duke theksuar ecjen në anën e duhur dhe ndërgjegjësimin për pengesat. • Të ndalojë e të analizojë rregullat e ecjes në bankinë kur nuk ka trotuar, duke kuptuar rëndësinë e ecjes kundër-drejtimit të trafikut për të parë mjetet	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të tregojnë kujdes maksimal gjatë qarkullimit dhe kalimit të rrugës, duke vënë sigurinë personale dhe të tjerëve në plan të parë. • Të shërbejnë si shembull pozitiv për këmbësorët e tjerë, veçanërisht për fëmijët dhe të

dhe në kryqëzime, duke përfshirë njohjen e sinjaleve specifike për këmbësorët dhe rregullat e përparësisë. Gjithashtu, objektivat përfshijnë njohjen e rregullave të sigurisë dhe sjelljes së duhur gjatë përdorimit të mjeteve të transportit publik, duke theksuar rëndësinë e respektimit të tyre për sigurinë personale dhe të përgjithshme.	që vijnë. • Të identifikojë dhe të përshkruajë dallimet në sjellje kur ecet në grup (ditën dhe natën), duke shpjeguar përdorimin e elementeve reflektuese dhe ecjen në një rresht. • Të renditë masat shtesë të sigurisë kur lëvizin në rrugë gjatë motit të keq (shi, dëborë, akull) dhe natën, duke theksuar dukshmërinë e ulët. • Të shpjegojë parimin bazë të lëvizjes së këmbësorit kur ndeshet me mjetet rrugore, duke theksuar rëndësinë e ndërveprimit me drejtuesit e mjeteve. • Të shpjegojë rëndësinë e kontaktit me sy me drejtuesit e mjeteve • Të identifikojë vendet e sigurta për të pritur dhe hipur në mjetet e transportit publik. • Të demonstrojnë aftësinë për të vlerësuar shpejtësinë dhe distancën e automjeteve përpara se të kalojë rrugën	moshuarit, duke zbatuar rregullat. • Të jenë të ndërgjegjshëm për rreziqet dhe të shmangin sjelljet shpërqendruese (p.sh., përdorimi i telefonit) gjatë ecjes në rrugë. • Të vlerësojë rëndësinë e respektimit të rregullave për sigurinë personale dhe të pasagjerëve të tjerë e t'i vërë ato në zbatim. • Të analizojnë situata komplekse në kryqëzime dhe të marrë vendime të sigurta për kalim. • Të zbatojnë rregullat e përparësisë për këmbësorët në kryqëzime të rregulluara dhe të parregulluara. • Të respektojnë urdhrat e një policia rrugor kur ai është në kryqëzim.

5. Kalimi i rrugës dhe i kryqëzimeve Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësit do të jenë në gjendje të demonstrojnë njohuritë e tyre për kalimin e sigurt të rrugës dhe kryqëzimeve, duke përfshirë sa vijon: Nxënësi do të mësojë procedurën e saktë për të kaluar një kryqëzim pa sinjalistikë. Kjo përfshin vlerësimin e trafikut që vjen dhe kuptimin e rëndësisë së kujdesit shtesë në këto pika të ndërveprimit rrugor. Mësimi do të fokusohet në rregullat për kalimin e rrugës në vendkalimet e vizuara për këmbësorët. Nxënësi do të kuptojë se edhe pse ka përparësi, ai duhet të jetë gjithmonë i kujdesshëm. Po ashtu, do të shpjgohet mënyra e saktë për të kaluar një kryqëzim me semafor, duke u bazuar në dritën e caktuar për këmbësorët dhe duke shmangur kalimin me dritë të kuqe. Një pjesë kyçe e kësaj teme është hierarkia e sinjaleve. Nxënësi do të interpretojë dhe	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të përshkruajë procedurën e saktë për të kaluar një kryqëzim pa sinjale rrugore, duke u ndalur te rëndësia e vlerësimit të trafikut që vjen. • Të shpjgojë rregullat për të kaluar rrugën në vendkalimet e vizuara për këmbësorët (vijat e bardha), duke kuptuar se këmbësori ka përparësi, por duhet të jetë gjithnjë i kujdesshëm. • Të interpretojë dhe të respektojë urdhrat e një polici rrugor kur ai është në kryqëzim, duke theksuar se këto sinjale janë mbi çdo lloj tjetër sinjalistike (semafori, sinjali vertikal). • Të përshkruajë mënyrën e saktë për të kaluar një kryqëzim me semafor, duke u bazuar në dritën e semaforit për këmbësorët dhe atë për mjetet, si dhe duke shmangur kalimin me dritë të kuqe.	• Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të jenë të vëmendshëm ndaj mjedisit rrugor. • Të shmangin shpërqendrimet si telefoni celular, kufjet apo bisedat e thella, sidomos kur i afrohet një rruge ose kryqëzimi. • Të pranojnë që përparësia e tyre në vijat e bardha nuk është e mjaftueshme për të shmangur rrezikun. •

respektojë urdhrat e një polici të trafikut në një kryqëzim, duke theksuar se sinjalet e tij janë mbi çdo lloj tjetër sinjali (si semaforët apo tabelat vertikale), duke garantuar një qarkullim të sigurt dhe efikas.		
6. Rregullat e pasagjerit Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësit do të jenë në gjendje të demonstrojnë njohuritë e tyre për rregullat dhe masat e sigurisë që duhet të zbatohen nga pasagjerët, duke përfshirë: Nxënësi do të mësojë rregullat themelore të sigurisë për hipjen dhe zbritjen nga automjetet, duke theksuar se dera duhet hapur gjithmonë me kujdes dhe nga ana e trotuarit. Për më tepër, ata do të analizojnë rregullat e qëndrimit në stacionet e autobusit, duke përfshirë rëndësinë e respektimit të radhës dhe kujdesin gjatë hipjes e zbritjes. Një fokus i rëndësishëm i këtij mësimi është siguria e brendshme. Nxënësit do të mësojnë mbi mënyrën e duhur të qëndrimit dhe	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të shpjegojë rregullat e sigurisë për hipjen dhe zbritjen nga një autoveturë, duke theksuar rëndësinë e hapjes së derës me kujdes dhe nga ana e trotuarit. • Të përshkruajë mënyrën e duhur të qëndrimit brenda autoveturës dhe të kuptojnë rëndësinë jetike të përdorimit të rripit të sigurisë për veten dhe pasagjerët e tjerë. • Të analizojë rregullat e qëndrimit në stacionet e autobusit, duke përfshirë qëndrimin në vendin e caktuar, respektimin e radhës dhe kujdesin gjatë hipjes e zbritjes. • Të identifikojë dhe të shpjegojë masat e sigurisë për pasagjerët në motor, duke theksuar përdorimin	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të pranojë që veprimet e tij si pasagjer ndikojnë tek të tjerët. • Të përdorin rripin e sigurimit si përparësi absolute dhe jo si detyrim. • Të mbrojnë veten si pasagjer i një motori duke vendosur kaskën mbrojtëse. • Të tregojë kujdes për qëndrimin e tij në stacionin e autobusit.

rëndësinë jetike të përdorimit të rripit të sigurisë, si për veten ashtu edhe për pasagjerët e tjerë. Për pasagjerët në motor, do të theksohet përdorimi i detyrueshëm i kaskës mbrojtëse dhe veshjeve të përshtatshme, si masa thelbësore të sigurisë	e detyrueshëm të kaskës mbrojtëse dhe veshjeve të përshtatshme.	
7. Sjellja në rrugë gjatë situatave të veçanta Gjatë trajtimit të kësaj teme, nxënësit do të jenë në gjendje të demonstrojnë njohuritë dhe qëndrimet e duhura për të vepruar në situata të veçanta në trafik, duke përfshirë: Reagimi ndaj mjeteve të emergjencës Nxënësi do të kuptojë rëndësinë jetike të dhënies së përparësisë dhe hapësirës për mjetet e emergjencës (si ambulanca, zjarrfikësja dhe policia) kur ato përdorin sinjalet e tyre. Ata do të mësojnë se si të reagojnë në mënyrë të sigurt dhe të shpejtë për të lehtësuar kalimin e këtyre automjeteve.	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të shpjegojë rëndësinë e dhënies së përparësisë dhe hapësirës për mjetet e emergjencës (zjarrfikësja, ambulanca, policia) kur ato përdorin sinjale dritore dhe zanore. • Të përshkruajë sjelljen e duhur të drejtuesve dhe pasagjerëve kur ndeshen me kolona ushtarake ose mortore, duke theksuar respektin dhe shmangien e ndërprerjes së kolonës. • Të analizojë rregullat e qarkullimit kur ndeshen me kolona nxënësish të shkollave, duke u dhënë përparësi dhe duke ngarë me shpejtësi të reduktuar. • Të demonstrojë ndërgjegjësim të lartë dhe sjellje të përgjegjshme si pasagjerë në automjete të ndryshme	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritët të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të pranojnë dhënien e përparësisë, jo vetëm si rregull, por edhe një detyrim moral. • Të mbajë qëndrim vigjilent ndaj sinjaleve zanore që lidhen me mjetet e emergjencës edhe përpara se të shohë mjetet. • Të tregojë respekt ndaj kolonave ushtarake ose mortore • Të tregojë kujdes dhe mbrojtje ndaj grupeve më të dobët

Mësimi do të theksojë rëndësinë e respektit ndaj kolonave ushtarake ose mortore. Nxënësi do të mësojë sjelljen e duhur, si dhe të shmangë ndërprerjen e tyre. Përveç kësaj, do të analizohen rregullat e qarkullimit kur ndeshen me kolona nxënësish, duke theksuar nevojën për të dhënë përparësi dhe për të ulur shpejtësinë. Në fund, nxënësi do të demonstrojë një ndërgjegjësim të lartë social dhe sjellje të përgjegjshme si pasagjer në situata të ndryshme dhe të paparashikuara, duke vërtetuar se siguria në rrugë është një përgjegjësi e përbashkët.	dhe në situata të paparashikuara në trafik.	((kolonat e shoqëruara të nxënësve, të moshuar etj))
8. Ndihma në raste emergjence Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësit do të jenë në gjendje të demonstrojnë njohuritë dhe aftësitë e duhura për të vepruar në mënyrë të sigurt dhe të përgjegjshme në rast aksidenti rrugor, duke përfshirë sa vijon:	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të shpjegojë si duhet të veprohet në rast të një aksidenti rrugor, duke filluar me vlerësimin e sigurisë së zonës. • Të renditë me saktësi numrat e urgjencës dhe procedurën e lajmërimit të policisë rrugore, të	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritet të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme: • Të sigurohen që nuk vendosin veten në rrezik gjatë kohës që

Nxënësi do të mësojë si të veprojë në rastin e një aksidenti rrugor. Kjo përfshin hapin e parë dhe më thelbësor: vlerësimin e sigurisë së zonës për të garantuar që as ai vetë dhe as të tjerët nuk janë në rrezik. Ata do të demonstrojnë një ndërgjegjësim të lartë social dhe një gatishmëri për të ndihmuar, duke treguar empati dhe përgjegjshmëri. Mësimi do të fokusohet në procedurën e saktë të lajmërimit të urgjencave. Nxënësi do të rendisë me saktësi numrat e shërbimeve si policia rrugore, ambulanca dhe zjarrfikësja. Për më tepër, do të shpjegohet informacioni thelbësor që duhet dhënë gjatë raportimit të një aksidenti, duke përfshirë vendndodhjen e saktë, shkallën e dëmtimit dhe numrin e personave të përfshirë. Kjo siguron që ndihma të mbërrijë sa më shpejt dhe në mënyrë sa më efikase.	ambulancës dhe të zjarrfikësve. • Të përshkruajë informacionin thelbësor që duhet të jepet në telefon kur raportohet një aksident: vendndodhja e saktë, shkalla e dëmtimit, numri i personave të përfshirë dhe numri i tyre i telefonit. • Të demonstrojnë një ndërgjegjësim të lartë social dhe një gatishmëri për të ndihmuar në situata emergjente në rrugë, duke shfaqur empati dhe përgjegjshmëri.	ofrojnë ndihmën e tyre. Prioriteti i sigurisë personale • Të dëshmojnë gatishmërinë për të ndihmuar dhe ndjenjë të fortë empatie. • Të bëjnë kujdes që informacioni që ofrojnë të jetë i qartë, i shkurtër dhe i saktë. • Të mbajnë mend të gjitha numrat e emergjencave

9. Sjella e sigurt e çiklistëve në trafik Kjo temë synon të pajisë nxënësit me njohuritë dhe aftësitë thelbësore që duhet të zotërojnë si çiklistë. Ata do të mësojnë të përshkruajnë rregullat e qarkullimit të biçikletave dhe rëndësinë e pozicionimit të duhur në karrexhatë, si dhe të identifikojnë rreziqet e zakonshme. Objektivat përfshijnë gjithashtu zbatimin e procedurave të sigurta për kthesat dhe ndryshimin e drejtimit, njohjen e rregullave të përparësisë në kryqëzime, dhe vlerësimin e shpejtësisë së përshtatshme dhe distancës së sigurisë. Në fund, nxënësit do të jenë në gjendje të përshkruajnë dhe zbatojnë parimet e parakalimit të sigurt, duke kontribuar në një pjesëmarrje më të sigurt dhe më të përgjegjshme në trafik. Përveç kësaj, nxënësi do të mësojë edhe për rëndësinë e pajisjeve mbrojtëse, për rëndësinë	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • Të shpjegojë kontrollet kryesore që duhet të kryhen para çdo udhëtimi me biçikletë (p.sh., gomat, frenat, timoni, dritat), duke theksuar rëndësinë e mirëmbajtjes për sigurinë. • Të përshkruajë mënyrën e saktë të nisjes me biçikletë, duke theksuar rëndësinë e sinjalizimit dhe ndërgjegjësisimit për mjetet e tjera. • Të përshkruajë si të lëvizin në mënyrë të sigurt me biçikletë në rrugë të drejtë, në kthesa, dhe në kryqëzime (me dhe pa semafor). • Të shpjegojë rëndësinë e mbajtjes së një distance sigurie nga mjetet e tjera, si para dhe anash, për të parandaluar përplasjet dhe për të pasur kohë për të reaguar. • Të analizojnë rregullat e qarkullimit kur jeni në grup me biçikletë (p.sh., lëvizja në një kolonë, sinjalizimi i njëkohshëm). • Të identifikojë masat e sigurisë shtesë për qarkullimin gjatë natës dhe në mot të keq, si	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritet të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme • Të vlerësojnë rëndësinë e pajisjeve mbrojtëse (kaskë, veshje reflektuese) dhe t'i përdorin ato vazhdimisht. • Të sigurojnë dukshmërinë e tyre në rrugë, veçanërisht në kushte të vështira. • Të shfaqin një qëndrim bashkëpunues me përdoruesit e tjerë të rrugës, duke ndarë hapësirën në mënyrë të sigurt. • Të zbatojnë rregullat e kalimit në kryqëzime, duke i dhënë përparësi mjeteve dhe këmbësorëve kur është e nevojshme.

e mirëmbajtjes së biçikletës, të kontrollit të saj të shpeshtë si dhe të veshjeve të duhura për t'u bërë sa më i dukshëm në rrugë.	përdorimi i dritave, reflektorëve dhe veshjeve të dukshme. • Të shpjegojë rëndësinë e qëndrimit të duhur në karrexhatë për sigurinë e çiklistit. • Të identifikojë rreziqet e zakonshme gjatë qarkullimit me biçikletë. • Të zbatojë procedurat e duhura për marrjen e kthesave dhe ndryshimin e drejtimit, duke përfshirë sinjalizimin me dorë. • Të demonstrojë aftësinë për të vlerësuar hapësirën dhe kohën e nevojshme për manovra të sigurta. • Të përshkruajë rregullat e përparësisë për çiklistët në kryqëzime të rregulluara dhe të parregulluara. • Të analizojë situata të ndryshme në kryqëzime dhe të marrë vendime të sigurta. • Të shpjegojë konceptin e shpejtësisë së përshtatshme dhe të distancës së sigurisë për çiklistët. • Të vlerësojë faktorët që ndikojnë në shpejtësinë dhe distancën e sigurisë (p.sh., kushtet e motit, trafiku).	

	• Të përshkruajë rregullat për parakalimin e mjeteve të tjera dhe për t'u parakaluar nga to • Të zbatojë parimet e parakalimit të sigurt, duke ruajtur distancën e nevojshme dhe duke sinjalizuar. • Të shpjegojë si të kalojnë me kujdes vendkalimet e këmbësorëve, duke dhënë gjithmonë përparësi për këmbësorët, sidomos për të miturit dhe të moshuarit. • Të përshkruajë mënyrën e duhur të ndalimit, sigurimit dhe parkimit të biçikletës, duke theksuar se biçikleta nuk duhet të pengojë lëvizjen e këmbësorëve apo mjeteve të tjera.	
10. Rregullat e sjelljes në rrugë të skuterëve elektrikë Rregullat e qarkullimit rrugor Kjo temë synon të pajisë nxënësit me njohuritë dhe aftësitë thelbësore që duhet të zotërojnë si përdorues të skuterit elektrik. Ata do të mësojnë të përshkruajnë rregullat e qarkullimit të skuterit elektrik dhe rëndësinë e	Pas trajtimit të kësaj teme, nxënësi do të jetë në gjendje të: • të identifikojë dhe të shpjegojë rregullat kryesore të qarkullimit rrugor që vlejnë për skuterët (p.sh., shenjat e rrugës, semaforët, rregullat e parakalimit, etj.). • të renditë dhe të shpjegojë rëndësinë e të gjitha pajisjeve mbrojtëse të detyrueshme dhe të rekomanduara (p.sh., kasketa, dorezat, veshjet	Pas zhvillimit të kësaj tematike nga nxënësit pritet të demonstrojnë qëndrimet e mëposhtme • të pozicionohen saktë në korsi, duke ruajtur një distancë të sigurt nga automjetet e tjera dhe duke shmangur "zonat e verbëra" të shoferëve të makinave. • të pranojnë se drejtimi i skuterit është një përgjegjësi e madhe dhe

pozicionimit të duhur në karrexhatë, si dhe të identifikojnë rreziqet e zakonshme. Objektivat përfshijnë gjithashtu zbatimin e procedurave të sigurta për kthesat dhe ndryshimin e drejtimit, njohjen e rregullave të përparësisë në kryqëzime, dhe vlerësimin e shpejtësisë së përshtatshme dhe distancës së sigurisë. Në fund, nxënësit do të jenë në gjendje të përshkruajnë dhe zbatojnë parimet e parakalimit të sigurt, duke kontribuar në një pjesëmarrje më të sigurt dhe më të përgjegjshme në trafik. Përveç kësaj, nxënësi do të mësojë edhe për rëndësinë e pajisjeve mbrojtëse, për rëndësinë e mirëmbajtjes së skuterit, të kontrollit të tij të shpeshtë si dhe të veshjeve të duhura për t'u bërë sa më i dukshëm në rrugë.	mbrojtëse, këpucët e përshtatshme) dhe të kuptojë se pse përdorimi i tyre është i domosdoshëm. • të përshkruajë pikat kryesore të kontrollit të skuterit para se të nisët (p.sh., presioni i gomave, funksionimi i frenave, dritat, niveli i karburantit) dhe të kuptojë rëndësinë e mirëmbajtjes së rregullt. • të demonstrojë aftësi themelore të domosdoshme për t'u ditur dhe zbatuar në kontrollin e skuterit, duke përfshirë nisjen, ndalimin, manovrimin në shpejtësi të ulët, dhe kthesat e sigurta. • të renditë rreziqet e mundshme në rrugë (p.sh., gropa, rrëshqitje, ndryshime të papritura të rrugës, veprime të pasigurta të shoferëve të tjerë) dhe të tregojë disa nga masat parandaluese të rreziqeve që lidhe me to.	se duhet të jetë gjithmonë i vëmendshëm, i durueshëm dhe të shmangë rreziqet e panevojshme. • të pranojnë dhe të zbatojnë rregullin e mos drejtimit të skuterit nën ndikimin e alkoolit ose drogave, dhe të shmangë përdorimin e telefonit celular gjatë drejtimit. • të shfaqin respekt për pjesëmarrësit e tjerë në trafik, duke përfshirë këmbësorët, çiklistët dhe shoferët e tjerë, dhe të ndihmojë në krijimin e një mjedisi rrugor më të sigurt për të gjithë.

4 UDHËZIME METODOLOGJIKE

Përmbajtja e lëndës së qytetarisë ofron mundësi të shumta që mësuesit të zhvillojnë orë mësimore bazuar në :

- ndërveprimin aktiv midis mësuesit dhe nxënësve;
- shfrytëzimin e përvojave personale të nxënësve;
- pjesëmarrjen efektive të nxënësve në veprimtaritë mësimore;
- pavarësinë e nxënësve në shprehjen e lirë të ideve dhe opinioneve vetjake;
- përdorimin e mjeteve didaktike të domosdoshme për zhvillimin normal të programit;
- larmi strategjish dhe teknikash të përshtatura për moshën (skenarë, lojëra me role, diskutime, të ftuar, përdorim mjetesesh artistike etj.

Ky edukim arrihet nëpërmjet përdorimit të metodave, teknikave dhe strategjive ndërvepruese që krijojnë një bashkëpunim harmonik midis mësimdhënies dhe të nxënësve, ku ndërthuren lloje të ndryshme të edukimit, të tilla si: edukimi i të drejtave të njeriut, edukimi ndërkulturor, edukimi për paqe, edukimi global, edukimit nëpërmjet medias, edukimi mjedisor, edukimi rrugor, edukimi ekonomik etj.

Programi kësaj lënde është element i një kurrikule të hapur të formimit qytetar dhe si e tillë ajo nuk i pranon lehtë format tradicionale të mësimdhënies dhe të të nxënësve, kur roli i mësuesit është thjesht transmetues i dijeve, kurse fëmija një dëgjues pasiv. Të kundërtën synon ky program. Ai motivon një ndërveprim të efektshëm midis nxënësve dhe mësuesit, midis punës në grupe të vogla dhe të mëdha, midis punës së pavarur dhe asaj individuale, por përparësi duhet të marrë stimulimi i ideve të ndryshme, të shumta të dala nga nxënësit, reflektimi kritik i tyre ndaj koncepteve të përmbajtjes lëndore. Një element i një rëndësie të veçantë konsiderohen produktet e veprimtarive që mund të përgatiten nga nxënësit në klasë, si postera, struktura të ndryshme mendore në letra të bardha, gazeta të ndryshme ose reflektime të shkruara për çështje të ndryshme. Produktiviteti i nxënësve shihet si një tregues cilësor i zbatimit të këtij programi.

Pretendimet e kësaj lënde janë të mëdha. Përmbajtja e saj del jashtë kufijve të orës mësimore, të strukturave tradicionale të shkollës. Ajo thyen “disiplinën” mësimore në klasat tona. Ajo kërkon debat, gjallëri, mbajtje qëndrimesh, opinione të ndryshme, këndvështrime të shumëllojshme nga ana e fëmijëve, gjë që nuk është e lehtë, pasi kjo lidhet me formimin gjuhësor, shkencor dhe aftësitë personale të fëmijëve, të cilën ua mundësojnë edhe lëndë të tjera të kurrikulës së këtij cikli shkollimi. Në këtë kontekst lënda e qytetarisë ndërthur dhe integron natyrshëm shumë njohuri të fituara në lëndë të tjera.

Një aspekt tjetër i shtjellimit të kësaj lënde është përdorimi i përvojave personale, i ngjarjeve të ndryshme të komunitetit ku ata bëjnë pjesë, si raste studimi për shumë tema mësimore dhe objektiva që synon të përmbushë kjo lëndë.

Në këtë kuptim “rastet e studimit” nga komuniteti shërbejnë si ura lidhëse midis formimit të nxënësve në shkollë dhe jetën reale që përballojnë, por efektiviteti i kësaj mënyre të vepruarit reflektohet natyrshëm në qëndrimet që nxënësi do të mbajë konkretisht brenda grupit shoqëror, të cilit i përket.

Mësuesit përdorin dhe zhvillojnë në mësimdhëniet e tyre modele të ndryshme të saj, por ky program kërkon së pari planifikimin dhe zhvillimin e mësimdhënies ndërvepruese, që ka në themel bashkëveprimin mësues-nxënës, mjedis fizik, materiale didaktike, personale të mësuesit dhe nxënësit, si dhe produkte të shumta të hartuara dhe përgatitura nga vetë fëmijët, nxënësit, ku puna në grupe është e rëndësishme, por e shoqëruar patjetër me punën e pavarur dhe atë individuale.

5 ÇFARË KËRKOHEM NGA MËSUESI I LËNDËS SË QYTETARISË?

Rolet dhe kompetencat që mësuesit dhe nxënësit kanë pasur tradicionalisht, sot kanë pësuar ndryshime. Disa nga ndryshimet që kanë ndodhur në kompetencat tradicionale të mësuesve lidhen me:

- dijet e integruara ndër lëndore përkundrejt dijeve të kufizuara në kuadrin e lëndëve të veçanta në: lëndët mësimore; teoritë dhe çështjet që lidhen me natyrën dhe zhvillimin njerëzor; përshtatjen e teorive të ndryshme të të mësuarit për arritjen e synimeve të veçanta edukative; (në

fushën e sjelljes, të njohurive dhe të humanizmit); parimet e procesit të mësimdhënies/ të të nxënësve; organizimin dhe administrimin e veprimtarive në grup;

- procesin e shumëfishtë dhe dinamik të mësimdhënies përkundërt procesit linear dhe statik të saj, në të gjitha përmasat e tij: a) në përpunimin dhe përcaktimin e objektivave të larmishëm; b) në administrimin elastik të orëve të mësimi dhe të grupeve; c) në shumëllojshmërinë e modeleve të mësimdhënies përmes të mësuarit të hapur dhe në bashkëpunim; d) në vlerësimin e ndërsjellë;
- synimet edukative të shumëfishta përkundërt atyre të kufizuara në fushën e njohurive. Të parat marrin parasysh kompleksitetin dhe ndryshimet që ndodhin në botën e sotme dhe mbështeten në angazhimin individual për të përmirësuar kushtet e jetës dhe për të zotëruar shprehitë e nevojshme për veprim.

Një prej kërkesave më të rëndësishme në fushën e mësimdhënies është bindja e mësuesit në aftësinë e nxënësve për të mësuar dhe që ai vetë është i aftë t'i mësojë ose t'i ndihmojë për të mësuar. Të mësuarit për qytetarinë demokratike përfshin edhe aftësi të tjera të mësimdhënies që janë të rëndësishme për procesin e aftësimit të nxënësve për t'u bërë qytetarë të përgjegjshëm:

- aftësia për t'i parë problemet nga këndvështrimi i nxënësit, duke marrë parasysh prejardhjen, moshën dhe nivelin e tij arsimor, si dhe aftësia për të mos paragjykuar qëndrimet dhe perceptimet që janë të ndryshme nga të tijat;
- aftësia për të kuptuar, pranuar dhe respektuar ngjashmëritë dhe ndryshimet që ekzistojnë ndërmjet mësuesve dhe nxënësve si dhe ndërmjet nxënësve;
- respektimi i të drejtave të nxënësve dhe ndjeshmëria ndaj nevojave dhe interesave të tyre;
- aftësia për të trajtuar çështje të diskutueshme dhe për t'u përballuar me situata problematike dhe komplekse që mund të ndeshen në mjedisin shkollor;
- aftësia për ta parë veten dhe nxënësin si pjesëmarrës aktiv në komunitetin lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar;
- bindja në mundësinë e progresit dhe që çdo individ mund të ndihmojë në arritjen e tij;

- aftësia për të integruar përparësitë vetjake në një kuadër të përbashkët problemesh e vlerash dhe për të zbatuar në praktikë vendimet e marra nga nxënësi;
- gatishmëria për të pranuar gabimet para grupit dhe për të nxjerrë mësim prej tyre;
- aftësia për të shtruar dhe debatuar haptazi për probleme të diktuar nga kurrikula e fshehtë.

5.1 Mjedisi i të nxënit të qytetarisë demokratike

Edukimi për qytetari demokratike nxit dhe nxitet nga një mjedis të nxëni demokratik në shkollë dhe nga një metodë që synon të përfshijë të gjithë shkollën, nga metodat e mësimdhënies dhe të të nxënit dhe nga pjesëmarrja e nxënësve, e stafit arsimor, e prindërve në marrjen e vendimit dhe sa më shumë të jetë e mundur në kurrikulën e arsimit formal dhe joformal.

Ai kërkon që nxënësit të njihen dhe të pranohen si subjekte të drejtash, nga njëra anë, dhe si bartës të drejtash, nga ana tjetër.

Edukimi për qytetari demokratike zgjerohet dhe mbështetet nga bashkëveprimi krijues ndërmjet institucioneve arsimore dhe të komunitetit, duke nënkuptuar edhe bashkëveprimin ndërmjet të nxënit formal dhe joformal. Si i tillë ai kërkon mbështetjen e duhur ligjore dhe financiare për zhvillime autonome në të gjitha nivelet.

Edukimi për qytetari demokratike duhet të zhvillohet duke vendosur partneritete ndërmjet aktorëve në edukimin për qytetari demokratike, duke vlerësuar pozitivisht kulturat dhe mënyrën e jetesës demokratike të rinisë dhe në vetë shprehjen dhe aspiratat e nxënësve dhe e të rinjve për t'u dëgjuar, duke e shndërruar këtë në bazë të edukimit për qytetari demokratike; duke ndërmarrë kërkime që kanë në bazë pjesëmarrjen dhe zbatimin në praktikë të nismave dhe risive në fushën e edukimit për qytetari demokratike, për trajnimin dhe zhvillimin e kurrikulave; duke nxitur informacionin për përdorimin e teknologjive të komunikimit në fushën e arsimit, duke i kushtuar vëmendje të veçantë vlerësimit përzgjedhës me kritereve të informacionit dhe mbështetjes së nismave e të të drejtës për të shfrytëzuar ICT në fushën e edukimit për qytetari demokratike; duke zhvilluar vetëdijen dhe praktikën e mishërimit të përgjegjesisë shoqërore;

Nxënësit me nevoja të veçanta

Programi i lëndës së qytetarisë duhet t'u krijojë mësuesve hapësirat për të përshtatur mësimdhënien sipas nevojave të veçanta të nxënësve dhe për të personalizuar të nxënët e tyre. Mësuesit duhet të marrin parasysh faktin se nxënësit janë të ndryshëm, kanë motive, interesa, stile të nxëni, nevoja dhe aftësi të ndryshme etj. dhe të zhvillojnë mësimin në mënyrë të tillë që përputhet me stilet e të nxënët të nxënësve, veçanërisht të atyre me nevoja të veçanta.

Nxënësit me vështirësi në të nxënë

Shumë nxënës me vështirësi arrijnë rezultatet e pritshme të të nxënët njësoj si nxënësit e tjerë, nëse bëhen përshtatje në mënyrën e mësimdhënies dhe të vlerësimit të tyre.

Për të arritur nivelin më të lartë të mundshëm të realizimit të rezultateve të pritshme të të nxënët, mund të zhvillohen programe të veçanta, individuale, për nxënësit me nevoja të veçanta.

Në rastin e nxënësve që formalisht janë përcaktuar si të veçantë, është veçanërisht e rëndësishme që stafi i shkollës, në bashkëpunim me prindërit, të mbështesë të nxënët e tyre. Procedurat dhe teknikat e vlerësimit për nxënës me nevoja të veçanta duhet të diskutohen herë pas here me prindërit dhe vetë nxënësit. Prindërit duhet të kuptojnë se si ndikojnë këto procedura dhe teknika të përshtatura në vlerësimin e punës së nxënësve.

Nxënësit e talentuar

Fleksibiliteti i zhvillimit të programit lejon plotësimin e nevojave individuale të nxënësve të talentuar.

Mësuesit duhet t'u krijojnë kushte dhe situata të tilla që nxënësit të shfaqin dhe të zhvillojnë talentet e tyre. Kjo arrihet nëse atyre u krijohen mundësitë të punojnë me një përmbajtje më të thelluar dhe zgjeruar, të zgjerojnë mjediset dhe materialet e të nxënët brenda dhe jashtë shkollës.

5.2 Lidhja e lëndës së qytetarisë me temat ndërkurrikulare

Temat ndërkurrikulare janë tema madhore me të cilat përballlet shoqëria. Ato i shërbejnë zhvillimit të kompetencave dhe synojnë të ndihmojnë nxënësin të lidhë shkollimin e tij me jetën e përditshme. Në shumë aspekte, programi i lëndës së qytetarisë fokusohet në zhvillimin e temave të mëdha ndërkurrikulare, si:

- Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave
- Zhvillimi i qëndrueshëm
- Mjedisi
- Ndërvarësia
- Bashkëjetesa paqësore

Duke analizuar marrëdhëniet e shoqërisë në këndvështrimin e përgjegjësisë qytetare, nxënësi mëson të vendosë lidhje ndërmjet nevojave dhe përdorimit racional të burimeve. Ai ndërgjegjësohet për aspektet shoqërore të konsumit, për pasojat e globalizmit për shoqërinë dhe shpërndarjen e burimeve. Ky ndërgjegjësim e ndihmon nxënësin të kuptojë më mirë ndërvarësinë e ndërsjellë të mjedisit dhe të veprimtaria njerëzore. Në këtë mënyrë, programi ndihmon për edukimin për zhvillimin e qëndrueshëm dhe mjedisin.

Përmes studimit të vendeve dhe rajoneve të ndryshme, transferimit të të nxënës në vendin e tij, nxënësi ndërgjegjësohet për rolin e tij si qytetar. Kjo e ndihmon atë të jetë mendje hapur dhe të respektojë diversitetin. Nxënësi ndërgjegjësohet për të drejtat e tij, ndërvarësinë e njerëzve, konfliktet ndërkombëtare, dhe nevojën për të zhvilluar kulturën e paqes. Në këtë mënyrë ai jo vetëm kupton domethënien e veprimeve njerëzore në një vend të caktuar, por zgjedh qëndrimin e tij për çështjet globale. Programi kontribuon për edukimin e identitetit kombëtar, njohjen e kulturave, ndërvarësinë dhe bashkëjetesën paqësore.

- Lidhjet e lëndës së qytetarisë brenda fushës dhe me fushat e tjera të të nxënit

Lënda e qytetarisë duhet të zhvillohet në lidhje të ngushtë me lëndët e tjera. Lënda e qytetarisë dhe lëndët e tjera duhet të ndihmojnë në mënyrë të ndërsjellë njëra-tjetrën. Vetëm në këtë mënyrë do të mund të realizohen si duhet edhe objektivat kryesorë të shkollës dhe të shoqërisë në fushën e arsimit.

Çfarë do të thotë kjo?

- Së pari, lënda e qytetarisë mund të shfrytëzojë informacionin dhe çështjet që trajtohen në lëndët e tjera për të sqaruar, për të konkretizuar dhe për të argumentuar më mirë idetë e veta.
- Së dyti, lëndët e tjera duhet të shfrytëzojnë përmasën dhe këndvështrimin qytetar për të aktualizuar dhe për të kuptuar më mirë çështjet e tyre në diskutim, si dhe për të nxitur përgjegjësinë dhe motivimin qytetar të nxënësve në shkollë dhe në bashkësinë ku jetojnë

Shembuj

I. Historia dhe qytetaria

Lënda e historisë dhe ajo e qytetarisë kanë të përbashkët:

- Konceptet: për shembull pushteti, autoriteti, ligji, qeverisja, përfaqësimi, liria, etj.
- Aftësitë dhe shprehjet: për shembull përshkrimi, analiza, shpjegimi, diskutimi, kërkimi, interpretimi etj.

Qytetaria:

- u jep aktualitet më të madh çështjeve me të cilat merret historia. Në këtë mënyrë, ajo i ndihmon nxënësit të kuptojnë rëndësinë e historisë për jetën e tyre të përditshme.

Si mund të realizohet lidhja ndërmjet lëndës së historisë dhe qytetarisë?

1. Së pari kjo lidhje mund të realizohet përmes përfshirjes të çështjeve, të fakteve, të ngjarjeve etj. të trajtuar në lëndën e historisë në kurrikulën e qytetarisë me kusht që përmasa e qytetarisë duhet:

- Të jetë çështja thelbësore e mësimi;
- Të lidhet me kurrikulën e qytetarisë.

2. Së dyti, objektivat mësimorë duhet të shprehen qartë dhe të jenë pjesë e kurrikulës kombëtare të qytetarisë. Kështu, lidhja ndërmjet tyre mund të realizohet përmes elementeve të mëposhtëm:

- Konceptet: Karakteristikat e koncepteve (si drejtësia, barazia, liria etj.) duhet të shpjegohen në kohë dhe në hapësirë, pra në kontekste konkrete historike, në të kaluarën dhe në të sotmen.
- Tema: Në disa mësimë mund të theksohet përmasa e qytetarisë, si për shembull, në çështjet e të drejtave të njeriut.
- Fusha kurrikulare: Rishqyrtimi i vazhdueshëm i çështjeve të tilla si demokracia etj., gjatë gjithë ciklit të shkollimit.
- Përmasa vendore: historia duhet të ndihmojë në rritjen e pjesëmarrjes qytetare në jetën e bashkësisë, për shembull, duke ndërmarrë projekte ku mund të përfshihen breza të ndryshëm.

3. Së treti, historia ndihmon në edukimin qytetar kur ajo përdoret në debatet për çështje dhe ngjarje të rëndësishme

II. Gjeografia (Dituria e natyrës) dhe qytetaria

1. Çfarë kanë të përbashkët Gjeografia (Dituria e natyrës) dhe qytetaria? Ato kanë të përbashkët:

- Konceptet: të drejtat e njeriut, bashkësia, ndërvarësia etj.;

- Përmbajtjen: bota si bashkësi globale, sfidat e ndërvlerësive globale etj;
- Temat: strehimi, komunikimi etj.

2. Si mund të ndihmojë lënda e gjeografisë në trajtimin e çështjeve të lëndës së qytetarisë:

- Ndhmon nxënësit të kuptojnë më mirë ndikimin e veprimtarisë ekonomike tek njerëzit dhe te bashkësia ku jetojnë;
- Nxjerr në pah marrëdhëniet ndërmjet zhvillimeve vendore, kombëtare dhe globale;
- Nxjerr në pah mundësinë e qytetarëve për të ndikuar në jetën e bashkësisë dhe më gjerë;
- Shqyrton në gjerësi dhe në thellësi çështje të zhvillimit të qëndrueshëm;
- Nxit respektin për njerëz dhe kultura të tjera si dhe për mjedisin.

3. Në ç 'mënyrë lënda e qytetarisë ndihmon në zhvillimin e lëndës së gjeografisë? Qytetaria:

- Zbulon lidhjet e çështjeve me të cilat merret lënda e gjeografisë me jetën e përditshme të nxënësve dhe rrit interesin e tyre për to.
- Ndhmon nxënësit të kuptojnë rëndësinë e lëndës së gjeografisë.
- Nxit të kuptuarit e çështjeve që lidhen me zhvillimin, për shembull, tregtinë e ndershme.
- Nxit nxënësit të marrin pjesë në zhvillimin e projekteve të ndryshme në bashkësinë ku jetojnë, për shembull, për çështje mjedisore.

5.3 Koha mësimore për tematikë për secilën klasë

Programi i lëndës së qytetarisë zhvillohet në 35 orë mësimore në vit. Programi specifikon orët e sugjeruara për secilën tematikë, për secilën klasë. Orët e sugjeruara përfshijnë njohuritë e reja, punët praktike, detyrat apo projektet, vëzhgimet në natyrë, testimet e ndryshme. Përdoruesit e

programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës, kurse janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shtesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën tematikë. Koha mësimore që i kushtohet njohurive të reja dhe që duhet të mbahet parasysh nga autorët e teksti është rreth 60%.

5.4 Vlerësimi në lëndën e edukimit qytetar: njohuritë, aftësitë dhe prirjet qytetare

Standardet e përmbajtjes së lëndës së edukimit qytetar përfshijnë tri elemente të ndërlidhur me njëri tjetrin: njohuritë, aftësitë intelektuale dhe ato të pjesëmarrjes dhe prirjet qytetare. Të marrë së bashku këta elementë përbëjnë bazën për zhvillimin e edukimit qytetar dhe për rrjedhojë edhe vlerësimi i arritjeve të nxënësve duhet të pasqyrojë nevojën për të vlerësuar shkallën e përvetësimit të këtyre tri elementëve nga nxënësit.

Njohuritë përbëjnë thelbin e sistemit të vlerësimit dhe në përgjithësi mishërohen në pyetjet të tilla si:

- Cili është thelbi i qytetarisë dhe i jetës qytetare në demokraci?
- Cilat janë bazat mbi të cilat ngrihet sistemi demokratik në vend?
- Si dhe në çfarë shkalle sistemi politik në vend bazohet në qëllimet, vlerat dhe parimet e demokracisë të pranuar gjerësisht nga shoqëria jonë?
- Cili është roli i qytetarit në demokraci? Etj.

Aftësitë intelektuale dhe ato pjesëmarrëse të edukimit qytetar përfshijnë përdorimin e njohurive për të menduar në mënyrë kritike dhe krijuese dhe për të vepruar me efektshmëri e në mënyrë të arsyeshme për të përballuar e zgjidhur sfidat e jetës demokratike në vend. Aftësitë intelektuale aftësojnë nxënësit të mësojnë dhe të zbatojnë njohuritë qytetare në funksionet e shumta dhe të ndryshme të qytetarit. Këto aftësi i ndihmojnë qytetarët të identifikojnë, të përshkruajnë, të shpjegojnë dhe të analizojnë informacionin dhe argumentet si dhe të vlerësojnë, marrin dhe mbrojnë qëndrime të caktuar për çështje të jetës publike. Aftësitë pjesëmarrëse aftësojnë qytetarët të monitorojnë dhe të ndikojnë jetën publike dhe atë qytetare duke bashkëpunuar me të tjerët, duke formuluar dhe shprehur qartë idetë dhe interesat e tyre, duke bërë koalicione, kërkuar konsensus, duke bërë marrëveshje dhe duke menaxhuar konfliktet.

Elementi i tretë janë prirjet qytetare që quhen ndryshme edhe “prirje të zemrës” dhe që përshkojnë të gjitha aspektet e qytetarisë. Në një sistem demokratik ato kanë të bëjnë me të drejtat dhe me përgjegjësitë e individëve në shoqëri dhe me çuarjen përpara të idealeve të qeverisjes demokratike. Këtu përfshihen prirjet:

- për të qenë një anëtar i pavarur i shoqërisë;
- për të respektuar vlerat individuale dhe dinjitetin njerëzor;
- për të marrë përsipër përgjegjësitë personale, politike dhe ekonomike të qytetarit;
- për t’iu bindur “rregullave të lojës”, si pranimi i vendimit të ligjshëm të shumicës dhe respektimit të të drejtave të minoriteteve;
- për të marrë pjesë në çështjet qytetare në mënyrë të mirinformuar, të arsyeshme dhe të efektshme;
- për të nxitur dhe mbështetur funksionimin e shëndetshëm të demokracisë në vend.

5.4.1 Aftësitë intelektuale

Këto aftësi mund të ndahen ose grupohen si vijon:

1. Aftësia për të identifikuar dhe përshkruar.
2. Aftësia për të shpjeguar dhe analizuar.
3. Aftësia për të vlerësuar, marrë dhe mbrojtur qëndrime të caktuara.

1. Aftësia për të identifikuar dhe përshkruar

- Të identifikosh do të thotë të zbulosh kuptimin e gjërave të prekshme (për shembull ministrat ose jo të prekshme (për shembull koncepte të tilla si drejtësia, barazia etj.). Të identifikosh diçka do të thotë ta dallosh atë nga diçka tjetër, ta klasifikosh ose ta gruposh sipas ngjashmërisë etj.

- Të përshkruash do të thotë dallosh, me shkrim ose me gojë, karakteristikat kryesore të një sendi ose dukurie. Këto mund të jenë sende të prekshme, konkrete, por mund të jenë edhe procese, institucione, qëllime etj.

Pra të identifikosh ose të përshkruash në fushën e edukimit qytetar, për shembull, do të thotë:

- Të identifikosh koncepte kryesore të demokracisë si kushtetuta, qeverisje demokratike etj..
- Të dallosh për shembull: degët kryesore të pushtetit, format e ndryshme të qeverisjes, institucionet qeveritare nga ato joqeveritare etj.
- Të identifikosh individë, simbole, institucione si udhëheqës të shquar, simbole kombëtare etj.
- Të identifikosh ide dhe koncepte si: të drejtat e fëmijëve, të grave, shoqëri civile, patriotizëm etj.
- Të përshkruash funksione dhe procese si kontrolli ligjor i pushtetit, hartimi i politikës arsimore etj.
- Të identifikosh origjinën historike, për shembull të ditëve të caktuara historike ose të festave kombëtare, si 7 dhe 8 marsi, dita e të drejtave të fëmijës etj.
- Të klasifikosh sipas tipareve për shembull demokracia liberale, demokracia jo liberale etj.
- Të përshkruash prirjet për shembull, të pjesëmarrjen e njerëzve në votim, shkallën e emigrimit të inteligjencës shqiptare, ndikimin e kulturës evropiane në atë shqiptare përmes emigrantëve etj.

2. Aftësia për të shpjeguar dhe analizuar

- Të shpjegosh do të thotë të identifikosh, të përshkruash, të qartësosh ose të interpretosh diçka, për shembull, shkaqet e ngjarjeve, kuptimin e ngjarjeve ose ideve të caktuara, arsyet për ndërmarrjen e veprimeve ose qëndrimeve të caktuara.
- Të analizosh do të thotë të ndash diçka në pjesët e saj përbërëse për të qartësuar kuptimin ose rëndësinë e saj, për shembull, për të kuptuar shkaqet e ngjarjeve, pjesët përbërëse dhe pasojat e ideve, e proceseve të caktuara shoqërore, politike ose ekonomike.

Pra të shpjegosh ose të analizosh në fushën e edukimit qytetar, për shembull, do të thotë:

- Të shpjegosh funksionimin e gjërave për shembull, të sistemit elektoral.
- Të analizosh arsyet për veprime, ngjarje ose prirje të caktuara, për shembull, të miratimit të ligjit të legalizimit të ndërtimeve pa leje në disa zona, të rënies së shkallës së pjesëmarrjes së njerëzve në procesin e votimit etj.
- Të shpjegosh shkaqet dhe pasojat e ngjarjeve dhe dukurive, për shembull, të ligjit të heqjes së dënimit me vdekje në Shqipëri etj.
- Të analizosh arsyet ose motivet, për shembull, për përdorimin e gjuhës së emocioneve, veçanërisht gjatë fushatave elektorale etj.
- Të krahasosh për shembull shkallën e mbrojtjes së interesave të minoriteteve në demokracitë liberale dhe në ato jo liberale etj.
- Të interpretosh kuptimin ose rëndësinë e ngjarjeve, të ideve ose të dukurive, për shembull, të miratimit të një ligji të caktuar, të kalimit në sistemin 9-vjeçar të arsimit të detyruar etj.

3. Aftësia për të vlerësuar, marrë dhe mbrojtur qëndrime të caktuara

Këto aftësi janë të rëndësishme pasi i ndihmojnë qytetarët të vlerësojnë çështje të jetës qytetare, të gjykojnë për to dhe të diskutojnë me të tjerët për qëndrimet e tyre.

- Të vlerësosh do të thotë të përdorësh kritere ose standarde për të gjykuar për shembull për anët e forta ose të dobëta të qëndrimeve që lidhen me çështje të caktuara, synime, mjete etj.
- Të marrësh një qëndrim të caktuar do të thotë të përdorësh kritere ose standarde për të arritur në një qëndrim që individi e zgjedh nga një numër i caktuar qëndrimesh ose në një qëndrim të ri.
- Të mbrosh një qëndrim të caktuar do të thotë të përdorësh argumente dhe fakte që mbështetin atë qëndrim ose të kundërshtosh një qëndrim të caktuar duke marrë parasysh edhe argumentet që i kundërvihen qëndrimit tënd.

Pra, të vlerësosh, të marrësh ose të mbrosh një qëndrim të caktuar do të thotë:

- Të sfidosh argumente që vlerësohen si jo të arsyeshëm për shembull, përdorimi i emrave fytes, sulmet personale, nënkuptimet etj.
- Të vlerësosh vlefshmërinë e akordimeve, të analogjive dhe të dhënave, për shembull, burimet e të dhënave, kohezioni logjik, përdorimi i duhur i analogjive etj.
- Të japësh të dhëna për të mbështetur ose hedhur poshtë, për shembull, besueshmëria e fakteve, përshtatshmëria e fakteve, kontradiktat ndërmjet llojeve të ndryshme të të dhënave etj.
- Të parashikosh pasojat e mundshme, për shembull, vlera e parashikimit, shkalla e mundësisë, krahasimi i me shembuj të të kaluarës etj;
- negativisht, kosto monetare përkundrejt vlerave shoqërore;
- Të zgjedhësh një qëndrim të caktuar nga alternativat ekzistuese, për shembull, analiza e qëndrimeve ekzistuese, gjykimi i qëndrimeve duke përdorur kriteret e duhura;
- Të krijosh një qëndrim të ri, për shembull, të dallosh idetë më të mira nga alternativat ekzistuese, harmonizimi i elementeve përbërëse në një mënyrë të caktuar;
- Të mbrosh një qëndrim të caktuar, për shembull, përputhja me vlerat dhe parimet themelore, kosto që nuk mbështetet ose kalohet nga fitimi, alternativa më e mirë ose më e keqe e kundërshtueshme etj.
- T'u përgjigjesh argumenteve të kundërta, për shembull citimi i argumenteve të përshtatshme, kundërshtimi i gjuhës së emocioneve etj.; marrja parasysh e rastit më të mirë që kundërshton pikëpamjet personale.

5.4.2 Aftësitë pjesëmarrëse

Këto aftësi vlerësohen shumë të rëndësishme për të pasur qytetarë të mirinformuar, të efektshëm dhe të përgjegjshëm. Ato mund të grupohen si aftësi që lidhen me ndërveprimin, monitorimin dhe ndikimin. Kjo do të thotë se edukimi për qytetarinë demokratike nuk duhet të trajtojë vetëm çështjet fitimit të njohurive dhe të aftësive intelektuale, por edhe të çështjeve që lidhen me zhvillimin e aftësive të nevojshme për të patur një pjesëmarrje cilësore dhe të përgjegjshme në proceset politike dhe në shoqërinë civile.

Grupimet e mëposhtme kanë të bëjnë me aftësi të qytetarit për të bashkëvepruar me efektshmëri me të tjerët në një kontekst të caktuar politik ose shoqëror.

- A. Ndërveprimi ka të bëjë me aftësitë që u nevojiten qytetarëve për të komunikuar dhe bashkëvepruar me të tjerët. Të ndërveprosh do të thotë të jesh i përgjegjshëm për të tjerët. Të ndërveprosh do të thotë të pyesësh, të përgjigjesh, të marrësh vendime qytetare, të ndërtosh koalicione, të menaxhosh konflikte në mënyrë paqësore dhe të drejtë.
- B. Mbikëqyrja e politikës dhe e qeverisjes nënkupton aftësitë që u nevojiten qytetarëve për të ndjekur menaxhimin e çështjeve nga proceset politike dhe nga qeveria. Të mbikëqyrësh veprimtarinë e qeverisë dhe menaxhimin e çështjeve publike është thelbësore për një pjesëmarrje qytetare cilësore dhe të mençur.
- C. Të ndikosh do të thotë të jesh i pajisur me aftësitë e nevojshme për të ndikuar proceset politike dhe qeverisëse në nivel qendror ashtu edhe në nivel lokal ose komuniteti.

Të ndërveprosh do të thotë të jesh i aftë të punosh në grupe të vogla dhe komitete, të mbledhësh informacion, të shkëmbesh opinione, të hartosh plane veprimi;

Të mbikëqyrësh politikën dhe qeverisjen ka të bëjë me aftësitë e qytetarëve për të ndjekur në proces trajtimin e çështjeve të ndryshme nga qeveria dhe vetë procesi politik. Mbikëqyrja e veprimtarisë së qeverisë ka rëndësi për qytetarin që dëshiron të marrë pjesë në mënyrë të kualifikuar në çështjet politike.

Të ndikosh, do të thotë të kesh aftësitë e duhura për të ndikuar proceset e politikës dhe të qeverisjes në nivel qendror ashtu edhe në nivel lokal.

A. Ndërveprimi

Të ndërveprosh do të thotë të jesh i aftë:

- Të punosh në grupe të vogla, të mbledhësh informacion, të shkëmbesh opinione, të hartosh plane veprimi.
- Të dëgjosh, të mbledhësh informacion, ide dhe këndvështrime të ndryshme.
- Të diskutosh për çështje të interesit publik në mënyrë të mirë informuar, të përgjegjshme dhe qytetare në shkollë, në lagje, në bashkësi, me shokët, me fqinjët etj.
- Të ndërtosh koalicione me individë ose grupe që ndajnë të njëjtat pikëpamje për të nxitur politika dhe kandidatë që do t'i vënë ato në jetë.
- Të menaxhosh konfliktet përmes ndërmjetësimit, negocimit, kompromisit, konsensusit etj.
- Të kryesh shërbime në shkollë dhe në komunitet, si përfaqësues ose drejtues i zgjedhur, të organizosh forume për çështje publike, të punosh me organizata të ndryshme etj.
- Të përdorësh burimet e medias për të marrë informacion, për të shkëmbyer ide dhe për të mbrojtur ose përkrahur politika të caktuara publike.
- Të diskutosh për çështje publike si kujdesin shëndetësor, punësimin, mjedisin etj.
- Të vlerësosh argumentet dhe qëndrimet e të tjerëve për vlefshmërinë e tyre dhe jo për personin që i shpreh ato.
- Të qëndrosh i qetë ndaj pikëpamjeve të kundërta me të tuat etj.

B. Mbikëqyrja

Të mbikëqyrësh do të thotë të jesh i aftë:

- Të dëgjosh me kujdes qytetarët e tjerë, funksionimin e organizmave publikë dhe raportet e medias.

- Të pyesësh zyrtarët, ekspertët dhe të tjerët për të marrë informacion dhe përcaktuar përgjegjësitë.
- Të ndjekësh çështje publike në media, duke përdorur burime të ndryshme informacioni, si bibliotekën, telefonin, radion, TV, gazetatat etj.
- Të mbledhësh dhe të analizosh informacionin e marrë nga qeveritarët dhe institucionet qeveritare, grupet e interesit, organizatat e ndryshme etj.
- Të ndjekësh takimet publike, për shembull, këshillat e nxënësve, të bashkësisë, bordet e shkollës etj.
- Të intervistosh njerëz të njohur për çështjet qytetare.
- Të përdorësh burime elektronike për të marrë dhe shkëmbyer informacion.

C. Ndikimi

Të ndikosh do të thotë të jesh i aftë:

- Të informosh të tjerët, për shembull t'u japësh të dhëna faktike për çështje të ndryshme qeveritarëve, hartuesve të ligjeve etj.;
- Të bësh peticione, d.m.th. të tërheqësh vëmendjen e organeve përfaqësuese për ankime ose ndryshime të mundshme të dëshiruara në fushën e politikës publike, të mbledhësh firma etj.;
- Të shkruash letra që trajtojnë çështje të interesit të përbashkët;
- Të flasësh dhe të dëshmosh përpara organeve publike;
- Të përkrahësh ose të kundërshtosh kandidatë ose qëndrime të ndryshme që lidhen me çështje publike;
- Të marrësh pjesë në jetën qytetare dhe në grupe politike, për shembull, në qeveri studentore etj.;
- Të përdorësh pikëpamjet më të përparuara të medias për çështjet publike, për shembull, duke marrë pjesë në diskutime të çështjeve publike, duke shkruar artikuj në gazeta ose revista, duke shfrytëzuar radion ose programet televizive për të shprehur opinionin për çështje të interesit të përbashkët etj.

5.4.3 Prirjet qytetare

Këto kanë të bëjnë me ato elemente të karakterit personal dhe publik që janë thelbësore për ruajtjen dhe zhvillimin e demokracisë.

Këto prirje zhvillohen ngadalë, si rrjedhojë e procesit të të nxënimit dhe të përvojës që individi fiton në jetën e tij në familje, në shkollë, në bashkësi dhe gjatë pjesëmarrjes së tij në jetën qytetare. Në këtë proces, dhe përmes këtyre përvojave individi arrin në përfundimin se demokracia kërkon përgjegjësinë e vetëqeverisjes së secilit dhe se askush nuk mund të ekzistojë pa tjetrin. Tiparet e karakterit personal të individit të tilla si përgjegjësia morale, vet disiplina, respekti për vlerat e individit dhe të dinjitetit njerëzor janë thelbësore për mirëqenien e shoqërisë dhe të demokracisë.

Demokracia nuk mund t'i plotësojë qëllimet e saj nëse qytetarët nuk janë të prirur të marrin pjesë tërësisht në jetën publike të shoqërisë. Tiparet e karakterit publik të tilla si gjallëria qytetare, qytetari, respekti për ligjin, mendja kritike dhe vullneti për të dëgjuar, për të biseduar, për të arritur kompromise janë të domosdoshme për mirëqenien e shoqërisë.

Prirjet qytetare që ndihmojnë në efektshmërinë politike të individit, funksionimi i shëndetshëm i sistemit politik, ndjenja e dinjiteti dhe e vlerës dhe e mira e përgjithshme përfshin:

1. Qenien si një anëtar i pavarur i shoqërisë, që do të thotë:

- të marrësh pjesë vullnetarisht në standarde sjelljeje të vetëvendosura në vend të kërkesës për t'iu bindur kontrolleve nga jashtë;
- të pranosh përgjegjësinë e pasojave të tua;
- të plotësosh detyrimet morale dhe ligjore të anëtarit të shoqërisë.

2. Marrjen përsipër të përgjegjësisë personale, politike dhe ekonomike të një qytetari, që do të thotë:

- të kujdesesh për veten.
- të mbështetësh familjen tënde dhe të kujdesesh për mirëqenien dhe edukimin e fëmijëve të tu.

- të jesh i mirinformuar për çështjet publike, të votosh, të kryesh shërbime të ndryshme në bashkësi etj.

3. Respektimin e vlerave individuale dhe të dinjitetit njerëzor që do të thotë:

- të trajtosh secilin me respekt,
- të dëgjosh mendimin e të tjerëve,
- të marrësh parasysh të drejtat dhe interesat e të tjerëve,
- të pranosh parimin e sundimit të shumicës,
- të respektosh të drejtat e minoriteteve etj.

4. Pjesëmarrjen në çështjet qytetare duke qenë i mirinformuar, në mënyrë të arsyeshme dhe qytetare që do të thotë:

- të informohesh përpara se të votosh ose të marrësh pjesë në një debat publik,
- të marrësh përsipër drejtimin kur kërkohet,
- të vlerësosh nëse dhe kur është e domosdoshme që dëshirat dhe interesi personal t'i nënshtrohen interesit të përgjithshëm,
- të vlerësosh nëse dhe kur detyrimet morale ose parimet kushtetuese kërkojnë heqjen dorë nga disa kërkesa qytetare.

5. Nxitjen dhe zhvillimin e shëndetshëm të demokracisë në vend, që do të thotë:

- të jesh gjithmonë i informuar dhe i vëmendshëm ndaj çështjeve publike;
- të njohësh parimet e demokracisë;
- të monitorosh shkallën në të cilën veprimtaria e politikanëve dhe e institucioneve qeveritare përputhet me parimet kushtetuese dhe të marrësh masat e duhura në rast se mungon kjo përputhje;
- të përpiqesh në rrugë paqësore dhe të ligjshme për të ndryshuar ligjet që mendohen të papërshtatshme ose të padrejta.

Vlerësimi i prirjeve qytetare të nxënësve të përqendrohet në pyetje që kanë të bëjnë me njohjen e rëndësisë që kanë këto prirje për demokracinë. Vlerësimi në asnjë mënyrë nuk duhet të përfshijë pyetje që kanë të bëjnë me vlerat dhe prirjet vetjake të nxënësve të vlerësuar.

Për këtë arsye, pyetjet që lidhen me prirjet qytetare të lidhen me njohuritë dhe aftësitë intelektuale. Për shembull, nxënësit mund t'i kërkohej të përshkruajnë rëndësinë e dëgjimit me respekt të mendimeve dhe opinioneve të të tjerëve. Po kështu, nxënësve mund t'u matet aftësia për të vëzhguar dhe për të zbuluar shkallën e përputhjes së veprimtarisë së qeveritarëve ose të institucioneve qeverisëse me parimet kushtetuese.

Fitimi i njohurive, i aftësive dhe zhvillimi i prirjeve qytetare realizohen në kushte të ndryshme, si: shtëpi, shkollë, bashkësi, shtet, rajon e më gjerë. Të gjitha këto përbëjnë edhe fushat kryesore në të cilat jo vetëm fitohen njohuritë dhe aftësitë, por edhe zbatohen ato në praktikë.

6 MATERIALET DHE BURIMET MËSIMORE

Përdorimi i mjeteve mësimore në mësimdhënien dhe procesin e të nxënit në fushën “Shoqëria dhe mjedisi” ndihmon në konkretizimin e ideve dhe dukurive, në aplikimin e metodave dhe strategjive të mësimdhënies, si dhe e bën mësimin më interesant dhe më argëtues për nxënësin. Përdorimi i suksesshëm i metodave dhe i teknikave të lartpërmendura, nuk mund të realizohet pa mjetet e nevojshme didaktike, të cilat mund të jenë të llojeve të ndryshme, si: harta të përgjithshme ose tematike, atlase, albume, foto, skica, filma mësimorë, videokaseta, kompjuter, aparat projektimi, CD, DVD etj.

Ndërsa mësuesi është përgjegjës për krijimin e një mjedisi stimulues, ai duhet të sigurojë që nxënësi të ketë akses në burimet e ndryshme të të nxënit. Lista e burimeve të vlefshme për zhvillimin e kompetencave në gjeografi është e larmishme: muzeume, objekte të trashëgimisë natyrore dhe kulturore, harta, plane, piktura, dokumente historike, dokumente audio-vizivë, etj. Gjithashtu burimet përfshijnë teknologjitë e informacionit dhe komunikimit që nxënësit i përdorin si mjete kërkimi dhe për përgatitjen e projekteve dhe detyrave të ndryshme.

Sugjerime për përdorimin e TIK

- Përdorimi i postës elektronike për shkëmbim informacioni.
- Përdorimi i internetit për të shfrytëzuar faqet Ueb për njohuri për shoqërinë;
- Përdorimi i CD-ROM për mbledhjen e informacionit mbi temat që ai/ajo studion;
- Organizimi dhe prezantimi i të dhënave duke përdorur tipa të ndryshëm softueri;
- Përdorimi i simulimeve softuerë;
- Përdorimi i grafikëve softueri;
- Paraqitja grafike e të dhënave.

PROGRAMI I LËNDËS “HISTORI” ARSIMI I MESËM I LARTË KLASA 10

FUSHA “SHKENCAT SHOQËRORE”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinator: Ines Todhe

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

1	HYRJE.....	4
2	QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	4
	2.1 OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS SË HISTORISË NË ARSIMIN E MESËM TË LARTË	5
3	PËRMBAJTJA E PROGRAMIT.....	6
4	KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDJA.....	10
	4.1 KOMPETENCAT KYÇE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	10
	4.2 TEMAT NDËRKURRIKULARE DHE LIDHJA ME LËNDËN E HISTORISË	13
	4.3 REZULTATET E TË NXËNIT PËR KOMPETENCAT DHE KONCEPTET KYÇE TË LËNDËS SË HISTORISË	15
5	PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	23
	5.1 KOHA MËSIMORE PËR SECILËN TEMATIKË PËR KLASËN E DHJETË	25
	5.2 PËRMBAJTJA E KLASËS SË DHJETË	25
	5.2.1 Tematika: Qytetërimi antik Grek dhe Romak.....	26
	5.2.2 Tematika: Qytetërimet botërore në mesjetë	29
	5.2.3 Tematika: Qytetërimet në fillimet e historisë moderne	33
	5.2.4 Tematika: Koha e ndryshimeve thelbësore	37
	5.2.5 Tematika: Periudha tronditjeve të mëdha (1914-1945).....	41
	5.2.6 Tematika: Qytetërimet bashkëkohore (1945 – sot)	47
	5.3 QËNDRIME DHE VLERA	54
6	METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	55
	6.1 ROLI I SITUATAVE TË TË NXËNIT PRAKTIKE NGA JETA REALE NË MËSIMIN E HISTORISË	57
	6.1.1 Shembull i një situatë të nxënë në klasën X	58

6.2	ROLI I VEPRIMTARIVE PRAKTIKE DHE PROJEKTEVE KURRIKULARE NË LËNDËN E HISTORISË	59
6.2.1	<i>Shembull i një veprimtarie praktike për klasën X</i>	60
6.2.2	<i>Shembull i një projekti në klasën X</i>	62
6.3	PUNA ME NXËNËSIT ME NEVOJA TË VEÇANTA NË LËNDËN E HISTORISË.....	65
7	VLERËSIMI I NXËNËSVE	66
7.1	SHEMBUJ TË NIVELEVE TË ARRITJES PËR VLERËSIMIN E REZULTATEVE TË TË NXËNIT, RN-VE.....	69
8	BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE	70
9	PËRDORIMI I TEKNOLOGJISË SI MJET DHE TEKNIKË MËSIMORE NË LËNDËN E HISTORISË	71
10	REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT.....	72
10.1	SQARIM PËR VEPRIMTARITË PRAKTIKE TË SUGJERUARA DHE ORËT MËSIMORE TË DEDIKUARA PËR ZHVILLIMIN E TYRE	72
11	NDRYSHIMET E PROGRAMIT TË HISTORISË, KLASA X.....	75
11.1	PËRDITËSIME NË ASPEKTET PËRMBAJTJESORE TË LËNDËS SË HISTORISË	76
11.2	PËRDITËSIMET NË ASPEKTIN METODOLOGJIK	77

1 HYRJE

Lënda e historisë zë një vend të rëndësishëm në arsimin e mesëm të lartë, pasi ndihmon nxënësit të kuptojnë më thellë botën moderne përmes analizës së zhvillimeve të shoqërisë njerëzore ndër shekuj. Në këtë cikël, historia nuk shërben vetëm për të njohur të shkuarën, por për të zhvilluar aftësinë për të kuptuar proceset afatgjata që kanë ndikuar në formësimin e realitetit të sotëm kombëtar dhe ndërkombëtar. Studimi i ngjarjeve, figurave, ideve dhe periudhave historike u ofron nxënësve mundësinë për të ndërtuar një kuptim të rrjedhshëm, analitik dhe për të argumentuar të së kaluarës dhe për ta lidhur atë me sfidat e së tashmes.

Nëpërmjet kësaj lënde, nxënësit përvetësojnë njohuri dhe aftësi që i ndihmojnë të zhvillojnë mendim kritik dhe të pavarur. Ata mësojnë të analizojnë burime historike, të dallojnë midis fakteve dhe interpretimeve, të formulojnë pyetje hulumtuese dhe të ndërtojnë argumente të bazuara. Këto aftësi i pajisin me mjetet e nevojshme për të kuptuar marrëdhëniet komplekse shkak-pasojë dhe për të ndërtuar qëndrime të balancuara, të mbështetura në evidencë dhe logjikë.

Përmes hulumtimit, interpretimit dhe komunikimit të ideve, nxënësit ndërveprojnë me një gamë të gjerë materiale historike: tekste, harta, dokumente, ilustrime, kronologji dhe burime pamore. Kjo përvojë mbështet ndërtimin e një kuptimi të thelluar dhe të ndërthurur të përmbajtjes historike, duke i ndihmuar ata të lidhin ngjarjet, idetë dhe proceset përtej kohës dhe hapësirës. Metodologjitë e mësimdhënies të bazuara në diskutim, punë në grup dhe analizë shumë perspektivash nxisin bashkëpunimin, zhvillimin e përgjegjësisë kolektive dhe respektin për mendimin ndryshe.

Historia kontribuon në formimin e një identiteti të qëndrueshëm personal, kulturor dhe kombëtar, duke forcuar ndjenjën e përkatësisë, ndërgjegjen historike dhe patriotizmin e informuar. Njohja e trashëgimisë kulturore dhe e rrënjëve historike shqiptare është thelbësore për të kuptuar rolin dhe vendin e Shqipërisë në kontekstin e historisë botërore.

Në këtë kuadër, historia në arsimin e mesëm të lartë nuk trajtohet vetëm si një koleksion faktesh, por si një mënyrë të menduari që u mundëson nxënësve të kuptojnë më mirë botën ku jetojnë. Ajo synon të formojë individë të ditur, logjikë, të ndjeshëm dhe të aftë për të marrë vendime të informuara, për të reflektuar mbi të kaluarën dhe për të kontribuar në mënyrë të ndërgjegjshme në shoqërinë e sotme dhe të së nesërme.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Qëllimi i mësimi të historisë në arsimin e mesëm të lartë është të ndihmojë nxënësit të kuptojnë në mënyrë të thelluar zhvillimet historike që kanë ndikuar në formimin e botës moderne dhe të zhvillojnë një vizion të qartë e kritik mbi të kaluarën, për të marrë vendime të informuara në të

tashmen dhe të ardhmen. Historia në këtë nivel synon të forcojë aftësinë e nxënësve për të analizuar ngjarjet dhe proceset historike me thellësi konceptuale, për të kuptuar kompleksitetin e marrëdhënieve njerëzore ndër vite, si dhe për të vepruar si qytetarë të informuar dhe të përgjegjshëm në një shoqëri demokratike dhe botë të ndërlidhur globalisht.

Përmes programit të historisë në këtë cikël, nxënësit nxiten të zhvillojnë mendimin kritik, të analizojnë burime të shumta e të larmishme, të ndërtojnë argumente të mbështetura në fakte, si dhe të vlerësojnë ndikimin e së shkuarës në ndërtimin e identitetit të tyre personal, kulturor, kombëtar dhe evropian. Mësimi i historisë forcon gjithashtu kompetencat për kërkim të pavarur, për të menduar në mënyrë analitike dhe për të ndërvepruar me perspektiva të ndryshme kulturore dhe historike.

2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës së historisë në arsimin e mesëm të lartë

Programi i historisë lidh vlerat e të mësuarit të historisë me qëllimet e arsimit parauniversitar, me kompetencat kyçe për të nxënësit gjatë gjithë jetës dhe Rekomandimet Rek (2001)¹⁵ të Komitetit të Ministrave të Shteteve anëtare, për mësimdhënien e historisë në shekullin XXI, duke ndërtuar tek nxënësi konceptet dhe kompetencat historike. *Në përfundim të arsimit të mesëm të lartë, nxënësi pritët që:*

- ✓ të interpretojë në mënyrë të argumentuar zhvillimet kryesore të historisë kombëtare dhe botërore, duke shqyrtuar ndërveprimin ndërmjet qytetërimeve dhe ndikimet reciproke të tyre në kontekste të ndryshme historike.
- ✓ të analizojë lidhjet shkak–pasojë ndërmjet fenomeneve historike, duke reflektuar mbi pasojat afatgjata të ngjarjeve dhe ideve që kanë formuar shoqëritë bashkëkohore;
- ✓ të dallojë dhe të krahasojë qëndrime të ndryshme historike, për të kuptuar se historia është e ndikuar nga interpretimi, konteksti dhe perspektiva;
- ✓ të vlerësojë saktësinë, besueshmërinë dhe qëllimin e burimeve të ndryshme historike (tekstuale, pamore, gojore, digjitale), duke i përdorur ato në mënyrë të vetëdijshme dhe kritike;
- ✓ të ndërtojë argumente historike të mbështetura në evidencë, duke i paraqitur ato në forma të ndryshme të komunikimit (ese, debate, prezantime vizuale dhe digjitale);
- ✓ të zhvillojë njohuri për konceptet themelore të analizës historike si: kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia, shkak dhe pasoja, përkufizimi i periudhave, konteksti, empatia historike dhe shumë perspektiviteti;
- ✓ të kuptojë ndikimin e ideve, lëvizjeve dhe ngjarjeve historike në zhvillimin e shteteve, institucioneve demokratike, të drejtave të njeriut dhe bashkëjetesës globale;

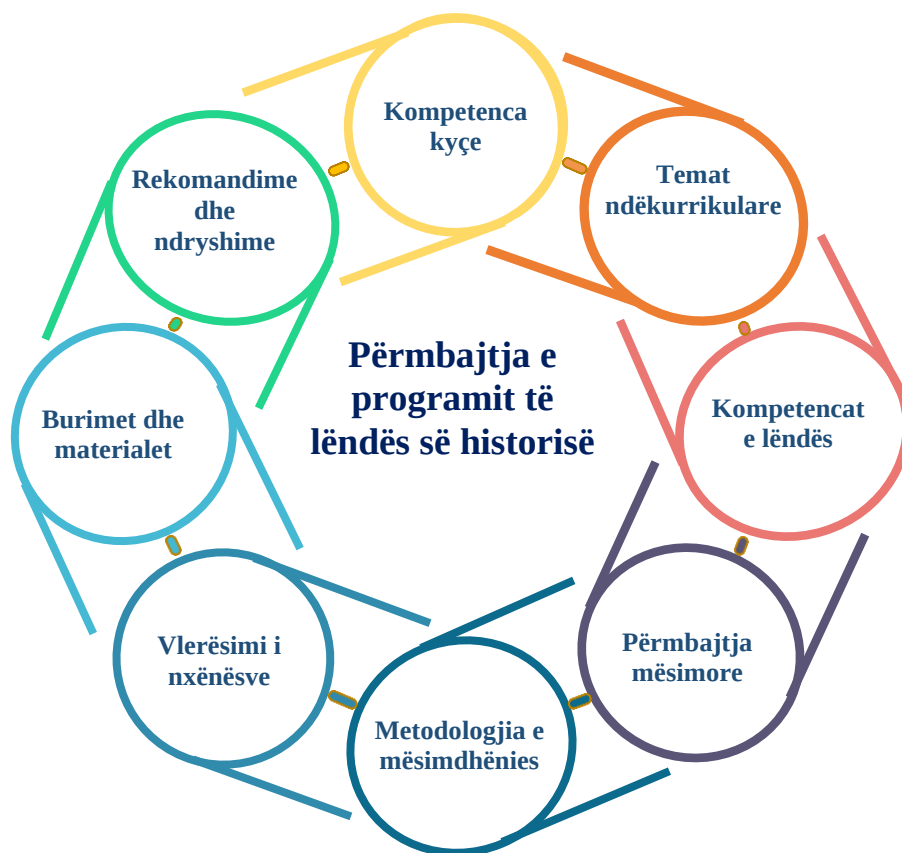
- ✓ të tregojë vetëdije të lartë për trashëgiminë kulturore kombëtare dhe botërore, si dhe të njohë përgjegjësinë për mbrojtjen dhe promovimin e saj në një kontekst të qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës;
- ✓ të forcojë ndjenjën e përkatësisë dhe identitetit kulturor e kombëtar, në përputhje me parimet e qytetarisë demokratike dhe me vizionin evropian të integritetit dhe bashkëpunimit;
- ✓ të përdorë teknologjinë dhe mjetet digjitale në mënyrë të vetëdijshme dhe etike për kërkimin dhe prezantimin e informacionit historik, duke zhvilluar kompetenca për të nxënë në mënyrë të pavarur dhe bashkëkohore;
- ✓ të reflektojë në mënyrë kritike mbi rolin e të kaluarës në ndërtimin e së tashmes, duke përdorur njohuritë historike për të kuptuar më mirë sfidat dhe përgjegjësitë e një qytetari në një shoqëri globale;
- ✓ të zhvillojë aftësi për të punuar në mënyrë bashkëpunuese, për të respektuar mendime të ndryshme dhe për të ndërvepruar me kultura të tjera, duke ndërtuar një vizion të hapur dhe gjithëpërfshirës për botën;
- ✓ të forcojë kompetencat qytetare dhe ndjenjën e përgjegjësisë sociale, si përgatitje për jetën, punën dhe pjesëmarrjen aktive në një shoqëri demokratike.

3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i historisë synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave historike dhe atyre kyçe, duke u mbështetur në përmbajtje të pasur, në analiza kritike të ngjarjeve dhe burimeve, si dhe në ndërlidhjen e koncepteve historike me përvojat e jetës reale. Në thelb, ky program përqendrohet në formimin e nxënësve si individë të aftë për të kuptuar zhvillimin e shoqërisë njerëzore, për të interpretuar në mënyrë të përgjegjshme të kaluarën dhe për të ndërtuar qëndrime qytetare aktive në të tashmen dhe të ardhmen. Programi i lëndës së historisë në arsimin e mesëm të lartë përfshin:

 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënësve që zhvillohen nëpërmjet lëndës së historisë. Lënda e historisë në arsimin e mesëm të lartë është konceptuar si mjet i fuqishëm formues, i cili shkon përtej transmetimit të njohurive faktike dhe shërben si platformë edukative për zhvillimin e mendimit kritik, reflektues dhe qytetar. Programi synon të krijojë kushte të favorshme për zhvillimin e kompetencave historike dhe atyre kyçe, nëpërmjet analizës së thelluar të ngjarjeve, burimeve dhe konteksteve historike, si dhe të ndërlidhjes së tyre me sfidat aktuale të shoqërisë. Përmes përmbajtjeve historike dhe metodologjive aktive, nxënësit formohen si qytetarë të informuar dhe të ndërgjegjësuar për zhvillimet politike, sociale dhe kulturore. Lënda kontribuon ndjeshëm në zhvillimin e të gjitha kompetencave kyçe të përcaktuara në Kornizën Kurrikulare për Arsimin Parauniversitar. Nëpërmjet historisë, nxënësit arrijnë të strukturojnë argumente, të interpretojnë dukuritë në kontekste të ndryshme kohore dhe hapësinore, si dhe të vlerësojnë pasojat e tyre në jetën bashkëkohore. Mësimdhënia në histori kontribuon në ndërtimin e identitetit personal dhe kolektiv, si dhe në vetëdijen qytetare. Diskutimi i koncepteve si drejtësia, të drejtat e njeriut, toleranca, barazia dhe

trashëgimia kulturore u jep nxënësve një kuadër të gjerë për të kuptuar dinamikat e shoqërisë bashkëkohore dhe për të kontribuar në mënyrë të vetëdijshme në të ardhmen e saj. Në këtë formë, historia bëhet jo vetëm një mjet i të nxënësve, por edhe themel i qytetarisë aktive dhe i pjesëmarrjes në jetën demokratike.

Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës së historisë. Integrimi i temave ndërkurrikulare në lëndën e historisë (identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave, qytetaria aktive dhe sipërmarrja, shëndeti mendor, fizik dhe siguria, zhvillimi i qëndrueshëm dhe mbrojtja e mjedisit, si dhe teknologjia, shoqëria dhe media), përfaqëson një qasje strategjike për të thelluar të kuptuarit e proceseve historike dhe për të zhvilluar kompetenca komplekse, të ndërthurura me realitetin bashkëkohor. Këto tema i ofrojnë nxënësve mundësinë për të eksploruar mënyrën se si fenomenet shoqërore dhe kulturore janë formuar dhe transformuar ndër shekuj, si dhe për të analizuar në mënyrë kritike ndërveprimet ndërmjet historisë dhe sfidave moderne. Duke lidhur të kaluarën me çështje aktuale, nxënësit aftësohen të kontekstualizojnë informacionin historik dhe ta zbatojnë atë në situata konkrete të jetës qytetare. Përmes kësaj qasjeje, zhvillohen kompetenca historike si kërkimi, interpretimi i burimeve të ndryshme, ndërtimi i argumenteve të strukturuar dhe komunikimi efektiv në kontekste shumëdimensionale. Përveç përfitimit të njohurive historike, nxënësit ushqejnë ndjeshmërinë qytetare dhe përgjegjësinë sociale, duke e përjetuar historinë si një fushë që i orienton drejt pjesëmarrjes së informuar dhe të qëndrueshme të shoqërisë bashkëkohore.

Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënësve. Lënda e historisë në arsimin e mesëm të lartë synon zhvillimin e kompetencave të lëndës (kërkimi historik; përdorimi i burimeve; analiza shkak-pasojë; interpretimi historik; shpjegimi dhe komunikimi për të shkuarën). Procesi

mësimor është i ndërtuar për të forcuar këto kompetenca si: aftësia për të kërkuar dhe përpunuar informacion historik nga burime të ndryshme (tekste, dokumente, dëshmi gojore, harta etj.); aftësia për të kuptuar dhe shpjeguar lidhjet shkak-pasojë në zhvillimin historik; aftësia për të analizuar dhe interpretuar perspektiva të ndryshme historike; aftësia për të shprehur në mënyrë të qartë dhe të argumentuar qëndrime lidhur me ngjarje apo fenomene historike. Një vend të rëndësishëm në procesin mësimor zë edhe zhvillimi i koncepteve kyçe të historisë, si: kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia, diversiteti, empatia historike dhe rëndësia historike e ngjarjeve apo e përvojave njerëzore. Këto kompetenca dhe koncepte ndihmojnë nxënësit të orientohen në një botë të mbingarkuar me informacion, ku aftësia për të dalluar burime të besueshme dhe për të kuptuar rrënjët historike të fenomeneve të sotme është thelbësore.

 Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit. Programi i historisë në arsimin e mesëm të lartë është ndërtuar mbi një strukturë kronologjike që mbulon periudhat kryesore të zhvillimit historik: parahistorinë, qytetërimet e lashta, mesjetën, epokën moderne dhe periudhën bashkëkohore. Përmbajtja trajtohet si në kontekstin botëror, ashtu edhe në atë shqiptar, duke i dhënë nxënësit mundësinë për të ndërtuar njohuri të balancuara dhe të lidhura me realitetin e tyre kombëtar e global. Struktura e programit paraqet në mënyrë të qartë tematikat përkatëse për çdo klasë, veprimtaritë praktike, shpërndarjen e orëve mësimore dhe rezultatet e pritshme të të nxënit për secilën tematikë. Theksi vendoset në zhvillimin e aftësive për të kërkuar, analizuar, interpretuar dhe argumentuar mbi ngjarjet dhe proceset historike, duke i vendosur ato në një kontekst më të gjerë shoqëror dhe kulturor. Përmes ballafaqimit me tema sfiduese dhe të debatueshme, nxënësit mësojnë të kuptojnë më mirë ndikimin e së kaluarës në zhvillimet e sotme dhe të reflektojnë mbi mësimet që historia mund të ofrojë për të ardhmen. Kjo qasje kontribuon në përgatitjen e nxënësve si individë të aftë të analizojnë dhe kuptojnë botën që i rrethon, si qytetarë të informuar dhe të angazhuar në një shoqëri demokratike.

 Metodologjia e mësimdhënies. Në lëndën e historisë është e domosdoshme përdorimi i metodave aktive dhe bashkëkohore të të nxënit, të cilat e vendosin nxënësin në qendër të procesit mësimor dhe e inkurajojnë atë të angazhohet në mënyrë të drejtpërdrejtë me përmbajtjen historike. Ndër këto metoda përfshihen të mësuarit përmes burimeve historike, studimi i rasteve konkrete, puna në grup, debati i strukturuar, veprimtaritë praktike, dramatizimi i ngjarjeve, ndërtimi i linjës së kohës etj. Përdorimi i këtyre metodave synon jo vetëm përvetësimin e dijes faktike, por edhe zhvillimin e aftësive analitike, mendimit kritik, zgjidhjes së problemit, përdorimit të teknologjisë së informacionit dhe komunikimit (TIK), empatisë historike dhe vetëdijes qytetare.

 Vlerësimi i nxënësve. Ndër format më të përdorura të vlerësimit përfshihen detyrat krijuese, veprimtaritë praktike, konkurset, esetë, projektet kërkimore individuale apo në grup, si dhe vetëvlerësimi nga ana e nxënësve, me qëllim nxitjen e reflektimit dhe ndërgjegjësimit mbi procesin e të nxënit. Këto forma vlerësimi nuk synojnë vetëm matjen e njohurive faktike, por edhe zhvillimin e aftësive analitike, të mendimit kritik, të shprehjes së ideve dhe të punës bashkëpunuese. Ato u japin nxënësve mundësinë të demonstrojnë kompetencat në mënyra të ndryshme, duke respektuar stilin e tyre individual të të nxënit dhe duke i inkurajuar të marrin një rol aktiv dhe të vetëdijshëm në procesin e vlerësimit.

 Burimet dhe materialet didaktike. Përdorimi i burimeve të shumëllojshme si: tekste, harta historike, fotografi, objekte muzeale, dokumente arkivore, platforma digjitale dhe dokumentarë, është thelbësor për të nxitur interesin dhe angazhimin e nxënësve në procesin e të nxënës. Këto burime ndihmojnë në konkretizimin e ngjarjeve dhe proceseve historike, duke i bërë ato më të kuptueshme dhe më afër përvojës së nxënësit. Ato shërbejnë gjithashtu si bazë për zhvillimin e aftësive të kërkimit, analizës, interpretimit dhe mendimit kritik. Teknologjia, në këtë kontekst, përdoret si mjet mbështetës për kërkimin e informacionit, vizualizimin e periudhave historike dhe prezantimin e njohurive të fituara. Ajo u ofron nxënësve mundësi për të eksploruar përmes mjeteve interaktive, duke nxitur pjesëmarrjen aktive dhe ndërtimin e një kuptimi më të pasur dhe reflektues për të kaluarën.

 Rekomandime për zbatimin e programit. Në këtë rubrikë jepen udhëzime të posaçme për mësuesit, hartuesit e teksteve dhe vlerësuesit, me synimin për të siguruar që përmbajtja mësimore dhe veprimtaritë e sugjeruara praktike të përshtaten në mënyrë të plotë me nevojat, interesat dhe nivelin e zhvillimit të nxënësve. Rekomandimet theksojnë domosdoshmërinë për të zbatuar një qasje të ndjeshme dhe të balancuar ndaj përmbajtjes historike, duke marrë parasysh larminë kulturore dhe kontekstin shoqëror në të cilin zhvillohet mësimi. Në veçanti, theksohet rëndësia e lidhjes mes historisë dhe lëndëve të tjera të kurrikulës së AML-së, për të forcuar kuptimin e ndërlidhur të dijes. Po ashtu, inkurajohet përdorimi i metodave që promovojnë mendimin kritik, ndjeshmërinë qytetare, empatinë historike dhe ndërgjegjësimin për identitetin kulturor dhe kombëtar, me qëllim formimin e nxënësve si qytetarë të ndërgjegjshëm, aktivë dhe të përgjegjshëm.

 Ndryshimet e programit. Kjo rubrikë përshkruan përditësimet kryesore të ndërmarra në programin e historisë, me qëllim përmbushjen e synimeve kombëtare të arsimit parauniversitar dhe forcimin e qasjes bazuar në kompetenca. Ndryshimet kanë për qëllim të ofrojnë një përmbajtje dhe metodologji më të përshtatshme dhe të balancuar për zhvillimin e mendimit kritik dhe kompetencave historike tek nxënësit, në përputhje me kërkesat e një shoqërie demokratike të ndërlidhur globalisht. Përditësimet përqendrohen në rëndësinë që historia duhet t'i kushtojë trajtimin të zhvillimeve të reja shoqërore, ndryshimeve klimatike dhe mjedisore, zhvillimit të qëndrueshëm dhe nevojës për bashkëjetesë paqësore në një botë gjithnjë e më komplekse. Programi i përditësuar përfshin tema ose veprimtari që trajtojnë ndjenjën e patriotizmit, identitetin kombëtar, pakicat kombëtare, trashëgiminë kulturore dhe ndikimet ndërkulturore. Njëkohësisht, ai nxit ndërgjegjësimin për diversitetin, bashkëjetesën dhe dialogun ndërkulturor, si elemente themelore të edukimit për jetesën në një shoqëri të hapur, gjithëpërfshirëse dhe demokratike. Vëmendje i kushtohet edhe trajtimin të çështjeve që lidhen me rreziqet natyrore, pandemitë, si dhe krizat ekonomike dhe politike, duke theksuar mënyrën se si historia ndihmon në kuptimin dhe përbalimin e sfidave bashkëkohore. Një vend të veçantë në program zë gjithashtu trajtimi i rolit të zhvillimeve teknologjike në transformimin e jetës shoqërore dhe të realitetit bashkëkohor, si në të tashmen ashtu edhe në perspektivën e ardhshme. Këto përditësime e bëjnë programin më gjithëpërfshirës dhe më të përditësuar, duke e harmonizuar me rekomandimet e Këshillit të Evropës për mësimdhënien e historisë në shekullin XXI. Në këtë mënyrë, programi synon të përgatisë nxënësit për një qytetari aktive, kritike dhe të ndërgjegjshme në një botë dinamike dhe në ndryshim të vazhdueshëm.

3.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe përmes mësimin të historisë në arsimin e mesëm të lartë kërkon që mësuesi të ndërtojë lidhje të qëndrueshme ndërmjet kompetencave kyçe dhe atyre specifike të lëndës së historisë, të përshtatura sipas niveleve të klasave. Kjo nënkupton një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit dhe veprimtarive praktike, përzgjedhjen e metodave bashkëkohore të mësimdhënies si dhe krijimin e kushteve që nxisin angazhimin aktiv të nxënësve, mendimin kritik dhe zbatimin e njohurive në kontekste të ndryshme. Kompetenca përkufizohet si një ndërthurje e qëndrueshme dhe e balancuar ndërmjet njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që i mundëson nxënësit të veprojnë në mënyrë të pavarur dhe të efektshme në situata reale dhe të ndërlikuara. Qasja e mësimdhënies, e mbështetur në zhvillimin e kompetencave, zhvendos fokusin nga mësuesi tek nxënësi, duke kaluar nga përvetësimi pasiv i informacionit në ndërtimin aktiv të kuptimit. Në këtë qasje, historia nuk paraqitet vetëm si një sërë faktesh për t'u mësuar, por si një mjet për të kuptuar botën, për të reflektuar mbi të kaluarën dhe për të ndërmarrë veprime të përgjegjshme në të tashmen. Rezultatet e të nxënit që lidhen me zhvillimin e kompetencave kyçe përmes lëndës së historisë në këtë cikël përfshijnë: aftësinë për të hulumtuar dhe analizuar burime historike; për të ndërtuar argumente të mbështetura në prova; për të identifikuar lidhje ndërmjet së kaluarës dhe sfidave të sotme; për të respektuar perspektiva të ndryshme dhe për të kontribuar në ndërtimin e një qëndrimi qytetar të ndërgjegjshëm. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe që mund të zhvillojë nxënësi në arsimin e mesëm të lartë në lëndën e historisë mund të përmbliken si më poshtë:

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - përdor gjuhë të saktë, të qartë dhe të pasur për të treguar, përshkruar dhe analizuar ngjarje, figura dhe procese historike; - ndërton dhe paraqet argumente historike në formë gojore dhe të shkruar, duke i strukturuar në mënyrë logjike dhe të qëndrueshme; - merr pjesë në diskutime historike, duke dëgjuar me vëmendje dhe respektuar mendimet e të tjerëve;	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> - njeh dhe përdor në mënyrë të saktë terma dhe koncepte historike në gjuhë të huaj, veçanërisht në kontekstin e temave me përmasa ndërkombëtare; - përfshihet në diskutime të strukturuar mbi ngjarje dhe procese historike me rëndësi globale, duke përdorur fjalor të përshtatshëm;

- përpunon informacionin nga burime të ndryshme historike dhe e organizon atë në mënyrë të qartë, të saktë dhe koherente; - përdor fjalorin historik në mënyrë të vetëdijshme për të komunikuar mendimet dhe për të kuptuar përmbajtjen mësimore.	- përdor materiale burimore dhe ndihmëse në gjuhë të huaj (tekste, artikuj, video, platforma edukative) për të zgjeruar dhe thelluar njohuritë historike; - prezanton projekte, ide ose fakte historike në gjuhë të huaj përmes mjeteve digjitale, formave të komunikimit elektronik dhe bashkëpunimit virtual ndërkulturor.
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> - kupton dhe analizon ndikimin e zhvillimeve shkencore dhe teknologjike në rrjedhën e historisë dhe në ndryshimet shoqërore; - lidh zbulimet shkencore, shpikjet dhe përparimet teknologjike me kontekstet historike ku ato kanë ndodhur, duke vlerësuar ndikimin e tyre në zhvillimin e epokave të caktuara; - analizon mënyrën si përparimet teknologjike kanë ndikuar në jetesën, ekonominë dhe marrëdhëniet shoqërore në periudha të ndryshme historike; - përdor harta, grafikë, tabela dhe skema për të paraqitur të dhëna dhe zhvillime historike në mënyrë të argumentuar dhe logjike.	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor burime digjitale (faqe zyrtare, arkiva online, platforma mësimore) për të kërkuar, përzgjedhur dhe analizuar informacion historik me qëllim formësimin e një kuptimi të bazuar në të dhëna; - krijon prezantime, video apo materiale të tjera vizuale për të komunikuar përmbajtje historike në mënyrë kreative dhe të qartë; - menaxhon burimet e informacionit në mënyrë të sigurt dhe etike, duke respektuar të drejtat e autorit dhe normat e përdorimit të të dhënave; - përdor teknologjinë për të ndërtuar linja kohore, për të analizuar dokumente historike dhe për të paraqitur zhvillime historike në mënyrë vizuale dhe interaktive; - përdor mjete të inteligjencës artificiale për të analizuar dhe interpretuar të dhëna, për të krijuar përmbajtje të re dhe për të zgjidhur probleme historike në mënyrë të arsyetuar; - bashkëpunon me bashkëmoshatarët nëpërmjet platformave digjitale për të zhvilluar projekte, për të ndarë ide dhe për të zgjidhur çështje të lidhura me temat historike.
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare

<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i> - reflekton mbi procesin e të nxënit dhe përmirëson strategjitë personale për të arritur qëllime të caktuara; - punon në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunon në grup për të planifikuar dhe zhvilluar projekte historike; - negocion dhe zgjidh konflikte në mënyrë konstruktive, menaxhon stresin dhe situatat sfiduese me vetëkontroll; - vlerëson rëndësinë e një jetese të shëndetshme dhe praktikon zakone të mira ushqimore dhe fizike; - shpreh dëshirë për të mësuar gjatë gjithë jetës dhe angazhohet në bashkëpunim të ndërsjellë me të tjerët; - demonstroi ndjeshmëri dhe respekt për përvojat historike të komuniteteve të ndryshme dhe për kulturat e tjera; - përvetëson qëndrime të përgjegjshme dhe të vetëdijshme në raport me historinë, trashëgiminë dhe ndikimin e saj në të tashmen; - identifikon dhe përmirëson aftësitë, dobësitë dhe prioritetet personale në mënyrë të qëllimshme; - organizon procesin e të nxënit, vendos qëllime të arritshme dhe vlerëson punën dhe përparimin e tij; - motivon dhe vlerëson veten, duke kontribuar me përgjegjësi si në punë individuale ashtu edhe në grup; - analizon situata me ngarkesë emocionale ose sociale dhe propozon zgjidhje pozitive e të qëndrueshme.	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> - njeh të drejtat dhe përgjegjësitë e qytetarëve në shoqëri, duke u bazuar në përvoja dhe zhvillime historike; - demonstroi respekt për historinë kombëtare dhe trashëgiminë kulturore të vendit; - vlerëson diversitetin kulturor, etnik dhe fetar me tolerancë, mirëkuptim dhe respekt; - demonstroi vlerat themelore të të drejtave të njeriut, si respekti për dinjitetin personal, barazinë dhe lufta kundër çdo forme diskriminimi; - analizon rolin e individëve dhe grupeve shoqërore në procese historike që kanë ndikuar në zhvillimet politike dhe qytetare; - merr pjesë në diskutime që lidhen me temat historike që trajtojnë të drejtat e njeriut, barazinë gjinore, drejtësinë shoqërore dhe paqen; - tregon solidaritet dhe ndihmon në zgjidhjen e problemeve që prekin komunitetin shkollor apo më gjerë; - menaxhon konfliktet në mënyrë të drejtë, konstruktive dhe të paanshme; - demonstroi sjellje etike ndaj mjedisit dhe angazhohet për mbrojtjen dhe qëndrueshmërinë e tij; - reagon ndaj shkeljeve të të drejtave të të tjerëve dhe analizon pasojat që sjell mungesa e drejtësisë dhe barazisë; - njeh kontributin dhe sfidat historike të pakicave kombëtare dhe komuniteteve të marginalizuara, duke zhvilluar ndjeshmëri qytetare dhe qëndrime gjithëpërfshirëse.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i>	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i>

- planifikon dhe zhvillon projekte historike që lidhen me ngjarje, figura ose trashëgimi kulturore, duke ndjekur një qasje të strukturuar dhe të qëndrueshme; - demonstroi kreativitetin dhe aftësinë për të propozuar zgjidhje inovative në trajtimin e temave historike dhe në paraqitjen e tyre; - përfshihet në organizimin e aktiviteteve shkollë apo komunitare, si ekspozita, dramatizime, debate ose fushata ndërgjegjëse mbi tema me rëndësi historike; - përdor në mënyrë të efektshme burime, mjete dhe teknologji për të realizuar nisma me përmbajtje historike apo ndërdisiplinore; - punon në mënyrë të pavarur dhe në bashkëpunim me të tjerët për të nxitur zhvillimin personal dhe atë të komunitetit; - analizon ndikimin e veprimtarisë njerëzore në mjedis gjatë historisë dhe organizon aktivitete që promovojnë mbrojtjen dhe qëndrueshmërinë mjedisore; - përdor materiale të ndryshme dhe teknologji bashkëkohore për të përmirësuar procesin e të nxënies dhe për të orientuar zgjedhjet në karrierë në mënyrë të vetëdijshme dhe krijuese; - identifikon lidhjet ndërmjet njohurive historike, aftësive personale dhe mundësive të zhvillimit profesional, duke reflektuar mbi rolin e interesave dhe vlerave në planifikimin e karrierës.	- njeh dhe vlerëson trashëgiminë kulturore materiale dhe jo materiale, si në kontekstin shqiptar ashtu edhe në atë botëror, duke zhvilluar ndjeshmëri për vlerat historike dhe identitare; - shpreh mendime, ndjese dhe qëndrime në lidhje me figura, ngjarje apo simbole historike përmes mjeteve të ndryshme artistike dhe krijuese (ese, poezi, ilustrime, video, dramë, etj.); - merr pjesë në veprimtari që promovojnë ruajtjen, mbrojtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore, si pjesë e përgjegjësisë qytetare dhe angazhimit komunitar; - interpreton dhe ripërpunon ngjarje historike nëpërmjet ekspozitave, dramatizimeve, rrëfimeve gojore, punimeve vizuale apo digjitale, duke përzgjedhur forma shprehjeje që përcjellin mesazhe të qarta dhe të qëndrueshme; - vlerëson rolin e kulturës në ndërtimin e identitetit personal dhe kolektiv, dhe kontribuon në ruajtjen e diversitetit kulturor si pasuri për të tashmen dhe të ardhmen.

3.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e historisë

Integrimi i temave ndërkurrikulare në lëndën e historisë u mundëson nxënësve të zhvillojnë një kuptim më të thelluar dhe të ndërlidhur të zhvillimeve njerëzore dhe shoqërore në kohë dhe hapësirë. Përmes kësaj qasjeje, nxënësit lidhen më lehtësisht me realitetin bashkëkohor, duke reflektuar mbi mënyrën si ngjarjet dhe përvojat historike ndikojnë në sfidat e sotme dhe të ardhmes. Këto tema ndihmojnë në zhvillimin e kompetencave historike si kërkimi, interpretimi, mendimi kritik, argumentimi dhe komunikimi, të gjitha të ndërlidhura me një qasje qytetare, demokratike dhe të qëndrueshme ndaj botës. Në këtë mënyrë, historia nuk shërben vetëm për të kuptuar të kaluarën, por edhe për të formuar qytetarin e së ardhmes, një individ të aftë për të reflektuar mbi kompleksitetin e botës moderne, për të bashkëjetuar në një shoqëri të ndërvuar dhe

për të kontribuar në ndërtimin e një komuniteti më të drejtë, më të qëndrueshëm dhe më gjithëpërfshirës. Gjatë trajtimit të këtyre temave, nxënësi angazhohet në zgjidhjen e situatave konkrete, përdor aftësitë e mendimit kritik dhe krijues, si dhe vë në zbatim kompetencat historike për të shpjeguar, argumentuar dhe parashtruar perspektiva mbi çështje me rëndësi të gjerë.

 Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave. Lënda e historisë luan një rol thelbësor në ndërtimin e identitetit kombëtar, kulturor dhe ndërkulturor të nxënësit. Përmes njohjes së figurave historike, ngjarjeve formuese dhe trashëgimisë kulturore, si materiale ashtu edhe shpirtërore, nxënësi ndërton vetëdijen për përkatësinë e tij dhe rolin që zë si pjesë e komunitetit kombëtar dhe shoqërisë më të gjerë. Analiza e dokumenteve historike, simboleve, artefakteve dhe rrëfimeve nga kultura të ndryshme ndihmon në formimin e një identiteti personal dhe kolektiv të balancuar, të vetëdijshëm dhe të ndjeshëm ndaj diversitetit. Në këtë kuadër, historia kontribuon në njohjen dhe vlerësimin e kontributit të pakicave kombëtare dhe komuniteteve të tjera etnokulturore, si pjesë e pandashme e historisë dhe trashëgimisë së përbashkët. Përmes studimit të marrëdhënieve ndërmjet qytetërimeve, të shkëmbimeve kulturore dhe ndikimeve reciproke, nxënësi zhvillon respekt dhe mirëkuptim për kulturat e tjera. Ky proces përforcon ndjeshmërinë ndërkulturore dhe aftësinë për të bashkëjetuar në një shoqëri të larmishme, të hapur, gjithëpërfshirëse dhe demokratike.

 Qytetaria aktive dhe sipërmarrja. Historia i ofron nxënësit një kuadër të pasur për të kuptuar konceptin e qytetarisë aktive dhe për të zhvilluar ndjenjën e përgjegjësisë shoqërore. Përmes studimit të institucioneve historike, modeleve të qeverisjes, lëvizjeve për të drejtat e njeriut dhe transformimeve shoqërore, nxënësi mëson se si qytetarët e angazhuar kanë ndikuar në zhvillimin e shoqërive më të drejta dhe më përfshirëse. Duke analizuar shembuj konkretë nga historia ku individët apo grupet kanë ndërmarrë iniciativë për ndryshim, nxënësi kupton rëndësinë e pjesëmarrjes aktive, bashkëpunimit dhe solidaritetit në jetën publike. Kjo ndihmon në formimin e qëndrimeve pro aktive dhe sipërmarrëse, jo vetëm në fushën ekonomike, por edhe në kontekste kulturore, sociale dhe qytetare, si kontribute për ndërtimin e një komuniteti më të përgjegjshëm dhe gjithëpërfshirës.

 Shëndeti mendor, fizik dhe siguria. Lënda e historisë ndihmon nxënësin të kuptojë se konceptet e shëndetit, higjienës, mbrojtjes fizike dhe mirëqenies mendore kanë evoluar në periudha të ndryshme historike dhe kanë ndikuar në zhvillimin e shoqërive. Nëpërmjet studimit të kushteve të jetesës, trajtimit të sëmundjeve, përkujdesjes shëndetësore dhe zakoneve të jetesës në kohë të ndryshme, nxënësi reflekton mbi rëndësinë e shëndetit si të drejtë universale dhe si faktor i stabilitetit shoqëror. Ai mëson të vlerësojë ndikimin e krizave shëndetësore në rrjedhën e historisë (si pandemia e murtajës, gripi spanjoll, COVID-19), si dhe të ndërgjegjësohet për rolin e kujdesit ndaj vetes dhe komunitetit në historinë njerëzore.

 Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore. Përmes historisë, nxënësi kupton se marrëdhënia ndërmjet njeriut dhe mjedisit ka qenë një faktor përcaktues për zhvillimin ose rënien e shumë qytetërimeve. Ai mëson të analizojë se si mënyrat e jetesës, prodhimit dhe konsumit kanë ndikuar në shfrytëzimin ose ruajtjen e burimeve natyrore dhe të ambientit. Shembuj historikë si shpyllëzimi masiv, ndotja

industriale, rrëtimi i tokave bujqësore, apo përhapja e sëmundjeve për shkak të kushteve mjedisore të këqija, i ndihmojnë nxënësit të kuptojnë pasojat afatgjata të veprimeve njerëzore. Në mënyrë të veçantë, historia shërben si mjet për të kuptuar origjinat dhe përshkallëzimin e krizës së ngrohjes globale, nëpërmjet analizës së Revolucionit Industrial, zhvillimit të transportit dhe industrive ndotëse, si dhe rritjes së konsumit në shekujt XX–XXI. Nxënësi ndërton vetëdijen se ngrohja globale nuk është një fenomen i shkëputur nga rrjedha historike, por një pasojë e drejtpërdrejtë e zgjedhjeve të bëra ndër shekuj. Përmes kësaj teme, nxënësi inkurajohet të reflektojë mbi domosdoshmërinë e një zhvillimi të qëndrueshëm dhe përgjegjësie ndër breznore, duke vlerësuar shembuj pozitivë e negativë nga historia dhe duke menduar në mënyrë kritike për rolin që mund të luajë sot në ruajtjen e mjedisit dhe në ndërtimin e një të ardhmeje më të qëndrueshme për të gjithë.

 Teknologjia, shoqëria dhe media. Lënda e historisë në arsimin e mesëm të lartë ofron një këndvështrim të thelluar mbi mënyrën se si zhvillimet teknologjike dhe mjetet e komunikimit kanë ndikuar në ndryshimet shoqërore ndër shekuj. Nga shpikja e shtypshkronjës, te ndikimi i radios dhe televizionit, e deri te përhapja e internetit dhe rrjeteve sociale, nxënësi mëson të analizojë sesi është shpërndarë informacioni, si janë ndërtuar narrativat publike dhe si është përdorur media për të ndikuar në mendimin shoqëror, politik dhe kulturor. Nëpërmjet përmbajtjes historike dhe analizës së burimeve, nxënësi zhvillon aftësi për të shqyrtuar në mënyrë kritike burimet mediatike si historike, ashtu edhe bashkëkohore, duke identifikuar qëllimin, perspektivën dhe besueshmërinë e tyre. Kjo e ndihmon të kuptojë rëndësinë e informacionit të verifikuar në ndërtimin e një opinioni të argumentuar dhe në formimin e një shoqërie të informuar, demokratike dhe të përgjegjshme. Historia kontribuon në edukimin e nxënësit si qytetar kritik në epokën digjitale, të aftë për të dalluar manipulimin e informacionit dhe për të vlerësuar ndikimin e teknologjisë në jetën sociale dhe politike të së kaluarës dhe të sotmes.

Veprimtaritë praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare mund të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

3.3 Rezultatet e të nxënit për kompetencat dhe konceptet kyçe të lëndës së historisë

Lënda e historisë në arsimin e mesëm të lartë synon thellimin e zhvillimit të kompetencave të lëndës: *kërkimi historik; përdorimi i burimeve; analiza shkak-pasojë; interpretimi historik; shpjegimi dhe komunikimi për të shkuarën dhe të koncepteve kyçe historike: kuptimi kronologjik; ndryshimi dhe vazhdimësia; diversiteti ;empatia historike; rëndësia historike.* Këto kompetenca zbërthehen në rezultate të nxëni si më poshtë.

Tabela 2: Kompetencat historike dhe rezultatet e të nxënit

Kompetencat historike që	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënit për kompetencat për klasën e dhjetë

zhvillohen përmes tematikave		
Kërkimi historik	Kërkimi historik në arsimin e mesëm të lartë përfshin aftësinë për të formuluar pyetje komplekse historike, për të ndërtuar hipoteza të argumentuara dhe për të përdorur një gamë të gjerë burimesh për të hulumtuar ngjarje, procese dhe fenomene historike. Nxënësi mëson të vlerësojë natyrën, qëllimin dhe besueshmërinë e burimeve, të krahasojë perspektiva të ndryshme dhe të përdorë metoda kërkimore për të ndërtuar interpretime të mbështetura në të dhëna. Gjatë këtij procesi, ai zhvillon aftësi për të argumentuar në mënyrë të pavarur, për të sintetizuar informacion dhe për të reflektuar në mbi ndikimin e historisë në shoqërinë bashkëkohore.	Nxënësi: ➤ formulon pyetje kërkimore që lidhen me ngjarje, figura dhe procese komplekse historike në kontekste të ndryshme kohore dhe gjeografike (p.sh., ndikimi i Revolucionit Industrial në strukturat sociale, roli i ideologjive në konfliktet e shekullit XX); ➤ përzgjedh dhe përdor burime të ndryshme (dokumente historike, burime gojore, statistika, artikuj shkencorë, media e epokës) për të hulumtuar temën e zgjedhur; ➤ analizon në mënyrë kritike përmbajtjen, qëllimin dhe kontekstin e burimeve historike, duke identifikuar anshmëri dhe kufizime; ➤ ndërton një argument të bazuar në prova përmes eseve historike, prezantimeve ose projekteve kërkimore, duke përdorur fjalor të specializuar dhe një strukturë të qartë logjike; ➤ reflekton mbi mënyrën se si e kaluara lidhet me sfidat bashkëkohore dhe propozon mënyra për ta kuptuar apo adresuar ndikimin e saj në shoqërinë e sotme.
Përdorimi i burimeve	Njohja e së kaluarës historike ndërtohet mbi përdorimin kritik dhe të argumentuar të burimeve historike. Këto burime të shkruara, pamore, materiale ose gojore shërbejnë si dëshmi për të kuptuar kontekste të ndryshme të jetës njerëzore në periudha të caktuara historike. Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësi mëson të analizojë në thellësi burimet historike duke vlerësuar origjinën, qëllimin, audiencën dhe gjuhën e përdorur. Ai kupton se çdo burim bart një këndvështrim të caktuar dhe se vetëm nëpërmjet krahasimit të burimeve të ndryshme mund të ndërtohet një interpretim i argumentuar dhe kompleks i së kaluarës. Përdorimi i burimeve	Nxënësi ➤ përkufizon dhe analizon llojet kryesore të burimeve historike dhe shpjegon rolin e tyre në ndërtimin e njohurive mbi të kaluarën; ➤ vlerëson qëllimin, autorësinë, kontekstin dhe gjuhën e një burimi historik, duke identifikuar tone të anshme, qëndrime ideologjike apo përfaqësime të qëllimshme; ➤ krahason dhe kontraston burime me perspektiva të ndryshme për të analizuar të njëjtën ngjarje historike në mënyrë të balancuar; ➤ integron burime të ndryshme në ndërtimin e eseve apo projekteve kërkimore, duke cituar saktë dhe duke argumentuar në mënyrë të strukturuar dhe kritike;

	historike në këtë nivel kërkon që nxënësi të dallojë besueshmërinë, përzgjedhjen selektive të informacionit, si dhe përdorimin e burimeve në funksion të ndërtimit të një narrative të mbështetur në prova. Nxënësi aftësohet të vlerësojë ndikimin që ka zgjedhja e burimeve në formësimin e njohjes historike dhe të kuptojë që historia është e ndërtuar dhe e interpretuar, jo vetëm e dhënë.	➤ reflekton mbi kufizimet dhe mundësitë që ofrojnë burimet në interpretimin e historisë, duke qenë i vetëdijshëm për mungesat, shtrembërimet ose boshllëqet në dëshmi; ➤ përdor burime historike si mjet për të kuptuar më thellë ndikimin e përvojave historike në zhvillimet bashkëkohore dhe në ndërgjegjësimin qytetar.
Analiza shkak–pasoje	Analiza shkak–pasoje është një nga shtyllat kryesore të të kuptuarit historik në arsimin e mesëm të lartë. Ajo përfshin aftësinë për të identifikuar dhe interpretuar faktorët që ndikojnë në zhvillimin e ngjarjeve ose proceseve historike, si dhe për të kuptuar pasojat e tyre në nivele të ndryshme: politike, shoqërore, ekonomike, kulturore apo mjedisore. Kjo analizë shkon përtej renditjes kronologjike të fakteve dhe kërkon ndërlidhje të thella logjike ndërmjet shkaqeve të thella, shkaktarëve të drejtpërdrejtë dhe faktorëve të rastësishëm që kontribuojnë në rrjedhën e historisë. Në këtë proces, nxënësi mëson të pranojë kompleksitetin e historisë duke kuptuar se një ngjarje mund të ketë origjinë në faktorë të shumtë dhe të prodhojë pasoja të ndryshme në varësi të kontekstit. Ai aftësohet të bëjë dallimin ndërmjet pasojave afatshkurtra dhe afatgjata, si dhe të lidhë ndodhitë historike me zhvillimet bashkëkohore. Kjo e ndihmon të kuptojë jo vetëm se “<i>çfarë ndodhi</i>”, por edhe “<i>pse ndodhi</i>” dhe “<i>çfarë ndikimi ka pasur</i>”, duke	Nxënësi: ➤ identifikon dhe analizon faktorë të shumtë që ndikojnë në fillimin, përshkallëzimin ose përfundimin e një ngjarjeje apo procesi historik, duke i klasifikuar ata si shkaqe të thella, të drejtpërdrejta apo të rastësishme; ➤ shpjegon pasojat politike, shoqërore, ekonomike dhe kulturore të një ngjarjeje të rëndësishme historike në afat të shkurtër dhe të gjatë, në shkallë vendore dhe ndërkombëtare; ➤ ndërton argumente të mbështetura në prova për lidhjet shkak–pasoje, duke përdorur gjuhë të saktë historike dhe strukturë të qartë logjike në ese, analiza apo prezantime; ➤ reflekton mbi ndikimin e ndodhive të së kaluarës në zhvillimet bashkëkohore, duke evidentuar vazhdimësinë ose ndryshimin në kohë; ➤ vlerëson peshën relative të faktorëve në zhvillimin e një procesi historik dhe përdor mendim kritik për të krahasuar interpretime të ndryshme mbi shkaqet dhe pasojat e një ngjarjeje; ➤ përdor konceptet historike për të ndërtuar paralele mes së kaluarës dhe të tashmes dhe për të kuptuar më mirë sfidat e sotme përmes një perspektive historike.

	ndërtuar një qasje analitike dhe kritike ndaj së kaluarës.	
Interpretimi historik	Interpretimi historik është aftësia për të kuptuar se historia nuk është një përmbledhje neutrale faktesh, por një proces i vazhdueshëm i ndërtimit të kuptimit mbi të kaluarën, bazuar në burime të ndryshme dhe këndvështrime të shumëllojshme. Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësi mëson se mënyra se si ngjarjet, figurat dhe proceset historike interpretohen ndikohet nga konteksti kulturor, politik, social dhe ideologjik i kohës në të cilën është prodhuar rrëfimi historik. Ai kupton se historianët dhe aktorë të tjerë publikë si artistë, politikanë, edukatorë apo media përzgjedhin, theksojnë dhe paraqesin pjesë të së kaluarës sipas qëllimeve të caktuara. Nxënësi aftësohet të analizojë përse një interpretim i caktuar është ndërtuar në një mënyrë të caktuar dhe të pyesë veten: <i>Kush e rrëfen historinë? Me çfarë qëllimi? Nga cilat burime? Çfarë lë jashtë?</i> Kjo kompetencë ndihmon në zhvillimin e një qëndrimi kritik dhe të vetëdijshëm ndaj narrativave historike dhe të mendimit të pavarur, duke nxitur respekt për pluralizmin dhe kuptimin e historisë si një fushë në evoluim të vazhdueshëm.	Nxënësi: ➤ analizon mënyra të ndryshme interpretimi të ngjarjeve apo figurave historike, duke krahasuar burime të prodhuara në periudha dhe vende të ndryshme; ➤ vlerëson ndikimin që kanë konteksti kulturor, politik dhe ideologjik në përzgjedhjen dhe përfaqësimin e përmbajtjes historike në tekste, muze, media apo arte; ➤ shpjegon se si dhe pse ndryshojnë interpretimet historike në kohë dhe përse disa rrëfime janë më të përhapura ose më të diskutueshme se të tjerat; ➤ diskuton në mënyrë të argumentuar mbi paraqitjen pozitive, kritike apo të anshme të ngjarjeve historike në burime të ndryshme (p.sh., histori kombëtare vs. histori ndërkombëtare, media zyrtare vs. kujtime personale); ➤ ndërton interpretimin e vet mbi tema historike të caktuara, duke u mbështetur në analiza burimore dhe në ndërgjegjësimin se çdo rrëfim për të kaluarën është rezultat i përzgjedhjes dhe këndvështrimit të autorit; ➤ reflekton mbi ndikimin e edukimit, mediave dhe kulturës në formimin e qëndrimeve kolektive ndaj së kaluarës dhe zhvillon ndjeshmëri për qasjet shumë perspektive në histori.
Shpjegimi dhe komunikimi për të shkuarën	Kjo kompetencë përfshin aftësinë e nxënësit për të kuptuar, shpjeguar dhe komunikuar të kaluarën historike në mënyrë të saktë, të organizuar dhe të argumentuar, duke përdorur gjuhë të qartë dhe mjete të ndryshme të komunikimit të shkruara, gojore, vizuale apo digjitale. Në arsimin e mesëm	Nxënësi: ➤ përshkruan dhe shpjegon ngjarje, procese dhe figura historike duke përdorur terminologji të saktë, strukturë të logjikshme dhe fakte të mbështetura në burime;

	të lartë, nxënësi përvetëson mënyra të avancuara të strukturimit të informacionit historik dhe mëson të ndërtojë rrëfime historike të bazuara në burime dhe interpretime kritike. Kjo kompetencë përfshin gjithashtu përdorimin e teknologjisë dhe inteligjencës artificiale (IA) si mjete të vlefshme në kërkimin, përpunimin dhe paraqitjen e përmbajtjes historike. Nxënësi aftësohet të vlerësojë cilësinë e informacionit të marrë nga teknologjia, të dallojë përmbajtjen e verifikuar nga ajo e pabazuar, dhe të tregojë qëndrime etike në përdorimin e mjeteve digjitale, duke respektuar privatësinë, autorësinë dhe integritetin e informacionit historik.	➤ organizon informacionin historik në mënyrë të qartë dhe koherente përmes eseve, prezantimeve gojore, grafikëve, hartave kronologjike, ose formave të tjera vizuale; ➤ përdor në mënyrë të vetëdijshme platforma digjitale, aplikacione kërkimore dhe mjete të avancuara për të gjetur, përzgjedhur dhe sintetizuar të dhëna historike; ➤ aplikon mjete të inteligjencës artificiale për të mbledhur, analizuar dhe strukturuar informacionin, duke ruajtur mendimin kritik dhe kontrollin mbi përmbajtjen e përftuar; ➤ vlerëson saktësinë, besueshmërinë dhe origjinën e informacionit të marrë nga burime digjitale, duke shmangur plagjiaturën dhe duke respektuar autorësinë; ➤ ndërton dhe prezanton materiale përmbajtjesore (postera digjitale, projekte, podcast-e historike, ese me elementë multimedialë) mbi tema të zgjedhura, duke kombinuar burime tradicionale dhe teknologji moderne; ➤ shfaq qëndrime të përgjegjshme dhe etike në procesin e përgatitjes, përpunimit dhe shpërndarjes së përmbajtjes historike në mjedise digjitale dhe bashkëkohore.

Tabela 3: Konceptet kyçe historike dhe rezultatet e të nxënit

Kompetencat historike që zhvillohen përmes tematikave	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënit për kompetencat për klasën e dhjetë
Kronologjia	Kronologjia është një nga konceptet themelore të të kuptuarit historik, që përfshin aftësinë për të kuptuar rendin dhe vijimësinë kohore të ngjarjeve historike dhe për t'i vendosur ato në kontekstin e periudhës përkatëse. Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësi përvetëson një kuptim të thelluar të strukturës kohore të historisë, duke përdorur me saktësi datat, shekujt,	Nxënësi: ➤ përdor me saktësi datat, shekujt dhe termat historikë për të pozicionuar ngjarjet, proceset dhe figurat historike brenda një periudhe të caktuar kohore; ➤ analizon vijimësinë dhe ndryshimin historik në epoka të ndryshme (p.sh. nga Mesjeta në epokën moderne), duke përdorur korniza kohore të sakta;

	emërtimet e epokave dhe fjalorin specifik historik për të renditur, krahasuar dhe analizuar periudha të ndryshme. Kuptimi kronologjik ndihmon në ndërtimin e një kornize të qartë analitike që mbështet kompetenca të tjera historike si analiza shkak–pasojë, interpretimi historik dhe krahasimi i periudhave. Ajo i ndihmon nxënësit të kuptojnë ndryshimin dhe vazhdimësinë në histori, si dhe të bëjnë lidhje ndërmjet së kaluarës dhe të tashmes në mënyrë të arsyetuar.	➤ rendit dhe organizon informacionin historik në forma të avancuara si linja kohore tematike, tabela krahasuese dhe analiza të ndërlidhura ndër periudhore; ➤ kryen llogaritje të sakta kohore (p.sh. kalimi nga një shekull në tjetrin, përcaktimi i kohëzgjatjes së një periudhe apo krahasimi ndërmjet epokave); ➤ vlerëson rëndësinë e rendit kronologjik në analizën historike dhe e përdor atë për të ndërtuar narrativa dhe argumente të strukturuar; ➤ lidh ngjarje të ndodhura në vende të ndryshme brenda të njëjtës periudhë kohore, për të kuptuar zhvillimet paralele dhe ndikimet ndërkombëtare;
Ndryshimi dhe vazhdimësia	Kuptimi i ndryshimit dhe vazhdimësisë është një nga shtyllat qendrore të të menduarit historik dhe ndihmon nxënësin të kuptojë se historia është një proces i ndërlikuar, në të cilin ndryshimet dhe elementët e qëndrueshëm ndërthuren në mënyra të ndryshme në kohë dhe hapësirë. Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësi mëson të analizojë jo vetëm çfarë ka ndryshuar dhe çfarë ka mbetur e njëjtë, por edhe ritmin, shkallën dhe ndikimin e këtyre ndryshimeve, si dhe për kë ishin të rëndësishme ato. Ai zhvillon aftësinë për të krahasuar periudha dhe kontekste të ndryshme historike (p.sh. kalimi nga Mesjeta në epokën moderne, apo nga kolonializmi në shtet formimin kombëtar), për të vlerësuar se cilat institucione, ide apo struktura shoqërore kanë mbijetuar në kohë dhe për të reflektuar mbi përvojat e ndryshme të grupeve shoqërore përballë ndryshimit historik. Ky koncept i ndihmon nxënësit të kuptojnë se ndryshimi nuk është gjithmonë progres, dhe se	Nxënësi ➤ identifikon dhe analizon ndryshime të rëndësishme në zhvillimin politik, ekonomik, kulturor apo social gjatë periudhave të caktuara historike dhe dallon elementët që kanë mbetur të qëndrueshëm; ➤ krahason struktura dhe përvoja historike në dy ose më shumë periudha kohore, duke theksuar progresin, regresin, apo vazhdimësinë e disa ideve, institucioneve apo praktikave (p.sh. organizimi shtetëror, roli i religjionit, modeli ekonomik); ➤ analizon ndikimin e ndryshimeve historike për grupe të ndryshme shoqërore, si elitat, gratë, pakicat etnike, punëtorët apo të rinjtë, dhe reflekton për perspektivat e tyre të ndryshme; ➤ përdor konceptet “ndryshim”, “vazhdimësi”, “ritëm”, “shkallë” dhe “ndikim” për të ndërtuar analiza historike të argumentuara dhe të mirë strukturuar; ➤ diskuton se si disa ndryshime historike janë përjetuar si progres nga disa grupe dhe si regres nga të tjerë, duke zhvilluar një qasje shumë perspektivike;

	ndikimi i tij nuk është i njëjtë për të gjithë aktorët historikë.	➤ ndërton materiale (ese, tabela krahasimi, linja kohore tematike) që paraqesin evoluimin e një ideje apo institucioni në kohë dhe vendos ngjarjet në një rrjedhë të qartë dhe të argumentuar historike.
Diversiteti	Kuptimi i diversitetit në histori nënkupton aftësinë për të njohur dhe analizuar larminë e përvojave njerëzore në kohë dhe hapësirë. Në arsimin e mesëm të lartë, ky koncept zhvillon te nxënësi vetëdijen se historia nuk përbëhet nga një zë i vetëm, por nga një mozaik perspektivash të ndryshme kulturore, etnike, fetare, gjinore, shoqërore dhe ekonomike që formësojnë përvojat, përfaqësimin dhe kujtesën historike të individëve dhe grupeve. Në histori, diversiteti shfaqet në mënyrën si njerëzit kanë bashkëjetuar, bashkëpunuar, shkëmbyer apo hyrë në konflikt me njëri-tjetrin, përfshirë: - Diversitetin kulturor, që përfshin gjuhët, zakonet, traditat, besimet, artet dhe mënyrat e të jetuarit të komuniteteve të ndryshme në kohëra të ndryshme; - Diversitetin etnik dhe kombëtar, që lidhet me përkatësitë popullore dhe kombëtare, origjinat historike dhe marrëdhëniet ndërmjet shumicës dhe pakicave kombëtare, si pjesë përbërëse e historisë së një vendi; - Diversitetin fetar, që përfshin bashkëjetesën ose konfliktet ndërmjet besimeve dhe praktikave të ndryshme fetare në periudha të ndryshme historike; - Diversitetin social dhe ekonomik, që pasqyron ndryshimet në klasë shoqërore, profesion, mënyra jetese, të drejta dhe akses në burime e pushtet;	Nxënësi: ➤ kupton se njerëzit dhe komunitetet në të njëjtën periudhë kohore kanë përjetuar historinë ndryshe, në varësi të përkatësisë së tyre kulturore, etnike, gjinore, fetare apo sociale; ➤ dallon mënyrat e bashkëjetesës, shkëmbimeve dhe konflikteve ndërmjet shumicës dhe pakicave kombëtare në periudha të ndryshme historike; ➤ respekton larminë kulturore dhe historike të shoqërisë shqiptare dhe asaj ndërkombëtare, duke vlerësuar rolin e pakicave kombëtare në trashëgiminë e përbashkët historike; ➤ analizon përvojat historike të grupeve të marginalizuara, përfshirë gratë, pakicat, skllëvërit, të rinjtë dhe komunitetet pa pushtet politik; ➤ kupton se konceptet e identitetit kombëtar dhe kulturor janë ndërtuar edhe përmes marrëdhënieve ndërmjet shumicës dhe pakicave, si dhe ndikimeve reciproke ndërkulturore; ➤ ndërton qëndrime demokratike dhe gjithëpërfshirëse, duke kuptuar se historia është një bashkëjetesë përvojash që duhet të respektohen dhe njihen në mënyrë të barabartë.

	- Diversitetin e mendimit dhe përfaqësimit, që lidhet me pikëpamje të ndryshme për të njëjtat ngjarje historike, në varësi të pozitës, përkatësisë ose përvojës së individëve dhe grupeve; - Diversitetin gjinor, që nënkupton rolet, përvojat dhe kontributet e ndryshme të gjinive në histori, veçanërisht të grave dhe vajzave, të cilat shpesh janë lënë jashtë rrëfimeve tradicionale. Në këtë kontekst, nxënësi mëson të zhvillojë ndjeshmëri ndërkulturore, mendim kritik ndaj narrativave përjashtuese dhe qëndrime qytetare të orientuara nga respekti dhe gjithëpërfshirja.	
Empatia historike	Empatia historike është aftësia për të kuptuar mendimet, ndjenjat, motivimet dhe veprimet e njerëzve që kanë jetuar në kohë dhe rrethana të ndryshme nga ato të sotmet. Ky koncept nuk ka të bëjë me të ndjerit keq apo me mëshirën ndaj figurave historike, por me përpjekjen për t'u vendosur në vendin e tyre, për të kuptuar botëkuptimin e tyre, mënyrën si ata e kanë perceptuar realitetin dhe si kanë marrë vendime në kontekstin e kohës ku kanë jetuar. Për të zhvilluar këtë aftësi, nxënësi mëson të shikojë dokumente dhe burime historike me kujdes dhe të mendojë: Si kanë jetuar këta njerëz? Çfarë e ka ndikuar mendimin dhe sjelljen e tyre? A kanë pasur zgjedhje të lehta apo të vështira? Empatia historike ndihmon nxënësit të kuptojnë se jeta në të kaluarën ishte ndryshe nga jeta e sotme dhe se njerëzit bënin zgjedhje sipas kohës së tyre, jo sipas mënyrës si ne mendojmë sot. Ajo i ndihmon gjithashtu të jenë më të kuptueshëm dhe më të respektueshëm ndaj ndryshimeve kulturore dhe historike. Empatia	Nxënësi: ✓ analizon mënyrën si faktorët historikë, si konteksti kulturor, politik, ekonomik dhe social, kanë ndikuar në zgjedhjet, bindjet dhe veprimet e individëve apo grupeve historike; ✓ argumenton se nuk është e drejtë të gjykosësh të kaluarën me vlerat e së tashmes dhe se kuptimi i rrethanave historike është thelbësor për të ndërtuar interpretime të balancuara; ✓ interpreton burime historike për të rindërtuar pikëpamjet dhe ndjenjat e njerëzve në kohë të ndryshme, duke nxjerrë në pah kompleksitetin e përvojave historike; ✓ paraqet këndvështrime të ndryshme historike, duke përfshirë zëra të shpesh të lënë në harresë (si gra, pakica, të rinj etj.); ✓ reflekton mbi dilemat morale dhe njerëzore të figurave apo shoqërive historike, duke shfaqur ndjeshmëri, mirëkuptim dhe respekt për diversitetin e përvojës njerëzore; ✓ zhvillon qëndrime të përgjegjshme qytetare dhe ndërkulturore, duke kuptuar rolin e empatisë historike për të ndërtuar një shoqëri më gjithëpërfshirëse, të vetëdijshme dhe kritike ndaj narrativave të njëanshme historike.

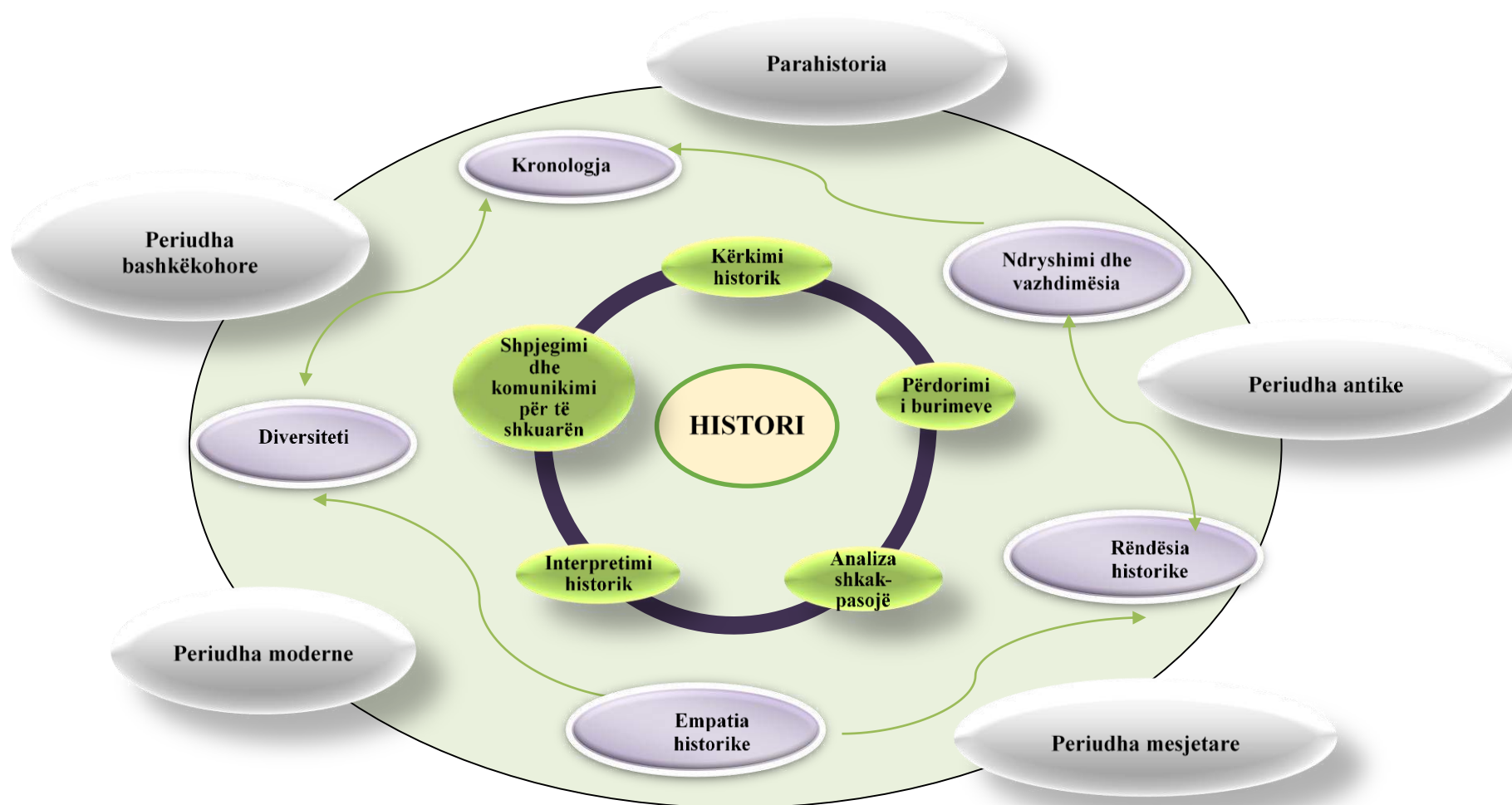
	historike është një urë lidhëse midis të shkuarës dhe të tashmes. Ajo i ndihmon nxënësit të zhvillojnë mendim kritik, ndjeshmëri kulturore dhe të ndërtojnë qëndrime më të reflektuara dhe të përgjegjshme si qytetarë të një bote shumëdimensionale dhe ndërkulturore.	✓ refuzon stereotipet, gjykimet e thjeshtuara dhe paragjykimet në analizën e ngjarjeve, grupeve apo individëve të së kaluarës, duke argumentuar rëndësinë e vlerësimit të tyre në kontekstin historik të kohës dhe vendit.
Rëndësia historike	Rëndësia historike lidhet me vlerësimin kritik të ndikimit që kanë pasur ngjarjet, individët, idetë apo proceset historike në kohën kur kanë ndodhur dhe në ndikimin e tyre të mëvonshëm, përfshirë lidhjet me të tashmen. Ky koncept kërkon që nxënësi të analizojë jo vetëm se çfarë ka ndodhur, por përse ajo që ka ndodhur është konsideruar e rëndësishme, për kë ka qenë e rëndësishme dhe si është ruajtur, interpretuar apo transformuar rëndësia e saj në periudha të ndryshme kohore dhe kontekste të ndryshme shoqërore. Kuptimi i rëndësisë historike zhvillon të menduarin historik duke e nxitur nxënësin të mendojë për kriteret e përzgjedhjes, përfshirë ndikimin afatgjatë, shkallën e përfshirjes së shoqërisë, transformimet strukturore që sjell një ngjarje apo figurë, si dhe trashëgiminë që ajo lë. Kjo ndihmon në formimin e gjykitimit historik dhe në reflektimin mbi mënyrën se si ndërtohet dhe rivlerësohet memoria historike.	Nxënësit: ➤ analizon se jo çdo ngjarje apo figurë historike ka të njëjtën peshë në memorien kolektive, duke vlerësuar shkallën e ndikimit dhe qëndrueshmërinë e saj në kohë; ➤ vlerëson rëndësinë e një zhvillimi historik në raport me kontekstin e kohës dhe me pasojat që ai ka prodhuar për individët, komunitetet apo institucionet; ➤ përdor kriteret të qarta për të gjykuar rëndësinë e ngjarjeve, si ndikimi afatgjatë, ndryshimi i rendit ekzistues, përfshirja masive e popullsisë apo ndërlidhja me zhvillimet aktuale; ➤ krahason rëndësinë e dy apo më shumë fenomeneve historike, duke justifikuar gjykimin përmes argumenteve dhe burimeve të verifikueshme; ➤ diskuton se si figura të caktuara historike janë përfaqësuar në periudha të ndryshme dhe pse rëndësia e tyre është rishikuar apo kontestuar; ➤ kupton se rëndësia historike nuk është absolute, por është rezultat i një procesi përzgjedhjeje, interpretimi dhe ndërtimi të kujtesës në shërbim të shoqërisë.

4 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

Programi i historisë në arsimin e mesëm të lartë formon te nxënësi një kuptim të thelluar dhe kritik të realitetit bashkëkohor, duke i mundësuar atij të analizojë ngjarjet aktuale në dritën e proceseve dhe përvojave historike, si dhe të ndërtojë perspektiva të informuara për të ardhmen.

Diagrama 1. Korniza konceptuale e lëndës së historisë

- Historia e shqiptarëve
- Historia e qytetërimeve botërore

4.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë

Lënda e Historisë në klasën e dhjetë zhvillohet gjatë 36 javëve të vitit shkollor, me një ngarkesë prej 2 orësh në javë, duke përbërë gjithsej 72 orë mësimore në vit. Programi i historisë sugjeron peshën (orët e sugjeruara) për secilën tematikë. Shpërndarja e orëve ka për qëllim që përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secila tematikë në raport me orët totale vjetore.

Tabela 4. Shpërndarja e orëve mësimore, klasa X

KLASA X	
Tematika	Orë të sugjeruara
1 Qytetërimi antik Grek dhe Romak	8
2 Qytetërimet botërore në mesjetë (Shek. V – Shek. XV)	11
3 Qytetërimet në fillimet e historisë moderne	7
4 Koha e ndryshimeve thelbësore.	16
5 Periudha tronditjeve të mëdha (1914-1945)	13
6 Qytetërimet bashkëkohore (1945 – sot)	17
Totali	72

4.2 Përmbajtja e klasës së dhjetë

Në klasën e dhjetë, programi “Historia e qytetërimeve botërore” trajton modele të qytetërimeve në periudhat antike, mesjetare, moderne dhe bashkëkohore. Nëpërmjet këtyre modeleve, programi synon të shpjegojë etapat kryesore të zhvillimit të shoqërisë botërore, duke analizuar mënyrat e jetesës, trashëgiminë materiale dhe shpirtërore, si edhe organizimin ekonomik, politik dhe kulturor të qytetërimeve, me qëllim kuptimin e lidhjeve

ndërmjet tyre dhe vazhdimësisë në kohë. Nxënësit udhëzohen të dallojnë kalimin nga qytetërimet e lashta në ato mesjetare, moderne dhe bashkëkohore, duke kuptuar ndikimet reciproke dhe vijimësinë historike të proceseve globale.

Në përmbajtjen e programit të historisë, një vend të veçantë zë zhvillimi i veprimtarive praktike, të cilat përbëjnë një pjesë thelbësore të procesit të të nxënit. Këto veprimtari janë paraqitur për secilën njësi tematike të klasës së dhjetë, në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për tematikën”. Ato synojnë të nxisin zhvillimin e aftësive të mendimit kritik, mendimit krijues dhe zgjidhjes së problemeve, përmes përfshirjes aktive të nxënësve në ndërtimin e njohurive historike, duke u bazuar në përvoja të drejtpërdrejta mësimore. Për çdo veprimtari praktike të parashikuar në programin e historisë për klasën X -të , janë përcaktuar rezultate të të nxënit që theksojnë:

- ✎ integrimin e historisë së Shqipërisë me historinë e qytetërimeve evropiane dhe më gjerë, duke ndërtuar ura lidhëse ndërmjet zhvillimeve lokale dhe atyre globale;
- ✎ forcimin e identitetit kombëtar, ndjenjës së patriotizmit, ruajtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore, si dhe kuptimin e ndikimeve ndërkulturore;
- ✎ njohjen dhe trajtimin e historisë së pakicave kombëtare, si pjesë përbërëse e mozaikut historik dhe shoqëror;
- ✎ analizën e rreziqeve natyrore, pandemive, krizave ekonomike dhe politike, me fokus në rolin e historisë në kuptimin dhe përballimin e sfidave bashkëkohore;
- ✎ vlerësimin e ndikimit të zhvillimeve teknologjike në transformimin e jetës shoqërore dhe të realitetit bashkëkohor, duke nxitur reflektimin mbi rolin e tyre në të tashmen dhe të ardhmen.

Njohuritë dhe aftësitë e parashikuara në program, të integruara me veprimtaritë praktike si dy komponentë të pandarë, synojnë të nxisin tek nxënësit ndërtimin e kompetencave lëndore dhe kompetencave kyçe për të nxënë gjatë gjithë jetës, duke e bërë procesin mësimor më gjithëpërfshirës dhe domethënës.

KLASA E DHJETË

4.2.1 Tematika: Qytetërimi antik Grek dhe Romak

PËRSHKRIMI I TEMATIKËS

Përmes kësaj tematike, nxënësit demonstrojnë njohuri, aftësi/shkathtësi, qëndrime dhe vlera mbi kushtet, etapat dhe tiparet ekonomike, shoqërore, politike dhe kulturore të qytetërimeve antike në Greqi dhe Romë. Kjo tematikë pajis nxënësin me njohuri, shprehje dhe qëndrime për

të analizuar e krahasuar zhvillimet e qytetërimeve antike në Greqi dhe Romë duke evidentuar lidhjen midis këtyre qytetërimeve. Kjo tematikë sugjerohet të zhvillohet në 8 orë mësimore. Për tematikën e dhënë më poshtë janë parashikuar edhe veprimtari praktike, të cilat jepen në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për tematikën”. Këto orë veprimtarish mësuesi dhe autori i tekstit i integron brenda orëve të tematikës. Tematika së bashku me veprimtaritë realizojnë kompetencat lëndore dhe kompetencat kyçe për të nxënësit gjatë gjithë jetës.

KLASA 10 NJOHURITË	KLASA 10 REZULTATET E TË NXËNIT (Aftësitë për realizimin e kompetencave të lëndës)
- Qytetërimi antik Grek - Qytetërimi antik Romak - Besimi në Greqinë dhe Romën antike - Rënia e qytetërimeve antike në Evropë	Qytetërimi antik Grek Nxënësi: - shpjegon kuptimin e konceptit qytetërim; - shpjegon kuptimin e konceptit antikitet; - vlerëson rolin e mjedisit në zhvillimin e qytetërimeve antike; - përcaktohen kohën dhe rrethanat e lindjes së qytetërimit antik grek; - përcakton në hartë vendndodhjen e qytetërimit antik grek; - shpjegon dhe krahason organizimin politik të qytet – shteteve në Greqinë antike; - shpjegon dhe krahason tiparet e qeverisjes në Greqinë antike; - përcakton në hartë shtrirjen e kolonive greke; - shpjegon tiparet e organizimit shoqëror në Greqinë antike; - dallon elemente të jetës së përditshme në qytetërimin antik grek; - përshkruan tiparet e artit, kulturës, shkencës dhe arsimit në qytetërimin antik grek; Qytetërimi antik Romak Nxënësi: - përcaktohen kohën dhe rrethanat e lindjes së qytetërimit antik romak; - përcakton në hartë vendndodhjen e qytetërimit antik romak; - shpjegon dhe krahason format e organizimit shtetëror në Romën antike; - vlerëson rëndësinë e së “drejtës romake”; - përcakton në hartë shtrirjen e Perandorisë Romake;

	- evidenton rrugët nëpërmjet të cilave u përhap ky qytetërim; - shpjegon tiparet e organizimit shoqëror në Romën antike; - dallon elemente të jetës së përditshme në qytetërimin antik romak; - përshkruan tiparet e artit, kulturës, shkencës dhe arsimit në qytetërimin antik romak; Besimi në antikitet <i>Nxënësi:</i> - përcakton veçoritë e besimit në Greqinë dhe Romën antike; - shpjegon kushtet e lindjes së krishterimit, duke evidentuar rrethanat historike të kalimit nga besimi pagan në atë të krishterë; - shpjegon faktorët historikë që ndikuan në përhapjen e krishterimit. Rënia e qytetërimeve antike në Evropë <i>Nxënësi:</i> - përcakton faktorët historikë që shkaktuan rënien e Perandorisë romake; - shpjegon pasojat që solli dyndja e popujve në Evropë; - vlerëson rolin e lëvizjeve të popujve në lindjen e qytetërimit mesjetar;
KONCEPTE DHE TERMA	
Qytetërim, polis, oligarki, demokraci, republikë, perandori, patricë, plebenj, skllavopronarë, koloni greke, hark triumfi, koloseu, akropol, obelisk, edukim spartan, e folur lakonike, paganizmi; krishterim, krizë, dyndje e popujve, dyndjet sllave, kultura helenistike.	
VEPRIMTARI TË SUGJERUARA PËR TEMATIKËN “QYTETËRIMI ANTIK GREK DHE ROMAK”	
Qytetërimet antike në brigjet e lumenjve - Diskuton për zhvillimin e qytetërimeve antike në brigjet e lumenjve. - Vlerëson rëndësinë e mjedisit natyror në formësimin e mënyrës së jetesës, organizimit politik dhe kulturës së këtyre qytetërimeve. Periudha Helenistike - Përcakton në hartë fushatat e Aleksandërit të Madh dhe hapësirat gjeografike ku u përhap ndikimi helenistik. - Evidenton karakteristikat e kulturës helenistike dhe përzierjen e elementeve greke me ato të qytetërimeve lindore.	

- Vlerëson rolin e Aleksandërit të Madh në krijimin dhe përhapjen e kulturës helenistike dhe në bashkimin e elementeve kulturore nga Lindja dhe Perëndimi, duke kontribuar në ndërtimin e një bote të hapur dhe ndërkulturore.

Trashëgimia kulturore nga qytetërimet antike, ndikimi në jetën shqiptare dhe sfidat e ruajtjes

- Eksploron monumente, rrënoja ose qytete antike në Shqipëri që mbartin ndikime greke dhe romake (p.sh. Apolonia, Amantia, Durrësi, Butrinti).
- Analizon rëndësinë e trashëgimisë historike për ndërtimin e identitetit kombëtar.
- Reflekton për problemet që hasen sot në ruajtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore, si mungesa e dijes, dëmtimet nga ndërtimet moderne, pakujdesia, ndikimi negativ i turizmit të pakontrolluar, mungesa e fondeve etj.
- Diskuton lidhjen midis trashëgimisë historike dhe sfidave bashkëkohore, duke kuptuar nevojën për mbrojtje dhe mirë menaxhim të saj.
- Shpreh ide konkrete për mbrojtjen e saj, duke e parë historinë jo si të shkuar të largët, por si pasuri që duhet ruajtur dhe promovuar.
- Përdor teknologjinë për të paraqitur këto ide (p.sh. poster digjital, prezantim me video), në mbrojtjen e trashëgimisë dhe për të ndërgjegjësuar brezim e ri rreth vlerës së trashëgimisë.
- Zhvillon mendim kritik dhe ndjeshmëri qytetare për çështje që lidhen me identitetin kombëtar, trashëgiminë kulturore dhe vlerat ndërkulturore.

4.2.2 Tematika: Qytetërimet botërore në mesjetë

PËRSHKRIMI I TEMATIKËS

Përmes kësaj tematike nxënësit demonstrojnë njohuri, aftësi/shkathësi, qëndrime dhe vlera mbi etapat kryesore nëpër të cilat ka kaluar zhvillimi i shoqërisë mesjetare dhe qytetërimet në mesjetë. Nxënësi shpjegon kalimin nga qytetërimet antike në qytetërimet mesjetare, kupton lidhjen ndërmjet tyre, tregon ndryshimet që pësuan këto qytetërimet në mesjetë, analizon veçoritë e organizmit ekonomik, politik dhe kulturor të këtyre qytetërimeve. Kjo tematikë sugjerohet të zhvillohet në 12 orë mësimore. Për tematikën e dhënë më poshtë janë parashikuar edhe veprimtari praktike cilat jepen në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për tematikën”. Këto orë veprimtarish mësuesi dhe autori i tekstit i integron brenda orëve të tematikës. Tematika së bashku me veprimtaritë realizojnë kompetencat lëndore dhe kompetencat kyçe për të nxënësit gjatë gjithë jetës.

KLASA 10 NJOHURITË	KLASA 10 REZULTATET E TË NXËNIT (Aftësitë për realizimin e kompetencave të lëndës)
- Qytetërimi bizantin	Qytetërimi bizantin

- Tiparet e qytetërimit arab - Perandoria e shenjtë Romake - Monarkia Angleze - Monarkia Franceze - Marrëdhëniet midis qytetërimit arab dhe qytetërimeve evropiane - Perandoria Osmane	<i>Nxënësi:</i> - shpjegon shkaqet e lindjes së qytetërimit bizantin; - përcakton në hartë procesin e shtrirjes së perandorisë bizantine; - analizon tiparet e organizimit shtetëror të Perandorisë Bizantine; - vlerëson rolin e kodit të Justinianit në qytetërimin Bizantin duke argumentuar vlerat e tij sot; - shpjegon tiparet e jetës së përditshme, organizimit ekonomik dhe shoqëror të Perandorisë Bizantine; - shpjegon tiparet e artit, kulturës, shkencës dhe arsimit në qytetërimin bizantin; - përshkruan tiparet e besimit në qytetërimin bizantin dhe evidenton shkakun e ndarjes së kishës së krishterë. Tiparet e qytetërimit arab <i>Nxënësi:</i> - shpjegon kushtet historike të lindjes së islamit dhe përhapjes së tij; - demonstroi në hartë fazat e shtrirjes së Kalifatit Arab; - shpjegon tiparet e organizimit shtetëror në Kalifatit Arab; - shpjegon tiparet e jetës së përditshme, organizimit ekonomik dhe shoqëror në qytetërimin arab; - shpjegon tiparet e shkencës, artit, kulturës, arsimit dhe besimit në qytetërimin arab; - evidenton ndikimin e qytetërimit arab në Evropë dhe Botë; - argumenton rëndësinë e qytetërimit arab. Perandoria e shenjtë Romake <i>Nxënësi:</i> - shpjegon kushtet historike të lindjes së Perandorisë së shenjtë Romake; - përcakton në hartë shtrirjen e Perandorisë së shenjtë Romake; - evidenton tiparet e jetës së përditshme të frankëve; - shpjegon lindjen e dy autoriteteve në Evropë: Perandori dhe Papa.

	- argumenton forcimin e autoritetit papal në Evropë; Monarkia Angleze <i>Nxënësi:</i> - tregon prej nga dhe kur erdhën në ishullin britanik anglo-sanksonët; - shpjegon procesin e krijimit të monarkisë së parë angleze; - identifikon monarkitë e centralizuar në hartën politike të Evropës mesjetare; - shpjegon marrëdhëniet midis lordëve dhe këtyre me mbretin në Angli; - përshkruan përmbajtjen e Kartës së Madhe të Lirive dhe vlerëson karakterin e saj; - vlerëson rolin e parlamentit në monarkinë angleze; Monarkia Franceze <i>Nxënësi:</i> - analizon tiparet e feudalizmit në Francë; - shpjegon marrëdhëniet hierarkike midis feudalëve dhe mbretërve në Francë, duke analizuar shkaqet e këtyre marrëdhënieve; - shpjegon arsyet e krijimit të asamblesë kushtetuese; - vlerëson rolin e asamblesë kushtetuese në jetën politike në Francë; - shpjegon arsyet e forcimit të pushtetit të mbretit në Francë duke analizuar tiparet e monarkisë në Francë; - krahason tiparet e parlamentin anglez me atë të asamblesë së përgjithshme në Francë. Marrëdhëniet midis qytetërimit arab dhe qytetërimeve evropiane <i>Nxënësi:</i> - shpjegon konceptin kryqëzatë; - shpjegon shkaqet e fillimit të kryqëzatave; - përcakton në hartë itinerarin e lëvizjes së kryqtarëve drejt lindjes; - analizon karakterin dhe grupet pjesëmarrëse në kryqëzata si dhe qëllimet e tyre; - evidenton pasojat e kryqëzatave dhe marrëdhënien ndërmjet dy qytetërimeve;

	Perandoria Osmane <i>Nxënësi:</i> - përshkruan rrugën e krijimit të shtetit osman; - shpjegon kushtet historike të formimit të Perandorisë Osmane; - përcakton në hartë shtrirjen e Perandorisë Osmane sipas periudhave të zgjerimit të saj; - analizon tiparet e jetës ekonomike, politike dhe shoqërore në Perandorinë Osmane.
KONCEPTE DHE TERMA Mesjetë, ndarja e kishës, perandori, katolicizëm, ortodoksi, kod, islam, kalifat, kalif, kuran, vend i shenjtë, feudalizëm, fisnikëri, vasalitet, bujkrobëri, detyrim, qytet, romanizim, anglo-sakson, çiflig, komunë, Karta e Madhe e Lirive, monarki e kufizuar, republikë, emancipim, kryqëzatë, ripushtim, sistem feudal-ushtarak, sulltan, spahi, timar, prona, perandori shumëkombëshe, krahina të vetëqeverisura, jeniçer.	
VEPRIMTARI TË SUGJERUARA PËR TEMATIKËN “QYTETËRIMET BOTËRORE NË MESJETË” Jeta e përditshme dhe kultura në Evropën mesjetare - Përshkruan zhvillimin e qyteteve dhe të tregtisë në Evropën mesjetare. - Krahason mënyrën e jetesës së shtresave të ndryshme shoqërore në Evropën mesjetare. - Evidenton tiparet e zhvillimit të artit, të kulturës dhe të arsimit në qytetërimet mesjetare. - Gjykon për rolin e fesë në qytetërimet mesjetare. - Krahason prirjet e zhvillimit të artit, të kulturës dhe të arsimit ndërmjet qytetërimit arab dhe qytetërimeve evropiane. Nga Mesjeta në të ardhmen, sfidat dhe mësimet Qëllimi: Të kuptojë mënyrat se si qytetërimet mesjetare janë përballur me sfida të mëdha si pandemitë, uria, krizat politike dhe teknologjitë e kohës, duke i lidhur me realitetin bashkëkohor. - Studion raste konkrete si Murtaja e Zezë, krizat e urisë në Evropë, zhvillimin e teknikave të reja bujqësore dhe teknologjitë e informacionit mesjetare (si shtypshkronja, rrjeti i rrugëve etj.). - Reflekton mbi aftësinë e shoqërive historike për t’u përshtatur dhe për të përballuar kriza të shumta.	

- Krahason krizat mesjetare me krizat bashkëkohore si pandemia COVID-19, krizat klimatike dhe migracioni masiv, duke vlerësuar ngjashmëritë dhe ndryshimet mes tyre.
- Diskuton mbi mësimet që mund të nxjerrim nga historia për menaxhimin e sfidave aktuale dhe analizon mënyrat se si historia mund të na ndihmojë në përballimin e krizave ekonomike, emergjencave mjedisore apo shëndetësore.
- Vlerëson ndikimin e zhvillimeve teknologjike në transformimin e jetës shoqërore, si në të kaluarën ashtu edhe në të tashmen.
- Harton një broshurë me titull: “Çfarë na mëson Mesjeta për të Ardhmen?”, e cila përfshin reflektime historike dhe propozime konkrete për zgjidhje të sfidave moderne përmes bashkëpunimit, inovacionit dhe përdorimit të teknologjisë.

Gjurmët e Mesjetës në Shqipëri

Qëllimi: Të zhvillojë kompetencat historike, mendimin kritik dhe ndjeshmërinë qytetare për trashëgiminë kulturore dhe identitetin kombëtar, përmes integritit të historisë së Shqipërisë në kontekstin e qytetërimeve mesjetare.

Përshkrimi: Nxënësit ndahen në grupe dhe eksplorojnë gjurmët e qytetërimeve mesjetare në Shqipëri (si periudha e Bizantit, ndikimi i Perandorisë Osmane, principatat shqiptare). Secili grup:

- Zgjedh një objekt historik, personalitet apo ngjarje nga mesjeta shqiptare.
- Hulumton lidhjen e këtij elementi me qytetërimet më të mëdha të kohës dhe ndikimin në identitetin dhe trashëgiminë kulturore shqiptare.
- Krijon një poster me informacion historik, pyetje reflektuese dhe komente mbi rëndësinë e ruajtjes së trashëgimisë.
- Organizon një ekspozitë në klasë me prezantime të shkurtra për publikun (prindër, mësues të tjerë, nxënës).
- Analizon burime historike dhe përzgjedh informacion të vlefshëm për të ndërtuar njohuri mbi trashëgiminë mesjetare në Shqipëri.
- Krahason elementët e trashëgimisë shqiptare me zhvillimet në qytetërimet botërore në mesjetë.
- Vlerëson ndikimin e trashëgimisë historike në ndërtimin e identitetit kombëtar dhe në forcimin e ndjenjës së patriotizmit.
- Reflekton mbi rolin e komunitetit në ruajtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore.
- Përdor forma kreative dhe teknologjike për të paraqitur rezultatet e punës dhe për të ndërgjegjësuar komunitetin shkollor mbi rëndësinë e trashëgimisë kulturore.

4.2.3 Tematika: Qytetërimet në fillimet e historisë moderne

PËRSHKRIMI I TEMATIKËS

Përmes kësaj tematike nxënësit demonstrojnë njohuri, aftësi/shkathhtësi, qëndrime dhe vlera mbi kthesën e madhe që morën qytetërimet botërore pas Rilindjes Evropiane dhe Zbulimeve të Mëdha Gjeografike. Përmes kësaj tematike, nxënësit shpjegojnë ndryshimet rrënjësore në jetën ekonomike, politike, shoqërore, humane, kulturore, shkencore dhe fetare të cilat sollën fillimin e botës moderne dhe patën ndikim në arritjet e qytetërimit bashkëkohor. Kjo tematikë sugjerohet të zhvillohet në 7 orë mësimore. Për tematikën e dhënë më poshtë janë parashikuar edhe veprimtari praktike të cilat jepen në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për tematikën”. Këto orë veprimtarish mësuesi dhe autori i tekstit i integron brenda orëve të tematikës. Tematika sëbashku me veprimtaritë realizojnë kompetencat lëndore dhe kompetencat kyçe për të nxënit gjatë gjithë jetës.

KLASA 10 NJOHURITË	KLASA 10 REZULTATET E TË NXËNIT (Aftësitë për realizimin e kompetencave të lëndës)
- Italia qendër e Rilindjes dhe kulturës Evropiane. - Zbulimet e mëdha gjeografike - Ndryshimet fetare në Evropë - Perandoria Osmane dhe Ballkani	Italia si qendër e Rilindjes dhe kulturës Evropiane <i>Nxënësi:</i> - argumentojë arsyet e shndërrimit të qyteteve italiane në djepin e qytetërimit modern evropian; - shpjegon ndikimin e humanistëve italian në qytetërimin evropian; - vlerëson rolin e qyteteve italiane në lindjen e humanizmit dhe rilindjes evropiane; - evidenton rolin e kishës dhe familjeve të mëdha italiane në organizimin e lëvizjes kulturore në Itali; - vlerëson rolin e lëvizjes kulturore italiane në qytetërimin Evropian; Zbulimet e mëdha gjeografike <i>Nxënësi:</i> - analizon rrethanat që shkaktuan “Zbulimet e mëdha gjeografike”; - përcakton në hartë rrugën që përshkuan udhëtarët evropianë, në kërkim të Amerikës, Afrikës dhe Australisë; - vlerëson kulturën e popujve vendas; - shpjegon pasojat e zbulimeve të mëdha gjeografike; Ndryshimet fetare në Evropë

	Nxënësi: - analizon shkaqet e ndryshimeve fetare në Gjermani; - analizon pasojat e reformës protestante në qytetërimin evropiane; - analizon shkaqet e ndryshimeve fetare në shtetin Papal; - analizon pasojat e reformës katolike në qytetërimin evropiane; Perandoria Osmane dhe Ballkani Nxënësi: - të përcaktojë në hartë zgjerimin e Perandorisë Osmane në Ballkan; - të analizojë tiparet e politikës osmane në Ballkan; - të vlerësojë trashëgiminë osmane në art, kulturë, shkencë, ekonomi, dhe në jetën e përditshme.
KONCEPTET DHE TERMAT Iluminizëm, Humanizëm, Rilindje evropiane, familje të mëdha italiane, Zbulimet e mëdha gjeografike, reformë protestante, reformë katolike, idetë e Luterit, sistemi i miletit, trashëgimi osmane.	
VEPRIMTARI TË SUGJERUARA PËR TEMATIKËN “QYTETËRIMET NË FILLIMET E HISTORISË MODERNE” Jeta e përditshme në Evropë dhe në Shqipëri gjatë shek. XVI-XVII - Përshkruan mënyrën e jetesës në mjediset urbane dhe rurale të Evropës dhe Shqipërisë, përfshirë organizimin familjar, zakonet, ushqimin, veshjen dhe kushtet e banimit. - Dallon ndryshimet midis jetës së shtresave të larta dhe të ulëta shoqërore në aspektin e jetës së përditshme. - Analizon ndikimin e kushteve ekonomike, strukturave feudale dhe marrëdhënieve me pushtetin osman në jetën e përditshme të shqiptarëve. - Analizon zhvillimet në art, kulturë, shkencë dhe arsim në Evropë - Identifikon ndikimin e Rilindjes Evropiane dhe Reformës protestante në jetën kulturore dhe mendimin evropian. - Përshkruan figurat dhe veprat më përfaqësuese të artit dhe shkencës (si Leonardo da Vinci, Galileo Galilei, Shakespeare, Koperniku) dhe ndikimin e tyre afatgjatë. - Analizon rolin e kishës, universiteteve dhe shtypit në përhapjen e dijes dhe arsimit gjatë kësaj periudhe. - Diskuton zhvillimet arsimore dhe kulturore në Shqipëri nën Perandorinë Osmane	

- Përshkruan ndikimin e administratës osmane në jetën kulturore dhe arsimore të shqiptarëve në këtë periudhë si veprimtarinë e shkollave fetare (medrese, mektebe, shkolla katolike) dhe rolin e tyre në formimin e elitës lokale.
- Dallon trashëgiminë kulturore dhe shoqërore të periudhës osmane në trevat shqiptare.
- Krahason jetën e përditshme në Shqipëri dhe në vende të ndryshme të Evropës
- Identifikon ngjashmëri dhe dallime në mënyrën e organizimit të jetës së përditshme midis Shqipërisë nën sundimin osman dhe vendeve evropiane si Italia, Franca apo Anglia.
- Analizon faktorët që ndikonin në përparimin kulturor dhe shkencor në Perëndim dhe pengesat që kufizonin këtë zhvillim në trevat shqiptare.
- Reflekton mbi rëndësinë e zhvillimeve të kësaj periudhe për botën moderne
- Shpjegon se si zbulimet shkencore dhe zhvillimet kulturore të kësaj periudhe ndikuan në formimin e mendimit modern dhe në transformimin e shoqërisë perëndimore.
- Kupton ndikimin afatgjatë të Rilindjes, Reformës dhe revolucionit shkencor në zhvillimet e mëvonshme politike, sociale dhe arsimore.
- Përdor burime historike për të përshkruar jetën e përditshme në këtë periudhë
- Analizon imazhe historike, tekste burimore, fragmente nga udhëtime apo dokumente arkivore për të rindërtuar një pamje të jetës së përditshme në shek. XVI–XVII.
- Realizon përmbledhje, postera ose projekte që pasqyrojnë dallimet kulturore mes vendeve të ndryshme të Evropës dhe Shqipërisë.

4.2.4 Tematika: Koha e ndryshimeve thelbësore

PËRSHKRIMI I TEMATIKËS	
Përmes kësaj tematike nxënësit demonstrojnë njohuri, aftësi/shkathhtësi, qëndrime dhe vlera mbi ndryshimet rrënjësore, që shkaktuan revolucionet politike, industriale dhe ideologjike në qytetërimin perëndimor dhe botëror. Linja përfshin lindjen e nacionalizmit i cili çoi në krijimin e shteteve nacionale në Evropën Qendrore dhe Ballkan. Gjithashtu linja trajton edhe fillimet e liberalizmit në jetën politike dhe ekonomike që i siguroi qytetarit të drejtat sociale dhe politike. Kjo tematikë sugjerohet të zhvillohet në 16 orë mësimore. Për tematikën e dhënë më poshtë janë parashikuar edhe veprimtari praktike të cilat jepen në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për tematikën”. Këto orë veprimtarish mësuesi dhe autori i tekstit i integron brenda orëve të tematikës. Tematika së bashku me veprimtaritë realizojnë kompetencat lëndore dhe kompetencat kyçe për të nxënësit gjatë gjithë jetës.	
KLASA 10 NJOHURITË	KLASA 10 REZULTATET E TË NXËNIT (Aftësitë për realizimin e kompetencave të lëndës)
- Absolutizmi në Francë - Rusia nën drejtimin e monarkëve iluministë - Spanja dhe Portugalia: shtetet e para koloniale - Revolucioni Anglez - Revolucioni Amerikan - Revolucioni Francez - Revolucioni i Parë dhe i Dytë Industrial - Perandoria osmane, model i shpërbërjes së Perandorive shumëkombëshe - Bashkimi i Italisë - Gjermania - Anglia drejt demokracisë liberale	Absolutizmi në Francë Nxënësi: - analizon tiparet e absolutizmit gjatë qeverisjes së Luigjit XIV; - shpjegon strukturën e organizimit të oborrit mbretëror; - krahason mënyrën e jetesës së shoqërisë sipas shtresave ndërmjet kryeqytetit dhe provincës; - vlerëson rolin e Luigjit XIV në arkitekturën e kryeqytetit të Francës; Rusia nën drejtimin e monarkëve iluministë Nxënësi: - përcakton konceptin monarkë iluministë; - shpjegon tiparet e qeverisjes së Pjetrit të Madh dhe të Katerinës II; - analizon ndikimin e iluminizmit në zhvillimin e Rusisë gjatë qeverisjes së Pjetrit të Madh dhe të Katerinës II; Spanja dhe Portugalia: shtetet e para koloniale Nxënësi:

	- përcakton në hartë shtrirjen e kolonive spanjolle dhe portugeze në Amerikën Qendrore dhe Jugore; - analizon tiparet e ekonomisë së kolonive spanjolle dhe portugeze; - shpjegon marrëdhëniet midis kolonizatorëve evropiane dhe vendasve; - evidenton pasojat e kolonizimit spanjoll dhe portugez. Revolucioni Anglez <i>Nxënësi:</i> - përkufizon konceptin revolucion politik; - përcakton dhe shpjegon fazat e revolucionit anglez, duke argumentuar evolucionin politik të tij; - analizon përmbajtjen, karakterin dhe vlerat e Aktit mbi të Drejtat e Njeriut; - shpjegon tiparet e qeverisjes pas revolucionit në Angli; Revolucioni Amerikan <i>Nxënësi:</i> - shpjegon shkaqet e luftës për pavarësi të kolonive angleze të Amerikës së Veriut; - vlerëson rëndësinë e Deklaratës së Pavarësisë të kolonive angleze të Amerikës së Veriut; - analizon kushtetutën amerikane dhe argumenton rëndësinë e saj në demokracinë amerikane; - analizon shkaqet e luftës civile, duke nxjerrë përfundime për rrjedhojat e saj; Revolucioni Francez <i>Nxënësi:</i> - analizon shkaqet e shpërthimit të Revolucionit në Francë; - përcakton dhe shpjegon fazat e Revolucionit francez; - argumenton vlerat e Deklaratës mbi të “Drejtat e Njeriut dhe Qytetarit”; - analizon idetë e reja të revolucionit francez dhe ndikimin e tyre në qytetërimin botëror; - shpjegon faktorët e ardhjes në pushtet të Napoleon Bonaparte;

	- shpjegon fushat dhe karakterin e reformave të ndërmarra nga Napoleonit, duke analizuar ndikimin e tyre në qytetërimin francez dhe atë evropian; - përcakton në hartë fazat e zgjerimit të territorit francez në periudhën e Napoleonit; - evidenton ndryshimet politike që pësoi Evropa pas rënies së Napoleonit dhe Kongresit të Vjenës. Revolucioni i Parë dhe i Dytë Industrial <i>Nxënësi:</i> - përkufizon konceptin Revolucion Industrial; - shpjegon arsyet përse Anglia u bë atdheu i Revolucionit të Parë Industrial; - evidenton arritjet e këtij revolucioni në industrinë tekstile, metalurgji dhe transport; - shpjegon ndryshimet sociale që solli ky Revolucion; - argumenton ndikimin e Revolucionit të Dytë industrial me zhvillimin e industrisë dhe urbanizimit; - vlerëson ndikimet që ato patën në jetën ekonomike e sociale të qytetërimeve botërore. Perandoria osmane, model i shpërbërjes së Perandorive shumëkombëshe <i>Nxënësi:</i> - shpjegon faktorët e krizës së Perandorisë Osmane; - shpjegon përpjekjet e Perandorisë Osmane për daljen e saj nga kriza dhe faktorët e dështimit të këtyre përpjekjeve; - evidenton ndikimin e lëvizjeve nacionale në Ballkan në shpërbërjen e Perandorisë Osmane; - paraqet skematikisht hartën e re të Ballkanit, duke përcaktuar në të shtetet e reja të krijuara në shek. XIX – XX. Bashkimi i Italisë <i>Nxënësi:</i> - shpjegon ndikimin e iluminizmit dhe të romantizmit në lindjen e nacionalizmit; - përcakton në hartë fazat e realizimit të bashkimit të Italisë; - shpjegon faktorët e krijimit të shtetit të bashkuar italian;

	- gjykon mbi shprehjen “ Italinë e bëmë, tani të bëjmë italianët” Gjermania <i>Nxënësi:</i> - analizon rolin e Bismarkut në bashkimin e Gjermanisë; - evidenton strukturën e organizimit shtetëror në Gjermani; - shpjegon reformat sociale të Bismarkut në Gjermani, si fillesë e shtetit të mirëqenies sociale; - shpjegon tiparet e lëvizjeve punëtore në Gjermani duke evidentuar krijimin e grupimeve politike punëtore ; Anglia drejt demokracisë liberale <i>Nxënësi:</i> - shpjegon përpjekjet e shoqërisë angleze për reformimin e sistemit elektoral; - analizon tiparet e lëvizjeve politike dhe sociale në Angli; - evidenton kërkesat e lëvizjes feministe në Angli.
KONCEPTE DHE TERMA Absolutizëm, iluminizëm; merkantilizëm, kapitalizëm, kolonializëm, metropol, koloni, zgjerimi i tregjeve botërore, revolucion, zhvillim i vrullshëm, luftë civile, protektorat, restaurim, kompromis, kushtetutë, liri, federatë, konfederatë, barazi, vëllazëri; “Revolucion i Lavdishëm” Revolucion Politik, Revolucion Industrial, romantizëm, nacionalizëm, komb-shtet, demokraci liberale, liberalizëm; internacionalja e Parë, shtet i mirëqenies sociale, lëvizje punëtore, lëvizje feministe, e drejta elektorale.	
VEPRIMTARI TË SUGJERUARA PËR TEMATIKËN “KOHA E NDRYSHIMEVE THELBËSORE” Shkëmbimet tregtare midis Evropës dhe “Botës së re” - Analizon ndryshimet që sollën zbulimet gjeografike në ekonomi dhe në shkencë; - Përshkruan ndikimin e shkëmbimeve tregtare atlantike në jetën ekonomike, shoqërore dhe kulturore të vendeve evropiane dhe kolonive. Monarkë të tjerë iluministë: Maria Tereza; Frederiku i Madh - Diskuton mbi reformat e këtyre monarkëve dhe ndryshimet që rrodhën prej tyre;	

- Krahason politikat e monarkëve iluministë me sundimtarët absolutistë të shekujve të mëparshëm, duke vlerësuar përparimin institucional dhe social.

Romantizmi, iluminizmi dhe nacionalizmi

- Diskuton për përfaqësuesit dhe tiparet e secilës prej ideologjive të mësipërme
- Analizon ndikimin e këtyre rrymave në formimin e identitetit kombëtar, zhvillimin e arteve dhe ndryshimet politike në shek. XVIII–XIX.

4.2.5 Tematika: Periudha tronditjeve të mëdha (1914-1945)

PËRSHKRIMI I TEMATIKËS

Përmes kësaj tematike nxënësit demonstrojnë njohuri, aftësi/shkathhtësi, qëndrime dhe vlera mbi tronditjet dhe krizat që çuan në fillimin e luftërave botërore. Nxënësit kuptojnë, analizojnë dhe gjykojnë për shkaqet dhe pasojat e Luftës së Parë dhe të Dytë Botërore. Nxënësit gjykojnë dhe mbajnë qëndrim për pasojat e holokaustit, vlerësojnë trashëgiminë e luftërave botërore në jetën ekonomike, politike dhe shoqërore të qytetërimit botëror. Kjo tematikë i mëson nxënësve përpjekjet e bëra për kapërcimin e krizave veçanërisht atyre ekonomike, si dhe krijon te ata bindjen se çdo konflikt rajonal apo me shtrirje më të gjerë sjell kosto negative për të ardhmen e shoqërisë. Tematika krijon një tablo të qartë për drejtimit e ndryshme në fushën e artit, kulturës dhe mënyrave të jetesës në shoqërinë dy sistemeve (demokratike dhe totalitare). Kjo tematikë sugjerohet të zhvillohet në 13 orë mësimore. Kjo tematikë sugjerohet të zhvillohet në 8 orë mësimore. Për tematikën e dhënë më poshtë janë parashikuar edhe veprimtari praktike të cilat jepen në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për tematikën”. Këto orë veprimtarish mësuesi dhe autori i tekstit i integron brenda orëve të tematikës. Tematika së bashku me veprimtaritë realizojnë kompetencat lëndore dhe kompetencat kyçe për të nxënësit gjatë gjithë jetës.

KLASA 10 NJOHURITË	KLASA 10 REZULTATET E TË NXËNIT (Aftësitë për realizimin e kompetencave të lëndës)
- Fillimet e krizave të shek. XX. Lufta dhe paqja (1914-1920) - Bashkimi Sovjetik (BRSS) - Fashizmi në Itali - Gjermania	Fillimet e krizave të shek. XX. Lufta dhe paqja (1914-1920) <i>Nxënësi:</i> - analizon shkaqet që çuan në fillimin e Luftës së Parë Botërore; - përcakton në hartë frontet kryesore në të cilat u zhvillua Lufta e Parë Botërore;

- SHBA, modeli i një shteti liberal - Franca - Turqia, krijimi i një shteti laik kombëtar - Lufta e Dytë Botërore (1939-1945)	- analizon konceptin e planit të SHBA-së për paqen në botë (14 pikat e Ëëllsonit); - gjykon mbi vendimet më të rëndësishme të Konferencës së Paqes së arritur në Versajë; - pasqyron hartën e re politike të Evropës pas Luftës së Parë Botërore. - gjykon pasojat politike, ekonomike, sociale dhe psikologjike të Luftës së Parë Botërore dhe të traktateve të paqes në përfundim të saj. Bashkimi Sovjetik (BRSS) <i>Nxënësi:</i> - shpjegon shkaqet dhe rrjedhojat e revolucionit të vitit 1917 në Rusi; - analizon shkaqet e ardhjes në pushtet të qeverive totalitare në Bashkimin Sovjetik, - analizon tiparet e sistemit politik në BRSS; - analizojë politikën e Stalinit si pika kulmore e zbatimit të diktaturës së proletariatit dhe të luftës së klasave; - gjykon mbi tiparet e sistemit ekonomik në BRSS; - analizon tiparet social-kulturore të shoqërisë totalitare në BRSS; Fashizmi në Itali <i>Nxënësi:</i> - shpjegon kushtet historike të ardhjes në pushtet të Musolinit; - analizon tiparet e sistemit politik në Italinë fashiste; - shpjegojë tiparet e politikës së jashtme dhe të brendshme të fashizmit në Itali; - analizon tiparet e sistemit ekonomik në Italinë fashiste; - analizon tiparet social-kulturore të shoqërisë në Italinë fashiste; shpjegon kushtet historike të ardhjes në pushtet të Hitlerit; - analizon tiparet e politikës së jashtme dhe të brendshme të nazizmit në Gjermani;

	- gjykon antisemitizmin e Hitlerit, që solli holokaustin, duke gjykuar për rrjedhojat e tij; - analizon arsyet e militarizimit të ekonomisë si faktor për daljen nga kriza ekonomike; SHBA, modeli i një shteti liberal <i>Nxënësi:</i> - analizon tiparet e sistemit politik në SHBA; - analizon shkaqet dhe tiparet e krizës së viteve 1929 – 1933 në SHBA; - gjykon mbi “Kursin e Ri të Rusveltit si model për të dalë nga kriza ekonomike; - analizon strukturën e shoqërisë amerikane në periudhën midis dy luftërave botërore duke shqyrtuar aspektet e jetës së përditshme; - analizon shkaqet, synimet dhe arritjet e lëvizjeve feministe në SHBA, duke evidentuar përpjekjet e tyre për barazi sociale dhe politike; Franca <i>Nxënësi:</i> - analizon tiparet e sistemit politik në Francë; - analizon tiparet e sistemit ekonomik në Francë; - analizon shkaqet, tiparet e krizës së viteve 1929 – 1933 në Francë dhe rrugët e daljes nga kriza; - analizon tiparet social-kulturore të shoqërisë në Francë; Turqia, krijimi i një shteti kombëtar laik <i>Nxënësi:</i> - vlerëson rolin e Qemal Ataturkut në krijimin e shtetit laik kombëtar turk; - analizon reformat e Ataturkut në evropianizimin e Turqisë; - analizon strukturën e shoqërisë turke në periudhën midis dy luftërave botërore duke vlerësuar ndryshimet që ajo pësoi; Lufta e Dytë Botërore(1939-1945)

	<i>Nxënësi:</i> - shpjegon shkaqet që çuan në fillimin e Luftës së Dytë Botërore dhe karakterin e saj; - përcakton në hartë frontet kryesore të Luftës së Dytë Botërore; - shpjegon rolin e grupeve të rezistencës gjatë Luftës së Dytë Botërore. - analizon trashëgiminë e Luftës së Dytë Botërore: ➤ pasojat ekonomike, ➤ pasojat sociale, ➤ pasojat psikologjike; ➤ pasojat e holokausti dhe të gjenocidit ndaj romëve.
KONCEPTET DHE TERMAT Demokraci, komunizëm, fashizëm, antisemitizmi, nazizëm, imperializëm, social-demokraci, racizëm, proteksionizëm, mandat, protektorat, ekonomi socialiste, krizë ekonomike, shoqëri civile, diktaturë, diktatura e proletariatit, lufta e klasave; etatizëm; Stalinizmi; kult individi, Shteti i mirëqenies në Angli, Fronti Popullor në Francë, Marrëveshja e re (Kursi i ri i Rusveltit) në SHBA, kensianizmi.	
VEPRIMTARI TË SUGJERUARA PËR TEMATIKËN “PERIUDHA TRONDITJEVE TË MËDHA (1914-1945)” Ballkani në periudhën midis dy luftërave - Përgatit një krahasim tematik (politik, ekonomik, social) mes dy ose më shumë vendeve të Ballkanit. - Përdor burime historike për të interpretuar zhvillimet politike dhe ekonomike (dokumente historike, harta politike dhe statistika) për të ndërtuar një panoramë të qartë të rajonit gjatë periudhës ndërmjet dy luftërave. - Analizon tiparet e jetës politike në shtetet ballkanike pas Luftës së Parë Botërore - Përshkruan karakteristikat e regjimeve politike në shtetet ballkanike (monarki, autoritarizëm, demokraci e brishtë). - Identifikon tendencat e përbashkëta të destabilitetit politik (grushtet e shtetit, shtypjen e opozitës dhe mungesën e institucioneve demokratike të qëndrueshme). - Dallon veçantitë e zhvillimeve politike në vende të ndryshme si Shqipëria, Jugosllavia, Greqia, Rumania, Bullgaria. - Krahason zhvillimet ekonomike dhe sociale në vendet ballkanike - Analizon gjendjen ekonomike të vendeve të Ballkanit pas Luftës së Parë Botërore (varësinë nga bujqësia, mungesën e industrializimit dhe krizën ekonomike të viteve '30).	

- Vlerëson përpjekjet për reforma agrare, ndikimin e investimeve të huaja dhe varësinë nga tregjet perëndimore.
- Krahason përmasat e varfërisë, papunësisë dhe pabarazive shoqërore në vende të ndryshme.
- Analizon rolin e nacionalizmit në përkeqësimin e marrëdhënieve ndëretnike dhe ndërshtetërore në Ballkan.
- Diskuton mbi tensionet midis grupeve etnike dhe pasojat e politikave të asimilimit apo përjashtimit të minoriteteve.
- Përshkruan marrëdhëniet midis shteteve të Ballkanit dhe krijimin e aleancave (Pakti Ballkanik (1934).
- Analizon ndikimin e fuqive të mëdha (Itali, Francë, Gjermani, BRSS) në çështjet e brendshme dhe marrëdhëniet rajonale.
- Reflekton mbi përpjekjet për ruajtjen e paqes në rajon dhe përballjen me kërcënimet e fashizmit dhe komunizmit në prag të Luftës së Dytë Botërore.
- Reflekton mbi trashëgiminë historike të kësaj periudhe për Ballkanin e sotëm
- Diskuton se si konfliktet, ndarjet etnike dhe kufijtë politikë të asaj kohe ndikojnë ende në marrëdhëniet dhe tensionet e Ballkanit bashkëkohor.
- Nxënësi propozon mënyra për të nxitur bashkëpunimin rajonal bazuar në mësimet e historisë.

Kontributi i shqiptarëve në mbrojtjen e hebrenjve gjatë Luftës së Dytë Botërore. Vizitë (reale ose virtuale) në muzeun solemon në Berat, në muzeun “House of Leaves”, Bunkart ose platforma ndërkombëtare si Yad Vashem.

- Përshkruan përndjekjen e hebrenjve nga regjimi nazist dhe përhapjen e politikave antisemite në Evropë gjatë Luftës së Dytë Botërore.
- Përshkruan ideologjinë raciste të nazizmit dhe konceptin e “superioritetit arian” që çoi në përndjekjen e hebrenjve.
- Identifikon fazat kryesore të përndjekjes: diskriminimi ligjor (ligjet e nurembergut), izolimi në geto, deportimi dhe zhdukja masive në kampet e përqendrimit dhe shfarosjes.
- Reflekton mbi humbjet njerëzore dhe shkatërrimin e komuniteteve hebraike në shumë vende evropiane.
- Dallon situatën e veçantë në Shqipëri, ku hebrenjtë u strehuan dhe mbrojtën nga popullata vendase dhe autoritetet lokale.
- Analizon shkaqet dhe rrethanat që mundësuan mbrojtjen e hebrenjve nga shqiptarët
- Shpjegon rolin e traditës së besës, si dhe normave të mikpritjes dhe solidaritetit në shoqërinë shqiptare.
- Identifikon faktorët historikë, kulturorë dhe etikë që ndikuan në refuzimin e dorëzimit të hebrenjve tek autoritetet naziste apo kolaboracioniste.
- Përmend figurat shqiptare të shpallura “Të drejtë midis kombeve” nga Yad Vashem.
- Kupton rëndësinë e përpjekjeve për të ruajtur kujtesën historike përmes dokumentimit dhe nderimeve ndërkombëtare.
- Zhvillon ndjeshmëri qytetare ndaj padrejtësive dhe reflekton mbi përgjegjësinë individuale dhe kolektive në përballje me të keqen.
- Nxjerr mësim nga historia për të ndërtuar një kulturë të tolerancës dhe respektit për dallimet etnike, fetare dhe kulturore sot.
- Vlerëson rëndësinë e ruajtjes së kujtesës historike

- Propozon mënyra konkrete për të ruajtur këtë pjesë të historisë, si përmes ekspozitave, projekteve shkollore, apo bashkëpunimeve me muze dhe institucione.
- Përdor burime historike për të dokumentuar dhe analizuar kontributin shqiptar (lexon dëshmi, dokumente historike apo fragmente nga arkiva, dhe i përdor për të ndërtuar një përshkrim të bazuar në fakte të asaj periudhe.
- Përgatit një prezantim, poster ose ese për një rast konkret të ndihmës së dhënë një familjeje hebreje në Shqipëri.

Gjenocidi ndaj Romëve dhe Sintëve gjatë Luftës së Dytë Botërore

- Përshkruan përndjekjen sistematike të romëve dhe sintet nga regjimi nazist, duke theksuar se ata u konsideruan si “racë inferiore”; në ideologjinë raciste naziste dhe përfshiheshin në të njëjtën kategori të synuar për shfarosje si hebrenjtë.
- Shpjegon origjinën e stereotipeve dhe paragjytimeve ndaj romëve dhe sintet në Evropë përpara dhe gjatë regjimit nazist, si dhe mënyrën se si këto paragjytime u shfrytëzuan për justifikimin e përndjekjeve.
- Identifikon fazat e përndjekjes së tyre: diskriminimi institucional, arrestimi dhe internimi në kampe pune, përqendrimi dhe, në shumë raste, ekzekutimi masiv në kampet e shfarosjes si Auschwitz-Birkenau, ku u ndërtua një barakë e veçantë për romët (“Zigeunerlager”).
- Reflekton mbi humbjet njerëzore dhe shkatërrimin e këtyre komuniteteve në shumë vende evropiane.

Gripi spanjoll

- Kupton kontekstin historik dhe përhapjen globale të gripit spanjoll.
- Përshkruan origjinën dhe mënyrën e përhapjes së gripit spanjoll në fund të Luftës së Parë Botërore.
- Identifikon përmasat e pandemisë dhe numrin e viktimave në shkallë botërore.
- Shpjegon se si pandemia ndikoi në jetën e përditshme të njerëzve, përfshirë kufizimet sociale, përhapjen e frikës dhe humbjet njerëzore.
- Analizon pasojat afatshkurtra dhe afatgjata të gripit spanjoll në sistemet shëndetësore, marrëdhëniet shtet-qytetar dhe në kujtesën kolektive.
- Analizon ndikimin e pandemisë në jetën ekonomike dhe politike.
- Krahason gripin spanjoll me pandemi të tjera historike dhe bashkëkohore.
- I identifikon ngjashmëri dhe dallime ndërmjet gripit spanjoll dhe pandemisë së COVID-19, për sa i përket përhapjes, masave të marra dhe reagimit shoqëror.
- Vlerëson rëndësinë e transparencës, bashkëpunimit dhe veprimit të përbashkët në përballimin e fatkeqësive të përmasave globale.
- Ndërgjegjësohet mbi rëndësinë e përdorimit të burimeve të besueshme dhe informacionit shkencor gjatë pandemieve.
- Reflekton mbi përgjegjësinë e individit në mbrojtjen e shëndetit të përbashkët.

- Kupton rëndësinë e mësimave historike në përballimin e krizave të shëndetit publik.
- Reflekton mbi rëndësinë e solidaritetit, përgjegjësisë kolektive dhe rolit të shtetit
- Përdor burime historike dhe statistika për të hulumtuar mbi pandeminë
- Shfaq aftësi për të përmbledhur dhe paraqitur gjetje në mënyrë të qartë dhe të strukturuar.

Shoqëria, arti dhe kultura

- diskuton mbi tiparet social-kulturore të shoqërisë totalitare me ato të shoqërisë demokratike, duke gjykuar për këto tipare në plan krahasues;
- diskuton mbi karakteristikat e artit dhe të kulturës gjatë gjysmës së parë të shek. XX;

4.2.6 Tematika: Qytetërimet bashkëkohore (1945 – sot)

PËRSHKRIMI I TEMATIKËS	
Përmes kësaj tematike nxënësit demonstrojnë njohuri, aftësi/shkathtësi, qëndrime dhe vlera mbi zhvillimet politike, ekonomike e shoqërore të dy blloqeve të krijuara pas Luftës së Dytë Botërore, bllokut perëndimor dhe bllokut lindor. Nxënësit nëpërmjet modeleve të marra në studim analizojnë dhe krahasojnë tiparet politike, ekonomike dhe shoqërore të këtyre dy blloqeve. Ata vlerësojnë rolin dhe rëndësinë e Bashkimit Evropian, shpjegojnë prirjet e qytetërimeve sot, si ndryshime në strukturën sociale dhe zhvillimin e klasës së mesme, rritjen e rolit të gruas në qeverisje; globalizmin, uniformitetin, zhvillimin e shkencës, teknologjisë, kulturës, artit dhe arsimit, për të evidentuar prirjen dhe perspektivën e qytetërimeve të sotme. Kjo tematikë sugjerohet të zhvillohet në 17 orë mësimore. Kjo tematikë sugjerohet të zhvillohet në 17 orë mësimore. Për tematikën e dhënë më poshtë janë parashikuar edhe veprimtari praktike të cilat jepen në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për tematikën”. Këto orë veprimtarish mësuesi dhe autori i tekstit i integron brenda orëve të tematikës. Tematika sëbashku me veprimtaritë realizojnë kompetencat lëndore dhe kompetencat kyçe për të nxënësit gjatë gjithë jetës.	
KLASA 10 NJOHURITË	KLASA 10 REZULTATET E TË NXËNIT (Aftësitë për realizimin e kompetencave të lëndës)
- Bota menjëherë pas Luftës së Dytë Botërore (1945 – 1946) - BRSS gjatë viteve 1945 – 1990 - ShBA gjatë viteve 1945 – 2000 - Procesi i dekolonizimit - Italia gjatë viteve 1945 – 2000	Bota menjëherë pas Luftës së Dytë Botërore (1945 – 1946) Nxënësi: - analizon kushtet historike të krijimit, karakterin dhe qëllimet e OKB-së; - tregon procesin e arritjes së paqes dhe analizon vendimet kryesore të konferencës së Jaltës, Potsdamit dhe Parisit; - gjykon mbi ndryshimet që sollën këto vendime në botën e pasluftës;

- Franca gjatë viteve 1945 – 2000 - Britania e Madhe gjatë viteve 1945 – 2000 - Gjermania gjatë viteve 1945 – 1991 - Jugosllavia gjatë viteve 1945 – 1990 - Blloku lindor gjatë viteve 1945 – 1989 - Revolucionet demokratike në shtetet e Evropës Qendrore dhe Lindore - Shpërbërja e BRSS dhe e Jugosllavisë - Bashkimi Evropian - Prirjet e qytetërimeve sot	BRSS gjatë viteve 1945 – 1990 <i>Nxënësi:</i> - analizon tiparet e sistemit politik në BRSS; - analizon veçoritë e politikave të brendshme dhe të jashtme të BRSS; - shpjegon marrëdhëniet e BRSS me bllokun lindor dhe bllokun perëndimor; - analizon tiparet e sistemit ekonomik në BRSS; - gjykon mbi tiparet social-kulturore të shoqërisë në BRSS; - arsyeton mbi rolin e udhëheqësve politikë në ndryshimet e politikave të brendshme dhe të jashtme; SHBA gjatë viteve 1945 – 2000 <i>Nxënësi:</i> - analizon tiparet e sistemit politik në ShBA; - analizon veçoritë e politikave të brendshme dhe të jashtme të ShBA-së; - analizon tiparet e sistemit ekonomik në ShBA; - shpjegon marrëdhëniet e ShBA-së me bllokun perëndimor dhe BRSS; - gjykon mbi tiparet social-kulturore të shoqërisë në ShBA; - vlerëson rolin e lëvizjeve sociale në emancipimin e shoqërisë amerikane; - arsyeton mbi rolin e liderëve politikë në zhvillimet e brendshme dhe të jashtme; Procesi i dekolonizimit <i>Nxënësi:</i> - shpjegon kushtet historike në të cilat u zhvillua procesi i dekolonizimit; - përcakton në hartë lindjen e shteteve kombëtare si pasojë e procesit të dekolonizimit; - evidenton rrugët dhe veçoritë e realizmit të këtij procesi; - vlerëson rolin e elitës vendase në këtë proces; Italia gjatë viteve 1945 – 2000 <i>Nxënësi:</i> - shpjegon rrugët dhe veçoritë e rimëkëmbjes politike dhe shoqërore të Italisë; - evidenton faktorët e “mrekullisë ekonomike” të Italisë; - shpjegon procesin e përfshirjes së Italisë në organizmat e përbashkëta Euroatlantike; Franca gjatë viteve 1945 – 2000

	<i>Nxënësi:</i> - analizon tiparet e sistemit politik, ekonomik dhe shoqëror në Francë; - evidenton qëndrimin e Francës ndaj procesit të dekolonizimit; - shpjegon procesin e përfshirjes së Francës në organizmat e përbashkëta Euroatlantike dhe evidenton rolin e saj si iniciatorë në Komunitetin Evropian të Çelikut dhe Qymyrit; Britania e Madhe gjatë viteve 1945 – 2000 <i>Nxënësi:</i> - analizon tiparet e sistemit politik, ekonomik dhe shoqëror në Britaninë e Madhe; - evidenton qëndrimin e Britanisë ndaj procesit të dekolonizimit; - shpjegon procesin e përfshirjes së Britanisë në organizmat e përbashkëta Euroatlantike; Gjermania gjatë viteve 1945 – 1991 <i>Nxënësi:</i> - shpjegon procesin e krijimit të dy Gjermanive; - evidenton përplasjen e dy superfuqive në këtë proces; - shpjegon rrugët dhe veçoritë e rimëkëmbjes politike, ekonomike dhe shoqërore të Republikës Federale Gjermane; - shpjegon faktorët që çuan në integrimin e Republikës Federale Gjermane në organizmat e përbashkëta Euroatlantike; - shpjegon faktorët që çuan në bashkimin e dy Gjermanive; Jugosllavia gjatë viteve 1945 – 1990 <i>Nxënësi:</i> - analizon tiparet e sistemit politik në Jugosllavi; - analizon veçoritë e politikave të brendshme dhe të jashtme të Jugosllavisë; - evidenton tiparet e politikës nacionale në Jugosllavi; - analizon tiparet e sistemit ekonomik dhe shoqëror në Jugosllavi; - shpjegon rolin e Jugosllavisë në organizimin e Lëvizjes së Vendeve të Paangazhuara; Blloku lindor gjatë viteve 1945 – 1989 <i>Nxënësi:</i>

	- shpjegon rrugët e vendosjes së regjimeve komuniste në Evropën Qendrore dhe Lindore; - shpjegon dallimet dhe tiparet e përbashkëta të organizimit politik, ekonomik dhe shoqëror të shteteve socialiste të bllokut lindor; - evidenton lëvizjet politike dhe shoqërore të bllokut lindor për tu shkëputur nga varësia e BRSS; - shpjegon arsyet që çuan drejt integritit ekonomik dhe politiko-ushtarak të shteteve të bllokut komunist; Revolucionet demokratike në shtetet e Evropës Qendrore dhe Lindore <i>Nxënësi:</i> - shpjegon rrugën e transformimeve drejt demokracisë të shteteve ish-komuniste, duke evidentuar elementet e shoqërive demokratike post-komuniste; - evidenton në hartën politike të Evropës, ndryshimet territoriale pas rënies së murit të Berlinit; - evidenton dallimet dhe ngjashmërinë ndërmjet shteteve të Evropës Qendrore dhe Lindore në periudhën e tranzicionit; Shpërbërja e BRSS dhe e Jugosllavisë <i>Nxënësi:</i> - analizon shkaqet dhe rrjedhimet e ndryshimeve territoriale në Evropë: shpërbërja e BRSS-së dhe e Jugosllavisë, duke evidentuar si përfundim të procesit pavarësinë e Kosovës; Bashkimi Evropian <i>Nxënësi:</i> - evidenton Traktatin e Mahstritit, si vazhdues të procesit të integritit evropian dhe krijuesin e Bashkimit Evropian; - vlerëson rolin dhe rëndësinë e Bashkimit Evropian; - liston në mënyrë skematike institucionet kryesore vendimmarrëse të Bashkimit Evropian, duke evidentuar misionin e tyre; - analizon procesin e zgjerimit të Bashkimit Evropian; Prirjet e qytetërimeve sot <i>Nxënësi:</i>

	- analizon format dhe mënyrat e ndryshme të jetesës në qytetërimet e sotme, duke gjykuar mbi raportet trashëgimi dhe tendencat e reja sot; - analizon arsyet e rritjes së rolit të gruas në jetën shoqërore dhe politike sot; - përcakton elementet e globalizmit, duke analizuar ndikimin e tyre në perspektivën e shoqërisë globale; - evidenton tiparet dhe prirjet e reja të artit, kulturës dhe arsimit; - evidenton prirjet e zhvillimit të shkencës dhe teknologjisë drejt zbulimit të kozmosit, modernizimit dhe automatizimit të jetës.
KONCEPTET DHE TERMAT Luftë e Ftohtë, Perde e Hekurt, superfuqi, revizionizëm, imperializëm, sovranitet i kufizuar, disident, bllok, detantë, dekolonizim, Commonëalth, bashkekzistencë paqësore, denazistifikim, çmilitarizim, të drejtat e njeriut, armë bërthamore, garë armatimesh, ekonomi mikse, globalizëm, hipi, integrim evropian, lëvizje antiraciale, lëvizje feministe, lëvizje studentore, shpërbërje, ost-politika, politikë dirizhiste, neokonservatorizëm, neoliberalizëm, socializëm me fytyrë njerëzore, vetë administrim, Glasnost, Perestrojkë, kursi i kufirit të ri, Korpusi i Pages, terrorizëm, uniformitet, vende të paangazhuara.	
VEPRIMTARI TË SUGJERUARA PËR TEMATIKËN “QYTETËRIMET BASHKËKOHORE (1945 – SOT)” Konferenca e Helsinkit dhe të drejtat e njeriut. - Shpjegon qëllimet, përmbajtjen dhe pasojat e Konferencës së Helsinkit në kontekstin e Luftës së Ftohtë. - Vlerëson ndikimin e saj në rritjen e ndërgjegjes për të drejtat e njeriut në vendet e Lindjes. - Gjykon mbi përpjekjet aktuale për të mbrojtur të drejtat e njeriut dhe kupton rëndësinë e mekanizmave ndërkombëtarë në këtë fushë. - Evidenton rëndësinë e respektit për të drejtat universale për ndërtimin e një shoqërie të drejtë dhe gjithëpërfshirëse. Shqipëria në regjimin komunist - Identifikon elementet thelbësore të shtetit totalitar: kontrolli i plotë i pushtetit nga partia, mungesa e opozitës, propagandë e përhapur dhe kult i individit. - Shpjegon politikat e kolektivizimit të bujqësisë, shtetëzimit të pronës private dhe përqendrimit të ekonomisë në duart e shtetit. - Përshkruan rolin e sigurimit të shtetit, burgosjet politike, kampet e internimit dhe persekutimin e kundërshtarëve të regjimit. - Diskuton mbi izolimin ndërkombëtar të Shqipërisë dhe shpëputjen nga bashkimi sovjetik, kina dhe më pas nga çdo aleat i huaj. - Diskuton mbi ndalimin e fesë dhe shpalljen e Shqipërisë.	

- Analizon kufizimin e lirive të njeriut: lirinë e shtypit, të mendimit, të udhëtimit dhe të organizimit.
- Reflekton mbi pasojat afatgjata të regjimit komunist në shoqërinë shqiptare
- Kupton efektet e diktaturës në traumën kolektive, emigrimin, mungesën e besimit në institucionet shtetërore dhe trashëgiminë kulturore të shtrembëruar.
- Reflekton mbi nevojën për ruajtjen e kujtesës historike dhe rëndësinë e drejtësisë për viktimat e regjimit.
- Përdor burime historike dhe dëshmi për të analizuar periudhën komuniste (dokumente zyrtare, fjalime të kohës, dëshmi të të përndjekurve politikë, materiale arkivore dhe përdor burime multimediale për të ndërtuar një pamje të plotë të jetës nën diktaturë.)
- Shfaq aftësi kritike për të dalluar propagandën nga realiteti dhe për të analizuar mesazhet ideologjike të kohës.
- Krahason zhvillimin e komunizmit në Shqipëri me atë në vende si bashkimi sovjetik, kina, Rumania apo gjermania lindore, duke dalluar ngjashmëritë dhe veçantitë e izolimit shqiptar.
- Analizon përse Shqipëria përfundoi si një nga diktaturat më të izoluara dhe të rrepta të Evropës.

Vizitë mësimore në Bunk'Art dhe Shtëpinë e Gjetheve

- Kupton mekanizmat e kontrollit dhe frikës në regjimin komunist
- Përshkruan rolin e Sigurimit të Shtetit si instrument i kontrollit të brendshëm dhe shtypjes së kundërshtarëve politikë.
- Identifikon pajisjet dhe praktikat e përdorura për survejimin e qytetarëve (dëgjimi, ndjekja, agjentët e infiltruar), siç ekspozohen në Shtëpinë e Gjetheve.
- Reflekton mbi përvojën e të përndjekurve politikë dhe jetën nën diktaturë
- Përjeton në mënyrë emocionale e të ndërgjegjshme hapësirat e izolimit, dhunës dhe jetës së nënshtruar në sistemin e kamp-burgjeve dhe bunkerit të shtetit totalitar.
- Përshkruan me empati jetën e individëve të survejuar, të ndaluar apo të internuar dhe ndikimin e kësaj përvoje në jetën e tyre dhe të familjeve të tyre.
- Zhvillon aftësinë për të interpretuar burime muzeale dhe dëshmi historike
- Analizon dokumente, objekte autentike, fotografi, audio-dëshmi dhe arkiva të paraqitura në muze, duke i lidhur me temat e trajtuara në klasë.
- Aftësohet të lexojë dhe interpretojë të dhëna nga burime primare dhe sekondare historike në një kontekst konkret dhe vizual.
- Vlerëson rëndësinë e ruajtjes së kujtesës historike dhe të edukimit për demokracinë
- Diskuton mbi nevojën e përkujtimit të viktimave të regjimit dhe rolin e muzeve të kujtesës në edukimin qytetar.
- Reflekton mbi rëndësinë e lirisë së mendimit, të fjalës dhe të të drejtave të njeriut në një shoqëri demokratike.
- Shfaq aftësi për të bërë krahasime dhe nxjerrë mësim nga historia
- Krahason mënyrën si shteti komunist përdorte mekanizmat e frikës për ruajtjen e pushtetit me shembuj të ngjashëm nga vende të tjera të Evropës Lindore.

- Gjykon mbi rrezikun e autoritarizmit dhe vlerëson domosdoshmërinë e transparencës institucionale.

Republika e Pavarur e Kosovës

- Shpjegon zhvillimet historike që çuan në shpalljen e pavarësisë së Kosovës
- Identifikon ngjarjet kryesore që ndikuan në procesin e pavarësimit të Kosovës.
- Shpjegon arsyet politike, etnike dhe ndërkombëtare që çuan në shpalljen e pavarësisë më 17 shkurt 2008.
- Nxënësi vlerëson pasojat e shpalljes së pavarësisë për stabilitetin rajonal dhe marrëdhëniet ndërkombëtare.
- Vlerëson rolin e aktorëve ndërkombëtarë në procesin e shtet formimit të Kosovës, (rolin e NATO-s, OKB-së, BE-së dhe SHBA-së në ndalimin e konfliktit dhe mbështetjen për krijimin e institucioneve në Kosovë.)
- Vlerëson njohjen ndërkombëtare të Kosovës dhe qëndrimet e shteteve që e kanë ose nuk e kanë njohur atë.
- Përdor burime historike për të formuluar qëndrime të argumentuara.
- Reflekton mbi rëndësinë e shtetësisë dhe sovranitetit dhe mbi sfidat e ndërtimit të një shteti funksional dhe demokratik në kontekstin e Kosovës pas vitit 2008.

Pakicat kombëtare në Republikën e Shqipërisë

- Shpjegon se çfarë është një pakicë kombëtare dhe bën dallimin mes pakicave kombëtare dhe atyre etno-gjuhësore.
- Identifikon grupet e pakicave kombëtare në Shqipëri dhe zonat ku jetojnë.
- Përshkruan përhapjen gjeografike dhe kontributin e tyre në jetën sociale, kulturore dhe ekonomike të vendit.
- Vlerëson të drejtat që u garantohen pakicave kombëtare në fushat e arsimit, përdorimit të gjuhës, kulturës, medias dhe përfaqësimit politik.
- Argumenton pse është e rëndësishme që një shoqëri demokratike të njohë dhe të mbrojë identitetet e pakicave.
- Sjell shembuj nga vende të tjera dhe analizon modele të mira për përfshirjen dhe ruajtjen e identitetit të pakicave.
- Propozon mënyra për të luftuar stereotipet dhe për të ndërtuar një shoqëri përfshirëse dhe respektuese.
- Vlerëson vlerën e shumëllojshmërisë kulturore si pasuri për vendin.

Sfidat e shoqërisë së shekullit XXI

- Identifikon sfidat kryesore si: globalizimi, ndryshimet klimatike, zhvillimet teknologjike, pabarazitë ekonomike, migracioni, krizat shëndetësore dhe konflikti gjeopolitik.
- Përshkruan ndikimin që këto sfida kanë në jetën individuale, kombëtare dhe ndërkombëtare.
- Analizon shkaqet dhe pasojat e sfidave globale dhe lokale
- Shpjegon lidhjen midis zhvillimeve teknologjike dhe ndryshimeve në tregun e punës, privatësisë dhe marrëdhënieve shoqërore.

- Analizon pasojat e krizës mjedisore dhe ndryshimeve klimatike në Shqipëri dhe më gjerë.
- Kupton shkaqet e emigracionit dhe ndikimin e tij në vendin e origjinës dhe të destinacionit.
- Përshkruan mënyra konkrete me të cilat të rinjtë mund të kontribuojnë në zgjidhjen e sfidave përmes veprimit individual dhe kolektiv.
- Vlerëson rëndësinë e bashkëpunimit global dhe të politikave për zhvillim të qëndrueshëm
- përshkruan rolin e institucioneve ndërkombëtare si OKB, BE, UNESCO në përballimin e krizave globale.
- Analizon objektivat e agjendës 2030 për zhvillim të qëndrueshëm dhe mënyrën si ato prekin jetën e përditshme.
- Reflekton mbi rolin e qytetarit në përballimin e sfidave shoqërore
- Përdor burime të ndryshme për të hulumtuar mbi një sfidë të caktuar
- Mbledh dhe analizon të dhëna nga media, burime shkencore dhe raportet ndërkombëtare për një temë të zgjedhur (p.sh. Varfëria, e drejta për arsim, ndikimi i inteligjencës artificiale).
- Identifikon burimet e informacionit të besueshme dhe dallon propagandën apo lajmet e rreme në kontekstin e krizave shoqërore dhe zhvillon aftësi kritike për të dalluar informacionin e saktë nga dezinformimi
- Ndan gjetjet në formë prezantimi, posteri ose ese, duke argumentuar me të dhëna dhe fakte.

4.3 Qëndrime dhe vlera

Në lëndën e historisë nxënësi demonstroi qëndrime dhe vlera të përmbledhura si më poshtë:

- Shfaq interes dhe kuriozitet të vazhdueshëm për historinë si dije dhe si mënyrë për të kuptuar botën.
- Vlerëson rëndësinë e kërkimit historik dhe tregon përkushtim për të eksploruar burime dhe ngjarje.
- Mbështet përdorimin e mendimit kritik gjatë përballjes me burime dhe demonstroi dëshirë për të kuptuar më shumë.
- Pranon rëndësinë e dallimit mes fakteve dhe opinionit dhe respekton saktësinë e informacionit historik.
- Çmon rolin e burimeve historike në ndërtimin e një pasqyre objektive të së kaluarës.
- Vlerëson historinë si udhërrëfyes për të kuptuar të tashmen dhe për të ndërtuar të ardhmen.
- Vlerëson pozitën dhe trashëgiminë e qytetërimit shqiptar në kontekstin e historisë botërore.
- Shpreh mirënjohje dhe vlerësim për figurat historike që kanë ndikuar në zhvillimin e shoqërisë dhe identitetit kombëtar.
- Forcon ndjenjën e përkatësisë dhe krenarisë për identitetin kombëtar dhe e lidh atë me respektin për historinë kombëtare.
- Vlerëson trashëgiminë kulturore botërore si pasuri të përbashkët dhe si mjet për dialog ndërkulturor.
- Respekton larminë etnike dhe kulturore të shoqërisë dhe shfaq gatishmëri për të bashkëjetuar me dallimet.
- Shpreh krenari për vendin e tij/saj dhe njeh vlerat që sjellin kulturat e tjera në shoqëri.
- Pranon ekzistencën e interpretimeve të ndryshme historike dhe reflekton mbi shkaqet që i shkaktajnë ato.

- Respekton mendimet e ndryshme dhe demonstroi ndershmëri intelektuale në përdorimin e informacionit.
- Shpreh lirisht mendimet dhe mbështet kreativitetin si pjesë të të nxënës historik.
- Tregon paanësi dhe drejtësi në mënyrën si i kupton dhe i interpreton ngjarjet historike.
- Pranon kritikën me qëndrueshmëri dhe i përdor ato për përmirësim personal dhe akademik.
- Dëshmon pavarësi dhe vetëbesim në procesin e të nxënës historik.
- Respekton përpjekjet dhe sukseset e të tjerëve dhe bashkëpunon me përgjegjësi në punën në grup.

5 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Mësimdhënia e historisë në arsimin e mesëm të lartë synon të ndihmojë nxënësit të shkojnë përtej riprodhimit të fakteve dhe datave, duke ndërtuar kuptime të thelluara për zhvillimet historike dhe lidhjet mes së shkuarës dhe së tashmes. Historia nuk është thjesht një përmbledhje ngjarjesh, por një mënyrë për të kuptuar shoqërinë, identitetin dhe ndryshimet në kohë. Ajo shërben si një mjet për të formuar qytetarë të ndërgjegjshëm, kritikë dhe të ndjeshëm ndaj vlerave demokratike dhe njerëzore.

Mësimdhënia synon të zhvillojë kompetencat e lëndës, ***përfshirë aftësinë për kërkim historik, përdorimin e burimeve, analizën shkak–pasojë, interpretimin dhe shpjegimin e ngjarjeve historike, si dhe komunikimin e argumentuar të të kaluarës.*** Po ashtu, ***theksohet ndërtimi i koncepteve kyçe historike, si: kuptimi kronologjik, ndryshimi dhe vazhdimësia, diversiteti, empatia historike dhe rëndësia historike.*** Përmes këtyre komponentëve, nxënësit mësojnë jo vetëm për ngjarjet, por edhe për mënyrat se si ato kanë ndikuar dhe vazhdojnë të ndikojnë në realitetin e sotëm.

 Të nxënës aktiv dhe kërkimor bazuar në zhvillimin e kompetencave. Nxënësit përfshihen në mënyrë aktive në procesin mësimor përmes analizës së burimeve historike, diskutimeve, ndërtimit të kohështirjeve, hartave dhe projekteve kërkimore që nxisin mendimin kritik dhe ndërveprimin me informacionin historik.

Përmes pyetjeve thelbësore dhe situatave problemore, nxënësit stimulojnë aftësinë për të analizuar, krahasuar dhe interpretuar ngjarje nga e kaluara, duke ndërtuar qëndrime të reflektuara për çështje me rëndësi shoqërore dhe njerëzore.

 Argumentimi dhe komunikimi historik. Përdorimi i gjuhës së saktë historike, ndërtimi i argumenteve me bazë burimore dhe shprehja e qëndrimeve të mbështetura me fakte janë aftësi që zhvillohen në mënyrë të qëllimshme. Mësuesi udhëheq nxënësit të ndërtojnë narrativa historike dhe të zhvillojnë gjykim të pavarur.

 Mësimi dhe ruajtja në kujtesë. Një aspekt kyç i metodologjisë së historisë është edukimi për kujtesën historike dhe ndërgjegjësimin qytetar. Përveç nxjerrjes në pah të arritjeve pozitive të shekullit XX, si përdorimi paqësor i shkencës, zhvillimi i demokracisë dhe të drejtave të njeriut,

është jetike që nxënësit të ndërgjegjësohen për ngjarjet shkatërrimtare si Holokausti, gjenocidet, krimet kundër njerëzimit, spastrimet etnike dhe regjimet totalitare. Për këtë qëllim, mësimdhënia historike duhet të:

- ndihmojë nxënësit të njohin faktet dhe shkaqet e këtyre ngjarjeve;
- promovojë reflektimin mbi ideologjitë që çuan në to;
- nxisë përkujtimin përmes datave zyrtare, si 27 janari (dita e Holokaustit) dhe 23 gushti (dita përkujtimore e viktimave të totalitarizmave);
- integrojë ndihmën e Këshillit të Evropës përmes përfshirjes në iniciativat ndërkombëtare për edukimin mbi Holokaustin dhe parandalimin e urrejtjes.

 Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale. Në një botë ku të rinjtë janë të ekspozuar ndaj një fluksi të madh informacioni, teknologjitë e informacionit dhe të komunikimit bëhen pjesë përbërëse e mësimdhënies së historisë. Ato:

- ofrojnë qasje të zgjeruar në burime origjinale dhe interpretime të shumëllojta;
- nxisin analizën e besueshmërisë së burimeve dhe zhvillimin e kompetencave digjitale kritike;
- ndihmojnë në bashkëpunimin dhe dialogun ndërkulturor nëpërmjet platformave ndërevepruese;
- kërkojnë nga mësuesit udhëzim të kujdesshëm për të luftuar përhapjen e përmbajtjeve raciste dhe për të respektuar lirinë e shprehjes me përgjegjësi.

 Të nxënit bashkëpunues dhe ndërdisiplinor. Nxënësit punojnë në grupe për të ndërtuar projekte që ndërthurin historinë me lëndë të tjera si gjeografia, arti, qytetaria dhe teknologjia. Kjo qasje ndërdisiplinore i ndihmon të kuptojnë historinë si pjesë e një sistemi të ndërlidhur të dijeve dhe përvojave.

 Përdorimi i stileve të të nxënit dhe vetëvlerësimi. Nxënësit udhëzohen të njohin stilin e tyre të të nxënit dhe të përdorin metoda që i ndihmojnë të përvetësojnë konceptet në mënyrë të qëndrueshme, duke reflektuar vazhdimisht mbi progresin dhe gabimet.

 Zhvillimi i qëndrimeve pozitive dhe aftësive socio emocionale. Përmes trajtimit të temave historike që lidhen me drejtësinë, përkatësinë, bashkëjetesën dhe diversitetin, nxënësit mësojnë të kultivojnë empatinë, respektin për të tjerët, durimin, bashkëpunimin dhe vetëbesimin për të menduar në mënyrë të pavarur dhe të përgjegjshme.

 Mësimdhënia e historisë në klasën e dhjetë duhet të zhvillohet si një proces i ndërgjegjshëm dhe gjithëpërfshirës, që nuk e sheh të kaluarën vetëm si dije për t'u memorizuar, por si një udhërrëfyes për ndërtimin e një të ardhmeje më të drejtë, më të vetëdijshme dhe më humane.

 Të nxënit bazuar në veprimtari praktike dhe projekte dhe lidhja e historisë me jetën reale. Historia lidhet ngushtë me jetën qytetare dhe kuptimin e fenomeneve aktuale përmes analizës së ngjarjeve të së kaluarës. Të nxënit përmes veprimtarive praktike dhe projekteve i ndihmon nxënësit të kuptojnë më mirë proceset historike dhe ndikimin e tyre në shoqërinë e sotme. Këto forma të të nxënit mund të përfshijnë:

hulumtime mbi tema të trashëgimisë kulturore, organizimin e ekspozitave historike në komunitet, krijimin e rrëfimeve multimediale mbi figura dhe ngjarje historike, intervista me të moshuar për të dokumentuar kujtesën historike, apo simulime të ngjarjeve të rëndësishme për të kuptuar proceset vendimmarrëse në të kaluarën. Përmes këtyre përvojave, nxënësit zhvillojnë mendimin kritik, aftësinë për të punuar në grup, dhe ndjeshmërinë qytetare.

- **Përfshirja dhe barazia në të nxënë.** Mundësia për të përfituar nga përvojat e të nxënit në historisë duhet t'u ofrohet të gjithë nxënësve, pa përjashtim. Mësimdhënia duhet të bazohet në interesin më të lartë të fëmijës, duke garantuar trajtimin e barabartë me dinjitet dhe respekt për të gjitha dallimet, qofshin ato kulturore, sociale apo individuale.
- Gjatë orëve të ndryshme të mësimi, metodat e teknikat ndërthuren me njëra-tjetrën, aq sa shpesh nuk mund t'i dallosh kufijtë midis tyre, prandaj, vëmendja e veçantë e mësuesit duhet drejtuar te lidhja organike e metodave dhe e teknikave të veçanta që ai përdor brenda një ore mësimi. Në ndihmë të zbatimit të këtyre metodologjive, në program parashtrihen një sërë veprimtarish të sugjeruara, të cilat i ndihmojnë nxënësit në zotërimin e kompetencave dhe në arritjen e rezultateve të të nxënit të parashikuara në program.
- Mësuesi duhet të tregojnë kujdes të veçantë që nxënësit të nxiten vazhdimisht të reflektojnë në mënyrë kritike mbi ecurinë e të nxënit dhe punës së tyre në shkollë dhe të transferojnë ata ç'ka kanë mësuar në situata jetësore brenda dhe jashtë shkollës.
- Mundësia për të marrë pjesë dhe për të përfituar nga përvojat e lëndës së historisë ashtu si nga çdo lëndë tjetër në shkollë, duhet t'u ofrohet të gjithë nxënësve pa përjashtuar askënd për asnjë shkak. Mësimdhënia duhet të bazohet në interesin më të lartë të nxënësit dhe duhet të sigurojë trajtimin e barabartë me dinjitet e respekt të gjithsecilit.

5.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e historisë

Një ndër mënyrat më kuptimplota për të nxitur interesin dhe për të ndërtuar një të kuptuar të thelluar historik në arsimin e mesëm të lartë është përfshirja e situatave reale dhe praktike nga jeta e përditshme në procesin e të nxënit. Kur nxënësit lidhen me histori përmes konteksteve që reflektojnë sfida aktuale shoqërore, zhvillime komunitare apo përvoja familjare, ata e kuptojnë se historia nuk është vetëm një rrëfim i së kaluarës, por një mjet i fuqishëm për të interpretuar të tashmen dhe për të ndërtuar të ardhmen.

Situatat praktike mund të përfshijnë, për shembull: studimin e ngjarjeve lokale përmes intervistimit të të moshuarve; analizimin e burimeve dokumentare për të kuptuar sesi janë marrë vendime të rëndësishme politike; krahasimin e migrameve historike me ato moderne për të kuptuar ndikimet kulturore dhe sociale; apo projektimin e një ekspozite për trashëgiminë kulturore në bashkëpunim me muzeun lokal. Këto përvoja e bëjnë mësimin më angazhues dhe të prekshëm, duke i ndihmuar nxënësit:

- të kuptojnë vlerën funksionale të dijes historike në jetën qytetare, si mjet për të gjykuar me përgjegjësi, për të ndërtuar qëndrime demokratike dhe për të reflektuar mbi drejtësinë dhe liritë themelore;
- të zhvillojnë mendimin kritik, empatinë historike dhe aftësinë për të analizuar situata nga perspektiva të ndryshme kohore dhe kulturore;
- të ndërtojnë kompetenca të kërkimit dhe interpretimit të fakteve, duke u bërë qytetarë aktivë që ndërveprojnë në mënyrë të vetëdijshme me historinë dhe pasojat e saj në shoqërinë moderne.

Shembull i një situatë të nxëni në klasën X

Tema e orës: Trashëgimia kulturore në qytetërimet e lashta
Situata e të nxënit: Mësuesi nis orën duke shfaqur në ekran ose duke treguar një imazh të fundit nga një lajm në internet që pasqyron dëmtimin ose restaurimin e një monumenti antik në Shqipëri (p.sh., Amfiteatri i Durrësit ose qyteti antik i Apolonisë). Ai i drejtohet klasës me pyetjet: - A keni vizituar ndonjë monument të lashtë si këto? - Pse mendoni se këto vende janë kaq të rëndësishme për ne sot?
Pas disa komenteve nga nxënësit, mësuesi shton: Sot do të flasim për trashëgiminë kulturore të qytetërimeve të lashta dhe mënyrën si ajo ka mbijetuar deri në ditët tona. Ato nuk janë thjesht rrënoja, por dëshmi të historisë dhe të identitetit tonë.
Qasje metodologjike: Përdorimi i situatave reale, diskutim i udhëzuar, konkretizim përmes imazheve.
Nxënësit aftësohen të:
- zhvillojnë kompetenca historike, përmes përdorimit të burimeve historike dhe analizës së lidhjes ndërmjet së kaluarës dhe të tashmes;
- vlerësojnë rëndësinë e trashëgimisë kulturore si pjesë e historisë dhe identitetit të tyre;
- dallojnë ndikimin e qytetërimeve të lashta në jetën bashkëkohore;
- zhvillojnë ndjenjën e vlerësimit dhe përgjegjësisë për ruajtjen e trashëgimisë kulturore;
- forcojnë ndjenjën e përkatësisë dhe të identitetit kombëtar.
Në këtë mënyrë, historia nuk mbetet një lëndë që mësohet përmes datash dhe emrash, por shndërrohet në një udhëtim të gjallë kërkimi dhe reflektimi, që i ndihmon nxënësit të kuptojnë më thellë identitetin, shoqërinë dhe rolin e tyre në të. Ajo bëhet një urë lidhëse mes të shkuarës, të tashmes dhe të ardhmes, duke fuqizuar formimin qytetar dhe përgatitjen për një jetë sociale të ndërgjegjshme e të informuar.

5.2 Roli i veprimtarive praktike dhe projekteve kurrikulare në lëndën e historisë

Veprimtaritë praktike dhe projekti kurrikular shërbejnë si mjete të fuqishme për të ndihmuar nxënësit në përvetësimin më të thelluar të përmbajtjes historike, duke e bërë atë më konkrete, më të kuptueshme dhe më të lidhur me jetën e tyre të përditshme. Përmes këtyre formave mësimore, nxënësit mësojnë jo vetëm “çfarë ka ndodhur”, por edhe si të mësojnë për historinë, duke përdorur burime të ndryshme, duke analizuar, diskutuar dhe ndërtuar mendime personale mbi ngjarjet dhe figurat historike. Në programin e historisë, veprimtaritë praktike janë të sugjeruara për çdo njësi tematike, ndërsa projekti kurrikular paraqitet si një qasje ndërdisiplinore që shërben edhe si pjesë e procesit të vlerësimit të nxënësit, duke nxitur bashkëpunimin, kreativitetin dhe të nxëniet e integruar. Përmes tyre, mësuesi dhe hartuesi i tekstit kanë mundësi të lidhin historinë me fusha të tjera të të nxëniet dhe me temat ndërkurrikulare, duke krijuar një përvojë të pasur dhe të integruar për nxënësit.

Veprimtaritë praktike dhe projekti kurrikular nuk janë vetëm mjete për përvetësimin e përmbajtjes, por edhe hapësira ku nxënësit zhvillojnë mendim kritik, ndjeshmëri qytetare dhe aftësi për të reflektuar mbi sfidat e shoqërisë. Ato ndihmojnë në formimin e një këndvështrimi të pavarur dhe argumentues mbi të kaluarën, të tashmen dhe ndikimet e saj në të ardhmen.

Shembuj të veprimtarive dhe projektit kurrikular mund të përfshijnë:

- krijimin e një ekspozite mbi historinë lokale ose trashëgiminë kulturore të komunitetit;
- hulumtime mbi ngjarje të rëndësishme të historisë kombëtare dhe krahasimi i tyre me zhvillime të ngjashme ndërkombëtare;
- ndërtimi i linjës kohore dhe interpretimi i hartave historike që tregojnë ndryshimet gjeopolitike në kohë;
- intervista me të moshuar për dokumentimin e kujtesës historike;
- produkte digjitale si prezantime, video dokumentarë ose rrëfime vizuale që ilustrojnë figura apo ngjarje historike.

Këto veprimtari dhe projekte kontribuojnë në:

- zhvillimin e kompetencave historike dhe qytetare;
- ushtrimin e mendimit kritik dhe zgjidhjen e problemeve në kontekste historike;
- ndërtimin e identitetit kombëtar dhe kuptimin e ndikimeve ndërkulturore;
- përshtatjen e përmbajtjes dhe metodave për nxënësit me nevoja të veçanta dhe ofrimin e detyrave të avancuara për nxënësit e talentuar;
- reflektimin mbi sfidat bashkëkohore si krizat ekonomike, pandemitë, zhvillimet teknologjike dhe ndryshimet sociale, nëpërmjet lenteve të së kaluarës.

Roli i mësuesit në këtë proces është udhëheqës dhe mbështetës. Mësuesi ndihmon nxënësit në formulimin e pyetjeve historike, në planifikimin e projektit, në analizimin e burimeve të besueshme dhe në prezantimin e përfundimeve të tyre në mënyrë të qartë dhe të argumentuar. Ai gjithashtu udhëzon integrimin e përmbajtjeve të historisë me fusha të tjera të të nxëniet, si gjeografia, letërsia, arti, teknologjia dhe edukimi qytetar.

Veprimtaritë praktike dhe projekti kurrikular e shndërrojnë historinë në një lëndë të gjallë dhe të prekshme, që lidhet drejtpërdrejt me realitetin, nxit reflektimin mbi të kaluarën dhe përgatit nxënësit për të qenë qytetarë të vetëdijshëm, aktivë dhe të përfshirë në shoqëri.

5.2.1 Shembull i një veprimtarie praktike për klasën X

Titulli i veprimtarisë: Jeta e përditshme dhe kultura në Evropën mesjetare
Produkti final: Ekspozitë me titull “Jeta e përditshme në Evropën mesjetare”, ku paraqiten postera, ditarë imagjinarë, harta konceptuale, si dhe punime me karakter krahasues mbi aspekte të ndryshme kulturore të qytetërimeve mesjetare.
Detyrat sipas rezultateve të të nxënësve dhe grupeve të punës
1. Përshkruan zhvillimin e qyteteve dhe të tregtisë në Evropën mesjetare
→ Grupi 1: Krijimi i hartës tregtare Nxënësit e grupi të parë, krijojnë një hartë të qyteteve tregtare më të rëndësishme të mesjetës, duke përshkruar rolin e tyre në zhvillimin e ekonomisë dhe jetës urbane. Ata shkruajnë gjithashtu një njoftim imagjinar për një panair mesjetar, ku përshkruhen mallrat, tregtarët dhe aktivitetet që zhvilloheshin në këto tregje.
2. Krahason mënyrën e jetesës së shtresave të ndryshme shoqërore në Evropën mesjetare
→ Grupi 2: Ditar imagjinar/role-play Nxënësit e grupi të dytë, shkruajnë një faqe ditari nga perspektiva e një kalorësi, murgu, fshatari dhe tregtari. Më pas, përmes prezantimeve, ata krahasojnë mënyrat e jetesës duke evidentuar ndryshimet dhe ngjashmëritë mes shtresave shoqërore. Ditarët ngjiten në një fletë të formatit A3 (flipchart) si pjesë e ekspozitës.
3. Evidenton tiparet e zhvillimit të artit, të kulturës dhe të arsimit në qytetërimet mesjetare
→ Grupi 3: Krijimi i një posteri vizual Nxënësit e grupi të tretë, realizojnë një poster vizual që pasqyron arkitekturën gotike dhe romanike, simbolet e artit fetar dhe institucionet e hershme arsimore. Ata përdorin vizatime, fotografi dhe shpjegime të shkurtra, duke përfshirë gjithashtu citate të mendimtarëve mesjetarë.
4. Gjykon për rolin e fesë në qytetërimet mesjetare

→ **Grupi 4: Diskutim dhe argumentim**

Nxënësit e grupit të katërt zhvillojnë një diskutim të strukturuar mbi ndikimin e fesë në arsimin dhe shkencën gjatë mesjetës, duke sjellë shembuj dhe argumente të mbështetura në fakte historike. Gjetjet dhe argumentet prezantohen para klasës dhe hidhen në një flipchart si pjesë e ekspozitës.

5. Krahason prirjet e zhvillimit të artit, të kulturës dhe të arsimit ndërmjet qytetërimit arab dhe qytetërimeve evropiane

→ **Grupi 5: Diagrami i Venit**

Nxënësit e grupi të pestë, ndërtojnë një diagram Veni për të krahasuar qytetërimin arab me qytetërimet evropiane në katër fusha: arti, arkitektura, shkencë dhe arsimi. Në pjesën qendrore vendosin ngjashmëritë, ndërsa në pjesët anësore shënojnë veçoritë e secilit qytetërim.

6. Organizimi i ekspozitës në klasë

Në përfundim të punës së grupeve, **organizohet një ekspozitë në klasë** ku secili grup paraqet produktin e vet: harta tregtare, ditarët imagjinarë, posterit vizual, diskutimi me argumente dhe diagrami i Venit. Nxënësit ndërveprojnë si “vizitorë të ekspozitës”, duke lënë komente apo pyetje për çdo stendë.

7. Reflektim personal

Në fund të orës, çdo nxënës plotëson një **reflektim individual** për pyetjet:

- “Çfarë më befasoi më shumë nga jeta në Mesjetë?”
- “Cilët elementë të Mesjetës kanë ndikim edhe sot në kulturën tonë?”

8. Vlerësimi i veprimtarisë

Më poshtë është një model vlerësimi i veprimtarisë praktike mbi temën “Jeta e përditshme dhe kultura në Evropën mesjetare”, i ndërtuar mbi rezultatet e të nxënës dhe i kategorizuar sipas niveleve të arritjes.

Ky format vlerësimi mund të përdoret nga mësuesi për të vlerësuar individualisht çdo nxënës ose grup pune në bazë të kontributit në ekspozitë dhe në prezantim.

Rezultati i të nxënës	Shumë mirë	Mirë	Mjaftueshëm	Dobët
Përshkruan zhvillimin e qyteteve dhe të tregtisë në Evropën mesjetare	Jep një përshkrim të qartë dhe të detajuar të qyteteve dhe rrjeteve tregtare mesjetare, duke përfshirë shembuj konkretë dhe lidhje me zhvillimin urban dhe ekonomik	Jep një përshkrim të saktë të qyteteve dhe tregtisë me disa shembuj ilustrues	Jep një përshkrim të pjesshëm dhe të përgjithshëm, me pak shembuj ose pa i lidhur	Nuk e përshkruan qartë zhvillimin e qyteteve dhe tregtisë ose jep informacion të gabuar

			plotësisht me zhvillimin urban	
Krahason mënyrën e jetesës së shtresave të ndryshme shoqërore në Evropën mesjetare	Bën një krahasim të thelluar dhe të argumentuar mes shtresave shoqërore, me shembuj specifikë dhe analizë të dallimeve dhe ngjashmërive	Bën një krahasim të qartë dhe të kuptueshëm me disa shembuj të mirë	Bën një krahasim sipërfaqësor, me pak të dhëna ose shembuj të përgjithshëm	Nuk arrin të krahasojë qartë ose i përzier karakteristikat e shtresave
Evidenton tiparet e zhvillimit të artit, të kulturës dhe të arsimit në qytetërimet mesjetare	Identifikon dhe shpjegon në mënyrë të saktë dhe të pasur elementet kryesore të artit, kulturës dhe arsimit me referenca konkrete	Identifikon tiparet kryesore me një nivel të mirë saktësie dhe sqarimi	Përmend disa elemente, por pa sqarim të thelluar ose me pasaktësi të vogla	Jep informacion të paplotë ose të pasaktë për aspektet kulturore
Gjykon për rolin e fesë në qytetërimet mesjetare	Jep një vlerësim kritik dhe të argumentuar për ndikimin e fesë, duke përfshirë shembuj dhe perspektiva të ndryshme	Jep një vlerësim të saktë dhe të qartë për ndikimin e fesë në shoqëri dhe dije	Jep një gjykim të përgjithshëm dhe jo shumë të mbështetur në fakte	Nuk e trajton rolin e fesë në mënyrë të kuptueshme ose jep gjykime të pasakta
Krahason prirjet e zhvillimit të artit, të kulturës dhe të arsimit ndërmjet qytetërimit arab dhe qytetërimeve evropiane	Bën një krahasim të pasur, të strukturuar dhe të saktë, duke përdorur shembuj domethënës nga të dy qytetërimet	Bën një krahasim të qartë me disa elemente të identifikuar saktë	Krahason në mënyrë të përgjithshme pa thellim të mjaftueshëm	Nuk arrin të krahasojë në mënyrë funksionale ose jep informacion të pasaktë

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e historisë do të përshkruhen veprimtari praktike për përmbushjen e rezultateve të të nxënës sipas tematikave të lëndës.

5.2.2 Shembull i një projekti në klasën X

Projekti: Jeta në shekullin XXI, sfidat dhe transformimet që po formësojnë botën tonë

Qëllimi i projektit: Të ndihmojë nxënësit të analizojnë sfidat më të mëdha të shekullit XXI, duke i parë ato në vazhdimësi me ngjarje të së shkuarës dhe në funksion të së ardhmes. Përmes punës në grup, krahasimit historik, reflektimit kritik dhe përdorimit të burimeve vizuale, nxënësit kuptojnë më mirë rolin e dijes historike dhe zhvillimeve teknologjike në ndërtimin e një shoqërie të ndërgjegjshme dhe të qëndrueshme.

Produkti final: Ekspozitë tematike me titull “Shekulli XXI në pasqyrë”, një galeri idesh dhe mesazhesh përmes posterave grafikë, eseve reflektuese, videove të inskenuara, kolazheve digjitale dhe hartave konceptuale që eksplorojnë sfidat më të mëdha të kohës sonë dhe rolin e historisë për t’i kuptuar e përballuar ato.

Detyrat sipas rezultateve të të nxënës dhe grupeve të punës

1. Krahason pandemi historike dhe bashkëkohore, duke analizuar ndikimin e tyre në jetën shoqërore dhe duke reflektuar mbi mësimet që historia ofron për përballimin e krizave të ngjashme.

→ Grupi 1: Panel grafik me linjë kronologjike dhe ese reflektuese

Nxënësit e grupit të parë hartojnë një panel kronologjik që ilustron shpërthimin dhe reagimet ndaj tri pandemive: COVID-19, Murtaja e Zezë dhe Gripi Spanjoll, përmes ikonografisë dhe statistikave përkatëse. Ata paraqesin krahasime vizuale mbi përhapjen dhe ndikimin social, ekonomik dhe politik të tri pandemive. Në vijim, ata përgatisin një ese reflektuese që shqyrton sesi mësimet nga e kaluara mund të udhëheqin përballjen me krizat shëndetësore të së ardhmes.

2. Analizon ndikimin e rreziqeve natyrore dhe ndryshimeve klimatike në jetën shoqërore, si dhe rolin e institucioneve në menaxhimin e tyre.

→ Grupi 2: Poster dhe skenar imagjinar për reagimin komunitar

Nxënësit e grupit të dytë analizojnë pasojat e përmytjeve, tërmete, zjarre dhe ngrohjes globale, duke i ilustruar me shembuj nga historia dhe realiteti bashkëkohor. Ata përfshijnë gjithashtu raste historike si dimri vullkanik i vitit 536 dhe viti 1816 “viti pa verë”, duke reflektuar mbi ndikimin social dhe ekonomik të këtyre ngjarjeve ekstreme klimatike. Ata realizojnë një poster me harta, grafika dhe statistika mbi përhapjen dhe ndikimin e rreziqeve natyrore dhe një skenar imagjinar për një strategji komunitare përballë një rreziku natyror në nivel lokal, ku përcaktojnë rolet e aktorëve institucionalë dhe komunitarë në menaxhimin e krizës.

3. Krahason kriza ekonomike dhe politike të shekujve XX–XXI dhe analizon ndikimin e tyre në jetën e përditshme dhe në zhvillimet sociale.

→ Grupi 3: Analizë grafike dhe podcast i inskenuar

Nxënësit e grupi të tretë, realizojnë një analizë grafike krahasuese me të dhëna për krizën e vitit 1929 dhe atë të vitit 2007-2008, duke theksuar ndikimin në grupe të ndryshme sociale. Ata prodhojnë një podcast të inskenuar me “zëra” të qytetarëve që përshkruajnë përvojat e tyre gjatë krizave dhe reflektimet mbi drejtësinë sociale dhe ekonomike.
4. Analizon ndikimin e teknologjisë në jetën bashkëkohore dhe parashikon tendenca të së ardhmes në komunikim, arsim dhe marrëdhënie njerëzore.
→ Grupi 4: Faqe digjitale dhe ditar imagjinar Nxënësit e grupit të katërt analizojnë ndikimin e internetit, rrjeteve sociale dhe inteligjencës artificiale në jetën e përditshme, duke zhvilluar një diskutim të strukturuar për efektet pozitive dhe negative të tyre në komunikim, arsim dhe marrëdhënie ndër njerëzore. Si pjesë e përgatitjes, ata mund të shikojnë dokumentarin “The Social Dilemma” për të reflektuar mbi varësinë ndaj teknologjisë dhe manipulimin e informacionit. Ata hartojnë një faqe digjitale (në formën e një blogu ose mini-websites) ku përmbledhin ndikimin e teknologjisë përmes artikujve të shkurtër, sondazheve dhe ilustrimeve dhe një ditar imagjinar për vitin 2035, ku përshkruhet një ditë tipike e një të riu në një shoqëri të teknologjizuar. Të dy produktet prezantohen në klasë dhe afishohen në flipchart si pjesë e ekspozitës.
5. Ndërton lidhje ndërmjet ngjarjeve historike dhe sfidave të sotme, duke reflektuar mbi rëndësinë e dijes historike për qytetarinë demokratike.
→ Grupi 5: Hartë konceptuale dhe fletë propagandistike historike (poster me mesazhe qytetarie) Nxënësit e grupi të pestë, përgatisin një hartë konceptuale, ku lidhen ngjarje të së kaluarës me sfida bashkëkohore si migracioni, ndryshimet klimatike apo konflikti. Ata krijojnë gjithashtu një fletë propagandistike historike/poster, që përmban mesazhe qytetarie aktive dhe reflektim mbi rolin e edukimit historik në ndërtimin e demokracisë. (poster me citate, pyetje dhe ide për qytetarinë aktive të informuar nga historia.)
6. Ekspozita
Në përfundim të punës së grupeve, organizohet një ekspozitë në klasë ku çdo grup prezanton punimin e tij. Nxënësit vizitojnë stendat e njëri-tjetrit dhe ndërveprojnë me secilën stendë përmes komenteve, pyetjeve ose vlerësimeve të shkruara.
7. Reflektimi
Në fund të veprimtarisë, çdo nxënës plotëson një fletë reflektimi personal me pyetjet: - Cila nga sfidat e trajtuara më tronditi ose më bëri të mendoj ndryshe për botën ku jetoj? Pse? - Çfarë më mësoi historia për të ardhmen time? - Cilën ide do të doja t’i tregoja një miku tim pas këtij projekti?

- Si mund të ndikojë historia dhe teknologjia në përballimin e sfidave të ardhshme?
- Si më ndryshoi ky projekt mënyrën si shoh botën?

5.3 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e historisë

Nxënësit me nevoja të veçanta

Organizimi i kurrikulës sipas kompetencave, në fusha të nxëni, në shkallë, dhe me fokus integrimin u krijon mësuesve hapësirat për të përshtatur mësimdhënien sipas nevojave të veçanta të nxënësve dhe për të personalizuar të nxënit e tyre. Mësuesit duhet të marrin parasysh faktin se nxënësit janë të ndryshëm, kanë motivim, interesa, stile të nxëni, nevoja dhe aftësi të ndryshme etj. Në disa raste duhen bërë përshtatje të kurrikulës sipas diferencave të zhvillimit brenda një grupi moshor. Mësuesit mund të zgjerojnë zhvillimin e kompetencave kyçe si ato të komunikimit, të menduarit dhe shoqërore sipas nevojave individuale të nxënësve, për të zvogëluar dhe zhdukur diferencat brenda një shkalle të kurrikulës, në fund të saj.

Nxënësit me vështirësi në të nxënë

Shumë nxënës me vështirësi arrijnë rezultatet e pritshme të të nxënit njësoj si nxënësit e tjerë, nëse bëhen përshtatje në mënyrën e mësimdhënies dhe të vlerësimit të tyre.

Për të arritur nivelin më të lartë të mundshëm të realizimit të kompetencës, mund të zhvillohen programe të veçanta, individuale, për nxënësit me nevoja të veçanta. Në rastin e nxënësve që formalisht janë përcaktuar si të veçantë, është veçanërisht e rëndësishme që stafi i shkollës, në bashkëpunim me prindërit, të mbështesë të nxënit e tyre. Procedurat dhe teknikat e vlerësimit për nxënës me nevoja të veçanta duhet të diskutohen herë pas here me prindërit dhe vetë nxënësit. Prindërit duhet të kuptojnë se si ndikojnë këto procedura dhe teknika të përshtatura në vlerësimin e punës së nxënësve.

Nxënësit e talentuar

Fleksibiliteti i zhvillimit të programit lejon plotësimin e nevojave individuale të nxënësve të talentuar. Mësuesit duhet t'u krijojnë kushte dhe situata të tilla që nxënësit të shfaqin dhe të zhvillojnë talentet e tyre. Kjo arrihet nëse atyre u krijohen mundësitë të punojnë me një përmbajtje më të thelluar dhe zgjeruar, të zhvillojnë në mënyrë të vazhdueshme elemente specifike të kompetencave kyçe (p.sh.: aftësitë e nivelit të lartë konjitiv të kompetencës të të menduarit) dhe specifike të fushës, të fokusohen në çështjet kros-kurrikulare, të zgjerojnë mjediset dhe materialet e të nxënit brenda dhe jashtë shkollës.

6 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Vlerësimi është një aspekt i rëndësishëm i lëndës së historisë. Në përputhje me parimet e qasjes së të nxënit bazuar në kompetenca, vlerësimi konsiderohet si element i mësimdhënies, i cili përqendrohet në nivelin e arritjes së kompetencave, fokusohet në matjen e njohurive e aftësive, në arritjen e rezultateve të të nxënit, dhe në nivelin e përmbushjes së kompetencave. Informacioni i siguruar nga vlerësimi, e ndihmon mësuesin të evidentojë përparimin e nxënësve, të vlerësojë se sa të përshtatshme e të dobishme janë metodat e mësimdhënies që ai përdor, të përmirësojë mësimdhënien dhe të pajisë nxënësit me informacionin përkatës për progresin e tyre.

Vlerësimi është një informacion i rëndësishëm që i shërben nxënësve për të ndjekur vetë ecurinë e tyre në këtë lëndë, për të njohur anët e tyre të forta dhe vështirësitë që hasin në zotërimin e njohurive dhe kompetencave, në mënyrë që të punojnë përkatësisht për përforcimin dhe kapërcimin e tyre. Vlerësimi është një informacion i rëndësishëm edhe për prindërit, me anë të të cilit ata mund të ndihmojnë më mirë në edukimin e fëmijëve të tyre.

I domosdoshëm është vlerësimi i përmbajtjes të lëndës lidhur me zotërimin e njohurive dhe demonstrimin e aftësive historike nëpërmjet treguesve të besueshëm për progresin e tyre. *(p.sh. vetëvlerësimi, intervistë me një listë treguesish, testi objektiv, vëzhgimi i kërkimit historik me një listë të saktë treguesish, portofoli, prezantimi me gojë ose me shkrim, projekti kurrikular etj.).*

Në përzgjedhjen e praktikave të vlerësimit, në përcaktimin e kohës së përshtatshme, në përzgjedhjen e materialeve për vlerësim mësuesi duhet të ketë parasysh:

- Përcaktimin e qëllimit dhe strategjisë së vlerësimit;
- përzgjedhjen e veprimtarive, që mundësojnë demonstrimin e arritjes së kompetencave
- përdorimin e vlerësimit për të verifikuar çfarë dinë aktualisht nxënësit;
- dallimin qartë të qëllimit të detyrës së zgjedhur për vlerësim.

Vlerësimi i nxënësve duhet të nxjerrë në pah arritjet e tyre, në mënyrë që ata të inkurajohen të mësojnë me më shumë dëshirë. Ai duhet të konsiderohet si një mjet në ndihmë të nxënësve, i cili i ndihmon ata të njohin më mirë aftësitë e tyre në të nxënë, të zhvillojnë e të përdorin talentet dhe aftësitë në mënyra sa më të dobishme. Nxënësit vetë duhet të jenë pjesë e procesit të vlerësimit të arritjeve të tyre.

Me anë të vlerësimit, mësuesi informohet rreth çfarë dhe si po mësojnë nxënësit, ç'ka e ndihmon atë të planifikojë mësimdhënien në vijim dhe të përgatisë materiale ose të rishikojë metodologjinë e mësimdhënies për t'iu përshtatur nevojave të nxënësve. Vlerësimi nga ana e mësuesit duhet të marrë në konsideratë edhe aftësinë e nxënësve për të përcaktuar e arritur objektiva për veten.

a. Vëzhgimi

Mësuesi vlerëson ecurinë e nxënësve duke i vëzhguar ata gjatë punës individuale ose në grup, si dhe ndërveprimin e tyre gjatë veprimtarive të ndryshme në klasë dhe në shkollë. *Mësuesi vëzhgon aspekte, të tilla si:*

- Aftësinë e nxënësve për të punuar në mënyrë të pavarur dhe për të bashkëpunuar në grup;
- ndërveprimet e nxënësve me njëri-tjetrin dhe me të rriturit;
- cilësinë e prezantimit të punimeve;
- interesat, aftësitë ose talentet e veçanta të nxënësve;
- pjesëmarrjen dhe interesin që shprehin nxënësit në veprimtari e aktivitete të ndryshme;
- përgjegjësinë vetjake dhe shoqërore që shfaqin nxënësit;
- përkushtimin dhe këmbënguljen e nxënësve në kryerjen e detyrave të ndryshme;
- nivelin e ndërgjegjësimit të nxënësve për vështirësitë që mund të kenë të tjerët dhe gatishmërinë për t'i ndihmuar ata;
- pyetjet që shtrojnë nxënësit, përgjigjet dhe sugjerimet që nxënësit u japin pyetjeve të mësuesit dhe nxënësve të tjerë;
- sjellje të caktuara, si: aftësitë drejtuese, niveli i vetëbesimit, të shprehurit në mënyrë të drejtpërdrejtë e të hapur, gatishmëria për të përballuar rreziqe, sfida e vështirësi;
- pjekurinë fizike dhe emocionale;
- aftësinë për të vetë-vlerësuar ecurinë në shkollë.

Mësuesi i vëzhgon nxënësit jo vetëm në klasë, por edhe jashtë saj, në aktivitete të ndryshme shkollore, për shembull gjatë lojës, në festime, në ekskursione etj. Mësuesi mund t'i mbajë shënim vëzhgimet për secilin nxënë, në mënyrë që të mund të krijojë një pamje të përgjithshme të ecurisë së zhvillimit të tyre. Kjo i shërben mësuesit edhe për t'ia komunikuar ecurinë e nxënësve prindërve të tyre, ose në raste kur nxënësi ndryshon shkollë, ky lloj vlerësimi mund të ndahet me mësuesin e ri ose me mësuesit pasues të ciklit në vijim.

Vëzhgimi ndihmon sidomos vetë mësuesin, i cili, pasi ka kuptuar nevojat e veçanta të secilit nxënë, duhet të rishikojë metodologjitë e mësimdhënies, në mënyrë që ato të lehtësojnë të nxënit e gjithsecilit. Nëse mësuesi vë re nevoja të veçanta në sjelljen e nxënësve, karakteristike

për nxënësit në shkollën e tij, në bashkëpunim me mësuesit e tjerë dhe drejtuesin e shkollës, mund të vendosë të fokusohet më gjatë në atë aspekt të programit, i cili ndihmon në përmbushjen e këtyre nevojave.

b. Detyrat, veprimtaritë praktike dhe testet

Me anë të detyrave të ndryshme që mësuesi u jep nxënësve në klasë, ai arrin të vlerësojë si procesin e punës, ashtu edhe nivelin e të kuptuarit të njohurive të reja nga ana e nxënësve. Me anë të detyrave dhe mësuesi mund të vlerësojë edhe aftësinë e nxënësve për t'i përdorur dijet e marra në situata nga më të ndryshmet. Detyrat dhe veprimtaritë praktike në klasë mund të jenë në grup ose punë individuale.

Një shembull i detyrës në klasë mund të jetë dhënia e një situatë, e cila kërkon zgjidhje, ku nxënësit duhet të marrin një vendim së bashku dhe ta mbrojnë atë. Gjatë punës në grup të nxënësve, mësuesi vlerëson demonstrimin e kompetencave dhe aftësinë e gjithsecilit për të punuar në grup. Modelet e veprimtarive praktike dhe vlerësimi i tyre janë dhënë në rubrikën e metodologjisë më sipër.

Testet, si teknikë vlerësimi, rekomandohet të përdoren duke filluar nga klasa e dhjetë e më tej, pasi nxënësit të jenë zhërvjellësuar në të shkruar dhe të kenë nisur të marrin njohuri të mirëfillta, të cilat mund të testohen me shkrim. Mësuesi mund t'i përdorë testet me shkrim në fund të një tematike si një teknikë vetëvlerësimi nga ana e nxënësve, pra t'i lejojë ata t'i korrigjojnë vetë testet për të reflektuar e për t'u ndërgjegjësuar mbi aftësitë dhe kufizimet e tyre.

c. Projektet dhe veprimtaritë praktike

Projektet veprimtarive praktike i ndihmojnë nxënësit të përqendrohen në një temë të caktuar të programit, për shembull në njohjen e komunitetit ku ata jetojnë dhe studimin e tij në detaje. Me anë të veprimtarive praktike dhe/ose projektit, mësuesi vlerëson aftësinë e nxënësve për të mbledhur informacion, për ta përpunuar dhe për ta prezantuar atë. Puna me veprimtari dhe projekte mundëson edhe vlerësimin e bashkëpunimit të nxënësve me njëri-tjetrin gjatë punës grup.

d. Paraqitja dhe prezantimi i punimeve

Shpjegimi, paraqitja dhe prezantimi i punimeve të ndryshme që nxënësit realizojnë gjatë lëndës së historisë (detyra në kuadër të veprimtarive praktike dhe projektit) është për mësuesin tregues i aftësive të tyre për të mbledhur informacion, për ta përpunuar dhe për ta paraqitur atë. Gjatë paraqitjes dhe prezantimit të punimeve, nxënësit vlerësohen edhe për shtjellimin e këndvështrimeve të tyre, mbrojtjen e këtyre këndvështrimeve dhe mbajtjen e qëndrimit vetjak ose në grup ndaj një çështjeje të caktuar. Me anë të kësaj teknike vlerësohen kompetencat historike dhe kompetencat kyçe si ajo e komunikimit dhe e të menduarit.

e. Reflektimi dhe vetëvlerësimi nga ana e nxënësve

Kjo teknikë i nxit ata të analizojnë jo vetëm përmbajtjen e asaj që kanë mësuar, por edhe mënyrën se si e kanë përvetësuar këtë njohuri. Në përfundim të një detyre praktike apo projekti, nxënësit udhëzohen të reflektojnë mbi përvojën e tyre të të nxënës, të identifikojnë pikat e forta dhe vështirësitë e hasura gjatë procesit, si dhe të formulojnë hapa të ardhshëm për përmirësim. Vetëvlerësimi mund të realizohet përmes ditarëve reflektues, formularëve të vetëvlerësimit apo diskutimeve të strukturuar në grup. Kjo metodë i ndihmon nxënësit të zhvillojnë ndërgjegjësimin për mënyrën se si mësojnë, të marrin më shumë përgjegjësi për të nxënës e tyre dhe të ndërtojnë kompetencën e të menduarit kritik dhe metakognitiv. Në këtë mënyrë, vlerësimi shndërrohet në një proces dinamik dhe gjithëpërfshirës, që ndihmon si nxënësit ashtu edhe mësuesin të kuptojnë më thellë progresin e arritur dhe nevojat për zhvillim të mëtejshëm.

Pavarësisht zgjedhjes nga ana e mësuesit të teknikave të vlerësimit, qofshin këto formale ose joformale, vlerësimi duhet domosdoshmërisht të synojë përmirësimin e përvojave të të nxënës të nxënësve. Vlerësimi i nxënësit përshkon gjithë procesin mësimor dhe shërben për përmirësimin e këtij procesi. Objektivi i vlerësimit, nuk janë vetëm kompetencat, njohuritë dhe shprehjet, por edhe qëndrimet e nxënësve, si qëndrimet etike-sociale, në përgjithësi, edhe ato të bashkëpunimit me të tjerët, në veçanti.

Vlerësimi i nxënësit nuk ka për qëllim të vetëm vendosjen e notës dhe as nuk përfundon me vendosjen e saj. Vlerësimi mbështetet tërësisht në njohuritë e programit lëndor dhe mësuesi nuk ka të drejtë të vlerësojë nxënësit për ato njohuri që nuk përshkruhen në program.

6.1 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës, RN-ve.

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës në tematika të ndryshme.

Tabela 3. Shembull për vlerësimin e RN-ve sipas niveleve të arritjes

Tema: Britania e Madhe gjatë viteve 1945 – 2000			
<i>Rezultati i të nxënës: Analizon tiparet e sistemit politik, ekonomik dhe shoqëror në Britaninë e Madhe (1945–2000)</i>			
Niveli i arritjes Shumë mirë	Niveli i arritjes Mirë	Niveli i arritjes Mjaftueshëm	Niveli i arritjes Dobët
Nxënësi identifikon dhe analizon në mënyrë të thelluar karakteristikat e	Nxënësi përshkruan në mënyrë të saktë elementët kryesorë të	Nxënësi përmend disa karakteristika të sistemit politik,	Jep informacion të pjesshëm ose të pasaktë; nuk e lidh zhvillimin

sistemit politik (demokracia parlamentare, partitë kryesore), zhvillimet ekonomike (shtetëzimet, neoliberalizmi), dhe transformimet shoqërore (shteti i mirëqenies, lëvizjet rinore, emigracioni), duke përdorur argumente dhe shembuj konkretë.	sistemit politik, ekonomik dhe shoqëror dhe i lidh në mënyrë të përgjithshme me periudhën përkatëse.	ekonomik ose shoqëror, por pa thellim, analizë apo lidhje të qarta mes tyre.	e elementeve të përmendura me kontekstin historik.

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e historisë do të përshkruhen nivelet e arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënësve sipas tematikave të lëndës.

7 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Përdorimi i mjeteve mësimore në mësimdhënien dhe në procesin e të nxënësve në lëndën e historisë, ndihmon në konkretizimin e ideve dhe të dukurive, në aplikimin e metodave dhe strategjive të mësimdhënies, si dhe e bën mësimin më interesant dhe më rezultativ për nxënësit. Përdorimi i suksesshëm i metodave dhe i teknikave të lartpërmendura, nuk mund të realizohet pa ***mjetet e nevojshme didaktike***, të cilat janë të llojeve të ndryshme, si: *harta historike të përgjithshme ose tematike, atlase, albume, foto, skica, filma mësimorë, videokaseta, kompjuter, aparat projeksioni, CD, DVD, TIK, etj.* Këto mjete po zënë gjithnjë e më shumë vendin që u takon për konkretizimin e një sërë ngjarjesh historike, të cilat janë vështirë të kuptohen pa një konkretizim audioviziv etj.

Mësuesi i historisë mund të integrojë një gamë të gjerë materialesh për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit, si:

- ***Materiale vizuale dhe grafike:*** fotografi historike, harta, linja kohore, piktura murale, dokumente të vjetra, skema konceptuale;
- ***Objekte reale dhe kopje burimesh historike:*** letra, ditarë, monedha, objekte muzeale ose modele të tyre në klasë;
- ***Mjete teknologjike:*** projektorë, kompjuterë, tableta, platforma digjitale (si Ëikipedia Edu, Historiana, TimeMaps, Google Arts & Culture), aplikacione për eksplorimin e burimeve multimediale dhe për ndërtimin e ekspozitave virtuale.

Gjatë shpjegimit të temave, mësuesi përdor gjuhë të qartë, fjali të thjeshta dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Ai/ajo zgjedh shembuj konkretë dhe pyetje të hapura që nxisin diskutim dhe reflektim. Përveç tekstit shkollor, përdorimi i fletoreve të punës, burimeve të shtypura dhe digjitale, dokumentarëve edukativë dhe platformave të mësimin ndihmon në pasurimin e përvojës mësimore të nxënësve.

8 PËRDORIMI I TEKNOLOGJISË SI MJET DHE TEKNIKË MËSIMORE NË LËNDËN E HISTORISË

Në arsimin e mesëm të ulët, teknologjia luan një rol të rëndësishëm në përafrimin e nxënësve me përmbajtjen historike përmes mënyrave të reja të të mësuarit. Qasjet ndërdisiplinore dhe përdorimi i teknologjisë në histori ndihmojnë nxënësit të ndërtojnë mendim historik, të analizojnë burime, të ndërtojnë narracione dhe të zhvillojnë ndjeshmëri qytetare. Disa mënyra konkrete se si mund të përdoret teknologjia në mësimin e historisë janë:

- **Krijimi i linjave kohore digjitale.** Nxënësit përdorin platforma si Canva për të ndërtuar kronologji vizuale të periudhave historike.
- **Analiza e burimeve historike përmes mjetesesh multimediale.** Përdorimi i videove dokumentare, regjistrimeve audio, faksimileve të dokumenteve për të analizuar dëshmi të së kaluarës.
- **Eksplorimi i vendeve historike përmes hartave digjitale dhe realitetit virtual.** Aplikacione si Google Earth apo turizmi virtual në muze ndihmojnë nxënësit të “vizitojnë” vende me rëndësi historike.
- **Ndërtimi i projekteve digjitale.** Nxënësit krijojnë prezantime, postera virtualë, ose rrëfime historike digjitale që përfshijnë hulumtim, interpretim dhe krijimtari.
- **Simulime historike dhe role-playing online.** Përdorimi i simulimeve ku nxënësit marrin rolin e personazheve historikë për të debatuar vendime të së kaluarës.
- **Përdorimi i platformave interactive.** Aplikacione si Kahoot, Quizlet apo Wordwall përdoren për rikujtim, testim njohurish apo ndarjen e ideve rreth një teme historike.

Përveç aspekteve didaktike, teknologjia ofron edhe një mundësi për të zhvilluar **kompetenca digjitale**, për të nxitur **punën bashkëpunuese**, për të **personalizuar të nxënit** dhe për të **stimuluar mendimin kritik dhe kreativitetin** në raport me përmbajtjen historike. Në këtë mënyrë, përdorimi i teknologjisë dhe materialeve të larmishme në mësimin e historisë nuk është vetëm një zgjedhje metodike, por një domosdoshmëri për ta bërë këtë lëndë funksionale, tërheqëse dhe të lidhur ngushtë me jetën reale dhe sfidat e qytetarisë së sotme.

9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit lëndor të historisë rrjedh nga Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulat Bërthamë, Plani mësimor i Arsimit Bazë dhe Rekomandimet Rek (2001)¹⁵ të Komitetit të Ministrave të Shteteve Anëtare lidhur me mësimin e historisë në Evropë në shekullin XXI. Programi i historisë trajton ngjarjet historike në një kornizë kronologjike e tematike. Vazhdimësia kronologjike mundëson lidhjen e brendshme e të jashtme midis ngjarjeve, periudhave dhe shoqërive të ndryshme, si dhe lidhjet e qytetërimit të popullit shqiptar me qytetërimet botërore. Programi synon që të krijojë te nxënësit bindjen se qytetërimet e sotme janë një vazhdimësi progresive e qytetërimeve të hershme, pra e sotmja e ka burimin tek e kaluara dhe është e lidhur me të. Ky këndvështrim i ndihmon nxënësit të ndërtojnë perspektivat e një ngjarjeje apo procesi historik ose të parashikojnë trendin e përgjithshëm të këtyre proceseve.

Ruajtja e kronologjisë zbaton kriterin shkencor të zhvillimit të ngjarjeve mbi lidhjen shkak-pasojë dhe vazhdimësinë progresive të rrjedhës historike. Trajtesa tematike shpreh natyrën përzgjedhëse të programit, i cili nuk ka si qëllim të mbulojë të gjitha ngjarjet e historisë, gjë që do të sillte një ngarkesë të panevojshme për nxënësit, por të trajtojë problemet thelbësore, modelet historike që përbëjnë rrënjët e qytetërimeve të sotme. Trajtesa tematike ka pasur parasysh edhe vendosjen e një baraspeshe historike mes kontributeve të krijuara në periudha të ndryshme në lindjen dhe zhvillimin e qytetërimeve pasardhëse, duke shprehur vlerat e tyre në një këndvështrim të barabartë.

9.1 Sqarim për veprimtaritë praktike të sugjeruara dhe orët mësimore të dedikuara për zhvillimin e tyre

Veprimtaritë praktike përbëjnë një pjesë thelbësore të procesit mësimor në lëndën e historisë, pasi ato i japin nxënësit mundësinë të zbatojnë njohuritë e fituara në situata konkrete dhe të zhvillojnë aftësi të menduarit kritik, analizës historike dhe bashkëpunimit. Ato ndihmojnë në lidhjen e përmbajtjes historike me përvojat personale dhe kontekstin bashkëkohor. Në këtë kuadër, programi i historisë në arsimin e mesëm të lartë përfshin për çdo njësi tematike një ose më shumë veprimtari të sugjeruara, të cilat mund të shërbejnë si ura kalimi nga përmbajtja teorike drejt një përvoje të drejtpërdrejtë mësimore.

- ✚ Për çdo tematikë të përfshirë në program, është sugjeruar një numër i caktuar orësh mësimore që përfshin si kohën e nevojshme për zhvillimin e njohurive të reja ashtu edhe kohën e parashikuar për realizimin e veprimtarive praktike të paraqitura në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për tematikën”.
- ✚ Veprimtaritë praktike janë të sugjeruara, që do të thotë se mësuesit dhe hartuesit e teksteve kanë lirinë t’i përshtatin ose t’i zëvendësojnë ato, në varësi të nevojave të nxënësve, qëllimeve për zhvillimin e kompetencave, si dhe në përputhje me zhvillimet aktuale shoqërore që mund të ndikojnë në procesin mësimor dhe edukativ.

- ✚ Rekomandohet që rreth 30% e orëve mësimore të parashikuara për zhvillimin e një tematike t'i dedikohet veprimtarive praktike, ndërsa 70% të fokusohet në zhvillimin e përmbajtjes mësimore dhe ndërtimin e njohurive. Kjo ndarje është orientuese dhe jo detyruese, duke u lënë mësuesve hapësirë për përshtatje, në përputhje me nevojat e nxënësve, orët mësimore dhe kontekstin konkret të mësimdhënies.
- ✚ Mësuesi mund t'i zhvillojë veprimtaritë gjatë gjithë trajtimit të tematikës dhe jo vetëm në përfundim të saj. Kjo qasje ndihmon në aktualizimin e njohurive dhe lehtëson procesin e të nxënësve, duke e bërë atë më të kuptueshëm dhe më të lidhur me përvojën e përditshme të nxënësve.
- ✚ Në rubrikën “Veprimtari të sugjeruara për arsimin e mesëm të lartë (klasat 10-të; 11-të dhe 12-të), për secilën tematikë të programit përkatës, janë propozuar më shumë se një veprimtari praktike, me qëllim që mësuesi të ketë një gamë të larmishme zgjedhjesh. Mësuesi, në varësi të numrit të orëve që ka në dispozicion, zgjedh veprimtarinë ose veprimtaritë që i konsideron më të përshtatshme për përmbushjen e rezultateve të të nxënësve dhe për zhvillimin e kompetencave të nxënësve.
- ✚ Në rast se mësuesi vëren se tema e një veprimtarie është e gjerë dhe kërkon më shumë se një orë për t'u zhvilluar me nxënësit në klasë, ai përzgjedh një veprimtari nga lista e ofruar dhe e trajton si projekt lëndor duke e shtrirë atë në kohë.

a) Rekomandime për mësuesit

- Të realizohen paralelizma ndërmjet historisë së Shqipërisë dhe historisë së qytetërimeve botërore gjatë zhvillimit të temave të historisë së qytetërimeve botërore, dhe anasjelltas, sipas periudhave përkatëse historike.
- Të lidhin përmbajtjen e historisë me fusha të tjera (shkencë, teknologji, inxhinieri, art, gjuhë, edukatë qytetare, etj.) për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socio emocional.
- Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e historisë.
- Të sigurojnë dhe të përdorin librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së teksteve shkollore.
- Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë të lëndës së historisë.
- Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

Rekomandime për autorët e teksteve shkollore

- Të përshtatin në mënyrë cilësore tekstet shkollore duke reflektuar të gjitha përditësimet më të fundit.
- Të realizohen paralelizma ndërmjet historisë së Shqipërisë dhe historisë së qytetërimeve botërore gjatë zhvillimit të temave të historisë së qytetërimeve botërore, dhe anasjelltas, sipas periudhave përkatëse historike.
- Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e historisë, në tekstet shkollore.
- Të përfshijnë burime të ndryshme për mësimin praktik të historisë.
- Të citojnë burimet e përdorura si pjesë e tekstit shkollor.
- Të sigurojnë materialet burimore edhe digjitale për zbatimin e tekstit shkollor.
- Të lidhin konceptet historike me fusha të tjera dhe me situata të jetës reale, në tekstet shkollore.
- Të përfshijnë në tekstet shkollore veprimtari dhe detyra që promovojnë mendimin kritik, zgjidhjen e problemeve dhe krijimtarinë.
- Të krijojnë hapësirë në tekstet shkollore për shembuj dhe ushtrime që nxisin orientimin për karrierë, përmes profesioneve ku historia luan rol.
- Të sigurojnë që tekstet të kenë qasje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatshme për moshën, duke marrë parasysh diversitetin kulturor dhe aftësitë e ndryshme të nxënësve.

Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare

- Të sigurojnë që testet të përmbajnë jo vetëm pyetje që matin njohuritë, por edhe pyetje me situata që integrojnë qasje ndërdisiplinore, që nxisin të menduarit logjik, të menduarin kritik dhe krijues, jo thjesht memorizimin.
- Të përfshijnë pyetje që lidhin konceptet historike me koncepte të lëndëve apo fushave të tjera.
- Të kenë parasysh nivelin e diversitetit të nxënësve, duke përfshirë pyetje që janë të qarta dhe të kuptueshme për të gjithë, pavarësisht sfondit kulturor ose gjuhësor.
- Të hartojnë modele të testeve kombëtare në mënyrë që të punohen nga nxënësit gjatë viteve të shkollimit.

b) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve historike.
- Të vlerësojnë përfshirjen e situatave nga jeta reale dhe çështjeve aktuale shoqërore për zhvillimin e mësimin të historisë dhe të projekteve kurrikulare.
- Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënësit.

- Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- Të vlerësojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe zhvillimit të veprimtarive praktike gjatë zhvillimit të orëve mësimore të historisë.
- Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënësve dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socio-emocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e historisë.
- Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

c) Rekomandime për prindërit

- Të inkurajojnë fëmijët që të kuptojnë rëndësinë e historisë jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar fëmijët në pjesëmarrjen në projekte dhe konkurse që lidhen me historinë.
- Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimi të historisë, duke theksuar rëndësinë e saj për të kuptuar zhvillimet shoqërore dhe për të mësuar nga gabimet e të shkuarës.
- Të sigurojnë që fëmijët ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i historisë zhvillohet në një mjedis të qetë, të barabartë dhe motivues për fëmijët e tyre.
- Të kuptojnë rëndësinë e historisë si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

10 NDRYSHIMET E PROGRAMIT TË HISTORISË, KLASA X

Programi i historisë është përditësuar me qëllim që të jetë më gjithëpërfshirës dhe të përgjigjet më mirë ndaj nevojave të një shoqërie demokratike dhe të ndërlidhur globalisht. Ky përditësim thekson rëndësinë që historia t'i kushtojë zhvillimeve të reja shoqërore, ndryshimeve klimatike dhe mjedisore, zhvillimit të qëndrueshëm, si dhe bashkëjetesës paqësore në një botë gjithnjë e më komplekse. Ndryshimet kryesore të ndërmarra në program synojnë përmbushjen e qëllimeve kombëtare të arsimit parauniversitar, duke zbatuar rekomandimet e Këshillit të Evropës për mësimdhënien e historisë në shekullin XXI dhe duke forcuar qasjen e bazuar në kompetenca, me fokus në dy drejtime kryesore:

- Përditësime në aspektet përmbajtjesore të lëndës së historisë përmes temave të reja të veprimtarive praktike, perspektivave ndërdisiplinore dhe ndërlidhjes me aktualitetin shoqëror, mjedisor dhe teknologjik.
- Përditësime në aspektet pedagogjike dhe metodologjike me theks në qasjen e bazuar në kompetenca, mësimin aktiv, përfshirjen gjithëpërfshirëse dhe përdorimin e teknologjisë si mjet didaktik.

10.1 Përditësimet në aspektet përmbajtësore të lëndës së historisë

Në programin e lëndës së historisë për klasën e dhjetë janë bërë disa ndryshime në përmbajtje, të cilat përfshijnë:

1. Përditësimin e koncepteve kyçe historike për të harmonizuar terminologjinë me praktikën bashkëkohore të mësimdhënies dhe dokumentet ndërkombëtare të kurrikulës, duke ofruar një formulim më të qartë dhe funksional që lehtëson kuptimin dhe përdorimin e koncepteve nga nxënësit. Përfshirja e termave si “diversiteti” dhe “empatia historike” pasqyron zhvillimet e reja në didaktikën e historisë. Përditësimi i koncepteve kyçe historike, paraqitet në tabelën më poshtë:

Koncepte kyçe historike	
Në versionin e mëparshëm	Në versionin e përditësuar
Kuptimi kronologjik	Kronologjia
Ndryshimi dhe vazhdimësia	Ndryshimi dhe vazhdimësia
Shumëllojshmëria kulturore, etnike dhe fetare	Diversiteti
-	Empatia historike
Rëndësia historike	Rëndësia historike

2. Zëvendësimin e termave “para Krishtit” dhe “pas Krishtit” me “para erës sonë (p.e.s.)” dhe “pas erës sonë (e.s.)” për një përdorim më neutral dhe gjithëpërfshirës.
3. Janë përditësuar temat e veprimtaritë praktike dhe rezultatet përkatëse të të nxënës, duke pasuruar përmbajtjen me elementë që theksojnë: zhvillimin e kompetencave historike, mendimit kritik dhe zgjidhjes së problemeve, integrimin e historisë së Shqipërisë, vlerësimin e identitetit kombëtar, trashëgiminë kulturore dhe ndikimet ndërkulturore; trajtimin e rrezeve natyrore, pandemieve, krizave ekonomike e politike, rolin e historisë në përballimin e sfidave bashkëkohore; rolin e zhvillimeve teknologjike në transformimin e jetës shoqërore dhe realitetit aktual.

10.2 Përditësimet në aspektin metodologjik

- Përditësimi i kompetencave kyçe dhe i rezultateve të të nxënit, të përshtatura për klasën e dhjetë.
- Përditësimi i rezultateve të të nxënit për konceptet kyçe dhe kompetencat historike të përshtatura për klasën e dhjetë .
- Përditësimi i temave ndërkurrikulare, me qëllim trajtimin e çështjeve prioritare përmes integritit të njohurive nga lëndë të ndryshme, duke përforcuar kështu mësimin gjithëpërfshirës dhe zhvillimin e aftësive të mendimit kritik dhe analizës nga perspektiva të ndryshme.
- Harmonizimi i metodologjisë me rekomandimet e Këshillit të Evropës për mësimdhënien e historisë në shekullin XXI.
- Ofrimi i një metodologjie më të përshtatshme dhe të balancuar në zhvillimin e kompetencave historike, zhvillimin e mendimit kritik, krijues dhe zgjidhjen problemore, duke përfshirë të nxënit e personalizuar, të nxënit socio-emocional, përdorimin e teknologjisë etj.
- Përfshirja e shembujve të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve
- Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënit.
- Nxitja e ndërgjegjësimit për diversitetin, bashkëjetesën dhe dialogun ndërkulturor si elemente themelore të edukimit për jetesën në një shoqëri gjithëpërfshirëse dhe demokratike.
- Përqendrimi në përgatitjen e nxënësve për një qytetari aktive, kritike dhe të ndërgjegjshme në një botë dinamike dhe në ndryshim të vazhdueshëm.
- Përditësimi i temave të veprimtarive praktike dhe i rezultateve përkatëse të të nxënit me elementë që theksojnë:
 - ✓ identitetin kombëtar, patriotizmin, trashëgiminë kulturore dhe ndikimet ndërkulturore;
 - ✓ rreziqet natyrore, pandemitë, krizat ekonomike dhe politike, duke theksuar rolin e historisë në kuptimin dhe përballimin e sfidave bashkëkohore;
 - ✓ rolin e zhvillimeve teknologjike në transformimin e jetës shoqërore dhe realitetit bashkëkohor, si në të tashmen ashtu edhe në perspektivën ardhshme;
 - ✓ përshtatje të përmbajtjes dhe metodave për pakicat kombëtare, nxënësit me nevoja të veçanta, si dhe detyra të avancuara për nxënësit e talentuar.

për të nxitur zhvillimin e aftësive të mendimit kritik, mendimit krijues dhe zgjidhjes së problemeve.

Të gjitha ndryshimet synojnë të përmirësojnë qartësinë konceptuale, saktësinë historike dhe koherencën edukative, në përputhje me qëllimet formuese të lëndës.

PROGRAMI I LËNDËS “GJEOGRAFI” ARSIMI I MESËM I LARTË KLASA 10

FUSHA “SHKENCAT SHOQËRORE”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinator: Evis Mastori

PËRMBAJTJA

1	HYRJE.....	4
2	QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	6
2.1	Objektivat e përgjithshme të gjeografisë në arsimin e mesëm të lartë	6
3	PËRMBAJTJA E PROGRAMIT	7
4	KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA.....	9
4.1	Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit	9
4.2	Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e gjeografisë	14
4.3	Kompetencat e lëndës së gjeografisë dhe rezultatet e të nxënit.....	18
5	PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	23
5.1	Koha mësimore për secilën tematikë/nëntematikë për klasën e dhjetë.....	23
5.2	Përmbajtja e klasës së dhjetë.....	24
5.2.1	TEMATIKA: PROCESET NATYRORE DHE SHOQËRORE.....	25
5.3	Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.	38
6	METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	47

6.1	Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e gjeografisë	49
6.2	Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e gjeografisë	50
6.3	Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e gjeografisë.....	52
6.4	Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjeografisë.....	54
7	VLERËSIMI I NXËNËSVE	55
7.1	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit.	60
8	BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE.....	61
9	REKOMANDIME TË TJERA PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	62
10	NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE	68

1 HYRJE

Gjeografia është shkenca që ndihmon nxënësit të kuptojnë në mënyrë të thelluar mjedisin natyror dhe shoqëror në të cilin jetojnë, dhe ndërveprimin midis tyre. Përmes mësimit të gjeografisë, nxënësit fitojnë njohuri dhe aftësi që i ndihmojnë të kuptojnë karakteristikat natyrore dhe shoqërore të hapësirës gjeografike, larmishmërinë e vendeve dhe rajoneve, kulturat dhe mënyrat e jetesës, ndërvarësinë midis njerëzve dhe mjedisit, dhe të zhvillojnë një perspektivë të gjerë dhe të informuar për botën, duke përfshirë dimensionin lokal, kombëtar, rajonal dhe global.

Si një lëndë e fushës së shkencave shoqërore, gjeografia është pjesë e kurrikulës bërthamë dhe me zgjedhje në arsimin e mesëm të lartë dhe kontribuon në formimin e përgjithshëm të nxënësit.

Programi i gjeografisë në arsimin e mesëm të lartë synon të zhvillojë aftësi të mendimit kritik dhe krijues, vëzhgimit, analizës dhe zgjidhjes së problemeve. Ai i ndihmon nxënësit të ndërtojnë një vizion të gjerë dhe të qëndrueshëm për botën, duke i përgatitur për të qenë qytetarë aktivë, të informuar dhe të përgjegjshëm. Edukimi gjeografik u jep nxënësve mjetet për të marrë vendime të informuara dhe për të kontribuar pozitivisht në shoqëri.

Ndryshimet e mëdha që po përjeton shoqëria bashkëkohore, sidomos në fushën e komunikimit, teknologjisë, globalizmit, kanë ndikuar thellësisht në mënyrën si e perceptojmë hapësirën dhe marrëdhënien me mjedisin. Në këtë kontekst, gjeografia kontribuon në edukimin për bashkëjetesën, përgjegjësinë qytetare dhe zhvillimin e qëndrueshëm, duke u ofruar nxënësve mjetet për të kuptuar sfidat mjedisore dhe për të reflektuar mbi mënyrat e bashkëjetesës harmonike me natyrën dhe me njëri-tjetrin.

Programi i gjeografisë në arsimin e mesëm të lartë është ndërtuar mbi parimin e zhvillimit të kompetencave kyçe, të cilat janë themelore për të nxënë gjatë gjithë jetës. Përmbajtja mësimore nuk ofrohet si qëllim në vetvete, por si mjet për ndërtimin e njohurive të zbatueshme në situata

konkrete të të nxënit. Nxënësi nxitet të mendojë në mënyrë kritike dhe krijuese, të analizojë dhe të zgjidhë probleme gjeografike duke përdorur mjetet gjeografike, si harta, diagrame, të dhëna statistikore, platforma digjitale etj.

Vëzhgimi i drejtpërdrejtë, puna në terren, analiza e shpërndarjes hapësinore të veçorive natyrore dhe shoqërore dhe interpretimi i ndërvarësisë mes tyre, janë ndër veprimtaritë që zhvillojnë aftësitë themelore gjeografike të nxënësit. Përmes tyre, nxënësi mëson të ndërtojë kuptime më të thella për vendin ku jeton dhe për botën në tërësi.

Hartimi i programit të gjeografisë mbështetet në Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën bërthamë të Arsimit të Mesëm të Lartë dhe Planin Mësimor të Arsimit të Mesëm të Lartë.

Zbatimi i programit duhet të bëhet duke respektuar parimet e barazisë gjinore, etnike, kulturore, racore dhe fetare.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Gjeografia në arsimin e mesëm të lartë ka për qëllim të zhvillojë tek nxënësit një kuptim të thellë të marrëdhënieve komplekse midis njeriut dhe mjedisit natyror, duke i pajisur ata me njohuri të gjera mbi proceset dhe dukuritë gjeografike që ndodhin në Tokë, mbi shpërndarjen hapësinore të popullsisë dhe aktivitetëve ekonomike. Nëpërmjet studimit rajonal të hapësirës gjeografike synohet që nxënësit, duke analizuar shpërndarjen hapësinore të dukurive gjeografike, të aftësohen për të mbajtur qëndrime dhe për të analizuar sfida globale si ndryshimet klimatike, migrimet etj., duke vlerësuar nevojën për zhvillim të qëndrueshëm.

Gjeografia në këtë nivel shkollimi synon të formojë qytetarë të vetëdijshëm për rolin e tyre në shoqëri, që kuptojnë botën si një sistem të ndërlidhur dhe dinamik, ku çdo vendim dhe veprim ka ndikim në hapësirë, kohë dhe mjedis.

2.1 Objektivat e përgjithshme të gjeografisë në arsimin e mesëm të lartë

Në përfundim të arsimit të mesëm të lartë, nxënësi do të jetë i aftë:

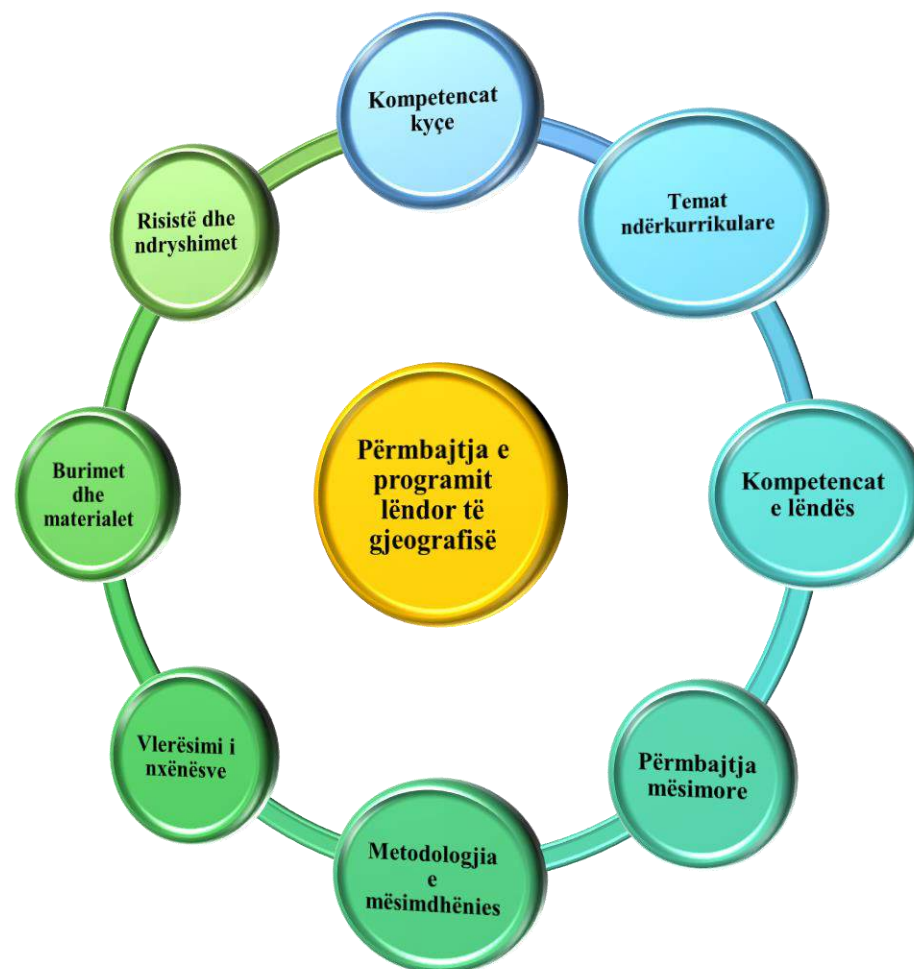
- të zhvillojë dijet për dukuritë gjeografike, në nivel lokal, kombëtar, rajonal dhe botëror, mbi bazën e ballafaqimit të vazhdueshëm të të menduarit kritik e krijues;
- të zhvillojë kuptimin për ligjet e përgjithshme të gjeosistemit dhe të veprojë në përputhje me to për zgjidhjen e problemeve gjeografike të jetës së përditshme;
- të zhvillojë interesin dhe respektin për vendin ku jeton, për vende të tjera, për njerëzit dhe mënyrën si ata ndërveprojnë me njëri-tjetrin dhe mjedisin ku jetojnë;

- të kuptojë rolin e tij si qytetar në një shoqëri të ndërlidhur globalisht dhe të zhvillojë qëndrime respektuese ndaj diversitetit dhe bashkëjetesës paqësore;
- të kuptojë mundësitë dhe sfidat e ndërvlerësive globale;
- të lidhë njohuritë gjeografike me fusha të tjera të dijes, duke përdorur qasjen ndërdisiplinore;
- të zhvillojë shkathtësitë për të qenë përdorues kritik dhe krijues i metodave të kërkimit gjeografik;
- të kuptojë dhe të zbatojë mënyra etike dhe të përgjegjshme të përdorimit të teknologjisë gjatë përmbushjes së detyrave mësimore dhe kërkimeve gjeografike;
- të zotërojë terminologjinë dhe mjetet specifike të gjeografisë, duke i zbatuar në situata të ndryshme të të nxëniet dhe të jetës së përditshme;
- të punojë në mënyrë bashkëpunuese dhe efektive në zgjidhjen e problemeve përmes projekteve, detyrave në grup dhe diskutimeve të strukturuar;
- të zhvillojë vetëbesim, këmbëngulje dhe një qëndrim pozitiv ndaj sfidave, duke kuptuar rëndësinë e të menduarit gjeografik në jetën e përditshme dhe në orientimin profesional;
- të edukohet si qytetar i informuar, i përgjegjshëm dhe aktiv, i cili mund të kontribuojë për zhvillimin e një bote të qëndrueshme.

3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i gjeografisë synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të jetës reale dhe në kontekstin shkollor. Ky program përqendrohet në formimin e nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, interpretuar dhe zbatuar njohuritë gjeografike në mënyrë funksionale dhe të ndërgjegjshme në jetën e tyre të përditshme.

Diagrama 1. Përmbajtja e programit lëndor të gjeografisë

4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Lënda e gjeografisë kontribuon drejtpërdrejt në ndërtimin e kompetencave kyçe dhe aftësive të shekullit 21-të si: të menduarit kritik e krijues, zgjidhja e problemeve, aftësitë sociale të bashkëpunimit, aftësitë digjitale etj. Përmes përmbajtjes së saj, gjeografia ndihmon në formimin e qytetarit të aftë për të analizuar proceset natyrore dhe shoqërore, për të kuptuar marrëdhëniet midis njeriut dhe mjedisit, dhe për të marrë vendime të informuara në jetën e përditshme.

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive.

Në tabelën e mëposhtme përshkruhen rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe që nxënësi zhvillon në klasën e dhjetë në lëndën e gjeografisë:

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon si dëgjues, folës, lexues dhe shkrues në situata gjatë të nxënit të gjeografisë; - përshtat komunikimin e tij me kërkesat e situatës;	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> komunikon në gjuhë të huaj, duke krijuar një atmosferë pozitive dhe mbështetëse;

• përdor dhe dallon lloje të ndryshme tekstesh, përfshirë tekstet digjitale; • kërkon, mbledh dhe përpunon informacione gjeografike duke përdorur mjete ndihmëse; • formulon dhe shpreh argumente me gojë dhe me shkrim në përshtatje me kontekstin; • shpreh para një audience të caktuar, çështjet thelbësore të ngritura në një interpretim për një temë të caktuar të gjeografisë, përmes së paku një forme komunikimi (gjuhës, simboleve, shenjave etj.); • diskuton në grup, në mënyrë konstruktive duke dhënë informacion, argumente dhe duke shtruar pyetje në një dialog prej disa minutash, për një temë të caktuar në gjuhën amtare; • prezanton një temë të caktuar nga gjeografia dhe në mënyrë efektive komunikon me audiencën, duke përdorur TIK-un dhe mediat e tjera të shkruara dhe elektronike; • përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut gjatë procesit të të nxënit.	• parashtron pyetje që kërkojnë reagime nga këndvështrime të ndryshme; shkruan qartë tekste të detajuara për tema që lidhen me fushën e tij të interesit, duke sintetizuar dhe vlerësuar informacionin dhe argumentet nga një sërë burimesh; • përshkruan dhe prezanton qartë dhe me detaje tema që lidhen me fushën e tij të interesit; • përdor drejt strukturën dhe rregullat e drejtshkrimit të gjuhës së huaj, në një numër të caktuar kontekstesh, si: ese etj.; • lexon rrjedhshëm një tekst në gjuhë të huaj; • shpreh qëndrimin e tij për një temë të lidhur me mjedisin, duke përdorur forma të ndryshme të komunikimit, me gojë ose me shkrim; • përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut gjatë procesit të të nxënit.
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> • ndjek dhe vlerëson organizimin logjik të argumenteve;	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> • përdor, filtron, përpunon dhe vlerëson përmbajtje digjitale; • interpreton dhe analizon të dhënat për të nxjerrë përfundime

• përdor mjete ndihmëse të përshtatshme, duke përfshirë të dhënat statistikore dhe grafikët; • përdor mjetet dhe pajisjet teknologjike; • komunikon përfundimet dhe arsyetimet që çuan në një përfundim të bazuar në prova; • gjykon rezultatet e arritura, nga analiza e të dhënave të një projekti dhe i interpreton ato me gjuhën gjeografike, i paraqet grafikisht, në formë tabelore, duke nxjerrë përfundime të vërtetuara (p.sh., një projekt për analizën e ndryshimeve të temperaturës mesatare vjetore në qytetin gjatë periudhës 2000-2024 etj.); • hulumton në mënyrë të pavarur për një çështje të caktuar; • identifikon burimet e informacioneve të nevojshme dhe i shfrytëzon ato në mënyrën e duhur për të zgjidhur një problem; • vlerëson cilësinë e informacioneve në një material të shkruar për një temë të caktuar (p.sh., për ngrohjen globale, për diversitetin kulturor etj.), identifikon elementet kryesore, i diskuton me moshatarët, duke dhënë propozime konkrete për shfrytëzimin e shembujve pozitivë në kontekstin lokal apo global, dhe duke shprehur qëndrimin personal.	dhe për të marrë vendime të mirë informuara; • identifikon dhe zgjidh probleme të ndryshme duke përdorur teknologjinë dhe mjediset digjitale; • menaxhon dhe mbron informacionin, përmbajtjen, të dhënat dhe identitetet digjitale; • përdor mjete digjitale për të prodhuar, për të paraqitur dhe për të kuptuar informacione komplekse; • demonstroi shkathtësi të përdorimit të TIK-ut në përmbushjen e kërkesave të ndryshme gjatë të nxënies (p.sh., për ndërtimin e tabelave, grafikëve apo diagrameve etj.); • përdor programet e TIK-ut në mënyrë efektive për të komunikuar dhe për të bashkëpunuar me bashkëmoshatarët gjatë procesit të të nxënies; • prezanton një projekt, duke përdorur sekuenca animimesh, videosh, figurash për demonstrimin e temave mësimore; • vlerëson cilësinë e informacionit që gjen nga një shumëllojshmëri burimesh dhe mediash; • tregon rregullat e sigurisë që duhen zbatuar për të ruajtur privatësinë personale sipas kodit të etikës së komunikimit personal dhe në grup; • është aktiv dhe i pavarur në procesin e mësimdhënies dhe

	mësim nxënies për gjetjen dhe përdorimin e metodologjive që lehtësojnë këtë proces.
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i> • organizon të nxënit, fokusohet dhe vendos qëllime; • vlerëson në mënyrë kritike punën e tij duke iu referuar qëllimeve fillestare; • motivon dhe vlerëson veten; • mëson dhe punon në mënyrë të pavarur dhe në bashkëpunim; • shpreh dëshirë dhe vlerëson nevojën për të nxënit gjatë gjithë jetës; • komunikon në mënyrë konstruktive dhe bashkëpunon në ekip; • menaxhon në mënyrë efektive burimet, kohën, njerëzit, karrierën, mjedisin dhe ndërveprimet e tij me shoqërinë; • negocion në mënyrë efektive, kupton ndjenjat, mendimet dhe perspektivat e të tjerëve; • menaxhon stresin, pasiguritë dhe zgjidh konfliktet ndër personale në mënyrë konstruktive; • bën përpunimin e informacioneve për një temë të caktuar në mënyrë të pavarur dhe efektive, rezultatet e punës i prezanton me shkrim ose me gojë para të tjerëve, duke dhënë shpjegime për mënyrën e zgjedhjes dhe	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> • angazhohet në mënyrë efektive me të tjerët në çështjet publike; • tregon solidaritet dhe interes në zgjidhjen e problemeve; • merr pjesë në mënyrë konstruktive në aktivitetet e komunitetit; • vlerëson diversitetet dhe demonstroi tolerancë, mirëkuptim, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve; • demonstroi vlerat dhe parimet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme (p.sh. respekti i dinjitetit personal, luftimi i paragjykitimeve dhe diskriminimit të të gjitha llojeve; promovimi i barazisë gjinore etj.); • demonstroi sjellje etike dhe të përgjegjshme ndaj mjedisit natyror dhe kontribuon në qëndrueshmërinë mjedisore. • prezanton mënyrën e funksionimit të mjedisit shoqëror në nivel lokal dhe me gjerë, si dhe me shembuj konkretë tregon

të shfrytëzimit të burimeve të informacionit; • paraqet një plan studimi (në formë skice, vizatimi, shkrimi etj.) për ndonjë çështje të caktuar (p.sh., vlerat kulturore të rajonit të vet etj.) duke respektuar të gjithë hapat e planit të studimit dhe e paraqet para të tjerëve.	kontributin e vet në ruajtjen dhe kultivimin e vlerave të mjedisit; • paraqet në forma të ndryshme të të shprehurit, vlerat kryesore të diversitetit në shoqëri apo në mjedisin ku jeton, i diskuton ato me të tjerët, duke i krahasuar me shembuj nga jeta e përditshme që tregojnë tolerancë, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve; • ilustron me shembuj nga jeta e përditshme, praktikat e menaxhimit dhe të zgjidhjes së konflikteve në mënyrë konstruktive, duke ndarë me të tjerët përvojat, mendimet dhe ndjenjat e veta gjatë diskutimeve të shembujve ilustrues në këtë fushë; • ilustron me shembuj zgjidhjen e problemeve të caktuara në nivel shkolle ose komuniteti, duke i lidhur me njohuritë gjeografike dhe i arsyeton ato me argumente (p.sh., menaxhimin e situatave emergjente në rastet e fatkeqësive natyrore, si tërmetet, përmytjet apo rrëshqitjet e dheut).
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> • mendon në mënyrë strategjike dhe zgjidh problemin;	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i>

• përdor imagjinatën e tij gjatë proceseve krijuese dhe novatore; • menaxhon projektet, planifikon, organizon, drejton dhe delegon; • identifikon pikat e forta dhe kufizimet; • punon në mënyrë të pavarur si dhe bashkëpunon me të tjerët; • përcakton prioritetet, jep zgjidhje cilësore për përmirësimin e mjedisit; • ndërmerr iniciativë në aktivitete të ndryshme me interes për lëndën e gjeografisë; • paraqet kompetencat e nevojshme për të përballuar situata të ndryshme jetësore apo për zhvillimin e karrierës në një fushë të caktuar.	• njeh, respekton dhe çmon kulturën e tij si dhe vlerat, besimet dhe kulturat e të tjerëve; • shpreh idetë dhe mendimet në medie të ndryshme, duke përdorur në mënyrë efektive kapacitetet personale dhe duke i zhvilluar ato vazhdimisht për të komunikuar në mënyrë të qartë, të vetëdijshme dhe të përshtatshme për audiencën.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e gjeografisë

Gjeografia krijon një lidhje të drejtpërdrejtë mes dijes shkollore dhe jetës reale, duke ndihmuar nxënësit të kuptojnë botën që i rrethon. Programi i saj luan një rol kyç në trajtimin e temave ndërkurrikulare, pasi nëpërmjet analizës së hapësirës, mjedisit dhe marrëdhënieve njerëzore, gjeografia krijon mundësi për të eksploruar çështje si zhvillimi i qëndrueshëm, ndryshimet klimatike, migracioni, globalizimi dhe drejtësia mjedisore, duke i lidhur ato me situata konkrete dhe kontekste të përditshme. Në këtë mënyrë, nxënësit zhvillojnë aftësi për të menduar në mënyrë kritike, për të bashkëpunuar, për të reflektuar mbi vlerat demokratike dhe për të vepruar me ndërgjegje dhe përgjegjësi në një botë dinamike dhe të ndërlidhur.

Më poshtë në mënyrë të përmbledhur, përshkruhet si gjeografia mundëson trajtimin e temave ndërkurrikulare:

a) Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave

Gjeografia i pajis nxënësit me njohuri për vendin e tyre, për pasuritë natyrore, diversitetin dhe trashëgiminë natyrore dhe kulturore, si dhe për veçoritë e zhvillimit ekonomik e shoqëror, duke kontribuar në ndërtimin e vetëdijes kombëtare dhe forcimin e identitetit kombëtar. Përmes studimit të kulturave të ndryshme dhe mënyrave të jetesës në vende të ndryshme të botës, nxënësit zhvillojnë tolerancën dhe respektin për diversitetin kulturor.

b) Qytetaria aktive dhe sipërmarrja

Gjeografia luan një rol të rëndësishëm në formimin e qytetarëve të përgjegjshëm dhe të angazhuar në jetën shoqërore dhe ekonomike; ajo nxit mendimin kritik, analizën e problemeve reale si dhe angazhimin aktiv të nxënësve për zgjidhjen e tyre. Përmes mësimit të gjeografisë, nxënësit eksplorojnë burimet natyrore, potencialin ekonomik të zonave të ndryshme, ndikimin e infrastrukturës në zhvillim. Kjo i ndihmon të identifikojnë mundësitë për zhvillim, ekonomik dhe shoqëror, duke mbështetur zhvillimin e sipërmarrjes.

c) Shëndeti mendor, fizik dhe siguria

Gjeografia u mundëson nxënësve të identifikojnë zonat e ekspozuara ndaj rreziqeve natyrore, si tërmetet, përmbytjet, rrëshqitjet e dheut etj., dhe të kuptojnë pasojat që ato kanë mbi shëndetin dhe mirëqenien e komuniteteve. Ajo ndihmon në kuptimin e ndikimit të ndotjes mjedisore në shëndetin fizik dhe mendor të njerëzve. Përmes edukimit për mjedisin, nxënësit mësojnë sjellje të sigurt dhe të përgjegjshme në situata të ndryshme, si dhe aftësi për të parandaluar dhe përballuar emergjencat natyrore.

d) Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore

Kjo temë ndërkurrikulare përbën një nga shtyllat kryesore të gjeografisë, duke nxitur te nxënësit një kuptim të thelluar të ndërveprimit midis njeriut dhe natyrës. Përmes studimit të gjeografisë, nxënësit mësojnë për shfrytëzimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore, për ndikimin e aktivitetit njerëzor në ndryshimet klimatike dhe anasjelltas, për pasojat e urbanizimit të pakontrolluar dhe nevojën për ruajtjen e ekuilibrave mjedisorë etj.;

ata zhvillojnë aftësi për të analizuar probleme mjedisore në nivel lokal dhe global, dhe për të identifikuar zgjidhje praktike që mbështesin ruajtjen e mjedisit për brezat e ardhshëm. Gjeografia luan një rol kyç në edukimin për mënyra të qëndrueshme jetese, duke forcuar ndërgjegjësimin, përgjegjësinë dhe angazhimin qytetar të nxënësve ndaj sfidave mjedisore të kohës sonë.

e) Teknologjia, shoqëria dhe media

Në lëndën e gjeografisë, nxënësit mësojnë të përdorin harta digjitale, kërkojnë informacione online dhe mësojnë të kuptojnë të dhëna që lidhen me vende dhe mjedise të ndryshme. Ata zhvillojnë aftësi për të lexuar dhe analizuar informacione hapësinore, si edhe për të kuptuar se si vendndodhja ndikon në jetën e përditshme. Kjo i ndihmon nxënësit të përdorin teknologjinë në mënyrë të përgjegjshme, të kuptojnë si merren vendime në bazë të informacionit dhe të përdorin median për të mësuar dhe për t'u informuar si pjesë e shoqërisë.

Çfarë duhet të ketë parasysh mësuesi për trajtimin e temave ndërkurrikulare:

Lidhja e natyrshme e përmbajtjes me temat ndërkurrikulare

Gjeografia si disiplinë lidhet natyrshëm me shumë tema ndërkurrikulare, si zhvillimi i qëndrueshëm, mjedisi, qytetaria aktive, të drejtat e njeriut, shëndeti, edukimi për paqe etj. Mësuesi duhet të identifikojë qartë këto lidhje dhe t'i integrojë në përmbajtjen mësimore përmes të pyeturit, situatave të rastit, projektit kurrikular etj.

Planifikimi i integruar

Gjatë planifikimit, mësuesi duhet të parashikojë se cilat tema ndërkurrikulare do të trajtohen dhe si do të lidhen me kompetencat dhe përmbajtjen e gjeografisë. Kjo duhet të reflektohet në rezultatet e të nxënit, veprimtaritë mësimore, materialet dhe mënyrat e vlerësimit.

Zhvillimi i kompetencave kyçe

Trajtimi i temave ndërkurrikulare në gjeografi duhet të kontribuojë në zhvillimin e kompetencave kyçe të nxënësit.

Përdorimi i metodave aktive dhe bashkëpunuese

Temat ndërkurrikulare kërkojnë përdorim të metodave të mësimdhënies që vendosin nxënësin në qendër të procesit: diskutime në grup, projekt, analizë rastesh, debate etj. Këto metoda i ndihmojnë nxënësit të kuptojnë ndikimin e njohurive gjeografike në jetën reale dhe në shoqëri.

Bashkëpunimi me lëndët/fushat e tjera

Për një trajtim të suksesshëm ndërkurrikular, mësuesi i gjeografisë mund të bashkëpunojë me mësues të tjerë (p.sh. të biologjisë, historisë, qytetarisë, TIK-ut etj.), për të planifikuar projekte të përbashkëta që zhvillojnë kuptimin e temës nga këndvështrime të ndryshme.

Përshtatja me moshën dhe nivelin e nxënësve

Përzgjedhja e temave ndërkurrikulare dhe mënyra e trajtimit të tyre duhet të jetë në përputhje me moshën, përvojën dhe nivelin e zhvillimit të nxënësve.

Vlerësimi gjithëpërfshirës

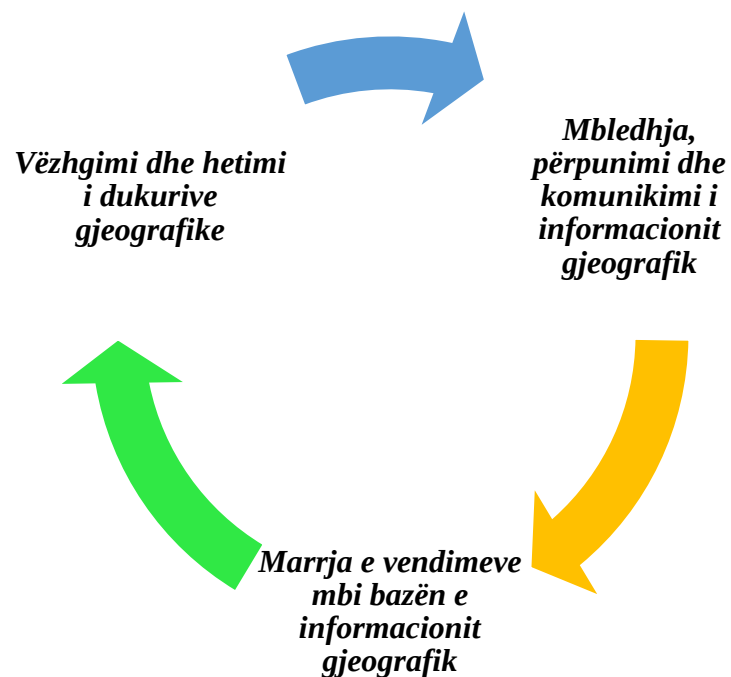
Gjatë trajtimit të temave ndërkurrikulare, mësuesi duhet të vlerësojë jo vetëm njohuritë faktike, por edhe mënyrën si nxënësi analizon, ndërvepron, argumenton dhe propozon zgjidhje për çështje reale.

Në mënyrë më të detajuar shembuj të veprimtarive praktike për zhvillimin e temave ndërkurrikulare do të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

4.3 Kompetencat e lëndës së gjeografisë dhe rezultatet e të nxënit

Kompetencat e lëndës së gjeografisë përfshijnë njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet që nxënësit duhet të zhvillojnë për të kuptuar, analizuar dhe interpretuar mjedisin gjeografik, shpërndarjen hapësinore të dukurive gjeografike, si edhe marrëdhëniet komplekse ndërmjet natyrës dhe shoqërisë.

Kompetencat kryesore të lëndës së gjeografisë janë:

Këto kompetenca ndihmojnë nxënësin:

- të kuptojë botën përreth dhe ndërveprimet komplekse midis natyrës dhe shoqërisë;
- të mendojë në mënyrë kritike dhe të analizojnë çështje globale si ndryshimet klimatike, urbanizimi, migracioni etj.;
- të marrë pjesë në mënyrë aktive dhe të përgjegjshme në komunitet dhe në shoqëri.

Kompetencat e lëndës së gjeografisë ndërtohen në mënyrë të ndërlidhur me kompetencat kyçe dhe zhvillohen përmes:

- situatave reale të të nxënit;
- projekteve, vëzhgimeve dhe punës në terren;
- përdorimit të hartave dhe burimeve digjitale;
- zgjidhjes së problemeve konkrete.

Kompetencat e lëndës së gjeografisë zbërthehen në rezultate të nxëni për secilën klasë.

Tabela 2: Kompetencat lëndore dhe rezultatet e të nxënit

Kompetencat e lëndës së gjeografisë që zhvillohen përmes tematikave	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënit për kompetencat për klasën e dhjetë
VËZHGIMI DHE HETIMI I DUKURIVE GJEOGRAFIKE	Kompetenca "Vëzhgimi dhe hetimi i dukurive gjeografike" i referohet aftësisë së nxënësve për të vëzhguar, eksploruar dhe analizuar në mënyrë sistematike dukuritë gjeografike që ndodhin në hapësirën gjeografike. Nxënësit aftësohen të përdorin mjetet gjeografike si harta, fotografi ajrore, imazhe satelitore, të dhëna statistikore, teknologjinë etj., për të hetuar dhe kuptuar ndryshimet që ndodhin në mjedisin gjeografik. Ata kuptojnë lidhjen shkak – pasojë të dukurive gjeografike, ndërlidhjen dhe ndikimin e tyre në hapësirë dhe kohë. Kjo kompetencë i ndihmon nxënësit të zhvillojnë mendimin kritik dhe aftësinë për të kuptuar botën me një qasje më të thellë dhe të përgjegjshme.	<i>Nxënësi:</i> - identifikon dhe përshkruan dukuri gjeografike përmes vëzhgimit të drejtpërdrejtë, burimeve të ndryshme (harta, të dhëna statistikore, imazhe, dokumentarë etj.); - përdor metoda të thjeshta kërkimore (anketa, vrojtime, matje, krahasime) për të hetuar një dukuri gjeografike; - analizon marrëdhëniet ndërmjet faktorëve natyrorë dhe shoqërorë që ndikojnë në një dukuri të caktuar; - ndjek hapat bazë të procesit të hetimit gjeografik: përcaktimi i pyetjes kërkimore, mbledhja e të dhënave, përpunimi dhe paraqitja e rezultateve.
MBLEDHJA, PËRPUNIMI DHE	Kompetenca "Mbledhja, përpunimi dhe komunikimi i informacionit gjeografik" i referohet aftësisë së nxënësve	<i>Nxënësi:</i>

KOMUNIKIMI I INFORMACIONIT GJEOGRAFIK	për të kërkuar, mbledhur, përzgjedhur, vlerësuar dhe paraqitur informacion gjeografik nga burime të ndryshme, si libra, interneti, harta, statistika apo dokumente zyrtare. Nxënësit mësojnë si të përzgjedhin informacionin më të rëndësishëm, si ta kuptojnë dhe analizojnë atë, dhe si të dallojnë burimet e besueshme nga ato më pak të sigurta. Kompetenca përfshin aftësinë për të komunikuar informacionin gjeografik në mënyra të ndryshme: me gojë, me shkrim, nëpërmjet hartave, grafikëve, tabelave apo mjeteve digjitale. Kjo i ndihmon nxënësit të organizojnë më mirë dijet që marrin dhe t'i shprehin ato duke përdorur gjuhën dhe terminologjinë e duhur gjeografike. Në këtë mënyrë, ata bëhen përdorues aktivë të informacionit dhe zhvillojnë mendimin kritik për të kuptuar më mirë botën përreth tyre.	- kërkon dhe mbledh informacion nga burime të ndryshme (tekst, media digjitale, të dhëna statistikore, harta, intervista, platforma digjitale etj.); - vlerëson besueshmërinë dhe rëndësinë e informacionit të marrë nga burime të ndryshme; - përpunon informacionin e mbledhur dhe e organizon atë në forma të ndryshme (tabela, grafikë, prezantime etj.); - komunikon gjetjet përmes mjeteve të ndryshme (me gojë, me shkrim, vizualisht apo përmes teknologjisë), duke i përshtatur ato me audiencën dhe kontekstin.
MARRJA E VENDIMEVE MBI BAZËN E	Kompetenca "Marrja e vendimeve mbi bazën e informacionit gjeografik" i referohet aftësisë për të analizuar situata dhe për të marrë vendime të arsyeshme bazuar në informacionin e mbledhur dhe analizuar. Duke	<i>Nxënësi:</i> - analizon proceset dhe dukuritë gjeografike që ndodhin Tokë, ndikimin e tyre në mjedis, ekonomi dhe shoqëri, duke u mbështetur në informacionin e mbledhur;

INFORMACIONIT GJEOGRAFIK	punuar me të dhëna reale dhe duke shqyrtuar pasoja të ndryshme të një vendimi, nxënësit zhvillojnë mendimin kritik dhe mësojnë të analizojnë situata nga këndvështrime të ndryshme. Ata kuptojnë se vendimet që merren, qoftë individualisht apo në nivel komuniteti, ndikojnë drejtpërdrejt në mjedisin përreth si dhe në jetën ekonomike dhe shoqërore. Kjo kompetencë i ndihmon nxënësit të rriten si qytetarë të ndërgjegjshëm dhe të angazhuar, të gatshëm për të marrë vendime të informuara që kontribuojnë në mbrojtjen e mjedisit dhe në përmirësimin e jetës në shoqëri.	- vlerëson alternativa të ndryshme për zgjidhjen e problemeve të lidhura me mjedisin dhe zhvillimin e qëndrueshëm; - formulon qëndrime dhe sugjeron vendime të argumentuara për çështje gjeografike reale (si, p.sh., erozioni lumor, shkretëtirëzimi etj.). - reflekton mbi pasojat e mundshme të vendimeve individuale dhe kolektive në shkallë lokale dhe globale.

5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për secilën tematikë/nëntematikë për klasën e dhjetë

Programi i gjeografisë për klasën X zhvillohet në 72 orë mësimore (2 orë mësimore/javë x 36 javë). Programi specifikon orët e sugjeruara për tematikë dhe nëntematikat. Orët e sugjeruara përfshijnë njohuritë e reja, punët praktike, detyrat, projektin kurrikular, vëzhgimet në terren, testimet. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës, kurse janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shtesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën nëntematikë.

Tabela 3: Orë të sugjeruara për tematikë dhe nëntematikat

Tematika	Nëntematikat	Orë mësimore të sugjeruara
Proceset natyrore dhe shoqërore	Sistemi diellor	10
	Hartografia	7
	Atmosfera	15
	Hidrosfera	8

	Litosfera	8
	Biosfera	2
	Dinamika e Tokës	18
	Mjedisi dhe ndikimi i veprimtarisë njerëzore	4
Totali i orëve mësimore vjetore		72

5.2 Përmbajtja e klasës së dhjetë

Në programin e gjeografisë për klasën e dhjetë janë paraqitur rezultatet e të nxënit për tematikën “Proceset natyrore dhe shoqërore” dhe nëntematikat e saj. Rezultatet e të nxënit shprehen në terma njohurish, aftësish dhe qëndrimesh. Për secilën nëntematikë janë paraqitur njohuritë dhe aftësitë që duhet të demonstrojë nxënësi, ndërkohë që qëndrimet dhe vlerat që demonstroi nxënësi në lëndën e gjeografisë janë të përbashkëta për të gjitha nëntematikat.

Kombinimi dhe ndarja e njohurive, aftësive dhe qëndrimeve në situata të nxëni, kapituj apo grupe temash e njësi mësimore, si dhe renditja e tyre është e drejtë e përdoruesve të programit (më kryesorët janë mësuesit dhe autorët e teksteve).

5.2.1 TEMATIKA: PROCESET NATYRORE DHE SHOQËRORE

Përshkrimi i tematikës:

Tematika “Proceset natyrore dhe shoqërore” zhvillon te nxënësit njohuri, shkathtësi dhe qëndrime në lidhje me kompleksitetin dhe dinamikën e proceseve dhe dukurive fiziko-gjeografike që ndodhin në Tokë. Nxënësi aftësohet të zbulojë dhe argumentojë lidhjet shkak-pasojë të dukurive dhe proceseve që ndodhin në sistemet natyrore të planetit tonë, të zhvillojë aftësi të kërkimit gjeografik përmes hulumtimit të tipareve dhe veçorive të sistemeve të Tokës, si dhe të ndërtojë gjykime dhe qëndrime në lidhje me perspektivat mjedisore. Nëpërmjet trajtimit të çështjeve aktuale, si ndryshimet klimatike dhe ndikimi i aktivitetit njerëzor, nxënësit zhvillojnë të menduarit kritik dhe ndërgjegjësimin qytetar, duke u aftësuar të marrin pjesë aktive dhe me përgjegjësi në debatet dhe veprimet për çështje të zhvillimit të qëndrueshëm.

Përmes detyrave praktike, projektit kurrikular dhe strategjive ndërvepruese të të nxënësit, nxënësi aftësohet në kërkimin gjeografik dhe zhvillon të menduarin kritik dhe krijues. Përdorimi i teknologjisë së informacionit i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësi në komunikim, bashkëpunim dhe punë efektive në grup; përmes platformave digjitale, mjeteve vizuale dhe burimeve të ndryshme interaktive, ata aftësohen të kërkojnë, përpunojnë dhe paraqesin informacion në mënyrë të pavarur dhe krijuese. Duke përdorur burime të ndryshme, si harta, fotografi, statistika, diagrame, video dhe materiale vizuale, nxënësi zbulon dhe përvetëson koncepte gjeografike që lidhen me atmosferën, hidrosferën, litosferën dhe biosferën, si dhe me ndryshimet që ndodhin në Tokë për shkak të forcave të brendshme dhe të jashtme. Përpunimi i të dhënave statistikore, si dhe ndërtimi dhe interpretimi i diagrameve, grafikëve dhe hartave, ndihmon në zhvillimin e aftësive analitike, të të menduarit kritik dhe të të kuptuarit të informacionit në mënyrë të integruar, duke përforcuar lidhjet ndërmjet gjeografisë dhe fushave të tjera kurrikulare.

REZULTATET E TË NXËNIT	
NËNTEMATIKA: SISTEMI DIELLOR	
Njohuritë	Aftësitë
- Hipoteza e formimit të sistemit diellor - Dielli dhe karakteristikat e tij: -Përmasat -Struktura -Shtresat - Rëndësia e Diellit për dukuritë gjeografike - Toka si planet dhe tiparet e saj: -Forma -Përmasat - Evolucioni i mendimit gjeografik mbi formën dhe pozicionin e Tokës në sistemin diellor - Rrotullimi i Tokës rreth boshtit: Provat dhe pasojat - Rrotullimi i Tokës rreth Diellit, pasojat.	<i>Nxënësi:</i> - jep argumente që mbështesin hipotezën e formimit të sistemit diellor; - përshkruan strukturën e Diellit dhe karakteristikat kryesore të shtresave të tij; - vlerëson rëndësinë e Diellit për qarkullimin e përhershëm të ujit, ajrit, zhvillimin e botës bimore e shtazore etj.; - përpunon dhe prezanton të dhëna për Tokën si planet; - përshkruan evolucionin e mendimit gjeografik mbi formën dhe pozicionin e Tokës në sistemin diellor; - diferencon pasojat e rrotullimit të Tokës rreth vetes dhe qarkullimit rreth Diellit;

• Hëna si trup qiellor e satelit natyror i Tokës: -Struktura -Fazat e Hënës -Hipotezat e formimit të saj • Eklipsi i Hënës dhe i Diellit • Planetët, asteroidet, meteorët, kometat • Zhvillimi i teknologjisë dhe eksplorimi i hapësirës	• përshkruan Hënën dhe strukturën e saj; • demonstroi skematikisht varësinë (lidhjen) e fazave të Hënës nga pozicioni relativ i Diellit, Hënës dhe Tokës; • jep argumente në lidhje me hipotezat e formimit të Hënës; • krahason eklipsin e Diellit dhe të Hënës; • dallon planetët e brendshëm, të jashtëm, e satelitët e tyre, duke përshkruar disa ndër karakteristikat dalluese; • përshkruan kometat, asteroidët, meteorët dhe veçoritë e tyre; • sjell fakte dhe interpreton arritjet e shkencës dhe teknologjisë për eksplorimin e hapësirës.
NËNTEMATIKA: HARTOGRAFIA	
• Paraqitja e Tokës në hartë, glob dhe plan • Rrjeti gjeografik • Brezat e kohës dhe përcaktimi i kohës lokale dhe zonale • Projektionet hartografike • Hartat, elementët matematikorë dhe gjeografikë	<i>Nxënësi:</i> • krahason mënyrat e ndryshme të paraqitjes së Tokës në hartë, glob dhe plan; • analizon ndërtimin e rrjetit gjeografik; • shpjegon ndryshimin e kohës lokale dhe zonale përmes përlllogaritjeve të tyre për vende me gjatësi të ndryshme gjeografike; • diferencon llojet e ndryshme të projeksioneve hartografikë;

• Klasifikimi i hartave sipas: - Përmbajtjes - Shkallës - Përdorimit mbi bazën e veçorive dalluese • Zhvillimet teknologjike dhe hartografia në ditët e sotme	- klasifikon hartat sipas përmbajtjes, shkallës, dhe përdorimit mbi bazën e veçorive dalluese; - analizon elementet matematikorë dhe gjeografikë të hartës dhe përdorimin e tyre; - përcakton vendndodhjen e objekteve në hartë përmes përdorimit të platformave digjitale, si Google Maps, Google Earth etj.; - ndërton dhe interpreton profilin topografik të një sipërfaqeje të paraqitur në hartë; - diskuton për rolin dhe përdorimet e teknologjisë në zhvillimet e sotme hartografike, si p.sh përdorimin e GIS (Sistemi i Informacionit Gjeografik), GPS (Sistemi i Pozicionimit Global), imazheve satelitore, fotografive ajrore, platformave digjitale Google Maps, Google Earth etj.
NËNTEMATIKA: ATMOSFERA	
• Hipoteza e formimit të atmosferës • Përbërja e atmosferës dhe karakteristikat kryesore të secilës shtresë • Rrezatimi diellor dhe llojet e tij • Ndikimi i rrezatimeve në sistemet gjeofizike të Tokës.	<i>Nxënësi:</i> • jep argumente që mbështesin hipotezën e formimit të atmosferës; • analizon ndërtimin shtresor të atmosferës dhe përbërjen e saj; • interpreton llojet e rrezatimeve (i drejtpërdrejtë, i shpërndarë, i përgjithshëm dhe i Tokës) dhe ndikimin e tyre në sistemet gjeofizike të Tokës;

• Temperatura e ajrit dhe ndryshimet e saj në kohë dhe në hapësirë • Lagështira e ajrit: kondensimi dhe format kryesore të tij • Reshjet dhe kushtet e formimit të tyre • Shpërndarja gjeografike e reshjeve dhe rëndësia e tyre • Trysnia atmosferike dhe ndryshimet e saj në kohë dhe në hapësirë	• evidenton faktorët që ndikojnë në sasinë e rrezatimit që mbërrin në sipërfaqen e Tokës; • analizon ndryshimin në kohë të temperaturës (temperaturën mesatare ditore, mujore, vjetore, amplitudat) përmes llogaritjes dhe përpunimit të treguesve të temperaturës; • analizon ndryshimin e temperaturës në hapësirë (horizontal dhe vertikal) dhe faktorët që ndikojnë në të; • nxjerr përfundime mbi shpërndarjen e temperaturave duke analizuar hartën e izotermave; • demonstroi ndryshimin ndërmjet aparaturave të ndryshme për matjen e temperaturës (termometri maksimal, minimal, termografi); • interpreton ndryshimin ndërmjet lagështirës absolute dhe relative të ajrit. • shpjegon formimin e vesës, mjegullës, brymës dhe reve, përmes procesit të kondensimit; • shpjegon kushtet e formimit të llojeve të ndryshme të reshjeve; • ndërton dhe interpreton grafikë të shpërndarjes hapësinore dhe kohore të reshjeve; • vlerëson rëndësinë gjeografike të reshjeve; • analizon ndryshimin e trysnisë atmosferike në kohë dhe në hapësirë;

• Erërat dhe llojet e tyre: erërat e qarkullimit të përgjithshëm dhe erërat lokale • Masat ajrore dhe frontet • Ciklonet dhe anticiklonet • Moti, klima dhe faktorët që ndikojnë në formimin e saj • Zonat klimatike • Ndryshimet klimatike, faktorët që ndikojnë, politikat dhe masat për kontrollin e tyre	• demonstroi përdorimin e shkallës barometrike; • analizon faktorët kryesorë që përcaktojnë drejtimin dhe shpejtësinë e erës; • shpjegon formimin e: - erërave të qarkullimit të përgjithshëm; - erërave lokale; • përshkruan masat ajrore dhe frontet; • bën dallimin midis ciklonit dhe anticiklonit; • shpjegon ndikimin e regjimit ciklonik në gjerësitë mesatare; • bën dallimin midis motit dhe klimës; • analizon faktorët që ndikojnë në formimin e klimës; • hulumton në burime të ndryshme informacioni mbi rolin e teknologjisë në parashikimin e dukurive ekstreme të motit si p.sh., përmbytjet, thatësitat etj.; • interpreton hartat të ndryshme sinoptike të gjetura përmes përdorimit të teknologjisë; • përcakton zonat klimatike sipas gjerësisë gjeografike dhe përshkruan veçoritë e tyre; • përcakton faktorët kryesorë që ndikojnë në ndryshimet klimatike; • argumenton përmes shembujve, pasojat mjedisore, sociale dhe ekonomike të ndryshimeve klimatike, ndërvarësinë e këtyre

	ndryshimeve dhe rëndësinë e politikave menaxhuese në nivel kombëtar dhe global; • krahason pasojat e ndryshimeve klimatike në Shqipëri me vende të tjera të Mesdheut dhe botës, duke kuptuar ndikimet e ndryshme lokale dhe globale; • përdor të dhëna klimatike (nga burime si p.sh., Instituti i Gjeoshkencave – IGJEO, platforma Copernicus etj.) për të analizuar ecurinë e temperaturës, të reshjeve dhe të dukurive ekstreme të motit (p.sh., thatësira të tejzgjatura, përmbytje për shkak të reshjeve të dendura, stuhi të fuqishme etj.) dhe ndikimin e ndryshimeve klimatike në to.
NËNTEMATIKA: HIDROSFERA	
• Hidrosfera dhe ndërvlerësia me pjesët e tjera të gjeosistemit • Ujërat e deteve dhe oqeanëve, dinamika e tyre (valët detare, baticat-zbaticat, rrymat oqeanike)	<i>Nxënësi:</i> • demonstroi përmes shembujve lidhjen dhe varësinë e hidrosferës me atmosferën, litosferën dhe biosferën; • identifikon vetitë fizike e kimike të ujit të oqeanëve dhe deteve; • shpjegon mënyrën e formimit të valëve detare; • identifikon elementët e valës detare; • analizon formimin e baticave dhe zbaticave e pasojat e tyre;

• Lumenjtë dhe regjimi i tyre hidrologjik • Liqenet, klasifikimi dhe evolucioni i tyre • Ujërat nëntokësorë, llojet e tyre dhe shfrytëzimi - Ujërat minerale, termominerale dhe rëndësia e tyre • Bora e përhershme dhe akullnajat	• vlerëson shfrytëzimin e energjisë së baticave dhe zbaticave si burim alternativ i energjisë; • analizon rrymat oqeanike: - lëvizjen; - faktorët që ndikojnë në formimin e tyre; - llojet e tyre; - rëndësinë e tyre për klimën dhe jetën në Tokë; • interpreton karakteristikat kryesore të pjesëve përbërëse të lumit; • analizon regjimin hidrologjik të lumenjve; • analizon liqenet sipas origjinës së formimit të tyre shoqëruar me shembuj konkretë; • identifikon faktorët që ndikojnë në shndërrimin e liqeneve në kënetë; • interpreton mënyrën e formimit të ujërave nëntokësorë dhe llojet e tyre; • identifikon llojet e ndryshme të burimeve; • vlerëson rëndësinë e burimeve dhe të shfrytëzimit të qëndrueshëm të ujërave nëntokësorë; • shpjegon kushtet e formimit të borës së përhershme dhe akullnajave; • diferencon akullnajat malore dhe kontinentale; • diskuton mbi shkrirjen e akullnajave, pasojat në gjeosistem dhe në veprimtarinë njerëzore;

Rëndësia e hidrografisë për zhvillimin e një rajoni/vendi	hulumton mbi rolin e hidrografisë në aspektet natyrore dhe zhvillimin ekonomik (p.sh., të rajonit ku banon, vendit etj.).
NËNTEMATIKA: LITOSFERA	
- Ndërtimi i brendshëm i Tokës dhe veçoritë e shtresave të saj - Ndryshimet e temperaturës, trysnisë, dendësisë dhe magnetizmit - Mineralet, vetitë fizike dhe përdorimet e tyre - Llojet e shkëmbinjve dhe formimi i tyre - Formimi i fosileve dhe rëndësia e tyre dokumentuese	<i>Nxënësi:</i> - diferencon shtresat e Tokës përmes veçorive tipike të secilës prej tyre; - shpjegon ndryshimin e: - temperaturës - trysnisë - dendësisë, në brendësi të Tokës; - identifikon vetitë fizike të mineraleve dhe përdorimet e tyre; - klasifikon llojet kryesore të shkëmbinjve (magmatikë, sedimentarë, metamorfikë). - përshkruan kushtet e formimit të tyre; - vlerëson rëndësinë gjeografike dhe ekonomike të shkëmbinjve; - bën dallimin ndërmjet moshës absolute dhe relative të shkëmbinjve; - interpretin rëndësinë e formimit të fosileve për dokumentimin e ngjarjeve dhe dukurive dhe mënyrën e formimit të tyre;

Koha gjeologjike dhe evolucioni i botës së gjallë përgjatë saj	përdor ndarjen e kohës gjeologjike në era e periudha për të interpretuar evolucionin e botës së gjallë.
NËNTEMATIKA: BIOSFERA	
- Biosfera, elementët përbërës të saj dhe faktorët që ndikojnë në zhvillimin e botës organike - Roli i biosferës në mjedisin gjeografik	<i>Nxënësi:</i> - analizon faktorët që ndikojnë në zhvillimin e botës organike; - vlerëson rolin e biosferës në mjedisin gjeografik; - hulumton mbi veçoritë dalluese të bimësisë në rajonin e tij.
NËNTEMATIKA: DINAMIKA E TOKËS	
- Pllakat tektonike, lëvizja e tyre dhe forcat lëvizëse - Krijimi i tipografisë së sipërfaqes së Tokës dhe dyshemesë së oqeanit përmes tektonikës së pllakave - Lëvizjet luhatëse, rrudhosëse e shkëputëse dhe pasojat e tyre - Tërmetet dhe dukuria e formimit të tyre - Tipet e tërmeteve dhe pasojat e tyre	<i>Nxënësi:</i> - analizon shpërndarjen e pllakave tektonike dhe lëvizjen e tyre; - sjell argumente pro/kundër tektonikës së pllakave; - përdor tektonikën e pllakave për të shpjeguar ndryshimin e topografisë së sipërfaqes së Tokës dhe dyshemesë së oqeanit; - përshkruan relievin e fundit të oqeanit; - analizon shkaqet e lëvizjeve luhatëse, rrudhosëse e shkëputëse dhe pasojat e tyre; - shpjegon dukurinë e formimit të tërmeteve; - diferencon tipet e tërmeteve sipas thellësisë dhe origjinës;

• Shpërndarja gjeografike e tërmeteve • Vullkanet, shpërndarja gjeografike e tyre dhe pasojat e vullkaneve • Llojet e shpërthimeve vullkanike • Forcat e jashtme dhe ndikimi i tyre në ndryshimet në Tokë • Tjetërsimi fizik, kimik e biologjik dhe kushtet në të cilat ndodhin • Dherat dhe faktorët e formimit të tyre • Dukuritë gravitative dhe faktorët e ndodhjes së tyre (shembjet, rrëzimet, rrëshqitjet)	• përdor hartën dhe teknologjinë për të lokalizuar shpërndarjen gjeografike të tërmeteve; • diskuton mbi pasojat e tërmeteve përmes shembujve nga vendi e bota, masat për parandalimin e tyre dhe rolin e sizmologut; • analizon: - shkaqet e shpërthimit të vullkaneve; - pjesët e vullkaneve dhe produktet vullkanike; • diferencon llojet e shpërthimeve vullkanike dhe format që krijojnë; • përdor hartën dhe teknologjinë për të lokalizuar shpërndarjen gjeografike të vullkaneve; • diskuton mbi rrjedhojat e shpërthimeve vullkanike përmes shembujve; • analizon: - kushtet në të cilat ndodh tjetërsimi fizik, kimik e biologjik; - ndikimin e tjetërsimit në ndryshimin e sipërfaqes së Tokës; • identifikon: - shtresat e dheut dhe veçoritë e tyre; - faktorët që ndikojnë në formimin e dherave; - përhapjen gjeografike të tyre; • analizon kushtet në të cilat ndodhin shembjet, rrëzimet dhe rrëshqitjet;

• Veprimtaria gjërryese, transportuese dhe depozituese e: - erës dhe format e relievit që krijohen prej saj; - ujërave rrjedhës dhe format e relievit që ato krijojnë; - kastit dhe format që krijohen; - akullnajave dhe format e relievit që ato krijojnë; - detit dhe format e relievit që krijohen prej saj.	• diskuton mbi ndikimin e gravitetit në relievin e vendit tonë; • analizon veprimtarinë gjërryese, transportuese dhe depozituese të: - erës, - ujërave rrjedhës, - kastit, - akullnajave, - detit; • diskuton mbi shfrytëzimin e energjisë së erës si burim alternativ i qëndrueshëm energjistik, duke vlerësuar përfitimet dhe kufizimet e saj; • hulumton mbi ndikimin e ndryshimeve klimatike në intensifikimin e proceseve natyrore si rrëshqitjet, erozioni, shkretëtirëzimi etj.
NËNTEMATIKA: MJEDISI DHE NDIKIMI I VEPRIMTARISË NJERËZORE	
• Mjedisi gjeografik dhe ndikimi i tij në veprimtarinë njerëzore • Roli i veprimtarisë njerëzore për ndryshimin e mjedisit • Zhvillimi i qëndrueshëm dhe menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore	<i>Nxënësi:</i> • analizon ndikimin e veprimtarisë njerëzore në mjedisin gjeografik dhe anasjelltas; • identifikon mënyra të menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore;

	• hulumton mbi shkaqet dhe pasojat e keq menaxhimit të burimeve natyrore përmes shembujve; • propozon alternativa dhe strategji të mundshme të mbrojtjes dhe përdorimit racional të burimeve natyrore.
Qëndrimet/vlerat Nxënësi: - tregon vlerësim dhe kureshtje për mjedisin natyror dhe shoqëror, duke kuptuar marrëdhëniet mes natyrës dhe shoqërisë; - respekton diversitetin natyror dhe kulturor, si pjesë e rëndësishme e trashëgimisë kombëtare dhe botërore; - tregon gatishmëri për të bashkëpunuar dhe kontribuar në mënyrë konstruktive në punë në grup, duke vlerësuar idetë dhe përpjekjet e të tjerëve; - shpreh interes për të eksploruar zgjidhje për sfidat mjedisore, duke treguar mendim të pavarur dhe të arsyetuar; - zhvillon ndjeshmëri ndaj ndryshimeve klimatike dhe pasojave të tyre, dhe angazhohet në sjellje që mbështesin qëndrueshmërinë mjedisore dhe zhvillimin e qëndrueshëm; - përdor me kujdes informacionin shkencor dhe burimet e të dhënave, dhe angazhohet në kërkime të përgjegjshme; - reflekton në mënyrë kritike mbi të nxënit dhe përvojat e veta, duke kërkuar përmirësim dhe zhvillim personal; - vlerëson rolin e gjeografisë në jetën e përditshme dhe në orientimin profesional, duke kërkuar mënyra për të lidhur njohuritë me karrierat e mundshme në të ardhmen; - komunikon lirshëm dhe me siguri mendimet, idetë dhe interpretimet personale gjatë veprimtarive; - tregon interes për të eksploruar dhe analizuar harta të ndryshme tematike (si harta fizike, administrative etj.), duke zhvilluar aftësi për orientim dhe interpretim hapësinor;	

- respekton dhe vlerëson pikëpamjet, përvojat dhe informacionin që ndajnë shokët e klasës apo burime të tjera, duke treguar ndjeshmëri ndaj të ndryshmes;
- tregon përkujdesje dhe ndjeshmëri ndaj mjedisit, duke marrë pjesë në veprime konkrete për mbrojtjen dhe ruajtjen e burimeve natyrore si uji, ajri, toka dhe biodiversiteti;
- vlerëson në mënyrë objektive rezultatet e vëzhgimeve apo kërkimeve të veta dhe i krahason ato me rezultatet e shokëve, duke pranuar kritikën pozitive dhe mësuar prej tyre;
- zbaton me përgjegjësi rregullat e sigurisë digjitale, sidomos gjatë përdorimit të teknologjisë së informacionit në kërkime gjeografike, duke shmangur faqet e pasigurta, mbrojtur të dhënat personale dhe kërkuar ndihmë në rast nevojë.

5.3 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të nxënimit.

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi në përmbushje të rezultateve të nxënimit (RN-ve) në tematikën e ndryshme.

Tabela 4. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve

Rezultatet e nxënimit	Shembuj të veprimtarive mësimore praktike
- Nxënësi shpjegon ndryshimin e kohës lokale dhe zonale përmes përlogaritjeve të tyre për vende me gjatësi të ndryshme gjeografike.	Veprimtari: Udhëtim në kohë dhe vende të ndryshme - Fillimisht mësuesi mund të nxisë me nxënësit diskutimin rreth pyetjes: Nëse do të udhëtoni me avion nga Tirana në Tokio, do të ishte ora në Tokio e njëjtë me orën në Tiranë në momentin që do të mbërrinin atje?”

- Pasi prezantohet koncepti i brezave ose zonave të kohës dhe rëndësisë së tyre në jetën e përditshme, kalohet në veprimtarinë e mëposhtme.
- Mësuesi ndan klasën në 4-5 grupe nxënësish.
- Çdo grup merr një situatë të përgatitur nga mësuesi që kërkon përllogaritje të ndryshimit të orës midis vendeve me gjatësi të ndryshme gjeografike.

Situata 1: Familja X në Boston (SHBA) dëshiron të telefonojë gjyshërit në Tiranë në orën 8:00 të mëngjesit (me orën lokale të Bostonit). A është kohë e përshtatshme për t'i telefonuar? Nxënësit argumentojnë përgjigjen e tyre.

Situata 2: Tre biznesmenë, nga Tokio, Londër dhe Nju Jork, duhet të zhvillojnë një takim online. Cila mund të ishte ora më e përshtatshme për të tre? Nxënësit argumentojnë përgjigjen.

Situata 3: Një avion niset nga Dubai në orën 15:00 (ora lokale e Dubait) dhe udhëtimi zgjat 7 orë. Detyra është të gjendet ora e mbërritjes në Paris, sipas orës lokale të Parisit.

Situata 4: Një nxënës që jeton në Los Anxhelos dëshiron të ndjekë një kurs online që transmetohet në orën 18:00 me orën e Berlinit. Në çfarë ore lokale në Los Anxhelos duhet të lidhet nxënësi për të ndjekur kursin në kohë?

	- Më pas nxënësit diskutojnë rreth përlogaritjes së kohës për vende me gjatësi të ndryshme gjeografike, pse është e rëndësishme, çfarë problemesh mund të shkaktojnë gabimet në përlogaritje, roli i teknologjisë moderne etj.
• Nxënësi analizon shpërndarjen e pllakave tektonike dhe lëvizjen e tyre. • Nxënësi sjell argumente pro/kundër tektonikës së pllakave.	Veprimtaria: Pllakat që lëvizin dhe formojnë Tokën - Veprimtaria mund të fillojë me një modelim të thjeshtë të lëvizjes së pllakave tektonike. Nxënësit krijojnë me copa kartoni pllakat kryesore tektonike duke emërtuar secilën prej tyre (p.sh. pllaka Euro aziatike, Afrikane, e Paqësorit etj.). Nxënësit vendosin pllakat në tavolinë duke simuluar pozicionin e tyre mbi Tokë. Me anë të lëvizjeve të dorës demonstrojnë: - o ndërveprimin konvergjent (përplasjen e pllakave) - o divergjencën (largimin e pllakave) - o lëvizjen anësore (rrëshqitjen pranë njëra-tjetrës) - Nxënësit diskutojnë për shkaqet dhe pasojat e këtyre lëvizjeve (tërmetet, vullkanet, formimi i maleve etj.). - Më pas, mësuesi e organizon klasën në dy grupe debati: - o <i>Grupi “Pro”</i>: Mbledh argumente dhe prova që mbështesin teorinë e tektonikës së pllakave si p.sh., përputhja e kontinenteve, shkëmbinj të ngjashëm në kontinente të ndryshme, shpërthimet vullkanike, tërmetet.

	- o Grupi “Kundër”: Paraqet dilemat dhe kundërshtimet historike ose bashkëkohore si p.sh., mungesa e mekanizmit të qartë për lëvizjen e pllakave në fillimet e teorisë, mospërputhje në disa zona etj. - Më pas mësuesi zhvillon një diskutim të përbashkët rreth pyetjeve: - o Si ndryshon jeta njerëzore në zonat ku pllakat takohen? - o Çfarë dëmi mund të sjellin lëvizjet tektonike dhe si mund të parandalohen? - o Pse është e rëndësishme të kuptojmë tektonikën e pllakave?

Më poshtë janë përshkruar disa shembuj veprimtarish¹ për nëntematika të ndryshme:

a) Nëntematika: Atmosfera

- *Veprimtaria: “Në gjurmët e klimës – Nga të dhënat, tek faktet”*

Nxënësve u kërkohet të mbledhin të dhëna nga burime të mundshme, si p.sh., Copernicus Climate Data Store, <https://science.nasa.gov/climate-change/>, [Instituti i Gjeoshkencave, IGJEO – Albania](#) etj., ose të dhëna të përzgjedhura të përgatitura nga mësuesi.

Nxënësit ndahen në grupe dhe secili grup përzgjedh një periudhë dhe zonë (p.sh. Shqipëri – 1990–2024).

Çdo grup analizon:

- ecurinë e temperaturave mesatare vjetore;
- ecurinë e reshjeve vjetore;
- shpeshtësinë ose frekuencën e dukurive ekstreme klimatike (p.sh. ditë me temperatura mbi 40°C, përmbytje të mëdha, thatësira etj.).

¹ Shembujt e veprimtarive nuk janë detyruese për mësuesin dhe përdoruesit e tjerë të programit. Mësuesi është i lirë të përzgjedhë të zhvillojë me nxënësit nga këto veprimtari ose veprimtari të tjera, në përshtatje dhe me kontekstin e klasës.

Grupet përpunojnë informacionin në formë:

- Grafiku (rënie/ngritje e temperaturave ose reshjeve).
- Tabelë krahasimi (p.sh. mes viteve të thata dhe me reshje ekstreme).
- Përmbledhje e dukurive të motit ekstrem për periudha të caktuara.

Më pas vijohet me diskutimin në klasë “Po ndryshon klima... po ne?”. Diskutimi orientohet përmes pyetjeve:

- Si kanë ndryshuar temperaturat dhe reshjet në 30 vitet e fundit?
- Çfarë lidhje ka kjo me ndryshimet klimatike globale?
- A po ndodhin më shpesh dukuritë ekstreme? Cilat janë pasojat?
- Si mund të përgatitemi ose të përshtatemi si shoqëri?

Në përfundim, nxënësit përgatisin posterin ose prezantimin i cili mund të përfshijë:

- Një grafik dhe përmbledhje të gjetjeve
- Një mesazh sensibilizues për publikun (shkollën, komunitetin)

Posterat mund të ekspozohen në klasë ose në shkollë.

Kjo veprimtari mund të zhvillohet dhe në formën e një projekti kurrikular, lëndor ose ndërnlëndor.

b) Nëntematika: Hidrografia

- Veprimtaria: “Rrymat që lëvizin botën – Nga oqeanet te klima”

Mësuesi e fillon veprimtarinë me një diskutim: Pse lëviz uji në oqeanet? Mësuesi udhëzon nxënësit të përmendin shkaqet që mund të bëjnë që uji të lëvizë.

Më pas vijohet me eksperimentin praktik: “Rryma në gotë”. Për të zhvilluar këtë eksperiment, nevojiten: 1 gotë e tejdukshme uji, ujë i nxehtë me ngjyrë të kuqe, ujë i ftohtë me ngjyrë blu, pipetë ose shiringë.

Nxënësit udhëzohen të hedhin ujë të nxehtë ngadalë në njërën anë të gotës dhe ujin e ftohtë në anën tjetër. Ata vëzhgojnë si qarkullojnë ngjyrat, simulimi i rrymave të ngrohta që ngrihen dhe të ftohtat që zhyten. Mësuesi saktëson përgjigjet e nxënësve dhe shpjegon faktorët kryesorë që ndikojnë në rrymat oqeanike.

Mësuesi prezanton një hartë të thjeshtuar të oqeanëve me shigjeta për rrymat kryesore. Nxënësit punojnë në grupe për të analizuar:

Rryma	Lloji (e ngrohtë/e ftohtë)	Lëvizja	Ndikimi në klimë
P.sh., Golfstrimi	E ngrohtë	Nga Gjiri i Meksikës në Evropën Veriore	Ngroh klimën e Evropës Perëndimore

Mësuesi mund ta organizojë dhe në grupe këtë pjesë të veprimtarisë duke i caktuar secilit grup, një nga rrymat oqeanike për të cilën do të përshkruajnë:

- Nga nis dhe ku shkon?
- Çfarë ndikon gjatë rrugëtimit?
- Çfarë temperaturash dhe vendesh përshkon?
- Si ndikon në klimën e zonave që përshkon?
- Si do të ndikohet klima në mungesë të saj?

c) Nëntematika: Dinamika e Tokës

- *Veprimtaria: “Vullkanet – Fuqia e zjarrit e Tokës”*

Mësuesi fillon veprimtarinë me një diskutim: Çfarë ndodh nën Tokë? Mësuesi udhëheq bisedën duke pyetur nxënësit: Pse mendojnë se vullkanet shpërthejnë? Nga vjen zjarri dhe llava?

Më pas kalohet në modelimin “Ndërtimi i vullkanit”. Nxënësit ndërtojnë një model të vullkanit me argjilë të grumbulluar rreth një shisheje. Shtojnë sodë buke dhe uthull brenda shishes, duke shkaktuar një “shpërthim” të ngjashëm me rrjedhje llave. Diskutohen shkaqet që shkaktuan “shpërthimin”. Mësuesi bën kujdes për masat e sigurisë gjatë eksperimentit.

Në vazhdim të veprimtarisë mësuesi prezanton diagramin e vullkanit ku shpjegon pjesët kryesore të tij. Nxënësve u kërkohet të identifikojnë produktet që dalin nga vullkani.

Veprimtaria mund të mbyllet me një diskutim për rolin e vullkaneve në Tokë:

- Si ndihmojnë vullkanet në krijimin e tokës pjellore?
- Si ndikojnë ato në klimën lokale dhe globale?
- A ka njerëz që jetojnë pranë vullkaneve? Pse?

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjeografisë do të përshkruhen në mënyrë të detajuar shembuj të veprimtarive praktike për përmbushjen e rezultateve të nxënies sipas tematikave të lëndës.

6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Metodat, teknikat dhe strategjitë e mësimdhënies në lëndën e gjeografisë luajnë një rol kyç në krijimin e një mjedisi të pasur dhe efikas mësimor, që mbështet zhvillimin e kompetencave të nxënësve. Ato kontribuojnë në nxitjen e interesit për të mësuar, promovimin e bashkëpunimit në klasë dhe në zhvillimin e aftësive analitike dhe kërkimore. Përzgjedhja e metodave dhe teknikave duhet të jetë e mirë peshuar dhe e përshtatur me veçoritë individuale të nxënësve, duke marrë parasysh stilet e tyre të të nxënit.

Metodat dhe teknikat e mësimdhënies në gjeografi duhet të jenë të larmishme dhe të përshtatura për të stimuluar dhe përmirësuar të nxënit e nxënësve.

Mësimdhënia e gjeografisë në klasën e X kërkon një qasje dinamike dhe ndërdisiplinore, e cila nxit të menduarit kritik, aftësitë kërkimore dhe ndërgjegjësimin për çështjet mjedisore dhe globale. Në këtë fazë zhvillimi, nxënësit janë në gjendje të analizojnë marrëdhënie të ndërlikuara hapësinore dhe të shpjegojnë procese natyrore e shoqërore në mënyrë të argumentuar. Nxënësve u duhet të punojnë në situata (p.sh. përmbytje, thatësira etj.) ku kërkohet të analizojnë shkaqet dhe pasojat duke përdorur të dhëna gjeohapësinore dhe burime të ndryshme. Përdorimi i teknologjisë dhe platformave digjitale, që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë më mirë lidhjet hapësinore dhe të interpretojnë të dhëna komplekse, është shumë efektiv.

Çfarë duhet të mbajë parasysh mësuesi në përzgjedhjen dhe përdorimin e metodave dhe teknikave të mësimdhënies:

- Përdorimi i metodave dhe strategjive të mësimdhënies duhet të marrë parasysh njohuritë dhe përvojat e mëparshme të nxënësve. Kjo do të ndihmojë në orientimin dhe mbështetje të procesit të të nxënit, duke siguruar që nxënësit të ndjehen të angazhuar dhe të motivuar për të mësuar.

- Gjeografia është një lëndë që kërkon një lidhje të ngushtë me mjedisin natyror dhe shoqëror. Mësuesi duhet të inkurajojë nxënësit të zhvillojnë aftësitë e vërtetimit dhe kërkimit përmes vëzhgimeve të drejtpërdrejta. Kjo mund të përfshijë vizita në terren (nëse është e mundur), studime të dukurive natyrore dhe shoqërore, si dhe përdorimin e hartave dhe mjeteve të tjera gjeografike.
- Nxënësit duhet të nxiten të mendojnë në mënyrë kritike dhe krijuese, duke përdorur analiza dhe kërkime për të zgjidhur probleme gjeografike. Kjo do t'i ndihmojë ata të zhvillojnë aftësi të menduarit logjik dhe të krijojnë lidhje mes dukurive natyrore dhe shoqërore që ndodhin në botë.
- Nxënësit duhet të trajtohen si partnerë në procesin mësimor. Mësuesi duhet të krijojë një atmosferë ku nxënësit janë të inkurajuar të angazhohen, të shprehin mendimet e tyre dhe të kontribuojnë në diskutime të hapura dhe konstruktive. Kjo do të ndihmojë në forcimin e ndërveprimit dhe bashkëpunimit ndërmjet nxënësve.
- Mësuesi duhet të ofrojë mundësi që nxënësit të zhvillojnë aftësi të nxënies të pavarur përmes punëve individuale dhe gjithashtu të punojnë në grupe për të zhvilluar aftësitë e bashkëpunimit. Kjo do të ndihmojë në përvetësimin e njohurive dhe zhvillimin e kompetencave në një mënyrë gjithëpërfshirëse dhe efikase.
- Mësimdhënia e gjeografisë duhet të theksojë lidhjet dhe integrimin ndërmjet fushave të tjera kurrikulare dhe lëndëve, si historia, qytetaria, shkencat e natyrës etj. Nxënësit duhet të kuptojnë se gjeografia është një lëndë që lidhet ngushtë me jetën e përditshme dhe me zhvillimin e shoqërisë, dhe se njohuritë gjeografike janë të rëndësishme për të kuptuar botën përreth.
- Mësuesi duhet të inkurajojë nxënësit të përdorin burime të shumta informacioni, përfshirë libra, artikuj shkencorë, internet, harta dhe mjete të tjera gjeografike. Teksti, megjithatë, duhet të shikohet si një burim i rëndësishëm, por jo i mjaftueshëm për përfundimin e kompetencave të lëndës. Nxënësit duhet të përdorin një gamë të gjerë burimesh për të thelluar njohuritë e tyre.
- Teknologjia e informacionit dhe komunikimit është një mjet i fuqishëm që mund të mbështesë dhe lehtësojë mësimdhënien dhe të nxënies në gjeografi. Mësuesi mund të përdorë TIK për të krijuar mundësi mësimi ndërveprues dhe për të nxitur nxënësit në kërkime dhe eksplorime të ndryshme.

Roli i mësuesit konsiston në udhëheqjen e nxënësve; ai moderon kërkimin dhe eksplorimin e dukurive gjeografike. Mësuesit veprojnë si moderatorë midis dijes dhe nxënësit, duke e ndihmuar nxënësin të përfshihet në procesin e ndërtimit të dijes.

6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e gjeografisë

Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e gjeografisë është shumë i rëndësishëm, pasi ato mundësojnë që nxënësit të lidhen me dukuritë dhe përvojat që ndodhin përreth tyre. Ky lloj mësimi e bën gjeografinë më të kuptueshme dhe më të zbatueshme në jetën e përditshme. Përdorimi i situatave reale i mundëson nxënësve të zhvillojnë aftësi analitike dhe kritike, dhe gjithashtu ndihmon që ata të zhvillojnë një lidhje të drejtpërdrejtë me botën që i rrethon.

Përdorimi i situatave të të nxënit:

- *Përmirëson kuptimin e koncepteve të gjeografisë.* Situatat praktike ndihmojnë që nxënësit të kuptojnë më mirë konceptet gjeografike duke i lidhur me përvojën konkrete.
- *Siguron lidhjen me jetën e përditshme.* Mësimi i gjeografisë që lidhet me situata praktike mund të ndihmojë nxënësit të kuptojnë ndikimin e dukurive gjeografike në jetën e përditshme, si për shembull, ndikimi i klimës në bujqësi ose mundësitë e zhvillimit të turizmit në zona të caktuara.
- *Nxit zhvillimin e aftësive analitike dhe kritike.* Situatat praktike ofrojnë mundësi për nxënësit që të analizojnë dhe të japin zgjidhje për probleme gjeografike që i hasin në jetën reale. Kjo mund të jetë ndihmuese në zhvillimin e aftësive për zgjidhjen e problemeve dhe marrjen e vendimeve.
- *Ndihmon në zhvillimin e të menduarit krijues.* Kur nxënësit angazhohen me situata reale, ata mund të shohin mundësi të reja dhe krijuese për t'i adresuar këto sfida gjeografike.

6.2 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e gjeografisë

Projektet kurrikulare në lëndën e gjeografisë ofrojnë mundësi që nxënësit të angazhohen në mënyrë aktive me mësimin dhe të zbatojnë njohuritë e fituara përmes aktiviteteve praktike dhe krijuese. Projektet kurrikulare janë një mjet efikas për të zhvilluar aftësitë analitike, kritike dhe krijuese të nxënësve, për të forcuar lidhjen mes teorisë dhe praktikës dhe për të mundësuar integrimin ndërlëndor dhe me temat kroskurrikulare. Disa ndër aspektet kyçe të rolit të projekteve kurrikulare në mësimin e gjeografisë janë:

- *Projektet kurrikulare i mundësojnë nxënësve të kuptojnë dhe zbatojnë konceptet e mësuara në lëndën e gjeografisë, duke i lidhur ato me situata reale.*
- *Nëpërmjet projekteve kurrikulare, nxënësit zhvillojnë aftësi hulumtuese dhe analitike. Ata mësojnë të mbledhin të dhëna, të analizojnë informacionin dhe të formulojnë përfundime të mbështetura nga të dhëna. Për shembull, një projekt mbi "rrezikun e përmbytjeve në një zonë të caktuar" mund të kërkojë që nxënësit të mbledhin të dhëna nga burime të ndryshme (raporte meteorologjike, studime të mëparshme etj.) dhe të analizojnë mundësitë e përmbytjeve në atë rajon.*
- *Projekti kurrikular shpesh zhvillohet në grup, gjë që nxit bashkëpunimin dhe zhvillon aftësitë sociale të nxënësve. Ata mësojnë të punojnë së bashku, të diskutojnë idetë e tyre dhe të arrijnë konsensus për zgjidhje të ndryshme. Bashkëpunimi i grupit është një mundësi që nxënësit të ndajnë njohuritë dhe të krijojnë zgjidhje kolektive për çështje komplekse.*
- *Projekti kurrikular mund të ofrojë mundësi për mësim të diferencuar, ku nxënësit mund të angazhohen në mënyra të ndryshme, sipas interesave dhe aftësive të tyre. Disa mund të fokusohen më shumë në mbledhjen e të dhënave dhe analizën statistikore, ndërsa të tjerë mund të angazhohen më shumë në krijimin e një prezantimi për të komunikuar rezultatet e projektit.*
- *Projektet kurrikulare janë një mundësi që nxënësit të zhvillojnë aftësi për zgjidhjen e problemeve, pasi shpesh ata do të përballen me çështje dhe situata reale që kërkojnë zgjidhje të mundshme. Kjo ndihmon nxënësit të zhvillojnë të menduarit kritik dhe krijues, duke i ndihmuar ata të mendojnë për zgjidhje praktike për probleme gjeografike.*

- Përmes projekteve, *nxënësit nxisin krijimtarinë dhe mund të zbatojnë ide të reja dhe inovative* për të trajtuar tema gjeografike. Ata mund të krijojnë harta, prezantime vizuale, ose modele të ndryshme që përfaqësojnë të dhëna gjeografike, duke përdorur mjete dhe teknologji të ndryshme për të ilustruar dhe shpjeguar idetë e tyre.
- Përmes projekteve kurrikulare, *nxënësit mund të përdorin teknologjinë* për të mbledhur, analizuar dhe paraqitur informacionin gjeografik. Përdorimi i hartave interaktive ose aplikacioneve për analizimin dhe prezantimin e të dhënave mund të jetë një mjet efektiv për t'i përgatitur ata për përdorimin e teknologjisë në studimet dhe karrierat e ardhshme.
- Projekte kurrikulare *rrisin motivimin dhe angazhimin e nxënësve*, pasi ato krijojnë mundësi për zbatimin e njohurive në situata reale. Nxënësit mund të ndjehen më të lidhur me lëndën e gjeografisë kur ata shohin se çfarë mund të bëjnë me njohuritë që kanë fituar. Angazhimi në projekte konkrete ndihmon që procesi i të mësuarit të jetë më i gëzueshëm dhe interesant.

Shembull projekti: Në gjurmët e klimës “50 vjet ndryshim”

Duke përdorur burime si IGJEO, Copernicus ose të dhëna lokale, nxënësit mbledhin dhe analizojnë të dhëna për temperaturën, reshjet dhe ngjarjet ekstreme në një qytet të Shqipërisë ose të një vendi në botë për dekadat e fundit. Ata paraqesin të dhënat përmes grafikëve dhe përgatisin një prezantim ku tregojnë tendencat, ndikimet në bujqësi, jetesë dhe shëndet, si dhe japin sugjerime për veprim lokal dhe global ndaj ndryshimeve klimatike. Projekti forcon të menduarit kritik dhe përdorimin e të dhënave reale.

Shembull projekti: Lumenjtë – Burimi i jetës në vendin tim

Nxënësit zgjedhin një lumë të rëndësishëm të Shqipërisë ose rajonit (si p.sh., Drini, Vjosa, Semani) dhe realizojnë një poster ose broshurë informuese, ku përshkruajnë burimin e lumit, degët kryesore, rrjedhën, regjimin hidrologjik, përdorimet ekonomike dhe ndikimet mjedisore. Ata analizojnë gjithashtu ndonjë problem si ndotja, përmbytjet apo mungesa e ujit në periudha të caktuara. Projekti ndihmon nxënësit të kuptojnë rolin e lumenjve dhe të zhvillojnë ndjeshmëri për mbrojtjen e tyre.

6.3 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e gjeografisë

Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e gjeografisë kërkon një qasje të ndjeshme, fleksibël dhe individuale. Përdorimi i metodave të diferencuara, teknologjisë, dhe aktiviteteve të përshtatura është i nevojshëm për të siguruar që nxënësit të kenë mundësinë të zhvillohen dhe të përfshihen në mësimin e gjeografisë. Mbështetja e vazhdueshme, bashkëpunimi me prindërit dhe krijimi i një mjedisi mbështetës janë gjithashtu faktorë kyç për suksesin e nxënësve.

Më poshtë janë disa aspekte kyçe të punës me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e gjeografisë:

a) Diferencimi i mësimdhënies dhe materialeve

Mësuesi duhet të diferencojë metodat e mësimdhënies për të siguruar që të gjithë nxënësit të përfshihen në mësim. Kjo mund të përfshijë:

- *Përdorimin e materialeve vizuale.* Harta, diagramet, fotografitë dhe videot mund të ndihmojnë nxënësit që të kuptojnë më mirë konceptet gjeografike.
- *Thjeshtëzimin e përmbajtjes.* Për nxënësit që kanë vështirësi në kuptimin e informacionit të ngjeshur, mësimi mund të thjeshtohet dhe të strukturohet në mënyrë që të jetë më i lehtë për t'u kuptuar.

b) Përshtatja e veprimtarive dhe detyrave

Veprimtaritë dhe detyrat në lëndën e gjeografisë mund të ndryshojnë për të përmbyllur nevojat e nxënësve me aftësi të ndryshme. Për shembull, nxënësit mund të punojnë në grupe të vogla, ku ata mund të mbështeten nga bashkëmoshatarët dhe të ndihmohen për të realizuar detyra të caktuara; disa nxënës mund të kenë nevojë për detyra më të thjeshta ose të tjera më vizuale, siç janë puna me hartat etj.

c) Mbështetja individuale dhe mbikëqyrja

Për nxënësit që kanë nevoja të veçanta, mund të jetë e nevojshme të ofrohet mbështetje e personalizuar gjatë mësimi. Mësuesi mund të ofrojë udhëzime të drejtpërdrejta dhe mbikëqyrje për t'i ndihmuar ata të kuptojnë materialin dhe të realizojnë detyrat e tyre. Nxënësit mund të kenë vështirësi të përballen me presionin e detyrave shkollore. Krijimi i një mjedisi mbështetës, ku ata ndjehen të sigurt dhe të motivuar, është shumë i rëndësishëm për suksesin e tyre. Puna në terren, studimi i hartave mund të kërkojnë mbikëqyrje të shtuar për nxënësit që kanë nevoja të veçanta, për t'u siguruar që ata po zhvillojnë veprimtaritë si duhet dhe që po përfitojnë nga mësimi.

d) Përfshirja e teknologjisë dhe mjeteve të përshtatshme

Përdorimi i teknologjisë mund të jetë shumë i dobishëm për nxënësit me nevoja të veçanta, pasi mund të ofrojë mundësi për të mësuar në mënyrë alternative dhe mund të jetë shumë më efektiv për individë që kanë vështirësi me materialet tradicionale. Aplikacione si Google Earth ose softuerë të tjerë mund t'u ofrojnë nxënësve mundësinë të eksplorojnë dhe të merren me gjeografinë në mënyrë më dinamike. Nxënësit me vështirësi të kuptuarit të tekstit mund të përfitojnë nga videot edukative që shpjegojnë konceptet gjeografike në mënyrë të vizualizuar.

e) Vlerësimi dhe përshtatja e metodave të vlerësimit

Përshtatja e metodave të vlerësimit ndihmon në krijimin e një mjedisi të drejtë dhe të barabartë për nxënësit me nevoja të veçanta.

f) Krijimi i një mjedisi të sigurt dhe mbështetës

Një nga aspektet më të rëndësishme të punës me nxënësit me nevoja të veçanta është krijimi i një mjedisi të sigurt dhe mbështetës. Ky mjedis ndihmon që nxënësit të mos ndjehen të ndarë ose të izoluar, por të përfshirë në procesin e mësimi. Mësuesit duhet të jenë të kujdesshëm në ndihmën që ofrojnë, duke siguruar që të gjithë nxënësit të kenë mundësi të barabarta për të mësuar.

6.4 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjeografisë

Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjeografisë ka për qëllim të stimulojë zhvillimin e aftësive të tyre dhe të krijojë mundësi për t'i sfiduar më tej në drejtim të njohurive dhe kompetencave gjeografike. Nxënësit e talentuar shpesh shfaqin një interes të thellë dhe aftësi të shkëlqyera për të kuptuar dhe analizuar dukuritë gjeografike në një nivel më të lartë. Për të siguruar që këta nxënës të zhvillohen dhe të ruajnë nivelin e lartë të interesit dhe motivimit, është e rëndësishme që mësuesit të përdorin strategji të veçanta për t'i përfshirë ata në aktivitete të avancuara dhe për t'i sfiduar vazhdimisht.

Disa ndër strategjitë e mësimdhënies me nxënësit e talentuar në lëndën e gjeografisë përfshijnë:

- *Mësimdhënia e diferencuar* është një strategji e rëndësishme për t'u siguruar që nxënësit e talentuar të kenë mundësinë të thellojnë njohuritë e tyre. Për nxënësit e talentuar, mësuesi mund të ofrojë material që përfshin koncepte më të avancuara të gjeografisë; nxënësit mund të angazhohen në diskutime më komplekse dhe analiza të thelluara të çështjeve gjeografike; nxënësit mund të zhvillojnë projekte që kërkojnë hulumtime të thelluara mbi tema të zgjedhura nga ata.
- Nxënësit e talentuar mund të mësojnë të përdorin teknologji të avancuara për të analizuar të dhëna gjeografike dhe për të krijuar modele që mund të aplikohen në studimin e dukurive gjeografike.
- Nxënësit mund të angazhohen në aktivitete, si vizita në muze, pjesëmarrje në konkurse shkencore, ose angazhimi në projekte komuniteti që përfshijnë zgjidhjen e problemeve mjedisore.
- Nxënësit mund të marrin pjesë në konkurse që lidhen me gjeografinë, si olimpiadat e gjeografisë, ku mund të sfidohen me të tjerë dhe të zhvillojnë njohuritë dhe aftësitë e tyre.

Në udhëzuesin kurrikular për lëndën e gjeografisë do të përshkruhen në mënyrë të detajuar shembuj të veprimtarive praktike për zbatimin e metodave të mësimdhënies.

7 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Vlerësimi është një pjesë thelbësore dhe integrale e procesit të mësimdhënies dhe të nxënësve. Ai përfshin mbledhjen e informacioneve përmes teknikave të ndryshme të vlerësimit, të cilat ndihmojnë në matjen e arritjes së rezultateve të pritshme. Vlerësimi ka për qëllim të sigurojë një kuptim të qartë të progresit të nxënësve dhe të ofrojë informacione të vlefshme për përmirësimin e procesit mësimor. Me këtë informacion, mësuesi mund të marrë vendime të informuara për vlerësimin përfundimtar të nxënësve.

Përmes vlerësimit, mësuesi mund të përcaktojë nivelin e zhvillimit të njohurive dhe aftësive të nxënësve dhe të sigurojë që të gjitha metodat e mësimdhënies të përshtaten në mënyrë të tillë që të kontribuojnë në arritjen e qëllimeve të mësimdhënies. Po ashtu, vlerësimi u shërben nxënësve për të identifikuar aspektet ku mund të përmirësohen dhe për të motivuar për të arritur nivele më të larta. Në të njëjtën kohë, prindërit përfitojnë nga ky informacion për të monitoruar progresin dhe zhvillimin e fëmijëve të tyre në shkollë, duke krijuar mundësi për mbështetje të vazhdueshme në shtëpi.

Mësuesit duhet të përdorin situata të jetës reale si pikënisje për vlerësimin e nxënësve në lëndën e gjeografisë. Kjo qasje mund të ndihmojë nxënësit të shohin se si njohuritë që po përvetësojnë mund të zbatohen në kontekste të jetës së përditshme. Përdorimi i konteksteve reale u ofron mundësi nxënësve të zhvillojnë aftësi analitike dhe praktike dhe i ndihmon ata të kuptojnë se gjeografia nuk është vetëm një disiplinë akademike, por një mjet i rëndësishëm për kuptimin dhe zgjidhjen e problemeve të botës reale.

Më poshtë përshkruhen disa ndër parimet kryesore të vlerësimit të nxënësve në lëndën e gjeografisë:

- *Vlerësimi duhet të jetë i drejtë, i paanshëm dhe i barabartë, duke u dhënë të gjithë nxënësve mundësinë për të demonstruar tërësinë e dijeve, aftësive dhe mundësive të tyre.*
- *Vlerësimi duhet të ofrojë informacion mbështetës për nxënësin.*

- *Vlerësimi duhet të ushqejë aftësitë e nxënësve për të transferuar dijet e tyre në përvoja jetësore.*
- *Vlerësimi duhet të nxisë pjesëmarrjen aktive dhe vetëvlerësimin e nxënësve për të reflektuar mbi të nxënit e tyre.*
- *Vlerësimi duhet të mundësojë shanse të barabarta për zhvillimin dhe përmirësimin e nxënësve.*
- *Vlerësimi duhet të përfshijë jo vetëm matjen, por dhe interpretimin e gjykimin.*
- *Vlerësimi duhet të jetë pjesë integrale e të gjithë orës së mësimi dhe jo një moment në fund të saj.*
- *Vlerësimi duhet t'u komunikohet rregullisht prindërve/kujdestarëve dhe nxënësve në një mënyrë sa më kuptimplotë.*

Format e ndryshme të vlerësimit duhet t'u krijojnë mundësi të gjithë nxënësve për t'u vlerësuar në atë mënyrë që është më e përshtatshme për aftësitë dhe nevojat e tyre individuale.

Llojet e vlerësimit në lëndën e gjeografisë

➤ **Vlerësimi diagnostikues** (*Vlerësimi si proces i nxënies*)

Ky lloj vlerësimi kryhet në fillim të vitit shkollor ose në fillim të një njësie të re mësimore. Mësuesi përdor këtë lloj vlerësimi për të zbuluar njohuritë që nxënësi ka mbi temat e mëparshme dhe për të identifikuar aspektet që kanë nevojë për përmirësim.

Disa ndër teknikat që mund të përdoren për vlerësimin diagnostikues përfshijnë:

- Pyetje të thjeshta dhe të drejtpërdrejta për të kuptuar njohuritë paraprake të nxënësve.
- Ushtrime orientuese të shkurtra.
- Lojëra ose biseda reflektuese.
- Fisha vetëvlerësimi ku nxënësit reflektojnë mbi njohuritë dhe aftësitë e tyre të tanishme dhe identifikojnë fushat ku ndjehen më të dobët.

➤ **Vlerësimi formues** (*Vlerësimi i vazhduar, Vlerësimi për të nxënë*)

Ky vlerësim realizohet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, dhe ka për qëllim të monitorojë përparimin e nxënësve. Vlerësimi formues është një mundësi për të siguruar që nxënësit janë në rrugën e duhur dhe për të identifikuar çfarë duhet përmirësuar para se të arrihen rezultatet përfundimtare.

Disa ndër teknikat që mund të përdoren për vlerësimin formues përfshijnë:

- Vlerësimi i punës në grupe përmes aktiviteteve praktike si puna me hartat, analiza e situatave gjeografike, apo studime rastesh.
- Vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes gjatë mëimit.

- Detyrat dhe veprimtaritë përgjatë procesit mësimor.
- Vlerësimi i diskutimeve dhe argumentimit të zgjidhjeve.
- Vlerësimi i përgjigjeve gjatë mëimit, përmes pyetjeve që lidhen me konceptet gjeografike (p.sh., "Si ndikon erozioni i tokës në biodiversitet?").
- Vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët nëpërmjet analizave dhe diskutimeve të aktiviteteve gjeografike që zhvillohen gjatë mëimit.

➤ **Vlerësimi përmbledhës** (*Vlerësimi periodik, Vlerësimi i të nxënit*)

Ky lloj vlerësimi realizohet pas një periudhe mësimore ose pas përfundimit të një kapitulli dhe ka për qëllim të matë atë që nxënësi ka arritur të mësojë gjatë një periudhe. Ky lloj vlerësimi është shpesh i lidhur me notën finale të nxënësit dhe ndihmon për të kuptuar progresin e nxënësit dhe aftësitë që ka zhvilluar në lidhje me temat e gjeografisë.

Disa ndër teknikat që mund të përdoren për vlerësimin përmbledhës përfshijnë:

- Teste me shkrim.
- Detyra individuale.
- Prezantim i produkteve të projektit.
- Raporte dhe ese që kërkojnë përdorimin e njohurive të marra gjatë periudhës mësimore për të argumentuar për një temë të gjeografisë.

➤ Vlerësimi bazuar në nivele arritjeje

Vlerësimi bazuar në nivele arritje është një qasje thelbësore në mësimdhënien e gjeografisë; ndihmon në diferencimin e mësimdhënies dhe personalizimin e procesit të të nxënit për çdo nxënës.

Nivelet e arritjeve shprehin rezultatet e ndryshme që arrijnë nxënës të ndryshëm në përpjekjet e tyre për të përmbushur arritjen e dëshiruar (e pritshme) prej tyre në një lëndë. ***Për të përcaktuar nivelin e arritjes së nxënësit duhen bërë një sërë vëzhgimesh dhe duhen përdorur një sërë instrumentesh vlerësimi të cilat duhet t'i shërbejnë progresit të nxënësit.***

Kjo do të thotë që mësuesi:

- të mundësojë situata të nxëni në përputhje me rezultatet e pritshme;
- të përzgjedhë veprimtari mësimore gjatë të cilave nxënësit demonstrojnë nivelin e tyre të arritjeve dhe i krijohet mundësi për progres;
- të vlerësojë nxënësit në përputhje me nivelet e tyre të arritjeve (performancën).

Në veçanti, nivelet e arritjeve ndihmojnë mësuesin për të planifikuar mësimdhënien individuale, punën e diferencuar me nxënësit, për të ndikuar pozitivisht në progresin e tij dhe për të raportuar të nxënit e nxënësit.

7.1 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit.

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme.

Tabela 5. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembull 1. Rezultati i të nxënit (RN): Analizon shpërndarjen e pllakave tektonike dhe lëvizjen e tyre			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi tregon saktë shpërndarjen globale të pllakave tektonike kryesore në hartë; shpjegon në mënyrë të plotë dhe të saktë lëvizjet kryesore të pllakave (konvergjente, divergjente, transformuese); lidh qartë lëvizjen e pllakave me format e relievit dhe dukuritë sizmike e vullkanike; përdor terminologji të saktë shkencore dhe jep shembuj konkretë nga rajone të ndryshme të botës (p.sh. Rrethi i Zjarhtë, Himalajet etj).	Nxënësi identifikon shumicën e pllakave kryesore dhe përshkruan njohuri të përgjithshme për shpërndarjen e tyre; shpjegon drejt lëvizjet kryesore të pllakave me ndonjë pasaktësi të vogël; jep shembuj të kufizuar për ndikimet e këtyre lëvizjeve në reliev apo dukuri natyrore; përdor terminologji të pranueshme, por jo gjithmonë në mënyrë të qëndrueshme.	Nxënësi përmend disa pllaka tektonike, por mund të ngatërrojë vendndodhjen ose llojin e lëvizjes; jep përshkrime të përgjithshme për lëvizjen e pllakave, pa thellim konceptual; ka vështirësi në lidhjen e lëvizjeve me formimin e relievit ose dukuri si tërmetet; përdor terminologji të përgjithshme ose të pasaktë.	Nxënësi nuk identifikon saktë pllakat tektonike ose nuk kupton shpërndarjen e tyre; ka konceptime të gabuara për lëvizjen e pllakave ose nuk e shpjegon fare; nuk lidh lëvizjen me pasoja gjeologjike ose jep shembuj të pasaktë; nuk përdor ose përdor gabimisht terminologjinë bazë.

Në udhëzuesin kurrikular për lëndën e gjeografisë do të përshkruhen nivelet e arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit sipas tematikave të lëndës.

8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Përdorimi i mjeteve mësimore në procesin e mësimdhënies dhe të nxëniet në lëndën e gjeografisë është thelbësor për konkretizimin e ideve, kuptimin e dukurive natyrore e shoqërore dhe zhvillimin e kompetencave gjeografike. Këto mjete ndihmojnë në ilustrimin vizual të temave, në nxitjen e mendimit kritik dhe krijues, si dhe në zbatimin më të efektshëm të metodave bashkëkohore të mësimdhënies. Ato e bëjnë mësimin më dinamik, më të kuptueshëm dhe më tërheqës për nxënësit, duke rritur motivimin dhe angazhimin e tyre aktiv në klasë.

Zbatimi i suksesshëm i metodave dhe teknikave të mësimdhënies është i lidhur ngushtë me përdorimin e mjeteve didaktike të larmishme.

Mjetet mësimore mund të përfshijnë:

- Harta (fizike, ekonomike, administrative, topografike etj.), globi, atlas, albume, tablo, fotografi, skica, makete, diagramë, vjetarë statistikorë, manuale të të dhënave të elementeve klimatike, hidrografike, floristike, zoologjike, demografike etj.
- Mjete audio vizuale, si kompjuter, tablet, aparat projeksioni, aparat fotografik etj.
- Objektet natyrore janë mjete shumë efikase për të konkretizuar njohuritë e lëndës së gjeografisë. Në këtë grup futen koleksionet e ndryshme që krijohen me materiale të mbledhur nga natyra, si: gurë, minerale, drurë etj.
- Burime digjitale dhe interaktive: video demonstrative, filma dokumentarë që nxisin përfshirjen aktive të nxënësve, harta digjitale, kuize dhe lojëra edukative, platforma digjitale si Google Maps, Google Earth etj. Këto mjete po zënë gjithnjë e më shumë vendin që u takon për konkretizimin e një sërë dukurive gjeografike.

Roli i mësuesit në këtë proces është kyç. Përveç organizimit të mësimin, ai ka detyrën të krijojë një mjedis stimulues dhe mbështetës, ku nxënësit kanë akses të barabartë në burimet mësimore. Këto burime nuk kufizohen vetëm brenda klasës, por përfshijnë edhe mjedise jashtëshkollore që pasurojnë përvojën e nxënësit, si muzeu, objekte të trashëgimisë kulturore dhe natyrore, parqe kombëtare, zona të mbrojtura dhe monumente

natyrore. Në mënyrë të veçantë, teknologjitë e informacionit dhe komunikimit (TIK) kanë rritur mundësitë e nxënësve për të kërkuar informacione, për të eksploruar harta interaktive, për të përgatitur prezantime, si dhe për të zhvilluar projekte kërkimore të bazuara në fakte dhe të dhëna gjeografike të përditësuara.

Në udhëzuesin kurrikular për lëndën e gjeografisë do të përshkruhet më në detaje përdorimi i burimeve dhe materialeve didaktike përfshirë teknologjinë.

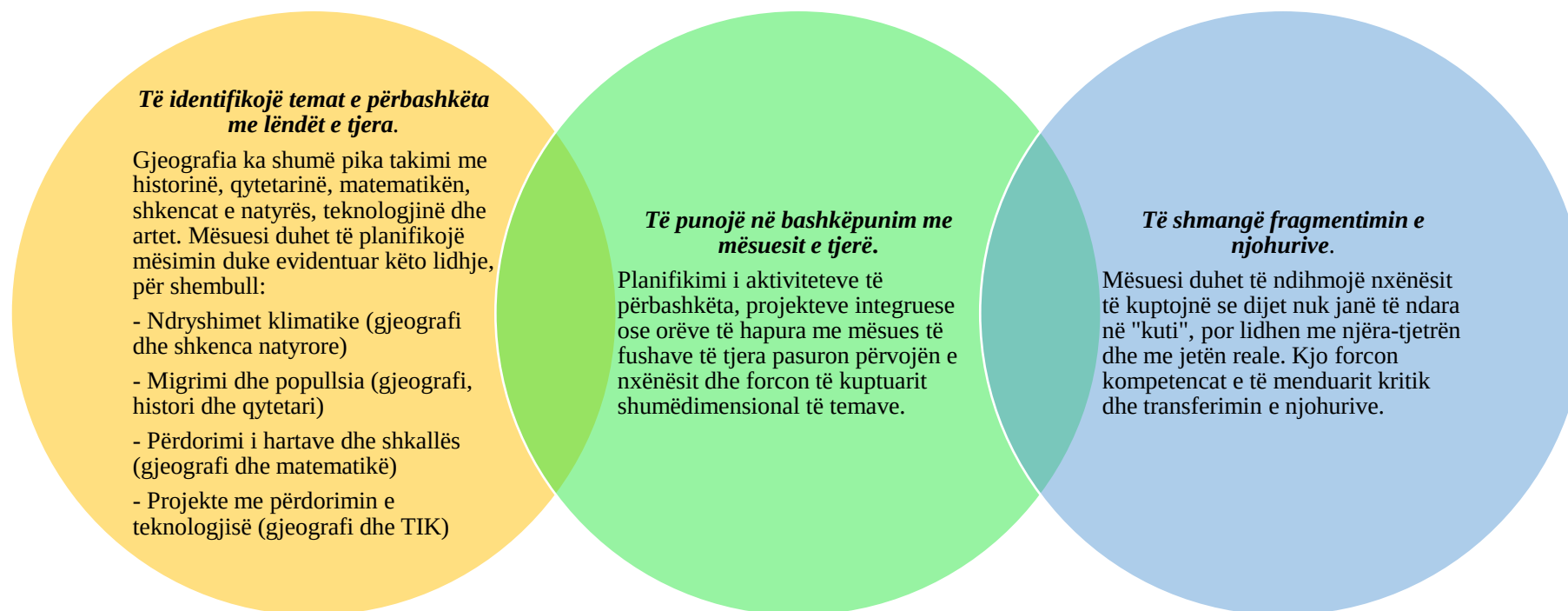
9 REKOMANDIME TË TJERA PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Zbatimi me sukses i programit të gjeografisë kërkon një qasje të integruar, gjithëpërfshirëse dhe të personalizuar, duke pasur në qendër nxënësin dhe zhvillimin e tij të plotë.

➤ Lidhja e gjeografisë me lëndët dhe fushat e tjera

Gjeografia është një urë lidhëse ndërmjet shkencave natyrore dhe shoqërore. Ajo ndihmon nxënësit të kuptojnë botën ku jetojnë, duke analizuar marrëdhëniet midis mjedisit natyror dhe veprimtarisë njerëzore. Kjo e bën gjeografinë një pikë kyçe ndërlidhëse me lëndë dhe fusha të tjera të kurrikulës.

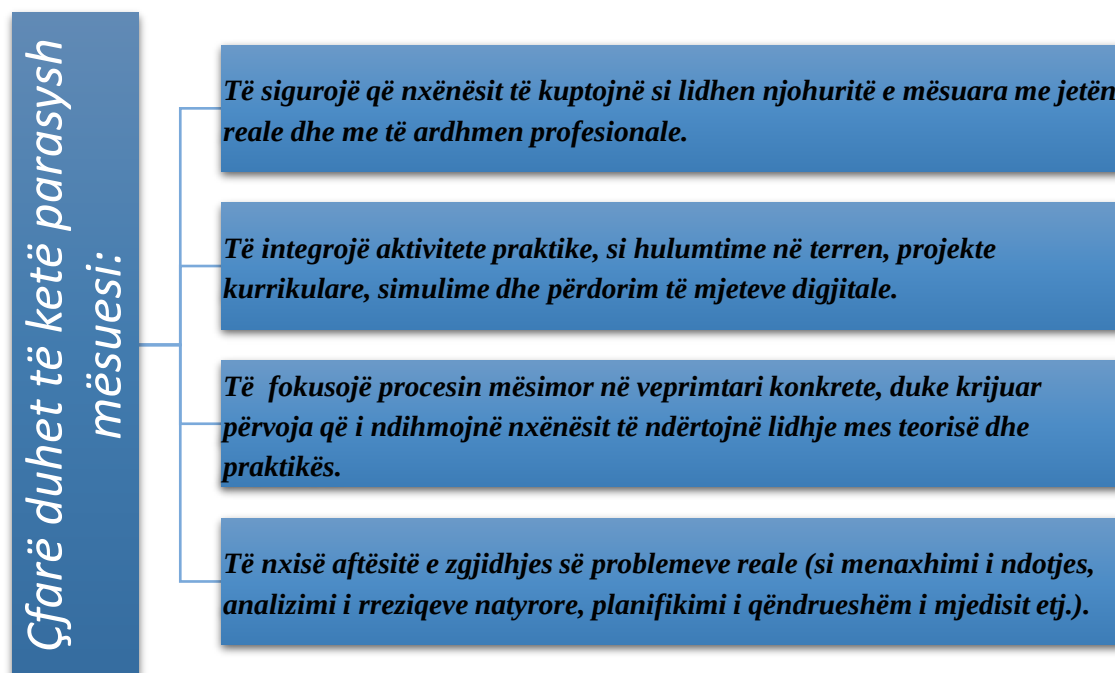
Çfarë duhet të ketë parasysh mësuesi për integrimin ndërlëndor:

➤ *Zbatimet e lëndës në jetën reale dhe lidhja me tregun e punës dhe orientimin për karrierën*

Njohuritë dhe kompetencat e zhvilluara përmes gjeografisë janë thelbësore për jetën e përditshme dhe të përdorshme në një gamë të gjerë profesionesh. Ato ndihmojnë nxënësit të kuptojnë më mirë botën që i rrethon dhe të marrin vendime të informuara. Kjo qasje i ndihmon nxënësit të shohin vlerën e gjeografisë jo vetëm si një lëndë shkollore, por si një **mjet për jetë, karrierë dhe qytetari aktive**.

Orientimi në hapësirë, përdorimi i hartave dhe të dhënave gjeografike janë aftësi të dobishme në udhëtime, planifikim urban, hartim politikash mjedisore dhe menaxhim të emergjencave. Një sërë profesionesh janë të lidhura me përmbajtjen e gjeografisë si gjeograf, meteorolog, klimatolog, specialist i GIS, ekspert i menaxhimit të risqeve natyrore, mësues etj.

➤ *Ndërlidhja e gjeografisë me qasjen STEM*

STEM është një qasje ndërdisiplinore që përfshin Shkencën, Teknologjinë, Inxhinierinë dhe Matematikën. Gjeografia, si një shkencë natyrore dhe shoqërore, ka lidhje të ngushta me të gjitha komponentët e STEM.

Me shkencat e natyrës: Gjeografia përdor metoda shkencore për të kuptuar dukuritë natyrore (ndryshimet klimatike, tërmetet etj.) dhe për të hulumtuar mbi ndikimin e aktivitetit njerëzor në mjedis.

Me teknologjinë: Përdorimi i GIS (Sistemi i Informacionit Gjeografik), fotografisë ajrore dhe imazheve satelitore në analizën e hapësirës, përdorimi i aplikacioneve dhe platformave digjitale për të paraqitur dhe analizuar të dhëna gjeografike.

Me inxhinierinë: Planifikimi urban, ndërtimi i infrastrukturës në përputhje me karakteristikat gjeografike, vlerësimi i riskut nga fatkeqësitë natyrore dhe përcaktimi i zgjidhjeve të qëndrueshme.

Me matematikën: Analiza statistikore e të dhënave gjeografike (të dhënat për popullsinë, sasinë e reshjeve, temperaturën e ajrit etj.), matja e distancave, përllogaritja e sipërfaqeve, ndërtimi i grafikëve dhe hartave.

➤ ***Rekomandime për autorët e teksteve shkollore***

- Të përshtatin në mënyrë cilësore tekstet shkollore duke reflektuar të gjitha përditësimet më të fundit.
- Të përfshijnë në tekstet shkollore veprimtari që nxisin zhvillimin e aftësive të mendimit kritik e krijues, zgjidhjes së problemeve, përdorimit të teknologjisë, kërkimit gjeografik dhe bashkëpunimit.
- Të krijojnë hapësirë në tekstet shkollore për shembuj dhe veprimtari që nxisin orientimin për karrierë, përmes profesioneve ku gjeografia luan rol.
- Të sigurojnë që tekstet të kenë qasje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatshme për moshën.

10 NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE

Programi mësimor i lëndës së gjeografisë për klasën e dhjetë është përditësuar dhe përfshin ndryshimet e mëposhtme:

- Përditësimi i kompetencave kyçe dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për klasën e dhjetë.
- Përditësimi i kompetencave të lëndës së gjeografisë dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për klasën e dhjetë.
- Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, krijues, zgjidhjen problemore, duke përfshirë përdorimin e teknologjisë, ndërlidhjen me qasjen STEM etj.
- Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënit.
- Vendosja e fokusit në situatat praktike të të nxënit duke e fokusuar rreth 40% të procesit mësimor në veprimtari konkrete praktike, duke krijuar përvoja që i ndihmojnë nxënësit të ndërtojnë lidhje mes teorisë dhe praktikës. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
- Përditësimi i përmbajtjes me përfshirjen e rezultateve të të nxënit të cilat vendosin më në fokus temat ndërkurrikulare, si çështjet që lidhen me ndryshimet klimatike, zhvillimin e qëndrueshëm dhe aftësitë e të menduarit kritik e krijues, zgjidhjes së problemeve, përdorimit të teknologjisë së informacionit dhe komunikimit. Në vazhdim janë prezantuar këto rezultate të nxëni sipas nëntematikave përkatëse.

a) Hartografia

Nxënësi:

- *Diskuton për rolin dhe përdorimet e teknologjisë në zhvillimet e sotme hartografike, si p.sh përdorimin e GIS (Sistemi i Informacionit Gjeografik), GPS (Sistemi i Pozicionimit Global), imazheve satelitore, fotografive ajrore, platformave digjitale Google Maps, Google Earth etj.*

b) Atmosfera:

Nxënësi:

- *Përcakton faktorët kryesorë që ndikojnë në ndryshimet klimatike.*
- *Krahason pasojat e ndryshimeve klimatike në Shqipëri me vende të tjera të Mesdheut dhe botës, duke kuptuar ndikimet e ndryshme lokale dhe globale.*
- *Përdor të dhëna klimatike (nga burime si p.sh., Instituti i Gjeoshkencave – IGJEO, platforma Copernicus etj.) për të analizuar ecurinë e temperaturës, të reshjeve dhe të dukurive ekstreme të motit (p.sh., thatësira të tejzgjatura, përmbytje për shkak të reshjeve të dendura, stuhi të fuqishme etj.) dhe ndikimin e ndryshimeve klimatike në to.*

c) Hidrografia

Nxënësi:

- *Diskuton mbi shkrirjen e akullnajave, pasojat në gjeosistem dhe në veprimtarinë njerëzore.*

d) Dinamika e Tokës

Nxënësi:

- *Hulumton mbi ndikimin e ndryshimeve klimatike në intensifikimin e proceseve natyrore si rrëshqitjet, erozioni, shkretëtirëzimi etj.*
- Lidhja e gjeografisë me zbatimet e lëndës në jetën reale dhe lidhja me tregun e punës dhe orientimin për karrierën. Kjo qasje i ndihmon nxënësit të shohin vlerën e gjeografisë jo vetëm si një lëndë shkollore, por si një mjet për jetë, karrierë dhe qytetari aktive. Orientimi në hapësirë, përdorimi i hartave dhe të dhënave gjeografike janë aftësi të dobishme në udhëtime, planifikim urban, hartim politikash mjedisore dhe menaxhim të emergjencave. Një sërë profesioneesh janë të lidhura me përmbajtjen e gjeografisë, si gjeograf, meteorolog, klimatolog, specialist i GIS, ekspert i menaxhimit të risqeve natyrore, mësues etj.

PROGRAMI I LËNDËS “MUZIKË” ARSIMI I MESEM I LARTË KLASA 10

FUSHA “ARTET”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

1	HYRJE.....	5
2	QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	7
	2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës	8
3	PËRMBAJTJA E PROGRAMIT	9
4	KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E MUZIKËS	12
	4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.....	12
	4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e muzikës	18
	4.3 Kompetencat e lëndës “Muzikë” dhe aftësitë e shekullit XXI që zhvillohen përmes saj	20
	4.4 Kompetencat e lëndës së muzikës dhe rezultatet e të nxënit.....	21
5	PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	27
	5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë	27
	5.2 Përmbajtja e lëndës sipas tematikave dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre	28
	5.2.1 Tematikat: Gjuha dhe komunikimi – Teknika dhe procese – Historia, muzika dhe shoqëria	29

5.3	Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).	36
6	METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	39
6.1	Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e muzikës.	39
6.2	Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e muzikës	41
6.3	Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e muzikës	42
7	VLERËSIMI I NXËNËSVE	42
7.1	Llojet e vlerësimit në lëndën e muzikës	43
7.2	Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e muzikës	44
7.3	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit, RN-ve.	45
8	BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE	46
9	REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	48
10	NDRYSHIMET PËRMBAJTJESORE	50

Përmbajtja e tabelave

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.	13
Tabela 2: Kompetencat muzikore dhe rezultatet e të nxënit	23
Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë	27
Tabela 5. Shembull i veprimtarive për përmbushjen e RN-ve.....	36
Tabela 6. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve	45

Përmbajtja e diagrameve

Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të muzikës.....	10
Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së muzikës	22
Diagrama 3. Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit	38

1 HYRJE

Muzika qëndron mes të gjitha formave të tjera inteligjente të njeriut (artit në përgjithësi, shkencave shoqërore e historike dhe shkencave artistike), si një përbërës i barabartë me to i progresit intelektual dhe i humanitetit. Muzika është një disiplinë artistike e artit dhe gjuhë universale që edukon dhe formon nxënësit nga ana muzikore, duke i orientuar për të zhvilluar dhe krijuar njohuri për kuptimin e veçorive të ligjërit muzikor nga më e thjeshta te më e ndërlikuara përmes gjuhës dhe komunikimit muzikor, drejt marrjes pjesë dhe interpretimit në veprimtaritë muzikore individuale dhe në grup përmes teknikave dhe procesit muzikor, për formimin dhe krijimin e një gjykimi dhe qëndrimi artistik ndaj veprave të muzikës shqiptare dhe asaj botërore, përmes formave dhe gjinive të ndryshme muzikore. Njohja në mënyrë të thelluar e muzikës ndihmon në zhvillimin e personalitetit të nxënësve, zhvillimin e aftësive të tyre për të punuar dhe krijuar në mënyrë të pavarur e sistematike si dhe për të menduar në mënyrë krijuese dhe kritike.

Muzika është e pranishme kudo në jetën tonë të përditshme (p.sh. klasë, shtëpi, TV, film, koncert, teatër, kolonë zanore, ngjarje të shënuara familjare, veprimtari brenda dhe jashtë shkollës, ngjarje të komunitetit etj.).

Muzika nuk mund të kuptohet dhe realizohet duke marrë vetëm disa njohuri, por duke vazhduar njohjen më të plotë të saj përmes *gjuhës muzikore dhe komunikimit* nëpërmjet saj të njohjes me veprat muzikore, *technikave dhe proceseve* nëpër të cilat zhvillohet muzika. kjo realizohet nëpërmjet dëgjimit të veprave muzikore dhe kuptimit të tyre sipas formës, gjinisë dhe stilit, *njohjes me zhvillimin kulturor dhe historik të muzikës*, që e bëjnë të vetëdijshëm nxënësin për rolin e muzikës në jetën e përditshme, dhe vlerësimin e saj nëpërmjet një gjuhe të saktë muzikore.

Muzika është arti që shprehet me *tinguj*, ndaj, të gjitha krijimet muzikore përvetësohen me anë të dëgjimit dhe përjetohen shpirtërisht. *Tingulli* është *mjeti shprehës*, i cili zhvillohet përmes cilësive të tij *kohëzgjatja, lartësia, forca dhe timbri*. Kuptimi i drejtë i cilësive të tingujve dhe harmonisë së tyre në një melodi/vepër muzikore kërkon dëgjimin e kujdesshëm të veprave muzikore dhe përqendrimin e vëmendjes tek to.

Familjarizimi dhe përvetësimi i veprës muzikore, buron nga fakti, se ndikimi i saj tek dëgjuesi është i trefishtë: *shqisor, emocional dhe shpirtëror*, gjë që sjell edhe përjetimin e trefishtë. Përjetimi emocional i muzikës është i lidhur ngushtë me përjetimin shqisor, prandaj mendohet se muzika, më shumë se të gjitha artet e tjera, nxit drejtpërdrejt ndjenjat e njeriut dhe u drejtohet pikërisht atyre.

Edhe pse përjetimi emocional ka forcë dhe rëndësi të madhe, për përjetimin e plotë të veprës muzikore si krijim artistik i shpirtit të njeriut, është i domosdoshëm edhe kundërveprimi shpirtëror i dëgjuesit dhe kërkohet pjesëmarrja e tij e vetëdijshme dhe aktive. Duhet ndjekur me vëmendje dhe duhen lidhur të gjithë faktorët që përbëjnë një vepër muzikore, bukuria e kombinimit emocional të tingujve, forma dhe konceptimi i saj si një e tërë, bën që nxënësit të kuptojnë më së miri mesazhin që mbart dhe përcjell vepra muzikore.

Shumë rëndësi ka koha në të cilën është krijuar vepra, autori, zhvillimi historik, politik, social kulturor, të cilat japin një panoramë më të qartë si dhe krijojnë një kuptim, duke realizuar më të plotë përjetimin shqisor, emocional dhe shpirtëror të veprës muzikore.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Qëllimi i muzikës në arsimin të mesëm të lartë është shumë i rëndësishëm për zhvillimin e kulturës muzikore të nxënësve. Mësimi i muzikës në klasën e dhjetë vazhdon të edukojë nxënësin nga pikëpamja estetike dhe muzikore, duke i orientuar ata në mënyrë të saktë drejt kuptimit të vlerave estetike dhe veçorive të ligjëritit muzikor nga abstraktja të konkretja, në njohjen me gjinitë dhe llojet e ndryshme të muzikës, si dhe duke u njohur me zhvillimin historik të muzikës në kontekste dhe kultura të ndryshme.

Muzika si gjuhë universale mundëson:

- përjetimin dhe vlerësimin e vlerave të muzikës kombëtare si pjesë e pandashme e vlerave të artit shqiptar, për ta ruajtur dhe për ta kultivuar identitetin kombëtar, si dhe duke zhvilluar aftësitë e përjetimit *estetik dhe vlerësimit kritik*;
- përjetimin dhe vlerësimin e muzikës e epokave të ndryshme sipas stilit, gjinive dhe llojeve muzikore, duke zhvilluar aftësitë e përfytyrimeve dhe përjetimeve muzikore;
- zhvillimin e aftësive bashkëpunuese në krijimin e raporteve ndërmjet kulturave, duke ndër vepruar në mënyrë sociale, kulturore dhe intelektuale me grupet të ndryshme kulturore apo etnike;
- kuptimin e formave të ndryshme të veprimtarisë muzikore duke zhvilluar aftësitë krijuese, individuale;
- zhvillimin e kompetencave muzikore për krijimin dhe realizimin e punëve të ndryshme muzikore, si: përmbledhje nga vepra të ndryshme muzikore shqiptare apo botërore;
- pjesëmarrjen në jetën kulturore të klasës, shkollës, komunitetit, duke vënë në shërbim të mjedisit ku jeton aftësitë dhe talentin e vet;
- dhënien e kontributit personal në zhvillimet artistike muzikore në nivel lokal, kombëtar dhe më gjerë.

2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës

Objektivat e përgjithshme që synohen të arrihen në përfundim të klasës së dhjetë kërkon që nxënësit:

- Të zhvillojnë ndjeshmërinë estetike, emocionale dhe muzikore përmes dëgjimit, këndimit dhe interpretimit.
- Të përvetësojnë njohuritë themelore muzikore (ritmet e thjeshta, notat muzikore, shkalla muzikore, melodi, dinamikë).
- Të formojnë kulturë muzikore përmes njohjes së stileve, zhanreve dhe traditave muzikore kombëtare e botërore.
- Të zhvillojnë aftësitë për të dëgjuar, analizuar dhe interpretuar muzikë.
- Të mësojnë të bashkëpunojnë në grup dhe të respektojnë rregullat muzikore si gjatë këndimit ashtu edhe në luajtjen përmes instrumenteve.
- Të zhvillojnë aftësitë për interpretim vokal dhe instrumental që zhvillojnë frymën e grupit dhe përgjegjësinë e ndërsjellë.
- Të zhvillojnë ndjenjën e krijimtarisë muzikore dhe shprehjes personale përmes improvizimit dhe kompozimit.
- Të zhvillojnë aftësitë kritike dhe analitike përmes aktiviteteve të ndryshme muzikore. (për këtë grup moshë)¹.
- Të shprehin emocionet e tyre ndaj muzikës që dëgjojnë sipas zhanreve të ndryshme: popullore, për të rinj, klasike, moderne këngë e lehtë etj.
- Të zhvillojnë aftësitë krijuese në krijimin dhe improvizimin e muzikës, përmes aktiviteteve të ndryshme muzikore.
- Të mësojnë ndërtimin e qëndrimeve pozitive ndaj mësimit të muzikës dhe përfshirjes në jetën kulturore.

¹ Veprat muzikore duhet të jenë në përputhje me moshën dhe konceptet muzikore që zhvillohen në këtë klasë.

3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i muzikës synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të jetës reale dhe në kontekstin shkollor. Në thelb, ky program përqendrohet në edukimin dhe formimin kulturor të nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, zbatuar dhe interpretuar njohuritë muzikore në mënyrë sa më të drejtë dhe të bukur në jetën e tyre të përditshme. Programi i lëndës së muzikës në arsimin e mesëm të lartë përmban:

- a) *Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit që zhvillohen nëpërmjet lëndës së muzikës.* Lënda e muzikës kontribuon drejtpërdrejt në ndërtimin e kompetencave kyçe si dhe aftësive të shekullit 21-të si: të menduarin kritik dhe zgjidhjen e problemeve, aftësitë qytetare, aftësitë digjitale etj. *Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës së muzikës.* Programi i muzikës ndërthur njohuritë dhe aftësitë e saj me temat ndërkurrikulare si: identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave; qytetaria aktive dhe sipërmarrja; shëndeti mendor e fizik dhe siguria; zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore; teknologjia, shoqëria dhe media duke i lidhur konceptet muzikore me situata konkrete që nxënësit përballen në jetën e tyre.
- b) *Kompetencat e lëndës së muzikës dhe rezultatet e të nxënit.* Muzika nuk është vetëm një disiplinë artistike, por një mjet i fuqishëm për të zhvilluar aftësi kyçe të shekullit 21. Ai e përgatit nxënësin për të qenë *krijues, bashkëpunues, komunikues efektiv dhe qytetar aktiv* në një botë në zhvillim të vazhdueshëm. Aftësitë kyçe të shekullit 21, janë një grup kompetencash që i ndihmojnë individët të jenë të suksesshëm në një botë që ndryshon me shpejtësi, të drejtuar nga teknologjia, informacioni dhe globalizimi. Lënda e muzikës, në mënyrë të natyrshme, kontribuon fuqishëm në zhvillimin e këtyre aftësive.

Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të muzikës

- c) *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit.* Në këtë rubrikë përshkruhet koha e dedikuar (numri i orëve mësimore) të klasës së dhjetë për çdo tematikë, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup etj; tematikat e lëndës dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre; njohuritë kryesore, aftësitë për secilën tematikë dhe qëndrimet që demonstroi nxënësi.
- d) *Metodologjia e mësimdhënies.* Në lëndën e muzikës është e rëndësishme t'i kushtohet një vëmendje e madhe përdorimit të metodave interaktive, teknikave të menduarit kritik dhe krijues, bashkëpunimit në ansamble kor/ instrumente. Përshtatja e mësimi për nxënës me nevojë të veçanta dhe mbështetja e talenteve në lëndën e muzikës nxiti kuriozitetin për lëndën. Në këtë rubrikë do të ketë edhe disa shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të nxënit.
- e) *Vlerësimi i nxënësve është një tjetër rubrikë,* e cila përshkruan në mënyrë të përmbledhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit, vlerësimi si metodologji të nxëni. Gjithashtu në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj të niveleve të arritjes së rezultateve të nxënit.
- f) *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren në lëndën e muzikës. Njohja me konceptet muzikore, instrumentet muzikore dhe vepra të ndryshme muzikore të sjella nga burime të ndryshme dhe materiale didaktike të demonstruara me mjete konkrete.
- g) *Rekomandime për zbatimin e programit.* Në këtë rubrikë do të ketë disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor siç janë: nxënësit, mësuesit, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë, prindërit.
- h) *Ndryshimet përmbajtjesore.* Në këtë rubrikë do të përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E MUZIKËS

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës, sipas klasave të arsimit të mesëm të lartë. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive. Muzika nuk është vetëm një disiplinë artistike, por një mjet i fuqishëm për të zhvilluar aftësi kyçe të shekullit 21. Ajo e përgatit nxënësin për të qenë *krijues, bashkëpunues, komunikues efektiv* dhe *qytetar aktiv* në një botë në zhvillim të vazhdueshëm. Aftësitë kyçe të shekullit 21, janë një grup kompetencash që i ndihmojnë individët të jenë të suksesshëm në një botë që ndryshon me shpejtësi, të drejtuar nga teknologjia, informacioni dhe globalizimi. Lënda e muzikës, në mënyrë të natyrshme, kontribuon fuqishëm në zhvillimin e këtyre aftësive.

- **Kreativiteti**, muzika inkurajon dhe nxit krijimtarinë përmes kompozimit, improvizimit dhe interpretimit artistik. Nxënësit mësojnë të shprehin veten në mënyrë unike dhe të zhvillojnë ide origjinale.
- **Bashkëpunimi**, muzika nxit nxënësit të punojnë në grup si p.sh.: në kor, në ansambël, ku secili ka një rol të rëndësishëm. Kështu ju jepet mundësia që ata të punojnë në grup, të zhvillojnë dëgjim aktiv dhe të ndajnë dhe kuptojnë përgjegjësitë.
- **Komunikimi**, muzika si një formë universale komunikimi – përçon ndjenja, mesazhe dhe histori. Gjithashtu, diskutimi mbi muzikën ndihmon zhvillimin e të folurit dhe të shkruarit.
- **Mendimi kritik dhe zgjidhja e problemeve**, muzika inkurajon dhe nxit nxënësit në analizimin e veprave muzikore, zhvillon aftësitë e vendimmarrjes gjatë interpretimit dhe ndihmojnë në zhvillimin e mendimit analitik.
- **Aftësitë teknologjike**, muzika inkurajon dhe nxit përdorimin e softuerëve muzikorë, platformat online për krijim/shpërndarje të informacionit muzikor duke zhvilluar aftësitë digjitale.

- **Ndërgjegjësimi global dhe kompetencat kulturore,** muzika jep mundësinë për njohjen dhe kuptimin e kulturave të ndryshme në klasë. Mësimi i muzikës i ndihmon nxënësit të jenë më të hapur dhe të kuptojnë diversitetin kulturor.
- **Aftësitë për mësim gjatë gjithë jetës,** muzika kërkon përkushtim, durim dhe disiplinë – vlera që ndihmojnë në formimin e një qëndrimi pozitiv ndaj të nxënit të vazhdueshëm.

Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që mundësojnë nxënësin të përballet me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin si qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në situata të reja dhe jetësore, duke u vendosur vetë nxënësi në qendër të procesit. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe që duhet të zhvillojë nxënësi në klasën e dhjetë në lëndën e muzikës mund të përmbledhen si më poshtë:

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon në mënyrë efektive si dëgjues, folës, lexues dhe shkruar; - përshtat komunikimin me situatat dhe qëllimet e muzikës; - kërkon, mbledh dhe përpunon informacione mbi muzikë, përfaqësuesit dhe veprat muzikore me mjete ndihmëse; - formulon dhe shpreh argumente në gojë dhe shkrim ndaj muzikës apo ngjarjeve të ndryshme muzikore;	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> - fillon, ndjek dhe përfundon biseda të thjeshta për tema të ndryshme muzikore; - përdor mjetet dhe angazhohet në komunikim joformal mbi muzikën;

- merr pjesë në biseda për tema muzikore; - transmeton saktë të dhënat muzikore të mbledhura në forma të ndryshme; - prezanton projekte muzikore përmes komunikimit verbal dhe elektronik; - formulon analiza të thelluara mbi tekstet dhe mesazhet muzikore; - shpreh opinion kritik mbi interpretime ose stile muzikore; - komunikon qartë në shkrim dhe me gojë gjatë prezantimeve muzikore; - identifikon burime informacioni për orientim profesional dhe zhvillon një plan karriere .	- merr pjesë në biseda me tema muzikore, duke bërë pyetje dhe dhënë përgjigje; - transmeton saktë informacion mbi muzikën në formë të ndryshme; - prezanton një projekt me temë mbi muzikën duke përdorur komunikimin verbal dhe elektronik; - kupton dhe interpreton tekste muzikore të ndërlikuara në gjuhë të huaja; - komunikon për përmbajtje muzikore në një gjuhë të dytë; - përdor gjuhën e huaj për të kërkuar, përshkruar ose prezantuar projekte artistike.
Kompetenca në STEM (matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri)	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në STEM nxënësi:</i> - zbaton parime dhe procese muzikore në jetën e përditshme, përfshirë aftësitë kompozicionale, të këndimit, analizës, kërkimit etj.; - aplikohet njohuria mbi tingullin, akustikën dhe strukturat për të krijuar vepra muzikore;	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor programe muzikore për kompozim, miksim ose montazh; - Harton prezantime multimediale mbi histori, stile apo artistë të veçantë;

- përdor instrumente ose pajisje digjitale për të prodhuar ose analizuar muzikën; - lidhet me fenomene natyrore dhe teknologjike me artin muzikor; - njeh karakteristikat e kërkimit shkencor dhe komunikon përfundimet; - shfrytëzon burime të ndryshme për zhvillimin e ideve dhe projekteve; - parashtron pyetje dhe organizon mendimet për zgjidhjen e problemeve; - prezanton idetë për zhvillimin e aktiviteteve muzikore dhe argumenton ato; - përdor informacionin për zgjidhjen e problemeve dhe marrjen e vendimeve duke argumentuar.	- Menaxhon përmbajtje artistike në platformat online me etikë dhe kreativitet; - identifikon dhe zgjidh probleme mbi muzikën, duke përdorur teknologjinë dhe mjediset digjitale; - përdor inteligjencën artificiale për të analizuar dhe interpretuar të dhëna muzikore apo dhe për të zgjidhur problem; - bashkëpunon me moshatarët duke përdorur teknologjinë për zgjidhjen e problemeve në muzikë; - përdor mendimin kritik për të planifikuar projekte të ndryshme muzikore.
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i> - zhvillon stilin personal të të mësuarit përmes përvojave muzikore; - planifikon objektiva për zhvillimin e vetëdijshëm artistik dhe emocional; - reflekton për rolin e muzikës në rritjen e vetes dhe të të tjerëve;	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> - tregon solidaritet në zgjidhjen e problemeve në shkollë, komunitet e më gjerë; - vlerëson diversitetin kulturor me tolerancë dhe respekt; - demonstroi vlerat e të drejtave të njeriut, si respekti për dinjitetin personal dhe lufta kundër diskriminimit;

- identifikon dhe përmirëson përparësitë dhe dobësitë personale lidhur me muzikën; - organizon, fokusohet në të nxënit, vendos qëllime dhe vlerëson punën e tij; - motivon dhe vlerëson veten, punon në mënyrë të pavarur dhe në grup në procese të ndryshme muzikore; - shpreh dëshirë për të nxënit gjatë gjithë jetës dhe bashkëpunon në mënyrë konstruktive; - analizon dhe zgjidh probleme emocionale dhe sociale, duke propozuar alternativa pozitive.	- inkuadrohet në grupe muzikore që shërbejnë komunitetin; - identifikon dhe reflekton mbi çështje sociale përmes krijimit muzikor; - merr pjesë në projekte që promovojnë kulturën kombëtare dhe dialogun ndërkulturor. - menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive dhe paanshme; - reagon ndaj shkeljeve të të drejtave të të tjerëve dhe diskuton pasojat e këtyre veprimeve.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - përdor imagjinatën për procese krijuese dhe novatore në muzikë; - planifikon projekte muzikore dhe i organizon proceset deri në përfundim; - organizon ngjarje muzikore me përgjegjësi buxhetore dhe logjistike; - tregon lidhshmëri në ndarjen e roleve dhe në menaxhimin e burimeve artistike;	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> - shpreh dhe interpreton emocionet dhe idetë e tij me art dhe forma të tjera kulturore; - shpreh veten në media të ndryshme, duke përmirësuar kapacitetin personal; - identifikon mundësi për të shprehur vlera personale, sociale nëpërmjet arteve;

- përdor aftësi kreative për të zhvilluar ide muzikore dhe projekte novatore; - punon në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunon me të tjerët; - vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grup për zhvillimin e komunitetit; - ndërmerr aktivitete për zgjidhjen e problemeve shoqërore (ekspozita, fushata, etj.); - analizon pasojat e dëmtimit të mjedisit dhe organizon aktivitete për mbrojtjen e tij; - përdor materiale dhe teknologjinë për avancim në mësim dhe orientim në karrierë.	- zbulon identitetin përmes analizës dhe krijimit muzikor; - vlerëson trashëgiminë muzikore si pjesë e ndërtimit të një kulture personale dhe kolektive; - eksperimenton me forma të ndryshme muzikore për të shprehur mendim artistik; - angazhohet në procese krijuese, si individualisht ashtu dhe kolektivisht.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e muzikës²

Integrimi i temave ndërkurrikulare me muzikën në arsimin e mesëm të lartë u mundëson nxënësve të kuptojnë më thellë lidhjet ndërmjet muzikës dhe jetës reale, duke i ndihmuar ata të zhvillojnë aftësi analitike, mendim kritik, argumentim dhe zgjidhje problemesh. Këto tema përforcojnë përdorimin e muzikës si mjet për interpretimin e të dhënave, planifikimin, marrjen e vendimeve dhe vlerësimin e situatave të ndryshme shoqërore, kulturore dhe shkencore.

- *Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.* Muzika i ofron mundësinë nxënësit për zhvillimin e ndjenjës së *identitetit kombëtar, njohjes dhe respektit ndaj kulturave të ndryshme*. Përmes zhvillimit të kësaj teme lënda e muzikës kërkon të zhvillojë ndjenjën e identitetit kombëtar përmes njohjes dhe këndimit të këngëve popullore shqiptare duke zbuluar traditat, zakonet, veshjet dhe historinë e vendit. Njohjes së instrumenteve tradicionale (si lahuta, çiftelia, fyelli, dajreje etj.) duke rritur krenarinë kombëtare. Interpretimit të këngëve dhe valleve popullore nga zona të ndryshme të Shqipërisë. Gjithashtu muzika ofron mundësinë që nxënësi të njohë kultura të tjera si: Këngë, valle dhe instrumente nga kultura të ndryshme (të rajonit dhe përtej) duke kuptuar dhe respektuar larminë kulturore. Kjo tematikë mundëson organizimin e aktiviteteve muzikore- kulturore si: “Trashëgimia jonë kulturore”, “Java Ndërkulturore”, etj., ku mund të prezantohen tradita dhe kultura të ndryshme përmes muzikës dhe vallëzimit.
- *Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.* Në këtë temë, muzika luan rol kyç sepse krijon mundësi që nxënësi të mësojë jo vetëm për artin, por edhe për rolin e tyre si qytetarë të angazhuar dhe krijues në komunitet. Duke qenë se muzika ka qenë gjithmonë një formë shprehjeje për çështje sociale, politike dhe komunitare, nxënësi analizon këngë që përcjellin mesazhe të drejta qytetare, si: promovimi i paqes, të drejtat

² Veprimtaritë praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare mund të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë - muzika.

e njeriut, barazinë apo mbrojtjen e mjedisit etj. Nxënësi krijon vetë *këngë që përçojnë mesazhe sociale*, duke u angazhuar në diskutime dhe reflektime mbi realitetin e tyre. Për realizimin e kësaj tematike mund të realizohen *koncerte që përcjellin një mesazh*, (p.sh. ndihmë për fëmijë në nevojë, mbledhje fondesh për një çështje komunitare etj.).Ndërsa në lidhje me sipërmarrjen mund të trajtohen tema si: *si të menaxhosh një grup muzikor, një koncert apo një kanal muzikor online*. Tema të tjera p.sh.: si funksionon industria muzikore – nga prodhimi i muzikës, marketingu, promovimi, deri te shitja, apo *roli i rrjeteve sociale* në zhvillimin e një karriere muzikore ose krijimin e projekteve muzikore fitimprurëse.

- *Shëndeti mendor, fizik dhe siguria*. Muzika krijon mundësi të mira për të edukuar nxënësin por edhe duke ndikuar pozitivisht në mirëqenien emocionale, fizike dhe sociale të tyre. Ajo luan një rol të rëndësishëm në jetën tonë të përditshme dhe shpesh përdoret për të reduktuar stresin, ankthin si dhe për të përmirësuar gjendjen shpirtërore. Nxënësi dëgjon dhe analizon rreth një muzike relaksuese; krijon një playlist muzikor personal, me muzikë që zhvillon ndjenjën e qetësisë/qeta, energjisë/ritmike, përqendrim; krijon ose interpreton këngë që shprehin emocione, duke nxitur vetëdijen emocionale. Gjithashtu, muzika është e lidhur ngushtë me **aktivitetin fizik**, sidomos përmes vallëzimit dhe lëvizjes. Ajo edukon nxënësin me sigurinë se si:

- të sillet dhe rregullat që duhet të ndjekë **në aktivitete muzikore** (si prova, koncerte, përdorimi i instrumenteve).
- të ruaj veten por edhe të tjerët, duke përdorur muzikën në mënyrë të shëndetshme gjatë dëgjimit dhe mbrojtur nga dëgjimi i muzikës me volum të lartë.
- të diskutojë dhe ndajë nëpërmjet internetit krijimet e veta muzikore duke ruajtur të drejtat e autorit.

- *Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore*. Në lëndën e muzikës zhvillohet në mënyra kreative dhe edukative si: krijimi i këngëve me tekste poetike që flasin për: ruajtjen e natyrës, ndotjen e ajrit, ujit dhe tokës, ndryshimet klimatike, rëndësinë e riciklimit dhe kursimit të energjisë

Analizimi i këngëve ekzistuese me temë mjedisore ku mund të analizohet përmbajtja dhe mesazhi i këngëve të njohura që trajtojnë çështje të mjedisit. Organizimi i një koncerti tematik ku të interpretohen këngë me temë mjedisore, duke kombinuar njohuritë e muzikës me artin pamor dhe mesazhe për ruajtjen e mjedisit.

- *Teknologjia, shoqëria dhe media.* Muzika luan një rol të rëndësishëm për të zhvilluar te nxënësit aftësi kritike, kreative dhe digjitale në një botë gjithnjë e më të ndërlidhur përmes teknologjisë. Teknologjia ka transformuar mënyrën se si krijohet, regjistrohet dhe shpërndahet muzika. Nxënësi mëson të përdorë programe të ndryshme muzikore digjitale (si GarageBand, Soundtrap, Audacity), krijon kompozime origjinale përmes teknologjisë, analizon si janë krijuar këngë moderne me ndihmën e teknologjisë (efekte, sintetikë, miksimet etj.). Gjithashtu media ndikon në shijet muzikore, ndërsa përdorimi i mediave sociale dhe platformat online (YouTube, TikTok, Spotify) ndikojnë në formimin e preferencave muzikore dhe identitetit kulturor të të rinjve.

Muzika është një gjuhë universale që lidh njerëzit në komunitete online dhe reale. Nxënësi krijon projekte multimediale muzikore për të trajtuar çështje sociale (si bullizmi, barazia gjinore, miqësia), organizon një fushatë online me një këngë me mesazh shoqëror, reflekton mbi etikën e përdorimit të muzikës në rrjete sociale (e drejta e autorit, privatësia).

4.3 Kompetencat e lëndës “Muzikë” dhe aftësitë e shekullit XXI që zhvillohen përmes saj

Muzika nuk është vetëm një disiplinë artistike, por një mjet i fuqishëm për të zhvilluar aftësi kyçe të shekullit 21. Ajo e përgatit nxënësin për të qenë *krijues, bashkëpunues, komunikues efektiv dhe qytetar aktiv* në një botë në zhvillim të vazhdueshëm. Aftësitë kyçe të shekullit 21, janë një grup kompetencash që i ndihmojnë individët të jenë të suksesshëm në një botë që ndryshon me shpejtësi, të drejtuar nga teknologjia, informacioni dhe globalizimi. Lënda e muzikës, në mënyrë të natyrshme, kontribuon fuqishëm në zhvillimin e këtyre aftësive.

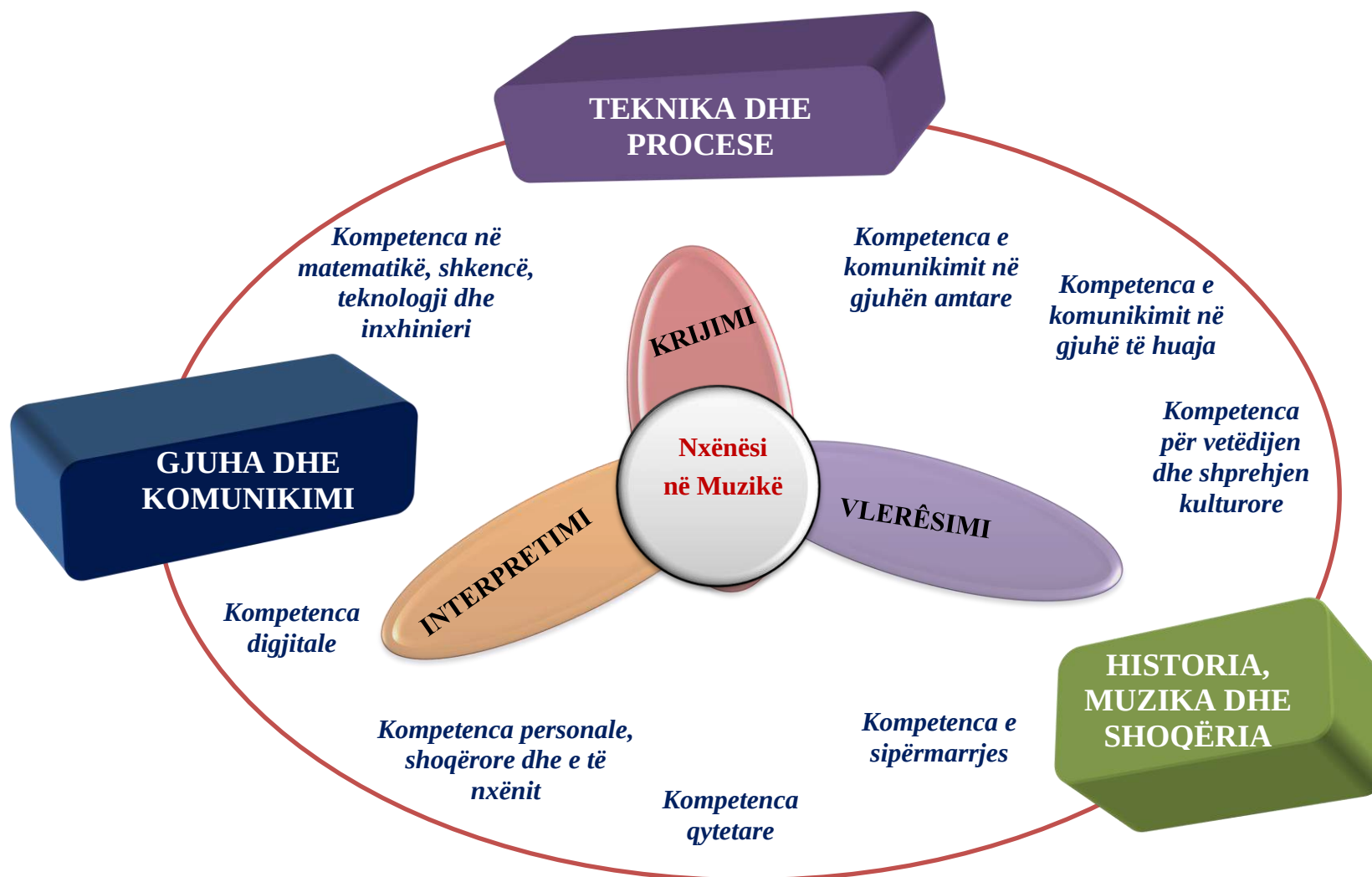
- **Kreativiteti,** muzika inkurajon dhe nxit krijimtarinë përmes kompozimit, improvizimit dhe interpretimit artistik. Nxënësit mësojnë të shprehin veten në mënyrë unike dhe të zhvillojnë ide origjinale.
- **Bashkëpunimi,** muzika nxit nxënësit të punojnë në grup si p.sh.: në kor, në ansambël, ku secili ka një rol të rëndësishëm. Kështu ju jepet mundësia që ata të punojnë në grup, të zhvillojnë dëgjim aktiv dhe të ndajnë dhe kuptojnë përgjegjësitë.

- **Komunikimi,** muzika si një formë universale komunikimi – përçon ndjenja, mesazhe dhe histori. Gjithashtu, diskutimi mbi muzikën ndihmon zhvillimin e të folurit dhe të shkruarit.
- **Mendimi kritik dhe zgjidhja e problemeve,** muzika inkurajon dhe nxit nxënësit në analizimin e veprave muzikore, zhvillon aftësitë e vendimmarrjes gjatë interpretimit dhe zgjidhja e sfidave teknike ndihmojnë në zhvillimin e mendimit analitik.
- **Aftësitë teknologjike,** muzika inkurajon dhe nxit përdorimin e softuerëve muzikorë, platformat online për krijim/shpërndarje të informacionit muzikor duke zhvilluar aftësitë digjitale.
- **Ndërgjegjësimi global dhe kompetencat kulturore,** muzika jep mundësinë njohjen dhe kuptimin e kulturave të ndryshme në klasë. Mësimi i muzikës i ndihmon nxënësit të jenë më të hapur dhe të kuptojnë diversitetin kulturor.
- **Aftësitë për mësim gjatë gjithë jetës,** muzika kërkon përkushtim, durim dhe disiplinë – vlera që ndihmojnë në formimin e një qëndrimi pozitiv ndaj të nxënit të vazhdueshëm.

4.4 Kompetencat e lëndës së muzikës dhe rezultatet e të nxënit

Bazuar në këtë kurrikul, lënda e muzikës synon të përmbushë 3 kompetenca, të cilat lidhen me kompetencat kyçe që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij dhe që arrihen nëpërmjet 3 tematikave kryesore. Këto kompetenca zbërthehen në rezultate të nxëni për secilën klasë.

Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së muzikës

Gjithashtu lënda e muzikës, zhvillon një sërë aftësish ku nxënësit angazhohen në aktivitetet muzikore dhe zhvillojnë kompetencat muzikore.

Tre janë kompetencat lëndore të muzikës që përftohen nga njohuritë dhe përfshijnë:

Tabela 2: Kompetencat muzikore dhe rezultatet e të nxënit

KOMPETENCAT LËNDORE - MUZIKË		
Kompetencat lëndore	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënit për kompetencat për klasën e dhjetë
Krijimi muzikor	<i>Nxënësi zhvillon aftësitë krijuese duke zbuluar përmes gjuhës së muzikës dhe duke e komunikuar atë përmes një shumëllojshmërie të krijimeve të veta.</i> <i>Kjo kompetencë kërkon që nxënësit të zhvillojnë ide të reja krijuese, duke i ndarë ato me shokët e klasës, në shkollë, komunitet por edhe në ngjarje të ndryshme artistike.</i>	<i>Nxënësi:</i> - Përdor ide të ndryshme për të organizuar mendimin e tij personal estetik muzikor. - Zhvillon mendimin e tij personal mbi elementet muzikor gjatë analizimit të veprës muzikore. - Shpreh përjetimet dhe përfytyrimet muzikore gjatë dëgjimit muzikor. - Organizon njohuritë e veta për të shprehur mesazhin e veprës muzikore.

	<i>Në përgjithësi, kompetenca e krijimit është thelbësore për suksesin në muzikë, pasi u mundëson individëve të kuptojnë gjuhën muzikore dhe ta zhvillojnë atë më tej, drejt promovimit të ideve të reja edhe në muzikë.</i>	- respekton idetë dhe punën shokëve, duke kontribuar në ide dhe zgjidhje të reja. - ndan përvojat e veta krijuese me të tjerët.
Interpretimi muzikor	<i>Nxënësi përmes kësaj kompetence zhvillon aftësinë për të interpretuar këngë dhe për të luajtur në instrumente të thjeshta muzikore si bllok flaut, tastierë etj. Nxënësi interpreton me ndjenjë dhe emocione duke zbatuar kërkesat e një interpretimi korrekt në ritëm dhe intonacion, muzikalitet dhe emocion.</i>	Nxënësi: - Zbaton teknika dhe procese të ndryshme muzikore gjatë këndimit dhe luajtjes me instrumente. - Performon dhe interpreton emocionalisht gjatë procesit të këndimit këngë korale dhe të rrymave të ndryshme moderne, kanone, këngë popullore, etj., duke zhvilluar një kuptim të qartë të këndimit vetëm dhe në grup. - Përjeton emocionalisht gjatë procesit të dëgjimit, vepra të ndryshme muzikore (vokale apo instrumentale), duke zhvilluar një kuptim të qartë të veprës muzikore. - Këndon motive apo tema mjaft të njohura të pjesëve muzikore apo melodive të përzgjedhura (rinjohje nëpërmjet fishkëllimit apo këndimit të temave kryesore).

		- Jep gjykimin dhe mendimin e vet mbi përmbajtjet muzikore parapëlqyera përmes komunikimit artistik dhe estetik të tyre(ese-ja). - Ndan përvojat e veta performuese/interpretuese me të tjerë.
Vlerësimi i veprave muzikore	<i>Nxënësi përmes kësaj kompetence zhvillon aftësinë për të dëgjuar, përjetuar, përshkruar emocionet nga fragmente nga vepra muzikore të përzgjedhura për këtë grup moshë. Nxënësi zhvillon aftësitë e të menduarit kritik duke përdorur aftësitë kërkuese, analizuese dhe gjykyese ndaj veprave muzikore pavarësisht llojit të zhanrit, stilit apo kompozitorit. Vlerëson veprat muzikore, sipas gjinisë, llojit, autorit , vendit dhe periudhës historike në të cilën është realizuar vepra, duke bërë një gjykim kritik dhe estetik.</i> <i>Gjithashtu, ai bashkëpunon dhe komunikon rreth muzikës që dëgjon, duke vlerësuar në</i>	Nxënësi: - Zhvillon më tej aftësitë për të dëgjuar dhe analizuar muzikën kombëtare dhe botërore. - Njih vepra muzikore nga përfaqësuesit e tyre nga kultura të ndryshme. - Kupton ndikimin e muzikës nga kontekste të ndryshme kulturore. - Shkëmben ide dhe përvoja muzikore me bashkëmoshatarët. - Ofron dhe pranon këndvështrime mbi lloje apo performanca të ndryshme muzikore. - Zhvillon gjykimin e vet muzikor dhe estetik mbi veprat të ndryshme muzikore. - Analizon veprat muzikore (vokale dhe instrumentale), duke u mbështetur veçorinë e veprave muzikore.

	<i>mënyrë kritike por edhe duke pranuar këndvështrimin ndryshe.</i>	- Bën krahasimin midis dy veprave muzikore, duke u shprehur me një gjuhë të qartë muzikore dhe përdorur terminologji të qartë muzikore. - Vlerëson veprat muzikore, sipas llojit muzikor, autorit, vendit dhe periudhës historike në të cilën është realizuar vepra, duke ndërtuar një gjykim kritik dhe estetik.

5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë

Lënda e muzikës zhvillohet për 36 javë mësimore me nga 2 orë, pra gjithsej 72 orë. Lënda e muzikës specifikon kohën (orët e sugjeruara) e secilës tematikë. Shuma e orëve sugjeruese për secilën tematikë është e barabartë me sasinë e orëve vjetore, të përcaktuar në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë, kurrikula me zgjedhje të detyruar. Kjo ka si qëllim që, përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secila tematikë në orët totale vjetore.

Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë

Tematika	Gjuha dhe komunikimi muzikor	Teknika dhe procese	Historia, muzika dhe shoqëria	Gjithsej orë
Klasa e dhjetë	15	30	27	72 orë

5.2 Përmbajtja e lëndës sipas tematikave dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre

Programi i lëndës muzikë klasa e dhjetë zhvillohet përmes tri tematikave:

Tematika I: Gjuha dhe komunikimi muzikor,

Tematika II: Teknika dhe procese muzikore,

Tematika III: Historia, muzika dhe shoqëria.

Për secilën tematikë janë paraqitur njohuritë, aftësitë, që duhet të demonstrojë nxënësi lidhur me tematikat përkatëse, ndërkohë qëndrimet dhe vlerat që demonstroi nxënësi në lëndë e muzikës përmbledhen për të gjitha tematikat. Tematikat dhe renditja e tyre **nuk** presupozojnë që përmbajtja vjetore, përgjatë vitit shkollor, duhet të zhvillohet e ndarë sipas tematikave dhe në këtë renditje. Sasia e orëve mësimore për secilën tematikë është rekomanduese. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës, kurse janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shtesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën tematikë.

KLASA E DHJETË

5.2.1 Tematikat: Gjuha dhe komunikimi – Teknika dhe procese – Historia, muzika dhe shoqëria

TEMATIKA: GJUHA DHE KOMUNIKIMI	
Përshkrimi i tematikës Përmbajtja e kësaj tematike mundëson që muzika dhe shumë çështje të saj trajtohen përmes studimit të gjuhës muzikore. Kuptimi dhe shpjegimi i gjuhës muzikore tashmë bëhet jo vetëm nëpërmjet elementeve dhe parimeve të formësimit muzikor, por edhe nëpërmjet kuptimit dhe shpjegimit emocional të veprës, e cila zhvillon mendimin personal të nxënësit për të kuptuar të bukurën në muzikë. Gjatë dëgjimit muzikor sipas formave të interpretimit vokal apo instrumental, nxënësi kupton se muzika është e organizuar sipas formës dhe përmbajtjes. Duke i përjetuar veprat e ndryshme muzikore nëpërmjet dëgjimit, nxënësi fillon të kuptojë nga njëra anë muzikën me tipare “thjesht muzikore” dhe, nga ana tjetër, muzikën si pjesë e strukturave sintetike të artit, e përzier me letërsinë, teatrin, baletin etj. Muzika është një veprimtari tërësisht humane dhe duke qenë kështu, ajo i përket njeriut dhe botës së tij. Nga ana tjetër, ashtu si vetë njeriu, ajo mund të shfaqet në mënyra të ndryshme dhe secila prej tyre sjell në vetvete diçka origjinale.	
NJOHURITË	AFTËSITË
Gjuha, mendimi dhe komunikimi muzikor: Muzika dhe funksionet e saj.	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - formulon ide dhe përkufizime të ndryshme rreth artit muzikor; - shpjegon funksionet e muzikës përgjatë zhvillimit të historisë së njerëzimit;

	- diskuton rreth veçorive apo karakteristikave, që e bëjnë një krijim muzikor të bukur.
Elementet dhe parimet muzikore: - Melodia, ritmi, harmonia.	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - shpjegon rolin e mjeteve shprehëse muzikore, bazë në kuptimin dhe realizimin e një vepre muzikore; - përshkruan dhe diskuton mbi ndryshueshmërinë e emocionit që krijojnë elementet muzikore në një vepër.
Format muzikore	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - shpjegon parimet e formësimit të muzikës dhe strukturën muzikore të ndërtimit të një vepre muzikore (formë - përmbajtje); - shpjegon format muzikore njëpjesëshe, dy pjesëshe dhe tre pjesëshe dhe polifonike. - bën dallimin e formave muzikore njëpjesëshe, dy pjesëshe, tre pjesëshe vokale dhe instrumentale dhe polifonike gjatë dëgjimit muzikor. - Argumenton gjykimin e tij ndaj veprave muzikore vokale apo instrumentale, pavarësisht formës muzikore.

TEMATIKA: TEKNIKA DHE PROCESE

Përshkrimi i tematikës

Përmbajtja e kësaj tematike mundëson që nxënësi të aftësohet në procesin e këndimit, proces i cili ka kaluar nëpër një rrugëtim të gjatë në zhvillimin dhe perfeksionimin teknik të tij, deri tek të kënduarit e sotëm. Kështu nga këndimi njëzërësh dhe më pas ai shumëzërësh, filluan të krijohen forma dhe gjini të ndryshme muzikore vokale. Interpretimi vokal i pjesëve të sugjeruara janë rrugëtimi i të kënduarit vokal solo dhe në kor, klasike dhe moderne. Pjesët muzikore vokale dhe këngët e rrymave të ndryshme muzikore do të jenë pjesë e mësimi dhe interpretimit vokal të kësaj tematike.

NJOHURITË	AFTËSITË
Këndimi vetëm/ solo	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - njih dhe respekton rregullat e këndimit vetëm dhe në grup; - njih ndërtimin dhe formacionin e plotë të korit, sipas mënyrës së vendosjes - së një kori, pozicionin e koristit në mënyrën e vendosjes në kor dhe të - të qëndruarit gjatë këndimit; - provon të këndojë vetëm dhe me të tjerë, duke kuptuar ndryshueshmërinë e - zërit dhe ngjyrimin e tij nga të tjerët; - dëgjon dhe komenton gjendjen emocionale që krijohet nëpërmjet timbrit të - zërit të këngëtarëve me vokal të ndryshëm; - njih përmbajtjen poetike dhe melodike të pjesëve vokale muzikore,

	- faktor për një interpretim dhe realizim më të mirë artistik dhe shprehës.
Këndimi në grup/ kor	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - Këndon në intonacion të pastër dhe ritmin e këngës/korales. - o J.S.Bach-Gounod - “Ave Maria” - o J. Brahms - “Në qetësinë e natës”; “Nina-nana” - o R. Schuman - Nina nana - o L.V. Bethoven - “Oda e gëzimit” – koralja, simfonia 9-të - o S. Gjoni - “Lule Borë” - o R. Dhomi - “O moj e Bukura More” - Interpreton këngë të rrymave të ndryshme moderne. - Interpreton mjuzikëll të ndryshëm.
TEMATIKA: HISTORIA, MUZIKA DHE SHOQËRIA	
<i>Përshkrimi i tematikës</i> Përmbajtja e kësaj tematike mundëson që nxënësi të aftësohet më tej në njohjen e kulturës muzikore dhe zhvillimit të saj, sipas karakteristikave të periudhës, veprave dhe kompozitorëve, merr përsipër të studiojë zhvillimin e muzikës nga fillimet e saj deri në ditë tona. Kultura muzikore dhe zhvillimi i saj sipas karakteristikave dhe konteksteve historike, sociale dhe kulturore në të cilat ato janë zhvilluar merr përsipër të studiojë zhvillimin e saj të veprave dhe kompozitorëve, nga Antikiteti e deri në ditët tona përmes disa periudhave. Periudha e Mesjetës na njeh me korin	

gregorian, muzikën polifonike, instrumentet muzikore, jetën dhe veprat e kompozitorëve të kësaj periudhe. Ajo vazhdon më tej me zhvillimin e muzikës në periudhën e Rilindjes, si dhe me zhvillimin e formave të para muzikore të krijuara gjatë kësaj periudhe, muzikën në periudhën Barok, Klasicizëm, Romantizëm dhe shekulli 20-të dhe rrymave të ndryshme moderne (xhaz, rok, etj). Gjithashtu, kjo tematikë mundëson njohjen dhe studimin me zhvillimin e muzikës shqiptare përmes jetës dhe veprave të kompozitorëve të këtyre periudhave.

Përjetimi dhe të shprehurit përmes dëgjimit muzikor është një proces shumë i rëndësishëm në muzikë, i cili nuk mund të zhvillohet pa njohur shumë mirë si u krijua dhe u zhvillua kjo lloj muzike në periudha të caktuara, ndikimet dhe karakteristikat që patën veprat muzikore nga koha në të cilën u krijuan. Karakteristikat e periudhës, veprat e kompozuar dhe kompozitorët do të vijnë thjeshtë dhe natyrshëm përmes njohurive paraprake të nxënësve, dëgjimit dhe përjetimit konkret të veprave muzikore, përmes diskutimeve dhe interpretimit të mendimit muzikor apo prezantimeve individuale dhe në grup (projekteve) të periudhave të marra në studim.

NJOHURITË	AFTËSITË
Kultura muzikore dhe zhvillimi i saj, sipas karakteristikave të periudhës, veprave dhe kompozitorëve - Kultura muzikore në Antikitët - Kultura muzikore në Mesjetë - Kultura muzikore në periudhën e Rilindjes - Kultura muzikore në periudhën Barok	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - Hulumton dhe analizon rrugën që ka ndjekur zhvillimi i kulturës muzikore në periudha të ndryshme. - Shpjegon karakteristikat <i>historike, politike, gjeografike, kulturore, fetare</i> që ndikuan në zhvillimin e kulturës muzikore në periudha të ndryshme. - Kupton përmes dëgjimit <i>format e ndryshme muzikore</i> vokale dhe instrumentale. - Kërkon të dhëna dhe krahason dy vepra të të njëjtës formë muzikore me autorë të ndryshëm, duke argumentuar veçoritë e veprës vet.

- Zhvillimi i muzikës në periudhën e Klasicizmit - Zhvillimi i muzikës në periudhën e Romantizmit - Zhvillimi i muzikës në periudhën Barok	- Përzgjedh dy forma muzikore, vokale apo instrumentale dhe shpjegon karakteristikat dhe veçoritë e tyre. - Vlerëson veprat muzikore, sipas llojit, autorit, vendit dhe periudhës historike në të cilën është realizuar vepra, duke bërë një gjykim kritik dhe estetik. - Shpreh nëpërmjet ese-së emocionet që i krijon vepra muzikore. - Prezanton informacionin e mbledhur rreth zhvillimit muzikor për çështje specifike gjatë këtyre periudhave të marra në studim, në ppt. - Realizon një projekt ndër lëndor, mbi jetën dhe veprën e një kompozitori apo grupi kompozitorësh të një periudhe të caktuar. - Krijon CD me pjesët më të zgjedhura e të preferuara nga vepra të ndryshme muzikore klasike apo modern. - Prezanton informacionin e mbledhur rreth <i>muzikës</i> gjatë këtyre periudhave të marra në studim. - Realizon një projekt mbi jetën dhe veprën e një kompozitori apo grupi kompozitorësh të një periudhe të caktuar. - Krijon CD me pjesët më të zgjedhura e të preferuara nga vepra të ndryshme muzikore. - Përdor mjete të ndryshme të teknologjisë për: - o kërkim të dhënash, - o prezantim,

o regjistrime audio dhe video.

QËNDRIME DHE VLERA

Nxënësi:

- Zhvillon qëndrim pozitiv ndaj të mësuarit të muzikës duke nxitur kureshtjen, dëshirën për të zbuluar dhe eksploruar vepra të reja muzikore, zhanre dhe stile.
- Krijon vetëbesim dhe vetëvlerësim duke i bërë ata të ndihen të sigurt për aftësitë e tyre muzikore.
- Zhvillon durimin dhe përqendrimin, vëmendjen dhe këmbënguljen për mësimin e instrumenteve muzikore.
- Zhvillon disiplinë dhe respekt ndaj rregullave të mësimin të muzikës në grup.
- Përfshihet aktivisht dhe mëson të marrë pjesë me dëshirë në veprimtaritë krijuese dhe bashkëpunuese në klasë dhe në shkollë.
- Krijon ndjenjën e bashkëpunimit dhe punës në grup ku muzika shpesh realizohet në ansamble, duke nxitur ndjesinë e përkatësisë dhe përgjegjësisë kolektive.
- Stimulon imagjinatën për të shprehur ndjenjat në mënyrë artistike përmes krijimeve muzikore.
- Ndan kuptimin dhe emocionet duke zhvilluar ndjeshmërinë dhe empatinë me të tjerët.
- Njeh kultura të ndryshme përmes muzikës, duke respektuar tradita të ndryshme muzikore dhe diversitetin kulturor.
- Praktikohet në mënyrë të rregullt për të krijuar një vetë disiplinë dhe përkushtim, duke kuptuar rëndësinë e përpjekjes dhe ushtrimit të vazhdueshëm.

5.3 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve)³.

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme.

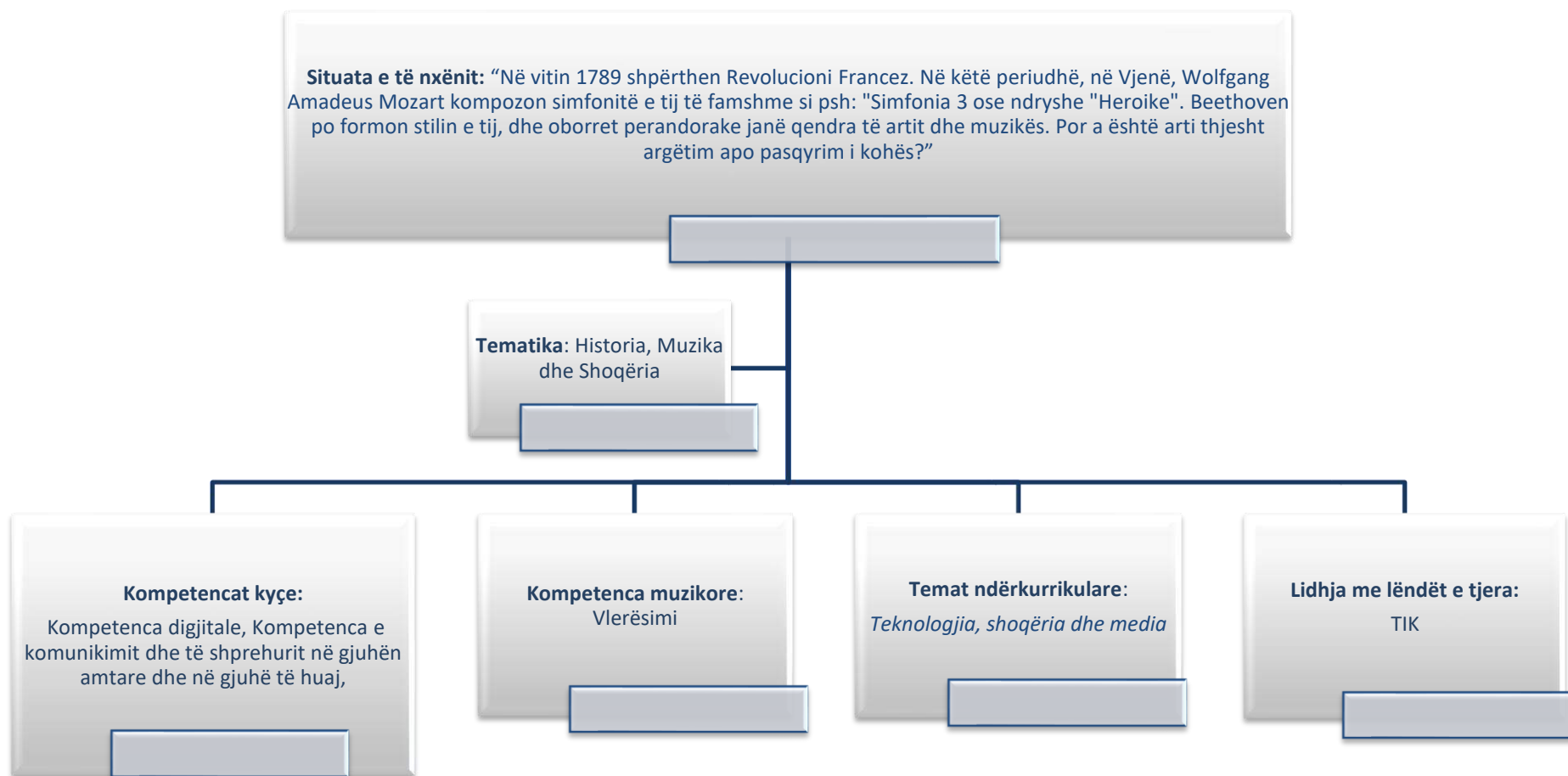
Tabela 4. Shembull i veprimtarive për përmbushjen e RN-ve

REZULTAT TË NXËNI TË ORËS MËSIMORE	VEPRIMTARIA PRAKTIKE
SHEMBULLI	
Shpjegon kontestin <i>historik, politik, gjeografik, kulturor, fetar</i> që ndikuan në zhvillimin e kulturës muzikore në periudhën e Klasicizmit.	Prezantimi i situatës Mësuesi prezanton situatën problemore me ndihmën e një videoje të shkurtër ose imazhi historik nga Revolucioni Francez + një fragment nga një vepër e Mozart ose Haydn. Bën pyetje të hapura: - Çfarë lidhje mund të ketë kjo muzikë me atë që ndodhte në Evropë? - A mund të jetë muzika një pasqyrë e kohës?

³ Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e muzikës do të përshkruhen veprimtari praktike për përmbushjen e rezultateve të të nxënit sipas tematikave të lëndës.

	Nxënësit ndahen në 3–4 grupe dhe secili trajton një aspekt: - Historia dhe politika - Feja dhe ndikimi në përmbajtje muzikore - Gjeografia dhe qendrat kulturore - Kultura dhe filozofia iluministe Çdo grup mbledh të dhëna nga materiale të përgatitura nga mësuesi dhe krijon një poster ose prezantim digjital që tregon ndikimin e kontekstit të tyre në muzikën klasike. Çdo grup prezanton punën e vet dhe nxënësit bëjnë pyetje. Mësuesi udhëheq një diskutim për të nxjerrë përfundimin: <i>“Muzika nuk lind në boshllëk. Ajo pasqyron kohën, vendin, idetë dhe ndjenjat e shoqërisë.”</i> Nxënësit shkruajnë: - “Nëse do të isha kompozitor në atë kohë, për çfarë do të kompozjoja?” - “A ka ndonjë artist sot që pasqyron realitetin politik apo shoqëror? Si?”

Diagrama 3. Shembull situatë të nxënë dhe lidhja me elementet e programit

6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Mësimdhënia dhe të nxënit efektiv përfshin një kombinim qasjesh, strategjish, metodash dhe teknikash që përdoren për të mbështetur të nxënit efektiv dhe zhvillimin e kompetencave të nxënësve në mjediset mësimore. Këto strategji dhe metoda marrin parasysh dhe plotësojnë nevojat e të nxënit si dhe sigurojnë pjesëmarrjen aktive të nxënësve në përzgjedhjen dhe shfrytëzimin e informacionit, duke nxitur përgjegjshmërinë vetjake, iniciativën, reflektimin, pavarësinë e gjykimit, vetëvlerësimin, bashkëpunimin dhe barazinë. Edukimi promovon disa metoda të nxëni të cilat janë: a) Të nxënit me në qendër nxënësin; b) Të nxënit që promovojnë kompetencat; c). të nxënit e diferencuar; d) të nxënit e integruar; dh) Përdorimi i teknologjisë digjitale; e) Mësimin e kombinuar; ë) Të nxënit e bazuar në projekte; f) Angazhimi aktiv; g) Zhvillimin e të menduarit kritik dhe zgjedhjes së problemeve; gj) Të nxënit në bashkëpunim; h) Të nxënit e bazuar në krijime etj.

6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e muzikës.

Metoda mësimore në lëndën e muzikës janë:

Zhvillimi i ndjeshmërisë estetike dhe emocionale përmes përjetimit muzikor.

- *Nxënësit mësojnë të vlerësojnë bukurinë e muzikës dhe ndikimin e saj në ndjenjat dhe përjetimet personale.*

Formimi i kulturës muzikore përmes njohjes së stileve, zhanreve dhe traditave muzikore kombëtare e botërore.

- *Nxitja e vlerësimit për trashëgiminë muzikore shqiptare dhe të popujve të tjerë.*

Zhvillimi i aftësive për të dëgjuar, analizuar dhe interpretuar muzikë.

- *Përdorimi i dëgjimit të vetëdijshëm dhe analizës së thjeshtë për të kuptuar përbërësit e muzikës.*

Zhvillimi i aftësive për interpretim vokal dhe instrumental.

- *Këndimi në grup dhe individualisht; përdorimi i instrumenteve të thjeshta për të interpretuar ose shoqëruar muzikën.*

Nxitja e krijimtarisë muzikore dhe shprehjes personale përmes improvizimit dhe kompozimit.

- *Përfshirja e nxënësve në krijime të thjeshta muzikore, duke përdorur zërin, trupin apo instrumente.*

Forcimi i bashkëpunimit dhe komunikimit përmes aktiviteteve muzikore në grup.

- *Puna në ansamble vokale ose instrumentale që zhvillojnë frymën e grupit dhe përgjegjësinë e ndërsjellë.*

Përvetësimi i njohurive teorike bazë të muzikës.

- *Njohja e notacionit muzikor, ritmit, metrës, dinamikës dhe elementëve të tjerë të shprehjes muzikore.*

Ndërtimi i qëndrimeve pozitive ndaj mësimi të muzikës dhe përfshirjes në jetën kulturore.

- *Inkurajimi për pjesëmarrje në aktivitete artistike dhe vlerësimi i artit si pjesë e rëndësishme e jetës shoqërore.*

6.2 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e muzikës

Mësimi i muzikës për fëmijët **me nevoja të veçanta** kërkon strategji të veçanta të mësimdhënies dhe një qasje të personalizuar, të ndjeshme dhe të mbështetur në metoda fleksibël e kreative. Ja disa metoda mësimi të rekomanduara, të shoqëruara me strategji praktike që mund të zbatohen në klasë. Disa nga metodat dhe qasjet që mësuesi mund të zhvillojë në klasë për personat me nevoja të veçanta janë:

Metoda Orfit (Carl Orff)

- › Përshkrimi: Bazohet në zhvillimin e një loje, improvizim, lëvizje dhe përdorimin e instrumenteve të thjeshta ritmike.
- › E përshtatshme: për të riun me spektrin e autizmit apo çrregullime të të nxënit.
- › Një model: I riu luan ritme të thjeshta me daulle ose përmes mjeteve trupore duke ndjekur një histori të treguar.

Metoda Kodály (Zoltán Kodály)

- › Përshkrimi: Përdor shumë këngë tradicionale, nota të thjeshta dhe sinjale dore.
- › E përshtatshme: për të riun me probleme me të të folurit dhe të përqendrimit.
- › Një model: Mësuesi përdor gjeste për të ndihmuar nxënësin të dallojë tingujt muzikore dhe të këndojë.

Terapia Muzikore

- › Përshkrimi: Muzika përdoret për qëllime terapeutike – për të përmirësuar komunikimin, sjelljen dhe emocionet.
- › E përshtatshme: për fëmijë me spektrin e autizmit, ADHD, çrregullime emocionale.

- › Një model: Krijimi i një kënge personalizuese për të ndihmuar të riun të shprehë ndjenjat apo nevojat.

Ndërveprimi individual dhe i vogël në grup

- › Përshkrimi: Mësimi zhvillohet në grupe të vogla ose në mënyrë individuale.
- › E përshtatshme: sepse lehtëson ndjekjen e ritmit, duke respektuar vështirësitë e tij.
- › Një model: Puna në çifte për të improvizuar një dialog ritmik.

6.3 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e muzikës

Mësimi i muzikës për të riun **e talentuar** kërkon strategji të veçanta të mësimdhënies. Këto strategji kërkojnë nga mësuesi të përgatisë materiale të diferencuara për këta të rinj p.sh.: versione më të ndërlikuara të një kënge ose melodie. Numër më të madh të ushtrimeve në lidhje me ritmin dhe melodinë. Të nxisin të rinjtë e talentuar të krijojnë ose të dhe kompozojnë krijime të vogla muzikore. Ata inkurajojnë për të zhvilluar aftësitë analitike për të analizuar muzikë nga zhanre të ndryshme. Përmes dhënies së përgjegjësisë ata i vendosin këta nxënës në rolin e liderit p.sh.: rol udhëheqës në grup (si “dirigjent i klasës” në një lojë me instrumente apo këndim).

7 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Në mësimin e muzikës, vlerësimi i nxënësve në arsimin e mesëm të lartë është pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor dhe ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë po i mësojnë nxënësit njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat e kësaj lënde. Në lëndën e muzikës qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- t'i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;
- të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit i kanë kuptuar koncepte dhe po i zbatojnë ato;
- të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies;

7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën e muzikës

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)

Ky lloj vlerësimi bëhet në fillim të vitit shkollor. Mësuesi zbulon njohuritë që nxënësi ka dhe identifikon çfarë ka nevojë të përsëritet ose të mësohet më mirë. Ky vlerësim ndihmon mësuesin të planifikojë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin dhe mënyrat e punës me nevojat e nxënësve.

Ky vlerësim mund të realizohet:

- ✓ me pyetje të thjeshta dhe të drejtpërdrejta;
- ✓ me ushtrime të shkurtra orientuese;
- ✓ me kuice të shkurtra;
- ✓ me biseda reflektuese,
- ✓ fisha vetëvlerësimi,
- ✓ ese etj.

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)

Ky vlerësim bëhet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, për të parë si po ecin nxënësit. Ai ndihmon nxënësit dhe mësuesin të kuptojnë nëse janë në rrugën e duhur dhe çfarë duhet përmirësuar në punën e tyre para se të arrijnë vlerësimin përmbledhës ose përfundimtar.

Teknika të vlerësimit formues janë:

- ✓ vlerësimi i punës në grupe;
- ✓ vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes gjatë mëimit;
- ✓ detyrat e përditshme dhe projektet e vogla;
- ✓ vlerësimi i diskutimeve dhe argumentimi i zgjidhjeve;
- ✓ vlerësimi i përgjigjeve gjatë mëimit;
- ✓ vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët, etj.

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxëniet)

Ky vlerësim bëhet pas një periudhe mësimore dhe mat atë që nxënësi ka arritur të mësojë. Mund të realizohet me detyra individuale me shkrim, konkurse, detyra përmbledhëse dhe projekte përmbyllëse. Kjo zakonisht shoqërohet me notë dhe ndihmon mësuesin, nxënësin dhe prindërit të kuptojnë progresin dhe arritjet.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e muzikës

- Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit të mësojnë më mirë, të kuptojnë dhe të reflektojnë mbi gabimet e tyre.
- Detyrat dhe pyetjet e vlerësimit duhet të matin aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave muzikore.
- Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.

- Vlerësimi duhet të inkurajojë nxënësit të besojnë në vetvete dhe të kuptojnë që gabimi është pjesë e të nxënit.
- Mësuesi duhet të përdorë shumë forma vlerësimi, si: përgjigjet me gojë, ushtrimet, punën me materiale konkrete, projektet, vizatimet, punën në grup, detyrat e shtëpisë etj.
- Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen në mësimin e muzikës.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit, RN-ve.

Mësuesi ndërton një sërë instrumentesh për vlerësimin e nxënësit në muzikë duke iu referuar specifikave të lëndës. **Instrumentet e vlerësimit** janë të domosdoshëm për të marrë informacion lidhur me zotërimin e njohurive dhe demonstrimin e aftësive muzikore nëpërmjet treguesve të besueshëm për progresin e tyre. Vlerësimi i nxënësve në lëndën e **muzikës** duhet të jetë **i matshëm**, duke përfshirë tregues jo vetëm për njohuritë teorike, por edhe shkathhtësitë praktike, dëgjimin muzikor, krijimtarinë dhe sjelljen gjatë aktiviteteve muzikore.

Tabela 5. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembull: -Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi shpjegon parimet e formësimit të muzikës dhe strukturën muzikore të ndërtimit të një veprë muzikore (formë - përmbajtje);			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët

- Nxënësi zotëron njohuritë për të shpjeguar parimet e formësimit të muzikës dhe strukturën muzikore të ndërtimit të një vepre muzikore (formë - përmbajtje).	- Nxënësi demonstroi njohuri të mira për të përshkruar disa parime të formësimit të muzikës dhe strukturën muzikore të ndërtimit të një vepre muzikore (formë - përmbajtje).	- Nxënësi jep disa të dhëna mbi ndonjë nga parimet e formësimit të muzikës dhe strukturën muzikore të ndërtimit të një vepre muzikore (formë - përmbajtje).	- Nxënësi ka vështirësi të thotë parimet e formësimit të muzikës dhe strukturën muzikore të ndërtimit të një vepre muzikore (formë - përmbajtje).

8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Gjatë procesit mësimor të muzikës, përdorimi i burimeve dhe materialeve të ndryshme ndihmon në ndërtimin e një kuptimi të thellë dhe praktik të koncepteve muzikore. Materialet konkrete, vizuale por edhe teknologjike krijojnë mundësi që nxënësit të mësojnë në mënyrë aktive, duke prekur, parë, dëgjuar dhe zbatuar njohuritë muzikore në situata reale. Mësuesi ka mundësinë të integrojë mjete të ndryshme për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit, si:

✚ *materiale vizuale*: figura, tabela, postera, etj.;

✚ *mjete teknologjike*: projektorë, kompjuterë, tableta, magnetofon apo platforma mësimore online.

Gjatë shpjegimit, mësuesi përdor gjuhë të qartë dhe të thjeshtë, fjali të shkurtra dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Ai/ajo zgjedh shembuj konkretë dhe ushtrime të personalizuar, duke siguruar mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë.

Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale

Përdorimi i teknologjisë ndihmon në zhvillimin e aftësive digjitale që janë thelbësore në shekullin XXI. Muzika nuk është vetëm art, por një mjet i fuqishëm edukimi që ndihmon në përgatitjen e individëve për sfidat dhe mundësitë e botës moderne. Integrimi i muzikës me teknologjinë ka transformuar mënyrën se si krijohet, shpërndahet dhe mësohet muzika në shekullin XXI. Aftësitë teknologjike zhvillohen edhe në lëndën e muzikës duke zhvilluar kompetencat lëndore në një dimension të ri.

Integrimi i teknologjisë dhe përdorimi i aplikacioneve dhe programeve muzikore gjatë mësimit ofrojnë mundësi për krijimtari, kombinimin e tingujve dhe mësim më tërheqës për nxënësit.

Disa platforma si *YouTube*, aplikacione si *Yousician*, *Simply Piano* u mundësojnë nxënësve të mësojnë muzikë në mënyrë interaktive dhe të personalizuar. Mësuesit mund të përdorin teknologji audio-vizuale për të bërë mësimet më tërheqëse dhe për të ndjekur progresin e nxënësve, p.sh. performimi dhe përdorimi i efekteve digjitale live gjatë performancës.

9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së Muzikës bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Plani Mësimor i Arsimit të Mesëm të Lartë, si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë rubrikë përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të zhvillohet me efektivitet programi i lëndës së muzikës.

a) Rekomandime për nxënësit

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët e muzikës, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive muzikore.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përfshirë edhe përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve online.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e muzikës si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

b) Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të lidhin përmbajtjen e muzikës me fusha të tjera (gjeografi, gjuhë, histori, art pamor, edukatë qytetare, TIK, etj.) për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e muzikës në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- ✓ Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socio - emocional.

- ✓ Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ Të sigurojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të muzikës (p.sh. sugjerohet 40% teori — 60% praktikë). Përdorimi praktik i muzikës do të realizohet përgjatë çdo ore mësimore. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së teksteve shkollore.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë të lëndës së muzikës.
- ✓ Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

c) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve muzikore.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- ✓ Të vlerësojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të muzikës gjatë zhvillimit të orëve mësimore.
- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënit dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socio - emocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e muzikës.
- ✓ Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

d) Rekomandime për prindërit

- ✓ Të inkurajojnë të rinjtë që të kuptojnë rëndësinë e muzikës jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- ✓ Të sigurojnë që të rinjtë të ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i muzikës zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

10 NDRYSHIMET PËRMBAJTJESORE

Në lëndën e muzikës së klasës së dhjetë ka këto ndryshime përmbajtjesore:

1. Vendosja e fokusit në situatat e veprimtarive praktike të të nxënit duke sugjeruar një ndarje 40% pjesa teorike dhe 60% pjesa praktike. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
2. Përditësimi i kompetencave kyç, dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për klasën e dhjetë.
3. Përditësimi i kompetencave muzikore dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për klasën e dhjetë.
4. Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
5. Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, krijues zgjidhjen problemore si dhe duke përfshirë të nxënit e personalizuar, të nxënit socio emocional, përdorimin e teknologjisë etj.
6. Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënit.

PROGRAMI I LËNDËS “ART PAMOR” ARSIMI I MESËM I LARTË (ME ZGJEDHJE) KLASA 10

FUSHA “ARTET”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinator: Marina Topulli

PËRMBAJTJA

1	HYRJE.....	5
2	QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	6
2.1	Objektivat e përgjithshme të lëndës.....	7
3	PËRMBAJTJA E PROGRAMIT	8
4	KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E ARTIT PAMOR	11
4.1	Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit	11
4.2	Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e artit pamor	17
4.3	Kompetencat e lëndës “Art pamor” dhe aftësitë e shekullit XXI që zhvillohen përmes saj	19
4.4	Kompetencat e lëndës së artit pamor dhe rezultatet e të nxënit.....	20
5	PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	25
5.1	Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë	25
5.2	Përmbajtja e lëndës sipas tematikave dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre	26
5.2.1	Tematikat: Gjuha dhe komunikimi artistik – Teknika dhe procese artistike – Historia, arti dhe shoqëria	26
5.3	Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).	34
6	METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	37
6.1	Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e artit pamor.....	37

6.2	Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e artit pamor	39
6.3	Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e artit pamor	40
7	VLERËSIMI I NXËNËSVE	41
7.1	Llojet e vlerësimit në lëndën e artit pamor	41
7.2	Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e artit pamor	43
7.3	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës, RN-ve.....	43
8	BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE	45
8.1	Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale.....	46
9	REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	47
a)	<i>Rekomandime për mësuesit</i>	47
b)	<i>Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm</i>	47
c)	<i>Rekomandime për prindërit</i>	48
d)	<i>Rekomandime për nxënësit</i>	48
10	NDRYSHIMET PËRMBAJTJESORE	49

Përmbajtja e tabelave

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.	12
Tabela 2: Kompetencat e artit pamor dhe rezultatet e të nxënit	22
Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë	25
Tabela 5. Shembull i veprimtarive për përmbushjen e RN-ve.....	34
Tabela 6. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve	44

Përmbajtja e diagrameve

Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të artit pamor	9
Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së artit pamor.....	21
Diagrama 3. Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit	36

1 HYRJE

Arti pamor është një nga lëndët artistike që përmban fusha e arteve në gjimnaz dhe, ashtu si të gjitha lëndët e tjera brenda fushës së arteve, luan një rol të rëndësishëm në edukimin e nxënësve të kësaj grup moshe duke u nxitur imagjinatën, zhvilluar ndjenjën e së bukurës dhe duke u mësuar atyre rrugët për të kuptuar botën dhe mjedisin që i rrethon. Ky program bën të mundur thellimin, zgjerimin dhe konsolidimin e mëtejshëm të njohurive të artit pamor. Ashtu si programi i artit pamor në arsimin e mesëm të ulët edhe në arsimin e mesëm të lartë ky program ndërton dhe zhvillon në tri kompetenca: *krijimi artistik, realizimi i punimit dhe vlerësimi i veprave të artit*.

Arti pamor komunikon nëpërmjet gjuhës së simboleve, përmes të cilave nxënësit mësojnë të identifikojnë vlera estetike dhe njerëzore në vepra të ndryshme arti dhe të kuptojnë ndikimin e artit në shoqërinë njerëzore. Përmes kësaj lënde ata do të komunikojnë dhe do të zhvillojnë aftësitë e tyre artistike, jo vetëm përmes gjykimit estetik, arsytimit, mendimit kritik, por edhe përmes krijimit konkret në punë 2 -3 dimensionale. Krijimet e ndryshme, që do të realizohen përmes punës në klasë, do t'i motivojnë ata të përfshihen në mënyrë aktive në jetën artistike të shkollës, komunitetit dhe në rang vendi.

Kjo lëndë kërkon që përmes studimit të përmbajtjes, që ajo ofron, të arrihen qëllimet kryesore të lëndës duke dhënë kontributin e saj në zhvillimin personal të nxënësve, si dhe duke u dhënë mundësinë atyre të shohin vetveten si pjesë e shoqërisë dhe kontribues aktivë në të. Lënda ndihmon dhe në përgatitjen e nxënësve si qytetarë aktivë të një shoqërie evropiane.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Qëllimi i artit pamor në arsimin e mesëm të lartë është shumë i rëndësishëm për zhvillimin e kulturës pamore të nxënësve. Mësimi i artit pamor në klasën e dhjetë vijon të edukojë nxënësin nga pikëpamja estetike/artistike dhe pamore, duke i orientuar ata në mënyrë të saktë drejt kuptimit të vlerave estetike dhe veçorive të gjuhës së artit pamor, në njohjen me mjetet dhe teknikat e ndryshme artistike, me gjinitë dhe llojet e ndryshme të artit pamor, si dhe duke u njohur me zhvillimin historik të artit pamor në kontekste dhe kultura të ndryshme.

Lënda e artit pamor mundëson:

- vëzhgimin dhe vlerësimin e veprave të artit kombëtar si pjesë e rëndësishme e trashëgimisë kulturore shqiptare, me qëllim ruajtjen dhe kultivimin e identitetit kombëtar, e njëkohësisht duke zhvilluar aftësitë e qëndrimit *estetik dhe vlerësimit kritik*.
- vëzhgimin dhe vlerësimin e artit pamor të periudhave të ndryshme historike sipas stilit, gjinive, gjuhës dhe teknikave artistike, duke zhvilluar *qëndrimin estetik dhe vlerësimin kritik*;
- zhvillimin e aftësive bashkëpunuese në krijimin e raporteve ndërmjet kulturave, duke ndërvepruar në mënyrë sociale, kulturore dhe intelektuale me grupet të ndryshme kulturore apo etnike;
- kuptimin e formave të ndryshme të veprimtarisë artistike duke zhvilluar aftësitë krijuese, individuale;
- zhvillimin e kompetencave të artit pamor për krijimin dhe realizimin e punëve të ndryshme artistike;
- pjesëmarrjen në jetën kulturore të klasës, shkollës, komunitetit, duke vënë në shërbim të mjedisit ku jeton aftësitë dhe talentin e vet;
- dhënien e kontributit personal në veprimtaritë artistike në nivel lokal, kombëtar dhe më gjerë.

2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës

Objektivat e përgjithshme që synohen të arrihen në përfundim të klasës së dhjetë kërkon që nxënësit:

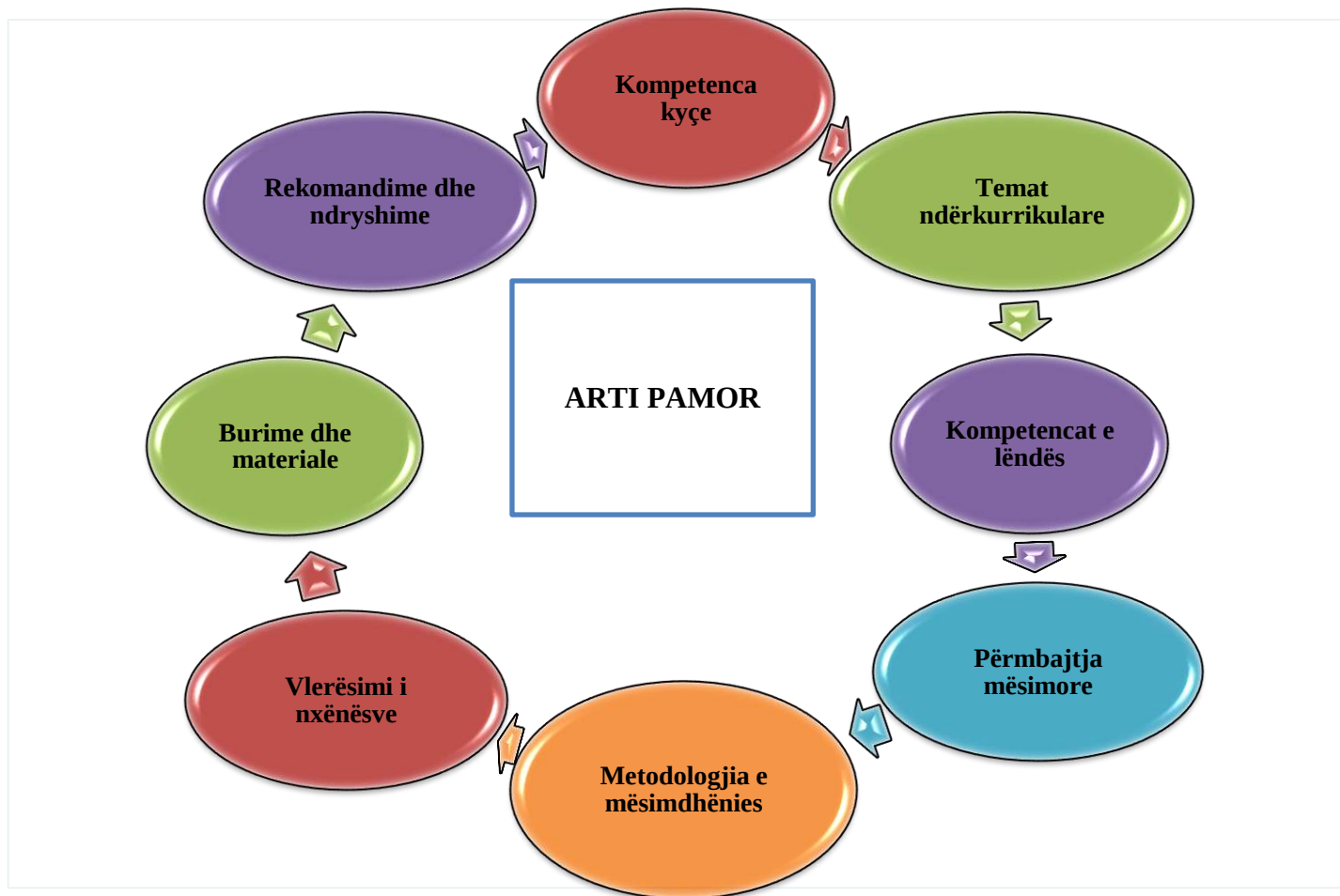
- Të zhvillojnë aftësitë krijuese, komunikuese, vlerësuese dhe të kuptojnë botën që i rrethon nëpërmjet artit pamor;
- Të përvetësojnë njohuritë themelore të artit pamor në lidhje me gjuhën dhe teknikat e artistike;
- Të formojnë kulturën pamore përmes njohjes së larmisë së shprehjes artistike mbështetur në shembujt më të rëndësishëm të traditave artistike kombëtare e botërore.
- Të zhvillojnë aftësitë për të vëzhguar, analizuar dhe vlerësuar vepra të ndryshme të artit;
- Të mësojnë të bashkëpunojnë në grup dhe të respektojnë e vlerësojnë kontributin e çdo anëtari për arritjen e qëllimit të përbashkët krijues;
- Të formojnë vetëdijen kulturore dhe ndjeshmërisë artistike që ndihmojnë në zgjidhjen e problemeve të ndryshme estetike/artistike në jetën e përditshme;
- Të zhvillojnë aftësitë krijuese duke zbuluar mundësi të shumta të kombinimit të materialeve me gjuhën vizuale, për të komunikuar mendimin e tyre për një audiencë të caktuar;
- Të zhvillojnë aftësitë analizuese dhe vlerësuese ndaj fenomeneve të ndryshme artistike/kulturore, ndaj veprave të artit, ndaj punës së tyre dhe ndaj punës së shokëve dhe shoqeve të klasës;
- Të formojnë qëndrimin pozitiv ndaj mësimin të artit pamor dhe përfshirjes në jetën kulturore;
- Të bëjnë lidhjen e artit pamor me lëndët e tjera në kurrikul dhe ta shohin artin si një mundësi karriere.

3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i artit pamor synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të jetës reale dhe në kontekstin shkollor. Në thelb, ky program përqendrohet në edukimin dhe formimin kulturor të nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, zbatuar dhe vlerësuar njohuritë e artit pamor në mënyrën e duhur dhe ndihmuese në zgjidhjen e situatave në jetën e tyre të përditshme. Programi i lëndës së artit pamor në arsimin e mesëm të lartë përmban:

- a) *Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënësve që zhvillohen nëpërmjet lëndës së artit pamor.* Lënda e artit pamor kontribuon drejtpërdrejt në ndërtimin e kompetencave kyçe si dhe aftësive të shekullit 21-të si: të menduarin kritik dhe zgjidhjen e problemeve, aftësitë qytetare, aftësitë digjitale etj. *Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës së artit pamor.* Programi i artit pamor ndërthur njohuritë dhe aftësitë e saj me temat ndërkurrikulare si: identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave; qytetaria aktive dhe sipërmarrja; shëndeti mendor e fizik dhe siguria; zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore; teknologjia, shoqëria dhe media duke i lidhur konceptet pamore me situata konkrete që nxënësit përballen në jetën e tyre.
- b) *Kompetencat e lëndës së artit pamor dhe rezultatet e të nxënësve.* Lënda e artit pamor synon të pajisë nxënësit me kompetenca që shkojnë përtej. Arti pamor nuk është vetëm një disiplinë artistike, por një mjet i fuqishëm për të zhvilluar aftësi kyçe të shekullit 21. Kjo lëndë e përgatit nxënësin për të qenë *krijues, bashkëpunues, komunikues efektiv dhe qytetar aktiv* në një botë në zhvillim të vazhdueshëm. Aftësitë kyçe të shekullit 21, janë një grup kompetencash që i ndihmojnë individët të jenë të suksesshëm në një botë që ndryshon me shpejtësi, të drejtuar nga teknologjia, informacioni dhe globalizimi. Lënda e artit pamor, në mënyrë të natyrshme, kontribuon fuqishëm në zhvillimin e këtyre aftësive.

Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të artit pamor

- a) *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit.* Në këtë rubrikë përshkruhet koha e dedikuar (numri i orëve mësimore) të klasës së dhjetë për çdo tematikë, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup etj; tematikat e lëndës dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre; njohuritë kryesore, aftësitë për secilën tematikë dhe qëndrimet që demonstroi nxënësi.
- b) *Metodologjia e mësimdhënies.* Në lëndën e artit pamor është e rëndësishme t'i kushtohet një vëmendje e madhe përdorimit të metodave interaktive, teknikave të menduarit kritik dhe krijues, bashkëpunimit në grup. Përshtatja e mësimit për nxënësit me nevojë të veçanta dhe mbështetja e talenteve në lëndën e artit pamor nxit kuriozitetin për lëndën. Në këtë rubrikë do të ketë edhe disa shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.
- c) *Vlerësimi i nxënësve është një tjetër rubrikë,* e cila përshkruan në mënyrë të përmbledhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit, vlerësimin si metodologji të nxëni. Gjithashtu në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj të niveleve të arritjes së rezultateve të të nxënit.
- d) *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren në lëndën e artit pamor. Njohja me konceptet artistike, mjetet dhe teknikat dhe vepra të ndryshme të artit pamor të sjella nga burime të ndryshme dhe materiale didaktike të demonstruara me mjete konkrete.
- e) *Rekomandime për zbatimin e programit.* Në këtë rubrikë do të ketë disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor siç janë: nxënësit, mësuesit, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë, prindërit.
- f) *Ndryshimet përmbajtëse.* Në këtë rubrikë do të përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA ARTIT PAMOR

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës, sipas klasave të arsimit të mesëm të lartë. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive. Arti pamor nuk është vetëm një disiplinë artistike, por një mjet i fuqishëm për të zhvilluar aftësi kyçe të shekullit 21. Ajo e përgatit nxënësin për të qenë *krijues, bashkëpunues, komunikues efektiv dhe qytetar aktiv* në një botë në zhvillim të vazhdueshëm. Aftësitë kyçe të shekullit 21, janë një grup kompetencash që i ndihmojnë individët të jenë të suksesshëm në një botë që ndryshon me shpejtësi, të drejtuar nga teknologjia, informacioni dhe globalizimi. Lënda e artit pamor, në mënyrë të natyrshme, kontribuon fuqishëm në zhvillimin e këtyre aftësive.

- **Kreativiteti**, ku arti pamor inkurajon dhe nxit krijimtarinë përmes gjuhës artistike dhe teknikave të larmishme. Nxënësit mësojnë të shprehin veten në mënyrë unike dhe të zhvillojnë ide origjinale.
- **Bashkëpunimi**, ku arti pamor nxit nxënësit të punojnë në grup si p.sh: në projekte të përbashkëta. Kështu ju jepet mundësia që ata të punojnë në grup, të zhvillojnë hulumtimin aktiv dhe të ndajnë dhe kuptojnë përgjegjësitë.
- **Komunikimi**, ku arti pamor si një formë universale komunikimi – përçon emocione, mesazhe dhe histori. Gjithashtu, diskutimi mbi artin dhe kulturën ndihmon zhvillimin e të folurit dhe të shkruarit.
- **Mendimi kritik dhe zgjidhja e problemeve**, ku arti pamor inkurajon dhe nxit nxënësit në analizimin e veprave të artit dhe të fenomeneve apo objekteve kulturore, zhvillon aftësitë e vendimmarrjes gjatë krijimit dhe zgjidhja e sfidave tekniko-artistike ndihmojnë në zhvillimin e mendimit analitik.

- **Aftësitë teknologjike**, ku arti pamor inkurajon dhe nxit përdorimin e programeve të ndryshme krijuese, që ofrojnë mjete dhe mënyra novatore në krijim, gjurmimin dhe shpërndarjen e informacionit artistik duke zhvilluar aftësitë digjitale.
- **Ndërgjegjësimi global dhe kompetencat kulturore**, ku arti pamor jep mundësinë njohjen dhe kuptimin e kulturave të ndryshme në klasë. Mësimi i artit pamor i ndihmon nxënësit të jenë më të hapur dhe të kuptojnë diversitetin kulturor.
- **Aftësitë për mësim gjatë gjithë jetës**, ku arti pamor kërkon përkushtim, durim dhe disiplinë – vlera që ndihmojnë në formimin e një qëndrimi pozitiv ndaj të nxënës të vazhdueshëm.

Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që mundësojnë nxënësin të përballë me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin si qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në situata të reja dhe jetësore, duke u vendosur vetë nxënësi në qendër të procesit. Rezultatet e të nxënës për kompetencat kyçe që duhet të zhvillojë nxënësi në klasën e dhjetë në lëndën e artit pamor mund të përmbledhen si më poshtë:

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënës.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon në mënyrë efektive si dëgjues, folës, lexues dhe shkruar; - përshtat komunikimin me situatat dhe qëllimet e artit pamor; - kërkon, mbledh dhe përpunon informacione mbi artin pamor, përfaqësuesit dhe veprat artistike me mjete ndihmëse;	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> - fillon, ndjek dhe përfundon biseda të thjeshta për tema të ndryshme artistike dhe të kulturës; - përdor mjetet dhe angazhohet në komunikim joformal mbi artin pamor;

- formulon dhe shpreh argumente në gojë dhe shkrim ndaj artit pamor apo ngjarjeve të ndryshme kulturore; - merr pjesë në biseda për tema artistike apo kulturore; - transmeton saktë të dhënat artistike të mbledhura në forma të ndryshme; - prezanton projekte të artit pamor përmes komunikimit verbal dhe elektronik; - formulon analiza të thelluara mbi tekstet dhe mesazhet e veprave të artit; - shpreh opinion kritik dhe vlerësimin personal mbi vepra arti, artistë apo vende kulturore; - komunikon qartë në shkrim dhe me gojë gjatë prezantimeve artistike; - identifikon burime informacioni për orientim profesional dhe zhvillon një plan karriere .	- merr pjesë në biseda me tema të ndryshme mbi artin pamor, duke bërë pyetje dhe dhënë përgjigje; - transmeton saktë informacion mbi artin pamor në formë të ndryshme; - prezanton një projekt me temë mbi artin pamor duke përdorur komunikimin verbal dhe elektronik; - përshkruan dhe vlerëson vepra arti ose elemente të kulturës në gjuhë të huaja; - komunikon vlerësimin personal për një vepër artistike në një gjuhë të dytë; - përdor gjuhën e huaj për të kërkuar, përshkruar ose prezantuar projekte artistike.
Kompetenca në STEM (matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri)	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në STEM nxënësi:</i> - zbaton parime dhe procese artistike në jetën e përditshme, përfshirë aftësitë vëzhguese, analizuese, kërkuese, krijuese, etj;.	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor programe digjitale që ofrojnë mundësi të ndryshme shprehëse për krijuar;

- aplikon njohuritë matematikore në krijime të ndryshme por edhe në strukturën e punimit artistik; - përdor instrumente ose pajisje digjitale për të krijuar; - lidh fenomene natyrore dhe teknologjike me artin pamor; - njeh karakteristikat e kërkimit artistik dhe komunikon përfundimet; - shfrytëzon burime të ndryshme për zhvillimin e ideve dhe projekteve; - parashtron pyetje dhe organizon mendimet për zgjidhjen e problemeve; - prezanton idetë për zhvillimin e aktiviteteve në artin pamor dhe i argumenton ato; - përdor informacionin për zgjidhjen e problemeve dhe marrjen e vendimeve duke argumentuar.	- harton prezantime multimediale mbi histori, vepra arti, elemente kulturore apo artistë të veçantë; - menaxhon përmbajtje artistike në platformat online me etikë dhe kreativitet; - identifikon dhe zgjidh probleme artistike, duke përdorur teknologjinë dhe mjediset digjitale; - përdor inteligjencën artificiale për të analizuar dhe interpretuar të dhëna artistike apo dhe për të zgjidhur problem; - bashkëpunon me moshatarët duke përdorur teknologjinë për zgjidhjen e problemeve artistike; - përdor mendimin kritik për të planifikuar projekte të ndryshme artistike.
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i> - zhvillon stilin personal të të mësuarit përmes përvojave artistike; - planifikon objektiva për zhvillimin e vetëdijshëm artistik dhe emocional; - reflekton për rolin e artit pamor në rritjen e vetes dhe të të tjerëve;	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> - tregon solidaritet në zgjidhjen e problemeve në shkollë, komunitet e më gjerë; - vlerëson diversitetin kulturor me tolerancë dhe respekt; - demonstroi vlerat e të drejtave të njeriut, si respekti për dinjitetin personal dhe lufta kundër diskriminimit;

- identifikon dhe përmirëson përparësitë dhe dobësitë personale lidhur me artin pamor; - organizon, fokusohet në të nxënit, vendos qëllime dhe vlerëson punën e tij; - motivon dhe vlerëson veten, punon në mënyrë të pavarur dhe në grup në procese të ndryshme artistike; - shpreh dëshirë për të nxënit gjatë gjithë jetës dhe bashkëpunon në mënyrë konstruktive; - analizon dhe zgjidh probleme emocionale dhe sociale, duke propozuar alternativa pozitive.	- inkuadrohet në veprimtari kulturore dhe artistike që i shërbejnë komunitetit; - identifikon dhe reflekton mbi çështje sociale përmes krijimit artistik; - merr pjesë në projekte që promovojnë kulturën kombëtare dhe dialogun ndërkulturor. - menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive dhe paanshme; - reagon ndaj shkeljeve të të drejtave të të tjerëve dhe diskuton pasojat e këtyre veprimeve.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - përdor imagjinatën për procese krijuese dhe novatore në artin pamor; - planifikon projekte artistike dhe i organizon proceset deri në përfundim; - organizon ngjarje kulturore/artistike me përgjegjësi buxhetore dhe logjistike; - tregon lidhshmëri në ndarjen e roleve dhe në menaxhimin e burimeve artistike;	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> - shpreh dhe interpreton emocionet dhe idetë e tij me art dhe forma të tjera kulturore; - shpreh veten në media të ndryshme, duke përmirësuar kapacitetin personal; - identifikon mundësi për të shprehur vlera personale, sociale nëpërmjet arteve;

- përdor aftësi kreative për të zhvilluar ide dhe projekte novatore; - punon në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunon me të tjerët; - vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grup për zhvillimin e komunitetit; - ndërmer aktivitete për zgjidhjen e problemeve shoqërore (ekspozita, fushata, etj.); - analizon pasojat e dëmtimit të mjedisit dhe organizon aktivitete për mbrojtjen e tij; - përdor materiale dhe teknologjinë për avancim në mësim dhe orientim në karrierë.	- zbulon identitetin përmes analizës dhe krijimit artistik; - vlerëson trashëgiminë në artet pamore si pjesë e ndërtimit të një kulture personale dhe kolektive; - eksperimenton me forma të ndryshme artistike për të shprehur mendim artistik; - angazhohet në procese krijuese, si individualisht ashtu dhe kolektivisht.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e artit pamor¹

Integrimi i temave ndërkurrikulare me artin pamor në arsimin e mesëm të lartë u mundëson nxënësve të kuptojnë më thellë lidhjet ndërmjet artit pamor dhe jetës reale, duke i ndihmuar ata të zhvillojnë aftësi analitike, mendim kritik, argumentim dhe zgjidhje problemesh. Këto tema përforcojnë përdorimin e njohurive pamore si mjet për interpretimin e të dhënave, planifikimin, marrjen e vendimeve dhe vlerësimin e situatave të ndryshme shoqërore, kulturore dhe artistike.

- › *Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.* Arti pamor i ofron mundësinë nxënësit për zhvillimin e ndjenjës së *identitetit kombëtar, njohjes dhe respektit ndaj kulturave të ndryshme.* Përmes zhvillimit të kësaj teme lënda e artit pamor kërkon të zhvillojë ndjenjën e identitetit kombëtar përmes njohjes së historisë dhe veprave të artit shqiptar por edhe të elementeve të trashëgimisë kulturore materiale shqiptare. Nëpërmjet njohjes me trashëgiminë kulturore materiale të luajtshme si, objekte etnografike (objekte arkeologjike, veshjet, objekte të përdorimit të përditshëm, vegla muzikore, punime të ndryshme artizanale, etj.), trashëgiminë kulturore të paluajtshme ku bëjnë pjesë ndërtesat, qytetet muze dhe sitet arkeologjike, nxënësit rrisin krenarinë kombëtare. Gjithashtu arti pamor ofron mundësinë që nxënësi të njohë vepra artistë dhe elemente kulturore nga kultura të tjera gjë e cila kultivon edhe respektin për larminë kulturore dhe artistike. Kjo tematikë mundëson organizimin e aktiviteteve artistike dhe nxit krijimin në tema të tilla si: “Trashëgimia jonë kulturore”, “Java Ndërkulturore”, etj., nëpërmjet të cilave nxënësit kërkojnë, rrisin informacionin dhe ndajnë njohuritë.

¹ Veprimtaritë praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare mund të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë – art pamor.

- › *Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.* Në këtë temë, arti pamor luan rol kyç sepse krijon mundësi që nxënësi të mësojë jo vetëm për artin, por edhe për rolin e tyre si qytetarë të angazhuar dhe krijues në komunitet. Duke qenë se arti pamor ka qenë gjithmonë një formë shprehjeje për çështje sociale, politike dhe komunitare, nxënësi analizon vepra arti dhe elemente kulturorë që përcjellin mesazhe të drejta qytetare, si: promovimi i paqes, të drejtat e njeriut, barazinë apo mbrojtjen e mjedisit etj. Nxënësi realizon krijime *që përçojnë mesazhe sociale*, duke u angazhuar në diskutime dhe reflektime mbi realitetin e tyre. Për realizimin e kësaj tematike mund të realizohen punime *që përcjellin një mesazh*, (p.sh. ndihmë për fëmijë në nevojë, kujdesi ndaj të moshuarve, kujdesi ndaj mjedisit, etj.). Ndërsa në lidhje me sipërmarrjen mund të trajtohen tema si: *si të menaxhosh hapjen e një ekspozite, krijim nëpërmjet riciklimit, etj.* Tema të tjera p.sh.: si funksionon shpërndarja e informacionin apo reklamimi i krijimit artistik – nga prodhimi i veprës së artit, marketingu, promovimi, deri te shitja, apo *roli i rrjeteve sociale* në zhvillimin e promovimit të një karriere artistike.
- › *Shëndeti mendor, fizik dhe siguria.* Arti pamor krijon mundësi të mira për të edukuar nxënësin por edhe duke ndikuar pozitivisht në mirëqenien emocionale, fizike dhe sociale të tyre. Gjithashtu arti pamor luan një rol të rëndësishëm në jetën tonë të përditshme dhe shpesh përdoret për të reduktuar stresin, ankthin si dhe për të përmirësuar gjendjen shpirtërore. Nxënësi vëzhgon dhe analizon rreth një punimi ose fenomeni artistiko-kulturor që zhvillon ndjenjën e qetësisë dhe vetëdijes emocionale; krijon për të komunikuar mendimin dhe ndjesitë personale, që zhvillon ndjenjën e përqendrimit dhe të vetëbesimit; Gjithashtu, arti pamor është e lidhur ngushtë me **aktivitetin fizik**, sidomos përmes përdorimit të mjeteve dhe teknikave të ndryshme artistike. Ajo edukon nxënësin me sigurinë se si:
- të sillet dhe rregullat që duhet të ndjekë gjatë **aktivitetit artistik** si ai personal dhe i punës në grup (përdorimi i duhur i mjeteve, dhe ndarja e duhur e punës, etj.) kujdesi për veten, tjetrin dhe mjedisin, etj.).
 - të ruaj veten, të tjerët dhe mjedisin duke përdorur dhe menaxhuar në mënyrën e duhur mjetet dhe teknikat artistike (ruan veten dhe shokun nga mjete që duhen përdorur me kujdes, menaxhimin e tyre për të mos i shpërdoruar dhe për të mos ndotur mjedisin).
 - të diskutojë dhe ndajë nëpërmjet internetit krijimet e veta artistike duke ruajtur të drejtat e autorit.

- › *Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore.* Në lëndën e artit pamor zhvillohet në mënyrë kreative dhe edukative krijimi i punimeve që flasin për tema të tilla si: ruajtja e natyrës, ndotja e ajrit, e ujit dhe e tokës, ndryshimet klimatike, rëndësia e riciklimit dhe kursimit të energjisë, etj.
- › Pjesë e kësaj është edhe analiza e mesazhit që mbartin veprave të ndryshme artistike bashkëkohore me temë mbi qëndrueshmërinë mjedisore dhe problematikat e saj në ditët e sotme. Gjithashtu edhe organizimi i ekspozitave me temën bosht mjedisin ku kombinohen njohuritë artistike së bashku me idetë novatore të nxënësve për çështje të tilla.
- › *Teknologjia, shoqëria dhe media.* Arti pamor luan një rol të rëndësishëm për të zhvilluar te nxënësit aftësi kritike, kreative dhe digjitale në një botë gjithnjë e më të ndërlidhur përmes teknologjisë. Teknologjia tashmë ofron mjete të reja shprehëse në krijim e po aq edhe në promovimin e artit pamor. Nxënësi mëson të përdorë programe të ndryshme digjitale (scetchbook, corel painter, photoshop, etj.), krijon kompozime origjinale përmes teknologjisë, analizon mjetet digjitale dhe mundësinë shprehëse të tyre. Mediat sociale, të përdorura në orientimin e duhur, shërbejnë si burim informacioni për krijimet të ndryshme në art, dizajn dhe artizanat. Këto media ndikojnë në formimin e preferencave artistike dhe estetike të nxënësve.
- › Gjithashtu nxënësi reflekton mbi etikën e përdorimit të veprave të artit dhe krijimeve të tij në rrjete sociale (e drejta e autorit, privatësia, etj.).

4.3 Kompetencat e lëndës “Art pamor” dhe aftësitë e shekullit XXI që zhvillohen përmes saj

Arti pamor nuk është vetëm një disiplinë artistike, por një mjet i fuqishëm për të zhvilluar aftësi kyçe të shekullit 21. Ai e përgatit nxënësin për të qenë *krijues, bashkëpunues, komunikues efektiv dhe qytetar aktiv* në një botë në zhvillim të vazhdueshëm. Aftësitë kyçe të shekullit 21, janë një grup kompetencash që i ndihmojnë individët të jenë të suksesshëm në një botë që ndryshon me shpejtësi, të drejtuar nga teknologjia, informacioni dhe globalizimi. Lënda e artit pamor, në mënyrë të natyrshme, kontribuon fuqishëm në zhvillimin e këtyre aftësive.

- **Kreativiteti**, ku arti pamor inkurajon dhe nxit krijimtarinë përmes gjuhës artistike, mjeteve dhe teknikave artistike, eksperimentit dhe interpretimit artistik të temave, ngjarjeve dhe ideve. Nxënësit mësojnë të shprehin veten në mënyrë unike dhe të zhvillojnë ide origjinale.
- **Bashkëpunimi**, ku arti pamor nxit nxënësit të punojnë në grup si p.sh.: në projekte të përbashkëta artistike dhe aktivitete ndërdisiplinore, etj., ku secili ka një rol të rëndësishëm. Kështu ju jepet mundësia që ata të punojnë në grup dhe të ndajnë dhe kuptojnë përgjegjësitë.
- **Komunikimi**, ku arti pamor si një formë pamore komunikimi – përçon ndjenja, mesazhe dhe histori. Gjithashtu, diskutimi mbi artin pamor ndihmon zhvillimin e të folurit dhe të shkruarit.
- **Mendimi kritik dhe zgjidhja e problemeve**, ku arti pamor inkurajon dhe nxit nxënësit në analizimin e veprave të artit, zhvillon aftësitë e vendimmarrjes gjatë interpretimit dhe zgjidhja e sfidave teknike, ideore dhe artistike ndihmojnë në zhvillimin e mendimit analitik.
- **Aftësitë teknologjike**, ku arti pamor inkurajon dhe nxit përdorimin e programeve digjitale artistike, të platformave online për krijim/shpërndarje të informacionit pamor duke zhvilluar aftësitë digjitale.
- **Ndërgjegjësimi global dhe kompetencat kulturore**, ku arti pamor jep mundësinë për njohjen dhe kuptimin e kulturave të ndryshme në klasë. Mësimi i artit pamor i ndihmon nxënësit të jenë më të hapur dhe të kuptojnë diversitetin kulturor.
- **Aftësitë për mësim gjatë gjithë jetës**, ku arti pamor kërkon përkushtim, durim dhe disiplinë – vlera që ndihmojnë në formimin e një qëndrimi pozitiv ndaj të nxënit të vazhdueshëm.

4.4 Kompetencat e lëndës së artit pamor dhe rezultatet e të nxënit

Bazuar në këtë kurrikul, lënda e artit pamor synon të përmbushë 3 kompetenca, të cilat lidhen me kompetencat kyçe që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij dhe që arrihen nëpërmjet 3 tematikave kryesore. Këto kompetenca zbërthehen në rezultate të nxëni për secilën klasë.

Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së artit pamor

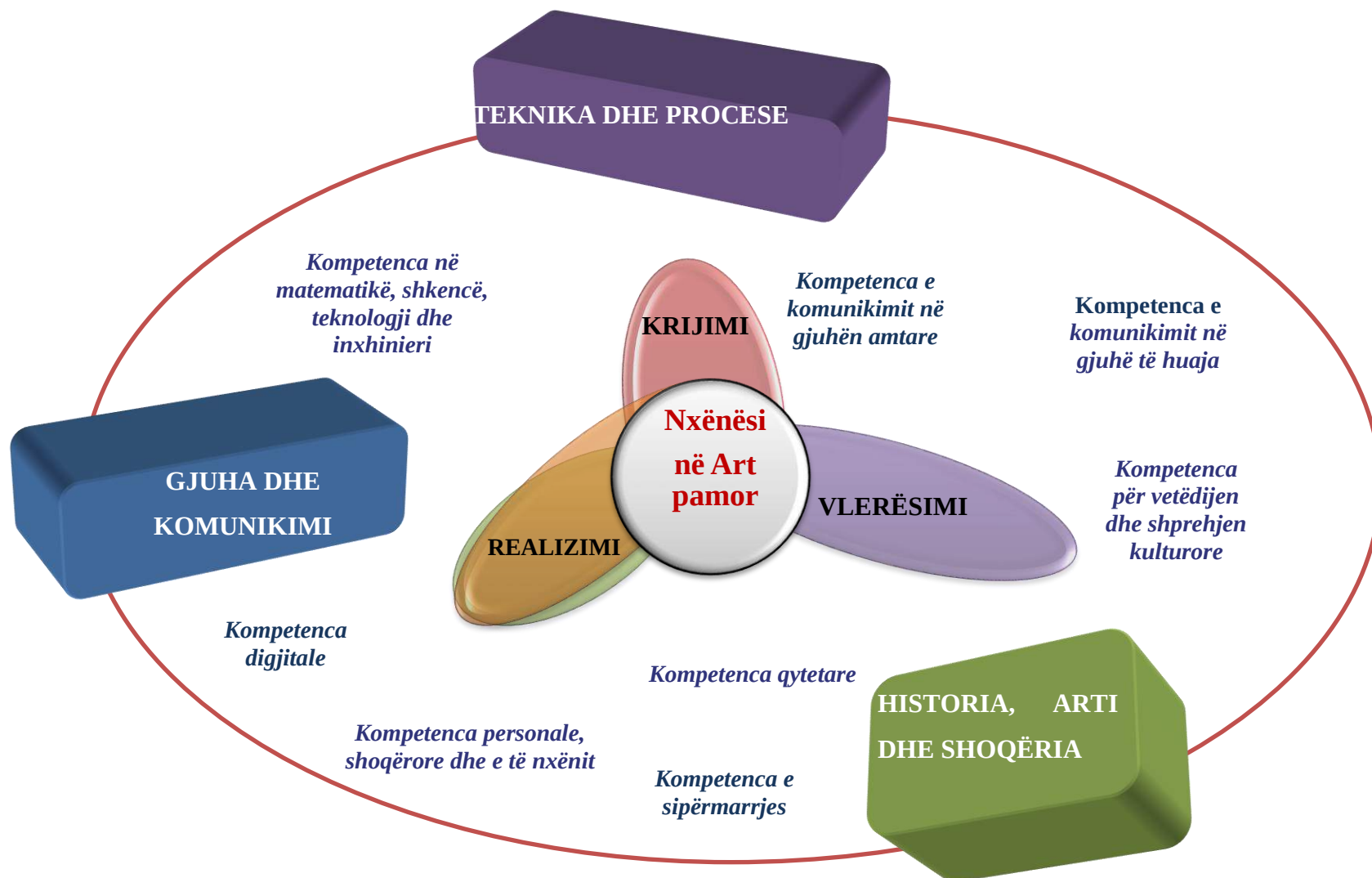

Tabela 2: Kompetencat e artit pamor dhe rezultatet e të nxënës

Gjithashtu lënda e artit pamor, zhvillon një sërë aftësish ku nxënësit angazhohen në veprimtari artistike dhe zhvillojnë kompetencat e lëndës.

Tre janë kompetencat këndore të artit pamor që përftohen nga njohuritë dhe përfshijnë:

KOMPETENCAT LËNDORE – ART PAMOR		
Kompetencat lëndore	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënës për kompetencat për klasën e dhjetë
Krijimi artistik	<i>Nxënësi nëpërmjet kësaj kompetence zhvillon aftësitë krijuese duke përdorur gjuhën artistike pamore për të komunikuar idetë dhe i realizon ato përmes një shumëllojshmërie të teknikave artistike.</i> <i>Kjo kompetencë kërkon që nxënësit të zhvillojnë ide të reja krijuese, duke i ndarë ato me shokët e klasës, në shkollë, komunitet por edhe në ngjarje të ndryshme artistike.</i>	<i>Nxënësi:</i> - shpjegon se si estetika reflektohet në jetën e përditshme; - diskuton mbi artin duke u nisur nga disa qëndrime estetike; - krijon punime arti dy dhe tre dimensionale nëpërmjet përdorimit të larmishëm të gjuhës pamore; - komunikon ide origjinale nëpërmjet krijimeve me teknika të larmishme; - analizon dhe organizon elementët dhe parimet e artit në krijim;

	<i>Në përgjithësi, kompetenca e krijimit është thelbësore për suksesin në art pamor, pasi u mundëson nxënësve të kuptojnë gjuhën artistike pamore dhe ta përdorin atë si një mundësi për të komunikuar ide të reja.</i>	- analizon veprën e artit duke i ‘u referuar elementeve dhe parimeve; - analizon eksperiencat krijuese dhe identifikon se çfarë ka mësuar nga ato; - zbulon përmbajtjen e veprave të artit dhe analizon elementët e gjuhës pamore.
Realizimi i punimit	<i>Nxënësi përmes kësaj kompetence zhvillon aftësinë për të realizuar punime artistike nëpërmjet përdorimit të teknikave të larmishme artistike. Zbulon mundësitë shprehëse të teknikave nëpërmjet eksperimentit dhe i përdor ato për të shprehur idetë e tij. Organizon gjuhën pamore në krijimet e tij nëpërmjet teknikave artistike dhe analizon eksperiencat krijuese.</i>	Nxënësi: - Përdor me mjete, teknika dhe procese të larmishme artistike gjatë krijimit; - Demonstron aftësi krijuese gjatë realizimit të punimeve si nëpërmjet vëzhgimit direkt nga natyra edhe nëpërmjet kujtesës së tij/saj mbi objektet, njerëzit, etj., dhe nëpërmjet imagjinatës; - Demonstron aftësi në seleksionimin, përgatitjen dhe paraqitjen e punimit; - Analizon dhe organizon materialet, gjuhën pamore në krijimet e tij/saj origjinale; - Analizon eksperiencat e tij/saj krijuese dhe respekton mendimin e tjetrit.

		- Ndan përvojat e veta krijuese me të tjerë.
Vlerësimi i veprave të artit	<i>Nxënësi përmes kësaj kompetence zhvillon aftësinë për të përshkruar, analizuar, interpretuar dhe vlerësuar vepra të ndryshme arti dhe objekte të trashëgimisë kulturore në aspektin historik dhe social kulturor. Gjithashtu aftësohet të komunikojë emocionet dhe gjykimin e tij mbi vepra të ndryshme arti si dhe për punën e tij/saj dhe të shokut/shoqes. Identifikon dhe kategorizon veprat e artit sipas teknikës, periudhës, stilit dhe artistit. Nëpërmjet kësaj tematike nxënësi/ja kupton rëndësinë e rolit të artit pamor dhe artistit në shoqëri, gjithashtu respekton opinione estetike dhe kritike të ndryshme. Nxënësi/ja diskuton rreth çështjeve dhe problemeve të artit sot.</i>	Nxënësi: - Vlerëson veprën e artit në kontekstin kulturor dhe atë historik; - Zhvillon aftësitë vlerësuese dhe kritike ndaj veprave të artit nëpërmjet mendimit estetik; - Identifikon dhe kategorizon veprat e artit sipas teknikës, periudhës, stilit dhe artistit; - Demonstron aftësi gjatë përshkrimit, analizës, interpretimit dhe vlerësimit të veprës së artit; - Tregon interes ndaj komenteve të të tjerëve; - Respekton shumëllojshmërinë e opinioneve estetike dhe kritike; - Diskuton rreth çështjeve dhe problemeve të artit sot.

5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë

Lënda e artit pamor zhvillohet në kurrikulën me zgjedhje të detyruar për 36 javë mësimore me nga 2 orë, pra gjithsej 72 orë. Programi i lëndës së artit pamor specifikon peshën (orët e sugjeruara) të secilës tematikë. Shuma e orëve sugjeruese për secilën tematikë është e barabartë me sasinë e orëve vjetore të përcaktuar në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë. Kjo ka si qëllim që përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secila tematikë në orët totale vjetore.

Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë

Tematika	Gjuha dhe komunikimi artistik	Teknika dhe procese artistike	Historia, arti dhe shoqëria	Gjithsej orë
Klasa e dhjetë	15	20	37	72 orë

5.2 Përmbajtja e lëndës sipas tematikave dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre

Programi i lëndës art pamor klasa e dhjetë zhvillohet përmes tri tematikave: *Tematika I: Gjuha dhe komunikimi artistik, Tematika II: Teknika dhe procese artistike, Tematika III: Historia, arti dhe shoqëria.*

Për secilën tematikë janë paraqitur njohuritë, aftësitë, që duhet të demonstrojë nxënësi lidhur me tematikat përkatëse, ndërkohë qëndrimet dhe vlerat që demonstroi nxënësi në lëndë e artit pamor përmbledhen për të gjitha tematikat. Tematikat dhe renditja e tyre **nuk** presupozojnë që përmbajtja vjetore, përgjatë vitit shkollor, duhet të zhvillohet e ndarë sipas tematikave dhe në këtë renditje. Sasia e orëve mësimore për secilën tematikë është rekomanduese. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës, kurse janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shtesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën tematikë.

KLASA E DHJETË

5.2.1 Tematikat: Gjuha dhe komunikimi artistik – Teknika dhe procese artistike – Historia, arti dhe shoqëria

TEMATIKA: GJUHA DHE KOMUNIKIMI ARTISTIK

Përshkrimi i tematikës

Përmbajtja e kësaj tematike trajton se si estetika reflektohet në jetën e përditshme dhe se si përdoren elementët e gjuhës pamore për të realizuar idetë përmes imazheve. Përdorimi i hapave të procesit krijues që nga stimuli, ideja dhe realizimi nëpërmjet përzgjedhjes së teknikave të duhura artistike shërben për të rritur aftësitë krijuese. Procesi i eksperimentit është pjesë e rëndësishme e krijimit artistik pasi ndihmon në aftësimin për të personalizuar tema e subjekte të ndryshme. Personalizimi i temave dhe subjekteve dhe përdorimi i qëllimshëm i elementeve të gjuhës artistike

është një pjesë shumë e rëndësishme e procesit krijues. Gjithashtu eksperiencia krijuese dhe zbulimi i përmbajtjes së veprave të artit nëpërmjet analizës së elementëve të gjuhës pamore është pjesë e kësaj tematike.

NJOHURITË	AFTËSITË
Estetika: - Arti dhe studimi i artit; teoritë e artit; leximi i veprës së artit. Pika: - Përdorimi i pikës në komunikimin pamor. Vija: - Funkcioni shprehës i vijës në veprat e artit. Forma dy dhe tre dimensionale: - Marrëdhënia midis formës dy dhe tre dimensionale. (Vëllimi në skulpturë, pikturë dhe arkitekturë) Ngjyrat: - Raporti i ngjyrave në veprat e artit. Vlera simbolike e ngjyrës. Tekstura:	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - shpjegon se si estetika reflektohet në jetën e përditshme; - diskuton mbi artin duke u nisur nga disa qëndrime estetike; - identifikon arsyet përse njerëzit studiojnë art; - identifikon përdorimin e pikës në vepra të ndryshme të artit dhe dizajnit dhe e përdor për të komunikuar mendimin e tij personal; - studion funksionin shprehës të vijës në vepra të ndryshme artistike si në pikturë, skulpturë, arkitekturë, dizajn; - krijon duke përdorur mundësitë shprehëse të vijës; - identifikon dhe shqyrton kontrastin midis formës së nënkuptuar mbi sipërfaqen dy dimensionale dhe formës reale tre dimensionale; - përdor vëllimin në mënyrë krijuese dhe shprehëse duke u mbështetur në vepra të ndryshme arti; - zbulon mundësitë shprehëse të ngjyrës nëpërmjet studimit të veprave të artit; - zbulon vlerën simbolike dhe komunikuese të ngjyrës në kultura të ndryshme dhe në natyrë; - përdor ngjyrën në mënyrë krijuese dhe shprehëse duke u mbështetur në vepra të ndryshme arti;

- Llojet e teksturave në veprat e artit që karakterizojnë stilin e artistit Kompozimi: - Organizimi i elementëve të artit në një vepër (parimi i ekuilibrit, baraspesha). Hapësira: - Koncepti i hapësirës në periudha të ndryshme të historisë së artit. Proporcionet: - Trupi i njeriut dhe portreti.	- shqyrton lloje të ndryshme teksturash duke zbuluar funksionin komunikues të saj në vepra të ndryshme arti; - përdor në mënyrë të qëllimshme teksturën për të komunikuar ide duke u mbështetur në vepra të ndryshme arti; - identifikon rregullat e kompozimit në veprat e artit dhe i përdor ato për tu shprehur në mënyrë personale; - shqyrton llojet e ndryshme të ekuilibrit (baraspesha) se si ato ndikojnë në kompozim dhe në perceptimin e veprës së artit; - identifikon, shqyrton dhe përdor konceptet e hapësirës në krijim; - përdor me efektivitet proporcionet e trupit të njeriut dhe portretit në krijim; - aplikon eksperimentimin me elementet dhe parimet e artit për të krijuar; - analizon veprat e artit, punën e tij dhe të shokut duke iu referuar elementeve dhe mënyrës së organizimit të tyre në krijim.

TEMATIKA: TEKNIKA DHE PROCESE ARTISTIKE

Përshkrimi i tematikës

Përmbajtja e kësaj tematike mundëson në aftësimin e procesit të realizimit të punëve dy dhe tre dimensionale në art dhe dizajn nëpërmjet përdorimit të teknikave të larmishme artistike. Pjesë e kësaj tematike janë mundësitë shprehëse që ofrojnë teknikat e ndryshme artistike dhe mundësia e eksperimentit në realizimin e punimit. Një vend të rëndësishëm zë për zgjedhja e qëllimshme e teknikave artistike për të realizuar idenë dhe për të dhënë mesazhin për një audiencë të caktuar. Gjithashtu, mënyrat e ndryshme të organizimit të gjuhës pamore nëpërmjet teknikave të ndryshme artistike, ndarja e eksperiencave krijuese, e po ashtu edhe paraqitja dhe analiza e punimit duke respektuar larminë e shprehjeve artistike, janë pjesë e përmbajtjes së kësaj tematike.

NJOHURITË	AFTËSITË
Vizatimi: - Teknikat e vizatimit. Piktura: Teknikat e pikturës. Stampimi: - Teknikat e stampimit. Fotografia: - Fotografia digjitale. - Teknika manuale të përpunimit të fotografisë. - Teknika digjitale të përpunimit të fotografisë. Dizajni dhe prezantimi: - Objekt dizajni (projektimi i objekteve) - Grafik dizajni Skulptura: - Teknikat dhe përdorimet. Konstruksioni: - Projektimi, urbanistika. - Skenografia.	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - përdor metoda të ndryshme për të paraqitur hapësirën në vizatim (peizazh, natyrë e qetë, kompozim, etj.) si: mbivendosjen, detajet, perspektivën me një pikë, perspektivën me dy pika, etj; - përdor mjete dhe teknika të larmishme për të krijuar në vizatim si: lapsi, lapustilet, lapsat me ngjyra, pena dhe boja (rapidografi); - aplikon teksturën ose hijet nëpërmjet përdorimit të linjave si të kryqëzuara, të vijëzuara, të përziera, pikëzimeve, etj, në vizatim; - përdor figurën e njeriut në krijim; - përdor mjete, teknika dhe procese të ndryshme për të krijuar piktura që reflektojnë interesin, imagjinatën dhe idetë personale; - krijojnë duke përdorur njohuritë e teorisë së ngjyrave (vlerën, intensitetin, kontrastin, etj); - demonstroi aftësi për të identifikuar karakteristikat e teknikave dhe proceseve të stampimit; - përzgjedh dhe përdor teknika të ndryshme të stampimit për të realizuar idetë krijuese; - identifikon karakteristikat e fotografisë digjitale dhe marrëdhënien e saj me fotografinë tradicionale; - krijojnë kolazhe me fotografi ose përpunon imazhe fotografike me teknika manuale;

	- përdor teknologjinë për të përpunuar dhe manipuluar imazhe të ndryshme; - krijon dizajnin e objekteve (të një produkti industrial ose artizanale); - identifikon përdorimin e gjuhës pamore në dizajn dhe rëndësinë e saj në komunikimin e idesë; - krijon dizajnin për paketimin e objekteve të ndryshme, logon, ose kopertinën e një libri; - demonstroi aftësi për të krijuar në skulpturë nëpërmjet teknikave të gdhendjes, derdhjes, modelimit ose assemblazhit; - përdor materiale të ndryshme për të krijuar në skulpturë (skulpturë e rrumbullakët, relief); shpjegon marrëdhënien midis formës dy dimensionale dhe asaj tre dimensionale në skulpturë; - përdor materiale të riciklueshme për të krijuar konstruksione banesash në miniaturë; - analizon elementet urbanistike të qytetit, simbolikën dhe funksionin e tyre; - analizon skenografinë si një art i projektimit të skenës në teatër, në kinematografi e në televizion; - projektton dhe realizon në miniaturë një skenë teatri ose spektakli; - mban një bllok skicash dhe shënimesh të cilin e përdor si një burim informacioni; - përdor teknikat artistike për të realizuar idetë në profesione të ndryshme si: dizajni i modës, arkitekti, grafik dizajni, fotografi, etj. - për zgjedh krijimet më të mira për t'i prezantuar në portofolin e nxënësit.

TEMATIKA: HISTORIA, ARTI DHE SHOQËRIA

Përshkrimi i tematikës

Përmbajtja e kësaj tematike mundëson që nxënësi të aftësohet më tej në njohjen e historisë së artit pamor dhe zhvillimit të saj, sipas karakteristikave të periudhës, veprave dhe artistëve dhe zhvillimin e artit pamor nga fillimet e saj deri në ditë tona. Gjithashtu kjo tematikë përmban njohuri mbi analizën e veprave të ndryshme të artit dhe objekteve të dizajnit dhe trashëgimisë kulturore duke ndjekur hapat si: përshkrimi, analiza, interpretimi dhe vlerësimi në aspektin historik dhe social kulturor. Përmbajtja e kësaj tematike nxit komunikimin e emocioneve dhe gjykimin mbi vepra të ndryshme artit, por edhe komunikimin mbi krijimet personale. Duke iu referuar historisë së artit dhe kulturës, synohet pasurimi i perceptimit për mjedisin dhe njohja më e mirë e tij. Identifikimi dhe kategorizimi veprave të artit sipas teknikës, periudhës, stilit dhe artistit. Nëpërmjet kësaj tematike merr rëndësi roli i artit pamor dhe artistit në shoqëri, gjithashtu nxitet respektimi i opinioneve estetike dhe kritike të ndryshme dhe diskutimi rreth çështjeve rreth çështjeve dhe problemeve të artit sot.

NJOHURITË	AFTËSITË
Histori arti: - Vepra arti nga vende, kultura dhe kohë të ndryshme; objekte nga trashëgimia kulturore. (Prehistoria; Arti Egjiptian; Antikiteti [Arti Grek dhe Romak]; Arti në mesjetë; Rilindja; Baroku; Neoklasicizmi; Romantizmi; Realizmi; Arti në Lindje;	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - identifikon veprat e artit dhe zhvillimet artistike në lidhje me periudhën historike dhe vendin; - diskuton ose shkruan rreth historisë së artit duke përdorur një fjalor të zgjeruar artistik; - shqyrton veprat e artit në kontekstin e tyre historik duke i lidhur me ngjarjet historike;

Impresionizmi; Postim presionizmi' Arti në shek. XX; Arti dhe dizajni sot; Historia e artit Shqiptar²) . Eksperienca artistike: - Vizita në studiot e artistëve, punishtet e artizanëve të zonës. - Takime me artistë, dizajnë, artizanë, arkitektë etj. Ekspozita dhe evente kulturore: - Ekspozita, projekte artistike në klasë, shkollë dhe komunitet. - Vizita në muzeume, (arkeologji, etnografi) galeri arti, qendra kulturore, site arkeologjike, objekte të trashëgimisë kulturore, etj. Media:	- përshkruan karakteristikat dalluese të veprave të artit në periudha historike dhe në kontekste kulturore të ndryshme; - diskuton kushtet sociale që ndikuan veprat e artit; - përshkruan, analizon, interpreton dhe vlerëson vepra arti, objekte të trashëgimisë kulturore shqiptare dhe nga kultura të tjera, në kontekstin historik dhe në kontekstin social kulturor; - përshkruan simbolet në veprat e artit në lidhje me kontekstin historik; - analizon elementët e gjuhës vizuale, teknikën e përdorur, aspektet historike në një vepër arti; - argumenton dhe komunikon mendimin e tij mbi veprën; - diskuton dhe respekton mendimin e tjetrit; - zbulon një spektër të gjerë të karrierës në artet pamore; - viziton muze, galeri, qendrën kulturore, site arkeologjike, etj; - merr pjesë në ekspozita e projekte artistike në klasë, shkollë e komunitet; - përdor burime të ndryshme informacioni; - prezanton informacionin e mbledhur rreth veprave të artit dhe autorëve të tyre; - analizon dhe prezanton informacionin e mbledhur rreth objekteve të artizanatit dhe trashëgimisë kulturore nëpërmjet përdorimit të teknologjisë.

² Historia e artit shqiptar është mirë të integrohet përgjatë zhvillimit kronologjik të periudhave historike të artit botëror.

- Libro, revista, postera, filma, aparat fotografik, kompjuter, etj.	
QËNDRIME DHE VLERA	
Nxënësi: - Zhvillon qëndrim pozitiv ndaj të mësuarit të artit pamor duke nxitur kureshtjen, dëshirën për të zbuluar dhe eksploruar vepra të ndryshme artistike. - Krijon vetëbesim dhe vetëvlerësim duke i bërë ata të ndihen të sigurt për aftësitë e tyre për t'u shprehur në artin pamor. - Zhvillon durimin dhe përqendrimin, vëmendjen dhe këmbënguljen nëpërmjet procesit të punës për realizimin e punimeve artistike . - Përfshihet aktivisht dhe mëson të marrë pjesë me dëshirë në veprimtaritë krijuese dhe bashkëpunuese në klasë dhe në shkollë. - Krijon ndjenjën e bashkëpunimit dhe punës në grup gjatë zhvillimit të projekteve artistike , duke nxitur ndjesinë e përkatësisë dhe përgjegjësisë kolektive. - Stimulon imagjinatën për të shprehur ndjenjat dhe idetë në mënyrë artistike përmes krijimeve në art pamor. - Zhvillon aftësitë vëzhguese për të zbuluar karakteristikat e veprave të artit dhe dizajnit, objekteve të trashëgimisë kulturore dhe artizanatit. - Vlerëson dhe respekton trashëgiminë kulturore kombëtare dhe atë të kulturave të tjera. - Mbështet me argument mendimin dhe gjykimin personal dhe respekton mendimin e të tjerëve.	

5.3 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve)³.

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme.

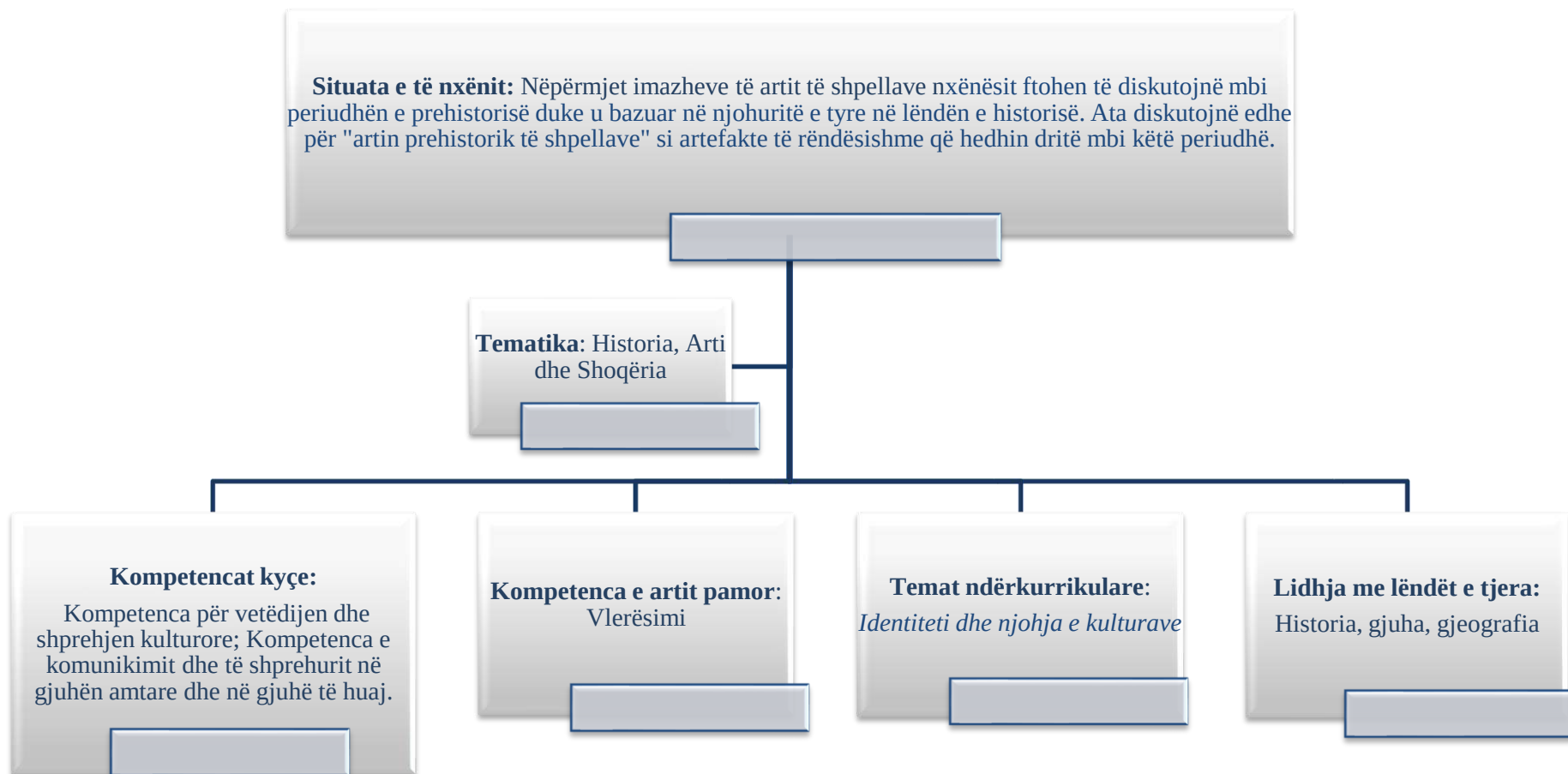
Tabela 4. Shembull i veprimtarive për përmbushjen e RN-ve

REZULTAT TË NXËNI TË ORËS MËSIMORE	VEPRIMTARIA PRAKTIKE
SHEMBULLI	
Shpjegon Mësuesi/ja shpjegon se në teatër, ndihet një raport shumë i ngushtë midis fushave të ndryshme të shprehjes artistike. Teatri përbëhet nga dy hapësira. Në	Prezantimi i situatës Mësuesi prezanton situatën problemore me ndihmën e imazheve që ilustrojnë skena nga pjesë teatrale dhe skena nga shfaqje/spektakle të tjera. Synimi është që nxënësit të vëzhgojnë dhe të identifikojnë komponentët e skenës dhe funksionin e tyre në shfaqje teatrale apo shfaqje, spektakle të tjera. Bën pyetje të hapura:

³ Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e artit pamor do të përshkruhen veprimtari praktike për përmbushjen e rezultateve të të nxënit sipas tematikave të lëndës.

hapësirën e skenës ndërtohet edhe skenografia.	- Si shfaqet skena në një pjesë teatrale në lidhje me funksionin e saj dhe si shfaqet ajo në një shfaqje spektakli? - A mund të identifikoni komponentët skenikë dhe t'i rendisni ato? - Çfarë materialesh janë përdorur për realizimin e këtyre komponentëve? Nxënësit ndahen në 3–4 grupe dhe secili grup: - Zgjedh pjesën skenike që do të realizojë - Diskutojnë mbi elementet përbërës të skenës dhe funksionin e tyre - Ndajnë punën në grup sipas aftësive përkatëse - Realizon skic-idetë për moketin e skenës Çdo grup realizon moketin dhe kostumet e skenës sipas tematikës së zgjedhur (teatër apo spektakël me një temë të caktuar). Pas përfundimit të moketit përgatiten për prezantim. Çdo grup prezanton punën e vet dhe nxënësit bëjnë pyetje. Mësuesi udhëheq diskutimin për të nxjerrë përfundimin mbi: mënyrën e realizimit të skenës dhe për karakteristikat e saj në lidhje me shfaqjen. Elementet përbërës të skenës dhe funksioni n e tyre.

Diagrama 3. Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit

6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Mësimdhënia dhe të nxënit efektiv përfshin një kombinim qasjesh, strategjish, metodash dhe teknikash që përdoren për të mbështetur të nxënit efektiv dhe zhvillimin e kompetencave të nxënësve në mjediset mësimore. Këto strategji dhe metoda manin parasysh dhe plotësojnë nevojat e të nxënit si dhe sigurojnë pjesëmarrjen aktive të nxënësve në përzgjedhjen dhe shfrytëzimin e informacionit, duke nxitur përgjegjshmërinë vetjake, iniciativën, reflektimin, pavarësinë e gjykimit, vetëvlerësimin, bashkëpunimin dhe barazinë. Edukimi promovon disa metoda të nxëni të cilat janë: a) Të nxënit me në qendër nxënësin; b) Të nxënit që promovon kompetencat; c) Të nxënit e diferencuar; d) Të nxënit e integruar; dh) Përdorimi i teknologjisë digjitale; e) Mësimin e kombinuar; ë) Të nxënit e bazuar në projekte; f) Angazhimi aktiv; g) Zhvillimin e të menduarit kritik dhe zgjedhjes së problemeve; gj) Të nxënit në bashkëpunim; h) Të nxënit e bazuar në krijime, etj.

6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e artit pamor.

Metoda mësimore në lëndën e artit pamor janë:

Zhvillimi i ndjeshmërisë estetike dhe emocionale përmes vëzhgimit të veprave të artit dhe dizajnit.

- *Nxënësit mësojnë të vlerësojnë bukurinë dhe funksionin e artit pamor, dizajnit dhe ndikimin e tyre shoqëri.*

Formimi i kulturës pamore përmes njohjes së historisë së artit, veprave të artistëve përfaqësues kombëtarë e botërorë.

- *Nxitja e vlerësimit për trashëgiminë në artet pamore shqiptare dhe të popujve të tjerë.*

Zhvillimi i aftësive për të përshkruar, analizuar dhe vlerësuar artin pamor, dizajnin dhe elemente të trashëgimisë kulturore.

- *Përdorimi i hapave të analizës kritike për të kuptuar dhe lexuar veprat e artit dhe dizajnit.*

Zhvillimi i aftësive për të përdorur dhe komunikuar përmes gjuhës pamore.

- *Përdorimi i elementeve dhe parimeve thartit pamor për të shprehur ide dhe mendime nëpërmjet punimeve artistike.*

Nxitja e krijimtarisë artistike dhe shprehjes personale përmes përdorimit dhe eksperimentimit me teknika të larmishme artistike.

- *Përfshirja e nxënësve në krijime artistike 2 dhe 3 dimensionale, duke përdorur dhe eksperimentuar me teknika të ndryshme artistike.*

Forcimi i bashkëpunimit dhe komunikimit përmes aktiviteteve/projekteve artistike në grup.

- *Puna në projekte të përbashkëta artistike që zhvillojnë frymën e grupit dhe përgjegjësinë e ndërsjellë.*

Ndërtimi i qëndrimeve pozitive ndaj mësimit të artit pamor dhe përfshirjes në jetën kulturore.

- *Inkurajimi për pjesëmarrje në aktivitete artistike dhe vlerësimi i artit si pjesë e rëndësishme e jetës shoqërore.*

6.2 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e artit pamor

Mësimi i artit pamor me *persona me nevoja të veçanta* kërkon strategji të veçanta të mësimdhënies dhe një qasje të personalizuar, të ndjeshme dhe të mbështetur në metoda fleksibël e kreative. Ja disa metoda mësimi të rekomanduara, të shoqëruara me strategji praktike që mund të zbatohen në klasë. Disa nga metodat dhe qasjet që mësuesi mund të zhvillojë në klasë për personat me nevoja të veçanta janë:

A. Mjetet dhe teknikat artistike

- › Përshkrimi: Bazohet në përdorimin e teknikave artistike dy dhe tre dimensionale si nxitje për krijim
- › E përshtatshme: për të riun me spektrin e autizmit apo çrregullime të të nxënit.
- › Një model: I riu përdor mjetet si bojërat e ujit dhe penelat; procese si, prerje ngjitjet; teknika të thjeshta stampimi; modelim me plastelinë, etj., në varësi të specifikave, dëshirave dhe mundësive.

B. Veprat e artit për referim dhe nxitje

- › Përshkrimi: Përdor vepra arti me figuracione të thjeshta, si referencë.
- › E përshtatshme: për të riun me probleme të përqendrimit.
- › Një model: Mësuesi përdor vepra arti për të ndihmuar nxënësin të dallojë figuracione të ndryshme dhe t'i përdorë në krijim si modele për t'i interpretuar.

C. Ndërveprimi individual dhe i vogël në grup

- › Përshkrimi: Mësimi zhvillohet në grupe të vogla ose në mënyrë individuale.

- › E përshtatshme: sepse lehtëson ndjekjen e procesit të punës, duke respektuar vështirësitë e tij.
- › Një model: Ndarja e punës sipas aftësive dhe ndihma reciproke.

6.3 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e artit pamor

Mësimi i artit pamor për të riun **e talentuar** kërkon strategji të veçanta të mësimdhënies. Këto strategji kërkojnë nga mësuesi të përgatisë materiale të diferencuara për këta të rinj p.sh.: kërkesa më të larta në kompozimin dhe përdorimin e elementeve dhe parimeve të artit; eksperimentimin me teknikat artistike për të dalë në përfundime personale; përdorimin e teknikave të duhura për të vënë më në pah idenë apo mesazhin e në krijim; Inkurajimin e nxënësve në hulumtimin artistik dhe në realizimin e ideve nëpërmjet teknikave artistike të shumëllojshme; Njohjen e artistëve dhe krijimet e tyre në kontekste të ndryshme historike dhe kulturore. Inkurajimi për të zhvilluar aftësitë analitike për të analizuar veprat e artit nga periudha të ndryshme historike dhe bashkëkohore. Etj.

7 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Në mësimin e artit pamor, vlerësimi i nxënësve në arsimin e mesëm të lartë është pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor dhe ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë po i përvetësojnë nxënësit njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat e kësaj lënde. Në lëndën e artit pamor qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- t'i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;
- të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit se sa i kanë kuptuar koncepte dhe po i zbatojnë ato;
- të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies;

7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën e artit pamor

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)

Ky lloj vlerësimi bëhet në fillim të vitit shkollor. Mësuesi zbulon njohuritë që nxënësi ka dhe identifikon çfarë ka nevojë të përsëritet ose të mësohet më mirë. Ky vlerësim ndihmon mësuesin të planifikojë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin dhe mënyrat e punës me nevojat e nxënësve.

Ky vlerësim mund të realizohet:

- ✓ me pyetje të thjeshta dhe të drejtpërdrejta;
- ✓ me ushtrime të shkurtra orientuese;
- ✓ me kuice të shkurtra;

- ✓ me biseda reflektuese,
- ✓ fisha vetëvlerësimi,
- ✓ ese etj.

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)

Ky vlerësim bëhet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, për të parë si po ecin nxënësit. Ai ndihmon nxënësit dhe mësuesin të kuptojnë nëse janë në rrugën e duhur dhe çfarë duhet përmirësuar në punën e tyre para se të arrijnë vlerësimin përmbledhës ose përfundimtar.

Teknika të vlerësimit formues janë:

- ✓ vlerësimi i punës në grupe;
- ✓ vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes gjatë mëimit;
- ✓ detyrat e përditshme dhe projektet e vogla;
- ✓ vlerësimi i diskutimeve dhe argumentimi i zgjidhjeve;
- ✓ vlerësimi i përgjigjeve gjatë mëimit;
- ✓ vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët, etj.

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxënit)

Ky vlerësim bëhet pas një periudhe mësimore dhe mat atë që nxënësi ka arritur të mësojë. Mund të realizohet me detyra individuale me shkrim, konkurse, detyra përmbledhëse dhe projekte përmbyllëse. Kjo zakonisht shoqërohet me notë dhe ndihmon mësuesin, nxënësin dhe prindërit të kuptojnë progresin dhe arritjet.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e artit pamor

- Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit të mësojnë më mirë, të kuptojnë dhe të reflektojnë mbi gabimet e tyre.
- Detyrat dhe pyetjet e vlerësimit duhet të matin aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave pamore.
- Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.
- Vlerësimi duhet të inkurajojë nxënësit të besojnë në vetvete dhe të kuptojnë që gabimi është pjesë e të nxënës.
- Mësuesi duhet të përdorë shumë forma vlerësimi, si: përgjigjet me gojë, ushtrimet, punën me materiale konkrete, projektet, vizatimet, punën në grup, detyrat e shtëpisë etj.
- Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen në mësimin e artit pamor.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës, RN-ve.

Mësuesi ndërton një sërë instrumentesh për vlerësimin e nxënësit në art pamor duke iu referuar specifikave të lëndës. **Instrumentet e vlerësimit** janë të domosdoshëm për të marrë informacion lidhur me zotërimin e njohurive dhe demonstrimin e aftësive pamore nëpërmjet treguesve të besueshëm për progresin e tyre. Vlerësimi i nxënësve në lëndën e **artit pamor** duhet të jetë **i matshëm**, duke përfshirë tregues jo vetëm për njohuritë teorike, por edhe shkathtësitë praktike, krijimin, përdorimin e teknikave, vlerësimin e veprave të artit dhe sjelljen gjatë aktiviteteve artistike.

Tabela 5. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembull: -Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi realizon punë dy dhe tre dimensionale nëpërmjet përdorimit të teknikave artistike dhe organizimit të elementeve të artit.			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
- Nxënësi realizon në mënyrë të pavarur punë dy dhe tre dimensionale në art dhe dizajn nëpërmjet përdorimit të teknikave të larmishme artistike dhe organizimit të elementëve.	- Nxënësi realizon punë dy dhe tre dimensionale në art dhe dizajn nëpërmjet përdorimit të teknikave të ndryshme artistike dhe organizimit të elementëve duke ndjekur hapat e procesit krijues.	- Nxënësi realizon punë dy dhe tredimensionale në art dhe dizajn nëpërmjet përdorimit të teknikave të thjeshta dhe modeleve të gatshme të organizimit të elementëve.	- Nxënësi ka vështirësi në realizimin e punimeve dy dhe tredimensionale në art dhe dizajn edhe nëpërmjet përdorimit të teknikave të thjeshta dhe modeleve të gatshme të organizimit të elementëve.

8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Gjatë procesit mësimor të artit pamor, përdorimi i burimeve dhe materialeve të ndryshme ndihmon në ndërtimin e një kuptimi të thellë dhe praktik të koncepteve artistike. Materialet konkrete, vizuale por edhe teknologjike krijojnë mundësi që nxënësit të mësojnë në mënyrë aktive, duke vëzhguar dhe zbatuar njohuritë pamore në situata reale. Mësuesi ka mundësinë të integrojë mjete të ndryshme për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit, si:

- ✚ *materiale vizuale*: vepra arti, imazhe fotografike në lidhje me temën, postera, etj.;
- ✚ *objekte reale*: mjete të ndryshme artistike dhe objekte reale në lidhje me temën mësimore;
- ✚ *mjete teknologjike*: projektorë, kompjuterë, tableta, apo platforma mësimore online.

Gjatë shpjegimit, mësuesi përdor gjuhë të qartë dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Ai/ajo zgjedh shembuj konkretë dhe ushtrime të personalizuar, duke siguruar mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë.

8.1 Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale

Përdorimi i teknologjisë ndihmon në zhvillimin e aftësive digjitale që janë thelbësore në shekullin XXI. Arti pamor, nuk është vetëm art, por është edhe një mjet i fuqishëm edukimi që ndihmon në përgatitjen e individëve për sfidat dhe mundësitë e botës moderne. Integrimi i artit pamor dhe dizajnit me teknologjinë ka ndikuar në forma dhe mjete të reja të krijimit por edhe të përdorimit, shpërndarjes dhe të promovimit në shekullin XXI. Aftësitë teknologjike zhvillohen edhe në lëndën e artit pamor duke zhvilluar kompetencat lëndore në një dimension të ri.

Integrimi i teknologjisë në dhënien e informacionit dhe përdorimi i aplikacioneve dhe programeve ofrojnë mundësi për krijimtari dhe për ta bërë mësimin më tërheqës për nxënësit.

Disa platforma aplikative u mundësojnë nxënësve të krijojnë duke përdorur mjetet digjitale. Mësuesit gjithashtu mund të përdorin teknologji audio-vizuale për të bërë mësimet më tërheqëse dhe për të ndjekur progresin e nxënësve.

9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së artit pamor bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Planin Mësimor të Arsimit të Mesë të Lartë, si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë rubrikë përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të zhvillohet me efektivitet programi i lëndës së artit pamor.

a) Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të lidhin përmbajtjen e artit pamor me lëndë të tjera (gjeografi, gjuhë, histori, muzikë, edukatë qytetare, TIK, etj.) për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e artit pamor në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- ✓ Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socio - emocional.
- ✓ Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ Të sigurojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të artit pamor (p.sh. sugjerohet 40% teori — 60% praktikë). Përdorimi praktik i artit pamor do të realizohet përgjatë çdo ore mësimore. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së teksteve shkollore.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë të lëndës së artit pamor.
- ✓ Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

b) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve pamore.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënës.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- ✓ Të vlerësojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të artit pamor gjatë zhvillimit të orëve mësimore.
- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënës dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socio - emocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e artit pamor.
- ✓ Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

c) Rekomandime për prindërit

- Të inkurajojnë të rinjtë që të kuptojnë rëndësinë e artit pamor jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- Të sigurojnë që të rinjtë të ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i artit pamor zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

d) Rekomandime për nxënësit

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët e artit pamor, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive në këtë lëndë.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përfshirë edhe përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimet online.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e artit pamor si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

10 NDRYSHIMET PËRMBAJTJESORE

Në lëndën e arti pamor të klasës së dhjetë ka këto ndryshime përmbajtësore:

- 1) Vendorsja e fokusit në situatat e veprimtarive praktike të të nxënës duke sugjeruar një ndarje 40% pjesa teorike dhe 60% pjesa praktike. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
- 2) Përditësimi i kompetencave kyçe, dhe i rezultateve të të nxënës të përshtatura për klasën e dhjetë.
- 3) Përditësimi i kompetencave të lëndës së artit pamor dhe i rezultateve të të nxënës të përshtatura për klasën e dhjetë.
- 4) Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- 5) Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, krijues zgjidhjen problemore si dhe duke përfshirë të nxënës e personalizuar, të nxënës socio emocional, përdorimin e teknologjisë etj.
- 6) Përditësimi i vlerësimit të nxënës bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënës.

**PROGRAMI I LËNDËS “TEATËR”
ARSIMI I MESËM I LARTË (ME ZGJEDHJE)
KLASA 10
FUSHA “ARTET”**

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinator: Marina Topulli

PËRMBAJTJA

1 HYRJE	5
2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	6
2.1 Objektivat e përgjithshme të teatrit në arsimin e mesëm të lartë	6
3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT.....	8
4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E TEATRIT	11
4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.....	11
4.2 Kompetencat kyç që zhvillon lënda e Teatrit në arsimin e mesëm të lartë	11
4.3 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e teatrit	14
4.4 Kompetencat e lëndës së teatrit dhe rezultatet e të nxënit.....	15
5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	20
5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë.....	20
5.2 Përmbajtja e lëndës sipas tematikave dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre	20
5.3 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).	27
6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	31
6.1 Qëllimi dhe roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e teatrit.	31
7 VLERËSIMI I NXËNËSVE	32

7.1 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit, RN-ve.	34
8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE	36
9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT.....	39

Përmbajtja e tabelave

Tabela 1. Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënit për klasën dhjetë.	11
Tabela 2: Kompetencat artistike dhe rezultatet e të nxënit	17
Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë	20
Tabela 4. Shembull i veprimtarive për përmbushjen e RN-ve.....	28
Tabela 5. Shembull 1 dhe 2 për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve	34

Përmbajtja e diagrameve

Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të teatrit, klasa 10-të	9
Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së teatrit: Tematika, Kompetenca lëndore dhe Kompetencat kyç.....	16
Diagrama 3. Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit “Një objekt, një botë”	30

1 HYRJE

Teatri është një nga artet më të vjetra në botë dhe, sado që deri në fillim të shekullit të shkuar është parë si një art që përmbledhte bashkë fjalën e interpretuar, muzikën, artet pamore dhe të tjera elemente artistike, antropologët dhe shkollat moderne të teatrit e shohin gjithmonë e më shumë këtë gjini artistike si një rrjedhojë të natyrshme njerëzore, e cila buron drejtpërsëdrejti nga rituali. Njeriu ka një nevojë të brendshme që e çon drejt teatrit, sepse ai ka nevojë të krijojë art me trupin e zërin e tij dhe një realitet artistik ku të shfaqë probleme madhore si një mjet spastrimi ose argëtimi të mirëfilltë; ai ka nevojë ta shohë botën me sytë e tjetrit dhe të shpërndajë mesazhe përmes fjalës së përpunuar artistike. Teatri ka qenë gjithmonë i lidhur ngushtë me zhvillimin njerëzor, në cilëndo fazë të zhvillimit shoqëror apo në çfarëdo terreni kulturor. Ai gjithmonë ka qenë pjesë e proceseve historike, duke u lidhur ngushtë me politikën, filozofinë, psikologjinë dhe artet e epokave të ndryshme historike.

Këto tipare të teatrit e bëjnë atë të jetë sa i natyrshëm për të gjithë, aq edhe i ndërlikuar kur është në formën e tij më të zhvilluar, ndaj kur ndërthuret me proceset e arsimit është një ndihmë e madhe për kulturën e secilit individ dhe të shoqërisë në përgjithësi. Një nxënës që e njeh teatrin di ta vlerësojë dhe do ta vlerësojë atë edhe në të ardhmen, ai është në gjendje të marrë mesazhet e duhura dhe emocione të plota kur ndjek një shfaqje, madje një takim që në vogëli me teatrin ndez në individë të caktuar edhe dëshirën për t'u bërë pjesë aktive e teatrit, në një kohë kur kjo prirje zor se nxitet tek të rinjtë, përveçse nga familja.

Njohja e teatrit mbart një vlerë të madhe në zhvillimin e personalitetit të nxënësve, të aftësisë së tyre për të punuar në grup, për të konsideruar mënyrën si e shih botën tjetri, për të folur në mënyrë të denjë në publik dhe për të zhvilluar prirjet e tyre artistike, krijuese e kritike. Vazhdimi i rrugëtimit të njohjes me teatrin është një vlerë e madhe për të mundësuar edukimin dhe formimin kulturor, zhvillimin e personalitetit të nxënësve, të aftësive të tyre për të dëgjuar. Duke e përjetuar teatrin nga vetë skena, ai do të fillojë të vlerësojë edhe më mirë këtë lloj gjinie, *kënaqësinë* që marrim prej teatrit dhe do të ketë një gjykim kritik ndaj punëve skenike, që do të shohë në të ardhmen.

Teatri, duke qenë specifik, kërkon disa dije bazë për ta kuptuar dhe shijuar. Pas dijeve fillestare të marra në shkallë të hershme, tani adoleshenti nuk e zgjedh më teatrin si lojë, por si një nevojë të brendshme që e çon drejt pasioneve të tij skenike, të cilat janë thelluar më shumë tek ai që e ka

pasur edhe më herët për zemër këtë gjini. Adoleshenti përforcon konceptet bazë si përqëndrimi, artikulimi i fjalëve, fuqia bindëse e tyre (oratoria dhe të folurit publik), besimi në lojë si aktor, hapësira artistike, fuqia artistike për të përcjellë mesazhe dhe për shpalosur atë që kemi brenda vetes, konvencioni artistik. Duke e përjetuar teatrin nga vetë skena, ai do ta çojë më tej kënaqësinë që merr prej teatrit dhe do të ketë një gjykim kritik ndaj punëve skenike, që do të shohë në të ardhmen.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Qëllimi i teatrit në arsimin e mesëm të lartë është shumë i rëndësishëm për të zhvilluar kreativitetin, komunikimin, vetëbesimin dhe ndjeshmërinë sociale të nxënësve, përmes eksperiencës teatrore.

2.1 Objektivat e përgjithshme të teatrit në arsimin e mesëm të lartë

Objektivat e përgjithshme që synohen të arrihen në përfundim të klasës së dhjetë¹ kërkon që nxënësit:

- Të ndihmojë nxënësit të kuptojnë dhe shprehin ndjenjat e tyre përmes rolit dhe improvizimit.
- Të rrisë vetëbesimin dhe aftësinë për të folur në publik.
- Të ndihmojë në përballimin e emocioneve si frika, turpi, ankthi social, etj.

¹ Ky program mund të zhvillohet sipas zgjedhjeve që bëhen në klasë të 10-11-12- të.

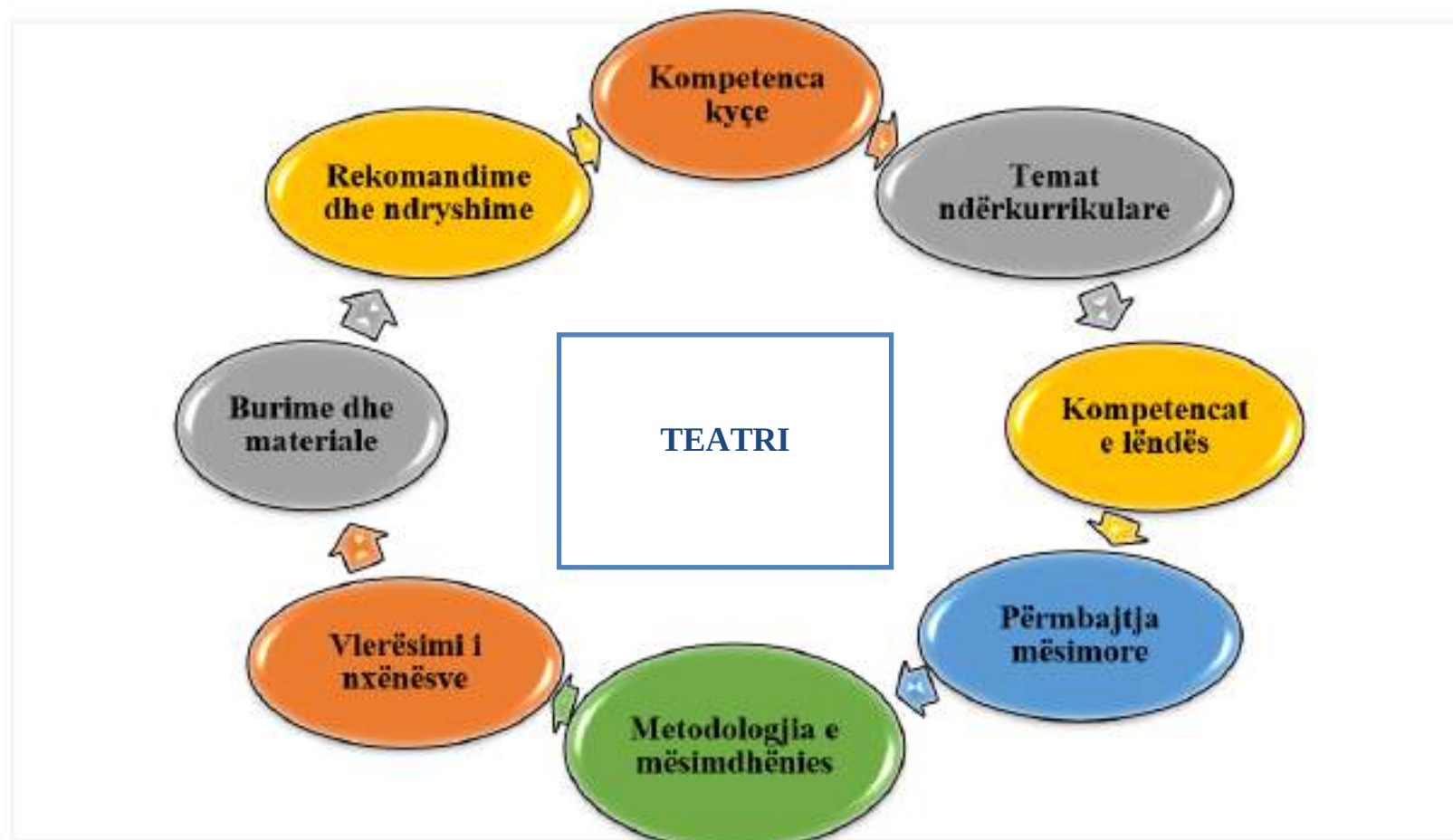
- Të përmirësojë aftësitë komunikuese verbale dhe joverbale.
- Të nxisë punën në grup dhe respektin për mendimet e të tjerëve.
- Të zhvillojë dëgjimin aktiv dhe empatinë përmes roleve dhe situatave të ndryshme.
- Të njohë format dhe zhanret e ndryshme të teatrit (tragjedi, komedi, monolog, improvizim, etj.)
- Të mësojë rreth historisë së teatrit dhe autorëve të rëndësishëm.
- Të eksperimentojë me skena, skenarë, role dhe elementë teknikë (drita, skenografi, kostume).
- Të zhvillojë mendimin kritik përmes analizës së një shfaqjeje ose teksti teatror.
- Të kuptojë mesazhet dhe temat e thella që përcjell teatri.
- Të aftësohet të bëjë vlerësime estetike dhe etike për vepra artistike.
- Të mësojë zgjidhjen e problemeve në situata të ndryshme përmes roleve.
- Të përvetësojë sjellje sociale të shëndetshme dhe etikë në komunikim.
- Të ndihmojë në formimin e identitetit personal dhe profesional.

3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i teatrit synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të jetës reale dhe në kontekstin shkollor. Në thelb, ky program përqendrohet në edukimin dhe formimin kulturor të nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, zbatuar dhe interpretuar njohuritë dramaturgjike në mënyrë sa më të drejtë dhe të bukur në jetën e tyre të përditshme. Programi i lëndës së teatrit në arsimin e mesëm të lartë përmban:

- a) *Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënësve që zhvillohen nëpërmjet lëndës së teatrit.* Lënda e teatrit kontribuon drejtpërdrejt në ndërtimin e kompetencave kyçe si dhe aftësive të shekullit 21-të si: të menduarin kritik dhe zgjidhjen e problemeve, aftësitë qytetare, aftësitë digjitale etj. *Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës së teatrit.* Programi i teatrit ndërthur njohuritë dhe aftësitë e saj me temat ndërkurrikulare si: identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave; qytetaria aktive dhe sipërmarrja; shëndeti mendor e fizik dhe siguria; zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore; teknologjia, shoqëria dhe media duke i lidhur konceptet dramaturgjike me situata konkrete që nxënësit përballen në jetën e tyre.
- b) *Kompetencat e lëndës së teatrit dhe rezultatet e të nxënësve.* Lënda e teatrit synon të pajisë nxënësit me kompetenca sepse teatri nuk është vetëm një disiplinë artistike, por një mjet i fuqishëm për të zhvilluar aftësi kyçe të shekullit 21. Ai e përgatit nxënësin për të qenë *krijues, bashkëpunues, komunikues efektiv dhe qytetar aktiv* në një botë në zhvillim të vazhdueshëm. Aftësitë kyçe të shekullit 21, janë një grup kompetencash që i ndihmojnë individët të jenë të suksesshëm në një botë që ndryshon me shpejtësi, të drejtuar nga teknologjia, informacioni dhe globalizimi. Lënda e teatrit, në mënyrë të natyrshme, kontribuon fuqishëm në zhvillimin e këtyre aftësive.

Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të teatrit, klasa 10-të

- c) *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit.* Në këtë rubrikë përshkruhet koha e dedikuar (numri i orëve mësimore) të klasës së dhjetë për çdo tematikë, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup etj; tematikat e lëndës dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre; njohuritë kryesore, aftësitë për secilën tematikë dhe qëndrimet që demonstroi nxënësi.
- d) *Metodologjia e mësimdhënies.* Në lëndën e teatrit është e rëndësishme t'i kushtohet një vëmendje e madhe përdorimit të metodave artistike që kanë lidhje të drejtpërdrejtë me lojën artistike, teknikave dhe proceseve artistike, bashkëpunimit etj. Përshtatja e mësimi për nxënësin me nevojat të veçanta dhe mbështetja e talenteve në lëndën e teatrit zhvillon aftësitë për lëndën. Në këtë rubrikë do të ketë edhe disa shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.
- e) *Vlerësimi i nxënësve është një tjetër rubrikë,* e cila përshkruan në mënyrë të përmbledhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit dhe të vetvlerësimit, vlerësimin si metodologji të nxëni. Gjithashtu në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj të niveleve të arritjes së rezultateve të të nxënit.
- f) *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren në lëndën e teatrit. Njohja me konceptet e artit dramatik, teknikat dhe proceset artistike dhe vepra të ndryshme dramaturgjike në periudhat më të rëndësishme që ka kaluar arti dramatik të sjellë nga burime të ndryshme dhe materiale didaktike të demonstruara me mjete konkrete.
- g) *Rekomandime për zbatimin e programit.* Në këtë rubrikë do të ketë disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor sic janë: nxënësit, mësuesit, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë, prindërit.
- h) *Ndryshimet përmbajtësore.* Në këtë rubrikë do të përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E TEATRIT

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyç dhe atyre të lëndës, në arsimin e mesëm të lartë. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive. Teatri nuk është vetëm një disiplinë artistike, por një mjet i fuqishëm për të zhvilluar aftësi të ndryshme komunikuese, bashkëvepruese, dhe artistike. Ai e përgatit nxënësin për të qenë *krijues, bashkëpunues, komunikues efektiv dhe qytetar aktiv* në një botë në zhvillim të vazhdueshëm.

4.2 Kompetencat kyç që zhvillon lënda e Teatrit në arsimin e mesëm të lartë

Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që mundësojnë nxënësin të përballet me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin si qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në situata të reja dhe jetësore, duke u vendosur vetë nxënësi në qendër të procesit. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyç që duhet të zhvillojë nxënësi në klasën e 10-të në lëndën e teatrit mund të përmbledhen si më poshtë:

Tabela 1. Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënit për klasën dhjetë.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare,</i>	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i>

<i>nxënësi:</i> - Shpreh mendimet dhe emocionet në mënyrë të qartë dhe të rrjedhshme në skenë dhe në diskutim. - Përdor gjuhën trupore dhe vokalin në mënyrë të ndërgjegjshme për të përcjellë mesazhe artistike. - Analizon dhe interpreton tekste dramatike në gjuhën shqipe, duke i përshtatur ato në formë skenike.	• Lufton role apo skena në gjuhë të huaj (anglisht, frëngjisht, italisht, etj.) dhe përshtatet me theksin dhe intonacionin përkatës. • Kupton dhe interpreton pjesë teatrale në gjuhë të huaj. • Përdor fjalor artistik të specializuar në gjuhë të huaj për të komunikuar rreth teatrit (në prezantime, projekte ose reflektime).
Kompetenca në STEM (matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri)	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në STEM, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> - Kupton përdorimin e ndriçimit, akustikës dhe hapësirës skenike duke lidhur njohuritë bazë të fizikës. - Përdor softuer teknik për dizajn skenik, skenografi apo efektet vizuale në skenë. - Zbaton logjikë dhe metodë për zgjidhjen e situatave praktike në ndërtimin e skenës apo skenografisë.	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - Përdor mjete digjitale për të kërkuar, analizuar apo krijuar përmbajtje teatrore (tekste, skena, kostume, drita, muzikë). - Regjistron dhe monton video të interpretimeve skenike. - Reflekton mbi rolin e teknologjisë në teatrin modern dhe krijon skena me elementë digjitalë.

Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i> - Reflekton mbi rolin dhe paraqitjen e tij në skenë. - Ndërton vetëbesim përmes performancave para të tjerëve. - Vendos qëllime për përmirësimin personal artistik dhe etik.	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> - Merr pjesë në aktivitete kulturore e artistike që promovojnë vlerat qytetare (drejtësia, barazia, të drejtat e njeriut). - Zhvillon ndjeshmëri ndaj temave shoqërore përmes roleve që trajtojnë çështje si diskriminimi, dhuna, emigracioni, etj. - Ndërton vetëdije për rëndësinë e artit në edukimin qytetar.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - Merr iniciativë në krijimin e skenave, roleve dhe projekteve. - Organizohen në role për të realizuar një shfaqje. - Zgjidh probleme që lindin gjatë përgatitjes së një performance.	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> - Njihet me vepra të huaja dhe vendase dhe i respekton vlerat që ato përcjellin. - Reflekton mbi ngjarje dhe konflikte kulturore përmes roleve. - Promovon përfshirjen dhe barazinë në punën në grup.

4.3 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e teatrit²

Integrimi i temave ndërkurrikulare me teatrin në arsimin e mesëm të lartë u mundëson nxënësve të kuptojnë më thellë lidhjet ndërmjet teatrit dhe jetës reale, duke i ndihmuar ata të zhvillojnë aftësi analitike, mendim kritik, argumentim dhe zgjidhje problemesh. Këto tema përforcojnë përdorimin e teatrit si mjet për interpretimin e të dhënave, planifikimin, marrjen e vendimeve dhe vlerësimin e situatave të ndryshme shoqërore, kulturore dhe shkencore.

- ✓ *Edukimi për të drejtat e njeriut dhe qytetarinë active:* Teatri trajton shpesh padrejtësi, barazi, zëdhënie për të marginalizuarit. *Psh:* skena mbi bullizmin, barazinë gjinore, drejtësinë në një komunitet.
- ✓ *Edukimi mjedisor:* Përmes roleve dhe situatave dramatike, nxënësit përjetojnë ndikimin e ndotjes, humbjes së natyrës, etj. *Psh:* skena me dialog mes natyrës dhe njeriut, ose një dramë për mbrojtjen e një pylli.
- ✓ *Edukim për paqen dhe zgjidhjen e konflikteve:* Teatri lejon të eksplorosh konflikte dhe mënyra për t'i zgjidhur përmes empatisë, psh: improvizim mbi një konflikt në shkollë që përfundon me pajtim.
- ✓ *Barazia gjinore:* Roli i vajzave dhe djemve në skenë trajtohet në mënyrë të barabartë. Përdoren role të shkëmbyeshme që theksojnë se aftësia nuk varet nga gjinia. *Psh:* një skenë ku një vajzë merr rol udhëheqës; dramë mbi sfidat e një vajze që kërkon të ndjekë pasionin.
- ✓ *Ndërkulturalizmi dhe diversiteti kulturor:* Teatri prezanton personazhe dhe realitete nga kultura të ndryshme. Inkurajon tolerancën dhe njohjen e tjetrit. *Psh:* përkthim dhe interpretim i përrallave ndërkombëtare; skena mbi mikpritjen.

² Veprimtaritë praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare mund të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë - teatri.

- ✓ *Shëndeti mendor dhe mirëqenia:* Dramaturgjia ndihmon nxënësit të shprehin emocionet dhe të kuptojnë ndjesitë e të tjerëve. Psh: ushtrime për shprehjen e ndjenjave përmes gjuhës trupore; dramë mbi vetëbesimin.
- ✓ *Edukim digjital dhe i mediave:* Përdorimi i mediave në dramë (videoprojektime, regjistrim i skenave) dhe edukimi për përmbajtjen mediatike. Realizimi i një video-skeçi dramatik që trajton varësinë nga rrjetet sociale.
- ✓ *Edukimi për sipërmarrje:* Nxënësit planifikojnë, ndajnë role, drejtojnë projekte dramatike – një formë e sipërmarrjes kreative. Organizimi i një mini-shfaqjeje ku secili nxënës ka një përgjegjësi (regjisor, aktor, skenograf).
- ✓ *Edukimi për trashëgiminë kulturore dhe historinë:* Përmes veprave shqiptare dhe ndërkombëtare, nxënësit lidhen me historinë, zakonet dhe identitetin kombëtar. Psh: interpretim i një legjende shqiptare; dramatizimi i një ngjarjeje historike.

4.4 Kompetencat e lëndës së teatrit dhe rezultatet e të nxënit

Bazuar në këtë kurrikul, lënda e teatrit synon të përmbushë 3 kompetenca, të cilat lidhen me kompetencat kyçe që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij dhe që arrihen nëpërmjet 3 tematikave kryesore. Këto kompetenca zbërthehen në rezultate të nxëni për klasën e dhjetë.

Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së teatrit: Tematika, Kompetenca lëndore dhe Kompetencat kyç

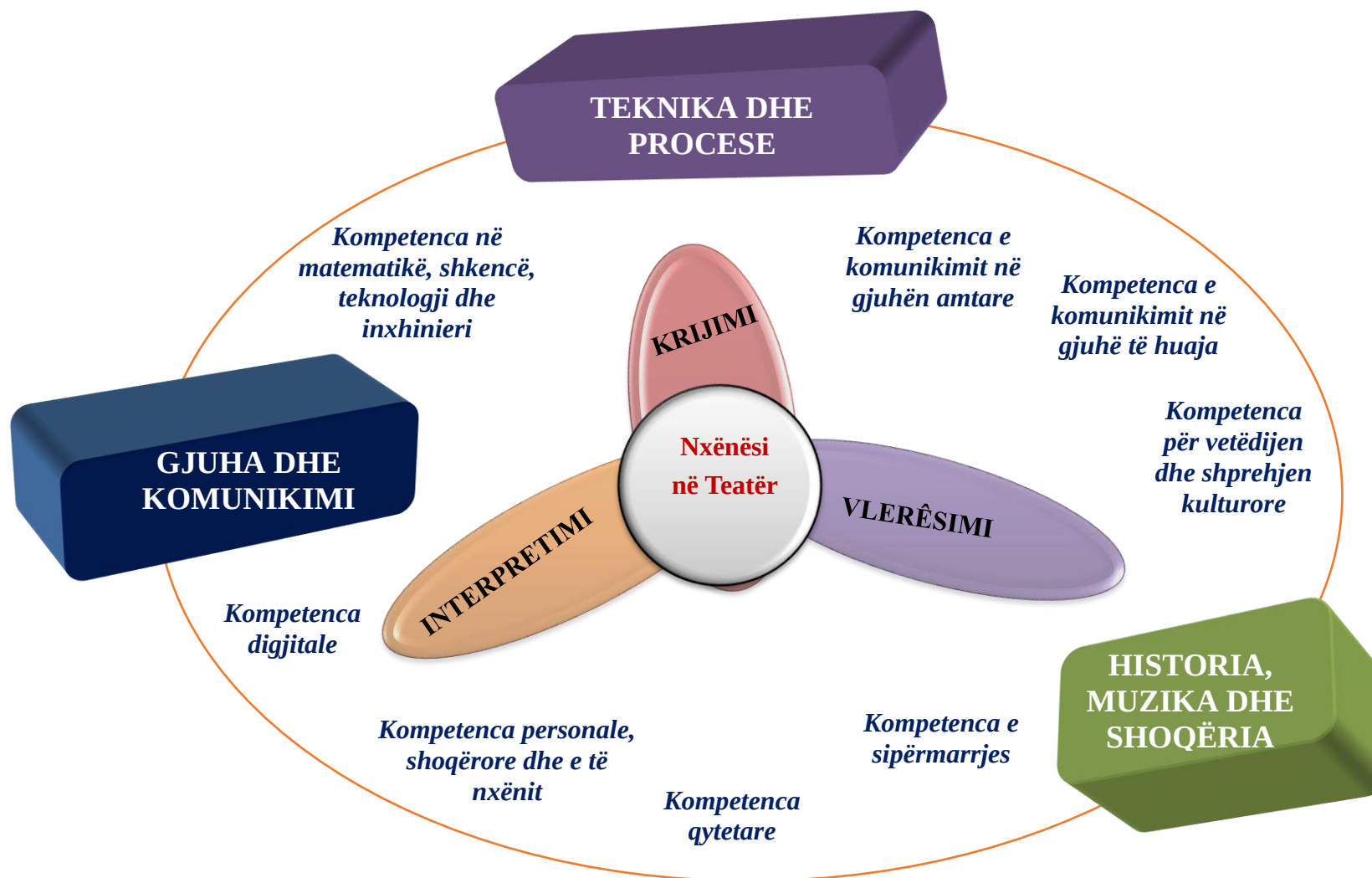

Tabela 2: Kompetencat artistike dhe rezultatet e të nxënit

Gjithashtu lënda e teatrit, zhvillon një sërë aftësish ku nxënësit angazhohen në aktivitetet dramaturgjike dhe zhvillojnë kompetencat artistike.

Tre janë kompetencat këndore të teatrit që përftohen nga njohuritë dhe përfshijnë:

KOMPETENCAT LËNDORE - TEATËR		
Kompetencat lëndore	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënit për kompetencat për klasën e dhjetë
Krijimi skenik	Nxënësi: nëpërmjet kompetencës së krijimit, nxënësi zhvillon aftësinë për të krijuar ide artistike dhe shprehëse, përmes përdorimit të mjeteve teatrore si teksti, personazhi, skenografia, ndriçimi, lëvizja dhe tingulli. Nxënësi inkurajohet të eksplorojë, improvizojë dhe eksperimentojë me forma të ndryshme të shprehjes artistike, duke ndërtuar një kuptim të thellë mbi procesin krijues dhe strukturën dramatike.	Nxënësi: Përdor teknika të ndryshme krijuese për të ndërtuar personazhe, situata dhe skena. - Krijon skica dramatike duke përdorur elementë të kompozimit teatror (koha, hapësira, konflikti). - Shpreh ide dhe emocione përmes mjeteve të ndryshme skenike (zë, trup, tekst, objekt). - Bashkëpunon në mënyrë efektive në krijimin e një pjese origjinale në grup.

		- Eksperimenton me stile dhe gjini të ndryshme teatrale (monolog, komedi, tragjedi, teatër absurd, etj).
Interpretimi skenik	Nxënësi: nëpërmjet performimit, nxënësi krijon aftësinë për të interpretuar dhe shfaqur një vepër teatrale përmes zërit, trupit, qëndrimit dhe emocioneve. Përfshin gjithashtu aftësinë për të komunikuar me publikun, për të përdorur hapësirën skenike dhe për të punuar në mënyrë të sinkronizuar me grupin, duke respektuar regjinë dhe strukturën e veprës.	Nxënësi: Interpreton role të ndryshme me zë të qartë, intonacion të saktë dhe qëndrim të përshtatshëm trupor. - Kontrollon emocionet dhe reagimet gjatë performancës në skenë. - Respekton tekstin skenik, regjinë dhe partnerët e lojës gjatë interpretimit. - Përdor në mënyrë kreative hapësirën skenike, rekuizitat dhe ndriçimin. - Komunikon me publikun përmes një paraqitjeje autentike dhe të besueshme.
Vlerësimi i veprave dramaturgjike	Nxënësi: nëpërmjet kompetencës së vlerësimit përqendrohet në aftësinë për të analizuar, vlerësuar dhe reflektuar mbi veprat teatrale, qofshin ato klasike apo moderne, shqiptare apo ndërkombëtare. Ajo përfshin zhvillimin	Nxënësi: Analizon elementët bazë të një vepre teatrale: personazhi, dialogu, konflikti, mesazhi.

	e një gjykimi estetik dhe kritik, duke përdorur terminologjinë teatrore dhe kuptimin e strukturave dramatike dhe të mesazheve	- Identifikon stile, epoka dhe gjini të ndryshme teatrale dhe ndryshimet mes tyre. - Reflekton mbi ndikimin emocional dhe shoqëror të një veprë teatrore. - Përdor terminologji të saktë teatrore në analizë dhe diskutim. - Jep mendime të argumentuara mbi lojën aktoriale, regjinë, skenografinë, kostumet dhe aspektet teknike.

5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë

Lënda e teatrit zhvillohet për 36 javë mësimore me nga 2 orë/javë secila, pra gjithsej 72 orë. Lënda e teatrit specifikon kohën (orët e sugjeruara) e secilës tematikë. Shuma e orëve sugjeruese për secilën tematikë është e barabartë me sasinë e orëve vjetore, të përcaktuar në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë. Kjo ka si qëllim që, përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secila tematikë në orët totale vjetore.

Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë

Tematika	Gjuha dhe komunikimi	Teknika dhe procese	Historia, teatri dhe shoqëria	Gjithsej orë
Klasa e dhjetë	10	32	30	72 orë

5.2 Përmbajtja e lëndës sipas tematikave dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre

Programi i lëndës “Teatër” zhvillohet përmes tri tematikave: *Tematika I: Gjuha dhe komunikimi, Tematika II: Teknika dhe procese, Tematika III: Historia, teatri dhe shoqëria.*

Për secilën tematikë janë paraqitur njohuritë, aftësitë, që duhet të demonstrojnë nxënësi lidhur me tematikat përkatëse, ndërkohë qëndrimet dhe vlerat që demonstron nxënësi në lëndë e teatrit përmbledhen për të gjitha tematikat. Tematikat dhe renditja e tyre **nuk** presupozojnë që përmbajtja vjetore, përgjatë vitit shkollor, duhet të zhvillohet e ndarë sipas tematikave dhe në këtë renditje. Sasia e orëve mësimore për secilën tematikë është

rekomanduese. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës, kurse janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shitesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën tematikë.

TEMATIKA: GJUHA DHE KOMUNIKIMI	
<i>Përshkrimi i tematikës</i> Përmbajtja e kësaj tematike mundëson ka në qendër gjuhën teatrale si mjet komunikimi dhe shprehjeje artistike. Nxënësit eksplorojnë mënyrat sesi një personazh, situatë apo konflikt ndërtohet dhe komunikohet përmes dialogut, monologut, zërit, trupit, gjestit dhe hapësirës skenike. Ata mësojnë të kuptojnë dhe të përdorin simbolet dhe kodet teatrale, si dhe të zhvillojnë aftësitë për të shprehur ide, emocione dhe mesazhe përmes mjeteve të artit skenik. Kjo tematikë ndihmon në formimin e një komunikimi të ndërgjegjshëm skenik, në interpretim dhe bashkëveprim.	
KLASA X	
NJOHURITË	AFTËSITË
<i>Gjuha, mendimi dhe komunikimi teatror:</i> - Arti, teatri dhe mendimi estetik. - E bukura në art dhe në teatër. - Vepra teatrale dhe dramaturgu. - Mjetet shprehëse në teatër.	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - hulumton pjesë dramaturgjike të teatrit shqiptar e botëror, duke krijuar mbi to argumentim tematik, estetik, historik dhe shoqëror; - diskuton rreth veçorive që karakterizojnë dramaturgjinë shqipe, gjinitë e - lëvruara të saj;

Elementet teatrore: - Interpretimi. - Zhanri. - Elementet skenike. - Karakteri kombëtar e universal i veprës. - Etydi. Lidhja e ngushtë e tetarit me rrethanat historike e shoqërore. Simbolizmi dhe konvencioni në teatër. Gjinitë teatrore. Stili teatror.	- përshkruan gjendje të ndryshme emocionale, përballë pjesëve të ndryshme; - evidenton skenat jetësore dhe konvencionin në veprën dramaturgjike; - shpjegon rolin e mjeteve shprehëse teatrore, bazë në kuptimin dhe - realizimin e një vepre teatrore; - përshkruan dhe diskuton mbi ndryshueshmërinë e emocionit që krijojnë - në një vepër elementet teatrorë; - shpjegon parimet e krijimit të karakterit dhe elemente të tjera skenike që - lidhen me plotësimin e figurës; - kupton strukturën teatrore të ndërtimit të një vepre dhe jepi mendimin e - vet mbi vendosjen e saj në skenë, si një krijim origjinal; - shpjegon kuptimin e formës teatrore, gjinisë dhe stilit; - formulon pyetje rreth veprave teatrore nga kohë të shkuara ose të - tanishme, lidh epokat me krijimet teatrore; - evidenton elementet tipike kombëtare në një pjesë dramaturgjike shqiptare ose jo dhe ato universale.

TEMATIKA: TEKNIKA DHE PROCESE

Përshkrimi i tematikës

Kjo tematikë fokusohet në zhvillimin e aftësive me **aspektet praktike dhe teknike të krijimit dhe realizimit të një shfaqjeje teatrale**. Ajo përfshin elemente të punës skenike si: **aktimi, regjisë, skenografisë, ndriçimit, tingullit, kostumeve dhe organizimit të hapësirës**. Nëpërmjet ushtrimeve, improvizimeve dhe punës së drejtpërdrejtë në skenë, nxënësit përfshihen në procesin e prodhimit të një vepre – nga ideja deri në

shfaqje. Ata zhvillojnë **aftësi teknike, krijuese dhe bashkëpunuese**, duke njohur rolet e ndryshme në një produksion skenik dhe duke punuar në mënyrë të organizuar.

NJOHURITË	AFTËSITË
- Gjinia e pjesës. - Krijim sipas konceptit regjisorial. - Rolet dhe karakteristikat e tyre. - Ndërtimi i marrëdhënieve skenike. - Të dëgjuarit dhe vëmendja skenike. - Etydi. - Loja në ansambël. - Nënteksti.	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - interpreton vetëm dhe në ansambël; - propozon rolin që dëshiron sipas prirjeve vetjake, ashtu si edhe pranon e bën të pamundurën të realizojë një rol të caktuar nga regjisori/mësuesi, sipas vizionit të këtij të fundit; - hulumton mbi rolin e caktuar dhe e analizon atë, duke propozuar veçori të personazhit, që ta realizojë në mënyrë më të plotë e krijuese - (nëse personazhi mund të interpretohet si çalaman, shumë i - shëndoshë, zë hollë, etj.); - interpreton tekstin, krijon etyde dhe marrëdhënie sipas karakteristikave të personazhit të tij, në pajtim me regjisorin/mësuesin - dhe pjesën tjetër të trupës interpretuese; - dëgjon dhe komenton interpretimin e pjesëtarëve të tjerë; - përpiket të punojë në ansambël, duke krijuar marrëdhënie të qëndrueshme skenike, pa mbytur lojën e të tjerëve me të tijën, por edhe pa rrëzuar ritmin e pjesës;

	- improvizon lirshëm, për të përmirësuar etydet që krijojnë shfaqjen, duke sjellë më shumë krijimtari mbi të; - përpiqet të mos harrojë arritjet e çdo prove, duke ruajtur stabilitetin e punës e duke e ndihmuar atë të zhvillohet më tej.
TEMATIKA: HISTORIA, TEATRI DHE SHOQËRIA	
<i>Përshkrimi i tematikës</i> Përmbajtja e kësaj tematike fokusohet në njohjen dhe analizën e zhvillimit historik dhe kulturor të teatrit, duke u ndalur në periudha, rryma dhe figura të rëndësishme që kanë ndikuar në evolucionin e artit skenik. Nxënësit njihen me teatrin antik, mesjetar, renesancën, romantizmin, realizmin, modernizmin, teatrin shqiptar dhe lëvizjet bashkëkohore. Kjo fushë ndihmon në ndërtimin e kuptimit kulturor dhe kontekstual të veprave teatrale dhe e nxit nxënësin të lidhë teatrin me zhvillimet shoqërore, politike dhe filozofike të kohëve të ndryshme. Ajo rrit ndjeshmërinë kulturore dhe aftësinë për të vlerësuar artin si pasqyrë e realitetit njerëzor.	
NJOHURITË	AFTËSITË
Kultura teatrale: - Zhvillimi i saj, sipas karakteristikave të periudhës, veprave dhe dramaturgëve. - Zhanret, karakteristikat - Stilet, karakteristikat - Dallimet mes një zhanri në periudha të ndryshme	<i>Nxënësi demonstroi se:</i> - analizon rrugën që ka ndjekur zhvillimi i dramaturgjisë shqipe në - periudha të ndryshme. - shpjegon karakteristikat historike, politike, kulturore, fetare, kombëtare që ndikuan në zhvillimin e kulturës teatrale në periudha të ndryshme.

- Kontekstet shoqërore e historike - Zhvillimi i dramaturgjisë e teatrit shqip: - Format dhe stili teatror: drama historike, epike, romantike, komedia shoqërore. - Vlerat kombëtare dhe karakteri tipik shqiptar në dramaturgjinë shqipe. Mesazhet universale. - Propaganda mbi sistemin komunist dhe njeriun e ri, tjetërsimi i simboleve teatrale e kodeve kombëtare në funksionon të kësaj propagande. - Drama dhe komedia e mëvonshme shoqërore, mesazhet e problematikës së ditës, por edhe mesazhe universale, që janë mungesë e periudhës së parë të krijimtarisë. - Tiparet e reja dhe trashëgimia nga e shkuara. - Problemet me trajtimin e fenomeneve, përpjekja për të gjithëpërfshirë këto të fundit dhe artificialiteti që sjell në dramaturgjinë e re. - Dramaturgët modernë dhe gjuha e re dramaturgjike,	- evidenton format teatrore sipas karakteristikave të tyre dhe shpjegon problematikën që trajton secila. - argumenton zhvillimin e formave teatrore në periudha të ndryshme. - shpjegon rrugën e zhvillimit të gjinive teatrore në Shqipëri - prezanton informacionin e mbledhur rreth teatrit gjatë këtyre periudhave të marra në studim. - realizon një projekt mbi jetën dhe veprën e një dramaturgu apo vepre - dramaturgjike të një periudhe të caktuar. - përdor mjete të ndryshme të teknologjisë për: - o kërkim të dhënash; - o prezantim; - o regjistrime audio dhe video.

motive kombëtare si frymëzim për mesazhe universale.	
QËNDRIME DHE VLERA	
Nxënësi: - zhvillon vetëbesimin për të interpretuar para të tjerëve. - shpreh dhe menaxhon emocionet përmes lojës dramatike. - njeh dhe respekton emocionet e të tjerëve përmes përjetimit të roleve. - zhvillon imagjinatën në ndërtimin e situatave dhe personazheve. - reflekton mbi veten dhe përjetimet personale përmes teatrit. - punon në mënyrë bashkëpunuese me të tjerët në ndarjen e roleve dhe detyrave. - respekton rregullat e punës në grup dhe mendimet e të tjerëve. - zhvillon ndjeshmëri ndaj diversitetit përmes roleve dhe situatave të ndryshme. - tregon durim dhe mirëkuptim gjatë procesit të përgatitjes së një shfaqjeje. - ndërton marrëdhënie pozitive përmes komunikimit artistik. - shpreh qartë mendime dhe ndjenja nëpërmjet zërit, trupit dhe mimikës. - përdor forma të ndryshme komunikimi verbal dhe joverbal në interpretim. - dëgjon dhe ndërvepron në mënyrë aktive gjatë procesit dramatik. - angazhohet në dialog me bashkëmoshatarët përmes situatave teatrale. - përdor gjuhën artistike për të shprehur ide personale. - kupton mesazhet shoqërore që përcillen përmes veprave dramatike.	

- reflekton mbi vlerat njerëzore dhe situatat reale përmes roleve teatrale.
- njeh dhe vlerëson trashëgiminë kulturore shqiptare përmes pjesëve popullore.
- përdor teatrin si mjet për të shprehur ide ose qëndrime sociale.
- Nxënësi demonstroi ndjeshmëri ndaj sfidave dhe problemeve të komunitetit.
- tregon krijimtari në ndërtimin e personazheve dhe situatave.
- respekton procesin artistik nga ideja deri te shfaqja.
- analizon elemente estetike të një skene ose shfaqjeje.
- përpaket të përmirësohet përmes reflektimit dhe kritikës ndërtuese.
- merr përgjegjësi për rolin e tij në një projekt artistik në grup

5.3 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve)3.

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme.

³ Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e teatrit do të përshkruhen veprimtari praktike për përmbushjen e rezultateve të të nxënit sipas tematikave të lëndës.

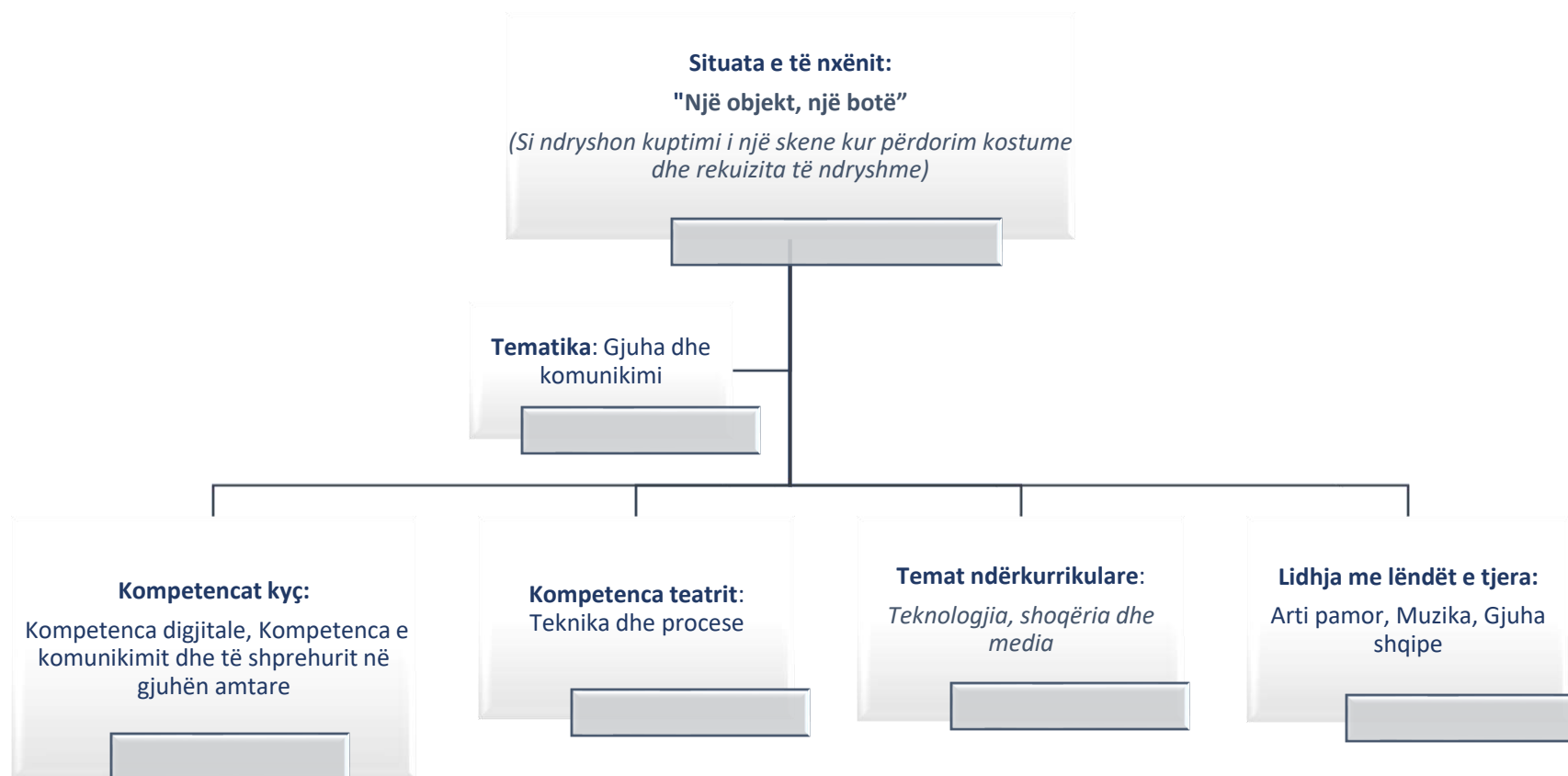
Tabela 4. Shembull i veprimtarive për përmbushjen e RN-ve

REZULTAT TË NXËNI TË ORËS MËSIMORE	VEPRIMTARIA PRAKTIKE
SHEMBULLI	
“Zbaton rolet dhe detyrat e secilit në teatër.”	Prezantimi i situatës Të ndihmojë nxënësit të kuptojnë rolet që ekzistojnë në një trupë teatrore (aktorë, regjisorë, ndihmës, skenografë, etj.) dhe të përjetojnë përmes një aktiviteti praktik se si funksionon një grup artistik në mënyrë të bashkërenduar dhe të përgjegjshme. Mësuesi përgatit një tekst i thjeshtë për t’u dramatizuar (mund të jetë përrallë, një sketch i shkurtër, apo një fragment nga një vepër e njohur). Pastaj prezanton një fletë me përshkrimin e roleve (aktor, regjisor, kujdestar kostumesh, kujdestar rekuizitash, asistent regjisor, drejtues skene, etj.) si dhe disa rekuizita të thjeshta dhe kostume simbolike (kapele, shallë, libra, kuti, etj.) Mësuesi nis me një bisedë të shkurtër: “Në një shfaqje teatri, a mendoni se vetëm aktorët janë të rëndësishëm? Po kush tjetër punon që një shfaqje të jetë e suksesshme?” Ai prezantohen rolet kryesore që ndodhen në një trupë teatrore dhe jep fletë të përshkruajnë çdo rol. Më pas mësuesi i ndan në grupe grupe 5–6 vetë dhe përcakton rolet ku çdo nxënës zgjedh një rol të caktuar në trupë (aktor, regjisor, kujdestar i rekuizitave, ndihmës regjisor, etj.). Mësuesi udhëzon mbi përgatitjen e një skene sipas hapave: Çdo grup përgatit një skene të shkurtër (1–2 minuta) nga materiali i dhënë. Aktorët mësojnë dhe interpretojnë.

	Regjisori jep udhëzime për vendosjen, mënyrën e të folurit, etj. Kujdestari i kostumeve dhe rekuizitave organizon veshjen dhe skenografinë. Ndihmësit koordinojnë hyrjen/daljen dhe mbajnë shënime për vështirësitë. Në fund të orës bëhet një reflektim nga vetë nxënësit. “Roli im ishte...”, “Detyra ime ishte...”, “Mësova që...” “E ndihmova grupin tim duke...”

Diagrama 3. Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit “Një objekt, një botë”

(Si ndryshon kuptimi i një skene kur përdorim kostume dhe rekuizita të ndryshme)

6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Mësimdhënia dhe të nxënit efektiv përfshin një kombinim qasjesh, strategjish, metodash dhe teknikash që përdoren për të mbështetur të nxënësit efektiv dhe zhvillimin e kompetencave të nxënësve në mjediset mësimore. Këto strategji dhe metoda kanë parasysh dhe plotësojnë nevojat e të nxënësit si dhe sigurojnë pjesëmarrjen aktive të nxënësve në përzgjedhjen dhe shfrytëzimin e informacionit, duke nxitur përgjegjësinë vetjake, iniciativën, reflektimin, pavarësinë e gjyqimit, vënvlerësimin, bashkëpunimin dhe barazinë. Edukimi promovon disa metoda të nxëni të cilat janë: a) Të nxënit me në qendër nxënësin; b) Të nxënit që promovojnë kompetencat; c). të nxënit e diferencuar; d) të nxënit e integruar; dh) Përdorimi i teknologjisë digjitale; e) Mësimin e kombinuar; ë) Të nxënit e bazuar në projekte; f) Angazhimi aktiv; g) Zhvillimin e të menduarit kritik dhe zgjedhjes së problemeve; gj) Të nxënit në bashkëpunim; h) Të nxënit e bazuar në krijime etj.

6.1 Qëllimi dhe roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e teatrit.

Metoda mësimore në lëndën e teatrit kanë si qëllim: të ndihmojë mësuesin të organizojë, drejtojë dhe vlerësojë procesin mësimor për teatrin, në mënyrë që nxënësit të zhvillojnë aftësi krijuese, komunikuese, bashkëpunuese dhe të mendimit kritik.

Parime themelore të metodologjisë së teatrit në shkollë:

Parimi	Zbatimi në praktikë
Qasje e të nxënit aktiv	Nxënësit janë pjesëmarrës të drejtpërdrejtë në role dhe situata.
Mësimi përmes përjetimit	Mësojnë përmes ndjenjës dhe veprimit, jo vetëm përmes të folurit.
Qasje e të mësuarit bashkëpunues	Puna në grupe, ndarje rolesh dhe përgjegjësisë.

Zhvillimi i të menduarit kritik dhe reflektues	Nxënësit analizojnë veprat, diskutimet dhe përvojat skenike.
Ndërthurja me realitetin	Situata dramatike lidhen me përjetime dhe tema aktuale.

Metoda/Teknika	Përshkrim shkurtër	Shembull konkret
Improvizimi	Nxënësit krijojnë situata pa tekst të shkruar	“Një takim i papritur në autobus”
Lojërat dramatike	Lojëra për të zhvilluar imagjinatën, trupin, zërin	Lojë me emocione – “aktrimi i heshtur”
Leximi dramatik	Lexim me intonacion dhe interpretim emocional	Fragment nga “Toka Jonë”
Dramoskicë (Mini-skena)	Krijimi i pjesëve të shkurtra me mesazhe konkrete	“Një ditë pa celularë”
Dramatizimi i përrallave	Transformimi i tregimeve në skena	“Luani dhe miu”, “Ujku dhe qengji”
Krijimi i karakterit	Nxënësi ndërton një personazh nga fillimi	“Krijo një personazh me sekret”
Ndërtimi i skenës në grup	Grupet organizojnë vetë hyrjen, konfliktin, zgjidhjen	Mini-shfaqje me tema sociale

7 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Në mësimin e teatrit, vlerësimi i nxënësve në arsimin e mesëm të lartë është pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor dhe ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë po i mësojnë nxënësit njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat e kësaj lënde. Në lëndën e teatrit qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por të sigurohet një **vlerësim i vazhdueshëm**, gjatë procesit dhe në fund, që merr parasysh **angazhimin, përparimin, krijimtarinë dhe bashkëpunimin**, jo vetëm rezultatin përfundimtar.

Fusha e vlerësimit	Çfarë vlerësojmë konkretisht?
Angazhimi personal	Pjesëmarrja aktive, përpjekja, përkushtimi
Komunikimi dhe shprehja	Si përdor zërin, trupin, mimikën, ritmin, pauzat
Krijimtaria	Sa origjinale është ideja, si interpreton ndryshe
Bashkëpunimi	Si sillet në grup, si respekton rolet e të tjerëve
Reflektimi	A kupton çfarë funksionoi, çfarë mund të përmirësojë
Zbatimi i teknikave teatrore	Përdorimi i mjeteve: kostume, rekuizita, vendosja në hapësirë

7.1 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit, RN-ve.

Mësuesi ndërton një sërë instrumentesh për vlerësimin e nxënësit në teatër duke iu referuar specifikave të lëndës. **Instrumentet e vlerësimit** janë të domosdoshëm për të marrë informacion lidhur me zotërimin e njohurive dhe demonstrimin e aftësive skenike nëpërmjet treguesve të besueshëm për progresin e tyre. Vlerësimi i nxënësve në lëndën e **teatrit** duhet të jetë **i matshëm**, duke përfshirë tregues jo vetëm për njohuritë mbi dramaturgjinë, por edhe shkathtësitë e inetpreimit skenik, dhe analizimit të veprave skenike.

Tabela 5. Shembull 1 dhe 2 për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembull 1:			
Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi zbaton rolet dhe detyrat e secilit në një projekt teatror.			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
- Nxënësi merr me përgjegjësi rolin e caktuar, e kupton funksionin e tij në trupë, bashkëpunon aktivisht me grupin, ndihmon të tjerët, dhe tregon përkushtim gjatë gjithë procesit. Iniciativë dhe krijimtari në zbatimin e detyrave.	- Nxënësi kupton rolin e vet dhe detyrat përkatëse, angazhohet në grup, tregon përpjekje të qëndrueshme, por ka nevojë për nxitje ose ndihmë në momente të caktuara.	- Nxënësi përfshihet pjesërisht në detyrat e grupit; ka vështirësi në kuptimin e rolit të vet, shpesh tërhiqet nga puna ose nuk tregon përkushtim të mjaftueshëm.	- Nxënësi nuk merr përgjegjësi për rolin, nuk përfshihet aktivisht në detyra dhe ka nevojë të vazhdueshme për mbështetje dhe drejtim nga mësuesi apo grupi.

Shembull 2:

Rezultati i të nxënës (RN): Nxënësi përdor gjuhën trupore dhe mimikën për të shprehur ndjenja dhe situata në teatër.

Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
- Nxënësi shpreh me qartësi dhe larmi emocione dhe situata përmes gjuhës trupore dhe mimikës. Lëvizjet janë të sinkronizuara me qëllimin skenik, dhe përdorimi i trupit rrit fuqinë shprehëse të interpretimit. Krijon ndikim te publiku.	- Nxënësi përdor gjuhë trupore dhe mimikë për të përcjellë emocione bazë dhe situata, me disa momente të qarta shprehjeje. Ka përpjekje të dukshme për të ndërlidhur lëvizjen me ndjesinë e skenës.	- Nxënësi përdor mimikën dhe trupin në mënyrë të kufizuar ose jo të qartë. Disa emocione mund të duken, por jo gjithmonë në përputhje me situatën. Ka nevojë për udhëzim për të rritur ndërgjegjësimin trupor.	- Nxënësi nuk arrin të përdorë mimikën ose trupin për të shprehur situatën ose emocionin. Lëvizjet janë të ngurta ose pa lidhje me interpretimin. Ka nevojë për mbështetje të drejtpërdrejtë dhe ushtrime bazë.

8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Gjatë procesit mësimor të teatrit, përdorimi i burimeve dhe materialeve të ndryshme ndihmon në ndërtimin e një kuptimi të thellë dhe praktik të njohurive teatrale.

Burimet Didaktike për Mësimin e Teatrit

a) Tekste dhe materiale letrare

- Dramat klasike dhe moderne: Përdorimi i teksteve të autorëve si Ëilliam Shakespeare, Anton Çehov, Bertolt Brecht, Ismail Kadare, etj.
- Dialogë të shkurtër për ushtrime improvizimi.
- Tekste të krijuara nga nxënësit – nxisni shkrimin kreativ dhe skenat spontane.

b) Manuale dhe udhëzues metodikë

- Manuale për mësimin e teatrit në shkolla (nëse ekzistojnë sipas kurrikulës kombëtare).
- Udhëzues për lojëra teatrale, zhvillim personazhi, teknika improvizimi.
- Fletë pune për zhvillimin e kompetencave krijuese dhe reflektuese.

c) Rekuizita dhe mjete skenike

- Rekuizita të thjeshta: maska, kostume, objekte të përditshme.
- Materiale për ndërtimin e skenografisë nga letër, karton, ngjyra etj.
- Hapësira e përshtatshme në klasë për të krijuar “skena” të vogla.

d) Videomateriale dhe regjistrime

- Shfaqje teatrale të regjistruara (nga Youtube, arkiva të teatrove kombëtare).
- Dokumentarë mbi procesin e krijimit të një shfaqjeje teatrale.
- Filma artistikë me bazë dramatike për analizë karakteresh dhe veprimi.

Përdorimi i Teknologjisë në Mësimin e Teatrit

a) Prezantime dhe mjete digjitale

- PowerPoint / Canva / Google Slides për paraqitje vizuale të temave (historia e teatrit, elementet skenike, teknikat e interpretimit).
- Padlet, Jamboard ose Miro për bashkëpunim në hartimin e skenarëve dhe analizave.

b) Platforma video për analizë dhe reflektim

- Përdorimi i YouTube për të parë shfaqje të ndryshme teatrale, krahasuar stilet dhe interpretimet.
- Nxënësit mund të xhirojnë interpretimet e tyre dhe të bëjnë vetëvlerësim ose feedback në grup.

c) Audio dhe efekte zanore

- Përdorimi i aplikacioneve si Soundtrap, Audacity për të regjistruar narracione, efekte zanore ose muzikë për skenat.
- Nxënësit mësojnë si të krijojnë atmosferë nëpërmjet zërit.

d) Platforma të mësimit në distancë

- Google Classroom, Moodle ose Edmodo për shpërndarjen e materialeve, ngarkimin e detyrave dhe feedback.
- Mund të përdoren për të organizuar reflektime, ese, ose diskutime mbi shfaqje të ndjekura online.

e) Aplikacione për krijim skenarësh

- Celtx apo ËriterDuet për të ndihmuar nxënësit të shkruajnë skenarë në mënyrë të strukturuar.
- Përdorimi i këtyre platformave nxit aftësi teknike dhe punë bashkëpunuese.

9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së teatrit bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Plani Mësimor i Arsimit të Mesëm të Lartë si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Europian për arsimin. Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë rubrikë përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të zhvillohet me efektivitet programi i lëndës së teatrit.

a) Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të lidhin përmbajtjen e teatrit me fusha të tjera (gjeografi, gjuhë, histori, art pamor, edukatë qytetare, TIK, etj.) për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë të riun të kuptojë përdorimin e teatrit në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- ✓ Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku të rinjtë ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socio - emocional.
- ✓ Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë të rinjtë, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ Të sigurojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të teatrit (p.sh. sugjerohet 40% teori — 60% praktikë). Përdorimi praktik i teatrit do të realizohet përgjatë çdo ore mësimore. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë të lëndës së teatrit.

- ✓ Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

b) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve dramaturgjike.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të nxënësit.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- ✓ Të vlerësojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të teatrit gjatë zhvillimit të orëve mësimore.
- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënësit dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socio - emocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e teatrit.
- ✓ Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

c) Rekomandime për prindërit

- ✓ Të inkurajojnë të rinjtë që të kuptojnë rëndësinë e teatrit jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.

- ✓ Të sigurojnë që të rinjtë ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i teatrit zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

d) Rekomandime për nxënësit

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët e teatrit, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive dramaturgjike.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përfshirë edhe përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve online.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e teatrit si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

PROGRAMI I LËNDËS “EDUKIM FIZIK, SPORT DHE SHËNDET” ARSIMI I MESEM I LARTË KLASA 10

FUSHA “EDUKIMI FIZIK, SPORTI DHE SHËNDETI”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinator: Marina Topulli

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

1 HYRJE	6
2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS EDUKIM FIZIK, SPORT DHE SHËNDET	8
2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” në arsimin e mesëm të lartë	10
3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT	12
4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA	15
4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit	15
4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	22
4.3 Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënit.....	28
5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	35
5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë	35
5.2 Përmbajtja e programit për klasën e dhjetë	35
5.2.1 Tematika: Edukim nëpërmjet aktiviteteve fizike	37
5.2.2 Tematika: Aktivitete sportive.....	41
5.2.3 Tematika: Edukim në shërbim të shëndetit, mirëqenies dhe komunitetit	46
5.3 Qëndrime dhe vlera.....	48
5.4 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).....	50
6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES.....	52

6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	53
6.2 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	54
6.3 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	60
6.4 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	61
7 VLERËSIMI I NXËNËSVE	63
7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	64
7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	67
7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit, RN-ve.	67
8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE	69
8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM	70
9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	71
<i>a) Rekomandime për mësuesit</i>	<i>72</i>
<i>b) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm</i>	<i>72</i>
<i>d) Rekomandime për nxënësit</i>	<i>73</i>
10 NDRYSHIMET PËRMBAJTJE SORRE	74

Përmbajtja e tabelave

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.	15
Tabela 2. Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”.....	27
Tabela 3: Kompetencat në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” dhe rezultatet e të nxënit	30
Tabela 4. Kompetencat lëndore dhe aftësitë që zhvillohen.....	34
Tabela 5: Orë të sugjeruara për çdo tematikë	35
Tabela 6. Qëndrimet dhe vlerat.....	48
Tabela 7. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve	50
Tabela 8. Shembull : Tema të projekteve kurrikulare në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”.....	55
Tabela 9. Shembull: Situata me nxënësit me nevojë të veçantë në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”.	61
Tabela 10. Shembull :Aktivitete me nxënësit e talentuar në lëndën në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	62
Tabela 11. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve	68

Përmbajtja e diagrameve

Diagrama 1. Përmbajtja e programit të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	13
Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”	28
Diagrama 3. Shembull situate të nxëni dhe lidhja me elementet e programit	59

1 HYRJE

Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” është pjesë thelbësore e procesit arsimor dhe një komponent i domosdoshëm për zhvillimin e plotë të nxënësit. Ajo dallon nga fushat e tjera kurrikulare për shkak të fokusit të saj të drejtpërdrejtë mbi trupin, përvojat fizike dhe shëndetin e njeriut. Në një kohë kur komuniteti i shëndetit publik po i kushton gjithnjë e më shumë vëmendje ndikimit pozitiv të edukimit fizik shkollor në mirëqenien e fëmijëve, kjo lëndë shihet si një mjet efektiv për të nxitur aktivitetin fizik të rregullt dhe për të edukuar një stil jetese aktiv dhe të shëndetshëm.

Në arsimin e mesëm të lartë, lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” synon zhvillimin e njohurive, shkathtësive, qëndrimeve dhe kompetencave të nevojshme për mirëqenien mendore, emocionale, fizike dhe sociale të nxënësve. Ajo i ndihmon ata të përballen me sfidat e jetës së sotme dhe të së ardhmes në mënyrë të shëndetshme dhe produktive.

Programet e kësaj lënde përqendrohen në veçoritë fizike, njohëse, psikologjike dhe sociale të nxënësve, duke ofruar mundësi të shumta për aftësim teorik dhe praktik. Ato vlerësojnë ndikimin pozitiv të aktiviteteve lëvizore dhe sportive në formimin fizik, emocional dhe social të nxënësve, si dhe në zhvillimin e kompetencave jetësore.

Programet janë të konceptuara si vazhdimësi e arsimit të mëparshëm dhe përgatitje për nivelet më të larta arsimore. Ato përfshijnë përvoja lëvizore e sportive dhe njohuri në fushën e shëndetit, duke i aftësuar nxënësit për të ndërtuar zakone të shëndetshme dhe për të zhvilluar vetëbesimin dhe aftësinë për të punuar në grup.

Lënda i trajton nxënësit si individë të veçantë dhe njëkohësisht si pjesë aktive të një komuniteti, duke ofruar mundësi të shumta për integrim ndërkurrikular. Eksperiencat e përfituara nga kjo fushë mund të transferohen dhe të aplikohen lehtësisht në lëndët e tjera, duke pasuruar njohuritë teorike dhe kulturën e përgjithshme të nxënësve në funksion të përvojave praktike.

Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” lidhet ngushtësisht me fusha të tjera të të nxënit, si: shkencat e natyrës, teknologjia, ekonomia, gjeografia, letërsia dhe edukimi qytetar. Kjo lidhje ndërdisiplinore u ofron nxënësve një kuptim më të thelluar dhe praktik të përdorimit të edukimit fizik në jetën reale dhe në profesione të ndryshme, duke i ndihmuar të ndërtojnë ura mes dijeve të ndryshme.

Për të përmbushur nevojat dhe stilet e të nxënit të çdo nxënësi, programi synon të ofrojë:

- Përmbajtje të pasur dhe të larmishme,
- Ushtrime praktike dhe projekte konkrete,
- Detyra krijuese dhe përdorim të teknologjisë së informacionit,
- Zbatimin e qasjes STEM,
- Bashkëpunim në grupe dhe angazhim në projekte të lidhura me jetën reale.

Si një nga shtatë fushat e kurrikulës së arsimit të mesëm të lartë, lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” jo vetëm që forcon të menduarit logjik dhe aftësitë për zgjidhjen e problemeve, por gjithashtu ndihmon nxënësit të ndërtojnë vetëbesimin, të punojnë në mënyrë të pavarur dhe të bashkëpunojnë për arritjen e qëllimeve të përbashkëta. Për më tepër, ajo zhvillon aftësi të nevojshme për jetën personale dhe profesionale. Kjo lëndë zhvillohet në të gjitha vitet e arsimit të mesëm të lartë dhe mbetet një element thelbësor për ndërtimin e një jete të shëndetshme, aktive dhe të balancuar.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS EDUKIM FIZIK, SPORT DHE SHËNDET

Lënda në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” në arsimin e mesëm të lartë (klasa e dhjetë) ka si qëllim kryesor promovimin e një stili jetese të shëndetshëm dhe aktiv përmes nxitjes së aktivitetit të rregullt fizik. Ajo synon zhvillimin e kompetencave të rëndësishme për jetën, duke përgatitur nxënësit që të kujdesen për mirëqenien e tyre fizike, mendore dhe sociale. Në këtë nivel arsimor, Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” synon të kontribuojë në zhvillimin e një individi të shëndetshëm, të aftë fizikisht, etik dhe të vetëdijshëm për rëndësinë e aktivitetit fizik në jetën e përditshme dhe afatgjatë. Lënda ndërton baza të qëndrueshme për përfshirje të vazhdueshme në aktivitet fizik dhe sportiv, duke nxitur vlera pozitive, vetë disiplinë, dhe aftësi që i ndihmojnë nxënësit të jetojnë një jetë aktive dhe të balancuar.

Qëllimet kryesore të kësaj lënde përfshijnë:

- *Zhvillimin e aftësive fizike dhe koordinative, të cilat janë themelore për përfshirjen aktive në veprimtari sportive dhe rekreative;*
- *Përvetësimin e njohurive bazë për elementet teknike dhe taktike të disiplinave të ndryshme sportive, që shërbejnë si bazë për pjesëmarrje të vetëdijshme dhe të sigurt në sport;*
- *Zhvillimin e aftësive motorike bazë dhe të kombinimeve lëvizore, përmes ushtrimeve individuale dhe në grup, me dhe pa mjete ndihmëse;*
- *Njohjen dhe zbatimin e rregullave të sigurisë gjatë aktivitetit fizik dhe sportiv, duke u kujdesur për parandalimin e lëndimeve dhe reagimin e duhur në rastet e nevojës për ndihmë të parë;*
- *Zhvillimin e elementeve të thjeshtë akrobatikë, përmes të cilëve nxënësit nxisin vetëkontrollin, ekuilibrin dhe vetëbesimin;*
- *Përvetësimin e njohurive themelore mbi konceptet dhe rregulloret e disiplinave sportive, si bazë për një pjesëmarrje të informuar dhe të ndershme;*

- *Njohjen me filozofinë olimpike*, parimet e Olimpizmit dhe Fair-Play-t, si pjesë e edukimit përmes sportit dhe nxitjes së qëndrimeve etike dhe të përgjegjshme;
- *Nxitjen e disiplinës, vullnetit dhe vetëvlerësimit*, si dhe të konkurrencës së ndershme, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe respektit për të tjerët;
- *Kuptimin e rëndësisë së aktivitetit fizik të rregullt*, si faktor vendimtar në ruajtjen e shëndetit trupor dhe mendor gjatë gjithë jetës.

Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” në kontekstin e arsimit parauniversitar, është pjesë përbërëse e sistemit të arsimit parauniversitar, i cili ka për qëllim të sigurojë zhvillimin e gjithanshëm të nxënësve dhe përgatitjen e tyre për jetë dhe punë në një shoqëri demokratike dhe të qëndrueshme. Edukimi parauniversitar synon krijimin e kushteve që nxënësi të zhvillojë një gamë të gjerë aftësish, qëndrimesh dhe vlerash, të cilat janë të domosdoshme për përballimin me sukses të sfidave të jetës personale dhe shoqërore.

Në këtë kuadër, qëllimet e përgjithshme të arsimit parauniversitar përfshijnë:

- *Zhvillimin e identitetit vetjak, kombëtar dhe kulturor*, duke i ndihmuar nxënësit të kuptojnë dhe të vlerësojnë trashëgiminë historike dhe kulturore të vendit të tyre;
- *Përvetësimin e vlerave qytetare dhe demokratike*, si toleranca, respekti për të drejtat e të tjerëve, përgjegjësia shoqërore dhe përfshirja aktive në jetën komunitare;
- *Zhvillimin intelektual, etik, fizik, social dhe estetik të nxënësit*, në mënyrë të balancuar dhe të integruar;
- *Zhvillimin e ndjenjës së përgjegjësisë*, ndaj vetes, të tjerëve, shoqërisë dhe mjedisit;
- *Aftësimin për jetën dhe punën*, përmes përgatitjes së nxënësve që të përballen me kërkesat e tregut të punës dhe të marrin vendime të arsyeshme në situata të ndryshme;
- *Zhvillimin e kapaciteteve për të mësuar gjatë gjithë jetës*, përmes nxitjes së kureshtjes intelektuale, vetë-reflektimit dhe përvetësimit të strategjive të të nxënësit;

- *Nxitjen e shpirtit sipërmarrës dhe kreativ, duke u dhënë mundësi nxënësve të zhvillojnë ide të reja dhe të marrin iniciativa me ndikim pozitiv;*
- *Përdorimin efektiv të teknologjive të reja, si mjet për zhvillimin e mëtejshëm personal, profesional dhe shoqëror.*

Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet”, përmes objektivave dhe përmbajtjes së saj, kontribuon në mënyrë të drejtpërdrejtë në realizimin e qëllimeve të përgjithshme të arsimit parauniversitar. Ajo nuk është thjesht një aktivitet fizik, por një mjet edukimi gjithëpërfshirës, që ndihmon në formimin e individëve të shëndetshëm, të vetëdijshëm dhe të përgjegjshëm. Nëpërmjet përvojave të strukturuar fizike dhe sportive, nxënësit pajisen me njohuri, aftësi dhe qëndrime të nevojshme për një jetë aktive, të shëndetshme dhe të suksesshme duke kontribuar në zhvillimin personal dhe në përparimin e shoqërisë.

2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” në arsimin e mesëm të lartë

Në përputhje me qëllimet e arsimit parauniversitar dhe me synimin për zhvillimin e gjithanshëm të nxënësve, në përfundim të arsimit të mesëm të lartë pritet që nxënësi:

- ✓ *Të kuptojnë rëndësinë e ushtrimit fizik të rregullt dhe të larmishëm, si një faktor kyç për zhvillimin harmonik të organizmit, duke përfshirë forcën muskulore, qëndrueshmërinë kardiovaskulare, fleksibilitetin dhe shpejtësinë.*
- ✓ *Të njohin shenjat e lodhjes fizike dhe të dinë të marrin masa për parandalimin e dëmtimeve, përmes teknikave të duhura të ngrohjes, shtrirjes dhe përdorimit të sigurt të mjeteve gjatë ushtrimeve.*
- ✓ *Të ekzekutojnë kombinime të lëvizjeve motorike bazë dhe komplekse, që përfshijnë lëvizje me dhe pa mjete, manipulim të objekteve, si dhe elemente të thjeshta akrobatike, në funksion të zhvillimit të koordinimit, fleksibilitetit dhe kontrollit trupor.*
- ✓ *Të zotërojnë teknikat e duhura të vrapimeve të shpejtësisë dhe startit të ulët, duke përfutur nga përmirësimi i teknikës për të arritur performancë më të lartë dhe siguri në lëvizje.*

- ✓ *Të aplikojnë teknikën e saktë të kërcimeve atletike, përfshirë kërcimin së gjati dhe kërcimin së larti me stilin e “gërshërës”, duke përmirësuar aftësitë teknike dhe të eksplorimit trupor.*
- ✓ *Të zhvillojnë aftësinë për të kaluar pengesa, përmes teknikave fillestare të kalimit të pengesave, duke nxitur qëndrueshmërinë, guximin dhe vetëkontrollin.*
- ✓ *Të marrin pjesë në lojëra lëvizore dhe tradicionale shqiptare, duke zbatuar teknikat e mësuara, si dhe duke kuptuar aspektin edukativ, bashkëpunues dhe kulturor të këtyre aktiviteteve.*
- ✓ *Të zbatojnë teknikat bazë të lojërave sportive si basketbolli, volejboli dhe futboli, përmes ushtrimeve të driblimit, pasimit, pritjes, gjuajtjes dhe udhëheqjes, duke zhvilluar aftësi për lojë në grup dhe strategji sportive.*
- ✓ *Të njohin dhe të zbatojnë rregullat bazë të marshimit dhe orientimit në natyrë, duke përfshirë organizimin dhe realizimin e aktiviteteve të jashtme që promovojnë mirëqenie fizike dhe sociale.*
- ✓ *Të zhvillojnë vetëbesimin, këmbënguljen dhe qëndrimin pozitiv ndaj aktivitetit fizik dhe sportiv, duke e parë sportin si një mjet për zhvillim të ekuilibruar fizik, emocional dhe social.*
- ✓ *Të lidhin njohuritë dhe përvojat në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me fusha të tjera të dijes, në veçanti me shkencat natyrore, teknologjinë, inxhinierinë dhe matematikën (qasje ndërdisiplinore – STEM), për të kuptuar dimensionet shkencore të lëvizjes dhe ushtrimeve.*
- ✓ *Të punojnë në mënyrë bashkëpunuese në zgjidhjen e detyrave dhe projekteve në grup, përmes debatit të strukturuar, ndarjes së roleve dhe marrjes së përgjegjësisë, duke zhvilluar aftësi sociale dhe komunikimi.*
- ✓ *Të kuptojnë dhe të zbatojnë përdorimin etik dhe të përgjegjshëm të teknologjisë, si pjesë e ushtrimeve, analizës së performancës dhe zgjidhjes së detyrave praktike në lëndë.*

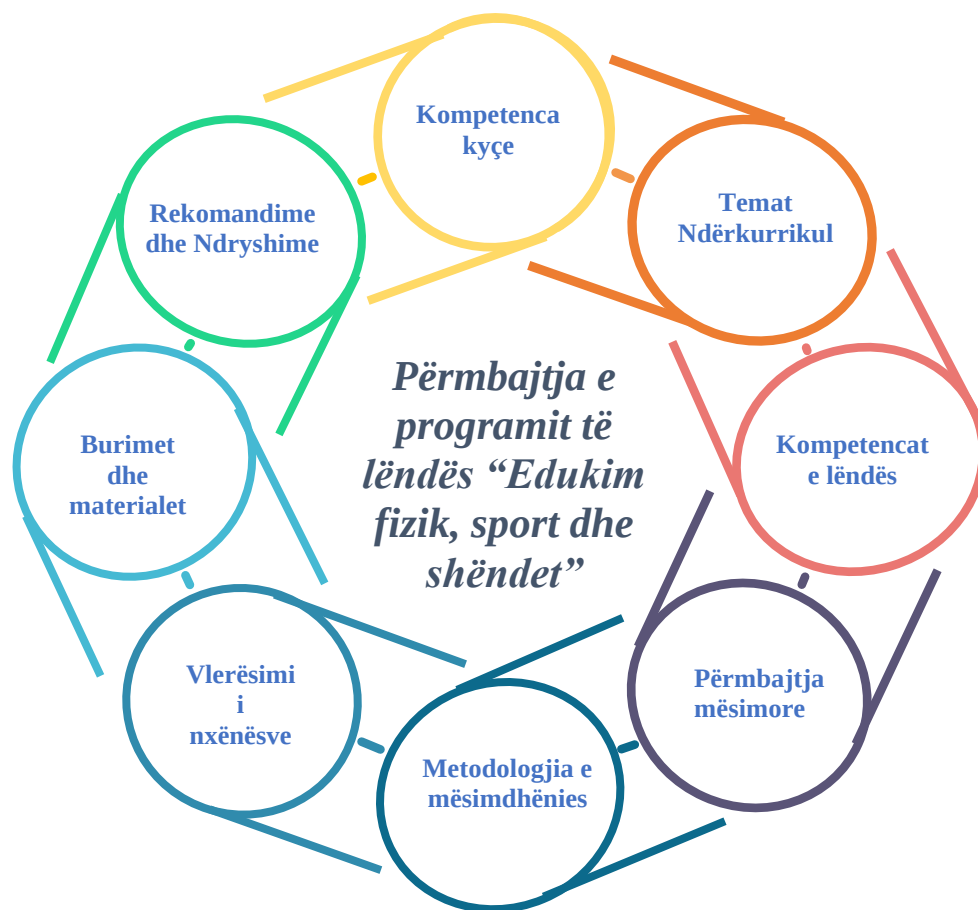
3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të jetës reale dhe në kontekstin shkollor. Në thelb, ky program përqendrohet në formimin e nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, interpretuar dhe zbatuar njohuritë edukim fizik, në mënyrë funksionale dhe të ndërgjegjshme në jetën e tyre të përditshme. Programi i lëndës në arsimin e mesëm të lartë përmban:

📖 *Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit që zhvillohen nëpërmjet lëndës në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”.* Kjo lëndë kontribuon drejtpërdrejt në ndërtimin e kompetencave kyçe si dhe aftësive të shekullit 21-të si: të menduarin kritik dhe zgjidhjen e problemeve, aftësitë e buta, aftësitë sociale, aftësitë digjitale etj. Përmes përmbajtjes së saj, edukimit fizik ndihmon në formimin e qytetarit të aftë për të menduar logjikisht, për të analizuar situata dhe për të marrë vendime në jetën e përditshme.

📖 *Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”.* Programi ndërthur njohuritë dhe aftësitë e saj me temat ndërkurrikulare si: identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave; qytetaria aktive dhe sipërmarrja; shëndeti mendor e fizik dhe siguria; zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore; teknologjia, shoqëria dhe media duke i lidhur konceptet me situata konkrete që nxënësit përballen në jetën e tyre.

Diagrama 1. Përmbajtja e programit të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

📖 *Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënësve.*

Zhvillimi i kompetencave të lëndës nuk ka për qëllim vetëm përvetësimin e aftësive lëvizore, por synon një formim të gjithanshëm që përfshin edhe aftësitë e domosdoshme për jetën në shoqërinë bashkëkohore. Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” luan një rol unik dhe të pazëvendësueshëm në ndërtimin e aftësive si: mendimi kritik dhe zgjidhja e problemeve, kreativiteti dhe inovacioni, bashkëpunimi dhe komunikimi, të mësuarit e pavarur, aftësitë sociale dhe emocionale, përdorimi i teknologjisë, si dhe vetëdija për shëndetin, mirëqenien dhe mjedisin. Aktivitetet lëvizore dhe sportive ofrojnë situata reale dhe dinamike ku këto aftësi zhvillohen në mënyrë natyrale dhe të integruar. Nëpërmjet përvojave të larmishme të aktiviteteve në grup, vendimmarrjes, sfidave sportive dhe promovimit të stilit të jetesës së shëndetshme, nxënësit jo vetëm që rrisin kapacitetin e tyre fizik, por njëkohësisht formojnë karakterin, vetëbesimin dhe

ndjeshmërinë ndaj vetes dhe të tjerëve. Zhvillimi i kompetencave të lëndës përmes aktiviteteve fizike bëjnë që nxënësit të mësojnë jo vetëm si të ruajnë shëndetin e tyre, por edhe si të kontribuojnë në mirëqenien e komunitetit, duke u angazhuar në aktivitete që përmirësojnë mjedisin dhe ndihmojnë në integrimin e individëve nga grupe të ndryshme sociale. Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet”, duke përfshirë

aftësitë si mendimi kritik, zgjidhja e problemeve dhe përdorimi i teknologjisë, është një mjet kyç për t'u përgatitur nxënësit për të qenë liderë dhe individë të suksesshëm në shoqërinë bashkëkohore si mjet për zgjidhjen e problemeve, për analizimin e të dhënave, programim dhe modelim digjital.

📖 *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit.* Në këtë rubrikë përshkruhet koha e dedikuar (numri i orëve mësimore) në varësi të klasës dhe kompleksitetit të tematikave, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup dhe për projekte; tematikat e lëndës dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre; njohuritë kryesore, aftësitë për secilën tematikë dhe qëndrimet që demonstroi nxënësi.

📖 *Metodologjia e mësimdhënies.* Në këtë rubrikë theksi vihet te të nxënit aktiv dhe praktik, duke krijuar mundësi që nxënësit të angazhohen në mënyrë dinamike për të zhvilluar kuptimin mbi trupin, shëndetin dhe lëvizjen. Metodologjia mbështetet në situata reale dhe zbatim praktik të aftësive, ku teknologjia dhe burimet vizuale ndihmojnë në pasurimin e përvojës mësimore. Përdorimi i qasjes së mësimi të diferencuar dhe gjithëpërfshirës, duke përfshirë lojën, bashkëpunimin, projektet dhe reflektimin mbi përvojat fizike si mjete të rëndësishme për mësim. Zhvillimi i vetëbesimit dhe qëndrimit pozitiv ndaj aktivitetit fizik është një objektivi qendror, i ndërlidhur me aftësitë sociale dhe punën në grup. Vëmendje të veçantë i kushtohet vlerësimit formues dhe vetëvlerësimit, si dhe përshtatjes së mësimi për nxënësit me nevojë të veçanta apo mbështetjes së talenteve sportive, për të nxitur pjesëmarrje aktive dhe gjithëpërfshirëse.

📖 *Vlerësimi i nxënësve është një tjetër rubrikë,* e cila përshkruan në mënyrë të përmbledhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit, vlerësimin si metodologji të nxëni. Gjithashtu në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj të niveleve të arritjes së rezultateve të të nxënit.

📖 *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”. Zbatimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si mjete ndihmëse do të trajtohet gjithashtu në program si burime të rëndësishme për zhvillimin e aftësive e shprehive lëvizore.

📖 *Rekomandime për zbatimin e programit.* Në këtë rubrikë do të ketë disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor siç janë: nxënësit, mësuesit, hartuesit e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë, prindërit.

 Ndryshimet përmbajtjesore. Në këtë rubrikë do të përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës, sipas klasave të arsimit të mesëm të lartë. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive.

Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që mundësojnë nxënësin të përballë me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin si qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në situata të reja dhe jetësore, duke u vendosur vetë nxënësi në qendër të procesit. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe që mund të zhvillojë nxënësi në klasën e dhjetë në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” mund të përmbledhen si më poshtë:

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i>	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj,</i>

➤ Komunikon në mënyrë të qartë dhe efektive me bashkë lojtarët dhe mësuesin gjatë aktiviteteve fizike dhe sportive, duke përshtatur mënyrën e të shprehurit me situatën dhe qëllimin e aktivitetit. ➤ Shpjegon rregullat bazë të lojërave të ndryshme sportive, si futboli, basketbolli dhe volejboli, dhe diskuton rëndësinë e respektimit të rregullave dhe parimeve të Fair-Play-it, për të siguruar një lojë të drejtë, të sigurt dhe të këndshme për të gjithë pjesëmarrësit. ➤ Argumenton dhe shpreh mendime në mënyrë të strukturuar dhe logjike, në formë gojore dhe të shkruar, për qëllimet, vlerat dhe përfitimet që sjell aktiviteti fizik në shëndetin fizik, mendor dhe në zhvillimin social. ➤ Transmeton në mënyrë të saktë informacionin dhe të dhënat e mbledhura gjatë aktiviteteve fizike, përmes formave të ndryshme të komunikimit. ➤ Përdor terminologjinë e duhur për të përshkruar dhe shpjeguar lëvizjet dhe teknikat fizike, të tilla si teknikat e vrapimit, kërcimit, elementeve akrobatike dhe manipulimit me mjete, duke ruajtur rrjedhën logjike të informacionit dhe qartësinë në shprehje. ➤ Tregon vetëdije për emocionet dhe menaxhon komunikimin në mënyrë pozitive dhe konstruktive, duke përdorur gjuhën për të nxitur bashkëpunimin, frymën e ekipit dhe respektin reciprok në mjedisin sportiv.	<i>nxënësi:</i> ➤ Përdor terminologjinë bazë ndërkombëtare që lidhet me sportin, përfshirë emërtimet e teknikave, pajisjeve dhe rregullave të lojërave të ndryshme, si edhe në komunikimin e thjeshtë në situata joformale gjatë aktiviteteve sportive. ➤ Kupton dhe interpreton udhëzime, video materiale dhe instruksione në gjuhë të huaj, të cilat lidhen me teknikat e ushtrimeve fizike, sigurinë gjatë aktivitetit fizik dhe pjesëmarrjen në sporte të ndryshme. ➤ Përshkruan në mënyrë të kuptueshme situata dhe ngjarje të thjeshta sportive, duke përdorur një fjalor të thjeshtë dhe lidhëza bazë për të ruajtur rrjedhën logjike të shprehjes. ➤ Merr pjesë në mënyrë aktive dhe me rol mbështetës në diskutime, punëtori (workshop-e) dhe aktivitete ndërkombëtare me karakter sportiv, duke kontribuar në shkëmbimin e ideve dhe përvojave me bashkëmoshatarë që flasin gjuhë të ndryshme. ➤ Zhvillon aftësinë për të bashkëpunuar në mënyrë efektive me individë dhe grupe shumëgjuhëshe, gjatë aktiviteteve sportive, duke treguar mirëkuptim, respekt dhe gatishmëri për të ndihmuar në arritjen e objektivave të përbashkëta.

➤ Shpjegon rregullat e lojërave të ndryshme (si futboll, basketboll, volejball) dhe diskutojnë rëndësinë e ndjekjes së këtyre rregullave për të siguruar një lojë të drejtë dhe të sigurt (Fair-Play-it.). ➤ Shpjegon qëllimet dhe përfitimet e aktiviteteve fizike që kryejnë, lidhjen mes aktiviteteve dhe përmirësimit të shëndetit fizik dhe mendor, si dhe ndikimin që kanë këto aktivitete në zhvillimin e aftësive personale dhe sociale.	
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> ➤ Përdor njohuritë matematikore për të matur dhe llogaritur distancat, kohën, shpejtësinë, përshpejtimin dhe ritmin gjatë ushtrimeve fizike, duke analizuar rezultatet për përmirësimin e performancës së tij fizike. ➤ Zhvillon aftësinë për të kuptuar ndikimin e teknologjisë në sport dhe aktivitetet fizike, përmes përdorimit të pajisjeve teknologjike si orët inteligjente, aplikacionet për matjen e rrahjeve të zemrës, kalorive të djegura dhe progresit në stërvitje.	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> ➤ Përdor teknologjinë për të mësuar në mënyrë të pavarur, duke ndjekur veprimtari online dhe materiale didaktike digjitale që mbështesin zhvillimin e aftësive teknike dhe teorike në fushën “Edukimi fizik, sporti dhe shëndeti”. ➤ Analizon të dhënat digjitale të marra nga pajisje teknologjike (si aplikacione për stërvitje, orë inteligjente, monitorues të ritmit të zemrës etj.), e nxjerrë përfundime mbi performancën fizike dhe përmirësimin personal. ➤ Përdor teknologjinë në mënyrë krijuese dhe etike për të prezantuar projekte ekstrakurrikulare, si dhe për të

➤ Aplikon njohuritë shkencore mbi funksionimin e trupit dhe shëndetin, për të ndërtuar plane ushtrimesh që janë të përshtatshme, të sigurt dhe efektive për zhvillimin fizik të shëndetshëm. ➤ Analizon efektet e aktivitetit fizik në sistemet trupore (muskulor, kardiovaskular, respirator etj.). ➤ Zhvillon aftësinë për të kuptuar dhe zbatuar parimet e inxhinierisë dhe dizajnit, në krijimin ose përmirësimin e mjeteve, pajisjeve dhe strukturave ndihmëse për aktivitete sportive dhe rekreative. ➤ Shfrytëzon burime të ndryshme informacioni për të zhvilluar ide dhe për të realizuar projekte që lidhen me edukimin fizik, duke përdorur mjete vizuale, digjitale dhe materiale për ndërtimin dhe paraqitjen e tyre. ➤ Planifikon dhe prezanton projekte të lidhura me aktivitetet fizike, ku përcakton qëllimet, përzgjedh aktivitetet përkatëse, vlerëson burimet dhe strukturon mënyrën e zbatimit të tyre. ➤ Përdor të dhëna dhe informacion për të zgjidhur probleme dhe për të marrë vendime të bazuara në logjikë dhe argumentim shkencor, duke demonstruar të kuptuarit e lidhjes midis teorisë dhe praktikës në fushën e aktivitetit fizik.	menaxhuar burimet e informacionit dhe identitetin e tij digjital në mënyrë të sigurt dhe të përgjegjshme. ➤ Përdor mjete digjitale (si PowerPoint, aplikacione video) për të paraqitur informacione të ndërlikuara, që lidhen me aktivitetet fizike, planifikimet e trajnimeve ose ndikimin e sportit në shëndetin dhe mirëqenien personale. ➤ Përdor aplikacione dhe platforma digjitale për monitorimin e aktivitetit fizik, si p.sh. aplikacione për matjen e hapave, kalorive të djegura, kohës aktive dhe cilësisë së gjumit, duke nxitur vetëvlerësimin dhe vetë menaxhimin. ➤ Zhvillon mendim kritik dhe kreativ për planifikimin e projekteve digjitale, duke analizuar nevojat, zgjedhur mjetet e duhura dhe vlerësuar rezultatet e arritura përmes zbatimit të teknologjisë në edukimin fizik. ➤ Përvetëson aftësi për të komunikuar dhe bashkëpunuar përmes platformave digjitale, si Google Workspace, Microsoft Teams, Edmodo, për të shkëmbyer ide, informacione dhe për të realizuar punë në grup në kuadër të aktiviteteve të ndryshme fizike dhe sportive.

➤ Përdor në mënyrë funksionale pajisje teknologjike ndihmëse gjatë ushtrimeve, për të vlerësuar dhe krahasuar përparimin fizik, duke nxitur vetëvlerësimin dhe vetë menaxhimin.	
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i> ➤ Merr përgjegjësi për rezultatet personale në aktivitetet fizike dhe sportive, duke treguar përkushtim në pjesëmarrje, angazhim në grup dhe përmirësim të vazhdueshëm të performancës së vet. ➤ Përvetëson aftësinë për të menaxhuar emocionet dhe stresin, veçanërisht në situata konkurruese ose gjatë stërvitjeve intensive, duke ruajtur qetësinë dhe fokusin në objektivat sportive. ➤ Identifikon pikat e forta dhe të dobëta në aftësitë fizike dhe të sjelljes, dhe punon për t'i përmirësuar ato në mënyrë të ndërgjegjshme dhe të planifikuar. ➤ Zhvillon aftësinë për menaxhimin e kohës, duke përfshirë organizimin e aktivitetit fizik edhe jashtë orarit shkollor, në mënyrë që të ruajë një stil jete aktiv dhe të shëndetshëm. ➤ Motivon dhe vlerëson veten për përparimin e bërë, punon në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunuese, duke shfaqur iniciativë dhe këmbëngulje për të arritur qëllimet e vendosura.	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> ➤ Ndërton dhe ruan marrëdhënie bashkëpunuese me shokët e skuadrës, duke kontribuar në mënyrë aktive për arritjen e qëllimeve të përbashkëta gjatë aktiviteteve sportive. ➤ Demonstron në mënyrë të vazhdueshme vlerat themelore të drejtave të njeriut, si respekti për dinjitetin e secilit pjesëmarrës, barazia dhe përjashtimi i çdo forme diskriminimi në mjediset sportive dhe shoqërore. ➤ Zbaton sjellje të përgjegjshme për ruajtjen e ambientit fizik ku zhvillohen aktivitetet, duke respektuar mjedisin në shkollë, komunitet dhe natyrë, dhe duke ndërmarrë veprime konkrete për mirëmbajtjen dhe pastërtinë e tij. ➤ Identifikon dhe ushtron të drejtat dhe përgjegjësitë qytetare, duke vepruar në mënyrë të ndërgjegjshme brenda dhe jashtë mjedisit shkollor dhe sportiv, si dhe duke marrë pjesë aktive në vendimmarrje dhe ndihmesë bashkëmoshatarëve.

➤ Zhvillon aftësi për të negociuar dhe zgjidhur konflikte në mënyrë konstruktive, gjatë bashkëpunimit në grup apo në situata të ndërlikuara që mund të lindin në lojëra sportive ose ushtrime fizike. ➤ Përmirëson aftësitë e vetëvlerësimit dhe reflektimit, duke analizuar performancën personale, duke pranuar vërejtjet dhe duke i përdorur ato për zhvillimin e mëtejshëm. ➤ Zhvillon aftësi udhëheqëse gjatë aktiviteteve fizike, duke udhëhequr grupin, duke organizuar ushtrime apo lojëra dhe duke motivuar bashkëmoshatarët për të arritur qëllime të përbashkëta në mënyrë efektive dhe pozitive.	➤ Menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive, duke dëgjuar mendimet e të tjerëve, treguar ndjeshmëri dhe duke përdorur komunikim paqësor për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve që lindin gjatë lojërave ose punës në grup. ➤ Tregon përkushtim dhe vetëdije të lartë për higjienën personale, duke respektuar rregullat e pastërtisë dhe kujdesit ndaj vetes si pjesë e një jete të shëndetshme në kontekstin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”. ➤ Reagon në mënyrë të ndërgjegjshme ndaj shkeljeve të të drejtave të të tjerëve, duke analizuar pasojat e sjelljeve të padrejta, duke mbrojtur vlerat, solidaritetin dhe barazinë në aktivitetet fizike dhe sportive.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> ➤ Përdor imagjinatën dhe kreativitetin për të krijuar ide dhe forma të reja të aktiviteteve fizike dhe sportive, duke kontribuar në pasurimin e programit mësimor dhe jashtë mësimor me iniciativa origjinale dhe tërheqëse.	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> ➤ Shpreh dhe interpreton ndjenja dhe emocione përmes pjesëmarrjes në aktivitete fizike që lidhen me traditat

➤ Harton dhe zbaton rregulla të përshtatshme për llojin e aktivitetit fizik, duke demonstruar aftësi për të organizuar një mjedis të sigurt, funksional dhe të drejtë për të gjithë pjesëmarrësit. ➤ Planifikon projekte të vogla në grup apo individualisht, duke identifikuar qëllimet, burimet e nevojshme, hapat për zbatim dhe vlerësimin e kostos për secilën ide apo aktivitet të propozuar. ➤ Punon në mënyrë të pavarur dhe në grup, duke treguar përgjegjësi, iniciativë dhe aftësi për të marrë vendime gjatë organizimit të aktiviteteve sportive. ➤ Zhvillon plane individuale për një stil jetese të shëndetshëm, përfshirë organizimin e një regjimi ushqimor të përshtatur me sezonet, aktivitetet ditore dhe parimet bazë të të ushqyerit të shëndetshëm. ➤ Ndërmerr nisma për të zgjidhur probleme që lidhen me sigurinë fizike dhe sociale në ambientet ku zhvillohen aktivitetet sportive, duke kontribuar në krijimin e një mjedisi gjithëpërfshirës dhe të përgjegjshëm. ➤ Analizon ndikimin e aktiviteteve sportive dhe kulturore në mjedis, duke propozuar mënyra për të mbrojtur dhe ruajtur mjedisin gjatë organizimit të ngjarjeve fizike në natyrë apo në komunitet. ➤ Përdor materiale ndihmëse dhe teknologjinë për orientim në karrierë, duke eksploruar mundësi që lidhen me profesionet në fushën e sportit, shëndetit dhe menaxhimit të aktiviteteve fizike.	kombëtare dhe format të tjera të trashëgimisë kulturore, duke përforcuar lidhjen mes kulturës dhe lëvizjes fizike. ➤ Zhvillon ndjeshmëri dhe respekt ndaj diversitetit kulturor, përmes përfshirjes në sporte dhe aktivitete fizike që burojnë nga kultura të ndryshme, duke nxitur mirëkuptim dhe bashkëjetesë ndërkulturore. ➤ Shpreh interes për përmirësimin e mirëqenies së vet fizike përmes hartimit të planeve individuale për një ushqim të shëndetshëm dhe të qëndrueshëm, si pjesë e një stili jetese të balancuar dhe të ndërgjegjshëm. ➤ Identifikon dhe përdor mundësi për të shprehur vlerat personale dhe sociale nëpërmjet aktiviteteve fizike me elementë të artit, muzikës dhe performancës kulturore, duke e lidhur edukimin fizik me shprehjen krijuese. ➤ Angazhohet në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme për të ruajtur sigurinë e vet dhe të tjerëve gjatë aktiviteteve fizike dhe sportive, duke përvetësuar zakone të shëndetshme dhe praktika të sigurta. ➤ Ndërgjegjësohet për rëndësinë e ruajtjes dhe promovimit të trashëgimisë kulturore përmes sportit dhe aktiviteteve

	tradicionale, duke kontribuar në ruajtjen e identitetit kulturor dhe në edukimin përmes vlerave.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Temat ndërkurrikulare përfaqësojnë një mënyrë të integruar të mësimdhënies, ku njohuritë dhe vlerat nga fusha të ndryshme bashkohen për të zhvilluar te nxënësit kompetenca të plota dhe të qëndrueshme. Në klasën e dhjetë, lidhja e temave ndërkurrikulare me edukimin fizik është veçanërisht e rëndësishme, pasi kjo lëndë ofron mundësi për të përfshirë tema që lidhen me shëndetin, qytetarinë, mjedisin, teknologjinë dhe kulturën.

Përmes aktiviteteve fizike dhe sportive, nxënësit mësojnë jo vetëm të zhvillojnë aftësitë trupore, por edhe të ndërtojnë vetëdijen për rëndësinë e shëndetit mendor dhe fizik, të respektojnë diversitetin kulturor dhe të praktikojnë bashkëpunimin dhe qytetarinë aktive. Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” ndihmon gjithashtu në përforcimin e vlerave të qëndrueshmërisë mjedisore duke promovuar mënyra jetese të shëndetshme dhe të kujdesshme ndaj natyrës.

Integrimi i temave ndërkurrikulare e bën procesin e mësimi më të kuptueshëm dhe më afër jetës reale, duke zhvilluar te nxënësit aftësi kritike, kreative dhe sociale që janë të nevojshme për përballimin e sfidave të së ardhmes. Kështu, lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” bëhet një hapësirë e pasur dhe gjithëpërfshirëse për zhvillimin e nxënësve në shumë dimensione të ndryshme.

Integrimi i temave ndërkurrikulare me lëndët mësimore është kthyer në një komponent kyç në sistemin arsimor, duke synuar zhvillimin e kompetencave kyçe të nxënësve dhe formimin e tyre si individë të ndërgjegjshëm, aktivë dhe të përgatitur për jetën reale. Lënda “Edukim fizik,

sport dhe shëndet”, si një ndër fushat bazë të zhvillimit të plotë të nxënësve, ofron mundësi të shumta për të ndërthurur tema të rëndësishme si: shëndeti, mjedisi, qytetaria aktive, barazia gjinore, teknologjia dhe bashkëpunimi ndërkulturor. Kjo ndërlidhje e pasuron përvojën mësimore, e bën mësimin më tërheqës dhe ndihmon në formimin e qytetarëve të përgjegjshëm dhe të aftë për të vepruar në mënyrë të qëndrueshme.

Identiteti Kombëtar dhe Njohja e Kulturave

Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” nxit njohjen dhe vlerësimin e trashëgimisë kulturore përmes lojërave tradicionale, aktiviteteve sportive kombëtare dhe ndërkombëtare. Nxënësit mësojnë të respektojnë dhe të bashkëjetojnë me kulturat e ndryshme përmes përvojave të përbashkëta në sport dhe lëvizje, duke zhvilluar ndjeshmëri kulturore, tolerancë dhe bashkëpunim. Në kuadër të edukimit fizik, nxënësit mësojnë të analizojnë dhe krahasojnë traditat dhe vlerat kulturore përmes lojërave tradicionale dhe aktiviteteve sportive kombëtare. Përmes prezantimit të kulturave të ndryshme përmes lëvizjes dhe aktiviteteve fizike, ata jo vetëm që njohin trashëgiminë e tyre kulturore, por edhe zhvillojnë respekt dhe mirëkuptim për kulturat e tjera.

Përveç kësaj, lojërat dhe aktivitetet ndërkombëtare që promovojnë diversitetin kulturor, u japin nxënësve mundësinë të mësojnë të bashkëjetojnë me dallimet, duke zhvilluar vlera si toleranca, solidariteti dhe bashkëpunimi. Këto vlera janë themelore për formimin e qytetarëve aktivë dhe përgjegjës në shoqëri.

Qytetaria Aktive dhe Sipërmarrja

Përmes aktiviteteve që kërkojnë bashkëpunim, vendimmarrje dhe ndarje përgjegjësisë, lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” zhvillon te nxënësit ndjenjën e qytetarisë aktive dhe aftësi sipërmarrëse. Ata mësojnë të organizojnë, të drejtojnë skuadra, të marrin iniciativë për projekte sportive dhe të ndërtojnë plane konkrete. Këto aftësi janë thelbësore për përfshirjen e tyre në jetën komunitare dhe për përgatitjen për sfidat e jetës. Integrimi i temave të qytetarisë aktive dhe sipërmarrjes në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” ndihmon në pasurimin e përmbajtjes mësimore dhe

zhvillimin e aftësive jetësore të nxënësve. Nëpërmjet aktiviteteve sportive që kërkojnë bashkëpunim, marrjen e vendimeve dhe ndarjen e përgjegjësisë, nxënësit mësojnë të jenë pjesëmarrës aktivë në jetën kolektive dhe të kuptojnë rëndësinë e rolit të tyre në komunitet.

Organizimi i lojërave, drejtimi i skuadrave dhe realizimi i projekteve sportive nxisin zhvillimin e aftësive sipërmarrëse si planifikimi, menaxhimi i kohës, kreativiteti dhe marrja e iniciativave. Këto aftësi janë të domosdoshme për të qenë qytetarë të përgjegjshëm, që kontribuojnë pozitivisht në shoqëri.

Shëndeti Mendor, Fizik dhe Siguria.

Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” ndihmon në promovimin e një stili jetese të shëndetshëm përmes ushtrimeve, ushqimit të shëndetshëm dhe vetë kujdesit. Gjithashtu, kontribuon në zhvillimin emocional të nxënësve duke ndihmuar në menaxhimin e stresit dhe përmirësimin e vetëvlerësimit. Praktikimi i rregullave të sigurisë në aktivitetet fizike nxit ndërtimin e një mjedisi të sigurt dhe të mbështetur në përgjegjësi individuale dhe kolektive. Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” promovon jo vetëm aktivitetin fizik, por edhe shëndetin mendor dhe sigurinë personale. Përmes integritit të temave ndërkurrikulare mbi shëndetin, lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” ndihmon në krijimin e një mjedisi shkollor të sigurt dhe të shëndetshëm për nxënësit. Aktivitetet e strukturuar dhe bashkëpunuese ndihmojnë në reduktimin e stresit, përmirësimin e gjendjes emocionale dhe rritjen e vetëbesimit. Njëkohësisht, nxënësit mësojnë rëndësinë e ushqimit të shëndetshëm, kujdesit për trupin dhe respektimit të rregullave të sigurisë gjatë ushtrimeve fizike. Kjo i bën ata të përgjegjshëm për sigurinë e tyre dhe të tjerëve, duke i ndihmuar të krijojnë zakone të shëndetshme dhe qëndrime pozitive.

Zhvillimi i Qëndrueshëm dhe Qëndrueshmëria Mjedisore

Edhe pse lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” lidhet kryesisht me aktivitetin trupor, ai ofron mundësi të rëndësishme për ndërthurjen me temat e qëndrueshmërisë mjedisore. Aktivitetet në natyrë, lojërat në ambiente të hapura dhe promovimi i një stili jetese të shëndetshëm ndihmojnë në ndërgjegjësimin e nxënësve për rëndësinë e ruajtjes së mjedisit natyror.

Shembuj konkretë janë përdorimi i biçikletës, ecja në këmbë, riciklimi i pajisjeve sportive dhe përdorimi i materialeve të qëndrueshme gjatë aktiviteteve. Kjo i ndihmon nxënësit të ndërtojnë zakone dhe vlera që respektojnë natyrën dhe promovojnë një mënyrë jetese të përgjegjshme.

Përmes organizimit të aktiviteteve në natyrë dhe përdorimit të praktikave që mbrojnë mjedisin (si ecja, çiklizmi, riciklimi i pajisjeve sportive), lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” ndërton te nxënësit vetëdije për rëndësinë e qëndrueshmërisë. Nxënësit mësojnë të ndërmarrin veprime që ndihmojnë ruajtjen e natyrës dhe promovojnë një mënyrë jetese të përgjegjshme ndaj mjedisit.

Teknologjia, Shoqëria dhe Media

Teknologjia përdoret për të monitoruar progresin fizik, për të planifikuar ushtrime dhe për të mësuar përmes aplikacioneve interaktive. Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” ofron gjithashtu hapësirë për të zhvilluar mendimin kritik përmes analizës së mesazheve mediatike që lidhen me trupin, shëndetin dhe standardet shoqërore. Nxënësit mësojnë të përdorin teknologjinë në mënyrë të vetëdijshme, të dallojnë informacionin e saktë dhe të ndërtojnë një vetëvlerësim pozitiv. Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” është gjithashtu një terren i përshtatshëm për integrimin e teknologjisë, shoqërisë dhe medias në procesin mësimor. Teknologjia përdoret për të monitoruar progresin fizik të nxënësve, për të motivuar aktivitetin dhe për të krijuar plane ushtrimesh të personalizuar.

Përmes diskutimeve dhe analizave kritike të mesazheve mediatike mbi trupin, performancën dhe imazhin personal, nxënësit zhvillojnë vetëdijen për ndikimet që teknologjia ka mbi shëndetin fizik dhe mendor. Ata mësojnë të dallojnë informacionin e saktë, të ndërtojnë mendim kritik dhe vetëvlerësim të shëndetshëm.

Ndërthurja e temave ndërkurrikulare në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” ndihmon në zhvillimin harmonik të nxënësve, duke e lidhur lëndën me kontekste reale dhe të dobishme për jetën. Ajo shndërron edukimin fizik nga një aktivitet thjesht trupor në një hapësirë edukative ku zhvillohen vlera, qëndrime, njohuri dhe aftësi të qëndrueshme për të ardhmen. Kjo ndërthurje i bën nxënësit përdorues të vetëdijshëm të teknologjisë dhe medias dhe i ndihmon të kuptojnë rolin e tyre si pjesëtarë aktivë të shoqërisë.

Integrimi i temave ndërkurrikulare me lëndët mësimore është kthyer në një prioritet të domosdoshëm për të siguruar një mësimdhënie më gjithëpërfshirëse, funksionale dhe të lidhur me jetën reale dhe ndihmon nxënësit të kuptojnë se zhvillimi fizik nuk është thjesht aktivitet sportiv, por një proces kompleks që lidhet ngushtë me shëndetin, mjedisin, qytetarinë, barazinë gjinore dhe bashkëpunimin ndërkulturor.

Kjo qasje mësimore bën orët në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” më dinamike dhe kuptimplota, duke kontribuar në formimin e individëve të ndërgjegjshëm dhe të përgatitur për jetën shoqërore. Gjithashtu, ndihmon në zhvillimin e kompetencave kyçe si komunikimi, puna në grup, vetëdija për shëndetin dhe mirëqenien, dhe respekti për të tjerët. Duke u bazuar në këto, lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” bëhet një hapësirë ku ndërthuren njohuritë dhe vlerat e shumëfishta, duke nxitur zhvillimin harmonik dhe të gjithanshëm të nxënësve. Integrimi i temave ndërkurrikulare me edukimin fizik në klasën e dhjetë është një qasje shumëdimensionale që përgatit nxënësit për jetën e vërtetë duke i ndihmuar të zhvillojnë aftësi të ndryshme fizike, sociale, kulturore dhe teknologjike. Kjo bën mësimin më të pasur, më tërheqës dhe më efektiv, duke ndikuar pozitivisht në zhvillimin e tyre të përgjithshëm dhe përgatitjen për sfidat e së ardhmes.

Tabela 2. Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Lënda	Lidhja me Edukimin Fizik	Kompetencat / Aftësitë e zhvilluara
Biologji	Njohja e sistemit të qarkullimit të gjakut, aparatit lëvizor, muskujve dhe skeletit	Kuptimi i funksioneve trupore, vetë kujdesi, monitorimi i pulsit dhe frymëmarrjes
Art / Muzikë / Vallëzim	Përdorimi i muzikës dhe ritmit në ushtrime, koreografi dhe vallëzime sportive	Ndjeshmëri estetike, koordinim trupor, kreativitet, ritëm dhe vetëbesim në paraqitje
Qytetari	Zbatimi i rregullave në lojëra, ndershmëri, ndihmë ndaj bashkëmoshatarëve	Sjellje qytetare, bashkëpunim, etikë sportive, ndjeshmëri sociale dhe përfshirje
Fizikë / Matematikë	Llogaritja e distancës, shpejtësisë, kohës, përdorimi i formulave dhe njësive matëse	Aftësi logjike, analizë dhe zgjidhje problemesh në situata praktike të lëvizjes
Histori	Zhvillimi i njohurive mbi Lojërat Olimpike, sportet tradicionale dhe trashëgimia kulturore	Vetëdije kulturore, historike, ndjenjë identiteti dhe vlerësim i sportit si pjesë e trashëgimisë
Teknologji	Përdorimi i aplikacioneve dhe pajisjeve për matje fizike (puls, hapa, kalorazhi)	Përdorimi funksional i teknologjisë, vetë monitorim, analiza e të dhënave personale
Shkencat natyrore	Kuptimi i metabolizmit, energjisë trupore dhe ndikimit të aktivitetit fizik	Vetëdije për ndikimin e lëvizjes dhe ushqimit në organizëm, kujdes për shëndetin

Gjuhë amtare	Reflektimi me gojë/shkrim për përvojat gjatë aktiviteteve fizike, diskutim në grup	Aftësi komunikuese, shprehje emocionale, të menduarit kritik dhe bashkëpunim

4.3 Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënit

Bazuar në këtë kurrikul, lënda “edukim fizik, sport dhe shëndet” synon të përmbushë 3(tre) kompetenca, të cilat lidhen me kompetencat kyçe që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij dhe që arrihen nëpërmjet 3(tre) tematikave kryesore. Këto kompetenca zbërthehen në rezultate të nxëni për secilën klasë.

Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

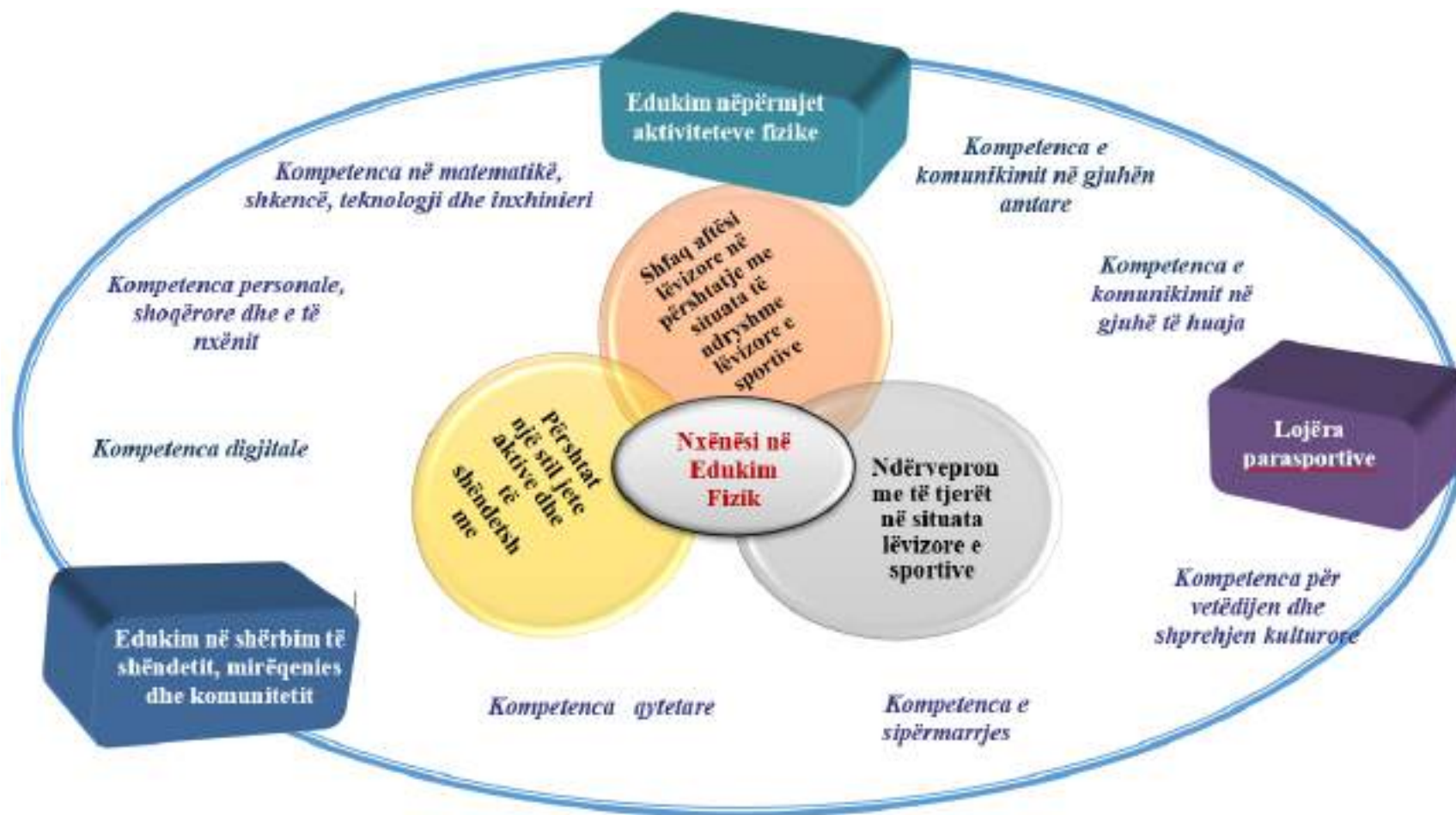

Tabela 3: Kompetencat në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” dhe rezultatet e të nxënit

Kompetencat edukimit fizik që zhvillohen përmes tematikave	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënit për kompetencat për klasën e dhjetë
<i>Shfaq aftësi lëvizore në përshtatje me situata të ndryshme lëvizore e sportive</i>	Në këtë kompetencë përfshihen: koordinimi, rregullimi, kontrolli, ndjesitë dhe shprehitë, të cilat i referohen aftësisë për të ekzekutuar veprime të ndryshme lëvizore, e cila zhvillohet në situata të larmishme të të nxënit të lidhura me lloje të shumta aktiviteteve si p.sh aktivitete me përmbajtje të lëvizjeve lokomotore (vrapimi, ecja, notimi, çiklizmi, etj.) dhe lëvizje jolokomotore si (kërcimi, goditja, xhonglimi, etj.), lëvizje manipulative me dhe pa mjete, aktivitetet teknike e artistike (gjimnastika artistike e ritmike).	Nxënësi: ✓ Përshtat teknika lëvizore në situata të ndryshme sportive. ✓ Kryen kombinacione lëvizore me përmbajtje të aftësive lëvizore bazë, të manipulimit lëvizor me dhe pa mjete. ✓ Kryen kombinacione me elementë akrobatik të thjeshtë. ✓ Krijon kombinacione lëvizore ritmike shoqëruar me muzikë ose numërim. ✓ Kryen teknikën e duhur të vrapimeve (të shpejtë, të rezistencës, me pengesa, etj.). ✓ Kryen teknikën e duhur të kërcimeve: së gjati dhe së larti (stil “gërshërë”).

		✓ Aplikon teknikat e duhura veprimeve lëvizore të mësuar në klasat e mëparshme, në lojërat sportive të parashikuara në program. ✓ Aplikon në mënyrë të harmonizuar veprimet taktike të sulmit dhe të mbrojtjes në lojërat sportive të parashikuara në program. ✓ Aplikon elementët teknik e taktikë bazë të lojërave sportive të parashikuara në program. ✓ Demonstron aftësi bashkëpunimi me partnerin dhe respekti ndaj kundërshtarit në lojë. ✓ Demonstron aftësi të orientimit në natyrë duke vendosur ✓ marrëdhënie të qëndrueshme me të.
<i>Ndërvepron me të tjerët në situata të ndryshme lëvizore e sportive</i>	Ndërveprimi me të tjerët inkurajon nxënësit të angazhohen në një proces ku ata zhvillojnë plane të ndryshme të veprimit për të përshtatur e sinkronizuar lëvizjet e tyre me ato të të tjerëve, si dhe për të komunikuar me njëri-tjetrin. Nxënësit mësojnë punën në	Nxënësi ✓ Zbaton rregullat në lojëra të ndryshme lëvizore, popullore dhe sportive. ✓ Njeh dhe zbaton rregulloren teknike në kushtet e lojërave sportive të parashikuara në program.

	grup, kryejnë detyra të përbashkëta dhe pranojnë drejt fitoren dhe humbjen. Duke pasur parasysh se nxënësit do të përballen me situata të ngjashme në jetën e tyre të përditshme, kjo kompetencë i ndihmon ata të zhvillojnë aftësitë sociale dhe gjykime etike të favorshme për të ndërtuar marrëdhënie harmonike ndër personale, zgjidhje novatore dhe të vlerësojnë në mënyrë kritike vlefshmërinë e pretendimeve dhe argumenteve të tyre.	✓ Demonstron aftësi bashkëpunimi me shokët e skuadrës në shërbim të arritjes së rezultatit të dëshiruar. ✓ Respekton kundërshtarët në lojë. ✓ Zbaton në aktivitetet sportive brenda dhe jashtë programit mësimor, si dhe në jetën e përditshme parimet e Olimpizmit dhe Fair-Play-t. ✓ Menaxhon pozitivisht emocionet negative e pozitive gjatë dhe pas aktivitetit fizik e sportiv.
<i>Përshtat një stil jete aktiv e të shëndetshëm</i>	Të përshtatësh një stil jete aktiv dhe të shëndetshëm do të thotë të krijosh mundësitë për të jetuar një jete, e cila karakterizohet nga një mirëqenie e përgjithshme fizike, mendore dhe emocionale, në të cilën një individ gëzon aftësi për të ekzekutuar çdo ditë detyra energjikisht dhe aktivisht, kryen me kënaqësi aktivitetet e kohës së lirë dhe realizon lehtësisht kërkesat e ditës. Për një nxënës kjo kompetencë zhvillohet me edukimin e zakoneve të shëndetshme, angazhimin në forma të ndryshme të veprimtarisë fizike e sportive, të ushqyerit në mënyrën e duhur, mos ekspozimin ndaj substancave	Nxënësi: ✓ Menaxhon emocionet dhe i përshtat ato në situata të ndryshme (p.sh. pune në grupe, lojë në shkollë dhe jashtë saj etj). ✓ Argumenton përfitimet që sjell zbatimi në jetën e përditshme të veprimtarisë të rregullt fizike dhe ndikimet pozitive të shëndeti. ✓ Identifikon shenjat e mbilodhjes prej veprimtarisë fizike. ✓ Harton dhe vë në praktikë një plan individual pune në funksion të përmirësimit të gjendjes fizike, në

	që krijojnë varësi, duke krijuar një model jetese e cila do të sillte efekte të pëlqyeshme afatshkurtra, afatmesme e afatgjata.	përshtatje me ndryshimet dhe nevojat që trupi i tij/saj paraqet në këtë moshë. ✓ Harton dhe vë në praktikë një plan individual të të ushqyerit të shëndetshëm në përputhje me nevojat që organizmi paraqet në këtë moshë. ✓ Zbaton rregulla fillestare të dhënies së ndihmës së parë në raste të traumave të ndryshme që mund të ndodhin gjatë të ushtruarit me veprimtari fizike e sportive. ✓ Identifikon vlerat e veprimtarive të ndryshme edukative e sportive, si dhe ndikimin negativ të substancave droga në këto veprimtari. ✓ Identifikon shenjat e gjendjes së varësisë nga substancat droga, si dhe pasojat në organizmin e njeriut. ✓ Zbaton rregullat e ruajtjes së higjienës personale, si dhe të mjedisit në shtëpi, shkollë e komunitet.

Tabela 4. Kompetencat lëndore dhe aftësitë që zhvillohen

Kompetencat Lëndore	Aftësitë që zhvillohen	Si shfaqen aftësitë në praktikë
Shfaq aftësi lëvizore në përshtatje me situata të ndryshme lëvizore e sportive	- Mendim kritik dhe zgjidhje komplekse problemesh - Vetëvlerësim dhe vetë rregullim - Kreativitet në lëvizje	- Zgjedhja e teknikave të përshtatshme në situata të ndryshme të lojërave (p.sh. mbrojtje sulm) - Kombinimi i lëvizjeve për të krijuar rutina ose skema veprimi - Reflektim mbi performancën fizike dhe përmirësimi përmes vetë analizës
Ndërvepron me të tjerët në situata lëvizore e sportive	- Komunikim efektiv dhe drejtim - Empati dhe ndjeshmëri sociale - Përdorimi i rregullave për drejtësi dhe përfshirje	- Marrja e roleve udhëheqëse apo mbështetëse në aktivitete ekipore - Rregullimi i konflikteve gjatë lojës përmes komunikimit - Përfshirja aktive e bashkëmoshatarëve me aftësi të ndryshme në grup
Përshtat një stil jete aktive dhe të shëndetshme	- Të mësuarit e vetë-drejtuar - Ndërgjegjësim për ndikimin mjedisor - Aftësi digjitale dhe analizë kritike e informacionit shëndetësor	- Hartimi i një plani personal të aktivitetit fizik - Zgjedhja e praktikave që ruajnë natyrën gjatë ushtrimeve në ambient të hapur - Përdorimi i aplikacioneve apo teknologjisë për matjen e progresit dhe vetë monitorim

- Aftësitë janë më të reflektuara dhe kërkojnë **përgjegjësi personale**.
- Praktikrat janë më të thelluara, duke kërkuar **analizë, vlerësim dhe angazhim aktiv**.
- Përdoret një gjuhë më e përshtatshme për a nxënësit në **arsimit të mesëm të lartë**.

5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë

Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” zhvillohet për 36 javë mësimore me nga 3 orë/javë, pra gjithsej 108 orë për klasën e dhjetë. Programi i lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” specifikon peshën (orët e sugjeruara) e secilës tematikë për klasën e dhjetë. Shuma e orëve sugjeruese për secilën tematikë është e barabartë me sasinë e orëve vjetore, të përcaktuara në planin mësimor të arsimit bazë. Kjo ka si qëllim që përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secila tematikë në orët totale vjetore.

Tabela 5: Orë të sugjeruara për çdo tematikë

	Edukim nëpërmjet aktiviteteve fizike	Aktivitete sportive	Edukim në shërbim të shëndetit, mirëqenies dhe komunitetit	Gjithsej orë
Klasa e dhjetë	43	45	20	108 orë

5.2 Përmbajtja e programit për klasën e dhjetë

Në programin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”, sporteve dhe shëndetit për klasën e gjashtë janë paraqitur përmbajtja e tematikave:

Edukim nëpërmjet aktiviteteve fizike; Aktivitete sportive; Edukim në shërbim të shëndetit, mirëqenies dhe komunitetit. Këto tematika janë bazë për të ndërtuar njohuri, aftësi dhe qëndrime e vlera. Për secilën tematikë janë paraqitur njohuritë, aftësitë, që duhet të demonstrojë nxënësi

lidhur me tematikat përkatëse, ndërkohë qëndrimet dhe vlerat që demonstroi nxënësi në lëndën në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” përmblihen për të gjitha tematikat.

Tematikat dhe renditja e tyre nuk presupozojnë që përmbajtja vjetore përgjatë vitit shkollor duhet të zhvillohet e ndarë referuar renditjes sipas tematikave në program. Kombinimi dhe ndarja e koncepteve dhe shprehive, për nën tematika apo grupe temash e njësi mësimore, si dhe renditja e tyre është e drejtë e përdoruesve të programit (më kryesorët janë mësuesit dhe autorët e teksteve). Përdoruesit e programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës, kurse janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shtesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën tematikë. Gjithashtu matjet antropometrike të nxënësit (si psh : matja e peshës ,gjatësi, perimetri i vitheve dhe i belit, BMI, raporti perimetrit të belit /vitheve) do të jenë të detyrueshme për t’u kryer prej mësuesve të lëndës në 2 ose 3 orë mësimore, të përfshira këto në tematikën “Edukim në shërbim të shëndetit, mirëqenies dhe shëndetit” brenda planit tematik të lëndës në fillim të vitit shkollor. Raporti midis orëve mësimore për njohuritë të reja dhe orëve për përforcimin e njohurive (përsëritjet) referuar dy tematikave të para “*Edukim nëpërmjet veprimtarive fizike*” dhe “*Veprimtari sportive*”, sugjerohet:

Në këtë program, afërsisht 30-35 % e orëve mësimore totale janë menduar për ndërtimin e njohurive të reja lëndore dhe 65-70 % e tyre janë menduar për përforcimin e njohurive (gjatë dhe në fund të vitit shkollor).

Projektet

Në hartimin e planit tematik, mësuesi duhet të parashikojë edhe realizimin e projekteve. Orët për realizimin e tyre parashikohen brenda totalit të orëve për përforcimin e njohurive (përsëritëse), duke respektuar temat mësimore për të tria tematikat, tek të cilat do të bazohen tema/t e projektit që do të realizohen nga nxënësit.

KLASA E DHJETË

5.2.1 Tematika: Edukim nëpërmjet aktiviteteve fizike

Përshkrimi i tematikës: Edukimi nëpërmjet aktiviteteve fizike u afron nxënësve një platformë nga e cila mund të ndërtojnë kompetenca për të përmirësuar kapacitetet fizike e aftësitë koordinative, si dhe i ndihmon ata në zhvillimin e aftësive personale dhe ndër personale. Kjo tematikë u mundëson nxënësve të zhvillojnë konceptet dhe aftësitë e nevojshme për pjesëmarrje në një gamë të gjerë të aktiviteteve fizike e sportive, të cilat ndikojnë në rritjen e mirëqenies fizike të tyre dhe i përgatit për një jetë aktive dhe të shëndetshme. Kjo tematikë fokusohet kryesisht në lojëra dhe veprimtari lëvizore të cilat kanë përmbajtje të tyre lëvizje lokomotore, jolokomotore dhe manipulative.

Njohuritë	Aftësitë
Lojëra lëvizore e populllore: Lojëra lëvizore - “Cirkuit gjimnastikor” - “Stafetë me kapërcim kaluçi”. Lojëra populllore (tradicionale) - “Kalaja Dibrance” (sugjeruar për djemtë). - “Këputja e vargonjve” (sugjeruar për vajzat).	Lojëra lëvizore e populllore (tradicionale) Nxënësi: - Praktikon skema të ndryshme lëvizore; - Përshtat skema të ndryshme lëvizore sipas situatave të lojës; - Përshtat/krijon lojëra të reja lëvizore; - Merr pjesë aktivisht në lojë; - Respekton rregullat e lojës; - Shpjegon moralin (fabulën) e lojës; - Menaxhon emocionet personale negative dhe pozitive gjatë dhe pas

- Rregulla të lojës. - Morali (fabula) i lojës. - Përshtatje, krijim i lojërave të reja lëvizore. - Lojëra popullore të sjella nga nxënësit. Gjimnastikë: - Ushtrime të rreshtimit dhe rregullimit. - Gjimnastikë aerobike: krijim i lirë i kombinimit lëvizor dhe ushtrime për edukimin e cilësive fizike. - Ekzekutimi i elementëve lëvizor në stolin gjimnastikor.	lojës; - Ndërton bashkëpunim me shokët e grupit; - Respekton kundërshtarët në lojë. Gjimnastikë: Nxënësi: - kryen ushtrime të rreshtimit dhe rregullimit në vend dhe në lëvizje: rrotullimet dhe prapa-rrotullimet, kundër-ecjet, vendosje e kalime në formacione të ndryshme figurative rreshtimi (katrorë, rathë, figura të lira etj.); - kryen kombinacione lëvizore të gjimnastikës aerobike, shoqëruar me ritëm (muzikë ose numërim), duke demonstruar koordinim lëvizor (me trup të lirë, me mjete ndihmese, si.p.sh. stepa, stola gjimnastikore);. - kryen ushtrime për zhvillimin e qëndrueshmërisë (ecje, vrapim e kërcime të ndryshme), forcës (tonifikim i muskujve të trupit) dhe fleksibilitetin (përkulje të ndryshme, hedhje. ushtrime të tendosjes (strecingu), etj.; - kryen kombinimin: hipje mbi njërën këmbë dhe tjetra prapa në skaj të stolit, ecje e lirë përpara, kthim 90⁰, ecje anësore, kthim 90⁰, ecje mbrapa, kërcime me kryqëzimin e këmbëve, kthim 180⁰ dalje me

- Lëvizje manipulative me mjete te ndryshme (litar, rreth, shkop, gjimnastikor, etj.). Gjimnastikë e Përgjithshme bazuar në elementë akrobatik. Atletikë: - Ushtrime për zhvillimin e fleksibilitetit dinamik. - Vrapime shpejtësie.	trupin e drejtë me shtytje të dy këmbëve në skaj, duke demonstruar koordinim lëvizor; - kryhen ecje, kërcime, vrapime, kapërcime të ndryshme mbi dhe poshtë stolit: me duar, me këmbë dhe të kombinuara; - kryen manipulime me mjete (vegla të vogla) të ndryshme gjimnastikore, individualisht, në dyshe dhe në grup (gjimnastikë në grup); - krijon kombinacione lëvizore ritmike me mjete gjimnastikore, shoqëruar me muzikë ose numërim, ku të dallohet qartë hyrja , vazhdimi (zhvillimi) dhe mbyllja; - ekzekuton kombinim lëvizor individualisht dhe në grup në tapetin gjimnastikor, në formën e një krijimi koreografik, bashkërenduar me elementët : kapërdimje para, prapa, anësore, vertikale mbi shpatulla, vertikale mbi duar, rrotullim anash, etj Atletikë: Nxënësi: - kryen ushtrime për zhvillimin e fleksibilitetit dinamik, duke demonstruar koordinim lëvizor; - kryen vrapime duke respektuar kërkesat lëvizore të këmbëve e të krahëve në distanca 30 dhe 50m; - kryen kërcimin së larti në stilin “gërshtë” duke koordinuar

- Kërcim së larti në stilin “gërshërë”. - Shtytja e gjyles. - Stafetë. - Vrapime qëndrueshmërie. - Vrapim në natyrë.	veprimet lëvizore në të katër faza: ✓ Vrulli ✓ Rrahja ✓ Fluturimi ✓ Rënia - kryen shtytjen e gjyles nga pozicioni anësor duke respektuar fazat: ✓ Kapjes dhe mbajtjes së veglës ✓ Përgatitja për provë ✓ Vrulli ✓ Sforcimi final (shtytja e objektit) ✓ frenimi - kryen stafetën 4x50, duke respektuar kërkesat për ndërrimin e stafetës (shkopit) në zona, si dhe rregullat e saj; - kryen vrapime me kohë të zgjedhur 8-12 dhe 15-20 minuta; - kryen vrapime në natyrë me kohë ose distancë të paracaktuar.

5.2.2 Tematika: Aktivitete sportive

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë ka për qëllim t’u japë mundësi nxënësve të aplikojnë në lojëra sportive veprimet lëvizore të mësuara në linjat e tjera të programit, njohjen dhe zbatimin e rregullave të thjeshtuara të lojërave sportive të parashikuara në këtë tematikë, të njihen me teknikat e disa prej elementëve bazë të lojërave (pasim, driblim, gjuajtje, goditje, shërbim), të zhvillojnë kapacitetet motorike dhe të edukojnë cilësi njohëse e edukative. Gjithashtu kjo tematikë nëpërmjet nën tematikës “Veprimtari sportive ndihmëse (opsionale)”, ka për qëllim t’u japë mundësi nxënësve të kryejnë një aktivitet më të plotë fizik në përshtatje me kushtet që shkolla afon për sa i përket infrastrukturës, vendosjes gjeografike dhe kushteve klimaterike, si dhe traditës sportive të shkollës (apo qytetit).

Njohuritë	Aftësitë
Basketboll Volejboll Futboll Hendboll Rregullore e lojës. Elementë teknik sipas lojës: ✓ Driblim ✓ Zotërim dhe pasim ✓ Markim dhe shmarkim	Basketboll ,Volejboll , Futboll, Hendboll Nxënësi: - njeh dhe zbaton në kushtet e lojës sportive të Basketbollit, Volejbollit, Futbollit dhe Hendbollit, të rregullores teknike; - aplikon teknikat e duhura veprimeve lëvizore të mësuara në klasat e mëparshme, në lojërat sportive: basketboll, volejboll, futboll dhe hendboll; - aplikon në mënyrë të harmonizuar veprimet taktike të sulmit dhe të mbrojtjes në lojërat sportive : basketboll,

✓ Shërbimi tenis ✓ Bllok ✓ Stopim ✓ Gjuajtje Veprime taktike: ✓ Sulmi dhe mbrojtja ✓ Mbrojtje zonale ✓ Zotërim i topit në tabelë ✓ Sulm i shpejtë ✓ Bllok individual ✓ Vendosje në volejboll në formë harku dhe “W” ✓ Organizim i mbrojtjes	volejboll, futboll dhe hendboll; - aplikon elementët teknik e taktikë bazë: Basketboll Nxënësi: - kryen gjuajtje në lëvizje me një dot nga pozicioni ballor dhe anësor; - kryen driblime me të dyja duart në drejtime të ndryshme; kryen zotërimin dhe pasimin e topit me një dorë nga supi, para anash dhe mbi kundërshtarit (me të dyja duart); - kryen variante ushtrimesh për pasimet dhe driblimet në drejtime të ndryshme me një dhe dy duar; - aplikon në situata loje lëvizje markimi dhe shkarkimi; aplikon elementë taktikë të mbrojtjes zonale 2-1-2; - aplikon zgjidhje situatash sulmuese me numër të ndryshëm lojtarësh: 1x2, 2x3, 3x2 (sipas mundësive); - kryen zotërimin i topit në tabelë në sulm dhe në mbrojtje, sulmi i shpejtë. Volejboll Nxënësi:

	- kryen variante ushtrimesh për pasimet në vend dhe në lëvizje, para anash dhe mbrapa; - kryen variante ushtrimesh për perfeksionimin e shërbimit “tenis” dhe zotërimin e topit me dy duar nga poshtë; - kryen variante të bllokut individual; - aplikon elementë taktikë të pritjes së topit nga shërbimi me vendosjen në formë harku dhe në formën “W”. Futboll Nxënësi: - kryen variante të driblimit me top të kombinuara me gjuajtje në portë nga distanca të afërta e më pas me rritjen e saj; - kryen variante të pasimeve dhe ndalimeve të topit me dyja këmbët, në vend dhe në lëvizje; - kryen variante të ushtrimeve të goditjes së topit me kokë (për djemtë) dhe goditjes së topit në portë më të dyja këmbët; aplikon elementët bazë taktik të organizimit të skuadrës në mbrojtje. Hendboll

Veprimtari sportive ndihmëse (opsionale) - Marshim në natyrë - Not Badminton	Nxënësi: - zbaton rregulloren e lojës; - kryen variante të ushtrimeve të pasimit dhe pritjes së topit me të dyja duart, në vend dhe në lëvizje; - aplikon mënyrat e vendosjes së lojtarëve në mbrojtje; aplikon mënyra (lëvizje) të bllokimit të kundërshtarit në gjuajtje në portë; - zbaton variante të lëvizjeve të markimit dhe shkarkimit. Marshim në natyrë , Not Nxënësi: - njeh dhe orientohet në natyrë nëpërmjet hartave; - aplikon rregulla të marshimit në natyrë. - kryen teknikat e hedhjes në ujë (starti); - kryen teknikat e frymëmarrjes dhe shtrirjes në ujë; - kryen teknikat e lëvizjes së këmbëve dhe duarve në stilin e lirë; - kryen teknikat e lëvizjes së këmbëve dhe duarve në stilin e “shpinë”. Badminton Nxënësi: - zbaton rregulloren e lojës;

	- kryen teknikat e mësuara të mbajtjes së raketës, goditjes së puplës dhe pasimet me shokun në situata loje; - kryen teknikat e zhvendosjes së lojtarit në fushë.
Ski	Ski, Nxënësi: - kryen teknikën e rrëshqitjes; - kryen teknikën e kthesës (majtas, djathtas); - kryen teknikën e plugut (frenimi).
Tenis	Tenis - kryen teknikat e sakta të mbajtjes së raketës dhe goditjes së topit; - kryen teknikat e goditjes së topi “drajver”; - kryen teknikën e goditjes së topit “rever”; - njeh rregulloren e zhvillimit të lojës.
Pingpong	Ping-pong - aplikon teknikat e mbajtjes së raketës dhe goditjes së topit në situata loje; - aplikon në situata loje teknikën fillestare të shërbimit; - njeh rregulloren e zhvillimit të lojës

5.2.3 Tematika: Edukim në shërbim të shëndetit, mirëqenies dhe komunitetit

Përshkrimi i tematikës: Ndryshe nga tematikat e tjera “ Njohuri në shërbim të shëndetit, mirëqenies dhe komunitetit” është një tematikë që zhvillohet në klasë në orë mësimore teorike, e cila u mundëson nxënësve fitimin e kompetencave për ruajtjen dhe kultivimin e shëndetit të tyre dhe të të tjerëve, u mundëson të njohin dhe zbulojnë respektin për vetveten dhe te tjerët, të njihen me mënyrat e ruajtjes së organizmit nga dëmtimet e mundshme gjatë të ushtruarit me aktivitet fizik e sportiv, si dhe me forma të thjeshta të dhënies së ndihmës së parë, të krijojnë shprehje të drejta të të ushqyerit përmes promovimit të vlerave që u mundësojnë atyre që të bëjnë zgjedhje të shëndetshme, duke i ndihmuar ata të njohin dhe kuptojnë praktika të sigurt dhe higjienike që t’i zbatojnë ato në rutinën ditore, të njihen me Filozofinë Olimpikë e të respektojnë edhe në jetën e përditshme rregullat e Fair-Play-t, të zhvillojnë të kuptuarit e efekteve negative të përdorimit të substancave narkotike, si dhe t’i ndihmojë ata të bëhen të ndërgjegjshëm për nevojën e ruajtjes së një mjedisi të shëndetshëm, në të cilin të mund të mbrojnë veten dhe të tjerët nga faktorët e rrezikshëm.

Njohuritë	Aftësitë
Edukimi shëndetësor - Mirëqenia fizike, mendore, emocionale dhe sociale. - Ruajtja e organizmit nga dëmtimet e mundshme gjatë të ushtruarit me veprimtari fizike e sportive.	Edukimi shëndetësor Nxënësi: - argumenton vlerën e veprimtarisë fizike dhe sportive në organizmin e njeriut, ndryshimet që sjell në sistemet skeletor, muskulator, të qarkullimit të gjakut dhe respirator; - harton dhe vë në praktikë një plan individual pune në funksion të përmirësimit të gjendjes fizike, në përshtatje me ndryshimet dhe nevojat që trupi i tij/saj paraqet në këtë moshë;

5.3 Qëndrime dhe vlera

në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” nxënësi demonstroi qëndrimet dhe vlerat të përmbledhura si më poshtë:

Tabela 6. Qëndrimet dhe vlerat

Nxënësi
✓ Shpreh dhe komunikon qartë mendimet, idetë dhe përvojat e tij në kontekste fizike e sportive, duke përdorur me saktësi terminologjinë profesionale të sporteve dhe gjuhë të qartë për të analizuar situata, teknika dhe strategji. ✓ Përdor imagjinatën dhe kreativitetin në mënyrë aktive për: ○ Të zhvilluar më tej koordinimin, ekuilibrin dhe kontrollin motorik përmes lojërave të strukturuar dhe skenarëve të imagjinuar me përmbajtje fizike. ○ Të nxitur lëvizje të reja dhe pjesëmarrje energjike në aktivitete individuale dhe në grup. ○ Të eksploruar ndjenjën e aventurës, eksplorimit dhe eksperimentimit si pjesë të përvojës së tij fizike, duke shfaqur guxim dhe liri veprimi. ✓ Shfaq kuriozitet të qëndrueshëm dhe angazhim intelektual për: ○ Të zbuluar dhe mësuar teknika të reja lëvizore dhe sportive, duke ndjekur qëllimisht përmirësimin personal. ○ Të eksperimentuar me disiplina të ndryshme sportive si: volejball, basketboll, not, atletikë, etj., duke qenë i hapur ndaj sfidave dhe përvojave të reja. ○ Të kuptuar parimet e përparimit fizik: forcës, qëndrueshmërisë, fleksibilitetit dhe shpejtësisë, si mënyrë për të ndërtuar një trup të shëndetshëm dhe funksional. ○ Të analizuar rregullat dhe strategjitë e lojës për të kuptuar logjikën e saj dhe për të përmirësuar efektivitetin në fushë.

- Të njohur historinë dhe origjinën e sporteve, duke i parë ato si pjesë e trashëgimisë kulturore dhe zhvillimit shoqëror.
- Të hetuar ndikimin e aktivitetit fizik mbi shëndetin psiko-fizik dhe mirëqenien e përgjithshme, me pyetje që lidhen me zemrën, frymëmarrjen, sistemin nervor dhe funksionin mendor.

✓ **Tregon respekt të thellë dhe ndërgjegjësim etik për:**

- **Mësuesin** – e dëgjon me përqendrim, ndjek udhëzimet me vullnet dhe përgjegjësi, dhe kontribuon në një mjedis të disiplinuar dhe të orientuar drejt të nxënit.
- **Bashkë lojtarët dhe kundërshtarët** – demonstroi ndihmë, bashkëpunim dhe mbështetje gjatë lojës; pranon humbjet dhe fitoret me dinjitet dhe etikë sportive.
- **Rregullat dhe pajisjet sportive** – i respekton për të garantuar drejtësi, siguri dhe funksionim efikas të lojës; kujdeset për pajisjet dhe i përdor me ndërgjegjshmëri, duke i rikthyer pas përdorimit.
- **Vetëveten** – vepron me ndershmëri, vetëkontroll dhe këmbëngulje për përmirësim të vazhdueshëm; ndërton marrëdhënie besimi me të tjerët dhe kontribuon në krijimin e një ambienti të shëndetshëm, të sigurt dhe gjithëpërfshirës në klasë dhe në jetën shoqërore

5.4 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme.

Tabela 7. Shembull të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve

Rezultat i të nxëni të orës mësimore		Shembull të veprimtarive praktike
Shembull Nxënësi Zhvillon aftësinë për të realizuar lëvizje komplekse si vrapim me ritëm të ndryshueshëm, ndalesa të papritura, kthesa të shpejta dhe shmangie të saktë, në kuadër të një loje me rregulla të strukturuar që kërkon bashkëpunim,	Shembull Prezantimi i situatës. Mësuesi thotë: “Do të luajmë një lojë që simulon një sfidë taktike: ruajtjen dhe pushtimin e një territori. Ju do të duhet të përdorni aftësitë tuaja motorike, strategjike dhe komunikative për të menaxhuar hapësirën, kohën dhe energjinë në mënyrë efektive.” Prezantimi i lojës dhe rregullave. Nxënësit ndahen në dy ekipe me role të ndara: sulmues dhe mbrojtës. Secili ekip ka një “bazë territoriale” dhe një objektiv për ta mbrojtur (flamur, top, shenjë). Organizimi në praktik.	

komunikim, zgjidhje strategjike dhe orientim në kohë dhe hapësirë.	Nxënësi (sulmuesit) duhet të: depërtojnë në territorin e kundërshtarit, të shmangin mbrojtësit, të marrin objektivin dhe ta kthejnë në bazën e tyre pa u kapur. Loja zhvillohet në kohë të kufizuar dhe me rregulla të qarta ndërveprimi dhe ndëshkimi (p.sh. nëse një lojtar kapet, rikthehet në bazë; mbrojtësi që thyen rregullat, penalizohet). Shënon të dy rezultatet në fletoren e tij. Prezantimi. <i>Secili nxënës të:</i> • Të përdorë lëvizje të ndryshueshme (shpejtim, ndalim, shmangie, ndërrim drejtimi) në situata me intensitet të lartë. • Të aplikojë strategji grupore për mbrojtje dhe sulm (ndarje rolesh, mashtrime, sinjalizime). • Të respektojë rregullat, kundërshtarin dhe të demonstrojë etikë sportive (fair-play). Reflektimi. Mësuesi udhëzon nxënësit të reflektojnë me pyetjet: • <i>Si e ndihmuat ekipin tuaj gjatë lojës?</i> • <i>Cilat ishin lëvizjet më efektive për të shmangur kapjen?</i> • <i>Çfarë mësuat për komunikimin në grup dhe për reagimin në situata të papritura</i> • <i>Si do të silleshit ndryshe herën tjetër për të pasur më shumë sukses</i>

6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Mësimdhënia në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” në arsimin e mesëm të lartë synon zhvillimin e aftësive motorike dhe njohjen e rregullave të lojërave sportive. Ajo përpaket të nxisë një mënyrë jetese të shëndetshme, të zhvillojë qëndrime pozitive ndaj aktivitetit fizik dhe të përforcojë aftësitë personale dhe sociale të nxënësve. Lënda “Edukim fizik, sport dhe shëndet” nuk është thjesht një aktivitet i trupit, por një proces i të nxënit që përfshin mendjen, trupin dhe emocionet, duke i ndihmuar nxënësit të kuptojnë më mirë trupin e tyre, të menaxhojnë emocionet dhe të punojnë në mënyrë efektive me të tjerët. Mësimdhënia duhet të synojë ndërtimin e një baze të fortë të njohurive dhe aftësive fizike, duke e lidhur lëvizjen me shëndetin, sigurinë, komunikimin dhe zhvillimin personal. Nxënësit inkurajohen të marrin pjesë në mënyrë aktive, të eksplorojnë lëvizjen përmes lojës, sporteve, aktiviteteve në natyrë dhe projekteve praktike. Për të qenë efektive, mësimdhënia duhet të jetë gjithëpërfshirëse, e diferencuar dhe të mbështesë të nxënit përmes përvojës reale, duke marrë parasysh nevojat, ritmet dhe interesat e secilit nxënës.

Mësimdhënia në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” përfshin:

- 📖 *Të nxënit aktiv dhe praktik* – Nxënësit angazhohen përmes lëvizjes së vazhdueshme në aktivitete që zhvillojnë aftësi motorike, koordinim, ekuilibër, forcë dhe qëndrueshmëri fizike. Mësimi ndodh përmes përvojës direkte dhe eksperimentimit.
- 📖 *Zhvillimin e të kuptuarit të trupit dhe shëndetit* – Nxënësit mësojnë për funksionimin e trupit gjatë aktivitetit fizik, rëndësinë e ushqimit, pushimit dhe higjienës, si dhe për ndikimin e aktivitetit fizik në mirëqenien mendore dhe emocionale.
- 📖 *Situatat reale dhe zbatimi praktik i aftësive* – Mësimdhënia lidhet me situata të jetës reale si ndihma e parë, orientimi në hapësirë, përgatitja për ecje në natyrë, lojërat popullore dhe edukimi për sigurinë gjatë aktivitetit fizik.
- 📖 *Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve vizuale* – Video edukative, aplikacione për ushtrime, pasqyrime të vetes në video, përdorimi i matësve të pulsit dhe aplikacioneve shëndetësore ndihmojnë nxënësit të kuptojnë më mirë lëvizjen dhe përparimin e tyre.

- 📖 *Mësim i diferencuar dhe gjithëpërfshirës* – Mësuesi përshtat aktivitetet për nxënës me aftësi sipas niveleve apo nevoja të ndryshme, duke përfshirë të gjithë në mënyrë aktive dhe me sukses.
- 📖 *Të nxënit përmes lojës dhe bashkëpunimit* – Loja është mjet kryesor mësimor në këtë fazë. Përmes saj zhvillohen jo vetëm aftësitë motorike, por edhe aftësi sociale si bashkëpunimi, ndarja e përgjegjësi, respektimi i rregullave dhe ndershmëria.
- 📖 *Argumentimi dhe reflektimi mbi përvojat fizike* – Nxënësit udhëzohen të reflektojnë mbi përvojën e tyre, të shpjegojnë si u ndjenë gjatë aktivitetit dhe çfarë mësuat, duke ndërtuar vetëdije për veten dhe progresin personal.
- 📖 *Zhvillimi i vetëbesimit dhe qëndrimin pozitiv ndaj lëvizjes* – Nxënësit inkurajohen të përpiqen, të përballojnë sfida, të respektojnë veten dhe të tjerët, duke e parë aktivitetin fizik si diçka të rëndësishme, argëtuese dhe të realizueshme.
- 📖 *Të nxënit bazuar në projekt dhe lidhja në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me jetën reale*. Edukimit fizik lidhet ngushtë me situata të përditshme dhe profesionale që mund të përdoren në projekte të ndryshme, si: planifikim financiar, planifikimi i kohës, analiza e të dhënave në sport, media dhe shoqëria, përdorimi i statistikave dhe probabilitetit në vendimarrje.
- 📖 *Vlerësimi formues dhe vetëvlerësimi* – Mësuesi ndihmon nxënësit të njohin përparimin e tyre përmes komenteve mbështetëse, detyrave vetë reflektuese dhe vlerësimit të përpjekjes, jo vetëm të arritjeve.
- 📖 *Të nxënit bashkëpunues dhe zhvillimi i aftësive sociale* – Nxënësit punojnë në çifte ose grupe për të realizuar detyra fizike që kërkojnë strategji, komunikim dhe ndarje të roleve, duke ndihmuar në ndërtimin e marrëdhënieve pozitive dhe empatisë.

6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Përfshirja e situatave reale dhe praktike në procesin e të nxënit luajnë një rol të rëndësishëm në procesin e mësimdhënies në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” në arsimin e mesëm të ulët, pasi ato ndihmojnë në lidhjen e teorisë me praktikën dhe bëjnë që nxënësit të kuptojnë më mirë

rëndësinë e aftësive fizike në jetën e përditshme. Duke përdorur shembuj të jetës reale si situata sportive, aktivitetet në natyrë, ndihma e parë, ose bashkëpunimi në grup nxënësit mësojnë të aplikojnë aftësitë e tyre motorike, taktikat dhe shkathhtësitë në mënyrë funksionale dhe të dobishme. Këto situata ndihmojnë gjithashtu në zhvillimin e vlerave si bashkëpunimi, respekti, vetëkontrolli dhe përgjegjësia personale. Situatat praktike nga jeta reale i motivon nxënësit dhe e bën mësimin më kuptimplotë dhe funksional duke i ndihmuar nxënësit të mësojnë e kuptojnë më mirë konceptet si:

- *Lidhja me përvojat personale*, me përvoja si loja në ekip, ecja në natyrë apo dhënia e ndihmës së parë.
- *Zhvillimi i aftësive praktike për jetën*, mësojnë aftësi të nevojshme për jetën e përditshme, si bashkëpunimi, komunikimi, menaxhimi i stresit dhe ruajtja e shëndetit përmes aktivitetit fizik.
- *Rritja e motivimit dhe angazhimit*, ndihen të angazhuar e më të motivuar dhe e shohin edukimin fizik si diçka të vlefshme për jetën e tyre.
- *Të kuptuarit më të thellë*, e shohin se si një aftësi fizike ose një aktivitet i rregullt sportiv përdoret në situata reale, jo vetëm në teori.
- *Zhvillimi i mendimit kritik dhe zgjidhjes së problemeve*, përmes situatave reale, nxënësit vendosen përballë sfidave që kërkojnë vendimmarrje, reflektim dhe zgjidhje praktike, gjë që forcon aftësitë e tyre njohëse.

Në këtë mënyrë, përfshirja e situatave reale dhe praktike në procesin e të nxënës në edukim fizik i ndihmon nxënësit të ndërtojnë kompetenca funksionale për të ardhmen, të nevojshme për të kuptuar dhe për t'u përballur me realitetin dinamik të përditshmërisë.

6.2 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Projektet kurrikulare përbëjnë një komponent të rëndësishëm të procesit mësimor në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” në arsimin e mesëm të lartë, pasi ato i japin mundësi nxënësve të zbatojnë njohuritë e fituara në mënyrë të pavarur, funksionale dhe krijuese. Përmes projekteve kurrikulare, nxënësit zhvillojnë aftësi si: mendimi kritik, planifikimi strategjik, punë në ekip, komunikimi dhe përdorimi i teknologjisë. Puna me projekte është një metodë mësimore ku nxënësit angazhohen për një periudhë të caktuar kohe në një temë konkrete, duke kryer detyra praktike

dhe kërkimore që lidhin dijet teorike me përvojën e tyre personale. Në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”, kjo metodë ndihmon në zhvillimin e aftësive motorike, bashkëpunimit, vetëvlerësimit dhe përgjegjshmërisë.

Përfitimet e kësaj metode:

- Zhvillon mendimin kritik dhe kreativitetin
- Rrit vetëbesimin dhe përgjegjësinë
- Nxit bashkëpunimin dhe punën në grup
- E bën lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” më gjithëpërfshirës dhe të lidhur me jetën reale

Tabela 8. Shembull : Tema të projekteve kurrikulare në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Tema	Përshkrimi i projektit
Zhvillimi i një programi personal fitnesi	Nxënësit hartojnë një program personal fitnesi për 10 ditë me ushtrime të përshtatura sipas nevojave individuale (qëndrueshmëri, forcë, fleksibilitet). Ata mbajnë një ditar të aktivitetit ditor, vlerësojnë përmirësimet fizike dhe emocionale, matin rrahjet e zemrës (kur është e mundur), dhe në fund prezantojnë përvojën dhe rezultatet përmes një posterit ose prezantimi të shkurtër.
Një ditë aktive për të gjithë – organizimi i një dite sportive në shkollë	Nxënësit planifikojnë dhe organizojnë një ditë sportive për shkollën, ku përfshihen aktivitete fizike, lojëra dhe gara për klasa të ndryshme. Ata ndajnë rolet (organizatorë, arbitra, ndihmës, promovues), krijojnë orarin e aktiviteteve, hartojnë ftesa dhe postera informues. Në fund, reflektojnë mbi përvojën dhe bashkëpunimin në grup dhe prezantojnë rezultatet e ditës sportive në klasë.

Ndikimi i aktivitetit fizik në shëndetin mendor	Nxënësit hulumtojnë lidhjen mes aktivitetit fizik dhe përmirësimit të gjendjes emocionale dhe shëndetit mendor. Ata mbajnë një ditar javor ku regjistrojnë aktivitetet fizike të bëra dhe si janë ndjerë më pas (emocionalisht dhe fizikisht). Përgatitin një poster ose prezantim me gjetjet kryesore, si dhe sugjerime për përfshirjen e aktivitetit fizik në jetën e përditshme për mirëqenie mendore.
Krahasimi i dy sporteve – analizë krahasuese	Çdo nxënës (ose në grupe të vogla) zgjedh dy sporte të ndryshme dhe realizon një analizë krahasuese të tyre në aspekte si: historia, rregullat, përfitimet për trupin, pajisjet e nevojshme dhe vështirësia fizike. Nxënësit mund të përdorin tabela krahasimi, ilustrime dhe video demonstrime. Në fund, prezantojnë analizën përpara klasës dhe shpjegojnë se cilin sport do të zgjidhnin dhe pse.

Projektet në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me jetën e përditshme, duke u fokusuar në situata reale që i ndihmojnë nxënësit të kuptojnë rëndësinë e aktivitetit fizik dhe të shëndetit në jetën e tyre. Këto projekte duhet të jenë praktike, të kuptueshme, bashkëpunuese dhe të motivuara nga përvoja personale.

Projektet mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me jetën e përditshme dhe shëndetin fizik, si:

- ✓ *Krijimi i një programi personal stërvitjeje për qëndrueshmëri, forcë ose humbje peshe, bazuar në të dhëna reale si pesha, lartësia dhe gjendja shëndetësore.*
- ✓ *Monitorimi i pulsit dhe frymëmarrjes para dhe pas ushtrimeve, për të kuptuar reagimin e trupit ndaj aktivitetit fizik.*
- ✓ *Krijimi i një menyje ushqimore të balancuar për një sportist adoleshent, duke llogaritur nevojat energjetike dhe vlerat ushqyese.*
- ✓ *Matja dhe përlllogaritja e distancave, kohës dhe shpejtësisë gjatë vrapimeve ose stërvitjeve me biçikletë, duke përdorur teknologji si aplikacionet e telefonit.*

- ✓ *Organizimi i një mini-turneu sportiv në shkollë, përfshirë planifikimin, ndarjen e roleve, rregullat, vlerësimin dhe promovimin e “fair-play”.*

❖ **Pse janë të vlefshme këto projekte?**

Këto projekte jo vetëm që thellojnë kuptimin e rëndësisë së aktivitetit fizik në jetë, por edhe i ndihmojnë nxënësit të kuptojnë se lëvizja, planifikimi dhe mirëqenia fizike janë pjesë thelbësore e jetës së përditshme.

Ato zhvillojnë aftësi si:

- planifikimi personal dhe vetëvlerësimi;
- bashkëpunimi në grup;
- përdorimi i të dhënave për marrjen e vendimeve;
- edukimi për një jetë të shëndetshme.

❖ **Roli i mësuesit:**

Mësuesi ka rolin e udhëheqësit dhe mentorit, duke i ndihmuar nxënësit që:

- të formulojnë pyetje hulumtuese (p.sh.: *Si ndikon një plan stërvitjeje në përmirësimin e kapacitetit kardiovaskular?*);
- të planifikojnë hapat e punës (kërkime, matje, analizë);

- të mbledhin dhe analizojnë të dhëna fizike dhe shëndetësore;
- të bëjnë krahasime dhe interpretime praktike;
- të prezantojnë qartë rezultatet me grafikë, postera ose video për grupin.

❖ Integrimi ndërdisiplinor:

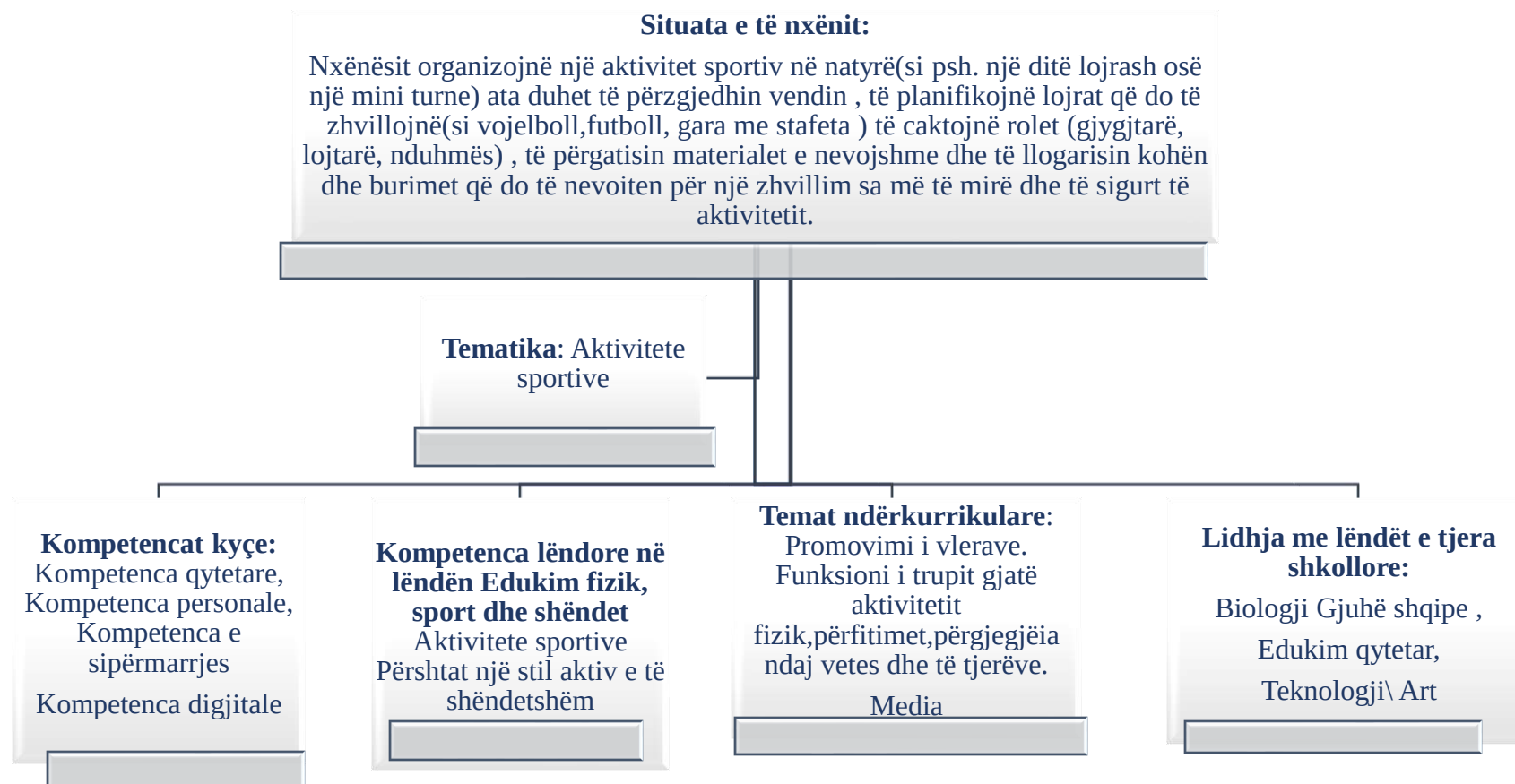
Projekti në edukim fizik lidhet natyrshëm me:

- Biologjinë – fiziologji dhe ushqim;
- Matematikën – përlllogaritje të kohës, shpejtësisë, IMT-së;
- Teknologjinë – përdorimi i aplikacioneve sportive;
- Edukimin qytetar – promovimi i një stili jete të shëndetshëm në komunitet.

Në diagramin 3 jepet një shembull i një situatë të nxëni nga jeta reale që mund të përdoret si ide edhe për projektin kurrikular.

Situata e të nxënit nga jeta reale: “Organizimi i një dite aktiviteti në natyrë”.

Diagrama 3. Shembull situatë të nxënë dhe lidhja me elementet e programit

6.3 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Në mësimin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”, është e rëndësishme që të gjithë nxënësit të ndihen të përfshirë Përshtatja e lëndës për nxënës me nevoja të veçanta është një komponent thelbësor i arsimit gjithëpërfshirës. Kjo nuk është thjesht një metodë, por një qasje pedagogjike dhe praktike që siguron pjesëmarrjen, përfshirjen dhe zhvillimin e të gjithë nxënësve, pavarësisht aftësive të tyre fizike, mendore ose emocionale.

Përshtatja e aktiviteteve fizike për nxënës me nevoja të veçanta kërkon:

- Thjeshtim i ushtrimeve (p.sh. hedhja e topit me dy duar në vend të një dore)
- Përdorimi i pajisjeve alternative (top më i lehtë, raketë më e shkurtër, peshë më e vogël)
- Zgjedhja e lëvizjeve me ndikim të ulët (ushtrime që nuk dëmtojnë trupin apo lodhin shpejt)
- Kohë shtesë për të kryer veprimet

Tabela 9. Shembull: Situata me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Situata	Përshtatja
Nxënës me vështirësi në lëvizje	Ushtrime në pozicion ulur, ushtrime fleksibiliteti ose përdorimi i karrocës në lojëra
Nxënës me çrregullim të spektrit autik	Lojëra me strukturë të qartë dhe komanda të thjeshta, shmangie nga zhurmat dhe ambientet shumë të mbushura
Nxënës me dëmtime të dëgjimit	Komunikim me gjeste, përdorimi i sinjaleve vizuale në vend të zërit
Nxënës me vështirësi në përqendrim	Ushtrime të shkurtra, me shumë ndërrime aktiviteteve dhe lëvizshmëri të lartë

6.4 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Inkurajimi i talenteve në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” është jo vetëm i rëndësishëm për zhvillimin personal të nxënësve, por edhe një mision edukues që ndihmon në zbulimin dhe formimin e sportistëve të ardhshëm, si dhe në rritjen e motivimit dhe vetëvlerësimit të fëmijëve. Kjo metodë ka të bëjë me: “Zbulimin e aftësive të veçanta fizike, motorike apo të lidërshipt tek nxënësit” “Mbështetjen dhe orientimin e tyre për të zhvilluar këto aftësi” ‘Krijimin e mundësive që ata të shprehin dhe të rriten në fushën që e duan dhe e zotërojnë”.

Përfitimet nga inkurajimi i talenteve në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” sjell:

- Rritjen e motivimit dhe vetëbesimit tek nxënësit
- Forcon përfshirjen dhe angazhimin në mësim
- Nxit konkurrencën e shëndetshme dhe dëshirën për të përmirësuar vetveten
- Orienton nxënësit drejt një karriere sportive.

Tabela 10. Shembull :Aktivitete me nxënësit e talentuar në lëndën në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

Aktiviteti	Qëllimi
“Sfida Javore Sportive”	Nxitja e konkurrencës së shëndetshme dhe motivimi për përmirësim personal
“Ekipi i Yjeve”	Formimi i një grupi me nxënësit më të talentuar për të përfaqësuar shkollën
“Mentor Sportiv”	Nxënësi i talentuar ndihmon një bashkëmoshatar për përmirësim në një aftësi
“Klubi Sportiv”	Ofrimi i stërvitjeve shtesë jashtë orarit për të rritur nivelin teknik
“Dita Pa Notë”	Ditë sportive për nxënësit e talentuar me qëllim motivimin pa presion vlerësimi
“Turneu i Klasave”	Organizim ndeshjesh mes klasave ku nxënësit e talentuar shërbejnë si liderë skuadrash
“Mësim Ndryshe në Natyrë”	Aktivitet fizik jashtë ambientit shkollor për të zhvilluar kreativitetin dhe qëndrueshmërinë
“Kampion për Një Ditë”	Nxënësi i talentuar zgjedh një aktivitet dhe e drejton grupin me ndihmën e mësuesit

7 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Vlerësimi i nxënësve në arsimin e mesëm të lartë përshkon gjithë procesin mësimor dhe shërben për përmirësimin e këtij procesi. Vlerësimi i nxënësit mbështetet tërësisht në përmbajtjen e programit lëndor dhe mësuesi nuk ka të drejtë të vlerësojë nxënësit për ato kompetenca që nuk përshkruhen në program. Fokusi i vlerësimit janë edhe qëndrimet e nxënësve, si qëndrimet etiko-sociale në përgjithësi dhe ato të bashkëpunimit me të tjerët, në veçanti. Mësuesi nuk e ka të detyrueshëm vlerësimin me notë të nxënësve në çdo orë mësimore dhe të vendosë nota për secilën orë mësimore. Si rregull, nxënësit dhe mësuesi duhet të jenë të lirshëm të bashkëbisedojnë si partnerë rreth përvetësimit të njohurive dhe aftësive të fituara të orëve të kaluara. Herë pas here mësuesi duhet të vlerësojë me notë, duke ua bërë të qartë nxënësve që në fillim qëllimin e vlerësimit dhe kriteret e tij.

Në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- 📖 t’i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;
- 📖 të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit perceptojnë, realizojnë dhe zbatojnë lëvizjet/detyrat mësimore;
- 📖 të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies;

7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

❖ *Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)*

Ky lloj vlerësimi bëhet në fillim të vitit shkollor ose të një kapitulli të ri. Mësuesi zbulon njohuritë që nxënësi ka dhe identifikon çfarë ka nevojë të përsëritet ose të mësohet më mirë Ky vlerësim ndihmon mësuesin të planifikojë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin dhe mënyrat e punës me nevojat e nxënësve.

Ky vlerësim mund të realizohet:

- ✓ Përdoren fjalë e shprehje inkurajuese gjatë të mësuarit. Korrigjim me takt i lëvizjeve të gabuara.
- ✓ Me shpalljen e lojtarëve më të mirë në lojëra të ndryshme (lëvizore, tradicionale, para-sportive dhe sportive).
- ✓ Koha në sekonda e realizimit të veprimit lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- ✓ Sasia në herë e përsëritjeve të veprimit lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- ✓ Distanca në metra e arritur nga veprimi lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- ✓ Me kompleks ushtrimesh dhe me pikë.
- ✓ Me sistem pikësh për ushtrimet e veçanta.
- ✓ Me detyra të ndërmjetme për vallëzimin e kompozuar.
- ✓ Me detyra të ndërmjetme për kombinacionet teknike të lojërave sportive.
- ✓ Me pikë për veprime teknike individuale.
- ✓ Me pikë për skemat lëvizore të vrapimeve të ndryshme.

❖ *Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)*

Ky vlerësim bëhet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, për të parë si po ecin nxënësit. Ai ndihmon nxënësit dhe mësuesin të kuptojnë nëse janë në rrugën e duhur dhe çfarë duhet përmirësuar në punën e tyre para se të arrijnë vlerësimin përmbledhës ose përfundimtar.

Teknika të vlerësimit formues janë:

- ✓ Vëzhgimi sistematik: Mësuesi vëzhgon sjelljen, angazhimin dhe përpjekjen e nxënësve gjatë aktiviteteve fizike.
- ✓ Fletë vetëvlerësimi: Nxënësit plotësojnë formularë pas orës së mësim, duke reflektuar mbi përpjekjen, pjesëmarrjen dhe progresin e tyre.
- ✓ Vlerësimi nga bashkëmoshatarët: Nxënësit vlerësojnë njëri-tjetrin mbi kriteret e standardizuara, si: respektimi i rregullave, ndihma ndaj grupit, përpjekja personale etj.
- ✓ Pyetje të shkurtra dhe diskutime verbale: Gjatë pushimeve në orë, mësuesi mund të bëjë pyetje reflektuese për të nxitur të menduarit kritik dhe kuptimin e konceptit (p.sh.: “Pse është e rëndësishme nxehja para stërvitjes?”).
- ✓ Detyra praktike të vogla: Për shembull: planifikimi i një stërvitjeje 3-ditore për qëndrueshmëri fizike ose demonstrimi i një ushtrimi me shpjegim të saktë të teknikës.
- ✓ Vlerësimi i angazhimit në grup: Gjatë lojërave ose punës në ekipe, vlerësohet bashkëpunimi, komunikimi dhe sjellja sportive.
- ✓ Progresi individual në ushtrime fizike: Për shembull: krahasimi i rezultateve të nxënësit në testime të thjeshta si vrapim 100 m, qëndrueshmëri muskulare, qëndrueshmëri kardio-respiratore, nga muaji në muaj.
- ✓ Mini-projekte ose ditarë stërvitjeje: Nxënësi mban shënime për një periudhë 2-javore me përshkrim të aktiviteteve të kryera, qëllimet dhe ndjesitë personale.
- ✓ Kartela vlerësimi ose "rubrika": Një mjet që mësuesi e përdor për të vlerësuar kompetenca të caktuara si: koordinimi, kontrolli i trupit, teknikë në sport, etj.
- ✓ Shprehje kreative: Nxënësit përgatitin poster ose prezantime të shkurtra për temat si: aktiviteti fizik dhe shëndeti, rregullat e sportit, etj.

❖ ***Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxënësve)***

Qëllimi i vlerësimit përmbledhës është të masë nivelin e arritjeve të nxënësve në fund të një periudhe mësimore, përmes një detyre praktike që përfshin përmbajtje të integruar dhe të strukturuar mbi aftësitë lëvizore dhe njohuritë e fituara. Nxënësi vlerësohet edhe ndërsa demonstroi aftësitë dhe qëndrimet e tij, duke u shfaqur nëpërmjet veprimtarish si: pjesëmarrja në veprimtari të ndryshme në shërbim të komunitetit, veprimtari sportive apo sportive–artistike të cilat organizohen nga shkolla dhe më gjerë. Në angazhimin e nxënësve me grupe apo skuadra të vogla, mësuesi parashtron peshën e vlerësimit të grupit në tërësi dhe të secilit nxënës në veçanti.

✓ ***Vlerësimi përmbledhës përfshin:***

- Veprime lëvizore të zgjedhura, që synojnë matjen e cilësive fizike dhe aftësive motore të nxënësve të cilat lidhen drejtpërdrejt me nën tematikat dhe temat mësimore të trajtuara në program, dhe duhet të jenë: të qarta; të kuptueshme; motivuese; të përshtatura me nivelin e nxënësve; të thjeshtë në strukture por me përmbajtje komplekse (cirkuit lëvizor, stafeta, kombinime ritmike, etj.).
- Veprimtari të përputhshme me kushtet reale të mjedisit shkollor (mjete, terren, hapësira) dhe të pasqyrojë njohuritë praktike të përvetësuara.
- Volumin e ushtrimeve, cilësinë e ekzekutimit, si dhe veçoritë fizike, moshore dhe psikologjike të nxënësve.
- Sasinë e veprimeve duhet të jetë në përputhje me kapacitetin fizik të nxënësve. Koha për realizimin është 45 minuta, duke shmangur mbingarkesën dhe duke ruajtur cilësinë e kryerjes së ushtrimeve.
- Informimin e qartë për qëllimin e detyrës përmbledhëse ku bëhet shpjegimi dhe demonstrimi me skica ose ushtrime praktike, kryhen disa prova njohëse përpara vlerësimit real.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet”

- 📖 Vlerësimi duhet të jetë mbështetës për të nxënësit
- 📖 Vlerësimi duhet të matë kompetencat reale të nxënësit
- 📖 Vlerësimi duhet të inkurajojë vetëbesimin dhe përmirësimin personal
- 📖 Vlerësimi duhet të jetë i vazhdueshëm dhe shumëdimensional
- 📖 Vlerësimi duhet të përshtatet me zhvillimin moshor dhe fizik të nxënësve
- 📖 Vlerësimi duhet të mat aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave të edukimit fizik.
- 📖 Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.

Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen çdo ditë në mësimin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënësit, RN-ve.

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënësit në tematika të ndryshme.

Tabela 11. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembull 1. Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi tregon përmirësim të qëndrueshmërisë fizike dhe të kapacitetit kardiorespirator përmes aktiviteteve të vazhduara fizike.			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi kryen ushtrime të qëndrueshmërisë me intensitet të lartë për një kohë të gjatë, me ritëm të rregullt dhe pa shenja lodhjeje të hershme.	Nxënësi tregon aftësi të mira qëndrueshmërie dhe përfundon aktivitetin me pak vështirësi, duke ruajtur ritmin në pjesën më të madhe të kohës.	Nxënësi kryen aktivitetin me intensitet të moderuar, por ka nevojë për pushime të shpeshta dhe e humbet ritmin gjatë ushtrimeve më të gjata.	Nxënësi ka vështirësi të përfundojë aktivitetet e qëndrueshmërisë, lodhet shpejt dhe ndalet shpesh gjatë stërvitjes.
Shembull 2. Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi demonstroi aftësi bashkëpunuese dhe ndjek rregullat e lojërave në grup, duke treguar sjellje të përshtatshme dhe ndershmëri sportive.			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi bashkëpunon në mënyrë aktive me ekipin, ndihmon të tjerët, ndjek me përpikëri rregullat dhe tregon sjellje pozitive dhe respekt ndaj kundërshtarëve.	Nxënësi ndjek rregullat e lojës, bashkëpunon mirë me ekipin dhe sillet me ndershmëri në pjesën më të madhe të kohës gjatë lojës.	Nxënësi përpiqet të bashkëpunojë me ekipin, por ndonjëherë nuk ndjek plotësisht rregullat ose reagon në mënyrë jo të përshtatshme në lojë.	Nxënësi ka vështirësi në bashkëpunim, shpesh nuk ndjek rregullat dhe shfaq sjellje jo sportive gjatë aktivitetit.

8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Gjatë procesit mësimor të edukimit fizik është e rëndësishme të përdoren burime të ndryshme mësimore që të motivojnë nxënësin dhe të stimulojnë progresin e tyre në mënyrë që të përvetësojë shprehje dhe shkathtësi të nevojshme për jetën. Baza materiale e sportive janë burime të vlefshme dhe të rëndësishme të nxënësit. Por qasja e nxënësve në informacion nuk duhet kufizuar vetëm në to, por të mundësohen burime tjera të cilat i shërbejnë për të planifikuar dhe realizuar sa më me cilësi procesin mësimor në klasë. Për realizimin e mësimin duhet të përdoren një spektër i gjerë i burimeve mësimore, përfshirë bazën materiale- sportive, literaturë, materialet konkrete, vizuale dhe teknologjike, udhëzuesin kurrikular për mësuesin, aktivitete të ndryshme sportive, projekte, studime të ndryshme, analiza dhe raporte të ndryshme, si dhe librat e tjerë të fushave mësimore që mundësojnë qasje ndërkurrikulare, krijojnë mundësi që nxënësit të mësojnë në mënyrë aktive. Mësuesi ka mundësinë të integrojë mjete të ndryshme për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit, si:

- ✓ *materiale vizuale*: figura, tabela, video prezantime;
- ✓ *objekte reale*: topa v. boll, b. boll, f. boll piketa, rathë gjimnastikor, shkopinj, fjongo, topa medicimbolli, litar etj;
- ✓ *mjete teknologjike*: projektorë, kompjuterë, tableta, lojëra digjitale apo platforma mësimore online.

Gjatë shpjegimit, mësuesi përdor gjuhë të qartë dhe të thjeshtë, fjali të shkurtra dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Ai/ajo zgjedh shembuj konkretë dhe ushtrime të personalizuar, duke siguruar mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë.

Mësuesi mund të përdor *fletore pune, materiale ndihmëse, ushtrime shtesë dhe platforma digjitale*, që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë dhe të zbatojnë më mirë lëvizjet e shprehjetë lëvizore dhe lojërat e ndryshme sportive

8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM

Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si metodologji në lëndën në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” është një qasje e re dhe shumë efektive që ka potencial të rrisë përfshirjen, kreativitetin dhe performancën e nxënësve. Teknologjia mund të bëjë mësimin më interaktiv, të personalizuar dhe të matshëm, duke ofruar mundësi të reja për zhvillimin e aftësive fizike dhe motore, për monitorimin e progresit dhe për krijimin e një mjedisi mësimor më dinamik.

Përdorimi i aplikacioneve për monitorimin e aktiviteteve

- ✓ **Aplikacione si Strava** (ndjekjen e aktiviteteve fizike, kryesisht ato që lidhen me vrapimin, biçikletën, ecjen, dhe aktivitete të tjera në natyrë)
- ✓ **MyFitnessPal** (monitoroni konsumimin e kalorive si dhe regjistrimin e aktiviteteve fizike)
- ✓ **Fitbit** (Numëron hapat, distancën e përshkuar, kaloritë e djegura dhe minutat aktive gjatë ditës.) mund të ndihmojnë nxënësit të regjistrojnë aktivitetin e tyre fizik dhe të ndjekin performancën gjatë periudhave të ndryshme.
- ✓ **Përdorimi i videove edukative** dhe udhëzuesve vizualë për ushtrime të ndryshme që të përdoren për të ndihmuar nxënësit të kuptojnë dhe mësojnë teknika të ndryshme të sporteve ose lëvizjeve si vallëzimi, atletika, ose noti. Përdorimi i teknologjisë për vlerësim mund të ndihmojë për të matur performancën e nxënësve në mënyrë objektive dhe për të siguruar që ata po bëjnë përparim. Mësuesit mund të përdorin softuerë për matjen e lëvizjeve, siç është përdorimi i sensorëve për të monitoruar forcën, shpejtësinë ose nivelin e energjisë.

Përfitimet e përdorimit të teknologjisë në edukimin fizik:

- ✓ Rritja e angazhimit dhe motivimit;
- ✓ Personalizimi i mësim:
- ✓ Monitorimi dhe analiza e përparimit
- ✓ Krijimi i mundësive për nxënës me nevoja të veçanta

Në arsimin e mesëm të lartë, përdorimi i teknologjisë në orët në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” është një mundësi e rëndësishme për të ndihmuar nxënësit të zhvillojnë mendimin logjik, aftësinë për zgjidhjen e problemeve edukative ndihmojnë në krijimin e një mjedisi mësues bashkëkohor dhe motivues.

9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Planin Mësues i Arsimit Bazë si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Këtu përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të maksimizohet efektiviteti i programit të lëndës së edukimit fizik. Zbatimi i programit të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” në shkolla kërkon kujdes të veçantë për të qenë efektiv, gjithëpërfshirës dhe motivues për nxënësit. disa rekomandime kryesore që duhet pasur parasysh gjatë zbatimit të programit:

- ✓ *Zhvillimi gjithëpërfshirës i nxënësve*
- ✓ *Përshtatje me moshën dhe aftësitë e nxënësve*
- ✓ *Aktivitete të vazhdueshme*
- ✓ *Edukim për jetë të shëndetshme*
- ✓ *Larmshmëri të aktiviteteve*
- ✓ *Mësimdhënie me qasje argëtuese për të rritur pjesëmarrjen dhe angazhimin.*
- ✓ *Vlerësim formues dhe inkurajues*
- ✓ *Kontrolli i mjeteve didaktike dhe mjedisit para çdo ore.*
- ✓ *Përdorimi i teknologjisë*

✓ *Bashkëpunim me prindërit dhe komunitetin*

a) Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të lidhin përmbajtjen në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me fusha të tjera (shkencë, teknologji, inxhinieri, art, gjuhë, edukatë qytetare, etj.) për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- ✓ Të përdorin qasjen STEM përmes projekteve dhe aplikacioneve që ndihmojnë në matjen e aktivitetit fizik.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e lëvizjes/sportit në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me talente.
- ✓ Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socio-emocional.
- ✓ Të sigurojnë mjedis të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interaktive për mësimin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”..
- ✓ Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

b) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e aftësive dhe shprehive lëvizore.
- ✓ Të vlerësojnë përfshirjen e qasjes STEM në planifikimin dhe zbatimin e projekteve kurrikulare.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.

- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënit dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare.
- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socio-emocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve sportive.

c) Rekomandime për prindërit

- ✓ Të inkurajojnë fëmijët që të kuptojnë rëndësinë e edukimit jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar fëmijët në pjesëmarrjen në projekte të lidhura me edukim fizik dhe qasjen STEM.
- ✓ Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimit të edukimit fizik, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe të mësimit nga gabimet.
- ✓ Të sigurojnë që fëmijët ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i edukimit fizik zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

d) Rekomandime për nxënësit

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive.
- ✓ Të angazhohen në projekte kurrikulare që lidhin me lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me fusha të tjera përmes qasjes STEM.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët dhe të mësojnë të zgjidhin probleme si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e zhvillimit të kompetencave kyçe të të nxënit gjatë gjithë jetës dhe të kompetencave të fushës “Edukimi fizik, sporti dhe shëndeti”, në mënyrë që ai të përballojë sfidat e jetës dhe të integrohet në shoqëri.

10 NDRYSHIMET PËRMBAJTJESORE

Në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” për klasën e dhjetë ka këto ndryshime përmbajtjesore:

- ✓ Ka rezultate të nxëni të cilat janë shtuar sipas tematikave përkatëse:
- ✓ Përditësimi i kompetencave kyçe dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për klasën e dhjetë.
- ✓ Përditësimi i kompetencave të edukimit fizik dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për klasën e dhjetë.
- ✓ Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- ✓ Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, krijues zgjidhjen problemore si dhe duke përfshirë qasjen STEM, të nxënit e personalizuar, të nxënit socio emocional, përdorimin e teknologjisë etj.
- ✓ Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënit.

PROGRAMI I LËNDËS “MATEMATIKË” ARSIM I MESËM I LARTË KLASAT 10-11

FUSHA “MATEMATIKË”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinatorë: Dorina Rapti

PËRMBAJTJA

I. HYRJE 4

II. QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS 5

2.1 Objektivat e përgjithshme të matematikës në arsimin e mesëm të lartë 6

III. PËRMBAJTJA E PROGRAMIT 7

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit 10

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e matematikës 13

4.3 Kompetencat e lëndës së matematikës dhe rezultatet e të nxënit 15

V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT 20

5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë dhe njëmbëdhjetë 20

5.2 Përmbajtja mësimore për klasat e dhjetë dhe njëmbëdhjetë 20

KLASAT DHJETË - NJËMBËDHJETË 21

5.2.1 Tematika: Numri 21

5.2.2 Tematika: Matjet 25

5.2.3 Tematika: Gjeometria 28

5.2.4 Tematika: Algjebra dhe funksioni 32

5.2.5 Tematika: Statistika dhe probabiliteti 38

5.3 Qëndrime dhe vlera 41

5.4 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve) 42

SHTOJCA 11

VI. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES 44

6.1	Roli i situatave praktike nga jeta reale në mësimdhënien e matematikës.....	46
6.2	Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e matematikës	47
6.3	Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e matematikës	50
6.4	Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e matematikës	50

VII. VLERËSIMI I NXËNËSVE 51

7.1	Llojet e vlerësimit në lëndën e matematikës.....	51
7.2	Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e matematikës.....	52
7.3	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e RN-ve	53

VIII. BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE 54

8.2	Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM	55

IX. ANALIZA SASIORE E PROGRAMIT TË MATEMATIKËS NË KLASË TË 10-11-TË 57

X. REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT 58

a)	<i>Rekomandime për mësuesit.....</i>	58
b)	<i>Rekomandime për autorët e teksteve shkollore.....</i>	59
c)	<i>Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare</i>	59
d)	<i>Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm</i>	60
e)	<i>Rekomandime për prindërit</i>	60
f)	<i>Rekomandime për nxënësit</i>	61

XI. NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE 61

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.....	10
Tabela 2: Kompetencat matematikore dhe rezultatet e të nxënit	16
Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë.....	20
Tabela 4. Qëndrimet dhe vlerat.....	41
Tabela 5. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve	42
Tabela 6. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve	53
Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të matematikës.....	8
Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së matematikës	15
Diagrama 3. Shembull situate të nxëni dhe lidhja me elementet e programit.....	49

I. HYRJE

Matematika, në arsimin e mesëm të lartë, luan një rol kyç në formimin e mendimit kritik, të arsyetuar dhe të qëndrueshëm të nxënësve. Në këtë fazë të rëndësishme të zhvillimit arsimor, nxënësit thellojnë më tej njohuritë e fituara në nivelet e mëparshme dhe përgatiten për sfidat e studimeve të mëtejshme në arsimin e lartë apo për hyrjen në tregun e punës. Ata punojnë me koncepte më të avancuara matematikore në fusha si analiza, algjebra, trigonometria, probabiliteti, statistika dhe gjeometria analitike, duke zhvilluar aftësinë për të ndërtuar modele matematikore të dukurive nga jeta reale dhe për të marrë vendime të bazuara në të dhëna.

SHTOJCA 11

Mësimi i matematikës në këtë nivel synon të nxisë të menduarit abstrakt dhe sistematik, të përmirësojë aftësitë e kërkimit, testimi të hipotezave, interpretimit të rezultateve dhe zgjidhjes së problemeve komplekse. Puna individuale dhe bashkëpunuese, projektet praktike dhe përdorimi i teknologjisë janë pjesë përbërëse e procesit mësimor.

Matematika ndërvepron ngushtë me fusha të tjera si shkencat e natyrës, ekonomia, teknologjia, informatika dhe shkencat sociale, duke ndihmuar nxënësit të kuptojnë botën në mënyrë të integruar. Përdorimi i qasjeve ndërdisiplinore, metodave aktive të të nxënësve dhe konteksteve të jetës reale ndihmon në rritjen e motivimit dhe në përvetësimin e thellë të përmbajtjes.

Ky program synon të përgatisë nxënësit për provimet e maturës shtetërore, për studimet universitare dhe për sfidat e një shoqërie në ndryshim të vazhdueshëm, duke u dhënë atyre një bazë të fortë për të qenë qytetarë të informuar, krijues dhe të përgjegjshëm. Për të përmbushur nevojat dhe stilin e të nxënësve të çdo nxënësi, programi i matematikës synon të ofrojë përmbajtje të pasur, ushtrime të shumëllojshme, projekte praktike, detyra krijuese dhe përdorim të teknologjisë së informacionit. Përdorimi i qasjes STEM, puna në grup dhe angazhimi në projekte të lidhura me jetën reale janë faktorë të rëndësishëm që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë rolin e matematikës si pjesë e botës moderne.

Matematika, si një nga shtatë fushat e kurrikulës së arsimit të mesëm të lartë, jo vetëm që forcon të menduarin logjik dhe aftësitë për zgjidhjen e problemeve, por gjithashtu ndihmon nxënësit të ndërtojnë besimin në aftësitë e tyre, të punojnë në mënyrë të pavarur dhe të bashkëpunojnë për arritjen e qëllime të përbashkëta, duke zhvilluar dhe aftësi të buta të nevojshme për jetën personale dhe profesionale. Ajo mësohet në të gjitha vitet e arsimit të mesëm të lartë.

II. QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Qëllimi i mëimit të matematikës në arsimin e mesëm të lartë është të pajisë nxënësit me njohuri të thelluara, të integruara dhe të zbatueshme në kontekste të ndryshme të jetës dhe shkencës. Përmes zhvillimit të të menduarit logjik, kritik dhe analitik, matematika u ofron nxënësve aftësinë për të zgjidhur probleme komplekse, për të ndërtuar modele matematikore, për të analizuar dhe interpretuar të dhëna, si dhe për të marrë vendime

SHTOJCA 11

të bazuara në arsyetim të argumentuar. Ata mësojnë të përdorin gjuhën matematikore në mënyrë të saktë për të shprehur mendime, për të ndërtuar zgjidhje dhe për të komunikuar me të tjerët në mënyrë të qartë dhe të kuptueshme.

Mësimi i matematikës gjithashtu nxit aftësitë sociale si puna në grup, ndarja e ideve, debatimi i zgjidhjeve dhe ndërtimi i argumenteve, duke inkurajuar njëkohësisht përdorimin e teknologjisë së informacionit dhe të mësimit ndërdisiplinor. Nxënësit nxiten të zhvillojnë qëndrime pozitive ndaj të nxënit të matematikës dhe të ndërtojnë një bazë të qëndrueshme për të nxënë gjatë gjithë jetës, duke u bërë individë të pavarur, të përgjegjshëm dhe të aftë për t'u përballuar me sfidat e shoqërisë moderne.

2.1 Objektivat e përgjithshme të matematikës në arsimin e mesëm të lartë

Në përfundim të arsimit të mesëm të lartë, nxënësi pritët të jetë i aftë:

- *të kuptojë në mënyrë të thelluar dhe të zbatojë konceptet matematikore të avancuara nga algjebra, analiza, trigonometria, gjeometria analitike, probabiliteti dhe statistika, si në situata reale ashtu edhe në kontekste teorike;*
- *të zgjidhë probleme komplekse dhe të hapura, duke përdorur një gamë të gjerë metodash logjike, algoritmike dhe krijuese, si dhe të ndërtojë strategji efektive zgjidhjeje;*
- *të ndërtojë modele matematikore për të përfaqësuar dhe analizuar fenomene nga fusha të ndryshme të jetës dhe të shkencës, si dhe të përdorë grafikë, formula, funksione dhe të dhëna statistikore për të nxjerrë përfundime të sakta;*
- *të përdorë mjete digjitale, softuerë specifikë matematikorë, kalkulatorë për grafikë dhe platforma online për të analizuar, vizualizuar dhe komunikuar zgjidhjet;*
- *të argumentojë në mënyrë të qartë dhe të saktë zgjidhjet e problemeve matematikore, duke përdorur gjuhën matematikore dhe teknikat e provës logjike;*
- *të interpretojë të dhëna statistikore të ndërlikuara, të analizojë variabla të ndryshëm dhe të formulojë përfundime të mbështetura në analiza statistikore të qëndrueshme;*

SHTOJCA 11

- *të kuptojë marrëdhëniet* ndërmjet funksioneve, madhësive, ndryshimeve dhe formave gjeometrike, si dhe të aplikojë këto njohuri në situata reale dhe ndërdisiplinore;
- *të zbatojë qasjen STEM* për të lidhur matematikën me shkencat e natyrës, teknologjinë, inxhinierinë dhe informatikën përmes projekteve praktike;
- *të bashkëpunojë në mënyrë efektive në grupe* për zgjidhjen e problemeve, zhvillimin e projekteve dhe prezantimin e ideve matematikore në forma të ndryshme;
- *të zhvillojë vetëbesimin, vetëreflektimin dhe një qëndrim pozitiv* ndaj të nxënit të matematikës, duke treguar këmbëngulje dhe kuriozitet intelektual;
- *të përdorë teknologjinë në mënyrë etike, të përgjegjshme* dhe kritike gjatë procesit të të nxënit dhe zgjidhjes së detyrave matematikore;
- *të integrojë të menduarin kompjuterik dhe algoritmik* me të menduarin matematik për të përballuar sfidat e kohës digjitale dhe për të ndërtuar ura me disiplina të tjera.

III. PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i matematikës synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të jetës reale dhe në kontekstin shkollor. Në thelb, ky program përqendrohet në formimin e nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, interpretuar dhe zbatuar njohuritë matematikore në mënyrë funksionale dhe të ndërgjegjshme në jetën e tyre të përditshme. Programi i lëndës së matematikës në arsimin e mesëm të lartë përfshin:

SHTOJCA 11

📖 *Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit, të cilat zhvillohen nëpërmjet lëndës së matematikës.* Lënda e matematikës kontribuon drejtpërdrejt në ndërtimin e kompetencave kyçe dhe aftësive të shekullit XXI, si: të menduarit kritik, zgjidhja e problemeve, aftësitë e buta, sociale dhe digjitale. Matematika ndihmon në formimin e qytetarit të aftë për të menduar logjikisht, për të analizuar situata dhe për të marrë vendime në jetën e përditshme.

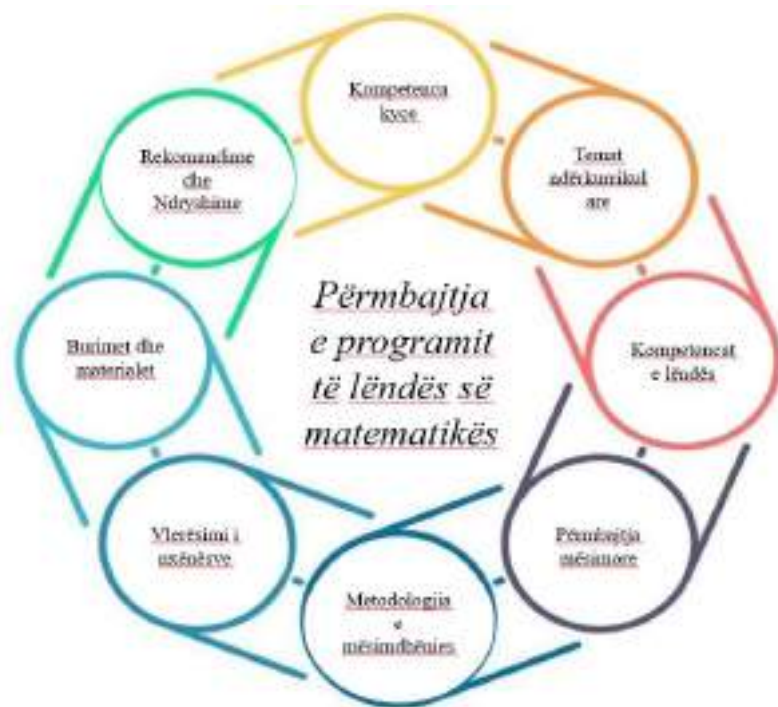

Diagrama 1. Përmbajtja e programit lëndor të matematikës

📖 *Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre përmes lëndës së matematikës.* Programi i matematikës ndërthur njohuritë dhe aftësitë e kësaj lënde me temat ndërkurrikulare, si: identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave; qytetaria aktive dhe sipërmarrja; shëndeti mendor dhe fizik, siguria; zhvillimi i qëndrueshëm dhe mjedisi; teknologjia, shoqëria dhe media. Këto tema lidhen me konceptet matematikore në situata konkrete nga jeta e përditshme e nxënësve.

📖 *Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënit.* Lënda e matematikës synon të pajisë nxënësit me kompetenca që shkojnë përtej njohjes së formulave apo rregullave, duke u dhënë atyre aftësi për të zbuluar, kuptuar dhe zgjidhur situata reale përmes mendimit të strukturuar dhe logjik. Ky proces kërkon që ata të zhvillojnë aftësi në zgjidhjen e problemeve, të argumentojnë bindshëm, të

ndërtojnë dhe vërtetojnë hipoteza, si dhe të komunikojnë idetë dhe zgjidhjet e tyre në mënyrë të qartë. Gjithashtu, lënda e matematikës i pajis nxënësit me aftësi të të menduarit kompjuterik dhe i udhëzon ata në përdorimin e teknologjisë si mjet për zgjidhjen e problemeve, për analizimin e të dhënave, programim dhe modelim digjital.

SHTOJCA 11

- *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit.* Në këtë rubrikë përshkruhet shpërndarja e orëve mësimore në varësi të klasës dhe kompleksitetit të tematikave, duke ofruar hapësirë për punë individuale, bashkëpunim në grup dhe për projekte. Kjo përfshin temat kryesore të lëndës, përshkrimin e tyre të përmbledhur, njohuritë bazë, aftësitë dhe qëndrimet që demonstroi nxënësi për secilën tematikë.
- *Metodologjia e mësimdhënies.* Në mësimdhënien e matematikës është thelbësor përdorimi i metodave interaktive, teknikave që zhvillojnë të menduarit kritik, zgjidhjen problemore dhe punën bashkëpunuese. Puna me projekte të integruara dhe detyra problemore qëndron në fokus të zhvillimit të lëndës. Përshtatja e mësimi për nxënës me nevoja të veçanta dhe mbështetja e talenteve në lëndën e matematikës nxit kuriozitetin për lëndën. Në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.
- *Vlerësimi i nxënësve është një tjetër rubrikë,* e cila përshkruan në mënyrë të përmbledhur llojet e vlerësimit, instrumentet e vlerësimit dhe vlerësimin si metodologji të nxëni. Gjithashtu, kjo rubrikë përmban edhe shembuj të niveleve të arritjes në vlerësimin e rezultateve të të nxënit.
- *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren në mësimdhënien e lëndës së matematikës. Theks të veçantë në përdorimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si mjete mbështetëse për zhvillimin e aftësive matematikore të nxënësve.
- *Rekomandime për zbatimin e programit.* Në këtë rubrikë përfshihen rekomandime të qarta për të gjithë përdoruesit e programit lëndor, siç janë: nxënësit, mësuesit, autorët e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë dhe prindërit.
- *Ndryshimet përmbajtësore.* Në këtë rubrikë përshkruhen përditësimet kryesore që janë bërë në përmbajtjen e lëndës së matematikës.

IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon nga mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale ndërmjet kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës, sipas klasave të arsimit të mesëm të lartë. Kjo kërkon planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhje të metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhim, reflektim dhe zbatim praktik të njohurive.

Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar e njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe të menduarit kritik, që i mundëson nxënësit të përballet me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin në qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe transferojë njohuritë në situata të reja dhe reale, duke vendosur nxënësin në qendër të procesit. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe që mund të zhvillojë nxënësi në klasat X–XI, përmes lëndës së matematikës, janë përmbledhur si më poshtë:

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon qartë me gojë dhe me shkrim në situata të ndryshme; - përdor lloje të ndryshme tekstesh, përfshirë digjitale; - gjen, përpunon dhe përdor informacion me burime të ndryshme; - shpreh ide dhe argumente të strukturuar në mënyrë të përshtatshme; - lexon dhe analizon tekste të ndryshme për qëllim dhe mesazh; - përdor drejt gjuhën në ese, letra, e-maile, prezantime etj.; - merr pjesë në diskutime dhe bashkëpunon në grup;	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> - jep dhe argumenton mendime për tema nga jeta, shkenca, profesioni apo mjedisi; - shkruan qartë ese, letra, e-maile në kontekste të ndryshme; - prezanton tema me ndihmën e TIK-ut dhe mjeteve të tjera mediatike; - respekton kulturat dhe gjuhët e tjera, promovon shumëgjuhësinë; - merr pjesë në diskutime duke argumentuar me fakte;

SHTOJCA 11

- përdor TIK për mësim, komunikim dhe prezantime.	- përdor mjete digjitale dhe inteligjencën artificiale në mësim dhe komunikim.
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> - zbaton njohuritë matematikore në jetën reale dhe arsyeton në mënyrë logjike; - komunikon me gjuhën e matematikës dhe përdor të dhëna, grafikë e tabela; - përdor mjetet teknologjike për të analizuar, përpunuar dhe paraqitur informacionin; - realizon eksperimente dhe kërkime shkencore duke ndjekur hapat e metodës shkencore; - argumenton dhe prezanton rezultatet me fakte, tabela e grafikë; - hulumton në mënyrë të pavarur dhe vlerëson burimet dhe cilësinë e informacionit; - lidhet me kontekste reale dhe propozon zgjidhje për sfida mjedisore, shoqërore apo shkencore; - gjykon rezultatet e arritura, nga analiza e të dhënave të një projekti apo programi të realizuar dhe i interpreton ato me gjuhën e matematikës.	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor, analizon dhe vlerëson përmbajtje dhe të dhëna digjitale në mënyrë të sigurt; - zgjidh probleme dhe merr vendime duke përdorur teknologjinë dhe inteligjencën artificiale; - krijon dhe shpërndan përmbajtje digjitale, bashkëpunon përmes mjeteve online; - përdor TIK-un për të komunikuar, prezantuar dhe organizuar informacionin (tabela, grafikë, prezantime etj.); - demonstroi etikë dhe siguri në mjedisin digjital dhe vlerëson ndikimin kulturor e global të teknologjisë.
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënësit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i>	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i>

SHTOJCA 11

- identifikon dhe punon mbi përparësitë dhe dobësitë personale; - vendos dhe organizon qëllime, vlerëson dhe motivon veten për avancim; - mëson dhe punon në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunuese; - komunikon dhe bashkëpunon në grup, duke menaxhuar burimet, kohën dhe stresin; - menaxhon dhe zgjidh konfliktet dhe pasiguritë në mënyrë konstruktive; - vlerëson jetën e shëndetshme dhe aplikon metoda të zhvillimit të njohurive dhe shkathtësive të reja; - prezanton planin e studimit dhe dokumentet e angazhimit për aktivitete dhe prezantime.	- tregon respekt dhe qëndrim të hapur ndaj diversiteteve dhe dallimeve kulturore, etnike dhe gjinore; - promovon dhe mbron të drejtat e njeriut në jetën e përditshme, lufton paragjykimet dhe diskriminimin; - menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive dhe paanshme; - demonstroi sjellje etike dhe të përgjegjshme ndaj mjedisit, duke kontribuar në qëndrueshmërinë mjedisore; - vlerëson dhe promovon përdorimin e përgjegjshëm të internetit dhe teknologjisë për qëllime edukative dhe shoqërore.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - mendon strategjikisht dhe zgjidh probleme; - përdor imagjinatën për procese krijuese dhe novatore; - menaxhon projekte, planifikon dhe delegon; - merr dhe vlerëson vendime financiare; - përballet me pasigurinë dhe rrezikun; - identifikon pikat e forta dhe kufizimet; - punon në mënyrë të pavarur dhe në ekip; - zbaton parimet e tregut të lirë dhe buxhetimit në jetën reale; - ndërmerr iniciativë për aktivitete të ndryshme, si dhe menaxhon karrierën.	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> - shpreh dhe interpreton idetë, përvojat, dhe emocionet figurative dhe abstrakte nëpërmjet arteve të ndryshme dhe formave të tjera kulturore; - shpreh veten në forma të ndryshme mediatike, duke përmirësuar kapacitetin personal të shprehjes; - identifikon mundësitë për të shprehur vlera personale, sociale ose tregtare përmes arteve dhe kulturës; - angazhohet në procese krijuese, si individ dhe si pjesë e një grupi, duke kontribuar në zhvillimin dhe përhapjen e ideve kulturore.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e matematikës

Integrimi i temave ndërkurrikulare në mësimin e matematikës, në arsimin e mesëm të lartë, ndihmon nxënësit të kuptojnë lidhjen ndërmjet matematikës dhe jetës shoqërore apo profesionale. Kjo i aftëson ata të zhvillojnë mendim kritik, aftësi analitike dhe zgjidhje të problemeve në kontekste të avancuara, të zbatueshme në fusha studimi apo profesione që do të ndjekin pas përfundimit të arsimit të mesëm.

📖 *Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.* Në këtë nivel arsimor, nxënësit përdorin matematikën për të analizuar të dhëna të thella mbi kulturën dhe historinë, duke zbatuar statistika dhe analiza grafike për të krahasuar traditat dhe ndikimin e tyre në shoqëri. Kjo i ndihmon ata të lidhin matematikën me proceset shoqërore dhe zhvillimet kulturore, si dhe të studiojnë ndikimin e këtyre faktorëve në struktura shoqërore dhe ekonomike.

📖 *Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.* Matematika është baza për të kuptuar dhe menaxhuar sfidat sipërmarrëse. Nxënësit mund të krijojnë dhe të analizojnë projekte reale, të planifikojnë buxhete për bizneset e vogla dhe të përdorin llogaritjet financiare (përqindje, analiza kosto-fitim, etj.) për të marrë vendime të bazuara në të dhëna reale. Ky proces i aftëson ata për të kuptuar dinamikën ekonomike dhe menaxheriale, të cilat janë të rëndësishme për suksesin në çdo fushë profesionale.

📖 *Shëndeti mendor, fizik dhe siguria.* Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësit mund të përdorin matematikën për të interpretuar dhe analizuar të dhënat nga studimet shëndetësore dhe trendet e shëndetit publik. Ata mund të zbatojnë statistikat për të vlerësuar normat e aktivitetit fizik, dietat e shëndetshme dhe faktorët që ndikojnë në mirëqenien e tyre dhe të tjerëve. Për shembull, mund të krijojnë grafikë për të ndjekur parametrat truporë dhe të analizojnë të dhënat mbi sëmundjet apo faktorët e rrezikut.

📖 *Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore.* Nxënësit mund të përdorin matematikën për të analizuar ndikimin e veprimeve njerëzore në mjedis, për të kuptuar pasojat e ndotjes, ndryshimeve klimatike dhe menaxhimit të burimeve natyrore. Ata mund të interpretojnë të dhënat mbi konsumin e energjisë, ujin dhe mbeturinat, duke përdorur modele matematikore dhe përqindje për të hartuar plane për ruajtjen e mjedisit dhe promovimin e zhvillimit të qëndrueshëm.

SHTOJCA 11

📖 *Teknologjia, shoqëria dhe media.* Në këtë temë, nxënësit analizojnë të dhënat digjitale dhe informacionet që vijnë nga media dhe platformat digjitale, duke përdorur teknika statistikore dhe analizë probabilitike për të vlerësuar ndikimin e këtyre të dhënave në shoqëri dhe në mendimin kritik. Ata mësojnë të vlerësojnë integritetin e informacionit dhe të identifikojnë manipulimet e mundshme të të dhënave.

Veprimtaritë praktike të lidhura me temat ndërkurrikulare do të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

4.3 Kompetencat e lëndës së matematikës dhe rezultatet e të nxënit

Bazuar në këtë program, lënda e matematikës synon të zhvillojë 6 kompetenca, të cilat lidhen me kompetencat kyçe që çdo nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij dhe që arrihen nëpërmjet 5 tematikave kryesore. Këto kompetenca zbërthehen në rezultate të nxëni për secilën klasë.

Diagrama 2. Korniza konceptuale e lëndës së matematikës

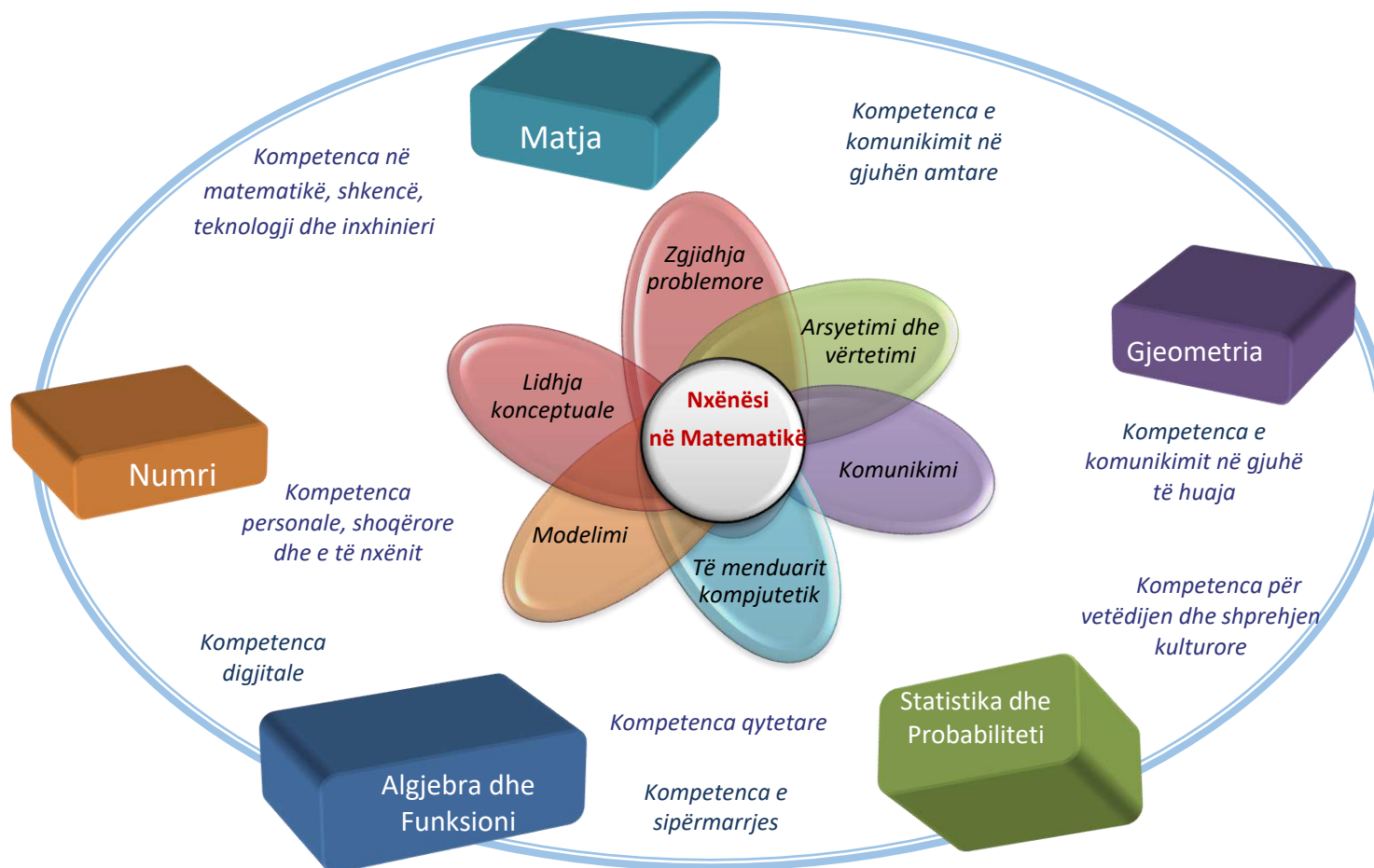

Tabela 2: Kompetencat matematikore dhe rezultatet e të nxënit

Kompetencat matematikore që zhvillohen përmes tematikave	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënit
Zgjidhja problemore në matematikë	Nxënësi përshkruan dhe zgjidh situata problemore të nivelit praktik, të marra nga përvoja e përbashkët e jetës së përditshme, si dhe situata të nivelit abstrakt, duke zhvilluar kapacitetin intelektual dhe intuitën krijuese. Zgjidhja problemore shpesh përfshin edhe bashkëpunimin dhe punën në grup, pasi individët punojnë së bashku për të zhvilluar dhe zbatuar zgjidhje efektive. Kjo kërkon aftësinë për të punuar në mënyrë efektive me të tjerët, për të shkëmbyer ide dhe për të dhënë e marrë reagime konstruktive. Në përgjithësi, kompetenca e zgjidhjes problemore është thelbësore për suksesin në matematikë dhe në shumë fusha të tjera, pasi u mundëson individëve të trajtojnë probleme komplekse dhe të zhvillojnë zgjidhje novatore.	Nxënësi: ✓ përcakton të dhënat e situatës problemore; ✓ zbaton hapat për zgjidhjen e situatës problemore dhe vlerëson vlefshmërinë e zgjidhjes së situatës problemore; ✓ paraqet zgjidhjen e situatës problemore dhe e interpreton atë; ✓ modelon dhe zgjidh situata problemore, jo të ndërlikuara; ✓ hulumton dhe zbaton strategji të përshtatshme për zgjidhjen e problemave të simuluar nga jeta reale dhe me shembuj nga shkencat e tjera.
Arsyetimi dhe vërtetimi matematik	Nxënësi përdor arsyetimin, argumentimin dhe vërtetimin si aspekte themelore të matematikës. Arsyetimi ka të bëjë me organizimin logjik të fakteve, ideve ose koncepteve në mënyrë që të arrijë në një rezultat më të besueshëm se intuita. Ai përfshin përdorimin e deduksionit dhe induksionit logjik për të nxjerrë përfundime bazuar në vetitë dhe marrëdhëniet matematikore. Vërtetimi, nga ana tjetër, përfshin paraqitjen e një argumenti logjik dhe rigoroz për të demonstruar vërtetësinë e një pohimi ose pretendimi matematikor. Kjo	Nxënësi: ✓ identifikon elementet e situatës matematikore, përdor koncepte matematikore të përshtatshme për situatën e dhënë; ✓ arsyeton për zbatimin e koncepteve dhe proceseve në situatën e dhënë; ✓ argumenton dhe përligj një përfundim;

SHTOJCA 11

	bëhet përmes përdorimit të aksiomave, përkufizimeve dhe teknikave matematikore të vendosura për të nxjerrë rezultate të reja dhe për të justifikuar vlefshmërinë e pretendimeve matematikore. Arsyetimi dhe prova matematikore janë kompetenca thelbësore për suksesin në matematikë dhe në shumë fusha të tjera, pasi u mundësojnë individëve të zhvillojnë dhe komunikojnë ide dhe zgjidhje novatore dhe të vlerësojnë në mënyrë kritike vlefshmërinë e pretendimeve dhe argumenteve të tyre.	✓ përdor logjikën, arsyetimin ose parashikimin për të gjykuar zgjidhjen e një problemi; ✓ gjykon në vërtetësinë e një rezultati të dhënë me zbatimin e formulave ose me përdorimin e teknologjisë; ✓ përdor drejt disa rregulla elementare të logjikës e të arsyetimit; ✓ përdor kundërshebullin për të kundërshtuar, kur është rasti, fjali të jetës së përditshme ose fjali me ndryshore.
<i>Të menduarit dhe komunikimi matematik</i>	Nxënësi përdor komunikimin nëpërmjet të lexuarit, të shkruarit, diskutimit, të dëgjuarit, të pyeturit për të organizuar dhe qartësuar të menduarin matematik. Gjatë komunikimit në gjuhën matematikore mësohen koncepte, procese dhe përforcohet të kuptuarit e tyre. Gjuha matematike përdoret jo vetëm në lëndë të tjera, por edhe në jetën e përditshme. Kjo kompetencë përfshin aftësinë për të menduar në mënyrë krijuese dhe abstrakte rreth koncepteve matematikore dhe për të komunikuar idetë dhe zgjidhjet matematikore në mënyrë të qartë dhe efektive. Mendimi dhe komunikimi matematikor janë thelbësore për suksesin në matematikë dhe në shumë fusha të tjera, pasi u mundësojnë individëve të zgjidhin probleme komplekse, të zhvillojnë koncepte dhe teknika të reja matematikore dhe t'ua komunikojnë idetë e tyre të tjerëve. Të menduarit dhe komunikimi efektiv matematik kërkon aftësinë për të punuar në bashkëpunim me të tjerët, për të shkëmbyer ide dhe për të ofruar dhe marrë reagime konstruktive. Ai gjithashtu përfshin njohjen dhe respektimin e këndvështrimeve	Nxënësi: ✓ interpreton konceptet matematikore; ✓ shpjegon me gojë dhe me shkrim, hamendjet dhe procesin e zgjidhjes; ✓ përdor simbolet matematikore; ✓ komunikon të menduarin e tij matematikor nëpërmjet diskutimit, të pyeturit, komenteve; ✓ shkëmben informacion nga formula, grafikë, tabela, diagrame.

SHTOJCA 11

	dhe qasjeve të ndryshme ndaj problemeve dhe zgjidhjeve matematikore, si dhe të qenit i hapur ndaj zgjidhjeve dhe ideve alternative.	
Lidhja konceptuale	Nxënësi kupton ndërtimin e koncepteve matematikore për të formuar një të tërë dhe përdorur varësitë ndërmjet këtyre koncepteve. Kjo kompetencë është e rëndësishme sepse matematika është një lëndë shumë e ndërlidhur, ku koncepte dhe ide të ndryshme shpesh ndërlidhen dhe ndërtohen mbi njëra-tjetrën. Aftësia për të krijuar lidhje konceptuale përfshin njohjen e ngjashmërive dhe dallimeve ndërmjet koncepteve matematikore dhe të kuptuarit sesi konceptet e ndryshme lidhen me njëri-tjetrin. Ajo gjithashtu përfshin aftësinë për të transferuar njohuri dhe aftësi nga një kontekst në tjetrin, dhe për të zbatuar koncepte dhe teknika matematikore për të zgjidhur probleme në fusha të ndryshme. Lidhja konceptuale efektive kërkon gjithashtu aftësinë për të vizualizuar dhe paraqitur idetë matematikore në mënyra të ndryshme, si përmes diagrameve, grafikëve dhe paraqitjeve simbolike.	Nxënësi: ✓ lidh koncepte dhe modele të reja matematikore me ato të përvetësuar më parë; ✓ përdor varësitë ndërmjet koncepteve matematikore mbi njëri- tjetrin, për të formuar një të tërë; ✓ integron njohuritë e shprehite matematikore me situata ose dukuri të marra nga kontekste të tjera (jeta e përditshme, lëndët e tjera, sportet etj.); ✓ e mendon matematikën si pjesë e kulturës njerëzore.
Modelimi matematik	Nxënësi përshkruan dhe krijon modele duke përdorur veprime themelore matematikore në situata të jetës së përditshme. Nëpërmjet përdorimit të teknikave përkatëse, gjendet zgjidhja matematikore e cila më pas interpretohet në jetën reale. Kjo kompetencë është e rëndësishme sepse modelet matematikore përdoren në shumë fusha, duke përfshirë inxhinierinë, fizikën, biologjinë, ekonominë, mjekësinë, shkencat sociale, për të kuptuar sistemet komplekse, për të bërë parashikime dhe për të projektuar zgjidhje. Modelimi efektiv matematik kërkon gjithashtu aftësinë për të analizuar dhe interpretuar modelet matematikore dhe për t'i përdorur ato për të bërë parashikime dhe për të projektuar zgjidhje.	Nxënësi: ✓ krijon modele që përmbajnë konceptet kyçe në një situatë problemore nga jeta reale; ✓ parashikon dhe gjen zgjidhje matematikore duke përdorur parimin e modelimit matematikor; ✓ interpreton zgjidhjen matematikore në zgjidhje të situatës nga jeta reale; ✓ analizon modele matematikore për të projektuar zgjidhje; ✓ përdor shkathtësi argumentuese lidhur me modelimin dhe zbatimin e formulave;

SHTOJCA 11

<i>Të menduarit kompjuterik dhe përdorimi i teknologjisë</i>	Nxënësi zhvillon aftësinë e të menduarit kompjuterik për njohjen e modelit, dizejnimin dhe përdorimin e abstraksionit, zbërthimin e modelit, përcaktimin se cilat (nëse ka) mjete kompjuterike mund të përdoren në analizimin ose zgjidhjen e një problemi dhe përcaktimin e algoritmeve si pjesë e një zgjidhjeje të detajuar. Përdor teknologjinë si mjet për të zgjidhur apo verifikuar zgjidhjet si dhe për të mbledhur, komunikuar e zbuluar informacione. Kjo kompetencë u ofron nxënësve mjete për të eksploruar, vizualizuar dhe zgjidhur problemet matematikore në mënyrë më efikase. Disa aftësi kryesore që lidhin përdorimin e teknologjisë në matematikë janë: aftësi me softuer matematikor: analiza dhe vizualizimi i të dhënave, ndërtimi dhe vizualizimi gjeometrik, programimi dhe kodimi kompjuterik; burimet në internet dhe platformat arsimore: bashkëpunimi digjital, vlerësimi kritik i teknologjisë, përdorimi etik dhe i përgjegjshëm i teknologjisë.	Nxënësit: ✓ përdor abstraksionin, të menduarin algoritmik, kompjuterizimin për proceset e zgjidhjes problemore; ✓ përdor makina llogaritëse të avancuara për verifikimin dhe zgjidhjen e problemeve të ndërlikuara matematikore; ✓ zgjidh detyra matematike, duke përdorur aftësitë e fituara në fushën e TIK- ut; ✓ verifikon rezultatet e problemeve të ndryshme duke përdorur TIK dhe programe kompjuterike.

V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për secilën tematikë për klasën e dhjetë dhe njëmbëdhjetë

Lënda e matematikës zhvillohet gjatë një viti shkollor për 36 javë mësimore, me nga 4 orë mësimore (nga 45 min. secila), pra gjithsej 144 orë mësimore në total për çdo klasë (klasa e dhjetë ose klasa njëmbëdhjetë). Programi i matematikës specifikon *me afërsi peshën* (orët e sugjeruara) e secilës tematikë, për secilën klasë. Shuma e orëve sugjeruese për secilën tematikë është e barabartë me totalin e orëve vjetore, të përcaktuara në planin mësimor të gjimnazit. *Shpërndarja e orëve ka për qëllim që përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secila tematikë në raport me orët totale vjetore.* Megjithëse njohuritë përcaktohen për secilën tematikë, *ato trajtohen të integruara dhe të lidhura me njëra – tjetrën.* Brenda shumës 144 orë, mësuesi planifikon të gjitha veprimtaritë që do të organizojë për një mësimdhënie - nxënie sa më efektive (*njohuritë/aftësitë për realizimin e kompetencave matematikore, projektet kurrikulare, vetëvlerësime të nxënësve, testet e nxënësve apo edhe veprimtari shtesë në ndihmë të përparimit të nxënësit*).

Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë

Klasa / Tematika	Numri	Matja	Gjeometria	Algjebra dhe funksioni	Statistika dhe probabiliteti	Gjithsej orë
Klasa e dhjetë	32 orë	18 orë	32 orë	42 orë	20 orë	144 orë
Klasa e njëmbëdhjetë	27 orë	24 orë	10 orë	50 orë	33 orë	144 orë

5.2 Përmbajtja mësimore për klasat e dhjetë dhe njëmbëdhjetë

Programi i matematikës për klasën e 10-të dhe për klasën e 11-të është hartuar në mënyrë të përbashkët, sipas tematikave përmbajtësore: **Numri; Matja; Gjeometria; Algjebra dhe funksioni; Statistika dhe probabiliteti.** Këto tematika shërbejnë si bazë për të ndërtuar njohuri, shkathtësi,

SHTOJCA 11

qëndrime dhe vlera. Tematikat sigurojnë zhvillimin e rezultatet e të nxënit, sipas kompetencave matematikore, të paraqitura në tabelë në fillim të çdo tematike. *Për secilën tematikë janë paraqitur njohuritë, shkathtësitë, ndërkohë qëndrimet dhe vlerat që demonstرون nxënësi në lëndë e matematikës përmbledhen për të gjitha tematikat.*

Tematikat dhe renditja e tyre nuk presupozojnë që përmbajtja vjetore të zhvillohet e ndarë sipas tematikave dhe në këtë renditje. Kombinimi dhe ndarja e koncepteve dhe shprehive matematike në situata të nxëni, kapituj apo grupe temash e njësi mësimore, si dhe renditja e tyre, është e drejtë e përdoruesve të programit (kryesisht mësuesit dhe autorët e teksteve shkollore). *Bazuar në burimet e të nxënit (si teksti shkollor dhe materialet ndihmëse), mësuesi planifikon pjesën e programit që do të zhvillojë në klasën e 10-të dhe pjesën e programit që do të zhvillojë në klasën e 11-të.* Në secilën tematikë, rezultatet e të nxënit dhe njohuritë që janë të theksuara (**me bold**), sugjerohen që të realizohen për nxënësit me nivel të lartë në lëndën e matematikës.

Sasia e orëve mësimore për secilën tematikë **është rekomanduese**. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë totalin e orëve vjetore të lëndës, **ndërsa kanë të drejtë të ndryshojnë me +/- 10% deri në 15% (shitesë ose pakësim), orët e rekomanduara për secilën tematikë.**

KLASAT DHJETË - NJËMBËDHJETË

5.2.1 Tematika: Numri

NUMRI	
Përshkrimi i tematikës	
Nxënësi përdor shprehitë e nevojshme për të zgjedhur numrat dhe veprimet e përshtatshme në situata të dhëna, për të parashikuar, për të gjetur dhe për të vlerësuar rezultatet e veprimeve matematikore. Ai zbaton njohuritë për marrëdhëniet midis bashkësive dhe veprimeve me to, duke përdorur simbole matematike, fuqi dhe rrënjë, si dhe duke bërë parashikimin dhe kontrollin e rezultateve të njehsimeve. Gjithashtu, ai aplikon njohuri nga financa personale dhe situatat e jetës së përditshme, duke lidhur konceptet matematikore me përdorime praktike në jetën reale.	
Njohuritë	Aftësitë
BASHKËSITË	Nxënësi:

SHTOJCA 11

- Bashkësitë dhe marrëdhënia ndërmjet tyre; - Bashkësitë numerike; - Prerja dhe bashkimi i dy bashkësive; - Prodhimi kartezian i dy bashkësive; - Plotësi i $A (C_A^U)$. VEPRIMET ME NUMRA - Radha e veprimeve, duke përfshirë kllapat, fuqitë, rrënjët; - Teorema e zbërthimit të numrave në faktorë të thjeshtë; - Fuqitë e numrave pozitivë dhe rrënjët përkatëse; - Vlerësimi i fuqive dhe rrënjëve të një numri të dhënë pozitiv; - Vlera absolute x; gabimi absolut dhe relativ; - Rrënjët me tregues numër natyror dhe fuqi me eksponentë thyesor; - Numra irracionalë $\sqrt{2}; \sqrt{3}$ etj., dhe π; - Shprehje që përmbajnë rrënjë;	BASHKËSITË - Përdor simbolet përkatëse, diagramin e Venit për të paraqitur bashkësitë dhe marrëdhëniet ndërmjet tyre; - Përdor bashkësitë numerike; - Gjen plotësin e një bashkësie A në lidhje me bashkësinë universal U (C_A^U); - Paraqet intervalet numerike në mënyra të ndryshme; - Zbaton prerjen dhe bashkimin e dy bashkësive; - Gjen prodhimin kartezian të dy bashkësive; - Zbaton strategji listimi, përfshirë përdorimin e parimit të shumëzimit për numrin e elementeve të prodhimit kartezian $p.sh\{A, B, C\} \times \{X, Y\}$. VEPRIMET ME NUMRA - Zbaton katër veprimet me numrat e plotë, numrat dhjetorë, thyesat (më të vogla dhe më të mëdha se 1), si dhe numrat e përzierë (pozitivë dhe negativë); - Njeh dhe zbaton marrëdhënie ndërmjet veprimeve, përfshirë veprimet e anasjella (si thjeshtimet në shprehje); - Përdor radhën e veprimeve duke përfshirë kllapat, fuqitë, rrënjët dhe të anasjelltat; - Përdor konceptin dhe fjalorin e duhur për faktorët e thjeshtë dhe teoremën e zbërthimit të numrave në faktorë të thjeshtë;

SHTOJCA 11

- Shkrimi standard i numrave. THYESAT, NUMRAT DHJETORË DHE PËRQINDJET - Kthimi i numrave dhjetorë periodikë në thyesa dhe anasjelltas. RAPORTI, PËRPJESTIMI DHE PËRQINDJA - Lidhja e raportit me funksionet lineare; - Përqindja si “numër i pjesëve nga njëqind”; - Përqindja si thyesë ose numër dhjetor;	- Përdor fuqitë e numrave pozitivë, si dhe rrënjët përkatëse (me tregues 2, 3 dhe numra më të mëdhenj), njeh disa fuqi të para të numrave 2,3,4,5; - Vlerëson fuqitë dhe rrënjët e një numri të dhënë pozitiv; - Njehson dhe interpretona vlerën absolute të një numri x, gabimin absolut dhe relativ në kontekste të ndryshme; - Njehson rrënjët me tregues numër natyror dhe fuqi me eksponent thyesor; - Kryen veprime me thyesa, me numra irracionalë $\sqrt{2}; \sqrt{3}$ etj., dhe me π; - Thjeshton shprehje që përmbajnë rrënjë (p.sh., $\sqrt{12} = \sqrt{4 \times 3} = \sqrt{4} \times \sqrt{3} = 2\sqrt{3}$) dhe zhduk rrënjën nga emëruesi (p.sh., $\frac{4}{\sqrt{3}} = \frac{4\sqrt{3}}{3}; \frac{1}{\sqrt{3}-1}$); - Njehson dhe interpreton shkrimin standard të numrit në trajtën $A \times 10^n$, ku $1 \leq A < 10$ dhe n është numër i plotë; - Përdor makinën llogaritëse ose mjete të tjera teknologjike për të llogaritur vlerën e përafërt të një madhësie dhe argumenton vlerën. THYESAT DHE NUMRAT DHJETORË - Kthen numrat periodikë në thyesa dhe anasjelltas. RAPORTI, PËRPJESTIMI DHE PËRQINDJA - Shpreh ndarjen e një sasi në dy pjesë si raport ose si thyesë;

SHTOJCA 11

- Sasia si përqindje e një sasive tjetër; - Interesi i thjeshtë në matematikën financiare; - Interesi i përbërë. LOGARITMI (Shënim: Të zhvillohet në klasën e 11-të) - Kuptimi i logaritmit; - Vetitë e logaritmit.	- Zbaton raportin në situata problemore nga jeta reale (p.sh, ato që përfshijnë këmbimet, krahasimin, ndarjen, përbërjen dhe shkallën); - Shpreh si raport ose thyesë një marrëdhënie shumëfishiteti ndërmjet dy sasive; - Kupton dhe përdor përpjesëtimin si raporte të barabarta; - Identifikon dhe punon me thyesa në problema me përpjesëtime; - Lidh raportin me thyesat dhe e shpreh me funksione lineare (p.sh., në një recetë keku: kemi 40g sheqer (y) dhe 50g miell (x), raporti është $4:5 = \frac{4}{5}$. Ekuacioni është $y = \frac{4}{5}x$) - Përcakton përqindjen si “numër i pjesëve në njëqind”; - Interpretin thyesat dhe përqindjet si veprime; - Kthen përqindjen në thyesë ose numër dhjetor, duke e interpretuar këtë me shumëfishim; - Shpreh një sasi si përqindje të një sasive tjetër; - Krahason dy sasi duke përdorur përqindjen; - Punon me përqindje më të mëdha se 100%; - Zgjidh situata problemore me përqindje, me rritje dhe me ulje të vlerës në përqindje, duke përfshirë edhe interesin e thjeshtë në matematikën financiare;

SHTOJCA 11

	- Zgjidh dhe interpreton zgjidhjen në situata problemore me interes rritës dhe zbritës përfshirë interesin e përbërë. LOGARITMI (Shënim: Të zhvillohet në klasën e 11-të) - Njeh dhe interpreton logaritmin si veprim i kundërt i eksponencialit $a^x = b, \text{ sjell që } x = \frac{\log_b}{\log_a};$ - Zbaton vetitë e logaritmit; - Logaritmon shprehje algjebrike.

5.2.2 Tematika: Matjet

MATJET	
Përshkrimi i tematikës Nxënësi përqendrohet në matje të drejtpërdrejta dhe jo të drejtpërdrejta. Nxënësi kupton dhe zbaton njohuri për trigonometrinë e trekëndëshit dhe gjetjen e syprinave të figurave plane, përafrimin në matje, veprimet me vektorët në plan, largesën ndërmjet dy pikave, si dhe vëllimin e trupave gjeometrikë. Ai përdor, gjithashtu, edhe njohuritë për këndin dhe disa formula trigonometrike për sin e cos.	
Njohuritë	Aftësitë
MATJET DHE SAKTËSIA E TYRE - Njësitë standarde të masës, gjatësisë, kohës, parave dhe matjeve të tjera (përfshirë njësitë standarde të përbëra);	Nxënësi: MATJET DHE SAKTËSIA E TYRE - Përdor njësitë standarde të masës, gjatësisë, kohës, parave dhe matjeve të tjera (përfshirë njësitë standarde të përbëra) duke përdorur numrat dhjetorë, kur është e nevojshme;

SHTOJCA 11

- Këmbimi i njësive standarde, duke përfshirë njësitë e përbëra; - Shkalla e zmadhimit dhe zvogëlimit; shkalla në diagrame dhe harta; - Rrumbullakimi i numrave dhe i matjeve me një shkallë të përshtatshme saktësie; - Mosbarazimi për të përcaktuar intervale të thjeshta gabimi; - Kufijtë e saktësisë, përfshirë kufijtë e sipërm dhe të poshtëm.	- Këmben lirshëm njësitë standarde (p.sh., koha, gjatësia, syprina, vëllimi, masa) dhe njehson njësitë e përbëra (p.sh., shpejtësinë, normat e pagave, njësitë e çmimeve, densitetin, tensionin) në kontekste numerike dhe algjebrike; - Përdor shkallën e zmadhimit (zvogëlimit) dhe shkallën e diagrameve dhe hartave; - Vlerëson (parashikon) matjet; - Vlerësimi, rrumbullakosja, shifrat dhjetore; - Kontrollon rezultatet duke bërë përafrime dhe parashikime, duke përfshirë përgjigjet e fituara me anë të teknologjisë; - Rrumbullakon numrat dhe matjet me një shkallë të përshtatshme saktësie (p.sh., me një numër të caktuar shifrash dhjetore); - Përdor mosbarazimin për të përcaktuar intervale të thjeshta gabimesh gjatë rrumbullakimit me numra dhjetorë të fundmë; - Zbaton dhe interpreton kufijtë e saktësisë, përfshirë kufijtë e sipërm dhe të poshtëm.
MATJE DHE NJEHSIME - Njësitë matëse dhe konceptet përkatëse (gjatësi, sipërfaqe, vëllim, masë, kohë, para etj.); - Perimetri i figurave plane të përbëra; - Sipërfaqja e trekëndëshit, e paralelogramit, e trapezit; - Perimetri dhe sipërfaqja e rrethit; - Gjatësia e harkut, këndet dhe sipërfaqja e sektorit rrethor;	MATJE DHE NJEHSIME - përdor njësitë e matjes dhe konceptet përkatëse (gjatësi, syprinë, vëllim, masë, kohë para etj.); - përdor njësitë e përbëra si shpejtësinë, normat e rrogave, njësitë e çmimeve, densitetin dhe trysninë; - mat segmente dhe kënde në figura gjeometrike, përfshirë interpretimin e hartave dhe vizatimin e figurave me shkallë të ndryshme; - njehson perimetrin e figurave plane të përbëra,

SHTOJCA 11

- Vëllimi i kuboideve dhe i prizmit të drejtë (përfshirë edhe cilindrin); - Sipërfaqja e përgjithshme dhe vëllimi i sferës, piramidës, konit dhe trupave gjeometrikë të përbërë; - Kongruenca dhe ngjashmëria e figurave (trupave); - Teorema e Pitagorës, teoremat e Euklidit.	- Njih dhe zbaton formula për të njehsuar syprinën e trekëndëshit, paralelogramit, trapezit; - Njih dhe zbaton formulat për perimetrin dhe syprinën e rrethit; - Krahason gjatësitë, sipërfaqen dhe vëllimin duke përdorur kuptimin e raportit; - Njihson gjatësinë e harkut, këndet dhe syprinën e sektorit qarkor; - Njihson vëllimin e kuboideve dhe prizmit të drejtë (përfshirë edhe cilindrin); - Njihson syprinën e përgjithshme dhe vëllimin e sferës, piramidës, konit dhe trupave gjeometrikë të përbërë; - Zbaton konceptet e kongruencës dhe ngjashmërisë, përfshirë marrëdhënien ndërmjet gjatësive, syprinës (dhe vëllimit) të figurave (trupave) të ngjashme; - Njih dhe zbaton teoremën e Pitagorës, teoremat e Euklidit;
TRIGONOMETRI - Formulat trigonometrike bazë në trekëndëshin kënddrejtë (sinus, kosinus dhe tangjent) dhe në rrethin trigonometrik (d.m.th. 0°-360°); - Teorema e sinusit dhe teorema e kosinusit në trekëndësh; - Formula $S = \frac{1}{2}ab \sin \gamma$ për të njehsuar syprinën, brinjët ose këndet në një trekëndësh.	TRIGONOMETRI - Njih dhe zbaton formulat trigonometrike bazë në trekëndëshin kënddrejtë (sinus, kosinus dhe tangjent) dhe në rrethin trigonometrik (0°-360°). - Zbaton formulat më sipër për të gjetur kënde, gjatësi në trekëndëshin kënddrejtë dhe kur është e mundur në trekëndësha të çfarëdoshëm në figura plane dhe në trupa; - Njih vlerat e sakta të $\sin \alpha$ dhe $\cos \alpha$ për $\alpha = 0^\circ, 30^\circ, 45^\circ, 60^\circ$, dhe 90°; - Njih vlerat e sakta të $\operatorname{tg} \alpha$ për $\alpha = 0^\circ, 30^\circ, 45^\circ$ dhe 60°; - Njih dhe zbaton teoremën e sinusit dhe teoremën e kosinusit në trekëndëshin e çfarëdoshëm për të gjetur gjatësi dhe kënde;
VEKTORËT - Zhvendosja paralele me anë të vektorëve në plan;	

SHTOJCA 11

- Mbledhja dhe zbritja e vektorëve; - Shumëzimi i vektorëve me një numër; - Paraqitja e vektorit gjeometrikisht dhe në shtyllë me anë të koordinatave. - Gjatësia e vektorit	- Njeh dhe zbaton formulën e $S = \frac{1}{2}ab \sin \gamma$ për të njehsuar syprinën, brinjët ose këndet në një trekëndësh të çfarëdoshëm. VEKTORËT - Përshkruan zhvendosjen paralele me anë të vektorëve në plan; - Zbaton mbledhjen dhe zbritjen e vektorëve, shumëzimin e vektorëve me një numër, paraqitjen gjeometrikisht të vektorit, si dhe paraqitjen me shtyllë me anë të koordinatave; - Përdor vektorët për të kryer argumentime gjeometrike dhe vërtetime; - Përcakton dhe llogarit gjatësinë e një vektori në planin koordinativ, duke përdorur formulën përkatëse në kontekste matematikore ose në situata nga jeta reale.

5.2.3 Tematika: Gjeometria

GJEOMETRIA	
Përshkrimi i tematikës Nxënësi përdor arsyetimin dhe vërtetimin për të zgjeruar përfytyrimin për lidhjen ndërmjet algjebres dhe gjeometrisë. Ai përdor njohuritë nga gjeometria në plan, nga shndërrimet gjeometrike dhe nga gjeometria koordinative. Nxënësi interpreton dhe zbaton rastet e kongruencës, ngjashmërisë së trekëndësheve, izometrisë, ekuacionin e vijës në plan (drejtëza, rrethi). Gjithashtu, në këtë tematikë ai përqendrohet edhe në gjeometrinë në hapësirë.	
Njohuritë	Aftësitë
GJEOMETRIA NË PLAN	Nxënësi: GJEOMETRIA NË PLAN

SHTOJCA 11

- Përdorimi i termave dhe simboleve përkatëse gjeometrike; - Përdorimi i mjeteve standarde të vizatimit (vizore dhe kompas) për të ndërtuar: përmesoren e segmentit, drejtëzën pingule me një drejtëz të dhënë të hequr nga një pikë e dhënë, përgjysmoren e këndit); - Kuptimi i largesës së pikës nga një drejtëz; - Vetitë e përmesores së segmentit dhe përgjysmores së këndit. - Vetitë e këndeve me kulm të përbashkët: shtuese, plotësuese, kënde të kundërt në kulm etj.; - Këndet korresponduese që formohen nga drejtëza paralele; - Formula e shumës së këndeve në një trekëndësh;	- Përdor termat dhe simbolet përkatëse: pikë, drejtëz, kulm, brinjë, plan, drejtëza paralele, drejtëza pingule, kënde të drejta, shumëkëndësja, shumëkëndësja të rregullt, shumëkëndësja me drejtëza simetrie dhe/ose boshte rrotullimi; - Skicon figurën, nisur nga përshkrimi, dhe përdor simbolet standarde për emërtimin e figurave, këndeve, brinjëve të trekëndëshit; - Përdor mjetet standarde të vizatimit (vizore dhe kompas) për të ndërtuar: përmesoren e segmentit, drejtëzën pingule me një drejtëz të dhënë të hequr nga një pikë e dhënë, përgjysmoren e këndit); - Përdor elementet e mësipërme për të ndërtuar figura dhe për të zgjidhur probleme me vende gjeometrike pikash; - Njeh konceptin e largesës së pikës nga një drejtëz; - Identifikon dhe zbaton vetitë e përmesores së segmentit dhe përgjysmores së këndit për të zgjidhur situata gjeometrike; - Zbaton vetitë e këndeve me kulm të përbashkët: shtuese, plotësuese, kënde të kundërt në kulm etj.; - Kupton dhe përdor këndet korresponduese që formohen nga drejtëza paralele; - Nxjerr dhe përdor formulën e shumës së këndeve në një trekëndësh (p.sh. e përdor këtë formulë për të përfutur formulën e shumës së këndeve në çdo shumëkëndësh si dhe të përftojë vetitë e shumëkëndësive të rregullt);

SHTOJCA 11

- Studimi i vetive të elementeve të trekëndëshit (mesore, lartësi, përgjysmore, përmesore, vijë e mesme) - Vetë dhe përkufizime të llojeve të veçanta të katërkëndëshave përfshirë katrorin, drejtkëndëshin, paralelogramin, trapezin, balonën, rombin, si dhe trekëndësha e figura të tjera në plan; - Kongruenca e trekëndëshave të çfarëdoshëm (BKB, KBK, BBB) dhe trekëndëshave kënddrejtë; - Kriteret bazë të ngjashmërisë së trekëndëshave; - Teorema e Pitagorës dhe teoremat e Euklidit; - Vetitë e trekëndëshit dybrinjëshëm; - Përkufizimi i rrethit dhe disa veti përkatëse, përfshirë: qendrën, rrezen, kordën, diametrin, perimetrin, tangjenten, harkun, sektorin;	- Identifikon dhe analizon vetitë e elementeve të brendshme të trekëndëshit (mesore, lartësi, përgjysmore, përmesore, vijë e mesme), duke i përdorur në zgjidhjen e problemeve gjeometrike; - Nxjerr dhe zbaton veti dhe përkufizime të llojeve të veçanta të katërkëndëshave përfshirë katrorin, drejtkëndëshin, paralelogramin, trapezin, balonën, rombin, si dhe trekëndësha e figura të tjera në plan duke përdorur fjalorin përkatës të matematikës; - Përdor kriteret bazë të kongruencës së trekëndëshave të çfarëdoshëm (BKB, KBK, BBB) dhe trekëndëshave kënddrejtë; - Përdor kriteret bazë të ngjashmërisë së trekëndëshave; - Bën lidhje të ngjashmërisë (duke përfshirë edhe funksione bazë trigonometrike) me koeficientin e ngjashmërisë; - Zbaton vetitë e këndeve, kongruencën e trekëndëshave, ngjashmërinë, vetitë e katërkëndëshave dhe nxjerr përfundime për këndet, brinjët përfshirë teoremën e Pitagorës, teoremat e Euklidit, vetitë e trekëndëshit dybrinjëshëm; - Përdor fakte të njohura për të kryer vërtetime të thjeshta; - Identifikon dhe zbaton përkufizimin e rrethit dhe disa veti përkatëse, përfshirë: qendrën, rrezen, kordën, diametrin, perimetrin, tangjenten, harkun, sektorin; - Provon dhe zbaton teoremat e rrethit që i referohen këndeve, rrezes, tangjentes, kordave dhe i përdor ato për të zgjidhur situata problemore.

SHTOJCA 11

- Teoremat e rrethit që i referohen këndeve, rrezes, tangjentes, kordave. SHNDËRRIME GJEOMETRIKE - Rrotullimi, simetria, zhvendosja paralele dhe zmadhimi (përfshirë edhe koeficientë thyesorë apo negativë); - Ndryshimet dhe elementet e pandryshueshëm gjatë shndërrimeve gjeometrike: rrotullimit, simetrisë dhe zhvendosjes paralele. GJEOMETRIA NË HAPËSIRË - Konceptet bazë të gjeometrisë në hapësirë (pika, drejtëza, plani) dhe aksiomat përkatëse. - Vetitë e faqeve, brinjëve, kulmeve, syprinave të: kubit, kuboidit, prizmit, cilindrit, piramidës, konit dhe sferës; - Pamjet nga drejtime të ndryshme të trupave gjeometrikë.	SHNDËRRIME GJEOMETRIKE - Identifikon, përshkruan dhe ndërton figura kongruente dhe të ngjashme nëpërmjet rrotullimit, simetrisë, zhvendosjes paralele dhe zmadhimit (përfshirë edhe koeficientë thyesorë apo negativë), duke i konsideruar ato edhe në plan koordinativ; - Përshkruan ndryshimet dhe elementet e pandryshueshëm gjatë shndërrimeve gjeometrike: rrotullimit, simetrisë, zhvendosjes paralele, tërheqje (vertikale dhe horizontale); - Zgjidh problema gjeometrike në rrjetin koordinativ. GJEOMETRIA NË HAPËSIRË - Njeh konceptet e gjeometrisë në hapësirë (pikën, drejtëzën dhe planin), si dhe aksiomat përkatëse; - Dallon dhe përdor vetitë e faqeve, brinjëve, kulmeve, syprinave të: kubit, kuboidit; prizmit, cilindrit, piramidës, konit dhe sferës; - Vizaton dhe interpreton pamje nga drejtime të ndryshme të trupave gjeometrikë.

5.2.4 Tematika: Algjebra dhe funksioni

ALGJEBRA DHE FUNKSIONI	
Përshkrimi i tematikës Nxënësi përdor gjuhën e simboleve e cila shpreh marrëdhëniet matematikore. Ai kupton se si madhësitë lidhen me njëra-tjetrën dhe sesi algjebra i analizon dhe i shpreh në mënyrë sintetike këto marrëdhënie. Nxënësi përdor njohuri për rregullat bazë të shumëzimit, pjesëtimit dhe faktorizimit të polinomeve; interpretimin dhe zgjidhjen e ekuacioneve dhe inekuacioneve të fuqisë së parë dhe të dytë me një ndryshore, si dhe sistemet e tyre. Ai trajton edhe zgjidhjen e sistemeve të ekuacioneve me dy ndryshore. Përshkrimi i relacioneve bëhet duke përdorur gjuhën formale të algjebërës. Nxënësi studion relacionin, përshkrimin dhe interpretimin e funksioneve të ndryshme dhe ndërtimin e grafikut të tyre. Ai trajton zbatime të formulave të termit të përgjithshëm të vargut.	
Njohuritë	Aftësitë
SIMBOLET, VEPRIME ALGJEBRIKE DHE FUNKSIONI - Përdorimi i kuptimeve të shprehjeve, ekuacioneve, formulave, identiteteve, inekuacioneve, kufizave dhe faktorëve; - Paraqitja në mënyrë më të thjeshtë e shprehjeve algjebrike; - Formulatat elementare të matematikës; - Shndërrime të njëvlershme në shprehjet algjebrike;	Nxënësi: SIMBOLET, VEPRIME ALGJEBRIKE DHE FUNKSIONI - Përdor dhe interpreton simbolet algjebrike, duke përfshirë kllapat; - Zëvendëson vlerat numerike në formula dhe shprehje duke përfshirë edhe formula nga shkenca të tjera; - Kupton dhe përdor konceptet dhe fjalorin e shprehjeve, ekuacioneve, formulave, identiteteve, inekuacioneve, kufizave dhe faktorëve; - Përcakton bashkësinë e përcaktimit dhe atë të vlerave ; - Paraqet në mënyrë më të thjeshtë shprehjet algjebrike (përfshirë edhe shprehjet me numra irracionalë dhe thyesat algjebrike) duke:

SHTOJCA 11

- Funksione me të dhëna (bashkësia e përcaktimit) dhe rezultate (bashkësia e vlerave); - Funksioni i anasjelltë; - Funksion i përbërë. GRAFIKËT - Grafiku i ekuacioneve lineare në planin koordinativ; - Trajta $y = kx + t$ për identifikimin e drejtëzave paralele dhe pingule; - Ekuacioni i drejtëzës që kalon nëpër dy pika ose që kalon nga një pikë dhe me koeficient këndor (pjerrësi) të dhënë; - Koeficientët këndorë dhe pikëprerjet me boshtet koordinative të funksioneve lineare; - Rrënjët, pikëprerjet me boshtet koordinative, koordinatat e kulmit të funksionit të fuqisë së dytë; - Rrënjët dhe koordinatat e kulmit të grafikut të funksionit të fuqisë së dytë;	● mbledhur kufizat e ngjashme; ● shumëzuar një kufizë me një kllapë; ● faktorizuar kufizat e përbashkëta; ● zbërthyer prodhimet e dy ose më shumë binomeve; ● faktorizuar shprehjet e fuqisë së dytë të trajtës $x^2 + bx + c$, duke përfshirë edhe diferencën e katrorëve; ● Faktorizuar shprehjet e fuqisë së dytë të trajtës $ax^2 + bx + c$; ● thjeshtuar shprehjet përfshirë shumën, prodhimin, fuqitë dhe vetitë e tyre; - Kupton dhe përdor formulat elementare të matematikës; - Riorganizon formulat për të ndryshuar subjektin; - Njih ndryshimin ndërmjet ekuacionit dhe identitetit; - Argumenton matematikisht shndërrime të njëvlershme në shprehje algebrike, përdor algjebren për të mbështetur dhe ndërtuar argumente dhe vërtetime; - Interpret shprehje të thjeshta si funksione me të dhëna (bashkësi përcaktimi) dhe rezultate (bashkësi vlerash); - Interpreton procesin e kundërt si funksion të anasjelltë; - Interpreton veprimin e njëpasnjëshëm të dy funksioneve si funksion i përbërë. GRAFIKËT - Punon me koordinatat në të katër kuadrantet; - Ndërton grafikët e ekuacioneve lineare në planin koordinativ; - Përdor trajtën $y = kx + t$ për të identifikuar drejtëzat paralele dhe pingule;

SHTOJCA 11

- Grafikë të funksioneve lineare, të funksioneve fuqisë së dytë, të funksioneve të thjeshta të fuqisë së tretë, të funksionit përpjesëtimor të zhdrejtë $y = \frac{1}{x}$ me $x \neq 0$, të funksionit $f(x) = ax + b$, të funksionit eksponencial $y = a^x$ për vlera pozitive të $a \neq 1$; - funksionit logaritmik $y = \log_a x$, për vlera pozitive të $a \neq 1$, dhe të funksioneve trigonometrike me periodë të plotë $y = \sin x$, $y = \cos x$ dhe $y = \tan x$ për të gjitha këndet, si dhe $f(x) = a \sin(bx)$; $a \cos(bx)$; $\forall x$; - Zhvendosja paralele dhe simetria e grafikut të një funksioni të dhënë $y = f(x)$ në $y = f(x) + k$, $y = kf(x)$, $y = f(x + k)$, ku k është numër i plotë; - Grafikët e funksioneve përpjesëtimorë të zhdrejtë, grafiku eksponencial dhe grafikë të funksioneve jo elementare; - Ekuacioni i rrethit me qendër në origjinën e boshteve koordinative;	- Gjen ekuacionin e drejtëzës që kalon nëpër dy pika, ose që kalon nga një pikë e dhënë dhe me koeficient këndor (pjerrësi) të dhënë; - Identifikon dhe interpreton në mënyrë grafike dhe algebrike koeficientët këndorë dhe pikëprerjet me boshtet koordinative të funksioneve lineare; - Identifikon dhe interpreton në mënyrë grafike rrënjët, pikëprerjet me boshtet koordinative, koordinatat e kulmit të funksionit të fuqisë së dytë; - Gjen në mënyrë algebrike rrënjët dhe koordinatat e kulmit të grafikut të funksionit të fuqisë së dytë; - Njih, ndërton dhe interpreton grafikë të funksioneve lineare, të funksioneve të fuqisë së dytë, të funksioneve të thjeshta të fuqisë së tretë, të funksionit përpjesëtimor të zhdrejtë $y = \frac{1}{x}$ me $x \neq 0$; - Njih, ndërton dhe interpreton grafikë të funksionit $f(x) = ax + b$, të funksionit eksponencial $y = a^x$ për vlera pozitive të $a \neq 1$, të funksionit logaritmik $y = \log_a x$ për $0 < a \neq 1$ dhe të funksioneve trigonometrike me periodë të plotë $y = \sin x$, $y = \cos x$ dhe $y = \tan x$ për të gjitha këndet, si dhe $f(x) = a \sin(bx)$; $a \cos(bx)$; $\forall x$; - Ndërton dhe interpreton duke përdorur gjuhën e transformimeve të grafikut $y = f(x)$ në $y = f(x) + k$, $y = kf(x)$, $y = f(x + k)$, ku k është numër i plotë; - Skicon zhvendosjen paralele dhe simetritë e grafikut të një funksioni të dhënë; - Vizaton dhe interpreton grafikët (përfshirë grafikët e funksioneve përpjesëtimorë të zhdrejtë, grafikun e funksionit eksponencial) dhe grafikë të funksioneve jo elementarë

- Ekuacioni i tangjentes së një rrethi në një pikë të dhënë; - Ekuacione dhe grafikë që përshkruajnë përpjesëtimin e drejtë dhe të zhdrejtë; - Pjerrësia e grafikut të një vijë të drejtë si normë ndryshimi; - Koeficienti këndor (pjerrësia) e grafikut dhe sipërfaqja e kufizuar nga grafikët e funksioneve lineare; - Koeficienti këndor (pjerrësia) e tangjentes në një pikë të një vije të lakuar (si normë ndryshimi në atë pikë); - Pjerrësia mesatare (koeficienti këndor i kordës) dhe pjerrësia në një pikë (koeficienti këndor i tangjentes); - Përdorimi i makinës llogaritëse grafike ose mjete teknologjike për të skicuar grafikun e një funksioni.	të dhëna në kontekste reale, për të gjetur zgjidhje problemore të përafërta siç janë situata problemore të thjeshta kinematike që përfshijnë rrugë, shpejtësi dhe nxitim; - Njeh dhe përdor ekuacionin e rrethit me qendër në origjinën e boshteve koordinativë; - Gjen ekuacionin e tangjentes së një rrethi në një pikë të dhënë; - Zgjidh situata problemore duke përfshirë përpjesëtimin e drejtë dhe të zhdrejtë, si dhe paraqitjen grafike e algjebrike; - Kupton që nëse X është në përpjesëtim të zhdrejtë me Y, kjo është e njëjtë me pohimin që X është në përpjesëtim të drejtë me $\frac{1}{Y}$; - Ndërton dhe interpreton ekuacione që përshkruajnë përpjesëtimin e drejtë dhe të zhdrejtë; - Njeh dhe interpreton grafikë që ilustrojnë përpjesëtime të drejta dhe të zhdrejta; - Interpretin si normë ndryshimi pjerrësinë e grafikut të një vijë të drejtë; - Njehson ose vlerëson koeficientin këndor (pjerrësinë) të grafikut dhe sipërfaqen e kufizuar nga grafikët e funksioneve lineare, interpreton rezultatet në raste të grafikëve rrugë – kohë, shpejtësi – kohë si dhe grafikë linearë të situatave financiare; - Interpreton koeficientin këndor (pjerrësinë) të tangjentes në një pikë të një vije të lakuar (si normë ndryshimi në atë pikë);

ZGJIDHJA E EKUACIONEVE DHE E INEKUACIONEVE - Ekuacione lineare me një ndryshore (përfshirë ekuacionet me ndryshore në të dyja anët e barazimit) dhe/ose duke përfshirë ato me shprehje thyesore dhe fuqi; - Ekuacione të fuqisë së dytë, duke kryer faktorizime (përfshirë edhe ato që duhet të sillen në këtë trajtë), duke përdorur formulën përkatëse; - Ekuacione eksponenciale dhe logaritmike - Grafiku i ekuacioneve të fuqisë së dytë;	- Zbaton konceptet e pjerrësisë mesatare (koeficientit këndor të kordës) dhe pjerrësisë në një pikë (koeficienti këndor i tangjentes) në kontekste numerike, algjebrike dhe grafike; - Përdor makinën llogaritëse grafike ose mjete teknologjike për të skicuar grafikun e një funksioni përfshirë edhe funksioneve të panjohura për të. ZGJIDHJA E EKUACIONEVE DHE INEKUACIONEVE - Zgjidh në mënyrë algjebrike ekuacione lineare me një ndryshore (përfshirë ato ekuacione me ndryshore në të dyja anët e barazimit); - Gjen zgjidhje të përafërta duke përdorur grafikun e ekuacioneve lineare; - Gjen dhe interpreton zgjidhjen e ekuacioneve dhe inekuacioneve duke përdorur makinën llogaritëse grafike ose mjete teknologjike; - Gjen dhe interpreton zgjidhjen e ekuacioneve lineare duke përfshirë ato me shprehje thyesore dhe fuqi; - Zgjidh në mënyrë algjebrike ekuacione të fuqisë së dytë, duke kryer faktorizime (përfshirë edhe ato që duhet të sillen në këtë trajtë), duke përdorur formulën përkatëse; - Gjen zgjidhje të përafërta duke përdorur grafikun e ekuacioneve të fuqisë së dytë; - Zgjidh ekuacione të thjeshta eksponenciale dhe logaritmike (zbatime të vetive); - Zgjidh në mënyrë algjebrike sistemin e dy ekuacioneve me dy ndryshore (dy ekuacione lineare ose një ekuacion linear dhe ekuacioni tjetër i fuqisë së dytë); - Gjen zgjidhje të përafërta duke përdorur zgjidhjen grafike të sistemit;

SHTOJCA 11

- Sistemi i dy ekuacioneve me dy ndryshore (dy ekuacione lineare ose **një ekuacion linear dhe ekuacioni tjetër të fuqisë së dytë**);
- Zgjidhja grafike e sistemit;
- Inekuacione lineare me një ose dy ndryshore dhe **inekuacione të fuqisë së dytë me një ndryshore**;
- Bashkësia e zgjidhjeve në boshtin numerik duke **përdorur simbolet e bashkësisë dhe grafikë**.

VARGJET

- Vargu sipas rregullës së kufizave të njëpasnjëshme dhe rregullës kufizë –vend;
- Vargjet e numrave trekëndorë, katrorë dhe kubikë;
- Progresionet e thjeshta aritmetike, progresione të thjeshta gjeometrike (r^n ku n është numër natyror dhe r është numër racional > 0 ose **numër irracional**);

- Përkthen situata të thjeshta problemore në shprehje ose formula algjebrike, shkruan një ekuacion (ose një sistem ekuacionesh), zgjidh ekuacionin (sistemin) dhe interpreton zgjidhjen;
- Zgjidh inekuacione lineare me një ose dy ndryshore dhe **inekuacione të fuqisë së dytë me një ndryshore**;
- Paraqet bashkësinë e zgjidhjeve në boshtin numerik, **përdor simbolet e bashkësisë dhe grafikë**.

VARGJET

- Përfton kufiza të një vargu sipas rregullës së kufizave të njëpasnjëshme dhe rregullës kufizë-vend;
- Njeh dhe përdor vargjet e numrave trekëndorë, katrorë dhe kubikë, progresionet e thjeshta aritmetike, vargjet Fibonaci, vargjet e fuqisë së dytë (duke llogaritur diferencën e dytë) dhe progresione të thjeshta gjeometrike (r^n ku n është numër natyror dhe r është numër racional > 0 ose **numër irracional**), si dhe **vargje të tjera**;
- Llogarit kufizën e n -të në vargjet lineare dhe **vargjet fuqisë së dytë**.

SHTOJCA 11

- Vargjet Fibonaci, vargjet e fuqisë së dytë (duke llogaritur diferencën e dytë), si dhe vargje të tjera; - Kufiza e n-të në vargjet lineare dhe vargjet fuqisë së dytë.	

5.2.5 Tematika: Statistika dhe probabiliteti

STATISTIKA DHE PROBABILITETI	
Përshkrimi i tematikës Nxënësi në botën e sotme të mbushur me informacion, lexon, kupton dhe interpreton informacionin, në mënyrë që të marrë vendimet e duhura. Në këtë tematikë përfshihen: popullata, kampionimi, individi, ndryshorja (tipari), tipari diskret dhe i vazhdueshëm, paraqitja e të dhënave me tabela dhe grafikë, ngjarje të papajtueshme, probabiliteti i bashkimit të ngjarjeve, korrelacioni etj.	
Njohuritë STATISTIKË - Popullata dhe kampionimi; - Tabela, diagrama, tabela dendurie, diagrama rrethore dhe piktogramë për të kategorizuar të dhëna; - Diagrama me shtylla për të paraqitur të dhëna numerike diskrete jo të grupuara;	Aftësitë Nxënësi: STATISTIKË - Nxjerr të dhëna për popullatën ose shpërndarjen nga një kampion, ndërkohë që njeh kufijtë e kampionimit; - Interpretin dhe ndërton tabela, diagrama, përfshirë edhe tabela dendurie, diagrama rrethore dhe piktogramë për të kategorizuar të dhëna, diagrama me shtylla për të paraqitur të dhëna numerike

SHTOJCA 11

- Tabela, diagrama kërcell-gjethë dhe diagrama me vija për një grup të dhënash; - Diagrama për të paraqitur të dhëna diskrete të grupuara dhe të dhëna të vazhduara; - Shpërndarja e të dhënave dhe shpërndarja empirike me një ndryshore; - Mesataret (mesorja, mesatarja aritmetike, moda dhe klasa modale), amplituda, kuartilet, ndryshesa ndërkuartilore, percentilet; - Skatergrafi i të dhënave me dy ndryshore; - Korrelacioni, drejtëza e përafrimit më të mirë.	- diskrete jo të grupuara, diagrama kërcell-gjethë, tabela dhe diagrama me vija për një grup të dhënash, si dhe një përdorim të tyre në mënyrë të përshtatshme; - Ndërton dhe interpreton diagrame për të paraqitur të dhëna diskrete të grupuara dhe të dhëna të vazhduara, p.sh., hektogramë me intervale klasash të barabarta dhe jo të barabarta, si dhe grafikë dendurie të grumbulluar duke njohur përdorimin e tyre në mënyrë të përshtatshme; - Interpretë, analizon dhe krahason shpërndarjen e të dhënave me shpërndarjet empirike me një ndryshore nëpërmjet: • grafikut të përshtatshëm duke përfshirë të dhëna diskrete, të vazhdueshme dhe të grupuara; • mesatare (mesorja, mesatarja aritmetike, moda dhe klasa modale); • kuartilet, ndryshesa ndërkuartilore, percentilet; • amplitudës; - Zbaton statistikën për të përshkruar një popullatë; - Përdor dhe interpreton paraqitjen grafike (skatergrafin) e të dhënave me dy ndryshore; - Një korrelacionin dhe kupton që korrelacioni nuk ndikon te shkaku; - Bën parashikime;
PROBABILITETI - Denduritë e rezultateve në eksperimente probabilitare duke përdorur tabelat dhe pemën e dendurive; - Ngjarjet e rastit, njëlloj të mundshme dhe të pavarura, për të njehsuar rezultatet e pritshme nga eksperimentet;	- Përdor makinën llogaritëse grafike ose mjete teknologjike për të llogaritur dhe interpretuar mesataren, mesoren, kuartilet dhe percentilet për të dhënat diskrete dhe mesataren për të dhënat e grupuara; - Skicon drejtëzën e përafrimit më të mirë (me sy) ; - Përdor makinën llogaritëse grafike ose mjete teknologjike për të ndërtuar drejtëzën e përafrimit më të mirë dhe për të gjetur ekuacionin e regresionit linear.

SHTOJCA 11

- Shuma e probabiliteteve të të gjitha ngjarjeve elementare është një; - Shuma e probabiliteteve të ngjarjeve dy e nga dy të papajtueshme, bashkimi i të cilave jep hapësirën e rezultateve, është një; - Përdorimi i tabelave, rrjetit të katrorëve, diagramit të Venit dhe diagramit pemë; - Hapësira e rezultateve të mundshme teorike për eksperimente të veçanta ose për eksperimente të përbëra me rezultate njësoj të mundshme; - Probabiliteti i ngjarjeve të kombinuara, të varura dhe të pavarura; - Probabiliteti me kusht; - Tabela me dy hyrje.	PROBABILITETI - Përshkruan dhe analizon denduritë e rezultateve në eksperimente probabilitare, duke përdorur tabelat dhe pemën e dendurive; - Zbaton ngjarjet e rastit njëloj të mundshme dhe të pavarura për të njehsuar rezultatet e pritshme nga eksperimentet; - Lidh denduritë relative të pritshme me probabilitetin teorik, duke përdorur fjalorin e përshtatshëm; - Zbaton vetinë që shuma e probabiliteteve e të gjitha ngjarjeve elementare, është një; - Zbaton vetinë që shuma e probabiliteteve të ngjarjeve dy e nga dy të papajtueshme, bashkimi i të cilave jep hapësirën e rezultateve, është një; - Kupton që sa më shumë rritet numri i provave, aq më shumë denduria relative i afrohet vlerës së probabilitetit teorik; - Numëron bashkësitë dhe kombinimet e tyre në mënyrë sistematike, duke përdorur tabela, rrjet katrorësh, diagramin e Venit dhe diagramin pemë; - Krijon hapësira rezultatesh të mundshme teorike për eksperimente të veçanta ose për eksperimente të përbëra me rezultate njësoj të mundshme dhe i përdor ato për të njehsuar probabilitetin teorik; - Njehson probabilitetin e ngjarjeve të kombinuara të varura dhe të pavarura, duke përfshirë diagramin pemë dhe paraqitje të tjera; - Njehson dhe interpreton probabilitetin me kusht nëpërmjet paraqitjeve të dendurive me tabela me dy hyrje, me diagramin pemë dhe diagramin e Venit.

5.3 Qëndrime dhe vlera

Në lëndën e matematikës, nxënësi demonstroi qëndrime dhe vlera që përmbledhen si më poshtë:

Tabela 4. Qëndrimet dhe vlerat

	Nxënësi: ✓ Paraqet dhe komunikoi lirshëm mendimet dhe idetë e tij, duke përdorur gjuhë matematikore. ✓ Është inovativ dhe prezantoi idetë e reja për zgjidhjen e problemeve matematikore. ✓ Demonstron kërshëri dhe kuriozitet për konceptet e avancuara matematikore, si: ekuacionet, funksionet, vargjet numerike, zbatimin e statistikës në analizën e dukurive nga jeta reale dhe shkenca. ✓ Tregon interes për lidhjen e matematikës me shkencat e tjera, si fizika dhe ekonomia. ✓ Përdor imagjinatën dhe kreativitetin: - për zgjidhjen e problemeve të avancuara në algjebër, trigonometri, gjeometri. - Për ndërtimin e modeleve matematikore. - Për analiza statistikore të të dhënave të mbledhura. ✓ Demonstron përdorimin e teknologjisë për ndihmën në llogaritje të avancuara dhe për krijimin e grafikëve funksionalë. ✓ Përdor softuerë edukativ dhe mjete online për përpunimin dhe vizualizimin e të dhënave matematikore. ✓ Vetëvlerësohet dhe përdor mendimin kritik në përballimin e detyrave të vështira dhe zgjidhjen e problemeve të lëna nga mësuesi. ✓ Vlerëson dhe analizon metodat e zgjidhjes së problemeve, duke ofruar përmirësime për teknikat e përdorura. ✓ Demonstron pavarësi në mendime dhe në veprime, duke kërkuar zgjidhje të ndryshme për një problem matematikor. ✓ Tregon besim në aftësitë e tij për të përballuar sfida të reja dhe për të arritur rezultate të larta. ✓ Respekton punën e kryer mirë dhe përpjekjet e shokëve, duke treguar respekt dhe tolerancë për mendimet e ndryshme; ✓ Bashkëpunon me të tjerët për zgjidhjen e problemeve dhe respekton përpjekjet e grupit; ✓ Demonstron vullnet dhe përkushtim për të arritur rezultate të mira dhe për të përmirësuar performancën e tij në matematikë.	

5.4 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve)

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj veprimtarish që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme të lëndës së matematikës.

Tabela 5. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve

Rezultatet e të nxënit të orës mësimore	Shembuj të veprimtarive praktike
Shembulli 1 <i>Nxënësi provon dhe zbaton teoremat e rrethit që i referohen këndeve, rrezes, tangjentës, kordave dhe i përdor ato për të zgjidhur situata problemore.</i>	Shembulli 1. Prezantimi i Situatës Mësuesi paraqet situatën: “Një park ka formën e një rrethi dhe brenda tij ndodhet një shatërvan, i ndërtuar në mënyrë që të jetë i dukshëm nga çdo kënd i shëtitorës së jashtme rrethore. Arkitekti dëshiron të vendosë tre ndriçues në pika të ndryshme përgjatë kufirit të parkut, në mënyrë që ato të formojnë një trekëndësh që përfshin diametrin e parkut si një nga brinjët e tij. A mund të vërtetoni se këndi përballë diametrit është i drejtë dhe të argumentoni pse kjo është forma më efektive për ndriçim?” Puna në grupe: a) Formimi i grupeve me nga 3–4 nxënës. Secilit grup i jepet një rreth i printuar me një diametër të shënuar dhe disa pika të mundshme përgjatë kufirit të parkut në formë rrethi për të simuluar vendosjen e ndriçuesve. b) Detyra e grupit: - o Të zgjedhin tre pika në perimetrin e rrethit në mënyrë që njëra prej brinjëve të trekëndëshit të jetë diametri. - o Të provojnë që këndi i ndërtuar përballë diametrit është i drejtë, duke përdorur teoremën e këndit në gjysmërreth. c) Zgjidhja dhe diskutimi: - o Nxënësit përdorin gjeometrinë për të argumentuar përgjigjen (mund të përdorin edhe mjetet si kompas, vizore, ose softuer gjeometrik nëse kanë në dispozicion). - o Përshkruajnë me fjalë zgjidhjen dhe përgatitin një paraqitje të shkurtër.

SHTOJCA 11

	Prezantimi nga grupet: Çdo grup prezanton gjetjet e veta, duke theksuar përdorimin e teoremës dhe zbatimin në situatën konkrete të parkut dhe ndriçimit. Reflektimi: Mësuesi ngre pyetje për të thelluar të kuptuarit dhe nxitur mendimin kritik: • “Pse është i drejtë këndi përballë diametrit në një rreth?” • “A mund ta zbatojmë këtë teoremë për të projektuar edhe struktura të tjera rrethore?” • “Si ndihmon gjeometria në vendimmarrje në botën reale?”
Shembulli 2 <i>Nxënësi gjen ekuacionin e drejtëzës që kalon nëpër dy pika ose që kalon nga një pikë e dhënë dhe me koeficient këndor (pjerrësi) të dhënë.</i>	Shembulli 2 Prezantimi i situatës: Mësuesi paraqet situatën: “Një kompani planifikon të instalojë panele diellore në një çati të pjerrët. Inxhinieri ka përcaktuar se pjerrësia e sipërfaqes është 0.75 dhe një nga pikat e çatisë që do të përdoret për vendosjen e panelit është A (2, 3). Kompania ka nevojë për një përshkrim matematikor të kësaj sipërfaqeje për të llogaritur gjatësinë dhe pozicionimin e paneleve. A mund të ndërtoni ekuacionin e drejtëzës që përfaqëson këtë sipërfaqe?” Zgjidhja matematikore: Mësuesi i udhëzon nxënësit të përdorin formulën: $y - y_1 = k(x - x_1)$ ku: • (x_1, y_1) është pika A(2, 3) • $k = 0.75$ (koeficienti këndor/pjerrësia) Atëherë $y - 3 = 0.75(x - 2)$. Pasi e thjeshtojnë: $y = 0.75x + 1.5$ Prezantimi: Nxënësi shpjegon: Duke përdorur formulën e drejtëzës me një pikë dhe pjerrësinë e dhënë, gjeta ekuacionin $y = 0.75x + 1.5$, i cili përshkruan pjerrësinë e sipërfaqes ku do të vendosen panelet.” Reflektimi: Mësuesi ngre pyetje për të thelluar të kuptuarit dhe nxitur mendimin kritik:

SHTOJCA 11

	• Çfarë përfaqëson numri 0.75 në këtë ekuacion? • Po 1.5, çfarë do të thotë në kontekst? • Nëse do të kishim dy pika në vend të një pike dhe pjerrësisë, si do të ndryshonte mënyra e zgjidhjes?

Udhëzuesit kurrikularë për lëndën e matematikës do të përmbajnë shembuj të veprimtarive praktike, të strukturuar sipas tematikave përmbajtësore, që shërbejnë si mbështetje për mësuesit në përmbushjen e rezultateve të të nxënës të parashikuara në programin mësimor.

VI. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Mësimdhënia e matematikës në arsimin e mesëm të lartë synon të përgatisë nxënësit jo vetëm për sfidat akademike dhe provimet e maturës, por edhe për jetën personale, shoqërore dhe profesionale. Në këtë nivel arsimor, mësimdhënia do të theksojë zhvillimin e mendimit logjik dhe kritik, aftësive për zgjidhjen e problemeve komplekse, komunikimin e ideve matematikore në mënyrë të qartë dhe të argumentuar, si dhe lidhjen e matematikës me kontekste reale dhe disiplina të tjera si shkenca, ekonomia, teknologjia, mjekësia dhe shoqëria. Nxënësit e arsimit të mesëm të lartë ndodhen në fazën e konsolidimit të identitetit dhe të përgatitjes për karrierë apo studime të mëtejshme. Prandaj, *mësimdhënia duhet të jetë e personalizuar, sfiduese, reflektuese, e lidhur me botën reale dhe e përshtatur me ritmet, interesat dhe stilet e të nxënës të secilit nxënës*. Për këtë arsye, mësuesit duhet të përdorin një shumëllojshmëri metodash dhe qasjesh për të siguruar që çdo nxënës të ketë mundësi të përparojë. Mësimdhënia e matematikës për nxënësit në arsimin të mesëm të lartë përfshin:

📖 *Të nxënës aktiv dhe kërkimor.* Nxënësit angazhohen në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunuese përmes studimeve të rasteve, analizës së të dhënave reale, projekteve kurrikulare me karakter kërkimor, përdorimit të teknologjisë dhe diskutimeve të strukturuar, me qëllim ndërtimin e kuptimeve të thelluara të koncepteve matematikore.

📖 *Zhvillimi i mendimit të pavarur dhe kritik.* Në çdo temë mësimore, nxënësit nxiten të mendojnë në mënyrë kritike, të krahasojnë metoda të ndryshme zgjidhjeje, të gjykojnë vlefshmërinë e zgjidhjeve dhe të argumentojnë zgjedhjet e tyre. Ushtrimet e hapura, problemet me shumë zgjidhje dhe analizat e gabimeve janë të pranishme në çdo tematikë.

SHTOJCA 11

- *Të nxënit e bazuar në probleme dhe situata reale.* Problemet matematikore paraqiten përmes konteksteve nga ekonomia, mjedisi, statistika në media, teknologjia, bota e punës, duke ndihmuar nxënësit të kuptojnë vlerën praktike të matematikës dhe të ndërtojnë aftësi për vendimmarrje të informuar lidhur me karrierën e tyre.
- *Integrimi i teknologjisë dhe qasjeve STEM.* Përdorimi i mjeteve digjitale si softuerë matematikorë, platforma interaktive, simulime, kalkulatorë grafikë dhe aplikacione lehtëson modelimin, vizualizimin dhe analizimin e koncepteve të avancuara. Mësimdhënia lidhet natyrshëm me projektet STEM për të nxitur kreativitetin dhe zbatimin praktik të njohurive.
- *Të nxënit bashkëpunues dhe ndërdisiplinor.* Puna në grupe për zgjidhjen e problemeve komplekse, prezantimet në grup dhe projektet ndërdisiplinore ndihmojnë në zhvillimin e aftësive të komunikimit, përgjegjësisë dhe reflektimit të përbashkët.
- *Mësimi i diferencuar dhe i personalizuar.* Mësuesi planifikon detyra dhe teknika të përshtatura sipas nivelit, interesit dhe stilit të të nxënit të nxënësve. Ushtrimet janë të strukturuar në nivele vështirësie dhe lejojnë alternativa zgjidhjeje për të nxitur përfshirje dhe përparim individual.
- *Argumentimi dhe komunikimi matematikor.* Nxënësit udhëzohen të paraqesin dhe të argumentojnë idetë e tyre matematikore në mënyrë të strukturuar dhe të kuptueshme, duke përdorur terminologji të saktë dhe forma të ndryshme të paraqitjes si grafikë, tabela, modele, etj.
- *Përdorimi i stileve të të nxënit dhe vetëvlerësimi.* Nxënësit njihen me mënyrat e tyre të të nxënit dhe udhëzohen të përdorin strategji që u përshtaten më mirë, që të reflektojnë mbi progresin e tyre, të identifikojnë nevojat dhe të ndërmarrin hapa për përmirësim të vazhdueshëm.
- *Të nxënit bazuar në projekt dhe lidhja me jetën reale.* Projekte kurrikulare si hartimi i buxheteve, analizimi i të dhënave të tregut, simulime të investimeve, ose krahasimi i modeleve të ndryshme statistikore ndihmojnë nxënësit të kuptojnë thellë konceptet dhe të ndërtojnë kompetenca ndërdisiplinore.
- *Vlerësimi formues dhe përmirësimi i vazhdueshëm.* Vlerësimi përdoret si teknikë për të mësuar, me anë të reflektimit mbi zgjidhjen e ushtrimeve, të testeve vetëvlerësuese, vlerësimit nga shokët dhe reflektimit cilësor nga mësuesi. Synohet që nxënësit të jenë të ndërgjegjshëm për përparimin e tyre dhe të marrin përgjegjësi për të mësuarin.

SHTOJCA 11

- 📖 *Nxitja e qëndrimit pozitiv ndaj matematikës.* Nëpërmjet një klime mbështetëse, përfshirëse dhe motivuese, nxënësit ndërtojnë vetëbesim në aftësitë e tyre matematikore dhe motivohen të përballen me sfida komplekse me këmbëngulje.
- 📖 *Zhvillimi i aftësive socioemocionale përmes matematikës.* Matematika shërben për të zhvilluar vetëkontrollin, durimin, bashkëpunimin dhe respektin për mendimet e të tjerëve, veçanërisht në situata që kërkojnë punë në grup dhe diskutim të argumentuar.

6.1 Roli i situatave praktike nga jeta reale në mësimdhënien e matematikës

Në arsimin e mesëm të lartë, përfshirja e situatave reale dhe praktike në procesin mësimor është e rëndësishme për të ndërtuar kuptime të thelluara, funksionale dhe të qëndrueshme të koncepteve matematikore. Në këtë fazë zhvillimi, nxënësit përgatiten për një jetë të pavarur, për karrierë apo studime të mëtejshme, ndaj është e rëndësishme që matematika të shihet si mjet i domosdoshëm për orientim në një botë të ndërlikuar dhe dinamike. Kur mësimi bazohet në probleme të lidhura me situata konkrete, si: krahasimi i kredive bankare, analiza e të dhënave statistikore për tregun e punës, interpretimi i grafikëve në media, planifikimi i buxheteve familjare apo menaxhimi i kohës për projekte afatgjata, matematika fiton funksionalitet dhe kuptim real.

Konteksti praktik ndihmon nxënësit:

- ✓ *Të kuptojnë rolin e matematikës në marrjen e vendimeve të informuara* në ekonomi personale, shëndetësi, teknologji apo çështje sociale;
 - ✓ *Të zhvillojnë mendim kritik dhe aftësi për të analizuar* skenarë të ndryshëm, të krahasojnë alternativa dhe të formulojnë strategji të argumentuara zgjidhjeje;
 - ✓ *Të zhvillojnë aftësi funksionale për jetë dhe punë* përmes zbatimit të matematikës në situata reale jashtë kontekstit të ngushtë akademik;
 - ✓ *Të rrisin motivimin dhe vetëbesimin*, duke ndjerë se ajo që mësojnë ka lidhje të drejtpërdrejtë me të ardhmen dhe me nevojat e tyre personale.
- Në këtë mënyrë, mësimdhënia e matematikës transformohet nga një proces abstrakt në një përvojë praktike dhe personale, që i pajis nxënësit me kompetenca të zbatueshme në jetën reale, duke ndërtuar ura ndërmjet dijes teorike dhe realitetit kompleks të përditshëm.

6.2 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e matematikës

Në arsimin e mesëm të lartë, projektet kurrikulare përbëjnë një komponent kyç për zhvillimin e të nxënit të thelluar, ndërdisiplinor dhe të qëndrueshëm, duke i mundësuar nxënësve të zbatojnë njohuritë matematikore në mënyrë të pavarur, praktike dhe krijuese. Përmes projekteve, nxënësit sfidohen të zhvillojnë aftësi jetike si: mendimi kritik, planifikimi strategjik, zgjidhja krijuese e problemeve, puna në grup, komunikimi efektiv dhe përdorimi i teknologjisë në mënyrë funksionale. Projektet ndërtohen mbi tema që reflektojnë sfida reale, tema globale dhe kontekste të afërta me jetën e përditshme, botën profesionale dhe interesat e nxënësve, si:

- Analiza dhe krahasimi i kredive bankare apo investimeve financiare të ndryshme për të mësuar vlerësimin e riskut dhe përfitimit përmes përlllogaritjeve me interesa përbërëse;
- Përpunimi i të dhënave statistikore nga sondazhe për tema sociale apo shkollore, duke zbatuar metoda të analizës së të dhënave dhe përfaqësimit me grafik;
- Projektimi i hapësirave urbane përmes përdorimit të gjeometrisë dhe softuerëve vizatues, duke përfshirë llogaritjen e sipërfaqeve, vëllimeve dhe optimizimin e hapësirës;
- Hartimi i një plani buxhetor personal për muajin apo vitin, duke simuluar vendimmarrje reale të lidhura me të ardhura, shpenzime, kursime apo investime;
- Modelimi matematikor i një problemi nga shkenca, ekonomia apo teknologjia, duke ndërtuar një qasje analitike dhe duke propozuar zgjidhje të bazuara në të dhëna;

Këto projekte:

- ✓ Thellojnë të kuptuarit e koncepteve matematikore përmes zbatimit konkret;
- ✓ Ndihmojnë nxënësit të shohin matematikën si mjet praktik për zgjidhjen e problemeve të jetës reale;
- ✓ Nxisin ndërveprimin me fusha të tjera, si teknologjia, shkenca, ekonomia, mjedisi apo qytetaria aktive;
- ✓ Ndërtojnë ura mes dijes teorike dhe realitetit profesional, duke rritur përgatitjen për jetën pas mbarimit të shkollës.

SHTOJCA 11

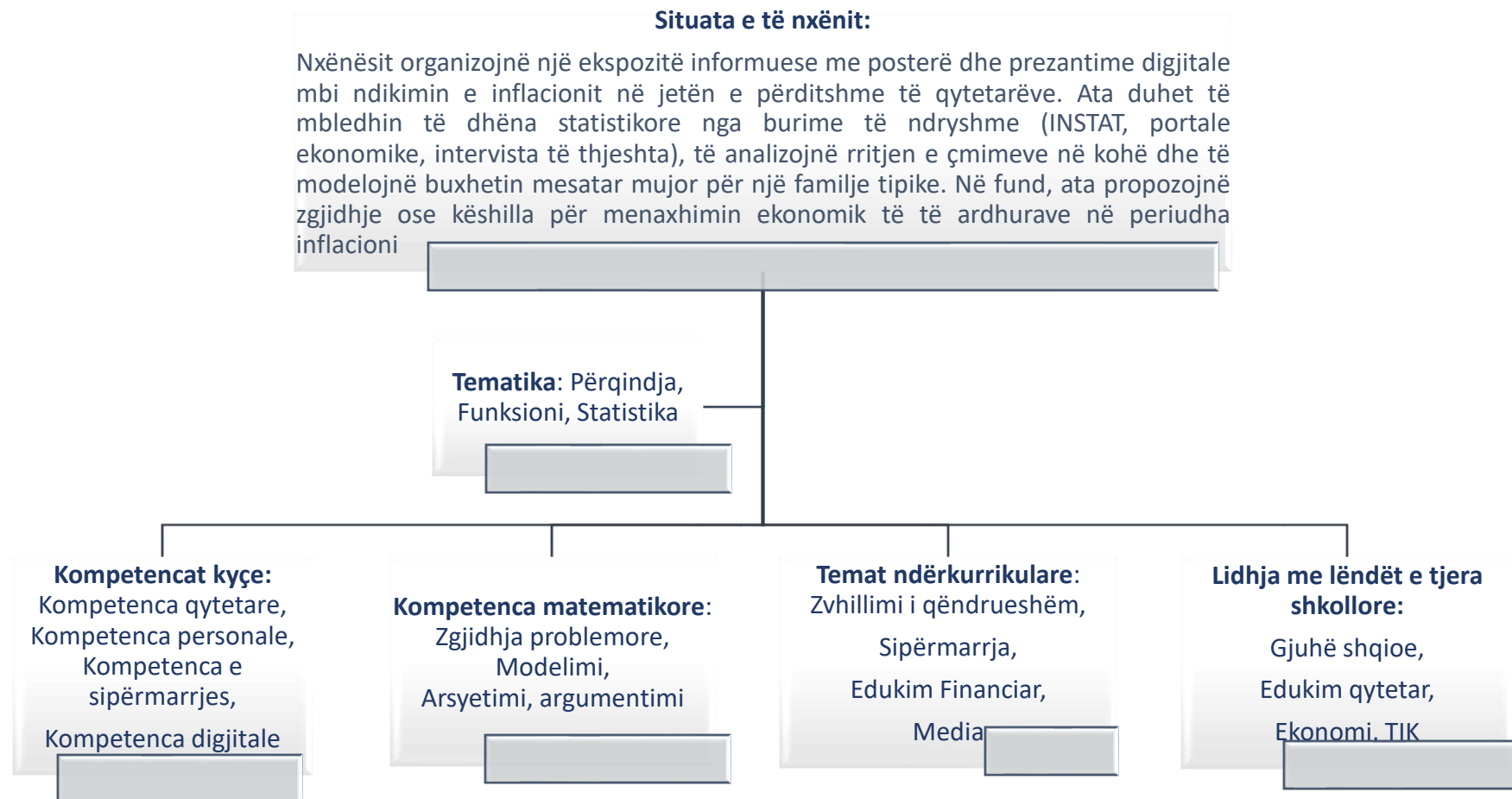
Roli i mësuesit në procesin e projekteve është shumëdimensional: ai vepron si udhëheqës, lehtësues, mentor dhe vlerësues, duke ndihmuar nxënësit që:

- të formulojnë pyetje hulumtuese dhe të qarta;
- të hartojnë plane të strukturuar pune;
- të mbledhin, të përpunojnë dhe të analizojnë të dhëna;
- të interpretojnë me bazë logjike dhe të argumentojnë përfundimet;
- të prezantojnë në publik dhe në mënyrë të qartë produktin e punës së tyre.

Këto përvoja jo vetëm që i pajisin nxënësit me njohuri dhe aftësi të zbatueshme, por gjithashtu zhvillojnë vetëbesimin, ndjeshmërinë ndaj sfidave reale dhe kapacitetin për të menduar në mënyrë të pavarur dhe të përgjegjshme.

Në diagramin 3 jepet një shembull i një situatë të nxëni nga jeta reale që mund të përdoret si ide edhe për projektin kurrikular si dhe lidhja me komponentët e tjerë të programit.

Diagrama 3. Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit

6.3 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e matematikës

Në mësimin e matematikës është thelbësore që çdo nxënës të ndihet i përfshirë, i kuptuar dhe i mbështetur. Disa nxënës përballen me sfida që lidhen me të kuptuarit e koncepteve abstrakte, ritmin e të mësuarit ose me aftësitë për të zbatuar konceptet në situata konkrete. Roli i mësuesit është të sigurojë mjedis gjithëpërfshirës dhe të ofrojë mbështetje të personalizuar për këta nxënës, duke përdorur qasje të ndryshme, të orientuara drejt nevojave specifike si:

- Ofrimi i ushtrimeve të përshtatura dhe graduale që përforcojnë kuptimin bazë të koncepteve;
- Përdorimi i mjeteve konkrete, ilustrimeve, skemave, vizualizimeve dhe simulimeve digjitale që ndihmojnë nxënësit të lidhin abstraksionin me përvojën konkrete;
- Organizimi i punës në grupe të vogla ose në çift, duke inkurajuar ndihmën dhe shkëmbimin e ideve mes nxënësve;
- Ofrimi i udhëzimeve të qarta dhe strukturimit të pyetjeve që nxisin të menduarit hap pas hapi;
- Përdorimi i teknologjisë arsimore (aplikacione, platforma, video mësimore) që ofrojnë mundësi të ndryshme për t'u praktikuar.

6.4 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e matematikës

Nxënësit me aftësi të larta dhe interes të veçantë për matematikën përfaqësojnë një potencial të çmuar që duhet identifikuar, nxitur dhe zhvilluar në mënyrë të qëndrueshme. Këta nxënës kanë nevojë për sfida më të thella konceptuale, detyra të hapura dhe klimë që nxit eksplorimin, argumentimin dhe kreativitetin matematikor. Roli i mësuesit është në identifikimin e këtyre nxënësve dhe në krijimin e një klime që i mbështet në rrugën e zhvillimit të tyre personal dhe akademik. Me këta nxënës, mësuesi vepron si udhëheqës, mentor dhe zhvillues i potencialit të tyre, duke:

- ❖ Ofruar detyra të hapura dhe me shumë zgjidhje, që kërkojnë analizë të thelluar, krahasim metodash dhe argumentim të zgjidhjeve;
- ❖ Nxitur krijimtarinë matematikore, që të formulojnë vetë probleme, të ndërtojnë skenarë realë dhe të propozojnë modele ose teori të thjeshtuara;
- ❖ Inkurajuar pjesëmarrjen në diskutime dhe debate matematikore, ku nxënësit mësojnë të shprehin idetë në mënyrë të qartë dhe të mbrojnë pikëpamjet me logjikë dhe prova;

SHTOJCA 11

- ❖ Orientuar nxënësit drejt pjesëmarrjes në olimpiada kombëtare dhe ndërkombëtare, konkurse matematikore dhe projekte STEM, të cilat ofrojnë kontekste të reja për të provuar dhe zhvilluar më tej aftësitë e tyre.

Në udhëzuesit kurrikularë të lëndës së matematikës, do të paraqiten shembuj konkretë të veprimtarive që mund të përdoren për realizimin e strategjive të sipërpërmendura, në përputhje me nevojat e nxënësve.

VII. VLERËSIMI I NXËNËSVE

Në mësimin e matematikës, vlerësimi i nxënësve në arsimin e mesëm të lartë është pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor dhe ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë po i përvetësojnë nxënësit njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat e kësaj lënde. Në lëndën e matematikës, qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por edhe:

- t'i japë nxënësit mundësinë të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar, të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;
- të ndihmojë mësuesin të kuptojë se sa mirë nxënësit i kanë përvetësuar koncepte dhe si po i zbatojnë ato;
- të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies.

7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën e matematikës

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)

Ky lloj vlerësimi bëhet në fillim të vitit shkollor ose të një kapitulli të ri. Mësuesi zbulon njohuritë që nxënësi ka dhe identifikon çfarë ka nevojë të përsëritet ose të mësohet më mirë. Ky vlerësim ndihmon mësuesin të planifikojë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin dhe mënyrat e punës me nevojat e nxënësve.

Ky vlerësim mund të realizohet:

SHTOJCA 11

- ✓ me pyetje të thjeshta dhe të drejtpërdrejta;
- ✓ me ushtrime të shkurtra orientuese;
- ✓ me kuice të shkurtra;
- ✓ me diskutime ose biseda reflektuese,
- ✓ fisha vetëvlerësimi, etj.

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)

Ky vlerësim bëhet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, për të parë si po ecin nxënësit. Ai ndihmon nxënësit dhe mësuesin të kuptojnë nëse janë në rrugën e duhur dhe çfarë duhet përmirësuar në punën e tyre para se të arrijnë vlerësimin përmbledhës ose përfundimtar.

Teknika të vlerësimit formues janë:

- ✓ vlerësimi i punës në grupe;
- ✓ vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes gjatë mësimi;
- ✓ detyrat e përditshme dhe projektet e vogla;
- ✓ vlerësimi i diskutimeve dhe argumentimi i zgjidhjeve;
- ✓ vlerësimi i përgjigjeve gjatë mësimi;
- ✓ vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët, etj.

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxënë)

Ky vlerësim bëhet pas një periudhe mësimore ose pas një kapitulli dhe mat atë që nxënësi ka arritur të mësojë. Mund të realizohet me teste, detyra individuale me shkrim, projekte përmbyllëse. Kjo zakonisht shoqërohet me notë dhe ndihmon mësuesin, nxënësin dhe prindërit të kuptojnë progresin dhe arritjet.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e matematikës

- Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit të mësojnë më mirë, të kuptojnë dhe të reflektojnë mbi gabimet e tyre;

SHTOJCA 11

- Detyrat dhe pyetjet e vlerësimit duhet të matin aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë, sipas kompetencave matematikore;
- Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre;
- Vlerësimi duhet të inkurajojë nxënësit të besojnë në vetvete dhe të kuptojnë që gabimi është pjesë e të nxënit;
- Mësuesi duhet të përdorë shumë forma vlerësimi, si: përgjigjet me gojë, ushtrimet, punën me materiale konkrete, projektet, punën në grup, detyrat e shtëpisë etj.

Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen çdo ditë në mësimin e matematikës.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e RN-ve

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit, në tematika të ndryshme.

Tabela 6. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembull 1 Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi provon dhe zbaton teoremat e rrethit që i referohen këndeve, rrezes, tangjentes, kordave dhe i përdor ato për të zgjidhur situata problemore.			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi zbaton saktë dhe në mënyrë të argumentuar të gjitha teoremat përkatëse të rrethit në zgjidhjen e situatave problemore të ndryshme, duke treguar mendim kritik, analizë dhe ndërthurje të teoremave. Jep	Nxënësi zbaton saktë teoremat përkatëse të rrethit në zgjidhjen e problemeve të thjeshta. Jep shpjegime të përgjithshme për zgjidhjen, me disa tentativa për argumentim logjik. Mund të ketë vështirësi në disa raste më	Nxënësi zbaton pjesërisht teoremat e rrethit, por me pasaktësi ose në mënyrë të pjesshme. Jep zgjidhje të thjeshta për probleme bazë, por ka vështirësi në interpretimin e kërkesës së ushtrimit ose në argumentimin e hapave.	Nxënësi tregon njohuri të kufizuara ose të pasakta mbi teoremat e rrethit. Ka vështirësi të identifikojë teoremën që duhet përdorur dhe nuk është në gjendje të

SHTOJCA 11

shpjegime të qarta dhe justifikime logjike për çdo hap të zgjidhjes.	komplekse ose që kërkojnë kombinime të teoremave.		zbatojë njohuritë në një situatë problemore.
Shembull 2 Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi gjen ekuacionin e drejtëzës që kalon nëpër dy pika, ose që kalon nga një pikë e dhënë dhe me koeficient këndor (pjerrësi) të dhënë.			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi përdor në mënyrë të saktë formulat për gjetjen e ekuacionit të drejtëzës në të dyja rastet (dy pika ose një pikë dhe pjerrësia). Jep përshkrime të qarta dhe interpretime gjeometrike të rezultateve. Zgjidh probleme në kontekste reale.	Nxënësi zbaton formulat për gjetjen e ekuacionit të drejtëzës në situata të thjeshta. Tregon të kuptuar të mirë të procedurës, por mund të bëjë gabime të vogla në llogaritje ose në organizimin e informacionit.	Nxënësi zbaton formulat me ndihmë ose përmes udhëzimeve. E ka të vështirë të lidhë informacionin e dhënë me formulën e duhur. Gabimet janë të shpeshta dhe rezultati shpesh jo i saktë.	Nxënësi nuk e njeh ose e ngatërron mënyrën e gjetjes së ekuacionit të drejtëzës. Nuk arrin të lidhë informacionin e dhënë me formulën përkatëse. Bën gabime konceptuale dhe nuk jep zgjidhje.

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e matematikës, nivelet e arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit do të përshkruhen sipas tematikave të saj.

VIII. BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Në arsimin e mesëm të lartë, përdorimi i burimeve të larmishme dhe materialeve didaktike nxit të kuptuarin e thelluar dhe aplikimin e njohurive matematikore në kontekste të ndryshme. Mësimi i matematikës nuk mbështetet vetëm te teksti shkollor, por kërkon një ndërthurje të mjeteve vizuale, teknologjike dhe praktike që aktivizojnë mendimin logjik dhe aftësitë për të nxënë në mënyrë të pavarur.

Llojet e burimeve dhe materialeve të përdorura përfshijnë:

- ✚ Materiale vizuale dhe grafike: grafikë funksionesh, diagrame, tabela statistikore, skema dhe modele gjeometrike;

SHTOJCA 11

- ✚ *Objekte konkrete për ilustrim dhe matje:* vizore precize, kompase, makina llogaritëse shkencore të avancuara;
- ✚ *Teknologji mësimore:* kompjuterë, projektorë, smartboard, tableta, aplikacione për vizualizim matematikor si GeoGebra, Desmos, si dhe platforma digjitale për ushtrime dhe vetëvlerësim;
- ✚ *Burime online dhe interaktive:* videot demonstrative, tutoriale, simulime apo lojëra edukative që nxisin përfshirjen aktive të nxënësve.

Roli i mësuesit është të zgjedhë burimet e përshtatshme për rezultatet e të nxënit, duke u siguruar që ato të mbështesin të gjithë nxënësit, përfshirë ata me ritme të ndryshme të të nxënit. Mësuesi përdor gjuhë të saktë, të qartë dhe të kuptueshme, ndërton ushtrime me nivel progresiv vështirësie dhe ofron materiale të personalizuar kur është e nevojshme.

Përtej tekstit bazë, mësuesi pasuron procesin me fletë pune dhe materiale shtesë për praktikë individuale, ushtrime me karakter eksplorues ose projektues, platforma që ofrojnë detyra sfiduese, vetëvlerësim dhe përmbajtje të personalizuar sipas nivelit të nxënësve.

Përdorimi strategjik i burimeve bën të mundur që nxënësit të zhvillojnë jo vetëm aftësitë llogaritëse, por edhe të menduarit kritik, krijues dhe zbatues, duke i përgatitur për përdorimin funksional të matematikës në jetën reale dhe në formimin profesional apo universitar.

Në lëndën e matematikës, mësuesi duhet të përdorë librin origjinal të mësuesit së bashku me tekstin e nxënësit, i cili përmban veprimtaritë mësimore për çdo temë mësimore.

8.2 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM

Në arsimin e mesëm të lartë, teknologjia mbështet ndërtimin e një përvojë të pasur dhe të qëndrueshme mësimore në lëndën e matematikës. Integrimi i saj në qasjen STEM (Shkencë, Teknologji, Inxhinieri dhe Matematikë) i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësi të mendimit kritik, logjik dhe algoritmik, të zbatueshme në zgjidhjen e problemeve reale dhe në ndërmarrjen e iniciativave krijuese. Përmes përdorimit të mjeteve teknologjike dhe platformave digjitale, matematika bëhet më konkrete, ndërdisiplinore dhe e lidhur me kontekste të botës së punës dhe jetës së përditshme. Mësuesi ka rolin e projektuesit të situatave që kërkojnë analizë të të dhënave, modelim, programim dhe punë në bashkëpunim. Disa mënyra efektive të përdorimit të teknologjisë dhe qasjes STEM në mësimin e matematikës janë:

SHTOJCA 11

- *Vizualizimi dinamik i koncepteve matematikore:* Platforma si GeoGebra, Desmos, Phet Simulation etj., ofrojnë mundësi për të ndërtuar, transformuar dhe analizuar figura gjeometrike, funksione dhe ekuacione në mënyrë interaktive;
- *Modelimi dhe analiza e të dhënave në kohë reale:* Nxënësit mësojnë të mbledhin, përpunojnë dhe paraqesin të dhëna statistikore përmes mjeteve të vizualizimit si Tableau, Google Sheets, Excel, SPSS etj.;
- *Programimi dhe logjika kompjuterike:* Me platforma si Python, Scratch, MATLAB, Ëolfram Alpha etj., nxënësit ndërtojnë zgjidhje algoritmike për probleme matematikore, duke zhvilluar aftësitë e të menduarit matematikor dhe të menduarit kompjuterik;
- *Projekte bashkëpunuese me qasje STEM:* Nxënësit punojnë në grupe për të hartuar modele funksionale (p.sh., optimizimi i energjisë, planifikimi urban, analiza financiare), duke ndërthurur matematikën me STEM (Teknologjinë, Shkencën dhe Inxhinierinë);
- *Shfrytëzimi i platformave interaktive për personalizimin e të nxënit:* Mjete si Khan Academy, Edpuzzle etj., ofrojnë përmbajtje të përshtatshme me ritmin dhe nivelin e nxënësit;
- *Zhvillimi i kompetencave për të ardhmen përmes zgjidhjes së problemeve reale:* Qasja STEM synon të përgatisë nxënësit për sfida të botës së punës dhe për të qenë qytetarë aktivë e inovativë;
- *Ndërgjegjësimi për përdorim etik dhe të sigurt të teknologjisë:* Nxënësit mësojnë të respektojnë rregullat e pronësisë intelektuale, të komunikojnë në mënyrë të përgjegjshme në mjediset digjitale dhe të përdorin teknologjinë në funksion të të nxënit dhe krijimit.

Qasja STEM, e integruar me teknologjinë bashkëkohore, e bën matematikën më të kuptueshme, më tërheqëse dhe funksionale. Ajo kontribuon në zhvillimin e një formimi të plotë të nxënësit, duke e përgatitur për sfidat akademike, profesionale dhe qytetare të së ardhmes.

Përdorimi i burimeve dhe materialeve didaktike, përfshirë teknologjinë, do të përshkruhet në mënyrë të detajuar në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e matematikës.

SHTOJCA 11

IX. ANALIZA SASIORE E PROGRAMIT TË MATEMATIKËS NË KLASË TË 10-11-TË

ANALIZA SASIORE E PROGRAMEVE LËNDORE	Klasa 10	Klasa 11
PËRMBAJTJA E MATEMATIKËS SIPAS TEMATIKAVE	100%	100%
Numri	21%	18%
Matjet	13%	16%
Gjeometria	23%	8%
Algjebra dhe funksioni	29%	35%
Statistika dhe probabiliteti	14%	23%
Provimet kombëtare	0%	0%
LLOJI I KONCEPTEVE	100%	100%
Koncepte bazë	40%	40%
Zgjerim të koncepteve	35%	35%
Koncepte të thelluara	25%	25%
ZHVILLIMI I KOMPETENCAVE MATEMATIKORE	100%	100%
Lidhja konceptuale	20%	20%
Zgjidhja problemore	30%	30%
Arsyetimi dhe vërtetimi matematik	20%	20%
Të menduarit matematik	15%	15%
Modelimi matematik	10%	10%
Të menduarit kompjuterik / teknologjia	5%	5%
METODOLOGJIA E ZBATIMIT TË PROGRAMEVE MATEMATIKORE	100%	100%
Konceptet e reja matematikore	30%	30%
Ushtrime dhe përpunim i njohurive (zbatim praktik)	30%	30%
Mendimi kritik dhe situata nga jeta reale	25%	25%
Projekte kurrikulare dhe veprimtari ndërkurrikulare	10%	10%
Vlerësimi përmblendhës i nxënësit	5%	5%

SHTOJCA 11

INTEGRIMI NDËRLËNDOR	100%	100%
Gjuhë / komunikim	20%	20%
Shkenca natyrore	25%	25%
Shkencat shoqërore	15%	15%
TIK / teknologji	15%	15%
Art /paraqitje vizuale/dizajn	5%	5%
Përmbajtje vetëm matematikore	20%	20%

X. REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së matematikës bazohet në Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Planin Mësimor të Arsimit të Mesëm të Lartë (Gjimnazit), si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë, ky dokument i shërben mësuesve, autorëve të teksteve mësimore, hartuesve të testeve kombëtare, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë kapitull përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit, me qëllim maksimizimin e efektivitetit të tij.

a) Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të lidhin përmbajtjen e matematikës me fusha të tjera (shkencë, teknologji, inxhinieri, art, gjuhë, shkenca sociale, edukim financiar, etj.), për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve, si dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- ✓ Të përdorin qasjen STEM përmes projekteve, eksperimenteve dhe zgjidhjes së problemeve reale.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e matematikës në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta, si dhe për fëmijët me aftësi të veçanta dhe talente.
- ✓ Të nxisin një mjedis bashkëpunues e të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socioemocional.

SHTOJCA 11

- ✓ Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ Të sigurojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të matematikës (p.sh., sugjerohet jo më pak se 60-70% praktikë).
Përdorimi praktik i matematikës realizohet jo vetëm në orë të veçanta si: ushtrime, përsëritje, projekte, konkurse etj., por edhe gjatë çdo ore mësimore. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të përshtatë këto përqindje.
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e matematikës.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së teksteve shkollore.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë të lëndës së matematikës.
- ✓ Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

b) Rekomandime për autorët e teksteve shkollore

- ✓ Të përshtatin në mënyrë cilësore tekstet shkollore duke reflektuar të gjitha përditësimet më të fundit.
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e matematikës në tekstet shkollore.
- ✓ Të sigurojnë librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së teksteve shkollore.
- ✓ Të sigurojnë materialet burimore edhe digjitale, për zbatimin e tekstit shkollor.
- ✓ Të lidhin konceptet matematikore me fusha të tjera dhe me situata të jetës reale në tekstet shkollore.
- ✓ Të përfshijnë në tekstet shkollore ushtrime që promovojnë mendimin kritik, zgjidhjen e problemeve dhe krijimtarinë, në kuadër të të qasjes STEM.
- ✓ Të krijojnë hapësirë në tekstet shkollore për shembuj dhe ushtrime që nxisin orientimin për karrierë, përmes profesioneve ku matematika luan rol.
- ✓ Të sigurojnë që tekstet të kenë një qasje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatshme për moshën, duke marrë parasysh diversitetin kulturor dhe aftësitë e ndryshme të nxënësve.

c) Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare

SHTOJCA 11

- ✓ Të sigurojnë që testet të përmbajnë jo vetëm ushtrime teorike, por edhe ushtrime me zbatim praktik në jetën reale.
- ✓ Të integrojnë qasje ndërdisiplinore që nxisin të menduarit logjik, kritik dhe krijues, jo thjesht memorizimin.
- ✓ Të përfshijnë pyetje që lidhin konceptet matematikore me koncepte të lëndëve apo fushave të tjera.
- ✓ Të kenë parasysh diversitetin e nxënësve, duke përfshirë ushtrime të qarta dhe të kuptueshme për të gjithë, pavarësisht sfondit kulturor ose gjuhësor.
- ✓ Të respektojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të matematikës në testet kombëtare.
- ✓ Të hartojnë modele të testeve kombëtare që mund të punohen nga nxënësit gjatë viteve të shkollimit.

d) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve matematikore.
- ✓ Të vlerësojnë përfshirjen e qasjes STEM në planifikimin dhe zbatimin e mësimin të matematikës dhe të projekteve kurrikulare.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënës.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtari mësimore.
- ✓ Të vlerësojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të matematikës gjatë zhvillimit të orëve mësimore.
- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënës dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socioemocionale të nxënësve përmes komunikimit dhe aktiviteteve në orën e matematikës.
- ✓ Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

e) Rekomandime për prindërit

- Të inkurajojnë fëmijët/të rinjtë që të kuptojnë rëndësinë e matematikës jo vetëm për notën, por për jetën e përditshme.
- Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar të rinjtë në pjesëmarrjen e projekteve të lidhura me matematikën dhe qasjen STEM.
- Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimin të matematikës, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe të mësimin nga gabimet.

SHTOJCA 11

- Të sigurojnë që të rinjtë të ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i matematikës zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese.

f) Rekomandime për nxënësit

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët e matematikës, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive.
- ✓ Të angazhohen në projekte kurrikulare që lidhin matematikën me fusha të tjera përmes qasjes STEM.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët dhe të mësojnë të zgjidhin probleme si në klasë, ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përdorur edhe mjete digjitale dhe burime online.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e matematikës si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

XI. NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE

Në lëndën e matematikës për klasat XX-XI të arsimit të mesëm të lartë janë bërë këto ndryshime përmbajtësore:

- 1) Vendosja e fokusit në situatat praktike të të nxënës, duke sugjeruar një ndarje prej 50% për pjesën teorike dhe 50% për pjesën praktike. Mësuesve u jepet fleksibiliteti për të përshtatur këto përqindje sipas kontekstit të klasës apo përmbajtjes.
- 2) Heqja e rezultateve të të nxënës për tematikat përkatëse, si më poshtë:

NUMRI

- Rendit numrat e plotë (pozitivë dhe negativë), numrat dhjetorë dhe thyesat;
- Përdor simbolet $=$, $\neq$, $>$, $<$, $\geq$, $\leq$;
- Kupton dhe përdor vendvlerën (p.sh., kur punojnë me numra shumë të mëdhenj ose shumë të vegjël, apo në veprimet me numra dhjetorë);
- Përdor konceptin dhe fjalorin e duhur për numrat e thjeshtë, faktorët (pjesëtuesit), shumëfishat, faktorët e përbashkët, shumëfishat e përbashkët, shumëfishi më i vogël i përbashkët, pjesëtuesi më i madh i përbashkët;
- Kthen numrat dhjetorë të fundmë në thyesa dhe anasjellas (p.sh. 3.5 në $\frac{7}{2}$ ose 0.375 në $\frac{3}{8}$);

SHTOJCA 11

- Shpreh një sasi si pjesë të një sasi tjetër në formë të një thyese (në rastet kur thyesa është më e vogël se 1 ose më e madhe se 1);
- Njeh dhe përdor kuptimin e raportit, përfshirë thjeshtimin në formën më të thjeshtë;
- Ndan një sasi të dhënë në dy pjesë që paraqiten si dy numra ose si numër dhe një raport;

ALGJEBRA DHE FNKSIONI

- Përdor dhe interpreton simbolet algjebrike, duke përfshirë:
 - ab në vend të $a \times b$;
 - $3y$ në vend të $y + y + y$ ose $3 \times y$;
 - a^2 në vend të $a \times a$, a^3 në vend të $a \times a \times a$, a^2b në vend të $a \times a \times b$;
 - $\frac{a}{b}$ në vend të $a : b$;
 - Koeficientët të shkruar si thyesë dhe jo si numër dhjetor;

3) Shtimi i rezultateve të të nxëniet sipas tematikave përkatëse, si më poshtë:

NUMRI

- Gjen plotësinë e një bashkësie A në lidhje me bashkësinë universale $U (C_A^U)$.
- Njehson dhe interpreton vlerën absolute të një numri $|x|$, gabimin absolut dhe relativ në kontekste të ndryshme.
- Thjeshton shprehje që përmbajnë rrënjë (p.sh., $\sqrt{12} = \sqrt{4 \times 3} = \sqrt{4} \times \sqrt{3} = 2\sqrt{3}$) dhe zhdruk rrënjën nga emëruesi (p.sh., $\frac{4}{\sqrt{3}} = \frac{4\sqrt{3}}{3}$; $\frac{1}{\sqrt{3}-1}$).
- Përdor makinën llogaritëse ose mjete të tjera teknologjike për të llogaritur vlerën e përafërt të një madhësie dhe argumenton vlerën.

Logaritmi (të gjitha rezultatet e të nxëniet për konceptin e logaritmit do të zhvillohen në klasë të 11-të)

SHTOJCA 11

- *Njeh dhe interpreton logaritmin si veprim i kundërt i eksponencialit $a^x = b$, sjell që $x = \frac{\log_b}{\log_a}$.*
- *Zbaton vetitë e logaritmit.*
- *Logaritmon një shprehje algjebrike.*
- *Kthen numrat periodikë në thyesa dhe anasjelltas.*

MATJA

- *Njeh dhe zbaton formulat trigonometrike bazë në trekëndëshin kënddrejtë (sinus, kosinus dhe tangjent), si dhe në rrethin trigonometrik (0° - 360°).*
- *Përcakton bashkësinë e përcaktimit dhe atë të vlerave.*

GJEOMETRIA

- *Identifikon dhe zbaton vetitë e përmesores së segmentit dhe përgjysmores së këndit për të zgjidhur situata gjeometrike;*
- *Identifikon dhe analizon vetitë e elementeve të brendshme të trekëndëshit (mesore, lartësi, përgjysmore, përmesore, vijë e mesme), duke i përdorur në zgjidhjen e problemeve gjeometrike;*
- *Njeh konceptet e gjeometrisë në hapësirë (pikën, drejtëzën dhe planin), si dhe aksiomat përkatëse;*
- *Përshkruan ndryshimet dhe elementet e pandryshueshëm gjatë shndërrimeve gjeometrike: rrotullimit, simetrisë, zhvendosjes paralele, tërheqjes vertikale dhe horizontale.*

ALGJEBRA DHE FUNKSIONI

- *Njeh, ndërton dhe interpreton grafikët e funksioneve: $f(x) = |ax + b|$, funksionit eksponencial $y = a^x$ për vlera pozitive të $a \neq 1$, të funksionit logaritmik $y = \log_a x$ për $0 < a \neq 1$, funksioneve trigonometrike me periodë të plotë $y = \sin x$, $y = \cos x$ dhe $y = \tan x$ për të gjitha këndet, si dhe $f(x) = a \sin(bx)$; $a \cos(bx)$; $\forall x$.*

SHTOJCA 11

- *Ndërton dhe interpreton, duke përdorur gjuhën e transformimeve të grafikut $y = f(x)$ në $y = f(x) + k$, $y = kf(x)$, $y = f(x + k)$, ku k është numër i plotë.*
- *Përdor makinën llogaritëse grafike ose mjete teknologjike për të skicuar grafikun e një funksioni, përfshirë edhe funksione të panjohura për të më parë.*
- *Gjen dhe interpreton zgjidhjen e ekuacioneve dhe inekuacioneve, duke përdorur makinën llogaritëse grafike ose mjete teknologjike.*
- *Gjen dhe interpreton zgjidhjen e ekuacioneve lineare, përfshirë ato me shprehje thyesore dhe fuqi.*
- *Zgjidh ekuacione të thjeshta eksponenciale dhe logaritmike (zbatime të vetive).*

STATISTIKA DHE PROBABILITETI

- *Interpreton dhe ndërton forma të ndryshme paraqitjeje të të dhënave, duke përfshirë:*
 - *tabela dendurie,*
 - *diagrama rrethore dhe piktograma për kategorizimin e të dhënave,*
 - *diagrama me shtylla për të dhëna numerike diskrete jo të grupuara,*
 - *diagrama kërcell-gjethë,*
 - *tabela dhe diagrama me vija për një grup të dhënash,**si dhe njeh përdorimin e përshtatshëm të secilës nga këto forma në kontekste të ndryshme.*
- *Kuartilet, ndryshesa ndërkuartilore, percentilet.*
- *Përdor makinën llogaritëse grafike ose mjete të tjera teknologjike për të:*
 - *llogaritur dhe interpretuar mesataren, mesoren, kuartilet dhe percentilet për të dhënat diskrete;*
 - *llogaritur mesataren për të dhënat e grupuara.*
- *Skicon drejtëzën e përafrimit më të mirë (me sy).*
- *Përdor makinën llogaritëse grafike ose mjete teknologjike për të ndërtuar drejtëzën e përafrimit më të mirë dhe për të gjetur ekuacionin e regresionit linear.*

SHTOJCA 11

- 4) Përditësimi i kompetencave kyçe dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për klasat e dhjeta dhe të njëmbëdhjeta.
- 5) Përditësimi i kompetencave matematikore dhe i rezultateve të të nxënit të përshtatura për këto klasa.
- 6) Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- 7) Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në:
 - zhvillimin e mendimit kritik dhe krijues;
 - përfshirjen aktive të nxënësve në zgjidhjen e problemeve reale;
 - integrimin e qasjes STEM dhe përdorimin e teknologjisë;
 - të nxënit e personalizuar dhe të nxënit socioemocional;
 - ndërtimin e një mjedisi mbështetës dhe gjithëpërfshirës, i cili promovon bashkëpunimin dhe reflektimin.
- 8) Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënit.

PROGRAMI I LËNDËS “FIZIKË” ARSIMI I MESËM I LARTË KLASAT 10-11

FUSHA “SHKENCAT E NATYRËS”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinatorë: Mirela Gurakuqi

PËRMBAJTJA

I. HYRJE.....	4
II. QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	4
2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës së fizikës në arsimin e mesëm të lartë:	5
III. STRUKTURA E PROGRAMIT	6
IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA	10
4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit	10
4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e fizikës	16
4.3 Kompetencat e fushës së shkencave të natyrës për lëndën e fizikës dhe rezultatet e të nxënit	17
V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	22
5.1 Koha mësimore për secilën tematikë të lëndës së fizikës për klasat (X-XI)	22
5.2 Përmbajtja e programit të lëndës së fizikës për klasat (X-XI).....	23
5.3 Tematikat e programit të lëndës së fizikës për klasat (X-XI).....	25
5.3.1.Tematika 1 : Lëvizja, forcat dhe energjia	25
5.3.2.Tematika 2: Fizika termike/ Termodinamika	39
5.3.3. Tematika 3: Elektriciteti, magnetizmi dhe induksioni elektromagnetik/bazat e elektromagnetizmit	45
5.3.4. Tematika 4: Valët	58

5.3.5. Tematika 5: Fizika atomike, bërthamore dhe grimcat elementare.....	65
5.3.6. Tematika 6: Fizika hapësinore.....	70
5.4 Qëndrimet dhe vlerat në programin e fizikës për klasat (X-XI).....	75
5.5 Shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).	79
IV. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES.....	82
6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale.....	88
6.2 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e fizikës.....	89
6.3 Integrim ndërdisiplinor në temat e fizikës në klasën (X-XI).....	92
6.4 Situatë e të nxënit (Fizika, klasa X-XI)	93
6.5 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta	95
6.6 Puna me nxënësit e talentuar	96
VII. VLERËSIMI I NXËNËSVE.....	96
7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit	98
VIII. BURIMET DHE MATERIALET MËSIMORE	100
8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM	101
IX. REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	102
X. NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE	105

I. HYRJE

Fizika është një disiplinë themelore e shkencave të natyrës, që studion strukturën dhe sjelljen e materies dhe energjisë në hapësirë dhe kohë, si dhe ndërveprimet mes tyre. Fizika luan një rol thelbësor në zhvillimin e kapaciteteve shkencore, intelektuale të nxënësve. Program i fizikës për klasat (X-XI) në arsimin e mesëm të lartë është hartuar mbi bazat konceptuale të fituara në arsimin fillor përmes lëndës Dituri Natyre dhe lëndës Fizikë në klasat (VI-IX) në arsimin e mesëm të ulët dhe zhvillohet në përputhje me standardet ndërkombëtare të kurrikulës angleze. Qëllimi i programit është të promovojë një të kuptuar të thelluar të dukurive dhe ligjeve të fizikës përmes zhvillimit të njohurive teorike dhe të aftësive praktike, duke integruar metoda bashkëkohore të të nxënësve, si vëzhgimi sistematik, eksperimentimi laboratorik dhe analiza kritike e të dhënave. Fizika i pajis nxënësit me kompetenca për të analizuar dhe interpretuar dukuritë dhe ligjet e natyrës duke arsyetuar, si dhe për të zgjidhur probleme reale përmes zbatimit të ligjeve të saj. Programi nxit mendimin logjik, krijues dhe kritik, dhe përforcon lidhjet ndërdisiplinore me lëndë të tjera shkencore si matematika, kimia, biologjia dhe teknologjia, duke promovuar një qasje të integruar bazuar në qasjen STEM. Theksi i veçantë vihet në të nxënësit aktiv dhe bashkëpunues, përmes punës praktike, projekteve kërkimore dhe situatave mësimore që lidhen me kontekstin real dhe sfidat e zhvillimit të qëndrueshëm. Fizika në këtë nivel nuk ka vetëm një rol informues, por edhe formues, duke kontribuar në ndërtimin e një kulture shkencore dhe të një qëndrimi të përgjegjshëm ndaj dijes, teknologjisë dhe mjedisit. Ajo përgatit nxënësit për studime të mëtejshme në fusha shkencore dhe inxhinierike, duke zhvilluar tek ata një profil të nxënësit bashkëkohor: i informuar shkencërisht, analitik, etik dhe i aftë për të marrë vendime të ndërgjegjshme në një shoqëri të ndërlidhur globalisht. Në këtë mënyrë, fizika shërben si bazë e domosdoshme për zhvillimin personal, akademik dhe profesional të të rinjve në shekullin XXI, duke i përgatitur të rinjtë për studime të mëtejshme, karrierë dhe sfidat e një bote në zhvillim të vazhdueshëm shkencor dhe teknologjik.

II. QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Qëllimi i mësimdhënies së fizikës në arsimin e mesëm të lartë është të pajisë nxënësit me njohuri themelore, të qëndrueshme dhe të integruara mbi dukuritë natyrore dhe ligjet që i shpjegojnë ato, me qëllim që ata të zhvillojnë një kuptim të thelluar të botës fizike që i rrethon. Përmes këtij

procesi, synohet të nxitet zhvillimi i të menduarit kritik, i aftësive për zgjidhjen e problemeve, si dhe i kompetencave për të analizuar dhe interpretuar informacionin përmes vëzhgimit empirik, eksperimentimit të udhëhequr dhe përdorimit të modeleve shkencore. Mësimdhënia e fizikës në këtë nivel edukativ përpiqet të ndërtojë ura lidhëse midis koncepteve teorike dhe konteksteve reale të jetës së përditshme, duke promovuar përdorimin e gjuhës shkencore si mjet për shpjegimin, analizën dhe parashikimin e dukurive dhe ligjeve të natyrës. Gjithashtu, programi synon të mbështesë zhvillimin e aftësive të bashkëpunimit, përdorimin e teknologjisë në procesin e të nxënës dhe të nxisë formimin e qëndrimeve pozitive, reflektuese dhe të qëndrueshme ndaj të nxënës gjatë gjithë jetës.

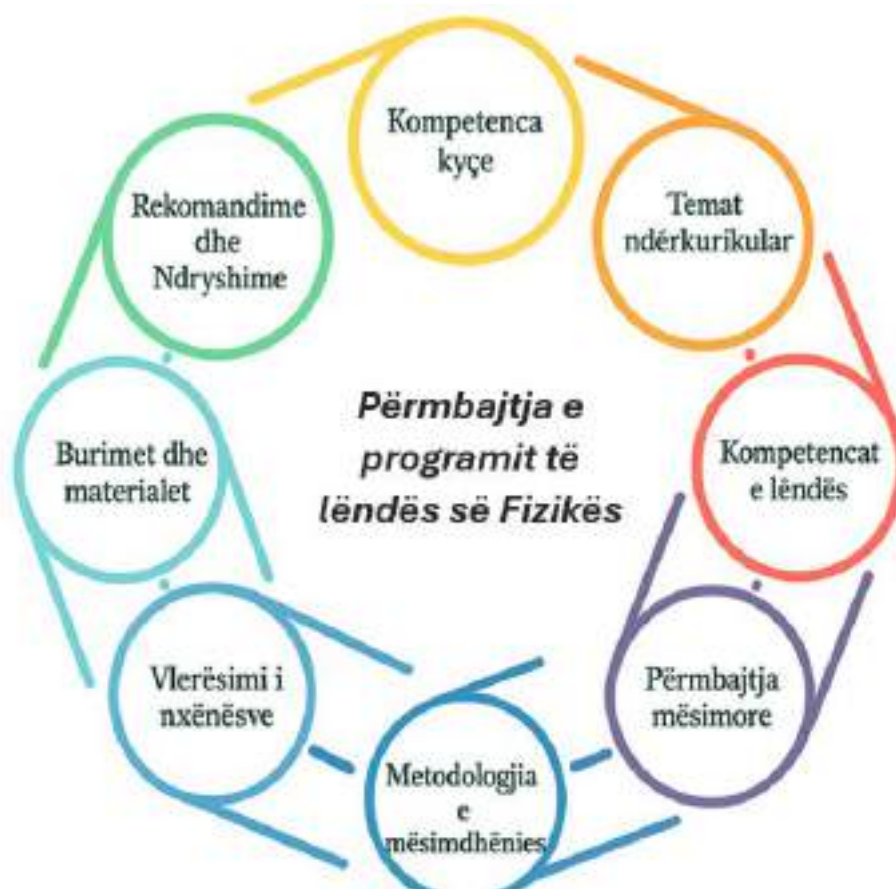
2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës së fizikës në arsimin e mesëm të lartë:

Në përfundim të programit të fizikës në **arsimin e mesëm të lartë** nxënësi duhet:

- ✓ Të marrin njohuritë bazë me synim thellim e tyre në klasën e XII për formimin e tyre shkencor, me synim përgatitjen e tyre për të vazhduar studimet në degët e Fakultetit të Shkencave Natyrore, Inxhinierike dhe Mjekësore;
- ✓ Të zhvillojnë aftësitë shkencore, mendimin kritik dhe krijues;
- ✓ Të zbatojnë njohuritë dhe aftësitë shkencore në mënyrë analitike, kritike dhe krijuese në problemet që kërkojnë zgjidhje dhe marrje vendimesh;
- ✓ Të vlerësojnë kontributin e shkencës dhe teknologjisë në shërbim të shoqërisë njerëzore;
- ✓ Të ndërgjegjësohen për të bashkëvepruar me mjedisin në mënyrë të përgjegjshme dhe konsensuale;
- ✓ Të përshkruajnë proceset natyrore në kohë dhe hapësirë;
- ✓ Të përshkruajnë burimet e ripërtëritshme dhe të paripërtëritshme të energjisë;
- ✓ Të shpjegojnë proceset përmes katër bashkëveprimeve (gravitacionale, elektromagnetike, bërthamore dhe të dobëta);
- ✓ Të përdorin teknologjinë e informacionit dhe të komunikimit, si mjet për sigurimin dhe komunikimin e informacionit;
- ✓ Të shpjegojnë rolin e shkencës në zhvillimin e qëndrueshëm, si edhe në ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit.

III. STRUKTURA E PROGRAMIT

Diagrama 1. Përmbajtja e programit të fizikës

Programi i fizikës për klasat (klasat X-XI) synon të zhvillojë një bazë të qëndrueshme dhe të thelluar të njohurive shkencore. Ai forcon kompetencat në fushën e shkencave të natyrës dhe kompetencat kyçe të nxënësve. Përmes koncepteve dhe ligjeve të fizikës, nxënësit mësojnë të kuptojnë dhe interpretojnë botën fizike në mënyrë të arsyetuar dhe të ndërgjegjshme. Theksi vihet në analizën dhe zgjidhjen e problemeve, si dhe në lidhjen e dijes me kontekste reale. Programi nxit mendimin kritik, punën praktike dhe përdorimin e teknologjisë. Ai përgatit nxënësit për sfidat akademike dhe për një pjesëmarrje aktive në shoqëri.

 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit që zhvillohen përmes programit të fizikës për klasat (X-XI). Fizika në klasat (X-XI) kontribuon në mënyrë të drejtpërdrejtë në zhvillimin e kompetencave kyçe të nxënësve, duke thelluar aftësinë për të menduar në mënyrë kritike dhe për të zgjidhur probleme të ndërlikuara që lidhen me situata reale dhe me dukuritë natyrore. Përmes analizës së avancuar të dukurive fizike dhe zbatimit të ligjeve shkencore, nxënësit ndërtojnë

një kuptim të thelluar, të logjikshëm dhe të argumentuar për botën që i rrethon. Mësimi i fizikës nxit gjithashtu aftësi sociale, duke forcuar bashkëpunimin në projekte praktike, eksperimente dhe diskutime shkencore, si dhe aftësinë për të komunikuar në mënyrë të qartë dhe të saktë

përmes gjuhës shkencore. Angazhimi në eksperimente, matje dhe analiza të të dhënave ndihmon në zhvillimin e mëtejshëm të aftësive digjitale, përmes përdorimit të teknologjisë moderne dhe platformave të specializuara për përpunimin e informacionit shkencor. Nxënësit mësojnë të analizojnë dhe interpretojnë të dhëna komplekse, të zbatojnë metoda shkencore të hulumtimit dhe të formulojnë përfundime të mbështetura në prova. Përmes këtij procesi, ata përgatiten të marrin vendime të informuara, të vlerësojnë ndikimet e tyre dhe të veprojnë me ndërgjegje, etikë dhe përgjegjësi në jetën personale, shoqërore dhe mjedisore.

 Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre përmes programit të fizikës në klasat (X-XI). Në programin e fizikës për klasat(X-XI) integron në mënyrë të qëndrueshme temat ndërkurrikulare, duke i udhëhequr nxënësit drejt lidhjes së njohurive shkencore me sfidat komplekse të jetës moderne dhe çështjet globale me rëndësi shoqërore. Përmes trajtimit të temave si mekanika, energjia, termodinamika, elektriciteti dhe magnetizmi, optika, struktura e materies dhe fizika bërthamore, nxënësit mësojnë të vlerësojnë ndikimin e shkencës dhe teknologjisë në zhvillimin e qëndrueshëm dhe në menaxhimin e burimeve natyrore me përgjegjësi. Lënda e fizikës kontribuon gjithashtu në forcimin e vetëdijes kombëtare dhe vlerësimit të trashëgimisë natyrore dhe teknologjike, përmes përmbajtjeve që lidhen me resurset energjetike të vendit, përdorimin e tyre tradicional dhe zhvillimet moderne me ndikim në shkallë lokale dhe globale. Në këtë mënyrë, nxënësit ndërtojnë një kuptim të integruar të shkencës, qytetarisë aktive, zhvillimit të qëndrueshëm dhe sipërmarrjes, duke reflektuar mbi marrëdhëniet midis kërkimit shkencor, inovacionit teknologjik dhe përparimit shoqëror. Po ashtu, përmes zbatimeve laboratorike, projekteve praktike dhe përdorimit të teknologjive digjitale për analizën dhe interpretimin e të dhënave, nxënësit zhvillojnë më tej kompetencat digjitale dhe aftësinë për të kuptuar ndikimin e teknologjisë dhe informacionit në jetën moderne. Fizika në këtë nivel nxit jo vetëm të menduarit shkencor dhe zgjidhjen e problemeve komplekse, por edhe ndërgjegjësimin për çështje globale si ndryshimet klimatike, ruajtja e energjisë dhe ndërtimi i një të ardhmeje të qëndrueshme përmes dijes shkencore.

 Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënësve. Programi i fizikës për klasat (X-XI) synon të zhvillojë kompetenca të thelluara që shkojnë përtej të mësuarit të fakteve dhe teorive fizike, duke u mundësuar nxënësve të përdorin mendimin kritik, logjik, analitik dhe krijues për të kuptuar, interpretuar dhe zgjidhur probleme komplekse që lidhen me dukuritë natyrore dhe me sfida të jetës reale. Në këtë kontekst, nxënësit aftësohen të analizojnë situata fizike të ndërlikuara, të përpunojnë dhe interpretojnë të dhëna eksperimentale, si dhe të nxjerrin përfundime të bazuara në matje

të sakta dhe prova shkencore. Një aspekt themelor i kompetencave të lëndës është aftësia për të formuluar dhe testuar hipoteza të bazuara në teori, për të ndërtuar dhe përdorur modele matematikore dhe fizike, si dhe për të argumentuar qartë e në mënyrë të strukturuar në përputhje me ligjet e natyrës. Nxënësit mësojnë të komunikojnë rezultatet e hetimeve të tyre duke përdorur terminologji shkencore të saktë dhe forma të ndryshme të paraqitjes së të dhënave si tabela, grafikë, modele skematike dhe përshkrime tekstuale. Fizika kontribuon gjithashtu në zhvillimin e kompetencave digjitale dhe teknologjike përmes përdorimit të instrumenteve laboratorike moderne, simulimeve kompjuterike dhe platformave digjitale për analizë dhe modelim të dukurive fizike. Këto aftësi thellojnë mendimin algoritmik dhe logjik, duke i pajisur nxënësit me kapacitete për të zbatuar qasjet shkencore në mënyrë të pavarur dhe të argumentuar. Si rezultat, nxënësit përgatiten për të marrë vendime të drejta, për të vepruar me përgjegjësi ndaj sfidave mjedisore, teknologjike e shoqërore dhe për të kontribuar në mënyrë aktive, të qëndrueshme dhe të vetëdijshme në zhvillimin e shoqërisë bashkëkohore.

 Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënësve. Kjo rubrikë përshkruan organizimin e përmbajtjes së programit të fizikës sipas klasave (X-XI) dhe në përputhje me tematikat dhe nëntematikat që përmban ai. Numri i orëve mësimore të dedikuara për secilën temë përcaktohet në raport me nivelin e vështirësisë së përmbajtjes dhe me nevojën për përfshirjen aktive të nxënësve në forma të ndryshme të të nxënësve, si puna individuale, puna në grup, projektet kërkimore dhe eksperimentet e avancuara. Programi i fizikës në këtë cikël ndërtohet mbi bazën e njohurive dhe aftësive të fituara në arsimin e mesëm të ulët dhe synon zgjerimin e tyre përmes përmbajtjeve më të strukturuar dhe më të thelluara teorikisht. Programi i fizikës për klasat (X-XI) është konceptuar mbi tematikat: *Lëvizja, forcat dhe energjia, Fizika termike, Valët , Elektriciteti, magnetizmi dhe induksioni elektromagnetik, Fizika atomike, bërthamore dhe grimcat elementare, Fizika Hapësinore*. Përmbajtja mësimore e këtij programi në klasat (X-XI) mbështetet në tri shtylla themelore: njohuritë dhe konceptet, aftësitë dhe qëndrimet. Në aspektin e njohurive, theksi vihet te përvetësimi i thelluar i koncepteve dhe ligjeve të fizikës, të cilat formojnë bazën për të kuptuar dhe analizuar dukuritë natyrore dhe teknologjike. Në fushën e aftësive, nxënësit udhëzohen të zbatojnë njohuritë në kontekste të reja, të interpretojnë rezultate eksperimentale, të nxjerrë konkluzione të argumentuara dhe të përdorin metoda të kërkimit shkencor dhe mjete digjitale për zgjidhjen e problemeve. Ndërkohë, komponenti i qëndrimeve synon të zhvillojë te nxënësit saktësinë dhe përpikmërinë shkencore, respektin për mendimin kritik, ndershmërinë akademike, bashkëpunimin, si dhe ndërgjegjësimin etik dhe mjedisor për përdorimin e dijes dhe teknologjisë. Këta tre komponentë ndërveprojnë për të

formuar një profil të nxënësit të pajisur me kompetenca të thella shkencore, të aftë për të vepruar në mënyrë të arsyeshme, të informuar dhe të përgjegjshme në kontekste akademike, shoqërore dhe profesionale. Struktura e përmbajtjes synon të garantojë një zhvillim të qëndrueshëm të kompetencave të lëndës, duke ruajtur një ndërlidhje të vazhdueshme me jetën reale, zhvillimet shkencore bashkëkohore dhe qasjet ndërdisiplinore.

 Metodologjia e mësimdhënies. Mësimdhënia e fizikës në klasat (X-XI) bazohet në metoda më të avancuara, interaktive dhe të fokusuara te nxënësi, duke integruar teknika që stimulojnë mendimin kritik, zgjidhjen analitike të problemeve dhe bashkëpunimin në nivele më të larta të të menduarit. Mësimi zhvillohet në kontekste reale dhe sfida të ndërlikuara konceptuale, ku nxënësit angazhohen në diskutime të thelluara, eksperimente të strukturuar dhe analiza të të dhënave për të zbuluar dhe kuptuar ligjet dhe parimet fizike. Projektet ndërdisiplinore, kërkimi shkencor dhe përdorimi i simulimeve të avancuara digjitale shërbejnë si mjete efektive për të thelluar të kuptuarit konceptual dhe për të zhvilluar kompetencat shkencore, digjitale dhe kërkimore të nxënësve. Diferencimi i mësimit sipas niveleve të përgatitjes dhe interesave të nxënësve, përfshirë mbështetjen për ata me vështirësi dhe promovimin e nxënësve të talentuar, është thelbësor për të garantuar përfshirje dhe arritje të larta për të gjithë. Strategjitë mësimore përfshijnë përdorimin e metodave fleksibël, qasjeve të personalizuara dhe vlerësimit formativ të vazhdueshëm që mbështet zhvillimin e kompetencave përmes aktiviteteve praktike dhe analizës kritike të situatave shkencore. Metodologjia synon të sigurojë që nxënësit të arrijnë rezultatet e të nxënit përmes përvojave konkrete, aplikimeve eksperimentale, modelimeve të sakta dhe diskutimeve të mbështetura në logjikë dhe argumentim shkencor.

 Vlerësimi i nxënësve në lëndën e fizikës në arsimin e mesëm të lartë nuk shërben vetëm si mjet për matjen e njohurive, por përbën një pjesë thelbësore të procesit të të nxënit, që nxit mendimin kritik, reflektimin dhe përmirësimin e vazhdueshëm të kompetencave shkencore. Instrumentet e vlerësimit duhet të jenë të larmishme dhe të orientuara drejt kompetencave, duke përfshirë jo vetëm njohuritë teorike, por edhe aftësitë praktike dhe analitike, me kriterë të qarta dhe të kuptueshme për nxënësit. Vlerësimi duhet të përfshijë nxënësit në mënyrë aktive në procesin e të nxënit, përmes vetëvlerësimit, vlerësimit të bashkëmoshatarëve dhe reflektimit mbi përparimin individual. Në këtë rubrikë përfshihen gjithashtu shembuj konkretë të niveleve të arritjes së rezultateve të të nxënit, të cilat ndihmojnë mësuesit të vlerësojnë përvetësimin e koncepteve fizike në mënyrë të thelluar dhe të lidhur me situata reale. Këto nivele ndihmojnë gjithashtu në vlerësimin e aftësisë së nxënësve për të zgjidhur probleme, për të interpretuar të dhëna eksperimentale dhe për të ndërtuar përfundime të argumentuara shkencërisht. Vlerësimi synon të mbështesë zhvillimin e

aftësive të larta të të menduarit, të punës së pavarur dhe bashkëpunimit, duke ndihmuar nxënësit të ndërtojnë vetëbesim dhe kompetenca për sfidat akademike dhe profesionale të së ardhmes.

 Burimet dhe materialet didaktike që mund të përdoren në lëndën e fizikës në klasat (X-XI) luajnë një rol të rëndësishëm në thellimin e njohurive dhe zhvillimin e aftësive të avancuara shkencore të nxënësve. Ato përfshijnë tekste shkollore, fletore pune, plane mësimore, modelet fizike të avancuara, pajisje eksperimentale të nivelit më të lartë dhe burime vizuale që ndihmojnë në kuptimin e dukurive të avancuara fizike. Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si mjete mbështetëse është gjithashtu thelbësor, duke përfshirë softuerë edukativë, aplikacione dhe platforma online që mundësojnë simulime dhe eksperimentime virtuale të komplikuara. Këto burime dhe mjetet digjitale lejojnë nxënësit të aplikojnë parimet fizike dhe të realizojnë veprimtari praktike. Ato ndihmojnë gjithashtu në zhvillimin e aftësive praktike dhe teorike, duke mundësuar një lidhje më të fortë me situata të jetës reale dhe koncepte shkencore.

 Rekomandime për zbatimin e programit. Në këtë rubrikë do të ketë disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor siç janë: nxënësit, mësuesit, hartuesit e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë dhe prindërit.

 Ndryshimet përmbajtësore. Në këtë rubrikë do të përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies së fizikës në klasat (X-XI) kërkon që mësuesi të ndërtojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale ndërmjet kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës. Kjo lidhje duhet të pasqyrohet në planifikimin e situatave mësimore, si dhe në përzgjedhjen e metodave, teknikave dhe burimeve që nxisin mendimin kritik, zgjidhjen e problemeve dhe aplikimin e koncepteve fizike në kontekste të avancuara. Kompetenca në këtë nivel kuptohet si një ndërthurje e balancuar mes njohurive të thelluara teorike, aftësive praktike, qëndrimeve, vlerave dhe të menduarit analitik e reflektues. Ajo mundëson që nxënësi të përballet me situata reale dhe të

ndërlikuara në lëndën e fizikës, duke përdorur aftësitë e fituara për të analizuar, argumentuar dhe parashikuar fenomene natyrore me bazë shkencore. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca zhvendos fokusin nga përvetësimi mekanik i përmbajtjes drejt ndërtimit të njohurive funksionale dhe zhvillimit të aftësive për të transferuar dijen në situata të reja dhe reale. Kompetencat e fushës së shkencave të natyrës për fizikën lidhen në mënyrë të qartë me kompetencat kyçe të nxënësve dhe përmbajtjen tematike të lëndës, duke kontribuar në formimin e një qasjeje të integruar dhe të qëndrueshme. Këto kompetenca ndihmojnë në zhvillimin e aftësive themelore të nxënësve si mendimi kritik, zgjidhja e problemeve, dhe përdorimi i teknologjisë në hetimin dhe analizën shkencore. Lidhja ndërmjet rezultateve të të nxënësve të kompetencave lëndore dhe atyre kyçe është dinamike dhe reciproke, duke siguruar një zhvillim të balancuar dhe duke mbështetur vlerësimin gjithëpërfshirës të nxënësve. Në këtë kontekst, rezultatet e të nxënësve të kompetencave kyçe që mund të zhvillohen në lëndën e fizikës për klasat (X–XI) përfshijnë aftësinë për të kuptuar dhe aplikuar parimet fizike në situata komplekse, si dhe përdorimin e teknologjisë për modelimin, eksperimentimin dhe analizimin shkencor të të dhënave.

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënësve

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> ▪ kërkon, mbledh dhe përpunon informacion duke përdorur mjete digjitale dhe aplikacione për eksperimente, si dhe i shpjegon saktë rezultatet; ▪ komunikon në mënyrë të qartë dhe të strukturuar, me gojë dhe me shkrim, duke përdorur terminologjinë e fizikës për të shpjeguar dhe diskutuar dukuri dhe ligje fizike; ▪ përdor burime të ndryshme (tekste, materiale digjitale, aplikacione) për të kuptuar, analizuar dhe zbatuar konceptet e fizikës, si dhe për të transmetuar të dhënat në forma të ndryshme;

- formulon argumente për teoritë dhe ligjet e fizikës, krijon përmbajtje shkencore ose artistike dhe merr pjesë në diskutime shkencore, duke përdorur gjuhën shkencore në mënyrë të saktë dhe të përshtatshme.

Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja

Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:

- përdor gjuhën e huaj për të komunikuar në mënyrë të thjeshtë dhe të qartë në kontekste shkencore, si në biseda për dukuritë fizike apo në diskutime joformale për eksperimente;
- prodhon tekste të thjeshta shkencore, përfshirë materiale digjitale, dhe merr pjesë aktive në bashkëbisedime me moshatarët dhe mësuesit, duke bërë pyetje dhe dhënë përgjigje për tema të fizikës;
- transmeton me saktësi të dhëna nga eksperimente dhe dukuri fizike në forma të ndryshme (tekstuale, numerike, grafike), si dhe përshkruan dhe prezanton eksperimente, duke ndjekur rrjedhën logjike dhe duke përdorur lidhëza të thjeshta për të shpjeguar teoritë dhe ligjet fizike.

Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri

Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:

- zbaton parimet dhe ligjet e fizikës për të analizuar dhe zgjidhur probleme reale, duke ndjekur një arsyetim logjik dhe duke formuluar përfundime të mbështetura në të dhënat;
- përdor tabela, grafikë, formula dhe të dhëna statistikore për të interpretuar ligjet e fizikës në mënyrë të qartë dhe të saktë, si dhe realizon eksperimente të kontrolluara duke analizuar të dhënat e mbledhura;
- komunikon përfundimet eksperimentale, ndjek dhe vlerëson argumentimin logjik, duke ndërtuar zgjidhje dhe argumente të arsyetuara për problemet fizike;
- shfrytëzon burime të ndryshme informacioni për të zhvilluar projekte dhe ide, duke përfshirë planifikimin e burimeve dhe organizimin e hapave për zgjidhjen e problemeve.

Kompetenca digjitale

Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:

- përdor mjete digjitale për të kërkuar, analizuar dhe paraqitur informacion lidhur me temat e fizikës, si dhe interpreton të dhënat në ushtrime dhe eksperimente në mënyrë efektive;
- zgjidh probleme dhe merr vendime të drejta, duke përdorur teknologji dhe inteligjencë artificiale për modelimin e dukurive dhe ligjeve të fizikës, duke nxjerrë përfundime të bazuara në të dhëna;
- menaxhon në mënyrë të sigurt informacionin digjital, duke respektuar rregullat e sigurisë dhe etikës në përdorimin e burimeve teknologjike;
- bashkëpunon përmes mjeteve digjitale në realizimin e projekteve dhe eksperimenteve në fizikë dhe zhvillon zgjidhje kreative, duke dokumentuar procesin hulumtues dhe planifikuar me mendim kritik.

Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit

Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:

- identifikon dhe përmirëson aftësitë e tij personale dhe mësimore gjatë zbatimit të ligjeve të fizikës përmes eksperimenteve;
- organizon të nxënit dhe vendos qëllime të qarta, duke u fokusuar në arritjen e rezultateve konkrete në realizimin e projekteve dhe detyrave të lidhura me lëndën e fizikës;
- punon në mënyrë të pavarur dhe në grup, duke bashkëpunuar me moshatarët për realizimin e eksperimentimeve dhe diskutimin e dukurive fizike në mënyrë konstruktive;
- menaxhon kohën dhe burimet në mënyrë efektive, duke reflektuar mbi përparimin e tij në të nxënë dhe duke vlerësuar rezultatet në raport me qëllimet fillestare të mësimi;
- përballon stresin dhe vështirësitë që lidhen me zgjidhjen e problemeve shkencore, duke treguar këmbëngulje dhe vetëbesim në zgjedhjen e sfidave me të cilat ndeshet njerëzimi;

- zhvillon ndjeshmëri sociale dhe aftësi për bashkëpunim, duke ndarë ide, ndjenja dhe përgjegjësi në projekte grupore dhe duke vlerësuar ndihmesën e të tjerëve në suksesin e përbashkët.

Kompetenca qytetare

Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:

- bashkëpunon me të tjerët në mënyrë konstruktive gjatë realizimit të eksperimenteve dhe projekteve shkencore, duke treguar respekt për mendimin e bashkëmoshatarëve;
- zbaton parimet e barazisë, tolerancës dhe respektit, duke përfshirë mendime dhe perspektiva të ndryshme gjatë diskutimeve për tema të ndryshme që lidhen me lëndën;
- përfshihet në mënyrë aktive dhe demokratike në vendimmarrje gjatë punës në grup, duke ndarë përgjegjësi dhe duke respektuar rregullat;
- analizon ndikimin e zbulimeve dhe zhvillimeve shkencore në shoqëri dhe mjedis, duke reflektuar në mënyrë kritike për përdorimin e tyre në mënyrë etike;
- ndërmerr veprime konkrete për mbrojtjen e mjedisit, të lidhura me temat e fizikës si energjia, ndotja dhe qëndrueshmëria;
- reagon në mënyrë etike ndaj padrejtësive ose shkeljeve të të drejtave, duke i lidhur këto me përgjegjësitë qytetare dhe me ndikimin e shkencës në jetën e përditshme.

Kompetenca e sipërmarrjes

Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:

- përdor imagjinatën dhe mendimin krijues për të projektuar dhe realizuar eksperimente inovative ose modele funksionale të lidhura me temat e fizikës;
- planifikon dhe organizon projekte shkencore në mënyrë të strukturuar, duke ndjekur hapat e kërkimit dhe të zgjidhjes së problemeve praktike;
- punon si në mënyrë të pavarur ashtu edhe në grup, duke ndarë ide dhe përgjegjësi për realizimin e qëllimeve të përbashkëta në projektet

fizike;

- vlerëson rëndësinë e bashkëpunimit dhe kontributit individual për zgjidhjen e problemeve të komunitetit nëpërmjet zbatimit të njohurive fizike (p.sh. kursimi i energjisë, përdorimi i burimeve të rinovueshme);
- ndërmerr aktivitete konkrete për zgjidhjen e problemeve shoqërore dhe mjedisore, si organizimi i një ekspozite mbi energjinë alternative ose fushata për mbrojtjen e mjedisit përmes zgjidhjeve të bazuara në fizikë;
- përdor materiale dhe teknologji të ndryshme për të rritur cilësinë e të nxënësve në fizikë dhe për të ndërtuar aftësi që ndihmojnë në orientimin drejt një karriere në fushat tekniko-shkencore.

Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore

Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:

- shpreh dhe interpreton konceptet e fizikës në mënyrë kreative përmes vizatimeve, modeleve, eksperimenteve të vizualizuara apo animacioneve që pasqyrojnë dukuritë apo ligjet e fizikës;
- përdor media të ndryshme (video, poster, prezantime digjitale) për të komunikuar zbulimet dhe idetë shkencore në mënyrë të qartë dhe tërheqëse;
- ndërlidh vlerat personale dhe sociale me përmbajtjen e fizikës, duke krijuar produkte që reflektojnë kujdesin për mjedisin, kursimin e energjisë apo përdorimin e burimeve të pastra të energjisë;
- angazhohet në aktivitete krijuese, si ndërtimi i maketeve, realizimi i eksperimentesh ose organizimi i ekspozitave shkencore në bashkëpunim me të tjerët;
- reflekton mbi ndikimin e shkencës dhe teknologjisë me kulturë përmes diskutimeve mbi zhvillimet historike të fizikës dhe kontributin e saj në jetën e përditshme;
- zhvillon ndjeshmëri kulturore dhe historike, duke identifikuar shpikje apo figura të shquara nga fusha e fizikës që kanë ndikuar në progresin shkencor dhe shoqëror.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e fizikës

Integrimi i temave ndërkurrikulare në programin e fizikës për klasat (X-XI) në arsimin e mesëm të lartë u mundëson nxënësve të thellojnë kuptimin e lidhjeve ndërmjet koncepteve shkencore dhe sfidave bashkëkohore. Ato kontribuojnë në zhvillimin e aftësive të menduarit kritik, zgjidhjes së problemeve, analizës shkencore dhe argumentimit përmes situatave komplekse me natyrë ndërdisiplinore.

Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave lidhen me fizikën nëpërmjet analizës së kontributit të shkencëtarëve shqiptarë dhe botërorë në zhvillimet teknologjike dhe shkencore. Gjithashtu, nxënësit shqyrtojnë përdorimin e burimeve të rinovueshme në kontekstin kombëtar dhe ndikimin e tyre në ekonominë dhe trashëgiminë kulturore të vendit.

Qytetaria aktive dhe sipërmarrja përfshihen në fizikë përmes angazhimit të nxënësve në projekte të aplikuara si projektimi i sistemeve të menaxhimit të energjisë apo eksperimentet për efikasitetin e pajisjeve. Këto veprimtari i ndihmojnë ata të zhvillojnë kompetenca të ndërmarrjes, bashkëpunimit, menaxhimit të burimeve dhe promovimit të ideve inovative në shoqëri.

Shëndeti mendor, fizik dhe siguria lidhen me fizikën përmes temave si biofizika, rrezatimi, siguria në përdorimin e pajisjeve teknologjike dhe ndikimi i faktorëve fizikë në mirëqenien njerëzore. Nxënësit kuptojnë rreziqet e ekspozimit ndaj rrezatimeve dhe aplikimin e njohurive fizike për ruajtjen e shëndetit dhe sigurisë në jetën e përditshme.

Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore përfshihen në fizikë nëpërmjet studimeve mbi energjitë e rinovueshme, ndotjen elektromagnetike, dhe analizën e sistemeve të ndriçimit dhe shfrytëzimin e energjisë me efikasitet. Nxënësit hulumtojnë teknologji të qëndrueshme dhe vlerësojnë ndikimin afatgjatë të përdorimit të burimeve të ripërtëritshme energjetike në ekosistemet natyrore.

Teknologjia, shoqëria dhe media ndërlidhen me fizikën përmes përdorimit të platformave digjitale me simulime interaktive, analizë e të dhënave statistikore dhe vizualizim të tyre. Nxënësit mësojnë të vlerësojnë burimet e informacionit shkencor, të kuptojnë ndikimin e zhvillimeve teknologjike në jetën sociale dhe të komunikojnë në mënyrë efektive përmes mediave moderne.

Përmes integritit të këtyre temave ndërkurrikulare, nxënësit e klasave (X-XI) në arsimin e mesëm të lartë jo vetëm që arrijnë të kuptojnë më thellë konceptet e fizikës, por gjithashtu zhvillojnë kompetenca të rëndësishme qytetare, mjedisore, sociale dhe teknologjike që i përgatisin për sfidat e shoqërisë bashkëkohore dhe tregut të punës.

Shënim: Veprimtaritë praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare mund të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë të fizikës.

4.3 Kompetencat e fushës së shkencave të natyrës për lëndën e fizikës dhe rezultatet e të nxënit

I gjithë procesi i të nxënit në fushën e shkencave të natyrës, në të gjitha ciklet, ka në fokus zhvillimin e kërkimit shkencor. Ai organizohet rreth tri kompetencave të kërkimit shkencor, në të gjitha ciklet e shkollimit. Kompetencat e fushës së shkencave natyrore lidhen me kompetencat kyçe edhe me njëra-tjetrën. Nëse kompetenca e parë “Kërkimi i problemeve dhe zgjidhja e tyre” ka të bëjë me mënyrat e të arsyetuarit që i mundësojnë nxënësit të merret me probleme shkencore, dy kompetencat e tjera “Përdorimi i mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore” dhe “Komunikimi në gjuhën dhe terminologjinë e shkencës” e mësojnë atë se si të përdorë instrumentet dhe procedurat e duhura dhe si të komunikojë në gjuhën e shkencës dhe të teknologjisë për të zgjidhur problemet. Duke zbatuar mënyrat e të arsyetuarit shkencor, nxënësi do të kuptojë natyrën e mjeteve, objekteve dhe procedurave të përdorura në këtë fushë dhe do të jetë i aftë të vlerësojë ndikimin pozitiv apo negativ të shkencës dhe teknologjisë në mjedis dhe shoqëri. Përveç kësaj, në prezantimin e shpjegimeve ose sqarimin e zgjidhjeve të tij/saj, ai/ajo do të ndërgjegjësohet për rëndësinë e përdorimit të saktë të gjuhës dhe terminologjisë në shkencë dhe teknologji. Këto kompetenca zhvillohen së bashku dhe jo veçmas apo njëra pas tjetrës.

Kompetencat zhvillohen përmes **tematikave të përbashkëta të fushës** dhe në program zbërthehen në njohuri/aftësi dhe qëndrime. Tematikat e përbashkëta të fushës janë elemente të rëndësishme të programit të fushës së shkencave natyrore, sipas të cilave strukturohet përmbajtja lëndore dhe integrimi konceptual i secilës prej lëndëve brenda fushës, në funksion të zhvillimit të kompetencave. Kompetencat arrihen nëpërmjet 6 tematikave: *Lëvizja, forcat dhe energjia, Fizika termike, Valët, Elektriciteti, magnetizmi dhe induksioni elektromagnetik, Fizika atomike, bërthamore dhe grimcat elementare, Fizika Hapësinore.*

Kompetencat e kërkimit shkencor zbërthehen në rezultate të nxëni. Më poshtë paraqiten kompetencat shkencore dhe rezultatet e të nxënit të lëndës së fizikës për arsimin e mesëm të lartë.

Programi i fizikës në klasat (X-XI) mbështetet në kornizën kurrikulare të arsimit parauniversitar, në kurrikulën bërthamë (AML) dhe planin mësimor të AML-së. Ai u shërben:

- *nxënësve për zhvillimin e kompetencave kyçe të të nxënit gjatë gjithë jetës;*
- *mësuesve për planifikimin, realizimin dhe vlerësimin e veprimtarive mësimore dhe arritjeve të nxënësve në klasë dhe jashtë saj;*
- *prindërve për njohjen e rezultateve të pritshme të fëmijëve dhe kritereve të vlerësimit në periudha të caktuara;*
- *hartuesve të teksteve mësimore për përgatitjen e teksteve, si materialeve mbështetëse për mësuesit dhe nxënësit.*

Zbatimi i programit bëhet duke respektuar parimet e gjithëpërfshirjes në aspektin gjinor, etnik, kulturor, racor, fetar, të paaftësive dhe nevojave të veçanta të nxënësve.

Diagrama 3. Diagrama konceptuale e programit të fizikës

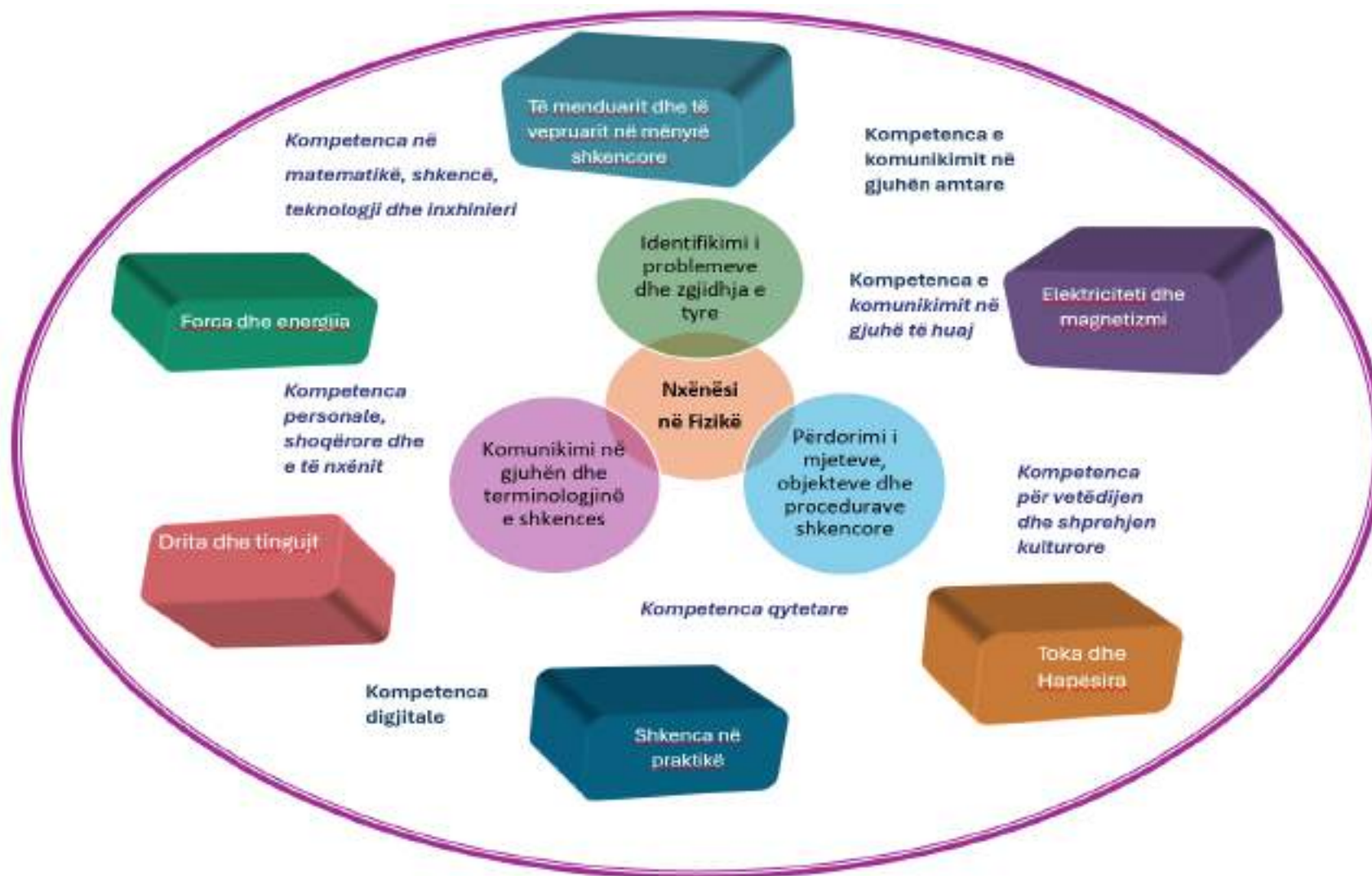

Tabela 2: Kompetencat shkencore që zhvillohen përmes tematikave lëndore dhe rezultatet e të nxënës

Kompetenca 1: Kërkimi i problemeve dhe zgjidhja e tyre
Përshkrimi i kompetencës 1 : Kjo kompetencë ndihmon nxënësit për kërkimin e problemeve që lidhen me dukuritë dhe ligjet e fizikës dhe zgjidhjen e tyre në situata të jetës së përditshme. Ata mësojnë të hulumtojnë dukuri si lëvizja, forcat, energjia apo nxehtësia dhe të formulojnë pyetje që kërkojnë shpjegim shkencor. Duke përdorur aparate matëse dhe pajisje të ndryshme laboratorike, nxënësit mbledhin të dhëna të sakta dhe i analizojnë ato në mënyrë logjike. Ata krahasojnë rezultatet e tyre me teoritë fizike të mësuara për të kuptuar më mirë dukuritë ose për të zbuluar shkaqet e një problemi. Në këtë mënyrë, nxënësit aftësohen të propozojnë zgjidhje të mundshme dhe të argumentuara për problemet e identifikuar. Kjo kompetencë i ndihmon të zhvillojnë mendimin kritik dhe të zgjidhin probleme praktike në mënyrë të arsyetuar dhe krijuese.
Rezultatet e të nxënës për kompetencat për klasën (X-XI): Nxënësi: - identifikon problemet, kur hulumton dukuritë fizike në mjedisin përreth dhe shtron pyetje; - formulon hipoteza, bazuar në hulumtime dhe jep shpjegime; - kryen eksperimente të thjeshta dhe mat madhësitë fizike duke përdorur aparate matëse dhe regjistron të dhëna nga matjet; - nxjerr përfundime duke analizuar të dhënat e mbledhura dhe krahason rezultatet e eksperimentit; - zbaton ligjet e fizikës në situata reale.
Kompetenca 2: Përdorimi i mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore
Përshkrimi i kompetencës 2: Kjo kompetencë lidhet me aftësinë që zhvillohet te nxënësit që të përdorin në mënyrë të sigurtë mjete, objekte dhe procedura për matjen e madhësive fizike. Ata njihen me instrumente të thjeshta si termometri, voltmetri, peshorja dhe dinamometri për të matur madhësi si temperatura, masa, forca dhe tensioni. Përmes eksperimenteve praktike dhe vëzhgimeve të drejtpërdrejta, ata kuptojnë dukuri si lëvizja, përhapja e dritës e zërit, dhe vetitë e materialeve. Nxënësit ndjekin metodën shkencore për të matur, krahasuar dhe nxjerrë përfundime mbi

marrëdhëniet mes madhësive fizike. Ata paraqesin rezultatet me skema, vizatime, grafikë apo tabela, duke thelluar mendimin shkencor dhe aftësitë komunikuese. Në të njëjtën kohë nxënësit reflektojnë mbi ndikimin e teknologjisë në jetën e përditshme dhe mësojnë ta përdorin atë në mënyrë të sigurt dhe të përgjegjshme.

Rezultatet e të nxënit për kompetencat për klasën (X-XI):

Nxënësi:

- familjarizohet me përdorimin e mjeteve, teknikave, instrumenteve dhe procedurave shkencore dhe teknologjike;
- përdor mjete, objekte dhe procedura të ndryshme në përputhje me situatat dhe mënyrat e përdorimit të tyre në to;
- vlerëson ndikimin e mjeteve, instrumenteve dhe procedurave.

Komunikimi në gjuhën dhe në terminologjinë e shkencës

Përshkrimi i kompetencës 2: Kjo kompetencë lidhet me aftësinë e nxënësve për të kuptuar dhe shprehur koncepte dhe dukuri të fizikës, duke përdorur gjuhën dhe terminologjinë e shkencës. Nxënësit përdorin formave të thjeshta gjatë prezantimeve si vizatime, skema dhe tabela, për të prezantuar dukuri si lëvizja, forcat, energjia apo ndryshimet e gjendjes fizike. Me kalimin e kohës, ata zhvillojnë aftësinë për të përdorur forma më të avancuara të prezantimit, si grafikët, simbolet fizike dhe njësi matëse ndërkombëtare (SI). Kjo i ndihmon të strukturojnë më mirë mendimet e tyre, të analizojnë të dhënat dhe të shprehen në mënyrë të qartë dhe të saktë në kontekste shkencore. Përmes ushtrimeve, eksperimenteve dhe detyrave, nxënësit mësojnë të interpretojnë dhe të prezantojnë idetë e tyre. Kështu, ata aftësohen të përdorin gjuhën e shkencës si një mjet për të kuptuar botën dhe për të komunikuar në mënyrë të saktë dhe të argumentuar.

Rezultatet e të nxënit për kompetencat për klasën (X-XI):

Nxënësi:

- familjarizohet me gjuhën dhe terminologjinë e shkencës dhe teknologjisë;
- përdor gjuhën e simboleve për shkencën dhe teknologjinë;
- përdor efektivisht gjuhën e simboleve për të formuluar pyetje dhe për të argumentuar përgjigjet.

V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për secilën tematikë të lëndës së fizikës për klasat (X-XI)

Lënda e fizikës në klasat (X -XI) zhvillohet për 36 javë mësimore me nga 2 orë në javë (secila prej 45 minutash), pra gjithsej 72 orë në secilën klasë, pra 144 orë gjithsej. Programi i fizikës specifikon orët e secilës tematikë për secilën klasë. Shuma e orëve për secilën tematikë është e barabartë me sasinë e orëve vjetore, të përcaktuar në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë peshën që zë secila tematikë në orët totale vjetore.

Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë

Tematikat	Madhësitë fizike dhe njësitë matëse sipas sistemit SI	Forcat, lëvizja dhe energjia	Fizika termike	Elektriciteti, magnetizmi dhe induksioni elektromagnetik	Valët	Fizika atomike, bërthamore dhe grimcat elementare	Fizika Hapësinore	Totali i orëve
Klasa 10-11	5 orë	52 orë	15 orë	42 orë	20 orë	5 orë	5 orë	144 orë

SHËNIM: Zbatuesit e programit janë të lirë t'i kombinojnë dhe t'i rendisin njohuritë dhe rezultatet e të nxënit brenda tematikës dhe ndërmjet tematikave, sipas planifikimit të tyre. E rëndësishme është që të mundësohet arritja e gjithë rezultateve të të nxënit për secilën tematikë dhe nëntematikë.

5.2 Përmbajtja e programit të lëndës së fizikës për klasat (X-XI)

Programi i fizikës për klasat (X-XI) është i strukturuar mbi gjashtë tematika përmbajtësore si: Lëvizja, forcat dhe energjia, Fizika termike, Valët, Elektriciteti, magnetizmi dhe induksioni elektromagnetik, Fizika atomike, bërthamore dhe e grimcave elementare dhe Fizika Hapësinore. Këto tematika janë bazë për të ndërtuar njohuri, aftësi dhe qëndrime e vlera. Për secilën tematikë janë paraqitur njohuritë, aftësitë, që duhet të demonstrojë nxënësi, ndërkohë qëndrimet dhe vlerat që demonstroi nxënësi në lëndën e fizikës përmbledhen për të gjitha tematikat. Tematikat dhe renditja e temave përgjatë vitit shkollor duhet të zhvillohet sipas renditjes në këtë program. Kombinimi i koncepteve dhe aftësive shkencore në situata të nxëni, kapituj apo grupe temash e njësi mësimore, si dhe renditja e tyre në program është e renditur bazuar në një rrjedhë logjike.

Zbatimi i programit në tekste mësimore dhe plane vjetore përfshin shpërndarjen e aftësive dhe orëve mësimore të tematikave në kapituj ose njësi që pasojnë njëri-tjetrit në mënyrë të qëndrueshme dhe të kuptueshme. Numri i orëve të rekomanduara për çdo tematikë ka karakter orientues. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë numrin total të orëve vjetore të përcaktuara për lëndën, ndërkohë që lejohet një fleksibilitet prej $\pm 10\%$ në shpërndarjen e orëve për secilën tematikë, sipas vlerësimit profesional të mësuesit. Fizika është një lëndë me bazë eksperimentin dhe punët praktike. Zbatuesit e programit duhet ti mundësojnë nxënësit të zhvillojë aftësitë eksperimentale duke bërë punë praktike dhe hulumtime në një sërë temash mësimore brenda tematikave që strukturojnë programin. Në klasat 10-11 pjesa teorike zë 50%, ndërsa eksperimentet dhe puna praktike zënë rreth 20%, përqindja e ushtrimeve mbetet 30%. Kjo tregon një kalim gradual nga mësimi praktik në zhvillimin e njohurive teorike dhe ushtrimeve analitike në nivelet më të larta.

a) Përmes detyrave eksperimentale dhe hulumtimit nxënësi aftësohet të:

- demonstrojë njohuri për mënyrën e përzgjedhjes dhe përdorimit të sigurt të teknikave, aparaturave dhe materialeve (duke ndjekur një sërë udhëzimesh kur është e nevojshme);
- planifikojë eksperimente dhe hulumtime;
- bëjë dhe regjistrojë vëzhgime, matje dhe vlerësime;

- interpretojë dhe vlerësojë vëzhgime dhe të dhënat eksperimentale;
- vlerësojë metodat dhe sugjerojë përmirësime të mundshme;
- realizojë matje të madhësive fizike si gjatësia, vëllimi, forca, etj.;
- realizojë matje të largësive të vogla ose intervaleve të shkurtra kohore;
- përcaktojë një madhësi si për shembull vlera e një rezistence të njohur, ose nxitimi i një trupi;
- testojë dhe identifikojë marrëdhënien midis dy ndryshoreve, si për shembull marrëdhënia midis ndryshimit të potencialit në një tel dhe gjatësisë së tij;
- krahasojë madhësitë e matura, si këndet e pasqyrimit kur kryen disa matje;
- krahasojë madhësi të nxjerra nga disa matje, si dendësia;
- kryejë eksperimente me peshore;
- kryejë eksperimente optike, duke përdorur pajisje si gjilpëra optike, pasqyra, prizma, thjerra, pllakë qelqi me faqe paralele duke përdorur trupa të përbërë nga lëndë transparente për të studiuar transmetimin e dritës;
- kryejë procedura që përdorin aparatura të thjeshta, në situata ku metoda mund të mos jetë e njohur për kandidatin.

b) Përmes punës praktike nxënësi aftësohet të:

- përdorë pajisjet dhe materialet në mënyrë të saktë dhe të sigurt;
- zhvillojë aftësi vëzhgimi dhe zgjidhjeje problemesh;
- kuptojë thellësisht konceptet përmes një qasje shkencore;
- vlerësojë se si zhvillohen dhe testohen teoritë shkencore;
- prezantojë aftësitë eksperimentale të fituara në kontekste të panjohura;
- zhvillojë qëndrime pozitive shkencore si objektiviteti, integriteti, bashkëpunimi, kërkimi dhe krijimtaria;
- tregojë interes dhe tregojë kënaqësi gjatë hulumtimeve në shkencën e fizikës.

c) Përmes ndërtimit të njohurive dhe interpretimit të koncepteve, nxënësi duhet të demonstrojë kuptimin e:

- dukurive shkencore, fakteve, ligjeve, përkufizimeve, koncepteve dhe teorive;
- fjalorit shkencor, terminologjisë dhe konventave (duke përfshirë simbolet, madhësitë dhe njësitë);
- instrumenteve dhe pajisjeve shkencore, përfshirë teknikat e funksionimit dhe aspektet e sigurtisë;
- zbatimeve shkencore dhe teknologjike, si dhe ndikimeve të tyre shoqërore, ekonomike dhe mjedisore.

d) Për trajtimin e informacionit dhe zgjidhjen e problemeve nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- mbledhë dhe paraqesë informacionin nga burime të ndryshme në forma të ndryshme (tekst, grafikë, simbole, numra);
- përkthejë informacionin nga një formë prezantimi në një tjetër;
- analizojë dhe manipulojë të dhëna, veçanërisht ato numerike;
- identifikojë modele dhe prirje, si dhe të formulojë përfundime të bazuara në të dhëna;
- shpjegojë logjikisht dukuri dhe marrëdhënie shkencore;
- bëjë parashikime duke u bazuar në modele dhe marrëdhënie të zbuluara.

5.3 Tematikat e programit të lëndës së fizikës për klasat (X-XI)

5.3.1. Tematika 1 : Lëvizja, forcat dhe energjia

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë trajton konceptet themelore të mekanikës klasike. Ajo fillon me përshkrimin e lëvizjes së trupave në hapësirë dhe kohë, duke përfshirë shpejtësinë, nxitimin dhe trajektoren. Më pas, analiza përqendrohet tek forcat që shkaktojnë ndryshime në lëvizje sipas Ligjeve të Njutonit. Tematika përfshin gjithashtu konceptet e energjisë mekanike, punës dhe ruajtjes së energjisë. Kjo pjesë e fizikës shërben si bazë për të kuptuar shumë fenomene natyrore dhe aplikime teknologjike.

MADHËSITË FIZIKE DHE MATJA E TYRE

<i>Njohuritë dhe konceptet</i>	<i>Aftësitë</i>
Madhësitë fizike dhe matja e tyre Madhësitë fizike Sistemi ndërkombëtar i njësive SI Matja e madhësive fizike Njësitë themelore në sistemin SI Njësitë e rrjedhura Njësitë plotësuese Pasaktësitë në matje dhe gabimet Gabimi absolut dhe relativ	Nxënësi: ▪ <u>paraqet</u> madhësitë fizike me simbole, vlerë numerike dhe njësitë e tyre bazuar në sistemin SI; ▪ <u>përdor</u> shumëfishat dhe nënfishat e njësive sipas sistemit SI; ▪ <u>shkruan</u> vlerat e madhësive fizike në formë shkencore; ▪ <u>dallon</u> njësitë themelore nga njësitë e rrjedhura; ▪ <u>përdor</u> njësitë themelore si: metër (m) për gjatësinë e objekteve, kilogram (kg), për masën e trupit dhe sekondë(s) për matjen e kohës; ▪ <u>përdor</u> njësitë plotësuese të këndit në plan dhe këndit në hapësirë; ▪ <u>mat</u> gjatësinë e objekteve me vizore, mikrometër dhe kalibër të shkallëzuar deri centimetër (cm) dhe milimetër (mm); ▪ <u>mat</u> intervalet e ndryshme kohore me orë me akrepa dhe orë digjitale ku njësia matëse varion deri në sekonda dhe pjesë të sekondës; ▪ <u>mat</u> masën e trupit me peshore të ndryshme; ▪ <u>përdor</u> formulat për matjen e vëllimit të trupave të ngurtë me formë të rregullt kur njohim përmasat e tij; ▪ <u>përdor</u> metodën eksperimentale për matjen e vëllimit të trupave të ngurtë me formë të parregullt (duke u bazuar në vëllimin e lëngut, që zhvendos trupi i zhytur në lëng); ▪ <u>përdor</u> metoda eksperimentale për matjen e vëllimit të lëngjeve;

Madhësitë skalare dhe vektoriale Veprimet me vektorët (mbledhje dhe zbërthim)	▪ <u>mat</u> vëllimin e një sasive lëngu me cilindër të shkallëzuar deri në mililitër (mL) ose litër (L); ▪ <u>paraqet</u> rezultatet e matjeve dhe vlerëson me përafërsi pasaktësitë në matje; ▪ <u>dallon</u> gabimin relativ nga gabimi absolut; ▪ <u>dallon</u> madhësitë fizike vektoriale nga ato skalare; ▪ <u>shpjegon</u> se madhësitë fizike skalare kanë vlerë numerike dhe njësi matëse si p.sh. (rruga, koha, masa, energjia, temperatura, etj.); ▪ <u>shpjegon</u> se madhësitë fizike vektoriale kanë pikë zbatimi, vlerë numerike, drejtim, kah si p.sh. (forca, pesha, shpejtësia, nxitimi, momenti i forcës, forca e fushës elektrike dhe forca e fushës gravitacionale, etj.) ▪ <u>njehson</u> rezultanten e dy a më shumë madhësive vektoriale kur: - kanë të njëjtin drejtim; - formojnë një kënd ndërmjet tyre; ▪ <u>zbërthen</u> një vektor në dy vektorë përbërës.
LËVIZJA, FORCAT DHE ENERGJIA	
Lëvizja mekanike/Kinematika Lëvizja mekanike Sistemi i referimit/koordinativ Vendndodhja e trupit Rruga Zhvendosja	Nxënësi: ▪ <u>përkufigon</u> lëvizjen mekanike, dhe jep shembuj të lëvizjeve të trupave; ▪ <u>përkufigon</u> sistemin e referimit, që përbëhet nga trupi i referimit dhe sistemi koordinativ; ▪ <u>shpjegon</u> konceptin e pikës materiale; ▪ <u>përcakton</u> koordinatën e pikës materiale(trupit) që lëviz në vijë të drejtë; ▪ <u>përshkruan</u> kuptimin fizik të vendodhjes së trupit, rrugës, shpejtësisë lineare dhe vektoriale, nxitimit,

Shpejtësia Lëvizja drejtvizore e njëtrajtshme Lëvizja drejtvizore njëtrajtësisht e përshpejtuar Lëvizja drejtvizore njëtrajtësisht e ngadalësuar Lëvizje e ndryshueshme Nxitimi në lëvizjen drejtvizore njëtrajtësisht të ndryshueshme Grafikët e lëvizjes Shpejtësia dhe zhvendosja në lëvizjen drejtvizore njëtrajtësisht të ndryshueshme Rënia e lirë e trupave Nxitimi i rënies së lirë Lëvizja rrethore e njëtrajtshme Nxitimi qendërsynues	zhvendosjes, trajektores që përshkon trupi; ▪ <u>bën dallimin</u> e rrugës që përshkruan trupi nga zhvendosja që kryen ai; ▪ <u>shpjegon</u> konceptin e shpejtësisë së çastit dhe shpejtësisë mesatare; ▪ <u>përkufizon</u> lëvizjen drejtvizore të njëtrajtshme; ▪ <u>njehson</u> rrugën, zhvendosjen, shpejtësinë dhe nxitimin e trupit; ▪ <u>ndërton dhe interpreton</u> grafikët e varësisë së $x = f(t)$, $v = f(t)$ dhe $a = f(t)$; ▪ <u>përcakton</u> llojin e lëvizjes, duke u bazuar nga grafikët ($x = f(t)$, $v = f(t)$, $a = f(t)$), kur trupi është: (a) në prehje (b) lëviz me shpejtësi konstante (c) kryen lëvizje drejtvizore njëtrajtësisht të ndryshueshme ▪ <u>përcakton</u> shpejtësinë fillestare, shpejtësinë përfundimtare, nxitimin dhe zhvendosjen e trupit në një interval të dhënë kohe me metodën analitike dhe grafike; ▪ <u>përcakton</u> shpejtësinë e lëvizjes së një trupi duke u nisur nga pjerrësia e grafikut të $x = f(t)$; ▪ <u>njehson</u> nxitimin me formulën që jep ndryshimin e shpejtësisë për njësi të kohës; $a = \Delta v / \Delta t$ ▪ <u>përcakton</u> nga forma e grafikut të $v = f(t)$ kur një trup është duke lëvizur me: - nxitim konstant; ▪ <u>përcakton</u> nxitimin e lëvizjes së një trupi duke u nisur nga pjerrësia e grafikut të $v = f(t)$; ▪ <u>analizon</u> ndikimin e kohës së reagimit në lidhje me largësinë e trupit derisa e ndalon lëvizjen;

	▪ <u>përkufizon</u> dhe <u>interpreton</u> lëvizjen e rënies së lirë të trupave; ▪ <u>tregon</u> se nxitimi i rënies së lirë të trupave afër sipërfaqes së Tokës është përafërsisht $9,8\text{m/s}^2$ ▪ <u>përkufizon</u> nxitimin e rënies së lirë të trupave; ▪ <u>njehson</u> zhvendosjen e trupit duke u nisur nga grafiku i $v = f(t)$; ▪ <u>shpjegon</u> rënien e lirë të trupave nëpërmjet eksperimentit dhe e trajton atë si rast i veçantë i lëvizjes drejtvizore njëtrajtësisht të ndryshueshme; ▪ <u>përdor</u> ekuacionet e lëvizjes drejtvizore njëtrajtësisht të ndryshueshme për zgjidhjen e ushtrimeve; ▪ <u>shpjegon</u> se trupat me masa të ndryshme kryejnë rënie të lirë me të njëjtin nxitim; ▪ <u>përdor</u> formulat që shprehin madhësitë fizike që karakterizojnë lëvizjen rrethore të njëtrajtshme si p.sh.: (këndi i rrotullimit, shpejtësi lineare, shpejtësi këndore, periodë, frekuencë, nxitim qendërsynues); ▪ <u>shpjegon</u> me shembuj se lëvizja rrethore e njëtrajtshme është lëvizje me nxitim (interpretim cilësor).
Dendësia Dendësia e trupave të ngurtë dhe të lëngët	Nxënësi: ▪ <u>përdor</u> formulën që lidh dendësinë, masën dhe vëllimin e trupave; ▪ <u>shpjegon</u> se një trup noton në një lëng, nëse ka dendësi më të vogël se dendësia e lëngut; ▪ <u>shpjegon</u> se një trup zhytet/fundoset në një lëng, nëse ka dendësi më të madhe se dendësia e lëngut; ▪ <u>provon</u> eksperimentalisht, nëse trupat zhyten apo pluskojnë në lëngje me dendësi të ndryshme; ▪ <u>shpjegon</u> rastin kur lëngjet me dendësi të ndryshme nuk përzihen me njëri-tjetrin pasi i bashkojmë në një enë, por lëngu me dendësi më të vogël do të notojë mbi lëngun me dendësi më të madhe.

Dinamika	Nxënësi:
Bashkëveprimi i trupave	▪ <u>shpjegon</u> kuptimin fizik të katër llojeve të bashkëveprimeve në natyrë: gravitacional, elektromagnetik, bërthamore dhe bashkëveprimet e dobëta;
Forcat në natyrë	▪ <u>përkufizon</u> dhe <u>vizaton</u> forcat që veprojnë në trupa të ndryshëm;
Inertësia	▪ <u>shpjegon</u> se forcat mund të ndryshojnë formën, vëllimin, shpejtësinë e lëvizjes kur veprojnë mbi një trup;
Inercia	▪ <u>shpjegon</u> kuptimin fizik të sistemit inercial të referimit, dukurisë së inercisë dhe inertësisë së trupit;
Masa e trupit	▪ <u>shpjegon</u> se masa e trupit është madhësi fizike që përcakton sasinë e lëndës;
Ligji i parë i Njutonit dhe sistemi inercial i referimit	▪ <u>shpjegon</u> se një trup qëndron në prehje ose kryen lëvizje drejtvizore të njëtrajtshme, nëse mbi të nuk vepron asnjë forcë ose kur rezultatja e forcave është zero; (Ligji i parë i Njutonit);
Ligji i dytë i Njutonit	▪ <u>përkufizon</u> dhe <u>zbaton</u> ligjin e parë të Njutonit;
Ekulibri i forcave	▪ <u>ilustron</u> dukurinë e inercisë me shembuj nga jeta e përditshme;
Rezultantja e forcave	▪ <u>përdor</u> formulën që shpreh ligjin e dytë të Njutonit, kur forca dhe nxitimi janë në të njëjtin drejtim: $F = ma$ (Ligji i dytë i Njutonit);
Ligji i tretë i Njutonit	▪ <u>shpjegon</u> se forca e ndryshon shpejtësinë e një trupi edhe kur ndryshon drejtimin e lëvizjes, duke ruajtur vlerën numerike të saj;
Forca e rëndesës	▪ <u>shpjegon</u> si lëvizin trupat kur forcat që veprojnë mbi to ekuilibrohen;
Pesha e trupit	▪ <u>dallon</u> forcën e veprimit nga forca e kundërveprimit;
Masa dhe pesha e trupit	▪ <u>përkufizon</u> dhe <u>zbaton</u> ligjin e tretë të Njutonit në shembuj situatash të ekuilibrit të forcave që veprojnë mbi trupin;
Forca e rëndesës dhe pesha e trupit	▪ <u>demonstron</u> eksperimentalisht ligjet e Njutonit, duke përdorur pajisje të thjeshta laboratorike,
Shformimet e trupave të ngurtë	
Shformimet elastike dhe plastike	
Forca e elasticitetit	
Ligji i Hukut	
Forca e fërkimit dhe llojet e saj	

Forca e fërkimit të prehjes Forca qendërsynuese Ligji i tërheqjes së gjithësishe	si p.sh.: (karroca laboratorike, kronometër, metër, etj.); ▪ <u>tregon</u> se shformimi shkaktohet nga forcat që ndryshojnë formën dhe përmasat e trupit; ▪ <u>dallon</u> shformimin elastik nga shformimi plastik; ▪ <u>shpjegon</u> eksperimentalisht ligjin e Hukut, për shformime të vogla dhe tregon lidhjen e forcës së elasticitetit me madhësinë e shformimit: $F_e = -kx;$ ▪ <u>ndërton</u> dhe <u>interpretton</u> grafikun e forcës së elasticitetit nga madhësia e shformimit të zgjatjes për një trup që pëson shformim elastik/susta elastike; ▪ <u>përshkruan</u> kuptimin fizik të koeficientit të elasticitetit; ▪ <u>njehson</u> koeficientin e elasticitetit kur varësia ndërmjet forcës së elasticitetit dhe madhësisë së shformimit është lineare: $F_e = -kx$; ▪ <u>shpjegon</u> efektet e forcës së fërkimit; ▪ shpjegon forcën e fërkimit si një forcë, që vepron ndërmjet dy sipërfaqeve, e cila mund të pengojë lëvizjen dhe të shkaktojë nxehtësi; ▪ <u>shpjegon</u> forcën e fërkimit, që lind ndërmjet dy trupave, që janë në kontakt me njëri-tjetrin; ▪ <u>shpjegon</u> forcën e fërkimit që lind kur një trup lëviz brenda një lëngu; ▪ <u>shpjegon</u> se forca e fërkimit që lind brenda një gazi quhet forcë rezistente e ajrit; ▪ <u>njehson</u> forcën e fërkimit kur trupi lëviz në një rrafsh horizontal: $F_f = \mu F_n = \mu mg$ ▪ <u>shkruan</u> dhe <u>përdor</u> formulat që shprehin madhësitë që karakterizojnë lëvizjen rrethore të njëtrajtshme:

$$V = \omega R ; \quad a_c = \frac{v^2}{R} = \omega^2 R ;$$

- shpjegon se lëvizja rrethore e njëtrajtshme është lëvizje me nxitim sipas një trajektoreje rrethore, që shkaktohet nga një forcë që vepron pingul me drejtimin e lëvizjes, në rastet kur: (interpretim cilësor)
(a) shpejtësia rritet, nëse forca rritet, ndërsa masa dhe rrezja e trajektores mbeten konstante;
(b) rrezja e trajektores zvogëlohet, nëse forca rritet, ndërsa masa dhe shpejtësia mbeten konstante;
(c) një trup me masë më të madhe kërkon një forcë më të madhe për të mbajtur konstante shpejtësinë dhe rrezen.

njehson forcën qendërsynuese, që vepron mbi trupin kur ai kryen lëvizje sipas një trajektore rrethore:

$$F_c = \frac{mv^2}{R}; \quad F_q = m \omega^2 R$$

- përkufizon dhe përcakton forcën e rëndesës në trupa të ndryshëm;
- përkufizon dhe përcakton peshën e trupit në prehje dhe në lëvizje;
- shpjegon se pesha është forcë me natyrë elastike;
- bën dallimin ndërmjet masës dhe peshës së trupit;
- bën dallimin ndërmjet peshës së trupit dhe forcës së rëndesës;
- përdor saktë njësitë matëse të masës (kg) dhe peshës së trupit në (N);
- përcakton në grafikun e varësisë së forcës që shkakton shformimin e zgjatjes nga madhësia e shformimit, kufirin e elasticitetit; (nuk kërkohet shpjegimi fizik i kufirit të elasticitetit);

	▪ <u>përcakton</u> forcën rezultante të dy ose më shumë forcave, që veprojnë mbi një trup; ▪ <u>zbaton</u> ligjin e tërheqjes së gjithësishe: $F = \gamma \frac{m_1 m_2}{r^2}$
Impulsi Impulsi i trupit dhe impulsi i forcës Ligji i ruajtjes së impulsit	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> kuptimin fizik të impulsit të trupit dhe impulsit të forcës; ▪ <u>tregon</u> se impulsi i trupit është prodhimi i masës me shpejtësinë e tij: $p = m \cdot v$; ▪ <u>zbaton</u> ligjin e ruajtjes së impulsit kur bashkëveprojnë dy apo me shumë trupa; ▪ <u>vërteton</u> që impulsi i forcës përcaktohet nga ndryshimi i impulsit të trupit, duke zbatuar ligjin II të Njutonit: $F \cdot \Delta t = \Delta p$; ▪ <u>zbaton</u> ligjin e ruajtjes së impulsit për një sistem trupash, që kryejnë lëvizje të thjeshta njëpërmasore; ▪ <u>përdor</u> saktë njësitet e impulsit të trupit dhe impulsit të forcës; ▪ <u>njehson</u> impulsin e trupit me metodën grafike; ▪ <u>zbaton</u> ligjin e ruajtjes së impulsit gjatë bashkëveprimit të dy trupave.
Efekti rrotullues i forcave Forcat dhe baraspesha/ekuilibri Baraspesha/ekuilibri i trupave Kushti i baraspeshës/ekuilibrit ndaj	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> kushtin e ekuilibrit të një trupi që ka bosht rrotullimi; ▪ <u>interpretin</u> efektin rrotullues të një force mbi një trup që ka një bosht rrotullimi si në shembujt: - hapja e një dore ku doreza është në largësi nga mentesha;

rrotullimit Momenti i forcave Çifti i forcave Rregulla e momenteve	- përdorimi i çelësit për të shtrënguar një bulon. ▪ <u>shpjegon</u> se veprimi i një çifti forcash mbi një trup shkakton efekt rrotullues mbi trupin; ▪ <u>njehson</u> momentin e një force, momentin e një çifti forcash dhe momentin rezultant të forcave që veprojnë mbi një trup që ka bosht rrotullimi; ▪ <u>zbaton</u> rregullën e momenteve për një trup në ekuilibër në të cilin veprojnë disa forca; ▪ <u>përdor</u> rregullën e momenteve për zgjidhjen e ushtrimeve.
Qendra e rëndesës Ekuilibër i qëndrueshëm Ekuilibër i paqëndrueshëm Ekuilibër indiferent	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> kuptimin fizik të qendrës së rëndesës të trupit; ▪ <u>përcakton</u> përmes një eksperimenti të thjeshtë qendrën e rëndesës të një trupi me formë të parregullt gjeometrike; ▪ <u>shpjegon</u> si ndikon pozicioni i qendrës së rëndesës tek një trup i thjeshtë, që ndodhet në ekuilibër (shpjegim cilësor); ▪ <u>përshkruan</u> ndikimin e qendrës së rëndesës në ekuilibrin e trupave të thjeshtë; ▪ <u>dallon</u> ekuilibrin e qëndrueshëm nga ekuilibri i paqëndrueshëm dhe ekuilibrin indiferent, duke u bazuar në pozicionin e qendrës së rëndesës ndaj boshtit të rrotullimit; - kur ekuilibri është i qëndrueshëm, qendra e rëndesës ndodhet poshtë boshtit të rrotullimit; - kur ekuilibri është i paqëndrueshëm, qendra e rëndesës ndodhet mbi boshtin e rrotullimit; - kur ekuilibri është indiferent, qendra e rëndesës është në të njëjtin nivel me boshtin rrotullimit.

PUNA, ENERGJIA DHE FUQIA

Puna mekanike Puna e një force konstante Puna e forcës së rëndesës Puna e forcës së elasticitetit	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se trupi kryen punë kur zotëron energji; ▪ <u>shpjegon</u> se puna mekanike ose elektrike është e barabartë me energjinë e transferuar; ▪ <u>njehson</u> punën e një force konstante me drejtim dhe kah të njëjtë me zhvendosjen; ▪ <u>njehson</u> nga grafiku punën e kryer nga një forcë konstante; ▪ <u>njehson</u> punën (A) si prodhim i forcës që vepron mbi një trup me madhësinë e zhvendosjes së trupit: $A = F \cdot s \cdot \cos\alpha$ ▪ <u>njehson</u> punën që kryen forca e rëndesës dhe forca e elasticitetit; ▪ <u>argumenton</u> se puna (A) përfaqëson transferimin e energjisë përmes forcës që vepron te trupi, dhe mat ndryshimin e energjisë mekanike të trupit. $A = \Delta E.$
Energjia dhe format e ndryshme të saj Energji kinetike Energji potenciale gravitacionale Energji potenciale e elasticitetit Energji elektrike Energji kimike Energji e brendshme termike Energji e dritës Energji e zërit Energji bërthamore	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> format e ndryshme të energjisë (energji kinetike e lëvizjes, energji potenciale gravitacionale, energji potenciale e elasticitetit, energji kimike, energji elektrike, energji e brendshme termike, energji dritore, energji e zërit, bërthamore); ▪ <u>shpjegon</u> se trupi kur zotëron energji ka aftësi të kryejë punë; ▪ <u>shpjegon</u> se energjia nuk humbet, por shndërrohet nga një formë në një tjetër gjatë proceseve të ndryshme fizike kur kryhet punë në sajë të energjisë që zotëron trupi, si p.sh në rastet e mëposhtme kryhet: a) punë mekanike nga një njeri, i cili përdor muskujt për të gjeneruar forcë dhe për të zhvendosur trupin kundrejt forcës së rëndesës kur i ngjitesh shkallëve apo b) energjia kimike e ushqimit (e depozituar në

Shndërrimet e energjisë Ligji i ruajtjes dhe shndërrimit të energjisë Skema e shndërrimit energjetik – Diagrami Sankey Lëvizja reaktive, shpërthimet	trup) përdoret për të lëvizur dhe shndërrohet fillimisht në energji kinetike të lëvizjes dhe më pas në energji potenciale gravitacionale gjatë ngjitjes në lartësi; ▪ <u>njihson</u> energjinë kinetike dhe <u>shpjegon</u> se këtë energji e zotëron trupi në sajë të lëvizjes; $E_k = \frac{mv^2}{2};$ ▪ <u>njihson</u> energjinë potenciale të elasticitetit: $E_{ps} = \frac{kx^2}{2}$ ▪ <u>njihson</u> energjinë potenciale gravitacionale dhe <u>shpjegon</u> se këtë energji e zotërojnë trupat në sajë të bashkëveprimit ndërmjet tyre (ose ndërmjet pjesëve të veçanta të të njëjtit trup); $E_{pg} = mgh;$ ▪ <u>zbaton</u> ligjin e ruajtjes dhe shndërrimit të energjisë kur sistemi është i izoluar dhe mungojnë forcat e jashtme; ▪ <u>zbaton</u> ligjin e ruajtjes dhe shndërrimit të energjisë në situata komplekse, ▪ <u>interpretin</u> skemën e shndërrimit të energjisë përmes diagramës Sankey: ▪ kur një trup bie nga një lartësi, ku energjia potenciale gravitacionale shndërrohet në energji kinetike; ▪ kur një motor punon, energjia kimike nga karburanti shndërrohet në energji mekanike dhe termike. ▪ <u>interpretin</u> skemën e shndërrimit energjetik duke përcaktuar energjinë e harxhuar, energjinë e dobishme dhe energjinë e humbur (nxehhtësi, dritë, zë); ▪ <u>përdor</u> skemën e Sankey për të kuptuar ku shkon energjia dhe sa pjesë e saj përdoret në mënyrë efektive;

	▪ <u>njehson</u> ndryshimin e energjisë potenciale kur një trup ngrihet ose bie nga një lartësi; ▪ <u>zbaton</u> ligjin e ruajtjes së impulsit, duke ilustruar shembuj nga lëvizja reaktive.
Burimet e energjisë Burimet e ripërtëritshme të energjisë Burimet e paripërtëritshme të energjisë Energji kimike Energji bërthamore Energji hidroelektrike Energji e baticave Energji e valëve Energji e erës Energji gjeotermale Energji diellore Energji elektrike Prodhimi i energjisë elektrike Rendimenti Përdorimi efikas i energjisë	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> burimet kryesore të energjisë (kimike e ruajtur në lëndët djegëse fosile, bërthamore, hidroelektrike, të baticave, të erës, të valëve, gjeotermale, diellore); ▪ <u>dallon</u> burimet e paripërtëritshme të energjisë (fosile dhe bërthamore) nga burimet e ripërtëritshme të energjisë (hidroelektrike, të baticave, të erës, të valëve, gjeotermale, diellore); ▪ <u>përshkruan</u> se si mund të prodhohet energjinë elektrike, nga: (a) energjia kimike e ruajtur në lëndët djegëse fosile; (b) energjia kimike e ruajtur në biokarburante; (c) energjia ujore që prodhohet nga valët e detit, në baticave dhe nga ujërat e lumenjve përmes digave; (d) energjinë që prodhohet nga burimet gjeotermale; (e) energjinë që prodhohet nga ndarja e bërthamave; (f) energjinë diellore që shfrytëzohet përmes paneleve diellore; (g) energjinë që prodhohet përmes turbinave me erë. ▪ <u>përshkruan</u> avantazhet dhe disavantazhet e secilit burim energjie në terma që lidhen me rinovueshmërisë, duke vlerësuar përparësitë dhe kufizimet e secilit burim në kontekstin e qëndrueshmërisë energjetike në mjedis; ▪ <u>interpretin</u> në mënyrë cilësore, konceptin e efikasitetit të përdorimit të energjisë;

	▪ <u>interpreton</u> se Dielli është burimi kryesor i energjisë në raport me burimet gjeotermale, bërthamore dhe të ujërave; ▪ <u>shpjegon</u> që energjia diellore prodhohet nga reaksionet e bashkimit bërthamor (fuzioni bërthamor), ku bërthamat e atomeve të hidrogjenit bashkohen për të formuar helium, duke çliruar energji; ▪ <u>shpjegon</u> se energjia e çliruar nga bashkimi bërthamor është ndër trendet e kohës për të prodhuar energji elektrike; ▪ <u>zbaton</u> formulat që lidhin punën (A), fuqinë (P), energjinë (E) dhe kohën (t), si dhe analizon situata të ndryshme fizike, duke përdorur këto koncepte për të shpjeguar proceset e shndërrimit të energjisë dhe përdorimit me efikasitet të saj; ▪ <u>përcakton</u> rendimentin me formulat e mëposhtme: - (a) Rendimenti në (%) = (Energji e dobishme)/ (Energji e harxhuar) (× 100%) - (b) Rendimenti në (%) = (Fuqi e dobishme)/ Fuqi e harxhuar) (× 100%).
Fuqia Puna e kryer Energji e transferuar	Nxënësi: ▪ <u>njehson</u> fuqinë përmes formulave të mëposhtme: - (a) si punë e kryer për njësi kohe: $P = \frac{A}{t}$ - (b) si energji e transferuar për njësi kohe: $P = \Delta E / t$
Shtypja Shtypja atmosferike	Nxënësi: ▪ <u>përcakton</u> shtypjen si forcë për njësi sipërfaqeje:

Shtypja hidrostatike	$p = F / S;$ ▪ <u>përkufizon</u> dhe <u>dallon</u> shtypjen atmosferike dhe shtypjen hidrostatike; ▪ <u>përshkruan</u> se si ndryshon shtypja në varësi të forcës dhe sipërfaqes nën kontekstin e shembujve nga situata të jetës reale; ▪ <u>përshkruan</u> në mënyrë cilësore, si ndryshon shtypja nën sipërfaqen e një lëngu në varësi të thellësisë dhe dendësisë së lëngut; ▪ <u>përdor</u> formulën për ndryshimin e shtypjes hidrostatike nën sipërfaqen e një lëngu: $\Delta p = \rho g \Delta h.$

Shënim: Tema "*Burimet e energjisë*" rekomandohet të trajtohet edhe si **temë projekti** ose si **modul në bazë shkolle**, duke i dhënë nxënësve mundësinë të hulumtojnë dhe të krahasojnë burimet e ndryshme të energjisë – si ato të ripërtëritshme ashtu edhe jo të ripërtëritshme. Kjo qasje u mundëson të zhvillojnë aftësi kërkimore, të ndërtojnë modele, si dhe të diskutojnë ndikimin e energjisë në mjedis dhe zhvillimin e qëndrueshëm.

5.3.2.Tematika 2: Fizika termike/Termodinamika

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë studion nxehtësinë, temperaturën dhe sjelljen termike të trupave. Ajo trajton mënyrat e shkëmbimit të nxehtësisë si: përçimin, konveksionin dhe rrezatimin. Në këtë tematikë analizohen gjithashtu ligjet e termodinamikës dhe aplikimi i tyre në sisteme fizike. Kuptohen konceptet e energjisë së brendshme dhe ndryshimet që ndodhin gjatë proceseve termodinamike. Kjo tematikë ndihmon në kuptimin e proceseve të përditshme si: avullimi, kondensimi, ngurtësimi, shkrirja, sublimimi, vlimi dhe ngrohja.

FIZIKA TERMIKE/TERMODINAMIKA

MODELI KINETIK I GRIMCAVE TË LËNDËS

<i>Njohuritë dhe konceptet</i>	<i>Aftësitë</i>
Gjendjet agregate të lëndës Gjendja e ngurtë, e lëngët dhe e gaztë Shkrirja Ngurtësimi Avullimi Kondensimi Sublimimi	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> karakteristikat dalluese të trupave në gjendje të ngurtë, të lëngët dhe të gaztë, duke i ilustruar me shembuj konkretë; ▪ <u>shpjegon</u> proceset (shkrirje, ngurtësim, avullim, kondensim, sublimim nga gjendja e gaztë direkt në të ngurtë dhe anasjelltas).
Teoria molekulare-kinetike e grimcave që përbëjnë lëndën Lëvizja brouniane	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> strukturën e grimcave që përbëjnë trupin në gjendje të ngurtë, të lëngët dhe të gaztë në lidhje me pozicionin dhe lëvizjen e tyre dhe i paraqet këto gjendje përmes diagrameve të thjeshta; ▪ <u>përshkruan</u> lidhjen midis lëvizjes së grimcave dhe temperaturës, duke përfshirë idenë se ekziston temperatura më e ulët e mundshme ($-273\text{ }^{\circ}\text{C}$), e njohur si zero absolute, ku grimcat zotërojnë vlerën më të ulët të energjisë kinetike; ▪ <u>përshkruan</u> shtypjen dhe ndryshimet e shtypjes së një gazi në lidhje me lëvizjen e grimcave të tij dhe goditjet e tyre me një sipërfaqe; ▪ <u>tregon</u> që lëvizja e rastësishme e grimcave mikroskopike që qëndrojnë pezull është dëshmi për modelin kinetik të thërmijave/grimcave që përbëjnë lëndën/ materien; ▪ <u>përshkruan</u> dhe <u>shpjegon</u> lëvizjen brouniane, që lidhet me goditjet e rastësishme ndërmjet grimcave mikroskopike që qëndrojnë pezull me grimcat e gazit ose lëngut;

	▪ <u>shpjegon</u> që forcat dhe largësitë ndërmjet grimcave (atomeve, molekulave, joneve dhe elektroneve) si dhe lëvizja e tyre ndikojnë në vetitë e trupave në gjendje të ngurtë, të lëngët dhe të gaztë; ▪ <u>tregon</u> që grimcat mikroskopike lëvizin shpejt duke u goditur me molekulat e lehta, ndërsa atomet dhe molekulat dallohen nga grimcat mikroskopike.
Gazet dhe temperatura absolute Ligjet e veçanta të gazeve Ligji i Sharlit Ligji i Ge-Lysakut Ligji i Boil-Mariotit Temperatura absolute	Nxënësi: • <u>përshkruan</u> në mënyrë cilësore si ndryshon shtypja e një mase të dhënë gazi kur: (a) ndryshon temperatura, ndërsa vëllimi mbetet konstant (procesi izohorik, Ligji i Sharlit); (b) ndryshon vëllimi, ndërsa temperatura mbetet konstante (procesi izotermik, Ligji i Boil-Mariotit); (c) përshkruan varësinë e vëllimit nga temperatura për një masë të dhënë gazi kur shtypja mbetet konstante (procesi izobarik, Ligji i Ge-Lysakut); • <u>interpretin</u> grafikun e shtypjes nga vëllimi për një masë të dhënë gazi kur temperatura mbetet konstante, $PV = \text{konstante}$; • <u>përdor</u> shkallën Kelvin për temperaturën absolute; • <u>njehson</u> temperaturën absolute kur njeh temperaturën në gradë Celsius: • $T \text{ (në gradë K)} = t \text{ (në gradë } ^\circ\text{C)} + 273^0$; • <u>kthen</u> temperaturat nga gradë Kelvin në gradë Celsius dhe anasjelltas, duke përdorur formulën e mësipërme; • <u>përdor</u> shkallën gradë Celsius si njësi matëse e temperaturës së trupit.
VETITË TERMIKE DHE TEMPERATURA	

Bymimi i trupave të ngurtë, lëngjeve dhe gazeve	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> fizikisht bymimin termik të trupave të ngurtë, lëngjeve dhe gazeve në kondita të shtypjes konstante; ▪ <u>përshkruan</u> dukurinë e bymimit termik dhe shpjegon si e shfrytëzojmë dukurinë në jetën e përditshme; ▪ <u>shpjegon</u> si ndikon bymimi të madhësive të zgjerimit të trupave të ngurtë, lëngjeve dhe gazeve ndërsa temperaturat e tyre rriten.
Kapaciteti termik (cm)/C Kapaciteti termik specifik/ (c) ose nxehtësi specifike Sasi nxehtësie Energji e brendshme termike	Nxënësi: ▪ <u>përkufizon</u> kapacitetin termik specifik si madhësi fizike e barabartë me sasinë e nxehtësisë që nevojitet për rritjen e temperaturës së masës së dhënë të një gazi me 1 gradë Celsius (°C) ose 1 kelvin (K), pa ndryshuar gjendjen fizike të tij: $c = Q / m\Delta T;$ ▪ <u>përshkruan</u> eksperimentet për matjen e kapacitetit termik specifik të një trupi të ngurtë dhe të një sasi lëngu; ▪ <u>shpjegon</u> që kur rritet temperatura e një trupi rritet energjia e brendshme e tij; ▪ <u>përshkruan</u> që kur rritet temperatura e një trupi rritet energjia kinetike mesatare e të gjitha grimcave të tij.
Shkrirja, vlimi dhe avullimi	Nxënësi: • <u>përshkruan</u> avullimin si proces që shkakton ftohjen e një lëngu;

	• <u>përshkruan</u> avullimin si proces që shkaktohet kur thërmijat më energji kinetike më të madhe largohen nga sipërfaqja e një lëngu; • <u>përshkruan</u> se si temperatura e ajrit mbi sipërfaqen e një lëngu ndikon në avullimin e tij; • <u>shpjegon</u> procesin e ftohjes së një trupi kur ai është në kontakt me një lëng që avullon; • <u>bën dallimin</u> ndërmjet vlimit dhe avullimit; • <u>përshkruan</u> shkrirjen dhe vlimin si procese që ndodhin në një temperaturë të caktuar e cila mbetet konstante gjatë gjithë procesit; • <u>tregon</u> se shkrirja dhe vlimi janë procese që ndodhin në kushtet e temperaturave konstante dhe të shtypjes atmosferike standarde; • <u>përshkruan</u> kondensimin dhe ngurtësimin në terma të grimcave; • <u>ndërton</u> diagrame të proceseve, që ndodhin kur lënda kalon nga një gjendje agregate në një tjetër, si p.sh.: (avullim, kondensim, ngurtësim, shkrirje, vlimi, sublimim).
TRASNFORMIMET E ENERGJISË TERMIKE	
Përçueshmëria termike	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> eksperimente për të demonstruar vetitë e përçuesve të mirë dhe të këqij të nxehtësisë (izoluesve termikë); ▪ <u>përshkruan</u> procesin e përçueshmërisë së nxehtësisë në trupat e ngurtë ku nxehtësia transmetohet përmes dridhjeve të grimcave (atomeve dhe molekulave) nga pjesa e ngrohtë e metalit në pjesën më të ftohtë; ▪ <u>shpjegon</u> se trupat e ngurtë metalikë janë përçues të mirë të nxehtësisë;

	▪ <u>dallon</u> shkallën e përçueshmërisë në trupat e ngurtë; ▪ <u>dallon</u> përçuesit nga izolatorët; ▪ <u>përshkruan</u> se ka shumë trupa të ngurtë që e përçojnë energjinë termike më mirë se izolatorët termikë, por më dobët se përçuesit e mirë të nxehtësisë; ▪ <u>përshkruan</u> pse përçueshmëria termike është e dobët në gazra dhe në shumicën e lëngjeve.
Konveksioni	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se konveksioni është dukuria e transferimit të energjisë termike në lëngje dhe gaze; ▪ <u>shpjegon</u> konveksionin në lëngje dhe gazra varësisht dendësisë së tyre dhe ilustrojeni me shembuj eksperimental.
Rrezatimi termik	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se rrezatimi termik është një formë e rrezatimit infra të kuq dhe të gjitha objektet lëshojnë këtë lloj rrezatimi; ▪ <u>tregon</u> se transferimi i energjisë termike përmes rrezatimit nuk ka nevojë për mjedis lëndor; ▪ <u>shpjegon</u> se si ngjyra (e zezë apo e bardhë) dhe sipërfaqja (mat apo me shkëlqim) ndikojnë në mënyrën se si objektet lëshojnë, përthithin dhe pasqyrojnë rrezatimin infra të kuq; ▪ <u>shpjegon</u> se që një trup të ruajë një temperaturë konstante, duhet që sasia e energjisë që ai lëshon duhet të jetë e barabartë me sasinë e energjisë që ai merr; ▪ <u>shpjegon</u> se si ndryshon temperatura e një trupi kur shpejtësia e marrjes së energjisë tejkalon shpejtësinë e humbjes së saj; ▪ <u>shpjegon</u> se si ndryshon temperatura e Tokës kur vendoset ekuilibri ndërmjet sasisë së rrezatimit diellor që ajo përthith dhe sasisë së rrezatimit që Toka lëshon nga sipërfaqja e saj;

	▪ <u>dallon</u> emetuesit e mirë dhe të dobët të rrezatimit infra të kuq përmes eksperimenteve; ▪ <u>dallon</u> përthithësit e mirë dhe të dobët të rrezatimit infra të kuq përmes eksperimenteve; ▪ <u>shpjegon</u> se si shpejtësia e emetimit të rrezatimit varet nga sipërfaqja e trupi dhe temperatura e tij.
Efektet e transmetimit të energjisë termike Përçueshmëria termike Konveksioni Rrezatimi termik	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> zbatimet të dukurive të përçueshmërisë termike, konveksionit dhe rrezatimit termik, duke përfshirë: (a) ngrohjen e objekteve si p.sh. tenxheret në kuzhinë; (b) ngrohjen e një dhome nga një ngrohës përmes konveksionit; ▪ <u>shpjegon</u> disa nga përdorimet dhe efektet e përçueshmërisë termike, konveksionit dhe rrezatimit termik, në të cilat kemi me shumë se një lloj transferimi i energjisë termike, si p.sh.: (a) një zjarr që djeg dru ose qymyr; (b) një radiator në një makinë.

5.3.3. Tematika 3: Elektriciteti, magnetizmi dhe induksioni elektromagnetik

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë trajton dukuritë elektrike dhe magnetike si pjesë të pandashme të elektromagnetizmit. Fillimisht studiohen ngarkesat elektrike, fushat elektrike dhe rrymat elektrike në qarqe të thjeshta. Më pas, fokusi kalon tek fushat magnetike dhe ndikimi i tyre mbi rrymat elektrike dhe materialet. Një kapitull kyç është induksioni elektromagnetik, që shpjegon si krijohet rryma përmes ndryshimit të fushës magnetike. Kjo tematikë shpjegon bazat e funksionimit të pajisjeve si motorët elektrikë, gjeneratorët dhe transformatorët.

ELEKTROSTATIKA

Njohuritë dhe konceptet

Aftësitë

Elektrostatika Ngarkesat elektrike dhe bashkëveprimi elektromagnetik Ligji i ruajtjes së ngarkesave Përçuesit dhe dielektrikët Ligji i Kulonit. Parimi i pavarësisë së veprimit të forcave Fusha elektrike konstante Fusha elektrike e krijuar nga një ose disa ngarkesa në prehje Paraqitja grafike/vizualizimi e/i fushës elektrike Fusha elektrike e përçuesve të ngarkuar Intensiteti i fushës elektrike Forca e fushës elektrike	Nxënësi: • <u>emërton</u> ngarkesat pozitive dhe negative bazuar në marrëveshjen historike; • <u>shpjegon</u> që ngarkesat me shenja të njëjta shtyhen dhe ngarkesat me shenja të kundërta tërhiqen; • <u>përshkruan</u> eksperimente të thjeshta për të treguar si përftohen ngarkesat elektrike nëpërmjet fërkimit; • <u>shpjegon</u> se kur trupat e ngurtë ngarkohen me elektricitet kemi kalim të ngarkesave elektrike nga njëri trup tek tjetri; • <u>dallon</u> përçuesit nga dielektrikët me anë të një eksperimenti të thjeshtë; • <u>tregon</u> se njësia matëse e ngarkesave elektrike sipas sistemit SI është C (kuloni); • <u>njihson</u> forcën elektrike me të cilën bashkëveprojnë dy ngarkesa pikësore, duke zbatuar ligjin e Kulonit: $F = k \frac{q_1 q_2}{r^2}$; • <u>tregon</u> kuptimin fizik të vijave të forcës së fushës elektrike dhe përcakton drejtimin e kahun e tyre, duke u bazuar në shenjën e ngarkesës elektrike provë, që evidenton fushën elektrike; • <u>paraqet</u> tablonë e vijave të fushës elektrike të krijuar nga një ngarkesë pikësore; • <u>paraqet</u> forcën që vepron mbi një ngarkesë të vendosur në një fushë elektrike të njëtrajtshme; • <u>bën dallimin</u> ndërmjet forcës elektrike dhe intensitetit të fushës elektrike; • <u>njihson</u> fushën elektrike të një ngarkese pikësore: $E = \frac{kq}{\epsilon r^2}$ • <u>përshkruan</u> modele të thjeshta të fushës elektrike, duke përfshirë drejtimin e fushës: (a) në hapësirën rreth një ngarkese pikësore;

	(b) në hapësirën rreth një sferë përçuese të ngarkuar; (c) në hapësirën ndërmjet dy pllakave përçuese paralele me ngarkesa të kundërta; • <u>paraqet</u> vektorin e fushës elektrike të krijuar nga bashkësia e dy ngarkesave të së njëjtës madhësi me shenja të njëjta dhe të kundërta; • <u>krahason</u> madhësitë që karakterizojnë fushën gravitacionale me ato që karakterizojnë fushën elektrostatike.
RRYMA ELEKTRIKE KONSTANTE	
Rryma elektrike konstante Intensiteti i rrymës elektrike Ligji i Omit për një pjesë të qarkut Rezistenca elektrike Varësia e rezistencës elektrike nga temperatura Rryma elektrike alternative Paraqitja grafike e rrymës së vazhduar dhe alternative	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se rryma elektrike konstante lidhet me rrjedhën e ngarkesës në përçues me ritëm kohor të njëjtë; ▪ <u>përcakton</u> kahun teknik/konvencional të rrymës elektrike konstante si lëvizje e orientuar e ngarkesave nga poli pozitiv në polin negativ të burimit; ▪ <u>shpjegon</u> se drejtimi real i lëvizjes së elektroneve të lira brenda përçuesit është nga poli negativ në polin pozitiv, pra i kundërt me kahun e rrymës konvencionale; ▪ <u>përshkruan</u> përdorimin e ampermetrave (analogë dhe digjitalë) me diapazone të ndryshme vlerash për rrymën; ▪ <u>përshkruan</u> përçueshmërinë elektrike në metal si rezultat i lëvizjes së lirë të elektroneve; ▪ <u>bën</u> dallimin mes rrymës elektrike konstante (d.c.) dhe rrymës alternative (a.c.); ▪ <u>paraqet</u> grafikisht rrymën elektrike konstante dhe rrymën alternative;

	▪ <u>përcakton</u> rrymën elektrike konstante me raportin e sasisë së ngarkesave elektrike që kalojnë në përçues në njësinë e kohës: $I = \frac{\Delta q}{\Delta t};$ ▪ <u>njehson</u> rezistencën elektrike të një përçuesi me formulën: $R = \rho \frac{l}{S};$ ▪ <u>shpreh</u> lidhjen e rezistencës elektrike të një përcjellësi metalik nga në lloji i materialit, gjatësisë dhe shpërfaqjes së prerjes tërthore të tij; ▪ <u>përshkruan</u> një eksperiment përmes të cilit matim vlerën e rezistencës elektrike në qark përmes vlerave të rrymës dhe tensionit të matura me ampermetër dhe voltmetër; ▪ <u>ndërton</u> grafikët e rrymës nga tensioni për një rezistor me rezistencë konstante, një llambë me filament dhe një diodë; ▪ <u>analizon</u> varësinë e rezistencës elektrike të një përcjellësi nga përmasat dhe lloji i materialit nga ku: - rezistenca elektrike është në përpjesëtim të drejtë me gjatësinë e përcjellësit; - rezistenca elektrike është në përpjesëtim të zhdrejtë me sipërfaqen e prerjes tërthore të tij; ▪ <u>shpjegon</u> varësinë e rezistencës specifike (ρ) nga temperatura dhe koeficienti termik i rezistencës specifike (α). ▪ <u>përkufizon</u> punën e forcës elektrike në një qark elektrik , duke shpjeguar shndërrimin e energjisë elektrike në energji dritore gjatë ndezjes së llambës. ▪ <u>paraqet</u> grafikisht rrymën e vazhduar konstante dhe rrymën alternative;

	▪ <u>zbaton</u> ligjin e Omit për një pjesë homogjen të qarkut: $I = \frac{U}{R}$;
QARQET ELEKTRIKE TË LIDHJES NË SERI, PARALEL DHE TË PËRZIER	
Skemat e qarqeve elektrikë Elementët e qarkut elektrik dhe funksionet e tyre Qarku elektrik i lidhjes në seri Qarku elektrik i lidhjes në paralel Qarku i lidhjes të përzier Rezistencë e përgjithshme Skema e qarkut ekuivalent	Nxënësi: ▪ <u>vizaton</u> dhe <u>interpreton</u> diagrame qarqesh elektrike që përmbajnë komponentë të ndryshëm elektrikë dhe elektronikë, duke përfshirë: pila, bateri, gjeneratorë, ndarës potenciali, çelësa, rezistorë, ngrohës, termistorë NTC, rezistenca të varur nga drita (LDR), llamba, motorë, ampermetra, voltmetra, spirale magnetizuese, transformatorë, siguresa dhe relé, dhe të shpjegojë funksionimin dhe rolin e secilit komponent në qark. ▪ <u>vizaton</u> dhe <u>interpreton</u> diagrame qarqesh, që përmbajnë dioda të thjeshta dhe dioda që emetojnë dritë (LED), dhe tregon rolin e secilit komponent në qark; ▪ <u>ndërton</u> dhe interpreton skemat ekuivalente të qarqeve elektrike me lidhje të përzier; ▪ <u>ndërton</u> diagramet e qarqeve elektrike të lidhjes në seri ose në paralel me elementët përbërës të tyre (burim rryme, voltmetër, ampermetër, diodë, elektromotor, rezistencë, llambë, etj.); ▪ shpjegon se në një qark ku rryma nuk ndryshon, nëse diferenca e potencialit(tensioni) nëpër një përcjellësi elektrik rritet edhe rezistenca e tij rritet; ▪ <u>njehson</u> rrymën që kalon në secilën rezistencë të qarkut elektrik; ▪ <u>njehson</u> tensionin që zbatohet në secilën rezistencë të qarkut elektrik; ▪ <u>përshkruan</u> veprimin e një potenciometri në një qark elektrik; ▪ <u>interpreton</u> përmes barazimit të mëposhtëm se në një qark të lidhjes në seri të dy rezistencave sa më e madhe është rezistenca aq më i madh është tensioni që kalon në të:

$$R_1/R_2 = V_1/V_2$$

- njehson rezistencën e përgjithshme të një qarku kur lidhja ndërmjet rezistencave është në seri, në paralel apo lidhje e përzier;
- shpjegon se rezistenca e përgjithshme e dy apo më shumë rezistencave të lidhura në paralel është më e vogël se rezistenca e secilës rezistencë;
- njehson forcën elektromotore rezultante kur burimi është i përbërë nga disa burime të lidhur në seri;
- interpretton përparësitë e lidhjes së llambave në paralel në një qark elektrik që ndërtohet për ndriçimin e një mjedisi;
- shpjegon se në qarqet e lidhjes në seri ose në paralel:
 - (a) shuma e rrymave që hyjnë në një nyje tek një qark ku rezistencat janë të lidhura në paralel është e barabartë me shumën e rrymave që dalin nga nyja;
 - (b) diferenca potenciale (tensioni) e komponentëve të një qarku të lidhjes në seri është e barabartë me shumën e diferencave potenciale individuale të secilit komponent;
 - (c) diferenca e potencialit (tensioni) për një numër rezistencash të lidhura në paralel është e barabartë me diferencën e potencialit që kalon nëpër një degë të vetme të këtij qarku;
- shpjegon se rryma në çdo pikë të një qarku elektrik të lidhjes në seri është e njëjtë;
- shpjegon se rryma në secilën rezistencë të një qarku elektrik të lidhjes në seri është e njëjtë;
- shpjegon se në një qark të lidhjes në paralel, rryma që vjen nga burimi është më e madhe se rryma në secilën degë.

FORCA ELEKTROMOTORE

Forca elektromotore dhe lidhja me diferencën e potencialit Forcë elektromotore Diferenca e potencialit	Nxënësi: ▪ <u>përcakton</u> forcën elektromotore (f.e.m.) si punën elektrike që kryen një burim për të lëvizur një njësi ngarkese nëpër një qark të plotë; ▪ <u>shpjegon</u> se njësia matëse e forcës elektromotore në sistemin SI është volt (v); ▪ <u>shpjegon</u> që njësia matëse e diferencës së potencialit midis dy pikave është volt (V); ▪ <u>shpjegon</u> se f.e.m. e një burimi është e barabartë me punën që kryejnë forcat anësore të burimit për zhvendosjen e njësisë së ngarkesës pozitive në tërë qarkun elektrik; ▪ <u>përshkruan</u> përdorimin e voltmetrave (analogë dhe digjitalë) për matjen e tensionit me diapazone të ndryshëm vlerash; ▪ <u>shpjegon</u> se çdo burim rryme karakterizohet nga f.e.m. dhe rezistenca e brendshme.

ENERGJIA DHE FUQIA E RRYMËS ELEKTRIKE

Energjia dhe fuqia e rrymës elektrike Ligji i Xhaul-Lencit Energjia dhe fuqia e rrymës elektrike Njehsimi i energjisë elektrike të shpenzuar në kosto financiare	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se qarqet elektrike transferojnë energjinë elektrike nga burimi tek elementët e një qarkut elektrik; ▪ <u>interpreton</u> ligjin e Xhaul-Lencit, si ligj i shndërrimit të energjisë elektrike në energji termike; ▪ <u>zbaton</u> ligjin e Xhaul-Lencit në zgjidhjen e problemave: $Q = I^2 R t = U I t$; ▪ <u>njehson</u> fuqinë termike të rrymës; $P = UI$; • përdor formulën e mëposhtme për njehsimin e energjisë elektrike: $E = Pt = U I t$; • <u>mat</u> energjinë elektrike në kilovat-orë (kWh) dhe <u>njehson</u> koston financiare të shpenzimit të pajisjeve të një rrjeti elektrik, duke u bazuar në çmimin për njësi.
MBROJTJA DHE SIGURIA NGA ELEKTRICITETI	
	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> dhe <u>analizon</u> rreziqet elektrike të lidhura me: (a) Izolatorët e dëmtuar — të kuptojë si një izolator është dëmtuar mund të shkaktojë rrjedhje të rrymës, shkarkime elektrike dhe rrezik për goditje elektrike apo zjarre; (b) Kabllot që mbinxehen — të identifikojë rreziqet nga mbinxehja dhe dëmtimi i kablllove për shkak të ngjeshjes dhe mungesës së ventilimit, që mund të shkaktojë shkarkime, zjarre ose dështim të pajisjeve;

	(c) Kushtet e lagështirës — të analizojë se si lagështia rrit rrezikun nga shkarkimet elektrike dhe lidhjet e shkurtra për shkak të zvogëlimit të rezistencës së materialeve izoluese dhe dëmtimit të izolatorit(material izolues); (d) Rryma e tepërt nga mbingarkesa e prizave, kur shtojmë pajisjet në rrjet, prizave të vetme për dy apo tri pajisje — të përshkruajë si mbingarkesa shkakton rritje të rrymës në qarqet elektrike, që mund të çojë në mbinxehje, dëmtime të pajisjeve, lidhje të shkurtra në qark dhe zjarre; ▪ <u>shpjegon</u> funksionet e komponentëve të një qarku elektrik dhe burimit nga furnizohet me rrymë, duke përfshirë: linjën elektrike, nulin dhe tokëzimin, si dhe të argumentojë rëndësinë e lidhjes së çelësit që shërben për furnizimin me rrymë të pajisjeve dhe ndërprerjen e funksionimit të tyre; ▪ <u>përshkruan</u> rolin e funksionimit të çelësave termikë dhe siguresave, duke qenë në gjendje të zgjedhë vlerat e përshtatshme të siguresave dhe konfigurimet e duhura të çelësave termikë në varësi të kërkesave të qarqeve elektrike; ▪ <u>shpjegon</u> arsyet pse mbulesa e jashtme e aparateve elektrike duhet të jetë izolator (me izolim të dyfishtë) ose e lidhur me tokën (tokëzuar), duke siguruar kështu mbrojtje nga goditjet elektrike; ▪ <u>shpreh</u> dhe <u>argumenton</u> se një siguresë pa lidhje tokëzimi mbron në mënyrë efektive qarkun dhe kabllot për aparate me izolim të dyfishtë, duke garantuar sigurinë elektrike, përmes ndërprerjes së rrymës në rast mbingarkese ose lidhjeve të shkurtra, edhe në mungesë të tokëzimit.
DUKURITË MAGNETIKE	
Magnetet dhe vetitë e tyre	Nxënësi:

Fusha magnetike Vijat e fushës magnetike Drejtimi i fushës magnetike Fusha magnetike e Tokës Elektromagnetet	▪ <u>përcakton</u> polin verior (N) dhe polin jugor (S) të një magneti; ▪ <u>shpjegon</u> se polet e njëjta shtynjë njëri-tjetrin dhe polet e kundërta tërheqin njëri-tjetrin; ▪ <u>tregon</u> se magnetet mund të tërheqin materiale magnetike, si hekuri, edhe nëse këto materiale nuk janë të magnetizuar; ▪ <u>krahason</u> vetive e magneteve të përkohshëm (prej hekuri të butë) dhe vetive të magneteve të përhershëm (prej çeliku); ▪ <u>bën</u> dallimin midis materialeve magnetike dhe jomagnetike; ▪ <u>paraqet</u> grafikisht, me anë të vijave të forcës, fushën magnetike që krijohet rreth një shufre magnetike drejtvizore ose rreth një magneti në formë patkoi; ▪ <u>shpjegon</u> se bashkëveprimi magnetik realizohet nëpërmjet fushës magnetike; ▪ <u>tregon</u> se Toka është një magnet gjigand, që ka polin (N) në jugun gjeografik dhe polin (S) në veriun gjeografik; ▪ <u>vizaton</u> vijat e fushës magnetike me eksperimentin me tallash hekuri; ▪ <u>përcakton</u> polet gjeografikë duke përdorur busullën; ▪ <u>shpjegon</u> përdorimet e magneteve të përhershëm dhe elektromagneteve; ▪ <u>shpjegon</u> se madhësia e një fushe magnetike varet nga dendësia e vijave të fushës magnetike.
FUSHA MAGNETIKE E PËRÇUESIT ME RRYMË	
Fusha magnetike e përçuesit me rrymë Drejtimi i fushës magnetike	Nxënësi: ▪ <u>vizaton</u> dhe <u>përcakton</u> drejtimin dhe kahun e vijave të forcës së fushës magnetike të krijuar nga një përçues me rrymë apo solenoid, duke përdorur rregullën e dorës së djathtë;

Efekti magnetik i rrymës elektrike Forca e Amperit Veprimi i fushës magnetike mbi përçuesit me rrymë	▪ <u>përshkruan</u> një eksperiment për të hulumtuar modelin dhe drejtimin e fushës magnetike të krijuar nga rryma elektrike nëpër një përçuesi drejtvizor dhe në një solenoid, duke përdorur tallash hekuri për të vizualizuar vijat e fushës; ▪ <u>shpjegon</u> ligjin e Amperit (vetëm interpretim cilësor pa përdorimin e formulës); ▪ <u>zbaton</u> rregullën e dorës së majtë për përcaktimin e drejtimit të forcës magnetike mbi përçuesin me rrymë; ▪ <u>shpjegon</u> se si efekti magnetik i rrymës elektrike përdoret në reletë dhe altoparlantët, duke përshkruar mekanizmin e funksionimit të tyre dhe duke dhënë shembuj të përdorimeve praktike në sistemet elektrike dhe elektronike; ▪ <u>analizon</u> lidhjen ndërmjet forcës së fushës magnetike dhe faktorëve që ndikojnë mbi të, si intensiteti i rrymës dhe largësia nga përcjellësit ose numri i spirave në një solenoid; ▪ <u>përshkruan</u> se si madhësia dhe drejtimi i rrymës elektrike ndikojnë në intensitetin dhe drejtimin e fushës magnetike të krijuar rreth një përcjellësi drejtvizor dhe një solenoidi, duke theksuar ndryshimet në dendësinë/intensitetin dhe drejtimin e vijave të fushës magnetike.
INDUKSIONI ELEKTROMAGNETIK	
Induksioni elektromagnetik Fluksi magnetik Induksioni i fushës magnetike Rrymë e induktuar Forcë elektromotore e induktuar Ligji i Lencit	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> kuptimin fizik të fluksit magnetik; ▪ <u>njehson</u> fluksin magnetik dhe ndryshimin e tij: $\Phi = B S \cos \alpha \qquad \Delta\Phi = \Phi_2 - \Phi_1;$ ▪ <u>përdor</u> njësinë T(tesla) për induksionin e fushës magnetike dhe njësinë W (Weber) për fluksin e

	fushës magnetike në sistemin e njësive SI; ▪ <u>shpjegon</u> eksperimentalisht dukurinë e induksionit elektromagnetik; ▪ <u>shpjegon</u> se në një përçues që lëviz në një fushë magnetike induktohet një forcë elektromotore (f.e.m.), e cila sjell me vete lindjen e një rrymë elektrike e quajtur rrymë e induktuar; ▪ <u>shpreh</u> faktorët që ndikojnë në madhësinë e forcës elektromotore të induktuar; ▪ <u>përcakton</u> kahun e rrymës së induktuar në përçuesin e mbyllur duke zbatuar ligjin e Lencit.
Gjeneratori Parimi i punës së gjeneratorit me rrymë alternative Paraqitja grafike e ndryshimit të forcës elektromotore	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> parimin e punës së një forme të thjeshtë të gjeneratorit me rrymë alternative (me spirale ose magnet që rrotullohet), duke shpjeguar funksionin e unazave të rrëshqitjes dhe furçave për transmetimin e rrymës elektrike të induktuar; ▪ <u>ndërton</u> një skicë dhe <u>interpretin</u> grafikisht ndryshimin e forcës elektromotore (f.e.m.) në funksion të kohës për një gjenerator të thjeshtë me rrymë alternative, si dhe lidh pozicionin e spirales të gjeneratorit me vlerat maksimale, minimale dhe zero të f.e.m.-së së induktuar.
Motori elektrik	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se mbi një spire me rrymë elektrike brenda një fushe magnetike vepron një moment rrotullues, dhe se madhësia e këtij momenti rritet me rritjen e: (a) numrit të pëstjellave të spirales; (b) intensitetit të rrymës elektrike të induktuar. ▪ <u>përshkruan</u> funksionimin e motorit elektrik, duke përfshirë rolin e komutatorit me unazë të ndarë dhe furçave.

	Shënim: Komutatori është një çelës rrotullues, që ndërron automatikisht drejtimin e rrymës në spirën e një motori elektrik, për të siguruar rrotullim të vazhdueshëm në të njëjtin drejtim.
Transformatori Transformatorët Transmetimi i energjisë elektrike	Nxënësi: • <u>përshkruan</u> ndërtimin e një transformatori të thjeshtë me bërthamë hekuri të butë; • <u>përdor</u> termat: primar, sekondar, tension rritës dhe tension zbritës; primar dhe sekondar; • <u>shpjegon</u> parimin e punës së transformatorit, si një pajisje që shërben për shndërrimin e tensionit alternativ, pa ndryshuar frekuencën; • <u>përcakton</u> llojin e transformatorëve duke njehsuar koeficientin e transformimit nga formulat e mëposhtme: $k = \frac{U_p}{U_s} = \frac{N_p}{N_s} = \frac{I_s}{I_p}$ ku s dhe p janë tensionet, numrat e spirave dhe rrymat në sekondarin dhe primarin e transformatorit; • <u>njihson</u> rendimentin e transformatorit; • <u>shpjegon</u> pse transformatori punon me rrymë alternative; • <u>përshkruan</u> përdorimin e transformatorëve për transmetimin e energjisë elektrike me tension të lartë; • <u>argumenton</u> përparësitë e transmetimit të energjisë elektrike me tension të lartë; • <u>shpjegon</u> pse humbjet e energjisë në kablllo janë më të vogla kur tensioni është më i lartë.

5.3.4. Tematika 4: Valët

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë trajton natyrën dhe përhapjen e valëve mekanike dhe elektromagnetike. Ajo përfshin studimin e dritës si valë, duke shpjeguar dukuritë e pasqyritit dhe përthyerjes. Analizohen thjerrat dhe formimi i shëmbëllimeve përmes tyre, si dhe dukuria e dispersionit të dritës. Një pjesë e rëndësishme i kushtohet valëve elektromagnetike, llojeve të ndryshme të rrezatimeve dhe përdorimeve të tyre në teknologji dhe mjekësi. Gjithashtu trajtohet nevoja për mbrojtje nga rrezatimet e dëmshme, sidomos ato me energji të lartë si rrezet UV dhe rrezatimi jonizues.

VALËT

Njohuritë dhe konceptet	Aftësitë dhe proceset
Vetitë e valëve Karakteristikat e valëve Valë gjatësore dhe tërthore Paraqitja grafike e valëve Pasqyrimi i valëve Përthyerja e valëve Difraksioni i valëve	Nxënësi: ▪ <u>përkufizon</u> dukurinë e përhapjes së valës në një mjedis; ▪ <u>shpjegon</u> që vala gjatë përhapjes transmeton energji, por jo lëndë; ▪ <u>shpjegon</u> si përhapen valët kur shkaktohen nga dridhjet në litar, në një sustë apo në sipërfaqen e qetë të ujit; ▪ <u>përshkruan</u> dukurinë e përhapjes së valëve, duke e ilustruar me lëkundjet që përhapen në një litar, në një sustë apo val në sipërfaqen e qetë të ujit; ▪ <u>shpjegon</u> që valët përhapen kur ngacmimi transmetohet në një mjedis lëndor; ▪ <u>përshkruan</u> madhësitë fizike që karakterizojnë valën mekanike si: (front i valës, gjatësi e valës, amplitudë, kreshtë, gropë, periodë, frekuencë dhe shpejtësi e valës); ▪ <u>përdor</u> formulën që shpreh lidhjen e shpejtësisë së valës, frekuencës dhe gjatësisë së saj: $v = f \times \lambda;$ ▪ <u>dallon</u> valët gjatësore nga valët tërthore, duke i ilustruar me shembuj;

	▪ <u>interpreton</u> paraqitjen grafike të valëve gjatësore dhe tërthore nëpërmjet shembullit; ▪ <u>shpjegon</u> që në valët tërthore drejtimi i lëvizjeve të grimcave është pingul me drejtimin e përhapjes së valës, si në rastet e (valëve që përftohen nga rrezatimi elektromagnetik, valët e ujit, valët sizmike, etj.); ▪ <u>shpjegon</u> që në valët gjatësore drejtimi i lëvizjeve të grimcave është paralel me drejtimin e përhapjes së valës, si në rastet e (valëve të zërit, valët sizmike parësore modelohen si valë gjatësore, etj.); ▪ <u>shpjegon</u> kuptimin fizik të pasqyrimin, përthyerjes dhe difraksionit të valëve, duke i ilustruar me shembuj me shembuj; ▪ <u>shpjegon</u> se difraksioni ndodh atëherë kur gjatësia e valës (λ) është e krahasueshme me madhësinë e pengesës (d) përmes së cilës kalon vala.

DRITA DHE PËRHAPJA E SAJ

Pasqyrimi dhe përthyerja e dritës Ligji i pasqyrimin Pasqyrat e rrafshëta Karakteristikat e shëmbëllimit nga pasqyrat e rrafshëta Ligji i përthyerjes Treguesi i përthyerjes Pasqyrimi i plotë i brendshëm Fibrat optike dhe përdorimet e tyre	Nxënësi: • <u>përkufizon</u> dhe <u>përdor</u> konceptet vijë pingule/normale me sipërfaqen, kënd i rënies, kënd i pasqyrimin dhe kënd i përthyerjes; • <u>përshkruan</u> si formohet shëmbëllimi i një objekti të vendosur para një pasqyrë të sheshtë dhe tregon karakteristikat e shëmbëllimit (virtual, i drejtë, i barabartë me madhësinë e objektit); • <u>tregon</u> që këndi i rënies është i barabartë me këndin e pasqyrimin (ligji i pasqyrimin); ▪ <u>ndërtton</u> shëmbëllime të thjeshta dhe njehson madhësitë që karakterizojnë shëmbëllimet që përftohen nga pasqyrat e rrafshëta; ▪ përkufizon dhe përdor konceptet fizike: vijë pingule/normale me sipërfaqen, kënd i rënies, kënd i pasqyrimin;

	▪ <u>përshekruan</u> një eksperiment për të treguar përthyerjen e dritës nga pllaka qelqi me faqe paralele; ▪ <u>përshekruan</u> kalimin e dritës nëpër një material transparent (i kufizuar vetëm në kufijtë midis dy mjediseve); ▪ <u>përshekruan</u> dhe <u>zbaton</u> ligjin e pasqyrimin dhe të përthyerjes së dritës; ▪ <u>përshekruan</u> pasqyrimin e plotë të brendshëm, duke e ilustruar me shembuj nga jeta e përditshme; ▪ <u>përkufizon</u> treguesin e thyerjes si raporti i shpejtësive të një vale në dy mjedise të ndryshme; ▪ <u>tregon</u> lidhjen ndërmjet treguesit të përthyerjes dhe shpejtësive të dritës në dy mjediset ku kalon ajo; $\frac{\sin \alpha}{\sin \beta} = \frac{v_1}{v_2} \quad n_1 \sin \alpha = n_2 \sin \beta;$ ▪ <u>shpjegon</u> se pasqyrimi i plotë i brendshëm ndodh kur drita kalon nga një mjedis me tregues përthyerje më të madh në një mjedis me tregues përthyerje më të vogël; ▪ <u>përcakton</u> këndin kufi të rënies për të cilin ndodh pasqyrimi i plotë i brendshëm dhe jep shpjegimin fizik të tij; ▪ <u>shpjegon</u> ndërtimin dhe funksionimin e fibrave optike si zbatim i pasqyrimin të plotë të brendshëm; ▪ <u>përshekruan</u> përdorimin e fibrave optike në mjekësi dhe telekomunikacion.
Thjerrat e holla Thjerrat përmbledhëse/konvergjente Thjerrat shpërhapëse/divergjente Karakteristikat e shëmbëllimit Qelqi zmadhues	Nxënësi: ▪ <u>përkufizon</u> dhe <u>dallon</u> thjerrat përmbledhëse/konvergjente nga thjerrat shpërndarëse/divergjente; ▪ <u>përkufizon</u> dhe <u>përdor</u> konceptet fizike: gjatësi e objektit, gjatësi e shëmbëllimit, boshti optik kryesor dhe largësi vatrore, largësi e objektit nga thjerra, largësi e shëmbëllimit nga thjerra, fuqi optike, zmadhimi/zvogëlimi i shëmbëllimit;

Syri miop dhe hipermetrop	▪ <u>ndërton</u> shëmbëllimin që jep thjerra përmbledhëse dhe shpërndarëse, kur objekti ndodhet: - në pozicion sa dyfishi i largësisë vatrore; - ndërmjet vatrës dhe dyfishit të largësisë vatrore; - brenda vatrës; ▪ <u>përshkruan</u> karakteristikat e shëmbëllimit duke përdorur termat:(i zmadhuar / i së njëjtës madhësi / i zvogëluar, i drejtë / i përmbytur dhe real / virtual) për të gjitha shëmbëllimet që jep thjerra përmbledhëse dhe shpërndarëse; ▪ <u>vizaton</u> dhe <u>tregon</u> ku duhet të vendoset objekti që thjerra përmbledhëse të japë shëmbëllim virtual; ▪ <u>përshkruan</u> përdorimin e lupës/qelqit zmadhues që shërben për zmadhimin e objekteve; ▪ <u>përshkruan</u> përdorimin e thjerrave përmbledhëse/konvergjente dhe shpërndarëse/divergjente për të korrigjuar te metat e syrit miopinë dhe hipermetropinë.
Dispersioni i dritës Dispersioni/Zbërthimi i dritës së bardhë	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> dispersionin/zbërthimin e dritës, duke e ilustruar me zbërthimin e dritës së bardhë kur kalon nëpër një prizëm prej qelqi; ▪ <u>përshkruan</u> dispersionin zbërthimin e dritës së bardhë në shtatë ngjyrat e spektrit të dukshëm sipas frekuencave dhe gjatësive valore: - sipas frekuencave në rritje: nga drita e kuqe, portokalli, e verdhë, jeshile, blu, vjollcë; - sipas gjatësive valore nga më e madhja në më të voglën: e kuqe ka gjatësi valore më të madhe dhe ngjyra vjollca më të shkurtër; ▪ <u>përkufizon</u> dritën monokromatike si dritë që ka një frekuencë (ose gjatësi valore) të vetme.

Spektri elektromagnetik Valët elektromagnetike	Nxënësi: ▪ <u>rendit</u> valët në spektrin elektromagnetik sipas gjatësisë së tyre dhe sipas frekuencës së tyre; ▪ <u>shpjegon</u> valët elektromagnetike si rast i veçantë i valëve tërthore; ▪ <u>shpjegon</u> pse drita është valë elektromagnetike; ▪ <u>shpjegon</u> se valët elektromagnetike përhapen me shpejtësi të njëjtë në zbrazësi/vakum; ▪ <u>përshkruan</u> përdorimet tipike të valëve të spektrit elektromagnetik, duke përfshirë: (a) Valët e radios; transmetime radio dhe televizive, astronomi, identifikim me frekuencë radio (RFID) (b) Mikro-valët; televizion satelitor, telefona celularë, furra me mikrovalë (c) Infra të kuqe; grilla elektrike, komunikime në distancë të shkurtër si pultet për televizorë, alarme për ndërhyrje, imazheri termike, fibra optike (d) Dritën e dukshme; shikimi, fotografia, ndriçimi (e) Ultravjollcë; shenjim për siguri, zbulimi i kartëmonedhave false, sterilizimi i ujit (f) Rrezet X; skanime mjekësore, skanues sigurie (g) Rrezet gama; sterilizimi i ushqimit dhe pajisjeve mjekësore, zbulimi i kancerit dhe trajtimi i tij; ▪ <u>përshkruan</u> efektet e dëmshme të njerëzit nga ekspozimi i tepërt ndaj rrezatimit elektromagnetik, duke përfshirë: (a) Mikro-valët; nxehtësi e brendshme e qelizave të trupit; (b) Infra të kuqe; djegie në lëkurë; (c) Ultravjollcë; dëmtim i qelizave sipërfaqësore dhe syve, duke çuar në kancer të lëkurës dhe sëmundje të syve;

	(d) Rrezet X dhe rrezet gama; mutacione ose dëmtim të qelizave në tru; ▪ <u>tregon</u> se shpejtësia e valëve elektromagnetike në zbrazëti është 3.0×10^8 m/s dhe është afërsisht e njëjtë me shpejtësinë në ajër; ▪ <u>shpjegon</u> se komunikimi me satelitët artificialë bëhet kryesisht me anë të mikrovalëve: (a) disa telefona satelitorë përdorin satelitë artificialë në orbitë me rreze të vogël; (b) disa telefona satelitorë dhe televizioni satelitor me transmetim të drejtpërdrejtë përdorin satelitë gjeostacionarë"; ▪ <u>tregon</u> se shumë sisteme të rëndësishme të komunikimit mbështeten në rrezatimin elektromagnetik, duke përfshirë: (a) telefonat celularë (telefonat mobilë) dhe internetin pa tela që përdorin mikrovalët, sepse mikrovalët mund të depërtojnë përmes disa mureve dhe kërkojnë vetëm një antenë të shkurtër për transmetim dhe marrje; (b) Bluetooth-in që përdor valët e radios me energji të ulët ose mikrovalë, sepse ato mund të kalojnë përmes mureve, por sinjali dobësohet kur ndodh ky kalim; (c) fibrat optike (dritë e dukshme ose infra të kuqe) që përdoren për televizion kabllor dhe internet me shpejtësi të lartë, sepse qelqi është transparent për dritën e dukshme dhe dritë infra të kuqe; drita e dukshme dhe infra e kuqe me gjatësi vale të shkurtër mund të mbajnë norma të larta transmetimi të të dhënave; ▪ <u>bën</u> dallimin midis një sinjali digjital dhe një sinjali analog; ▪ <u>tregon</u> se një tingull mund të transmetohet si sinjal digjital ose analog; ▪ <u>shpjegon</u> përfitimet e sinjalizimit digjital, duke përfshirë:

	- <u>rritjen</u> e shpejtësisë së transmetimit të të dhënave; - <u>rritjen</u> e diapazonit (distancës) falë rikrijimit të saktë të sinjalit.
Tingujt Vala zanore Shpejtësi e zërit Ultratingujt	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> si prodhohet zëri nga burimet që shkaktjnë dridhje/lëkundje në një mjedis; ▪ <u>përshkruan</u> natyrën gjatësore të valëve zanore, ku grimcat e mjedisit lëkunden paralelisht me drejtimin e përhapjes së valës; ▪ <u>shpjegon</u> se për transmetimin e valëve zanore është i nevojshëm një mjedis lëndor si: ajri, uji apo edhe një trup i ngurtë; ▪ <u>tregon</u> se shpejtësia e zërit në ajër është përafërsisht 334/ 330–350 metra në sekondë (m/s); ▪ <u>përshkruan</u> ngjeshjen dhe rrallimin e grimcave që përbëjnë mjedisin; ▪ <u>shpjegon</u> si ndryshon shpejtësia e përhapjes së zërit në trupat e ngurtë, lëngje dhe gaze; ▪ <u>përshkruan</u> metodën për të përcaktuar shpejtësinë e zërit në ajër kur matim distancën e përhapjes së sinjalit zanor dhe kohën që sinjali përshkruan këtë distancë ; ▪ <u>interpreton</u> se karakteristikat fiziologjike të tingullit (lartësia, timbri, fortësia) janë të lidhura ngushtë me karakteristikat fizike të tij (frekuencë, amplitudë dhe intensitet); ▪ <u>përshkruan</u> jehonën si dukuri e pasqyrimin të valëve zanore; • <u>përkufizon</u>: a) <u>valët zanore (tingujt)</u> si valë gjatësore me frekuencë nga 20Hz deri më 20 000 Hz , që percepton veshi ynë; b) <u>infratingujt</u> si valë elastike me frekuencë nën 20 Hz; c) <u>ultratingujt</u> si valë elastike me frekuencë mbi 20 000 Hz;

	▪ <u>shpjegon</u> përdorimet e ultratingujve në mjekësi gjatë diagnostikimit të pacientëve; ▪ <u>shpjegon</u> si dhe pse përdoret një oshiloskop; ▪ <u>përshkruan</u> përdorimin e sonometrit për njehsimin e shpejtësisë së ultratingujve për të përcaktuar thellësinë ku ndodhet anija; ▪ <u>përshkruan</u> përdorimet e ultratingujve në skanimin mjekësor të indeve të buta.

5.3.5. Tematika 5: Fizika atomike, bërthamore dhe grimcat elementare

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë trajton strukturën dhe vetitë e atomit dhe bërthamës atomike. Fillimisht analizohet modeli atomik dhe dukuritë si spektri atomik dhe kuantizimi i energjisë. Më pas studiohen reaksionet bërthamore, bashkimi dhe ndarja e bërthamave dhe përdorimet e tyre në energjinë bërthamore dhe mjekësi. Trajtohen gjithashtu rrezatimet bërthamore dhe masat mbrojtëse kundër tyre. Në fund prezantohen grimcat themelore të lëndës dhe forcat themelore që veprojnë në natyrë, duke shpjeguar ndërtimin më të thellë të materies.	
Njohuritë dhe konceptet	Aftësitë
Fizika atomike Ndërtimi i atomit Eksperimenti i Radhëfordit	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> si u zbulua modeli i atomit, duke u bazuar në eksperimentin e Radhëfordit; ▪ <u>përshkruan</u> strukturën e një atomi që përbëhet nga bërthama me ngarkesë pozitive dhe elektronet me ngarkesë negative që rrotullohen rreth bërthamës; ▪ <u>tregon</u> se protonet dhe elektronet kanë ngarkesa të barabarta në vlerë, por me shenja të kundërta, ndërsa neutronet janë thërrmija pa ngarkesë; ▪ <u>shpjegon</u> se atomet formojnë jone pozitive kur humbin elektrone ose jone negative kur fitojnë elektrone.
Fizika bërthamore	Nxënësi:

Ndërtimi i bërthamës Izotopet Reaksionet bërthamore Defekti i masës Energji e lidhjes	▪ <u>përkufizon</u> përbërjen e bërthamës në protone dhe neutrone; ▪ <u>shpreh</u> ngarkesat e protoneve, neutroneve dhe elektroneve në një atom: (+1, 0 dhe -1); ▪ <u>përkufizon</u> termat: numri i protoneve, (numri atomik) Z, dhe numri i nukleoneve, (numri i masës) A, dhe të njehsoni numrin e neutroneve në një bërthamë; ▪ <u>përdor</u> simbolin e një elementi kimik (X), në të cilin janë vendosur A(numri i masës) dhe Z(numri atomik); ▪ <u>përkufizon</u> kuptimin e izotopit dhe tregoni që një element mund të ketë më shumë se një izotop; ▪ <u>shpjegon</u> reaksionet bërthamore, duke e vënë theksin në reaksionet e ndarjes dhe të bashkimit të bërthamave; ▪ <u>shpjegon</u> lidhjen midis numrit të protoneve dhe numrin atomik (Z) në bërthamë; ▪ <u>shpjegon</u> lidhjen midis numrit të neutroneve dhe masës atomike(A) të bërthamës; ▪ <u>shpreh</u> lidhjen ndërmjet defektit të masës dhe energjisë së lidhjes për bërthama të ndryshme.
RADIOAKTIVITETI	
Zbulimi i radioaktivitetit Burimet e radioaktivitetit	Nxënësi: ▪ <u>përkufizon</u> konceptin e radioaktivitetit si rrezatim jonizues që vjen vazhdimisht nga burime natyrore dhe artificiale në ambient; ▪ <u>identifikon</u> burimet kryesore që kontribuojnë në radioaktivitet, duke përfshirë: (a) gazin radon që gjendet në atmosferë; (b) materialet radioaktive në shkëmbinj dhe materiale ndërtimi; (c) rrezatimin nga ushqimi dhe pijet; (d) rrezatimin kozmik që vjen nga hapësira;

	▪ <u>shpjegon</u> se rrezatimi jonizues bërthamor matet me instrumente detektuese, të tilla si detektorët Geiger-Müller, të lidhur me një numërues impulsesh (counter) për regjistrimin e ngjarjeve radioaktive; ▪ <u>përdor</u> dhe interpreton shpejtësinë e numërimit, që shprehet në numërime për sekondë (numërime/s) ose numërime për minutë (numërime/min), si një masë për intensitetin e rrezatimit të detektuar; ▪ <u>përdor</u> matjet e rrezatimit radioaktiv bazë për të llogaritur dhe aplikuar një korreksion të shpejtësisë së numërimit, në mënyrë që të eliminojë ndikimin e spektrit të rrezatimit natyror dhe artificial nga matjet, duke siguruar kështu vlerësime më të sakta të intensitetit të rrezatimit të mostrës së studiuar.
Tre llojet e rrezatimit nga lëndët radioaktive Bërthamat e qëndrueshme dhe të paqëndrueshme Rrezatimet α, β, γ	Nxënësi: ▪ <u>bën dallimin</u> ndërmjet bërthamave të qëndrueshme dhe të paqëndrueshme; ▪ <u>shpjegon</u> se bërthamat e paqëndrueshme i nënshtrohen zbërthimit radioaktiv, duke emetuar rrezet α, β, γ; ▪ <u>përkufizon</u> tre llojet e rrezatimit që përftohen nga lëndët radioaktive; ▪ <u>identifikon</u> vetitë dhe llojet e rrezatimeve α, β, γ, dhe <u>përdor</u> simbolet α, β^+, β^-, γ; ▪ <u>përkufizon</u> rrezatimet alfa (α), beta (β) dhe gamma (γ) nga bërthama duke u bazuar në: (a) natyrën e tyre; (b) efektet relative jonizuese; (c) aftësitë relative për të depërtuar (β^+ nuk përfshihen, me β-particle kuptohen β^-); ▪ <u>përshkruan</u> devijimin e grimcave α, grimcave β dhe γ në fushat elektrike dhe magnetike; ▪ <u>shpjegon</u> efektet e tyre relative jonizuese duke iu referuar: (a) energjisë kinetike (b) ngarkesës elektrike.

Zbërthimi radioaktiv Zbërthimi radioaktiv Qëndrueshmëria e bërthamës	Nxënësi: ▪ <u>përshkruan</u> zbërthimin radioaktiv si një ndryshim spontan dhe rastësor në bërthamën e një izotopi të paqëndrueshëm, i cili mund të përfshijë emetimin e grimcave alfa (α), grimcave beta (β) dhe/ose rrezatimit gamma (γ); ▪ <u>shpjegon</u> se gjatë zbërthimit të rrezatimit alfa ose beta, bërthama e atomit ndryshon duke u shndërruar në bërthamën e një elementi tjetër; ▪ <u>shpjegon</u> që izotopet radioaktive të një elementi ekzistojnë për shkak të tepricës së neutroneve në bërthamë dhe/ose sepse bërthama është shumë e rëndë për t'u kthyer në gjendja të qëndrueshme; ▪ <u>përshkruan</u> efektet e rrezatimit (alfa, beta dhe gamma) në bërthamë, duke përfshirë: - rritjen e qëndrueshmërisë së bërthamës; - pakësimin e numrit të neutroneve të tepërta; - gjatë emetimit të rrezeve beta, ndodh ndryshimi.
Perioda e gjysmëzbërthimit Konstantja e zbërthimit radioaktiv	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se perioda e gjysmëzbërthimit është koha gjatë së cilës zbërthehet gjysma e bërthamave; ▪ <u>njehson</u> periodën e gjysmëzbërthimit të një izotopi, duke përdorur të dhënat nga kurba e varësisë së $A=f(N)$; ▪ <u>shpjegon</u> që rrezatimet (alfa, beta, ose gamma) dhe perioda e gjysmëzbërthimit të izotopit janë faktorë vendimtarë për përzgjedhjen e tij në aplikime të ndryshme praktike, duke përfshirë: (a) përdorimin e izotopeve, që emetojnë rreze alfa me periodë të madhe të gjysmëzbërthimit tek sistemet e alarmit për zjarr;

	(b) përdorimin e rrezatimit gamma për dezinfektimin e ushqimeve, duke shkatërruar bakteret pa dëmtuar ushqimin; (c) përdorimin e izotopeve me rrezatim gamma dhe periodë të madhe të gjysëmzërthimit për sterilizimin e pajisjeve mjekësore; (d) përdorimi i rrezatimeve beta ose gamma në matjen dhe kontrollin e trashësisë së materialeve, duke zgjedhur llojin e rrezes në varësi të depërtimit dhe përthithjes; (e) përdorimi i rrezeve gamma me energji të lartë për diagnostikimin dhe trajtimin e kancerit, përfshirë radioterapinë dhe gjurmimin e tumoreve.
Mbrojtja nga rrezatimet	Nxënësi: ▪ <u>identifikon</u> efektet e rrezeve jonizuese bërthamore te organizmat e gjallë, duke përfshirë shkatërrimin e qelizave kancerogjene dhe mutacionet; ▪ <u>përshkruan</u> mënyrat e sigurta të transportimit, përdorimin dhe ruajtjen e lëndëve radioaktive; ▪ <u>shpjegon</u> masat e sigurisë ndaj rrezatimit jonizues, përmes zvogëlimit të kohës së ekspozimit, duke rritur largësinë nga burimi i rrezatimit dhe përdorimit të mjeteve mbrojtëse.

Shënim: Tematika: Mbrojtja nga rrezatimet rekomandohet të trajtohet si **temë projekti ose modul në bazë shkolle**, duke përfshirë hulumtime, simulime dhe diskutime mbi rastet reale të përdorimit të rrezatimit. Kjo qasje rrit ndërgjegjësimin dhe formon një kulturë të sigurisë tek nxënësit.

5.3.6. Tematika 6: Fizika hapësinore

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë përshkruan lëvizjet e trupave qiellorë, si rrotullimi i Tokës rreth vetes dhe Diellit, që ndikon në formimin e stinëve dhe fazat e Hënës, Sistemin Diellor që përbëhet nga Dielli, planetët, hënat, kometat dhe asteroidet që lëvizin sipas ligjit të tërheqjes universale, Diellin, si një yll mesatar, që gjeneron energji përmes reaksioneve bërthamore, ngjashëm me yjet e tjerë që ndodhen në galaktika të ndryshme, Rrugën e Qumështit që është galaktika jonë, ndërsa konceptet si një vit-dritë, zhvendosja e kuqe dhe Sfondi Mikrovalor Kozmik ndihmojnë në kuptimin e strukturës dhe zgjerimit të universit. Teoria e Big-Bangut, supernovat dhe konstantja e Habllit që shpjegojnë origjinën, zhvillimin dhe të ardhmen e universit.

TOKA DHE SISTEMI DIELLOR

Njohuritë dhe konceptet	Aftësitë
Toka Rrotullimi i Tokës rreth Diellit Formimi i stinëve Rrotullimi i Tokës rreth vetes Fazat e Hënës Lëvizja rrethore e njëtrajtshme	Nxënësi: - shpjegon se krijimi i ditës dhe natës lidhet me rrotullimi i Tokës rreth boshtit të saj për 24h;; - shpjegon se formimi i stinëve lidhet me rrotullimin e Tokës rreth Diellit për 365 ditë; - shpjegon që Hëna rrotullohet rreth Tokës për afërsisht një muaj dhe e përdor këtë fakt për të shpjeguar ciklin e fazave të Hënës; - njehson shpejtësinë në lëvizjen rrethore të njëtrajtshme përmes formulës: $v = 2\pi r f \quad \text{dhe} \quad v = 2\pi r / T.$
Sistemi diellor Planetët e mëdhenj	Nxënësi:

Planetët e vegjël	▪ <u>përshkruan</u> Sistemin Diellor të përbërë nga këta trupa qiellorë: (a) Diellin si një yll; (b) tetë planetët me emërtime, duke i renditur bazuar në largësinë që kanë me Diellin; (c) planetët e vegjël që rrotullohen rreth Diellit (planetët xhuxh) si: Plutoni apo Ceres në brezin e asteroideve; (d) hënat, që rrotullohen rreth planetëve; (e) trupat më të vegjël të Sistemit Diellor, përfshirë kometat, asteroidet dhe satelitët natyrorë; ▪ <u>përshkruan</u> karakteristikat e katër planetëve të brendshëm (Toka, Merkuri, Afërdita, Marsi) si planetë shkëmborë dhe të vegjël, dhe të katër planetëve të jashtëm (Jupiteri, Saturni, Urani, Neptuni) si planetë të gaztë dhe të mëdhenj; ▪ <u>shpjegon</u> dallimin ndërmjet karakteristikave të përbashkëta të planetëve të mëdhenj dhe të vegjël, duke u mbështetur në: (a) ndikimin e forcës së tërheqjes së gjithësishme (gravitacionale) në përqendrimin e materialit që i përbën ato; (b) përbërjen e resë ndëryjore me gaz dhe pluhur; (c) Rrotullimin e resë me gaz dhe pluhur, që çoi në krijimin e një disku lënde në qendër të cilit u formua Diellit; ▪ <u>shpjegon</u> që planetët, asteroidet dhe veçanërisht kometat kanë orbita eliptike, dhe rrotullohen rreth Diellit, i cili nuk ndodhet në qendër të orbitës eliptike;
Dielli	
Hënat	
Kometat	
Satelitët natyrorë	
Asteroidët	
Ligji i tërheqjes së gjithësishme	

	▪ <u>analizon</u> dhe <u>interpreton</u> të dhënat për largësinë e planetëve në orbitë, periodën e rrotullimit, dendësinë, temperaturën në sipërfaqen e planetit dhe forcën e tërheqjes gravitacionale që mban planetët në lëvizje eliptike; ▪ <u>shpjegon</u> që forca e tërheqjes gravitacionale ndërmjet planetit dhe Diellit: (a) varet nga masa e planetit; (b) zvogëlohet ndërsa rritet largësia ndërmjet tyre; ▪ <u>njehson</u> kohën që i duhet dritës të përhapet në largësi të mëdha të krahasueshme me largësitë ndërmjet trupave qiellorë në Sistemin Diellor; ▪ <u>shpjegon</u> që masa e Diellit është shumë e madhe krahasuar me masën e trupave që përbëjnë Sistemin Diellor dhe kjo shpjegon se pse planetët rrotullohen rreth Diellit; ▪ <u>përkufizon</u> forcën që mban një trup qiellor në orbitë rreth Diellit si forcë tërheqëse gravitacionale e Diellit; ▪ <u>shpjegon</u> që forca e fushës gravitacionale të Diellit zvogëlohet me rritjen e largësisë së planetit nga Dielli, dhe se si pasojë, edhe shpejtësitë orbitale të planetëve zvogëlohen sa më larg që ndodhen nga Dielli; ▪ <u>analizon</u> pse një trup që lëviz në një orbitë eliptike lëviz më shpejt kur është më afër Diellit dhe shpjegon këtë fakt duke zbatuar parimin e ruajtjes së energjisë.
Yjet dhe Universi Dielli si një yll mesatar Reaksionet bërthamore	Nxënësi: • <u>shpjegon</u> që Dielli është një yll mesatar, i përbërë kryesisht nga hidrogjen dhe helium;

	• <u>shpjegon</u> se pjesa më e madhe e energjisë që rrezaton Dielli është pjesë e rrezatimit të dritës infra të kuqe, të dukshme dhe ultravjollcë në spektrin e rrezatimit elektromagnetik; • <u>shpjegon</u> se yjet marrin energjinë që çlirohet nga reaksionet bërthamore dhe se tek yjet e qëndrueshëm këto reaksione përfshijnë bashkimin e bërthamave të hidrogjenit për të formuar helium.
Yjet Galaktikat Rruga e qumështit Largësia një vit-dritë Cikli i një ylli Reaksion bërthamor	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se: (a) galaktikat përbëhen nga miliarda yje; (b) Dielli është një yll në galaktikën e njohur si Rruga e Qumështit; (c) yjet e tjerë që përbëjnë Rrugën e Qumështit ndodhen shumë më larg Tokës se largësia Diell-Tokë; (d) largësitë astronomike mund të maten në vite-dritë, ku një vit-dritë është largësia, që drita udhëton në zbrazësi gjatë një viti; ▪ <u>tregon</u> se një vit-dritë është i barabartë me 9.5×10^{15} metra; ▪ <u>përshkruan</u> ciklin e jetës së një ylli: (a) një yll formohet nga re ndëryjore me gaz dhe pluhur që përmban hidrogjen; (b) një protoryll është një re ndëryjore që ngjeshet dhe rrit temperaturën si rezultat i shtypjes gravitacionale të brendshme; (c) një protoryll bëhet yll i qëndrueshëm kur forca tërheqëse gravitacionale që e shtyn masën drejt qendrës ekuilibrohet nga forca shtytëse dhe , si pasojë e shtypjes të krijuar nga shtypja e lartë në bërthamën e yllit lindin reaksionet bërthamore; (d) të gjithë yjet shpenzojnë hidrogjenin si karburant për reaksionin bërthamor;

	(e) shumica e yjeve zgjerohen dhe formojnë gjigandë të kuq dhe yjet më masivë zgjerohen dhe formojnë supergjigandë të kuq kur shumica e hidrogjenit në qendër të yllit është shndërruar në helium; (f) një gjigand i kuq I krijuar nga një yll me masë më të vogël formon një nebulozë planetare me një yll të bardhë në qendër; (g) një supergjigand i kuq shpërthen si një supernovë, duke formuar një nebulozë që përmban hidrogjen dhe elementë të rinj më të rëndë, me një yll neutronik ose një vrimë të zezë në qendër; (h) nebulozat nga një supernovë mund të formojë yje të rinj.
Universi Zhvendosja e kuqe Teoria e Big-Bangut	Nxënësi: ▪ <u>shpjegon</u> se Rruga e Qumështit është një nga miliardat e galaktikave që përbëjnë Universin dhe se diametri i Rrugës së Qumështit është afërsisht 100,000 vite-dritë; ▪ <u>përshkruan</u> zhvendosjen e kuqe si një rritje në gjatësinë e valës së rrezatimit elektromagnetik që emetohet nga trupat qiellorë (yjet dhe galaktikat) që lëvizin duke u larguar nga planeti ynë; ▪ <u>shpjegon</u> që drita e emetuar nga galaktikat e largëta vërehet e zhvendosur në të kuqe në krahasim me dritën e emetuar në Tokë; ▪ <u>shpjegon</u> që zhvendosja në të kuqe e dritës nga galaktikat e largëta është një dëshmi që Universi po zgjerohet dhe mbështet Teorinë e Big Bang-ut si modelin kryesor për formimin dhe zhvillimin e Universit.

Shënim për kapitullin: "Fizika hapësinore". Ky kapitull trajton tema të rëndësishme dhe aktuale, që lidhen me zbatimet e shkencës dhe teknologjisë në eksplorimin e hapësirës. Për shkak të natyrës së gjerë dhe ndërdisiplinore të këtij kapitulli, rekomandohet, që temat e këtij kapitulli të zhvillohen në formë **projekti** dhe/ose **modul në kuadër të kurrikulës me bazë shkolle**.

Për trajtimin efektiv dhe tërheqës të këtij kapitulli, theksi vihet te zhvillimi i projekteve, varësisht nga niveli i klasës dhe thellësia me të cilën dëshirohet të trajtohen temat. Ky organizim lejon zhvillimin e aktiviteteve kërkimore, prezantimeve të nxënësve, ndërtimit të projekteve dhe eksplorimit të temave si: graviteti në hapësirë, lëvizja e trupave qiellorë, teknologjia e satelitëve dhe ndikimi i mjedisit hapësinor në trupin e njeriut. Zhvillimi i këtij kapitulli përmes projekteve inkurajon të nxënit aktiv, punën në grup dhe ndërlidhjen e njohurive të fizikës me lëndë të tjera si teknologjia, matematika dhe gjeografia, në përputhje me parimet e kurrikulës së re.

• 5.4. Qëndrimet dhe vlerat në programin e fizikës për klasat (X-XI)

Nxënësi:

TEMATIKA: LËVIZJET, FORCAT DHE ENERGJIA

- diskuton në klasë për zbatimin e ligjeve të Njutonit në situata të jetës së përditshme;
- realizon në grup një projekt me temë: “Përcaktimi i g-së në planetët e sistemit diellor”;
- diskuton me shokët zbatimet e fërkimit në jetën e përditshme, si p.sh.: roli i fërkimit gjatë ecjes, zvogëlimi i fërkimit duke përdorur lubrifikantët;
- demonstron eksperimentalisht ligjet e Njutonit, duke përdorur pajisje të thjeshta laboratorike, si p.sh.: (karroca laboratorike, kronometër, metër, etj.);
- zbaton ligjin e ruajtjes së momentit të impulsit, duke e ilustruar me shembullin e sportistit që rrotullohet së bashku me fronin ku është vendosur gjatë rrotullimit;
- njehson peshën e trupit gjatë ngjitjes apo zbritjes me ashensor;
- përdor simulimet nëpërmjet appleteve të marra nga interneti për të demonstruar ligjet e Njutonit;

- diskuton me shokët në klasë mbi teoritë e Aristotelit, Galileut dhe Njutonit mbi mekanikën, duke argumentuar faktorët e progresit të këtyre teorive;
- interpreton kushtet e ekuilibrit në situata të jetës së përditshme si p.sh: te timoni i biçikletës, timoni i makinës, elektromotorët, etj.;
- përcakton shpejtësinë e lëvizjes së trupit në pikën më të lartë apo më të ulët në lakun e Galileut, duke zbatuar ligjet e Njutonit.
- vërteton eksperimentalisht ligjin e shndërrimit dhe ruajtjes së energjisë për trupin që kryen rënie të lirë;
- diskuton me shokët për format e ndryshme të energjisë që përdorim në vendin tonë në mjediset ku jetojmë;
- realizon një projekt në grup për avantazhet e shfrytëzimit të Diellit, erës dhe ujit për përftimin e energjisë;
- realizon një projekt që lidhet për përdorimin e makinave të thjeshta dhe rendimentin e punës së tyre;
- realizon një ese për shformimet elastike dhe joelastike, duke theksuar se ligji i Hukut vlen vetëm për shformime të vogla, në kufijtë e sforcimit.

TEMATIKA: FIZIKA TERMIKE

- interpreton zbatimin e parimeve të termodinamikës në funksionimin e pajisjeve elektrike shtëpiake si: frigoriferi, kondicioneri;
- diskuton me shokët në klasë rreth një teme që dallon gazin real nga gazi ideal;
- realizon një projekt me temë: ”Puna, nxehtësia dhe energjia termike”, në të cilën nxënësi analizon ndryshimet mes këtyre madhësive fizike.

TEMATIKA: ELEKTRICITETI, MAGNETIZMI DHE INDUKSIONI ELEKTROMAGNETIK

- diskuton me shokët në klasë shkaqet e pluhurosjes së ekranit të televizorit;
- realizon një projekt në grup për mbrojtjen ndaj dukurive elektrike të rrezikshme në rrugë gjatë shkarkesave elektrike, rufeve, dhe mbrojtjen ndaj tyre;
- prezanton një ese të shkurtër për zhvillimin historik të teorive të elektricitetit;
- krahason koston e energjisë së harxhuar nga përdorimi i llambave inkadeshente dhe luminishente;
- realizon një temë që lidhet me përfitimin ekonomik të përdorimit të llambave Led;

- zbaton rregullat e sigurisë gjatë përdorimit të pajisjeve elektrike në laborator dhe në mjediset e shtëpive ku jetojmë;
- mat eksperimentalisht rezistencën specifike të një përçuesi elektrik;
- vërteton eksperimentalisht ligjin e Omit;
- shpjegon nëpërmjet shembujve si ndryshon rezistenca në temperatura të ndryshme gjatë përdorimit të pajisjeve shtëpiake si p.sh.: termostati te furra e pjekjes, te hekuri dhe bulieri i dushit;
- realizon një projekt në grup që lidhet me instalimin e pajisjeve elektroshtëpiake në shtëpitë tona;
- diskuton me shokët, bazuar në informacionet e mbledhura nga interneti rreth funksionimit të pajisjeve elektrike;
- interpretton nëpërmjet simulimeve praninë e rrymave elektrike dhe magnetike;
- shkruan një ese ku theksohen vetitë magnetike të planetit ku jetojmë;
- realizon një projekt vetë ose në grup, që shpjegon si kanë evoluar teknikat e ndriçimit të skenave të teatrove, të rrugëve deri në ditët tona.
- interpretton dukurinë e elektromagnetizmit nëpërmjet simulimeve me applete;
- diskuton për ndryshimet e rrymës së vazhduar ndaj asaj alternative;
- realizon një projekt me temë : “Prodhimi dhe transmetimi i energjisë elektrike nga hidrocentrali deri në shtëpitë tona”;
- diskuton për përdorimin e transformatorëve në rrjetin elektrik.

TEMATIKA: VALËT

- shpjegon zbatimet e dukurisë së pasqyrimin dhe përthyerjes në funksionimin e aparaturave, që përdoren për të përcaktuar praninë e objekteve në koren e Tokës apo në thellësinë e deteve dhe oqeanëve;
- përgatit një informacion për zbatimet e valëve elektromagnetike në ndërtimin e pajisjeve teknologjike;
- debaton mbi çështje që lidhen me përhapjen e valëve elektromagnetike në mjediset ku jetojmë, si p.sh.: përdorimi i antenave të fuqishme pranë qendrave të banimit dhe roli i tyre mbi shëndetin e njeriut;
- përdor simulimet me applete për të treguar praninë e valëve elektromagnetike;
- përgatit një ese mbi historinë e zbulimit të valëve, përhapjes së tyre dhe dukuritë valore të interferencës dhe difraksionit;

- diskuton me shokët bazuar në informacione të besueshme nga interneti përdorimin e fibrave optike në mjekësi për diagnostikimin e sëmundjeve dhe përdorimin e tyre në fushën e telekomunikacionit;
- ndërtton një poster me shëmbëllimet e pasqyrave dhe thjerrave, si dhe shkruan saktë formulat e tyre;
- përgatit një ese për ndërtimin e sistemeve optike dhe krahasimin e tyre;
- përgatit një ese ku përshkruan ndërtimin dhe përdorimin e aparateve optike si: qelqi zmadhues, mikroskopi, teleskopi;
- diskuton me shokët përdorimin e thjerrave për ndërtimin e syzeve për të shmangur defektin e miopisë dhe hipermetropisë të syri ynë;
- diskuton me shokët pse në verë veshim rroba me ngjyra të lehta, kur rrezatimi është i lartë, si dhe pse në vendet e ngrohta ndërtesat lyhen me ngjyrë të bardhë;
- shpjegon si mbrohen gjallesat nga rrezatimet radioaktive (bërthamore) që veprojnë në indet e gjalla, duke shkaktuar dëmtime të pariparueshme në funksionet jetësore të gjallesave.

TEMATIKA: FIZIKA ATOMIKE, BËRTHAMORE DHE GRIMCAT ELEMENTARE

- argumenton ndikimet pozitive dhe negative të teknologjive bërthamore në jetën e përditshme, përmes rasteve konkrete si prodhimi i energjisë, përdorimi në mjekësi, apo rreziqet nga armët bërthamore;
- përgatit një ese me temë: “ Shpërthimi i bombës bërthamore sjell pasoja katastrofale për njerëzimin”;
- interpretton rëndësinë e kërkimeve mbi grimcat elementare dhe ndërtimin e modeleve bashkëkohore të strukturës së materies.

TEMATIKA: FIZIKA HAPËSINORE

- argumenton ndikimet pozitive dhe sfidat e kërkimeve hapësinore në jetën e përditshme, përmes rasteve konkrete si komunikimi satelitor, mbrojtja e mjedisit dhe eksplorimi i planetëve të tjerë;
- përgatit një ese ose analizë mbi rëndësinë e eksplorimit hapësinor dhe pasojat e mundshme për të ardhmen e njerëzimit, duke përfshirë kolonizimin e planetëve apo kërkimin për jetë jashtëtokësore;
- interpretton rëndësinë e misioneve hapësinore dhe përpjekjeve ndërkombëtare për ndërtimin e stacioneve orbitale dhe teknologjive për udhëtime ndërplanetare.

5.5.Shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme.

Tabela 2. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve në lëndën Fizikë, klasa (X-XI)

Rezultat i të nxënit të orës mësimore	Shembuj të situatave të të nxënit me veprimtari praktike
Shembulli 1 <i>Tema: Rënia e lirë e trupave</i> <i>Nxënësi interpreton rënieën e lirë të trupave si rast i veçantë i lëvizjes drejtvizore njëtrajtësisht të ndryshueshme</i>	Shembulli 1 Tema: Rënia e lirë e trupave <i>Prezantimi i situatës:</i> Mësuesi i thotë nxënësve: “Imagjinoni se jeni shkencëtarë që punoni për një agjenci hapësinore. Jeni duke analizuar se si bien trupat drejt Tokës dhe si ndikon graviteti në to. A mund të bien trupat me të njëjtën shpejtësi? Si mund të dimë nëse nxitimi gjatë rënies është konstant? Sot do të simulojmë dhe eksperimentojmë rënieën e lirë të trupave për të kuptuar këtë dukuri të rëndësishme të fizikës!” <i>Veprimtari praktike (eksperiment bazuar në qasjen STEM):</i> <i>Materialet:</i> ▪ Topa të vegjël me madhësi e masa të ndryshme (ping-pong, gome, metalik), ▪ Një metër matës ose shirit matës vertikal, ▪ Kronometër ose aplikacion matës kohe me kamera në ngadalësim (slow-motion), ▪ Bllok shënimesh për të regjistruar të dhënat. <i>Formimi i grupeve:</i> Nxënësit ndahen në grupe të vegjël dhe marrin materialet e nevojshme.

	<i>Zbatimi i eksperimentit:</i> • Zgjedhin një lartësi fikse (p.sh. 1.5 m). • Lëshojnë topat një nga një nga e njëjta lartësi dhe matin kohën që i duhet secilit për të rënë. • Përsërisin eksperimentin disa herë për secilin top për të marrë një mesatare më të saktë. • Regjistrojnë të dhënat në një tabelë. Njehsojmë nxitimin mesatar duke përdorur formulën $a=2s/t^2$ <i>Përdorimi i teknologjisë (opsional):</i> Grupet mund të përdorin <i>simulimin "Gravity Force Lab" nga platforma PhET</i> për të analizuar si bie një trup në mungesë të rezistencës së ajrit dhe për të krahasuar rezultatet me eksperimentin real. <i>Diagramet:</i> Nxënësit ndërtojnë: Grafikun e rrugës në funksion të kohës $x=f(t)$, Grafikun e shpejtësisë në funksion të kohës $v=f(t)$, Interpretojnë formën e grafikëve, nëse nxitimi është konstant. <i>Përshkrimi dhe analiza:</i> Grupet diskutojnë pyetjet: A bien trupat sipas një lëvizjeje njëtrajtësisht të përshpejtuar? A ndikon masa e trupit në kohën e rënies? Çfarë tregojnë ndryshimet në shpejtësi? Si ndryshon lëvizja në mungesë të rezistencës së ajrit? Si duket grafiku $x=f(t)$ dhe $v=f(t)$ për këtë lëvizje?

	Çfarë ndodh me nxitimin nëse eksperimenti bëhet në vende ku nxitimi I rënies së lire ka vlera të ndryshme (simuluar në PhET)? <i>Prezantimi i rezultateve:</i> Çdo grup prezanton: Vlerat e matura dhe përlogaritjet për çdo trup, Diagramet që kanë ndërtuar, Përfundimet rreth natyrës së lëvizjes (nxitim konstant, nuk ndikon masa e trupit), Krahasimi me rezultatet nga simulimi digjital. <i>Shembull prezantimi:</i> “Gjatë eksperimentit vumë re se të gjithë topat, pavarësisht masës, ranë në të njëjtën kohë. Kjo tregon se graviteti vepron në mënyrë të njëtrajtësuar mbi trupat. Grafiku i shpejtësisë ishte vijë e drejtë që rritej me kalimin e kohës, duke treguar nxitim konstant.” <i>Reflektimi i nxënësve:</i> Mësuesi nxit diskutim përmes pyetjeve: Si e kuptuam që nxitimi ishte konstant gjatë rënies? Pse është e rëndësishme të kuptojmë rënien e lirë në shkencë dhe teknologji (si për lëshimin e satelitëve apo projektimin e raketave)? A ndikon masa në kohën e rënies? Si ndryshon rezultati nëse nuk ka rezistencë të ajrit? Si na ndihmoi teknologjia për të analizuar më saktë rënien? Çfarë mësuam nga krahasimi mes eksperimentit real dhe simulimit në PhET?

	<i>Rezultatet e të nxënit:</i> Nxënësit kuptojnë përmes përvojës praktike dhe teknologjike konceptin e rënies së lirë dhe nxitimit gravitacional konstant. Zhvillojnë aftësi eksperimentimi, analizimi grafik dhe të menduarit shkencor në kontekste reale dhe digjitale. <i>Aplikojnë njohuritë në situata reale, duke u bazuar në qasjen STEM.</i>

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e fizikës do të përshkruhen veprimtari praktike për përmbushjen e rezultateve të të nxënit sipas tematikave të lëndës.

IV. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Metodat, teknikat, strategjitë e mësimdhënies në programin e fizikës janë faktorë të rëndësishëm për një mësimdhënie të suksesshme që nxit interesin, gjithëpërfshirjen, ndërveprimin dhe punën kërkimore të nxënësve. Përzgjedhja dhe përdorimi i tyre nga mësuesit bëhet në funksion të zhvillimit të kompetencave të nxënësve, duke respektuar stilet e ndryshme të të nxënit të tyre. Mësimdhënia dhe të nxënit efektiv në lëndën e fizikës përfshin një kombinim qasjesh, strategjish, metodash dhe teknikash, që përdoren për të mbështetur të nxënit efektiv dhe zhvillimin e kompetencave të nxënësve në mjediset mësimore. Këto strategji dhe metoda marrin parasysh dhe plotësojnë nevojat e të nxënit si dhe sigurojnë pjesëmarrjen aktive të nxënësve në përzgjedhjen dhe shfrytëzimin e informacionit, duke nxitur përgjegjshmërinë vetjake, iniciativën, reflektimin, pavarësinë e gjyimit, vetëvlerësimin, bashkëpunimin dhe barazinë, si më poshtë:

1. Të nxënit me në qendër nxënësin. Mësuesi duhet të përshtatë metodat dhe teknikat sipas nevojave, interesave dhe veçorive individuale të nxënësve. Përdorimi i burimeve të ndryshme të të nxënit nxit pjesëmarrjen aktive të nxënësve në çdo veprimtari mësimore dhe krijon një klimë bashkëpunimi e cila i motivon ata.

2. Të nxënit që promovojnë kompetencat. Procesi mësimor i bazuar në kompetenca kërkon strategji, metoda dhe teknika, që organizojnë dhe integrojnë përvojat mësimore të nxënësve me njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet që duhen ndërtuar e zbatuar prej tyre. Mësimdhënia dhe të nxënit

bazuar në kompetenca është e lidhur ngushtë me procesin e vlerësimit. Për të vlerësuar arritjet e nxënësve duhet të përzgjidhen teknika dhe instrumente vlerësimi, që u mundësojnë nxënësve demonstrimin e njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve dhe jo vetëm riprodhimin e njohurive. Në këtë mënyrë mësuesit do të mund të sigurojnë informacion për cilësinë e mësimdhënies, arritjet e nxënësve dhe zhvillimin e kompetencave.

3. Të nxënësve e diferencuar. Njohja dhe adresimi i nevojave, interesave dhe stileve të ndryshme të nxënësve është thelbësor për një mësimdhënie efektive. Përdorimi i teknikave të diferencuara për të përshtatur përmbajtjen, qasjen dhe vlerësimin e nxënësve sipas nevojave individuale të çdo nxënësi ndihmon nxënësit të nxënë pavarësisht stileve të tyre të nxënësve. Trajtimi specifik i nxënësve të talentuar dhe atyre që kanë vështirësi në të nxënë është përparësi e procesit mësimor. Mësuesit mund të përdorin një sërë teknikash, materialeve dhe vlerësimesh për të trajtuar preferencat dhe aftësitë e ndryshme mësimore brenda klasës.

4. Të nxënësve e integruar. Të nxënësve e integruar ka të bëjë me integrimin dhe lidhjen e përmbajtjeve mësimore ndërmjet të njohurive dhe koncepteve të disiplinave brenda që i përkasin fushave të ndryshme kurrikulare, por edhe ndërmjet përmbajtjeve të disiplinave brenda të së njëjtës fushë (si p.sh., fizika me kiminë dhe me biologjinë). Ndërtimi dhe përdorimi i njohurive dhe kompetencave kyçe kërkon orientimin e veprimtarive mësimore nga rezultatet e të nxënësve që dëshmojnë kompetencat, si dhe ndërtimin e përdorimit nga nxënësit të koncepteve, ideve, fakteve dhe përvojave të fushave dhe disiplinave të ndryshme (si p. sh., veprimtari për të gjetur dhe për të përpunuar informacionin në mënyrë efektive dhe të përgjegjshme, nëpërmjet TIK-ut etj.)

5. Përdorimi i teknologjisë digjitale: TIK-u përdoret në mësimdhënie si metodologji dhe si mjet në procesin mësimor, me qëllim rritjen e efikasitetit të orës mësimore. Nxënësit përdorin TIK-un për të gjetur, prodhuar, krijuar, prezantuar, analizuar dhe shkëmbyer informacione nëpërmjet kompjuterit dhe internetit. Integrimi i teknologjisë dhe përdorimi i burimeve të reja digjitale inkurajon shkëmbimin e ideve, krijimin e projekteve, zgjidhjen e problemeve, si dhe ndihmon përmirësimin e aftësive të mendimit krijues nëpërmjet një qasjeje më moderne dhe inovatore gjatë mësimdhënies. Përmes përdorimit të pajisjeve digjitale nxënësit mund të eksplorojnë dhe të perceptojnë konceptet abstrakte si dhe të zbulojnë marrëdhënien ndërmjet koncepteve, dukurive dhe ligjeve.

6.Mësimi i kombinuar. Mësimdhënia dhe të nxëniet e kombinuar është një qasje arsimore e cila ndërthur dhe kombinon mësimin në klasë, mësimin online, mësimin me në grup të vogël nxënësish, mësimin individual, etj. Kjo metodë synon të ofrojë një përvojë mësimore më të pasur dhe më të personalizuar për nxënësit. Gjatë mëimit të kombinuar nxënësit mund të zhvillojnë mësimin në mjedisin fizik të klasës, por gjithashtu mund të përdorin teknologjinë për të pasur qasje në mësimet të tjera, materiale shtesë, ose për të kryer veprimtari të tjera të mëimit jashtë mjedisit fizik të klasës. Kjo mund të përfshijë përdorimin e platformave online të mëimit, video mësimet, forumeve të diskutimit, dhe burimeve të tjera të teknologjisë që mund të ndihmojnë në mësimin dhe kuptimin e lëndës. Një aspekt i rëndësishëm i kësaj qasje është mundësia për të ndryshuar dhe përshtatur mësimin sipas nevojave dhe preferencave të nxënësve, duke krijuar një përvojë mësimore më fleksibël dhe të personalizuar për secilin nxënë. Kjo ndihmon në përmirësimin e angazhimit dhe suksesin e nxënësve në mësim dhe në përshpejtimin e zhvillimit dhe progresit të tyre. Për shembull, një nxënë që ka aftësi më të avancuara në një fushë të caktuar mund të përfitojë nga mësimi individual ose nga projekte shtesë, që e sfidojnë atë në mënyrë më të thellë. Nga ana tjetër, një nxënë që ka nevoja shtesë për mbështetje mund të përfitojë nga mësimi në grupe të vogla ose nga burime shtesë për t'u ndihmuar në përvetësimin e lëndës.

7.Të nxëniet përmes platformave interaktive. Të nxëniet përmes platformave interaktive përfshin përdorimin e mjeteve digjitale si Simulime interaktive/applete , aplikacione dhe materiale multimediale, që ndihmojnë nxënësit të eksplorojnë dhe kuptojnë më mirë konceptet e fizikës shkencore. Këto platforma nxisin të menduarin kritik e krijues, gjithëpërfshirjen dhe punën kërkimore shkencore. Ato lehtësojnë kuptimin e koncepteve abstrakte dhe bëjnë të mundur një të nxënë më të pavarur e të angazhuar. Simulimet virtuale shpesh zëvendësojnë eksperimentet laboratorike, duke bërë të padukshmen të dukshme. Kjo metodë është në përputhje me qasjet bashkëkohore si mësimi i kombinuar dhe edukimi STEM. Studimet tregojnë se përdorimi i platformave interaktive rrit ndjeshëm efektivitetin e procesit mësimor.

8.Të nxëniet të bazuar në projekte. Mësimdhënia bazuar në projekte përfshin nxënësit në një punë afatgjatë dhe kërkon që ata të hulumtojnë, të planifikojnë, të bashkëpunojnë dhe të paraqesin gjetjet ose zgjidhjet e tyre. Projektet mund të jenë ndërlëndore dhe mundësojnë kreativitetin, zgjidhjen problemore dhe mësimin e pavarur. Pjesëmarrja e nxënësve në projekte siguron zbatimin e njohurive dhe aftësive në një kontekst praktik të jetës reale. Projektet mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me përmbajtjen e tematikave të programit të fizikës, si:

- *Ndriçimi dhe siguria në rrugë gjatë dimrit.* Lidhja ndërlëndore: Fizikë + Edukatë qytetare + Teknologji + Matematikë.

Përshkrimi: Nxënësit hulumtojnë se si ndriçimi në rrugë ndikon në sigurinë e qytetarëve, veçanërisht gjatë muajve të dimrit kur rrugët janë të lagështa, me borë apo akull. Ata studiojnë forcat që veprojnë mbi një automjet në rrugë me akull (p.sh. fërkimi), si dhe ndikimin e ndriçimit në kohën e reagimit dhe ndalimit të automjetit.

- *Shtëpi inteligjente*: Energjia, drita dhe siguria. Lidhja ndërlëndore: Fizikë + Teknologji + Gjeografi + Edukatë qytetare
- Përshkrimi: Nxënësit planifikojnë një mini-maket të një “shtëpie inteligjente” që përfshin ndriçim efikas, përdorim të energjisë diellore dhe elementë sigurie (alarme, zile elektrike). Ata analizojnë si veprojnë forcat dhe rryma elektrike në sistemet e ndryshme të kësaj shtëpie.
- *Krijimi i një automjeti të thjeshtë me lëvizje elektrike*. Lidhja ndërlëndore: Shkenca natyrore + Teknologji + Matematikë.
- Përshkrimi: Nxënësit të kuptojnë dhe zbatojnë konceptet themelore të forcës, energjisë elektrike dhe lëvizjes në një mënyrë praktike dhe të ndërveprueshme. Nxënësit do të ndërtojnë një model të thjeshtë automjeti që lëviz me ndihmën e një burimi rryme (bateri ose dinamo), duke analizuar ndikimin e peshës, fërkimit dhe ndërtimit të automjetit në lëvizjen e tij.

9.Të nxënit të bazuar në probleme. Kjo metodë promovon kërkimin, aftësitë për zgjidhjen e problemeve dhe zbatimin e njohurive në kontekste autentike. Nxënësit punojnë për zgjidhjen e problemeve të botës reale ose studimeve të rasteve, shpesh në grupe të vogla.

10.Angazhimi aktiv. Angazhimi i nxënësve në mënyrë aktive në procesin e të nxënit nxit kuptimin më të thellë, përvetësimin e përmbajtjes dhe zhvillimin e të menduarit kritik. Mësuesit duhet të përfshijnë strategji aktive të të nxënit si diskutime, aktivitete për zgjidhjen e problemeve, eksperimente praktike, debate, simulime dhe projekte bashkëpunuese për të inkurajuar pjesëmarrjen dhe të menduarit kritik.

11.Zhvillimin e të menduarit kritik dhe zgjidhjen e problemeve. Mësimdhënia efektive inkurajon nxënësit të mendojnë në mënyrë kritike, të analizojnë informacionin dhe të zgjidhin probleme komplekse. Mësuesit duhet të hartojnë aktivitete mësimore dhe vlerësime që sfidojnë nxënësit të zbatojnë njohuritë dhe aftësitë e tyre në kontekste të botës reale.

12.Të nxënit në bashkëpunim. Të nxënit në bashkëpunim i inkurajon nxënësit të punojnë së bashku në grupe për të zgjidhur probleme, për të përfunduar projekte ose për të diskutuar ide. Kjo qasje promovon punën në grup, aftësitë e komunikimit, të menduarit kritik dhe të mësuarit nga bashkëmoshatarët.

13.Të nxënit sipas qasjes STEM. Qasja STEM është një metodologji bashkëkohore e të nxënit që ndërthur njohuritë e shkencës, teknologjisë, inxhinierisë dhe matematikës për të ndërtuar tek nxënësit një kuptim të thelluar të tyre, zhvillimin e mendimit kritik dhe krijues, duke i përdorur këto njohuri për zgjidhjen e problemeve komplekse. Zbatimi i qasjes STEM kërkon një lidhje të qëllimshme midis rezultateve të të nxënit të kurrikulës, standardeve, vlerësimeve, planifikimit dhe zbatimit të kurrikulës. Objektivi kryesor i kësaj metodologjie është t'u sigurojë nxënësve kompetenca për të mësuarit eksperimental, duke zhvilluar të menduarit kritik, zgjidhjen e problemeve, bashkëpunimin dhe inovacionin. Zbatimi i qasjes STEM në mësimin e shkencave dhe teknologjisë gjithashtu i pajis individët me një sërë aftësish që i bën ata më të përgatitur për kërkesat e sotme të tregut të punës. STEM si metodologji mësimore thekson:

- Punën në ekip për të zgjidhur problemet të botës reale përmes aktiviteteve mësimore praktike.
- Të mësuarit përmes kërkimit dhe eksperimentimit që nxit motivimin.
- Mësimdhënien kontekstuale për shkak të natyrës së saj shumë disiplinore.
- Promovimin e kreativitetit me të cilin mund të zgjidhen problemet nga një këndvështrim kritik.

Përmes qasjes STEM mësuesit nxisin kuriozitetin, qëndrueshmërinë dhe dashurinë për të mësuarin duke krijuar një mjedis që vlerëson eksplorimin, eksperimentimin dhe inovacionin. STEM thekson zhvillimin e aftësive të të menduarit kritik dhe aftësinë për të zgjidhur probleme komplekse. Nxënësit inkurajohen të analizojnë informacionin, të vlerësojnë provat, të bëjnë parashikime dhe të gjenerojnë zgjidhje kreative për sfidat. Ai ofron mundësi për nxënësit që të mësojnë dhe të eksplorojnë në një kontekst të botës reale, për të kuptuar rëndësinë e koncepteve STEM në jetë. Edukimi STEM inkurajon nxënësit të përqafojnë sfidat, të mësojnë nga dështimet dhe të këmbëngulin përballë pengesave. Fizika duke qenë një ndër disiplinat më thelbësore të edukimit STEM, e cila jo vetëm studion ligjet themelore të natyrës përmes analizës matematikore dhe eksperimentimit, por gjithashtu përfaqëson modelin shkencor mbi të cilin ndërtohen konceptet dhe teknologjitë moderne. Fizika shërben si urë lidhëse mes teorisë dhe zbatimit praktik, duke qenë themeli logjik dhe inxhinierik mbi të cilin ngrihen inovacionet në energji, elektronikë, robotikë, hapësirë, mjekësi dhe shumë fusha të tjera. Programi ndërkombëtar për testimin PISA përdor qasjen STEM për ndërtimin e njësive interaktive të shkencave të natyrës prej vitit 2015. Aplikacionet që përdor ky program janë të ngjashme me simulimet/appletet në platformën PhET Interactive Simulations dhe kjo platformë është një shembull tipik i qasjes STEM.

14. Kultivimin e një mjedisi të të nxënës miqësor. Një mjedis miqësor, pozitiv dhe mbështetës në klasë nxit besimin, respektin dhe bashkëpunimin midis nxënësve. Mësuesit duhet të krijojnë një hapësirë të sigurt dhe gjithëpërfshirëse ku nxënësit të ndihen rehat të shprehin veten, të ndërmarrin iniciativa dhe të ndajnë idetë e tyre. Mësuesit gjithashtu duhet të tregojnë ndjeshmëri, respekt dhe interes të vërtetë për mirëqenien e nxënësve të tyre, duke krijuar një komunitet mësuesor mbështetës ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të motivuar për të pasur sukses.

15. Të nxënës e bazuar në përvojë. Përqendrimi në përvojën reale të nxënësit dhe përdorimi i situatave autentike për të mbështetur mësimimdhënien dhe nxënien në fizikë.

16. Të nxënës e bazuar në lojëra elektronike. Përdorimi i elementeve të lojërave dhe të garës për të motivuar nxënësit dhe për të rritur angazhimin në mësim.

17. Reflektimin. Inkurajimi i nxënësve që të reflektojnë mbi procesin e tyre të të nxënës e promovon vetëdijen dhe mësimin e vetërregulluar. Mësuesit e fizikës mund të përfshijnë aktivitete reflektimi dhe vetëvlerësim për t'i ndihmuar nxënësit të monitorojnë përparimin e tyre dhe të vendosin qëllime për përmirësimin e metodologjive të mësimimdhënies.

18. Feedback-un dhe vlerësimin transparent të arritjeve. Sigurimi i komenteve konstruktive dhe në kohë është thelbësor për të nxënës dhe progresin e nxënësve. Teknikat e vlerësimit formativ, të tilla si kuizet, vetëvlerësimi, vlerësimet ndërmjet nxënësve dhe diskutimet në klasë, lejojnë mësuesit të monitorojnë përparimin e nxënësve dhe të ofrojnë komente, që synojnë përmirësimin e tyre. Arritjet e komunikuara qartë dhe komentet rreth tyre janë parakushte të rëndësishme për një kulturë shkollore efikase.

Duke përdorur këto strategji dhe metoda, mësuesit krijojnë mjedise mësimore tërheqëse, dinamike dhe gjithëpërfshirëse, mbështesin zhvillimin e kompetencave, u mundësojnë nxënësve arritjen e plotë të potencialit të tyre duke i përgatitur ata për të pasur sukses në shkollë, në punë, në jetë dhe në shoqërinë e shekullit XXI.

Mësimimdhënia efektive kërkon reflektim të vazhdueshëm, rritje dhe zhvillim profesional ndaj mësuesit dhe duhet të kërkojnë vazhdimisht mundësi për të përmirësuar njohuritë, aftësitë dhe praktikën e tyre të mësimimdhënies përmes kërkimit, zhvillimit profesional dhe bashkëpunimit me kolegët.

6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale

Situatat e të nxënit nga jeta reale luajnë një rol kyç në mësimin e fizikës, pasi ato ndihmojnë nxënësit të kuptojnë më mirë konceptet abstrakte përmes aplikimeve konkrete. Kjo metodologji rrit motivimin dhe përfshirjen aktive të nxënësve, duke i lidhur njohuritë teorike me përvojat e përditshme. Përmes eksperimenteve praktike dhe shembujve nga realiteti, fizikës i jepet më shumë kuptim dhe qëndrueshmëri në kujtesën afatgjatë të nxënësve. Një ndër mënyrat më efektive për të ndërtuar kuptim të qëndrueshëm dhe të thelluar shkencor në lëndën e fizikës klasën e gjashtë është përfshirja e situatave reale dhe praktike në procesin e të nxënit. Kur nxënësit përballen me situata konkrete që lidhen me jetën e përditshme si p.sh. matja e forcës së një objekti, vëzhgimi i reflektimit të dritës në pasqyrë, ndërtimi i një qarku të thjeshtë elektrik, apo kuptimi i lëvizjes së Tokës dhe ndikimit të saj në alternimin e ditës dhe natës — ata fillojnë të kuptojnë se fizika nuk është thjesht një lëndë teorike, por një mjet i vlefshëm për të shpjeguar botën që i rrethon. Konteksti real e bën mësimin e fizikës më kuptimplotë dhe funksional, duke i ndihmuar nxënësit:

- të kuptojnë vlerën praktike dhe shoqërore të dijeve fizike si mjete për marrjen e vendimeve të arsyetuara dhe për përballimin e situatave konkrete, nga përdorimi i energjisë elektrike deri te orientimi në hapësirë sipas pozicionit të Diellit;
- të zhvillojnë mendimin logjik, kritik dhe krijues, duke vëzhguar fenomene natyrore, duke analizuar shkaqet dhe pasojat, dhe duke propozuar zgjidhje për problemet e ngritura në kontekste të ndryshme;
- të ndërtojnë aftësi për të zgjidhur probleme në mënyrë të pavarur, duke fituar siguri në përdorimin e koncepteve fizike në situata reale jashtë klasës.

Në këtë mënyrë, mësimi i fizikës tejkalon kufijtë e tabelës dhe librave shkollorë, duke u shndërruar në një proces jetësor dhe praktik. Kjo i ndihmon nxënësit të ndërtojnë kompetenca funksionale për të ardhmen, të domosdoshme për të kuptuar dhe për t'u përballur me një botë që ndryshon vazhdimisht dhe që kërkon kuptim të thelluar të ligjeve të natyrës dhe teknologjisë.

Tema: Ndërtimi i një qarku të thjeshtë elektrik për ndriçimin e një shtëpie

Përshkrimi i situatës:

Nxënësit vendosen përballë një detyre praktike ku duhet të projektojnë dhe ndërtojnë një model të thjeshtë të një sistemi ndriçimi për një shtëpi. Ata punojnë në grupe duke përdorur përbërës si: tela, llambëza, bateri, çelësa dhe bazamente për ndërtimin e qarkut elektrik. Gjatë procesit, nxënësit planifikojnë mënyrën e lidhjes së përbërësve për të siguruar funksionim të sigurt dhe efikas, eksperimentojnë me lidhjet paralele dhe serike, analizojnë gabimet, dhe dokumentojnë vëzhgimet. Në fund, secili grup prezanton modelin e ndërtuar dhe shpjegon funksionimin e tij duke përdorur terminologji shkencore.

6.2 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e fizikës

Projektet kurrikulare përbëjnë një komponent të rëndësishëm të procesit mësimor, pasi ato i japin mundësi nxënësve të zbatojnë njohuritë e fituara në mënyrë të pavarur, funksionale dhe krijuese, përtej detyrave standarde të tekstit shkollor. Përmes projekteve kurrikulare, nxënësit sfidohen të përdorin konceptet shkencore për të zgjidhur probleme reale, duke zhvilluar aftësi si: mendimi kritik, planifikimi strategjik, punë në ekip, komunikimi dhe përdorimi i teknologjisë.

Projektet mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me jetën e përditshme, si:

Tema e projektit : Ndriçimi dhe siguria në rrugë gjatë dimrit

Klasat: 10–11

Lëndët e përfshira: Fizikë, Matematikë, Edukatë Qytetare, Teknologji

Tematikat e fizikës: Dinamika, Fërkimi, Drita, Koha e reagimit dhe ndalimit, Lëvizja, Energjia

1. Forcat që veprojnë mbi një automjet në rrugë me borë/akull

Dinamika – Ligjet e Njutonit

Analiza e forcave që veprojnë mbi një automjet gjatë lëvizjes (forca e fërkimit, graviteti, normalja).

Krahasimi i koeficientëve të fërkimit mes rrugëve të thata, të lagështa dhe të akullta.

Simulime/eksperimente me sipërfaqe të ndryshme për të matur fërkimin statik dhe kinetik.

Kinematika – Lëvizja me nxitim negative

Analiza e rrugës së përshkuar gjatë ndalimit dhe ndikimi i ndriçimit në kohën e reagimit.

Diskutim mbi *koha e reagimit të shoferit* dhe sa ndikon në siguri.

Ndikimi i ndriçimit në sigurinë e lëvizjeve

Optika – Reflektimi, përthithja dhe shpërndarja e dritës

Roli i ndriçimit rrugor në përmirësimin e dukshmërisë.

Analiza e materialeve reflektuese të përdorura në rrugë dhe automjete (shtigje, sinjalistika, jelekë reflektues).

Ndikimi i këndeve të reflektimit në vizualizim gjatë natës apo në mjegull.

Simulim në klasë me burim drite dhe materiale reflektuese për të kuptuar efektin e këndit të reflektimit

Energjia dhe puna gjatë frenimit

Energjia – Energjia kinetike, puna e forcës së fërkimit

Llogaritja e punës së bërë nga forca e fërkimit gjatë frenimit.

Diskutimi mbi energjinë që humbet në formën e nxehtësisë gjatë frenimit.

Lidhja me matematikën

Shndërrimi i njësive ($\text{km/h} \rightarrow \text{m/s}$)

Përdorimi i formulave fizike me përlllogaritje të sakta (rruga, koha, nxitimi)

Interpretimi i të dhënave statistikore për aksidentet në dimër

Ndërtimi i grafikëve (shpejtësia ndaj distancës së ndalimit)

Lidhja me teknologjinë

Studimi i sistemeve moderne të ndriçimit rrugor (LED, sensorë drite)

Roli i teknologjisë në automjete: ABS, ESP, ndriçim inteligjent

Dizajnimi i një maketi rrugor me ndriçim efikas dhe sinjalistikë

Lidhja me lëndën e qytetarisë

Rëndësia e respektimit të rregullave të qarkullimit dimrit
Edukimi për sjellje të sigurt si këmbësor apo drejtues mjeti
Diskutim mbi përgjegjësinë qytetare në parandalimin e aksidenteve

Fizika nuk synon thjesht të transmetojë dije teorike, por të formojë te nxënësit një kuptim praktik dhe të zbatueshëm të botës fizike që i rrethon. Përmes projekteve, mësimi i fizikës kthehet nga një përvojë pasive në një proces aktiv dhe eksplorues, ku nxënësit mësojnë duke vepruar, vëzhguar, ndërtuar dhe reflektuar. Përmes projekteve, nxënësit mësojnë:

- të formulojnë pyetje hulumtuese (p.sh. “Çfarë ndodh me shpejtësinë e një automjeti kur i rrisim peshën?”);
- të planifikojnë hapat e eksperimentit, të mbledhin të dhëna dhe t’i analizojnë ato;
- të interpretojnë rezultatet dhe të nxjerrin përfundime logjike;
- të nxisin kreativitetin dhe mendimin projektues;
- të zhvillojnë prototipe, modele dhe zgjidhje kreative, duke përdorur materiale të thjeshta për të ndërtuar pajisje të dobishme;
- të nxisin ide inovative, si përdorimi i energjisë diellore për ndriçim apo ndërtimi i një alarmi të thjeshtë;
- të ndihmojnë në zhvillimin e aftësive të shekullit XXI;
- të bashkëpunojnë në grup: projektet janë shpesh të realizueshme në grup, duke nxitur punën në ekip dhe ndarjen e përgjegjësi;
- të përdoren njohuritë e fizikës në situata si ndriçimi i rrugëve, siguria në trafik apo përdorimi i energjisë elektrike në shtëpi;
- të prezantojnë idetë dhe rezultatet, duke zhvilluar aftësinë për të shprehur qartë mendimet e tyre dhe për të mbështetur ato me argumente;
- të nxisin përgjegjshmërinë qytetare dhe kujdesin për sigurinë;
- të kuptojnë rëndësinë e përdorimit të sigurt të energjisë elektrike dhe të ndërtimit të ambienteve të sigurt;
- të reflektojnë mbi përgjegjësinë që kemi për sigurinë tonë dhe të tjerëve në përdorimin e forcave fizike në jetën e përditshme.

6.3 Integrim ndërdisiplinor në temat e fizikës në klasën (X-XI)

Projektet në fizikë krijojnë lidhje të natyrshme jo vetëm me disiplinat brenda fushës së shkencave të natyrës, por edhe me fusha të tjera të rëndësishme të kurrikulës. Këto lidhje ndihmojnë nxënësit të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive dhe zhvillojnë aftësi ndërdisiplinore. Projektet në fizikë në klasën e gjashtë krijojnë lidhje të natyrshme jo vetëm me disiplinat brenda fushës së shkencave të natyrës, por edhe me fusha të tjera të rëndësishme të kurrikulës. Temat si *forcat dhe energjia, masa, pesha dhe forca e rëndësës, ndërtimi i qarqeve elektrike në seri dhe paralel, pasqyrimi dhe përhapja e dritës, si dhe rrotullimi i Tokës rreth vetes dhe rreth Diellit*, u ofrojnë nxënësve mundësi të shumta për të kuptuar përdorimin praktik të njohurive dhe për të zhvilluar aftësi ndërdisiplinore.

Matematikë: për matjen dhe krahasimin e madhësive fizike (si masa, pesha, gjatësia e hijes, koha e rrotullimit të Tokës), për llogaritje dhe për ndërtimin e grafikëve të varësisë së forcës nga masa ose tensionit nga rezistenca.

Biologji: për të kuptuar ndikimin e dritës në proceset biologjike, ritmet ditore dhe sezonale të organizmat, si pasojë e rrotullimit të Tokës, si dhe ndikimin e forcave në lëvizjen e trupave të gjallë.

Kimi: për të kuptuar vetitë e materialeve përçuese dhe izolatore që përdoren në ndërtimin e qarqeve elektrike, apo për të diskutuar transformimet e energjisë nga kimike në elektrike (si në bateri).

Teknologji: për ndërtimin e modeleve praktike të qarqeve elektrike, përdorimin e materialeve të thjeshta për të ndërtuar pasqyra apo modele të sistemit Tokë–Diell.

Edukata qytetare: për të diskutuar sigurinë në përdorimin e energjisë elektrike, ruajtjen e energjisë dhe ndikimin e ndriçimit artificial në shëndetin dhe jetën e përditshme.

Ekonomi: për të analizuar kursimin e energjisë elektrike në familje, kostot e ndriçimit, dhe rëndësinë e përdorimit të burimeve të qëndrueshme të energjisë.

Gjeografi: për të shpjeguar lëvizjet e Tokës dhe lidhjen e tyre me alternimin e ditës dhe natës, si dhe me stinët e vitit.

Gjuhë shqipe: për përgatitjen dhe prezantimin me gojë ose me shkrim të projekteve dhe përshkrimin e fenomeneve si pasqyrimi i dritës apo veprimi i forcave.

Art: për vizatimin e skemave të qarqeve elektrike, krijimin e modeleve vizuale të sistemit diellor, dhe përfaqësimin grafik të koncepteve si reflektimi i dritës.

Informatikë: për përdorimin e simulimeve të rrotullimit të Tokës, ndërtimin digjital të qarqeve elektrike, apo krijimin e prezantimeve multimediale për sqarimin e koncepteve të mësuara.

Ky integrim ndërdisiplinor e pasuron ndjeshëm procesin mësimor, duke ndihmuar nxënësit të kuptojnë se si njohuritë nga fusha të ndryshme bashkëpunojnë për të shpjeguar botën reale dhe duke i përgatitur për të menduar në mënyrë të ndërlidhur, kritike dhe krijuese.

6.4 Situatë e të nxënit (Fizika, klasa X-XI)

Situatë e të nxënit për temën: Rënia e lirë e trupave

Klasa: X / Arsimi i mesëm i lartë

Lënda: Fizikë

Tematika: Lëvizja nën veprimin e forcës së rëndesës – Rënia e lirë e trupave

Kompetencat kyçe që zhvillohen:

Kompetenca në matematikë, shkencë dhe teknologji: përmes zbatimit të formulave të fizikës dhe përpunimit të të dhënave të matjeve për të kuptuar lëvizjen nën veprimin e forcës së rëndesës.

Kompetenca e sipërmarrjes: nxënësit planifikojnë dhe realizojnë një eksperiment duke marrë vendime mbi pajisjet, mënyrën e matjes dhe përpunimin e rezultateve.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare: gjatë diskutimit, hartimit të raportit të eksperimentit dhe prezantimit të rezultateve të arritura.

Kompetencat e fushës së shkencave:

Identifikimi i problemeve dhe zgjidhja e tyre: identifikimi i faktorëve që ndikojnë në saktësinë e matjeve të rënies së lirë dhe përshtatja e metodës eksperimentale.

Përdorimi i mjeteve dhe procedurave shkencore: përdorimi i pajisjeve si kronometër, metër, kamera me ngadalësim ose aplikacione për matjen e kohës dhe lartësisë.

Komunikimi në gjuhën dhe terminologjinë shkencore: përdorimi i termave si lëvizje njëtrajtësisht e përsheptuar, nxitim i rënies së lirë, kohë, shpejtësi, lartësi, trup në rënie të lirë etj.

Tema ndërkurrikulare:

Edukimi për teknologjinë dhe sigurinë në ambientin e eksperimentit: mënyrat e sigurta për të kryer eksperimentin pa rrezikuar veten apo dëmtimin e pajisjeve.

Lidhja me lëndët e tjera të kurrikulës:

Matematikë: përdorimi i formulave matematikore për të përlogaritur nxitimin e rënies së lirë nga të dhënat eksperimentale.

Teknologji: përdorimi i aplikacioneve apo instrumenteve të matjes digjitale për regjistrim të të dhënave.

Gjuhë shqipe: përgatitja e raportit të eksperimentit dhe reflektimi për bashkëpunimin në grup.

Rezultatet e të nxënit:

Nxënësit të kuptojnë parimet bazë të rënies së lirë dhe të matin përsheptimin gravitacional përmes një eksperimenti praktik, duke përdorur metodologji shkencore, duke zbatuar rregullat e sigurisë dhe duke komunikuar në mënyrë të qartë rezultatet e tyre.

Situata konkrete e të nxënit:

Nxënësit ndahen në grupe dhe marrin si detyrë të matin nxitimin e rënies së lirë të trupave (g) duke realizuar një eksperiment të thjeshtë të rënies së lirë të një trupi nga një lartësi e caktuar. Ata mund të përdorin një metër për të matur lartësinë, një kronometër për kohën ose një aplikacion celular për regjistrim video me ngadalësim për të analizuar kohën e rënies. Pas kryerjes së matjeve, nxënësit përpunojnë të dhënat, llogarisin nxitimin e rënies së lirë dhe e krahasojnë atë me vlerën teorike të $g = 9.8 \text{ m/s}^2$.

Pyetjet për diskutim:

Cilat janë burimet e gabimit në matje?

Si ndikon lartësia e rënies në saktësinë e matjeve?

Pse është e rëndësishme të bëhen disa përsëritje të eksperimentit?

Produkt final: Raport i shkruar dhe/ose prezantim me gojë që përfshin:

Qëllimin e eksperimentit

Hipotezat

Metodologjinë

Të dhënat dhe përpunimin e tyre

Përfundimet dhe reflektimet mbi eksperimentin

6.5 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta

Në mësimin e fizikës, është e rëndësishme që të gjithë nxënësit të ndihen të përfshirë. Disa nxënës mund të përballen me sfida që lidhen me të kuptuarit e koncepteve abstrakte, me ritmin e të mësuarit ose me aftësitë për të zbatuar njohuritë në. Roli i mësuesit është të ofrojë mbështetje të personalizuar dhe të krijojë mjedise që nxisin zhvillimin e këtyre aftësive, duke përdorur qasje të ndryshme si:

- ✓ ofrimi i ushtrimeve të përshtatura dhe graduale që përforcojnë kuptimin bazë të koncepteve;
- ✓ përdorimi i mjeteve konkrete, ilustrimeve, skemave, vizualizimeve dhe simulimeve digjitale që ndihmojnë nxënësit të lidhin abstraksionin me përvojën konkrete;
- ✓ organizimi i punës në grupe të vogla ose në çift, duke inkurajuar ndihmën dhe shkëmbimin e ideve mes nxënësve;
- ✓ ofrimi i udhëzimeve të qarta dhe strukturimit të pyetjeve që nxisin të menduarit hap pas hapi;
- ✓ përdorimi i teknologjisë arsimore (aplikacione, platforma, video mësimore) që ofrojnë mundësi të ndryshme për t'u praktikuar.

6.6 Puna me nxënësit e talentuar

Nxënësit që tregojnë interes të shtuar dhe aftësi të avancuara në shkencat e natyrës dhe konkretisht në lëndën e fizikës shpesh kanë nevojë për detyra dhe sfida që i ndihmojnë të thellojnë të kuptuarit, të zhvillojnë mendimin kritik dhe krijues, si dhe të zbatojnë njohuritë në mënyrë fleksibël në situata të reja. Mësuesi ka rolin e udhëheqësit dhe motivuesit, duke i inkurajuar këta nxënës:

- ✓ të përballen me detyra të hapura, që lejojnë më shumë se një mënyrë zgjidhjeje dhe që kërkojnë analiza të thelluara dhe krahasime;
- ✓ të krijojnë vetë probleme shkencore, skenarë ose pyetje që nxisin zgjidhje kreative dhe të argumentuara;
- ✓ të marrin pjesë në diskutime, debate ose analiza shkencore për të shprehur dhe mbrojtur idetë e tyre;
- ✓ të angazhohen në lojëra logjike, sfida mendore, ose ushtrime që stimulojnë mendimin deduktiv dhe aftësitë analitike;
- ✓ të marrin pjesë në konkurse, olimpiada shkencore, sfida të shkencës apo projekte STEM, që i ndihmojnë të zhvillojnë aftësitë e tyre në mënyrë të avancuar dhe të aplikueshme.

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e fizikës do të përshkruhen të detajuara veprimtari praktike për zbatimin e metodave të mësimdhënies.

VII. VLERËSIMI I NXËNËSVE

Vlerësimi i nxënësve është një pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor, pasi ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë nxënësit po përvetësojnë njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat shkencore.

Gjatë zhvillimit të mësimin të fizikë, qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- ✓ t'i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e vet që të mësojë nga gabimet, të reflektojë për të përmirësuar të kuptuarit dhe zbatimin praktik të njohurive, dhe të motivohet për të ecur përpara;

- ✓ të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit i kanë kuptuar konceptet fizike dhe në çfarë mase janë në gjendje t'i zbatojnë ato në situata reale apo të simuluar (si eksperimente të thjeshta apo zgjidhje problemesh);
- ✓ të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimit, duke përshtatur strategjitë dhe mjetet sipas nevojave të nxënësve dhe stilit të tyre të të nxënësve.

Vlerësimi formativ, vëzhgimi gjatë punës praktike, pyetjet reflektuese, projektet dhe vetëvlerësimi janë mjete të vlefshme për të ndërtuar një kulturë vlerësimi që mbështet zhvillimin e kompetencave shkencore dhe nxit të menduarit kritik, logjik dhe krijues.

7.1 Llojet e vlerësimit

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxënësit)

Ky vlerësim zhvillohet në fillim të vitit shkollor ose përpara fillimit të një teme të re. Qëllimi i tij është të zbulohen njohuritë që nxënësit tashmë kanë dhe të identifikohen boshllëqet ose keqkuptimet që duhen sqaruar. Ky lloj vlerësimi i ndihmon mësuesin të planifikojnë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin, metodat dhe mjetet sipas nevojave të nxënësve.

Forma të vlerësimit diagnostikues mund të jenë:

- pyetje të thjeshta të drejtpërdrejta për konceptet themelore;
- ushtrime të shkurtra me lidhje praktikë (p.sh. të dallojnë përçues dhe izolatorë);
- kuice të shkurtra me alternativa të thjeshta;
- lojëra reflektuese ose biseda për përvojat e nxënësve me dukuritë dhe ligjet e natyrës;
- fletë vetëvlerësimi për të kuptuar se sa të sigurt ndihen për një temë të caktuar.

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, për të nxënësit)

Ky vlerësim zhvillohet gjatë çdo mësimi, gjatë gjithë procesit mësimor, për të parë se si po e kuptojnë dhe po e përvetësojnë nxënësit përmbajtjen. Përdoret për të dhënë reagime të menjëhershme, për të ndihmuar nxënësit të korrigjojnë gabimet dhe të përmirësojnë të nxënësin përpara se të vlerësohen në mënyrë përfundimtare.

Forma të vlerësimit formues:

- vlerësimi i punës në grup gjatë eksperimenteve të thjeshta;
- vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes në diskutime për tema të ndryshme;
- detyrat e përditshme dhe projekte të vogla (si ndërtimi i një maketi ose posteri);
- diskutime me argumentim të zgjidhjeve;
- përgjigje verbale gjatë mësimit dhe pyetje reflektuese;
- vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët për mënyrën e të menduarit apo punës në grup

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi i të nxënës, periodik)

Ky vlerësim bëhet në fund të një teme ose kapitulli dhe ka për qëllim të përcaktojë nivelin e arritjes së kompetencave për nxënësin.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit

- ✓ Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit të mësojnë më mirë, të kuptojnë dhe të reflektojnë mbi gabimet e tyre.
- ✓ Detyrat dhe pyetjet e vlerësimit duhet të matin aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave shkencore.
- ✓ Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.
- ✓ Vlerësimi duhet të inkurajojë nxënësit të besojnë në vetvete dhe të kuptojnë që gabimi është pjesë e të nxënës.
- ✓ Mësuesi duhet të përdorë shumë forma vlerësimi, si: përgjigjet me gojë, ushtrimet, punën me materiale konkrete, projektet, vizatimet, punën në grup, detyrat e shtëpisë etj.

Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen çdo ditë në mësimin e diturisë natyrës.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës në tematika të ndryshme.

Tabela 3. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembull 1. Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi analizon rënien e lirë të trupave si një lëvizje njëtrajtësisht e përsheptuar			
Niveli i arritjes: Dobët	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Shumë mirë
<i>Nxënësi ka vështirësi në shpjegimin dhe kuptimin e rënies së lirë si lëvizje njëtrajtësisht e përsheptuar, pasi nuk arrin të shpjegojë eksperimentalisht lëvizjen dhe ka njohuri të pasakta për rolin e gravitetit.</i>	<i>Nxënësi përshkruan rënien e lirë si një lëvizje të përsheptuar të shkaktuar nga graviteti, jep shembuj të thjeshtë dhe përpiket të përdorë formula bazë, por me një kuptim të kufizuar dhe saktësi të pamjaftueshme për konceptin e nxitimit të rënies së lirë.</i>	<i>Nxënësi analizon rënien e lirë si lëvizje me nxitim konstant, përdor saktë formulat dhe të dhënat eksperimentale, ndërton grafikë dhe tregon se graviteti vepron njësoj mbi të gjitha trupat pavarësisht masës së tyre.</i>	<i>Nxënësi analizon në mënyrë të plotë dhe të saktë rënien e lirë si lëvizje njëtrajtësisht e përsheptuar, kryen matje dhe përlllogaritje, ndërton dhe interpreton grafikët $x=f(t)$ dhe $v=f(t)$, krahason rezultatet eksperimentale me simulimet interaktive dhe shpjegon ndikimin e faktorëve si rezistenca e ajrit në lëvizjen e trupave.</i>
Shembull 2 . Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi argumenton pse trupat bien me të njëjtin nxitim pavarësisht nga masa e tyre (në mungesë të rezistencës së ajrit)			
Niveli i arritjes: Dobët	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Shumë mirë
<i>Nxënësi ka vështirësi të kuptojë lidhjen ndërmjet masës dhe nxitimit dhe jep përgjigje të pasakta.</i>	<i>Nxënësi përmend se trupat bien me të njëjtin nxitim, por shpjegimi është i thjeshtë dhe i paplotë.</i>	<i>Nxënësi argumenton se nxitimi është i njëjtë për trupat pavarësisht masës, duke përmendur mungesën e rezistencës së ajrit.</i>	<i>Nxënësi shpjegon me saktësi dhe argumenton shkencërisht pse trupat bien me të njëjtin nxitim në mungesë të rezistencës së ajrit, duke përdorur koncepte të forcës që vepron mbi trupin dhe dhe masës së trupit.</i>

ASCAP do të hartojë një dokument të detajuar për vlerësimin e nxënësve bazuar në përshkrimin e niveleve të arritjes së kompetencave për rezultatet e të nxënësve për secilën tematikë.

VIII. BURIMET DHE MATERIALET MËSIMORE

Në mësimdhënien dhe nxënien e fizikës në klasën (X-XI) përdorimi i burimeve dhe materialeve didaktike është thelbësor për të ndërtuar një kuptim të thellë, të qartë dhe praktik të koncepteve shkencore. Këto burime ndahen në **mjete didaktike** dhe **pajisje didaktike**, të cilat plotësojnë njëra-tjetrën dhe luajnë një rol kyç në konkretizimin e njohurive, nxitjen e mendimit kritik dhe përfshirjen aktive të nxënësve në procesin mësimor.

Mjetet didaktike përfshijnë një gamë të gjerë burimesh dhe strategjish që përdor mësuesi për realizimin e procesit mësimor. Ndër to përfshihen:

Tabelat mësimore: interaktive smart board dhe tabelat e zakonshme,

Platformat interaktive: PhET Interactive Simulations, Khan Academy, The Physics Classroom, Hyper Physics, American Association of Physics Teachers (AAPT), The Physics Front, NSTA, si dhe faqe të specializuara si: Amazon, Educational Innovations, Arbor Scientific dhe OpenStax College Physics, aplikacione të fizikës, lojëra elektronike, etj.

Materiale jo-interaktive: Tekste shkollore dhe jashtë shkollore, Fletore pune, udhëzues lëndor dhe metodik, Tekste me ushtrime dhe problema të zgjidhura dhe të pazgjidhura, teste online, materiale të shkruara, tutorial dhe materiale multimediale, Prezantime me PowerPoint, Fotografi dhe ilustrime, artikuj dhe ese, Burime në internet dhe biblioteka digjitale, Uebet dhe faqet e internetit.

Pajisjet didaktike, si një nëngrup i mjeteve didaktike, përfshijnë: *Instrumente dhe aparate fizike matëse*, kite laboratorike, pajisje sigurie, kompjuterë, tableta, projektorë, modele fizike dhe laboratorë virtualë, si dhe tabela të bardha dhe tradicionale për shpjegime gjatë orës mësimore.

Mjetet didaktike ndihmojnë në konkretizimin e njohurive, ndërsa pajisjet didaktike sigurojnë përvojën praktike përmes të cilës nxënësit eksplorojnë dhe testojnë konceptet fizike. Përdorimi i integruar dhe i balancuar i këtyre burimeve krijon një ambient të pasur mësimor që përmbush kërkesat e

arsimit bashkëkohor dhe objektivat e edukimit STEM. Kështu, nxënësit përfitojnë jo vetëm njohuri të qëndrueshme, por edhe aftësi për t'i zbatuar konceptet në kontekste reale.

8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM

Qasja STEM është një metodë bashkëkohore e të nxënës që integron Shkencën, Teknologjinë, Inxhinierinë dhe Matematikën, me qëllim zhvillimin e aftësive praktike, mendimit kritik, zgjidhjes së problemeve dhe lidhjes së teorisë me aplikime reale në jetën e përditshme. Ajo është një nga qasjet më efektive për të ndërtuar kompetencat e shekullit XXI të nxënësit.

Lidhja e qasjes STEM me fizikën

Fizika, si një nga disiplinat kryesore të shkencave natyrore, është thelbësore në qasjen STEM, pasi:

- Studion ligjet themelore të natyrës përmes analizës matematikore dhe eksperimentimit.
- Shërben si bazë për zhvillimin e teknologjive moderne, nga energjia e rinovueshme, te robotika dhe mjekësia.
- Forcon mendimin shkencor, logjik dhe inxhinierik.
- Ndërlidhet natyrshëm me matematikën, teknologjinë dhe inxhinierinë në zgjidhjen e problemeve reale.

Roli i teknologjisë në zbatimin e qasjes STEM në fizikë

- Platforma si PhET Interactive Simulations ofrojnë simulime virtuale interaktive, që lejojnë nxënësit të kryejnë eksperimente dhe të vëzhgojnë rezultatet në kohë reale.
- Nxënësit analizojnë, testojnë dhe interpretojnë të dhëna, duke zhvilluar mendim kritik dhe kompetenca analitike.
- Mësimdhënia bëhet më aktive, konkrete dhe e personalizuar, duke përfshirë teknologjinë digjitale për modelime dhe matje.
- Teknologjia mbështet qasje ndërdisiplinore dhe simulon skenarë nga jeta reale.
- Ajo ndihmon në zhvillimin e kompetencave digjitale, matematike dhe shkencore, sipas standardeve të PISA.

Shembull praktik – Njësia “Shtëpia me Energji Efikase” (nga PISA):

Kjo njësi interaktive e modeluar sipas qasjes STEM:

- U kërkon nxënësve të analizojnë konsumimin e energjisë në varësi të ngjyrës së çatisë dhe temperaturës së jashtme.
- Kombinon njohuri nga fizika (termodinamika), matematika (llogaritje), teknologjia (simulim) dhe inxhinieria (materialet ndërtimore).
- Nxiti përdorimin e simulimeve digjitale për të interpretuar situata reale që lidhen me energjinë dhe mjedisin.

Kompetencat dhe aftësitë që zhvillon përdorimi i teknologjisë:

- Kompetencën në shkencë, matematikë, teknologji dhe inxhinieri (STEM)
- Kompetencën digjitale
- Aftësitë për mendim kritik dhe kreativ
- Aftësitë për zgjidhjen e problemeve reale
- Kompetencën qytetare dhe mjedisore
- Aftësitë bashkëpunuese dhe të të nxënësve gjatë gjithë jetës

Integrimi i teknologjisë në mësimin e fizikës sipas qasjes STEM u ofron nxënësve mundësinë të mësojnë duke vepruar, të ndërtojnë lidhje ndërmjet disiplinave, dhe të përgatiten për jetën reale dhe sfidat e së ardhmes. Platforma PhET Interactive Simulations, si dhe përfshirja e simulimeve interaktive të ngjashme me simulimet e saj në struktura ndërkombëtare si PISA, e bëjnë këtë proces më të kuptueshëm, të matshëm dhe të aplikueshëm.

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e fizikës do të përshkruhen përdorimi i burimeve dhe materialeve didaktike përfshirë teknologjinë.

IX. REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së fizikës për klasat (X-XI) bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Planin Mësimor i Arsimit Bazë si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve,

autorëve të teksteve mësimore, hartuesve të testeve kombëtare, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë kapitull përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të maksimizohet efektiviteti i programit të lëndës së fizikës.

a) Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të hartojnë planifikimet tre mujore, vjetore dhe ditore, bazuar në programin mësimor të miratuar nga MAS;
- ✓ Të tregojë kujdes në renditjen e temave mësimore bazuar në një rrjedhë logjike sipas temave të vendosura në programin e miratuar të fizikës;
- ✓ Të përdorin tekstin e nxënësit, fletoren e punës dhe udhëzuesin për mësuesin, i cili përmban për secilen temë mësimore (rezultatet e të nxënës, përshkrimin kontekstual të situatës, disa veprimtari për shpjegimin e mësimit, detyra për zgjerimin e njohurive, konceptet kyçe, linqe sugjeruese për përdorimin e platformave interaktive me simulime, si dhe CD-në me ushtrime dhe detyra të ndryshme).
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interaktive për mësimin e fizikës.
- ✓ Të përdorin qasjen STEM përmes projekteve, eksperimenteve dhe zgjidhjes së problemeve reale.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e fizikës në jetën e përditshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- ✓ Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socioemocional.
- ✓ Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë lëndor miratuar nga MAS.
- ✓ Të përdorin materiale të ndryshme burimore për zbatimin e programit.

b) Rekomandime për autorët e teksteve shkollore

- ✓ Të përshtasin në mënyrë cilësore tekstet shkollore duke reflektuar të gjitha përditësimet më të fundit.
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interaktive për mësimin e fizikës, në tekstet shkollore.
- ✓ Të përdorin terminologjinë e saktë dhe të njohur nga programi mësimor për konceptet fizike.
- ✓ Të sigurojnë udhëzuesit për mësuesit si pjesë e paketës së tekstit shkollos.
- ✓ Të përgatisin materiale shtesë që përfshijnë përmbajtjen e CD-së që shoqëron tekstin e mësuesit.

- ✓ Të sigurojnë materialet burimore edhe digjitale për zbatimin e tekstit shkollor.
- ✓ Të lidhin konceptet shkencore me fusha të tjera dhe me situata të jetës reale, në tekstet shkollore.
- ✓ Të sigurojnë që tekstet të kenë qasje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatshme për moshën, duke marrë parasysh diversitetin kulturor dhe aftësitë e ndryshme të nxënësve.
- ✓ Të përshtatin tekstet bazuar në tabelat e vendosura në shtojcat e programit për emërtimin dhe simbolikën e madhësive fizike.

c) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve shkencore.
- ✓ Të vlerësojnë përfshirjen e qasjes STEM në planifikimin dhe zbatimin e mësimin të fizikës dhe të projekteve kurrikulare.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të nxënësve.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- ✓ Të vlerësojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të fizikës gjatë zhvillimit të orëve mësimore.
- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënësve dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socioemocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e fizikës.
- ✓ Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

d) Rekomandime për prindërit

- ✓ Të inkurajojnë fëmijët që të kuptojnë rëndësinë e fizikës jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar fëmijët në pjesëmarrjen në projekte të lidhura me fizikën dhe qasjen STEM.
- ✓ Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimin të fizikës, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe të mësimin nga gabimet.
- ✓ Të sigurojnë që fëmijët ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i diturisë natyrës zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

e) *Rekomandime për nxënësit*

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët e fizikës, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive.
- ✓ Të angazhohen në projekte kurrikulare që lidhin fizikën me fusha të tjera përmes qasjes STEM.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët dhe të mësojnë të zgjidhin probleme si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përfshirë edhe përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve online.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e fizikës si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

X. NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE

Në programin e fizikës së klasës (X-XI) kemi këto ndryshime në aspektin psiko-pedagogjik dhe përmbajtësor:

- ✓ Përditësimi i kompetencave kyçe
- ✓ Përditësimi i kompetencave të shkencave të natyrës
- ✓ Përditësimi i temave ndërkurrikulare
- ✓ Përditësimi në tematikat dhe përmbajtjen e tematikave
- ✓ Përditësim në emërtimet e tematikave të programit të fizikës për klasën (X-XI). Programi është konceptuar mbi bazën e **6 (gjashtë) tematikave** të reja, ku në kllapa janë tematikat e programit aktual si : *Lëvizja, forca dhe energjia (Kinematika, Dinamika dhe Puna dhe energjia), Fizika termike (Termodinamika), Valët (Lëkundjet, Valët, Optika gjeometrike, Optika valore), Elektriciteti, magnetizmi dhe induksioni elektromagnetik (Elektrostatika, Rryma elektrike, Induksioni elektromagnetik), Fizika atomike, bërthamore dhe grimcat elementare, Fizika Hapësinore.*
- ✓ Risi në programin e klasave (X-XI) kemi **zgjerimin e tematikave** të mëposhtme me tema që përmban programi për Shkencat e natyrës në Kornizën PISA dhe lidhen me zhvillimin e qëndrueshëm, sfidat për tranzicionin e gjelbër, mbrojtjen e shëndetit nga rrezatimet dhe fizikën hapësinore. Këto ndryshime synojnë të zhvillojnë te nxënësit aftësi shkencore, mendim kritik dhe ndërgjegjësim për ndikimin e shkencës dhe teknologjisë në mjedis, dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Shtimi i temave në tematikat e mëposhtme:

1. **Lëvizja, forca dhe energjia** (Zgjeruar tematika Burimet e ripërtëritshme të energjisë dhe shfrytëzimi efikas i tyre për zhvillimin e qëndrueshëm dhe sfidat për tranzicionin e gjelbër)
 2. **Valët** (Zgjeruar me disa tema për rrezatimin elektromagnetik, përdorimet, mbrojtja e shëndetit nga përdorimet e teknologjive të reja)
 3. **Elektriciteti dhe magnetizmi** (Zgjeruar me një nëntematikë për mbrojtjen nga rreziqet e elektricitetit në rrjetin elektrik të ndërtesave)
 4. **Fizika Hapësinore** (Tematikë tërësisht e re e cila përmban 5 nëntematika: (1. Toka dhe sistemi Diellor, 2.Yjet dhe Universi, 3.Dielli si një yll mesatar 4.Yjet.5. Universi) .
- ✓ **Risi në programin e klasave (X-XI)** kemi heqjen e tematikave nga kapitulli Fizika termike, që zhvillohen më thellësisht në programin e kimisë si Masa molare, Numri i Avogadros me qëllim lehtësimin e programit të ngjeshur të fizikës, bazuar në risitë e programit anglez.
 - ✓ **Risi në programin e klasave (X-XI)** kemi një listë me **platformat interaktive dhe jo-interaktive për mësimdhënien e fizikës bazuar në qasjen STEM si : Platformat interaktive** si: PhET Interactive Simulations, Khan Academy, The Physics Classroom, Hyper Physics, American Association of Physics Teachers (AAPT), The Physics Front, NSTA, si dhe faqe të specializuara si Amazon, Educational Innovations, Arbor Scientific dhe OpenStax College Physics, së bashku me aplikacione të fizikës, lojëra elektronike. **Platformat jo-interaktive:** tekste shkollore dhe jashtë shkollore, fletore pune, udhëzues lëndor dhe metodik, tekste me ushtrime dhe problema të zgjidhura dhe të pazgjidhura, teste online, materiale të shkruara, tutorial dhe materiale multimediale, prezantime me PowerPoint, fotografi dhe ilustrime, artikuj dhe ese, burime në internet dhe biblioteka digjitale, uebet dhe faqet e internetit.
 - ✓ Përditësimi i **metodologjisë me fokus të shtuar** në zhvillimin e mendimit kritik dhe krijues, zgjidhjen problemore si dhe duke përfshirë qasjen STEM, të nxënit e personalizuar, të nxënit socioemocional, përdorimin e platformave interaktive me simulime etj.
 - ✓ Përditësimi i **vlerësimit të nxënit** bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënit dhe konkretizuar me shembuj konkret.
 - ✓ Risi kemi **listën e foljeve** në mënyrën që përdoren për të ndërtuar rezultatet e të nxënit dhe planifikimet e orëve mësimore.
 - ✓ Risi kemi tabelën me **simbolet më të zakonshme elektrike**, që gjenden në tekstet e fizikës për klasat (X-XI)

- ✓ Risi kemi shumëfishat dhe nënfishat e njësive matëse të madhësive fizike që përdoren gjatë zbatimit të programit në klasat (X-XI)
- ✓ Risi kemi fjalorin e termave kyçe të programit
- ✓ **Risi në programin e klasave (X-XI) kemi një listë me pajisjet, mjetet dhe specifikimet teknike laboratorike bazë, që i duhen mësuesit të fizikës për të demonstruar temat mësimore përmes kushteve të thjeshta laboratorike në klasat (X-XI). (Marrë nga programet e përditësuara angleze)**
- ✓ **Risi kemi listën me konceptet matematikore, që duhen për të përmbushur programin e fizikës për klasat (X-XI).**

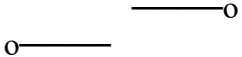
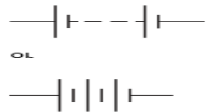
Shënim: Përditësimet në programet mësimore të fizikës për klasat (X-XI) janë bërë në përputhje me programet e përditësuara të Kembrixhit (Chambridge).

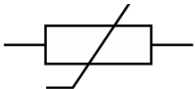
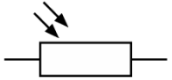
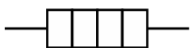
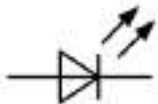
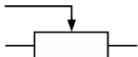
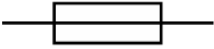
Shtojca 1: Lista e foljeve që përdoren për ndërtimin e rezultateve të nxënies dhe planifikimet e orëve mësimore

Fjala veprorë	Përkufizimi
<i>njehson/llogarit</i>	njehson, llogarit madhësinë fizike bazuar nga faktet, shifrat ose informacioni i dhënë ose përdoret në kontekst të matjeve ose analizave.
<i>komenton</i>	jep një mendim të informuar
<i>krahason</i>	identifikon ose komenton mbi ngjashmëritë dhe/ose dallimet
<i>nxjerr një përfundim</i>	nxjerr përfundime nga informacioni i disponueshëm
<i>përkufizon</i>	jep përkufizim të saktë
<i>përshkruan</i>	përshkruan pikat kryesore të një teme / jep karakteristikat dhe veçoritë kryesore
<i>përcakton</i>	përcakton një përgjigje duke përdorur informacionin e dhënë
<i>shpjegon</i>	shpjegon qëllimet ose arsyet / bëj të qarta marrëdhëniet mes gjërave / tregon pse dhe/ose si, duke u mbështetur me prova të rëndësishme
<i>jep</i>	jep një përgjigje nga një burim i dhënë ose nga çfarë ke memorizuar

<i>identifikon</i>	përmend / zgjidh / njoh
<i>argumenton</i>	mbështet një qëndrim me argumente ose prova
<i>parashikon</i>	parashikon se çfarë mund të ndodhë bazuar në informacionin e dhënë
<i>bën</i>	bën një vizatim të thjeshtë me dorë të lirë, duke treguar veçoritë kryesore, me kujdes në përmasat
<i>shpreh</i>	shpreh qartë në terma të thjeshtë ose të drejtpërdrejtë
<i>aplikon/zbaton</i>	aplikon dukuritë dhe ligjet në situata ku ka një gamë përgjigjesh të vlefshme për të bërë propozime apo për të mbështetur mendime.

Shtojca 2. Simbolet e elementeve të qarqeve elektrikë që gjenden në tekstet e fizikës të klasave (X-XI)

Elementët e një qarku elektrik	Paraqitja simbolike e elementëve	Elementët e një qarku elektrik	Paraqitja simbolike e elementëve
Pilë		Çelës	
Çelës i hapur		Çelës i mbyllur	
Bateri pilash		Toka-nuli	
Burim rryme		Nyje e qarkut	
Burim rryme e vazhdueshme		Llambë	
Burim rryme alternative		Motor	

Rezistencë e fiksuar		Gjenerator	
Rezistencë e ndryshueshme		Ampermetër	
Termistor		Voltmetër	
Rezistence që varet nga drita		Diodë	
Ngrohës		Diodë që ndriçon	
Ndarës potenciali		Siguresë	
Transformator		Spirale rele	
Tel përcjellës		Zile elektrike	
Nyje në qarkun e elektrik		Spirale magnetizuese	

Shtojca 3: Madhësitë fizike, emërtimi, simboli dhe njësitet matëse të tyre

Madhësia fizike	Njësitet themelore	Simboli për njësinë
gjatësia	metër	m
masa	kilogram	kg
koha	sekondë	s
intensiteti i rrymës elektrike	amper	A
Temperatura absolute	kelvin	K
intensiteti i dritës	kandela	cd
sasia e lëndës	moli	mol

Madhësia fizike	Njësitet plotësuese	Simboli për njësinë
Këndi në plan	gradë	°
Këndi në hapësirë	radian	rad

Madhësia fizike	Simboli	Njësia në SI	Simboli i njësisë
masa	m	kilogram	kg
gjatësia	<i>l</i>	metër	m
rruga	d	metër	m
rrezja	R, r	metër	m
diametri	D	metër	m
koha	t	sekondë	s
perioda	T	sekondë	s
zhvendosja	s	metër	m
shpejtësia	v	metër për sekondë	m/s
nxitimi	a	metër për sekondë katror	m/s ²
nxitimi i rënies së lirë	g	metër për sekondë katror	m/s ²
impulsi i trupit	p	kilogram metër për sekondë	kgm/s
forca	F	njuton	N
Këndi në plan	φ	*gradë	0
Këndi në hapësirë	φ	radian	rad

shpejtësia këndore	ω	radian për sekondë	rad/s
nxitimi qendërsynues	a_q	metër për sekondë katror	m/s^2
pesha	P	njuton	N
konstantja gravitacionale	γ	njuton metër katror për kilogram katror	Nm^2/kg^2
sipërfaqja	S	metër katror	m^2
vëllimi	V	metër kub	m^3
dëndësia	d	kilogram për metër kub	kg/m^3
shtypja	p	paskal	Pa, N/m^2
momenti i forcës	M	njuton metër	Nm
momenti i çiftit	M	njuton metër	Nm
krahu i forcës	d	metër	m
puna	A	xhaul	J
koeficienti i fërkimit	μ	s'ka njësi	
forca ngjeshëse	F_n	njuton	N
forca e kundërveprimit	N	njuton	N
forca rezultante	FR	njuton	N

forca e rëndesës	G	njuton	N
forca qendërsynuese	F _q	njuton	N
energjia	E	Xhaul/*kilovatorë/ *elektronvolt	J/kWh/ eV
energjia potenciale	E _p	xhaul	J
energjia kinetike	E _k	xhaul	J
energjia mekanike	E _m	xhaul	J
puna e forcave të jashtme	A _j	xhaul	J
puna e forcave të brendshme	A _b	xhaul	J
rendimenti	η	s'ka njësi	
fuqia	P	vat	W
temperatura	T dhe t	kelvin *gradë Celsius *gradë Celsius	K 0 _C 0 _C
ndryshimi i temperaturës	ΔT Δt	gradë Kelvin *gradë Celsius	K 0 _C

nxehhtësia	Q	xhaul	J
kapaciteti termik	C	xhaul për kelvin	J/K
nxehhtësia specifike e lëndës	c	xhaul për kilogram kelvin kiloxhaul për kilogram kelvin	J/kgK kJ/kgK
energjia e brendshme	U	xhaul	J
nxehhtësia specifike e avullimit/kondensimit	r ose L	xhaul për kilogram	J/kg
nxehhtësia specifike e shkrirjes/ngurtësimit	λ	xhaul për kilogram	J/kg
fuqi kalorifike e lëndës së djegshme	q	xhaul për kilogram	J/kg
frekuenca	f	herc	Hz, s ⁻¹
amplituda	A	metër	m
gjatësia e valës	λ	metër	m
shpejtësia e valës	u	metër për sekondë	m/s
tensioni i fijes	T	njuton	N
masa për njësinë e gjatësisë	μ	kilogram për metër	kg/m
intensiteti i tingullit	I	vat për metër katror	W/m ²

niveli i intensitetit të tingullit	I_n	*decibel	dB
largësia vatrore	f	metri	m
largësia e objektit nga pasqyra/thjerra	d_1 ose x_1	metri	m
largësia e shëmbëllimit nga pasqyra/thjerra	d_2 ose x_2	metri	m
zmadhimi	z ose k	s'ka njësi	
këndi i rënies	α	*gradë	0
këndi i pasqyrimit	β	*gradë	0
këndi i përdhyerjes	γ	*gradë	0
treguesi i përdhyerjes	n	s'ka njësi	
këndi kufi	α_k	gradë	0
fuqia e thjerrave	D	dioptri	1/m
shpejtësia e valës elektromagnetike në zbrazësi	c	metër për sekondë	m/s
ngarkesa elektrike	Q, q	kulon	C
përshkueshmëria elektrike në mjedis	ε	s'ka njësi	

përshkueshmëria elektrike në zbrazësi	ϵ_0	farad për metër	F/m
fusha elektrike	E	njuton për kulon volt për metër	N/C V/m
potenciali	V	volt	V
diferenca e potencialit	U	volt	V
kapaciteti	C	farad	F
intensiteti i rrymës elektrike	I	amper	A
forca elektromotore	f.e.m	volt	V
rezistenca	R	om	Ω
rezistenca specifike	ρ	om metër	Ωm
energja elektrike	E	xhaul	J
fusha magnetike	B	tesla	T
fluksi magnetik	Φ	veber	Wb
numri i spirave	N	s'ka njësi	
ngarkesa e elektronit	e	kulon	C
numri i masës	A	s'ka njësi	

numri atomik	Z	s'ka njësi	
aktiviteti i burimit radioaktiv	A	bekerel	Bq
perioda e gjysëmzbërthimit	T _{1/2}	sekondë	s

Shtojca 4: Shumëfishat dhe nënfishat e njësive matëse të madhësive fizike që gjenden në programin e klasave (X-XI)

Deri në përfundim të **klasës (X-XI)**, nxënësit duhet të jenë të njohur me shumëfishat dhe nënfishat e njësive matëse:

Shumëfishat dhe nënfishat e njësive matëse shprehur me simbole	Shumëfishat dhe nënfishat e njësive matëse shprehur me vlerë numerike
m – mili	(1/1000 e njësisë)
c – centi	(1/100 e njësisë)
k – kilo	(1000 herë më shumë se njësia)
μ-mikro	1/1,000,000 e njësisë = 1×10^{-6}
n-nano	(1/1,000,000,000)= 10^{-9}
M-mega	1,000,000 = 10^6 një milionfish i njësisë bazë.
G-giga	1,000,000,000 = 10^9 ,një miliard herë më e madhe se një njësi bazë

Shtojca 5: Fjalor i termave

Analogji – një krahasim midis dy madhësive fizike për qëllime shpjegimi, që vepron si një model për një ide ose koncept shkencor.

Diagram– paraqitja shkencore e një koncepti, eksperimenti ose vëzhgimi.

Eksperiment – një procedurë specifike që kryhet për të mbështetur për të hedhur poshtë ose vërtetuar tërësisht ose pjesërisht një hipotezë shkencore. Eksperimentet shpesh janë pjesë e një hulumtimi më të gjerë, por jo gjithmonë.

Hipotezë – një teori ose shpjegim i propozuar shkencërisht, i bërë mbi bazën e provave dhe që mund të testohet më tej.

Hulumtim (Investigim) – një metodë për përvetësimin e njohurive shkencore bazuar në një pyetje fillestare. Një hulumtim shkencor shpesh përfshin eksperimente, por jo gjithmonë, p.sh. përdorimi i burimeve dytësore për të kryer një rishikim të literaturës.

Qëllimi mësimor – deklarata nga korniza kurrikulare mbi pritshmëritë për njohuritë, kuptimin dhe aftësitë që nxënësit do të zhvillojnë; ato ofrojnë një strukturë për mësimdhënien dhe të nxënit, si dhe një pikë reference për të kontrolluar aftësitë dhe zhvillimin e nxënësve.

Material – substanca ose lënda nga e cila mund të jetë bërë një objekt (p.sh. alumini, ari, druri, qelqi, metali, qeramika).

Përzierje – një mostër që përmban më shumë se një substancë ose material.

Model – një përfaqësim ose imitim i një ideje, procesi apo objekti shkencor që ndihmon në kuptimin e tij më të mirë.

Modeloj (folje) – të demonstrosht kuptim shkencor të një koncepti përmes përdorimit të një modeli shkencor.

Model (emër) – shiko *Model shkencor*.

Objekt – një trup i dukshëm dhe i prekshëm, i përbërë nga një ose më shumë materiale dhe/ose substanca.

Përfaqësim – një mënyrë për të treguar kuptimin shkencor të fenomeneve përmes diagrameve, ekuacioneve (me fjalë ose simbole) ose modeleve të tjera.

Plani mësimor – materiale mbështetëse për çdo fazë të shkencës në kuadrin Cambridge Lower Secondary. Çdo plan mësimor përmban një plan afatgjatë të sugjeruar, një plan afatmesëm me aktivitete të sugjeruara dhe plane afatshkurtra (orë mësimore) shembullore.

Model shkencor – një përfaqësim i objekteve, sistemeve ose proceseve që ndihmon shkencëtarët të shpjegojnë dhe të mendojnë për ide që janë abstrakte ose jo të dukshme.

Fije (Strand) – një koleksion qëllimesh mësimore në kornizën kurrikulare që përbën një fushë të të nxënit.

Substancë – materie e përbërë nga një përbërje e vetme. Për shembull, oksigjeni është një substancë, por ajri është një përzierje. Hekuri është një substancë, por çeliku është i përbërë nga hekuri i përzier me substanca të tjera; prandaj, çeliku është një material dhe jo një substancë e

vetme.

Udhëzues për mësuesin – dokumenti që ofron mbështetje për përdorimin e kornizës kurrikulare për të planifikuar dhe zhvilluar mësim duke përdorur qasje efektive të mësimdhënies dhe të nxënies.

Shtojca 6: Lista me mjete dhe pajisje të sugjeruara me specifikimet teknike për kryerjen e punëve laboratorike në laboratorin e fizikës

Pajisjet e sugjeruara më poshtë janë të kategorizuara, por mund të përdoren në çdo temë.

Të përgjithshme:

- ngjitës plasteline
- shirit ngjitës
- karton
- pikatore (2.5 cm³) ose shiringë e vogël plastike (p.sh. 5 cm³)
- vizore 30 cm, me ndarje në mm
- cengel – S
- gërshërë
- trekëndësh matës
- spango
- fill
- peshore elektronike për të matur deri në 500 g, me saktësi prej të paktën 0.1 g
- letër gjurmimi

- dërrasë druri, e ngurtë, $150\text{ cm} \times 20\text{ cm} \times 1.5\text{ cm}$

Mekanikë:

- susta çeliku të zgjatshme, me konstantë spirale prej afërsisht 0.25 N/cm
- forcëmatës me lexues maksimal ose devijim të plotë të shkallës midis 1.0 N dhe 3.0 N
- kapëse G
- top qelqi, sfera çeliku (afërsisht 10 mm në diametër) dhe top pingpongu
- vizore gjysmë-metrike, me ndarje në mm
- masa, $10 \times 10\text{ g}$, $10 \times 100\text{ g}$, përfshirë mbajtëset
- vizore metrik, me ndarje në mm
- balancues (p.sh. Plasticine®)
- pendul bob
- pika rrotullimi (p.sh. gozhdë 15 cm , blloqe trekëndëshe druri)
- stativ laborator me unazë dhe kapëse
- kronometër, lexues me saktësi 0.1 s ose më mirë

Fizika Termike

- gota qelqi (borosilikate), 100 cm^3 , 250 cm^3 , 400 cm^3
- tub vlimi, afërsisht $150\text{ mm} \times 25\text{ mm}$
- cilindër matës, diametër konstant, 50 cm^3 , 100 cm^3 , 250 cm^3
- gotë plastike ose polistireni, afërsisht 200 cm^3
- termometër, $-10\text{ }^\circ\text{C}$ deri $+110\text{ }^\circ\text{C}$, me ndarje $1\text{ }^\circ\text{C}$

Optika

- thjerrë konvergjente, $+10\text{D}$ ($f = 10\text{ cm}$)

- thjerre konvergjente, $+6.7D$ ($f = 15 \text{ cm}$)
- thjerre divergjente, $-6.7D$ ($f = -15 \text{ cm}$)
- prizëm qelqi ose Perspeksi 60°
- pllakë qelqi me faqe paraleleqelqi ose Perspeksi, drejtkëndëshe dhe gjysmë-rrethore
- gjilpëra optike, gjatësi minimale 75 mm
- pasqyrë e sheshtë, afërsisht $75 \text{ mm} \times 25 \text{ mm}$
- dërrasë shpuese
- transportier

Elektriciteti

Nxënësit mund të kenë nevojë të lidhin përbërës, matës dhe qeliza për të ndërtuar qarqe. Lidhësit e përdorur duhet të jenë me diametër 3.5 mm ose 4 mm .

- ampermetër, me devijim të plotë të shkallës $1A$ ose $1.5A$ dhe saktësi prej të paktën $0.05A$ (analog, digjital i dedikuar ose multimetër)
- voltmetër, me devijim të plotë të shkallës $5V$ dhe saktësi prej të paktën $0.1V$ (analog, digjital i dedikuar ose multimetër)
- qeliza $1.5V$ dhe mbajtëse për të mundësuar lidhjen e disa qelizave së bashku
- tela lidhës, lidhës 3.5 mm ose 4 mm
- kapëse krokodili
- burim tensioni i drejtë (d.c.), i ndryshueshëm deri në $12V$
- dioda
- llamba fije, tension i ulët (p.sh. $2.5V$) dhe mbajtëse
- llambë fije, $12V$, $24W$ dhe mbajtëse
- LDR (i përshtatshëm për përdorim në qarqe $1-5V$)
- buton ndezës/fikës

- përzgjedhje rezistorësh, vlera brenda intervalit 5–50Ω, fuqia e vlerësuar 1–2W
- termistorë (vetëm NTC)
- tel constantan (eureka), diametër 0.38 mm (28 swg), 0.32 mm (30 swg)
- tel nichrome, diametër 0.38 mm (28 swg), 0.32 mm (30 swg)

Shtojca 8: Kërkesat matematikore

Këto kërkesa pritet të jenë të mbuluara si pjesë e kurrikulës së matematikës për programin e fizikës për klasat (X-XI).

Numrat

- të kryejë veprimet: mbledhje, zbritje, shumëzim dhe pjesëtim
- të përdorë numra dhjetorë, thyesa, përqindje, raporte dhe reciproke
- të konvertojë midis numrave dhjetorë, thyesave dhe përqindjeve
- të kuptojë dhe të përdorë simbolet: = (baras), < (më i vogël se), > (më i madh se)
- të kuptojë kuptimin e termave: shumës, ndryshimit (diferencës) dhe produktit
- të përdorë formën standarde (shënimin shkencor)
- të kuptojë se vetëm përgjigjja përfundimtare në një llogaritje duhet të rrumbullakohet
- të përdorë saktësinë në vende dhjetore dhe shifra domethënëse në mënyrë të përshtatshme
- të bëjë vlerësime dhe përllogaritje të përafërta për të arritur përgjigje të arsyeshme

Algjebër

- të përdorë eksponentë (indekse) pozitivë dhe numra të plotë në shprehje algjebrike
- të zëvendësojë vlerat e madhësive në ekuacione duke përdorur njësi të njëjta
- të zgjidhë ekuacione të thjeshta algjebrike për një ndryshore kur pjesët e tjera janë të njohura
- të njohë dhe të përdorë përpjesëtimin e drejtë dhe të zhdrejtë
- të formulojë ekuacione të thjeshta si modele matematikore të situatave fizike ose për të përfaqësuar informacion të dhënë me fjalë

- të përdorë simbolin Δ (delta) në shprehje dhe ekuacione algjebrike për të përfaqësuar ndryshimin e një ndryshoreje

Gjeometri dhe Trigonometria

- të kuptojë kuptimin e termave: kënd, kurbë, rreth, rreze, diametër, perimetër, katror, paralelogram, drejtkëndësh dhe diagonale
- të rikujtojë dhe të përdorë formulën për perimetrin (qarkun) e një rrethi
- të rikujtojë dhe të përdorë formulat për: *sipërfaqen e një drejtkëndëshi, sipërfaqen e një trekëndëshi, sipërfaqen e një rrethi*
- të rikujtojë dhe të përdorë formulat për: *vëllimin e një blloku drejtkëndor, vëllimin e një cilindri*
- të përdorë diagrame me shkallë (diagrame në shkallë)
- të zbatojë teoremën e Pitagorës për të llogaritur një anë të një trekëndëshi kënddrejtë
- të kuptojë se një kënd i drejtë është 90° dhe se shuma e këndeve në një vijë të drejtë është 180°
- të përdorë funksionet trigonometrike (sinus, kosinus, tangjent dhe funksionet e tyre të kundërta)
- të përdorë mjete matematikore (vizore, kompas, këndmatës, trekëndësh vizatimi)
- të njohë dhe të përdorë drejtimet e kompasit (Veri, Jug, Lindje, Perëndim) si dhe drejtimin orar dhe kundërorar
- të konvertojë midis njësive metrike, p.sh. cm^3 dhe m^3 ; mg, g dhe kg

Grafikë, tabela dhe statistika

- të vizatojë grafikë dhe tabela bazuar në të dhëna
- të interpretojë grafikë dhe tabela, përfshirë **interpolimin** (vlerësimin brenda intervalit të të dhënave) dhe (vlerësimin jashtë intervalit të të dhënave)
- të përcaktojë **pjerrësinë** (gradientin) e një vije në një grafik, përfshirë* edhe nëpërmjet vizatimit të një **tangjente** në një vijë të lakuar
- të përcaktojë koordinatat ku grafiku pret **boshtin**, duke e zgjatur vijën grafikisht, kur është e përshtatshme
- të përzgjedhë **shkallë** dhe **boshtet** e duhura për grafikët
- të kuptojë se ekuacioni $y = ax + b$ përfaqëson një **marrëdhënie lineare**
- të njohë **proporcionalitetin e drejtë** nga një grafik

- të llogarisë dhe përdorë **mesataren aritmetike** për një grup të dhënash.

PROGRAMI I LËNDËS “KIMI” ARSIMI I MESEM I LARTË KLASAT 10-11

FUSHA “SHKENCAT E NATYRËS”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinatorë: Elisabeta Paja

PËRMBAJTJA

I. HYRJE.....	4
II. QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	5
2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës	6
III. STRUKTURA E PROGRAMIT	7
IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA	9
4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit	9
4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e kimisë	13
4.3 Kompetencat e lëndës së kimisë dhe rezultatet e të nxënit	15
V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	21
5.1 Koha mësimore e sugjeruar për secilën tematikë	21
a) Tematika: PARIMET E KIMISË	23
b) Tematika: KIMIA INORGANIKE	35
c) Tematika HYRJE NË KIMINË ORGANIKE	39
5.2 Qëndrime dhe vlera	43
5.3 Shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).	43
IV. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES.....	48
6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale.....	51

6.2	Roli i projekteve kurrikulare	52
6.3	Puna me nxënësit me nevoja të veçanta	53
6.4	Puna me nxënësit e talentuar	54
VII.	VLERËSIMI I NXËNËSVE	54
7.3	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të nxënësit	56
VIII.	BURIMET DHE MATERIALET MËSIMORE	58
8.1	Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM	59
IX.	REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	60
a)	<i>Rekomandime për mësuesit</i>	60
b)	<i>Rekomandime për autorët e teksteve shkollore.....</i>	61
c)	<i>Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare.....</i>	61
d)	<i>Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm</i>	61
e)	<i>Rekomandime për prindërit.....</i>	62
f)	<i>Rekomandime për nxënësit</i>	62
X.	NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE	63

I. HYRJE

Kimia, si një lëndë kryesore në fushën e shkencave të natyrës, kontribuon në zhvillimin e aftësive të të menduarit kritik dhe analitik. Ajo nxit nxënësit të vëzhgojnë, të eksperimentojnë, të mbledhin të dhëna dhe të nxjerrin përfundime lidhur me sfidat aktuale globale, si ndryshimet klimatike, prodhimi i energjisë, kujdesi shëndetësor dhe zhvillimi i qëndrueshëm.

Lënda e kimisë, kanë si qëllim të zhvillojë te nxënësit kureshtjen dhe të ndërtojë bazat e të kuptuarit shkencor për botën që i rrethon. Ajo i pajis nxënësit me njohuri dhe shkathtësi që ndihmojnë në kuptimin e koncepteve dhe fenomeneve natyrore, duke nxitur gjithashtu interesin për përparimet shkencore dhe teknologjike. Në arsimin e mesëm të lartë, fusha e shkencave të natyrës përfshin lëndët e fizikës, kimisë dhe biologjisë, të cilat ndërthuren në mënyrë integruese për të zhvilluar tek nxënësit njohuri, aftësi, qëndrime dhe vlera.

Në këtë fazë arsimore, nxënësit thellojnë njohuritë mbi dukuritë më të zakonshme në jetën e përditshme dhe zhvillojnë aftësi të të menduarit kritik, strategjik dhe krijues, të domosdoshme për kërkimin shkencor dhe për përpunimin teknologjik të ideve. Gjithashtu, ata mësojnë të lidhin njohuritë shkencore dhe teknologjike me njëra-tjetrën dhe me jetën, përdorin gjuhën dhe terminologjinë shkencore, si dhe krijojnë baza konceptuale për të nxënësit e mëtejshëm në fushën e shkencës.

Nëpërmjet mësimin të kimisë, nxënësit zhvillojnë kompetenca që i ndihmojnë të kuptojnë ndërveprimet e proceseve natyrore, si dhe të përvetësojnë teknikat të kërkimit shkencor. Ky mësim është i lidhur ngushtë me qasjen STEM (Shkencë, Teknologji, Inxhinieri dhe Matematikë), që ndihmon nxënësit të shohin lidhjet ndërmjet shkencës dhe teknologjisë. Kjo qasje i përgatit ata për sfidat e shekullit XXI dhe i mundëson atyre të kontribuojnë në zhvillimin e shoqërisë, si dhe të përballojnë problemet që lidhen me mjedisin, shëndetin dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Fusha e shkencave të natyrës, përfshirë kiminë, jo vetëm që formon individë të aftë për të kuptuar dhe zgjidhur probleme shkencore, gjithashtu ndihmon

nxënësit të zhvillojnë aftësi të reja dhe një botëkuptim më të gjerë. Ajo u jep atyre mjetet e nevojshme për të kontribuar në një botë të karakterizuar nga zhvillimi i shpejtë teknologjik, dhe për të pasur sukses në shkollë, universitet dhe në tregun e punës.

Programi mësimor i kimisë mbështetet në kornizën kurrikulare të arsimit parauniversitar, në kurrikulën bërthamë dhe në planin mësimor të AML-së. Programi u shërben:

- *Nxënësve*, për zhvillimin e kompetencave kyçe të të nxënësve gjatë gjithë jetës dhe kompetencave të fushës së shkencave të natyrës.
- *Mësuesve*, për planifikimin, realizimin dhe vlerësimin e veprimtarive mësimore dhe arritjeve të nxënësve në klasë dhe jashtë saj.
- *Prindërve*, për njohjen e rezultateve të pritshme të fëmijëve dhe kriterëve të vlerësimit në periudha të caktuara.
- *Hartuesve të teksteve mësimore* dhe të materialeve ndihmëse, për mësuesit dhe nxënësit.

Zbatimi i këtij programi bazohet në parimin e gjithëpërfshirjes, duke respektuar diversitetin gjinor, etnik, kulturor, racor, fetar, si dhe duke marrë parasysh aftësitë e kufizuara dhe nevojat e veçanta të nxënësve.

II. QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Programi i lëndës Kimia është hartuar për të mbështetur një mësimdhënie efektive të shkencës përgjatë gjithë ciklit arsimor të mesëm të lartë. Ky program nxit zhvillimin e aftësive dhe njohurive shkencore, të cilat u mundësojnë nxënësve të përshkruajnë, shpjegojnë dhe hetojnë botën përreth tyre në një nivel të përshtatshëm për moshën.

Një nga risitë e këtij programi është përfshirja e linjës “Shkenca në Praktikë”, e cila synon të afrojë nxënësit me lëndën përmes përvojave konkrete dhe domethënëse, duke i ndihmuar të ndërtojnë vetëdijen se “shkenca është për mua” dhe të krijojnë një lidhje personale me lëndën. Ky program ofron një gamë të gjerë burimesh praktike, udhëzime të hollësishme, trajnime inovative dhe zhvillim profesional, me synimin për t’u ofruar nxënësve një përvojë sa më të pasur dhe të vlefshme në fushën e shkencave të natyrës.

Zhvillimi i programi të kimisë në arsimin e mesëm të lartë ka për qëllim të ndihmojë nxënësit të ndërtojnë baza të forta për të nxënë gjatë gjithë jetës. Nxënësi duhet të:

- zotërojnë mendësinë dhe njohuritë praktike të shkencës dhe zbatimeve të saj për të marrë vendime të informuara dhe për të ndërmarrë veprime të përgjegjshme në jetën e tyre të përditshme;
- vlerësojnë shkencën si pjesë të trashëgimisë intelektuale dhe kulturore të njerëzimit, duke njohur bukurinë dhe fuqinë e ideve të saj dhe duke u angazhuar në çështjet socio-shkencore në mënyrë etike dhe të informuar;
- zbatojnë njohuritë dhe aftësitë shkencore, si dhe të mbështesin qëndrimet dhe mendësitë shkencore që sjellin inovacion dhe eksplorojnë kufijtë rinj.

2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës

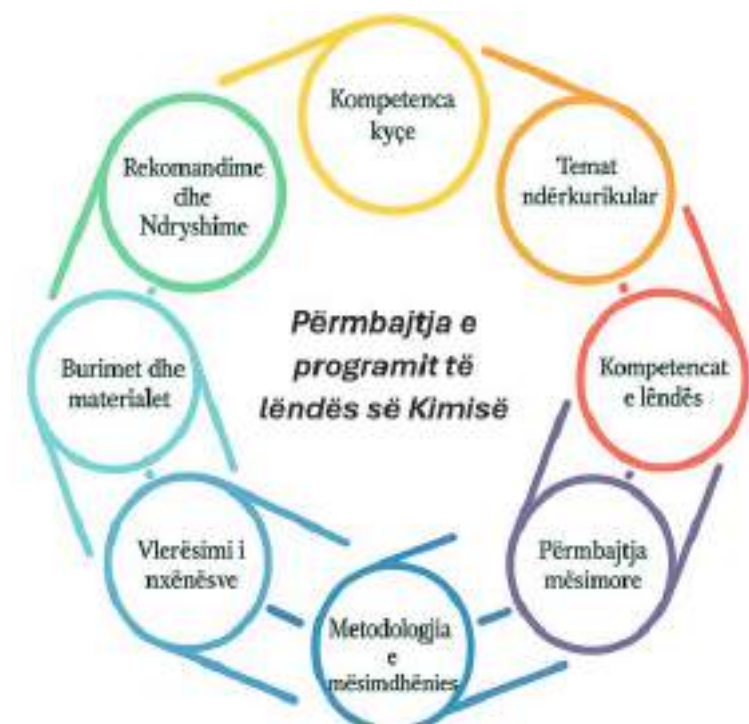
Në përfundim të programit të kimisë, nxënësi duhet të:

- ✓ zhvillojë të kuptuarit në interpretimin shkencor të teorive dhe praktikës shkencore;
- ✓ përdorë të dhëna dhe prova shkencore për të zgjidhur problemet dhe për të diskutuar kufizimet e metodave shkencore në kimi;
- ✓ vlerësojë zbatimet praktike të kimisë në jetën reale;
- ✓ zhvillojë një gamë aftësish eksperimentale, duke përfshirë trajtimin e variablave dhe të punuarin në kushte sigurie;
- ✓ përdorë të dhëna dhe prova shkencore për të zgjidhur problemet dhe për të diskutuar kufizimet e metodave shkencore;
- ✓ komunikojë në mënyrë efektive dhe të qartë, duke përdorur terminologjinë dhe konventat shkencore;
- ✓ zhvillojë interes në çështjet shkencore që mbështesin studime të mëtejshme dhe punësim;
- ✓ vlerësojë kontributin e shkencës dhe teknologjisë për mirëqenien e njeriut dhe shoqërisë;
- ✓ formohet si qytetar i edukuar shkencërisht, që sjell inovacion dhe shfrytëzon mundësitë e shekullit XXI;
- ✓ zhvillojë vetëbesimin, këmbënguljen dhe qëndrimin pozitiv ndaj sfidave shkencore dhe të kuptojë rëndësinë e të menduarit shkencor në jetën e përditshme dhe për një të ardhme profesionale;
- ✓ kuptojë dhe të përdorë mënyra etike dhe të përgjegjshme në zbatimin e shkencës dhe teknologjisë gjatë zgjidhjes së detyrave shkencore;

- ✓ zhvillojë aftësitë praktike të cilat mund t'i ofrojnë një bazë të përshtatshme për studim të mëtejshëm në fushën e shkencës, konkretisht të kimisë.

III. STRUKTURA E PROGRAMIT

Diagrama 1. Përmbajtja e programit të kimisë

Programi i kimisë synon të krijojë kushte të favorshme për zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyçe, përmes shembujve në situata të jetës reale . Në thelb, ky program përqendrohet në formimin e nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, interpretuar dhe zbatuar njohuritë shkencore në mënyrë funksionale dhe të ndërgjegjshme në jetën e përditshme. Programi i lëndës së kimisë përmban:

Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.

Lënda e kimisë ndihmon në zhvillimin e kompetencave kyçe të nxënësve, si aftësitë për të menduarin kritik dhe për të zgjidhur probleme në situata reale. Ajo promovon zhvillimin e aftësive sociale, duke inkurajuar bashkëpunimin dhe komunikimin efektiv mes nxënësve. Pjesëmarrja në eksperimente dhe aktivitete praktike ndihmon në zhvillimin e aftësive digjitale përmes përdorimit të teknologjisë në kërkimin shkencor. Nxënësit zhvillojnë aftësitë për të analizuar dhe interpretuar të dhënat shkencore, duke përdorur metoda të hulumtimit dhe të vëzhgimit. Përmes lëndës, ata forcojnë

gjithashtu aftësitë për të marrë vendime të informuara dhe për të vepruar me përgjegjësi në jetën e përditshme.

 Temat ndërkurikulare dhe zhvillimi i tyre. Programi integron temat ndërkurikulare, që i ndihmojnë nxënësit të lidhin njohuritë shkencore me aspekte të jetës reale dhe me çështje të rëndësishme për shoqërinë. Kjo lëndë kontribuon në zhvillimin e identitetit kombëtar dhe njohjes së kulturave, duke përfshirë tematikat mbi biodiversitetin dhe pasuritë natyrore të vendit. Përmes përmbajtjes shkencore, nxënësit zhvillojnë

njohuri mbi qytetarinë aktive dhe sipërmarrjen, duke kuptuar lidhjen ndërmjet shkencës dhe zhvillimit ekonomik dhe shoqëror. Disa nga temat e tjera të rëndësishme janë zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore, ku nxënësit mësojnë si të mbrojnë mjedisin dhe të përdorin burimet natyrore në mënyrë të përgjegjshme. Për më tepër, lënda ndihmon nxënësit të kuptojnë ndikimin e teknologjisë dhe medias në shoqëri, duke integruar përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve të informacionit shkencor për të zgjidhur probleme mjedisore dhe sociale.

📖 *Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënit.* Lënda e kimisë synon të zhvillojë kompetenca që shkojnë përtej njohjes së koncepteve shkencore, duke u mundësuar nxënësve të përdorin mendimin kritik dhe logjik për të kuptuar dhe zgjidhur probleme të jetës reale. Kompetencat e zhvilluara përfshijnë aftësinë për të analizuar situata shkencore dhe për të nxjerrë përfundime të bazuara në të dhëna dhe vëzhgime. Nxënësit zhvillojnë aftësi për të formuluar dhe vërtetuar hipoteza, për të argumentuar mendimet e tyre në mënyrë të strukturuar dhe për të komunikuar rezultatet e kërkimeve të tyre në mënyrë të qartë dhe efektive.

📖 Një tjetër kompetencë kyçe është *aftësia për të përdorur teknologjinë dhe mjete digjitale për të zbatuar proceset shkencore*, si mbledhja dhe analiza e të dhënave, përdorimi i simulimeve dhe modelimit digjital për të testuar hipoteza, si dhe për të zhvilluar aftësitë e menduarit kompjuterik. Këto kompetenca ndihmojnë nxënësit të bëhen kërkues të pavarur dhe të aftë të përdorin teknologjinë për të trajtuar probleme shkencore dhe për të analizuar dukuri natyrore. Si rezultat, ata janë më të përgatitur për të marrë vendime të informuara dhe për të kontribuar në zhvillimin e shoqërisë në mënyrë të përgjegjshme dhe të qëndrueshme.

📖 *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit.* Në këtë rubrikë përshkruhet **koha e dedikuar (numri i orëve mësimore)** në varësi të klasës dhe kompleksitetit të tematikave, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup dhe për projekte; **tematikat e lëndës dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre; njohuritë kryesore, aftësitë për secilën tematikë dhe qëndrimet që demonstroi nxënësi.**

📖 *Metodologjia e mësimdhënies.* Në lëndën e kimisë është e rëndësishme t'i kushtohet një vëmendje e madhe përdorimit të metodave interaktive, teknikave të menduarit kritik, zgjidhjes problemore dhe bashkëpunimit. Puna me projekte të integruara dhe detyra problemore janë në fokus të zhvillimit të lëndës. Përshtatja e mësimit për nxënës me nevojë të veçanta dhe mbështetja e nxit kuriozitetin për lëndën. Në këtë rubrikë do të ketë edhe disa shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.

📖 *Vlerësimi i nxënësve është një tjetër rubrikë*, e cila përshkruan në mënyrë të përmblëdhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit, vlerësimin si metodologji të nxëni. Gjithashtu në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj të niveleve të arritjes së rezultateve të të nxënit.

📖 *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren në lëndën së kimsë. Zbatimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si mjete ndihmëse do të trajtohet gjithashtu në program si burime të rëndësishme për zhvillimin e njohurive dhe aftësive që lidhen me lëndën.

📖 *Rekomandime për zbatimin e programit*. Në këtë rubrikë do të ketë disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor sic janë: nxënësit, mësuesit, hartuesit e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë dhe prindërit.

📖 *Ndryshimet përmbajtësore*. Në këtë rubrikë do të përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon nga mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës, sipas niveleve të arsimit të mesëm të lartë. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive.

Kompetenca sot kuptohet si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që mundësojnë nxënësin të përballë me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin në qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në situata të reja dhe jetësore, duke vendosur vetë nxënësin në qendër të procesit.

Kompetencat e fushës së shkencave lidhen ngushtë dhe në mënyrë logjike e metodike me kompetencat kyçe dhe me temat e lëndëve të fushës,

të cilat janë në funksion të zhvillimit të tyre. Kompetencat e fushës së shkencave natyrore lidhen me kompetencat kyçe nëpërmjet rezultateve të të nxënimit të secilës prej tyre. Lidhja mes rezultateve të të nxënimit të kompetencave të fushës dhe kompetencave kyçe siguron zhvillim të ndërsjellë dhe lehtëson vlerësimin e nxënësit për kompetencat kyçe.

Në tabelën e mëposhtme paraqitet lidhja e rezultateve të të nxënimit të kompetencave të fushës me rezultatet e të nxënimit të kompetencave kyçe. Megjithëse paraqiten të ndara në tabelë, nuk ka një kufi të prerë të lidhjes së rezultateve të të nxënimit të kompetencave të fushës me rezultatet e të nxënimit të kompetencave kyçe, pasi këto kompetencave janë të ndërlidhura dhe plotësojnë njëra-tjetrën. Rezultatet e të nxënimit për kompetencat kyçe përmbledhen si më poshtë:

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënimit

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:</i> - komunikon në mënyrë efektive si dëgjues, folës, lexues dhe shkruar; - përshtat komunikimin me situatat dhe qëllimet; - kërkon, mbledh dhe përpunon informacione me mjete ndihmëse; - formulon dhe shpreh argumente në gojë dhe shkrim; - merr pjesë në biseda për tema mësimore dhe shoqërore; - transmeton saktë të dhënat e mbledhura në forma të ndryshme; - prezanton projekte dhe tema përmes komunikimit verbal dhe elektronik; - përshkruan ngjarje duke ruajtur rrjedhën logjike; - analizon dhe përdor nocione të reja në kontekste të ndryshme;	<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:</i> - fillon, ndjek dhe përfundon biseda të thjeshta për tema të ndryshme; - përdor mjetet dhe angazhohet në komunikim joformal; - merr pjesë në biseda të thjeshta, duke bërë pyetje dhe dhënë përgjigje; - transmeton saktë informacion në formë të ndryshme; - prezanton një projekt të thjeshtë duke përdorur komunikimin verbal dhe elektronik; - përshkruan ngjarje duke ruajtur rrjedhën logjike dhe duke përdorur lidhëza të thjeshta;

- identifikon burime informacioni për orientim profesional dhe zhvillon një plan karriere.	- diskuton për një temë duke respektuar rregullat e komunikimit; - luan rol mbështetës në diskutime dhe ndihmon për të kontribuar.
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:</i> - ndjek dhe vlerëson organizimin logjik të argumenteve; - përdor mjete ndihmëse, përfshirë të dhëna statistikore dhe grafike; - përdor mjetet dhe pajisjet teknologjike; - përdor të dhëna shkencore për të nxjerrë përfundime bazuar në prova; - njeh karakteristikat e kërkimit shkencor dhe komunikon përfundimet; - regjistron informacionin në forma të ndryshme (tabela, grafike, narrative); - shfrytëzon burime të ndryshme për zhvillimin e ideve dhe projekteve; - parashtron pyetje dhe organizon mendimet për zgjidhjen e problemeve; - prezanton idetë për zhvillimin e aktiviteteve dhe argumenton ato; - shfrytëzon teknika të ndryshme gjatë të nxënës dhe klasifikon informacionin; - paraqet argumente për problemet nga matematika dhe shkencat;	<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi::</i> - përdor dhe përpunon përmbajtje digjitale; - analizon të dhënat për të nxjerrë përfundime dhe marrë vendime të informuara; - identifikon dhe zgjidh probleme duke përdorur teknologjinë dhe mjediset digjitale; - menaxhon dhe mbron informacionin dhe identitetet digjitale; - përdor mjete digjitale për të prodhuar dhe paraqitur informacione komplekse; - përdor inteligjencën artificiale për të analizuar dhe interpretuar të dhëna dhe për të zgjidhur problem; - bashkëpunon me moshatarët duke përdorur teknologjinë për zgjidhjen e problemeve; - përdor mendimin kritik për të planifikuar projekte.

- përdor informacionin për zgjidhjen e problemeve dhe marrjen e vendimeve duke argumentuar; - propozon dhe planifikon projekte me qëllime, aktivitete dhe burime; - interpreton rregulla dhe procese me shembuj nga jeta e përditshme.	
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:</i> - identifikon dhe përmirëson përparësitë dhe dobësitë personale; - organizon dhe fokusohet në të nxënit, vendos qëllime dhe vlerëson punën e tij; - motivon dhe vlerëson veten, punon në mënyrë të pavarur dhe në grup; - shpreh dëshirë për të nxënit gjatë gjithë jetës dhe bashkëpunon në mënyrë konstruktive; - negocion dhe zgjidh konflikte në mënyrë konstruktive, menaxhon stresin; - vlerëson jetesën e shëndetshme dhe praktikon zakone të shëndetshme ushqimore dhe fizike; - analizon dhe zgjidh probleme emocionale dhe sociale, duke propozuar alternativa pozitive.	<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi::</i> - tregon solidaritet në zgjidhjen e problemeve në shkollë, komunitet e më gjerë; - vlerëson diversitetin me tolerancë dhe respekt; - demonstroi vlerat e të drejtave të njeriut, si respekti për dinjitetin personal dhe lufta kundër diskriminimit; - menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive dhe paanshme; - demonstroi sjellje etike ndaj mjedisit dhe kontribuon në qëndrueshmërinë mjedisore; - reagon ndaj shkeljeve të të drejtave të të tjerëve dhe diskuton pasojat e këtyre veprimeve.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi::</i>	<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi::</i>

- përdor imagjinatën për procese krijuese dhe novatore; - planifikon projekte dhe i organizon; - punon në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunon; - vlerëson rëndësinë e punës individuale dhe në grup për zhvillimin e komunitetit; - ndërmer aktivitetet për zgjidhjen e problemeve shoqërore (ekspozita, fushata, etj.); - analizon pasojat e dëmtimit të mjedisit dhe organizon aktivitetet për mbrojtjen e tij; - përdor materiale dhe teknologjinë për avancim në mësim dhe orientim në karrierë.	- shpreh dhe interpreton emocionet dhe idetë e tij me art dhe forma të tjera kulturore; - shpreh veten në media të ndryshme, duke përmirësuar kapacitetin personal; - identifikon mundësi për të shprehur vlera personale, sociale nëpërmjet arteve; - angazhohet në procese krijuese, si individualisht ashtu dhe kolektivisht.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e kimisë

Integrimi i temave ndërkurrikulare në lëndën e kimisë u mundëson nxënësve të kuptojnë lidhjet ndërmjet lëndës dhe jetës reale, duke i ndihmuar ata të zhvillojnë aftësi analitike, mendim kritik, argumentim dhe zgjidhje problemesh. Këto tema përforcojnë përdorimin e shkencës si mjet për interpretimin e të dhënave, planifikimin, marrjen e vendimeve dhe vlerësimin e situatave të ndryshme shoqërore, kulturore dhe shkencore.

- *Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.* Në lëndën së kimisë, identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave zhvillohen përmes kuptimit të pasurive natyrore dhe mjedisit që i rrethon nxënësit. Kjo lëndë ndihmon nxënësit të kuptojnë dhe vlerësojnë burimet natyrore të vendit të tyre, si dhe të ndërgjegjësohen për rëndësinë e ruajtjes së mjedisit për brezat e ardhshëm. Duke mësuar për biodiversitetin, ekosistemet dhe pasuritë natyrore, nxënësit lidhin njohuritë shkencore me kulturën dhe traditat, duke vlerësuar lidhjen e thellë mes njeriut dhe natyrës. Përmes diskutimeve mbi rëndësinë e mbrojtjes së mjedisit dhe pasurive natyrore, ata forcojnë ndjenjën e identiteti kombëtar dhe përgjegjësisë për

ruajtjen e trashëgimisë natyrore dhe kulturore. Kjo ndihmon gjithashtu në formimin e një qytetari aktiv dhe të përgjegjshëm, që vlerëson dhe promovon diversitetin kulturor dhe natyror.

- *Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.* Qytetaria aktive dhe sipërmarrja janë të lidhura me mësimet shkencore dhe ndihmojnë nxënësit të zhvillojnë aftësi të rëndësishme për jetën e tyre. Nxënësit angazhohen në projekte si fushata bamirësie, aktivitete ekologjike dhe panairë të vogla, ku përdorin njohuritë shkencore për të kuptuar dhe zgjidhur problemet që ndikojnë në mjedisin dhe shoqërinë. Ata mësojnë se si të menaxhojnë burimet, si natyrore ashtu edhe ato financiare, duke përdorur përqindje dhe statistika për të marrë vendime të drejta. Gjatë këtyre aktiviteteve, nxënësit zhvillojnë aftësinë për të llogaritur kostot dhe fitimet, si dhe për të planifikuar projekte që ndihmojnë komunitetin. Kjo temë i ndihmon ata të kuptojnë rëndësinë e ruajtjes së mjedisit dhe t'i japin kontributin e tyre në zgjidhjen e problemeve që ndodhin përreth. Përmes këtij procesi, ata mësojnë të respektojnë përgjegjësitë dhe të zhvillojnë një qëndrim sipërmarrës dhe të përgjegjshëm në jetën e përditshme.
- *Shëndeti mendor, fizik dhe siguria.* Në kimi, shëndeti mendor, fizik dhe siguria lidhen ngushtë me njohuritë shkencore që nxënësit mësojnë për trupin e njeriut dhe mjedisin që i rrethon. Nxënësit përdorin shënime dhe vëzhgime për të analizuar faktorë që ndikojnë në shëndetin e tyre, si aktiviteti fizik, ushqimi i shëndetshëm dhe higjiena. Përmes analizës së statistikave dhe të dhënave të shëndetit, ata mësojnë të vlerësojnë ndikimin e ushqimit dhe aktivitetit fizik në mirëqenien e trupit. Ata gjithashtu mund të përdorin edhe konceptet matematikore për të përllogaritur kaloritë që konsumojnë, për të ndjekur ndryshimet në parametrat truporë dhe për të kuptuar rreziqet që mund të shfaqen për shëndetin, duke përfshirë aspekte si pesha dhe niveli i aktivitetit fizik. Kjo i ndihmon ata të bëjnë zgjedhje të informuara për shëndetin e tyre dhe të kuptojnë rëndësinë e mbajtjes së një jete të shëndetshme dhe të balancuar.
- *Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore.* Në lëndën e kimisë zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore janë tema të rëndësishme që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë ndikimin e veprimeve të tyre me mjedisin. Ata mësojnë për burimet natyrore, energjinë, ujin dhe mbetjet, duke analizuar mënyrat për të ruajtur këto resurse dhe për të minimizuar ndotjen. Përmes këtyre analizave, ata kuptojnë si veprimtaritë e tyre të përditshme mund të kontribuojnë në mbrojtjen e mjedisit dhe zhvillimin e një jete më të qëndrueshme. Lënda i nxit nxënësit të mendojnë për mënyra të thjeshta për të ruajtur mjedisin dhe për të kontribuar në një të ardhme më të qëndrueshme dhe të shëndetshme për të gjithë.

- *Teknologjia, shoqëria dhe media.* Në fushën e shkencave të natyrës, teknologjia, shoqëria dhe media ndihmojnë nxënësit të zhvillojnë aftësitë e analizës dhe interpretimit të informacionit digjital. Ata mësojnë si të përdorin teknologjinë për të mbledhur dhe përpunuar të dhëna nga burime të ndryshme si rrjetet sociale dhe platformat digjitale. Nxënësit analizojnë ndikimin e medias dhe mësimin kritik për të kuptuar manipulimin e të dhënave dhe për të vlerësuar informacionin që ata marrin. Kjo u ndihmon nxënësve të krijojnë një kuptim të thellë për mënyrën se si teknologjia dhe media ndikojnë në jetën e përditshme dhe t'i përdorin ato në mënyrë të përgjegjshme dhe të informuar.

Shënim: Veprimtaritë praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare do të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

4.3 Kompetencat e lëndës së kimit dhe rezultatet e të nxënësit

I gjithë procesi i të nxënësit në fushën e shkencave, në të gjitha ciklet arsimore, ka në fokus zhvillimin e kërkimit shkencor. Ky proces organizohet rreth tri kompetencave themelore të kërkimit shkencor. Kompetencat e fushës së shkencave natyrore janë të ndërlidhura ngushtë me kompetencat kyçe, si dhe me njëra-tjetrën.

Nëse kompetenca e parë, **“Kërkimi i përgjigjeve ose zgjidhjeve të problemeve shkencore”**, ka të bëjë me mënyrat e të arsyetuarit që i mundësojnë nxënësit të merret me probleme shkencore, dy kompetencat e tjera, **“Përdorimi i mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore”** dhe **“Komunikimi në gjuhën dhe terminologjinë e shkencës”**, e mësojnë atë se si të përdorë instrumentet dhe procedurat e duhura dhe si të komunikojë në gjuhën e shkencës dhe të teknologjisë për të zgjidhur problemet. Zbatimi i mënyrave të të arsyetuarit shkencor i ndihmon nxënësit të kuptojnë natyrën dhe përdorimin e mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore. Në këtë mënyrë, ata bëhen të aftë të vlerësojnë ndikimin pozitiv apo negativ të shkencës dhe teknologjisë në mjedis dhe në shoqëri. Gjithashtu, gjatë prezantimit të shpjegimeve ose të zgjidhjeve të tyre, nxënësit ndërgjegjësohen për rëndësinë e përdorimit të saktë të gjuhës dhe terminologjisë së shkencës dhe teknologjisë, duke e bërë komunikimin e tyre më të qartë, profesional dhe të besueshëm.

Diagrama 2. Korniza e përgjithshme kurrikulare

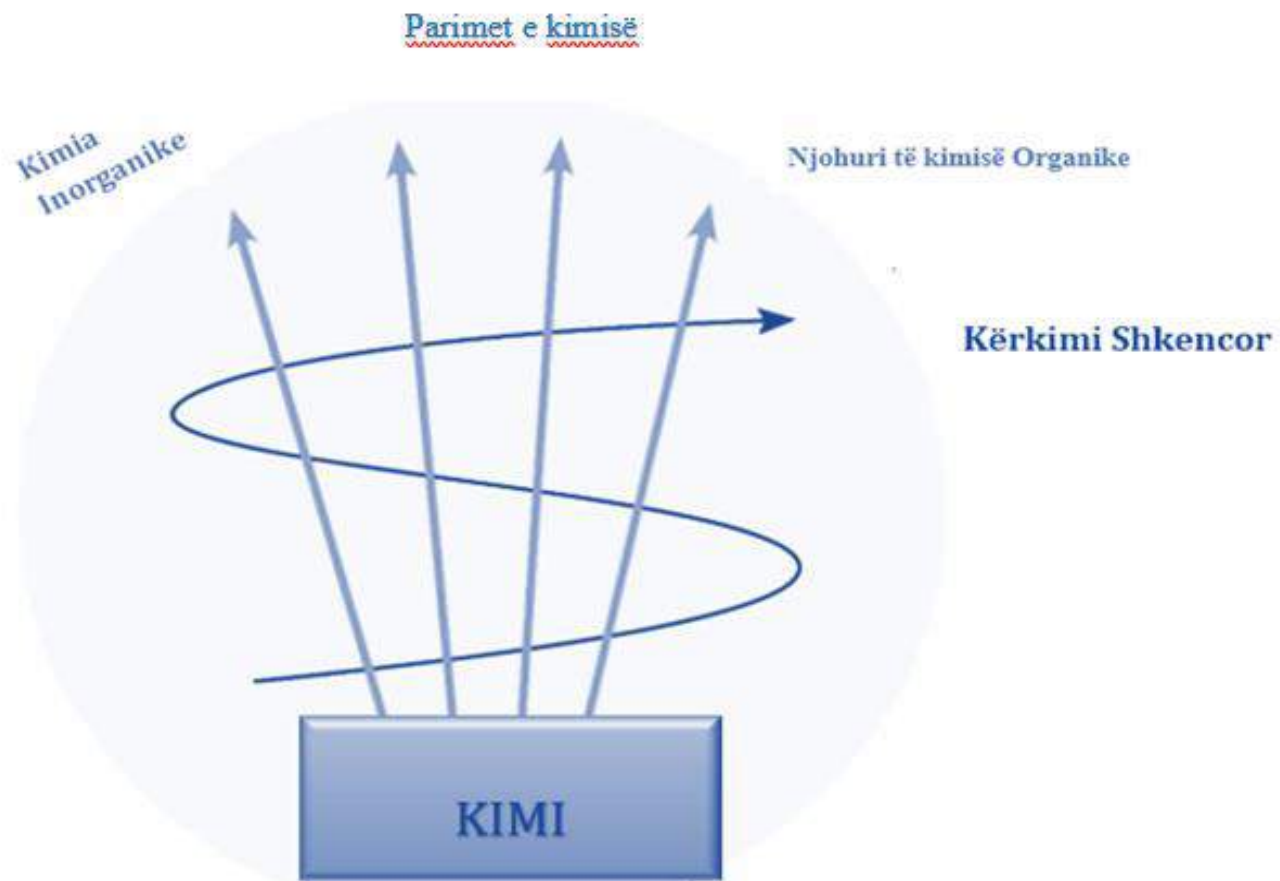
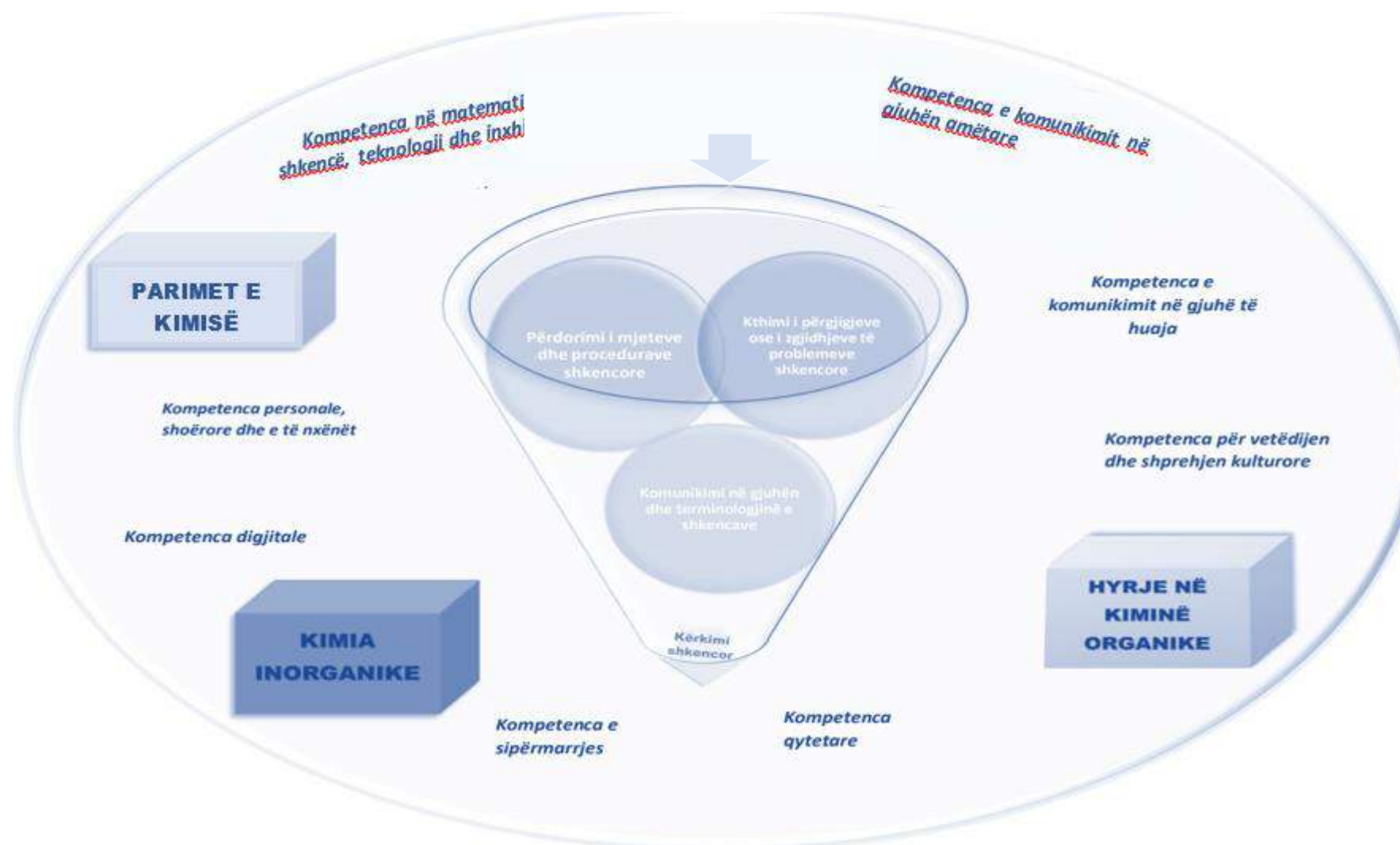

Diagrama 3. Korniza konceptuale

Kompetencat e kërkimit shkencor zbërthehen në rezultate konkrete të të nxënës, që ndihmojnë në planifikimin, zbatimin dhe vlerësimin e mësimit në mënyrë të strukturuar. Më poshtë paraqiten kompetencat shkencore dhe rezultatet e të nxënës të lëndës së kimisë për arsimin e mesëm të lartë.

Tabela 2: Kompetencat shkencore dhe rezultatet e të nxënës

Kompetencat shkencore që zhvillohen përmes tematikave lëndore	Përshkrimi i kompetencave	Rezultatet e të nxënës për kompetencat shkencore Klasa 10-11
<i>Kërkimi i përgjigjeve ose zgjidhjeve të problemeve shkencore</i>	Nxënësit zhvillojnë këtë kompetencë duke eksploruar aspekte të ndryshme të mjedisit, duke studiuar natyrën me strategji të përshtatshme, duke mbledhur informacione relevante dhe duke i analizuar ato me synimin për të ofruar shpjegime logjike ose zgjidhje praktike për problemet. Ata janë njohur dhe e kanë zhvilluar këtë eksperiencë dhe në shkollimin e hershëm, por në këtë cikël arsimorë nxënësit janë të aftë të riformulojnë apo të propozojnë shpjegime apo zgjidhje të mundshme të mirë menduara e të bazuara në fakte shkencore.	Nxënësi: - përcakton problemin në mënyrë të pavarur; - përdor konceptet si në aspektin cilësor, ashtu edhe sasior; - kërkon burime ndihmëse për zgjidhjen e problemit; - justifikon zgjedhjen e metodave, strategjive ose teknikave; - kontrollon ndryshoret në mënyrë të pavarur; - reflekton mbi zgjidhjet duke punuar në mënyrë individuale ose në grup.
<i>Përdorimi i mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore</i>	Kjo kompetencë na jep mundësinë të krijojmë përfaqësime të prekshme të botës ose të thellojmë kuptimin tonë për të. Ajo na fuqizon	Nxënësi: - vendos çështjet shkencore në kontekstin e duhur;

	gjithashtu të analizojmë përdorimet e shkencës dhe teknologjisë në shoqërori dhe të marrim pjesë në mënyrë të informuar në vendimet që do të modelojnë shoqërinë e sotme dhe të ardhmen. Kjo aftësi shfaqet në detyra praktike si vizatimi i planeve, ndërtimi i prototipave, matja e madhësive fizike dhe vëzhgimi i objekteve mikroskopike ose astronomike. Gjithashtu, ajo përfshin aftësinë për të kuptuar aplikimet e ndryshme të mjeteve dhe procedurave shkencore dhe teknologjike në situata të ndryshme dhe për të vlerësuar efektet e tyre pozitive dhe negative, veçanërisht në jetën e përditshme.	- formulon pyetje, jep shpjegim, zgjidhje ose opinion duke u bazuar në aspektet e çështjes ose të kontekstit të saj; - zhvillon strategji të veta për zgjidhjen e problemeve, bazuar në njohuritë ekzistuese; - identifikon elementët kryesorë të një objekti, sistemi ose produkti; - përdor konceptet e kërkuara dhe zbaton ligjet që lidhen me këto koncepte në mënyrë të përshtatshme; - përshkruan parimet e ndërtimit dhe të funksionimit të një objekti ose sistemi; - përdor formulime matematikore në përputhje me situatën; - jep shpjegime ose zgjidhje të përshtatshme duke përdorur konceptet, ligjet, teoritë dhe modelet e shkencës dhe të teknologjisë; - argumenton shpjegimet, zgjidhjet ose opinionet mbi bazën e parimeve shkencore dhe teknologjike, të marra prej burimeve të besueshme të informacionit; - identifikon në mënyrë realiste pasojat që lidhen me çështjen në studim.

<i>Komunikimi në gjuhën dhe në terminologjinë e shkencës</i>	Kjo kompetencë i referohet aftësisë për të kuptuar dhe transmetuar mesazhe duke përdorur elementet e ndryshme të gjuhëve të posaçme të shkencës dhe teknologjisë. Nxënësit fillojnë duke përdorur prezantime të thjeshta si vizatime dhe diagrame, dhe gradualisht fitojnë aftësi në përdorimin e grafikëve dhe simboleve më komplekse. Gjatë gjithë edukimit të tyre, ata bëhen gjithnjë e më të aftë në përdorimin e gjuhëve dhe formave të përfaqësimit që përdoren në botën e shkencës dhe teknologjisë. Kjo i ndihmon ata të organizojnë dhe të shprehin mendimet e tyre në mënyrë më të strukturuar dhe të qartë.	Nxënësi: - shkëmben informacion shkencor dhe teknologjik; - zgjedh elemente të përshtatshme për përfundimin e detyrës; - zgjedh dhe përdor burime të ndryshme dhe të besueshme të informacionit; - organizon saktë elementet e mesazhit të vet, e përshtat atë me audiencën dhe e transmeton qartësisht; - përdor terminologjinë në përputhje me rregullat dhe konvencionet e pranuar; - zgjedh dhe përdor mënyra të përshtatshme të prezantimit, skicimit të informacionit dhe të teknologjive të komunikimit dhe të shfaqjes së të dhënave në tabela, grafikë ose diagrame.

Këto kompetenca zhvillohen në mënyrë të ndërlidhur, dhe jo veçmas apo sipas një rendi të caktuar. Për të realizuar metodat dhe procedurat specifike shkencore, nxënësit duhet të njohin konceptet dhe gjuhët që lidhen me to, si dhe të zhvillojnë aftësi për përdorimin e tyre në mënyrë

funkionale. Ata familjarizohen me këto metoda dhe procedura përmes praktikës, duke i kuptuar dhe vlerësuar në përputhje me kontekstin në të cilin zbatohen. Kështu, procesi i të nxënës bëhet më kuptimplotë dhe i lidhur ngushtë me situata reale dhe të aplikueshme.

V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore e sugjeruar për secilën tematikë

Lënda e Kimisë zhvillohet gjatë 72 javëve mësimore, me nga 2 orë në javë (90 minuta për orë), që përbëjnë gjithsej 144 orë vjetore: 72 orë për klasën X dhe 72 orë për klasën XI Programi përfshin shpërndarjen e orëve sipas tematikave dhe klasave përkatëse. Shuma e orëve për çdo tematikë është në përputhje me totalin vjetor të përcaktuar në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë peshën specifike të secilës tematikë brenda totalit vjetor të orëve.

Sasia e orëve të përcaktuara për çdo tematikë është orientuese dhe mund të ndryshojë deri në 10% (në shtesë ose pakësim), në varësi të kontekstit të mësimdhënies.

Tematikat	Parimet e kimisë	Kimia Inorganike	Bazat e kimisë Organike	Totali i orëve
Klasa I	72	44	28	144

Përmbajtja e klasat X-XI

Programi i Kimisë për klasat X–XI përmban tematika përmbajtësore që shërbejnë si bazë për zhvillimin e njohurive, aftësive, qëndrimeve dhe vlerave. Për secilën tematikë janë specifikuar njohuritë dhe aftësitë që duhet të zotërojë nxënësi, ndërkohë që qëndrimet dhe vlerat trajtohen në mënyrë të përbashkët për të gjitha temat.

Tematikat dhe renditja e tyre nuk presupozojnë që përmbajtja vjetore, përgjatë vitit shkollor, duhet të zhvillohet e ndarë sipas tematikave dhe në këtë renditje. Kombinimi i koncepteve dhe aftësive shkencore në situata të nxëni, kapituj apo grupe temash e njësi mësimore, si dhe renditja e tyre është e drejtë e përdoruesve të programit (kryesorët janë mësuesit dhe autorët e teksteve mësimore). Për “përkthimin” e programit në tekste mësimore, aftësitë dhe orët e tematikave do të jenë të shpërndara në kapituj/njësi mësimore të renditura logjikisht njëri pas tjetrit. Sasia e orëve mësimore për secilën tematikë është rekomanduese. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës, ndërsa janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shtesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën tematikë. Fusha e Shkencave të Natyrës, dhe konkretisht lënda e Kimisë, bazohen në eksperiment dhe punë hulumtuese, të cilat zhvillojnë aftësitë praktike dhe kërkimore të nxënësit në një numër të konsiderueshëm të temave. Puna praktike është një pjesë thelbësore e studimit të Kimisë, sepse i jep nxënësit mundësi për të zhvilluar aftësi shkencore, për të ilustruar koncepte teorike dhe për të kuptuar natyrën eksperimentale të kësaj shkence. Me anë të punës praktike zhvillohen aftësitë praktike të nxënësit në një mjedis laboratorik. Nxënësi duhet të planifikojë dhe të kryejë eksperimente, të mbledhë dhe të analizojë të dhëna si dhe të vlerësojë provat. Kjo formë pune ndihmon në vlerësimin e kuptueshmërisë së nxënësit ndaj metodave dhe teknikave eksperimentale.

Përmes detyrave eksperimentale dhe proceseve të hetimit, nxënësi aftësohet të:

- demonstrojë njohuri mbi mënyrën e zgjedhjes dhe përdorimit të sigurt të teknikave, aparaturave dhe materialeve (duke përfshirë ndjekjen e udhëzimeve kur është e nevojshme);
- planifikojë eksperimente dhe hetime në mënyrë të strukturuar dhe të qëllimshme;
- zbatojë dhe regjistrojë vëzhgime, matje dhe vlerësime me saktësi dhe objektivitet;
- interpretojë dhe analizojë të dhënat eksperimentale, duke përdorur metoda të përshtatshme shkencore;
- vlerësojë qasjet eksperimentale dhe të sugjerojë përmirësime të mundshme në metodologji.

Përmes përfshirjes në punë praktike, nxënësi do të zhvillojë aftësinë për të:

- përdorur pajisjet dhe materialet laboratorike me saktësi dhe në mënyrë të sigurt;
- zhvilluar aftësi vëzhgimi dhe zgjidhjeje problemesh në situata praktike;

- zhvilluar një kuptim të thelluar të koncepteve kimike dhe të qasjes shkencore;
- vlerësuar procesin e zhvillimit dhe testimit të teorive shkencore;
- transferuar aftësitë eksperimentale në kontekste të reja dhe të panjohura;
- kultivuar qëndrime pozitive shkencore, si objektiviteti, integriteti, bashkëpunimi, kërkimi dhe inovacioni; pozitive shkencore, të
- zhvilluar interes dhe kënaqësi për lëndën e Kimisë dhe për shkencën në përgjithësi.

a) **Tematika: PARIMET E KIMISË**

Parimet e Kimisë	
Përshkrimi i tematikës: Parimet e Kimisë përfshijnë njohuritë bazë mbi gjendjet dhe ndryshimet e lëndës, teknikat e ndarjes së përzierjeve, strukturën e atomeve, elementeve dhe komponimeve, si dhe konceptet e molit dhe stekiometrisë. Ato trajtojnë gjithashtu elektrolizën, reaksionet kimike, ekuilibrin, si dhe acidet, bazat dhe kripërat, duke ofruar bazën themelore për kuptimin dhe aplikimin e proceseve kimike në praktikë shkencore dhe mjedise të përditshme.	
Rezultatet e të nxënit	
Njohuritë dhe konceptet	Aftësitë dhe proceset
Natyra e lëndës ▪ Gjendjet e lëndës. ▪ Ndryshimet e gjendjes së lëndës. ▪ Pastërtia e substancave dhe ndarja e tyre nga përzierjet.	Nxënësi: - <u>përshkruan</u> vetitë dalluese të të ngurtave, të lëngjeve dhe të gazeve; - <u>përshkruan</u> strukturën e të ngurtave, të lëngjeve dhe të gazeve, bazuar në ndarjen e grimcave, strukturën e tyre dhe llojet e lëvizjes;

▪ Proceset e filtrimit, kristalizimit, distilimit të thjeshtë dhe distilimit të thyesuar. ▪ Kromatografia. ▪ Teknika për përfitim të substancave të pastra.	- <u>përshkruan</u> ndryshimet e gjendjes, bazuar në dukuritë e shkrirjes, vlimit, avullimit, ngrirjes, kondensimit dhe sublimimit; - <u>përshkruan</u> trysinë dhe temperaturën e një gazi sipas lëvizjes së grimcave të tij; - <u>shpjegon</u> ndryshimet e gjendjes, bazuar në teorinë kinetike; - <u>tregon</u> kuptimin e lëvizjes së çrregullt të grimcave (atome, molekula apo jone në një pezulli, të njohur si lëvizje broëniane, si provë për modelin kinetik grimcor të lëndës; - <u>përshkruan</u> dhe <u>shpjegon</u> difuzionin; - <u>përshkruan</u> dhe <u>shpjegon</u> varësinë e shpejtësisë së difuzionit nga masa molekulare; - <u>shpjegon</u> kuptimin e konceptit “Substancë e pastër”, dallimet ndërmjet përdorimit të përditshëm dhe atij shkencor të termit “Pastërti”; - <u>shpjegon</u> që shumë materiale të dobishme formohen nga përzierjet; - <u>përshkruan</u> , <u>shpjegon</u> dhe jep shembuj për proceset e filtrimit, kristalizimit, distilimit të thjeshtë dhe distilimit të thyesuar; - <u>tregon</u> se kromatografia përfshin një fazë të palëvizshme dhe një fazë të lëvizshme dhe se ndarja varet nga shpërndarja ndërmjet dy fazave; - <u>interpretin</u> kromatografinë; - <u>përshkruan</u> përdorimin e kromatografisë së letrës - <u>sugjeron</u> teknika të përshtatshme të pastrimit të substancave të caktuara;

Struktura e atomit

- Modeli i atomit.
- Masa atomike relative.
- Mbështjella elektronike.
- Izotopet.
- Tabela periodike.

- përdor të dhëna të pikës së vlimit për të dalluar substancat e pastra nga ato të papastra;
- sugjeron metodat kromatografike për të dalluar substancat e pastra nga substancat e papastra.

Nxënësi :

- përshkruan atomin si një grimcë me bërthamën e ngarkuar pozitivisht e rrethuar nga elektronet e ngarkuara negativisht, me rreze bërthamore shumë më të vogël se ajo e atomit dhe me shumicën e masës në bërthamë;
- tregon përmasat tipike të atomeve dhe të molekulave të vogla;
- përshkruan zhvillimin e modelit të atomit në kohë të ndryshme;
- përcakton ngarkesën relative dhe masën relative të protoneve, neutroneve dhe elektroneve;
- njehson numrin e protoneve, neutroneve dhe elektroneve në atomet dhe jonet, kur jepet numri atomik dhe numri i masës së izotopeve;
- dallon atomin dhe jonin e një elementi, duke bërë bilancin e protoneve dhe elektroneve;
- tregon se izotopet e atomeve të të njëjtit element kanë të njëjtë numrin e protoneve, por të ndryshëm numrin e masës;
- kupton se izotopet kanë veti të njëjta sepse kanë të njëjtin numrin e elektroneve në shtresën e jashtme të tyre;
- përshkruan tabelën periodike si një sistem për të klasifikuar elementet dhe

Struktura dhe vetitë e lëndës

- Gjendjet e lëndës.

për të parashikuar përdorimin dhe vetitë e tyre;

- shpjegon se vendndodhja e një elementi në tabelën periodike përcaktohet nga shpërndarja e elektroneve në atomet e tij dhe nga numri i tij atomik;
- shpjegon sipas izotopeve si ndryshon rregulli të propozuar nga Mendelejevi;
- përdor emrat dhe simbolet e 20 elementeve të para, grupet I^A, VII^A dhe VIII^A, si dhe disa elemente të tjera të zakonshme nga Tabela Periodike për shkrimin e formulave dhe balancimin e barazimeve kimike;
- shpjegon se reaktiviteti i elementeve është i lidhur me shpërndarjen e elektroneve në atomet e tyre dhe numrin atomik përkatës;
- analizon mbi bazën e strukturës atomike, periodat dhe grupet A dhe B në tabelën periodike;
- komenton grafikë të ndryshimit të rrezes atomike, potencialit të jonizimit, afërsisë për elektronin, elektronegativitetit në tabelën periodike;
- argumenton lidhjet ndërmjet rrezes atomike, potencialit të jonizimit, afërsisë për elektronin dhe elektronegativitetit.
- përcakton masën atomike relative të një elementi nga masat relative dhe numri i izotopeve të tij.

Nxënësi :

- përshkruan dhe shpjegon karakteristikat kryesore të modelit të grimcave,

▪ Ndryshimet e gjendjes, bazuar në lëvizjen e grimcave. ▪ Transferimet e energjisë. ▪ Fortësia relative e lidhjeve kimike dhe forcat ndërmolekulare.	bazuar në gjendjet e lëndës dhe ndryshimit të gjendjeve, duke bërë dallimin midis ndryshimeve fizike dhe kimike; - <u>shpjegon</u> kufizimet e modelit të grimcave në lidhje me ndryshimet e gjendjes, kur grimcat janë në formë sferike të qëndrueshme; - <u>përdor</u> idetë rreth transferimeve të energjisë dhe të fortësisë relative të lidhjeve kimike dhe forcave ndërmolekulare për të shpjeguar temperaturat e ndryshme në të cilën ndodhin ndryshimet e gjendjes; - <u>përdor</u> të dhënat për të parashikuar gjendjen e substancave në kushte të caktuara.
Lidhjet kimike ▪ Lidhja jonike. ▪ Lidhja kovalente. ▪ Lidhja metalike.	Nxënësi: - <u>përshkruan</u> dhe <u>krahason</u> natyrën dhe formimin e lidhjeve kimike në: komponimet jonike, molekulat e thjeshta, strukturat kovalente me përmasa të mëdha, polimerët dhe mmetalet. - <u>shpjegon</u> lidhjet kimike, bazuar në forcat elektrostатike dhe formimin e çifteve të përbashkëta elektronike; - <u>përshkruan</u> formimin e lidhjes jonike midis metaleve dhe jometaleve; - <u>përshkruan</u> strukturën kristalore të përbërjeve jonike si një vendosje të rregullt të alternimit të joneve pozitive dhe negative; - ndërton diagrame të substancave të thjeshta me lidhje jonike dhe me lidhje kovalente; - <u>përshkruan</u> kufizimet e modeleve grafike të lidhjeve kimike;

	- <u>shpjegon</u> se vetitë e një numri të madh të lëndëve kimike përcaktohen nga lloji i lidhjes kimike që ato përmbajnë; fortësia e lidhjeve të tyre nga forcat ndërmolekulare dhe mënyra e formimit të lidhjeve kimike, duke identifikuar që vetë atomet nuk shfaqin këto veti; - <u>përshkruan</u> lidhjen metalike si një rrjet kristalor të joneve pozitive në një "det elektronesh" dhe e përdor këtë për të përshkruar përcjellshmërinë elektrike dhe petëzimin e metaleve; - <u>shpjegon</u> dallimet në pikën e shkrirjes dhe pikën e vlimit në përbërjet jonike dhe kovalente, bazuar në forcat tërheqëse.
Shkalla e grimcimit dhe vetitë e lëndës	Nxënësi: - <u>krahason</u> përmasat e nano grimcave³ me përmasat tipike të atomeve dhe molekulave; - <u>përshkruan</u> shkallën e grimcimit të lëndëve kimike dhe se si ndikon ajo në vetitë e lëndës; - <u>përshkruan</u> vetitë dhe përdorimet e nanogrimcave; - <u>përshkruan</u> rreziqet e mundshme që lidhen me disa lëndë të formuara nga nanogrimca.
Identifikimi i joneve dhe gazeve ▪ Identifikimi i joneve nëpërmjet testeve kimike dhe spektroskopike. ▪ Identifikimi i gazeve.	Nxënësi : - <u>përshkruan</u> testet kimike që identifikojnë kationet dhe anionet në tretësira ujore; - <u>identifikon</u> llojet e kationeve dhe anioneve, bazuar në rezultatet e testeve;

	- <u>interpreton</u> testet e flakës që përdoren për të identifikuar jonet e metaleve, duke përfshirë jonet e litiumit, natriumit, kaliumit, kalciumit dhe bakrit; - <u>përshkruan</u> avantazhet dhe disavantazhet e metodave analitike: ndikimi, saktësia dhe shpejtësia; - <u>interpreton</u> rezultatet e një testi analitik të dhënë në formë tabelore ose grafike; - <u>përshkruan</u> testet kimike që përdoren për identifikimin e gazeve oksigjen, hidrogjen, dyoksid karboni dhe klor.
Simbolet, formulat dhe barazimet kimike ▪ Simbolet kimike. ▪ Formulat kimike. ▪ Barazimet kimike	Nxënësi: - <u>përdor</u> simbolet kimike për të shkruar formulat e elementeve dhe komponimeve të thjeshta jonike dhe kovalente; - <u>nxjerr</u> formulën empirike të një komponimi nga numrat relative të atomeve të pranishëm ose nga një model ose nga një diagram dhe anasjelltas; - <u>përdor</u> emrat dhe simbolet e elementeve dhe komponimeve të thjeshta, si dhe parimin e ruajtjes së masës për shkrimin e formulave dhe barazimin e reaksioneve dhe gjysmëreaksioneve kimike; - <u>përdor</u> formulat e joneve të thjeshta për të nxjerrë formulën e një komponimi dhe barazon reaksionet jonike.
Stekiometria ▪ Ligji i ruajtjes së masës dhe interpretimi sasior i barazimeve kimike.	Nxënësi : - <u>tregon</u> dhe përdor ligjin e ruajtjes së masës; - <u>shpjegon</u> shembuj të ndryshimeve të vëzhguara në masë, në sisteme të

▪ Moli. Vëllimi molar i gazeve. Njehsime stekiometrike në lidhje me molin, masën, reaktantin kufizues, vëllimin e gazeve.	hapura gjatë një reaksioni kimik dhe i <u>sqaron</u> ato duke përdorur modelin e grimcave; - <u>llogarit</u> masat e substancave të veçanta, mbështetur në barazimet e reaksioneve kimike; - <u>tregon</u> dhe <u>përdor</u> numrin e Avogadros dhe përkufizimin e molit; - <u>shpjegon</u> si masa e një substance të dhënë është e lidhur me numrin e moleve të saj dhe e anasjellta; - <u>argumenton</u> stekiometrinë e një barazimi, lidhur me masat e reaktantëve dhe të produkteve dhe <u>shpjegon</u> ndikimin e reaktantit kufizues të reaksionit; - <u>përdor</u> barazimet kimike për të llogaritur masat e reaktantëve dhe të produkteve; - <u>shpjegon</u> si masa e substancës së tretur dhe vëllimi i tretësit janë të lidhura me përqendrimin e tretësirës; - <u>përshkruan</u> lidhjen midis masës molare të gazeve dhe vëllimit të tyre dhe anasjelltas, si dhe njehson vëllimet e gazeve që marrin pjesë në reaksione, duke përdorur vëllimin molar të gazit në kushte normale temperature dhe trysnie (22.4 litër/mol).
Përqendrimi i tretësirave	Nxënësi : - <u>përshkruan</u> si përqendrimi i një tretësire në mol/litër është i lidhur me masën e substancës së tretur dhe vëllimin e tretësirës;

	- <u>përshkruan</u> lidhjen ndërmjet vëllimit të tretësirës së një substance me përqendrim të njohur dhe vëllimit të tretësirës së një substance tjetër që bashkëveprojnë plotësisht me njëra-tjetrën.
Acidet, bazat dhe kripërat	Nxënësi: - <u>shpjegon</u> se acidet veprojnë me disa metale dhe me karbonatet dhe parashikon produktet e barazimeve kimike, duke u nisur reaktantët e dhënë; - <u>identifikon</u> se acidet formojnë jonet hidrogjen kur ata treten në ujë dhe tretësirat e bazave përmbajnë jone hidroksid; - <u>tregon</u> që pH përdoret për të matur aciditetin dhe alkalinitetin relativ; - <u>përshkruan</u> asnjësimin si bashkëveprim të acideve me baza për të formuar kripë dhe ujë; - <u>argumenton</u> se asnjësimi mund të përgjithësohet si bashkëveprim i joneve hidrogjen me jonet hidroksid për të formuar ujin; - <u>përdor</u> dhe <u>shpjegon</u> termat “i holluar” dhe “i përqendruar” që kanë të bëjnë me sasi të substancave, si dhe “i dobët” dhe “i fortë” që kanë të bëjnë me shkallën e jonizimit të acideve; - <u>tregon</u> se përqendrimi i joneve hidrogjen rritet 10 herë, vlera e pH në një tretësirë ulet 1 herë; - <u>përshkruan</u> neutralitetin, aciditetin dhe alkalinitetin si pasojë e përqendrimit të joneve hidrogjen në vlerën numerike të pH.

Reaksionet redoks ▪ Numri i oksidimit. ▪ Reaksionet e oksido- reduktimit.	Nxënësi : - <u>përkufizon</u> oksidimin dhe reduktimin, bazuar në dhënien ose marrjen e oksigjenit; - <u>identifikon</u> substancën që oksidohet dhe atë që reduktohet; - <u>përcakton</u> oksidimin dhe reduktimin bazuar në dhënien ose marrjen e elektroneve; - <u>identifikon</u> agjentët oksidues dhe reduktues në një reaksion redoks.
Elektroliza e përbërjeve jonike në gjendje të shkrirë dhe tretësirë ujore	Nxënësi : - <u>shpjegon</u> elektrolizën si ndarje të një përbërjeje jonike, të shkrirë ose tretësirë ujore gjatë kalimit të rrymës elektrike; - <u>përshkruan</u> elektrolizën me anë të joneve të pranishëm në tretësirat ujore dhe reaksioneve në elektroda; - <u>tregon</u> që metalet ose hidrogjeni formohen në katodë dhe jometalet formohen në anodë gjatë elektrolizës duke përdorur elektroda inerte; - <u>përcakton</u> produktet e elektrolizës në përbërjet dyjare jonike në gjendje të shkrirë; - <u>përshkruan</u> rregullat e shkarkimit të joneve të ngjashme në elektroda në elektrolizën e tretësirave ujore; - <u>përshkruan</u> veshjen e metaleve dhe përdorimet veshjes elektrolitike. - <u>përshkruan</u> përdorimet e elektrolizës, duke përfshirë pastrimin e metaleve

	dhe galvanizimin.
Termokimia ▪ Reaksionet ekzotermike dhe endotermike. ▪ Energji aktivizimi. ▪ Energjia e lidhjes kimike. ▪ Elementet kimike dhe elementet e djegshme.	Nxënësi : - <u>përcakton</u> ndryshimet ndërmjet reaksioneve ekzotermike dhe endotermike, në bazë të ndryshimit të temperaturës së mjedisit; - <u>vizaton</u> skemën e një reaksioni ekzotermik dhe endotermik duke identifikuar energjinë e aktivizimit; - <u>shpjegon</u> energjinë e aktivizimit, si energji të nevojshme që një reaksion të ndodhë; - <u>njehson</u> ndryshimet energjetike në një reaksion kimik duke u bazuar në energjinë e formimit dhe prishjes së lidhjes kimike; - <u>kryen</u> njehsime për të llogaritur ndryshimet enegjetike; - <u>interpreton</u> diagrame që përmbajnë skemat e reaksioneve ekzotermike dhe endotermike; - <u>identifikon</u> që një element kimik prodhon një diferencë potenciali deri sa reaktanti të jetë konsumuar; - <u>vlerëson</u> përparësitë dhe disavantazhet e elementeve H, O dhe elementeve të tjera të djegshme për përdorimin e tyre praktik.
Kinetika kimike ▪ Shpejtësia e reaksionit kimik.	Nxënësi : - <u>sugjeron</u> metoda praktike për përcaktimin e shpejtësisë së një reaksioni kimik;

▪ Faktorët kryesorë që ndikojnë në shpejtësinë e reaksioneve kimike. ▪ Katalizatorët	- <u>interpret</u> shpejtësinë e një reaksioni kimik, bazuar në diagrame dhe grafikë; - <u>parashik</u> ndikimin e temperaturës, përqendrimit dhe trysnisë, si dhe të sipërfaqes së substancave në shpejtësinë e një reaksioni kimik; - <u>shpjeg</u> ndikimin e shpeshtësisë dhe të energjisë së ndeshjeve ndërmjet grimcave të substancave në shpejtësinë e reaksionit kimik; - <u>shpjeg</u> ndikimin e përmasës së grimcave të një reaktanti të ngurtë në raport me vëllimin në shpejtësinë e një reaksioni kimik; - <u>parashik</u> karakteristikat e katalizatorëve dhe ndikimin e tyre në shpejtësinë e reaksionit kimik; - <u>identifik</u> katalizatorët në reaksione kimike dhe <u>shpjeg</u> veprimin katalitik bazuar në energjinë e aktivizimit; - <u>përcakt</u> enzimën si katalizatorë në sistemet biologjike.
Ekulibri kimik • Reaksione të kthyeshme • Ekuilibër dinamik. Ekulibri kimik në proceset industrial.	Nxënësi : - <u>përcakt</u> që disa reaksione mund të jenë të kthyeshme duke ndryshuar kushtet në të cilat zhvillohet reaksioni; - <u>përcakt</u> që ekuilibri dinamik ndodh kur shpejtësitë e dy reaksioneve të kthyeshme janë të barabarta; - <u>parashik</u> ndikimin e përqendrimit, temperaturës dhe trysnisë në ekuilibrin kimik dhe sugjeron kushtet e duhura për të përftuar një produkt të caktuar;

	- <u>interpreton</u> grafikët e ndikimit të përqendrimit, temperaturës dhe trysnisë në ekuilibrin kimik; - <u>shpjegon</u> ndryshimin ndërmjet shpejtësisë së formimit të një produkti dhe ekuilibrit kimik në disa procese të rëndësishme industriale.
Rendimenti atomik dhe rendimenti i reaksionit kimik	Nxënësi: - <u>njihson</u> rendimentin në përqindje, të një reaksioni kimik; - <u>njihson</u> sasinë teorike të produktit nga sasia e dhënë e një reaktanti; - <u>përkufizon</u> rendimentin atomik të një reaksioni kimik⁸; - <u>njihson</u> rendimentin atomik të një reaksioni kimik duke u nisur nga barazimi kimik; - <u>shpjegon</u> pse një reaksion kimi përdoret për të përftuar një produkt të caktuar, duke u bazuar në të dhëna të tilla, si: ➤ rendimenti atomik; ➤ rendimenti i reaksionit ➤ ekuilibri kimik;

b) **Tematika: KIMIA INORGANIKE**

Kimia Inorganike

Përshkrimi i tematikës:

Kimi Inorganike studion tabelën periodike dhe vetitë e elementeve kryesore, si metalet, jometalet, halogjenet, gazrat fisnike dhe elementet kalimtare. Ajo trajton reaktivitetin, përdorimet dhe ndikimin mjedisor të metaleve, si dhe përbërjen, ndotjen dhe trajtimin e ajrit dhe ujit.

Rezultatet e të nxënit -

Njohuritë dhe konceptet	Aftësitë dhe proceset
Sistemi periodik ▪ Metalet dhe jometalet. ▪ Grupi I^A. ▪ Grupi VII^A. ▪ Grupi VIII^A. ▪ Metalet kalimtare.	Nxënësi: - <u>përshkruan</u> tabelën periodike si një sistem për të klasifikuar elementet, si dhe përdorimin e saj për të parashikuar vetitë e tyre; - <u>përshkruan</u> metalet dhe jometalet dhe <u>shpjegon</u> dallimet midis tyre në bazë të vetive fizike dhe kimike të tyre; - <u>përshkruan</u> vetitë kimike të metaleve si p.sh., bashkëveprimin e tyre me acidet e holluara dhe me oksigjenin; - <u>shpjegon</u> se pozicioni i metaleve dhe jometaleve në tabelën periodike përcakton strukturën elektronike të atomeve të tyre dhe numrin atomik; - <u>parashikon</u> vetitë e elementeve të grupeve I^A, VII^A, VIII^A; - <u>përshkruan</u> gazet e plogët si elemente të grupit VIII^A, gaze monoatomike jo reaktive dhe <u>shpjegon</u> këtë në bazë të strukturës së tyre elektronike; - <u>shpjegon</u> se si vetitë e elementeve të grupeve I^A, VII^A, VIII^A përcaktohen nga shtresa e jashtme elektronike e atomeve të tyre dhe <u>parashikon</u> si

	ndryshojnë vetitë e elementeve brenda grupeve nga lart poshtë; - <u>parashikon</u> reaksionet e mundshme dhe reaktivitetin e mundshëm të elementeve nga pozicioni i tyre në tabelën periodike; - <u>përshkruan</u> vetitë e përgjithshme të metaleve kalimtare, pikën e shkrirjes, dendësinë, reaktivitetin, formimin e joneve me ngarkesa të ndryshme dhe përdorimin si katalizatorë, si dhe i <u>ilustron me shembuj</u> duke iu referuar disa prej përfaqësuesve të metaleve kalimtare.
Nxjerrja e metaleve ▪ Metoda për nxjerrjen dhe për pastrimin e metaleve ▪ Brejtja e metaleve. ▪ Përdorimi i materialeve të ndryshme. ▪ Balta, qeramika, qelqi, polimerët, përzierjet dhe metalet.	Nxënësi: - <u>shpjegon</u> parimet e proceseve industrial të përfimit të metaleve, bazuar në pozicionin e karbonit në radhën e aktivitetit, përfshirë nxjerrjen e metaleve jo ferorë⁴; - <u>shpjegon</u> pse dhe si elektroliza përdoret për nxjerrjen e disa metaleve nga xeherorët e tyre; - <u>vlerëson</u> metoda biologjike alternative në nxjerrjen e metaleve: me anë të bakterieve⁵, me anë të bimëve⁶; - <u>përshkruan</u> kushtet të cilat shkaktojnë brejtjen dhe shpjegon sesi shmangia e brejtjes arrihet duke krijuar pengesa fizike ndaj oksigjenit dhe ujit dhe me anë të shtresave mbrojtëse; - <u>përshkruan</u> vetitë e disa aliazheve të rëndësishme bazuar në përbërjen e tyre; - <u>krahason</u> vetitë fizike të qelqit, qeramikës, baltës, polimerëve, përzierjeve

	dhe metaleve; - <u>shpjegon</u> sesi përdorimet e lëndëve varen nga vetitë e tyre dhe përzgjedh lëndë të përshtatshme për përdorime të caktuara.
Radha e aktivitetit të metaleve	Nxënësi: - <u>argumenton</u> si veprimi i metaleve me ujë ose acide të holluara shpjegohet me tendencën e metaleve për të formuar jonet e tyre pozitive; - <u>rendit</u> sipas rritjes së aktivitetit elementet: kalium, natrium, kalcium, magnez, zink, hekur, hidrogjen dhe bakër, bazuar në reaksionet me: ➤ ujin; ➤ acidin klorhidrik të holluar; ➤ reduktimin e oksideve të tyre me karbonin; - <u>nxjerr</u> përfundime mbi radhën e aktivitetit të metaleve bazuar në rezultatet eksperimentale.
Shkenca e tokës dhe e atmosferës ▪ Përbërja dhe evoluimi i atmosferës që nga formimi i saj. ▪ Dyoksidi i karbonit dhe metani. ▪ Gazet që shkaktojnë efektin serë. ▪ Ndotësit atmosferikë të zakonshëm dhe burimet e tyre. ▪ Burimet ujore në tokë dhe përfitimi i ujit të	Nxënësi : • <u>interpret</u>on të dhënat që tregojnë si është krijuar atmosfera; • <u>përshkruan</u> si është zhvilluar me kalimin e kohës, atmosfera e pasur me oksigjen; • <u>përshkruan</u> efektin serë si pasojë e bashkëveprimit të rrezatimit me lëndën; • <u>vlerëson</u> të dhënat për ndryshimet klimatike si pasojë e

pijshëm.	veprimtarisë njerëzore, duke përfshirë rritjen e përqendrimit të dikosidit të karbonit në atmosferë si pasojë e djegies së hidrokarbureve; • <u>përshkruan</u> ndikimet e mundshme të rritjes së nivelit të dioksidit të karbonit dhe të metanit në ndryshimet klimatike dhe se si këto ndikime mund të shmangen; • <u>përshkruan</u> burimet kryesore të monoksidit të karbonit, dioksidit të squfurit, oksideve të azotit në atmosferë dhe shpjegon pasojat që shkaktohen nga rritja e sasisë së këtyre substancave; • <u>përshkruan</u> metodat bazë për rritjen e përfundimit të ujit të pijshëm duke zbatuar teknika të pastrimit të tij, përfshirë trajtimin e mbetjeve, të ujërave nëntokësore dhe ujërave të kripura.

c) Tematika HYRJE NË KIMINË ORGANIKE

Hyrje në kiminë Organike
Përshkrimi i tematikës: Kimia organike studion komponimet e karbonit si alkanet, alkenet, alkoolet, acidet karboksilike dhe esteret. Alkanet dhe alkenet janë hidrokarbure, të përdorura si karburant dhe për polimerizim; alkoolet përmbajnë -OH dhe përdoren si dezinfektues dhe tretës; acidet karboksilike përmbajnë -COOH dhe përdoren industrialisht; esterët formojnë aroma dhe shije. Polimerët janë molekula të mëdha nga monomerët, me përdorime të ndryshme, por ndikojnë edhe në ndotje.
Rezultatet e të nxënit -

Njohuritë dhe konceptet	Aftësitë dhe proceset
Struktura dhe lidhjet e karbonit	Nxënësi : - <u>tregon</u> se karboni mund të formojë katër lidhje kovalente; - <u>shpjegon</u> se grupe të mëdha të përbërjeve organike natyrore dhe sintetike formohen për shkak të aftësisë së karbonit për të krijuar familje përbërjesh të ngjashme, si edhe struktura në formë zinxhiri dhe unazash; - <u>shpjegon</u> vetitë e diamantit dhe të grafitit, bazuar në strukturat e tyre në formë zinxhiri dhe unazash; - <u>përshkruan</u> strukturat kovalente të grafitit dhe diamantit.
Kimia Organike Seritë homologe të alkaneve, alkeneve, alkooleve dhe acideve karboksilike, Estereve - <i>Alkaneve</i> - <i>Alkeneve</i> - <i>Alkooleve</i> - <i>Acideve karboksilike</i> - <i>Estereve</i>	Nxënësi: - <u>identifikon</u> grupet funksionore dhe përfaqësuesit e serive homologe; - <u>emërton</u> dhe <u>shkruan</u> formulat e strukturës për katër përfaqësuesit e parë të serisë homologe të alkaneve, alkeneve, alkooleve dhe acideve karboksilike; - <u>përshkruan</u> konceptin e serisë homologe si një familje e përbërjeve të ngjashme me veti kimike, të ngjashme në sajë të përmbajtjes së të njëjtit grup funksionor; - <u>përshkruan</u> karakteristikat e përgjithshme të serisë homologe; - <u>tregon</u> se përbërjet në serinë homologe kanë të njëjtën formulë të përgjithshme;

	- <u>përshkruan</u> dhe <u>identifikon</u> izomerinë strukturore. - <u>përshkruan</u> esteret si rrjedhës të acidieve karboksilike - <u>tregon</u> përdorimet e estereve në jetën e përditshme.
Reaksionet e thjeshta të alkaneve, alkeneve dhe alkooleve ▪ Reaksion djegieje. ▪ Reaksion adicioni. ▪ Reaksion oksidimi	Nxënësi: - <u>parashikon</u> formulën dhe strukturën e produkteve të reaksioneve: a) të djegies; b) të adicionit, c) të oksidimit për katër përfaqësuesit e parë të serisë homologe të alkaneve, alkeneve, alkooleve dhe përfaqësues të tjerë; - <u>identifikon</u> që grupet funksionore përcaktojnë reaksionet e komponimeve organike.
Komponimet e karbonit si lëndë djegëse dhe si lëndë e parë ▪ Nafta. ▪ Hidrokarbure.	Nxënësi: - <u>identifikon</u> që nafta e papërpunuar është burimi kryesor i hidrokarbureve dhe lëndë e parë për industrinë petrokimike; - <u>shpjegon</u> se si jeta moderne është thellësisht e varur nga hidrokarburet dhe <u>përcakton</u> që nafta e papërpunuar është një burim i shterueshëm.
Polimeret ▪ Polimere. AND.	Nxënësi: - <u>identifikon</u> parimet bazë të polimerizimit, duke u bazuar në grupin funksionar të monomerëve dhe në përsëritjen e tyre në polimere; - <u>përcakton</u> strukturën e një polimeri duke u nisur nga një monomer i thjeshtë alken dhe anasjelltas;

	- <u>shpjegon</u> parimet bazë të kondensimit të polimerëve, duke u bazuar në grupet funksionore të monomerëve, numrin minimal të grupeve funksionore brenda një monomeri, numrin e monomerëve që përsëriten në një polimer dhe formimin simultan të një molekule të vogël; - <u>përcakton</u> që AND është një polimer i përbërë nga katër monomerë të ndryshëm të emërtuar nukleotide dhe që polimerë të tjerë të rëndësishëm bazohen në monomer, si glukozë dhe aminoacide.
Industria kimike ▪ Cikli jetësor dhe riciklimi i lëndëve kimike. ▪ Distilimi i thyësuar i naftës bruto dhe krekingu.	Nxënënsi : • <u>përkshkruan</u> parimet bazë në zhvillimin e ciklit jetësor të një lënde kimike; • <u>interpretton</u> të dhëna të ciklit jetësor të një lënde kimike; • <u>përkshkruan</u> procesin e riciklimit të një lënde kimike për përdorim praktik dhe argumenton zbatueshmërinë e tij; • <u>vlerëson</u> faktorët që ndikojnë në vendimmarrjen mbi riciklimin e lëndëve kimike; • <u>përkshkruan</u> dhe <u>shpjegon</u> përfitim të naftës bruto nëpërmjet distilimit të thyësuar; • <u>përkshkruan</u> naftën si një përzierje e përbërjeve me formulë C_nH_{2n+2} të cilat janë pjesëtarë të serisë homologe të alkaneve; • <u>përkshkruan</u> përfitim të lëndëve kimike me anë të krekingut.

5.2 Qëndrime dhe vlera

Edhe pse shkenca përdor metoda objektive për të arritur në përfundime të bazuara në prova, ajo është një sipërmarrje njerëzore e kryer në kontekste të veçanta shoqërore që përfshin shqyrtimin e vlerave, qëndrimeve dhe etikës. Është e rëndësishme që nxënësit të jenë të vetëdijshëm për këto përmasa dhe të vlerësojnë pasojat etike dhe shoqërore të zbatimit të njohurive shkencore. Për këtë arsye, programi synon që arsimimi shkencor t'i pajisë nxënësit me aftësinë për të artikuluar qëndrimet e tyre etike dhe për të marrë pjesë në diskutime mbi çështje shkencore-sociale që përfshijnë dilema etike, duke theksuar se shpesh nuk ekziston vetëm një zgjidhje e vetme e saktë.

AFTËSITË DHE SHKATHTËSITË	QËNDRIMET DHE VLERAT
✓ Formulimi i hipotezës; ✓ Krijimi i mundësive; ✓ Parashikimi; ✓ Vrojtimi; ✓ Përdorimi i aparateve dhe pajisjeve; ✓ Krahasimi dhe klasifikimi; ✓ Interpretimi; ✓ Shpjegimi; ✓ Analiza dhe vlerësimi; ✓ Komunikimi.	✓ Kurioziteti; ✓ Ndjenja e iniciativës; ✓ Prirja për të ndërmarrë risk intelektual; ✓ Interesi për prezantimin e ideve të ndryshme; ✓ Ndjenja e përgjegjësisë për zgjidhje origjinale; ✓ Ndjenja e gatishmërisë dhe e solidaritetit gjatë punës në grup; ✓ Kujdesi për shëndetin dhe për sigurinë; ✓ Objektiviteti; ✓ Përdorimi i qasjeve të duhura metodike; ✓ Përdorimi i saktë i gjuhës sipas terminologjive shkencore.

5.3 Shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënës (RN-ve).

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënës në tematika të ndryshme.

<i>Rezultat të nxëni të orës mësimore</i>	<i>Shembuj të veprimtarive praktike</i>
<i>Shembulli 1.</i> <i>Tema:</i> Faktorët kryesorë që ndikojnë në shpejtësinë e reaksioneve kimike	Shembulli 1. <i>Prezantimi i situatës:</i> Mësuesi u thotë nxënësve: "Në jetën e përditshme, ne jemi të rrethuar nga reaksione kimike, edhe pse shumë prej tyre ndodhin në mënyrë të padukshme. Gatimi, pastrimi, tretja e ushqimit, djegia e karburanteve apo ndryshimi i ngjyrës së një fruti të kalbur janë shembuj të përditshëm të proceseve ku marrin pjesë reaksione kimike. Shpejtësia me të cilën ndodhin këto reaksione ndikohet nga disa faktorë të rëndësishëm si: përqendrimi, temperatura, natyra e reaktantëve, shkalla e grimcimit, katalizatori. Njohja e këtyre faktorëve na ndihmon të kontrollojmë, përmirësojmë dhe optimizojmë shumë procese në shtëpi, industri apo edhe në kujdesin për shëndetin tonë. Për ta kuptuar më mirë këtë, do të përshkruajmë dhe analizojmë ndikimin e faktorëve në shpejtësinë e reaksioneve kimike." <i>Eksplorimi praktik:</i> Mësuesi ndan nxënësit në grupe të vogla (2-3 nxënës) dhe ju kërkon të demonstrojnë eksperimentet mbi faktorët që ndikojnë në shpejtësinë e reaksioneve kimike.. <i>Grupi i parë</i> demonston ndikimin e përqendrimit në shpejtësinë e reaksionit. <i>Grupi i dytë</i> demonston ndikimin e natyrës së substancës në shpejtësinë e reaksionit kimik. <i>Grupi i tretë</i> demonston ndikimin e shkallës së grimcimit në shpejtësinë e reaksionit kimik. <i>Grupi i katërt</i> demonston ndikimin e temperaturës në shpejtësinë e reaksionit kimik. <i>Grupi i pestë</i> demonston ndikimin e katalizatorit në shpejtësinë e reaksionit kimik. Mësuesi udhëzon nxënësit të vëzhgojnë me kujdes çdo demonstrim brenda grupit. <i>Përshkrimi dhe analiza:</i> Grupet diskutojnë pyetjet bazuar në vëzhgimet e tyre:

	Çfarë ndodh me shpejtësinë e një reaksioni kur ulet temperatura? Po kur temperatura rritet? Si ndikon përqendrimi i substancës në shpejtësinë e reaksionit kimik? Shpjego pse reaksionet kimike ndodhin më shpejt kur reaktantët janë në gjendje të grimcuar (pluhur) sesa në copëza të mëdha? Si ndikon natyra e reaktantëve në shpejtësinë e reaksionit kimik? Cili është roli i katalizatorit në një reaksion kimik? Prezantimi: Mësuesi fton çdo grup të ndajë me klasën vëzhgimet dhe interpretimet e tyre kryesore mbi faktorët që ndikojnë në shpejtësinë e reaksionit kimik, si dhe të paraqesin grafikun e ndikimit të përqendrimit, temperaturës dhe shkallës së grimcimit në shpejtësinë e reaksionit.. Pas prezantimeve mësuesi nxit një diskutim që duke u bazuar në teorinë e goditjeve të shpjegojnë pse shpejtësia e reaksionit rritet me rritjen e përqendrimit, temperaturës, sipërfaqes së kontaktit midis grimcave. Reflektimi: <i>Mësuesi udhëzon nxënësit të reflektojnë përmes pyetjeve si:</i> Mësuesi udhëzon nxënësit të reflektojnë përmes pyetjeve si: Pse rritja e temperaturës bën që reaksioni kimik të ndodhë më shpejt? Shpjego çfarë ndodh me grimcat gjatë këtij procesi. Nëse një reaksion kimik ndodh shumë ngadalë, cilët faktorë do të sugjeroni për ta përsheptuar atë? Si do ta përshkruani ndikimin e temperaturës dhe sipërfaqes së kontaktit në një reaksion kimik duke dhënë një shembull konkret? Pse katalizatori është i rëndësishëm në industrinë kimike?

Shembull 2

Tema: Esteret dhe përdorimet e tyre

Shembull 2

Prezantimi i situatës: Mësuesi u thotë nxënësve:

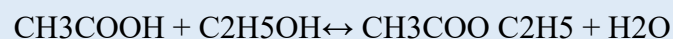
Ana është një nxënëse që ndihmon nënën e saj në përgatitjen e reçelrave me fruta të ndryshme. Duke i krahasuar këto reçelra me disa produkte të blera në dyqan vuri re se këto të fundit kishin aroma frutash më të forta dhe të qëndrueshme krahasuar me ato të frutave natyrale që përdoren në shtëpi. Këtë aromë të fortë të frutave ajo e ka vënë re edhe te shampot që përdor. Ajo kuriozohet të zbulojë çfarë e shkakton këtë aromë frutash dhe a janë të dëmshme për shëndetin? Për këtë shikon etiketat e produkteve (kos frutash me aroma të ndryshme, shampo etj.).

Në këto etiketa ajo lexon emra të tillë si butanoat etili, butanoat metili, etanoat etili etj.

Bazuar në situatën e mësipërme shohim që përbërësit e lart përmendur janë komponentë organik të klasifikuar si Estere. Fillimisht mësuesi u shpjegon nxënësve :

- Çjanë esteret, si emërtohen?
- Si formohen esteret?

Një shembull mund të jetë bashkëveprimi i Acid karboksilik dhe një alkooli

-Përdorimet: në ushqime, parfume, tretës, medikamente etj.

Për të kuptuar më qarë rëndësinë e estereve dhe përdorimet e tyre në jetën e përditshme mësuesi organizon klasën dhe zhvillon një veprimtari praktike me nxënësit.

Eksplorimi praktik: Në një orë mësimi në të zhvilluar në laborator mësuesi i ndan nxënësit në dy grupe dhe ju kërkon që të zhvillojnë nga një eksperiment për sintezën e esterit. *Grupi I* do të bëjë përfitim të etanoatit të etilit me aromën e dardhës ndërsa *Grupi II* do të bëjë përfitim të butanoatit të butilit me aromë ananasi) dhe të vëzhgojnë aromën e tyre.

	<i>Mësuesi u kërkon nxënësve të ndjekin këto hapa:</i> 1. Përziejme në një provëz 1 mL acid etanoik dhe 1 mL etanol. 2. Shtojmë 2 pika acid sulfuric. 3. Vendosim tubin në ujë të nxehtë për 5-10 minuta. 4. Vërehet aroma <i>Përshkrimi dhe analiza:</i> Gjatë zhvillimit të eksperimentit mësuesi ngre disa pyetje të cilat analizojnë të gjithë situatën: ▪ Çfarë ndodhi në eksperiment ▪ Cili është reaksioni i zhvilluar ▪ Çfarë arome kishte esteri që përgatitët Në përfundim nxënësit përkufizojnë Esteret si përbërje kimike që japin aroma karakteristike dhe përdoren gjerësisht në parfume, aromatizues ushqimesh dhe produkte pastrimi. <i>Prezantimi:</i> Mësuesi fton nxënësit e tij të sjellin shembuj të përdorimit të estereve në jetën e përditshme si dhe të përkufizojnë e të sjellin në trajtë reaksioni kimik shembuj të ndryshëm. Ai i udhëzon nxënësit për hapat që duhet të ndjekin për të prezantuar një detyrë të tillë. Nxënësit përgatisin një poster ose prezantim me: - Përkufizimin e estereve - Reaksionin kimik të sintetizimit - Përdorimet në jetën e përditshme - Fotografi të eksperimentit dhe aromat e dalluara <i>Reflektimi:</i>

	<i>Mësuesi udhëzon nxënësit të reflektojnë përmes pyetjeve si:</i> 1. Çfarë mësuam sot? (Çfarë është një ester dhe cilat janë dy lëndët kryesore për përftimin e estereve?) 2. Si ndihmon kimia në krijimin e aromave artificiale? 3. A është i sigurt përdorimi i estereve sintetike në produkte ushqimore dhe kozmetike? 4. A do e kontrollosh më shpesh etiketat e produkteve pas këtij mësimi?

Udhëzuesit kurrikularë për lëndën e Kimisë do të përmbajnë përshkrime të veprimtarive praktike të strukturuar sipas tematikave, me synimin për të mbështetur përmbushjen e rezultateve të të nxënit.

IV. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Metodat, teknikat dhe strategjitë e mësimdhënies në fushën e shkencave natyrore përbëjnë faktorë thelbësorë për një proces mësimor të suksesshëm, që nxit interesin, përfshirjen aktive, ndërveprimin dhe kërkimin shkencor të nxënësve. Përzgjedhja dhe përdorimi i tyre nga mësuesit bëhet në funksion të zhvillimit të kompetencave të nxënësve, duke respektuar stilin individual të të nxënit të secilit. Mësimdhënia dhe të nxënit i bazuar në kompetenca kërkon që, në përzgjedhjen dhe përdorimin e strategjive, teknikave dhe metodave, mësuesit e kimisë:

- të marrin parasysh njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet paraprake të nxënësve, që nënkupton përvojat individuale të tyre dhe, mbi këtë bazë, të mbështesin e orientojnë të nxënit e tyre;
- të nxisin vrojtimin e drejtpërdrejtë, kureshtjen, arsyetimin dhe gjykimin nëpërmjet demonstrimeve, vëzhgimeve në natyrë dhe eksperimenteve;
- të nxisin të menduarit kritik, krijues, dhe zgjidhjen e problemeve;
- të motivojnë nxënësit, duke i konsideruar si partnerë, në kuptimin që në procesin mësimor mësuesi dhe nxënësi janë komplementarë të njëri-tjetrit;
- të mbështesin të nxënit e pavarur dhe në bashkëpunim të nxënësve përmes punës me projekte, punës në grup, punës individuale;

- të mbajnë parasysh integrimin dhe marrëdhënien ndërmjet lëndëve të shkencave natyrore, zbatimet e tyre në jetën e përditshme, si dhe lidhjen ndërlëndore;
- të shfrytëzojnë burime të shumëllojshme informacioni dhe ta çmojnë tekstin si një burim të rëndësishëm, por të pamjaftueshëm për përmbushjen e kompetencave të fushës;
- të përdorin TIK-un si mbështetës dhe lehtësues të mësimdhënies dhe të nxënës.

Të nxënës me situata kontekstuale si metodologji mësimore

Të nxënës përmes situatave kontekstuale thekson më shumë zbatimin e njohurive në jetë sesa memorizimin e fakteve. Në shkencat natyrore, procesi i të nxënës fillon kur nxënës përballen me situata reale dhe përpiqen të zgjidhin probleme përmes pyetjeve që lindin natyrshëm gjatë eksplorimit. Pika e nisjes për planifikimin e këtyre situatave janë rezultatet e të nxënës që synojnë zhvillimin e kompetencave. Mësuesi përcakton rezultatet e pritshme në përputhje me kërkesat e kurrikulës së shkencave natyrore dhe merr parasysh njohuritë paraprake të nxënësve, si një kusht kyç për përvetësimin dhe zbatimin e njohurive të reja. Situatat ndërtohen duke u bazuar në kontekste reale ose të ngjashme me realitetin, që trajtojnë çështje globale, lokale apo personale me lidhje të drejtpërdrejtë me shkencën.

Siguria në mjedisin e të nxënës

Mësuesit janë përgjegjës për sigurinë e nxënësve gjatë veprimtarive në klasë, për nxitjen dhe motivimin e tyre për rregullat dhe përgjegjësitë e sigurisë. Gjatë veprimtarive në fushën e shkencës, nxënës zbatojnë gjithmonë dhe në mënyrë të ndërgjegjshme rregullat e sigurisë në shkollë, klasë dhe jashtë tyre; identifikojnë paraprakisht kushtet në të cilat veprimtaria mund të mos jetë e sigurt dhe tregojnë se si mund të parandalohen aksidentet në të gjitha rastet e mundshme; përdorin pajisjet, kimikatet dhe mjetet sipas udhëzimeve; tregojnë vazhdimisht shqetësim për sigurinë e tyre dhe të tjerëve.

Integrimi i TIK-ut në procesin mësimor

TIK-u përdoret në mësimdhënie si metodologji dhe si mjet në procesin mësimor, me qëllim rritjen e efikasitetit të orës mësimore. Nxënës përdorin TIK-un për të gjetur, prodhuar, krijuar, prezantuar, analizuar dhe shkëmbyer informacione nëpërmjet kompjuterit dhe internetit.

Integrimi i teknologjisë dhe përdorimi i burimeve të reja digjitale inkurajon shkëmbimin e ideve, krijimin e projekteve, zgjidhjen e problemeve, si dhe ndihmon përmirësimin e aftësive të mendimit krijues nëpërmjet një qasjeje më moderne dhe inovatore gjatë mësimdhënies. Përmes përdorimit të pajisjeve digjitale nxënësit mund të eksplorojnë dhe të perceptojnë konceptet abstrakte si dhe zbulojnë marrëdhënien ndërmjet koncepteve, dukurive dhe ligjeve.

Të nxënit sipas qasjes STEM

Qasja STEM si metodologji mësimore bazohet në një qasje praktike që nxit integrimin dhe zhvillimin e lëndëve shkencore dhe teknologjike në një kuadër të vetëm ndërdisiplinor me një qasje didaktike që garanton transversalitetin e procesit të mësimdhënies- nxënies përmes shkencës, teknologjisë, inxhinierisë dhe matematikës. Zbatimi i qasjes STEM kërkon një lidhje të qëllimshme midis rezultateve të të nxënit të kurrikulës, standardeve, vlerësimeve, planifikimit dhe zbatimit të kurrikulës.

Objekti kryesor i kësaj metodologjie është t'u sigurojë nxënësve kompetenca për të mësuarit eksperimental duke zhvilluar të menduarit kritik, zgjidhjen e problemeve, bashkëpunimin dhe inovacionin.

Zbatimi i qasjes STEM në mësimin e shkencave dhe teknologjisë gjithashtu i pajis individët me një sërë aftësish që i bën ata më të përgatitur për kërkesat e sotme të tregut të punës. STEM si metodologji mësimore thekson:

- Punën në ekip për të zgjidhur problemet të botës reale përmes aktiviteteve mësimore praktike.
- Të mësuarit përmes kërkimit dhe eksperimentimit që nxit motivimin.
- Mësimdhënien kontekstuale për shkak të natyrës së saj shumëdisiplinore.
- Promovimin e kreativitetit me të cilin mund të zgjidhen problemet nga një këndvështrim kritik.

Përdorimi i platformave interaktive

Platformat interaktive në mësimdhënien dhe nxënien e shkencave të natyrës ofrojnë mjedise digjitale me aplikacione, softuerë, video-lojëra, simulime interaktive, dhe materiale multimediale. Këto mjedise ndihmojnë në lehtësimin e procesit të nxënit, duke rritur aftësinë e nxënësve për

të eksploruar dhe perceptuar saktë konceptet abstrakte. Platformat interaktive gjithashtu nxisin interesin e nxënësve dhe inkurajojnë gjithëpërfshirjen, ndërveprimin, të menduarin kritik dhe krijues, si dhe promovojnë punën kërkimore shkencore. Qëllimi është që nxënësit të kuptojnë thellësisht kontekstin e konceptit, duke hulumtuar dhe zbuluar dukuritë natyrore, duke bërë të padukshmen të dukshme. Kjo qasje inkurajon nxënësit të mësojnë në një mënyrë më të pavarur dhe të angazhohen në një mësim më efektiv dhe produktiv.

6.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale

Një ndër mënyrat më efektive për të ndërtuar kuptim të qëndrueshëm dhe të thelluar shkencor në arsimit fillor është përfshirja e situatave reale dhe praktike në procesin e të nxënit. Kur nxënësit përballen me probleme që lidhen me kontekste konkrete si: përlogaritja e shpenzimeve të një udhëtimi, krahasimi i ofertave ekonomike, menaxhimi i buxhetit personal, matja e kohës dhe distancës, ose analiza e të dhënave statistikore në media, ata e kuptojnë se matematika është një mjet jetik për të kuptuar dhe përballuar sfidat e jetës së përditshme, jo thjesht një lëndë shkollore. Konteksti real e bën mësimin më kuptimplotë dhe funksional, duke i ndihmuar nxënësit:

- ✓ të kuptojnë vlerën praktike dhe shoqërore të **kimisë**, si një mjet për marrjen e vendimeve të arsyetuara dhe për përballimin e situatave nga më të thjeshtat deri te ato komplekse;
- ✓ të zhvillojnë mendimin logjik, kritik dhe krijues, duke analizuar situata, duke krahasuar mundësi dhe duke gjetur zgjidhje alternative për probleme të ndryshme.
- ✓ të ndërtojnë aftësi të zgjidhjes së problemeve në mënyrë të pavarur, duke ndjerë siguri dhe besim në zbatimin e njohurive shkencore në botën reale, jashtë klasës.

Në këtë mënyrë, mësimi i Kimisë tejkalon kufijtë e fletoreve, tabelës dhe librave, duke u shndërruar në një proces jetësor, që i ndihmon nxënësit të ndërtojnë kompetenca funksionale për të ardhmen, të nevojshme për të kuptuar dhe për t'u përballur me realitetin dinamik të përditshmërisë dhe botës së punës.

Puna praktike është një pjesë thelbësore e studimit të kimisë. U ofron nxënësit mundësi për të zhvilluar aftësi shkencore, për të ilustruar koncepte teorike dhe për të kuptuar natyrën eksperimentale të kimisë. Me anë të punës praktike zhvillohen aftësitë praktike të nxënësit në

një mjedis laboratorik. Nxënësi duhet të planifikojnë dhe të kryejnë eksperimente, të mbledhin dhe të analizojnë të dhëna, dhe të vlerësojnë provat. Kjo është një mënyrë që vlerëson kuptueshmërinë e nxënësit për metodat dhe teknikat eksperimentale.

6.2 Roli i projekteve kurrikulare

Projektet kurrikulare përbëjnë një komponent të rëndësishëm të procesit mësimor në lëndën e kimisë, pasi ato i japin mundësi nxënësve të zbatojnë njohuritë e fituara në mënyrë të pavarur, funksionale dhe krijuese, përtej detyrave standarde të tekstit shkollor. Përmes projekteve kurrikulare, nxënësit sfidohen të përdorin konceptet shkencore për të zgjidhur probleme reale, duke zhvilluar aftësi si: mendimi kritik, planifikimi strategjik, punë në ekip, komunikimi dhe përdorimi i teknologjisë.

Projektet mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me jetën e përditshme, si:

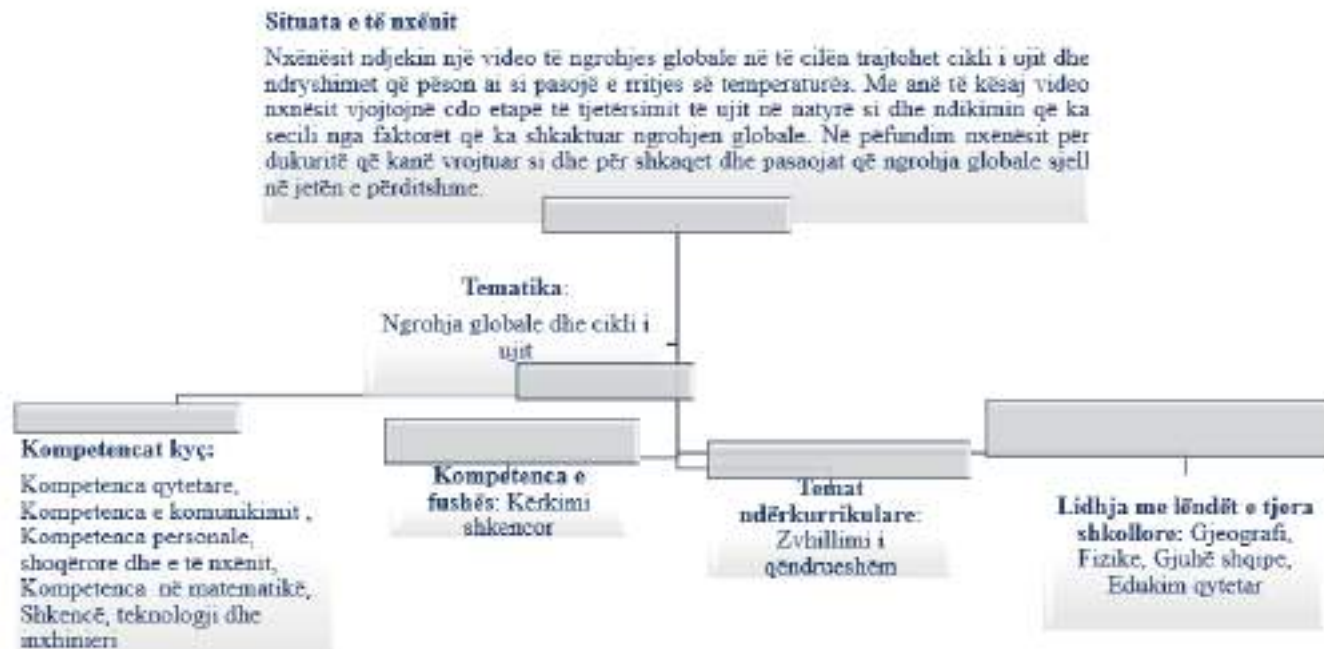
Këto detyra jo vetëm që e thellojnë kuptimin e koncepteve shkencore, por ndihmojnë nxënësit të kuptojnë se kimia është një mjet praktik për të zgjidhur probleme reale dhe për të marrë vendime të arsyetuara në jetën e përditshme.

Në këtë proces, roli i mësuesit është ai i *udhëheqësit/organizuesit dhe mentorit*, duke i ndihmuar nxënësit që:

- të formulojnë pyetje hulumtuese;
- të planifikojnë hapat e punës;
- të mbledhin dhe të analizojnë të dhëna;
- të interpretojnë rezultatet;
- të prezantojnë në mënyrë të qartë përfundimet e tyre.

Projektet gjithashtu, ofrojnë mundësi për integrim ndërdisiplinor, duke lidhur kiminë me shkencën, teknologjinë, ekonominë, gjeografinë apo edukimin qytetar, duke i përgatitur nxënësit për sfida reale që kërkojnë mendim kompleks dhe bashkëpunim.

Në diagramin 3 paraqitet një shembull i një situatë të nxëni nga jeta reale që mund të përdoret si ide edhe për projektin kurrikular.

6.3 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta

Në mësimin e kimisë, është e rëndësishme që të gjithë nxënësit të ndihen të përfshirë. Disa nxënës mund të përballen me sfida që lidhen me të kuptuarit e koncepteve abstrakte, me ritmin e të mësuarit ose me aftësitë për të zbatuar njohuritë në. Roli i mësuesit është të ofrojë mbështetje të personalizuar dhe të krijojë mjedise që nxisin zhvillimin e këtyre aftësive, duke përdorur qasje të ndryshme si:

ofrimi i ushtrimeve të përshtatura dhe graduale që përforcojnë kuptimin bazë të koncepteve;

përdorimi i mjeteve konkrete, ilustrimeve, skemave, vizualizimeve dhe simulimeve digjitale që ndihmojnë nxënësit të lidhin abstraksionin me përvojën konkrete;

organizimi i punës në grupe të vogla ose në çift, duke inkurajuar ndihmën dhe shkëmbimin e ideve mes nxënësve;

ofrimi i udhëzimeve të qarta dhe strukturimit të pyetjeve që nxisin të menduarit hap pas hapi;
përdorimi i teknologjisë arsimore (aplikacione, platforma, video mësimore) që ofrojnë mundësi të ndryshme për t'u praktikuar.

6.4 Puna me nxënësit e talentuar

Nxënësit që tregojnë interes të shtuar dhe aftësi të avancuara në matematikë shpesh kanë nevojë për detyra dhe sfida që i ndihmojnë të thellojnë të kuptuarit, të zhvillojnë mendimin kritik dhe krijues, si dhe të zbatojnë njohuritë në mënyrë fleksibël në situata të reja. Mësuesi ka rolin e udhëheqësit dhe motivuesit, duke i inkurajuar këta nxënës:

- të përballen me detyra të hapura, që lejojnë më shumë se një mënyrë zgjidhjeje dhe që kërkojnë analiza të thelluara dhe krahasime;
- të krijojnë vetë probleme shkencore, skenarë ose pyetje që nxisin zgjidhje kreative dhe të argumentuara;
- të marrin pjesë në diskutime, debate ose analiza shkencore për të shprehur dhe mbrojtur idetë e tyre;
- të angazhohen në lojëra logjike, sfida mendore, ose ushtrime që stimulojnë mendimin deduktiv dhe aftësitë analitike;
- të marrin pjesë në konkurse, olimpiada shkencore, sfida të shkencës apo projekte STEM, që i ndihmojnë të zhvillojnë aftësitë e tyre në mënyrë të avancuar dhe të aplikueshme.

Në udhëzuesit kurrikularë të lëndës së Kimisë do të përshkruhen në mënyrë të detajuar veprimtaritë praktike që mbështesin zbatimin e metodave bashkëkohore të mësimdhënies.

VII. VLERËSIMI I NXËNËSVE

Në mësimin e *kimisë*, vlerësimi i nxënësve arsimit fillor është pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor dhe ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë po i mësojnë nxënësit njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat e kësaj lënde. Në lëndën e *kimisë* qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- t'i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;

- të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit i kanë kuptuar koncepte dhe po i zbatojnë ato;
- të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies;

7.1 Llojet e vlerësimit

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)

Ky lloj vlerësimi bëhet në fillim të vitit shkollor ose të një kapitulli të ri. Mësuesi zbulon njohuritë që nxënësi ka dhe identifikon çfarë ka nevojë të përsëritet ose të mësohet më mirë. Ky vlerësim ndihmon mësuesin të planifikojë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin dhe mënyrat e punës me nevojat e nxënësve.

Ky vlerësim mund të realizohet:

- ✓ me pyetje të thjeshta dhe të drejtpërdrejta;
- ✓ me ushtrime të shkurtra orientuese;
- ✓ me kuice të shkurtra;
- ✓ me lojëra ose biseda reflektuese,
- ✓ fisha vetëvlerësimi, etj.
- ✓ Zhvillimi i një eksperimenti dhe interpretimi i tij

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)

Ky vlerësim bëhet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, për të parë si po ecin nxënësit. Ai ndihmon nxënësit dhe mësuesin të kuptojnë nëse janë në rrugën e duhur dhe çfarë duhet përmirësuar në punën e tyre para se të arrijnë vlerësimin përmbljedhës ose përfundimtar.

Teknika të vlerësimit formues janë:

- ✓ vlerësimi i punës në grupe;
- ✓ vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes gjatë mësimi;
- ✓ detyrat e përditshme dhe projektet e vogla;

- ✓ vlerësimi i diskutimeve dhe argumentimi i zgjidhjeve;
- ✓ vlerësimi i përgjigjeve gjatë mësimit;
- ✓ vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët, etj.

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxënës)

Ky vlerësim bëhet pas një periudhe mësimore, ose pas një kapitulli dhe mat atë që nxënësi ka arritur të mësojë. Mund të realizohet me teste, detyra individuale me shkrim, projekte përmbyllëse. Kjo zakonisht shoqërohet me notë dhe ndihmon mësuesin, nxënësin dhe prindërit të kuptojnë progresin dhe arritjet.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënës

- ✓ Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit të mësojnë më mirë, të kuptojnë dhe të reflektojnë mbi gabimet e tyre.
- ✓ Detyrat dhe pyetjet e vlerësimit duhet të matin aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave shkencore.
- ✓ Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.
- ✓ Vlerësimi duhet të inkurajojë nxënësit të besojnë në vetvete dhe të kuptojnë që gabimi është pjesë e të nxënës.
- ✓ Mësuesi duhet të përdorë shumë forma vlerësimi, si: përgjigjet me gojë, ushtrimet, punën me materiale konkrete, projektet, vizatimet, punën në grup, detyrat e shtëpisë etj.

Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen çdo ditë në mësimin e kimisë.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës në tematika të ndryshme.

Tabela 2. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembulli 1. Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi parashikon ndikimin e përqendrimit, temperaturës dhe trysnisë në ekuilibrin kimik dhe sugjeron kushtet e duhura për të përfutur një produkt të caktuar

Niveli i arritjes: Dobët	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Shumë mirë
Nxënësi identifikon vetëm faktorët që ndikojnë në zhvendosjen e ekuilibrin kimik, por ka vështirësi në shpjegimin e tyre.	Nxënësi tregon si ndryshon pozicioni i ekuilibrin, nëse ndryshon njëri prej faktorëve temperatura, trysnia, përqendrimi por pa dhënë shembuj specifikë.	Nxënësi parashikon duke e shpjeguar me anë të shembujve si ndryshon pozicioni i ekuilibrin, nëse ndryshon njëri prej faktorëve temperatura, trysnia, përqendrimi .	Nxënësi parashikon duke argumentuar ndikimin e përqendrimit, temperaturës dhe trysnisë në ekuilibrin kimik dhe sugjeron kushtet e duhura për të përfutur një produkt të caktuar

Shembull 2 . Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi shpjegon ndryshimin ndërmjet shpejtësisë së formimit të një produkti dhe ekuilibrin kimik në disa procese të rëndësishme industriale

Niveli i arritjes: Dobët	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Shumë mirë
Nxënësi identifikon procesin e formimit të një produkti por nuk arrin të shpjegojë ndryshimin ndërmjet shpejtësisë së formimit të një produkti.	Nxënësi dallon në mënyrë të përgjithshme midis shpejtësisë së formimit të produktit dhe ekuilibrin kimik, por shpjegimi mund të mos jetë plotësisht i saktë ose i detajuar.	Nxënësi shpjegon qartë dhe saktë ndryshimin midis shpejtësisë së formimit të produktit dhe ekuilibrin kimik .	Nxënësi argumenton ndryshimin thelbësor midis shpejtësisë së formimit të produktit dhe ekuilibrin kimik me saktësi të lartë. Në këtë nivel nxënësi arrin të

			bëjë një analizë krahasuese ose të sintetizojë informacion nga burime të ndryshme.

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e kimisë do të përshkruhen nivelet e arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës, të organizuara sipas tematikave përkatëse të lëndës.

VIII. BURIMET DHE MATERIALET MËSIMORE

Gjatë procesit mësimor të lëndës së *kimisë*, përdorimi i burimeve dhe materialeve të ndryshme ndihmon në ndërtimin e një kuptimi të thellë dhe praktik të koncepteve shkencore. Materialet konkrete, vizuale dhe teknologjike krijojnë mundësi që nxënësit të mësojnë në mënyrë aktive, duke prekur, parë, dëgjuar dhe zbatuar njohuritë në situata reale. Mësuesi ka mundësinë të integrojë mjete të ndryshme për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit, si:

- ✚ *materiale vizuale*: figura, tabela, harta konceptesh, postera, modele, makete, diagrame, mjete grafike etj.;
- ✚ *objekte reale*: klasa, laborator, tabela interaktive, kabinetet e punës, natyra, ferma;
- ✚ *mjete teknologjike*: projektorë, kompjuterë, tableta, lojëra digjitale apo platforma mësimore online.

Gjatë shpjegimit, mësuesi përdor gjuhë të qartë dhe të thjeshtë, fjali të shkurtra dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Ai/ajo zgjedh shembuj konkretë dhe ushtrime të personalizuar, duke siguruar mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë.

Përveç tekstit shkollor, mësuesi përdor *fletore pune, materiale ndihmëse, ushtrime shtesë dhe platforma digjitale*, që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë dhe të zbatojnë më mirë kiminë.

Në lëndën e kimisë mësuesi duhet të përdorë librin origjinal me tekstin e nxënësit, i cili përmban veprimtaritë mësimore për secilën temë mësimore.

8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM

Përdorimi i teknologjisë në orët e Kimisë është një mundësi e rëndësishme për të ndihmuar nxënësit të zhvillojnë mendimin logjik, aftësinë për zgjidhjen e problemeve dhe të kuptojnë lidhjen e shkencës me botën reale. Qasja **STEM** (Shkencë, Teknologji, Inxhinieri dhe Matematikë) inkurajon nxënësit të *mendojnë si studiues, të veprojnë si krijues dhe të përdorin teknologjinë si mjet ndihmës për të analizuar dhe zgjidhur situata reale*. Klasat e pajisura me mjete si tabela interaktive, laboratorë digjitalë dhe platformave edukative ndihmojnë në krijimin e një mjedisi mësimor bashkëkohor dhe motivues, në të cilin lënda e kimisë mësohet në mënyrë aktive dhe funksionale. Përdorimi i TIK dhe qasja STEM ndihmojnë në mësimin e kësaj lënde.

📖 *Përdorimi i programeve mësimore dhe lojërave digjitale.* Nxënësit përdorin aplikacione, softuer edukative për të ndërtuar figura, tabela, grafikë, krijuar eksperimente dhe për të zgjidhur ushtrime të ndryshme në mënyrë argëtuese dhe të kuptueshme.

📖 *Përdorimi i burimeve online dhe platformave interaktive.* Nxënësit mësojnë duke përdorur platforma edukative që ofrojnë mësimë interaktive, sfida shkencore dhe ushtrime të përshtatura për nivelin e tyre, duke i dhënë mundësi për të mësuar me ritmin e tyre.

📖 *Bashkëpunimi për projekte STEM.* Nëpërmjet projekteve të vogla STEM me kontekst real, nxënësit punojnë në grup për të zgjidhur probleme që kërkojnë përdorimin e njohurive nga matematika, shkenca dhe teknologjia, duke forcuar kompetencat sociale dhe ndërdisiplinore.

📖 *Përdorimi etik dhe i sigurt i teknologjisë.* Nxënësit mësojnë të përdorin teknologjinë me përgjegjësi, duke respektuar të drejtën e autorit, privatësinë dhe normat e komunikimit etik në mjediset digjitale. Ata mësojnë si të jenë të sjellshëm.

Qasja STEM i ndihmon nxënësit jo vetëm të mësojnë shkencën, por edhe të mendojnë si hulumtues, shpikës dhe zgjidhës problemesh, duke lidhur shkencën me jetën reale, shkencën, teknologjinë dhe inxhinierinë. Në këtë mënyrë, mësimi i kimisë bëhet një aventurë e bukur dhe shumë e dobishme për të ardhmen!

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e kimisë do të përshkruhen përdorimi i burimeve dhe materialeve didaktike përfshirë teknologjinë.

IX. REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së Kimisë bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Plani Mësimor i Arsimit të mesëm të lartë si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve, autorëve të teksteve mësimore, hartuesve të testeve kombëtare, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë kapitull përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të maksimizohet efektiviteti i programit të lëndës së kimisë.

a) Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të lidhin përmbajtjen e kimisë me fusha të tjera (shkencë, teknologji, inxhinieri, art, gjuhë, edukatë qytetare, etj.) për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- ✓ Të përdorin qasjen STEM përmes projekteve, eksperimenteve dhe zgjidhjes së problemeve reale.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e kimisë në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- ✓ Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socioemocional.
- ✓ Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ *Të sigurojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të kimisë(p.sh. sugjerohet 60% teori — 40% praktikë). Përdorimi praktik i kimisë të realizohet jo vetëm në orët e veçanta si: ushtrime, përsëritje, projekte, konkurse etj., po përgjatë çdo ore mësimore. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.*
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e lëndës së kimisë
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së teksteve shkollore.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë për lëndën e kimisë
- ✓ Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

b) *Rekomandime për autorët e teksteve shkollore*

- ✓ Të përshtatin në mënyrë cilësore tekstet shkollore duke reflektuar të gjitha përditësimet më të fundit.
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e kimisë , në tekstet shkollore.
- ✓ Të sigurojnë librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së tekstit shkollor.
- ✓ Të sigurojnë materialet burimore edhe digjitale për zbatimin e tekstit shkollor.
- ✓ Të lidhin konceptet shkencore me fusha të tjera dhe me situata të jetës reale, në tekstet shkollore.
- ✓ Të përfshijnë në tekstet shkollore ushtrime që promovojnë mendimin kritik, zgjidhjen e problemeve dhe krijimtarinë edhe në kuadër të zbatimit të qasjes STEM.
- ✓ Të krijojnë hapësirë në tekstet shkollore për shembuj dhe ushtrime që nxisin orientimin për karrierë, përmes profesioneve ku kimia luan rol.
- ✓ Të sigurojnë që tekstet të kenë qasje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatshme për moshën, duke marrë parasysh diversitetin kulturor dhe aftësitë e ndryshme të nxënësve.

c) *Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare*

- ✓ Të sigurojnë që testet të përmbajnë jo vetëm ushtrime teorike, por edhe ushtrime me zbatime praktike në jetën reale.
- ✓ Të integrojnë qasje ndërdisiplinore, që nxisin të menduarit logjik, të menduarin kritik dhe krijues, jo thjesht memorizimin.
- ✓ Të përfshijnë pyetje që lidhin konceptet shkencore me koncepte të lëndëve apo fushave të tjera.
- ✓ Të kenë parasysh nivelin e diversitetit të nxënësve, duke përfshirë ushtrime që janë të qarta dhe të kuptueshme për të gjithë, pavarësisht sfondit kulturor ose gjuhësor.
- ✓ Të respektojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të kimisë në testet kombëtare.
- ✓ Të hartojnë modele të testeve kombëtare në mënyrë që të punohen nga nxënësit gjatë viteve të shkollimit.

d) *Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm*

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve shkencore.
- ✓ Të vlerësojnë përfshirjen e qasjes STEM në planifikimin dhe zbatimin e mësimit të kimisë dhe të projekteve kurrikulare.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënës.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- ✓ Të vlerësojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të kimisë gjatë zhvillimit të orëve mësimore.
- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënës dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socioemocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e kimisë.
- ✓ Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

e) *Rekomandime për prindërit*

- ✓ Të inkurajojnë fëmijët që të kuptojnë rëndësinë e kimisë jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar fëmijët në pjesëmarrjen në projekte të lidhura me kiminë dhe qasjen STEM.
- ✓ Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimit të kimisë, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe të mësimit nga gabimet.
- ✓ Të sigurojnë që fëmijët ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i kimisë zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

f) *Rekomandime për nxënësit*

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët e kimisë, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive.
- ✓ Të angazhohen në projekte kurrikulare që lidhin matematikën me fusha të tjera përmes qasjes STEM.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët dhe të mësojnë të zgjidhin probleme si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përfshirë edhe përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve online.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e kimisë si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

X. NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE

- ✓ Përditësimi i kompetencave kyçe
- ✓ Përditësimi i kompetencave shkencore
- ✓ Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- ✓ Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, krijues zgjidhjen problemore si dhe duke përfshirë qasjen STEM, të nxënit e personalizuar, të nxënit socioemocional, përdorimin e teknologjisë etj.
- ✓ Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxëni

Në lëndën e kimisë ka këto ndryshime përmbajtësore:

Ndryshime në strukturën e përmbajtjes së lëndës konsistojnë në riorganizimin e tematikave sipas linjave të përmbajtjes që shtrihen përgjatë gjithë cikleve.

- ✓ Programi strukturohet mbi linjën kontekstuale –**Shkenca në praktikë**, e cila fokusohet në mënyrën se si konceptet shkencore mund të prezantohen dhe eksplorojnë në mënyrë praktike përmes aktiviteteve, kryesisht në laborator. Përmbajtja që do të mësohet mbetet kryesisht e njëjtë por janë shtuar rezultate të nxënit për aktivitete praktike që lidhin shkencën e kimisë me jetën e përditshme. Me vendosjen e fokusit në situatat praktike të të nxënit, rekomandohet një ndarje e kohës mësimore 60% pjesa teorike dhe 40% pjesa praktike. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
- ✓ Shtohet tema “Esteret” dhe thellohet tema e polimereve në tematikën e Hyrjes në kiminë Organike
- ✓ Janë shtuar disa rezultate të nxëni sipas tematikave përkatëse si më poshtë:

Në Tematikën “Hyrje në kiminë Organike”, Esteret

- Përshkruan esteret si rrjedhës të acidieve karboksilike;
- Tregon përdorimet e estereve në jetën e përditshme;

Në tematikën “Parimet e Kimisë” janë shtuar :

- Përshkruan përdorimet e elektrolizës, duke përfshirë pastrimin e metaleve dhe galvanizimin.

✓ **Në seksionin e vlerësimit përfshihen rezultate për vlerësimin e aftësive praktike.**

Vlerësimi i aftësive praktike

Nxënësit duhet të aftësohen me kontekstet e mëposhtme eksperimentale:

➤ **eksperimente të thjeshta sasiore, duke përfshirë matjen e:**

- kryerjen e eksperimenteve të thjeshta sasiore (matje mase, vëllimi, temperaturë, përqendrim),
- përdorimin e saktë dhe të sigurt të qelqurave dhe aparaturave laboratorike,
- përgatitjen dhe hollimin e tretësirave,
- vëzhgimin dhe regjistrimin e rezultateve të eksperimenteve,
- analizimin dhe interpretimin e të dhënave,
- respektimin e rregullave të sigurisë në laborator
- vëllimeve të gazrave dhe lëngjeve
- masave
- temperaturave
- shkallëve të reaksioneve të katalizuara nga enzimat, duke përfshirë dhe gjykimin e rezultatit të eksperimentit p.sh. ndryshimet e ngjyrës
- pH dhe përdorimi i indikatorit të hidrogjenkarbonatit (HCO_3^-), lakmusit dhe treguesit universal
- mbirjes
- variacionit të vazhdueshëm dhe jo të vazhdueshëm
- përdorimit të aparateve të thjeshta në situata ku metoda mund të mos jetë e njohur për nxënësin.

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

Demonstrojë njohuri se si të zgjedhë dhe përdorë në mënyrë të sigurt teknikat, aparatet dhe materialet (duke përfshirë ndjekjen e udhëzimeve kur është e përshtatshme):

- Zgjedhë dhe përdorë në mënyrë të sigurt aparatet dhe materialet laboratorike (cilindra matës, pipeta, byreta, termometra, peshore etj.).
 - Kryejë matje të sakta të masës, vëllimit, temperaturës dhe përqendrimit.
 - Përgatisë dhe hollojë tretësira sipas kërkesave të eksperimentit.
 - Vëzhgojë dhe identifikojë ndryshimet që ndodhin gjatë reaksioneve kimike (ndryshime ngjyrash, formim gazi, precipitat).
 - Regjistrojë dhe paraqesë të dhënat në mënyrë të qartë dhe sistematike (tabela, grafe, shënime).
 - Analizojë dhe interpretojë rezultatet, duke bërë llogaritje të nevojshme kimike dhe duke lidhur të dhënat me konceptet teorike.
 - Ndjekë me përpikëri udhëzimet e mësuesit dhe procedurat e eksperimentit.
 - Zbatojë rregullat e sigurisë në çdo hap të punës laboratorike.
 - Bashkëpunojë me të tjerët gjatë punës në grup, duke respektuar rolet dhe përgjegjësitë.
- Zhvillojë mendimin kritik dhe aftësitë praktike, duke e lidhur teorinë me zbatimin në praktikë.

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

Planifikojë eksperimente dhe hetime:

- planifikojë eksperimente dhe hetime duke përcaktuar qëllimin dhe hipotezën;
- zgjedhë metodat dhe materialet e përshtatshme për kryerjen e eksperimentit;
- parashikojë rezultatet e mundshme në bazë të njohurive teorike;
- identifikojë variablat e pavarura, të varura dhe të kontrolluara;
- hartojë një procedurë të qartë dhe të sigurt për realizimin e eksperimentit;
- marrë parasysh masat e nevojshme të sigurisë gjatë planifikimi
- përshkruajnë se si dhe të shpjegojnë pse variablat duhet të mbahen konstante

- sugjerojnë një numër dhe diapazon të përshtatshëm vlerash për variablin e pavarur
- sugjerojnë aparatën ose teknikën më të përshtatshme dhe të justifikojnë zgjedhjen e bërë
- përshkruajnë procedurat eksperimentale, duke përfshirë një eksperiment kontrolli të përshtatshëm
- identifikojnë rreziqet dhe të sugjerojnë masa paraprake sigurie
- përshkruajnë se si të regjistrohen rezultatet e një eksperimenti
- përshkruajnë se si të përpunohen rezultatet e një eksperimenti për të formuar një përfundim ose për të vlerësuar një parashikim
- bëjnë parashikime të arsyetuara të rezultateve të pritura

Kryerja dhe regjistrimi i vëzhgime, matja dhe vlerësimi:

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- kryejë lexime nga aparati (analog dhe digjital) ose nga diagramet e aparatit me saktësinë e duhur
- kryejë vëzhgime ose matje të mjaftueshme, duke përfshirë përsëritjet dhe replikimet kur është e përshtatshme të regjistrojnë vëzhgime cilësore dhe teste të tjera
- regjistrojë vëzhgimet dhe matjet në mënyrë sistematike, p.sh. në një tabelë të përshtatshme, në një shkallë të përshtatshme saktësie dhe duke përdorur njësi të përshtatshme.

Interpretimi dhe vlerësimi i vëzhgimeve dhe të dhënave eksperimentale

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- përpunojnë të dhënat, duke përfshirë përdorimin në llogaritje të mëtejshme ose për vizatimin grafik, duke përdorur një kalkulator sipas nevojës
- paraqesin të dhënat grafikisht
- analizojnë dhe interpretojnë vëzhgimet dhe të dhënat, duke përfshirë të dhënat e paraqitura grafikisht

- përdorin interpolimin dhe ekstrapolimin grafikisht për të përcaktuar një gradient ose ndërprerje
- formojnë përfundime të justifikuara duke iu referuar vëzhgimeve dhe të dhënave dhe me shpjegimin e duhur
- vlerësojnë cilësinë e vëzhgimeve dhe të dhënave, duke identifikuar çdo rezultat anormal dhe duke ndërmarrë veprimet e duhura.

Vlerësimi i metodave dhe ofrimi i sugjerimeve për përmirësime të mundshme:

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- vlerësojë rregullimet, metodat dhe teknikat eksperimentale, duke përfshirë përdorimin e një kontrolli.
- identifikojë burimet e gabimit.
- sugjerojë përmirësime të mundshme të aparatit, rregullimeve eksperimentale, metodave dhe teknikave.

PROGRAMI I LËNDËS “BIOLOGJI” ARSIMI I MESËM I LARTË KLASAT 10-11

FUSHA “SHKENCAT E NATYRËS”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinatorë: Mimoza Milo

PËRMBAJTJA

I. HYRJE.....	4
II. QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS BIOLOGJI.....	5
2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës Biologji në arsimin e mesëm të lartë.....	5
III. PËRMBAJTJA E PROGRAMIT	6
IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E BIOLOGJISË.....	9
4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit	9
4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e biologjisë	14
4.3 Kompetencat e lëndës Biologji dhe rezultatet e të nxënit.....	16
V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	21
5.1 Koha mësimore për klasat X-XI	21
5.2 Përmbajtja për klasat X–XI.....	21
5.2.1 Tematika: Shumëllojshmëria dhe klasifikimi i gjallesave	23
5.2.2 Tematika: Struktura dhe funksionimi i organizmave të gjallë.....	25
5.2. Tematika: Trashëgimia dhe evolucioni.....	35
5.2.4 Tematika: Ndërvlerësia	37
5.3 Qëndrimet dhe vlerat.....	39
5.4 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (rn-ve)	40

IV. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	43
6.1 Të nxënit me situata kontekstuale si metodologji mësimore	44
6.2 Siguria	45
6.3 Integrimi i TIK-ut në kurrikul	45
6.3.1 Platformat interaktive në shkencat e natyrës	46
6.4 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e biologjisë	46
6.5 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e biologjisë	47
6.6 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e biologjisë	49
6.7 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e biologjisë	49
VI. VLERËSIMI I NXËNËSVE	50
7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën e biologjisë	50
7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën Biologji	51
7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit (RN-ve)	52
VIII. BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE	53
8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM	54
IX. REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	56
X. NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE	63

I. HYRJE

Biologjia zë një vend të rëndësishëm në kurrikulën e shkencave të natyrës në arsimin parauniversitar. Përmes kurrikulës së biologjisë nxënësit do të studiojnë shumëllojshmërinë e formave të jetës, si ka evoluar ajo, si ndërvepron dhe funksionon në ditët tona. Hetimi i sistemeve biologjike dhe ndërveprimeve të tyre, nga proceset qelizore të dinamika e ekosistemeve do të zhvillojë të kuptuarit e njohurive biologjike. Kjo do t'u mundësojë nxënësve të eksplorojnë dhe shpjegojnë vëzhgimet nga jeta e përditshme, të gjejnë zgjidhje për çështje biologjike dhe të kuptojmë proceset e vazhdimësisë biologjike dhe ndryshimit me kalimin e kohës.

Ata gjithashtu do të zhvillojnë aftësitë, strategjitë dhe shprehjet e të menduarit që janë të nevojshme për hulumtimin shkencor dhe skicimin teknologjik, lidhin njohuritë shkencore dhe teknologjike me njëra-tjetrën dhe me jetën, përdorin gjuhën dhe terminologjinë shkencore, si dhe krijojnë bazat konceptuale për të nxënësit e mëtejshëm të shkencës.

Zbatimi i programit zhvillon tek nxënësit një mendje dhe prirje shkencore, ndërsa adresojnë pyetje më të gjera se çfarë është jeta dhe si mbështetet ajo. Njohuritë dhe aftësitë biologjike na lejojnë të përballemi me sfidat e botës reale që lidhen me ndryshimet klimatike, energjinë, ushqimin, shëndetin dhe sëmundjet etj.

Studimi i biologjisë është i rëndësishëm për vëllimin e madh të njohurive biologjike dhe revolucionin e vazhdueshëm i cili nxitet nga natyra në zhvillim e njohurive biologjike dhe shfaqja e fushave të reja biologjike. Si i tillë, studimi i biologjisë është nxitës, etik dhe interesant, ku ndërmarrja e veprimeve për t'u kujdesur për mjedisin lokal dhe global është e natyrshme për natyrën e lëndës.

Biologjia ndërthuret ngushtë me fusha të tjera të të nxënësit, si kimia, fizika, matematika, teknologjia, gjeografia, historia, edukata qytetare etj. Kjo lidhje ndërdisiplinore u mundëson nxënësve të fitojnë një kuptim më të thellë të aplikimeve praktike të biologjisë në jetën e përditshme dhe në profesione të ndryshme, duke i ndihmuar ata të krijojnë lidhje kuptimplote midis disiplinave të ndryshme. Për t'iu përgjigjur nevojave dhe stileve të ndryshme të të nxënësit të çdo nxënësi, programi i biologjisë synon të ofrojë një përmbajtje të pasur, eksperimente të larmishme, studime rastesh praktike, analiza kërkimore dhe integrim të teknologjisë së informacionit. Zbatimi i qasjes STEM, puna në grup dhe pjesëmarrja në projekte që

lidhen me sfidat reale janë elemente thelbësore që i ndihmojnë nxënësit të vlerësojnë rëndësinë e biologjisë si një pjesë integrale e botës bashkëkohore.

Përmes kurrikulës së biologjisë në këtë nivel arsimor synohet të zhvillohet një qëndrim pozitiv ndaj biologjisë si shkencë duke marrë gjithashtu në konsideratë aspektet shkencore, ekonomike, sociale, politike, etike dhe morale në vendimmarrje sociale dhe shkencore por edhe për profesione të lidhura me biologjinë, duke i ndihmuar nxënësit të marrin vendime për zgjedhjet e karrierës.

II. QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS BIOLOGJI

Programi i lëndës “Biologji” është projektuar për të mbështetur dhe mundësuar mësimdhënie efektive të shkencës përgjatë gjithë ciklit arsimor. Nxënësit zhvillojnë një qasje holistike ndaj shkencës së jetës duke marrë në konsideratë faktet shkencore si dhe aftësitë praktike së bashku me njohuritë dhe të kuptuarit, të cilat janë jetësore për të shpjeguar botën përreth .

Programi synon të formojë qytetar të edukuar shkencërisht të cilët:

- Zotërojnë mendësinë dhe njohuritë praktike të shkencës dhe zbatimeve të saj për të marrë vendime të informuara dhe për të ndërmarrë veprime të përgjegjshme në jetën e tyre të përditshme.
- Vlerësojnë shkencën si pjesë të trashëgimisë intelektuale dhe kulturore të njerëzimit, duke njohur bukurinë dhe fuqinë e ideve të saj dhe duke u angazhuar në çështjet socio-shkencore në mënyrë etike dhe të informuar.
- Zbatojnë njohuritë dhe aftësitë shkencore, si dhe të mbështesin qëndrimet dhe mendësitë shkencore që sjellin inovacion dhe eksplorojnë kufijtë rinj.

2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës Biologji në arsimin e mesëm të lartë

Në përfundim të programit të biologjisë nxënësi duhet të:

- ✓ zhvillojë të kuptuarit se si funksionojnë organizmat e gjallë për të mbështetur jetën;

- ✓ përdorë idetë disiplinore në biologji për të zgjidhur problemet në sistemet biologjike;
- ✓ vlerësojë zbatimet praktike të biologjisë në jetën reale;
- ✓ zhvillojë një gamë aftësish eksperimentale, duke përfshirë trajtimin e variablave dhe të punuarin në kushte sigurie;
- ✓ përdorë të dhëna dhe prova shkencore për të zgjidhur probleme dhe për të diskutuar kufizimet e metodave shkencore;
- ✓ komunikojë në mënyrë efektive dhe të qartë, duke përdorur terminologjinë dhe konventat shkencore;
- ✓ zhvillojë interes në çështjet shkencore që mbështesin studimet e mëtejshme dhe punësim;
- ✓ vlerësojë kontributin e shkencës dhe teknologjisë për mirëqenien e njeriut dhe shoqërisë;
- ✓ formohet si qytetar i edukuar shkencërisht, i aftë të sjell inovacion dhe për të shfrytëzuar mundësitë e shekullit. XXI.

III. PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Diagrama 1. Përmbajtja e programit të lëndës Biologji

Programi i lëndës Biologji synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe atyre kyçe, përmes shembujve në situata të jetës reale. Në thelb, ky program përqendrohet në formimin e nxënësve si individë të aftë për të kuptuar, interpretuar dhe zbatuar njohuritë shkencore në mënyrë funksionale dhe të ndërgjegjshme në jetën e përditshme. Programi i lëndës Biologji në arsimin e mesëm të lartë përmban:

 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënësve që zhvillohen nëpërmjet lëndës

Biologji. Lënda Biologji ndihmon në zhvillimin e kompetencave kyçe të nxënësve, si aftësia për të menduar në mënyrë kritike dhe për të zgjidhur probleme në situata reale. Kjo lëndë promovon zhvillimin e aftësive sociale, duke inkurajuar

bashkëpunimin dhe komunikimin efektiv mes nxënësve. Pjesëmarrja në eksperimente dhe veprimtari praktike përforcon aftësitë digjitale përmes

përdorimit të teknologjisë në kërkimin shkencor. Nxënësit zhvillojnë aftësitë për të analizuar dhe interpretuar të dhënat shkencore, duke përdorur metoda kërkimore dhe vëzhguese. Kjo ndihmon në formimin e kompetencës për të marrë vendime të informuara dhe për të vepruar me përgjegjësi.

Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës Biologji.

Programi integron temat ndërkurrikulare që ndihmojnë nxënësit të lidhin njohuritë shkencore me jetën reale dhe me çështje me rëndësi për shoqërinë. Ai kontribuon në zhvillimin e identitetit kombëtar dhe njohjes së kulturave, duke përfshirë tematikat mbi biodiversitetin dhe pasuritë natyrore të vendit. Përmes përmbajtjes shkencore, nxënësit zhvillojnë njohuri mbi qytetarinë aktive dhe sipërmarrjen, duke kuptuar lidhjen ndërmjet shkencës dhe zhvillimit ekonomik e shoqëror. Disa nga temat e tjera të rëndësishme janë zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore, ku nxënësit mësojnë si të mbrojnë mjedisin dhe të përdorin burimet natyrore në mënyrë të përgjegjshme. Për më tepër, lënda ndihmon nxënësit të kuptojnë ndikimin e teknologjisë dhe medias, duke integruar përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve të informacionit shkencor për të zgjidhur probleme mjedisore dhe sociale.

Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënës.

Biologjia synon të zhvillojë kompetenca që shkojnë përtej thjesht njohjes së fakteve. Nxënësit mësojnë të përdorin mendimin kritik dhe logjik për të zgjidhur probleme reale. Kompetencat përfshijnë analizën e situatave, formulimin dhe testimin e hipotezave, dhe argumentimin e mendimeve në mënyrë të strukturuar. Zhvillohet gjithashtu aftësia për të komunikuar rezultatet shkencore në mënyrë të qartë. Një tjetër kompetencë kyçe është aftësia për të përdorur teknologjinë dhe mjetet digjitale për të zbatuar proceset shkencore, si mbledhja dhe analiza e të dhënave, përdorimi i simulimeve dhe modelimit digjital për të testuar hipoteza etj.. Këto kompetenca ndihmojnë nxënësit të bëhen kërkues të pavarur dhe të aftë të përdorin teknologjinë për të trajtuar probleme shkencore dhe për të analizuar dukuri natyrore. Si rezultat, ata janë më të përgatitur për të marrë vendime të informuara dhe për të kontribuar në zhvillimin e shoqërisë në mënyrë të përgjegjshme dhe të qëndrueshme.

Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënës.

Në këtë rubrikë përshkruhet koha e dedikuar (numri i orëve mësimore) në varësi të klasës dhe kompleksitetit të tematikave, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup dhe për projekte; tematikat e lëndës dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre; njohuritë kryesore, aftësitë për secilën tematikë dhe qëndrimet që demonstroi nxënësi.

Metodologjia e mësimdhënies.

Në lëndën e biologjisë është e rëndësishme t'i kushtohet një vëmendje e madhe përdorimit të metodave interaktive, teknikave të të menduarit kritik, zgjidhjes problemore dhe bashkëpunimit. Puna me projekte të integruara dhe detyra problemore janë në fokus të zhvillimit të lëndës. Përshtatja e mësimit për nxënës me nevoja të veçanta dhe mbështetja e talenteve në lëndën e biologjisë nxit kuriozitetin për lëndën. Në këtë rubrikë do të ketë edhe disa shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënës.

Vlerësimi i nxënësve.

Vlerësimi i nxënësve përshkruan në mënyrë të përmblodhur llojet e vlerësimit të nxënës, shembuj të instrumenteve të vlerësimit, vlerësimin si metodologji të nxënës. Gjithashtu në këtë rubrikë përfshihen edhe shembuj të niveleve të arritjes së rezultateve të të nxënës.

Burimet dhe materialet didaktike.

Zbatimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si mjete ndihmëse do të trajtohet gjithashtu në program si burime të rëndësishme për zhvillimin e njohurive dhe aftësive biologjike.

Rekomandime për zbatimin e programit.

Në këtë rubrikë janë dhënë disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor siç janë: nxënës, mësues, hartuesit e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë dhe prindërit.

Ndryshimet përmbajtëse.

Në këtë rubrikë përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

IV. KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA E BIOLOGJISË

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës, në përputhje me nivelin arsimor dhe karakteristikat e nxënësve. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin aktiv, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive.

Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që i mundësojnë nxënësit të përballen me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive, të pavarur dhe kreative . Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin në qendër) drejt zhvillimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në kontekste të reja, me vetë nxënësi në qendër të procesit.

Kompetencat e fushës së shkencave lidhen drejtpërdrejt me kompetencat kyçe, përmes tematikave të lëndëve përkatëse. Kompetencat e fushës së shkencave natyrore lidhen me kompetencat kyçe nëpërmjet rezultateve të të nxënit të secilës prej tyre. Lidhja mes rezultateve të të nxënit të kompetencave të fushës dhe atyre të kompetencave kyçe lehtëson vlerësimin dhe mbështet një qasje të integruar në mësimdhënie dhe nxënie.

Në tabelën e mëposhtme, paraqitet lidhja e rezultateve të të nxënit të kompetencave të fushës me rezultatet e të nxënit të kompetencave kyçe. Megjithatë paraqiten të ndara në tabelë, nuk ka një kufi të prerë të lidhjes së rezultateve të të nxënit të kompetencave të fushës me rezultatet e të nxënit të kompetencave kyçe, pasi një kufi i tillë nuk ekziston mes kompetencave në vetvete, si tek ato kyçe ashtu edhe tek ato të fushës.

Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe që nxënësi mund të zhvillojë përmes lëndës së biologjisë në arsimin e mesëm të lartë mund të përmbledhen si më poshtë:

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi: - komunikon qartë me gojë dhe me shkrim në situata të ndryshme; - përdor lloje të ndryshme tekstesh, përfshirë digjitale; - gjen, përpunon dhe përdor informacion me burime të ndryshme; - shpreh ide dhe argumente të strukturuar në mënyrë të përshtatshme; - lexon dhe analizon tekste të ndryshme për qëllim dhe mesazh; - përdor drejt gjuhën në ese, letra, e-maile, prezantime etj.; - merr pjesë në diskutime dhe bashkëpunon në grup; - përdor TIK për mësim, komunikim dhe prezantime	Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi: - prezanton një temë të caktuar nga arti, nga shkenca, nga jeta e përditshme dhe në mënyrë efektive komunikon me audiencën, duke përdorur TIK-un dhe mediet e tjera të shkruara dhe elektronike; - përshkruan dhe prezanton qartë dhe me detaje të hollësishme një gamë të gjerë temash që lidhen me fushën e tij të interesit, duke zgjeruar dhe mbështetur idetë me shpjegime dhe shembuj përkatës; - diskuton për një temë duke respektuar rregullat e komunikimit; - luan rol mbështetës në diskutime dhe ndihmon për të kontribuar. - respekton kulturat dhe gjuhët e tjera, promovon shumëgjuhësinë; - shkruan qartë ese, letra, e-maile në kontekste të ndryshme/
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale
Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi: - zbaton njohuritë matematikore në jetën reale dhe arsyeton në mënyrë logjike; - ndjek dhe vlerëson organizimin logjik të argumenteve; - përdor mjete ndihmëse të përshtatshme, duke përfshirë të dhënat statistikore dhe grafikët;	Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi: - përdor, analizon dhe vlerëson përmbajtje dhe të dhëna digjitale në mënyrë të sigurt; - zgjidh probleme dhe merr vendime duke përdorur teknologjinë dhe inteligjencën artificiale;

- përdor dhe trajton mjetet dhe pajisjet teknologjike; - hulumton natyrën përmes eksperimenteve të kontrolluara; - përdor dhe trajton të dhëna shkencore për të arritur një qëllim, për të marrë një vendim ose për të nxjerrë një përfundim bazuar në prova; - njeh karakteristikat thelbësore të kërkimit shkencor; - komunikon përfundimet dhe arsyetimet që çuan në një përfundim të bazuar në prova; - sqaron ecurinë e zgjidhjes së një problemi në klasë apo jashtë saj, duke e vërtetuar zgjidhjen e problemit përmes metodës së analizës dhe e prezanton para moshatarëve ose para të tjerëve; - gjykon rezultatet e arritura, nga analiza e të dhënave të një projekti apo programi të realizuar dhe i interpreton ato me gjuhën e matematikës dhe të fushës përkatëse, i paraqet grafikisht, në formë tabelore, duke nxjerrë përfundime të vërtetuara (p.sh., projekt me bazë shkolle, projekt për gjelbërimin, koncert, ekspozitë tematike, orë letrare, punë laboratorike etj.); - hulumton në mënyrë të pavarur për një çështje të caktuar, duke përcaktuar fazat dhe procedurat e hulumtimit, paraqet dhe interpreton rezultatet e fituara në tabela dhe grafikë, duke përdorur teknologjinë informative;	- krijon dhe shpërndan përmbajtje digjitale, bashkëpunon përmes mjeteve online; - përdor TIK-un për të komunikuar, prezantuar dhe organizuar informacionin (tabela, grafikë, prezantime etj.); - demonstroi etikë dhe siguri në mjedisin digjital dhe vlerëson ndikimin kulturor e global të teknologjisë.

- identifikon burimet e informacioneve të nevojshme dhe i shfrytëzon ato në mënyrën e duhur për të zgjidhur një problem në nivelin e caktuar të vështirësisë, duke dhënë shembuj konkretë; - vlerëson cilësinë e informacioneve në një material të shkruar për një temë të caktuar (p.sh., për ngrohjen globale, për diversitetin kulturor dhe etnik etj.), identifikon elementet kryesore, i diskuton me moshatarët, duke dhënë propozime konkrete për shfrytëzimin e shembujve pozitivë në kontekstin lokal apo global, duke shprehur qëndrimin personal; - argumenton rezultatet e arritura gjatë një eksperimentimi në shkollë apo diku tjetër, duke përshkruar qëllimin, hipotezën dhe mënyrën e vëzhgimit të dukurisë së manifestuar, rezultatet i paraqet në mënyrë tabelore dhe grafike	
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënës	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:</i> - identifikon dhe punon mbi përparësitë dhe dobësitë personale; - vendos dhe organizon qëllime, vlerëson dhe motivon veten për avancim; - mëson dhe punon në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunuese;	<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:</i> - tregon solidaritet në zgjidhjen e problemeve në shkollë, komunitet e më gjerë; - vlerëson diversitetin me tolerancë dhe respekt; - demonstroi vlerat e të drejtave të njeriut, si respekti për dinjitetin personal dhe lufta kundër diskriminimit; - menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive dhe paanshme;

- komunikon dhe bashkëpunon në grup, duke menaxhuar burimet, kohën dhe stresin; - menaxhon dhe zgjidh konfliktet dhe pasiguritë në mënyrë konstruktive; - vlerëson jetën e shëndetshme dhe aplikon metoda të zhvillimit të njohurive dhe shkathtësive të reja; - prezanton planin e studimit dhe dokumentet e angazhimit për aktivitete dhe prezantime.	- demonstroi sjellje etike ndaj mjedisit dhe kontribuon në qëndrueshmërinë mjedisore; - reagon ndaj shkeljeve të të drejtave të të tjerëve dhe diskuton pasojat e këtyre veprimeve. - vlerëson dhe promovon përdorimin e përgjegjshëm të internetit dhe teknologjisë për qëllime edukative dhe shoqërore.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:</i> - mendon strategjikisht dhe zgjidh probleme; - përdor imagjinatën për procese krijuese dhe novatore; - menaxhon projekte, planifikon dhe delegon; - merr dhe vlerëson vendime financiare; - përballet me pasigurinë dhe rrezikun; - identifikon pikat e forta dhe kufizimet; - punon në mënyrë të pavarur dhe në ekip; - zbaton parimet e tregut të lirë dhe buxhetimit në jetën reale; - ndërmerri iniciativë për aktivitete të ndryshme, si dhe menaxhon karrierën.	<i>Për të dëshmuar këtë kompetencë, nxënësi:</i> - shpreh dhe interpreton emocionet dhe idetë e tij me art dhe forma të tjera kulturore; - shpreh veten në media të ndryshme, duke përmirësuar kapacitetin personal; - identifikon mundësi për të shprehur vlera personale, sociale nëpërmjet arteve; - angazhohet në procese krijuese, si individualisht ashtu dhe kolektivisht.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e biologjisë

Integrimi i temave ndërkurrikulare në arsimin e mesëm të lartë u mundëson nxënësve të kuptojnë lidhjet ndërmjet lëndës së biologjisë dhe jetës reale, duke i ndihmuar ata të zhvillojnë aftësi analitike, mendim kritik, argumentim dhe zgjidhje problemesh. Këto tema përforcojnë përdorimin e shkencës si mjet për interpretimin e të dhënave, planifikimin, marrjen e vendimeve dhe vlerësimin e situatave të ndryshme shoqërore, kulturore dhe shkencore.

 Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.

Në lëndën e biologjisë, identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave zhvillohen përmes kuptimit të pasurive natyrore dhe mjedisit që i rrethon nxënësit. Kjo lëndë ndihmon nxënësit të kuptojnë dhe vlerësojnë burimet natyrore të vendit të tyre, si dhe të ndërgjegjësohen për rëndësinë e ruajtjes së tij së mjedisit për brezat e ardhshëm. Duke mësuar për biodiversitetin, ekosistemet dhe pasuritë natyrore, nxënësit lidhin njohuritë shkencore me kulturën dhe traditat e vendit, duke vlerësuar lidhjen e thellë mes njeriut dhe natyrës. Përmes diskutimeve mbi rëndësinë e mbrojtjes së mjedisit dhe pasurive natyrore, ata krijojnë një ndjenjë të fortë identiteti kombëtar dhe përgjegjësie për ruajtjen e trashëgimisë natyrore dhe kulturore. Kjo gjithashtu ndihmon në formimin e një qytetari aktive dhe të përgjegjshme, që vlerëson dhe promovon diversitetin kulturor dhe natyror.

 Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.

Qytetaria aktive dhe sipërmarrja janë të lidhura me mësimet shkencore dhe ndihmojnë nxënësit të zhvillojnë aftësi të rëndësishme për jetën e tyre. Nxënësit mund të angazhohen në projekte si: fushata ndërgjegjëse, aktivitete ekologjike dhe panairë të vogla, ku përdorin njohuritë shkencore për të kuptuar dhe zgjidhur problemet që ndikojnë në mjedisin dhe shoqërinë. Kjo temë i ndihmon ata të kuptojnë rëndësinë e ruajtjes së mjedisit dhe të japin kontributin e tyre në zgjidhjen e problemeve që ndodhin përreth. Përmes këtij procesi, ata mësojnë të respektojnë përgjegjësitë dhe të zhvillojnë një qëndrim sipërmarrës dhe të përgjegjshëm në jetën e përditshme.

 Shëndeti mendor, fizik dhe siguria.

Shëndeti mendor, fizik dhe siguria lidhen ngushtë me njohuritë shkencore që nxënësit mësojnë për trupin e njeriut dhe mjedisin që i rrethon. Nxënësit kryejnë vëzhgime dhe përdorin shënime për të analizuar faktorë që ndikojnë në shëndetin e tyre, si aktiviteti fizik, ushqimi i shëndetshëm, higjiena etj.. Përmes analizës së statistikave dhe të dhënave të shëndetit, ata mësojnë të vlerësojnë ndikimin e ushqimit dhe aktivitetit fizik në mirëqenien e trupit. Ata gjithashtu mund të përdorin edhe konceptet matematikore për të përlllogaritur kaloritë që konsumojnë, për të ndjekur ndryshimet në parametrat truporë dhe për të kuptuar rreziqet që mund të shfaqen për shëndetin, duke përfshirë aspekte si pesha dhe niveli i aktivitetit fizik. Kjo i ndihmon ata të bëjnë zgjedhje të informuara për shëndetin e tyre dhe të kuptojnë rëndësinë e mbajtjes së një jete të shëndetshme dhe të balancuar.

Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore.

Në lëndën e biiologjisë, zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore janë tema të rëndësishme që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë ndikimin e veprimeve të tyre me mjedisin. Ata mësojnë për burimet natyrore, energjinë, ujin dhe mbetjet, duke analizuar mënyrat për të ruajtur këto burime dhe për të minimizuar ndotjen. Përmes këtyre analizave, ata kuptojnë si veprimtaritë e tyre të përditshme mund të kontribuojnë në mbrojtjen e mjedisit dhe zhvillimin e një jete më të qëndrueshme. Lënda i nxit nxënësit të mendojnë për mënyra të thjeshta për të ruajtur mjedisin dhe për të kontribuar në një të ardhme më të qëndrueshme dhe të shëndetshme për të gjithë.

Teknologjia, shoqëria dhe media.

Në fushën e shkencave të natyrës, teknologjia, shoqëria dhe media ndihmojnë nxënësit të zhvillojnë aftësitë e analizës dhe interpretimit të informacionit digjital. Ata mësojnë si të përdorin teknologjinë për të mbledhur dhe përpunuar të dhëna nga burime të ndryshme si: rrjetet sociale dhe platformat digjitale. Nxënësit analizojnë ndikimin e medias dhe mendojnë në mënyrë kritike për të kuptuar manipulimin e të dhënave dhe për të vlerësuar informacionin që ata marrin. Kjo u ndihmon nxënësve të krijojnë një kuptim të thellë për mënyrën se si teknologjia dhe media ndikojnë në jetën e përditshme dhe t'i përdorin ato në mënyrë të përgjegjshme dhe të informuar.

Shënim: Veprimtaritë praktike për zhvillimin e temave ndërkurrikulare mund të përshkruhen më tej në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

4.3 Kompetencat e lëndës Biologji dhe rezultatet e të nxënit

I gjithë procesi i të nxënit në fushën e shkencave, në të gjitha ciklet, ka në fokus zhvillimin e **kërkimit shkencor**. Ai organizohet rreth tri kompetencave të kërkimit shkencor, në të gjitha ciklet e shkollimit. Kompetencat e fushës së shkencave natyrore lidhen me kompetencat kyce edhe me njëra-tjetrën. Nëse kompetenca e parë “**Kërkimi i përgjigjeve ose i zgjidhjeve të problemeve shkencore**” ka të bëjë me mënyrat e të arsyetuarit që i mundësojnë nxënësit të merret me probleme shkencore, dy kompetencat e tjera “**Përdorimi i mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore**” dhe “**Komunikimi në gjuhën dhe terminologjinë e shkencës**” e mësojnë atë se si të përdorë instrumentet dhe procedurat e duhura dhe si të komunikojë në gjuhën e shkencës dhe të teknologjisë për të zgjidhur problemet.

Duke zbatuar mënyrat e të arsyetuarit shkencor, nxënësi do të kuptojë natyrën e mjeteve, objekteve dhe procedurave të përdorura në këtë fushë dhe do të jetë i aftë të vlerësojë ndikimin pozitiv apo negativ të shkencës dhe teknologjisë në mjedis dhe shoqëri. Përveç kësaj, në prezantimin e shpjegimeve ose sqarimin e zgjidhjeve të tij/saj, ai/ajo do të ndërgjegjësohet për rëndësinë e përdorimit të saktë të gjuhës dhe terminologjisë në shkencë dhe teknologji.

Kompetencat shkencore zhvillohen nëpërmjet katër tematikave përmbajtësore të cilat ju mundësojnë nxënësve të zhvillojnë të kuptuarit e dijeve biologjike përmes hetimit të proceseve biologjike dhe ofrojnë një bazë për zhvillimin e aftësive, njohurive dhe qëndrimeve shkencore të ardhshme.

Tematikat përmbajtësore përfaqësojnë idetë gjithëpërfshirëse të cilat mund të zbatohen për të shpjeguar, analizuar dhe zgjidhur një sërë problemesh që lidhen me mënyrën se si funksionojnë organizmat e gjallë për të mbështetur jetën. Të kuptuari e këtyre ideve ka për qëllim të zhvillojë tek nxënësit një pikëpamje koherente dhe një kuadër konceptual të njohurive shkencore për të lehtësuar zbatimin dhe transferimin e të nxënit. Këto ide mund të rimerren gjatë gjithë programit mësimor të arsimit të mesëm të lartë dhe të thellohen në nivele më të larta.

Diagrama e mëposhtme e tregon këtë marrëdhënie.

Diagrama 2.Korniza kurrikulare e programit të lëndës “Biologji”

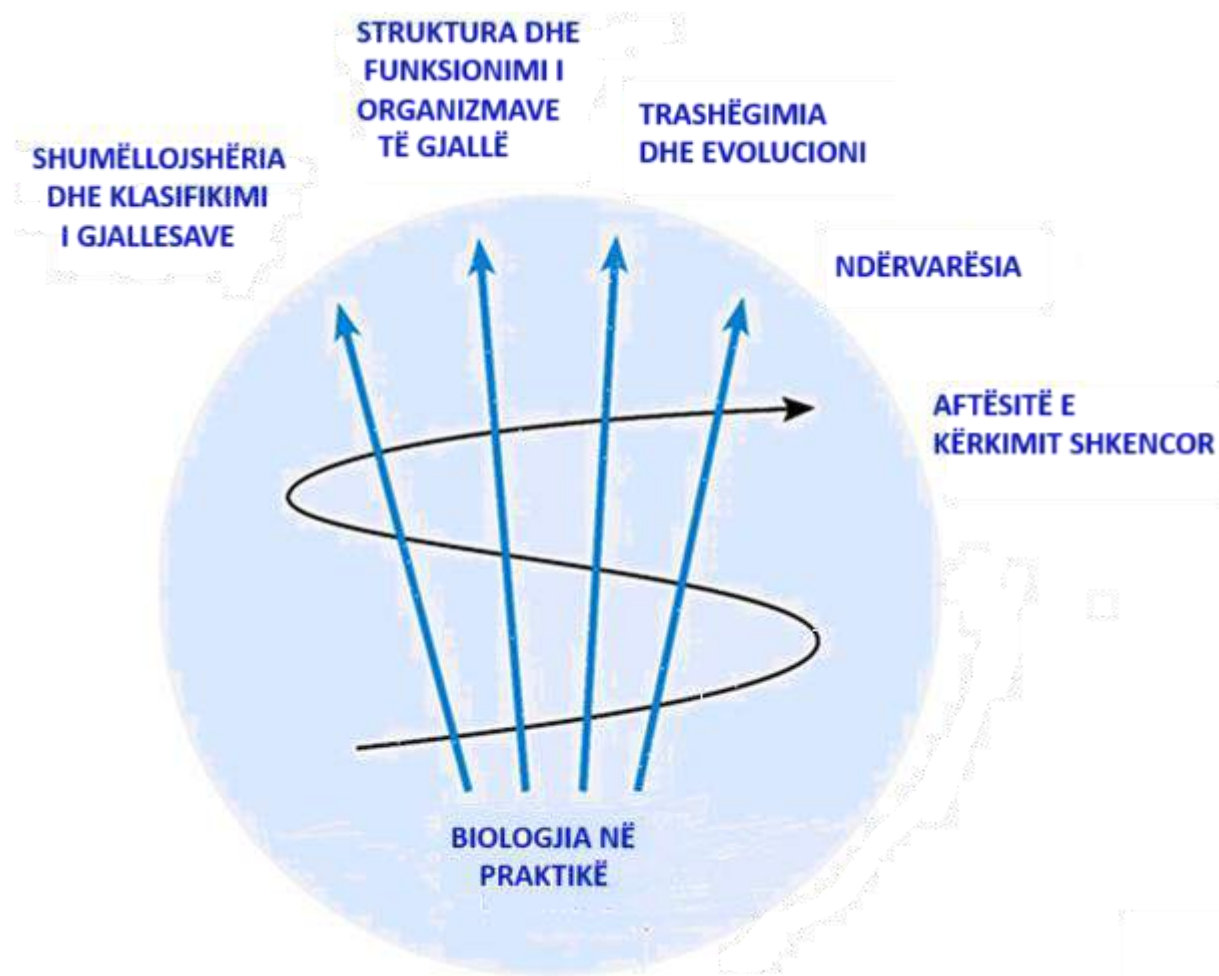
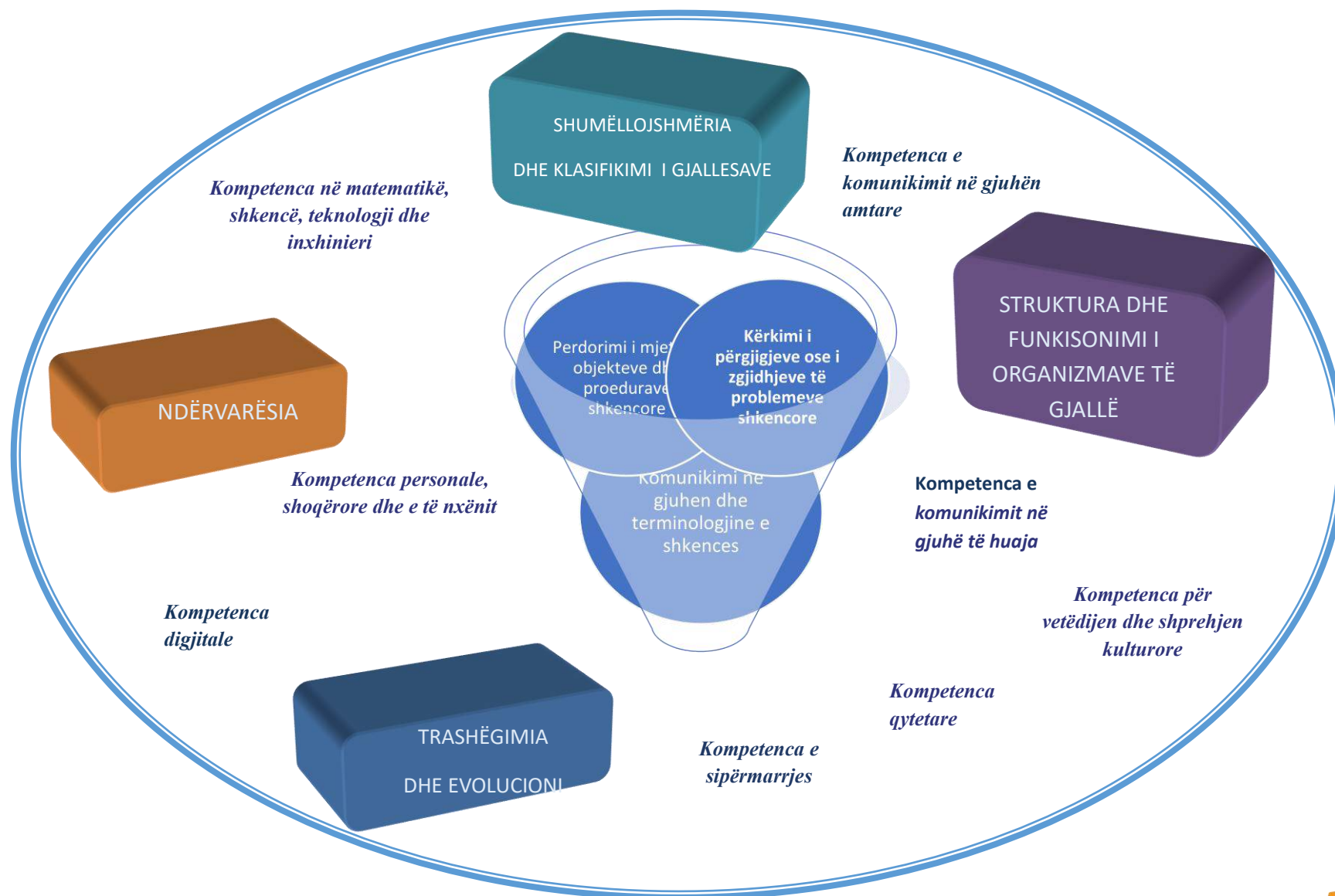

Diagrama 3. Korniza konceptuale e lëndës Biologji

Kompetencat e kërkimit shkencor zbërthehen në rezultate të nxënit. Më poshtë paraqiten kompetencat shkencore dhe rezultatet e nxënit për lëndën Biologji në arsimin e mesëm të lartë.

Tabela 2. Kompetencat shkencore dhe rezultatet e nxënit

Kompetencat shkencore që zhvillohen përmes tematikave lëndore	Përshkrimi i kompetencës	Rezultatet e nxënit për kompetencat për klasat 10-11
Kërkimi i përgjigjeve ose i zgjidhjeve të problemeve shkencore	Nxënësit zhvillojnë këtë kompetencë duke eksploruar aspekte të ndryshme të mjedisit, duke studiuar natyrën me strategji të përshtatshme, duke mbledhur informacione relevante dhe duke i analizuar ato me synimin për të ofruar shpjegime logjike ose zgjidhje praktike për problemet. Ata mund të fillojnë ta zhvillojnë këtë kompetencë në një moshë të hershme, por do të vazhdojnë ta bëjnë këtë gjatë gjithë shkollimit të tyre.	Nxënësi: - përcakton problemin në mënyrë të pavarur; - përdor konceptet si në aspektin cilësor, ashtu edhe sasior; - kërkon burime ndihmëse për zgjidhjen e problemit; - justifikon zgjedhjen e metodave, strategjive ose teknikave; - kontrollon ndryshoret në mënyrë të pavarur; - reflekton mbi zgjidhjet duke punuar në mënyrë individuale ose në grup.
Përdorimi i mjeteve, objekteve dhe procedurave shkencore	Kjo kompetencë na jep mundësinë të krijojmë përfaqësime të prekshme të botës ose të thellojmë kuptimin tonë për të. Ajo na fuqizon gjithashtu të analizojmë përdorimet e shkencës dhe teknologjisë në shoqërori dhe të marrim pjesë në mënyrë të informuar në vendimet që do të modelojnë shoqërinë e sotme dhe	Nxënësi: - formulon pyetje, jep shpjegim, zgjidhje ose opinion duke u bazuar në aspektet e çështjes ose të kontekstit të saj; - zhvillon strategjitë e veta të problemzgjidhjes bazuar në njohuritë që ka; - identifikon elementët kryesorë të një objekti, sistemi ose produkti;

	të ardhmen. Kjo aftësi shfaqet në detyra praktike si vizatimi i planeve, ndërtimi i prototipeve, matja e madhësive fizike dhe vëzhgimi i objekteve mikroskopike ose astronomike. Gjithashtu, ajo përfshin aftësinë për të kuptuar aplikimet e ndryshme të mjeteve dhe procedurave shkencore dhe teknologjike në situata të ndryshme dhe për të vlerësuar efektet e tyre pozitive dhe negative, veçanërisht në jetën e përditshme.	- përdor konceptet e kërkuara dhe zbaton ligjet që lidhen me këto koncepte në mënyrë të përshtatshme; - përshkruan parimet e ndërtimit dhe të funksionimit të një objekti ose sistemi; - përdor formulime matematikore në përputhje me situatën; - jep shpjegime ose zgjidhje të përshtatshme duke përdorur konceptet, ligjet, teoritë dhe modelet e shkencës dhe të teknologjisë; - argumenton shpjegimet, zgjidhjet ose opinionet mbi bazën e parimeve shkencore dhe teknologjike, të marra prej burimeve të besueshme të informacionit; - identifikon në mënyrë realiste pasojat që lidhen me çështjen në studim.
Komunikimi në gjuhën dhe terminologjinë e shkencës	Kjo kompetencë i referohet aftësisë për të kuptuar dhe transmetuar mesazhe duke përdorur elementet e ndryshme të gjuhëve të posaçme të shkencës dhe teknologjisë. Nxënësit fillojnë duke përdorur prezantime të thjeshta si vizatime dhe diagrame, dhe gradualisht fitojnë aftësi në përdorimin e grafikëve dhe simboleve më komplekse. Gjatë gjithë edukimit të tyre, ata bëhen gjithnjë e më të aftë në përdorimin e gjuhëve dhe formave të përfaqësimit që përdoren në botën e shkencës dhe teknologjisë. Kjo i ndihmon ata të organizojnë dhe të shprehin mendimet e tyre në mënyrë më të strukturuar dhe të qartë.	Nxënësi: - zgjedh elemente të përshtatshme për përfundimin e detyrës; - zgjedh dhe përdor burime të ndryshme dhe të besueshme të informacionit; - organizon korrektësisht elementet e mesazhit të vet, e përshtat atë me audiencën dhe e transmeton qartësisht; - përdor terminologjinë në përputhje me rregullat dhe konvencionet e pranuar; - zgjedh dhe përdor mënyra të përshtatshme të prezantimit, skicimit të informacionit dhe të teknologjive të komunikimit dhe të shfaqjes së të dhënave në tabela, grafikë ose diagrame.

V. PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për klasat X-XI

Lënda e biologjisë zhvillohet për 36 javë mësimore me nga një orë secila (45 min), pra gjithsej 144 orë për klasat X dhe XI. Zbatuesit e programit kanë fleksibilitet në përcaktimin e orëve për secilën tematikë duke mbajtur parasysh se shumica e orëve për secilën tematikë është e barabartë me sasinë e orëve vjetore të përcaktuar në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë. Në programin e lëndës “Biologji” afërsisht 50 % e orëve mësimore totale janë për shtjellimin e njohurive të reja dhe 50 % e tyre janë për përpunimin e njohurive.

Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë

Tematikat	Struktura dhe funksionimi i organizmave të gjallë	Ndërvarësia	Shumëllojshmëria dhe klasifikimi i gjallesave	Trashëgimia dhe evolucioni	Totali i orëve
Klasa 10	62 orë	–	10 orë	–	72 orë
Klasa 11	18 orë	27 orë		27 orë	72 orë
Totali					144 orë

5.2 Përmbajtja për klasat X–XI

Tematika përmbajtësore mbi të cilat strukturohet programi i biologjisë, janë për të gjitha nivelet arsimore. Këto tematika janë bazë për të ndërtuar njohuri, aftësi dhe qëndrime të vlera. Për secilën tematikë janë paraqitur njohuritë, aftësitë, që duhet të demonstrojnë nxënësi, ndërkohë qëndrimet dhe vlerat që demonstroi nxënësi në lëndë e biologjisë përmbledhen për të gjitha tematikat.

Tematikat dhe renditja e tyre nuk presupozojnë që përmbajtja vjetore, përgjatë vitit shkollor, duhet të zhvillohet e ndarë sipas renditjes në këtë program. Kombinimi i koncepteve dhe aftësive shkencore në situata të nxëni, kapituj apo grupe temash e njësi mësimore, si dhe renditja e tyre është e drejtë e përdoruesve të programit (më kryesorët janë mësuesit dhe autorët e teksteve). Për “përkthimin” e programit në tekste mësimore, aftësitë dhe orët e tematikave do të jenë të shpërndara në kapituj/njësi mësimore të renditura logjikisht njëri pas tjetrit.

Biologjia së bashku me lëndët e tjera të fushës së shkencave, janë eksperimentale nga natyra e tyre,. Zbatuesit e programit duhet ti mundësojnë nxënësit të zhvillojë aftësitë eksperimentale duke bërë punë praktike dhe hetime në një sërë temash biologjike brenda tematikave që strukturojnë programin.

Përmes detyrave eksperimentale dhe hetimit nxënësi aftësohet të:

- ✓ demonstrojë njohuri se si të zgjedhë dhe përdorë në mënyrë të sigurt teknikat, aparaturat dhe materialet (duke përfshirë ndjekjen e udhëzimeve kur është e përshtatshme)
- ✓ planifikojë eksperimente dhe hetime
- ✓ kryejë dhe regjistrojë vëzhgime, matje dhe vlerësime
- ✓ interpretojë dhe vlerësojë vëzhgimet dhe të dhënat eksperimentale
- ✓ vlerësojë metodat dhe sugjerojë përmirësime të mundshme.

Përmes punës praktike nxënësi aftësohet të:

- ✓ përdorë pajisje dhe materiale me saktësi dhe në mënyrë të sigurt
- ✓ zhvillojë aftësi vëzhgimi dhe zgjidhje problemesh
- ✓ zhvillojë një kuptim më të thellë të ideve biologjike dhe qasjes shkencore
- ✓ vlerësojë se si zhvillohen dhe testohen teoritë shkencore
- ✓ transferojë aftësitë eksperimentale të fituara në kontekste të panjohura
- ✓ zhvillojnë qëndrime pozitive shkencore, të tilla si objektiviteti, integriteti, bashkëpunimi, kërkimi dhe inovacioni
- ✓ zhvillojë interes dhe kënaqësi në shkencë.

5.2.1 Tematika: Shumëllojshmëria dhe klasifikimi i gjallesave

Shumëllojshmëria dhe klasifikimi i gjallesave	
Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë nënvizon rëndësinë e ruajtjes së shumëllojshmërisë në natyrë. Për të kuptuar më mirë botën në të cilën jeton, njeriu përpiqet të organizojë botën e gjallë dhe jo të gjallë. Ka disa tipare të përbashkëta që lidhin të gjitha qeniet e gjalla dhe faktorë unikë në botën jo të gjallë që e ndihmojnë njeriun t'i klasifikojë ato. Ruajtja e shumëllojshmërisë siguron mbijetesën dhe vazhdimësinë e jetës.	
Njohuritë	Aftësitë
Veçoritë dhe klasifikimi i organizamve të gjallë Përdorimet e sistemeve të klasifikimit	Nxënësi: - përshkruan veçoritë e organizmave të gjallë (frymëmarrja, ushqyerja, ekskretimi, nxitshmëria, lëvizja, rritja dhe zhvillimi, riprodhimi); - tregon se organizmat mund të klasifikohen në grupe sipas veçorive që ndajnë; - përshkruan një lloj si një grup organizmash që mund të riprodhohen për të prodhuar pasardhës pjellorë; - përshkruan sistemin binomial të emërimit të llojeve si një sistem të dakordësuar ndërkombëtarisht në të cilin emri shkencor i një organizmi përbëhet nga dy pjesë që tregojnë gjininë dhe speciet; - ndërton dhe përdor çelësa dikotomikë bazuar në veçori të identifikueshme.
Veçoritë e organizmave të gjallë	- përmend veçoritë kryesore që përdoren për të ndarë gjallesat në pesë mbretëritë përkatëse: Monera, Protista, Kërpudhat, Bimët dhe Kafshët; - përmend veçoritë kryesore të përdorura për të vendosur organizmat në grupe brenda mbretërisë shtazore, duke u kufizuar në: - grupet kryesore të vertebrorëve: gjitarë, shpend, zvarranikë, amfibë, peshq - grupet kryesore të artropodëve: miriapodë, insekte, araknidë, krustace

	▪ përmend veçoritë kryesore të përdorura për të vendosur organizmat në grupe në mbretërinë bimore, të kufizuara te fieret dhe bimët ne lule (dikotiledonë dhe monokotiledonë) ; ▪ përmend veçoritë e viruseve (në një shtresë proteine dhe material gjenetik); ▪ shpjegon se sistemet e klasifikimit synojnë të pasqyrojnë marrëdhëniet evolutive; ▪ shpjegon se sekuencat e bazave në ADN përdoren si mjet klasifikimi; ▪ shpjegon se grupet e organizmave që ndajnë një paraardhës më të kohëve të fundit (janë më të lidhur ngushtë) kanë sekuenca bazash në ADN që janë më të ngjashme se ato që ndajnë vetëm një paraardhës të largët.
Biodiversiteti Metodat për të hetuar biodiversitetin në një ekosistem Ndikimi i njeriut në ekosisteme	Nxënësi: ▪ përshkruan metodat për identifikimin e llojeve dhe shpjegon si përcaktohet numri i tyre në një zonë të caktuar; ▪ heton shpërndarjen dhe shpeshësinë (dendësinë) e organizmave në një ekosistem; ▪ përshkruan ndikimin pozitiv dhe negativ të njeriut në ekosisteme dhe në biodiversitet; ▪ përshkruan disa nga faktorët biologjikë që ndikojnë në nivelin e sigurisë së ushqimit si: rritja e popullsisë njerëzore, ndryshimi i dietave në shtresat më të pasura të popullsisë, dëmtues të rinj të kulturave dhe patogjenë, ndryshimi i mjedisit, qëndrueshmëria dhe kostoja e inputeve bujqësore; ▪ diskuton disa zgjidhje të mundshme bioteknologjike dhe bujqësore për të plotësuar kërkesat në rritje të popullsisë njerëzore. ▪ vlerëson disa nga përfitimet dhe sfidat e ruajtjes së biodiversitetit në nivel lokal dhe global, si dhe sfidat biologjike për rritjen e prodhimit ushqimor duke përdorur më pak burime. ▪ zbulon praktika për jetesë të qëndrueshme përmes ndërveprimeve në harmoni me mjedisin ▪ vlerëson ndikimin e veprimtarisë së njeriut dhe teknologjive në mjedis.

5.2.2 Tematika: Struktura dhe funksionimi i organizmave të gjallë

Struktura dhe funksionimi i organizmave të gjallë	
Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë nënvizon parimet themelore të strukturës dhe funksionit që janë të përbashkëta për të gjitha format e jetës. Nëpërmjet studimit të strukturës dhe funksionit të organizmave të gjallë, nxënësi fiton një kuptim më të thellë të mekanizmave bazë të jetës, nga niveli mikroskopik (qeliza) te organizmi, me sisteme të specializuara që kryejnë funksione jetësore të ndryshme dhe komplekse.	
Njohuritë	Aftësitë
Ndërtimi dhe organizmi i qelizave Qeliza bimore dhe shtazore Qeliza prokariote dhe eukariote	Nxënësi: - shpjegon se si strukturat kryesore përbërëse të qelizave eukariote (te bimët dhe te kafshët) dhe qelizave prokariote janë të lidhura me funksionet e tyre, duke përfshirë bërthamën/ materialin gjenetik, membranën qelizore, mitokondrinë, kloroplastet dhe plasmidet); - përgatit preparate të qelizave për të kuptuar se gjallesat janë të ndërtuara nga qeliza. - vëzhgon organelet qelizore të dukshme në mikroskop optik; - kryen skicime duke etiketuar pjesët përbërëse që vihen re në mikroskop optik. - diskuton rëndësinë e arritjeve të teknologjisë mikroskopike, si mundësi për të grumbulluar më shumë njohuri për qelizën;
Transporti qelizor Difuzioni osmoza. Transporti aktiv	Nxënësi: - shpjegon vetitë gjysmëpërshkuese të membranës qelizore (difuzioni, osmoza dhe transporti aktiv); - heton dhe përshkruan çfarë ndodh me indet bimore dhe qelizat shtazore (eritrocitet) kur i vendosim në tretësira me përqendrime të ndryshme; - heton dhe shpjegon si bimët mbështeten nga presioni i turgorit brendaqelizor;

	▪ shpjegon rëndësinë e potencialit të ujit dhe osmozës për qelizat dhe indet e kafshëve. ▪ përdor mjete dhe materiale rrethore për të provuar kushtet në të cilat ndodh osmoza; ▪ diskuton rëndësinë e transportit aktiv, si një proces që kërkon energji sepse substancat transportohen kundër gradientit të përqendrimit; ▪ argumenton çfarë ndodh nëse një pacient merr nëpërmjet serumeve tretësira hipertoniqe, izotonike, hipotonike.
Rritja dhe zhvillimi i qelizave Ndarja qelizore (mitoza, fazat e mitozës, mejoza si dy ndarje të një pasnjëshme të qelizës). Diferencimi qelizor. Përdorimi i qelizave burimore në mjekësi Qeliza burimore të kafshët dhe qelizat meristemmatike të bimët	Nxënësi: ▪ Përshkruan procesin e mitozës, përfshirë ciklin qelizor dhe rolin e saj në organizëm; ▪ evidenton në mikrofotografi qeliza bimore dhe shtazore në fazat e ndryshme të mitozës (profazë, metafazë, anafazë, telofazë, citokinezë); ▪ shpjegon rëndësinë e diferencimit qelizor; ▪ përshkruan kancerin si një sëmundje që shkaktohet si rezultat i ndryshimeve që pësojnë qelizat të cilat çojnë në rritjen e pakontrolluar të tyre dhe në ndarje qelizore; ▪ përshkruan funksionin e qelizave burimore të kafshët në fazën embrionale dhe të rritur dhe meristemmat të bimët; ▪ shpjegon rolin e ndarjes me mejozë në përgjysmimin e numrit të kromozomeve për të formuar gametët; ▪ diskuton përfitimet e mundshme dhe rreziqet që lidhen me përdorimin e qelizave burimore në mjekësi.
Metabolizmi qelizor Enzimë.	Nxënësi: ▪ shpjegon nëpërmjet skematizimit mekanizmin e veprimit të enzimave, duke përfshirë qendrën aktive

Proceset e frymëmarrjes aerobe dhe anaerobe. Molekulat biologjike	dhe specificitetin e enzimës; ▪ heton dhe përshkruan faktorët që ndikojnë në shpejtësinë e reaksioneve enzimatike; ▪ përshkruan frymëmarrjen qelizore si një reaksion ekzotermik, i cili ndodh vazhdimisht në të gjitha qelizat e gjalla; ▪ heton thithjen e oksigjenit nga farat; ▪ heton ndikimin e temperaturës në shpejtësinë e frymëmarrjes gjatë mbirjes së farave; ▪ demonstroi eksperimentalisht se procesi i mbirjes së farave kërkon energji që sigurohet nga frymëmarrja qelizore; ▪ kryen eksperimente për të zbuluar se nëpërmjet frymëmarrjes qelizore sigurohet energji nga ushqimet; ▪ krahason proceset e frymëmarrjes aerobe dhe anaerobe; ▪ shpjegon rëndësinë e sheqernave, aminoacideve, acideve yndyrore dhe glicerolit në sintezën dhe në ndarjen e karbohidrateve, lipideve dhe proteinave; ▪ planifikon dhe kryen eksperimente për të zbuluar praninë e lëndëve organike në mostra ushqimore;
Koordinimi dhe kontrolli nervor tek njeriu Parimet e kontrollit dhe koordinimit të sistemit nervor te njeriu. Sistemi nervor qendror. Sistemi nervor periferik. Funksionimi i syrit	Nxënësi: ▪ identifikon në diagramat e sistemit nervor qendror, trurin e madh, trurin e vogël, gjendrën e hipofizës dhe hipotalamusin, palcën e zgjatur, palcën e kurrizit dhe nervat; ▪ shpjegon se si struktura e sistemit nervor (SNQ, neuronet ndijore, lëvizore dhe receptorët ndijorë) përshtatet me funksionet e tij; ▪ diskuton funksionin e trurit dhe të palcës kurrizore në prodhimin e një përgjigjeje të koordinuar, si rezultat i një stimuli (ngacmimi) specifik;

Defektet e syrit. Trajtimi i dëmtimeve në tru	▪ përshkruan si struktura e një harku reflektor lidhet me funksionin e tij; ▪ përshkruan pjesët kryesore përbërëse të syrit të syrit dhe funksionin e secilës pjesë; ▪ përshkruan defektet e zakonshme të syrit dhe shpjegon se si mund të korrigjohen disa nga këto defekte; ▪ përshkruan strukturën dhe funksionin e trurit.
Koordinimi dhe kontrolli hormonal tek njeriu Roli i hormoneve në riprodhim. Metodat hormonale dhe jo hormonale të kontracepsionit. Trajtimi i infertilitetit.	Nxënësi: ▪ përshkruan parimet e koordinimit dhe të kontrollit hormonal nga sistemi endokrin te njeriu; ▪ shpjegon rolin e tiroxinës dhe adrenalinës në trup, si shembuj të parimit feedback- negativ; ▪ përshkruan rolin e hormoneve në riprodhimin e njeriut duke përfshirë edhe ciklin menstrual; ▪ shpjegon ndërveprimin e FSH, LH, estrogenit dhe progesteronit në kontrollin e ciklit menstrual. ▪ diskuton përdorimin e hormoneve në kontracepsion dhe vlerëson metodat hormonale dhe jo hormonale të kontracepsionit; ▪ vlerëson përdorimin e hormoneve në teknologjitë riprodhuese moderne për trajtimin e infertilitetit.
Hormonet bimore Roli e auxinës në fototropizëm dhe gravitropizëm (gjeotropizëm). Ndikimi i hormoneve te bimët.	Nxënësi: ▪ shpjegon se si hormonet bimore janë të rëndësishme në kontrollin dhe koordinimin e rritjes dhe të zhvillimit të bimëve; ▪ heton ndikimin e hormoneve të bimët në përgjigjen ndaj ngjimeve si drita dhe graviteti. ▪ përshkruan ndikimin e auksinave, giberelinave dhe etilenit te bimët; ▪ diskuton disa nga mënyrat me të cilat njerëzit përdorin hormonet bimore për të kontrolluar rritjen e bimëve.
Të ushqyerit te bimët Procesi i fotosintezës	Nxënësi: ▪ përshkruan procesin e fotosintezës dhe reaksionin kimik të saj si endotermik;

Faktorët që ndikojnë në shpejtësinë e fotosintezës Rëndësia e fotosintezës për jetën në tokë	▪ përshkruan organizmat fotosintetike si prodhuesit kryesorë të ushqimit dhe të biomasës për jetën në Tokë; ▪ heton dhe përshkruan ndikimin e temperaturës, intensitetit të dritës dhe përqendrimit të dioksidit të karbonit në shpejtësinë e fotosintezës; ▪ shpjegon bashkëveprimin e faktorëve kufizues në shpejtësinë e fotosintezës ▪ planifikon dhe kryen eksperimente për të provuar se bimët kryejnë fotosintezë dhe frymëkëmbim. ▪ vlerëson rolin e kriprave minerale në rritjen dhe zhvillimin e bimëve. Neë ▪ vlerëson rëndësinë e fotosintezës për jetën në tokë.
Të ushqyerit te njeriu Dietë e ekuilibruar. Kequshqyerje. Sistem i tretjes. Tretje mekanike. Tretje kimike. Përthithje.	Nxënësi: ▪ shpjegon se si ndikojnë mosha, gjinia dhe aktiviteti njerëzor për nevojat dietike të njeriut; ▪ përshkruan ndërtimin dhe funksionet e pjesëve kryesore të aparatit tretës te njeriu; ▪ përshkruan funksionet e llojeve të dhëmbëve te njeriu në tretjen mekanike të ushqimit; ▪ diskuton shkaqet e prishjes së dhëmbëve dhe kujdesin ndaj tyre; ▪ krahason tretjen mekanike me tretjen kimike; ▪ vlerëson rolin e mëlçisë dhe të pankreasit në tretjen e ushqimit; ▪ përshkruan thjesht funksionin e enzimave amilazë, proteazë dhe lipazë në tretjen kimike të ushqimit; ▪ diskuton ndikimin e kequshqyerjes në shëndetin e njeriut; ▪ vlerëson informacione të marra nga burime të sigurta për trajtimin e pasojave që vijnë nga kequshqyerja.
Transporti te organizmat shumëqelizorë	Nxënësi:

	▪ shpjegon nevojën për sipërfaqe këmbimi të lëndëve dhe një sistemi transporti në organizmat shumëqelizorë, në raport me syprinën (sipërfaqen) dhe vëllimin; ▪ liston lëndët që shkëmben organizmi me mjedisin rrethues si: oksigjeni, dioksid karboni, uji, molekula të tretura të ushqimit, jone minerale dhe të uresë; ▪ përshkruan mënyrën e lëvizjes së lëndëve nga brenda –jashtë dhe anasjelltas në organizma të ndryshëm. ▪ vlerëson se si ndikon raporti i sipërfaqes me vëllimin në funksionimin jetësor të organizmave të ndryshëm.
Sistemi i qarkullimit të gjakut te njeriu Zemra. Enët e gjakut. Funksionet e gjakut.	Nxënësi: ▪ përshkruan sistemin e qarkullimit të gjakut te njeriu në lidhje me sistemin e shkëmbimit të gazeve; ▪ krahason qarkullimin e madh dhe të vogël të gjakut, duke i lidhur ndryshimet me funksionet e ndryshme që kanë secili; ▪ shpjegon se si struktura e zemrës dhe enët e gjakut i janë përshtatur funksioneve të tyre; ▪ heton ndikimin e aktivitetit fizik në shpejtësinë e rrahjes së pulsit; ▪ vëzhgon dhe identifikon qelizat e kuqe dhe të bardha të gjakut, siç shihen në mikroskopin me dritë, në diagrama; ▪ shpjegon se si qelizat e kuqe të gjakut, qelizat e bardha të gjakut, trombocitet dhe plazma i janë përshtatur funksioneve të tyre në gjak. ▪ demonstroi bashkëpunim dhe qëndrim etik gjatë punës në grup dhe gjatë diskutimeve. ▪ argumenton pasojat në shëndet nga sëmundjet kardiovaskulare.
Sistemet e transportit te bimët Thithja e ujit dhe joneve	Nxënësi: ▪ shpjegon se si struktura e ksilemës dhe floemës i janë përshtatur funksioneve të tyre te bimët;

Transpirimi dhe translokacioni	▪ vëzhgon gypat e ksilemës në bimë të ndryshme si: selinoja, mullaga etj.. ▪ përgatit /përdor preparate të gjatshme për të vëzhguar pozicionet e ksilemës dhe floemës në prerjen tërthore të rrënjëve, kërcellit dhe gjetheve. ▪ heton dhe shpjegon se si uji dhe jonet minerale thithen nga bimët, duke lidhur strukturën e qimeve thithëse të rrënjës me funksionin e tyre; ▪ përshkruan proceset e transpirimit dhe translokacionit duke përfshirë strukturën dhe funksionin e gojëzave; ▪ përdor potometrin për të llogaritur sasinë e ujit të transpiruar. ▪ shpjegon ndikimin e faktorëve të ndryshëm mjedisorë në shpejtësinë e thitjes së ujit nga bimët si: intensiteti i dritës, lëvizja e ajrit dhe temperatura.
Ekskretimi Struktura dhe funksioni i veshkave Dializa	Nxënësi: ▪ identifikon në diagrama veshkat, ureteret, fshikëzën e urinës, uretrën dhe trego funksionin e secilës pjesë (nuk janë të nevojshme detaje të strukturës së veshkave dhe nefronit); ▪ tregon produktet e ekskretimit që formohen nga reaksionet metabolike brenda në qeliza; ▪ përshkruan thjesht, ndërtimin e veshkës dhe funksionin në largimin e mbeturinave në formën e uresë; ▪ mbledh dhe përdor burime të ndryshme dhe të sigurta informacioni kur diskuton për sëmundje të veshkave dhe trajtimin e tyre.
Homeostaza tek njeriu Rëndësia e homeostazës Struktura dhe funksioni i lëkurës Diabeti	Nxënësi ▪ shpjegon: - rëndësinë e ruajtjes së një mjedisi të brendshëm e të qëndrueshëm në përgjigje të ndryshimit të brendshëm dhe të jashtëm;

	- si insulina kontrollon nivelin e sheqerit në gjak; - si glukagoni ndërvepron me insulinën për të kontrolluar nivelin e sheqerit në gjak; ▪ krahason Tipin 1 dhe Tipin 2 të diabetit dhe shpjegon se si mund të trajtohen; ▪ përshkruan funksionin e lëkurës në kontrollin e temperaturës së trupit; ▪ diskuton rolin e veshkave në ruajtjen e bilancit të ujit të trupit; ▪ shpjegon reagimin e trupit ndaj temperaturave të ndryshme dhe trysnisë osmotike.
Shëndeti, sëmundjet Sëmundjet ngjitëse. Barrierat mbrojtëse kundër patogjenëve dhe roli i sistemit imunitar.	Nxënësi: ▪ përshkruan marrëdhënien mes shëndetit dhe sëmundjes; ▪ diskuton për lloje të ndryshme të sëmundjeve ngjitëse dhe sëmundjeve jo ngjitëse; ▪ përshkruan ndërveprimet ndërmjet llojeve të ndryshme të sëmundjeve; ▪ shpjegon se si sëmundjet ngjitëse përhapen te kafshët dhe bimët; ▪ përshkruan mbrojtjen jo specifike të trupit të njeriut ndaj patogjenëve; ▪ shpjegon rolin e sistemit imunitar të trupit të njeriut në mbrojtjen ndaj sëmundjeve; ▪ përshkruan se si prodhohen antitruapat monoklonale; ▪ përshkruan disa nga mënyrat në të cilat mund të përdoren antitruapat monoklonale. ▪ përshkruan përshtatjet fizike për mbrojtje te bimët si: kutikula në gjethe, muri qelizor; përgjigjet mbrojtëse kimike te bimët si: substancat antimikrobike ▪ përzgjedh informacionin e saktë nga burime të sigurta kur diskuton rreth infeksioneve të zakonshme te njeriu, përfshirë dhe infeksionet seksualisht të transmetueshme, si HIV / AIDS dhe infeksione te bimët. ▪ diskuton mënyra të ndryshme se si mund të identifikohen në laborator dhe në terren sëmundjet e

	bimëve.
Trajtimi, shërimi dhe parandalimi i sëmundjeve	Nxënësi: - shpjegon përdorimin e vaksinave dhe ilaçeve në parandalimin dhe trajtimin e sëmundjeve; - përshkruan procesin e zbulimit dhe prodhimin e ilaçeve të reja si: testimi paraklinik dhe klinik; - diskuton se si përhapja e sëmundjeve ngjitëse mund të reduktohet ose të parandalohet te kafshët dhe bimët, duke përfshirë infeksione të zakonshme te njeriu dhe te bimët. - vlerëson burime të ndryshme informacioni kur diskuton për parandalimin e sëmundjeve ngjitëse te bimët dhe njeriu, përfshirë dhe IST.
Sëmundjet e jongjitëse tek njerëzit	Nxënësi: - diskuton për sëmundje jongjitëse te njeriu si: sëmundjet kardiovaskulare, shumë forma të kancerit, disa sëmundje të mushkërive dhe të mëlçisë dhe sëmundje të ndikuara nga të ushqyerit, si diabeti i tipit 2; - shpjegon ndikimin e stilit të jetesës, si: aktiviteti fizik, dieta, alkooli dhe duhanpirja mbi incidencën e sëmundjeve jo ngjitëse në nivel lokal, kombëtar dhe global. - vlerëson faktorë të mundshëm që favorizojnë zhvillimin e sëmundjeve jongjitëse te njeriu
Riprodhimi Riprodhimi joseksual. Riprodhimi seksual.	Nxënësi: - përshkruan ndryshimet midis riprodhimit joseksual dhe seksual; - përkufizon pllenimin si bashkim i gameteve femërorë dhe mashkullorë për të prodhuar zigotën e cila pëson ndarje të njëpasnjëshme dhe zhvillohet në embrion. - diskuton avantazhet dhe disavantazhet e riprodhimit joseksual dhe riprodhimit seksual në një numër organizmash.
Riprodhimi te bimët	Nxënësi:

	▪ Vëzhgon ndërtimin e lules si organ riprodhimi. ▪ krahason ndërtimin e një luleje që pjalmohet nga insekte me një lule që pjalmohet me anë të erës; ▪ përshkruan procesin e formimit të frutit; ▪ planifikon dhe heton kushtet për mbirjen e farës (referuar veprimtarisë së enzimave dhe nevojave për energji). ▪ tregon se bimët riprodhohen joseksualisht me metoda natyrale dhe artificiale;
Riprodhimi te njeriu	Nxënësi: ▪ përshkruan strukturën dhe shpjegon funksionin e sistemit riprodhues femëror dhe mashkullor; ▪ përshkruan rolin e placentës dhe lëngut amniotik përkatësisht në ushqimin dhe mbrojtjen e embrionit; ▪ diskuton rolin e estrogenit dhe testosteronit në zhvillimin e karakteristikave sekondare seksuale.
Frymëmarrja te njeriu Ndërtimi dhe funksionimi i sistemit të frymëkëmbimit.	Nxënësi: ▪ identifikon në diagram, laringun, trakenë, bronket, bronkiolet, hojëzat dhe kapilarët lidhur me to; ▪ përshkruan strukturën e toraksit; ▪ heton dhe tregon dallimet midis ajrit të thithur dhe ajrit që del jashtë gjatë frymënxjerrjes; ▪ heton dhe përshkruan ndikimin e aktivitetit fizik në shpejtësinë dhe thellësinë e frymëmarrjes; ▪ tregon rolin e muskujve ndërbrinjorë dhe të diafragmës në ajrosjen e mushkërive; ▪ shpjegon si janë përshtatur hojëzat për shkëmbimin e gazeve përmes difuzionit të ajrit në mushkëri dhe gjakut në kapilarë. ▪ vlerëson pasojat e duhanpirjes në sistemin e frymëkëmbimit dhe sistemin e qarkullimit të gjakut.

5.2. Tematika: Trashëgimia dhe evolucioni

Trashëgimia dhe evolucioni	
Përshkrimi i tematikës: Përmes kësaj tematikë eksplorohe lidhjet thelbësore midis transmetimit të karakteristikave nga një brez në tjetrin dhe ndryshimeve që ndodhin në popullata gjatë kohës, duke çuar në shumëllojshmërinë e formave të jetës dhe evolucion. Ajo thellohet në mekanizmat e trashëgimisë gjenetike, duke përfshirë rolin e ADN-së dhe kromosomeve, si dhe shkaqet e variacionit brenda llojeve. Procesi i përzgjedhjes natyrore shqyrtohet si forca kryesore lëvizëse e evolucionit bazuar në provat e shumta shkencore që mbështesin këtë teori. Gjithashtu, trajtohen implikimet e biodiversitetit dhe çështjet etike që lidhen me modifikimin gjenetik. Nëpërmjet kësaj tematike, nxënësit do të kuptojnë se si ngjashmëritë dhe ndryshimet midis organizmave shpjegohen nga proceset e trashëgimisë dhe evolucionit, duke ndërtuar një kuptim të unifikuar të jetës në Tokë.	
Njohuritë	Aftësitë
Gjenomi dhe shprehja e gjeneve Struktura e ADN-së Gjenomi. Biosinteza e proteinave	Nxënësi: - përshkruan ADN si një polimer të përbërë: - nga dy fije që formojnë një heliks të dyfishtë - nga katër nukleotide të ndryshme, secili nukleotid është i përbërë nga një sheqer dhe grupi fosfatik i përbashkët me një prej katër bazave të ndryshme të lidhura me sheqerin; - përshkruan gjenomën si tërësinë e materialit gjenetik të një organizmi; - shpjegon termat, si: gamete, kromozom, gjen, alele, dominant/i fshehur, homozigotë, heterozigotë, gjenotip dhe fenotip; - përshkruan se si gjenomi dhe ndërveprimi i tij me mjedisin, ndikojnë në zhvillimin e fenotipit të organizmit;

	▪ përshkruan sintezën e proteinave; ▪ shpjegon se struktura e ADN-së ndikon në formimin e proteinave (gjatë biosintezës së proteinave); ▪ përshkruan se kombinimet gjenetike mund të ndikojnë në fenotip përmes shprehjes së gjeneve ose mosshprehjes së gjeneve. ▪ diskuton rëndësinë potenciale që ka në mjekësi të kuptuarit e gjenomës së njeriut. ▪ vlerëson informacionet që lidhen me anomalitë gjenetike dhe diagnostikimin e tyre.
Trashëgimia Trashëgimia e një tipari Trashëgimia poligjenike Përcaktimi i seksit te njeriu	Nxënësi: ▪ shpjegon trashëgiminë e një tipari (monogjenike); ▪ parashikon rezultatet e kryqëmbimit të njëfishtë; ▪ shpjegon se shumica e karakteristikave fenotipike janë rezultat i trashëgimisë poligjenike; ▪ përshkruan përcaktimin e seksit tek njeriu. ▪ vlerëson kontributin e Gregor Mendelit në zhvillimin e gjenetikës.
Ndryshueshmëria dhe evolucioni Mutacionet, ndikimi i tyre në fenotip Evolucioni dhe përzgjedhja natyrore Provat e evolucionit	Nxënësi: ▪ tregon që ka, zakonisht, ndryshueshmëri të madhe gjenetike brenda popullatës së një lloji; ▪ shpjegon se llojet e reja lindin si rezultat i mutacioneve të cilat mund të ndikojnë në fenotip ose nuk ndikojnë fare ose ndikojnë pak; ▪ përshkruan evolucionin si një proces të ngadalshëm ndryshimi dhe zhvillimi në kohë, që ka si motor seleksionin natyror që mund të rezultojë në formimin e llojeve të reja; ▪ shpjegon se si evolucioni ndodh nëpërmjet përzgjedhjes natyrore të llojeve duke sjellë fenotipe që përshtaten më mirë me mjedisin e tyre;

	▪ përshkruan provat për evolucionin, duke përfshirë edhe fosilet dhe rezistencën e bakteve ndaj antibiotikëve; ▪ diskuton punën e Darvinit dhe të Wallace në zhvillimin e teorisë së evolucionit, me anë të seleksionimit natyror dhe shpjegon ndikimin e këtyre ideve në biologjinë moderne;
Mbarështimi selektiv dhe teknologjia në gjene	Nxënësi: ▪ shpjegon ndikimin e mbarështimit selektiv të bimëve dhe të kafshëve të zbutura që përdoren si ushqim; ▪ përshkruan inxhinierinë gjenetike si një proces që përfshin modifikimin e gjenomës së një organizmi për të fituar tiparet e dëshirueshme; ▪ përshkruan hapat kryesorë në procesin e inxhinierisë gjenetike; ▪ diskuton disa nga përfitimet e mundshme dhe rreziqet që vijnë nga përdorimi i teknologjisë së gjeneve në bujqësinë moderne dhe në mjekësi, si dhe <u>vlerëson</u> çështje etike dhe sociale që lidhen me to.

5.2.4 Tematika: Ndërvarësia

Ndërvarësia	
Përshkrimi i tematikës: Përmes kësaj tematike, nxënësit do të zbulojnë varësinë e ndërlikuar të marrëdhënieve midis organizmave dhe mjedisit të tyre dhe si ndikojnë këto marrëdhënie në dinamikën e ekosistemeve. Ata do të thellojnë të kuptuarit e ndërvarësive nëpërmjet hetimeve, modeleve dhe arsyetimit shkencor duke lidhur provat me shpjegimet rreth ndërveprimeve dhe ndryshimeve brenda ekosistemeve.	
Njohuritë	Aftësitë

Piramidat e biomasës dhe transferimi përmes niveleve trofike	Nxënësi: ▪ përshkruan dallimet midis niveleve trofike të organizmave brenda një ekosistemi; ▪ përshkruan piramidat e biomasës dhe shpjegon përmes shembujve se si humbet biomasa midis niveleve të ndryshme trofike; ▪ llogarit efikasitetin e transferimit të biomasës midis niveleve trofike dhe shpjegon se si ndikon kjo në numrin e organizmave në çdo nivel trofik.
Ekosistemet Nivelet e organizimit brenda një ekosistemi (organizmi, popullata, komuniteti, ekosistemi) Ndikimi i faktorëve abiotikë dhe biotikë në komunitete	Nxënësi: ▪ përshkruan nivele të ndryshme të organizimit të një ekosistemi duke u nisur nga niveli i organizmit deri në të gjithë ekosistemin; ▪ shpjegon se si ndikojnë disa faktorë abiotikë dhe biotikë në komunitete; ▪ përshkruan rëndësinë e ndërvarësisë dhe konkurrencës në një komunitet; ▪ përdor mjete dhe materiale rrethore për interpretimin e proceseve.
Parimi i riciklimit të lëndës Cikli i karbonit dhe cikli i ujit Roli i mikroorganizmave në qarkullimin e lëndëve brenda një ekosistemi	Nxënësi: ▪ <u>tregon</u> se lëndë të ndryshme qarkullojnë përmes komponentëve abiotikë dhe biotikë të një ekosistemi; ▪ shpjegon: - rëndësinë e ciklit të karbonit dhe ciklit të ujit për organizmat e gjallë; - rolin e mikroorganizmave në qarkullimin e lëndëve brenda një një ekosistemi; - ndikimin e faktorëve fizikë, si temperatura dhe përmbajtja e ujit në shpejtësinë e dekompozimit në mjedise aerobe dhe anaerobe; • llogarit ndryshimet e shpejtësisë në dekompozimin e materialit biologjik.

5.3 Qëndrimet dhe vlerat

Edhe pse shkenca përdor metoda objektive për të arritur në përfundime të bazuara në prova, ajo është një sipërmarrje njerëzore e kryer në kontekste të veçanta shoqërore që përfshin shqyrtimin e vlerave, qëndrimeve dhe etikës. Është e rëndësishme që nxënësit të jenë të vetëdijshëm dhe të vlerësojnë vlerat dhe implikimet etike të zbatimit të shkencës në shoqëri. Në këtë kontekst, programi nënvizon se edukimi shkencor duhet t'i pajisë nxënësit me aftësinë për të artikuluar qëndrimin e tyre etik ndërsa marrin pjesë në diskutime rreth çështjeve sociale & shkencore që përfshijnë dilema etike, pa asnjë përgjigje të saktë.

Vlerat dhe qëndrimet që synon programi përmbledhen si më poshtë:

Nxënësi:

- Paraqet dhe komunikon lirshëm mendimet dhe idetë e tij, duke përdorur gjuhë të saktë shkencore.
- Është inovativ dhe jep shpjegime ose krijon hipoteza të reja për dukuri biologjike.
- Vlerëson informacionet dhe qasjet e të tjerëve gjatë diskutimeve mbi çështje biologjike si teoria e evolucionit etj.
- I kushton vëmendje saktësisë në kryerjen e llogaritjeve si: raportin e sipërfaqes me vëllimin.
- Përdor imagjinatën dhe kreativitetin për:
 - Formulimin e pyetjeve kërkimore rreth sistemeve biologjike, proceseve jetësore dhe mjedisit.
 - Vizualizimin e strukturave dhe proceseve komplekse biologjike.
 - Ndërtimin dhe interpretimin e modeleve biologjike (p.sh. zinxhirët ushqimorë, modelet e trashëgimisë, kurbat e rritjes së popullsisë).
- Tregon kuriozitet për çështje biologjike që sjellin implikime etike ose kundërtuese dhe për lidhjen e biologjisë me teknologjinë, mjedisin, ekonominë, jetën e përditshme.
- Vetëvlerësohet, përdor mendimin kritik dhe përmirëson procesin e të mësuarit përmes reflektimit mbi eksperimentet, vëzhgimet dhe analizat e të dhënave biologjike.
- Argumenton për çështje biologjike në mënyrë logjike dhe të qartë, duke u bazuar në prova dhe fakte shkencore.

- Demonstron pavarësi në mendime dhe veprime, duke kërkuar qasje të ndryshme për të shpjeguar një çështje biologjik ose për të planifikuar një eksperiment.
- Përdor teknologjinë (p.sh. mikroskopin dixhital, simulimet kompjuterike, bazat e të dhënave biologjike, softëer edukativ) për të lehtësuar vëzhgimet, analizën e të dhënave dhe vizualizimin e koncepteve biologjike.
- Demonstron besim dhe vullnet për të eksploruar kompleksitetin e sistemeve biologjike dhe për të kryer eksperimente sfiduese.
- Respekton:
 - Përpjekjet personale dhe ato të grupit në punët laboratorike, diskutimet, projektet biologjike etj.
 - Punën e kryer mirë dhe interpretimet e ndryshme të të dhënave biologjike, duke treguar tolerancë dhe duke qenë mendjehapur ndaj perspektivave të ndryshme.
- Demonstron zbatimin e njohurive biologjike në situata reale dhe duke marrë vendime të informuara në lidhje me shëndetin, mjedisin etj.

5.4 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (rn-ve)

Kjo rubrikë ofron disa shembuj veprimtarish që mësuesit mund të përdorin për të mbështetur përmbushjen e rezultateve të të nxënit të përcaktuara në tematika të ndryshme të lëndës së biologjisë. Veprimtaritë janë menduar të jenë fleksibël dhe të përshtatshme për t'u adaptuar sipas nevojave të nxënësve, kontekstit të klasës dhe burimeve në dispozicion. Ato synojnë të nxisin mendimin kritik, hetimin shkencor, zgjidhjen e problemeve dhe aplikimin praktik të njohurive biologjike në situata reale.

Tabela 3. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve në lëndën Biologji

Rezultat i të nxënit të orës mësimore	Shembuj të veprimtarive praktike në lëndën Biologji
Shembulli 1.	Prezantimi i situatës:

<i>Nxënësi përshkruan disa nga faktorët biologjikë që ndikojnë në nivelin e sigurisë së ushqimit si: rritja e popullsisë njerëzore.</i>	Mësuesi u thotë nxënësve: "Sot do të shqyrtojmë një nga sfidat më të rëndësishme me të cilën përballet bota: si ndikon rritja e numrit të njerëzve në disponueshmërinë e ushqimit (sigurinë ushqimore)". Për ta kuptuar më mirë këtë, do të analizojmë disa grafikë që tregojnë se si ka ndryshuar popullsia dhe çfarë mund të nënkuptojnë këto ndryshime për të ardhmen tonë në lidhje me sigurinë ushqimore." Përshkrimi praktik: Mësuesi ndan nxënësit në grupe të vogla (2-3 nxënës) dhe ju shpërndan fletë pune me grafikë të ndryshëm të popullsisë (Grafiku 1: Rritja e popullsisë globale, Grafiku 2: Krahësimi i rritjes së popullsisë në vende të ndryshme, Grafikët 3 dhe 4: Piramidat e strukturës së moshës, Grafiku 5 (opsional): Indeksi i Prodhimit Ushqimor në raport me Rritjen e Popullsisë). Mësuesi udhëzon nxënësit të vëzhgojnë me kujdes çdo grafik brenda grupit. Grupet diskutojnë këto pyetje për secilin grafik: <i>Çfarë tregon ky grafik në përgjithësi? Përshkruajeni me fjalët tuaja.</i> <i>Çfarë vëreni në lidhje me tendencën e popullsisë gjatë kohës (nëse grafiku e tregon atë)?</i> <i>Si krahasohen të dhënat midis vendeve ose grupeve të ndryshme (nëse grafiku ofron krahasime)?</i> <i>Çfarë mund të nënkuptojnë këto të dhëna për kërkesën për ushqim?</i> <i>A shihni ndonjë lidhje të mundshme midis asaj që tregon grafiku dhe sfidave për të siguruar ushqim për të gjithë?</i> Prezantimi Mësuesi fton çdo grup të ndajë me klasën vëzhgimet dhe interpretimet e tyre kryesore për një ose dy nga grafikët. Ai lehtëson një diskutim të përgjithshëm ku nxënësit mund të krahasojnë gjetjet e tyre dhe të ndërtojnë një kuptim më të plotë të lidhjes midis rritjes së popullsisë dhe sigurisë ushqimore. Thekson se si grafikët na ndihmojnë të vizualizojmë dhe analizojmë të dhëna komplekse. Reflektimi Mësuesi udhëzon nxënësit të reflektojnë përmes pyetjeve si:

	Çfarë mësuar rreth mënyrës si ndikon rritja e popullsisë në sigurinë ushqimore? Si ju ndihmuan grafikët të kuptonit këtë lidhje? Cilat grafikë ishin veçanërisht të dobishëm dhe pse? A ju ndryshoi kjo analizë mendimin për ndonjë aspekt të sigurisë ushqimore? Në çfarë mënyre? Pse është e rëndësishme të kuptojmë këto tendenca të popullsisë? Çfarë pasojash mund të ketë në të ardhmen?
Shembull 2 <i>Nxënësi heton dhe tregon dallimet midis ajrit të thithur dhe ajrit që del jashtë gjatë frymënxjerrjes.</i>	Shembull 2 Prezantimi i situatës: Mësuesi u thotë nxënësve: "Sot do të hetojmë frymëkëmbimin. Gjatë frymëkëmbimit ne thithim dhe nxjerrim ajër. A mendoni se ajri që thithim është i njëjtë me ajrin që nxjerrim? Le të zbulojmë së bashku disa dallime mes tyre". Përshkrimi praktik: Mësuesi ndan nxënësit në grupe të vogla (2-3 nxënës) dhe shpërndan materialet e nevojshme për çdo grup: Dy gota të pastra. Ujë gëlqeror (solucion i holluar i hidroksidit të kalciumit) Pipeta të pastra për çdo nxënë. Mësuesi udhëzon nxënësit të ndjekin hapat e mëposhtëm: <i>Vendosni pak ujë gëlqereje në të dyja gotat. Njëri nxënës në grup do të marrë frymë thellë dhe do të nxjerrë ajrin ngadalë në njëren gotë përmes një pipete. Përsëriteni këtë disa herë.</i> <i>Nxënësi tjetër do të marrë një sasi ajri nga mjedisi dhe do ta futë atë në gotën tjetër duke përdorur një pipetë tjetër të pastër.</i> <i>Vëzhgojeni me kujdes se çfarë ndodh në të dyja gotat.</i> Grupet diskutojnë pyetjet bazuar në vëzhgimet e tyre: <i>Çfarë ndodhi me lëngun në gotën ku nxorët frymën? E ndryshoi ngjyrën? Në çfarë mënyre?</i> <i>Çfarë ndodhi me lëngun në gotën ku futët ajrin nga mjedisi? A ndryshoi ngjyrën?</i> <i>A shihni ndonjë dallim midis asaj që ndodhi në dy gotat?</i>

	<i>Çfarë mendoni se e shkaktoi ndryshimin (nëse pati ndryshim)? (Mësuesi mund të udhëzojë duke pyetur nëse mbani mend ndonjë përbërës të ajrit që del nga trupi ynë gjatë frymënxjerrjes).</i> Prezantimi: Mësuesi fton çdo grup të ndajë me klasën vëzhgimet e tyre. Pas prezantimeve mësuesi nxit një diskutim për të krahasuar rezultatet e grupeve të ndryshme. Theksohet se ndryshimi i ngjyrës së ujit të gëlqeres (turbullimi) ndodh kur dioksidi i karbonit reagon me të dhe se ajri që nxjerrim përmban më shumë dioksid karboni sesa ajri që thithim. Mësuesi mund të shtojë edhe dallime të tjera si temperatura (ajri i nxjerrë është më i ngrohtë dhe më i lagësht). Reflektimi Mësuesi udhëzon nxënësit të reflektojnë përmes pyetjeve si: <i>Cilat ishin dallimet kryesore që vërejtët midis ajrit të thithur dhe ajrit të nxjerrë?</i> <i>Si ju ndihmoi ky eksperiment i thjeshtë të kuptonit këto dallime?</i> <i>Pse mendoni se ajri që nxjerrim përmban më shumë dioksid karboni?</i> <i>A ka ndonjë gjë tjetër që ju vjen ndërmend në lidhje me ajrin që thithim dhe nxjerrim?</i>

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e biologjisë do të përshkruhen veprimtari praktike për përmbushjen e rezultateve të të nxënësve sipas tematikave të lëndës

IV. METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Metodat, teknikat, strategjitë e mësimdhënies në fushën e shkencave natyrore janë faktorë të rëndësishëm për një mësimdhënie të suksesshme që nxit interesin, gjithëpërfshirjen, ndërveprimin dhe punën kërkimore të nxënësve. Përzgjedhja dhe përdorimi i tyre nga mësuesit bëhet në funksion të zhvillimit të kompetencave të nxënësve, duke respektuar stilet e ndryshme të të nxënësve të tyre.

Mësimdhënia dhe të nxënit i bazuar në kompetenca, kërkon që në përzgjedhjen dhe përdorimin e strategjive, teknikave dhe metodave të mësimdhënies, mësuesit e fushës së shkencave natyrore:

- të marrin parasysh njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet paraprake të nxënësve, që nënkupton përvojat individuale të tyre dhe, mbi këtë bazë, të mbështesin e orientojnë të nxënit e tyre;
- të nxisin vërtetimin e drejtpërdrejtë, kureshtjen, arsyetimin dhe gjykimin nëpërmjet demonstrimeve, vëzhgimeve në natyrë dhe eksperimenteve;
- të nxisin të menduarit kritik, krijues, dhe zgjidhjen e problemeve;
- të motivojnë nxënësit, duke i konsideruar si partnerë, në kuptimin që në procesin mësimor mësuesi dhe nxënësi janë komplementarë të njëri-tjetrit;
- të mbështesin të nxënit e pavarur dhe në bashkëpunim të nxënësve përmes punës me projekte, punës në grup, punës individuale;
- të mbajnë parasysh integrimin dhe marrëdhënien ndërmjet lëndëve të shkencave natyrore, zbatimet e tyre në jetën e përditshme, si dhe lidhjen ndërlëndore;
- të shfrytëzojnë burime të shumëllojshme informacioni dhe ta çmojnë tekstin si një burim të rëndësishëm, por të pamjaftueshëm për përmbushjen e kompetencave të fushës;
- të përdorin TIK-un si mbështetës dhe lehtësues të mësimdhënies dhe të nxënit.

6.1 Të nxënit me situata kontekstuale si metodologji mësimore

Të nxënit me situata si metodologji mësimore vë më shumë theksin tek konteksti dhe zbatimi i njohurive se sa te memorizimi i fakteve. Të nxënit në shkencat e natyrës fillon kur nxënësit përpiqen të zgjidhin probleme dhe të eksplorojnë situata të jetës reale për të gjetur përgjigjet e pyetjeve që lindin. Pikënisje për planifikimin e situatave të nxënit nga mësuesit janë rezultatet e të nxënit që synojnë kompetencat. Mësuesi saktëson rezultatet e pritshme të nxënësve të tij mbi bazën e kërkesave të kurrikulës së shkencave të natyrës. Për planifikimin e situatave mësuesi duhet të marrë gjithashtu parasysh njohuritë paraprake të nxënësve. Këto janë kusht jo vetëm për përvetësimin e njohurive të reja, por dhe për të aftësuar nxënësit të përdorin njohuritë. Për këtë mësuesi ndërton situata duke u mbështetur në situata të nxëni reale ose të ngjashme me realitetin për

çështje specifike globale, lokale ose personale të lidhur me shkencën. Programi i biologjisë nënvizon se të nxënit e njohurive dhe aftësive biologjike duhet të zhvillohen kryesisht përmes detyrave eksploruese të bazuara në metoda shkencore. Përmes këtyre detyrave, nxënësit do të zhvillojnë aftësitë e përcaktimit të problemeve, formulimit të hipotezave, planifikimit të eksperimenteve dhe vëzhgimeve, kryerjes së tyre, analizimit dhe interpretimit të rezultateve.. Në të njëjtën kohë, zhvillohen aftësi në zgjidhjen e problemeve biologjike që ndodhin në jetën e përditshme dhe në marrjen e vendimeve kompetente sociale-shkencore, duke përmirësuar aftësinë e nxënësve për të jetuar në mjedise natyrore dhe sociale.

6.2 Siguria

Mësuesit janë përgjegjës për sigurinë e nxënësve gjatë veprimtarive në klasë, për nxitjen dhe motivimin e tyre për rregullat dhe përgjegjësitë e sigurisë. Gjatë veprimtarive në fushën e shkencës, nxënësit zbatojnë gjithmonë dhe në mënyrë të ndërgjegjshme rregullat e sigurisë në shkollë, klasë dhe jashtë tyre; identifikojnë paraprakisht kushtet në të cilat veprimtaria mund të mos jetë e sigurt dhe tregojnë se si mund të parandalohen aksidentet në të gjitha rastet e mundshme; përdorin pajisjet, kimikatet dhe mjetet sipas udhëzimeve; tregojnë vazhdimisht shqetësim për sigurinë e tyre dhe të tjerëve.

6.3 Integrimi i TIK-ut në kurrikul

TIK-u përdoret në mësimdhënie si metodologji dhe si mjet në procesin mësimor, me qëllim rritjen e efikasitetit të orës mësimore. Nxënësit përdorin TIK-un për të gjetur, prodhuar, krijuar, prezantuar, analizuar dhe shkëmbyer informacione nëpërmjet kompjuterit dhe internetit. Integrimi i teknologjisë dhe përdorimi i burimeve të reja digjitale inkurajon shkëmbimin e ideve, krijimin e projekteve, zgjidhjen e problemeve, si dhe ndihmon përmirësimin e aftësive të mendimit krijues nëpërmjet një qasjeje më moderne dhe inovatore gjatë mësimdhënies. Përmes përdorimit të pajisjeve digjitale nxënësit mund të eksplorojnë dhe të perceptojnë konceptet abstrakte si dhe zbulojnë marrëdhënien ndërmjet koncepteve, dukurive dhe ligjeve. Një aspekt tjetër i rëndësishëm në mësimin e biologjisë janë prezantimet me gojë dhe me shkrim të rezultateve të kërkimit, duke përfshirë forma të përshtatshme verbale dhe vizuale të prezantimit.

6.3.1 Platformat interaktive në shkencat e natyrës

Platformat interaktive në mësimdhënien dhe nxënien e shkencave të natyrës ofrojnë mjedise digjitale me aplikacione, softuerë, video-lojëra, simulime interaktive, dhe materiale multimediale. Këto mjedise ndihmojnë në lehtësimin e procesit të nxënies, duke rritur aftësinë e nxënësve për të eksploruar dhe perceptuar saktë konceptet abstrakte.

Platformat interaktive gjithashtu nxisin interesin e nxënësve dhe inkurajojnë gjithëpërfshirjen, ndërveprimin, të menduarin kritik dhe krijues, si dhe promovojnë punën kërkimore shkencore. Qëllimi është që nxënësit të kuptojnë thellësisht kontekstin e konceptit, duke hulumtuar dhe zbuluar dukuritë natyrore, duke bërë të padukshmen të dukshme. Kjo qasje inkurajon nxënësit të mësojnë në një mënyrë më të pavarur dhe të angazhohen në një mësim më efektiv dhe produktiv.

6.4 Roli i situatave të nxënies praktike nga jeta reale në mësimin e biologjisë

Një ndër mënyrat më efektive për të ndërtuar kuptim të qëndrueshëm dhe të thelluar shkencor në arsimin e mesëm të lartë është përfshirja e situatave reale dhe praktike në procesin e të nxënies. Kur nxënësit përballen me probleme që lidhen me kontekste konkrete si: përlllogaritja e shpenzimeve të një udhëtimi, krahasimi i ofertave ekonomike, menaxhimi i buxhetit personal, matja e kohës dhe distancës, ose analiza e të dhënave statistikore në media, ata e kuptojnë se matematika është një mjet jetik për të kuptuar dhe përballuar sfidat e jetës së përditshme, jo thjesht një lëndë shkollore. Konteksti real e bën mësimin më kuptimplotë dhe funksional, duke i ndihmuar nxënësit:

- ✓ *të kuptojnë vlerën praktike dhe shoqërore të diturisë natyrës, si një mjet për marrjen e vendimeve të arsyetuara dhe për përballimin e situatave nga më të thjeshtat deri te ato komplekse;*
- ✓ *të zhvillojnë mendimin logjik, kritik dhe krijues, duke analizuar situata, duke krahasuar mundësi dhe duke gjetur zgjidhje alternative për probleme të ndryshme.*
- ✓ *të ndërtojnë aftësi të zgjidhjes së problemeve në mënyrë të pavarur, duke ndjerë siguri dhe besim në zbatimin e njohurive shkencore në botën reale, jashtë klasës.*

Në këtë mënyrë, mësimi i biologjisë tejkalon kufijtë e fletoreve, tabelës dhe librave, duke u shndërruar në një proces jetësor, që i ndihmon nxënësit të ndërtojnë kompetenca funksionale për të ardhmen, të nevojshme për të kuptuar dhe për t'u përballur me realitetin dinamik të përditshmërisë dhe botës së punës.

6.5 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e biologjisë

Projektet kurrikulare përbëjnë një komponent të rëndësishëm të procesit mësimor në biologjinë e arsimit të mesëm të ulët, pasi ato i japin mundësi nxënësve të zbatojnë njohuritë e fituara në mënyrë të pavarur, funksionale dhe krijuese, përtej detyrave standarde të tekstit shkollor. Përmes projekteve kurrikulare, nxënësit sfidohen të përdorin konceptet shkencore për të zgjidhur probleme reale, duke zhvilluar aftësi si: mendimi kritik, planifikimi strategjik, punë në ekip, komunikimi dhe përdorimi i teknologjisë.

Projektet mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me jetën e përditshme, si:

- Ndikimi i mënyrave të gatimit në vlerat ushqyese të perimeve
- Efektet fiziologjike të stresit në jetën e përditshme
- Si ndikon ora biologjike në jetën tonë ndikimi i ndotjes së ajrit në rritjen e bimëve
- Rritja e perimeve dhe bimëve aromatike në kushte shtëpie

Këto detyra jo vetëm që e thellojnë kuptimin e koncepteve shkencore, por edhe ndihmojnë nxënësit të kuptojnë se biologjia është një mjet praktik për të zgjidhur probleme reale dhe për të marrë vendime të arsyetuara në jetën e përditshme.

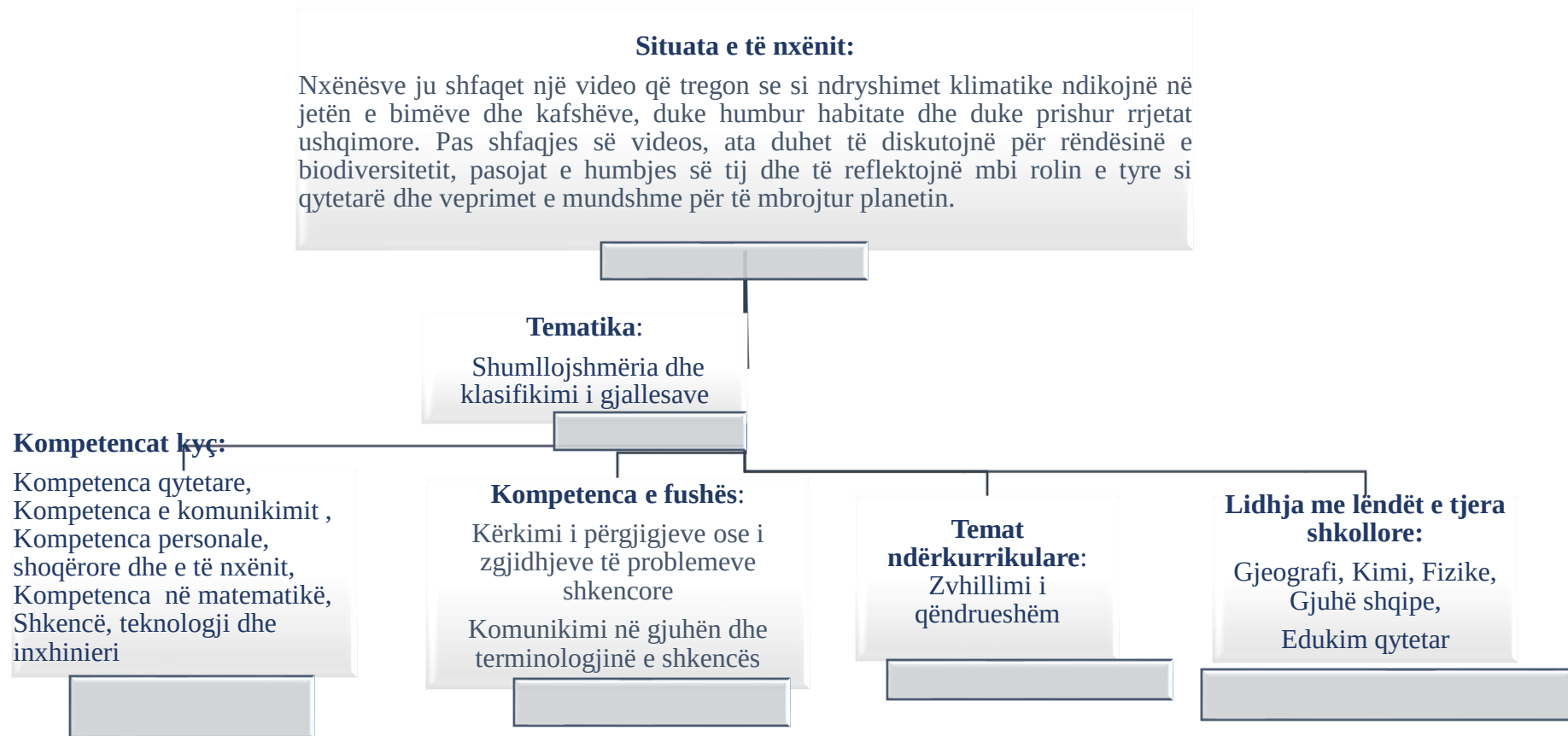
Në këtë proces, roli i mësuesit është ai i *udhëheqësit/organizuesit dhe mentorit*, duke i ndihmuar nxënësit që:

- të formulojnë pyetje hulumtuese,
- të planifikojnë hapat e punës,
- të mbledhin dhe të analizojnë të dhëna,
- të interpretojnë rezultatet,
- të prezantojnë në mënyrë të qartë përfundimet e tyre.

Projektet gjithashtu ofrojnë mundësi për integrim ndërdisiplinor, duke lidhur biologjinë me shkencën, teknologjinë, ekonominë, gjeografinë apo edukimin qytetar, duke i përgatitur nxënësit për sfida reale që kërkojnë mendim kompleks dhe bashkëpunim.

Në diagramin 4 jepet një shembull i një situatë të nxëni nga jeta reale që mund të përdoret si ide edhe për projektin kurrikular.

Diagrama 4. Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit

6.6 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e biologjisë

Në mësimin e diturisë natyrës, është e rëndësishme që të gjithë nxënësit të ndihen të përfshirë. Disa nxënës mund të përballen me sfida që lidhen me të kuptuarit e koncepteve abstrakte, me ritmin e të mësuarit ose me aftësitë për të zbatuar njohuritë në. Roli i mësuesit është të ofrojë mbështetje të personalizuar dhe të krijojë mjedise që nxisin zhvillimin e këtyre aftësive, duke përdorur qasje të ndryshme si:

- ofrimi i ushtrimeve të përshtatura dhe graduale që përforcojnë kuptimin bazë të koncepteve;
- përdorimi i mjeteve konkrete, ilustrimeve, skemave, vizualizimeve dhe simulimeve digjitale që ndihmojnë nxënësit të lidhin abstraksionin me përvojën konkrete;
- organizimi i punës në grupe të vogla ose në çift, duke inkurajuar ndihmën dhe shkëmbimin e ideve mes nxënësve;
- ofrimi i udhëzimeve të qarta dhe strukturimit të pyetjeve që nxisin të menduarit hap pas hapi;
- përdorimi i teknologjisë arsimore (aplikacione, platforma, video mësimore) që ofrojnë mundësi të ndryshme për t'u praktikuar.

6.7 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e biologjisë

Nxënësit që tregojnë interes të shtuar dhe aftësi të avancuara në biologji shpesh kanë nevojë për detyra dhe sfida që i ndihmojnë të thellojnë të kuptuarit, të zhvillojnë mendimin kritik dhe krijues, si dhe të zbatojnë njohuritë në mënyrë fleksibël në situata të reja. Mësuesi ka rolin e udhëheqësit dhe motivuesit, duke i inkurajuar këta nxënës:

- të përballen me detyra të hapura, që lejojnë më shumë se një mënyrë zgjidhjeje dhe që kërkojnë analiza të thelluara dhe krahasime;
- të krijojnë vetë probleme shkencore, skenarë ose pyetje që nxisin zgjidhje kreative dhe të argumentuara;
- të marrin pjesë në diskutime, debate ose analiza shkencore për të shprehur dhe mbrojtur idetë e tyre;
- të angazhohen në lojëra logjike, sfida mendore, ose ushtrime që stimulojnë mendimin deduktiv dhe aftësitë analitike;
- të marrin pjesë në konkurse, olimpiada shkencore, sfida të shkencës apo projekte STEM, që i ndihmojnë të zhvillojnë aftësitë e tyre në mënyrë të avancuar dhe të aplikueshme.

Në udhëzues kurrikularë për lëndën e biologjisë do të përshkruhen të detajuara veprimtari praktike për zbatimin e metodave të mësimdhënies.

VI. VLERËSIMI I NXËNËSVE

Në mësimin e diturisë natyrës, vlerësimi i nxënësve arsimit fillor është pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor dhe ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë po i mësojnë nxënësit njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat e kësaj lënde. Në lëndën e biologjisë qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- ✓ t'i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;
- ✓ të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit i kanë kuptuar koncepte dhe po i zbatojnë ato;
- ✓ të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies.

7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën e biologjisë

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)

Ky lloj vlerësimi bëhet në fillim të vitit shkollor ose të një kapitulli të ri. Mësuesi zbulon njohuritë që nxënësi ka dhe identifikon çfarë ka nevojë të përsëritet ose të mësohet më mirë. Ky vlerësim ndihmon mësuesin të planifikojë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin dhe mënyrat e punës me nevojat e nxënësve.

Ky vlerësim mund të realizohet:

- me pyetje të thjeshta dhe të drejtpërdrejta;
- me ushtrime të shkurtra orientuese;
- me kuice të shkurtra;
- me lojëra ose biseda reflektuese,
- fisha vetëvlerësimi, etj.

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)

Ky vlerësim bëhet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, për të parë si po ecin nxënësit. Ai ndihmon nxënësit dhe mësuesin të kuptojnë nëse janë në rrugën e duhur dhe çfarë duhet përmirësuar në punën e tyre para se të arrijnë vlerësimin përmbledhës ose përfundimtar.

Teknika të vlerësimit formues janë:

- vlerësimi i punës në grupe;
- vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes gjatë mësimi;
- detyrat e përditshme dhe projektet e vogla;
- vlerësimi i diskutimeve dhe argumentimi i zgjidhjeve;
- vlerësimi i përgjigjeve gjatë mësimi;
- vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët, etj.

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxënë)

Ky vlerësim bëhet pas një periudhe mësimore, ose pas një kapitulli, dhe mat atë që nxënësi ka arritur të mësojë. Mund të realizohet me teste, detyra individuale me shkrim, projekte përmbyllëse. Kjo zakonisht shoqërohet me notë dhe ndihmon mësuesin, nxënësin dhe prindërit të kuptojnë progresin dhe arritjet.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën Biologji

- Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit të mësojnë më mirë, të kuptojnë dhe të reflektojnë mbi gabimet e tyre.
- Detyrat dhe pyetjet e vlerësimit duhet të matin aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave shkencore.
- Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.
- Vlerësimi duhet të inkurajojë nxënësit të besojnë në vetvete dhe të kuptojnë që gabimi është pjesë e të nxënë.

- Mësuesi duhet të përdorë shumë forma vlerësimi, si: përgjigjet me gojë, ushtrimet, punën me materiale konkrete, projektet, vizatimet, punën në grup, detyrat e shtëpisë etj.

Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen çdo ditë në mësimin e diturisë natyrës.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit (RN-ve)

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme.

Tabela 4. Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit (RN-ve)

Shembull 1. Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi diskuton mënyra të ndryshme se si mund të identifikohen në laborator dhe në terren sëmundjet e bimëve.			
Niveli i arritjes: Dobët	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Shumë mirë
Nxënësi përmend vetëm një ose dy mënyra shumë të thjeshta për identifikimin e sëmundjeve të bimëve, por ka vështirësi në dallimin e metodave laboratorike dhe në terren.	Nxënësi tregon disa mënyra të thjeshta se si mund të identifikohen sëmundjet e bimëve në laborator dhe në terren pa dhënë detaje ose shembuj specifikë.	Nxënësi shpjegon disa metoda të ndryshme për identifikimin e sëmundjeve të bimëve si në laborator ashtu edhe në terren duke dhënë shembuj specifike të sëmundjeve që mund të identifikohen me to.	Nxënësi diskuton mënyra të ndryshme se si mund të identifikohen në laborator dhe në terren sëmundjet e bimëve.
Shembull 2 . Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi vlerëson informacionet që lidhen me anomalitë gjenetike dhe diagnostikimin e tyre.			
Niveli i arritjes: Dobët	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Shumë mirë

Nxënësi përmend vetëm disa fakte bazike rreth anomalive gjenetike, por nuk ka njohuri për metodat e diagnostikimit.	Nxënësi tregon disa lloje të anomalive gjenetike, por ka njohuri të kufizuara për metodat e diagnostikimit.	Nxënësi analizon informacione të ndryshme që lidhen me anomalitë gjenetike dhe metodat kryesore të diagnostikimit, duke treguar një kuptim të mirë të anomalive gjenetike dhe avantazheve\ disavantazheve të metodave të identifikimit.	Nxënësi vlerëson informacionet që lidhen me anomalitë gjenetike dhe diagnostikimin e tyre.

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e biologjisë do të përshkruhen nivelet e arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënësve sipas tematikave të lëndës.

VIII. BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Gjatë procesit mësimor të diturisë natyrës, përdorimi i burimeve dhe materialeve të ndryshme ndihmon në ndërtimin e një kuptimi të thellë dhe praktik të koncepteve shkencore. Materialet konkrete, vizuale dhe teknologjike krijojnë mundësi që nxënësit të mësojnë në mënyrë aktive, duke prekur, parë, dëgjuar dhe zbatuar njohuritë në situata reale. Mësuesi ka mundësinë të integrojë mjete të ndryshme për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit, si:

- ✚ *materiale vizuale*: figura, tabela, harta konceptesh, postera, modele, makete, diagrame, mjete grafike etj.;
- ✚ *objekte reale*: klasa, laborator, tabela interaktive, kabinetet e punës, natyra, ferma;
- ✚ *mjete teknologjike*: projektorë, kompjuterë, tableta, lojëra digjitale apo platforma mësimore online.

Gjatë shpjegimit, mësuesi përdor gjuhë të qartë dhe të thjeshtë, fjali të shkurtra dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Ai/ajo zgjedh shembuj konkretë dhe ushtrime të personalizuar, duke siguruar mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë.

Përveç tekstit shkollor, mësuesi përdor *fletore pune, materiale ndihmëse, ushtrime shtesë dhe platforma digjitale*, që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë dhe të zbatojnë më mirë matematikën.

Në lëndën e biologjisë, mësuesi duhet të përdorë librin origjinal të mësuesit për tekstin e nxënësit, i cili përmban veprimtaritë mësimore për secilën temë mësimore.

8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM

Përdorimi i teknologjisë në orët e biologjisë është një mundësi e rëndësishme për të ndihmuar nxënësit të zhvillojnë mendimin logjik, aftësinë për zgjidhjen e problemeve dhe të kuptojnë lidhjen e shkencës me botën reale. Qasja **STEM** (Shkencë, Teknologji, Inxhinieri dhe Matematikë) inkurajon nxënësit të mendojnë si studiues, të veprojnë si krijues dhe të përdorin teknologjinë si mjet ndihmës për të analizuar dhe zgjidhur situata reale. Klasat e pajisura me mjete si tabela interaktive, laboratorë digjitalë dhe platformave edukative ndihmojnë në krijimin e një mjedisi mësimor bashkëkohor dhe motivues, ku lënda “Biologji” mësohet në mënyrë aktive dhe funksionale. Përdorimi i TIK dhe qasja STEM ndihmojnë në mësimin e kësaj lënde.

- *Përdorimi i programeve mësimore dhe lojërave digjitale.* Nxënësit përdorin aplikacione, softuer edukative për të ndërtuar figura, tabela, grafikë, krijuar eksperimente dhe për të zgjidhur ushtrime të ndryshme në mënyrë argëtuese dhe të kuptueshme.
- *Mbledhja, organizimi dhe vizatimi i të dhënave.* Nxënësit mësojnë si të mbledhin të dhëna, t'i organizojnë në tabela ose grafikë dhe t'i analizojnë, duke kuptuar më mirë botën përreth, një aftësi shumë e rëndësishme në shkencë dhe matematikë.
- *Përdorimi i burimeve online dhe platformave interaktive.* Nxënësit mësojnë duke përdorur platforma edukative që ofrojnë mësimë interaktive, sfida shkencore dhe ushtrime të përshtatura për nivelin e tyre, duke i dhënë mundësi për të mësuar me ritmin e tyre.

- *Bashkëpunimi për projekte STEM.* Njëpërmjet projekteve të vogla STEM me kontekst real, nxënësit punojnë në grup për të zgjidhur probleme që kërkojnë përdorimin e njohurive nga matematika, shkenca dhe teknologjia, duke forcuar kompetencat sociale dhe ndërdisiplinore.
- *Përdorimi etik dhe i sigurt i teknologjisë.* Nxënësit mësojnë të përdorin teknologjinë me përgjegjësi, duke respektuar të drejtën e autorit, privatësinë dhe normat e komunikimit etik në mjediset digjitale. Ata mësojnë si të jenë të sjellshëm.

Qasja STEM i ndihmon nxënësit jo vetëm të mësojnë shkencën , por edhe të mendojnë si hulumtues, shpikës dhe zgjidhës problemesh, duke lidhur shkencën me jetën reale, shkencën, teknologjinë dhe inxhinierinë. Në këtë mënyrë, mësimi i biologjisë bëhet një aventurë e bukur dhe shumë e dobishme për të ardhmen!

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e biologjisë do të përshkruhen përdorimi i burimeve dhe materialeve didaktike përfshirë teknologjinë.

IX. REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së biologjisë bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Planin Mësimor i Arsimit të Mesëm të Lartë si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë, ky dokument i shërben mësuesve, autorëve të teksteve mësimore, hartuesve të testeve kombëtare, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë kapitull përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit, në mënyrë që të maksimizohet efektiviteti i programit të lëndës së biologjisë.

a) Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të lidhin përmbajtjen e biologjisë me fusha të tjera (matematikë, shkencë të tjera të natyrës, teknologji, inxhinieri, art, gjuhë, edukatë qytetare, etj.), për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- ✓ Të përdorin qasjen STEM përmes projekteve, eksperimenteve dhe zgjidhjes së problemeve reale.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e biologjisë në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- ✓ Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socioemocional.
- ✓ Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ *Të sigurojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të biologjisë (p.sh. sugjerohet 50% teori — 50% praktikë). Përdorimi praktik i biologjisë do të realizohet jo vetëm në orët e veçanta si: ushtrime, përsëritje, projekte, konkurse etj., po përgjatë çdo ore mësimore. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.*
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interaktive për mësimin e lëndës “Biologji”.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së teksteve shkollore.
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë për lëndën “Biologji”.
- ✓ Të përdorin materiale burimore për zbatimin e programit.

b) Rekomandime për autorët e teksteve shkollore

- ✓ Të përshtatin në mënyrë cilësore tekstet shkollore duke reflektuar të gjitha përditësimet më të fundit.
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e diturisë natyrës, në tekstet shkollore.
- ✓ Të sigurojnë librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së tekstit shkollor.
- ✓ Të sigurojnë materialet burimore edhe digjitale për zbatimin e tekstit shkollor.
- ✓ Të lidhin konceptet shkencore me fusha të tjera dhe me situata të jetës reale, në tekstet shkollore.
- ✓ Të përfshijnë në tekstet shkollore ushtrime që promovojnë mendimin kritik, zgjidhjen e problemeve dhe krijimtarinë edhe në kuadër të zbatimit të qasjes STEM.
- ✓ Të krijojnë hapësirë në tekstet shkollore për shembuj dhe ushtrime që nxisin orientimin për karrierë, përmes profesioneve ku biologjia luan rol.
- ✓ Të sigurojnë që tekstet të kenë qasje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatshme për moshën, duke marrë parasysh diversitetin kulturor dhe aftësitë e ndryshme të nxënësve.

c) Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare

- ✓ Të sigurojnë që testet të përmbajnë jo vetëm ushtrime teorike, por edhe ushtrime me zbatime praktike në jetën reale.
- ✓ Të integrojnë qasje ndërdisiplinore, që nxisin të menduarit logjik, të menduarin kritik dhe krijues, jo thjesht memorizimin.
- ✓ Të përfshijnë pyetje që lidhin konceptet shkencore me koncepte të lëndëve apo fushave të tjera.
- ✓ Të kenë parasysh nivelin e diversitetit të nxënësve, duke përfshirë ushtrime që janë të qarta dhe të kuptueshme për të gjithë, pavarësisht sfondit kulturor ose gjuhësor.
- ✓ Të respektojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të biologjisë në testet kombëtare.
- ✓ Të hartojnë modele të testeve kombëtare në mënyrë që të punohen nga nxënësit gjatë viteve të shkollimit.

d) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve shkencore.
- ✓ Të vlerësojnë përfshirjen e qasjes STEM në planifikimin dhe zbatimin e mësimit të biologjisë dhe të projekteve kurrikulare.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të nxënësve.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- ✓ Të vlerësojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të biologjisë gjatë zhvillimit të orëve mësimore.
- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënësve dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.
- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socioemocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e biologjisë.
- ✓ Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

e) Rekomandime për prindërit

- Të inkurajojnë fëmijët që të kuptojnë rëndësinë e biologjisë jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar fëmijët në pjesëmarrjen në projekte të lidhura me matematikën dhe qasjen STEM.
- Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimit të biologjisë, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe të mësimit nga gabimet.
- Të sigurojnë që fëmijët ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i biologjisë zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

f) Rekomandime për nxënësit

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët e biologjisë, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive.
- ✓ Të angazhohen në projekte kurrikulare që lidhin biologjinë me fusha të tjera, përmes qasjes STEM.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët dhe të mësojnë të zgjidhin probleme si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përfshirë edhe përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve online.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e biologjisë si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

Vlerësimi i aftësive praktike

Nxënësit duhet të aftësohen me kontekstet e mëposhtme eksperimentale:

eksperimente të thjeshta sasiore, duke përfshirë matjen e:

- vëllimeve të gazrave dhe lëngjeve
- masave
- temperaturave
- kohës
- gjatësive
- difuzionit
- osmozës
- testeve të ushqimit
- shkallëve të reaksioneve të katalizuara nga enzimët, duke përfshirë dhe gjykimin e rezultatit të eksperimentit p.sh. ndryshimet e ngjyrës t.j.
- pH dhe përdorimi i indikatorit të hidrogjenkarbonatit (HCO_3^-), lakmusit dhe treguesit universal
- fotosintezës (shkalla dhe faktorët kufizues)
- transpirimit
- rrahjeve të zemrës dhe shkallës së frymëmarrjes
- frymëmarrjes
- përgjigjeve tropike
- vëzhgimit dhe diseksionit të farërave dhe luleve
- mbirjes
- variacionit të vazhdueshëm dhe jo të vazhdueshëm

- përdorimit të metodave të marrjes së mostrave që janë përfaqësuese dhe shmangin paragjykimet, p.sh. marrja në konsideratë e madhësisë së mostrës dhe marrjes së mostrave të thjeshta rastësore
- vëzhgimit, regjistrimit dhe matjes së imazheve të mostrave biologjike të njohura dhe të panjohura
- bërjes së vizatimeve të qarta të mostrave biologjike, duke llogaritur zmadhimin ose madhësinë aktuale dhe duke shtuar etiketa sipas nevojës
- përdorimit të aparateve të thjeshta në situata ku metoda mund të mos jetë e njohur për nxënësin.

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

Demonstrojë njohuri se si të zgjedhë dhe përdorë në mënyrë të sigurt teknikat, aparatet dhe materialet (duke përfshirë ndjekjen e udhëzimeve kur është e përshtatshme):

- identifikojë aparatet nga diagramet ose përshkrimet.
- vizatojë, plotësojë ose etiketojë diagramet e aparateve dhe mostrave biologjike.
- përdorë ose të shpjegojë përdorimin e teknikave, aparateve dhe materialeve të zakonshme.
- zgjedhë aparatet ose metodën më të përshtatshme për detyrën dhe të justifikojnë zgjedhjen e bërë.
- përshkruan testet e ushqimit.
- përshkruan se si mund të testohet pH i një tretësire ose substance.
- përshkruan dhe shpjegojnë rreziqet dhe masat paraprake të sigurisë.
- përshkruan dhe shpjegon teknikat e përdorura për të siguruar saktësinë e vëzhgimeve dhe të dhënave.

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

Planifikojë eksperimente dhe hetime:

- identifikojnë variablin e pavarur dhe variablin e varur
- përshkruajnë se si dhe të shpjegojnë pse variablat duhet të mbahen konstante

- sugjerojnë një numër dhe diapazon të përshtatshëm vlerash për variablin e pavarur
- sugjerojnë aparatën ose teknikën më të përshtatshme dhe të justifikojnë zgjedhjen e bërë
- përshkruajnë procedurat eksperimentale, duke përfshirë një eksperiment kontrolli të përshtatshëm
- identifikojnë rreziqet dhe të sugjerojnë masa paraprake sigurie
- përshkruajnë se si të regjistrohen rezultatet e një eksperimenti
- përshkruajnë se si të përpunohen rezultatet e një eksperimenti për të formuar një përfundim ose për të vlerësuar një parashikim
- bëjnë parashikime të arsyetuara të rezultateve të pritura

Kryerja dhe regjistrimi i vëzhgime, matja dhe vlerësimi:**Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:**

- kryejë lexime nga aparati (analog dhe dixhital) ose nga diagramet e aparatit me saktësinë e duhur
- kryejë vëzhgime ose matje të mjaftueshme, duke përfshirë përsëritjet dhe replikimet kur është e përshtatshme të regjistrojnë vëzhgime cilësore nga ushqimi dhe teste të tjera
- regjistrojë vëzhgimet dhe matjet në mënyrë sistematike, p.sh. në një tabelë të përshtatshme, në një shkallë të përshtatshme saktësie dhe duke përdorur njësi të përshtatshme.

Interpretimi dhe vlerësimi i vëzhgimeve dhe të dhënave eksperimentale**Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:**

- përpunojnë të dhënat, duke përfshirë përdorimin në llogaritje të mëtejshme ose për vizatimin grafik, duke përdorur një kalkulator sipas nevojës
- paraqesin të dhënat grafikisht
- analizojnë dhe interpretojnë vëzhgimet dhe të dhënat, duke përfshirë të dhënat e paraqitura grafikisht

- përdorin interpolimin dhe ekstrapolimin grafikisht për të përcaktuar një gradient ose ndërprerje
- formojnë përfundime të justifikuara duke iu referuar vëzhgimeve dhe të dhënave dhe me shpjegimin e duhur
- vlerësojnë cilësinë e vëzhgimeve dhe të dhënave, duke identifikuar çdo rezultat anormal dhe duke ndërmarrë veprimet e duhura.

Vlerësimi i metodave dhe ofrimi i sugjerimeve për përmirësime të mundshme:

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- vlerësojë rregullimet, metodat dhe teknikat eksperimentale, duke përfshirë përdorimin e një kontrolli.
- identifikojë burimet e gabimit.
- sugjerojë përmirësime të mundshme të aparatit, rregullimeve eksperimentale, metodave dhe teknikave.

X. NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE

Disa ndryshme në programin e biologjisë për klasën X dhe XI janë:

Ndryshime në strukturën e përmbajtjes së lëndës konsistojnë në riorganizimin e tematikave sipas linjave të përmbajtjes që shtrihen përgjatë gjithë cikleve. Formulimi i disa rezultateve të të nxënit është përditësuar për të dhënë qartësi mbi thellësinë e trajtimit. Përmbajtja që do të mësohet mbetet kryesisht e njëjtë por janë shtuar rezultate të nxënit për aktivitete praktike që lidhin shkencën e biologjisë me jetën e përditshme. Me vendosjen e fokusit në situatat praktike të të nxënit rekomandohet një ndarje e kohës mësimore 50% pjesa për shtjellimin e njohurive të reja dhe 50% pjesa praktike. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.

Rezultate të nxënit të cilat janë shtuar ose përditësuar për të dhënë qartësi sipas tematikave përkatëse

Veçoritë dhe klasifikimi i organizmave të gjallë

- Përshkruan veçoritë e organizmave të gjallë (frymëmarrja, ushqyerja, ekskretimi, nxitshmëria, lëvizja, rritja dhe zhvillimi, riprodhimi) ;
- Tregon se organizmat mund të klasifikohen në grupe sipas veçorive që ndajnë;
- Përshkruan një lloj si një grup organizmash që mund të riprodhohen për të prodhuar pasardhës pjellorë;
- Përshkruan sistemin binomial të emërimit të llojeve si një sistem të dakordësuar ndërkombëtarisht në të cilin emri shkencor i një organizmi përbëhet nga dy pjesë që tregojnë gjininë dhe speciet;
- Ndërton dhe përdor çelësa dikotomikë bazuar në veçori të identifikueshme.
- Përmend veçoritë kryesore që përdoren për të ndarë gjallesat në pesë mbretëritë përkatëse: Monera, Protista, Kërpudhat, Bimët dhe Kafshët;
- Përmend veçoritë kryesore të përdorura për të vendosur organizmat në grupe brenda mbretërisë shtazore, duke u kufizuar në:
 - Grupet kryesore të vertebrorëve: gjitarë, shpend, zvarranikë, amfibë, peshq
 - Grupet kryesore të artropodëve: miriapodë, insekte, araknidë, krustace
- Përmend veçoritë kryesore të përdorura për të vendosur organizmat në grupe në mbretërinë bimore, të kufizuara te fieret dhe bimët ne lule

(dikotiledonë dhe monokotiledonë);

- Përmend veçoritë e viruseve (në një shtresë proteine dhe material gjenetik);
- Shpjegon se sistemet e klasifikimit synojnë të pasqyrojnë marrëdhëniet evolutive;
- Shpjegon se sekuencat e bazave në ADN përdoren si mjet klasifikimi;
- Shpjegon se grupet e organizmave që ndajnë një paraardhës më të kohëve të fundit (janë më të lidhur ngushtë) kanë sekuenca bazash në ADN që janë më të ngjashme se ato që ndajnë vetëm një paraardhës të largët.

Biodiversiteti

- Zbulon praktika për jetesë të qëndrueshme përmes ndërveprimeve në harmoni me mjedisin.
- Vlerëson ndikimin e veprimtarisë së njeriut dhe teknologjive në mjedis.

Struktura dhe funksionimi i organizmave të gjallë

- Argumenton çfarë ndodh nëse një pacient merr nëpërmjet serumeve tretësira hipertoniqe, izotonike, hipotonike.
- Heton thithjen e oksigjenit nga farat; në
- Ndjek udhëzime dhe përshkruan procedura eksperimentale, duke përfshirë një eksperiment kontrolli të përshtatshëm
- Identifikon variablat e pavarur dhe të varur në eksperiment.
- Vëzhgon gypat e ksilemës në bimë të ndryshme si: selinoja, mullaga etj..
- Përgatit /përdor preparate të gjatshme për të vëzhguar pozicionet e ksilemës dhe floemës në prerjen tërthore të rrënjëve, kërcellit dhe gjetheve.
- Përdor potometrin për të llogaritur sasinë e ujit të transpiruar.
- Vëzhgon ndërtimin e lules si organ riprodhimi.
- Ndarja qelizore (mitoza, fazat e mitozës, mejoza si dy ndarje të një pasnjëshme të bërthamës).
- Planifikon dhe heton kushtet për mbirjen e farës (referuar veprimtarisë së enzimave dhe nevojave për energji).

✓ **Rezultate të nxëni të cilat janë hequr sipas tematikave përkatëse janë:**

- shpjegon teknikat aseptike të përdorura në kultivimin e organizmave.
- diskuton disa nga vështirësitë në hetimin e funksioneve të trurit;
- diskuton disa nga kufizimet në trajtimin e dëmtimeve dhe të sëmundjeve në tru dhe në pjesë të tjera të sistemit nervor.

✓ ***Përmes detyrave eksperimentale dhe hetimit nxënësi aftësohet të:***

- demonstrojnë njohuri se si të zgjedhë dhe përdorë në mënyrë të sigurt teknikat, aparaturat dhe materialet (duke përfshirë ndjekjen e udhëzimeve kur është e përshtatshme)
- planifikojë eksperimente dhe hetime
- kryejë dhe regjistrojnë vëzhgime, matje dhe vlerësime
- interpretojnë dhe vlerësojnë vëzhgimet dhe të dhënat eksperimentale
- vlerësojnë metodat dhe sugjerojnë përmirësime të mundshme.

✓ ***Përmes punës praktike nxënësi aftësohet të:***

- përdorë pajisje dhe materiale me saktësi dhe në mënyrë të sigurt
- zhvillojnë aftësi vëzhgimi dhe zgjidhje problemesh
- zhvillojnë një kuptim më të thellë të ideve biologjike dhe qasjes shkencore
- vlerësojnë se si zhvillohen dhe testohen teoritë shkencore
- transferojë aftësitë eksperimentale të fituara në kontekste të panjohura
- zhvillojnë qëndrime pozitive shkencore, të tilla si objektiviteti, integriteti, bashkëpunimi, kërkimi dhe inovacioni
- zhvillojnë interes dhe kënaqësi në shkencë.

✓ Në seksionin e vlerësimit përfshihen rezultate për vlerësimin e aftësive praktike.

Vlerësimi i aftësive praktike

Nxënësit duhet të aftësohen me kontekstet e mëposhtme eksperimentale:

➤ **eksperimente të thjeshta sasiore, duke përfshirë matjen e:**

- vëllimeve të gazrave dhe lëngjeve
- masave
- temperaturave
- kohës
- gjatësive
 - difuzionit
 - osmozës
 - testeve të ushqimit
 - shkallëve të reaksioneve të katalizuara nga enzimat, duke përfshirë dhe gjykimin e rezultatit të eksperimentit p.sh. ndryshimet e ngjyrës tj.
 - pH dhe përdorimi i indikatorit të hidrogjenkarbonatit (HCO_3^-), lakmusit dhe treguesit universal
 - fotosintezës (shkalla dhe faktorët kufizues)
 - transpirimit
 - rrahjeve të zemrës dhe shkallës së frymëmarrjes
 - frymëmarrjes
 - përgjigjeve tropike
 - vëzhgimit dhe diseksionit të farërave dhe luleve
 - mbirjes
 - variacionit të vazhdueshëm dhe jo të vazhdueshëm

- përdorimit të metodave të marrjes së mostrave që janë përfaqësuese dhe shmangin paragjykimet, p.sh. marrja në konsideratë e madhësisë së mostrës dhe marrjes së mostrave të thjeshta rastësore
- vëzhgimit, regjistrimit dhe matjes së imazheve të mostrave biologjike të njohura dhe të panjohura
- bërjes së vizatimeve të qarta të mostrave biologjike, duke llogaritur zmadhimin ose madhësinë aktuale dhe duke shtuar etiketa sipas nevojës
- përdorimit të aparateve të thjeshta në situata ku metoda mund të mos jetë e njohur për nxënësin.

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të demonstrojë njohuri se si të zgjedhë dhe përdorë në mënyrë të sigurt teknikat, aparatet dhe materialet (duke përfshirë ndjekjen e udhëzimeve kur është e përshtatshme):

- identifikojë aparatet nga diagramet ose përshkrimet.
- vizatojë, plotësojë ose etiketojë diagramet e aparateve dhe mostrave biologjike.
- përdorë ose të shpjegojë përdorimin e teknikave, aparateve dhe materialeve të zakonshme.
- zgjedhë aparatin ose metodën më të përshtatshme për detyrën dhe të justifikojnë zgjedhjen e bërë.
- përshkruan testet e ushqimit.
- përshkruan se si mund të testohet pH i një tretësire ose substance.
- përshkruan dhe shpjegojnë rreziqet dhe masat paraprake të sigurisë.
- përshkruan dhe shpjegon teknikat e përdorura për të siguruar saktësinë e vëzhgimeve dhe të dhënave.

Planifikimi i eksperimenteve dhe hetimeve

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- identifikojnë variablin e pavarur dhe variablin e varur
- përshkruajnë se si dhe të shpjegojnë pse variablat duhet të mbahen konstante
- sugjerojnë një numër dhe diapazon të përshtatshëm vlerash për variablin e pavarur

- sugjerojnë aparatin ose teknikën më të përshtatshme dhe të justifikojnë zgjedhjen e bërë
- përshkruajnë procedurat eksperimentale, duke përfshirë një eksperiment kontrolli të përshtatshëm
- identifikojnë rreziqet dhe të sugjerojnë masa paraprake sigurie
- përshkruajnë se si të regjistrohen rezultatet e një eksperimenti
- përshkruajnë se si të përpunohen rezultatet e një eksperimenti për të formuar një përfundim ose për të vlerësuar një parashikim
- bëjnë parashikime të arsyetuara të rezultateve të pritura

Kryerja dhe regjistrimi i vëzhgime, matja dhe vlerësimi

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- kryejë lexime nga aparati (analog dhe dixhital) ose nga diagramet e aparatit me saktësinë e duhur
- kryejë vëzhgime ose matje të mjaftueshme, duke përfshirë përsëritjet dhe replikimet kur është e përshtatshme të regjistrojnë vëzhgime cilësore nga ushqimi dhe teste të tjera
- regjistrojë vëzhgimet dhe matjet në mënyrë sistematike, p.sh. në një tabelë të përshtatshme, në një shkallë të përshtatshme saktësie dhe duke përdorur njësi të përshtatshme.

Interpretimi dhe vlerësimi i vëzhgimeve dhe të dhënave eksperimentale

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- përpunojnë të dhënat, duke përfshirë përdorimin në llogaritje të mëtejshme ose për vizatimin grafik, duke përdorur një kalkulator sipas nevojës
- paraqesin të dhënat grafikisht
- analizojnë dhe interpretojnë vëzhgimet dhe të dhënat, duke përfshirë të dhënat e paraqitura grafikisht
- përdorin interpolimin dhe ekstrapolimin grafikisht për të përcaktuar një gradient ose ndërprerje

- formojnë përfundime të justifikuara duke iu referuar vëzhgimeve dhe të dhënave dhe me shpjegimin e duhur
- vlerësojnë cilësinë e vëzhgimeve dhe të dhënave, duke identifikuar çdo rezultat anormal dhe duke ndërmarrë veprimet e duhura.

Vlerësimi i metodave dhe ofrimi i sugjerimeve për përmirësime të mundshme

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të:

- vlerësojë rregullimet, metodat dhe teknikat eksperimentale, duke përfshirë përdorimin e një kontrolli.
- identifikojë burimet e gabimit.
- sugjerojë përmirësime të mundshme të aparatit, rregullimeve eksperimentale, metodave dhe teknikave.
- ✓ Përditësimi i kompetencave kyç
- ✓ Përditësimi i kompetencave shkencore
- ✓ Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- ✓ Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, krijues, zgjidhjen e problemeve si dhe duke përfshirë qasjen STEM, të nxënit e personalizuar, të nxënit socioemocional, përdorimin e teknologjisë etj.
- ✓ Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arrijës sipas rezultateve të të nxënit.

PROGRAMI I LËNDËS “GJUHË E HUAJ E DYTË” ARSIMI I MESËM I LARTË (ME ZGJEDHJE) KLASAT 10-11

FUSHA “GJUHËT DHE KOMUNIKIMI”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinator: Ludmilla Stefani

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT LËNDOR “GJUHË E HUAJ E DYTË” (KLASA X-XI)

1	HYRJE	4
2	QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS	5
3	PËRMBAJTJA E PROGRAMIT	7
4	KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA	9
4.1	Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit	9
4.2	Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e gjuhës së huaj të dytë	13
4.3	Kompetencat e lëndës së gjuhës së huaj të dytë dhe rezultatet e të nxënit	15
5	PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	18
5.1	Koha mësimore për klasën e dhjetë dhe njëmbëdhjetë	18
5.2	Përmbajtja e klasës së dhjetë dhe njëmbëdhjetë	20
5.3	Veprimtari gjuhësore	21
5.4	Strategji komunikimi	24
5.5	Kompetenca shumë gjuhësore dhe shumë kulturore	25
5.6	Qëndrime dhe vlera	26
5.7	Formimi kulturor dhe ndërkulturor	27
5.8	Tiparet cilësore të gjuhës së folur	27
5.9	Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve)	28
6	METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	29

6.1	Qasja e orientuar drejt veprimit	29
6.2	Roli i situatave praktike në mësimin e gjuhës së huaj	32
6.3	Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e gjuhës së huaj	33
6.4	Portofoli Evropian i Gjuhëve (PEGJ)	34
6.5	Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e gjuhës së huaj	35
6.6	Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjuhës së huaj	35
7	VLERËSIMI I NXËNËSVE	36
7.1	Llojet e vlerësimit në lëndën e gjuhës së huaj	36
7.2	Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e gjuhës së huaj	37
7.3	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës (RN-ve).	38
8	BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE	39
8.1	Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore	39
9	REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	41
10	NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE	45
11	TABELA E NIVELEVE SIPAS KLASAVE	46
12	Aneksi 1- Gjuhë frënge	47
13	Aneksi 2 – Gjuhë italiane	76
14	Aneksi 3- Gjuhë gjermane	104

1 HYRJE

Gjuha e huaj e dytë në arsimin e mesëm të lartë i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e tyre të komunikimit dhe të kuptojnë botën përmes një perspektive globale. Si gjuhë e komunikimit ndërkombëtar, e shkencës, teknologjisë, biznesit dhe kulturës, gjuha e huaj jo vetëm i pajis nxënësit me njohuri dhe aftësi gjuhësore, por gjithashtu ju hap dyer për mundësi të reja në edukim dhe në karrierë.

Programi i gjuhës së huaj të dytë për klasën e dhjetë dhe njëmbëdhjetë është i ndërlidhur ngushtë me lëndët e tjera, si shkencat shoqërore, letërsia, teknologjia, etj. Njohuritë e fituara në gjuhën e huaj ndihmojnë në kuptimin më të thellë të koncepteve në histori dhe sociologji, si dhe në analizën e veprave letrare. Aftësitë e fituara në gjuhën e huaj u japin nxënësve mundësinë të hulumtojnë materiale shkencore, të kuptojnë koncepte komplekse dhe të aplikojnë njohuritë e marra në situata praktike nga jeta reale. Kjo lidhje e fortë e gjuhës së huaj me lëndët e tjera ndihmon nxënësit të shohin rëndësinë e gjuhëve në kontekstin e një arsimimi të gjithanshëm.

Programi i gjuhës së huaj të dytë është hartuar për të përmbushur nevojat e çdo nxënësi, duke ofruar përmbajtje të pasur, aktivitete krijuese dhe përdorim të teknologjisë së informacionit. Qasja e orientuar drejt veprimit dhe angazhimi në projekte nga jeta reale janë faktorë të rëndësishëm që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë rolin e gjuhës së huaj si pjesë e botës moderne dhe të zhvillojnë besimin në aftësitë e tyre.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS

Programi i gjuhës së huaj të dytë për klasën X dhe XI është hartuar në përputhje me Kuadrin e Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët (KPER) dhe Volumit Shoqërues dhe promovon shumë gjuhësinë, ndërgjegjësimin dhe vlerësimin e diversitetit gjuhësor dhe kulturor.

Gjuha e huaj e dytë fillon të mësohet në klasën VI. Si gjuhë e huaj e dytë mund të jetë: gjuha frënge, gjuha italiane, gjuha gjermane, dhe gjuhë të tjera sipas specifikave të institucionit arsimor etj.

Qëllimi kryesor i mësimi të gjuhës së huaj në arsimin e mesëm të lartë është të zhvillojë aftësitë gjuhësore të nxënësve dhe t'i përgatisë ata për të komunikuar në mënyrë efektive në mjedise të ndryshme kulturore dhe profesionale.

Programi synon të arrijë dhe të realizojë standardet e mësimdhënies, mësim nxënies dhe vlerësimit me qëllim që t'i përgjigjet një shoqërie të hapur sipas kërkesave dhe nevojave që shtrohen përpara mësimi dhe përvetësimit të gjuhës së huaj në vendin tonë.

Programi hartohet mbi interesat dhe karakteristikat e grup moshës dhe ndihmon në zhvillimin intelektual dhe socio-kulturor të nxënësit duke e fuqizuar atë të jetë i pavarur, krijues, i motivuar dhe i gatshëm për tu përballur me sfidat e së ardhmes dhe të nxëniti gjatë gjithë jetës.

Niveli gjuhësor i gjuhës së huaj të dytë, në klasën e X të arsimit të mesëm të lartë, bazohet mbi njohuritë dhe konceptet e marra në klasat paraardhëse si dhe në konsolidimin e mëtejshëm të kompetencave kyçe dhe ato të lëndës. ***Nxënësi në klasën X fillon nivelin gjuhësor A2 i cili përmbillet në klasën e XI.***

Nxënësi në fund të këtij niveli kupton fjali dhe shprehje të përdorura shpesh në lidhje me fusha që kanë përparësi imediate dhe komunikon gjatë kryerjes së detyrave që kërkojnë një shkëmbim të thjeshtë informacioni të drejtpërdrejtë, mbi tema të njohura për të. Më poshtë jepet përshkrimi i nivelit A2 sipas shkallës globale të Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët ku nxënësi njihet si përdorues i nivelit mesatar ose “mbijetesë gjuhësore”.

Tabela 1: Përshkrimi i nivelit A2 sipas shkallës globale të Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët

A 2**Nxënësi:**

- kupton fjalë dhe shprehje të përditshme që lidhen me fusha të nevojës më të domosdoshme si p.sh.: informacion bazë rreth tij dhe familjes, në dyqan, gjeografia e vendit, puna/ët që bën;
- komunikon për detyra të thjeshta dhe rutinë që kërkojnë shkëmbim informacioni të drejtpërdrejtë për çështje të njohura dhe të përditshme;
- përshkruan me fjalë dhe shprehje të thjeshta aspekte të formimit të tij/saj, mjedisit rrethues dhe çështje të fushave me interes/nevojë të drejtpërdrejtë.

Programi i gjuhës së huaj synon të zhvillojë tek nxënësi një sërë aftësish të transferueshme për të kuptuar dhe komunikuar në situata që ndesh në jetën e përditshme. Nxënësi forcon jo vetëm vetëdijen kulturore për vendet dhe popujt e tjerë, por edhe aftësitë gjuhësore të nevojshme që do ta ndihmojnë atë për të studiuar ose për tu punësuar në të ardhmen. Kjo qasje i inkurajon nxënësit të jenë:

- *të sigurt* për të përdorur struktura gramatikore dhe fjalor të shumëllojshëm për të komunikuar me të tjerët në situata të përditshme;
- *të përgjegjshëm* për të kërkuar mundësi për të përdorur dhe zhvilluar aftësitë e tyre gjuhësore në situata reale;
- *reflektues* në mënyrën se si ata i përcjellin idetë dhe qëndrimet e tyre kur komunikojnë me të tjerët;
- *novatorë* duke e përdorur gjuhën në situata të njohura dhe të panjohura për ta;
- *të angazhuar* duke përdorur strategji të nxëni që i ndihmojnë ata të shprehin idetë e tyre dhe mënyrën e të kuptuarit nga ta të kulturave të tjera

Për më tepër, programi synon të zhvillojë te nxënësit ndërgjegjësimin ndërkulturor dhe aftësinë për të komunikuar me respekt dhe empati në një botë gjithnjë e më globale.

3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi i gjuhës së huaj të dytë synon të krijojë kushte të favorshme për ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave të lëndës dhe të kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të jetës reale dhe në kontekstin shkollor. Tematikat në program janë të shumëllojshme (jeta personale e shoqërore, jeta në shkollë e në punë, bota rreth nesh, bota e komunikimit etj.), pasi shkalla e ndërgjegjësimit të nxënësit për domosdoshmërinë e mësimit të gjuhëve të huaja është më e lartë dhe lidhet me problemet e formimit të tij si qytetar bote. Zotërimi i mirë i gjuhëve të huaja ndihmon në zgjerimin e dijeve në fusha të tjera, duke kontribuar jo vetëm në krijimin e individualitetit të nxënësit, por edhe në ndërtimin e qëndrimeve dhe të sjelljeve etike që i shërbejnë atij dhe komunitetit.

Programi i lëndës së gjuhës së huaj të dytë në arsimin e mesëm të lartë përmban:

- *Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënësit që zhvillohen nëpërmjet lëndës së gjuhës së huaj.* Lënda e gjuhës së huaj kontribuon në mënyrë të drejtpërdrejtë në forcimin e kompetencave kyçe të nxënësit, duke përmirësuar aftësi si komunikimi, mendimi kritik dhe kreativiteti. Mësimi i gjuhëve të huaja i ndihmon nxënësit të shprehin idetë e tyre qartë dhe të kuptojnë këndvështrime të ndryshme. Nëpërmjet debateve, punës në grup dhe projekteve, ata zhvillojnë dhe forcojnë aftësi sociale dhe emocionale. Gjuha e huaj jo vetëm që mbështet procesin e të nxënësit, por gjithashtu përgatit nxënësit për sfidat e së ardhmes.
- *Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës së gjuhës së huaj.* Programi i gjuhës së huaj të dytë ndërthur njohuritë dhe aftësitë e saj me temat ndërkurrikulare si: identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave; qytetaria aktive dhe sipërmarrja; shëndeti mendor e fizik dhe siguria; zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore; teknologjia, shoqëria dhe media duke i lidhur konceptet gjuhësore me situata konkrete që nxënësit përballen në jetën e tyre.

Diagrama 1. Përmbajtja e programi lëndor të gjuhës së huaj të dytë

- *Kompetencat e lëndës dhe rezultatet e të nxënit.* Lënda e gjuhës së huaj të dytë synon të pajisë nxënësit me kompetenca që shkojnë përtej njohjes së rregullave gramatikore, duke ju mundësuar atyre të kuptojnë dhe të përdorin gjuhën në mënyrë të saktë dhe të komunikojnë natyrshëm dhe qartë në situata reale. Ky proces i ndihmon nxënësit të kuptojnë kontekstin kulturor dhe shoqëror të komunikimit, dhe i përgatit ata për të përballuar sfidat e së ardhmes në një botë që është gjithmonë në ndryshim.

- *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënit.* Në këtë rubrikë përshkruhet koha e dedikuar (numri i orëve mësimore) në varësi të klasës dhe nivelit gjuhësor, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup dhe për projekte; veprimtaritë që kryen nxënësi për secilën nga mënyrat e përvetësimit të gjuhës dhe strategjitë për realizimin e tyre, aftësitë gjuhësore, dhe qëndrimet që demonstرون nxënësi. Rubrika përmban edhe shembuj veprimtarish për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në komunikimin online dhe ndërmjetësimin gjuhësor. Gjithashtu në këtë rubrikë jepen

përshkruesit e kompetencës së shumë gjuhësisë dhe shumë kulturave.

- *Metodologjia e mësimdhënies.* Në lëndën e gjuhës së huaj të dytë është e rëndësishme t'i kushtohet një vëmendje e madhe përdorimit të metodave ndërvepruese dhe me në qendër nxënësin, të nxënit bashkëveprues, mësimdhënies së diferencuar, përdorimit të teknologjisë, etj.
- *Vlerësimi i nxënësve.* Në këtë rubrikë përshkruhen në mënyrë të përmblendhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit, vlerësimin si metodologji të nxëni. Gjithashtu në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj të vlerësimit të punës me shkrim.

- *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren në lëndën e gjuhës së huaj të dytë janë pjesë e kësaj rubrike. Zbatimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si mjete ndihmëse trajtohen gjithashtu në program si burime të rëndësishme për zhvillimin e aftësive gjuhësore.
- *Rekomandime për zbatimin e programit.* Në këtë rubrikë jepen disa rekomandime për përdoruesit e programit lëndor siç janë: nxënësit, mësuesit, hartuesit e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë, prindërit.
- *Ndryshimet përmbajtjesore.* Në këtë rubrikë përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyçe dhe atyre të lëndës, sipas klasave të arsimit të mesëm të lartë. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive.

Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që mundësojnë nxënësin të përballë me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin si qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në situata të reja dhe jetësore, duke u vendosur vetë nxënësi në qendër të procesit. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe që mund të zhvillojë nxënësi në klasën e dhjetë dhe të njëmbëdhjetë në lëndën e gjuhës së huaj të dytë mund të përmbledhen si më poshtë:

Tabela 2. Kompetencat kyç dhe rezultatet e të nxënit.

1	Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare
	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> - komunikon si dëgjues, folës, lexues dhe shkruar në situata të ndryshme dhe për qëllime të ndryshme; - ndërton identitetin e tij kulturor dhe gjuhësor, si dhe kontribuon në transmetimin dhe pasurimin e trashëgimisë gjuhësore amtare; - përdor drejt strukturën dhe rregullat e drejtshkrimit të gjuhës amtare në një numër të caktuar kontekstesh; - prezanton një temë të caktuar nga arti, shkenca, jeta e përditshme, duke përdorur TIK-un dhe mediat e tjera të shkruara dhe elektronike; - përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut gjatë procesit të të nxënit.
2	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i> - komunikon në gjuhë të huaj, duke krijuar një atmosferë pozitive dhe mbështetëse; - thekson rëndësinë personale të ngjarjeve dhe përvojave duke dhënë shpjegime të thjeshta; - shkruan thjeshtë dhe shkurt për tema që lidhen me fushën e tij të interesit; - përshkruan dhe prezanton thjeshtë temash që lidhen me fushën e tij të interesit; - lexon, kupton dhe prodhon tekste shumë të thjeshta , përfshirë tekstet digjitale; - respekton dhe vlerëson gjuhët dhe kulturat e vendeve të tjera duke promovuar shumë gjuhësinë; - përdor drejt strukturën dhe rregullat e drejtshkrimit të gjuhës së huaj; - angazhohet dhe kontribuon në një diskutim shumë të thjeshtë me të tjerët për një temë nga jeta e përditshme;

	- përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut, aplikacionet digjitale dhe IA gjatë procesit të të nxënit.
3	Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri
	<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> - sqaron me fjali shumë të thjeshta ecurinë e zgjidhjes së një problemi në klasë apo jashtë saj; - liston me fjali shumë të thjeshta rezultatet e arritura gjatë një eksperimentimi në shkollë apo diku tjetër;
4	Kompetenca digjitale
	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> - përdor përmbajtje shumë të thjeshtë digjitale; - përdor mjete digjitale për të prodhuar, për të paraqitur dhe për të kuptuar informacione të thjeshta; - përdor teknologjinë digjitale për të krijuar dhe për të bashkëpunuar me të tjerët drejt qëllimeve personale ose sociale; - demonstroi shkathtësi të përdorimit të TIK-ut në situata të përditshme dhe në përmbushjen e kërkesave të ndryshme gjatë të nxënit; - përdor programet e TIK-ut në mënyrë efektive për të komunikuar dhe për të bashkëpunuar me bashkëmoshatarët; - prezanton një projekt të thjeshtë, duke përdorur sekuenca animimesh, videosh, figurash për demonstrimin e temave mësimore; - ndërjegjësohet mbi globalizmin dhe larmit e kulturave, duke shkëmbyer me nxënësit e vendeve të ndryshme përvojat e tij;
5	Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit
	<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i> - identifikon përparësitë dhe dobësitë personale, përparon duke u mbështetur në përparësitë e tij dhe punon për kapërcimin e dobësive/mangësive;

	- organizon të nxënit, fokusohet dhe vendos qëllime, vlerëson në mënyrë kritike punën e tij duke iu referuar qëllimeve fillestare; - motivon dhe vlerëson veten, mëson dhe punon në mënyrë të pavarur dhe në bashkëpunim; - komunikon në mënyrë konstruktive dhe bashkëpunon në ekip, negocion, kupton ndjenjat, mendimet dhe perspektivat e të tjerëve; - diskuton në grup për mënyrat e bashkëpunimit me të tjerët për të zgjidhur një situatë të njohur;
6	Kompetenca qytetare
	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i> - angazhohet në mënyrë efektive me të tjerët në çështjet publike dhe tregon solidaritet dhe interes në zgjidhjen e problemeve; - vlerëson diversitetet dhe demonstroi tolerancë, mirëkuptim, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve; - demonstroi vlerat dhe parimet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme; - menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive dhe të paanshme; - demonstroi sjellje etike dhe të përgjegjshme ndaj mjedisit dhe kontribuon në qëndrueshmërinë mjedisore; - merr pjesë në përgatitjen dhe në organizimin e një aktiviteti (në shkollë apo në komunitet) për mbrojtjen e mjedisit natyror;
7	Kompetenca e sipërmarrjes
	<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> - menaxhon projektet, planifikon, organizon, drejton dhe delegon; - identifikon pikat e forta dhe kufizimet, punon në mënyrë të pavarur si dhe bashkëpunon me të tjerët; - planifikon dhe menaxhon me sukses një projekt të thjeshtë me objektiva të caktuara; - përdor aftësitë digjitale për llogaritjen, analizën, interpretimin dhe paraqitjen e të dhënave me informacione të nevojshme; - zbaton udhëzimet dhe rregullat e shkruara në udhëzues, katalog, apo skicë për përdorimin e drejtë të mjeteve laboratorike, etj;

	- paraqet kompetencat e nevojshme për të përballuar situata të ndryshme jetësore apo për zhvillimin e karrierës në një fushë të caktuar;
8	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> - njeh, respekton dhe çmon kulturën e tij si dhe vlerat, besimet dhe kulturat e të tjerëve; - shpreh idetë, përvojat, emocionet në arte të ndryshme dhe forma të tjera kulturore, shijon dhe vlerëson veprat e artit; - shpreh veten në media të ndryshme, duke përdorur dhe përmirësuar kapacitetin personal; - identifikon dhe realizon mundësitë për të shprehur vlera personale, sociale ose tregtare nëpërmjet arteve dhe formave të tjera kulturore; - angazhohet në proceset krijuese individualisht dhe kolektivisht.

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën e gjuhës së huaj të dytë

Temat ndërkurrikulare janë tema madhore, me të cilat përballet shoqëria tani dhe në të ardhmen. Ato integrojnë fushat e të nxënësve, të cilat ndihmojnë nxënësin të interpretojë botën dhe të lidh dijet e marra në shkollë me jetën dhe interesat e tij.

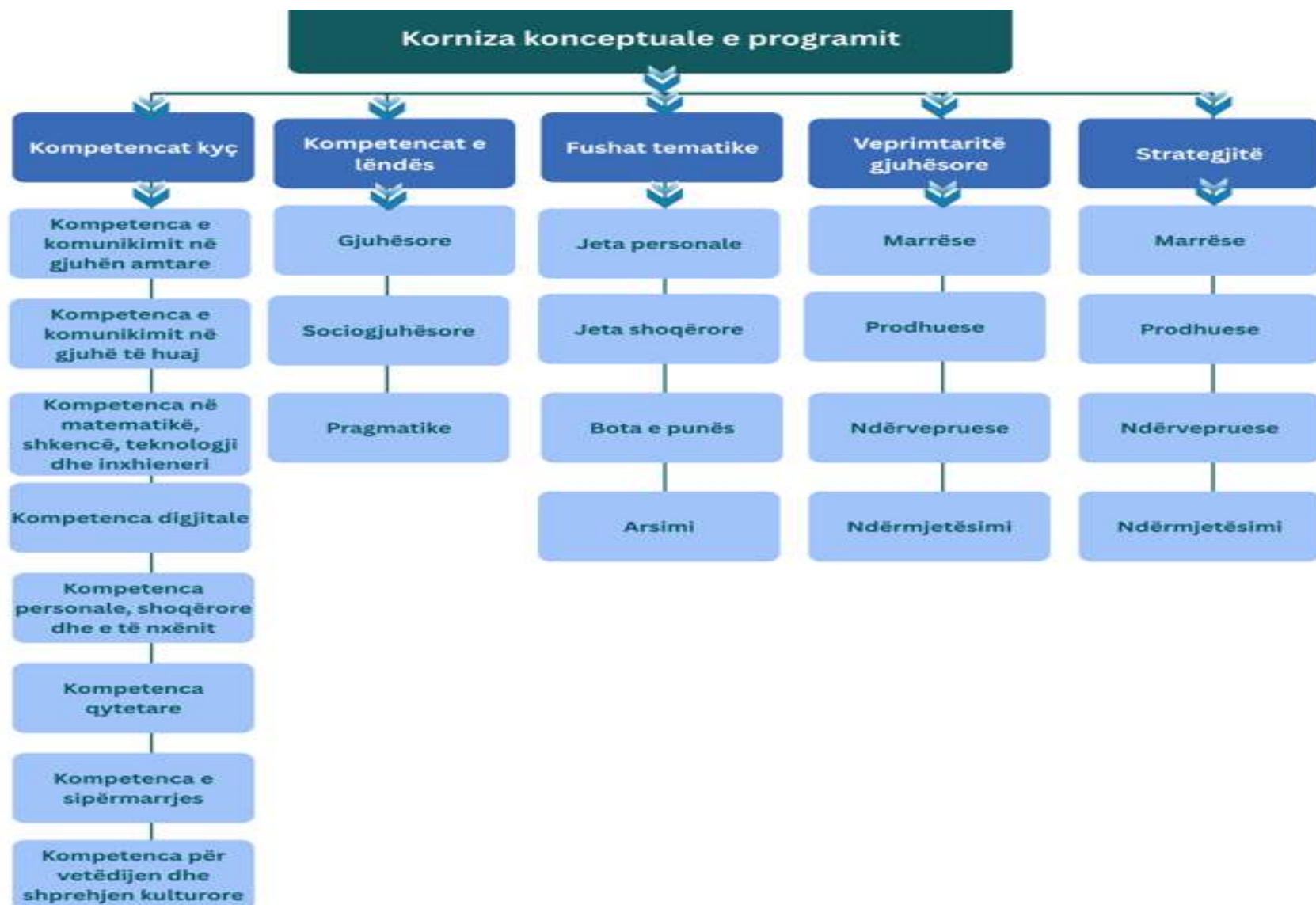
Integrimi i temave ndërkurrikulare me gjuhën e huaj në arsimin e mesëm të lartë u mundëson nxënësve të aplikojnë njohuritë e tyre gjuhësore në situata të ndryshme nga jeta reale. Kjo i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e të menduarit në mënyrë krijuese dhe kritike, duke i inkurajuar ata të eksplorojnë më tej botën që i rrethon. Përdorimi i gjuhëve të huaja si një mjet komunikimi dhe shprehjeje, zhvillon tek nxënësit aftësi të rëndësishme të cilat ndihmojnë në përshtatjen me tregun e punës dhe jetën e përditshme. Kjo qasje gjithashtu rrit motivimin dhe angazhimin e nxënësve si qytetarë aktiv në shoqëri.

- *Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.* Gjuha e huaj i ndihmon nxënësit të kuptojnë më mirë historinë dhe kulturën e vendeve të ndryshme, duke krijuar një lidhje me identitetin e tyre kombëtar. Në orën e mësimin të gjuhës së huaj të dytë, nxënësit nëpërmjet projekteve të ndryshme diskutojnë mbi tradita, zakone dhe vlera nga kultura e vendit të tyre dhe vendeve e popujve të tjerë, duke nxitur mirëkuptimin dhe respektin për diversitetin kulturor.
- *Qytetaria aktive dhe sipërmarrja.* Në orën e gjuhës së huaj të dytë, nxënësit mund të diskutojnë dhe të shkruajnë ese mbi rëndësinë e të qenit qytetar aktiv në shoqëri, të flasin për jetën e sipërmarrësve të suksesshëm, etj. Gjithashtu, nxënësit mund të organizojnë lojë me role si krijimi i një tregu të vogël në klasë, organizimi i një aktiviteti vullnetar në komunitet, ose të punojnë me projekte për hartimin e një plani biznesi, organizimin e një fushate ndërgjegjëse për problemet që shqetësojnë komunitetin, etj.
- *Shëndeti mendor, fizik dhe siguria.* Gjuha e huaj jo vetëm që ndihmon në promovimin e shëndetit mendor, fizik dhe siguri përmes informimit dhe komunikimit efektiv, por ajo shërben edhe si një mjet për të rritur vetëdijen dhe për t'u angazhuar në diskutime të rëndësishme për shëndetin. Nxënësit mësojnë të lexojnë dhe interpretojnë materiale informative, si artikuj dhe broshura, që lidhen me shëndetin dhe mirëqenien. Gjatë diskutimeve mbi tema si stresi, ushqimi i shëndetshëm dhe praktikatat e siguri, nxënësit zhvillojnë aftësi për të shprehur mendimet dhe ndjenjat e tyre.
- *Zhvillimi i qëndrueshëm dhe qëndrueshmëria mjedisore.* Gjuha e huaj e dytë
- nëpërmjet teksteve informuese promovon zhvillimin e qëndrueshëm dhe qëndrueshmërinë mjedisore. Nxënësit mësojnë të lexojnë dhe interpretojnë materiale mbi temat si energjia e rinovueshme, mbetjet dhe ndryshimet klimatike, etj.
- *Teknologjia, shoqëria dhe media.* Gjuha e huaj ndihmon nxënësit të përpunojnë dhe interpretojnë informacionin digjital si dhe të kuptojnë sa më mirë marrëdhënien mes teknologjisë, shoqërisë dhe medias. Duke lexuar dhe analizuar artikuj, postime në rrjetet sociale dhe burime të tjera, nxënësit zhvillojnë aftësi për të identifikuar dhe diskutuar ndikimin që ka media në shoqëri.

Veprimtaritë praktike të zhvillimit të temave ndërkurrikulare mund të përshkruhen në udhëzuesit kurrikularë lëndorë.

4.3 Kompetencat e lëndës së gjuhës së huaj të dytë dhe rezultatet e të nxënit

Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaj është një sintezë e njohurive të parimeve bazë gramatikore, të përdorimit të funksioneve gjuhësore në situata të ndryshme komunikimi dhe lidhjes së tyre me parimet e ligjërimit.

Bazuar në kurrikulë arsimit të mesëm të lartë, lënda e gjuhës së huaj synon të përmbushë 3 kompetenca, të cilat lidhen me kompetencat kyçe që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij dhe arrihen nëpërmjet veprimtarive gjuhësore që kryen nxënësi për përmbushjen e detyrave të caktuara. Këto kompetenca zbërthehen në rezultate të nxëni për secilën klasë.

Përshkrimi i kompetencave të lëndës

Kompetenca e komunikimit gjuhësor përbëhet nga kompetencat e mëposhtme:

- a) Kompetenca gjuhësore** nënkupton përvetësimin e rregullave gramatikore, semantike, fonetike, ortografike si dhe pasurimin e fjalorit.
- b) Kompetenca socio-gjuhësore** ka të bëjë me dimensionin shoqëror të gjuhës dhe i referohet të mësuarit të akteve të ndryshme të ligjërimit dhe komunikimit në kontekste të ndryshme shoqërore. Këto kontekste kanë të bëjnë me statusin shoqëror, gjininë, moshën e nxënësit si dhe me faktorë të tjerë që influencojnë në stilin dhe regjistrat e gjuhës. Zhvillimi i kësaj kompetence është shumë i rëndësishëm pasi në situata të ndryshme duhen përdorur lloje të ndryshme shprehjesh si edhe duhen mbajtur qëndrime, besime, vlera dhe pikëpamje të ndryshme.
- c) Kompetenca pragmatike** ka të bëjë me njohjen e rregullave dhe parimeve sipas të cilave mesazhi komunikues organizohet dhe strukturohet (zhvillimi i temës, lidhja logjike e ideve, koherenca e mendimeve) dhe realizimin e funksioneve komunikuese (kërkimi i informacionit, dhënia e këshillës, kërkimi për ndihmë, rënia dakord, përshëndetjet etj).

Rezultatet e të nxënit të kompetencave të lëndës për gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 1.

Rezultatet e të nxënit të kompetencave të lëndës për gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 1.

Rezultatet e të nxënit të kompetencave të lëndës për gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3, tabela 1.

5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për klasën e dhjetë dhe njëmbëdhjetë

Lënda e gjuhës së huaj të dytë në klasën e dhjetë dhe të njëmbëdhjetë zhvillohet për 36 javë mësimore me nga 2 orë secila (45 min), pra gjithsej 72 orë. Programi i gjuhës së huaj të dytë specifikon peshën (orët e sugjeruara) për secilin komponent mësimor. Shuma e orëve sugjeruese për secilin komponent është e barabartë me sasinë e orëve vjetore të përcaktuara në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë. Shpërndarja e orëve ka për qëllim që përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secili komponent në raport me orët totale vjetore.

Tabela 3: Orë të sugjeruara klasa e dhjetë

	Formimi kulturor dhe ndërkulturor	Formimi gjuhësor		Projekti dhe puna me Portofolin Evropian të Gjuhëve (PEGJ)	Totali i orëve
		Gramatika	Funksionet gjuhësore		
Klasa e X	34 orë	20 orë	10 orë	8 orë	72 orë

Tabela 4: Orë të sugjeruara klasa e njëmbëdhjetë

	Formimi kulturor dhe ndërkulturor	Formimi gjuhësor		Projekti dhe puna me Portofolin Evropian të Gjuhëve (PEGJ)	Totali i orëve
		Gramatika	Funksionet gjuhësore		
Klasa e XI	34 orë	20 orë	10 orë	8 orë	72 orë

Në orët e formimit kulturor përfshihen pjesët e reja të leximit dhe të dëgjimit të cilat përfshijnë njohuritë që merr nxënësi mbi botën e punës, shkollës, jetës personale, natyrës, udhëtimet, kulturat dhe traditat e vendeve të ndryshme etj. Nëse mësuesi vë re se disa njohuri nuk mund të përvetësohen nga nxënësi brenda një ore mësimore, ai planifikon orë rimarrje për ato njohuri.

Orët e formimit gjuhësor mbi gramatikën përfshijnë njohuritë gramatikore dhe punën me fjalorin që realizohet gjatë vitit. Këtu mund të përfshihen edhe orët e e përsëritjes, përforcimit të njohurive nëse mësuesi e shikon të nevojshme dhe të testeve. Gjithashtu njohuritë gramatikore nuk mund të merren jashtë kontekstit dhe duke pasur parasysh që përqasja në kurrikulën bërthamë është të mësuarit nëpërmjet situatave të të nxënës, këto njohuri mund të ndërthuren edhe gjatë orëve kur fokusi është të folurit ose të shkruarit.

Funksionet gjuhësore ju referohen akteve të komunikimit që nxënësi realizon gjatë procesit të marrjes së gjuhës së huaj dhe mund të realizohen në përputhje me njohuritë dhe shkathtësitë e tjera.

Planifikimi i orëve të punës me Portofolin Evropian të Gjuhëve (PEGJ) në lëndën e gjuhës së huaj të dytë ndihmon nxënësin të identifikojë dhe vlerësojë arritjet e tij gjuhësore në mënyrë sistematike nëpërmjet një strukture të qartë për zhvillimin e aftësive dhe përmirësimin e kompetencave, duke e inkurajuar atë të jetë i pavarur në përvetësimin e gjuhës. Mësuesi planifikon veprimtari me PEGJ për ditën Evropiane të gjuhëve të huaja si dhe gjatë orëve të projektit.

5.2 Përmbajtja e klasës së dhjetë dhe njëmbëdhjetë

Përqasja e adoptuar nga Kuadri i Përbashkët Evropian i Referencave për Gjuhët (KPER) është e orientuar drejt veprimit ku nxënësi konsiderohet si “aktor shoqëror” d.m.th. pjesëtar i shoqërisë i cili ka detyra për të përmbushur (të cilat nuk janë vetëm gjuhësore) në rrethana dhe në një mjedis të caktuar dhe brenda një fushe të caktuar veprimi.

Përdorimi i gjuhës së huaj, duke përfshirë edhe të nxënësve të saj, përfshin veprimtari që kryen nxënësi, i cili si individ dhe si pjesëtar i shoqërisë zhvillon kompetencat kyçe dhe në veçanti kompetencën e komunikimit gjuhësor. Gjatë këtij procesi, nxënësi përdor kompetencat kyçe në situata dhe kushte të ndryshme, përfshihet në veprimtari gjuhësore të shumëllojshme, duke mobilizuar strategjitë më të përshtatshme për përmbushjen e detyrave që duhet të realizojë. Monitorimi i këtyre veprimeve nga vetë nxënësi çon në përforsimin ose përmirësimin e kompetencave kyçe. Kjo përfaqësohet në figurën e mëposhtme.

Diagrama 3: Të mësuarit dhe përdorimi i gjuhës së huaj

Njohuri dhe koncepte

Njohuritë dhe konceptet kryesore që trajtohen në lëndën e gjuhës së huaj të dytë mund të jenë shumë të ndryshme, por për qëllime praktike në lidhje me të nxënit dhe mësimdhënien e gjuhëve, ato mund të klasifikohen gjerësisht në katër fusha kryesore: (a) fusha personale, (b) fusha publike, (c) fusha arsimore -edukative dhe (d) fusha profesionale të cilat ndahen në nën tema.

Temat dhe nën temat, njohuritë gramatikore dhe funksionet gjuhësore të cilat mund të trajtohen në klasën e dhjetë dhe të njëmbëdhjetë në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 2.

Temat dhe nën temat, njohuritë gramatikore dhe funksionet gjuhësore të cilat mund të trajtohen në klasën e dhjetë dhe të njëmbëdhjetë në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 2.

Temat dhe nën temat, njohuritë gramatikore dhe funksionet gjuhësore të cilat mund të trajtohen në klasën e dhjetë dhe të njëmbëdhjetë në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3, tabela 2.

5.3 Veprimtari gjuhësore

Për të përmbushur rezultatet e të nxënit dhe për të forcuar kompetencat e lëndës së gjuhës së huaj të dytë dhe aftësitë e të dëgjuarit, të folurit, të lexuarit dhe të shkruarit, nxënësi kryen veprimtaritë gjuhësore të mëposhtme:

- a) **Veprimtari marrëse** (të lexuarit, të dëgjuarit)
- b) **Veprimtari prodhuese** (të folurit, të shkruarit)
- c) **Veprimtari ndërvepruese** (të folurit, të shkruarit)
- d) **Veprimtari ndërmjetësimi** (ndërmjetësimi gjuhësor dhe kulturor).

Lidhja midis aftësive, shkathtësive, veprimtarive gjuhësore dhe kompetencave mund të shihet si një lidhje burimore ku nxënësi gjen tek kompetencat mjetet për të realizuar veprimtaritë, por këto të fundit modifikohen dhe shtohen gjatë procesit të komunikimit.

Përdorimi i gjuhës veçanërisht në ndërveprim me të tjerët lejon përvetësimin e gjuhës, e cila në vetvete përfshin zhvillimin e kompetencave. Të mësuarit e pa kontekstualizuar të kompetencave (si p.sh mësimi i rregullave gramatikore) e ndihmon nxënësin, por nuk është i mjaftueshëm për të

përdorur gjuhën si një mjet komunikimi. Përshkrimi i detajuar i veprimtarive të mëposhtme ndihmon mësuesin për të përcaktuar rezultatet e të nxënësve për orën mësimore.

a) Veprimtari marrëse

Marrja e informacionit përfshin të kuptuarin dhe përpunimin e të dhënave në situata të ndryshme kur nxënësi e dëgjon, e lexon ose e shikon një informacion të caktuar si për shembull: dëgjimi i njoftimeve publike, informimi (media), të qenit spektator (kinema, teatër, mbledhje publike, konferenca, shfaqje), leximi për t'u orientuar, për t'u informuar ose për të ndjekur udhëzime, leximi për kënaqësi, etj. Si kur dëgjon ashtu edhe ku lexon nxënësi punon për të kuptuar informacionin, duke kaluar nga aspektet më të thjeshta (identifikimi i titullit, përcaktimi i temës, kuptimi i përgjithshëm dhe deshifrimi i situatës së komunikimit, kërkimi i një informacioni specifik, për shembull mbi një personazh, marrja e detajeve) drejt përpunimit të informacioneve më komplekse (lidhja midis informacioneve të ndryshme, leximi i mesazheve të nënkuptuara, etj.) sipas nivelit të kompetencës që synohet.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për marrjen e informacionit të shpjeguar në formën e rezultateve të të nxënësve në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 3.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për marrjen e informacionit të shpjeguar në formën e rezultateve të të nxënësve në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 3.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për marrjen e informacionit të shpjeguar në formën e rezultateve të të nxënësve në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3, tabela 3.

b) Veprimtari prodhuese

Veprimtaritë prodhuese përfshijnë detyrat që realizon nxënësi me gojë dhe me shkrim. Nxënësi realizon detyra me gojë si për shembull bën njoftime publike reale ose imagjinare, lexon një tekst të përgatitur me zë të lartë, këndon një këngë, prezanton një detyrë, komenton një ngjarje,

mbron një pikëpamje të tij, etj. Nxënësi gjithashtu realizon detyra me shkrim si për shembull plotëson një pyetësor, shkruan një artikull për shtyp, krijon një poster, përpilon një listë, harton një raport, përmbledh një artikull, shkruan një e-mail, tregim, ese, etj.

Të gjitha detyrat që realizon nxënësi si me shkrim apo me gojë duhet të jenë pjesë e një situatë komunikimi nga jeta reale që justifikon përdorimin e gjuhës së huaj.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur prodhon informacion të shpjeguar në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 4.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur prodhon informacion të shpjeguar në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 4.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur prodhon informacion të shpjeguar në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3, tabela 4.

c) Veprimtari ndërvepruese

Nxënësi e mëson dhe e përdor më mirë gjuhën e huaj kur ai vendoset në situata ndërveprimi dhe shkëmben ide me një ose më shumë bashkëbisedues. Ndërveprimi me gojë zhvillohet kryesisht në formën e diskutimeve formale ose informale, debateve, intervistave, bisedave, etj. Ndërveprimi me shkrim po merr gjithnjë e më shumë rëndësi në jetën e përditshme si pasojë e zhvillimit të rrjeteve sociale dhe mjeteve të lëvizshme të komunikimit: e-mail, mesazhe SMS, postime në Twitter, forume diskutimesh, shkrime bashkëpunuese të teksteve online, etj.

Që të jetë efektiv, ndërveprimi duhet t'i afrohet sa më shumë situatave autentike dhe të ngjashme me jetën reale, ku shkëmbimi i informacionit tashmë është një nevojë për secilin nga ne.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur ndërvepron me të tjerët të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 5.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur ndërvepron me të tjerët të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 5.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur ndërvepron me të tjerët të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3, tabela 5.

d) Veprimtari ndërmjetësimi

Ndërmjetësimi gjuhësor sipas Kuadrit të Përbashkët Evropian për Gjuhët dhe Volumit Shoqërues, ka të bëjë me mënyrën se si nxënësi/ ja shpjegon një material të cilin e ka lexuar ose dëgjuar diku që nuk mund ta kuptojë atë material. Ndërmjetësimi gjuhësor përfshin një sërë veprimtarish që variojnë nga perifrazimi e deri te përkthimi. Ndërmjetësimi e vendos nxënësin në një situatë ku ai vlerëson të gjithë njohuritë dhe aftësitë e tij. Në të dyja format, atë me gojë dhe atë me shkrim, nxënësi ndërmjetësues:

- merr shënime, perifrazon ose bën përmbledhjen e një materiali për shokët e klasës;
- identifikon elementet kulturore që janë të pakuptueshme për të tjerët dhe i bën ato të kuptueshme;
- përkthen një tekst të shkruar, ose realizon një dublim filmi për të tjerët;
- udhëheq një punë kolektive, lehtëson bashkëpunimin, kontribuon në shkëmbime ndërkulturore, etj.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi gjatë ndërmjetësimit gjuhësor të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 6.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi gjatë ndërmjetësimit gjuhësor të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 6.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi gjatë ndërmjetësimit gjuhësor të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3, tabela 6.

5.4 Strategji komunikimi

Për të kryer detyrat që i jepen nxënësi duhet të përfshihet në veprimtari të shumta gjuhësore dhe të përdorë strategji komunikimi. Strategjitë që përdor nxënësi për të komunikuar konsiderohen si një lidhëse midis burimeve të nxënësit (kompetencat) dhe se çfarë ai mund të bëjë me ato

(veprimtaritë komunikuese). Shumica e situatave përfshijnë llojshmëri veprimtarish dhe përdorim të më shumë se një aftësie ose shkathtësie. Strategjitë janë mjeti që nxënësi përdor për të mobilizuar dhe balancuar të gjitha burimet e tij, të aktivizojë të gjitha aftësitë e tij për të përmbushur plotësisht dhe me sukses detyrat që i jepen.

Strategjitë që përdor nxënësi të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 7.

Strategjitë që përdor nxënësi të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 7.

Strategjitë që përdor nxënësi të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3, tabela 7.

5.5 Kompetenca shumë gjuhësore dhe shumë kulturore

Programi i lëndës së gjuhës së huaj të dytë inkurajon të mësuarin e shumë gjuhëve dhe njohjen e shumë kulturave si faktorë që ndihmojnë nxënësin të zhvillojë kompetencën e komunikimit në gjuhë amtare dhe gjuhë të huaj. Kjo qasje thekson faktin se përvoja e nxënësit me gjuhët në kontekstet e tij kulturore zgjerohet, nga gjuha amtare në atë të shoqërisë në përgjithësi dhe më pas në gjuhët e popujve të tjerë (qoftë të mësuar në shkollë, apo nga përvoja të ndryshme në jetë). Nxënësi nuk i mban këto gjuhë dhe kultura të ndara, por përkundrazi ndërton një kompetencë komunikuese në të cilën kontribuojnë të gjitha njohuritë dhe përvojat gjuhësore dhe në të cilën gjuhët ndërlidhen dhe bashkëveprojnë. Në situata të ndryshme, nxënësi përdor pjesë të ndryshme të kësaj kompetence për të arritur komunikim efektiv me një bashkëbisedues të caktuar. Kjo qasje gjithashtu thekson rëndësinë që ka njohja e gjuhëve të tjera dhe kulturave të ndryshme duke ndihmuar nxënësin të kuptojë dhe të respektojë diversitetin gjuhësor dhe kulturor. Në këtë mënyrë, nxënësi zhvillon aftësi për të komunikuar në një shoqëri gjithnjë e më ndryshim dhe ndihmon që kjo shoqëri të jetë më tolerante dhe më e hapur. Integrimi i elementeve kulturore në mësimdhënie e inkurajon nxënësin të njohet me këndvështrime të ndryshme dhe gjithashtu të forcojë identitetin e tij kulturor, duke u bërë një qytetar më i angazhuar dhe i vetëdijshëm në shoqëri.

Nxënësi reflekton dhe dokumenton në Portofoli Evropian i Gjuhëve (ELP) përvoja të larmishme ndërkulturore të cilat e ndihmojnë në të nxënin e gjuhëve të huaja.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për të zhvilluar dhe forcuar kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturore, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 8.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për të zhvilluar dhe forcuar kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturore, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 8.

Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për të zhvilluar dhe forcuar kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturore, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3, tabela 8.

5.6 Qëndrime dhe vlera

Në lëndën e gjuhës së huaj të dytë nxënësi demonstroi qëndrimet dhe vlerat të përmbledhura si më poshtë:

Nxënësi:

- demonstroi pavarësi dhe është i paanshëm në marrjen e vendimeve kryerjen e veprimeve të tij;
- demonstroi besim dhe vullnet në punën dhe përpjekjet e tij për arritjen e rezultateve;
- respektoi përpjekjet personale dhe ato në grup duke treguar gatishmëri për të bashkëpunuar;
- ndjek më vëmendje shokët kur flasin dhe respektoi radhën e të folurit;
- përzgjedh fjalorin e duhur (nuk fyen, përdor fjalët e mirësjelljes etj.) dhe tregon empati gjatë komunikimit me shokët e klasës;
- tregon interes në materialet që lexon dhe vlerëson burime të ndryshme informacioni;
- respektoi bashkëfolësit pa dallime gjinie, besimi, ideje;
- demonstroi bashkëpunim dhe qëndrim etik gjatë punës në grup dhe në diskutime;
- mban qëndrimin e tij ndaj problemeve që dalin në klasë dhe në shkollë;
- merr pjesë në diskutime duke respektuar dhe pranuar mendimin ndryshe;
- vlerëson kontributin e të tjerëve gjatë kryerjes së një detyre;
- njeh, respektoi dhe pranoi diversitetin gjuhësor dhe kulturor;
- është i ndërgjegjshëm për ndikimin e teknologjisë në gjuhë dhe komunikim.
- është i ndërgjegjshëm për kontributin e gjuhëve në zhvillimin e mendimit kritik.

5.7 Formimi kulturor dhe ndërkulturor

Mësimi i gjuhëve të huaja ka si objektiv kryesor sigurimin e komunikimit mes folësve të kulturave ku fliten këto gjuhë. Pavarësisht këtij funksioni fillestar, i cili është i rëndësishëm, komunikimi ndërgjuhësor ka një dimension më të thellë: njohjen e kulturës dhe historisë që përmbajnë gjuhët e huaja që nxënësi mëson. Ky dimension i mësimi të gjuhës së huaj, që lidhet me komunikimin dhe kulturën, hedh bazat në arsimin e mesëm të ulët dhe forcohet në arsimin e mesëm të lartë.

Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësi vazhdon dhe përshpejton eksplorimin e tij gjithnjë e më të plotë të lidhjes kulturore që kanë gjuhët. Gjuhët e huaja i mundësojnë nxënësit të kuptojë një univers të ri, të përballët me një botë që është më shumë ose më pak e largët nga universi i tij i zakonshëm dhe të gjejë, në dallimin dhe ndryshimin nga kultura e tij, një pasurim që do ta formojë gjatë gjithë jetës së tij. Dimensioni kulturor, i domosdoshëm për dialogun shoqëror, shënon një hap të rëndësishëm për nxënësin pasi ai zgjeruan horizontin e tij kulturor dhe shoqëror me një nivel më të lartë autonomie. Arsimi i mesëm i lartë ofron mundësi të ndryshme për nxënësit në pasurimin e përvojave për të komunikuar – konferenca, takime, partneritete, shkëmbime, intershipe – të cilat janë faktorë të favorshëm për krijimin e marrëdhënieve të ndryshme njerëzore. Për më tepër, zhvillimi i rrjeteve digjitale shtohet në këtë realitet të ri.

5.8 Tiparet cilësore të gjuhës së folur

Tiparet cilësore të gjuhës së huaj përfshijnë disa aspekte të rëndësishme që ndihmojnë në vlerësimin e aftësive gjuhësore të të nxënësit. Këto tipare kanë të bëjnë me gamën e fjalorit dhe strukturave gramatikore që përdor nxënësi, përdorimin e saktë të gramatikës dhe fjalorit, rrjedhshmërinë në të folur, aftësinë për të marrë pjesë në biseda me të tjerët, organizimit logjik të ideve, si dhe mënyrën e shqiptimit të fjalëve.

Tiparet cilësore të gjuhës së folur të cilat përcaktojnë suksesin e nxënësit në realizimin e funksioneve komunikuese në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1, tabela 9.

Tiparet cilësore të gjuhës së folur të cilat përcaktojnë suksesin e nxënësit në realizimin e funksioneve komunikuese në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabela 9.

Tiparet cilësore të gjuhës së folur të cilat përcaktojnë suksesin e nxënësit në realizimin e funksioneve komunikuese në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 2, tabela 9.

5.9 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).

Për një planifikim sa më të mirë të orës së mësimi në përmbushje të rezultateve të të nxënit programi përfshin shembuj nga fusha të ndryshme tematike. Në anekset përkatëse për secilën gjuhë paraqiten shembuj të veprimtarive të cilat planifikon mësuesi në përmbushje të rezultateve të të nxënit. Shembujt e dhënë fokusohen në rezultatet e të nxënit të komunikimit online dhe ndërmjetësimi gjuhësor e kulturor. Gjithashtu në këtë rubrikë jepen shembuj se si lidhen kompetencat e lëndës me strategjitë përkatëse për përmbushjen e rezultateve të të nxënit.

Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve dhe lidhjen e kompetencave të lëndës me strategjitë e të nxënit në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1 tabelat 10,11.

Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve dhe lidhjen e kompetencave të lëndës me strategjitë e të nxënit në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2, tabelat 10,11.

Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve dhe lidhjen e kompetencave të lëndës me strategjitë e të nxënit në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 1 tabelat 10,11.

6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

6.1 Qasja e orientuar drejt veprimit

Metodologjia bazë në mësimdhënien e gjuhës së huaj bazohet në qasjen e orientuar drejt veprimit e cila ka në fokus aftësimin e nxënësit për të vepruar dhe shprehur në situata të ndryshme nga jeta reale. Në këtë qasje, nxënësi paraqitet si një pjesëtar i shoqërisë duke promovuar së pari autonominë dhe përfshirjen e tij në procesin e të nxënit.

Bazuar në këtë qasje programi i gjuhës së huaj të dytë nuk është një program linear i strukturave gjuhësore, ose një grup njohurish dhe funksionesh gjuhësore, por është një program i bazuara në analizën e nevojave të nxënësit, të orientuara drejt detyrave të jetës reale dhe të ndërtuara rreth nocioneve dhe funksioneve gjuhësore të zgjedhura për këtë qëllim. Kjo promovon një perspektivë ku merren në konsideratë aftësitë se çfarë është në gjendje të bëjë nxënësi. Gjithashtu mësuesi planifikon duke filluar nga nevojat që ka nxënësit për të komunikuar në një botë reale dhe më pas i përshtat ato me rezultatet e të nxënit dhe mënyrën e vlerësimit (backward planning/design).

Kur nxënësi konsiderohet si një pjesëtar i shoqërisë në përdorimin e gjuhës, ai përfshihet në procesin e të nxënit duke njohur më mirë natyrën sociale të gjuhës dhe përdorimin e saj në vend që thjesht të mësojë rreth gjuhës si një lëndë mësimore. Qasja e orientuar drejt veprimit e merr në konsideratë gjithashtu kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturave, duke i mundësuar nxënësit të përdorë të gjitha burimet e tij gjuhësore kur është e nevojshme, duke e inkurajuar ata të shohë dhe dallimet midis gjuhëve dhe kulturave.

Metodologjitë e mësimdhënies janë mjaft të rëndësishme për të realizuar një mësimdhënie efektive të orientuar drejt veprimit.

Mësuesit e gjuhës së huaj, duke mos lënë mënjane metodat tradicionale të mësimdhënies, duhet të përdorin gjerësisht metodën komunikuese në mësimdhënie. Qëllimi i kësaj metode është që në orën e mësimi gjuha e përdorur të jetë sa më afër gjuhës që përdoret në jetën e përditshme. Kjo do të thotë që mësuesi duhet t'i mësojë nxënësit jo “si të flasin” por “çfarë të flasin” dhe “kur të flasin”.

1. Mësimdhënie me në qendër nxënësin

Nxënësit janë në qendër të procesit të mësimdhënies i cili ndërtohet në varësi të nevojave, aftësive dhe interesave të nxënësve. Nxënësit e një klase janë të ndryshëm dhe kanë stile të ndryshme për sa i përket mënyrës se si ata nxënë: individualisht, në grup, nën udhëheqjen e mësuesit, të pavarur, me anë të mjeteve konkrete etj. Shembuj të mësimdhënies me në qendër nxënësin përfshijnë diskutimin, lojërat, simulimet, zbulimin dhe zgjidhjen e problemeve.

2. Të nxënit bashkëveprues

Të nxënit bashkëveprues është një metodë e mësimdhënies dhe të nxënit, ku nxënësit bashkohen për të eksploruar më tej konceptet e mësuara, për të krijuar projekte të ndryshme. Të mësuarit bashkëveprues ndihmon në zhvillimin e aftësive të komunikimit, zhvillon aftësitë sociale të nxënësve, promovon vetëvlerësimin e tyre dhe i bën ata nxënës autonomë.

3. Mësimdhënia e diferencuar

Mësimdhënia e diferencuar ndihmon mësuesit të angazhojnë në orën e mësimi çdo nxënës duke ju përshtatur stilit të tyre specifik të të nxënit. Mësimdhënia e diferencuar ofron një mënyrë për të përmbushur të gjitha nevojat e nxënësve duke i inkurajuar ata të shprehin atë që kanë mësuar në mënyra të ndryshme.

4. Integrimi i aftësive gjuhësore

Të katër aftësitë gjuhësore (të dëgjuarit, të lexuarit, të folurit dhe të shkruarit) duhet të integrohen tërësisht në mësimdhënien dhe të nxënin e gjuhës së huaj. Kjo metodologji holistike pasqyron natyrën komplekse të përdorimit të gjuhës në jetën reale dhe i përgatit më mirë nxënësit për komunikim efektiv në kontekste të ndryshme.

5. Përdorimi i teknologjisë dhe Inteligjencës Artificiale (IA)

Kjo metodologji përdor teknologjinë dhe inteligjencën artificiale për të krijuar përvoja të personalizuar dhe ndërvepruese të të nxënit. Përfshirja e teknologjisë dhe IA në metodologjitë e mësimi të gjuhës së huaj ofron një përvojë dinamike, të personalizuar dhe tërheqëse dhe përgatit më mirë nxënësit për komunikim në botën reale në gjuhën e huaj që po mësojnë.

6. Të nxënit bazuar në projekt

Të nxënit bazuar në projekt përfshin një qasje dinamike në klasë dhe një metodë mësimdhënieje përmes së cilës nxënësit fitojnë njohuri më të thellë duke eksploruar aktivisht sfidat dhe problemet e botës reale. Të nxënit bazuar në projekt krijon praktika të reja mësimore, të cilat pasqyrojnë mjedisin aktual ku nxënësit jetojnë dhe mësojnë, vendos kërkesa të reja për nxënësit dhe mësuesit për të sfiduar praktikat tradicionale në mësimin e gjuhëve të huaja.

7. Të nxënit bazuar në detyra

Mësuesi organizon mësimin rreth detyrave që nxënësit kryejnë duke përdorur gjuhën e huaj që po mësojnë. Këto detyra imitojnë aktivitetet e botës reale dhe kërkojnë që nxënësit të përdorin komunikim autentik. Fokusi është në arritjen e rezultateve të të nxënit përmes përdorimit të gjuhës, gjë që i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e tyre gjuhësore në mënyrë natyrale.

8. Të nxënit social dhe emocional

Kjo metodologji gërsheton parimet e të nxënit social dhe emocional (vetëdija, vetë-menaxhimi, ndërgjegjësimi social, aftësitë e marrëdhënieve dhe vendimmarrja e përgjegjshme) në të nxënit e gjuhëve të huaja, duke theksuar zhvillimin e inteligjencës emocionale të nxënësve krahas aftësive gjuhësore. Mësuesit krijojnë një mjedis të sigurt dhe gjithëpërfshirës ku nxënësit ndihen të sigurt kur përballen me, duke shprehur ndjenjat e tyre dhe duke mbështetur njëri-tjetrin.

9. Qëndrueshmëria mjedisore

Kjo metodologji i inkurajuar nxënësit të ndërveprojnë me mjedisin e tyre dhe ta përdorin gjuhën në mënyra autentike dhe kuptimplote. Përfshirja në orën e mësimin të ndryshimeve klimatike dhe çështjeve të tjera globale me të cilat po përballet shoqëria e bën mësimin e gjuhës së huaj më tërheqës, praktik dhe efektiv.

10. Edukimi për Median dhe Informacionin (EMI)

Edukimi për median dhe informacionin është një metodologji që ndërthur mësimin e aftësive gjuhësore me zhvillimin e të menduarit kritik, vlerësimin e informacionit dhe konsumin e përgjegjshëm të medias. Integrimi i EMI në mësimdhënien e gjuhës së huaj krijon një mjedis mësimor dinamik që përgatit nxënësit për komunikim efektiv dhe pjesëmarrje aktive në shoqërinë e një epoke digjitale.

11. Integrimi i qasjes STEAM (Science, Technology, Engineering, the Arts and Mathematics)

Nxënësi harton projekte ose detyra duke vënë në përdorim njohuritë e marra në matematikë, në lëndët shkencore dhe në art. Kjo qasje ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e shekullit 21 si bashkëpunimi, krijimtaria, dhe të menduarit kritik.

6.2 Roli i situatave praktike në mësimin e gjuhës së huaj

Një ndër mënyrat më efektive për të ndërtuar kuptim të qëndrueshëm dhe të thelluar të njohurive dhe koncepteve gjuhësore në arsimin e mesëm të lartë është përfshirja e situatave reale dhe praktike në procesin e të nxënit. Situatat e të nxënit në lëndën e gjuhës së huaj mund të zgjasin një ose disa orë mësimi. Këto situata ndihmojnë që nxënësi t'i përdorë njohuritë e marra në jetën e tij të përditshme pa vështirësi dhe në interes të tij. Mësimi nëpërmjet situatave reale, si biseda në dyqan, diskutime në klube, ose aktivitete shoqërore, i bën nxënësit të ndihen më të angazhuar dhe të motivuar në orën e mësimin. Duke u përfshirë në situata nga jeta reale nxënësit përmirësojnë aftësinë e të dëgjuarit dhe të folurit. Përballja me sfida reale i ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësitë e tyre të mendimit kritik dhe të zgjidhjes së problemeve, duke i përgatitur ata më mirë për situata të ndryshme në jetë. Pavarësisht metodave të përdorura mësuesi duhet të ketë parasysh që nxënësi ka fituar:

- kompetencat e duhura;
- aftësinë për t'i përdorur këto kompetenca;
- aftësinë për të përdorur strategjitë e duhura në vënien e kompetencave në veprim.

6.3 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën e gjuhës së huaj

Projektet kurrikulare përbëjnë një komponent të rëndësishëm të procesit mësimor në lëndën e gjuhës së huaj të dytë në arsimin e mesëm të lartë, pasi ato i japin mundësi nxënësve të zbatojnë njohuritë e fituara në mënyrë të pavarur, funksionale dhe krijuese, përtej detyrave standarde të tekstit shkollor. Projektet kurrikulare inkurajojnë nxënësit të praktikojnë aftësitë gjuhësore dhe të shprehin qartë idetë e tyre. Angazhimi në projekte i motivon nxënësit të jenë aktiv në procesin e të nxënës dhe të bashkëpunojnë me njëri tjetrin duke zhvilluar aftësitë e tyre sociale, mendimin kritik dhe aftësitë për zgjidhjen e problemeve. Gjithashtu projektet kurrikulare përfshijnë elemente kulturore, duke ndihmuar nxënësit të kuptojnë më mirë kulturën e vendeve ku flitet gjuha e huaj që ata po mësojnë dhe të zhvillojnë një ndjenjë të respektit për diversitetin kulturor.

Projektet mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me jetën e përditshme ku nxënësit zgjidhin probleme reale dhe marrin vendime të përgjegjshme.

Në këtë proces, roli i mësuesit është ai i *udhëheqësit/organizuesit dhe mentorit*, duke i ndihmuar nxënësit që:

- të formulojnë pyetje hulumtuese,
- të planifikojnë hapat e punës,
- të mbledhin dhe të analizojnë të dhëna,
- të interpretojnë rezultatet,
- të prezantojnë në mënyrë të qartë përfundimet e tyre.

Projektet gjithashtu ofrojnë mundësi për integrim ndërdisiplinor, duke lidhur gjuhën e huaj me matematikën, me shkencën, teknologjinë, ekonominë, gjeografinë apo edukimin qytetar, duke i përgatitur nxënësit për sfida reale që kërkojnë mendim kompleks dhe bashkëpunim.

6.4 Portofoli Evropian i Gjuhëve (PEGJ)

Portofoli Evropian të Gjuhëve (PEGJ), i akredituar nga Këshilli i Evropës për t'u përdorur si dokument kurrikular, është hartuar për tre qëllime kryesore:

- a. të mbështesë dhe të zhvillojë autonominë e nxënësit;
- b. të forcojë ndërgjegjësimin ndërkulturor të nxënësit;
- c. të promovojë plurilingualizmin.

PEGJ ka dy funksione:

- a. **Raportues**- tregon aftësitë e nxënësit në lidhje me gjuhët e huaja që ai di ose po mëson, duke dhënë informacion rreth përvojave dhe shembuj konkretë mbi arritjet e tij në këto gjuhë. Rëndësia e funksionit raportues të PEGJ-it ndryshon sipas moshës së nxënësit.
- b. **Pedagogjik**- PEGJ është hartuar me synimin e bërjes transparent të procesit të të nxënit të gjuhëve, duke ndihmuar nxënësin të zhvillojë kapacitetin për reflektim dhe vetëvlerësim. Ky funksion përkon me synimet e Këshillit të Evropës për forcimin dhe zhvillimin e autonomisë të nxënësit.

Portofoli Evropian i Gjuhëve (PEGJ) përbëhet nga tri pjesë:

1. **Pasaporta Gjuhësore**
2. **Biografia Gjuhësore**
3. **Dosja**

Detyrat e portofolit mund të jenë punime të kryera në klasë dhe/ose jashtë saj, dëshmi e kontributeve dhe talentit të nxënësit të cilat nxënësi i përzgjedh bazuar në përshkruesit e Biografisë Gjuhësore tek PEGJ për një aftësi të caktuar (të lexuarit, të dëgjuarit, të folurit, të shkruarit) dhe nivelit përkatës. Detyrat duhet të përfshijnë të gjitha aftësitë e gjuhës (të folurit, të dëgjuarit, të shkruarit dhe të lexuarit).

Duke qenë një dokument kurrikular mësuesi duhet të planifikojë veprimtari të larmishme që nxënësi të punojë me këtë dokument si p.sh: punë në grup, punë në çift, ushtrime të krijuara nga nxënësit, diskutime etj. (orët e PEGJ planifikohen brenda orëve të projektit).

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjuhës së huaj do të përshkruhen veprimtari praktike për përdorimin e PEGJ në klasë.

6.5 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën e gjuhës së huaj

Në mësimin e gjuhës së huaj, është e rëndësishme që të gjithë nxënësit të ndihen të përfshirë. Disa nxënës mund të përballen me sfida që lidhen me të kuptuarit e koncepteve abstrakte, me ritmin e të mësuarit ose me aftësitë për të zbatuar njohuritë. Roli i mësuesit është të ofrojë mbështetje të personalizuar dhe të krijojë mjedise që nxisin zhvillimin e këtyre aftësive, duke përdorur qasje të ndryshme si:

- ofrimi i ushtrimeve të përshtatura dhe graduale që përforcojnë kuptimin bazë të koncepteve gjuhësore;
- përdorimi i mjeteve konkrete, ilustrimeve, skemave, vizualizimeve dhe simulimeve digjitale që ndihmojnë nxënësit të lidhin njohuritë gjuhësore me përvojën konkrete;
- organizimi i punës në grupe të vogla ose në çift, duke inkurajuar ndihmën dhe shkëmbimin e ideve mes nxënësve;
- ofrimi i udhëzimeve të qarta dhe strukturimit të pyetjeve që nxisin të menduarit hap pas hapi;
- përdorimi i teknologjisë arsimore (aplikacione, platforma, video mësimore) që ofrojnë mundësi të ndryshme për t'u praktikuar.

6.6 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën e gjuhës së huaj

Nxënësit që tregojnë interes të shtuar në lëndën e gjuhës së huaj shpesh kanë nevojë për detyra dhe sfida që i ndihmojnë të thellojnë të kuptuarit, të zhvillojnë mendimin kritik dhe krijues, si dhe të zbatojnë njohuritë në mënyrë fleksibël në situata të reja. Mësuesi ka rolin e udhëheqësit dhe motivuesit, duke i inkurajuar këta nxënës:

- të përballen me detyra të hapura, kërkojnë analiza të thelluara, krahasime, përgjithësime, argumentim, etj.;
- të krijojnë vetë situata problemore, skenarë ose pyetje që nxisin zgjidhje kreative dhe të argumentuara;
- të marrin pjesë në diskutime, debate ose analiza mbi tematika dhe probleme aktuale për të shprehur dhe mbrojtur idetë e tyre;
- të angazhohen në lojëra logjike, sfida mendore, ose ushtrime që stimulojnë mendimin deduktiv dhe aftësitë analitike;
- të marrin pjesë në simulime të Model UN, raunde debatesh, konkurse esesh, etj.

7 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Në mësimin e gjuhës së huaj të dytë, vlerësimi i nxënësve në arsimin e mesëm të lartë është pjesë shumë e rëndësishme e procesit mësimor dhe ndihmon mësuesin të kuptojë se sa mirë po i mësojnë nxënësit njohuritë dhe aftësitë që lidhen me kompetencat e kësaj lënde. Në lëndën e gjuhës së huaj qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- t'i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;
- të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit i kanë kuptuar koncepte dhe po i zbatojnë ato;
- të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies;

7.1 Llojet e vlerësimit në lëndën e gjuhës së huaj

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)

Ky lloj vlerësimi bëhet në fillim të vitit shkollor ose të një kapitulli të ri. Mësuesi zbulon njohuritë që nxënësi ka dhe identifikon çfarë ka nevojë të përsëritet ose të mësohet më mirë. Ky vlerësim ndihmon mësuesin të planifikojë më mirë mësimin, duke përshtatur ritmin dhe mënyrat e punës me nevojat e nxënësve.

Ky vlerësim mund të realizohet:

- me pyetje të thjeshta dhe të drejtpërdrejta;
- me ushtrime të shkurtra orientuese;
- me kuice të shkurtra;
- me lojëra ose biseda reflektuese,

- fisha vetëvlerësimi, etj.

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)

Ky vlerësim bëhet gjatë gjithë procesit mësimor, në çdo mësim, për të parë si po ecin nxënësit. Ai ndihmon nxënësit dhe mësuesin të kuptojnë nëse janë në rrugën e duhur dhe çfarë duhet përmirësuar në punën e tyre para se të arrijnë vlerësimin përmbledhës ose përfundimtar.

Teknika të vlerësimit formues janë:

- vlerësimi i punës në grupe;
- vëzhgimi i angazhimit dhe pjesëmarrjes gjatë mësimit;
- detyrat e përditshme dhe projektet e vogla;
- vlerësimi i diskutimeve dhe argumentimi i zgjidhjeve;
- vlerësimi i përgjigjeve gjatë mësimit;
- vetëvlerësimi dhe vlerësimi nga bashkëmoshatarët, etj.

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxënësit)

Ky vlerësim bëhet pas një periudhe mësimore, ose pas një kapitulli dhe mat atë që nxënësi ka arritur të mësojë. Mund të realizohet me teste, detyra individuale me shkrim, projekte përmbyllëse. Kjo zakonisht shoqërohet me notë dhe ndihmon mësuesin, nxënësin dhe prindërit të kuptojnë progresin dhe arritjet.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit në lëndën e gjuhës së huaj

- Vlerësimi duhet të ndihmojë nxënësit të mësojnë më mirë, të kuptojnë dhe të reflektojnë mbi gabimet e tyre.
- Detyrat dhe pyetjet e vlerësimit duhet të matin aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave të gjuhës së huaj.

- Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.
- Vlerësimi duhet të inkurajojë nxënësit të besojnë në vetvete dhe të kuptojnë që gabimi është pjesë e të nxënës.
- Mësuesi duhet të përdorë shumë forma vlerësimi, si: përgjigjet me gojë, ushtrimet, punën me materiale konkrete, projektet, vizatimet, punën në grup, detyrat e shtëpisë etj.

Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen çdo ditë në mësimin e gjuhës së huaj.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës (RN-ve).

Në këtë rubrikë përfshihen shembuj konkretë të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës në lëndën e gjuhës së huaj. Nëpërmjet shembujve mësuesit kuptojnë si të dallojnë dhe të vlerësojnë nxënësit mbështetur në nivelet e arritjes. Përmes përshkrimeve të qarta dhe të shkallëzuara, shembujt mbështetin procesin e vlerësimit formues dhe përmbledhës. Në këtë rubrikë gjithashtu jepet një shembull për vlerësimin e detyrave me shkrim në gjuhën e huaj.

Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës, RN-ve dhe vlerësimin e detyrave me shkrim në gjuhën frënge gjenden në aneksin 1 tabelat 12, 13.

Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës, RN-ve dhe vlerësimin e detyrave me shkrim në gjuhën italiane gjenden në aneksin 2 tabelat 12,13.

Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënës, RN-ve dhe vlerësimin e detyrave me shkrim në gjuhën gjermane gjenden në aneksin 3 tabelat 12,13.

8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Gjatë procesit mësimor në lëndën e gjuhës së huaj, përdorimi i burimeve dhe aktiviteteve të ndryshme ndihmon në zhvillimin e aftësive komunikative dhe në kuptimin e thellë të strukturave gjuhësore. Materialet konkrete, vizuale dhe teknologjike krijojnë mundësi që nxënësit të mësojnë në mënyrë aktive, duke prekur, parë, dëgjuar dhe zbatuar njohuritë në situata reale. Mësuesi ka mundësinë të integrojë mjete të ndryshme për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit dhe duke i ndihmuar ata të ndërtojnë dijet e tyre, t'i konkretizojnë njohuritë e tyre, të nxënë në mënyrë të pavarur, t'i përdorin dijet në jetën praktike dhe në kontekste të reja, të zhvillojnë aftësitë e të menduarit kritik e krijues, të bashkëveprojnë me shokët e shoqet e klasës. Disa nga mjetet më të përdorura didaktike janë: tekstet mësimore, fletoret e punës, revistat, atlaset, enciklopeditë, antologjitë, televizori, video-projektori, kompjuteri, smartboard, interneti, CD, radio, media, Podcastet, aplikacionet ose platformat për mësimin e gjuhës, materialet mësimore të hartuara ose të përshtatura nga mësuesi, vepra letrare dhe libra të tjerë në gjuhë të huaja që janë në bibliotekën e shkollës, etj.

Gjatë shpjegimit, mësuesi përdor gjuhë të qartë dhe të thjeshtë, fjali të shkurtra dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Ai/ajo zgjedh shembuj konkretë dhe ushtrime të personalizuar, duke siguruar mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë.

Përveç tekstit shkollor, mësuesi *përdor fletore pune, materiale ndihmëse, ushtrime shtesë dhe platforma digjitale*, që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë dhe të zbatojnë më mirë gjuhën e huaj që po mësojnë.

8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore

Në arsimin e mesëm të lartë, përdorimi i teknologjisë në orët e gjuhës së huaj është një mundësi shumë e mirë për të ndihmuar nxënësit të zhvillojnë aftësitë e komunikimit, krijimtarisë dhe të kuptojnë lidhjen e gjuhës me kulturën dhe shoqërinë. Qasja interaktive, e cila përfshin përdorimin e platformave digjitale, aplikacioneve dhe burimeve multimediale, inkurajon nxënësit të angazhohen dhe të eksplorojnë tema të ndryshme në mënyrë kreative. Klasat e pajisura me mjete si tabela interaktive dhe burime online ndihmojnë në krijimin e një mjedisi mësimor motivues, ku gjuha mësohet në një kontekst dinamik dhe praktik, duke i përgatitur nxënësit për sfida të ndryshme të komunikimit në botën reale. Më poshtë listohen disa mënyra për përdorimin e teknologjisë në lënë e gjuhës sw huaj.

- Përdorimi i postës elektronike për shkëmbim informacioni.
- Përdorimi i internetit për të shfrytëzuar faqet e web –it të rekomanduara nga mësuesi si burim informacioni.
- Përdorimi i platformave digjitale për mësimin e gjuhëve (Akelius language learning platform)¹.
- Përdorimi i aplikacioneve të ndryshme për hartimin e testeve; pyetësorëve, etj.
- Përdorimi i tabelave interaktive për të angazhuar nxënësit në aktivitete interaktive, prezantime multimediale dhe lojëra virtuale.
- Përdorimi i përmbajtjeve multimediale si video, podkaste dhe filma për t'i ekspozuar nxënësit ndaj përdorimit autentik të gjuhëve dhe konteksteve kulturore.
- Etj.

Në udhëzuesit kurrikularë për lëndën e gjuhës së huaj do të përshkruhen përdorimi i burimeve dhe materialeve didaktike përfshirë teknologjinë.

¹ <https://languages.akelius.com/>

9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës së gjuhës së huaj bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Planin Mësimor të Arsimit të Mesëm të Lartë si dhe në Kuadrin e Përbashkët Evropian për Gjuhët dhe Volumnin Shoqërues (2020). Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve, autorëve të teksteve mësimore, hartuesve të testeve kombëtare, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Në këtë kapitull përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të maksimizohet efektiviteti i programit të lëndës së gjuhës së huaj.

a) Rekomandime për mësuesit

- Të lidhin përmbajtjen e gjuhës së huaj me fusha të tjera (shkencë, matematikë, teknologji, inxhinieri, art, gjuhë, edukatë qytetare, etj.) për të ndihmuar në zhvillimin e përgjithshëm të nxënësve.
- Të përdorin situata nga jeta reale, si role-play, diskutime mbi tema aktuale, dhe projekte që lidhen me interesat e nxënësve për të rritur angazhimin e tyre në procesin mësimor.
- Të inkurajojnë nxënësit të eksplorojnë tema të ndryshme në mënyrë të pavarur përmes kërkimeve dhe prezantimeve, duke u dhënë atyre mundësinë të zhvillojnë aftësi kërkimore dhe prezantuese.
- Të planifikojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë rëndësinë e gjuhëve të huaja në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- Të shfrytëzojnë mjetet digjitale dhe platformat online për të krijuar një mjedis më interaktiv, duke përdorur video, podcast dhe burime të tjera për të përparimin e nxënësve.
- Të fokusohen në zhvillimin e aftësive të larta, si mendimi kritik dhe zgjidhja e problemeve, përmes analizës së teksteve, debateve dhe studimeve të rasteve.
- Të inkurajojnë nxënësit të eksplorojnë kulturën e vendeve ku flitet gjuha e huaj që ata po mësojnë duke përdorur letërsinë, muzikën, filmat dhe aktivitetet kulturore, për të rritur ndërgjegjësimin kulturor.

- Të organizojnë ditën evropiane të gjuhëve si një manifestim i shumë gjuhësisë dhe shumë kulturave.
- Të japin feedback të vazhdueshëm dhe konstruktiv për të ndihmuar nxënësit të përmirësojnë aftësitë e tyre gjuhësore dhe të kuptojnë më mirë boshllëqet e tyre.
- Të inkurajojnë nxënësit të zhvillojnë projekte që përfshijnë përdorimin e gjuhës së huaj në mënyrë kreative, si krijimi i videove, blogeve ose aplikacioneve.
- Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me aftësi me talente.
- Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socio emocional.
- Të sigurojnë akses të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- *Të sigurojnë balancën mes përmbajtjes teorike dhe përdorimit praktik të lëndës së gjuhës së huaj (p.sh. sugjerohet 30% teori — 70% praktikë). Përdorimi praktik i gjuhës së huaj do të realizohet jo vetëm në orët e veçanta si: ushtrime, përsëritje, projekte, konkurse etj., po përgjatë çdo ore mësimore. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.*
- Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë të lëndës së gjuhës së huaj.
- Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

b) Rekomandime për autorët e teksteve shkollore

- Të përshtatin në mënyrë cilësore tekstet shkollore duke reflektuar të gjitha përditësimet më të fundit.
- Të përfshijnë platforma digjitale interkative për mësimin e gjuhës së huaj në tekstet shkollore.
- Të sigurojnë librat origjinal të mësuesit si pjesë e paketës së tekstit shkollor.
- Të sigurojnë materialet burimore edhe digjitale për zbatimin e tekstit shkollor.
- Të përfshijnë në tekstet shkollore ushtrime që promovojnë mendimin kritik, zgjidhjen e problemeve dhe krijimtarinë.
- Të krijojnë hapësirë në tekstet shkollore për shembuj dhe ushtrime që nxisin orientimin për karrierë, përmes profesioneve ku gjuha e huaj luan rol të rëndësishëm.

- Të sigurojnë që tekstet të kenë qasje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatshme për moshën, duke marrë parasysh diversitetin kulturor dhe aftësitë e ndryshme të nxënësve.
- T'i referohen tabelës së vendosur në fund të programit e cila pasqyron përputhjen e niveleve gjuhësore sipas Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët dhe shtrirjen e tyre sipas klasave në sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë.

c) Rekomandime për hartuesit e testeve kombëtare

- Të sigurojnë që testet të përmbajnë ushtrime me fokus zbatime praktike në jetën reale.
- Të integrojnë qasje ndërdisiplinore, që nxisin të menduarit logjik, të menduarin kritik dhe krijues, jo thjesht memorizimin.
- Të sigurojnë që testet të jenë të përputhshme me objektivat e programit dhe rezultatet e të nxënësve, për të reflektuar aftësitë që nxënësit duhet të zhvillojnë.
- Të kenë parasysh nivelin e diversitetit të nxënësve, duke përfshirë ushtrime që janë të qarta dhe të kuptueshme për të gjithë, pavarësisht sfondit kulturor ose gjuhësor.
- Të respektojnë balancën mes aftësive gjuhësore që testohen.
- Të hartojnë modele të testeve kombëtare në mënyrë që të punohen nga nxënësit gjatë viteve të shkollimit.

d) Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e koncepteve gjuhësore.
- Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënësve.
- Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- Të vlerësojnë balancën midis kohës që flet mësuesi dhe kohës që flasin nxënësit.
- Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënësve dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë.

- Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socio emocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve në orën e gjuhës së huaj.
- Të vlerësojnë që mësuesit garantojnë qasje të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare dhe grupet vulnerabël.

e) Rekomandime për prindërit

- Të inkurajojnë fëmijët që të kuptojnë rëndësinë e të mësuarit të gjuhëve të huaja jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar fëmijët në pjesëmarrjen në projekte të lidhura me gjuhët e huaja.
- Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimin të gjuhëve të huaja, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe të mësimin nga gabimet.
- Të sigurojnë që fëmijët ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i gjuhës së huaj zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

f) Rekomandime për nxënësit

- Të marrin pjesë aktive në orët e mësimin të gjuhës së huaj, duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive.
- Të angazhohen në projekte kurrikulare që lidhin gjuhët e huaj me lëndët e tjera.
- Të bashkëpunojnë me shokët dhe të mësojnë të komunikojnë lirshëm në gjuhën e huaj që po mëson si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- Të jenë kureshtarë dhe të kërkojnë ndihmë kur hasin vështirësi, duke përfshirë edhe përdorimin e mjeteve digjitale dhe burimeve online.
- Të kuptojnë rëndësinë e gjuhëve të huaja si bazë për profesione të ndryshme dhe të eksplorojnë interesat personale në këtë drejtim.

10 NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE

Në lëndën e gjuhës së huaj së klasës së dhjetë dhe të njëmbëdhjetë ka këto ndryshime përmbajtjesore:

- 1) Reflektim i ndryshimeve të bëra në Kuadrin Evropian të Referencave për Gjuhët, Volumi Shoqërues, 2020. ²
- 2) Vendosja e fokusit në qasjen e orientuar drejt veprimit duke sugjeruar një ndarje brenda orës së mësimi 50% pjesa teorike dhe 50% pjesa praktike. Mësuesi është fleksibël që në varësi të kontekstit të ndryshojë këto përqindje.
- 3) Promovimi i shumë gjuhësisë dhe shumë kulturave gjuhësore.
- 4) Përditësimi i kompetencave kyç dhe i rezultateve të të nxënësit të përshtatura për klasën e dhjetë dhe të njëmbëdhjetë.
- 5) Përditësimi dhe përshkrimi në gjuhë të huaj i kompetencave të lëndës dhe i rezultateve të të nxënësit.
- 6) Përditësimi i rezultateve të të nxënësit duke shtuar komunikimin online dhe ndërmjetësimin gjuhësor dhe kulturor.
- 7) Riorganizimi i veprimtarive gjuhësore dhe strategjive në formën e rezultateve të të nxënësit.
- 8) Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- 9) Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, edukimin për median dhe informacionin, qëndrueshmëria mjedisore, të nxënësit bazuar në projekt, si dhe duke përfshirë qasjen STEAM, të nxënësit e personalizuar, të nxënësit socio emocional, përdorimin e teknologjisë dhe IA etj.
- 10) Përditësimi i vlerësimit të nxënësit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënësit.

² Council of Europe (2020), *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/lang-cefr

11 TABELA E NIVELEVE SIPAS KLASAVE

Tabela pasqyron përputhjen e niveleve gjuhësore sipas Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët dhe shtrirjen e tyre sipas klasave në sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë për gjuhën e huaj të dytë.

Nivelet Klasat	Pre A1	A1	A2	A2+
Klasa 12				
Klasa 11				
Klasa 10				
Klasa 9				
Klasa 8				
Klasa 7				
Klasa 6				

12 ANEKSI 1- GJUHË FRËNGE

Tabela 1. Kompetencat e lëndës së gjuhës së huaj për nivelin gjuhësor A2 dhe rezultatet e të nxënës

Compétences	Description	Résultats d'apprentissage
Compétence linguistique	La compétence linguistique comprend les connaissances et compétences lexicales, phonologiques, syntaxiques et d'autres dimensions de la langue en tant que système, indépendamment de la valeur sociolinguistique de ses variations et des fonctions pragmatiques de ses réalisations. Au niveau A2, les apprenants sont capables de communiquer lors de tâches simples sur des sujets familiers et habituels.	Étendue linguistique générale - L'élève: - produit de brèves expressions courantes afin de répondre à des besoins simples de type concret : détails personnels, routines quotidiennes, désirs et besoins, demandes d'information. - utilise des modèles de phrases élémentaires et communiquer à l'aide d'expressions mémorisées, de groupes de quelques mots/signes et d'expressions toutes faites, sur soi, les gens, ce qu'ils font, les lieux, les biens, etc. - possède un répertoire limité de courtes expressions mémorisées couvrant les premières nécessités vitales des situations prévisibles ; des pannes fréquentes et des malentendus surviennent dans les situations imprévues.
		Étendue du vocabulaire - possède un vocabulaire suffisant pour mener des transactions quotidiennes courantes dans des situations et sur des sujets familiers.

			- possède un vocabulaire suffisant pour satisfaire les besoins communicatifs élémentaires. - possède un vocabulaire suffisant pour satisfaire les besoins primordiaux.
		Correction grammaticale	- utilise des structures simples correctement mais commet encore systématiquement des erreurs élémentaires ; le sens général de ce qu'il(elle) veut dire reste cependant clair.
		Maîtrise du vocabulaire	- possède un répertoire restreint ayant trait à des besoins quotidiens concrets.
		Maîtrise phonologique	a) Maîtrise phonologique générale - La prononciation est en général suffisamment claire pour être comprise mais les interlocuteurs devront parfois faire répéter. Une forte influence de l'une ou l'autre des langues parlées sur l'accent, le rythme et l'intonation peut affecter la compréhension et requiert la participation des interlocuteurs. La prononciation des mots familiers. b) Articulation des sons - La prononciation est en général intelligible dans des situations d'échanges quotidiens simples, pourvu que l'interlocuteur fasse l'effort de comprendre certains sons spécifiques. Une mauvaise prononciation systématique des phonèmes n'affecte pas la

			compréhension, pourvu que l'interlocuteur fasse l'effort de reconnaître l'influence de la langue du locuteur sur la prononciation et s'y adapte. c) Traits prosodiques - utilise de façon intelligible les traits prosodiques des mots et expressions quotidiens, malgré une forte influence sur l'accent, l'intonation et/ou le rythme de l'une ou l'autre des langues qu'il(elle) parle. Les traits prosodiques (par exemple l'accent tonique) des mots familiers et quotidiens et des énoncés simples sont convenables.
		Maîtrise de l'orthographe	- copie de courtes expressions sur des sujets courants, par exemple les indications pour aller quelque part. - écrit avec une relative exactitude phonétique (mais pas forcément orthographique) des mots courts qui appartiennent à son vocabulaire parlé.
Compétence sociolinguistique	Les compétences sociolinguistiques se réfèrent aux conditions socioculturelles de l'utilisation du langage. Le composant sociolinguistique affecte strictement toute communication linguistique entre des représentants	Adéquation sociolinguistique	- se débrouille dans des échanges sociaux très courts en utilisant les formes quotidiennes polies d'accueil et de contact. - fait des invitations, des excuses et y répond.

	de différentes cultures, même si les étudiants peuvent souvent ne pas être conscients de son influence. Au niveau A2, les étudiants sont capables de se débrouiller dans des échanges sociaux très courts, en utilisant les formes quotidiennes polies d'accueil et de contact. Peut faire des invitations, des excuses et y répondre.		
Compétence pragmatique	La compétence pragmatique concerne l'utilisation fonctionnelle des ressources linguistiques (production de fonctions linguistiques, actes de discours), s'appuyant sur des scénarios ou des scripts d'échanges interactionnels. Au niveau A2, les apprenants disposent de compétences de base pour interagir dans des situations simples. Les apprenants sont	Souplesse	- adapte des phrases simples, bien répétées, mémorisées et simples à des circonstances particulières au moyen d'un léger changement de lexique. - développe des expressions apprises par la simple recombinaison de leurs éléments.
		Prise de parole	- utilise des procédés simples pour lancer, poursuivre et clore une brève conversation. - commence, soutient et clore une conversation simple et limitée en face-à-face. - sollicite l'attention.

	capables d'utiliser des techniques simples pour lancer, poursuivre et clore une brève conversation simple en face à face en utilisant des expressions simples bien préparées et mémorisées.	Développement thématique	- raconte une histoire ou décrit quelque chose par une simple liste de points. - donne un exemple dans un texte très simple, utilise « comme » ou « par exemple ».
		Cohérence et cohésion	- relie des groupes de mots avec des connecteurs simples tels que « et », « mais » et « parce que ».
		Précision	- communique ce qu'il(elle) veut dire dans un échange d'information limité, simple et direct sur des sujets familiers et habituels, mais, dans d'autres situations, doit généralement transiger sur le sens.
		Aisance	- construit des phrases sur des sujets familiers avec une aisance suffisante pour gérer des échanges courts et malgré des hésitations et des faux démarrages évidents.

Tabela 2. Fushat tematike, njohuritë kryesore gramatikore dhe funksionet gjuhësore

Njohuri dhe koncepte – Klasa 10- gjuhë frënge	
Formimi kulturor dhe ndërkulturor	
Domaines	Thèmes

Vie personnelle et sociale	La vie quotidienne, les relations en famille, les amis, les activités et les loisirs pendant le temps libre (musique, cinéma et télévision, sports, anniversaires, fêtes, etc.). Les souvenirs, les projets d'avenir, les habitudes et les règles dans la famille, le mode de vie, les activités touristiques, les centres d'intérêt. Les problèmes d'adolescence, la personnalité, les relations sociales, l'organisation d'un événement. La rédaction d'un petit texte ou d'un courriel.
Éducation	La vie scolaire (activités, excursions/ voyages scolaires, projets,) le parcours scolaire, les relations avec les amis, des courriels amicaux, la biographie (d'un artiste, sportif, écrivain etc), les technologies et les outils d'apprentissage, l'intelligence artificielle, l'emploi du temps scolaire, le règlement de l'école.
Emplois et professions	Le travail et les professions, les lieux de travail, les engagements volontaires, les projets d'avenir,
Le monde qui nous entoure	La nature et l'environnement (plantes, animaux, saisons), le climat et la météo, la protection de la planète, la pollution, les gestes écologiques du quotidien, les voyages, le tourisme, le transport, les lieux d'habitation, les relations de voisinage, les langues et les cultures, les nationalités.
Enjeux mondiaux.	L'égalité et l'inégalité sociale, la discrimination, les médias, la pauvreté, le réchauffement climatique, le développement durable, la transition verte, la technologie, les droits des enfants.
Formimi gjuhësor	
Gramatika	
Adjectifs et adverbes	L'adjectif qualitatif (genre, nombre et place), le comparatif et le superlatif. Les adjectifs indéfinis, les adjectifs possessifs, les adjectifs démonstratifs, les adjectifs interrogatifs. Les adverbes (de temps, de lieu, de manière, d'intensité, de quantité)
Articles, conjonctions et prépositions	Les articles définis, indéfinis et partitifs, les conjonctions de cause, de conséquence, de temps. Les prépositions de lieu, de temps etc,

Modes et temps verbaux	Les temps verbaux: (rappel de l'indicatif: présent, futur proche, passé récent,) le passé composé, l'imparfait, le futur simple, l'impératif ; le gérondif.
Actif et passif des verbes.	Le conditionnel présent (formation et utilisation)
Discours direct et indirect	La phrase active et passive,
Négation et interrogation	Le discours direct et indirect au présent.
	La phrase négative et interrogative.
Noms et pronoms	Le genre et le nombre des noms. Les pronoms relatifs, les pronoms compléments d'objet direct et indirect, les pronoms complément de lieu (y, en) les pronoms possessifs, les pronoms démonstratifs, les pronoms interrogatifs, les pronoms indéfinis.
Funksionet gjuhësore	
Fonctions linguistiques	Fonctions linguistiques: présenter et se présenter, demander et donner une information, demander et donner des conseils et des opinions, exprimer les désirs et les préférences, exprimer son accord ou son désaccord.

Tabela 3. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për marrjen e informacionit të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës

ACTIVITÉS DE RÉCEPTION– NIVEAU A 2	
Compréhension orale	
<i>Compréhension générale de l'oral</i>	
L'élève comprend des expressions et des mots relatifs à des domaines de priorité immédiate (par exemple, information personnelle et familiale de base, achats, géographie locale, emploi), à condition que l'élocution soit claire, bien articulée et lente.	
L'élève:	

Comprendre une conversation entre tierces personnes

- suit dans les grandes lignes, de courts et simples échanges sociaux, s'ils sont prononcés très lentement et clairement.

Comprendre en tant qu'auditeur

- comprend les grandes lignes d'une information simple, donnée dans une situation prévisible, comme celle d'un guide touristique (« Voici où habite le Président »).

Comprendre des annonces et des instructions orales

- comprend des indications simples, par exemple comment aller d'un point à un autre, à pied ou avec les transports en commun.
- comprend des instructions élémentaires sur l'heure, la date, les nombres, ainsi que sur les tâches routinières à faire.

Comprendre des médias audio ou signés et des enregistrements

- repère une information importante dans un enregistrement court (par exemple dans les informations météorologiques, des annonces de concerts, des résultats sportifs), à condition que les gens s'expriment clairement.
- comprend les points importants d'une histoire et se débrouiller pour suivre l'intrigue, à condition qu'elle soit racontée lentement et clairement.

Compréhension audiovisuelle

Comprendre des émissions de télévision, des films et des vidéos.

- L'élève suit les changements de sujets dans des informations télévisées factuelles et se fait une idée du contenu principal.

Compréhension écrite
Compréhension générale de l'écrit
L'élève comprend des textes courts et simples contenant un vocabulaire extrêmement fréquent, y compris un vocabulaire internationalement partagé.
L'élève:
Comprendre la correspondance
- comprend des lettres personnelles simples et brèves. - comprend des lettres et des courriels formels très simples (par exemple la confirmation d'une réservation ou d'un achat en ligne).
Lire pour s'orienter
- localise une information spécifique dans une liste et isoler cette information (par exemple dans les « Pages jaunes » pour trouver un service ou un artisan). - comprend les signaux et les panneaux courants dans des lieux publics tels que des rues, restaurants, gares et sur les lieux de travail pour l'orientation, les instructions, les consignes de sécurité.
Lire pour s'informer et discuter
- comprend une courte description factuelle ou un reportage dans son domaine, à condition que le langage soit simple et ne comprenne pas de détails imprévisibles. - comprend dans un courrier personnel, la plupart de ce que les gens disent sur eux-mêmes ou de ce qu'ils disent aimer chez les autres.
Lire des instructions

- comprend les indications sur les fiches descriptives des médicaments lorsqu'il s'agit d'une simple consigne, par exemple « À prendre avant le repas », « Ne pas prendre si on conduit ».
- suit une recette de cuisine simple, surtout si les étapes les plus importantes sont illustrées.

Lire comme activité de loisir

- comprend la plupart des informations dans une courte description de quelqu'un (par exemple d'une célébrité).
- comprend les points principaux d'un court article relatant un événement prévisible (par exemple la remise des Oscars), à condition qu'il soit rédigé dans un langage simple.

Tabela 4. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur prodhon informacion të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

ACTIVITÉS DE PRODUCTION	
<i>Production orale</i>	
<i>Production orale générale</i>	
L'élève décrit ou présente simplement des gens, des conditions de vie ou de travail, des activités quotidiennes, ce qu'il(elle) aime ou non, par de courtes séries d'expressions ou de phrases faisant partie d'une liste.	
<i>L'élève:</i>	
<i>Monologue suivi: décrire l'expérience</i>	
- décrit sa famille, ses conditions de vie, sa formation, son travail actuel ou le dernier en date. - décrit les gens, les lieux et les choses qui lui appartiennent en termes simples.	

- dit ce qu'il(elle) sait bien faire et ce qu'il(elle) fait moins bien (par exemple en sport, pour les jeux, ses compétences, ses matières à l'école).
- parle brièvement de ses projets de fin de semaine ou de vacances.

Monologue suivi: donner des informations

- donne des consignes simples pour aller d'un endroit à un autre en utilisant des expressions simples telles que « tournez à droite », « allez tout droit » et avec des connecteurs tels que « d'abord », « ensuite », « et puis ».

Monologue suivi: argumenter (par exemple lors d'un débat)

- présente son point de vue en termes simples à condition que l'interlocuteur soit patient.

Annonces publiques

- fait de très brèves annonces préparées avec un contenu prévisible et appris, intelligibles pour des auditeurs attentifs.

S'adresser à un auditoire

- fait un court exposé élémentaire, répété, sur un sujet familier.
- répond aux questions qui suivent si elles sont faciles et à condition de pouvoir faire répéter et de se faire aider pour formuler une réponse.

PRODUCTION ÉCRITE

Production écrite générale

L' élève produit une série d'expressions et de phrases simples reliées par des connecteurs simples tels que « et », « mais » et « parce que ».

L' élève:

Écriture créative

- crée des rubriques de journal décrivant des activités (par exemple les occupations quotidiennes, les sorties, le sport, les passe-temps), des personnes et des lieux, en utilisant un vocabulaire concret et des expressions et des phrases simples avec des connecteurs simples tels que « et », « mais », « parce que ».
- imagine le début d'une histoire ou en continuer une, à condition de pouvoir consulter un dictionnaire et des ouvrages de référence (par exemple les tables de conjugaisons dans un manuel scolaire).

Essais et rapports

- produit des textes simples sur des sujets d'intérêt familiers, en liant les phrases avec des connecteurs tels que « et », « parce que », « ensuite ».
- donne ses impressions et son opinion sur des sujets d'intérêt personnel (par exemple les modes de vie et la culture, les histoires) en utilisant un vocabulaire et des expressions de tous les jours.

Tabela 5. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur ndërvepron me të tjerët, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënësit

ACTIVITÉS D'INTERACTION
<i>Interaction orale</i>
<i>Interaction orale générale</i>

L'élève communique dans le cadre d'une tâche simple et courante ne demandant qu'un échange d'information simple et direct sur des sujets familiers relatifs au travail et aux loisirs et gère des échanges de type social très courts mais est rarement capable de comprendre suffisamment pour alimenter volontairement la conversation.

L'élève:

Comprendre un interlocuteur

- comprend ce qui lui est dit clairement, lentement et directement dans une conversation quotidienne simple, à condition que l'interlocuteur prenne la peine de l'aider à comprendre.

Conversation

- bavarde simplement avec ses pairs, ses collègues ou des membres d'une famille d'accueil, pose des questions sur des sujets très habituels et comprend les réponses.
- fait et accepte une offre, une invitation et des excuses.
- exprime ce qu'il(elle) ressent en utilisant des expressions toutes faites très élémentaires.
- indique ce qu'il(elle) aime ou non.

Discussion informelle (entre amis)

- discute simplement de questions quotidiennes si l'on s'adresse directement à lui(elle), clairement et simplement.
- discute de ce qu'il faut faire, où aller et prendre les dispositions nécessaires pour se rencontrer.
- exprime des opinions d'une manière limitée.

Discussion formelle (réunions)

- dit ce qu'il(elle) pense des choses si on s'adresse directement à lui(elle) dans une réunion formelle, à condition de pouvoir faire répéter si nécessaire.

Coopération à visée fonctionnelle (faire la cuisine ensemble, discuter d'un document, organiser un événement, etc.)

- indique qu'il ou elle suit et peut être aidé(e) à comprendre l'essentiel si l'interlocuteur en prend la peine.
- communique au cours de simples tâches courantes en utilisant des expressions simples pour avoir des objets et en donne, pour obtenir une information simple et discuter de la suite à donner.

Obtenir des biens et des services

- obtient et fournit des biens et des services d'usage quotidien.
- commande un repas.
- fait remarquer qu'il y a un problème, par exemple « Mon plat est froid » ou « Il n'y a pas de lumière dans ma chambre ».
- demande un rendez-vous médical et comprend la réponse quand il se trouve en face-à-face et indique la nature de son problème au personnel médical, peut-être par des gestes et un langage corporel.

Échanger des informations

- demande et fournir des renseignements personnels.
- pose des questions simples sur un événement et répond à ce même type de questions (par exemple à quel endroit et à quel moment l'événement a eu lieu, qui était là et comment cela s'est passé).

Interviewer et être interviewé

- répond à des questions simples et réagit à des déclarations simples dans un entretien.
- indique la nature d'un problème de façon simple à un professionnel de santé, en utilisant éventuellement des gestes et un langage corporel.

Utiliser les télécommunications

- participe à une courte conversation simple au téléphone avec quelqu'un qu'il ou elle connaît, sur un sujet prévisible à condition qu'il y ait des répétitions et des éclaircissements, par exemple l'heure d'arrivée, l'organisation d'un rendez-vous.
- comprend un message téléphonique simple (par exemple « Mon vol est retardé. J'arriverai à 10 heures. »), confirme les détails du message et le transmet par téléphone aux personnes concernées.

INTERACTION ÉCRITE

Interaction écrite générale

L'élève rédige de brèves notes simples toutes faites en rapport avec des besoins immédiats.

L'élève:

Correspondance

- rédige des notes, des courriels et des textos courts et simples (par exemple pour envoyer une invitation ou y répondre, confirmer ou modifier un accord).
- - rédige une carte de vœux courte et très simple (par exemple carte d'anniversaire ou de Nouvel An).

Notes, messages et formulaires

- rédige une note ou un message simples et brefs, concernant des besoins immédiats.
- fournit des renseignements personnels ou autres, sur la plupart des formulaires courants (par exemple pour ouvrir un compte bancaire ou

pour envoyer une lettre par courrier recommandé).

Interaction en ligne

Conversation et discussion en ligne

- s'engage dans une communication sociale simple en ligne (par exemple un message simple sur des cartes virtuelles pour des événements particuliers, pour partager des nouvelles et organiser/confirmer des rencontres).
- fait de courts commentaires positifs et négatifs en ligne sur des médias embarqués en utilisant une langue simple, mais il(elle) aura en général besoin de faire appel à un outil de traduction en ligne ou à d'autres ressources.

Transactions et coopération en ligne axées sur des objectifs

- fait des transactions simples en ligne (comme une commande de produits ou l'inscription à un cours), en complétant un formulaire ou un questionnaire en ligne, donne des informations personnelles, accepte les conditions et refuse des services supplémentaires.
- pose des questions simples sur la disponibilité d'un produit ou d'un article.
- répond à des instructions simples et pose des questions simples pour accomplir en ligne une tâche commune avec l'aide d'un interlocuteur coopératif.

Tabela 6. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi gjatë ndërmjetësimit gjuhësor, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxëniet

ACTIVITÉS DE MÉDIATION
Dans la médiation, l'élève agit en tant qu'agent social qui crée des ponts et aide à construire ou à transmettre du sens, parfois dans la même langue, parfois à travers des modalités (par exemple, de l'oral au signé ou vice versa, dans la communication cross-modale) et parfois d'une langue à une autre (médiation interlinguistique). L'accent est mis sur le rôle de la langue dans des processus tels que créer l'espace et les

conditions pour communiquer et/ou apprendre, collaborer pour construire un nouveau sens, encourager les autres à construire ou à comprendre un nouveau sens, et transmettre de nouvelles informations sous une forme appropriée. Le contexte peut être social, pédagogique, culturel, linguistique ou professionnel.

MÉDIATION GÉNÉRALE

L'élève utilise des mots simples ou des signes pour demander à quelqu'un d'expliquer quelque chose. Reconnaît les difficultés et indique en langage simple la nature apparente d'un problème. Transmet les points principaux de conversations ou de textes courts et simples sur des sujets quotidiens d'intérêt immédiat à condition qu'ils soient exprimés clairement et dans un langage simple.

MÉDIATION DE TEXTES

L'élève:

Transmet des informations spécifiques à l'oral ou par signes

- transmet (en langue B) ce qui est dit dans des messages, des consignes et des annonces courts, clairs et simples, s'ils sont formulés lentement et clairement dans une langue simple (en langue A).
- transmet (en langue B), de façon simple, une série d'instructions courtes et simples, si elles sont énoncées clairement et lentement (en langue A).

Transmettre des informations spécifiques à l'écrit

- énumère (en langue B) les points principaux de messages et d'annonces courts, clairs et simples (écrits en langue A), à condition qu'ils soient formulés lentement et clairement.
- énumère (en langue B) des informations précises venant de textes simples (écrits en langue A) portant sur des sujets ordinaires concernant des intérêts ou des besoins immédiats.

Expliquer des données à l'oral ou par signes

- interprète et décrit (en langue B) des visuels simples portant sur des sujets familiers (par exemple une carte météo, un organigramme de base) (avec le texte en langue A), même si des pauses, des faux départs et des reformulations peuvent être évidents.

Traiter un texte à l'oral ou par signes

- transmet (en langue B) les points principaux de textes courts, clairement structurés et simples (en langue A), remédiant à son répertoire limité par différents moyens (gestes, dessins, mots ou signes empruntés à d'autres langues).

Traiter un texte à l'écrit

- utilise (en langue B) un langage simple pour présenter les informations les plus importantes de textes très courts sur des sujets courants et familiers (en langue A) utilisant un vocabulaire très fréquent; le texte est compréhensible malgré des erreurs.
- recopie des textes courts imprimés ou rédigés en écriture manuelle lisible.

Traduire à l'oral ou par signes un texte écrit

- assure (en langue B) une traduction orale simple et sommaire de textes (écrits en langue A) courts et simples (par exemple des messages sur des sujets familiers), et saisit les points les plus importants.
- assure (en langue B) une traduction orale simple et sommaire d'informations courantes sur des sujets familiers, rédigées en phrases simples (en langue A) (par exemple des nouvelles de personnes, de courtes histoires, des adresses, des messages ou des instructions).

Traduire à l'écrit un texte écrit

- utilise une langue simple pour faire une traduction approximative (de langue A en langue B) de textes très courts sur des sujets quotidiens et familiers contenant un vocabulaire des plus courants; la traduction reste compréhensible malgré quelques erreurs.

Prendre des notes (conférences, séminaires, réunions, etc.)

- prend de simples notes lors d'une présentation/manifestation quand le sujet est familier et prévisible, que le présentateur fait des mises au point et donne le temps de prendre les notes.

Exprimer une réaction personnelle à l'égard de textes créatifs (incluant la littérature)

- exprime ses réactions vis-à-vis d'une oeuvre et faire part simplement de ses impressions et de ses idées.
- indique de façon simple quels aspects d'une oeuvre l'intéressent particulièrement.
- dit s'il (si elle) a ou non aimé une oeuvre et expliquer pourquoi de façon simple.

Analyser et critiquer des textes créatifs (incluant la littérature)

- identifie et décrit brièvement, avec des formules toutes faites simples, les thèmes et les personnages clés de récits courts et simples mettant en scène des situations familières en langage courant.

MÉDIATION DE CONCEPTS

Coopérer dans un groupe

L'élève:

Facilite la coopération dans les interactions avec des pairs

- participe à la réalisation de tâches communes simples, demande leur avis aux participants, fait des propositions et comprend les réponses,

à condition de pouvoir, de temps à autre, demander de répéter ou de reformuler.

Coopère pour construire du sens

- fait des remarques simples et éventuellement poser des questions pour montrer qu'il (elle) suit.
- fait des propositions d'une manière simple.

Diriger le travail de groupe

L'élève:

Gérer des interactions

- donne des consignes très simples à un groupe de travail collectif et aider si nécessaire aux formulations.

Susciter un discours conceptuel

- demande l'avis de quelqu'un sur une idée donnée.

MÉDIATION DE LA COMMUNICATION

L'élève:

Établir un espace pluriculturel

- contribue à un échange interculturel, demander aux gens, avec des mots ou des signes simples, de s'expliquer et de clarifier ce qu'ils ont dit, et exploiter son répertoire limité pour exprimer son accord, inviter, remercier, etc.

Agir en tant qu'intermédiaire dans des situations informelles (avec des amis et des collègues)

- communique (en langue B) le point principal de ce qui est dit (en langue A) dans des situations quotidiennes prévisibles, transmet de part et d'autre des informations au sujet de besoins et de souhaits personnels à condition que les autres personnes l'aident à formuler.

Faciliter la communication dans des situations délicates et des désaccords

- se rend compte d'un désaccord entre personnes ou de difficultés dans une interaction et adapte des expressions simples, mémorisées, pour rechercher un compromis ou un accord.

Tabela 7. Strategjitë që përdor nxënësi, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënësit

STRATÉGIES DE RÉCEPTION	
Identifier des indices et faire des déductions (à l'oral/signé et à l'écrit)	L'élève: - se sert du format, de l'apparence et de la typographie pour identifier le type de texte : actualités, texte publicitaire, article, manuel, clavardage ou dialogue en ligne ou forum, etc. - se sert des nombres, dates, noms, noms propres, etc. pour repérer le sujet d'un texte. - déduit le sens et la fonction d'expressions toutes faites inconnues à partir de leur position dans un texte écrit (par exemple au début ou à la fin d'une lettre).
STRATÉGIES DE PRODUCTION	

Planification	- tire de son répertoire une série d'expressions appropriées, les préparer et les répéter à l'avance.
Compensation	- identifie ce qu'il(elle) veut en le désignant du doigt (par exemple : « Je voudrais cela, s'il vous plaît »).
Contrôle et correction	- Pas de descripteur disponible
STRATÉGIES D'INTERACTION	
Prise de parole	- indique qu'il(elle) suit ce qui se dit.
Coopérer	- indique qu'il(elle) suit ce qui se dit
Faire clarifier	- indique qu'il(elle) n'a pas suivi. - indique qu'il(elle) ne comprend pas et demande à ce qu'un mot ou un signe soit épelé.
STRATÉGIES DE MÉDIATION	
<i>Stratégies pour expliquer un nouveau concept</i>	
Relier à un savoir préalable	- Pas de descripteur disponible.
Adapter son langage	- répète le point principal d'un message simple sur un sujet quotidien, en utilisant des mots différents afin d'aider les autres à le comprendre.
Décomposer une information compliquée	- Pas de descripteur disponible.

Stratégies pour simplifier un texte	
Amplifier un texte dense	- Pas de descripteur disponible.
Élaguer un texte	- identifie et note (souligner surligne, etc.) les phrases clés dans un texte courant court.

Tabela 8: Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për të zhvilluar dhe forcuar kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturore, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës

COMPÉTENCE PLURILINGUE ET PLURICULTURELLE	
Exploiter un répertoire pluriculturel	L'élève: - reconnaît et applique les normes culturelles courantes liées aux échanges sociaux quotidiens (par exemple les différents rituels de salutations). - se conduit de façon adéquate dans les salutations quotidiennes, les au-revoir, les expressions de remerciement et d'excuse, en ayant toutefois des difficultés à se débrouiller dans des situations inhabituelles. - reconnaît que son comportement lors d'une transaction quotidienne peut transmettre un message différent de celui qu'il a l'intention de transmettre, et peut essayer de l'expliquer simplement. - se rend compte des difficultés qui apparaissent dans l'interaction avec des membres d'autres cultures, même s'il ou si elle peut ne pas savoir comment se comporter dans cette situation.
Compréhension plurilingue	- comprend des annonces courtes, énoncées clairement, en recoupant ce qu'il(elle) a compris des versions disponibles dans différentes langues. - comprend des messages et des instructions écrits courts et clairement rédigés en recoupant ce qu'il(elle) a compris

	des versions dans différentes langues. - repère les informations pertinentes, se sert des avertissements, des instructions et des informations simples donnés en parallèle dans différentes langues sur un produit.
Exploiter un répertoire plurilingue	- fait appel au répertoire limité qu'il(elle) a dans différentes langues pour expliquer un problème ou pour demander de l'aide ou des précisions. - utilise des mots ou des signes et des expressions simples de différentes langues de son répertoire plurilingue pour assurer une transaction simple et pratique ou un échange d'informations. - utilise un mot simple ou un signe d'une autre langue de son répertoire plurilingue pour se faire comprendre lors d'une situation habituelle de la vie quotidienne, quand il(elle) ne peut trouver l'expression adéquate dans la langue qui est utilisée

Tabela 9. Tiparet cilësore të gjuhës së folur për realizimin e funksioneve komunikuese

ASPECTS QUALITATIFS DE LA LANGUE PARLÉE	
Étendue	L'élève utilise des structures élémentaires constituées d'expressions mémorisées, de groupes de quelques mots, de signes et d'expressions toutes faites afin de communiquer une information limitée dans des situations simples de la vie quotidienne.
Correction	L'élève utilise des structures simples correctement mais commet encore systématiquement des erreurs élémentaires.
Aisance	L'élève se fait comprendre dans une brève intervention même si les pauses les faux démarrages et la reformulation sont évidents.
Interaction	L'élève répond à des questions et réagit à des déclarations simples. L'élève indique qu'il(elle) suit mais est rarement capable de comprendre assez pour soutenir la conversation de son propre chef.
Cohérence	L'élève relie des groupes de mots avec des connecteurs simples tels que « et », « mais » et « parce que ».

Phonologie	La prononciation est en général suffisamment claire pour être comprise mais l'interlocuteur devra parfois faire répéter. Une forte influence de l'accent, du rythme et de l'intonation de l'une ou l'autre des langues qu'il(elle) parle peut affecter la compréhension et requiert la participation des interlocuteurs. La prononciation des mots familiers est cependant claire.

Tabela 10. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve në komunikimin online dhe ndërmjetësimin gjuhësor

EXEMPLES D'UTILISATION DES DESCRIPTEURS DE L'INTERACTION EN LIGNE ET DE LA MÉDIATION DANS DIFFÉRENTS DOMAINES		
INTERACTION EN LIGNE		
Conversation et discussion en ligne		
1. L' élève fait de courts commentaires positifs et négatifs en ligne sur des médias embarqués en utilisant une langue simple, mais il(elle) aura en général besoin de faire appel à un outil de traduction en ligne ou à d'autres ressources.		
Situation (et rôles)	Personnel	prend contact en ligne avec des amis ou des membres de la famille éloignés pour se tenir au courant des nouvelles et des projets personnels
	Public	Des publications publiques sur un site de festival/d'événement
	Professionnel	comme contributeur à un simple service en ligne sur des sujets familiers
	Éducationnel	dans la séance de questions/réponses d'un site scolaire d'apprentissage
MÉDIATION DE TEXTES		
Transmettre des informations spécifiques à l'écrit		

L' élève énumère (en langue B) des informations précises venant de textes simples (écrits en langue A) portant sur des sujets ordinaires concernant des intérêts ou des besoins immédiats.		
Texte (et contexte du discours)	Personnel	des manuels ménagers, des instructions pour préparer un repas
	Public	des publicités, prospectus, brochures, dépliants, itinéraires de voyage, horaires, instructions
	Professionnel	des manuels d'instructions pour aider à utiliser un matériel simple, sur des procédures de sécurité, des conditions exigées pour un poste publiées sur une annonce
	Éducationnel	des livres de classe, des lectures de classe, une tâche scolaire, un test ou un devoir à la maison, la façon de faire une expérience simple dans une classe de sciences, une visite de musée ou un voyage scolaire

Tabela 11. Shembuj të lidhjes së kompetencave të lëndës dhe strategjive për përmbushjen e rezultateve të të nxënës

Texte/Titre	Stratégie	Tache	Compétence Linguistique	Compétence Sociolinguistique	Compétence Pragmatique
Invite un ami à une fête	Complète un dialogue	Fait et répond à des invitations	Les verbes modaux (pouvoir, aimer), les formes de questions.	Niveaux de formalité dans les invitations amicales.	Message informel ou dialogue court
Une brève biographie	Lecture d'information lacunaire	Écrire sur la vie de quelqu'un	Passé simple ; connecteurs (ensuite, après cela)	Sensibilisation à un ton respectueux dans les textes biographiques	Narration chronologique

Tabela 12. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Exemple 1. Résultat d'apprentissage (RA) : - L'élève discute de ce qu'il doit faire, où aller et prend des dispositions pour se retrouver pour faire du shopping un week-end.				
Niveau de réussite	Très bien	Bien	Satisfaisant	Faible
Description	L'élève discute des projets d'achats en utilisant au moins quatre phrases bien structurées, incluant des suggestions sur quoi acheter, où aller et quand se rencontrer. Il utilise correctement des formes de questions liées au shopping telles que "Combien ça coûte...?", "Quelle taille...?", "Avez-vous...?", montrant précision et fluidité.	L'élève discute des plans d'achats généraux en deux à trois phrases complètes, mentionnant un lieu et une heure de rencontre. Il utilise correctement 2 à 3 structures interrogatives liées au shopping et montre un bon contrôle du vocabulaire et de la grammaire de base.	L'élève fait de simples suggestions sur les achats en une ou deux phrases, avec de petites erreurs de grammaire ou de vocabulaire. Ils essaient de poser 1 à 2 questions basiques, bien que certaines puissent être incomplètes ou mal structurées.	L'élève fournit des réponses peu claires ou incomplètes. Il nomme un magasin ou un horaire, mais avec des erreurs grammaticales fréquentes ou une utilisation incorrecte du vocabulaire clé (par exemple, en ne réussissant pas à formuler des questions de base sur les achats). La communication est limitée et décousue.
Exemple 2. Résultat d'apprentissage (RA) : -L'élève produit une série de phrases et de phrases simples lorsqu'il parle de ses membres de la famille.				

Niveau de réussite	Très bien	Bien	Satisfaisant	Faible
Description	L'élève produit 4 phrases complètes et variées décrivant les membres de la famille, y compris les noms, les âges, les relations et des détails supplémentaires (par exemple, les métiers ou les loisirs). Le vocabulaire est approprié et varié, et la structure des phrases est correcte.	L'élève produit 2 à 3 phrases exactes sur les membres de la famille, incluant au moins deux détails de base tels que le nom, l'âge ou la relation. Le vocabulaire et la grammaire sont principalement corrects, et le sens est clair	L'élève produit 1 à 2 phrases courtes avec un vocabulaire limité et quelques erreurs de grammaire. Bien que la structure puisse être basique, l'idée principale est compréhensible.	L'élève a du mal à former des phrases complètes, peut seulement nommer des membres de la famille et utilise un langage inexact ou incomplet. La communication est peu claire ou minimale.

Tabela 13. Shembull për vlerësimin e detyrave me shkrim

GRILLE D'ÉVALUATION DE L'ÉCRIT	
Compétence générale	L'élève rédige une série d'expressions et de phrases simples reliées par des connecteurs simples tels que « et », « mais » et « parce que ». Des textes plus longs peuvent contenir des expressions ainsi que poser des problèmes de cohérence qui rendent le texte difficile à comprendre.
Étendue	L'élève utilise des modèles de phrases élémentaires comportant des expressions mémorisées, de groupes de quelques mots et d'expressions toutes faites, pour communiquer des informations limitées principalement dans des situations quotidiennes.
Cohérence	L'élève relie des groupes de mots avec des connecteurs simples tels que « et », « mais » et « parce que ».
Correction	L'élève utilise des structures simples correctement mais commet encore systématiquement des erreurs élémentaires. Ces erreurs peuvent parfois entraîner des malentendus.
Description	L'élève écrit une description brève et élémentaire d'un événement, d'activités passées et d'expériences personnelles et écrit des biographies imaginaires, courtes et simples, et des poèmes simples sur les gens.
Argumentation	Non applicable

13 ANEKSI 2 – GJUHË ITALIANE

Tabela 1. Kompetencat e lëndës së gjuhës së huaj për nivelin gjuhësor A2 dhe rezultatet e të nxënësve

Competenze	Descrizione		Risultati di apprendimento
Competenza linguistica	La competenza linguistica include conoscenze e abilità lessicali, fonologiche, sintattiche e altre dimensioni della lingua come sistema, indipendentemente dal valore sociolinguistico delle sue varianti e dalle funzioni pragmatiche delle sue realizzazioni. Al livello A2 lo studente è in grado di concludere semplici transazioni nei negozi, negli uffici postali, nelle banche; di farsi dare semplici informazioni di viaggio; di usare i mezzi di trasporto pubblico; di chiedere informazioni di base, chiedere e indicare il percorso, comprare i biglietti, chiedere e fornire merci e servizi di uso quotidiano.	Repertorio linguistico generale	Lo studente: - formula brevi espressioni di uso corrente per soddisfare semplici bisogni di tipo concreto: dati personali, routine quotidiane, desideri e bisogni, richieste di informazione. - usa strutture di base ed espressioni memorizzate, gruppi di poche parole/segni e frasi fatte per parlare di se stesso/a e di altre persone, di ciò che si fa, di luoghi e di cose che si possiedono. - dispone di un repertorio limitato di brevi espressioni memorizzate che rispondono a situazioni prevedibili di sopravvivenza; nelle situazioni poco usuali si verificano frequenti interruzioni e fraintendimenti.
		Ampiezza del lessico	- dispone di lessico sufficiente per esprimere bisogni comunicativi di base. - dispone di lessico sufficiente per far fronte a bisogni semplici di sopravvivenza.

		Correttezza grammaticale	- usa correttamente alcune strutture semplici, ma continua sistematicamente a fare errori di base – ad es. tende a confondere i tempi verbali e a dimenticare di segnalare gli accordi; ciononostante ciò che cerca di dire è solitamente chiaro.
		Padronanza del lessico	- dispone di un repertorio ristretto, funzionale ad esprimere bisogni concreti della vita quotidiana.
		Padronanza fonologica	a) Padronanza fonologica generale. La pronuncia è generalmente chiara a sufficienza per essere compresa, ma gli interlocutori avranno a volte bisogno di farla ripetere. Una forte influenza dell'altra o delle altre lingue parlate sull'accento, il ritmo e l'intonazione può compromettere l'intelligibilità, richiedendo la collaborazione degli interlocutori. La pronuncia delle parole familiari è tuttavia chiara. b) Articolazione dei suoni. Una pronuncia sistematicamente sbagliata di fonemi non compromette l'intelligibilità, a condizione che l'interlocutore faccia uno sforzo per riconoscere l'influenza della lingua di provenienza del locutore sulla pronuncia e vi si adatti.

			c) Tratti prosodici. Utilizza in modo intelligibile i tratti prosodici di parole e di espressioni quotidiane, malgrado una forte influenza dell'altra o delle altre lingue che parla sull'accento, l'intonazione e/o il ritmo. I tratti prosodici (ad es. l'accento tonico) di parole familiari e quotidiane e di enunciati semplici sono adeguati.
		Padronanza ortografica	- copia brevi frasi su argomenti correnti – ad es. le indicazioni per arrivare in un posto. - Scrive parole brevi che fanno parte del suo vocabolario orale riproducendone ragionevolmente la fonetica (ma non necessariamente con ortografia del tutto corretta).
Competenza sociolinguistica	Le competenze Sociolinguistiche si riferiscono alle condizioni socioculturali dell'uso della lingua. La componente sociolinguistica influenza strettamente tutta la comunicazione linguistica tra rappresentanti di culture diverse, anche se gli studenti possono spesso non essere consapevoli della sua influenza.	Appropriatezza sociolinguistica	- gestisce scambi comunicativi molto brevi, usando formule convenzionali correnti per salutare e rivolgere la parola a qualcuno. - fa inviti, da suggerimenti, chiede scusa e risponde a mosse analoghe ecc.
Competenza pragmatica	La competenza pragmatica viene intesa come la nostra capacità di usare il	Flessibilità	- adatta alle circostanze espressioni semplici, ripetute e memorizzate, sostituendo qualche elemento lessicale.

	linguaggio per agire sugli altri e per comunicare con il mondo, normalmente fa parte del processo di socializzazione precoce.		- espande le espressioni memorizzate ricombinandone semplicemente gli elementi.
		Alternarsi nei turni di parola	- richiama l'attenzione.
		Sviluppo tematico	Nessun descrittore.
		Coerenza e coesione	- collega gruppi di parole con connettivi semplici (ad es. e, ma, perché).
		Precisione delle asserzioni	- in uno scambio semplice, diretto e limitato su questioni familiari e di routine, comunica le informazioni che vuole dare, mentre in altre situazioni il messaggio risulta - compromesso.
		Fluenza nel parlato	- su argomenti familiari, formula espressioni e ha sufficiente capacità di portare a termine scambi comunicativi brevi, nonostante le esitazioni e le false partenze siano molto evidenti.

Tabela 2. Fushat tematike, njohuritë kryesore gramatikore dhe funksionet gjuhësore

Njohuri dhe koncepte – Klasa 10- gjuha e huaj e dytë	
Formazione culturale e interculturale	
Argomenti	Sottoargomenti
Vita personale e sociale	Vita quotidiana (<i>tempo libero: attività adatte all'età, pianificazione del tempo, agenda, sport, cibo, dati personali, progetti personali, vita scolastica, sentimenti personali</i>) Vita personale e sociale (<i>problemi adolescenziali, feste, personalità, relazioni sociali, organizzazione di una festa</i>)
Istruzione	Vita scolastica (<i>organizzazione di gite scolastiche (con la classe), vita a scuola, regole a scuola, lezione a scuola</i>)
Occupazione/ Professioni	Mondo del Lavoro (<i>casalinga, baby sitter, badante, busta paga, capo, colf, contributi, disoccupato, ferie, idraulico, imbianchino, infermiera, muratore, operaio, orario di lavoro, turno, trasportatore...</i>)
Il mondo intorno a noi	Il mondo intorno a noi (<i>viaggi e turismo, cultura, cura del pianeta, protezione della fauna selvatica, monumenti di cultura, vicinato (quartiere) e vicini, questioni ambientali, responsabilità sociale, natura</i>)
Problemi globali	Il mondo della comunicazione: (<i>scienza e tecnologia, invenzioni e scoperte, telefono, radio, musica, attualità</i>)
Formazione linguistica	
Grammatica	
Aggettivi e avverbi	Aggettivi e gradi dell'aggettivo; avverbi semplici e locuzioni avverbiali ad alta frequenza: di affermazione e negazione, di causa, di tempo (già, prima, poi, dopo, ecc.) e di luogo (qui, là, ecc.), interrogativi e modali (forse, sicuramente, ecc.),
Articoli, quantificatori e congiunzioni	Uso dell'articolo determinativo e indeterminativo; uso appropriato dei principali elementi che esprimono quantità: poco, molto, un po', tutto, niente, nessuno, abbastanza, ecc.; e (additivo), ma (avversativo), o (disgiuntivo).

Verbi, condizionale, forme passive, discorso indiretto	Verbi: riflessivi; condizionali (potere e dovere); imperativo; il tempo imperfetto; participio passato; futuro semplice; la negazione; preposizioni di tempo, presente e passato passivo, discorso diretto e indiretto)
Nomi e pronomi	Sostantivi numerabili e innumerabili; Pronomi indiretti di terza persona: gli / le; partitivo; possessivi; indefiniti
Funzioni comunicative	
Funzioni comunicative	Descrivere feste e regali; Interagire in un negozio (chiedere il prezzo, la taglia); Descrivere una persona (aspetto fisico e personalità); Descrivere i propri studi; Parlare della scuola; Chiedere e dare informazioni su una casa; Fare previsioni / progetti per il future; Descrivere situazioni ed eventi passata; Parlare di sport, Usare espressioni “Mi fa male, mi sono fatto male”; Raccontare cosa è successo.

Tabela 3. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për marrjen e informacionit të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës

ATTIVITÀ DI RICEZIONE– LIVELLO A2	
<i>La comprensione orale</i>	
Comprensione orale generale	
Lo studente comprende espressioni riferite ad aree di priorità immediata (ad es. Informazioni veramente basilari sulla persona e sulla famiglia, acquisti, geografia locale e lavoro), purché si parli lentamente e chiaramente.	
Lo studente: Comprende una conversazione tra altre persone	

- Segue, in grandi linee, gli scambi sociali semplici e brevi, condotti lentamente e con chiarezza

Comprende come componente di un pubblico

- Segue una presentazione o dimostrazione molto semplice e ben strutturata, purché sia illustrata da diapositivi, esempi concreti o diagrammi, si articola lentamente e chiaramente anche ripetendo e l'argomento sia noto.
- Capisce, in linea generale, un'informazione semplice, data in una situazione prevedibile, come, ad es. durante una visita guidata, l'indicazione (ad es. «Qui è dove abita il Presidente»).

Comprende annunci e istruzioni

- Comprende semplici istruzioni su come andare da X a Y, a piedi o con mezzi pubblici.
- Comprende delle istruzioni semplici su orari, date, numeri ecc., oltre che su compiti ordinari e consegne da eseguire.

Comprende mezzi di comunicazione audio (o nella lingua dei segni) e registrazioni

- Estrae un'informazione importante da brevi trasmissioni registrate (come, ad esempio, le previsioni del tempo, gli annunci di concerti, i risultati sportivi), purché siano espresse in modo chiaro.
- Comprende i punti importanti di una storia e riesce a seguirne la trama, purché sia raccontata in modo lento e chiaro.

La comprensione audiovisiva

Guardare la TV, film e video

- Nei notiziari TV, coglie il passaggio ad altro argomento e si fa un'idea del contenuto.

La comprensione scritta

Comprensione generale di un testo scritto

Lo studente comprende testi brevi e semplici che contengano lessico ad altissima frequenza, comprensivo anche di un certo numero di termini di uso internazionale.

Lo studente:

Legge la corrispondenza

- Comprende lettere personali brevi e semplici.
- Comprende semplicissime mail e lettere formali (ad es. la conferma di una prenotazione o di un acquisto on line).

Legge per orientarsi

- Individua informazioni specifiche in un elenco ed estrae quella occorrente (ad es. usare le “Pagine gialle” per trovare un servizio o un negozio).
- Comprende cartelli e avvisi d’uso corrente in luoghi pubblici (ad es. strade, ristoranti, stazioni ferroviarie) e sul posto di lavoro (ad es. indicazioni, istruzioni e avvisi di pericolo).

Legge per informarsi e argomentare

- Comprende una breve descrizione fattuale o un resoconto all’interno del suo ambito di interesse, purché siano scritti in una lingua semplice e non contengano dettagli inattesi.
- Comprende la maggior parte di ciò che le persone dicono di sé stesse o di ciò che piace loro di altri in un annuncio o in un post.

Legge istruzioni

- Comprende le indicazioni sui foglietti dei medicinali quando sono semplici istruzioni, ad es. «Assumere prima dei pasti», «Non assumere se si deve guidare».
- Segue una semplice ricetta di cucina, soprattutto se ci sono immagini che illustrano le fasi più importanti.

Legge per il piacere di leggere

- Comprende la maggior parte delle informazioni in una breve descrizione di una persona (ad es. una celebrità).
- Comprende i punti principali di un breve articolo su un avvenimento che segue uno schema prevedibile (ad es. la premiazione degli Oscar), a condizione che sia scritto in una lingua semplice.

Tabela 4. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur prodhon informacion të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënësit

ATTIVITÀ DI PRODUZIONE
<i>La produzione orale</i>
<i>Produzione orale generale</i>
Lo studente descrive o presenta in modo semplice persone, condizioni di vita o di lavoro, compiti quotidiani, indica che cosa piace o non piace ecc. con semplici espressioni e frasi legate insieme, così da formare un elenco..
Lo studente: <i>Monologo articolato: descrivere esperienze</i>

- descrive, brevemente e in modo elementare, avvenimenti e attività.
- descrive progetti e accordi presi, abitudini e comportamenti di routine, attività svolte in passato ed esperienze personali.
- usa una lingua semplice per fare brevi asserzioni su oggetti e cose che possiede e fare confronti.
- spiega che cosa gli/le piace o non piace rispetto ad un oggetto o una situazione.

Monologo articolato: dare informazioni

- dá indicazioni per andare da X a Y, utilizzando espressioni semplici come «gira/giri a destra», «vai/vada sempre dritto» con dei connettori quali «prima», «dopo», «poi».

Monologo articolato: argomentare (ad esempio, in un dibattito)

- presenta la sua opinione in termini semplici, a condizione che gli interlocutori siano pazienti.

Annunci pubblici

- fa annunci molto brevi, preparati in precedenza, di contenuto prevedibile e memorizzato, che risultano comprensibili a destinatari disposti a concentrarsi.

Discorsi rivolti a un pubblico

- fa una esposizione breve ed elementare, preparata e provata in precedenza, su un argomento familiare.
- risponde in modo lineare a semplici domande di precisazione, purché possa chiederne la ripetizione e farsi aiutare nella formulazione della risposta.

LA PRODUZIONE SCRITTA
<i>Produzione scritta generale</i>
Lo studente produce una serie di semplici espressioni e frasi legate da semplici connettivi quali “e”, “ma” e “perché”.
Lo studente:
<i>Scrittura creativa</i>
- tiene un diario che descrive attività (ad es. I lavori quotidiani, le uscite, lo sport, gli hobby), persone e luoghi, utilizzando un vocabolario concreto di base ed espressioni e frasi semplici con semplici connettori come «e», «ma» e «perché». - scrive/produce nella lingua dei segni l’inizio di una storia o ne continua una, a condizione di poter consultare un dizionario o testi di riferimento (ad es. delle tavole di coniugazione dei verbi in un manuale).
<i>Relazioni e saggi</i>
- scrive / produce nella lingua dei segni semplici testi su argomenti noti, collegando le frasi con dei connettori come «e», «perché» o «poi». - descrive le proprie impressioni e la propria opinione su argomenti di interesse personale (ad es. gli stili di vita, i fatti di cultura, le storie), utilizzando un vocabolario di base ed espressioni di tutti i giorni.

Tabela 5. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur ndërvepron me të tjerët, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës

ATTIVITÀ D’INTERAZIONE
<i>L’interazione orale</i>

Interazione orale generale

Lo studente interagisce con ragionevole disinvoltura in situazioni strutturate e conversazioni brevi, a condizione che, se necessario, l'interlocutore collabori. Fa fronte senza troppo sforzo a semplici scambi di routine; risponde a domande semplici e ne pone di analoghe e scambia idee e informazioni su argomenti familiari in situazioni quotidiane prevedibili.

Lo studente:

Comprende un interlocutore

- in una semplice conversazione quotidiana comprende ciò che gli/le viene detto direttamente e personalmente, in modo chiaro e lento, se l'interlocutore è disponibile ad aiutarlo.

Conversazione

- chiacchiera semplicemente con i suoi pari, i suoi colleghi o i membri di una famiglia ospitante, facendo domande su argomenti molto quotidiani e comprendendone le risposte.
- fa inviti, dá suggerimenti e chiede scusa, risponde a mosse analoghe.
- esprime ciò che sente, utilizzando un numero di espressioni fisse molto elementari.
- dice ciò che gli/le piace o non piace.

Discussione informale (tra amici)

- discute in modo semplice questioni pratiche di tutti i giorni, se ci si rivolge direttamente a lui/lei parlando / segnando chiaramente e lentamente.
- discute su che cosa fare, dove andare e prende accordi per incontrarsi.

- esprime opinioni, in modo circoscritto.

Discussioni e incontri formali

- se interpellato/a direttamente, in una riunione formale, espone quello che pensa su ciò di cui si sta discutendo, a condizione di poter eventualmente chiedere la ripetizione di punti chiave.

Cooperazione finalizzata a uno scopo (cucinare insieme, discutere un documento, organizzare un evento ecc.)

- segnala se sta seguendo un discorso e gli/le si può far capire ciò che è necessario, se l'interlocutore è disponibile a farlo.
- comunica, in semplici compiti di routine, usando espressioni semplici per chiedere e dare oggetti, ottiene semplici informazioni e discute che cosa fare.

Transazioni per ottenere beni e servizi

- fa semplici acquisti indicando ciò che vuole e chiedendone il prezzo.
- ordina un pasto.
- dice se qualcosa non va (ad es. "Il mio piatto è freddo" o "Non funziona la luce nella mia camera").
- chiede di persona un appuntamento per una visita medica e comprende la risposta.
- segnala la natura di un problema a un operatore sanitario, eventualmente aiutandosi con i gesti e il linguaggio del corpo.

Scambia informazioni

- chiede e dà informazioni personali.

- fa domande e dá risposte in modo semplice riguardo a un evento (ad es. dove e quando si è svolto, chi c'era e come era).

Può intervistare ed essere intervistati

- in un'intervista, risponde a semplici domande e reagisce a semplici asserzioni.
- Indica, in una lingua semplice, la natura di un problema a un operatore sanitario, utilizzando eventualmente gesti e il linguaggio del corpo.

Utilizzare le telecomunicazioni

- partecipa, a condizione che vi siano ripetizioni e chiarimenti, a una breve e semplice conversazione telefonica con qualcuno che conosce su un argomento prevedibile (ad es. l'ora di arrivo, fissare un appuntamento).
- comprende un semplice messaggio (ad es. "Il volo è in ritardo. Arriverò alle 10"), conferma i dettagli del messaggio e lo trasmette per telefono alle persone interessate.

L'INTERAZIONE SCRITTA

Interazione scritta generale

Lo studente compone brevi e semplici appunti, relativi a bisogni immediati, usando formule convenzionali.

Lo studente:

Corrispondenza

- compone brevi e semplici appunti, mail e messaggi (ad es. per inviare un invito o rispondere a un invito, confermare o modificare ciò su cui ci si è messi d'accordo).
- compone un breve e semplice testo in un biglietto di auguri (ad es. in occasione di un compleanno o del nuovo anno).

Appunti, messaggi e moduli

- prende brevi e semplici appunti e messaggi riferiti a bisogni immediati.
- compila la maggior parte dei moduli relativi a necessità della vita quotidiana con informazioni/dati personali e altri dettagli (ad es. per aprire un conto in banca o inviare una lettera raccomandata).

L'interazione on line

Lo studente:

Conversazione e discussione on line

- intraprende una semplice comunicazione sociale on line (ad es. un semplice messaggio su biglietti virtuali per occasioni speciali, condividere notizie e organizzare o confermare appuntamenti).
- fa dei brevi commenti positivi e negativi on line su link e video/audio incorporati, usando un repertorio linguistico di base, anche se dovrà generalmente ricorrere a uno strumento di traduzione on line e ad altre risorse.

Transazioni e collaborazione on line finalizzate a uno scopo

- fa semplici transazioni on line (come ordinare dei prodotti o iscriversi a un corso), compilando un modulo o un questionario on line, fornendo informazioni personali, confermando l'accettazione dei termini e delle condizioni e rifiutando servizi extra ecc.
- fa domande di base sulla disponibilità di un prodotto o su una sua caratteristica.
- risponde a semplici istruzioni e fa semplici domande per svolgere on line un compito condiviso con l'aiuto di un interlocutore di sostegno.

Tabela 6. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi gjatë ndërmjetësimit gjuhësor, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës

ATTIVITÀ DI MEDIAZIONE
Nella mediazione, l'apprendente agisce come un agente sociale che crea ponti e contribuisce a costruire o trasmettere significati, a volte all'interno della stessa lingua, a volte attraverso modalità diverse (ad esempio, dal parlato al segno o viceversa, nella comunicazione intermodale) e talvolta da una lingua all'altra (mediazione interlinguistica). L'attenzione si concentra sul ruolo della lingua in processi come la creazione dello spazio e delle condizioni per comunicare e/o apprendere, la collaborazione alla costruzione di nuovi significati, l'incoraggiamento degli altri a costruire o comprendere nuovi significati e la trasmissione di nuove informazioni in una forma appropriata. Il contesto può essere sociale, pedagogico, culturale, linguistico o professionale.
MEDIAZIONE GENERALE
Lo studente utilizza parole/segni semplici per chiedere a qualcuno di spiegare qualcosa. Riconosce le difficoltà e indica in una lingua semplice la natura apparente di un problema. Trasmette il punto o i punti principali di brevi e semplici conversazioni o testi su argomenti di tutti i giorni di interesse immediato, a condizione che siano esposti in modo chiaro e in una lingua semplice.
MEDIARE A LIVELLO TESTUALE
Lo studente: <i>Trasmettere informazioni specifiche in forma orale o nella lingua dei segni</i> - trasmette (in lingua B) ciò che viene indicato in messaggi, istruzioni e annunci brevi, chiari e semplici, a condizione che siano espressi in modo lento e chiaro e in una lingua semplice (in lingua A). - trasmette (in lingua B), in modo semplice, una serie di brevi e semplici istruzioni, a condizione che siano state formulate (in lingua A) in modo chiaro e lento.

Trasmettere informazioni specifiche in forma scritta

- enumera (in lingua B) i punti salienti di messaggi e annunci brevi, chiari e semplici (dati in lingua A), a condizione che siano formulati in modo chiaro e lento.
- enumera (in lingua B) informazioni specifiche contenute in testi semplici (in lingua A) su argomenti di tutti i giorni di interesse o bisogno immediato.

Spiegare dei dati in forma orale o nella lingua dei segni

- interpreta e descrive (in lingua B) semplici illustrazioni su argomenti familiari (ad es. una mappa meteorologica, un semplice diagramma di flusso) (con il testo in lingua A), anche se pause, false partenze e riformulazioni possono essere molto evidenti.

Elaborare un testo orale o nella lingua dei segni

- trasmette (in lingua B) il punto, o i punti principali di testi brevi, chiaramente strutturati e semplici (in lingua A), integrando il suo limitato repertorio linguistico con diversi mezzi (gesti, disegni, parole/segni di altre lingue).

Elaborare un testo scritto

- utilizza (in lingua B) una lingua semplice per trasmettere i punti principali contenuti in brevi testi (in lingua A) su argomenti familiari e quotidiani con un lessico ad alta frequenza; nonostante gli errori, il testo rimane comprensibile.
- copia brevi testi stampati o scritti a mano in modo chiaro.

Tradurre un testo scritto in forma orale o nella lingua dei segni

- fornisce (in lingua B) una traduzione orale semplice e sommaria di brevi e semplici testi (ad es. Delle comunicazioni su argomenti familiari) (scritti in lingua A), cogliendone la maggior parte dei punti essenziali.
- fornisce (in lingua B) una traduzione orale semplice e sommaria di informazioni correnti su argomenti familiari di tutti i giorni, scritta con frasi semplici (in lingua A) (ad es. notizie personali, brevi racconti, indicazioni, messaggi o istruzioni).

Tradurre in forma scritta un testo scritto

- utilizza una lingua semplice per fornire una traduzione approssimativa (dalla lingua A alla lingua B) di brevissimi testi su temi familiari e quotidiani, contenenti un lessico di altissima frequenza; malgrado gli errori, la traduzione resta comprensibile.

Prendere appunti (conferenze, seminari, riunioni ecc.)

- prende appunti semplici nel corso di una presentazione/dimostrazione, a condizione che l'argomento gli/le sia familiare e prevedibile e il locutore fornisca chiarimenti e tempo per prendere appunti.

Esprimere un'opinione, un commento personale rispetto a testi creativi e letterari

- esprime le sue reazioni riguardo a un'opera, riportando le sue sensazioni e idee in una lingua semplice.
- indica, in modo semplice, quali aspetti di un'opera l'hanno particolarmente interessato/a.
- dice, in una lingua semplice, se un'opera gli/le è piaciuta oppure no e spiega perché.

Fare l'analisi critica di testi creativi e letterari

- individua e descrive brevemente, con semplici espressioni fisse e formulate, temi e personaggi chiave di semplici narrazioni riguardanti

situazioni comuni, esposte nella lingua corrente di tutti i giorni.

MEDIARE A LIVELLO CONCETTUALE

Collaborare in un gruppo

Lo studente:

Facilitare l'interazione collaborativa tra pari

- collabora alla realizzazione di semplici compiti pratici, chiedendo che cosa pensano gli altri, dando suggerimenti e comprendendo le risposte, a condizione che possa chiedere, quando necessario, di ripetere o riformulare.

Cooperare al processo di costruzione del significato

- fa semplici osservazioni ed eventualmente di pone domande per mostrare che sta seguendo.
- Interviene in modo semplice.

Condurre il lavoro di gruppo

Gestire le interazioni

- dá istruzioni molto semplici a un gruppo di lavoro cooperativo che aiuta ad impostare in caso di necessità.

Promuovere e sostenere lo sviluppo di concetti in un discorso

- chiede a qualcuno che cosa pensa di una certa idea.

MEDIARE A LIVELLO COMUNICATIVO

Lo studente:

Facilitare la creazione di uno spazio pluriculturale

- contribuisce a uno scambio interculturale, usando parole/segni semplici per chiedere alle persone di spiegarsi e di chiarire ciò che hanno detto e facendo ricorso al suo limitato repertorio per esprimere accordo, invitare, ringraziare ecc.

Agire come intermediario in situazioni informali (con amici e colleghi)

- comunica (in lingua B) il punto principale di ciò che viene detto (in lingua A) in situazioni quotidiane prevedibili, trasmettendo vicendevolmente informazioni su desideri e bisogni, a condizione che gli interlocutori lo/la aiutino nella formulazione.

Facilitare la comunicazione in situazioni delicate e conflittuali

- si rende conto se gli interlocutori sono in disaccordo o quando insorgono difficoltà in un'interazione e adatta semplici espressioni memorizzate per cercare un compromesso e un accordo.

Tabela 7. Strategjitë që përdor nxënësi, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës

STRATEGIE DI RICEZIONE	
Individuare indizi e fare inferenze (ricezione orale, nella lingua dei segni e scritta)	Lo studente: - identifica il tipo di testo (notizie di attualità, pubblicità, articolo, manuale, chat o forum ecc.) sulla base del formato, dell'aspetto e della veste tipografica. - si serve di numeri, date, nomi, nomi propri ecc. per individuare l'argomento di un testo. - inferisce il significato e la funzione di espressioni fisse sconosciute a partire dalla loro posizione in un testo (ad es. all'inizio o alla fine di una lettera).

STRATEGIE DI PRODUZIONE	
Pianificazione	- recupera dal proprio repertorio una serie di espressioni appropriate e le ripete.
Compensazione	- identifica ciò che intende indicandolo con un gesto (ad es. “Vorrei questo, per favore”).
Controllo e riparazione	Nessun descrittore.
STRATEGIE DI INTERAZIONE	
Alternarsi nei turni di parola	- richiama l’attenzione.
Cooperare	- indica se sta seguendo il discorso.
Chiedere chiarimenti	- fa presente che non ha potuto seguire. - segnala che non capisce e chiede che si faccia lo spelling di una parola/un segno.
STRATEGIE DI MEDIAZIONE	
<i>Strategie per spiegare un nuovo concetto</i>	
Richiamare e collegarsi a conoscenze pregresse	Nessun descrittore.
Adattare la lingua	- ripete il punto principale di un messaggio semplice su un argomento quotidiano, utilizzando formulazioni diverse per aiutare altri a comprenderlo.
Semplificare un’informazione complessa	Nessun descrittore.

Strategie per semplificare un testo	
Sviluppare e rendere fruibile un testo denso	Nessun descrittore.
Semplificare un testo	- individua e segnala (ad es. sottolineandole, evidenziandole ecc.) le frasi chiave in un breve testo su temi di tutti i giorni.

Tabela 8. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për të zhvilluar dhe forcuar kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturore, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

COMPETENZA PLURILINGUE E PLURICULTURALE	
Costruire e usare un repertorio pluriculturale	Lo studente: - riconosce e applica le convenzioni culturali di base associate agli scambi sociali quotidiani (ad es. diversi rituali di benvenuto). - si comporta in modo appropriato nei saluti quotidiani, nei commiati e nelle espressioni di ringraziamento e di scuse, sebbene abbia difficoltà a far fronte a situazioni non abituali. - si rende conto che il suo comportamento in una transazione quotidiana può trasmettere un messaggio diverso da quello che intende, e può provare a spiegarlo in modo semplice. - si rende conto di quando si verificano difficoltà nell'interazione con membri di altre culture, anche se potrebbe non essere sicuro/a di come comportarsi nella situazione.
Comprensione plurilingue	- comprende annunci verbali brevi e chiaramente articolati, recuperando ciò che capisce dalle versioni disponibili in diverse lingue.

	- comprende istruzioni e messaggi brevi e chiaramente formulati, recuperando ciò che capisce dalle versioni disponibili in diverse lingue. - utilizza semplici avvisi, istruzioni e informazioni su un prodotto fornite in parallelo in diverse lingue per trovare informazioni pertinenti.
Costruire e usare un repertorio plurilingue	- mobilita il limitato repertorio di lingue diverse di cui dispone per spiegare un problema o chiedere aiuto o chiarimenti. - utilizza parole/segni e frasi di differenti lingue del proprio repertorio plurilingue per condurre una semplice e pratica transazione o scambiare informazioni. - utilizza una semplice parola/un semplice segno di un'altra lingua del suo repertorio plurilingue per farsi capire in una situazione quotidiana di routine, quando non riesce a trovare un'espressione adeguata nella lingua che viene usata.

Tabela 9. Tiparet cilësore të gjuhës së folur për realizimin e funksioneve komunikuese

ASPETTI QUALITATIVI DELL'USO DELLA LINGUA PARLATA (INCLUSA LA FONOLOGIA)	
Estensione	Lo studente usa frasi elementari con espressioni memorizzate, gruppi di parole/segni e formule fisse per dare informazioni limitate in semplici situazioni quotidiane.
Correttezza	Lo studente usa correttamente alcune strutture semplici, ma fa ancora sistematicamente errori di base.
Fluenza	Lo studente si fa comprendere con enunciati molto brevi, nonostante siano molto evidenti pause, false partenze e riformulazioni.
Interazione	Lo studente fa domande e risponde, reagisce ad affermazioni semplici.

	Lo studente segnala che sta seguendo il discorso, ma raramente capisce a sufficienza per riuscire a sostenere autonomamente la conversazione.
Coerenza	Lo studente collega gruppi di parole con semplici connettivi quali “e”, “ma”, e “perché”.
Fonologia	La pronuncia di solito è abbastanza chiara per essere capita, ma a volte l'interlocutore deve far ripetere. Una forte influenza della(e) lingua(e) che parla su accento, ritmo e intonazione può influenzare la comprensione e richiede la collaborazione fra gli interlocutori. La pronuncia di parole familiari, tuttavia, è chiara.

Tabela 10. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve në komunikimin online dhe ndërmjetësimin gjuhësor

ESEMPI DI USO DEI DESCRITTORI DELLE ATTIVITÀ D'INTERAZIONE ON LINE E DI MEDIAZIONE NEI DIVERSI DOMINI		
INTERAZIONE ON LINE		
Conversazione e discussione on line		
1. Lo studente fa dei brevi commenti positivi e negativi on line su link e video/audio incorporati, usando un repertorio linguistico di base, anche se dovrà generalmente ricorrere a uno strumento di traduzione on line e ad altre risorse.		
Contesto (& ruoli)	Personale	prende contatto on line con amici e/o familiari lontani per aggiornarsi su notizie e progetti personali.
	Pubblico	messaggi postati su un sito web di festival / eventi.
	Professionale	come partecipante ad un semplice forum di servizio on line su argomenti familiari.
	Educativo	nella sezione “Domande e Risposte” di una piattaforma per l'apprendimento scolastico.
MEDIARE A LIVELLO TESTUALE		

Trasmissione di informazioni specifiche in forma scritta		
Lo studente enumera (in lingua B) informazioni specifiche contenute in testi semplici (in lingua A) su argomenti di tutti i giorni di interesse o bisogno immediato.		
Testo (e contesto del discorso)	Personale	in manuali per lavori domestici, istruzioni su come preparare un pasto.
	Pubblico	in pubblicità, volantini, opuscoli, dépliants, itinerari di viaggio, orari, istruzioni.
	Professionale	manuali di istruzioni per aiutare a utilizzare attrezzature semplici, procedure di sicurezza, condizioni richieste per un posto di lavoro pubblicate su un annuncio.
	Educativo	libri di testo, letture in classe, compiti scolastici, test o compiti da svolgere a casa, come fare un semplice esperimento di scienze, una visita al museo o una gita scolastica.

Tabela 11. Shembuj të lidhjes së kompetencave të lëndës dhe strategjive për përmbushjen e rezultateve të të nxënës

Testo/titolo	Strategia	Compito	Competenza linguistica	Competenza sociolinguistica	Competenza pragmatica
Invitare un amico a una festa	Svolgere un dialogo	Fare un invito e rispondere ad un invito	Verbi modali (dovere, volere, potere), forme interrogative	Livelli di formalità negli inviti amichevoli.	Breve messaggio/ dialogo informale
Una breve biografia	Lettura e comprensione del testo	Scrivere della vita di qualcuno	Passato semplice; connettori (poi, dopo)	Consapevolezza rispettosa tono nei testi biografici	Narrativa cronologica

Tabela 12. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Esempio 1. Risultato dell'apprendimento (RA): Lo studente discute su cosa fare, dove andare e prende accordi per incontrarsi e fare shopping durante il fine settimana.				
Livello di raggiungimento	Molto bene	Bene	Soddisfacente	Insufficiente
Descrizione	Lo studente discute i piani di acquisto utilizzando almeno quattro frasi ben strutturate, inclusi suggerimenti su cosa comprare, dove andare e quando incontrarsi. Utilizza correttamente forme interrogative relative allo shopping com: “Quanto costa....?”, “Quale taglia....?”, “Avete....?”, dimostrando accuratezza e fluidità.	Lo studente discute i piani generali per le spese con due o tre frasi complete, indicando un luogo e un orario di incontro. Utilizza correttamente 2-3 strutture interrogative relative allo shopping e mostra una buona padronanza del lessico usato e della grammatica di base.	Lo studente fa semplici suggerimenti sullo shopping, con una o due frasi, con piccoli errori grammaticali o lessicali. Tenta di porre 1-2 domande principali e semplice, anche se potrebbero essere incomplete o formulate in modo poco chiaro.	Lo studente fornisce risposte poco chiare o incomplete. Potrebbe fare in nome di un negozio o dire un orario, ma con frequenti errori grammaticali o un uso scorretto del vocabolario indispensabile, (ad esempio, non riesce a formulare domande base relative allo shopping). La comunicazione è limitata e frammentata.
Esempio 2. Risultato dell'apprendimento (RA):– Lo studente produce una serie di frasi e locuzioni semplici quando parla dei membri della propria famiglia.				

Livello di raggiungimento	Molto bene	Bene	Soddisfacente	Insufficiente
Descrizione	Lo studente produce 4 o più frasi complete e articolate che descrivono i membri della famiglia, inclusi nomi, età, la parentela e ulteriori dettagli (ad esempio, lavoro e hobby). Il lessico usato è appropriato e vario e la struttura delle frasi è accurata.	Lo studente produce 2–3 frasi accurate sui membri della famiglia, includendo almeno 2 dettagli fondamentali quali il nome, l'età o la parentela. Il lessico usato e la grammatica sono per lo più corretti e il significato è chiaro.	Lo studente produce 1–2 frasi brevi con un vocabolario limitato e alcuni errori grammaticali. Sebbene la struttura possa essere elementare, l'idea principale è comprensibile.	Lo studente fa fatica a formare frasi complete, può limitarsi a nominare i membri della famiglia e utilizza un linguaggio non corretto o incompleto. La comunicazione è poco chiara o minima.

Tabela 13. Shembull për vlerësimin e detyrave me shkrim

GRIGLIA DI VALUTAZIONE DELLO SCRITTO	
Competenza generale	Lo studente scrive una serie di semplici espressioni e frasi legate da semplici connettivi quali “e”, “ma” e “perché”. Testi più lunghi possono contenere espressioni e mostrare problemi di coerenza che rendono il testo difficile da capire.
Estensione	Lo studente usa modelli elementari di frasi memorizzate, gruppi di poche parole e espressioni fatte per comunicare informazioni limitate principalmente su situazioni quotidiane.
Coerenza	Lo studente scrive una serie di semplici espressioni e frasi legate da semplici connettivi quali “e”, “ma” e “perché”.
Correttezza	Lo studente usa correttamente alcune strutture semplici, ma continua sistematicamente a fare errori di base. Questi errori possono talvolta causare fraintendimenti.
Descrizione	Lo studente descrive in modo breve ed elementare un avvenimento, azioni svolte nel passato ed esperienze personali. Scrive semplici biografie immaginarie e semplici poesie su una persona.
Argomentazione	Non applicabile

14 ANEKSI 3- GJUHË GJERMANE

Tabela 1. Kompetencat e lëndës së gjuhës së huaj për nivelin gjuhësor A2 dhe rezultatet e të nxënit

Kompetenz	Beschreibung	Lernergebnisse
Linguistische Kompetenz	Die linguistische Kompetenz umfasst das Wissen und die Fähigkeit, sprachliche Mittel wie Wortschatz, Grammatik, Aussprache und Orthographie korrekt und situationsgerecht zu verwenden. Auf dem Niveau A2 verfügen Lernende über einen grundlegenden Wortschatz, können einfache Satzstrukturen korrekt anwenden, vertraute Wörter richtig aussprechen und die Rechtschreibung gebräuchlicher Wörter meist korrekt umsetzen.	Spektrum sprachlicher Mittel allgemein Der Schüler: - verwendet kurze gebräuchliche Ausdrücke, um einfache konkrete Bedürfnisse zu erfüllen und beispielsweise Informationen zur Person, Alltagsroutinen, Wünsche, Bedürfnisse auszudrücken und um Auskunft zu bitten. - verwendet einfache Satzmuster verwenden und sich mit Hilfe von memorierten Sätzen, kurzen Wortgruppen/Gebärden und Redeformeln über sich selbst und andere Menschen und was sie tun und besitzen sowie über Orte usw. verständigen.
		Wortschatzspektrum - verfügt über genügend Wortschatz, um elementaren Kommunikationsbedürfnissen gerecht werden zu können. - verfügt über genügend Wortschatz, um einfache Grundbedürfnisse befriedigen zu können.
		Grammatische Korrektheit - verwendet einige einfache Strukturen korrekt, macht aber noch systematisch elementare Fehler, hat z.B. die Tendenz, Zeitformen zu vermischen oder zu vergessen,

			die Subjekt-Verb-Kongruenz zu markieren; trotzdem wird in der Regel klar, was man ausdrücken möchte.
		Wortschatzbeherrschung	- beherrscht einen begrenzten Wortschatz in Zusammenhang mit konkreten Alltagsbedürfnissen.
		Beherrschung der Aussprache allgemein	a) Beherrschung der Aussprache allgemein - spricht im Allgemeinen klar genug, um verstanden zu werden; gelegentlich ist jedoch eine Wiederholung durch den Gesprächspartner oder die Gesprächspartnerin erforderlich. Ein starker Einfluss anderer Sprachen des eigenen Repertoires auf Betonung, Rhythmus und Intonation kann die Verständlichkeit beeinträchtigen, sodass ein aktiver Beitrag zur Sicherung des Verständnisses durch die Gesprächspartner/innen notwendig ist. Vertraute Wörter werden jedoch klar ausgesprochen. b) Aussprache einzelner Laute - ist meistens verständlich, wenn in einfachen Alltagssituationen kommuniziert wird, sofern sich die Gesprächspartner/innen bemühen, bestimmte Laute zu verstehen. Systematisch falsche Aussprache von Phonemen behindert die Verständlichkeit nicht, sofern

			die Gesprächspartner/innen den Einfluss des sprachlichen Hintergrunds auf die Aussprache erkennen und sich darauf einstellen. c) Prosodische Merkmale - verwendet prosodische Merkmale von Alltagswörtern und Wendungen verständlich, auch wenn ein starker Einfluss auf Betonung, Intonation und/oder Rhythmus von anderen gesprochenen Sprachen bemerkbar ist. - setzt prosodische Merkmale (z. B. Wortbetonung) bei vertrauten Alltagswörtern und einfachen Äußerungen angemessen ein.
		Beherrschung der Orthographie	- schreibt kurze Sätze über alltägliche Themen ab – z.B. Wegbeschreibungen. - gibt kurze Wörter aus seinem mündlichen Wortschatz ‚phonetisch‘ einigermaßen akkurat schriftlich wieder (benutzt dabei aber nicht notwendigerweise die übliche Rechtschreibung).
Soziolinguistische Kompetenz	Die soziolinguistische Kompetenz umfasst das Wissen über sprachliche Umgangsformen in unterschiedlichen sozialen	Soziolinguistische Angemessenheit	- bewältigt sehr kurze Kontaktgespräche, indem man gebräuchliche Höflichkeitsformeln der Begrüßung und der Anrede benutzt. - spricht Einladungen oder Entschuldigungen aus und reagiert auf sie.

	Kontexten. Lernende können in vertrauten Situationen angemessen grüßen, sich vorstellen und höflich sprechen.		
Pragmatische Kompetenz	Die pragmatische Kompetenz umfasst die Fähigkeit, sprachliche Mittel situationsangemessen, kohärent und zielgerichtet einzusetzen. Auf dem Niveau A2 können Lernende kurze, einfache Gespräche führen, auf Sprecherwechsel reagieren und einfache Äußerungen verständlich und zusammenhängend formulieren.	Flexibilität	- passt einfache, gut memorierte Wendungen durch den Austausch einzelner Wörter den jeweiligen Umständen an. - kombiniert die einzelnen Elemente von gelernten Wendungen neu und erweitert so deren Anwendungsmöglichkeiten.
		Sprecherwechsel	- bittet um Aufmerksamkeit.
		Kohärenz und Kohäsion	- verknüpft Wortgruppen und Wörter/Gebärden durch einfache Konnektoren wie „und“, „aber“ und „weil“ verknüpfen.
		Genauigkeit der Aussage	- teilt bei einem einfachen, direkten Austausch begrenzter Informationen über vertraute Routineangelegenheiten mit, was man sagen will, muss aber in anderen Situationen normalerweise Kompromisse beim Umfang der Mitteilung eingehen.
		Flüssigkeit	- stellt ohne große Mühe Redewendungen über ein vertrautes Thema zusammens, um kurze Gespräche zu

			meistern, obwohl man ganz offensichtlich häufig stockt und neu ansetzen muss.

Tabela 2. Fushat tematike, njohuritë kryesore gramatikore dhe funksionet gjuhësore

Kenntnisse und Konzepte – 10. Klasse	
Kulturelle und interkulturelle Bildung	
Themen	Unterthemen
Persönliches und soziales Leben	Sich vorstellen (Name, Alter, Herkunft, Familie), Familie und Freunde beschreiben, Freizeitaktivitäten (Hobbys, Sport, Musik), Tagesablauf (Uhrzeit, Wochentage, Aktivitäten), Gefühle und Stimmungen (glücklich, müde, traurig), Kleidung und Aussehen, Feste und Feiern (Geburtstag, Weihnachten)
Bildung / Schule	Schulfächer und Lieblingsfach, Mein Stundenplan, Schulsachen (Buch, Heft, Bleistift), In der Klasse sprechen (Fragen, Antworten, Bitten), Lehrer und Mitschüler beschreiben, Schulregeln (Was darf man? Was darf man nicht?), Pausen und Aktivitäten in der Schule.
Berufe und Arbeit	Berufe benennen (Lehrer, Arzt, Verkäufer ...). Wo arbeiten die Leute? (Krankenhaus, Schule, Supermarkt ...), Was macht man in diesem Beruf? (helfen, verkaufen, schreiben ...), Traumberuf / Wunschberuf, Arbeitszeiten (morgens, abends, am. Wochenende), Kleidung im Beruf, Einfache Gespräche über Beruf (Was machst du? Ich bin ...).
Die Welt um uns herum	Mein Wohnort (Stadt / Dorf / Straße), Räume im Haus (Küche, Wohnzimmer, Bad), Möbel und Gegenstände zu Hause, Orte in der Stadt (Bank, Supermarkt, Schule, Park), Verkehrsmittel (Bus, Auto, Fahrrad, Zug), Wetter und Jahreszeiten Tiere und Natur.
Globale Themen / Weltprobleme	Umwelt und Mülltrennung (Papier, Plastik, Glas), Energie sparen (Licht aus, Wasser sparen), Saubere Stadt – Was können wir tun?, Gesund essen, kein Fast Food, Freundschaft und Respekt in der Welt.

Sprachlicher Bildung	
Grammatik	
Adjektive und Adverbien	Häufige Adjektive zur Beschreibung; Steigerungsformen: Positiv, Komparativ, Superlativ, Adjektive mit „sein“; Adverbien der Zeit, des Ortes, der Häufigkeit.
Artikel, Mengenangaben und Konjunktionen	Bestimmte Artikel, Unbestimmte Artikel, Nullartikel mit Plural oder Stoffnamen. Zählbare und unzählbare Nomen. Mengenwörter. Einfache Konjunktionen: und, oder, aber.
Verben	Präsens regelmäßiger und unregelmäßiger Verben; Modalverben: können, müssen, wollen (in einfachen Sätzen); Trennbare Verben; Nominalisierung von Verben (Verb-Nomen-Form).
Nomen und Pronomen	Singular und Plural; Genus; Personalpronomen; Possessivpronomen; Fragepronomen; Demonstrativpronomen: das, dieser (vereinfacht im Gebrauch)
Vergangenheitsformen	Präteritum von „sein“ und „haben“; Präteritum regelmäßiger Verben; Einführung ins Perfekt (Hilfsverben + Partizip II):
Sprachfunktionen	
Sich vorstellen	Name, Alter, Herkunft; Wohnort, Beruf, Familie; Sprachen und Interessen
Vorlieben, Wünsche und Bedürfnisse ausdrücken	Etwas mögen oder nicht mögen; Wünsche äußern; Etwas brauchen oder bestellen
Bitten, Angebote und Vorschläge machen	Um Hilfe bitten; Ein Angebot machen; Einen Vorschlag machen

Zustimmung und Ablehnung ausdrücken	Zustimmung geben; Etwas ablehnen
Ratschläge geben und warnen	Korrektes Verhalten vorschlagen; Auf Gefahr hinweisen
Nach Informationen fragen	W-Fragen; Ja-/Nein-Fragen
Um Wiederholung oder Erklärung bitten	Nach Wiederholung fragen; Bedeutung erfragen; Um langsames Sprechen bitten

Tabela 3. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për marrjen e informacionit të shpjeguar në formën e rezultateve të të nxënit

REZEPTIVE FERTIGKEITEN – NIVEAU A2
Hörverstehen
<i>Hörverstehen allgemein</i>
Der Schüler versteht Wendungen und Wörter, wenn es um Dinge von ganz unmittelbarer Bedeutung geht (z.B. ganz grundlegende Informationen zu Person, Familie, Einkaufen, Arbeit, nähere Umgebung) sofern deutlich und langsam gesprochen wird.
Der Schüler: <i>Gespräche zwischen anderen Sprechenden verstehen</i> - folgt im Großen und Ganzen kurzen, einfachen Gesprächen, wenn diese sehr langsam und deutlich geführt werden. <i>Als Zuschauer(in)/Zuhörer(in) im Publikum verstehen</i> - versteht die Grundzüge einer einfachen Information, die in einer vorhersehbaren Situation wie z.B. bei einer Stadtrundfahrt gegeben wird (z.B. „Hier wohnt der Präsident.“).

Ankündigungen und Anweisungen verstehen

- versteht einfache Erklärungen, wie man zu Fuß oder mit öffentlichen Verkehrsmitteln an einen bestimmten Ort gelangt.
- versteht grundlegende Anweisungen, die sich auf Zeiten, Daten, Zahlen usw. und bezieht auf Routineaufgaben und -aufträge.

Audiomedien und Tonaufnahmen verstehen

- entnimmt kurzen Radiosendungen wichtige Informationen, zum Beispiel einem Wetterbericht, Konzertankündigungen oder Sportergebnisse, sofern deutlich gesprochen wird.
- versteht wichtige Punkte einer Geschichte und schafft es, der Handlung zu folgen, sofern langsam und deutlich erzählt wird.

Audio-visuelles Verstehen**Ferhsendungen, Filme und Videos verstehen**

Der Schüler folgt dem Themenwechsel bei TV-Nachrichten und macht sich eine Vorstellung vom Hauptinhalt.

Leseverstehen**Leseverstehen allgemein**

Der Schüler liest kurze, einfache Texte und versteht, die einen sehr frequenten Wortschatz und enthält einen gewissen Anteil international bekannter Wörter.

Der Schüler:

Korrespondenz lesen und verstehen

- versteht kurze, einfache persönliche Briefe.
- versteht sehr einfache formelle E-Mails und Briefe (z.B. Bestätigungen einer Buchung oder eines Online-Kaufs).

Zur Orientierung lesen

- macht Einzelinformationen in Listen ausfindig (z.B. in einem Straßenverzeichnis oder einem Register) und greift die gewünschte Information heraus (z.B. im „Branchenverzeichnis“/den „Gelben Seiten“ einen Handwerker finden).

Information und Argumentation verstehen

- versteht eine kurze sachliche Darstellung oder einen kurzen Bericht zum eigenen Interessengebiet, sofern diese in einfacher Sprache geschrieben sind und keine unvorhersehbaren Details enthalten.
- versteht das meiste von dem, was Menschen in einer Kontaktanzeige oder einem Posting über sich selbst sagen sowie darüber, was sie an anderen Leuten mögen.

Schriftliche Anweisungen verstehen

- versteht Anwendungshinweise auf Arzneimittelverpackungen, die als einfache Anweisung formuliert sind, z.B. „Vor dem Essen einnehmen“ oder „Nicht vor dem Autofahren einnehmen!“.
- befolgt ein einfaches Rezept, besonders wenn Bilder die wichtigsten Schritte veranschaulichen.

Lesen als Freizeitbeschäftigung

- versteht kurze Erzählungen und Beschreibungen aus dem Leben einer Person, die in einfachen Worten verfasst sind.
- versteht, was in einer Fotostory (z.B. in einem Lifestyle-Magazin) geschieht und einen Eindruck davon bekommen, wie die Figuren sind.

Tabela 4. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur prodhon informacion të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

PRODUKTIVE FERTIGKEITEN	
Mündliche Produktion	
<i>Mündliche Produktion allgemein</i>	
Der Schüler gibt eine einfache Beschreibung von Menschen, Lebens- oder Arbeitsbedingungen, Alltagsroutinen, Vorlieben oder Abneigungen usw., und zwar in kurzen listenhaften Abfolgen aus einfachen Wendungen und Sätzen.	
Der Schüler:	
<i>Zusammenhängendes Sprechen: Erfahrungen beschreiben</i>	
- beschreibt die Familie, Lebensverhältnisse, die Ausbildung und die gegenwärtige oder die letzte berufliche Tätigkeit. - beschreibt mit einfachen Worten Personen, Orte, Dinge beschreiben.	

- sagt, was man gut oder nicht so gut kann (z.B. Sport, Spiele, Fertigkeiten, Fächer).
- spricht kurz darüber, was man am Wochenende oder in den Ferien vorhat

Zusammenhängendes Sprechen: Informationsvermittlung

- gibt einfache Anweisungen, wie man von einem Ort zum anderen kommt, indem man elementare Ausdrücke verwendet wie „rechts abbiegen“ und „weiter geradeaus“ zusammen mit Konnektoren zum Ausdruck von zeitlichen Abfolgen wie „zuerst“, „dann“ und „danach“.

Zusammenhängendes Sprechen: Argumentieren (z.B. in einer Diskussion)

- stellt eine Meinung mit einfachen Worten vor, sofern die Gesprächspartner/innen geduldig sind.

Öffentliche Ankündigungen machen

- trägt sehr kurze, eingeübte Ankündigungen mit vorhersehbarem, auswendig gelerntem Inhalt vor, die bei konzentriertem Zuhören verständlich sind.

Die Ansprache von Publikum

- trägt eine eingeübte kurze, einfache Präsentation zu einem vertrauten Thema vor.
- beantwortet unkomplizierte Nachfragen, falls die Möglichkeit besteht, um Wiederholung oder um Hilfe beim Formulieren zu bitten.

Schriftliche Produktion

Schriftliche Produktion allgemein

Der Schüler verbindet eine Reihe einfacher Wendungen und Sätze verfassen und mit Konnektoren wie „und“, „aber“ oder „weil“.

Der Schüler:

Kreatives Schreiben

- beschreibt in einer Reihe einfacher Sätze über die eigene Familie, die Lebensumstände, den Bildungshintergrund oder die momentane oder vorige berufliche Tätigkeit.

- verfasst Tagebucheinträge, welche Aktivitäten (z.B. Alltagsroutinen, Ausflüge, Sport, Hobbys), Menschen und Orte beschreiben und dabei elementaren, konkreten Wortschatz sowie einfache Wendungen und Sätze mit einfachen Konnektoren wie „und“, „aber“ und „weil“ verwenden.

Berichte und Aufsätze schreiben

- formuliert einfache Texte zu bekannten Themen unter Verwendung einfacher Konnektoren wie „und“, „weil“ oder „dann“.
- Äußert eigene Eindrücke und Meinungen zu Themen von persönlichem Interesse (z.B. Lebensweisen und Kultur, Geschichten) und verwendet elementare Alltagswörter und Ausdrücke.

Tabela 5. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi kur ndërvepron me të tjerët, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës

SPRACHMITTLUNG UND INTERAKTION	
Mündliche Interaktion	
Mündliche Interaktion allgemein	
Der Schüler verständigt sich in einfachen, routinemäßigen Situationen, in denen es um einen unkomplizierten und direkten Austausch von Informationen über vertraute Routineangelegenheiten in Zusammenhang mit Arbeit und Freizeit geht. Führt sehr kurze Kontaktgespräche, versteht aber kaum genug, um das Gespräch selbst in Gang halten zu können.	
Der Schüler:	
Eine/n Gesprächspartner/in verstehen	
- versteht, was in einem einfachen Alltagsgespräch langsam, deutlich und direkt an einen gerichtet gesagt wird, vorausgesetzt die sprechende Person gibt sich Mühe, einem beim Verstehen zu helfen.	
Konversation	
- verwendet einfache, alltägliche Höflichkeitsformeln, um jemanden zu grüßen oder anzusprechen.	

- plaudert in einfacher Sprache mit Bekannten, Kollegen oder Angehörigen einer Gastfamilie, stellt Fragen und versteht Antworten, die sich auf die geläufigsten Routineangelegenheiten beziehen.
- lädt jemanden ein und reagiert auf Einladungen, macht Vorschläge und reagiert darauf, entschuldigt sich und bittet um Entschuldigung.
- verwendet einfache formelhafte Wendungen, um Gefühle auszudrücken.
- äußert Vorlieben und Abneigungen mit einfachen Mitteln.

Informelle Diskussion (mit Freunden)

- kommuniziert über alltägliche Fragen bei klarer und langsamer Ansprache.
- plant einfache Aktivitäten gemeinsam mit anderen.
- bringt einfache Meinungen zum Ausdruck.

Formelle Diskussion und Besprechungen

- sagt in einer formellen Diskussion, was man zu einer Sache meint, wenn direkt angesprochen, sofern darum gebeten werden kann, dass Kernpunkte wiederholt werden.

Zielorientierte Kooperation (gemeinsam kochen, ein Dokument diskutieren, eine Veranstaltung organisieren usw.)

- zeigt an, wann man versteht, und versteht das Nötigste, wenn sich die Gesprächspartner/innen Mühe geben, sich verständlich zu machen.
- verständigt sich bei einfachen Routineaufgaben und verwendet dabei einfache Wendungen, um Dinge zu erbitten oder zu geben, einfache Informationen zu erfragen und zu besprechen, was man als Nächstes tun sollte.

Transaktionen: Dienstleistungsgespräche

- bittet um alltägliche Waren und Dienstleistungen und bietet solche auch an.
- bestellt eine Mahlzeit.
- teilt mit, dass etwas nicht stimmt (z. B. „Das Essen ist kalt“ oder „In meinem Zimmer gibt es kein Licht.“).
- bittet im persönlichen Kontakt um einen Arzttermin und versteht die Antwort. Gibt gegenüber medizinischem Fachpersonal die Art eines Problems an und benutzt dabei gegebenenfalls auch Gesten oder Körpersprache.

Informationsaustausch

- verständigt sich in einfachen, routinemäßigen Situationen, in denen es um einen unkomplizierten und direkten Austausch von Informationen geht.
- gibt persönliche Informationen und fragt nach solchen.

Interviewgespräche

- beantwortet in einem Interview einfache Fragen und reagiert auf einfache Feststellungen.
- erklärt gegenüber medizinischem Fachpersonal die Art eines Problems in einfacher Sprache und benutzt dabei gegebenenfalls auch Gesten oder Körpersprache.

Telekommunikationsmittel benutzen

- führt mit persönlich bekannten Personen kurze, einfache Telefongespräche über ein vorhersagbares Thema, sofern Wiederholungen und Klärungen möglich sind (z. B. über Ankunftszeiten, Verabredungen zu einem Treffen).
- versteht einfache Telefonnachrichten (z. B. „Mein Flug ist verspätet. Ich werde um 10 Uhr ankommen.“), bestätigt Details der Nachricht und leitet sie am Telefon an andere Betroffene weiter.

Schriftliche Interaktion

Schriftliche Interaktion allgemein

Der Schüler verfasst kurze, einfache, formelhafte Notizen, wenn es um unmittelbar notwendige Dinge geht.

Der Schüler:

Korrespondenz

- verfasst kurze, einfache Notizen, E-Mails und SMS (z. B. um einzuladen oder eine Einladung anzunehmen, eine Verabredung zu bestätigen oder zu ändern).
- schreibt einen kurzen Text auf eine Grußkarte (z. B. um jemandem zum Geburtstag zu gratulieren oder ein gutes Neues Jahr zu wünschen).

Notizen, Mitteilungen und Formulare

- formuliert kurze, einfache Notizen und Mitteilungen, die sich auf unmittelbare Bedürfnisse beziehen.

- trägt persönliche und andere Details in die meisten alltagsrelevanten Formulare ein (z. B. um ein Visum oder eine Befreiung zu beantragen, ein Bankkonto zu eröffnen, einen Einschreibbrief aufzugeben usw.).

Online-Interaktion

Der Schüler:

Online-Konversation und -Diskussionen

- beteiligt sich an einfacher sozialer Kommunikation online (z. B. indem virtuelle Karten für spezielle Anlässe verschickt, Neuigkeiten geteilt oder Treffen vereinbart bzw. bestätigt werden).
- gibt online kurze positive oder negative Kommentare zu eingebetteten Links und Medien ab und verwendet dabei ein Repertoire an elementaren sprachlichen Mitteln, auch wenn in der Regel ein Online-Übersetzungstool benötigt wird.

Zielorientierte Online-Transaktionen und -Kooperation

- führt einfache Online-Transaktionen aus (z. B. Waren bestellen oder sich für einen Kurs anmelden), indem ein Online-Formular oder ein Fragebogen ausgefüllt, persönliche Daten angegeben und die Geschäftsbedingungen bestätigt werden.
- stellt einfache Fragen zur Verfügbarkeit eines Produkts oder zu Produktmerkmalen.
- befolgt einfache Anweisungen und stellt einfache Fragen, um gemeinsam mit einer unterstützenden Person eine Online-Aufgabe zu erledigen.

Tabela 6. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi gjatë ndërmjetësimi gjuhësor, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

SPRACHMITTLUNG

Bei der Sprachmittlung agiert der Lernende als sozialer Akteur, der Brücken schafft und dabei hilft, Bedeutung zu erschließen oder zu vermitteln – manchmal innerhalb derselben Sprache, manchmal über verschiedene Modalitäten hinweg (z. B. vom Gesprochenen zur Gebärdensprache oder umgekehrt, in der cross-modalen Kommunikation) und manchmal von einer Sprache zur anderen (sprachübergreifende Mediation).

MEDIATION ALLGEMEIN

Der Schüler verwendet einfache Wörter, um um eine Erklärung zu bitten, erkennt Kommunikationsschwierigkeiten und deutet in einfacher Sprache an, welcher Art das Problem ist. Übermittelt den/die Hauptpunkt/e kurzer, einfacher Gespräche oder Texte zu alltäglichen Themen von unmittelbarem Interesse, sofern diese klar und einfach formuliert sind.

MEDIATION VON TEXTEN

Der Schüler:

Spezifische Informationen mündlich oder in Gebärdensprache weitergeben

- gibt in Sprache B den Kern kurzer, klarer, einfacher Botschaften, Anweisungen und Ankündigungen wieder, sofern sie langsam und in klarer, einfacher Sprache in Sprache A erfolgen.
- gibt in Sprache B in einfachen Worten eine Reihe kurzer, einfacher Instruktionen wieder, sofern die ursprüngliche Äußerung in Sprache A klar und langsam artikuliert wird.

Spezifische Informationen schriftlich weitergeben

- listet in Sprache B die Hauptpunkte kurzer, klarer, einfacher Mitteilungen und Ankündigungen auf, sofern diese in Sprache A klar und langsam gesprochen werden.
- listet in Sprache B spezifische Informationen aus einfachen Texten in Sprache A zu alltäglichen Themen von unmittelbarem Interesse oder Bedarf auf.

Mündliche Verarbeitung von Texten (oder in Gebärdensprache)

- gibt in Sprache B den oder die wichtigsten Punkte klar strukturierter, kurzer, einfacher gesprochener und geschriebener Texte aus Sprache A wieder, indem ergänzende Mittel (z. B. Gesten, Zeichnungen, Wörter aus anderen Sprachen) zur Unterstützung des begrenzten Repertoires eingesetzt werden.

Schriftliche Verarbeitung von Texten

- verwendet in Sprache B einfache Sprache, um sehr kurze schriftliche Texte aus Sprache A zu vertrauten Alltagsthemen mit häufig verwendetem Vokabular schriftlich wiederzugeben; trotz Fehlern bleibt der Text verständlich.
- schreibt kurze Texte in Druckschrift oder klarer Handschrift ab.

Einen geschriebenen Text mündlich oder in Gebärdensprache übersetzen

- liefert für kurze, einfache schriftliche Texte (z. B. Notizen zu vertrauten Themen), geschrieben in Sprache A, eine einfache mündliche Grobübersetzung in Sprache B, welche die wesentlichsten Punkte erfasst.
- liefert für Routineinformationen zu vertrauten Alltagsthemen, die in einfachen Sätzen in Sprache A geschrieben sind (z. B. persönliche Nachrichten, kurze Erzählungen, Wegbeschreibungen, Notizen oder Anweisungen), eine einfache mündliche Grobübersetzung in Sprache B.

Einen geschriebenen Text schriftlich übersetzen

- verwendet einfache Sprache, um eine ungefähre Übersetzung von sehr kurzen Texten zu vertrauten Alltagsthemen mit hochfrequentem Wortschatz aus Sprache A in Sprache B zur Verfügung zu stellen; trotz Fehlern bleibt die Übersetzung verständlich..

Notizen anfertigen (Vorträgen, Seminaren, Besprechungen usw.)

- fertigt während einer Präsentation oder Demonstration einfache Notizen an, sofern die Sachverhalte vertraut und vorhersagbar sind und der/die Vortragende genügend Zeit für klärende Nachfragen und Notizen gibt.

Persönliche Reaktion auf kreative Texte (einschließlich Literatur)

- drückt in einfacher Sprache die eigenen Reaktionen auf ein literarisches Werk sowie dazugehörige Gefühle und Gedanken aus.

- drückt in einfacher Sprache aus, welche Aspekte eines Werks besonders interessiert haben.
- erklärt in einfacher Sprache, warum ein Werk gefallen hat oder nicht.

Analyse und Kritik kreativer Texte (einschließlich Literatur)

- identifiziert die Schlüsselthemen und zentralen Personen in kurzen, einfachen Erzählungen und beschreibt sie in einfacher, formelhafter Sprache, sofern die Erzählungen vertraute Situationen behandeln und in gängiger Alltagssprache verfasst sind.

MEDIATION VON KONZEPTEN

Mit anderen in einer Gruppe kooperieren

Der Schüler:

Interaktion und Zusammenarbeit in einer Gruppe erleichtern

- arbeitet an einfachen praktischen Aufgaben mit, fragt andere nach ihrer Meinung, unterbreitet Vorschläge und versteht Erwiderungen, vorausgesetzt, dass von Zeit zu Zeit um Wiederholung oder Umformulierung gebeten werden kann.

Gemeinsame Konstruktion vom Bedeutung

- zeigt durch einfache Bemerkungen und gelegentliche Fragen, dass dem Gespräch gefolgt wird.
- unterbreitet auf einfache Weise Vorschläge, um die Diskussion voranzubringen.

Die Leitung einer Gruppenarbeit übernehmen

Der Schüler:

Interaktion organisieren

- gibt einer kooperierenden Gruppe sehr einfache Anweisungen, wenn bei Bedarf Hilfe beim Formulieren gegeben wird.

Gespräche über Konzepte und Ideen fördern

- fragt, was jemand von einer bestimmten Idee hält.

MEDIATION VON KOMMUNIKATION

Der Schüler:

Plurikulturellen Raum fördern

- beteiligt sich in einfachen Worten oder Gebärden am interkulturellen Austausch, bittet um Erklärungen von Dingen oder Aussagen und nutzt das eigene begrenzte Repertoire, um Zustimmung, Einladung, Dank usw. auszudrücken.

Als Mittler gieren in informellen Situationen (unter Freunden und Kollegen/Kolleginnen)

- kommuniziert in Sprache B den Hauptpunkt einer Aussage in Sprache A in vorhersehbaren Alltagssituationen und vermittelt Informationen zu persönlichen Wünschen und Bedürfnissen in beide Richtungen, sofern Andere beim Formulieren helfen.

Kommunikation in heiklen Situationen und bei Meinungsverschiedenheiten erleichtern

- erkennt, wenn Gesprächspartner anderer Meinung sind oder wenn Schwierigkeiten in der Interaktion auftreten, und spricht in einfacher Sprache unter Verwendung auswendig gelernter Wendungen den offenkundig strittigen Sachverhalt an, um einen Kompromiss oder eine Einigung zu erzielen.

Tabela 7. Strategjitë që përdor nxënësi, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënës

REZEPTIONSTRATEGIEN

<i>Hinweise identifizieren und Schlüsse ziehen (mündlich, gebärdensprachlich und schriftlich)</i>	Der Schüler: - erkennt aus dem Format, dem Erscheinungsbild und typografischen Merkmalen die Art eines Textes (z. B. Nachrichtenbeitrag, Werbetext, Artikel, Lehrbuchtext, Chat, Forumsbeitrag usw.). - nutzt Zahlen, Daten, Eigennamen usw., um das Thema eines Textes zu erkennen. - leitet die Bedeutung und Funktion unbekannter formelhafter Ausdrücke aus ihrer Stellung im Text ab (z. B. am Anfang oder Ende eines Briefes).
PRODUKTIONSSTRATEGIEN	
<i>Planen</i>	Der Schüler: - ruft aus dem eigenen Repertoire eine passende Serie von Wendungen ab und erprobt sie.
<i>Kompensieren</i>	Der Schüler: - identifiziert das Gemeinte durch Zeigen (z. B. „Ich möchte das da, bitte“).
<i>Kontrolle und Reparaturen</i>	- Keine Deskriptoren verfügbar
INTERAKTIONSSTRATEGIEN	
<i>Sprecherwechsel</i>	Der Schüler: - spricht jemanden an.
<i>Kooperieren</i>	- zeigt an, wann verstanden wird.
<i>Um Klärung bitten</i>	Der Schüler: - sagt, dass etwas nicht verstanden wurde. - signalisiert, dass etwas nicht verstanden wurde, und bittet darum, dass ein Wort oder eine Gebärde buchstabiert wird
STRATEGIEN DER SPRACHMITTLUNG	

Strategien um ein neues Konzept zu erläutern	
Etwas mit Vorwissen verbinden	Keine Deskriptoren verfügbar
Sprache anpassen	Der Schüler: - wiederholt die Hauptpunkte einer einfachen Nachricht zu einem Alltagsthema und verwendet dabei verschiedene Wörter, damit andere sie verstehen.
Komplizierte Informationen in kleinere Einheiten aufgliedern	Keine Deskriptoren verfügbar
Strategien zur Vereinfachung eines Texts	
Einen dichten Text erweitern	Keine Deskriptoren verfügbar
Einen Text straffen	Der Schüler: - identifiziert die Schlüsselsätze in einem kurzen Alltagstext und markiert sie (z. B. durch Unterstreichung, Hervorhebung usw.).

Tabela 8. Veprimtaritë që zhvillon nxënësi për të zhvilluar dhe forcuar kompetencën shumë gjuhësore dhe shumë kulturore, të shpjeguara në formën e rezultateve të të nxënit

PLURILINGUALE UND PLURIKULTURELLE KOMPETENZ	
Auf einem plurikulturellen Repertoire aufbauen	Der Schüler: - erkennt und praktiziert grundlegende kulturelle Konventionen, die mit sozialen Handlungen im Alltag verbunden sind (z. B. verschiedene Grußrituale). - handelt bei alltäglichen Begrüßungen, Verabschiedungen sowie beim Ausdruck von Dank oder Entschuldigung angemessen, hat jedoch Schwierigkeiten bei Abweichungen von diesen Routinen.

	- erkennt, dass das eigene Verhalten in einem alltäglichen Vorgang eine unbeabsichtigte Botschaft vermitteln kann, und versucht, dies in einfachen Worten zu erklären. - erkennt, wenn bei der Interaktion mit Angehörigen anderer Kulturen Schwierigkeiten auftreten, auch wenn Unsicherheit darüber besteht, wie man sich verhalten soll.
<i>Plurilinguales Verstehen</i>	Der Schüler: - versteht kurze, klar artikulierte gesprochene Ankündigungen, indem zusammengefügt wird, was aus Versionen in anderen Sprachen verstanden wurde. - versteht kurze, klar verfasste Nachrichten und Instruktionen, indem Informationen aus Versionen in anderen Sprachen zusammengeführt werden. - nutzt einfache Warnungen, Instruktionen und Produktinformationen, die parallel auch in anderen Sprachen verfügbar sind, um relevante Informationen zu finden.
<i>Auf einem plurilingualen Repertoire aufbauen</i>	Der Schüler: - aktiviert das eigene begrenzte Repertoire an verschiedenen Sprachen, um ein Problem zu erklären oder um Hilfe bzw. Klärung zu bitten. - verwendet Wörter und Sätze aus verschiedenen Sprachen im eigenen plurilingualen Repertoire, um einen einfachen, praktischen Vorgang umzusetzen oder Informationen auszutauschen. - benutzt ein Wort oder eine Gebärde aus einer anderen Sprache im eigenen plurilingualen Repertoire, um sich in einer routinemäßigen Alltagssituation verständlich zu machen, wenn in der gerade gesprochenen Sprache kein passender Ausdruck verfügbar ist.

Tabela 9. Tiparet cilësore të gjuhës së folur për realizimin e funksioneve komunikuese

QUALITATIVE MERKMALE DER MÜNDLICHEN SPRACHVERWENDUNG

Sprachumfang	Der Schüler: verwendet einfache, auswendig gelernte Wendungen, Wortgruppen und feste Ausdrücke, um begrenzte Informationen in alltäglichen Situationen zu vermitteln.
Korrektheit	Der Schüler: verwendet einfache Strukturen korrekt, macht aber noch regelmäßig grundlegende Fehler.
Flüssigkeit	Der Schüler: macht sich in kurzen Äußerungen verständlich, auch wenn Pausen, falsche Starts und Umformulierungen deutlich sind.
Interaktion	Der Schüler: antwortet auf einfache Fragen und reagiert auf Aussagen. Zeigt, dass dem Gespräch gefolgt wird, ist jedoch selten in der Lage, es eigenständig weiterzuführen.
Kohärenz	Der Schüler: verbindet Wortgruppen mit einfachen Konnektoren wie „und“, „aber“ und „weil“.
Phonologie	Der Schüler: ist in der Aussprache im Allgemeinen verständlich, auch wenn gelegentlich Wiederholungen erforderlich sind. Ein starker Akzent sowie rhythmische oder intonatorische Einflüsse aus anderen Sprachen können das Verständnis beeinträchtigen und erfordern die Unterstützung des Gesprächspartners. Vertraute Wörter werden in der Regel klar ausgesprochen.

Tabela 10. Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve në komunikimin online dhe ndërmjetësimin gjuhësor

BEISPIELE FÜR DIE ANWENDUNG DER DESKRIPTOREN ZUR ONLINE-INTERAKTION UND SPRACHMITTLUNG IN VERSCHIEDENEN BEREICHEN
ONLINE-INTERAKTION
<i>Konversation und Diskussion im digitalen Raum</i>

1. Der Schüler verfasst kurze positive oder negative Kommentare zu eingebetteten Medien online und verwendet dabei einfache Sprache; benötigt in der Regel jedoch ein Online-Übersetzungstool oder andere Hilfsmittel.		
Situationen und kommunikative Rollen	Persönlich	Online-Kontakt mit Freunden oder entfernten Familienmitgliedern, um sich über Neuigkeiten und persönliche Pläne auszutauschen.
	Öffentlich	Veröffentlichung kurzer öffentlicher Beiträge auf einer Veranstaltungs- oder Festivalwebseite.
	Beruflich	Beteiligung als Nutzer an einem einfachen Online-Dienst zu vertrauten Themen des Alltags oder Berufslebens.
	Bildungskontext	Teilnahme an Frage-Antwort-Runden auf einer schulischen Lernplattform oder Bildungswebseite.
SPRACHMITTLUNG VON TEXTEN		
<i>Weitergabe spezifischer Informationen in schriftlicher Form</i>		
1. Gibt in Sprache B präzise Informationen aus einfachen Texten in Sprache A wieder, wenn diese alltägliche Themen betreffen, die persönliche Interessen oder unmittelbare Bedürfnisse ansprechen.		
Texte und Kommunikationskontexte	Persönlich	Haushaltsanleitungen, einfache Kochrezepte oder Zubereitungsanweisungen.
	Öffentlich	Werbeanzeigen, Prospekte, Broschüren, Faltblätter, Reisepläne, Fahrpläne, einfache Gebrauchsanweisungen.
	Beruflich	Einfache Bedienungsanleitungen für Geräte, Sicherheitsvorschriften, Anforderungen in einer Stellenanzeige.

	Bildungskontext	Lehrbuchtexte, Klassenlektüren, Aufgabenstellungen, Tests oder Hausaufgaben; Anleitungen für einfache Experimente im naturwissenschaftlichen Unterricht; Informationen über Museums- oder Klassenbesuche.

Tabela 11. Shembuj të lidhjes së kompetencave të lëndës dhe strategjive për përmbushjen e rezultateve të të nxëniet

Text / Titel	Strategie	Aufgabe	Linguistische Kompetenz	Soziolinguistische Kompetenz	Pragmatische Kompetenz
Einen Freund zur Party einladen	Dialogergänzung	Einladungen aussprechen und darauf reagieren	Modalverben (können, möchten); Fragesätze	Angemessene Höflichkeit und Formulierungen in informellen Einladungen	Kurze, informelle Nachricht / Dialog
Eine Kurzbiografie	Lese- und Info-Lücken-Übung	Über das Leben einer Person schreiben	Präteritum (einfache Vergangenheit); Konnektoren (dann, danach)	Bewusstsein für respektvollen Ton in biografischen Texten	Chronologisch geordneter, einfacher Erzähltext

Tabela 12. Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Beispiel 1 – Lernergebniss Der Schüler bespricht, was er am Wochenende unternehmen möchte, wohin er gehen möchte, und trifft Verabredungen zum gemeinsamen Einkaufen.				
Leistungsstufe	Sehr gut	Gut	Ausreichend	Unzureichend

Beschreibung	Der Schüler bespricht Einkaufspläne in mindestens vier gut strukturierten Sätzen, einschließlich Vorschlägen dazu, was eingekauft werden soll, wohin man gehen möchte und wann man sich trifft. Verwendet korrekt Frageformen wie „Wie viel...?“, „Welche Größe...?“, „Haben Sie...?“, und zeigt dabei eine hohe sprachliche Genauigkeit und Flüssigkeit	Der Schüler bespricht allgemeine Einkaufspläne in zwei bis drei vollständigen Sätzen, nennt dabei einen Ort und eine Uhrzeit. Er verwendet zwei bis drei passende Frageformen korrekt und zeigt eine gute Beherrschung des grundlegenden Wortschatzes und der Grammatik.	Der Schüler macht einfache Vorschläge zum Einkaufen in ein bis zwei Sätzen, mit kleineren Fehlern im Wortschatz oder in der Grammatik. Er versucht, ein bis zwei einfache Fragen zu stellen, auch wenn diese unvollständig oder ungenau formuliert sind.	Der Schüler gibt unklare oder unvollständige Antworten. Er nennt möglicherweise ein Geschäft oder eine Uhrzeit, macht jedoch zahlreiche Fehler im Wortschatz oder in der Grammatik. Die Kommunikation ist stark eingeschränkt und wirkt stockend.

Beispiel 2 – Lernergebniss

Der Schüler verwendet einfache Wortgruppen und Sätze, um über seine Familienmitglieder zu sprechen.

Beschreibung	Der Schüler bildet vier oder mehr vollständige und abwechslungsreiche Sätze zur Beschreibung seiner Familie. Dabei nennt er Namen, Alter, Beziehungen sowie zusätzliche Details (z. B. Beruf oder Hobbys). Der Wortschatz ist	Der Schüler bildet zwei bis drei korrekte Sätze über Familienmitglieder. Dabei nennt er mindestens zwei einfache Informationen wie Name, Alter oder Beziehung. Die Wortwahl und Grammatik sind	Der Schüler bildet ein bis zwei kurze Sätze mit begrenztem Wortschatz und einigen Fehlern in der Grammatik. Die Satzstruktur ist einfach, aber die Aussage im	Der Schüler hat Schwierigkeiten, vollständige Sätze zu bilden. Er nennt möglicherweise nur Familienmitglieder, verwendet dabei jedoch ungenaue oder

	angemessen und vielfältig, und der Satzbau ist korrekt.	überwiegend korrekt und die Aussagen gut verständlich.	Wesentlichen verständlich.	unvollständige Sprache. Die Kommunikation ist unklar und stark eingeschränkt.

Tabela 13. Shembull për vlerësimin e detyrave me shkrim

Schriftliche Produktion	
Allgemeine schriftliche Kompetenz	Der Schüler - verfasst eine Reihe einfacher Ausdrücke und Sätze, die durch einfache Konnektoren wie „und“, „aber“ und „weil“ verbunden sind. Bei längeren Texten kann es zu Verständlichkeitsproblemen durch mangelnde Kohärenz kommen.
Sprachumfang	Der Schüler: - verwendet elementare Satzmuster mit gelernten Ausdrücken, kurzen Wortgruppen und festen Redewendungen, um begrenzte Informationen zu alltäglichen Themen mitzuteilen.
Kohärenz	Der Schüler: - verbindet Wortgruppen durch einfache Konnektoren wie „und“, „aber“ und „weil“.
Korrektheit	Der Schüler:

	- verwendet einfache Strukturen im Allgemeinen korrekt, macht jedoch weiterhin systematische elementare Fehler. Diese Fehler können gelegentlich zu Missverständnissen führen.
Beschreibung	Der Schüler: - schreibt eine kurze, einfache Beschreibung eines Ereignisses, vergangener Aktivitäten oder persönlicher Erlebnisse. Verfasst kurze, einfache fiktive Biografien und einfache Gedichte über Personen.
Argumentation	Nicht anwendbar (nicht relevant für A2-Niveau).

PROGRAMI I LËNDËS “EDUKIM FIZIK SPORT DHE SHËNDET” ARSIMI I MESËM I LARTË (ME ZGJEDHJE) KLASAT 10-11-12

FUSHA “EDUKIMI FIZIK SPORTI DHE SHËNDETI”

PROGRAM I PËRDITËSUAR

Koordinator: Marina Topulli

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

1	HYRJE.....	6
2	QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS “Edukim fizik, sport dhe shëndet” (disiplina me zgjedhje Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti dhe Kondicion fizik).....	8
	2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me disiplina me zgjedhje Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti dhe Kondicion fizik.	9
3	PËRMBAJTJA E PROGRAMIT	11
4	KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA.....	14
	4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.....	14
	4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disipinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, dhe Kondicion Fizik.....	22
5	PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT	24
	5.1 Koha mësimore për klasën e dhjetë, njëmbëdhjetë dhe dymbëdhjetë.....	24
	5.2 Përmbajtja e programit për klasën e dhjetë në disiplinën “Aerobi”.....	26
	5.2.1 Tematika: Aerobi e lirë	27
	5.2.2 Tematika: Step aerobi.....	29
	5.2.3 Tematika: Danc aerobi	31
	5.2.4 Përmbajtja e programit për klasën e njëmbëdhjetë në disiplinën “Fitnesi Dhe Shëndeti”	32
	5.2.5 Tematika: Edukim nëpërmjet fitnesit aerob dhe anaerob.....	32

5.2.6	Tematika: Veprimtari fitnesi muskular	36
5.2.7	Tematika: Edukim në shërbim të shëndetit dhe shoqërisë	38
5.2.8	Përmbajtja e programit për klasën dymbëdhjetë në Disiplinën “Kondicion Fizik”	39
5.2.9	Tematika: Vrapime shpejtësie	40
5.2.10	Tematika: Qëndrueshmëri në shpejtësi	41
5.2.11	Tematika: Qëndrueshmëri aerobike	43
5.2.12	Tematika: Vrapime me pengesa	44
5.2.13	Tematika: Forcë e shpejtë	45
5.2.14	Tematika: Koordinacion dhe propioception	46
5.3	Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).	49
6	METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES	51
6.1.1	Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik.	52
6.1.2	Roli i projekteve kurrikulare në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet ” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik.	54
6.2	Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik.	57
6.3	Puna me nxënësit e talentuar në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik.	58
7	VLERËSIMI I NXËNËSVE	59

7.1	Llojet e vlerësimit.....	59
7.2	Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit.....	62
7.3	Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënit, RN-ve.	62
8	BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE.....	64
8.1	Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM.....	65
9	REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT	66
10	NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE	69

Përmbajtja e tabelave

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.	14
Tabela 2 Orë të sugjeruara për çdo tematikë për disipinën Aerobi	25
Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë për disipinën Fitnesi dhe Shëndeti.....	25
Tabela 4 Orë të sugjeruara për çdo tematikë për disipinën Kondicion fizik	25
Tabela 5 Qëndrimet dhe vlerat.....	48
Tabela 6 Shembull të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve.....	49
Tabela 7 Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve	62

Përmbajtja e diagrameve

Diagrama 1. Përmbajtja e programit të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet me zgjedhje në disipinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndet dhe Kondicion Fizik”	12
Diagrama 2 Korniza konceptuale e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje.....	21
Diagrama 3 Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit për disipinën “Aerobi”	56

1 HYRJE

Programi lëndor “Edukim fizik, sporte dhe shëndet” për arsimin e mesëm të lartë është ndërtuar me synimin që të plotësojë nevojat individuale të nxënësve dhe të nxisë tek ata zhvillimin e aftësive fizike, mendore dhe sociale. Përmbajtja e tij ofron mundësi zgjedhjeje midis disiplinave Aerobi (klasa X), Fitnesi dhe Shëndeti (klasa XI) dhe Kondicioni Fizik (klasa XII), duke i dhënë nxënësve hapësirë të zgjedhin sipas interesit dhe potencialit të tyre, për të fituar përvoja të reja në edukim dhe për të ndërtuar baza të shëndetshme për të ardhmen.

Disiplinat me zgjedhje janë pjesë e kurrikulës dhe synojnë t’i mbështesin nxënësit në: zhvillimin e kapaciteteve motorike dhe fizike; njohjen e efekteve pozitive të aktivitetit fizik mbi shëndetin; përvetësimin e koncepteve bazë mbi stërvitjen dhe ushtrimet aerobike; ndërtimin e qëndrimeve pozitive ndaj një stili jetese aktive dhe të shëndetshme.

Nëpërmjet kombinimit të lëvizjeve ritmike me muzikë (në aerobikë), ushtrimeve të strukturuar për forcë dhe ekuilibër (në fitnes), si dhe teknikave për përmirësimin e qëndrueshmërisë dhe kondicionit të përgjithshëm fizik, nxënësit fitojnë një përvojë të larmishme dhe motivuese. Ky program ndihmon në përmirësimin e shëndetit kardiovaskular, fuqizimin e muskujve, rritjen e energjisë dhe vetëbesimit, duke i pajisur të rinjtë me aftësi të vlefshme për jetën e përditshme dhe për rrugën e tyre të mëtejshme arsimore e profesionale.

Programi lëndor “Edukim fizik, sporte dhe shëndet” në arsimin e mesëm të lartë shprehet në disa drejtime kryesore, të cilat përfshihen dhe harmonizohen në të treja disiplinat me zgjedhje: Aerobi, Fitnes dhe shëndet dhe Kondicion Fizik. Këto drejtime i japin programit një qasje të plotë dhe gjithëpërfshirëse, duke i ofruar nxënësit mundësi për zhvillim personal, fizik dhe social.

Drejtimit kryesore janë:

- ✓ *fizik dhe motorik* – zhvillimi i forcës, qëndrueshmërisë, fleksibilitetit, koordinimit dhe aftësive motorike themelore përmes ushtrimeve praktike të përshtatura sipas disiplinës.
- ✓ *shëndetësor* – ndërgjegjësimi mbi rëndësinë e aktivitetit fizik në ruajtjen dhe përmirësimin e shëndetit, funksionimit kardiovaskular, shëndetit të kockave dhe mirëqenies së përgjithshme.
- ✓ *njohës* – përvetësimi i njohurive bazë shkencore mbi ushtrimet, metodikat e stërvitjes, efektet e aktivitetit fizik, si dhe kuptimi i mënyrës së përdorimit të ushtrimeve në jetë të përditshme.
- ✓ *social dhe bashkëpunues* – nxitja e punës në grup, respektimi i rregullave dhe mbështetja e një atmosfere pozitive gjatë ushtrimeve, ku nxënësit ndërveprojnë, bashkëpunojnë dhe zhvillojnë aftësi komunikimi.
- ✓ *emocional dhe motivues* – përmirësimi i gjendjes emocionale, vetëbesimit, humorit dhe energjisë, duke e parë aktivitetin fizik si pjesë të një jete të shëndetshme dhe aktive.

Këto drejtime, të kombinuara në mënyrë të balancuar në çdo disiplinë, e bëjnë programin një bazë solide për formimin fizik dhe edukimin e nxënësve në të gjitha klasat e arsimit të mesëm të lartë.

2 QËLLIMI DHE OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHME TË LËNDËS “EDUKIM FIZIK, SPORT DHE SHËNDET” (DISIPLINA ME ZGJEDHJE AEROBI, FITNESI DHE SHËNDETI DHE KONDICION FIZIK)

Qëllimi i lëndës “Edukim fizik, sporte dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi (klasa X), Fitnesi dhe Shëndeti (klasa XI) dhe Kondicion Fizik (klasa XII) është të ndihmojë nxënësit në zhvillimin e aftësive të tyre fizike, motorike dhe sociale përmes aktiviteteve të strukturuar që mbështesin një mënyrë jetese të shëndetshme dhe aktive.

Disiplinat synojnë:

- të përmirësojnë qëndrueshmërinë, forcën, fleksibilitetin dhe ekuilibrin e trupit,
- të ndërgjegjësojnë nxënësit për rëndësinë e aktivitetit fizik në shëndetin afatgjatë,
- të nxisin krijimtarinë, vetëbesimin dhe motivimin individual,
- të forcojnë aftësitë bashkëpunuese dhe sociale nëpërmjet punës në grup,
- të lidhin teorinë me praktikën duke përvetësuar njohuri bazë mbi ushtrimet, efektet e tyre dhe mënyrat e aplikimit në jetën e përditshme.

Nëpërmjet aerobisë, nxënësit përfitojnë nga lëvizjet ritmike dhe kreative të shoqëruara me muzikë; përmes fitnesit dhe shëndetit, ata përvetësojnë teknika për forcim, qëndrueshmëri dhe ruajtje të ekuilibrit trupor; ndërsa nëpërmjet kondicionit fizik, synohet përmirësimi i kapaciteteve të përgjithshme dhe përshtatja e trupit për kërkesat e ndryshme të aktivitetit sportiv dhe jetës së përditshme.

Programi i bashkon të treja disiplinat në një synim të përbashkët: të edukojë nxënësit aktivë, të shëndetshëm dhe të ndërgjegjshëm për rolin e aktivitetit fizik si pjesë e pandashme e jetës së tyre.

2.1 Objektivat e përgjithshme të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me disiplina me zgjedhje Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti dhe Kondicion fizik.

Objektivat e përgjithshme të lëndës “Edukim fizik, sporte dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, si dhe Kondicion Fizik synojnë të zhvillojnë te nxënësit aftësi fizike, njohuri shkencore dhe qëndrime pozitive ndaj aktivitetit fizik, duke i ndihmuar të ndërtojnë një mënyrë jetese të shëndetshme, aktive, bashkëpunuese dhe afatgjatë.

Në përfundim të lëndës, nxënësit pritët të jenë në gjendje të:

- ✓ *Të kuptojnë rëndësinë e ushtrimeve fizike të rregullta – aerobike, ushtrime fitnesi dhe kondicioni – si faktor kyç për shëndetin kardiovaskular, forcën muskulore, fleksibilitetin dhe qëndrueshmërinë e përgjithshme trupore.*
- ✓ *Të njohin shenjat e lodhjes dhe parandalimin e dëmtimeve, duke zbatuar teknika të duhura të ngrohjes, shtrirjes dhe frymëmarrjes së kontrolluar në të gjitha disiplinat.*
- ✓ *Të ekzekutojnë ushtrime të ndryshme: kombinime ritmike aerobike me muzikë, ushtrime fitnesi për forcim dhe ekuilibër, si dhe rutina kondicioni për qëndrueshmëri dhe performancë fizike të përgjithshme.*
- ✓ *Të zotërojnë teknika të lëvizjes në vend dhe në hapësirë, të lidhura me përdorimin e trupit në mënyrë harmonike, duke ndërtuar programe individuale ose kolektive për përmirësim fizik.*
- ✓ *Të aplikojnë ushtrime me dhe pa mjete ndihmëse (step, topa, litarë, pesha të vogla), për të forcuar muskujt posturalë dhe për të rritur efikasitetin e trupit në kushte të ndryshme stërvitore.*

- ✓ *Të zhvillojnë krijimtarinë dhe shprehjen trupore*, duke ndjekur koreografi aerobike, duke projektuar rutina fitnesi apo duke ndërtuar programe kondicioni të personalizuar.
- ✓ *Të marrin pjesë në aktivitete fizike në grup*, duke respektuar ritmin, rregullat, hapësirën e njëri-tjetrit dhe duke ndërtuar aftësi bashkëpunimi, komunikimi dhe përgjegjësie sociale.
- ✓ *Të kuptojnë ndikimin pozitiv të aktivitetit fizik në reduktimin e stresit*, përmirësimin e humorit, rritjen e energjisë dhe vetëbesimit, duke e lidhur me shëndetin mendor dhe emocional.
- ✓ *Të lidhin njohuritë praktike me bazat shkencore* (biologjia e trupit të njeriut, fiziologjia e frymëmarrjes, muskujve dhe qarkullimit), për të kuptuar proceset biologjike dhe efektet e ushtrimit në organizëm.
- ✓ *Të përdorin në mënyrë të përgjegjshme teknologjinë* (muzikë, aplikacione fitnesi, matës pulsesh dhe kohëmatës), për të ndjekur progresin dhe për të analizuar performancën personale.
- ✓ *Të ndërtojnë qëndrime pozitive dhe këmbëngulëse ndaj aktivitetit fizik*, duke e parë aerobinë, fitnesin dhe kondicionin si aktivitete argëtuese, të dobishme dhe të lidhura me një stil jetese të shëndetshme gjatë gjithë jetës.

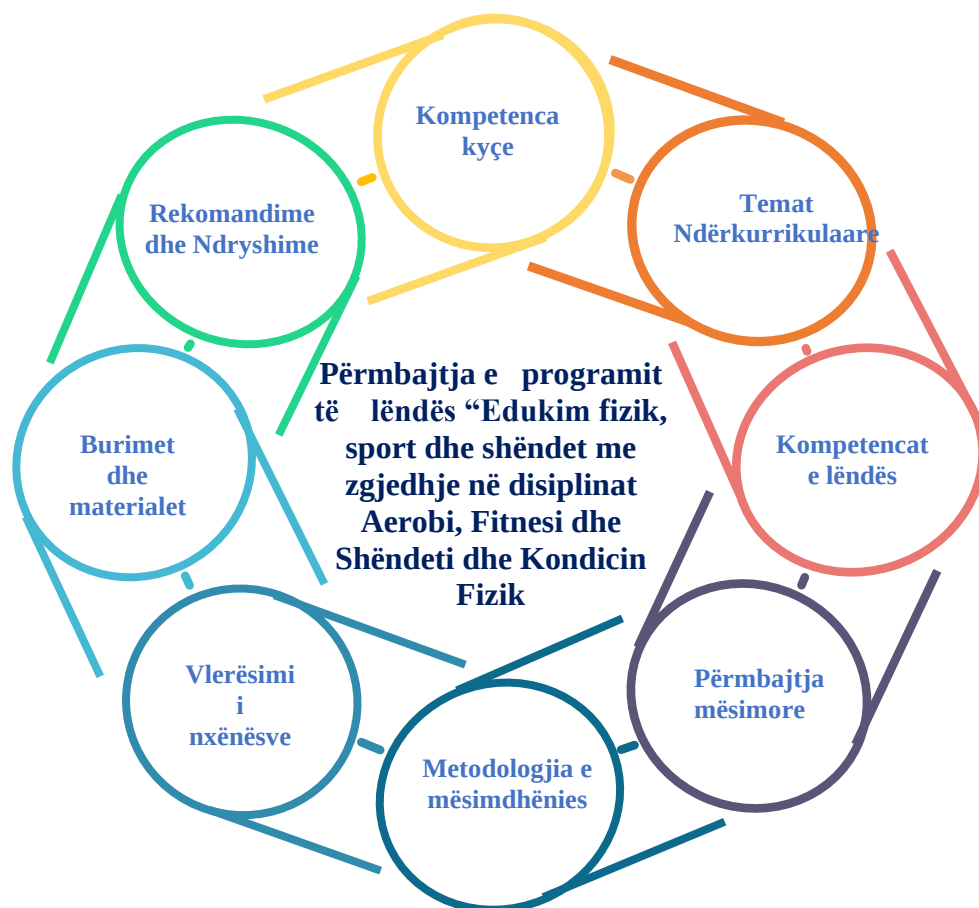
3 PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

Programi lëndës “Edukim fizik, sporte dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat **Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti dhe Kondicin Fizik** synon të krijojë kushte të favorshme për zhvillimin e kompetencave lëndore dhe të kompetencave kyçe, duke u mbështetur në situata të ndryshme praktike dhe në kontekstin shkollor. Ky program përqendrohet në formimin e nxënësve si individë të aftë të kuptojnë, interpretojnë dhe zbatojnë njohuritë dhe aftësitë aerobike në mënyrë funksionale dhe të ndërgjegjshme në jetën e përditshme.

📖 *Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit që zhvillohen nëpërmjet lëndës së edukimit fizik me zgjedhje në disiplinat **Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti dhe Kondicin Fizik** kontribuon drejtpërdrejt në ndërtimin e kompetencave kyçe dhe aftësive të shekullit XXI. Përmes ushtrimeve praktike, reflektimit dhe bashkëpunimit, nxënësit zhvillojnë aftësi që i përgatisin jo vetëm për aktivitetin fizik, por edhe për jetën e përditshme dhe karrierën e ardhshme.*

*Temat ndërkurrikulare dhe zhvillimi i tyre nëpërmjet lëndës së edukimit fizik me zgjedhje në disiplinat **Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti dhe Kondicin Fizik** është i lidhur ngushtë me temat ndërkurrikulare, duke kontribuar në formimin e plotë dhe gjithëpërfshirës të nxënësve. Përmes ushtrimeve praktike, diskutimeve dhe reflektimit, nxënësit zhvillojnë njohuri dhe aftësi që tejkalojnë fushën e aktivitetit fizik dhe ndikojnë në jetën e tyre të përditshme.*

Diagrama 1. Përmbajtja e programit të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti dhe Kondicion Fizik”

📖 *Zhvillimi i kompetencave në lëndën “Edukim fizik, sporte dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnes dhe Shëndet, dhe Kondicion Fizik synon më shumë se përvetësimin e aftësive lëvizore; ai përfshin edukimin e individit të shëndetshëm, bashkëpunues dhe të ndërgjegjshëm për veten dhe shoqërinë. Përmes veprimtarive fizike, lojërave në grup dhe situatave sfiduese, nxënësit ndërtojnë vetëbesimin, aftësitë sociale dhe ndjenjën e përgjegjësisë.*

📖 *Përmbajtja mësimore dhe rezultatet e të nxënësve. Në këtë rubrikë përshkruhet koha e dedikuar (numri i orëve mësimore) në varësi të klasës dhe kompleksitetit të tematikave, duke ofruar hapësirë për punë individuale, në grup dhe për projekte; tematikat e lëndës dhe përshkrimi i përmbledhur i tyre; njohuritë kryesore, aftësitë për secilën tematikë dhe qëndrimet që demonstron nxënësi.*

📖 *Metodologjia e mësimdhënies. Në këtë rubrikë theksi*

vihet te të nxënësve aktiv dhe praktik, duke krijuar mundësi që nxënësit të angazhohen në mënyrë dinamike për të zhvilluar kuptimin mbi trupin, shëndetin dhe lëvizjen. Metodologjia mbështetet në situata reale dhe zbatim praktik të aftësive, ku teknologjia dhe burimet vizuale

ndihmojnë në pasurimin e përvojës mësimore. Përdorimi i qasjes së mësimi të diferencuar dhe gjithëpërfshirës, duke përfshirë lojën, bashkëpunimin, projektet dhe reflektimin mbi përvojat lëvizore si mjete të rëndësishme për mësim. Vëmendje të veçantë i kushtohet përshtatjes së mësimi për nxënës me nevoja të veçanta apo mbështetjes së talenteve sportive, për të nxitur pjesëmarrje aktive dhe gjithëpërfshirëse.

📖 *Vlerësimi i nxënësve është një tjetër rubrikë*, e cila përshkruan në mënyrë të përmblodhur llojet e vlerësimit të nxënësit, shembuj të instrumenteve të vlerësimit, vlerësimin si metodologji të nxëni. Gjithashtu në këtë rubrikë do të ketë edhe shembuj të niveleve të arritjes së rezultateve të të nxënit.

📖 *Burimet dhe materialet didaktike* që mund të përdoren. Zbatimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si mjete ndihmëse do të trajtohet gjithashtu në program si burime të rëndësishme për zhvillimin e aftësive shprehive lëvizore.

📖 *Rekomandime për zbatimin e programit*. Në këtë rubrikë do të ketë disa rekomandime për përdoruesit e programit sic janë: nxënësit, mësuesit, hartuesit e teksteve mësimore, hartuesit e testeve kombëtare, vlerësuesit e jashtëm të cilësisë, prindërit.

📖 *Ndryshimet përmbajtësore*. Në këtë rubrikë do të përshkruhen përditësimet kryesore në përmbajtjen lëndore.

4 KOMPETENCAT DHE AFTËSITË QË ZHVILLON LËNDA

4.1 Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit

Zhvillimi i kompetencave kyçe nga nxënësit gjatë procesit të mësimdhënies dhe të nxënies kërkon që mësuesi të sigurojë një lidhje të qëndrueshme dhe funksionale midis kompetencave kyç dhe atyre të lëndës, sipas klasave të arsimit të mesëm të lartë. Kjo kërkon një planifikim të kujdesshëm të situatave të të nxënit, si dhe përzgjedhjen e metodave, mjeteve dhe burimeve të përshtatshme që nxisin angazhimin, reflektimin dhe zbatimin praktik të njohurive.

*Kompetenca kuptohet sot si një ndërthurje e balancuar mes njohurive, aftësive, qëndrimeve, vlerave dhe mendimit kritik, që mundësojnë nxënësin të përballet me situata reale dhe komplekse në mënyrë efektive dhe të pavarur. Qasja e mësimdhënies e bazuar në kompetenca e zhvendos fokusin nga përvetësimi pasiv i përmbajtjes lëndore (me mësuesin si qendër të procesit) drejt formimit të aftësive që ndihmojnë nxënësin të kuptojë, të zbatojë dhe të transferojë njohuritë në situata të reja dhe jetësore, duke u vendosur vetë nxënësi në qendër të procesit. Rezultatet e të nxënit për kompetencat kyç që mund të zhvillojë nxënësi në lëndën e *Edukimit fizik me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnes dhe Shëndet, dhe Kondicion Fizik* mund të përmbliidhen si më poshtë:*

Tabela 1. Kompetencat kyçe dhe rezultatet e të nxënit.

Kompetenca e komunikimit në gjuhën amtare	Kompetenca e komunikimit në gjuhë të huaja
<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhën amtare, nxënësi:</i> ➤ Komunikon në mënyrë të qartë dhe efektive me bashkë lojtarët dhe mësuesin gjatë aktiviteteve fizike dhe sportive, duke përshtatur mënyrën	<i>Për të dëshmuar kompetencën e komunikimit në gjuhë të huaj, nxënësi:</i>

e të shprehurit me situatën dhe qëllimin e aktivitetit. ➤ Shpjegon rregullat bazë të lojërave të ndryshme sportive, si futboll, basketbolli dhe volejboli, dhe diskuton rëndësinë e respektimit të rregullave dhe parimeve të Fair-Play-it, për të siguruar një lojë të drejtë, të sigurt dhe të këndshme për të gjithë pjesëmarrësit. ➤ Argumenton dhe shpreh mendime në mënyrë të strukturuar dhe logjike, në formë gojore dhe të shkruar, për qëllimet, vlerat dhe përfitimet që sjell aktiviteti fizik në shëndetin fizik, mendor dhe në zhvillimin social. ➤ Transmeton në mënyrë të saktë informacionin dhe të dhënat e mbledhura gjatë aktiviteteve fizike, përmes formave të ndryshme të komunikimit. ➤ Përdor terminologjinë e duhur për të përshkruar dhe shpjeguar lëvizjet dhe teknikat fizike, të tilla si teknikat e vrapimit, kërcimit, elementeve akrobatike dhe manipulimit me mjete, duke ruajtur rrjedhën logjike të informacionit dhe qartësinë në shprehje. ➤ Tregon vetëdije për emocionet dhe menaxhon komunikimin në mënyrë pozitive dhe konstruktive, duke përdorur gjuhën për të nxitur bashkëpunimin, frymën e ekipit dhe respektin reciprok në mjedisin sportiv. ➤ Shpjegon rregullat e lojërave të ndryshme (si futboll, basketboll, volejboll) dhe diskutojnë rëndësinë e ndjekjes së këtyre rregullave për të siguruar një lojë të drejtë dhe të sigurt (Fair-Play-it.).	➤ Përdor terminologjinë bazë ndërkombëtare që lidhet me sportin, përfshirë emërtimet e teknikave, pajisjeve dhe rregullave të lojërave të ndryshme, si edhe në komunikimin e thjeshtë në situata joformale gjatë aktiviteteve sportive. ➤ Kupton dhe interpreton udhëzime, video materiale dhe instruksione në gjuhë të huaj, të cilat lidhen me teknikat e ushtrimeve fizike, sigurinë gjatë aktivitetit fizik dhe pjesëmarrjen në sporte të ndryshme. ➤ Përshkruan në mënyrë të kuptueshme situata dhe ngjarje të thjeshta sportive, duke përdorur një fjalor të thjeshtë dhe lidhëza bazë për të ruajtur rrjedhën logjike të shprehjes. ➤ Merr pjesë në mënyrë aktive dhe me rol mbështetës në diskutime, punëtori (ëorkshop-e) dhe aktivitete ndërkombëtare me karakter sportiv, duke kontribuar në shkëmbimin e ideve dhe përvojave me bashkëmoshatarë që flasin gjuhë të ndryshme. ➤ Zhvillon aftësinë për të bashkëpunuar në mënyrë efektive me individë dhe grupe shumëgjuhëshe, gjatë aktiviteteve sportive, duke treguar mirëkuptim, respekt dhe gatishmëri për të ndihmuar në arritjen e objektivave të përbashkëta.

➤ Shpjegon qëllimet dhe përfitimet e aktiviteteve fizike që kryejnë, lidhjen mes aktiviteteve dhe përmirësimit të shëndetit fizik dhe mendor, si dhe ndikimin që kanë këto aktivitete në zhvillimin e aftësive personale dhe sociale.	
Kompetenca në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri	Kompetenca digjitale
<i>Për të dëshmuar kompetencat në matematikë, shkencë, teknologji dhe inxhinieri, nxënësi:</i> ➤ Përdor njohuritë matematikore për të matur dhe llogaritur distancat, kohën, shpejtësinë, përshpejtimin dhe ritmin gjatë ushtrimeve fizike, duke analizuar rezultatet për përmirësimin e performancës së tij fizike. ➤ Zhvillon aftësinë për të kuptuar ndikimin e teknologjisë në sport dhe aktivitetet fizike, përmes përdorimit të pajisjeve teknologjike si orët inteligjente, aplikacionet për matjen e rrahjeve të zemrës, kalorive të djegura dhe progresit në stërvitje. ➤ Aplikon njohuritë shkencore mbi funksionimin e trupit dhe shëndetin, për të ndërtuar plane ushtrimesh që janë të përshtatshme, të sigurt dhe efektive për zhvillimin fizik të shëndetshëm. ➤ Analizon efektet e aktivitetit fizik në sistemet trupore (muskulor, kardiovaskular, respirator etj.).	<i>Për të dëshmuar kompetencën digjitale, nxënësi:</i> ➤ Përdor teknologjinë për të mësuar në mënyrë të pavarur, duke ndjekur veprimtari online dhe materiale didaktike digjitale që mbështesin zhvillimin e aftësive teknike dhe teorike në fushën “Edukimi fizik, sporti dhe shëndeti”. ➤ Analizon të dhënat digjitale të marra nga pajisje teknologjike (si aplikacione për stërvitje, orë inteligjente, monitorues të ritmit të zemrës etj.), e nxjerrë përfundime mbi performancën fizike dhe përmirësimin personal. ➤ Përdor teknologjinë në mënyrë krijuese dhe etike për të prezantuar projekte ekstrakurrikulare, si dhe për të menaxhuar burimet e informacionit dhe identitetin e tij digjital në mënyrë të sigurt dhe të përgjegjshme.

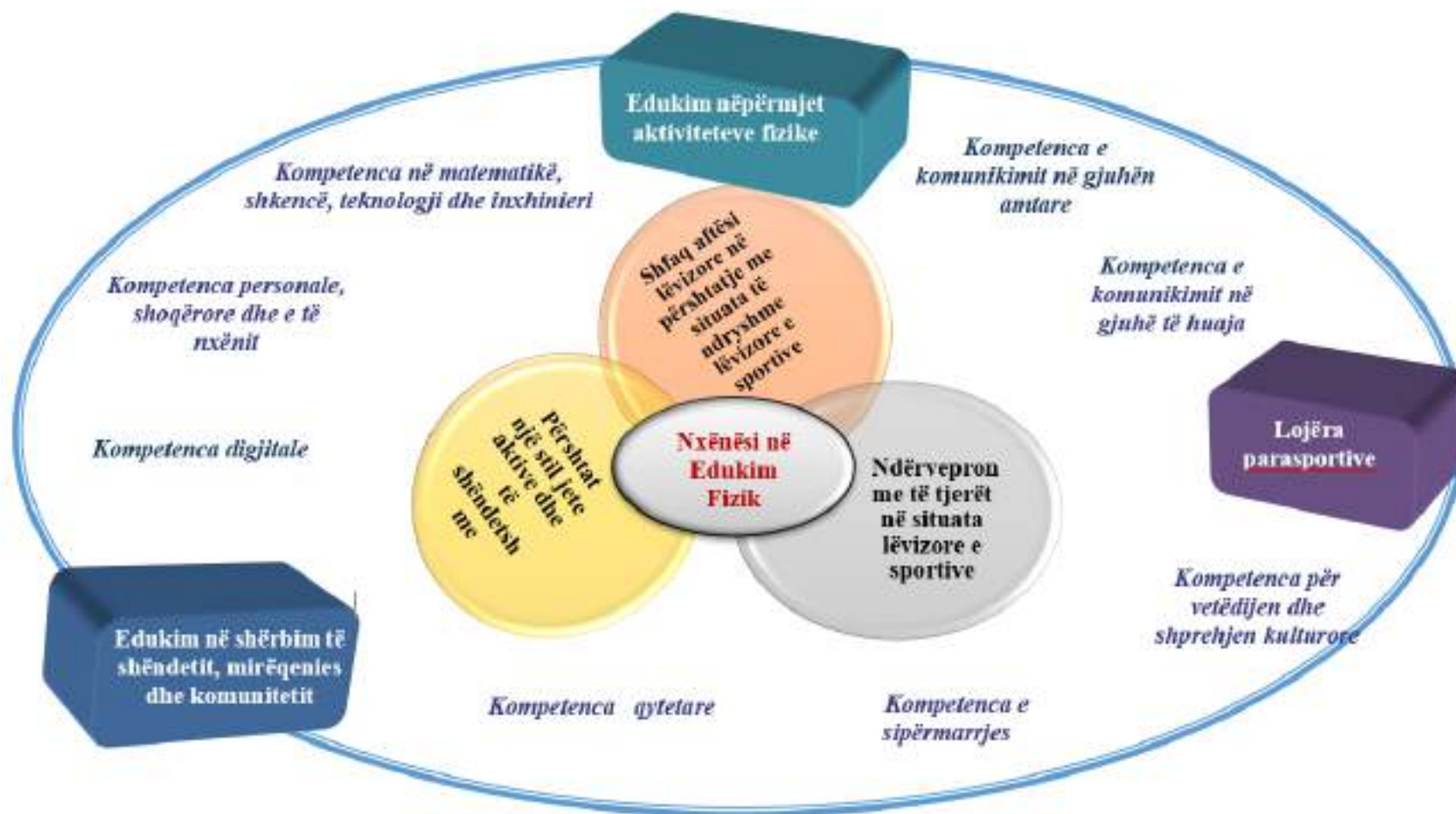
➤ Zhvillon aftësinë për të kuptuar dhe zbatuar parimet e inxhinierisë dhe dizajnit, në krijimin ose përmirësimin e mjeteve, pajisjeve dhe strukturave ndihmëse për aktivitete sportive dhe rekreative. ➤ Shfrytëzon burime të ndryshme informacioni për të zhvilluar ide dhe për të realizuar projekte që lidhen me edukimin fizik, duke përdorur mjete vizuale, digjitale dhe materiale për ndërtimin dhe paraqitjen e tyre. ➤ Planifikon dhe prezanton projekte të lidhura me aktivitetet fizike, ku përcakton qëllimet, përzgjedh aktivitetet përkatëse, vlerëson burimet dhe strukturon mënyrën e zbatimit të tyre. ➤ Përdor të dhëna dhe informacion për të zgjidhur probleme dhe për të marrë vendime të bazuara në logjikë dhe argumentim shkencor, duke demonstruar të kuptuarit e lidhjes midis teorisë dhe praktikës në fushën e aktivitetit fizik. ➤ Përdor në mënyrë funksionale pajisje teknologjike ndihmëse gjatë ushtrimeve, për të vlerësuar dhe krahasuar përparimin fizik, duke nxitur vetëvlerësimin dhe vetë menaxhimin.	➤ Përdor mjete digjitale (si PoëerPoint, aplikacione video) për të paraqitur informacione të ndërlikuara, që lidhen me aktivitetet fizike, planifikimet e trajnimeve ose ndikimin e sportit në shëndetin dhe mirëqenien personale. ➤ Përdor aplikacione dhe platforma digjitale për monitorimin e aktivitetit fizik, si p.sh. aplikacione për matjen e hapave, kalorive të djegura, kohës aktive dhe cilësisë së gjumit, duke nxitur vetëvlerësimin dhe vetë menaxhimin. ➤ Zhvillon mendim kritik dhe kreativ për planifikimin e projekteve digjitale, duke analizuar nevojat, zgjedhur mjetet e duhura dhe vlerësuar rezultatet e arritura përmes zbatimit të teknologjisë në edukimin fizik. ➤ Përvetëson aftësi për të komunikuar dhe bashkëpunuar përmes platformave digjitale, si Google Ëorkspace, Microsoft Teams, Edmodo, për të shkëmbyer ide, informacione dhe për të realizuar punë në grup në kuadër të aktiviteteve të ndryshme fizike dhe sportive.
Kompetenca personale, shoqërore dhe e të nxënit	Kompetenca qytetare
<i>Për të dëshmuar kompetencën personale, shoqërore dhe të nxënies, nxënësi:</i>	<i>Për të dëshmuar kompetencën qytetare, nxënësi:</i>

➤ Merr përgjegjësi për rezultatet personale në aktivitetet fizike dhe sportive, duke treguar përkushtim në pjesëmarrje, angazhim në grup dhe përmirësim të vazhdueshëm të performancës së vet. ➤ Përvetëson aftësinë për të menaxhuar emocionet dhe stresin, veçanërisht në situata konkurruese ose gjatë stërvitjeve intensive, duke ruajtur qetësinë dhe fokusin në objektivat sportive. ➤ Identifikon pikat e forta dhe të dobëta në aftësitë fizike dhe të sjelljes, dhe punon për t'i përmirësuar ato në mënyrë të ndërgjegjshme dhe të planifikuar. ➤ Zhvillon aftësinë për menaxhimin e kohës, duke përfshirë organizimin e aktivitetit fizik edhe jashtë orarit shkollor, në mënyrë që të ruajë një stil jete aktiv dhe të shëndetshëm. ➤ Motivon dhe vlerëson veten për përparimin e bërë, punon në mënyrë të pavarur dhe bashkëpunuese, duke shfaqur iniciativë dhe këmbëngulje për të arritur qëllimet e vendosura. ➤ Zhvillon aftësi për të negociuar dhe zgjidhur konflikte në mënyrë konstruktive, gjatë bashkëpunimit në grup apo në situata të ndërlikuara që mund të lindin në lojëra sportive ose ushtrime fizike. ➤ Përmirëson aftësitë e vetëvlerësimit dhe reflektimit, duke analizuar performancën personale, duke pranuar vërejtjet dhe duke i përdorur ato për zhvillimin e mëtejshëm.	➤ Ndërton dhe ruan marrëdhënie bashkëpunuese me shokët e skuadrës, duke kontribuar në mënyrë aktive për arritjen e qëllimeve të përbashkëta gjatë aktiviteteve sportive. ➤ Demonstron në mënyrë të vazhdueshme vlerat themelore të drejtave të njeriut, si respekti për dinjitetin e secilit pjesëmarrës, barazia dhe përjashtimi i çdo forme diskriminimi në mjediset sportive dhe shoqërore. ➤ Zbaton sjellje të përgjegjshme për ruajtjen e ambientit fizik ku zhvillohen aktivitetet, duke respektuar mjedisin në shkollë, komunitet dhe natyrë, dhe duke ndërmarrë veprime konkrete për mirëmbajtjen dhe pastërtinë e tij. ➤ Identifikon dhe ushtron të drejtat dhe përgjegjësitë qytetare, duke vepruar në mënyrë të ndërgjegjshme brenda dhe jashtë mjedisit shkollor dhe sportiv, si dhe duke marrë pjesë aktive në vendimmarrje dhe ndihmesë bashkëmoshatarëve. ➤ Menaxhon dhe zgjidh konfliktet në mënyrë konstruktive, duke dëgjuar mendimet e të tjerëve, treguar ndjeshmëri dhe duke përdorur komunikim paqësor për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve që lindin gjatë lojërave ose punës në grup.

➤ Zhvillon aftësi udhëheqëse gjatë aktiviteteve fizike, duke udhëhequr grupin, duke organizuar ushtrime apo lojëra dhe duke motivuar bashkëmoshatarët për të arritur qëllime të përbashkëta në mënyrë efektive dhe pozitive.	➤ Tregon përkushtim dhe vetëdije të lartë për higjienën personale, duke respektuar rregullat e pastërtisë dhe kujdesit ndaj vetes si pjesë e një jete të shëndetshme në kontekstin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”. ➤ Reagon në mënyrë të ndërgjegjshme ndaj shkeljeve të të drejtave të të tjerëve, duke analizuar pasojat e sjelljeve të padrejta, duke mbrojtur vlerat, solidaritetin dhe barazinë në aktivitetet fizike dhe sportive.
Kompetenca e sipërmarrjes	Kompetenca për vetëdijen dhe shprehjen kulturore
<i>Për të dëshmuar kompetencën e sipërmarrjes, nxënësi:</i> ➤ Përdor imagjinatën dhe kreativitetin për të krijuar ide dhe forma të reja të aktiviteteve fizike dhe sportive, duke kontribuar në pasurimin e programit mësimor dhe jashtë mësimor me iniciativa origjinale dhe tërheqëse. ➤ Harton dhe zbaton rregulla të përshtatshme për llojin e aktivitetit fizik, duke demonstruar aftësi për të organizuar një mjedis të sigurt, funksional dhe të drejtë për të gjithë pjesëmarrësit. ➤ Planifikon projekte të vogla në grup apo individualisht, duke identifikuar qëllimet, burimet e nevojshme, hapat për zbatim dhe vlerësimin e kostos për secilën ide apo aktivitet të propozuar.	<i>Për të dëshmuar kompetencën për vetëdijen dhe shprehjen kulturore, nxënësi:</i> ➤ Shpreh dhe interpreton ndjenja dhe emocione përmes pjesëmarrjes në aktivitete fizike që lidhen me traditat kombëtare dhe format të tjera të trashëgimisë kulturore, duke përforcuar lidhjen mes kulturës dhe lëvizjes fizike. ➤ Zhvillon ndjeshmëri dhe respekt ndaj diversitetit kulturor, përmes përfshirjes në sporte dhe aktivitete fizike që burojnë nga kultura të ndryshme, duke nxitur mirëkuptim dhe bashkëjetesë ndërkulturore.

➤ Punon në mënyrë të pavarur dhe në grup, duke treguar përgjegjësi, iniciativë dhe aftësi për të marrë vendime gjatë organizimit të aktiviteteve sportive. ➤ Zhvillon plane individuale për një stil jetese të shëndetshëm, përfshirë organizimin e një regjimi ushqimor të përshtatur me sezonet, aktivitetet ditore dhe parimet bazë të të ushqyerit të shëndetshëm. ➤ Ndërmerr nisma për të zgjidhur probleme që lidhen me sigurinë fizike dhe sociale në ambientet ku zhvillohen aktivitetet sportive, duke kontribuar në krijimin e një mjedisi gjithëpërfshirës dhe të përgjegjshëm. ➤ Analizon ndikimin e aktiviteteve sportive dhe kulturore në mjedis, duke propozuar mënyra për të mbrojtur dhe ruajtur mjedisin gjatë organizimit të ngjarjeve fizike në natyrë apo në komunitet. ➤ Përdor materiale ndihmëse dhe teknologjinë për orientim në karrierë, duke eksploruar mundësi që lidhen me profesionet në fushën e sportit, shëndetit dhe menaxhimit të aktiviteteve fizike.	➤ Shpreh interes për përmirësimin e mirëqenies së vet fizike përmes hartimit të planeve individuale për një ushqim të shëndetshëm dhe të qëndrueshëm, si pjesë e një stili jetese të balancuar dhe të ndërgjegjshëm. ➤ Identifikon dhe përdor mundësi për të shprehur vlerat personale dhe sociale nëpërmjet aktiviteteve fizike me elementë të artit, muzikës dhe performancës kulturore, duke e lidhur edukimin fizik me shprehjen krijuese. ➤ Angazhohet në mënyrë të vetëdijshme dhe të përgjegjshme për të ruajtur sigurinë e vet dhe të tjerëve gjatë aktiviteteve fizike dhe sportive, duke përvetësuar zakone të shëndetshme dhe praktika të sigurta. ➤ Ndërgjegjësohet për rëndësinë e ruajtjes dhe promovimit të trashëgimisë kulturore përmes sportit dhe aktiviteteve tradicionale, duke kontribuar në ruajtjen e identitetit kulturor dhe në edukimin përmes vlerave.

Diagrama 2 Korniza konceptuale e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje

4.2 Temat ndërkurrikulare dhe lidhja me lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, dhe Kondicion Fizik

Temat ndërkurrikulare përfaqësojnë një qasje të integruar në mësimdhënie, ku njohuritë, shkathtësitë dhe vlerat nga fusha të ndryshme bashkohen për të ndërtuar tek nxënësit kompetenca gjithëpërfshirëse dhe afatgjata. Integrimi i tyre me *edukimin fizik me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, dhe Kondicion Fizik* e bën procesin e të nxënësve më domethënës dhe të lidhur ngushtë me jetën reale. Në këtë mënyrë, nxënësit zhvillojnë aftësi kritike, krijuese dhe sociale, të domosdoshme për përballimin e sfidave të së ardhmes.

Këto disiplina ofrojnë hapësira të gjera për ndërthurjen e temave ndërkurrikulare me çështje të rëndësishme si: shëndeti dhe mirëqenia, mbrojtja e mjedisit, qytetaria aktive, barazia gjinore, teknologjia dhe bashkëpunimi ndërkulturor. Kjo ndërlidhje jo vetëm që pasuron përvojën mësimore dhe e bën atë më tërheqëse, por gjithashtu kontribuon në formimin e qytetarëve të përgjegjshëm, të vetëdijshëm dhe të aftë për të vepruar në mënyrë të qëndrueshme në shoqëri.

Identiteti Kombëtar dhe Njohja e Kulturave

Përfaqësohet përmes aktiviteteve fizike që nxisin njohjen dhe vlerësimin e trashëgimisë kulturore. Shërben si një mjet për të njohur dhe ruajtur identitetin kombëtar, për të kuptuar dhe respektuar kulturat e tjera, dhe për të formuar qytetarë aktivë, të përgjegjshëm dhe të aftë për të vepruar në mënyrë të qëndrueshme në shoqëri.

Qytetaria Aktive dhe Sipërmarrja

Zhvillohet përmes aktiviteteve që kërkojnë bashkëpunim, marrje vendimesh dhe ndarje të përgjegjësi, duke fuqizuar aftësitë e nxënësve për të qenë qytetarë aktivë dhe për të zhvilluar kapacitete sipërmarrëse. Integrimi i temave të qytetarisë aktive dhe sipërmarrjes në edukimin fizik jo

vetëm që pasuron përmbajtjen mësimore, por edhe ndihmon nxënësit të zhvillojnë aftësi jetësore të nevojshme për t'u bërë qytetarë të përgjegjshëm dhe kontribues në shoqëri.

Shëndeti Mendor, Fizik dhe Siguria.

Promovohet përmes aktiviteteve që lidhin ushtrimet fizike me kujdesin për trupin, shëndetin dhe sigurinë personale. Integrimi i këtyre temave ndërkurrikulare në edukimin fizik ndihmon në krijimin e një mjedisi shkollor të shëndetshëm, të sigurt dhe motivues, duke përgatitur nxënësit të kenë qëndrime pozitive dhe të përgjegjshme ndaj shëndetit të tyre dhe të të tjerëve.

Zhvillimi i Qëndrueshëm dhe Qëndrueshmëria Mjedisore

Promovohet përmes aktiviteteve në natyrë dhe praktikave që lidhin aktivitetin fizik me kujdesin për mjedisin. Integrimi i këtyre aktiviteteve ndërkurrikulare ndihmon nxënësit të ndërtojnë zakone dhe vlera që respektojnë natyrën, të zhvillojnë një qëndrim të përgjegjshëm ndaj mjedisit dhe të praktikojnë një mënyrë jetese të shëndetshme dhe të qëndrueshme.

Teknologjia, Shoqëria dhe Media

Përdoret për të monitoruar progresin personal, aktivitetin fizik apo për të krijuar plane ushtrimesh të personalizuar. Përmes diskutimeve, aktiviteteve në grup dhe rubrikave sportive rreth trupit, performancës dhe imazhit personal, nxënësit zhvillojnë mendim kritik dhe të ndërtojnë një vetëvlerësim të shëndetshëm. Kjo qasje mësimore e bën më dinamike dhe kuptimplotë, duke kontribuar në formimin e individëve të ndërgjegjshëm dhe të përgatitur për jetën shoqërore. Gjithashtu, ndihmon në zhvillimin e kompetencave kyçe si komunikimi, puna në grup, vetëdija për shëndetin dhe mirëqenien, dhe respekti për të tjerët. Integrimi i temave ndërkurrikulare është një qasje shumëdimensionale që përgatit nxënësit për jetën e vërtetë duke i ndihmuar të zhvillojnë aftësi të ndryshme fizike, sociale, kulturore dhe teknologjike. Kjo bën mësimin më të pasur, më tërheqës dhe më efektiv, duke ndikuar pozitivisht në zhvillimin e tyre të përgjithshëm dhe përgatitjen për sfidat e së ardhmes.

5 PËRMBAJTJA MËSIMORE DHE REZULTATET E TË NXËNIT

5.1 Koha mësimore për klasën e dhjetë, njëmbëdhjetë dhe dymbëdhjetë

Lënda edukim fizik, sporte dhe shëndet me zgjedhje në disiplina si **Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti** për klasën e dhjetë dhe njëmbëdhjetë zhvillohet për 36 javë mësimore me nga 1orë/javë, pra gjithsej 36 orë dhe disiplina **Kondicion fizik** në klasën e dymbëdhjetë zhvillohet për 34 javë mësimore me nga 1 orë/javë. Programi i lëndës edukim fizik, sporte dhe shëndet me zgjedhje në disiplina si **Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti** dhe **Kondicion fizik** specifikon peshën (orët e sugjeruara) e secilës tematikë për klasën e dhjetë dhe klasën e njëmbëdhjetë dhe dymbëdhjetë. Shuma e orëve sugjeruese për secilën tematikë është e barabartë me sasinë e orëve vjetore, të përcaktuara në planin mësimor të arsimit bazë. Kjo ka si qëllim që përdoruesit e programit të orientohen për peshën që zë secila tematikë në orët totale vjetore.

Në hartimin e planit tematik, mësuesi duhet të parashikojë edhe realizimin e projekteve. Orët për realizimin e tyre parashikohen brenda totalit të orëve për përforcimin e njohurive (përsëritëse), duke respektuar temat mësimore për tematikat, tek të cilat do të bazohen temat e projektit që do të realizohen nga nxënësit.

Tabela 2 Orë të sugjeruara për çdo tematikë për disiplinën Aerobi

	Aerobi e lirë	Step aerobi	Dans aerobi	Gjithsej orë
Klasa e 10-të	17	12	7	36 orë

Tabela 3: Orë të sugjeruara për çdo tematikë për disiplinën Fitnesi dhe Shëndeti

	Edukim nëpërmjet fitnesit aerob dhe anaerob	Veprimtari fitnesi muskulare	Edukim në shërbim të shëndetit dhe shoqërisë	Gjithsej orë
Klasa e 11-të	15	15	6	36 orë

Tabela 4 Orë të sugjeruara për çdo tematikë për disiplinën Kondicion fizik

	Vrapime shpejtësie	Qëndrueshmëri në shpejtësi	Qëndrueshmëri aerobike	Vrapim me pengesa	Forcë e shpejtë	Koordinacion dhe propioception	Gjithsej orë
Klasa 12-të	7	7	6	6	4	4	34 orë

5.2 Përmbajtja e programit për klasën e dhjetë në disiplinën “Aerobi”

Në programin e lëndës edukim fizik, sporte dhe shëndet me zgjedhje në disiplinën “Aerobi” është paraqitur përmbajtja e 3(tre) tematikave:

- *Tematika1: Aerobi e lirë*
- *Tematika 2: Step aerobi*
- *Tematika 3: Danc aerobi*

Këto tematika janë bazë për të ndërtuar njohuri, aftësi dhe qëndrime e vlera. Për secilën tematikë janë paraqitur njohuritë, aftësitë, që duhet të demonstrojë nxënësi lidhur me tematikat përkatëse, ndërkohë qëndrimet dhe vlerat që demonstرون nxënësi në disiplinën “Aerobi” përmbledhen për të gjitha tematikat. Tematikat dhe renditja e tyre nuk presupozojnë që përmbajtja vjetore përgjatë vitit shkollor duhet të zhvillohet e ndarë referuar renditjes sipas tematikave në program. Kombinimi i tyre në grupe temash e njësi mësimore, si dhe renditja e tyre është e drejtë e përdoruesve të programit.

5.2.1 Tematika: Aerobi e lirë

Përshkrimi i tematikës: Aerobia e lirë është një formë aktiviteti fizik ku nxënësit zhvillojnë lëvizje ritmike dhe ushtrime të kombinuara sipas muzikës, pa pasur një strukturë të ngurtë apo të paracaktuar si në programet klasike të aerobisë. Kjo tematikë u jep atyre mundësinë të shprehin lirisht krijimtarinë përmes lëvizjes, të përmirësojnë qëndrueshmërinë kardiovaskulare, forcën muskulore, fleksibilitetin dhe koordinimin. Përmes aerobisë së lirë nxënësit fitojnë përvojë praktike në organizimin e serive të ushtrimeve, duke kombinuar elementë lokomotorë (si kërcime, hapje, ecje ritmike), jo-lokomotorë (si shtrirje, përkulje, rrotullime të trupit) dhe lëvizje manipulative (me top, shishe uji ose mjete të tjera ndihmëse). Muzika shërben si faktor motivues dhe ndihmon në zhvillimin e ndjenjës së ritmit, ndërsa puna në grup i ndihmon nxënësit të përforcojnë aftësitë e bashkëpunimit dhe komunikimit. Nëpërmjet kësaj tematike, nxënësit kuptojnë rëndësinë e aktivitetit fizik të rregullt, përjetojnë kënaqësi nga lëvizja dhe krijojnë bazat për një jetë aktive, të shëndetshme dhe të balancuar.

Njohuritë	Aftësitë
Testim në praktikë në forcë, përkulmëri dhe qëndrueshmëri aerobike - Vlerësim i gjendjes shëndetësore dhe fizike të nxënësve me anë të testeve: forcë, qëndrueshmëri, përkulshmëri, në fillim dhe në fund të lëndës. - Përkulje dhe drejtim i krahëve, nga mbështetja ballore (sa herë realizohet) - Nga pozicioni shtrirë shpinazi, ngritje në pozicionin ndenjur i mbledhur (sa herë realizohet) - Kërcim së gjati nga vendi (cm) - Nga pozicioni ndenjur përkulje e trungut para, duart prekin sa më larg (cm) - Hipje e zbritje në stol, në lartësi 20 cm për 3 min. Pjesa përgatitore e mësimit të aerobisë së lirë:	Nxënësi/sja: - ekzekuton saktë dhe sa më shumë në numër, ushtrimet për krahët dhe muskujt e barkut. - përshkruan distancë sa më të madhe në kërcim së gjati nga vendi. - përkulet sa më shumë para, ku vlerësohet distanca nga thembrat deri tek prekja e gishtave të dorës.

- Mësimi i nxehmjes në aerobinë e lirë, me ushtrime të karakterit statik (qëndrim në pozicione 8-16 kohë) dhe dinamik (ushtrimet kryhen në lëvizje). - Mësimi i nxehmjes në aerobinë e lirë, me ushtrime të kombinuara statike dhe dinamike. <i>Ushtrime për edukimin e qëndrueshmërisë aerobike.</i> - Mësimi i formave të ndryshme të ecjes, kërcimeve, vrapimeve, lëvizjeve bazë të aerobisë së lirë, lidhjeve koreografike gjimnastike dhe veprimeve të kombinuara. - Demonstrimi praktik i formave të ndryshme të nxehmjes në aerobinë e lirë. - Demonstrimi praktik i formave të ndryshme të ecjes, kërcimeve, vrapimeve, lëvizjeve bazë të aerobisë së lirë, lidhjeve koreografike gjimnastike dhe veprimeve të kombinuara. - Ekzekutimi korrekt i ushtrimeve të forcës në pjesë të veçanta apo trupin në tërësi. - Demonstrimi i ushtrimeve të stretchingut me kohëzgjatje 15-20 sek., sipas metodës aktive (vetë nxënësi) dhe pasive (me ndihmën e shokut). <i>Ushtrime për edukimin e forcës muskulore.</i> - Ushtrime për muskujt e barkut. - Ushtrime për muskujt e shpinës. - Ushtrime për muskujt e këmbëve dhe vithet. - Ushtrime për muskujt e krahëve dhe rrethin e supeve. <i>Ushtrime stretching-u</i> - Ushtrime për zgjatjen dhe relaksimimin e muskujve në pjesë të ndryshme të trupit, të karakterit statik, dinamik, të kombinuara, me anë të metodës aktive (nga vetë nxënësi) dhe pasive (me ndihmën e shokut).	- ekzekuton saktë dhe sa më shumë në numër, hipje e zbritje nga stoli. - Ekzekuton saktë ushtrimet statike dhe dinamike, të harmonizuara me ritmin muzikor. - Ekzekuton kombinacione me ushtrime të ndryshme të aerobisë, me një nivel të lartë kordinimi dhe ekzekutimi ritmik. - Ekzekuton teknikisht saktë dhe sipas dozimit të përcaktuar, ushtrimet e forcës në pjesë të veçanta të trupit apo me trupin në tërësi, në varësi dhe të qëllimit.

Testim praktikë

- vlerësim i forcës, përkulshmërisë dhe qëndrueshmërisë aerobike;
- përkulje dhe drejtim i krahëve nga mbështetja ballore;
- ngritje në pozicionin ndenjor i mbledhur, nga pozicioni i shtrirë shpinazi;
- Përkulje e trungut para, nga pozicioni ndenjor dhe rrotullim i krahëve prapa-para, me anë të shkopit gjimnastikor (matet me cm largësia e duarve).

5.2.2 Tematika: Step aerobi

Përshkrimi i tematikës: Step Aerobia është një formë e ushtrimeve aerobike që zhvillohet duke përdorur një platformë të ngritur (step). Ushtrimet kryhen duke hipur, zbritur dhe duke kombinuar lëvizje të ndryshme mbi dhe rreth platformës, zakonisht në shoqërim të muzikës ritmike. Kjo tematikë ndihmon nxënësit të përmirësojnë qëndrueshmërinë kardiovaskulare, forcën e muskujve të këmbëve, koordinimin dhe balancën. Muzika shërben si motivim, ndërsa ritmi i saj i udhëzon lëvizjet duke e bërë aktivitetin më tërheqës dhe argëtues. Përveç përfitimeve fizike, Step Aerobia zhvillon edhe aftësitë e vëmendjes, sinkronizimit dhe punës në grup, pasi nxënësit duhet të ndjekin hapa të njëjtë dhe të ruajnë ritmin së bashku. Ky aktivitet u ofron atyre jo vetëm shëndet e energji, por edhe kënaqësinë e të qenit aktiv në një atmosferë dinamike.

Njohuritë	Aftësitë
Ushtrimet e nxehmjes në Step- Aerobi: - Ushtrime statike (qëndrime në pozicione të ndryshme gjimnastore), dinamike (në lëvizje) dhe të kombinuara. - Demonstrimi praktik i formave të ndryshme të nxehmjes në Step - Aerobi	Nxënësi/sja: - Ekzekuton teknikisht saktë lëvizjet kryesore në step.

<i>Ushtrime të qëndrueshmërisë aerobike</i> - Mësimi i hapit bazë dhe lëvizjeve kryesore në step: (hipje e zbritje me hapa të njëpasnjëshëm, v-step, l-step, L-step, H-step, ngritje e gjurit para, përkulje prapa, kalime të ndryshme mbi e rreth stolit, kërcime, vrapime, etj.) - Mësimi i variacioneve koreografike të thjeshta, bazuar në hapin bazë dhe lëvizjet kryesore në step. - Demonstrimi praktik i lëvizjeve kryesore dhe kombinacioneve koreografike në step. <i>Ushtrime për edukimin e forcës muskulore:</i> <i>muskujt e barkut, shpinës, këmbëve, vithet, krahëve dhe rrethin e supeve.</i> - Realizimi i ushtrimeve për edukimin e forcës muskulore, sipas ngarkesës së përcaktuar (4-6 tetëshe). <i>Cirkuit aerobik me 8-10 elementë të ndryshëm.</i> <i>Testim praktikë</i> - ekzekutimi i një kombinacioni koreografik në step, bazuar në lëvizjet kryesore, kërcime apo vrapime të ndryshme, ushtrimet e forcës, shoqëruar me muzikë.	- Ekzekuton kombinacionet koreografike në step, me nivel të lartë koordinimi dhe në përshtatje të ritmit muzikor. - Ekzekuton ushtrimet e forcës, sipas kërkesave teknike dhe numrit të dhënë të përsëritjeve. - Realizon të plotë cirkuitin aerobik me 8-10 elementë, me kohëzgjatje 30 sek-1 min për çdo ushtrim.

5.2.3 Tematika: Danc aerobi

Përshkrimi i tematikës: Dance Aerobia është një formë aktiviteti fizik që kombinon lëvizjet aerobike me elementë të vallëzimit ritmik, duke u realizuar nën shoqërimin e muzikës. Ajo shquhet për atmosferën argëtuese, energjike dhe krijuese që sjell gjatë orëve të mësimi. Kjo tematikë ndihmon nxënësit të përmirësojnë qëndrueshmërinë kardiovaskulare, koordinimin, fleksibilitetin dhe ndjenjën e ritmit, ndërkohë që u jep mundësinë të shprehen lirshëm përmes lëvizjes. Dance Aerobia përfshin koreografi të thjeshta ose të kombinuara, ku lëvizjet lidhen mes tyre duke ndjekur ritmin e muzikës. Përfitimet nuk janë vetëm fizike, por edhe psikologjike dhe sociale: nxënësit ndihen më të motivuar, rrisin vetëbesimin, përjetojnë kënaqësi gjatë aktivitetit dhe zhvillojnë aftësi bashkëpunimi përmes punës në grup.

Njohuritë	Aftësitë
Mësimi i kombinacioneve të Dans - Aerobi me lëvizje të lira dhe elementë aerobikë, në përshtatje të muzikës latine. Mësimi i kombinacioneve të Dans - Aerobi me lëvizje të lira dhe elementë aerobikë, në përshtatje të muzikës moderne, pop apo dans. - Demonstrimi praktik i kombinacioneve të Dans - Aerobisë, në përshtatje të muzikës së zgjedhur. Krijimtari koreografike në grup (nxënësit në bashkëpunim me mësuesin) - Elementë të Dans–Aerobisë dhe ushtrimeve gjimnastikore, shoqëruar me muzikë, në formë shfaqjeje. - Demonstrimi i krijimtarisë koreografike në grup me elementë të Dans–Aerobisë dhe ushtrimeve gjimnastikore, shoqëruar me muzikë.	Nxënësi/sja: - Ekzekuton saktë lëvizjet e lira të Dans - Aerobisë, në përshtatje me ritmin muzikor. - Ekzekuton saktë krijimtarinë koreografike në grup me elementë të Dans–Aerobisë dhe me teknikën e duhur ushtrimet gjimnastikore, të shoqëruara me muzikë

5.2.4 Përmbajtja e programit për klasën e njëmbëdhjetë në disipinën “Fitnesi Dhe Shëndeti”

Programi me zgjedhje disiplina“Fitnesi dhe shëndeti” plotëson qëllimet kryesore në formimin e shprehive më të domosdoshme për jetën,zhvillimin e gjithanshëm dhe harmonik të organizmit të nxënësve në parametrat antropometrikë, fiziko-lëvizor, funksionalë, psikologjik dhe ajo që është më e rëndësishmja forcimi i shëndetit dhe formimin e një sistemi lëvizor me theks në “ ndjesinë ndaj sforcimeve neuro-muskulare,njohjen dhe mësimin e lëvizjeve sidomos të veprimeve intensive, saktësisë së lëvizjeve,aftësisë se reagimit pamor dhe dëgjimor dhe lidhjes së ritmit të lëvizjes me kërkesat teknike të ushtrimeve.Ky program do të realizohet nëpërmjet tre tematikave kryesore:

- *Edukim nëpërmjet veprimtarive fizike aerobe dhe anaerobe;*
- *Veprimtari fitnesi muskulare;*
- *Edukim në shërbim të shëndetit dhe shoqërisë.*

5.2.5 Tematika: Edukim nëpërmjet fitnesit aerob dhe anaerob

Përshkrimi i tematikës: Edukimi nëpërmjet veprimtarive fizike aerobe dhe anaerobe orientohet në përdorimin e ushtrimeve fizike të ndryshme për zhvillimin e aftësive motorike, forcës, qëndrueshmërisë dhe koordinimit. Aktivitetet aerobe (si vrapimi, kërcimi ritmik, ecja e shpejtë) përmirësojnë funksionimin e zemrës dhe mushkërive, qëndrueshmërinë fizike dhe energjinë e përgjithshme. Aktivitetet anaerobe (si ushtrimet me pesha, sprintet, stërvitjet intensive) zhvillojnë forcën muskulore, fuqinë shpërthyesë dhe shkathtësinë. Përdorimi i të dyjave i mundëson nxënësve të përvetësojnë një stil jetese të shëndetshëm, të rrisin performancën fizike dhe të kuptojnë rëndësinë e balancës mes forcës dhe qëndrueshmërisë

Njohuritë

Aftësitë

FITNESIT ANAEROB

Vrapim shpejtësie.

- Edukimi i ndjenjës për vrapimet e shpejtësisë.
- Kryerja e veprimeve lëvizore me shpejtësi optimale në përshtatje me moshën dhe veçoritë individuale

Vrapim me sinjale pamore dhe dëgjimore.

- Edukimi i ndjenjës për reagime me sinjalistikë pamore dhe dëgjimore.
- Kryerja e lëvizjeve të përbëra bazuar në orientimin pampor dhe dëgjimor në përshtatje me aftësitë individuale.

Koordinim i lëvizjeve me anësitë e poshtme dhe të sipërme.

- Edukimi i lëvizjeve me ndryshim drejtimi dhe me rrethrotullime.
- Edukim i lëvizjeve mbi duar tështrira dhe të mbledhura duke kaluar peshën e trupit majtas dhe djathtas.

Përdorim të sendeve me saktësi.

- Triblime dhe lëvizje me rrethrotullim me top basketbolli, volejbolli dhe tenisi. Ritmi të rritet gradualisht sa më shpejt.

Nxënësi/sja:

- Kryen lëvizje me ndryshim drejtimi në një kohë sa më të përshtatshme në largësi të caktuara (3-10 m).
- Kryen stafeta të ndryshme me përdorimin e largësive deri 30m.
- Kryen vrapime në forma të ndryshme garuese, me shpejtësi të caktuara me dhe pa mjete dhe me ndryshim drejtimi. Vrapimet mund të kryhen individualisht dhe me skuadër.
- Provon (edukon) ndjesinë e sforcimeve nervo-muskulara në varësi të pozicionit të trupit, nëpërmjet aplikimit të ushtrimeve të ndryshme koordinative.
- Kryen ushtrime për edukimin e shprehive lëvizore të orientimit në hapsirë dhe kohë, të diferencimit kinestetik, me objekte të përcaktuara, për të lëvizur dhe goditur në shenjë, nëpërmjet aplikimit të këtyre ushtrimeve me shpejtësi gradualisht në rritje.
- Praktikon frymë-këmbime në pozicione ulur, më pas duke e kryer këtë praktikë të lidhur me ushtrime të thjeshta, gradualisht duke rritur vështirësinë e ushtrimeve .
- Aplikon teknikat e sakta të ushtrimeve duke i lidhur me një frymëkëmbim racional.

- Hedhje të sendeve me forcë e saktësi. <i>Njësimin e lëvizjeve me frymëkëmbimin</i> - Praktikimin e frymëkëmbimeve me bark dhe me gjoks - Lidhshmërinë e frymëkëmbimeve me bark dhe me gjoks sipas praktikimit 1 me 1, 1 me 2, 1 me 3 etj. - Praktikimin e ushtrimeve të ndryshme sidomos të fitnesit muskular duke e lidhur me frymëkëmbimin racional.. FITNESIT AEROB <i>Lëvizje ritmike me dhe pa muzikë</i> - Step aerobi, dancing aerobi etj. - Ushtrime koordinimi pa muzikë. <i>Lëvizshmëri të artikulacioneve</i> - Ushtrime përkulshmërie me dhe pa mjete - Lidhje të përkulshmërisë statike me atë dinamike <i>Vrapime në drejtime të ndryshme dhe me kohëzgjatje</i>	<i>Nxënësi/sja:</i> - Kryen ushtrime me muzikë, të cilat të jenë ritmike të sakta. - Kryen ushtrime koordinimi në largësi të ndryshme. Lidhje midis rrethrotullimeve me kryqëzime të këmbëve, kërcimeve. - Aplikon drejtqëndrime (mbajtje korrekte) të trupit dhe koordinimit të hallkave të trupit. - Demonstron lëvizshmëri në artikulacione, elasticitetin e muskujve, nëpërmjet ushtrimeve statike dhe dinamike (rrotullim i shkopit gjimnastikor mbrapa, para, përkulje të trungut në drejtime të ndryshme, hapje në pozicione të spakatës , anësore ose ballore, nëpërmjet aplikimit të këtyre ushtrimeve. - Kryen ushtrime me ritmin e duhur, duke përmirësuar koordinimin lëvizor dhe sinkronizimin e lëvizjeve (hapa ritmik me zhvendosje të trupit para dhe anash). - Shfaq aftësi koordinative nëpërmjet manipulimit me paisje të ndryshme - (tullumbac, litar, topa etj), në mënyrë individuale, dyshe ose në grup, nëpërmjet aplikimit të këtyre ushtrimeve. - Shfaq aftësi për përballimin e situatave të ndryshme dhe fitimin e shprehive bazë - (ecje, kërcime, vrapime, lojëra etj), nëpërmjet aplikimit të këtyre ushtrimeve.

- Vrapime aerobike të lidhura me ushtrime koordinimi (vrapime 60 sek. punë +30 sek. ecje= 5 – 10 herë) - Lëvizje aerobike me mjete me kohëzgjatje <i>Matja e frekuencës kardiake dhe e frymëkëmbimeve</i> - Matja e pulsit të kryhet nga vetë nxënësi para dhe pas ushtrimit që kryhen, po ashtu dhe e frymëkëmbimeve. - Testimi dhe vlerësimi i sistemit kardiovaskular (fitnesit aerob) - Vlerësimi i sforcimeve m,bi bazën e Fc.	- Shfaq aftësi kardiorespiratore dhe përmirëson sistemin kardiovaskular. - Rrit gradualisht numurin e përsëritjeve bazuar në aftësitë funksionale. - Njeh dhe aplikon saktë metodologjinë e matjes së saktë të Fc dhe të frymëkëmbimeve, në nisje dhe në përfundim të çdo ushtrimi. - Praktikon testin e vrapimit aerob dhe anaerob (20m vrapim mesatar, 20m. vrapim me ndryshim drejtimi, 20m. vrapim mbrapsh, 20m. vrapim me kryqëzim të këmbëve). Matja e pulsit bëhet direkt pas përfundimit të vrapimit, pas 1 minute, pas 2 minutash dhe shikohet sa % është riaftësuar pulsi. Sqarim për vlerësimin - Në rast të riaftësimit deri 90% kemi të bëjmë me vlerësimin mirë, deri 80% vlerësimi mjaftueshëm, më pak se 80% duhet që mësuesi të vlerësojë gjendjen shëndetësore dhe ta diskutojë atë me një nga prindërit, por jo me nxënësin. Kjo kurbë plotësohet dy herë. Një herë në nisje të programit të fitnesit dhe një herë në fund të programit mësimor të fitnesit.

	- Frekuenca kardiake e pragut aerob mund të përlogaritët bazuar në ekuacionin $0.60 \times (F_c \text{ maksimale} - F_c \text{ qetësi}) + F_c \text{ qetësi}$ $F_c \text{ max.} = 220 - \text{moshën}$.

5.2.6 Tematika: Veprimtari fitnesi muskular

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë ka për qëllim t’u japë mundësi nxënësve të praktikojnë ushtrime të ndryshme force, me synim që ato të ndikojnë në ndërtimin dhe përbërësit trupor. Gjithashtu kjo tematikë nëpërmjet “Fitnesit muskular” ka për qëllim t’u japë mundësinë nxënësve të kryejnë veprimtari fizike dhe funksionale në përshtatje me moshën dhe me kushtet e infrastrukturës që shkolla ofron, pozicionit gjeografik dhe kushtet klimatike, si edhe profesionalizimit të mësuesit të edukimit fizik..	
Njohuritë	Aftësitë
<i>Veprimtari fitnesi muskular</i> - Ushtrime të ndryshme ciklike dhe aciklike. - Ushtrime përsëritëse dhe rrethore për muskulim. <i>Ushtrime të fitnesit muskular të lidhura me cilënë e shpejtësisë</i> - Me intensitet të ulët. - Ushtrimet me mjete dhe pa mjete.	<i>Nxënësi/sja:</i> - Demonstron ushtrime ciklike vrapimi dhe kërcimi - Demonstron ushtrime aciklike gjimnastikore dhe atletikore. - Praktikon ushtrime muskulimi për pjesë të ndryshme të trupit. - Aplikon kryesisht lëvizje me kohëzgjatje të shkurtër. - Kryen lëvizje me temp të njëjtë. - Përmirëson aftësitë për kryerjen e ushtrimeve.

- Të lidhura me cilësinë e shpejtësisë. <i>Ushtrime të fitnesit të forcës</i> - Forca e përgjithshme e lidhur me elasticitetin - Forca e shpejtë e lidhur me përkulshmërinë. - Forca e shpejtë e lidhur me ushtrimet e koordinimit. <i>Ushtrime koordinative</i> - Edukimi i dëshirës për kryerjen e ushtrimeve akrobatike dhe koordinative ,nga pozicione statike dhe dinamike. - Ushtrime Pilates <i>Edukimi i inteligjencës së lëvizjes</i>	- Përmirëson ritmin dhe amplitudën e lëvizjes. - Përmirëson aftësitë koordinative dhe të reagimit pamor e dëgjimor. - Kryen veprime të shpejta në largësitë të shkurtëra e me ndryshim drejtimi me dhe pa mjete. - Ushtrimet me amplitudë të madhe i kryen me shpejtësi të lartë. - Përmirëson lëvizshmërinë e shtyllës kurizore dhe të anësive. - Përmirëson forcën e muskujve të anësive të sipërme dhe të poshtme dhe të elasticitetit të kafazit të krahavorit. - Përmirëson forcën e muskujve të krahëve. - Praktikon ushtrime me partner me kundërveprim. - Fiton shprehje të shpejtësisë së reagimit gjatë demonstrimit të ushtrimeve të thjeshta akrobatike, koordinative, nëpërmjet aktivizimit në lojra lëvizore me rregulla të reduktuara. - Demonstron ushtrime me mbi 8 kohë duke kaluar nga një pozicion lëvizor në një tjetër të ri të spjeguar më parë, por dhe të panjohur.

5.2.7 Tematika: Edukim në shërbim të shëndetit dhe shoqërisë

Përshkrimi i tematikës: Kjo tematikë u mundëson nxënësve fitimin e kompetencave për ruajtjen e shëndetit të tyre dhe të të tjerëve, njihen me rregullat e fair play gjatë kryerjes së ushtrimeve me dhe pa partner dhe të dinë të dallojnë konceptet e respektit me dinjiteti dhe të këmbënguljes me kokëfortësisë, krijojnë shprehi të të ushqyerit dhe njohin pasojat ndaj të ushqyerit jo të shëndetshëm, njihen me rregullat e higjenës gjatë kryerjen së ushtrimeve fizike dhe sidomos pas një veprimtarie të lodhshme. Ata marrin informacion për të mbajtur mjedisin pastër dhe interesohen ndaj shëndetit personal. Po ashtu, duhet të dinë të dallojnë ngarkesat e ushtrimit fizik që shërbejnë për shëndet dhe fitnes. Gjithashtu, duhet të dinë të përllogarisin frekuencën kardiakë në fitnesin aerob, anaerob dhe muskular dhe të bëjnë dallimin midis sforcimeve për fitnes dhe sforcimeve për shëndet. Frekuenca minimale e fitnesit aerob të përllogaritet me; $0.60(Fc \text{ max.} - Fc \text{ qetësi}) + Fc \text{ qetësi}$, ndërsa Fc. Maksimale mund të dalë nga përllogarija $220 - \text{moshën e nxënësve}$, që është afërsisht 200-205 të rr/min. Ndërsa Fc për sforcime për shëndet është nën përllogaritjen e frekuencës minimale të pragut aerob

Njohuritë	Aftësitë
- Ushtrimet fizike dhe kujdesi ndaj traumave. - Mjedisi dhe shëndeti nëpërmjet veprimtarive fizike dhe të ushqyerit. - Stili sportiv i jetesës. - Roli bashkëpunimit dhe bashkëveprimit në grup – shoqërizimi.	Nxënësi/sja: - Ushtrimet fizike dhe kujdesi ndaj traumave. - Mjedisi dhe shëndeti nëpërmjet veprimtarive fizike dhe të ushqyerit. - Stili sportiv i jetesës. - Roli bashkëpunimit dhe bashkëveprimit në grup – shoqërizimi.

5.2.8 Përmbajtja e programit për klasën dymbëdhjetë në Disiplinën “Kondicion Fizik”

Programi i lëndës me zgjedhje disiplina “Kondicioni fizik” ka si qëllim të përçojë një metodologji shkencore në formimin e shprehive më të domosdoshme për jetën, zhvillimin e gjithanshëm dhe harmonik të organizmit të nxënësve në parametrat antropometrikë, fiziko-lëvizorë, funksionalë, psikologjikë dhe ajo që është më e rëndësishmja, forcimi i shëndetit dhe krijimin e “ ndjesive” ndaj sforcimeve neuro-muskulare dhe rritja e rezultateve në parametrat e shpejtësisë, qëndrueshmërisë në shpejtësi, qëndrueshmërisë aerobe, të forcës së shpejtëdhe ata të koordinacionit dhe propioceptionit.

Ky program realizohet nëpërmjet gjashtë tematikave kryesore.Edukim nëpërmjet përgatitjes me:

- ✓ *Vrapime shpejtësie,*
- ✓ *Qëndrueshmëri në shpejtësi ,*
- ✓ *Qëndrueshmëri aerobike ,*
- ✓ *Vrapime me pengesa ,*
- ✓ *Forcë e shpejtë ,*
- ✓ *Koordinacion dhe propioception.*

Ky program, mbështetet në parimet e teorisë së stërvitjes sportive dhe lidhet ngushtesisht me lendet biologji,fiziologji sportive,psikologji etj.

5.2.9 Tematika: Vrapime shpejtësie

Përshkrimi i tematikës: Edukimi nëpërmjet veprimtarive që ofron tematika “Vrapime të shpejtësisë” nxënësve u ofrohet mësimi i teknikës së vrapimeve të shpejtësisë, vrapimit në vijë të drejtë dhe në kthesë, vrapimi në distancë, mësimi i nisjes ulur, vrullit të nisjes dhe mbërritjes. Gjithashtu nxënësve u jepet mundësi të rrisin kapacitetin e tyre anaerob-alaktik, frekuencën dhe madhësinë e hapave.

Njohuritë	Aftësitë
<i>Vrapime shpejtësie.</i> - Vrapime përshpejtuese me intensitet 85-95 %. - Vrapime shpejtësie në vijë të drejtë. <i>Nisja nga vendi (stari i ulët)</i> - Nisja me vrull. - Nisje të befasishme nga pozicione të ndryshme. - Kombinime të nisjes me vrullin e nisjes, vrapimin në distancë dhe mbërritjen - Vrapime shpejtësie në kthesë dhe në vijë të drejtë - Vrapime në kthesë nga korsa e 8 deri te korsa 1 - Vrapim 100m në kthesë - Vrapim 100m në vijë të drejtë	<i>Nxënësi/sja:</i> - Kryen segmente vrapimi me shpejtësi që rritet në mënyrë graduale në distancat 80-100m. - Kryen vrapime shpejtësie me volum 400-450m (ndarja në segmente sugjerohet të bëhet nga vetë mësuesi). - Kryen vrapime shpejtësie në vijë të drejtë në segmente 30-60 m, me volum 400-450m (ndarja në segmente sugjerohet të bëhet nga vetë mësuesi). - Kryen nisje nga starti ulur. Volumi i përgjithshëm i segmenteve është rreth 250-300m. - Kryen nisjen me vrull - Kryen nisje të befasishme nga pozicioni shpinazi nga drejtimi i vrapimit, nga kapërdimja para ose mbrapa, nga vendosja në mbështetje mbi duar, etj.

Testim në segmentet: - 30m djem 4.3 sek, vajza 4.7 sek - 50m vjem 6.4 sek vajza 6.8 sek - 100m djem 12.3 sek, vajza 12.8 sek	- Kryen segmente me gjatësi 30-80m, me volum rreth 300-350m - Kryen vrapime në kthesë dhe në vijë të drejtë në segmente me gjatësi deri 100m me volum rreth 400-500m - Kryen teknikisht vrapimin në kthesë duke llogaritur forcat centrifugale, që e “detyrojnë” të dalë nga korsia - Kryen segmente vrapimi me shpejtësi maximale, duke demonstruar edhe teknikisht skemën teknike të vrapimeve të shpejtësisë. - Kryen testim në distancat 30m,50m,100m me rezultate të standartizuara.

5.2.10 Tematika: Qëndrueshmëri në shpejtësi

Përshkrimi i tematikës: Npërmjet përgatitjes që ofron tematika “Qëndrueshmëri në shpejtësi” nxënësve u ofrohen orë mësimore stervitore,qe u mundeson atyre të përmirësojnë kapacitetin e tyre anaerob-laktik,dhe për t’i aftësuar ata te përballojnë ngarkesa fizike me karakter anaerob laktik dhe ngarkesa psikike	
Njohuritë	Aftësitë

Qëndrueshmëri në shpejtësi

- Vrapime me intensitet 75-90% (intensitet i moderuar)
- Vrapime me intensitet të moderuar
- Vrapime me intensitet 75-90%
- Vrapime me intensitet 75-90%
- Vrapime me intensitet të moderuar
- Vrapime me intensitet të moderuar

Testim në segmentet:

- 150m djem 18sek, vajza 20sek
- 300m djem 41sek, vajza 45 sek

Nxënësi/sja:

- Kryen segmente vrapimi në distancat 120-150m, me volum rreth 800-1000m
- Kryen segmentet e vrapimit me intensitet të moderuar, për të mësuar dhe mbajtur ritmin e vrapimit në distancë (pa matje të kohës me kronometër).
- Kryen segmentet e vrapimit me intensitet të moderuar, për të mbajtur ritmin e vrapimit në distancë (me matje të kohës me kronometër).
- Kryen segmentet 150-200m, për të mbajtur ritmin e vrapimit në distancë (pa matje të kohës me kronometër).
- Kryen segmentet 150-200m, për të mbajtur ritmin e vrapimit në distancë (me matje të kohës me kronometër).
- Kryen segmente vrapimi në distancat 300m, me volum rreth 600-900m ((pa matje të kohës me kronometër).
- Kryen segmente vrapimi në distancat 300m, me volum rreth 600-900m ((me matje të kohës me kronometër).
- Kryen testim në distancat 150m dhe 300m me rezultate të standartizuara.

5.2.11 Tematika: Qëndrueshmëri aerobike

Përshkrimi i tematikës: Tematika “Qëndrueshmëri aerobike” u ofron nxënësve mundësinë e permiresimit të parametrave fiziologjikë – funksionalë e biokimike të organizmit .Përgatitja e qëndrueshmërisë aerobike u jep mundësi nxënësve për të përballuar lodhjen gjatë veprimtarisë fizike, lëvizore e psikologjike me kohëzgjatje të madhe.

Njohuritë	Aftësitë
Qëndrueshmëri aerobike - Vrapim me ritëm të njëjtë (aerobik) - Vrapim me ritëm të njëjtë (aerobik) - Vrapim me ritëm të njëjtë (aerobik) Testim në vrapimin 12min (testi Cooper) - Djem 3200m - Vajza 2800m	Nxënësi/sja: - Kryen segmente vrapimi me ritëm uniform në distancat 2000-3000m. - Kryen segmente vrapimi me ritëm uniform në distancat 3000-4000m. - Kryen segmente vrapimi me ritëm uniform në distancat 5000-6000m. - Kryen testin 12 min (Cooper).me parametra të standartizuar

5.2.12 Tematika: Vrapime me pengesa

Përshkrimi i tematikës: Tematika “Vrapime me pengesa” u ofron nxënësve mësimin e teknikës së vrapimeve me pengesa. Gjithashtu nxënësve u jepet mundësia ,që nëpërmjet mësimave stërvitore,të përmirësojnë parametrat e aftësive kondicionale të shpejtësi-forcës dhe të atyre koordinativë.

Njohuritë	Aftësitë
<i>Vrapim me pengesa:</i> - Kalime anash i 3-5 pengesave. - Kalime në mes i 3-5 pengesave. - Vrapim me pengesa(3-5), me një hap ndërmjet tyre. - Vrapim me pengesa (3-5) me 3hapa ndërmjet tyre: - Vrapim me pengesa (3-5) me 5hapa ndërmjet tyre. - Vrapim me pengesa (skema e plotë teknike): - Nisja dhe vrapimi deri te pengesa e parë. - Kalimi i pengesës. - Vrapimi ndërmjet pengesave(me5-3-1 hap ndërmjet). - Vrapimi nga pengesa e fundit deri në mbërritje. <i>Testim në vrapimin me pengesa:</i> - 55m/p djem 9.5 sek - 50m/p vajza 9.8 sek	<i>Nxënësi/sja:</i> - Kryen kalimin anash të pengesave,duke u përqëndruar në sulmin e pengesës me këmbën sulmuese dhe në shtytjen me këmbën shtytëse. - Kryen kalimin në mes të pengesave,duke u përqëndruar në sulmin e pengesës me këmbën sulmuese dhe në shtytjen me këmbën shtytëse. - Kryen teknikën e vrapimit me pengesa me një hap ndërmjet tyre - (volum rreth 150-200m) - Kryen teknikën e vrapimit me pengesa me tre hapa ndërmjet tyre(volum 150-200m). - Kryen teknikën e vrapimit me pengesa me pesë hapa ndërmjet tyre(volum 150-200m)

	- Kryen tekniken e vrapimit me pengesa me 5-3-1 hap ndermjet tyre, duke demonstruar aftësi të shpejtësi -forcës dhe të koordinacionit(volumi 200-250m) - Kryen testimin në parametra të standartizuar.

5.2.13 Tematika: Forcë e shpejtë

Përshkrimi i tematikës: Tematika “Forcë e shpejtë” u ofron nxënësve përgatitjen e aftesisë kondicionale të forces (të shpejtë),si një aftësi e sistemit neuro-muskulor qe e ndihmon nxënësin të përballojë sforcime te larta në një kohë të shkurtër .	
Njohuritë	Aftësitë
<i>Zhvendosje në distancën 20-25m,me shumëhapësh:</i> - Kërcime me një këmbë(cinkthi) me të majtën dh të djathtë. - Kërcime të kombinuara cinkthi dhe shumëhapësh - Kërcime mbi objekte të ndryshme(litarë,rrathë, pode, pengesa të ulta 10-15cm etj). - Kërcime me litar ,me një dhe dy këmbë. - Kërcime balllore dhe anësore mbi pengesa me lartësi 50-60cm, me dy këmbë: - Kërcime pliometrike mbi pode me lartësi 50-60cm. - Kombinime të kërcimeve mbi pode dhe mbi pengesa	<i>Nxënësi/sja:</i> - Kryen kërcime shumëhapësh. - Kryen kërcime cinkthi me të majtën dhe të djathtë. - Kryen kërcime të kombinuara (volumi 250-300 kërcime). - Kryen kërcime të ndryshme mbi objekte, me një dhe dy këmbë (volumi 250-300 kërcime) . - Kryen kërcime pliometrike nga pode dhe pengesa me lartësi 50-60cm, me volum rreth 80-100 kërcime. - Kryen kombinime të kërcimeve mbi pode me kercimet mbi pengesa me volum rreth 50-60 herë.

Testim në kërcimin së gjati nga vendi dhe trehapësh nga vendi: - Së gjati nga vendi djem 2.60m, vajza 2.30m. - Tre hapësh nga vendi djem:8.00m, vajza 6.80m	- Kryen testimin në parametra të standartizuar.

5.2.14 Tematika: Koordinacion dhe propioception

Përshkrimi i tematikës: Tematika “Koordinacion dhe propioception” u ofron nxënësve përgatitjen e aftesisë koordinative si orientimin në hapësirë dhe kohë, diferencimin levizor, shpejtesinë e reagimit, ekuilibrin statik dhe dinamik si dhe aftësitë propioceptive që kanë të bëjnë me rivendosjen e ekuilibrit, pas provokimit të prishjes së pozicioneve të ekuilibrit.	
Njohuritë	Aftësitë
Vrapim në vijë të drejtë me duar të lidhura mbrapa: - Me marrjen e sinjalit akustik ose pamor, ndërrim i drejtimit të vrapimit (anash, mbrapa, para). - Vrapim në formë zik-zak midis shenjave. - Vrapim ndërmjet dy litarëve, që formojnë korsi –dalje nga korsi duke prekur objekte të ndryshme (kone, piketa, pengesa, pode etj.), të vendosura majtas - djathtas litarëve. - Hyrje dalje nga rrathët në drejtim majtas –djathtas-para-mbrapa.	Nxënësi/sja: - Kryen në kohën e duhur dhe në mënyrën e duhur veprime me ndërrim të drejtimit të vrapimit. - Kryen me saktësi dhe në rrugën më të shkurtër vrapimin midis shenjave. - Kryen me saktësi dhe shpejtësi veprime me prekje të objekteve të ndryshme.

- Hyrje dalje nga rrethi, kombinuar me prekje të objekteve të ndryshme të vendosura majtas –djathtas – para (obsionale). - Hyrje – dalje nga rrathët në drejtim para-majtas-djathtas, me vështirësi që rritet gradualisht, kombinuar me kërcime me një dhe dy këmbë mbi pengesa (obsionale). - Ushtrime mbi shkallë litari e vendosur horizontalisht (obsionale): - Hyrje –dalje nga shkalla me variante të ndryshme të vendosjes së kembeve brenda kuadrateve të shkallës. - Kërcime mbi dhe nga pode të uleta (10-15 cm) , të vendosura në pozicione të ndryshme. Testim - Çirku në varësi të bazës materiale të disponueshme, me kushtin që kohëzgjatja e testit të jetë deri në 30 sekonda dhe numri i stacioneve nga 3 deri në gjashtë(obsionale).	- Kryen me saktësi dhe shpejtësi veprime me prekje të objekteve të ndryshme. - Kryen me saktësi dhe shpejtësi veprime me prekje të objekteve të ndryshme. - Kryen me saktësi dhe shpejtësi veprime me shkallën e vështirësisë që rritet gradualisht. - Kryen me saktësi dhe shpejtësi lëvizje në drejtime të ndryshme . - Kryen me saktësi, shpejtësi dhe me provokim të prishjes së pozicionit të ekuilibrit (renia nga podi) ,veprime levizore me shkallë vështirësie që rritet gradualisht . - Kryen në kohën 30sekonda çirkuin me tre deri në gjashtë stacione (zgjedhja obsionale nga mësuesi i edukimit fizik

Në lëndën edukim fizik, sporte dhe shëndet me zgjedhje në disiplinat Aerobi Fitnes dhe Shëndet, Kondicion Fizik nxënësi demonstron qëndrimet dhe vlerat të përmbledhura si më poshtë:

Tabela 5 Qëndrimet dhe vlerat

Nxënësi :

- **Shpreh dhe komunikon qartë mendimet, idetë dhe përvojat e tij në kontekste fizike e sportive,**
- Mëson të shprehë mendimet, idetë dhe përvojat e veta lidhur me ushtrimet, teknikat e lëvizjes dhe koreografitë.
- Përdor terminologjinë profesionale (si ritëm, koordinim, fleksibilitet, qëndrueshmëri) për të analizuar mënyrën se si kryhen lëvizjet, si kombinohen ato dhe si ndikojnë në shëndetin fizik.
- **Përdor imagjinatën dhe kreativitetin në mënyrë aktive për:**
- ✓ Të shfrytëzuar imagjinatën për të krijuar kombinime të reja lëvizjesh, për të eksploruar ritme të ndryshme dhe për të shfaqur energji në aktivitetet individuale dhe në grup.
- ✓ Të dhënë mundësi të zhvillojnë *ekuibrin, koordinimin dhe kontrollin motorik*, duke e kthyer lëvizjen në një përvojë argëtuese dhe të pasur me krijimtari
- ✓ Për të nxitur lëvizje të reja dhe pjesëmarrje energjike në aktivitete individuale dhe në grup.
- ✓ Të eksploruar ndjenjën e aventurës, eksplorimit dhe eksperimentimit si pjesë të përvojës së tij fizike, duke shfaqur guxim dhe liri veprimi.
- **Shfaq kuriozitet të qëndrueshëm dhe angazhim intelektual për:**
- ✓ Të mësuar teknika të reja hapash, të eksperimentojnë me stile të ndryshme (si *aerobi klasike, step aerobi, dance aerobi, aerobi e lirë*) dhe të kuptojnë parimet bazë të përparimit fizik: *forcë, qëndrueshmëri, shpejtësi dhe fleksibilitet*.
- ✓ Të analizuar mënyrën se si muzika ndikon në ritëm dhe motivim, dhe vëzhgojnë efektet e ushtrimeve mbi trupin, frymëmarrjen dhe gjendjen emocionale.

- ✓ Të njohur historinë dhe origjinën e sporteve, duke i parë ato si pjesë e trashëgimisë kulturore dhe zhvillimit shoqëror.
- ✓ Të argumentuar ndikimin e aerobisë mbi shëndetin psiko-fizik dhe mirëqenien e përgjithshme, me pyetje që lidhen me zemrën, frymëmarrjen, sistemin nervor dhe funksionin mendor.
 - **Tregon respekt të thellë dhe ndërgjegjësim etik për:**
- ✓ *Mësuesin* – e dëgjon me përqendrim, ndjek udhëzimet me përqendrim dhe përgjegjësi për koreografinë, dhe kontribuon në një mjedis të disiplinuar dhe të orientuar drejt të nxënit.
- ✓ *Shokët e grupit* – duke bashkëpunuar për të ruajtur sinkronizimin dhe ritmin në ushtrimet e përbashkëta
- ✓ *Rregullat dhe pajisjet sportive* – i respekton për të garantuar drejtësi, si step-et apo mjetet ndihmëse, të cilat i përdor me kujdes dhe i ruan pas përdorimit.
- ✓ *Vetëveten* – vepron me ndershmëri, për përmirësim të vazhdueshëm duke treguar këmbëngulje, vetëkontroll dhe guxim për të përmirësuar aftësitë e veta, si dhe duke kontribuar në krijimin e një atmosfere pozitive, të sigurt dhe gjithëpërfshirëse në klasë.

5.3 Shembuj të veprimtarive për përmbushjen e rezultateve të të nxënit (RN-ve).

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të veprimtarive që mund të përdoren nga mësuesi për përmbushjen e rezultateve të të nxënit në tematika të ndryshme.

Tabela 6 Shembull të veprimtarive për përmbushjen e RN-ve

Rezultat i të nxëni të orës mësimore	Shembull të veprimtarive praktike
Shembull Nxënësi :	Shembull

Përmirëson forcën, fleksibilitetin, qëndrueshmërinë dhe koordinimin trupor, duke kombinuar ushtrime aerobike dhe anaerobe, dhe duke zbatuar bashkëpunimin, përgjegjësinë dhe etikën sportive.	Prezantimi i situatës. Mësuesi thotë: “Do të krijojmë një mini-kolegjium stërvitor me stacione që kombinon forcën, fleksibilitetin dhe qëndrueshmërinë. Çdo grup do të kalojë të gjitha stacionet dhe do të ndihmojë njëri-tjetrin për të përfunduar ushtrimet në mënyrë të sigurt dhe të saktë.” Ushtrimi praktik – “Rruga e sfidave fizike”. - Aerobik: ecje e shpejtë me ndalesa të papritura, kërcime të koordinuara, marshime ritmike me ritëm të ndryshueshëm. - Anaerobik: flexione, squat, ushtrime me peshë trupore, sprint në distanca të shkurtra. - Detyra ekipore: kalimi i “sfidave fizike” në grup, duke bashkëpunuar për të ndihmuar shokët e grupit, respektuar rregullat dhe mbajtur ritmin e aktivitetit. Organizimi në praktik. - Nxënësit ndahen në grupe dhe marrin role të ndara: udhëheqës, kryerës, vëzhgues. - Çdo grup kalon stacionet brenda kohës së caktuar, duke ndihmuar njëri-tjetrin dhe duke respektuar rregullat e sigurisë. - Mësuesi monitoron teknikën, intensitetin dhe bashkëpunimin e grupit. Reflektimi. Mësuesi udhëzon nxënësit të reflektojnë mbi: - Si ndihmuat grupin tuaj gjatë stacioneve? - Cilat ushtrime ishin më të efektshme për forcën dhe qëndrueshmërinë? - Si ndikoi bashkëpunimi në performancën tuaj? - Çfarë ndryshimesh do të bënit për të rritur efektivitetin dhe sigurinë në stërvitjet e ardhshme?

6 METODOLOGJIA E MËSIMDHËNIES

Mësimdhënia në këto disiplina synon zhvillimin e aftësive motorike, forcimin e shëndetit dhe përvetësimin e njohurive mbi aktivitetin fizik, si dhe rritjen e aftësive personale, sociale dhe emocionale të nxënësve. Ajo nxit një stil jetese të shëndetshëm, ndërthur trupin, mendjen dhe emocionet, dhe e ndihmon nxënësin të kuptojë trupin e tij, të menaxhojë emocionet dhe të bashkëpunojë në mënyrë efektive me të tjerët.

Nxënësit inkurajohen të marrin pjesë në mënyrë aktive, të eksplorojnë lëvizjen përmes lojës, aktiviteteve aerobike, stërvitjeve për forcë dhe qëndrueshmëri, aktiviteteve në natyrë dhe projekteve praktike. Mësimdhënia është gjithëpërfshirëse, e diferencuar dhe mbështet të nxënit përmes përvojës reale, duke marrë parasysh nevojat, ritmet dhe interesat e secilit nxënës.

- *Të nxënit aktiv dhe praktik:* Nxënësit angazhohen në aktivitete që zhvillojnë koordinimin, ekuilibrin, forcën, qëndrueshmërinë dhe ndjenjën e ritmit, duke kombinuar lëvizje aerobike (p.sh., aerobik, vrapime ritmike), anaerobe (p.sh., ushtrime forcë), dhe stacione kondicioni.
- *Zhvillimi i të kuptuarit të trupit dhe shëndetit:* Nxënësit mësojnë për funksionimin e trupit gjatë aktivitetit fizik, rëndësinë e ushqimit, pushimit dhe higjienës, si dhe ndikimin e stërvitjes në shëndetin fizik dhe emocional.
- *Situatat reale dhe zbatimi praktik:* Aktivitetet lidhen me situata të jetës reale si ndihma e parë, orientimi në hapësirë, aktivitetet në natyrë, lojërat popullore dhe siguria gjatë stërvitjeve.
- *Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve vizuale:* Video edukative, aplikacione për ushtrime, pasqyrime video, matës të pulsit dhe aplikacione shëndetësore ndihmojnë nxënësit të analizojnë performancën dhe përparimin personal.
- *Mësim i diferencuar dhe gjithëpërfshirës:* Aktivitetet përshtaten sipas aftësive dhe interesave të nxënësve, duke përfshirë të gjithë në mënyrë aktive dhe me sukses.

- *Të nxënit përmes lojës dhe bashkëpunimit:* Loja është mjet kryesor, duke zhvilluar aftësi motorike, bashkëpunim, ndarje përgjegjësisë, respekt për rregullat dhe fair-play.
- *Argumentimi dhe reflektimi mbi përvojat:* Nxënësit reflektojnë mbi aktivitetin, ndjenjat, përparimin dhe mësimet e nxjerra, duke ndërtuar vetëdije për veten.
- *Zhvillimi i vetëbesimit dhe qëndrimit pozitiv:* Nxënësit përballojnë sfida, respektojnë veten dhe të tjerët, duke parë aktivitetin fizik si të rëndësishëm, argëtues dhe të realizueshëm.
- *Të nxënit bazuar në projekt:* Aktivitetet lidhen me situata reale dhe projekte që përfshijnë planifikim, analizë të të dhënave, përdorim statistikash dhe lidhje me media, shoqëri dhe shëndet.
- *Vlerësimi formues dhe vetëvlerësimi:* Nxënësit njohin përparimin e tyre përmes komenteve mbështetëse, detyrave reflektuese dhe vlerësimit të përpjekjes.
- *Të nxënit bashkëpunues dhe aftësitë sociale:* Nxënësit punojnë në grupe për të realizuar detyra që kërkojnë strategji, komunikim dhe ndarje roleve, duke zhvilluar marrëdhënie pozitive dhe empati.

6.1.1 Roli i situatave të të nxënit praktike nga jeta reale në mësimin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik.

Përdorimi i situatave reale dhe praktike në mësimdhënien e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në *disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, dhe Kondicion Fizik* luan një rol kyç në lidhjen e teorisë me praktikën dhe e bën mësimin më kuptimplotë.

Nxënësit mësojnë të aplikojnë aftësitë motorike, koordinimin, forcën, qëndrueshmërinë dhe taktikat e aktiviteteve fizike në mënyrë funksionale dhe të dobishme, duke u përballur me situata të jetës reale si:

- *Aerobi*: stacione ritmike dhe kombinime lëvizjesh të sinkronizuara me muzikë, pjesëmarrje në seanca grupore dhe koreografi që zhvillojnë koordinimin, ritmin dhe shprehjen trupore.
- *Fitnesi dhe Shëndeti*: ushtrime aerobike dhe anaerobike, sfida për forcë dhe qëndrueshmëri, përdorimi i pajisjeve dhe stacioneve stërvitore për të përmirësuar performancën fizike dhe mirëqenien.
- *Kondicion Fizik*: aktivitete që zhvillojnë shpejtësinë, elasticitetin, reagimin e shpejtë dhe qëndrueshmërinë, si dhe aftësitë taktike dhe bashkëpunimin në lojëra dhe sfida grupore.

Këto situata ndihmojnë gjithashtu në zhvillimin e vlerave bashkëpunimi, respekti, vetëkontrolli dhe përgjegjësia personale. Përmes tyre, nxënësit:

- *Lidhen me përvojat personale dhe sociale*, si loja në ekip, ecja në natyrë, stërvitja në grupe dhe dhënia e ndihmës së parë.
- *Zhvillojnë aftësi praktike për jetën e përditshme*: komunikim, menaxhimi i stresit, bashkëpunim dhe ruajtja e shëndetit përmes aktivitetit fizik.
- *Rritin motivimin dhe angazhimin*, duke e parë aktivitetin fizik si diçka të vlefshme dhe të kënaqshme për jetën e tyre.
- *Kuptojnë më thellë konceptet*, duke parë se si aftësitë fizike dhe stërvitja përdoren në situata reale, jo vetëm në teori.
- *Zhvillojnë mendimin kritik dhe aftësitë për zgjidhjen e problemeve*, përballë sfidave që kërkojnë vendimmarrje, reflektim dhe veprim praktik.

Në këtë mënyrë, integrimi i situatave reale dhe praktike në Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, dhe Kondicion Fizik ndihmon nxënësit të ndërtojnë kompetenca funksionale për të ardhmen, duke i përgatitur për të kuptuar dhe përballuar me sukses realitetin dinamik të jetës së përditshme.

6.1.2 Roli i projekteve kurrikulare në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet ” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik.

Projektet kurrikulare zënë një vend të rëndësishëm në mësimdhënien e edukimit fizik, pasi ofrojnë një mënyrë të gjallë, praktike dhe domethënëse për të përforcuar dijet dhe aftësitë e nxënësve. Ato janë të konceptuara si detyra të strukturuar, me kohëzgjatje të caktuar, ku nxënësi përfshihet në një proces aktiv të të nxënësit përmes veprimit dhe reflektimit. Përfshirja në mësimdhënie e punës me projekte nxit vetëvlerësimin, bashkëpunimin dhe aftësitë teknologjike. Nxënësit ndihen më të motivuar dhe të përfshirë kur kanë hapësirë për të shprehur idetë e tyre dhe për të sjellë zgjidhje origjinale ndaj sfidave që lidhen me lëvizjen, sportin dhe mirëqenien.

Projektet mund të ndërtohen rreth temave që lidhen drejtpërdrejt me jetën e përditshme, aktivitetin fizik dhe shëndetin, si:

- ✓ *Krijimi i një programi personal stërvitjeje për qëndrueshmëri, forcë ose humbje peshe, bazuar në të dhëna reale si pesha, lartësia dhe gjendja shëndetësore.*
- ✓ *Monitorimi i pulsit dhe frymëmarrjes para dhe pas ushtrimeve, për të kuptuar reagimin e trupit ndaj aktivitetit fizik.*
- ✓ *Krijimi i një menyje ushqimore të balancuar për një sportist adoleshent, duke llogaritur nevojat energjetike dhe vlerat ushqyese.*
- ✓ *Matja dhe përlllogaritja e distancave, kohës dhe shpejtësisë gjatë vrapimeve ose stërvitjeve me biçikletë, duke përdorur teknologji si aplikacionet e telefonit.*
- ✓ *Organizimi i një mini-turneu sportiv në shkollë, përfshirë planifikimin, ndarjen e roleve, rregullat, vlerësimin dhe promovimin e “fair-play”.*

Veprimtaritë ose detyrat mësimore me projekte jo vetëm që thellojnë njohuritë, qëndrimet dhe vlerat në edukim fizik por e ndihmojnë nxënësit të zhvillojnë aftësi mbi planifikimi personal dhe vetëvlerësimi, bashkëpunimi në grup, përdorimi i të dhënave për marrjen e vendimeve, edukimi për një jetë të shëndetshme.

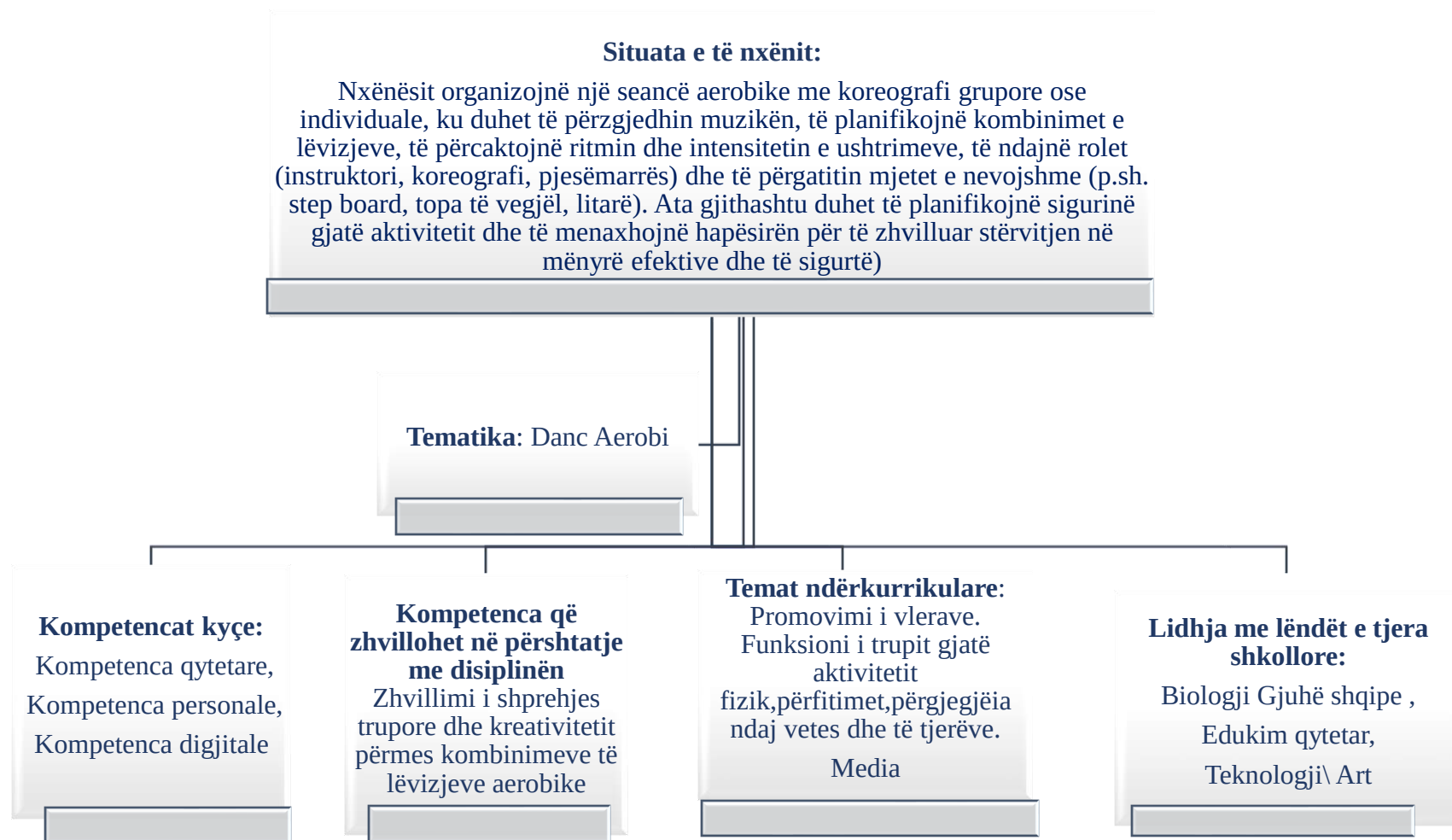
Në këtë proces, roli i mësuesit është ai i udhëheqësit/organizuesit dhe mentorit, duke i ndihmuar nxënësit që:

- të formulojnë pyetje hulumtuese (p.sh.: *Si ndikon një plan stërvitjeje në përmirësimin e kapacitetit kardiovaskular*);
- të planifikojnë hapat e punës (kërkime, matje, analizë);
- të mbledhin dhe analizojnë të dhëna fizike dhe shëndetësore;
- të bëjnë krahasime dhe interpretime praktike;
- të prezantojnë qartë rezultatet me grafikë, postera ose video për grupin.

Projektet gjithashtu ofrojnë mundësi për integrim ndërdisiplinor duke lidhur natyrshëm edukim fizik me biologjinë, matematikën, teknologjinë, edukimin qytetar duke i përgatitur nxënësit për sfida reale që kërkojnë mendim kompleks dhe bashkëpunim.

Në diagramën 3 jepet një shembull i një situatë të nxëni nga jeta reale që mund të përdoret si ide edhe për projektin kurrikular.

Diagrama 3 Shembull situatë të nxëni dhe lidhja me elementet e programit për disiplinën “Aerobi”

6.2 Puna me nxënësit me nevoja të veçanta në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik.

Në mësimin e disiplinave me zgjedhje si aerobi, fitnesi dhe shëndeti, dhe kondicioni fizik, është thelbësore që të gjithë nxënësit të ndihen të përfshirë. Përshtatja e aktiviteteve fizike për nxënës me nevoja të veçanta është një komponent kyç i arsimit gjithëpërfshirës. Kjo nuk është thjesht një metodë, por një qasje pedagogjike dhe praktike që garanton pjesëmarrjen, përfshirjen dhe zhvillimin e të gjithë nxënësve, pavarësisht aftësive fizike, mendore apo emocionale.

Përshtatja e aktiviteteve në këto disiplinë mund të përfshijë:

- *Thjeshtim i ushtrimeve:* për shembull, në aerobikë mund të përdoren lëvizje më të thjeshta ritmike, ose në fitnes të kryhen ushtrime me intensitet më të ulët.
- *Përdorimi i pajisjeve alternative:* topa më të lehtë, peshë më e vogël, shufra më e lehtë për ushtrime kondicioni, ose pajisje të adaptuara për ushtrime në grup.
- *Zgjedhja e lëvizjeve me ndikim të ulët:* ushtrime që nuk dëmtojnë trupin, si ecje ritmike, ushtrime me intervale të lehta, ose lëvizje në ujë për kondicionim.
- *Kohë shtesë për ekzekutimin e ushtrimeve:* nxënësit me nevoja të veçanta mund të kenë nevojë për më shumë kohë për të mësuar dhe për të përsosur lëvizjet aerobike, ushtrimet e fitnesit ose ato për kondicion fizik.

Kjo qasje siguron që çdo nxënës të marrë pjesë aktive dhe të përfitojë nga përmirësimi i shëndetit, forcës dhe koordinimit fizik, duke respektuar ritmin dhe aftësitë e tyre individuale

6.3 Puna me nxënësit e talentuar në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik.

Inkurajimi i talenteve në disiplinat aerobi, fitnesi dhe shëndeti, dhe kondicion fizik është jo vetëm i rëndësishëm për zhvillimin personal të nxënësve, por gjithashtu një mision edukues që ndihmon në zbulimin dhe formimin e sportistëve të ardhshëm, si dhe në rritjen e motivimit dhe vetëvlerësimit të tyre.

Ky proces përfshin:

- *Zbulimin e aftësive të veçanta fizike dhe motorike të nxënësve, si koordinimi ritmik në aerobikë, fuqia dhe qëndrueshmëria në fitnes, ose kapaciteti kondicional për ushtrime të ndryshme.*
- *Mbështetjen dhe orientimin e tyre për të zhvilluar këto aftësi në mënyrë të sigurt dhe të efektshme.*
- *Krijimin e mundësive që nxënësit të shprehin talentin e tyre, të përmirësojnë performancën dhe të rriten në fushën që e pëlqejnë dhe e zotërojnë.*

Përfitimet nga inkurajimi i talenteve në këto disiplinë përfshijnë:

- *Rritjen e motivimit, vetëbesimit dhe kënaqësisë nga pjesëmarrja në aktivitetet fizike.*
- *Forcimin e përfshirjes dhe angazhimit aktiv në mësim.*
- *Nxitjen e konkurrencës së shëndetshme dhe dëshirën për përmirësim të vazhdueshëm.*
- *Orientimin e nxënësve drejt zhvillimit të karrierës sportive ose aktiviteteve të shëndetshme për jetën e tyre të përditshme*

7 VLERËSIMI I NXËNËSVE

Vlerësimi i nxënësit mbështetet tërësisht në përmbajtjen e programit lëndor dhe mësuesi nuk ka të drejtë të vlerësojë nxënësit për ato kompetenca që nuk përshkruhen në program. Fokusi i vlerësimit janë edhe qëndrimet e nxënësve, si qëndrimet etiko-sociale në përgjithësi dhe ato të bashkëpunimit me të tjerët, në veçanti. Mësuesi nuk e ka të detyrueshëm vlerësimin me notë të nxënësve në çdo orë mësimore dhe të vendosë nota për secilën orë mësimore. Si rregull, nxënësit dhe mësuesi duhet të jenë të lirshëm të bashkëbisedojnë si partnerë rreth përvetësimit të njohurive dhe aftësive të fituara të orëve të kaluara. Herë pas here mësuesi duhet të vlerësojë me notë, duke ua bërë të qartë nxënësve që në fillim qëllimin e vlerësimit dhe kriteret e tij.

Në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” edhe për disiplinat më zgjedhje Aerobi, fitnesi dhe shëndeti, dhe Kondicioni fizik qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm vendosja e një note, por:

- 📖 t'i japë nxënësit mundësi të kuptojë progresin e tij, të mësojë nga gabimet duke reflektuar të përmirësojë njohuritë dhe aftësitë, si dhe të motivohet për të ecur përpara;
- 📖 të ndihmojë mësuesin të kuptojë sa mirë nxënësit perceptojnë, realizojnë dhe zbatojnë lëvizjet/detyrat mësimore;
- 📖 të ndihmojë mësuesin të përmirësojë mënyrën e mësimdhënies;

7.1 Llojet e vlerësimit

Vlerësimi diagnostikues (vlerësimi si proces të nxëni)

Vlerësimi diagnostikues në edukimin fizik ka për qëllim identifikimin e nevojave, vështirësive dhe potencialeve individuale të nxënësve që në fillim të një teme të re, një loje apo një cikli ushtrimesh. Ky vlerësim ndihmon mësuesin të kuptojë: nivelin fillestar të aftësive motorike dhe fizike

të nxënësve; gjendjen emocionale dhe motivimin e tyre ndaj aktivitetit fizik; faktorët që mund të ndikojnë në përfshirjen e tyre (shoqërorë, shëndetësorë, psikologjikë ose kulturorë); aftësinë e të nxënësve dhe ritmin e përshtatshëm për secilin nxënë, të planifikojë objektiva reale e të arritshme për klasën, të përshtatë ushtrimet sipas mundësive dhe nevojave të nxënësve, të ndërtojë një mjedis mbështetës dhe motivues ku secili nxënë ndjehet i përfshirë dhe i vlerësuar.

Vlerësimi diagnostikues nuk ka për qëllim notën por përmirësimin e procesit mësimor, duke e bërë atë më të personalizuar, të përshtatshëm dhe gjithëpërfshirës. Ai mund të realizohet përmes vëzhgimeve direkte, pyetësorëve të thjeshtë, bisedave me nxënësit, lojërave ose aktiviteteve fizike që tregojnë nivelin e tyre aktual.

Vlerësimi formues (vlerësimi i vazhduar, vlerësimi për të nxënë)

Vlerësimi formues në arsimin e mesëm të lartë është një proces i vazhdueshëm me anë të të cilit vëzhgohet përparimi i nxënësve gjatë procesit të të nxënësve si dhe sigurohet një feedback, për të lehtësuar të nxënësit e për të korrigjuar gabimet e mësimdhënies. Mësuesi përdor një sërë teknikash që e ndihmojnë të kuptojë më mirë aftësitë, përpjekjen dhe qëndrimet e nxënësve gjatë veprimtarive fizike:

- ✓ Vëzhgimi sistematik:
- ✓ Vetëvlerësim.
- ✓ Vlerësimi nga bashkëmoshatarët
- ✓ Pyetje reflektuese dhe diskutime të shkurtra
- ✓ Detyra praktike
- ✓ Vlerësimi i angazhimit në grup
- ✓ Matja e progresit individual mbi aftësi motore
- ✓ Përdorimi i fjalëve e shprehje inkurajuese gjatë të mësuarit

Vlerësimi përmbledhës (vlerësimi periodik, vlerësimi i të nxënësve)

Qëllimi i vlerësimit përmbledhës është të masë nivelin e arritjeve të nxënësve në fund të një periudhe mësimore, përmes një detyre praktike që përfshin përmbajtje të integruar dhe të strukturuar mbi aftësitë lëvizore dhe njohuritë e fituara. Nxënësi vlerësohet edhe ndërsa demonstroi aftësitë dhe qëndrimet e tij, duke u shfaqur nëpërmjet veprimtarish si: pjesëmarrja në veprimtari të ndryshme në shërbim të komunitetit, veprimtari sportive apo sportive–artistike të cilat organizohen nga shkolla dhe më gjerë. Në angazhimin e nxënësve me grupe apo skuadra të vogla, mësuesi parashtron peshën e vlerësimit të grupit në tërësi dhe të secilit nxënës në veçanti.

✓ Vlerësimi përmbledhës përfshin:

- Veprime lëvizore të zgjedhura, që synojnë matjen e cilësive fizike dhe aftësive motore të nxënësve të cilat lidhen drejtpërdrejt me nëntematikat dhe temat mësimore të trajtuara në program, dhe duhet të jenë: të qarta; të ekuptueshme; motivuese; të përshtatura me nivelin e nxënësve; të thjeshtë në strukture por me përmbajtje komplekse (cirkuit lëvizor, stafeta, kombinime ritmike, etj.).
- Veprimtari të përputheshme me kushtet reale të mjedisit shkollor (mjete, terren, hapësira) dhe të pasqyrojë njohuritë praktike të përvetësuara.
- Volumnin e ushtrimeve, cilësinë e ekzekutimit, si dhe veçoritë fizike, moshore dhe psikologjike të nxënësve.
- Sasinë e veprimeve duhet të jetë në përputhje me kapacitetin fizik të nxënësve. Koha për realizimin është 45 minuta, duke shmangur mbingarkesën dhe duke ruajtur cilësinë e kryerjes së ushtrimeve.
- Informimin e qartë për qëllimin e detyrës përmbledhëse ku bëhet shpjegimi dhe demonstrimi me skica ose ushtrime praktike, kryhen disa prova njohëse përpara vlerësimit real.

7.2 Parime të rëndësishme të vlerësimit të nxënësit

- 📖 Vlerësimi duhet të jetë mbështetës për të nxënësit
- 📖 Vlerësimi duhet të matë kompetencat reale të nxënësit
- 📖 Vlerësimi duhet të inkurajojë vetëbesimin dhe përmirësimin personal
- 📖 Vlerësimi duhet të jetë i vazhdueshëm dhe shumëdimensional
- 📖 Vlerësimi duhet të përshtatet me zhvillimin moshor dhe fizik të nxënësve
- 📖 Vlerësimit duhet të mat aftësitë dhe njohuritë që nxënësit duhet të zhvillojnë sipas kompetencave të edukimit fizik.
- 📖 Vlerësimi duhet të jetë i qartë dhe i drejtë për të gjithë nxënësit, pavarësisht aftësive të tyre.

Ky proces ndihmon që vlerësimi të bëhet një mjet i dobishëm dhe i kuptueshëm për të gjithë, jo vetëm një "kontroll" për nota, por një mënyrë për të ndihmuar nxënësit të rriten dhe të përmirësohen çdo ditë në mësimin e lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet”.

7.3 Shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënësit, RN-ve.

Në këtë rubrikë paraqiten disa shembuj të niveleve të arritjes për vlerësimin e rezultateve të të nxënësit në tematika të ndryshme.

Tabela 7 Shembull për nivelet e arritjes për vlerësimin e RN-ve

Shembull 1. Rezultati i të nxënësit (RN): Nxënësi tregon përmirësim të qëndrueshmërisë fizike dhe të kapacitetit kardiorespirator përmes aktiviteteve të vazhduara fizike.

Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi kryen ushtrime të qëndrueshmërisë me intensitet të lartë për një kohë të gjatë, me ritëm të rregullt dhe pa shenja lodhjeje të hershme.	Nxënësi tregon aftësi të mira qëndrueshmërie dhe përfundon aktivitetin me pak vështirësi, duke ruajtur ritmin në pjesën më të madhe të kohës.	Nxënësi kryen aktivitetin me intensitet të moderuar, por ka nevojë për pushime të shpeshta dhe e humbet ritmin gjatë ushtrimeve më të gjata.	Nxënësi ka vështirësi të përfundojë aktivitetet e qëndrueshmërisë, lodhet shpejt dhe ndalet shpesh gjatë stërvitjes.
Shembull 2. Rezultati i të nxënit (RN): Nxënësi demonstroi aftësi bashkëpunuese dhe ndjek rregullat e aktivitetit në grup, duke treguar sjellje të përshtatshme dhe ndershmëri sportive.			
Niveli i arritjes: Shumë mirë	Niveli i arritjes: Mirë	Niveli i arritjes: Mjaftueshëm	Niveli i arritjes: Dobët
Nxënësi bashkëpunon në mënyrë aktive me ekipin, ndihmon të tjerët, ndjek me përpikëri rregullat dhe tregon sjellje pozitive dhe respekt ndaj kundërshtarëve.	Nxënësi ndjek rregullat e lojës, bashkëpunon mirë me ekipin dhe sillet me ndershmëri në pjesën më të madhe të kohës gjatë lojës.	Nxënësi përpikëtohet të bashkëpunojë me ekipin, por ndonjëherë nuk ndjek plotësisht rregullat ose reagon në mënyrë jo të përshtatshme në lojë.	Nxënësi ka vështirësi në bashkëpunim, shpesh nuk ndjek rregullat dhe shfaq sjellje jo sportive gjatë aktivitetit.

8 BURIMET DHE MATERIALET DIDAKTIKE

Gjatë procesit mësimor është e rëndësishme të përdoren burime të ndryshme mësimore që të motivojnë nxënësin dhe të stimulojnë progresin e tyre në mënyrë që të përvetësojë shprehje dhe shkathtësi të nevojshme për jetën. Baza materiale e sportive janë burime të vlefshme dhe të rëndësishme të nxënësve. Por qasja e nxënësve në informacion nuk duhet kufizuar vetëm në to, por të mundësohen burime tjera të cilat i shërbejnë për të planifikuar dhe realizuar sa më me cilësi procesin mësimor në klasë. Për realizimin e mësimin duhet të përdoren një spektër i gjerë i burimeve mësimore, përfshirë bazën materiale- sportive, literaturë, materialet konkrete, vizuale dhe teknologjike, udhëzuesin kurrikular për mësuesin, aktivitete të ndryshme sportive, projekte, studime të ndryshme, analiza dhe raporte të ndryshme, si dhe librat e tjerë të fushave mësimore që mundësojnë qasje ndërkurrikulare, krijojnë mundësi që nxënësit të mësojnë në mënyrë aktive. Mësuesi ka mundësinë të integrojë mjete të ndryshme për të bërë mësimin sa më të qartë dhe të aksesueshëm për të gjithë nxënësit, si:

- ✓ *materiale vizuale*: figura, tabela, video prezantime;
- ✓ *objekte reale*: piketa, rrathë gjimnastikor, shkopinj, fjongo, topa medicimbolli, litar, step aerobik, stola gjimnastiko, tapete etj;
- ✓ *mjete teknologjike*: projektorë, kompjuterë, tableta, lojëra digjitale apo platforma mësimore online.

Gjatë shpjegimit, mësuesi përdor gjuhë të qartë dhe të thjeshtë, fjali të shkurtra dhe një fjalor të përshtatur për moshën dhe nivelin e nxënësve. Ai/ajo zgjedh shembuj konkretë dhe ushtrime të personalizuar, duke siguruar mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë.

Mësuesi mund të *përdor materiale ndihmëse, ushtrime shtesë dhe platforma digjitale*, që ndihmojnë nxënësit të kuptojnë dhe të zbatojnë më mirë lëvizjet e shprehitë lëvizore e sportive.

8.1 Përdorimi i teknologjisë si mjet dhe teknikë mësimore për zbatimin e qasjes STEM

Përdorimi i teknologjisë dhe burimeve digjitale si metodologji në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik është një qasje e re dhe shumë efektive që ka potencial të rrisë përfshirjen, kreativitetin dhe performancën e nxënësve. Teknologjia mund të bëjë mësimin më interaktiv, të personalizuar dhe të matshëm, duke ofruar mundësi të reja për zhvillimin e aftësive fizike dhe motore, për monitorimin e progresit dhe për krijimin e një mjedisi mësimor më dinamik.

Përdorimi i aplikacioneve për monitorimin e aktiviteteve

- ✓ **Aplikacione si Strava** (ndjekjen e aktiviteteve fizike, kryesisht ato që lidhen me vrapimin, biçikletën, ecjen, dhe aktivitete të tjera në natyrë)
- ✓ **MyFitnessPal** (monitoroni konsumimin e kalorive si dhe regjistrimin e aktiviteteve fizike)
- ✓ **Fitbit** (Numëron hapat, distancën e përshkuar, kaloritë e djegura dhe minutat aktive gjatë ditës.) mund të ndihmojnë nxënësit të regjistrojnë aktivitetin e tyre fizik dhe të ndjekin performancën gjatë periudhave të ndryshme.
- ✓ **Përdorimi i videove edukative** dhe udhëzuesve vizualë për ushtrime të ndryshme që të përdoren për të ndihmuar nxënësit të kuptojnë dhe mësojnë teknika të ndryshme të sporteve ose lëvizjeve si vallëzimi, atletika, ose noti. Përdorimi i teknologjisë për vlerësim mund të ndihmojë për të matur performancën e nxënësve në mënyrë objektive dhe për të siguruar që ata po bëjnë përparim. Mësuesit mund të përdorin softuerë për matjen e lëvizjeve, siç është përdorimi i sensorëve për të monitoruar forcën, shpejtësinë ose nivelin e energjisë.

Përfitimet e përdorimit të teknologjisë në edukimin fizik:

- ✓ Rritja e angazhimit dhe motivimit;
- ✓ Personalizimi i mësimit;
- ✓ Monitorimi dhe analiza e përparimit
- ✓ Krijimi i mundësive për nxënës me nevoja të veçanta

Përdorimi i teknologjisë është një mundësi e rëndësishme për të ndihmuar nxënësit të zhvillojnë mendimin logjik, aftësinë për zgjidhjen e problemeve edukative ndihmojnë në krijimin e një mjedisi mësimor bashkëkohor dhe motivues.

9 REKOMANDIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Hartimi i programit të lëndës “Edukim fizik, sport dhe shëndet” me zgjedhje në disiplinat *Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, Kondicion fizik* bazohet në Kornizën Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Kurrikulën Bërthamë, Planin Mësimor i Arsimit Bazë si dhe në rekomandimet më të fundit të Bashkimit Evropian për arsimin. Si i tillë ky dokument i shërben mësuesve, vlerësuesve të jashtëm të cilësisë, prindërve, nxënësve. Këtu përshkruhen disa rekomandime për zbatuesit e programit në mënyrë që të maksimizohet efektiviteti i programit të lëndës së edukimit fizik. Zbatimi i programit në shkollë kërkon kujdes të veçantë për të qenë efektiv, gjithëpërfshirës dhe motivues për nxënësit. disa rekomandime kryesore që duhet pasur parasysh gjatë zbatimit të programit:

- ✓ Zhvillimi gjithëpërfshirës i nxënësve
- ✓ Përshtatje me moshën dhe aftësitë e nxënësve
- ✓ Aktivitete të vazhdueshme
- ✓ Edukim për jetë të shëndetshme
- ✓ Larmshmëri të aktiviteteve
- ✓ Mësimdhënie me qasje argëtuese për të rritur pjesëmarrjen dhe angazhimin.
- ✓ Vlerësim formues dhe inkurajues
- ✓ Kontrolli i mjeteve didaktike dhe mjedisit para çdo ore.
- ✓ Përdorimi i teknologjisë
- ✓ Bashkëpunim me prindërit dhe komunitetin

Rekomandime për mësuesit

- ✓ Të lidhin përmbytjen në lëndës me fusha të tjera (shkencë, teknologji, inxhinieri, art, gjuhë, edukatë qytetare, etj.) për të ndihmuar kuptimin e thelluar dhe zbatimin praktik të koncepteve dhe për të kuptuar profesione të ndryshme.
- ✓ Të përdorin qasjen STEM përmes projekteve dhe aplikacioneve që ndihmojnë në matjen e aktivitetit fizik.
- ✓ Të krijojnë aktivitete praktike që e ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e lëvizjes/sportit në jetën e përditshme dhe lidhjen e saj me profesione të ndryshme.
- ✓ Të planifikojnë mësimin duke respektuar ritmet dhe nevojat individuale të nxënësve me nevoja të veçanta dhe për fëmijët me talente.
- ✓ Të nxisin mjedisin bashkëpunues, të sigurt, ku nxënësit ndihen të vlerësuar dhe të mbështetur në zhvillimin socio-emocional.
- ✓ Të sigurojnë mjedis të barabartë në mësim për të gjithë nxënësit, përfshirë ata nga pakicat kombëtare dhe grupe të marginalizuara.
- ✓ Të përfshijnë platforma digjitale interaktive për mësimin e lëndës .
- ✓ Të sigurojnë dhe të përdorin udhëzuesit kurrikularë të lëndës.
- ✓ Të përdorin materialet burimore për zbatimin e programit.

Rekomandime për vlerësuesit e jashtëm

- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për cilësinë e mësimdhënies në zbatim të programit dhe rubrikave të këtij programi.
- ✓ Të vlerësojnë mësuesit për përdorimin e situatave nga jeta reale në përvetësimin e aftësive dhe shprehive lëvizore.
- ✓ Të vlerësojnë përfshirjen e qasjes STEM në planifikimin dhe zbatimin e projekteve kurrikulare.
- ✓ Të vlerësojnë përdorimin e niveleve të arritjes për përmbushjen e rezultateve të të nxënës.
- ✓ Të vlerësojnë organizimin e punës në grupe dhe bashkëpunimin në veprimtaritë mësimore.
- ✓ Të nxisin mësuesit që të krijojnë mjedise të përshtatshme për personalizimin e të nxënës dhe për mbështetjen e diversitetit në klasë për të gjithë nxënësit, përfshirë pakicat kombëtare.

- ✓ Të vlerësojnë se si mësuesit promovojnë mirëqenien socio-emocionale të nxënësve përmes mënyrës së komunikimit dhe aktiviteteve sportive.

Rekomandime për prindërit

- ✓ Të inkurajojnë fëmijët që të kuptojnë rëndësinë e edukimit jo vetëm për notë, por për jetën e përditshme.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shkollën për të ndihmuar fëmijët në pjesëmarrjen në projekte të lidhura me edukim fizik dhe qasjen STEM.
- ✓ Të promovojnë një qëndrim pozitiv ndaj mësimi të edukimit fizik, duke theksuar rëndësinë e përpjekjes dhe të mësimi nga gabimet.
- ✓ Të sigurojnë që fëmijët ndihen të mbështetur emocionalisht dhe që mësimi i edukimit fizik zhvillohet në një atmosferë të qetë dhe motivuese për fëmijët e tyre.

Rekomandime për nxënësit

- ✓ Të marrin pjesë aktive në orët në disiplinat me zgjedhje Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, dhe Kondicionio Fizik duke kërkuar të kuptojnë përdorimin praktik të njohurive.
- ✓ Të angazhohen në projekte kurrikulare që lidhin disiplinat me zgjedhje Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, dhe Kondicionio Fizik me fusha të tjera përmes qasjes STEM.
- ✓ Të bashkëpunojnë me shokët dhe të mësojnë të zgjidhin probleme si në klasë ashtu edhe jashtë saj.
- ✓ Të kuptojnë rëndësinë e zhvillimit të kompetencave kyçe të nxënësit gjatë gjithë jetës dhe të kompetencave të fushës “Edukimi fizik, sporti dhe shëndeti”, në mënyrë që ai të përballojë sfidat e jetës dhe të integrohet në shoqëri.

10 NDRYSHIMET PËRMBAJTËSORE

Në lëndën “Edukim fizik, sport dhe shëndet” disiplinat me zgjedhje Aerobi, Fitnesi dhe Shëndeti, dhe Kondicionio Fizik ka këto ndryshime përmbajtësore:

- ✓ Përditësimi i strukturës së programit.
- ✓ Përditësimi i rezultateve të të nxënit sipas tematikave përkatëse.
- ✓ Përditësimi i kompetencave kyçe dhe i rezultateve të të nxënit.
- ✓ Përditësimi i temave ndërkurrikulare.
- ✓ Përditësimi i metodologjisë me fokus të shtuar në zhvillimin e mendimit kritik, krijues zgjidhjen problemore si dhe duke përfshirë qasjen STEM, të nxënit e personalizuar, të nxënit socio emocional, përdorimin e teknologjisë etj.
- ✓ Përditësimi i vlerësimit të nxënit bazuar në nivelet e arritjes sipas rezultateve të të nxënit.